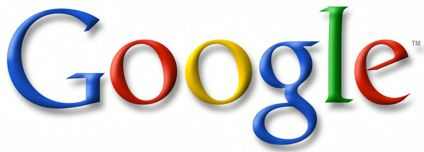
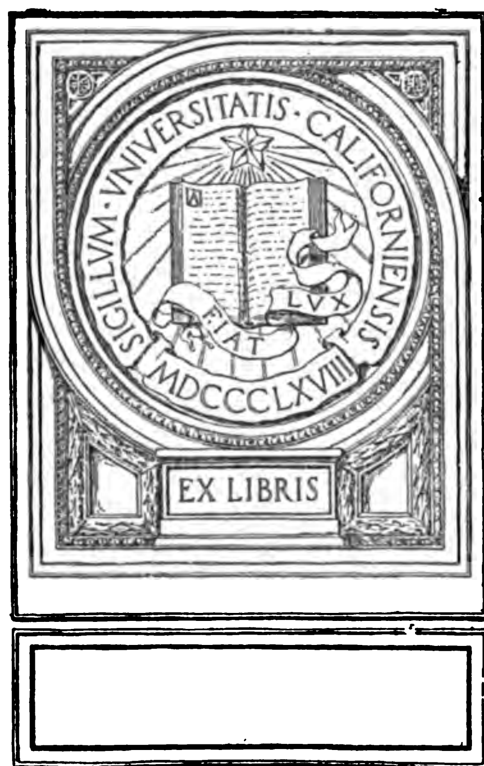

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD

VOOR

GENEESKUNDIGEN.

ONDER REDACTIE VAN

Dr. J. P. GILDEMEESTER.
" A. H. ISRAËLS.

Dr. J. PENN.
" J. M. SCHRANT.

Dr. J. W. R. TILANUS.
" J. ZEEMAN.

DERDE JAARGANG.

AMSTERDAM,
C. G. VAN DER POST.
1853.

ZAAK-REGISTER

VAN HET

NEDERLANDSCH WEEKBLAD

VOOR

GENEESKUNDIGEN.

DERDE JAARGANG.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S

ZINSTORENDE DRUKFOUTEN.

Pag. 8	1e kol.	reg. 1 v. o.	*staat:*	35 graden	*lees:*	36 graden
″ 11	2e ″	″ 20 ″ ″	″	na weken	″	na 6 weken
″ 18	2e ″	″ 20 v. b.	″	1: 51,11	″	1: 1,15
″ 15	1e ″	″ 3 v. o.	″	verminderd	″	vermeerderd
″ 15	2e ″	″ 4 v. b.	″	vaste	″	zwarte
″ 29	2e ″	″ 24 ″ ″	″	door eenen militairen geneeskundige	″	door eenen civielen en eenen militairen geneeskundige.
″ 27	2e ″	″ 28 v. o.	″	en bij	″	terwijl de 2de soort bij
″ 112	1e ″	″ 21 ″ ″	″	19den Febr.	″	9den Febr.
″ 138	1e ″	″ 30 v. b.	″	zijner	″	bij zijne
″ 175	2e ″	″ 5 v. o.	″	opligting	″	splijting
″ 179	2e ″	″ 18 v. b.	″	meest hevigen	″	minst hevigen
″ 181	1e ″	″ 5 v. o.	″	van 30—65	″	in den leeftijd van 30—65 jaren
″ 191	2e ″	″ 9 ″ ″	″	Het aantal zieken	″	Het aantal inwoners
″ 209	1e ″	″ 14 v. b.	″	geneeskundige therapie	″	geneeskundige, de geneeskundige therapie
″ 209	1e ″	″ 4 v. o.	″	niet anders	″	met iets anders
″ 247	2e ″	″ 13 ″ ″	″	historische	″	kritische
″ 257	2e ″	″ 12 ″ ″	″	organische stoffen	″	anorganische stoffen
″ 269	1e ″	″ 12 ″ ″	″	grond	″	gezond
″ 291	2e ″	″ 13 ″ ″	″	($\frac{1}{81}$ grein)	″	($\frac{1}{12}$ grein)
″ 312		″ 3 v. b.	″	Later verscheen de vertaling van Dr. HENKE'S *Handbuch zur Erkenntniss und Heilung der Kinderkrankheiten.*	″	Later verscheen J. G. C. JÖRG'S *Handboek ter erkenning en genezing der Kinderziekten.* enz., vertaald uit het Hoogduitsch, naar de 2de vermeerderde en verbeterde uitgave, door B. B. DE BOER, 2 deelen. Groningen, 1839—40.
″ 349	1e ″	″ 21 ″ ″	″	dat ik die eigenschappen niet voor een natuuronderzoek vatbaar houde.	″ ″	dat die eigenschappen niet voor een natuuronderzoek vatbaar zouden zijn.
″ 362	1e ″	″ 7 v. o.	″	het woord ″gevaccineerden″ te verplaatsen achter het cijfer 57.		
″ 369	2e ″	″ 17 v. b.		moet achter de woorden: een lang volgehouden druk tegen de strictuur, gevoegd worden: of door voorzigtig aangewende cauterisatie.		
″ 457	2e ″	″ 26 v. o.	″	instincten	*lees:*	instructie
″ 481	1e ″	″ 15 ″ ″	″	90	″	96
″ 488	1e ″	″ 24 ″ ″	″	niet	″	nut
″ 492	1e ″	″ 13 ″ ″	″	216	″	206
″ 542	2e ″	″ 11 ″ ″	″	11 β	″	2½ dr.

ZAAK-REGISTER

VAN HET

NEDERLANDSCH WEEKBLAD

VOOR

GENEESKUNDIGEN.

DERDE JAARGANG.

A.

B.

BOEKAANKONDIGINGEN.

navel bijna onzigtbaar. De schaamdeelen van gewonen omvang en bouw. Uit eene in de witte lijn boven den navel gemaakte opening stroomde een geelachtig vlokkig troebel vocht met een dot zwarte haren. Nadat er twaalf Ned. Pond. van dat vocht zich ontlast hadden, maakten wij de buikbekleedselen voorzigtig los. Het buikvlies was geheel met den zak vergroeid en de buikspieren, vooral regts, waren ter naauwernood te ontdekken. Boven het ligamentum Poupartii kwam de spiermassa eenigzints duidelijker voor den dag. De zak of kyste nam de geheele buikholte in. Naar achteren en bovenwaarts waren de darmen verdrongen. Het groote net was nagenoeg met den buitensten wand van den zak vergroeid. In het kleine bekken was het gezwel zeer weinig ingezakt. De galblaas opgevuld met donkergroen vocht. De lever bevond zich voor het grootst gedeelte in de regter borstholte en de regter long was tot eene kleine vaste massa te zamen gedrukt. De linker long had nagenoeg haren gewonen omvang en normalen bouw gehouden, doch de milt was van eene dubbele grootte. De pisblaas had eene kleine capaciteit, doch normalen bouw even als het geheele urinestelsel [1]).

De schaambeensvereeniging doorgesneden hebbende, namen wij, beginnende van boven en vervolgens van achteren tot aan de schaamdeelen, tot een nader naauwkeurig onderzoek den zak met de geslachtsdeelen uit de buikholte. De bilnaad was groot, de endeldarm niet groot van omvang even als het geheele darmkanaal, niet plat, van binnen met kleine zweren. De baarmoeder was voorover gekanteld, welligt door mechanische drukking naar voren gedrongen en bevond zich meer regts dan links [1]). Zij is met den zak door bindweefsel vereenigd.

Het slijmvlies der scheede en baarmoeder is fletswit, even als het harde weefsel van het-laatstgenoemde orgaan. De baarmoederlengte bedraagt $27'''$, hare holte bezit den geringen omvang van $1''$ en lengte van $22'''$, haar hals is $28'''$ lang. De buitenste baarmoedermond is rond en de arbor vitalis zeer schoon ontwikkeld. Door de baarmoederopening kan de linker trompet opgeblazen worden. Zij is weinig of niet gekronkeld. Opgeblazen heeft zij eene lengte van $45'''$, breedte $25'''$ en dikte $2'''$. Met eenig bindweefsel is zij aan het onderste segment der kystoid vereenigd. Hare franjes zijn niet zigtbaar en de monding is wijd. Wanneer wij de plaat [2]) van Madame BOIVIN en A. DUGES, voorstellende eene belangrijke regter eijerstokontaarding met de buis van FALLOPIUS, die eene lengte, evenredig aan de anormale grootte van het eijernest, heeft, vergelijken, dan moeten wij aannemen, dat de linker trompet bij het uitnemen van den zak door ons doorgesneden en of gedeeltelijk verloren is gegaan, of waaijervormig over de oppervlakte van den zak uitgebreid was. De regter eileider is gekronkeld; door zijn buikuiteinde, niet door de baarmoederopening, kan hij gedeeltelijk tot over de helft opgeblazen worden en heeft dan eenen omvang van $3''$. De franjes zijn sterk ontwikkeld tot $4'''$ lang. Het regter eijernest bezit eene ovale gedaante, lengte $2''$ en dikte $1''$. De vleermuisvleugel is sterk ontwikkeld. Nabij een Graafsch blaasje van tamelijke grootte bestaat eene kyste, die de kleur, omvang en doorschijnendheid van eene ligt blaauwe druif bezit. In de pekel, waarin het praeparaat bewaard wordt, is de kyste ondoorschijnend en wit geworden.

---

malen unilateraal was. Bij de laatst genoemde 18 gevallen waren er buikvliesadhaesies aanwezig. Med. Times and Gazette, March 6, 1852, p. 235.

[1]) De verschillende uitwerking der eijernest-gezwellen op de pisblaas heeft Dr. EDWARD JOHN FILT in de Med. Gazette Dec. 20 1850, p. 1059 bekend gemaakt. Het is duidelijk, dat de pislozing van de plaatsing en grootte des gezwels invloed ondervindt. Dr. FREDERIC BIRD zegt l. c. »The tumour generally rests more or less upon the pelvic brim, and is placed anteriorly to every viscus in the abdomen with the exception of the bladder, which is lodged in a somewhat triangular space above the symphysis pubis formed by the divergence of the lesser curve of the tumour as it rests upon and is supported by the greater curve formed by the outstretched recti abdominis musculi. The space thus lest is often very small, and but little room is permitted for the expansion of the bladder under uriuary accumulation, and hence the common symptom of frequent micturition," of, zoo als in ons geval, van onwillekeurige pislozing.

[1]) Zelden vindt men de middellijn der baarmoeder bij Inlandsche vrouwen in de as van het bekken gelegen.

[2]) Maladies de l'uterus et de ses annexes pl. XXXIX.

Van het stroma des linker eijernesten is niets te zien, doch wel een zak, die aan de kleine baarmoeder, aan de beide Fallopi'sche buizen door bindweefsel vereenigd is. De omvang van den zak bedraagt 935''', zijne hoogte 43'', breedte 44''' en bevatte in het geheel 24 Ned. Ponden [1]) geelachtig, troebel, vlokkerig vocht. Zijne wand, de baarmoeder en hare aanhangsels wogen te zamen 1450 wigtjes, zoodat het gezwel plus minus 1370 wigtjes zal bedragen, behalve de zóo evengenoemde 24 Ned. Pond. vocht als men voor de kleine baarmoeder en de trompetten 70 à 80 wigtjes rekenen mag. Van den zak het bind- en spierweefsel afgenomen zijnde komt de uitwendige oppervlakte wit, glinsterend, vezelachtig te voorschijn; waarover eene menigte van opgespotene groote en kleine bloedvaatjes loopen. De inwendige oppervlakte van den zak is oneffen, ruw, begroeid met zeer kleine ligtgele framboosvormige verhevenheden, waar tusschen een net van haarvaatjes uitgespreid is. Het is alsof die vaatjes door kunst opgespoten zijn. Hier en daar heeft de inwendige oppervlakte het aanzien alsof er weefselverlies plaats heeft gehad; men zou aan eene membrana pyogenetica [2]) denken. Nabij de opening, die met eene andere kyste gemeenschap heeft, bevindt zich een wratachtig gezwel van roode kleur en van gedaante en grootte als eene moerbezie. De dikte der wanden van den beschrevenen zak bedraagt 1'''—2'''. In dezen kystewand nu hebben zich links benedenwaarts eene huidkyste, regts een kystosarcoma gevormd.

In de huidkyste treft men een vierhoekig stuk been, nagenoeg in den vorm van een hoefijzer, aan. Aan ieder uitsteeksel van dat hoefijzervormig been waren twee tanden vereenigd. Het geheele beenstuk is met huid, haren en vet omgeven. In het midden van het beenstuk is eene kleine holte, die eenigzins op eene geledingsvlakte gelijkt. (Het beenstuk is niet uit de kyste genomen, om het praeparaat in zijn geheel te bewaren.) Deze huidkyste nu is 1' lang, 9'' breed en heeft eene opening of spleet van 4'' lang, die in den zak uitkomt. De lengte des beenstuks bedraagt 3'', zijne uiteinden zijn 26''' van elkander verwijderd en de dikte is 15'''. Uit ieder uiteinde komen twee naast elkander geplaatste albastwitte tanden der eerste periode. Uit het bovenste een hoek- en snijtand. De laatste hangt aan een draadje van bindweefsel. Aan het onderste uiteinde zijn twee maaltanden met eenen kleinen wortel in de beenmassa, even als de hoektand, gehecht. Over het geheele stuk been, dat aan den binnenwand der kyste door eenen band vereenigd is en voor het overige vrijhangt, bevindt zich een stuk huid, dat nabij den hoektand een zwart pigmentrijk streepje ter lengte van 5''' en breedte van 1''' bezit. Ook bij het andere uiteinde ziet men zwarte streepjes. De band, waaraan het been hangt, begint aan deszelfs top zeer breed, doch eindigt met drie smalle bandtjes, die met elkander aan den binnenwand gehecht zijn. Deze band is waarschijnlijk door eene plooi der huid van het beenstuk gevormd. Met het mikroskoöp van P. TRITH N., hebben wij het bedoelde beenbekleedsel onderzocht en de lederhuid met de vet- en zweetklieren duidelijk kunnen zien. Over de huid bevond zich eene dikke laag smeerige of vetachtige massa, die met het smegma praeputii uiterlijk veel overeenkomt. Ook stukken vet waren los in de kyste. Vele lange zwarte haren zaten in die vetmassa, weinige zeer korte in het beenbekleedsel en hoogstwaarschijnlijk is de kluwen haren, die met het vocht uit den zak gekomen is, van deze huidbevattende kyste afkomstig. Aan den gladden licht rozenkleurigen binnenwand van de zóo even beschrevene kyste hangt in een epithelium zakje en wel 44''' van het stuk

[1]) De zak, dien Prof. P. H. SURINGAR bij de weduwe A. G. vond, bevatte 37½ N. Pond. vloeistof. *Nederl. Weekblad voor Geneeskundigen*, Ie Jaarg. 1851, p. 229. BLUMENBACH beschrijft in de Med. Bibliotheek, Bd. I. S. 152 een merkwaardig praeparaat, dat even als dat van Prof. SURINGAR met het onze vergeleken mag worden. In de meeste handboeken over de ziekten der vrouwen zal men BLUMENBACH's praeparaat beschreven vinden, weshalve wij derwaarts den goedgunstigen lezer verwijzen.

[2]) Maar, zegt Dr. AUGUST FÖRSTER in zijn leerboek der pathologische anatomie, de wanden zijn met een vloeibaar of vast exsudaat overdekt, waarin steeds nieuwe cellen zich ontwikkelen, die meestal den vorm der ettercellen hebben, zeldzamer met plavei-epithelium overeenkomen, spoedig afgestooten worden en zich met den inhoud van het absces vermengen, terwijl op den duur nieuwe uitzweeting plaats grijpt, p. 84.

been verwijderd een vijfde tand zonder wortel, die de gedaante der eerste tandvorming heeft, en die ons doet veronderstellen, dat de tanden tot de huidelementen behooren. De bundel zwarte haren weegt 5 wigtjes, heeft eenen omvang van 9'' en dikte van 7'''. De digt aaneengewoelde trens lange zwarte haren, die om het beenstuk zaten, is 18'' lang en 2'' dik. Onder het mikroskoop gebragt ziet men duidelijk aan de haarschaft de bast- en mergachtige zelfstandigheid met eene donkere kleurstoffe. Bij de dot haren hebben wij geenen bulbus kunnen ontdekken, bij die van den trens daarentegen was een onvolkomen wortel te zien; de haarkiem vertoonde zich niet, doch wel de gewone smeerkliertjes.

Ongeveer 15'' van het beschreven beenfragment bevindt zich schuins-regts-bovenwaarts in den wand der groote kyste een rond gezwel [1]), hetwelk eene middellijn van 17'' en eene dikte van 4'' heeft. Het bestaat uit kwabben, die eenen omvang van 5''—1' bezitten. Deze kwabben bestaan uit ontelbare naast elkander gelegene cellen of kysten, van zeer verschillende grootte n.l. van 5'''—5''. Tusschen die fibreuse kysten bevattende kwabben bevinden zich kleine en groote tusschenruimten, mazen of andere kysten, die een lichtbruin of geelachtig wit troebelig geleiachtig vocht bevatten. Die tusschenwandkysten hebben eenen omvang van 1'''—2''. De kleur van het doorgesneden gezwel is lichtblaauw, hier en daar lichtrood, voor het grootste gedeelte dofwit, hetgeen van het vezelachtig weefsel afhangt, dat de groote of kleine kysten vormt. De binnenwand dezer kysten is glinsterend wit. Het uitwendig vlies, dat het gezwel bedekt, is hier en daar doorschijnend. Aan den binnenwand der kleine kysten zagen wij met het vergrootglas en mikroskoop groote doorschijnende colloidbolletjes van ¼'''— ½'''.

Deze eijerstokontaarding M. H. is uit een histologisch pathologisch oogpunt beschouwd een nader naauwkeurig mikroskopisch onderzoek overwaardig. Het is niet alleen aan gebrek aan tijd, dien eene uitgebreide practische werkkring onder den tropenhemel dagelijks verslindt, maar ook aan niet genoegzame mikroskopische ervaring toe te schrijven, dat deze beschrijving onvolledig is; doch niettegenstaande hare onvolledigheid kunnen wij eenige oogenblikken bij het ontstaan van dit belangrijk exemplaar stil staan. Het behoort tot de bewerktuigde voortbrengselen van ziekelijken groei. In 1838 heb ik reeds gesteld: »Pilorum genesis atque ossium, quae nonnumquam in ovariis inveniuntur, vi plasticae aberranti attribuenda est."

Oppervlakkig zouden wij aan overblijfselen eener vrucht en aan eene mola hydatidea denken; doch ten onregte, want wanneer wij eene buiten-baarmoederlijke zwangerschap, intrafoetatie, een overblijfsel van een gedeeltelijk opgeslurpte vrucht of monstrum per inversionem, eene vereeniging, ineensmelting van twee eitjes, willen aannemen, hoe zullen wij dan kunnen verklaren, dat bijna alles van de vrucht opgeslurpt is behalve de 18'' lange haren, een stuk huid, been en vijf tanden, die volkomen gaaf zijn en waarvan één aan den binnenwand der huidkyste op eenen afstand van het beenfragment in een zakje gehecht is. Ware dat stuk been door een nederslag van kalkzouten gepetrificeerd, alsdan zoude eene buiten-baarmoederlijke zwangerschap, die jaren lang bestaan had, in overweging genomen mogen worden. Sommige waarnemers hebben tanden der tweede periode, kysten met 43 [1]), ja met 300 tanden gevonden en deze zullen toch wel niet als overblijfselen van gedeeltelijk opgeslurpte vruchten, of als gebrekkelijke ontwikkeling van het ei, ten gevolge van onvoldoende zaad- of broedkracht, beschouwd kunnen worden, want teregt merkt JULIUS VOGEL [2]) op, dat eene sinds zeven jaren afgestorven en opgeslurpt wordende vrucht niet hare melktanden zal verliezen en nieuwe tanden krijgen. En wanneer wij de 300 tanden als een overblijfsel willen beschouwen, dan zouden

---

[1]) Dit gezwel was in de laatste dagen vaak door mij voor den ontaarden baarmoederbodem gehouden.

[1]) Voor zoo verre wij weten, is sinds 1845 in de Engelsche periodieke werken slechts één geval van eijerstokgezwel, dat 43 tanden, haren, been en vet bevatte, bekend geworden en wel door W. CLAPP, Med. Gaz. Aug. 17, 1849, p. 282.

[2]) Pathol. Anatomie des menschl. Körpers, 1845, p. 225.

wij minstens een tiental vruchten moeten aannemen. Nog iets. Tanden en haren zijn ook in huidbevattende kysten op andere plaatsen des ligchaams, die met de geslachtsdeelen in geen verband staan, gevonden. MOHR [1]) vond eenige haren in longenkystes, terwijl bij een nader onderzoek, door KÖLLIKER in het werk gesteld, werd opgemerkt, dat in den wand der kyste, zoowel een panniculus adiposus, als eene cutis met papillen, zweetkliertjes en epidermis gevormd waren. Kysten met haren vond ook ROKITANSKY in het net, in het onderhuidsbindweefsel en in de longen [2]). En niet alleen dat dergelijke kysten, over wier vorming de genoemde Weener Hoogleeraar en Dr. A. FÖRSTER in hunne handboeken uitvoerig gehandeld hebben, bij jonge meisjes vóor de huwbaarheid voorkomen, maar ook volgens G. ANDRAL [3]) bij mannen en vogels, zoodat wij met THOMAS SAFFORD LEE [4]) aannemen, dat het ontstaan van been, tanden, haren, vet en huidbevattende kysten met de conceptie in geen verband staat.

Ofschoon LEE op goede gronden aangetoond heeft, dat eene eijerstokontaarding, gelijk de onze, niet in eene intrafoetatie of ziekelijk ei gezocht worden, zoo helt Dr. E. J. FILT [5]) toch tot het gevoelen dergenen over, die nog beweren, dat haar- en huidbevattende kysten door eene gebrekkige vruchtontwikkeling ontstaan. Volgens de nieuwe histologen komen in de eijernesten zeer dikwerf kysten voor, die in de Graafsche blaasjes ontstaan en de haar-, tanden-, been- en vetvorming zoude aan de huidelementen, die de kyste bevat, toe te schrijven zijn.

Wanneer wij nu aannemen, dat op welke wijze ook, in de Graafsche blaasjes kysten, (gelijk nog in het regter eijernest te zien is) ontstaan zijn, dat die kysten zich in groote massa en zeer spoedig ontwikkeld hebben, dat door drukking der kystenmassa het stroma des linker eijernesten opgeslurpt is, dat die massa kysten door vernietiging harer tusschenwanden in eenen zak veranderd is, in wiens wand zich later eene huidkyste en colloidbevattend kystosarcoma ontwikkeld hebben, dan zal de gedachte aan een mislukt voortbrengsel eener ziekelijke conceptie nog minder veld bij ons winnen en het minder moeijelijk zijn te verklaren, waarom de zak vooral regts met het buikvlies vergroeid en niet aan de linker zijde voornamelijk gebleven is. Wanneer toch de met vocht gevulde zak bij zijne vergrooting langzaam van de linker naar de regter zijde opgestegen was, dan zouden wij de uitwerking van drukking en ontsteking ook meer links dan regts bij het onderzoek na den dood gevonden moeten hebben, tenzij wij aannemen, dat na ontsteking des eijernesten, *één* absces, *één* zak ontstaan is, die eerst de geheele buikholte ingenomen heeft en later door vochtvermeerdering allengskens meer en meer uitgezet en met het buikvlies vereenigd is geworden.

Dat evenwel in zeer korten tijd de geheele buikholte door eene groote massa kysten opgevuld kan worden, leert de waarneming van Dr. G. KEUNION, Provincial Medical and surgical Journal, Julij 11, 1849, p. 377. Zie ook de literatuur van de Hydatidenwassersucht der Eierstöcke bij MEISSNER, Frauenzimmerkrankheiten, 2 B. 1 Abth. p. 341, 1845.

Waarom de kyste, waarin been en tanden bevat zijn, niet ten gevolge van ontsteking door de buikbekleedselen of door het buikvlies in de buikholte zich geopend heeft, moet zeker aan de dikte van den wand des grooten zaks en aan het vet en aan de haren, die om het beenstuk waren, toegeschreven worden, en de rede, waarom die beenbevattende kyste zich in den zak geopend heeft, moet zeker in de drukking op en uitzetting van het tusschenschot gezocht worden. Door eene opening van den binnenwand, is het vocht uit den grooten zak in de huidkyste gedrongen, waardoor de dot haren weggespoeld is.

Het ware welligt beter geweest, dat wij onze onwetendheid omtrent het ontstaan van

---

[1]) J. HENLE, Handb. der rat. Pathologie 2 B. 1 Th. p. 826, 1850.

[2]) J. M. SCHRANT, Ned. Weekblad voor geneesk., 2den Jaarg., p. 176, 1852.

[3]) Precis d'anatomie pathologique, Brux. 1837, t. II, p. 256.

[4]) On Tumours of the uterus and its Appendages, London 1847. Duitsche uitgave, p. 158—162.

[5]) Med. Gazette, Aug. 9, p. 234 and Oct. 18, 1850, p. 660.

ons praeparaat betuigd hadden; doch het is den geneesheer eigen de geschiedenis der anatomische veranderingen op te sporen, en daaraan is het te wijten, dat hij wel eens het onverklaarbare tracht te verklaren of bewijzen van onkunde geeft.

Of het kysto-sarcomateus gezwel, dat wij gedurende het leven van KAMEDJA wel eens voor den ontaarden baarmoederbodem gehouden hebben, tot de goed- of boosaardige pseudoplasmata behoort, durven wij niet stellig te beslissen, daar de histologische en anatomische nasporingen onvolledig zijn. Het niet vinden van kankerelementen, de vaste staat des gezwels, waarin geene verweeking bestaat, de gezonde baarmoeder en andere organen, doen ons overhellen, om het colloidhoudend gezwel voor goedaardig te verklaren, doch welligt zal een meer geoefend oog eene andere uitspraak stellen, en hoogstwaarschijnlijk zoude de tijd dat twijfelachtig goedaardig colloidhoudend sarcomateus gezwel in een meer duidelijk kwaadaardig hebben kunnen doen overgaan.

De diagnostische dwaling omtrent de jaren lang bestaan hebbende ziekte is door de lijkopening opgehelderd, en zij heeft ook geleerd, dat door exstirpatie de kystoide niet weg te nemen was. En zoude niet na eene exstirpatie van het linker eijernest, wanneer zijne ontaarding vroeg genoeg herkend had kunnen worden, de kystenmetamorphose des regten begonnen zijn?

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DIAGNOSTISCH CURIOSUM. ORCHITIS. — Het geval, hetgeen ik hier onder de aandacht der kunstbroeders wensch te brengen, maakte, om de ontwikkeling der diagnose, zulk eenen levendigen indruk op mij, dat ik mij veroorloof, de geheele toedragt der zaak, zoo als zij onder mijne waarneming viel, in al hare kleuren mede te deelen.

Op den 20 Dec. des middags werd ik door eene oude vrouw verzocht, hare dochter eens te komen bezoeken, »die aan eene breuk lijdt, en daarvoor eenen breukband wenscht te hebben." Haar arts, die haar dien morgen had bezocht, en aan wien was medegedeeld, dat een vorige chirurg, over dezelfde kwaal geraadpleegd zijnde, »te ruw" was bevonden, en daarom »niet beviel," had de moeder aangeraden, het eens met mij te »beproeven." Het eerste wat ik deed, voordat ik de maat ging nemen, was, te onderzoeken, waarom de vorige chirurg, die toch bij mij als een geschikt en kundig chirurg bekend stond, zoo ruw werd genoemd, en waarom hij bij eene, volgens zeggen aangeborene breuk, zulk eene pijn had veroorzaakt. Ik vond bij het eerste onderzoek aan de linkerzijde eene breuk met zeer harden ronden inhoud, uiterst gevoelig bij aanraking en laag in het labium gezakt, dit kwam mij reeds vreemd voor, maar het onduidelijke daarin werd door mij toegeschreven aan mijne eigene onwetendheid. Ik deed dus, onder hevig gillen der patiente, al mijn best om naar de regels der kunst de taxis in het werk te stellen, ik verbeelde mij zelfs, dat de inhoud in omvang afnam, maar bij het vooronderstelde verminderen van grootte ontbrak tot mijne verwondering het anders zoo kennelijke glou-glou geluid en toch ik gevoelde in het lieskanaal geene scherpe afscheiding tusschen de zwelling en de buikholte, zoo als men dit bij breukbeklemming dikwijls kan waarnemen. Om mij nu in mijne wankelende diagnosis eenigzins te vergewissen, wilde ik de gezonde regterzijde eens vergelijkenderwijze onderzoeken, doch ook daar vind ik een soortgelijk, maar veel kleiner gezwel, in het regter labium aan eenen dunnen steel hangend, hetgeen alleen bij eenigzins levendige poging tot reductie pijnlijk is; nu wordt mij, na ondervraging medegedeeld, dat van de geboorte af twee breuken voorhanden zijn geweest, die vroeger van tijd tot tijd nog naar binnen gingen, maar in den laatsten tijd altijd buiten bleven. Bij een toevallig opzien naar mijne patiente valt mij plotseling een tot nu toe niet opgemerkt, hier en daar met haar begroeid aangezigt in de oogen, deze enkele door eene akelige olielamp beschenene haartjes, deden op mij de uitwerking van eenen bliksemstraal in eene stikdonkere nacht. Nu wordt het onderzoek herhaald. De ouderdom der gebaarde vrouw (?) blijkt te zijn 30 jaar, en sedert het twintigste jaar hebben zich deze baardharen vertoond. Ter plaatse waar ik bij mijne eerste betasting eene irreducibele breuk vond, voel ik nu onmiskenbaar eenen *gezwollenen testikel*, aan de andere zijde voel ik duidelijk eenen in ontwikkeling teruggeblevenen testikel met betrekkelijk groote epididimis, aan beide zijden is een zaadstreng aanwezig, die van de linkerzijde is oedemateus gezwollen; boven aan het gewaande labium, waar voor mijne verbeelding de clitoris zat, wordt nu duidelijk gevonden de glans penis, die van onder eene groeve bezit, deze sleuf, welke bij haar verder beloop naar achteren met slijmvlies wordt overdekt, gaat in de eenigzins verwijdde, oorspronkelijk voor vagina gehoudene, urethra over. Dit geval komt ongeveer overeen met dat van GOTTLIEB GÖTTLICH, welke voor eenige jaren ons land heeft doorreisd; maar de overeenkomst van dezen hypospadiaeus met eene vrouw is nog treffender en bedriegelijker om het complete overdekt zijn van den glans penis door eene huidplooi van het gespleten scrotum. De vorm is zoo geheel vrouwelijk, dat dezelve wijlen den kundigen chirurg LOGGER verleidde

aan dezen patient, toen hij nog een kind was, een breukband te laten maken, dien het kind evenwel gelukkigerwijze niet heeft gedragen. Ook mijnen voorganger is de natuur van deze Hemmungsbildung onbekend gebleven. Maar de uitwendige omstandigheden zelve zijn daarbij ook zoo bedriegelijk, dat slechts het toeval mij tot deze ontdekking leidde, want de patient is sedert 13 jaar met eenen man gehuwd, die zich over haar (hem) niet beklaagt. Op de vraag of zij hare regels heeft, wordt geantwoordt, dat zij die wel is waar nooit heeft gehad, maar dat zij sterk aan »dat witte goed" (leucorrhee) lijdt. Bij verder onderzoek wordt de vraag of er ooit coïtus of ook zelfs tentamina daartoe hebben plaats gehad, ontkennend beantwoord, trouwens is de ruimte der verwijdde urethra niet groot genoeg om een normaal membrum virile op te nemen. De huid is in 't algemeen vrouwelijk, fijn en blank, beenen en armen zijn onbehaard en het bekken is vrouwelijk gevormd. De mammae zijn niet ontwikkeld. De borst en het spierstelsel dragen den mannelijken typus. De stem houdt het midden tusschen eene vrouwen- en eene mannenstem. Het gelaat is in betrekking tot de hersenpan grooter dan bij de vrouw.

De aandoening, welke aanleiding tot dit onderzoek heeft gegeven, is eene *orchitis*, die spoedig na aanwending van pappen is geweken. Of, niettegenstaande de ontkennende uitspraak van den, door het naauwkeurige onderzoek wantrouwenden patient, tentamina ad coïtum deze orchitis hebben opgewekt, is om de gevoeligheid van alle deelen in deze regio ook van den introïtus urethrae wel waarschijnlijk, maar toch moeijelijk uit te maken. Het zoude bij de habituële blennorrhee zich ook zeer goed door eene toevallige gevatte koude laten verklaren.

Leiden, 22 Dec. 1852. Dr. J. LEONIDES VAN PRAAG.

HYPOSPADIAS. CASTRATIE. — Een dergelijk geval als het bovenstaande is ook alhier voor eenige maanden voorgekomen. Eene 30jarige ongehuwde vrouw vervoegde zich in Junij l.l. bij Prof. TILANUS om hem over pijnlijke urinelozing te raadplegen. Zij verhaalde tevens eene dubbele breuk te hebben, immers had zij daarvoor vóór 12 jaar een dubbelen breukband van de stadschirurgijns ontvangen, dien zij echter wegens de pijn die hij veroorzaakte, niet lang gedragen had. Bij het onderzoek nu werden in beide labia pudenda harde gezwellen gevonden, wier vorm dadelijk het vermoeden van testes deed ontstaan en verder bleek, dat ook hier geene vagina maar slechts eene van onderen gespleten urethra en scrotum met atrophischen penis, dus *hypospadias* was.

De persoon verhaalde nader wel eens van hare moeder vernomen te hebben, dat er kort na hare geboorte questie was geweest of zij van het mannelijk of vrouwelijk geslacht was, maar dat de vroedvrouw haar voor een meisje had verklaard; uit haar verhaal betreffende de diagnose van dubbele breuk bleek het waarschijnlijk te zijn, dat vóór 12 jaren de ballen voor het eerst onder pijn naar buiten getreden zijn. Tweemalen was zij op het punt geweest om een, zoo zij zeide, goed huwelijk te doen, welks voltrekking zij echter afgeslagen had, uithoofde zij met den toestand harer genitalia verlegen was, daar zij reeds meende opgemerkt te hebben, dat ze niet waren als bij andere vrouwen en ze ook niet gemenstrueerd had. Haar habitus had wel iets mannelijks, de borst was plat en men zag toch, enkele baardharen om den kin. Met het denkbeeld van man te zijn kon de persoon zich echter volstrekt niet vereenigen en verklaarde zij voorloopig vrouw te willen blijven heeten. Prof. W. VROLIK aan wien Z.H.G. haar (hem) ter onderzoeking toezond, was van hetzelfde gevoelen wat den aard van het gebrek betrof.

Waren de geneeskundigen tot dusver lijdelijk bij het observeren van dergelijke zoogenaamde hermaphroditen, een Amerikaansch Geneesheer S. D. GROSS is verder gegaan en heeft het gebrek uit een nieuw oogpunt beschouwd in een opstel in het dezer dagen verschenen Decembernommer van het Monthly Journal of Med. Science geplaatst.

Bij gelegenheid dat hem een kind van 3 jaren werd getoond, — waarbij penis evenals vagina ontbrak, maar waarbij hij voor de eerste een kleine clitoris en voor de laatste een oppervlakkige depressie of cul de sac zag; waar urethra natuurlijk scheen (vrouwelijk), de nymphae zeer klein waren, en de goed ontwikkelde labia ieder een goed gevormde testis bevatten (met andere woorden een eenvoudige hypospadias door G. hermaphrodiet genoemd) — kwam bij hem de vraag op of er hier niets kon of moest gedaan worden om het arme kind dat gedeelte der genitalia te benemen, dat zoo het die tot den leeftijd der puberteit behield het de geslagtsdrift zou doen gevoelen, welk gevoel toch tot niets dan tot verdriet, tot verlies van inborst of misschien van het leven zou leiden. Na verdere gemoedelijke overwegingen kwam hij eindelijk tot het besluit, dat het kind door de castratie een dienst zoude gedaan worden. Deze werd dan ook gedaan en wel op een eenvoudige wijze; na een week waren beide wonden genezen; de exstirpeerde testes leverden niets bijzonders op. Drie jaren na deze operatie observeerde G. het kind meermalen, waarbij hij opmerkte, dat het meer en meer de eigenaardige inborst en gewoonten van een meisje krijgt, in vrouwenwerk behagen schept, terwijl het vóór de castratie meer in jongens speelgoed genoegen zoude gehad hebben. In hoeverre het voorwerp zich echter later gelukkiger zal voelen dan andere dergelijke is natuurlijk bij zijn nu nog zoo jeugdigen leeftijd (het kind is in 1846 geboren) niet te bepalen.

Met nadruk rijst hier de vraag nu op of castratie in zoodanig geval, bij een kind vooral, geoorloofd moet genoemd worden, daargelaten het gevaar der operatie en menigeen zal die te regt onvoorwaardelijk afkeuren. De geleerde redacteur van het Monthly Journal Dr. ROBERTSON stelt de operatie gelijk met het toedienen van ac. prussicum aan patienten om hen van het lijden van kwaadaardige ziekten te bevrijden of aan hen die onherstelbare verwondingen ondergaan hebben; — misschien wat te sterk; maar zeker is het hoofdargument van Dr. GROSS, dat de toestand dier voorwerpen door de

castratie verbeterd wordt, daar deze ze bevrijdt van aanzoeken tot een huwelijk, ze dwingt tot een altijddurend celibaat, nog niet bewezen. Een naauwkeurige vergelijking van de kracht van den geest en de stemming van het gemoed van een eunuchus en die van een zoogenaamde hermaphrodiet zal toch wel niet ten voordeele van den eersten vallen.

T.

PRAKTISCHE OPMERKINGEN OVER HET GEBRUIK DER GENEESMIDDELEN UIT DE PHARMACOPOEA NEERLANDICA. — Bij het in werking treden der P. N. op 1 Jan. zal het welligt niet ongepast zijn, omtrent die geneesmiddelen, welke in de bereidingswijze veranderingen ondergaan hebben, waardoor de geneeskracht gewijzigd is, eenige opmerkingen mede te deelen. De Plaats. Geneesk. Commissie van Utrecht, heeft bij circulaire de geneeskundigen wel gewezen op dezulke, welke verandering ondergaan hadden, maar zoo als V. uit Utrecht juist aanmerkt, heeft zij niet aangegeven waarin dit verschil bestaat. Die opgave nagaande, ontmoeten wij eenige veranderde en enkele nieuwe. Ik zal trachten zooveel mogelijk de verschillen tusschen beide aan te toonen, en op verzoek van eenigen zoo doenlijk de dosis er bij opgeven.

Ammonia Liquida. Volgens de P. B. moest de Ammon. liq. een soort. gew. van 0,935 of 10 graden houden, de P. N. verlangt dezelve van 0,965 of 5 graden, alzoo bevat zij slechts 9 proc. Ammoniac, terwijl die volgens de P. B. 16 proc. inhield, de gift zal alzoo nagenoeg het dubbele van vroeger kunnen zijn.

Oxydum Zincicum. De P. N. heeft hier eene andere bereidingswijze opgegeven dan de P. B., waar zij door gloeijing van metallisch zink en slibbing van het verkregen zink-oxyde werd bereid. Het tegenwoordige voorschrift is door ontleding van sulphas zincicus met koolzure kali, uitwasschen van het verkregen praecipitaat en opvolgende verhitting. Ik meen echter dat dit geen verschil in geneeskracht zal te weeg brengen; reeds vele fabrikanten en pharmaceuten, bereiden ook sedert geruimen tijd het oxyd. zincic. op de wijze in de P. N. aangegeven.

Oxydum Hydrargyricum. Dit geneesmiddel was in de P. B. wel opgegeven, doch niet in gebruik, daar men algemeen het deut. oxydum. Hydrargyr. Nitrat (merc. praecipitat. rub.) aanwende. Het verschil tusschen beide bestaat in een klein gedeelte salpeterzuur-kwik-oxyde, welke de roode praecipitaat inhield, dat nu door de koking met bijtende kali oplossing, ook tot Oxyd. Hydrargyr. wordt gebragt.

Sommige bijv. DULK geven aan, dat dit weinige salpeterz. kwikzout, de werking zoude versterken, de P. N. behoudt echter dezelfde gift in het voorschrift voor het Ung. Ophthalm. rubr., hetgeen in de P. B. was opgegeven.

Acidum Nitricum. Onder dezen naam vinden wij in de P. N. een geneesmiddel aangegeven van 1,521 soort. gewigt of 49 graden, daar dit in de P. B. slechts 1,334 of 35 graden bedroeg. Het daarop volgende Acid. Nitricum dilut. komt nabij aan het Acid. Nitricum Ph. B., daar dit een soort. gew. van 1,37 of 39 graden heeft. Het sterke zuur heeft ook, zoo als uit de noot in de P. N. blijkt, eene andere zamenstelling; het zal dus verkieslijk zijn voor geneeskundig gebruik het Acid. Nitricum dilut. aantewenden, hetgeen 51 proc. watervrij zuur bevat, het Acid. Nitricum der P. B. hield 47 pCt. in. De gift zal dus $\frac{1}{11}$ minder moeten zijn.

Chloretum Ferricum. In de P. B. werd de oplossing van Murias Ferri tot droogwordens uitgedampt, de P. N. laat dezelve daarna sublimeeren, waardoor het watervrij en van ongebonden ijzer-ozyde bevrijd wordt. Volgens de P. N. is hetzelve dus sterker. Het verschil tusschen beide te berekenen of op te geven is niet doenlijk, daar de Murias Ferri, volgens de P. B. bereid, steeds bij iedere bereiding in watergehalte en in bijgemengd ijzer-ozyde zal verschillen, ofschoon dit geneesmiddel in den droogen staat weinig of zelden wordt voorgeschreven, geloof ik echter, dat men altijd het veiligst zal handelen, wanneer men de gift $\frac{1}{5}$ vermindert.

Chloreti Ferrici Solutio. (*Murias Ferri Liquidum.*) Dit geneesmiddel heeft eene belangrijke verandering ondergaan. In de P. B. werd het bereid door oplossing van 1 deel murias ferri in 8 deelen water, onder toevoeging van eenige druppels Acid. Hydrochlor. De P. N. laat de oplossing van Chlor. Ferric. uitdampen tot een soort. gewigt van 1,50; deze bevat in oplossing 82 proc. gecristalliseerde of 58 proc. watervrije Chlor. Ferric. het vocht bevat dus meer ijzer chlorid. dan water, zeker een groot verschil van het Mur. Ferri liq. der Belg. Apoth., dat slechts 11 proc. nog niet eens watervrij chlor. ijzer bevat. Meer nadert de solut. Chloreti Ferric. P.N. tot het Liquor Stypticus Looffii der ouden, waarvan het soort. gew. verschilde van 1,45—1,58, bevattende dus p. m. dezelfde hoeveelheid chlor. ferric. De geneesheer echter, die gewoon is gebruik te maken van mur. ferri liq. der P. B. diene het verschil wel in het oog te houden. De gift van de Chloreti Ferrici Solutio is dus gelijk aan die van het oude liq. styptic; om het aan het mur. ferri liq. P. B. gelijk te maken, moet men minstens 7 deelen waterbijvoegen.

Acetas Ammonicus Liquidus, (*Spiritus Mindereri*) werd in de P. B. bereid door verzadiging van verdund azijnzuur met sub-carbonas ammoniae en moest 7 graden of een soort. gew. van 1,05 bezitten, dit was echter het geval niet; want bereid volgens het voorschrift, zoo als zij in de apotheken voorhanden was, hield zij niet meer dan 3 graden of 1,02 S. G.; het voorschrift, hetgeen de Pharm. Neerl. geeft, levert echter een vocht van de verlangde sterkte 1,05 soort. gew., zoodat zij ruim eens zooveel acet. ammon. bevat dan de vroegere; de gift zal alzoo de helft minder kunnen zijn.

Succinas Ammonicus Pyro-Animalis liquidus. (*Spiritus Cornu Cervi Succinatus*). De bereiding is geheel dezelfde als in de P. B, gebleven, alleen wordt hier een soort gew. van 1,25 opgegeven, hetgeen waarschijnlijk abuis is; de Pharm. Boruss., welke hetzelfde voorschrift met bijvoeging van een scrupel ol. succini geeft bepaalt het S. G. op 1,05, hetgeen met de spir. cornu

cervi succ. der P. B. nagenoeg overeenkomt, daar dezelve bij mij voorhanden het soort. gew. van 1,045 bezit; drie ons in vol umen, door zachte uitdampingtot de maat van één ons gebragt, had maar een soort. gew. van 1,09, waaruit duidelijk blijkt, dat hier een drukfout in de P. N. is ingeslopen; bovendien geeft zij ook niet aan, dat het vocht moet worden uitgedampt, waarvoor het geneesmiddel ook niet geschikt is.

(*Wordt vervolgd.*)

BERIGTEN.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Bij de behandeling van de begrooting van het departement van Binnenlandsche Zaken op den 21 Dec. is evenzeer als in de Tweede Kamer de dringende behoefte aan regeling der geneeskundige zaken ter sprake geweest. De Heer VAN BEECK VOLLENHOVEN heeft, na herinnerd te hebben dat hij reeds in 1847 daarop ten sterkste had aangedrongen, betoogd, dat juist dezelfde toestand van 1847 op dit oogenblik nog bestaat en wel onder véél gunstiger omstandigheden, daar de bouwstoffen tot die regeling in de ontwerpen van de Staatscommissie ad hoc, sedert lang bij het ministerie berusten; terwijl de Regering, ook na het rapport der maatschappij t. b. v. G., allezins eene morele zekerheid voor zich heeft, dat daarin veel goeds ligt opgesloten, en dat daarvan veel bruikbaar is. Dewijl intusschen aan deze zaak geen gevolg is gegeven — dat de Spr. gelooft wederom te moeten wijten aan de ambtenaren met dat gedeelte der werkzaamheden van het departement belast — heeft het geëerde lid ten slotte ten ernstigste aangedrongen om te dien aanzien eene toezegging te ontvangen, dat spoedig in dit onderwerp zal worden voorzien.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft daarop ongeveer hetzelfde antwoord gezegd te moeten geven, als op eene dergelijke interpellatie in de Tweede Kamer, de aansprakelijkheid in dit opzigt op zich genomen, en erkend dat hij te dezen aanzien, tot dusver niet naar wensch geslaagd is. Ten deele is dit — zeide de Minister — zoo men wil mijne schuld, ten deele buiten mijne schuld. Ook de geachte Spr. is denkelijk niet onkundig, dat ik gerekend had op eene ondersteuning, die ik mij niet dan met goeden wil kon verschaffen, en die mij geweigerd is. Ik heb de Commissie willen maken tot een Comité van bijstand bij het Min. van Binn. Zaken, totdat de wetgeving op dit punt zoude zijn voltooid en die commissie heeft dit niet verkozen. In zoo ver ben ik teleurgesteld buiten mijne schuld. Bij mijn Departement is het personeel, met deze zaak belast, zeer zwak; er is één ambtenaar, en ik heb te veel gerekend op dat geringe personeel. Dat personeel zal moeten worden versterkt, inzonderheid nu, nu de tijd verstrijkt, zonder dat er iets, dat naam hebben mag, geschied is, en nu ik niet meer rekenen mag op de ondersteuning, waarop ik vroeger staat maakte..... Ik hoop, dat het volgend jaar niet zal verstrijken, voordat de geachte Spr. zal hebben gezien, welligt niet, dat eene algemeene wet voor alle deelen van medische politie zij voorgedragen, maar dat voorzien zij, althans bij voordragt zij voorzien, in onderscheidene takken, hetzij de zorg voor de gezondheid der ingezetenen, hetzij de vee-artsenijkunde betreffende.

— Het aantal der aan de academiën en aan het atheneum alhier op het einde van 1852 studeerende bedraagt

te Leyden	452	waarvan	81	in de	Geneeskunde
te Utrecht	469	»	55	» »	»
te Groningen	290	»	60	» »	»
te Amsterdam	204	»	33	» »	»
te zamen	1415	»	229	» »	»

Het moet opgemerkt worden, dat dit getal medici weder sterk aan het vermeerderen is, het afschaffen van het staatsexamen is hier de oorzaak van. Volgens het jaarboekje van Dr. COHEN bedroeg toch dit aantal in de jaren 1844—1851 345, 313, 252, 185, 154, 129, 139, 154 en nu 229.

Het aantal promotiën tot Doctor in de Medicijnen is gedurende het afgeloopen jaar 1852 ongeveer 13 geweest, dus nog aan het afnemen, immers van de jaren 1846—1851 was het 42, 42, 43, 42, 29, 17. Het is dus zeker, dat dit laatste getal in de eerste jaren weder zal toenemen en dus evenzoo het thans bijna stationnaire aantal medicinae doctoren (op 1 Jan. 1847 tot 1852 995, 991, 996, 1006, 1036, 1038).

— Niet ongepast is het bij deze gelegenheid gewag te maken van een dezer dagen verschenen werkje: »Vrijmoedige Gedachten over het Hooger Onderwijs." De hoofdideeën van den onbekenden schrijver zijn: vrijheid van studie, geen admissie-examen, een staats-eindexamen, behoud der drie Hooge Scholen, maar zoo dat alleen te Leyden letteren en regten (met 14 en 7), te Utrecht godgeleerdheid (met 7), te Groningen wis- en natuurkundige wetenschappen en geneeskunde (met 8 en 6 Hoogleeraren) zou onderwezen worden.

Daargelaten de argumenten voor het wenschelijke van splitsing der universiteiten in het algemeen en de gronden voor de keuze van Leyden en Utrecht voor de genoemde faculteiten (b. v. dat te L. een verzameling handschriften is) punten waarover wij onbevoegd zijn te oordeelen, moeten toch die voor de bestemming van Groningen nader gemeld worden. De schrijver zegt daaromtrent: zoo is de landbouwkundige school te Groningen wier kweekelingen op ruimere schaal de lessen der Hoogleeraren zouden kunnen bijwonen de reden die mij tot den wensch leidde, dat daar wis- en natuurkunde en de met deze zoo naauw verwante geneeskunde mogt worden onderwezen."

Van nadere argumenten om het mogelijke of nuttige van die eenige medische school te Groningen te bewijzen, is evenmin sprake als van tegenwerpingen, die daartegen mogelijk mogten oprijzen! Voor jaarlijksche subsidie voor het materiëel van al de inrigtingen voor wis-, natuur- en geneeskundig onderwijs aldaar wordt *f* 13.798.60 uitgetrokken. Het zal niet noodig zijn iets naders te zeggen over deze voorstellen, zoo ver ze de

opleiding der geneeskundigen betreft; het onbekookte der plannen van den schrijver duidt van zelf genoeg aan, dat hij de behoefte van het geneeskundig onderwijs volstrekt niet begrijpt en onvoorzigtig zich op een hem geheel onbekend terrein gewaagd heeft.

— De pogingen van eenige leden van den Gemeenteraad, de Plaatsel. Geneesk. Commissie en den Geneeskundigen Kring alhier om eene wettige regeling te verkrijgen der verklaringen van overlijden, door het voorschrift van het afgeven dier verklaringen door bevoegde geneeskundigen (zie vorigen jaargang. pag. 299 en 451) hebben schipbreuk geleden op de verklaring van den raad, in de zitting van den 28sten Dec., dat hij zich niet bevoegd acht, tot het vaststellen van de bepalingen op dit punt, als zijnde bij de wet te regelen.

— De arrondissementsregtbank te Gorinchem heeft den 28sten December den Apotheker B. aldaar veroordeeld in eene boete van ƒ 100 en in de kosten wegens het niet voldoen aan het voorschrift der wet inhoudende geene vergiften of slaapmiddelen te verkoopen, dan op eene daartoe strekkende schriftelijke aanvraag van een desbevoegde. De Heer B. had aan een kanonnier, oppasser van een officier, die hem uit naam van zijn Heer, rattenkruid kwam vragen tot het dooden van ongedierte, eerst opmerkzaam gemaakt, dat tot dat doel kraanoogen (Nuces vomic.) veel beter en minder gevaarlijk was, enz. Daarmede te vreden kocht de persoon ongeveer één med. onc van dat middel, dat in een papier werd gedaan, waarop de woorden *kraanoog, zwaar vergift.* Intusschen bleek aldra, dat die persoon een list had gebezigd ter verkrijging van vergift, met de bedoeling zich van het leven te berooven, hetwelk hem dan ook na de geheele dosis ingenomen te hebben, maar al te wel gelukte, daar hij weinige oogenblikken daarna onder vreeselijken smart den geest gaf.

— De Gemeenteraad van Schiedam heeft op voordragt der *Plaats. Geneeskundige Commissie* aldaar besloten tot het benoemen van eene Commissie, belast met het ontwerpen van eene verordening op den aanbouw van nieuwe woningen.

— Den 22sten Dec. is te Leyden gepromoveerd tot Med. Doctor de Heer G. J. KRIBS na verdediging van een *Spec. med. inaug. continens disquisitiones historicophysiologicas de membrana, quae dicitur Hunteri.* Den 22sten Dec. is te Groningen tot Doctor in de Geneeskunde gepromoveerd, de Heer J. T. DE HAAN, na verdediging van eene diss. *continens quaedam de angina membranacea infantum*; den 18den tot Doctor in de Verloskunde, de Heer R. R. BLOEMEN, Med. Dr. te Sneek.

— Den 28sten Dec. is alhier overleden Dr. L. A. KLOPPERT, Officier van Gezondheid 1ste kl. alhier, in den ouderdom van 45 jaren.

UTRECHT. — Door de afdeeling der Maatsch. t. b. v. G. alhier is eene commissie benoemd bestaande uit de Heeren Drs. DOMPELING, OUDENHOFF en SUYCK om op de voor de gezondheid schadelijke invloeden oplettend te zijn en middelen te beramen, om die zoo mogelijk weg te ruimen. Door medewerking van de Stedelijke Regering zal die Commissie voorzeker veel goeds kunnen doen.

In de werkzaamheden van deze afdeeling is eene verandering gekomen, daar voortaan het voordragen van rapporten van Commissiën nopens den vooruitgang der verschillende takken van wetenschappen niet in elke vergadering zal plaats vinden, maar om de andere vergadering, zullende alsdan vrije mededeelingen plaats hebben, waartoe vroeger zelden tijd was.

'S GRAVENHAGE. Tot voltooijing der regeling der Plaatselijke Geneeskundige dienst alhier, zijn in de zitting van den Gemeenteraad van 28 Dec. de verschillende Gemeente-Geneesheeren herbenoemd en benoemd: tot Geneesheeren, Dr. HASSELMAN, JELTES, VAN DOEVEREN, MULLER, EIKENDALL, TOUSSAINT FRITZE, CHANFLEURY VAN YSSELSTEIN, tot Gemeente-Chirurgijns de H.H. VORSTMAN, VAN DER MEULEN, VAN DE HEGGE ZIJNEN, VAN LUCNEN, KOBUS DE MEYER en LIGTENBERG, tot genees- en heelkundigen te Scheveningen de H.H. BAUSCH en HOOS, tot Gemeente-Vroedmeester de H. NETLER, tot Gemeente-Apotheker de H. DE LANGE. De respectieve tractementen blijven bepaald als vroeger; bij de benoeming is geene periodieke aftreding bepaald, reeds vroeger waren daarover uitgebreide discussien gehouden en een voorstel tot eene benoeming voor een zeker aantal jaren met meerderheid van stemmen verworpen.

— Aan Dr. D'AUMERY is het gevraagde ontslag als inspecteur der zeebaden met dankbetuiging voor zijne bewezen diensten verleend.

MIDDELBURG. — 22 Dec. 1852. Heden eindigde de Heer JOH. DE MAN JZ. in tegenwoordigheid van alle leerlingen in de Heelkunde aan de Clinische School alhier, met eene toepasselijke aanspraak zijne lessen in de Ontleed-, Natuur- en Verloskunde aan die inrigting, waaraan ZED. sedert hare oprigting, en alzoo 28 jaren, met onvermoeide zorg was werkzaam geweest. Aangenaam werd de thans bejaarde leeraar, van wien verre weg de meeste heelkundigen in Zeeland het private of publieke onderwijs hebben genoten, na het sluiten zijner lessen verrast, door van de thans aan de Clinische School studerende jongelieden een prachtigen beker van zilver te ontvangen met het navolgende opschrift:

Aandenken aan den Wel.Ed. Heer J. DE MAN JZ., Anat., Phys. et Art. Obst. Lector te Middelburg, van zijne dankbare leerlingen bij zijne aftreding 1 Jan. 1852.

BIBLIOGRAPHIE.

E. Pflüger: Die sensorischen Functionen des Rückenmarks der Wirbelthiere, nebst einer neuen Lehre über die Leitungsgesetze der Reflexionen. 1 thl.

Th. L. W. Bischoff: Entwicklungsgeschichte des Meerschweinchens. Met 8 Kupfertafeln. Giessen, 1852. J. Ricker. 3 thl.

Von Reichenbach: Odisch-magnetische Briefe. Stuttgart u. Tübingen, 1852. J. G. Gotha. ⅔ thl.

Benno Reinhardt's: Pathologisch-anatomische Untersuchungen. Nach seinem Tode zusammengestellt und herausgegeben von R. Leubuscher. Berlin, 1852. Reimer. ⅔ thl.

NEDERLANDSCH

6 WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. Zaturdag, 8 Januarij 1853. 2.

KLINIEK.

HEELKUNDIGE WAARNEMINGEN

UIT DE CHIRURGISCHE KLINIEK VAN PROF. TILANUS,

MEDEGEDEELD DOOR DR. J. W. R. TILANUS.

I.

HOOFDWONDEN.

Fractura cranii met verlies van hersenzelfstandigheid uit het oor. Genezing.

Den 14den Maart 1851 viel de persoon v. D., oud 27 jaren, achterover van een ladder op een marmeren steen. Dadelijk na den val was hij bewusteloos en braakte spoedig, uit het linkeroor werd kort daarna door een heelkundige bloeding met uitvloeijing van hersenmassa opgemerkt.

Een half uur later was het bewustzijn van den lijder, in het gasthuis gebragt, reeds eenigzins teruggekeerd; op het linkerwandbeen was een 2″ breede stervormige huidwonde, geene fractuur was daar te ontdekken; uit het linkeroor vloeide nog eenig bloed en de uitwendige gehoorgang was met een roomachtige witte zelfstandigheid gevuld, die geheel op hersenmassa geleek, na wier verwijdering het trommelvlies bleek gescheurd te zijn; drukking op de slaapbeenstreek was den lijder hoogst pijnlijk, hoewel hier geene ongelijkheden te voelen waren. Pols 60 sl. week en klein, huidwarmte gering, gelaat bleek en koud. — Na verwijdering der hoofdharen rondom de wond werd deze door linnenstrooken met collodium gehecht, een droog verband aangelegd en de lijder stil te bed gebragt. Gedurende den dag braakte hij nog herhaalde malen, antwoordde des avonds wel op eenige vragen, maar was van zijn toestand nog niet bewust.

Den 15den Maart was, na een rustigen nacht, het hoofd heet; klagten over hoofdpijn, pols 52 sl. groot, snel, onregelmatig. De uitvloeijing uit het oor heeft nu eerst opgehouden. V.S.; ontlasting van 11 onc. bloed, de hoofdpijn vermindert daarop, de pols geeft nu 56 slagen. De hoofdpijn des avonds weder heviger, strenge applicatie van koude op het hoofd.

16 Maart. Na een onrustigen nacht blijft des morgens de hoofdpijn nog aanhouden, pols 53 sl., huidwarmte matig, gelaat bleek; applicatie van koude voortgezet, clysma c. ac. vin. — waarop ruim alvus volgt. — Des avonds wederom verschijnselen van congestie naar het hoofd, 12 hirudines worden 4 aan 4 achter het linkeroor geplaatst.

17 Maart. De nacht was nog onrustig, maar des morgens de toestand veel kalmer, het bewustzijn volkomen, geene hoofdpijn noch koorts.

Van nu af verbeterde de toestand allengs, er ontstond geen nieuwe congestie naar het hoofd en binnen weinige dagen was de lijder reconvalescent; de huidwond genas gedeeltelijk per primam intentionem. Na weken werd de man zonder eenigerlei hinder in bewegingen der ledematen of storing der hersenwerking ontslagen. Zelfs was het gehoor met het linkeroor niet gestoord.

Verscheidene maanden later overtuigde ik mij nog van den goeden welstand van den lijder; zijn eenige klagten waren, dat het klimmen op trappen of ladders hem nog niet mogelijk of moeijelijk was; waarschijnlijk uit vrees van er te zullen afvallen.

Het mikroskopisch onderzoek van de uitgestorte hersenzelfstandigheid overtuigde mij van de juiste diagnose. Groote en kleine korrelcellen en vetdrupjes in een moleculaire massa, fijne capillairvaten geheel vrijliggende en enkele zenuwvezels werden er in gevonden. Een gedeelte werd op ac. arsenicosum-oplossing bewaard met het doel om het mikroskopisch praeparaat op eene aanstaande ver-

gadering van de Vereeniging voor Ziektekundige Ontleedkunde alhier aan de leden te vertoonen. Het was toen echter tot mijn spijt in dus verre bedorven, dat overal het veld met vloeibaar eiwit bedekt was, hetgeen uit de zenuwvezels en cellen getreden was en dat de zenuwvezels gezwollen en niet duidelijk herkenbaar waren, zoodat de leden slechts aan mijn verhaal geloof konden slaan, zonder zich zelve van de juistheid der diagnose te kunnen overtuigen. Reeds het uitwendig aanzien der ontlaste stoffe was bovendien zoo geheel met hersenzelfstandigheid overeen gekomen, dat voor de vele personen, die den lijder in de kliniek zagen, geen twijfel daaromtrent overbleef, evenmin als aan den chirurgus, die de eerst ontlaste stoffe zag. Tot het mededeelen van dit geval werd ik nader gedrongen door het lezen van een geheel overeenkomstig geval in het october n°. van het Monthly Journal of Med. Science, door W. GRAHAM medegedeeld, ik laat dit in zijn geheel volgen;

»G. P., 18 jaar oud, scheepsjongen, viel den 6den Junij van een hoogte van 60 voet op het dek. G. zag hem dadelijk daarop, en vond hem geheel gevoelloos; de ademhaling was stertoreus en zeer moeijelijk; de pols 80 sl., was vrij hard, doch begon spoedig te intermitteeren; sterke veneuse haemorrhagie uit linkeroor en neusgang met massa's hersenzelfstandigheid in het linkeroor; de pupillen waren veranderlijk, werden door licht nauwer. Binnen ongeveer 4 uren was het gevoel gedeeltelijk teruggekomen; de pols 100 sl. klein, niet intermitterende; bloed en hersenzelfstandigheid vloeide voortdurend uit het linkeroor, en door een ongevoerd stilet werd blootliggend been en ongelijke ruwe plekken (irregularities) ontdekt. De pols werd gedurende den dag sneller, de ademhaling moeijelijker, onwillekeurige urinelozing. Het hoofd werd kaal geschoren, en koude fomenten aanhoudend aangewend.

7 Junij. Rustige nacht; pols 150 sl. [zeer klein; heete, drooge huid; er is nog meer bloed en hersenzelfstandigheid uitgevloeid, geen alvus. Na applicatie van een clysma ruime stoelgang.

8 Junij. Onrustige nacht, gedurige beweging met armen en handen; pupillen veranderlijk, de eene wijd, de andere gecontraheerd, patient ziet scheel; huid droog en heet; tong beslagen; pols 120, fijn en draadvormig. Hirudines n°. xx bij tusschenpozen te zetten.

9 Junij. Patient heeft een vrij goeden nacht doorgebragt en heeft nu van zijn val bewustzijn, maar spreekt nog moeijelijk; hij houdt de oogen geopend en kijkt rond; de huid koel en vochtig; pols 68, week; ademhaling gemakkelijk; geen hersenzelfstandigheid komt meer te voorschijn, urinelozing nog onwillekeurig. Van dit tijdstip verbeterde de toestand dagelijks, pat. herkreeg het gehoor en de spraak volkomen, en zijn verstandsvermogen bleef ongedeerd; ja zijne maats zeiden: »dat hij helder der dan vóór het accident was." Den 6den Julij ging hij aan boord van een stoomboot naar Engeland terug."

G, laat hier op volgen:

Dit geval toont, tot welke uitgestrektheid beleedigingen van de hersenen plaats kunnen vinden, zonder dat de zoo gevreesde actieve en destructive inflammatie volgt. Hier kan geen twijfel zijn, dat er een aanmerkelijke verscheuring en verlies van zelfstandigheid geweest is, daar het door mij zelven en mijn collega's WARD en STEPHENS geconstateerd is, die met mij van gevoelen zijn, dat er fractuur en scheiding tusschen het squameuse en petreuse gedeelte van het slaapbeen geweest is aan de buitenzijde van het tympanum, zoodat dit ongedeerd bleef; want was dit gescheurd geweest, dan zou het gehoor niet hersteld zijn. De bloeding was, naar ik meen, uit den sinus lateralis. De hoeveelheid ontlaste hersenzelfstandigheid was ongeveer 2 lepels vol.

Beide deze gevallen geven een soort van fractuur van den schedel, met verlies van hersenzelfstandigheid aan, die in de gewone handboeken zoover ik weet niet beschreven is. Alleen in het in de laatste weken verschenen voortreffelijk Handbuch der praktischen Chirurgie van Dr. V. BRUNS wordt onder de teekenen van fracturen van den grondvlakte des schedels het naar buiten treden van hersenmassa's door den uitwendigen gehoorgang genoemd, dat in eenige weinige gevallen is waargenomen, welke spoedig doodelijk afliepen en daarbij aangehaald eene waarneming van GUILLEMAIN (Journal de Méd. et de Chir. Paris 1779, T. 52, pag. 454) en eene van GISLAIN (Annales de Chirurgie, Paris 1843, T. VIII, pag. 229) bronnen die mij niet ten dienste staan, terwijl aan BRUNS zelven zoodanig spoedig doodelijk afgeloopen geval voorkwam, waarvan alleen de schedel is afgebeeld, maar dat nog niet beschreven is; de breuk liep hier vóór en evenwijdig aan het rotsbeen, verder is uit de afbeelding niets te zien. Het geval van GUILLEMAIN vind ik in RICHTER's Chirurgische Bibliothek VI, 1790 bij uittreksel aldus overgenomen. »Bij een door een val bewusteloozen man vond men in het oor hersenmassa, waarin men duidelijk beide zelfstandigheden onderscheiden kon. De lijder stierf niettegenstaande men dadelijk aan het achterhoofdsbeen, dat gespleten

was, trepaneerde en veel, onder het cranium en de dura mater uitgestort, bloed ontlaste. Bij het onderzoek van het lijk vond men de fractuur door het os petrosum tot in het foramen occipitale; aan de spleet van het os petrosum was de dura mater gescheurd en door deze de hersenmassa in den uitwendigen gehoorgang gedrongen."

Uit deze gevallen is dus bewezen, dat door beleediging van den schedel hersenzelfstandigheid in den uitwendigen gehoorgang komen kan, waarbij natuurlijk fractuur van den basis cranii noodwendig is, terwijl verder uit ons geval even als dit van GRAHAM blijkt, dat lijders, waarbij dit plaats vindt, genezen kunnen.

Bij beantwoording van de vraag hoe in ons geval de breuk van den schedelbasis plaats heeft gehad, moet nagegaan worden wat gevonden is bij fracturen, waarbij een analoog verschijnsel, uitvloeijing van cerebrospinaal-vloeistof uit het oor namelijk, geobserveerd is, waarvan de lijders meermalen hersteld zijn. In dusdanige gevallen is nu meestal eene door het rotsbeen gaande spleet gevonden van den inwendigen gehoorgang uit door het labyrinth en de trommelholte tot in den uitwendigen gehoorgang, waarbij dura mater, arachnoidea en trommelvlies gescheurd waren. Voegt men nu hierbij eene kleine scheur in de binnenste plaat van de arachnoidea en in de pia mater dan is met (tijdelijk?) gapen der spleet de weg tot het uittreden der hersenmassa gevonden; er zijn toch gevallen van gapende fracturen van het rotsbeen bekend.

Een tweede plaats is de voorbovenwand van den uitwendigen beenigen gehoorgang, deze is zeer dun en inwendig alleen met een dun slijmvlies bedekt; in het geval van BRUNS was de breuk door den gang evenwijdig aan de voorzijde van het rotsbeen, er waren echter meer fracturen en fissuren van den schedel, zoodat uit dit geval de plaats der fractuur voor meer eenvoudige gevallen niet kan bepaald worden. Heeft nu de breuk in deze rigting plaats, dan kan de diagnose niet moeijelijk zijn, daar een gapende fractuur in dat gedeelte der grondvlakte des schedels, dadelijk voor betasting en inspectie vatbaar zou zijn. Bij het geval van GRAHAM is dan ook blootliggend ruw been gevoeld; in het onze was geene beleediging van den gehoorgang te bespeuren, maar het trommelvlies gescheurd; bij dat van GUILLEMAIN schijnt de fractuur dwars door het rotsbeen te zijn geweest.

Ik acht het dus waarschijnlijk, dat in een geval waar de hersenmassa uit de trommelholte schijnt te komen, ten minste waarbij geen beleediging van den beenigen gehoorgang bespeurd kan worden, de breuk door het rotsbeen zelf gaat, misschien op de wijze zoo als bij het uitvloeijen van cerebrospinaalvocht waargenomen is. Het niet opmerken van twee verschijnselen die men zoude kunnen verwachten, doofheid en paralysis van den n. facialis, pleiten niet tegen de genoemde opvatting. Verscheuring van het trommelvlies heeft toch niet altijd doofheid tengevolge, even zoo als paralysis van den nervus facialis meermalen, zoo als door BRUNS gemeld is, bij uitvloeijing van celebrospinaalvocht gemist is.

Deze *paralysis van den n. facialis* is overigens een belangrijk middel ter herkenning van fracturen aan de grondvlakte van den schedel, waarvan echter in de meeste handboeken geen gewag gemaakt is. In het laatste jaar vond ik dit verschijnsel driemalen; de eerste keer bij een man met verschijnselen van commotio cerebri, bloeding uit het regter oor, verlamming van de regter helft van het aangezigt en doofheid; de lijder genas, en al deze verschijnselen verdwenen allengs; ik acht eene fractura ossis petrosi hier als hoogst waarschijnlijk. Bij de twee andere gevallen overleden de lijders; in het eene waren verscheidene fissuren van de grondvlakte des schedels die aan den bovenwand van het rotsbeen een vierkant stukje been afscheidden, waardoor de stam van den nervus facialis beleedigd was, in het andere geval liep de fractuur 1° van het foramen caroticum langs de voorzijde van het rotsbeen door den bovenwand van den uitwendigen gehoorgang naar het squameuse gedeelte van het slaapbeen, 2° van uit het foramen jugulare, door labyrinth en trommelholte naar het midden van de eerste breuk, dus dwars door den loop der zenuw.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

PRAKTISCHE OPMERKINGEN OVER HET GEBRUIK DER GENEESMIDDELEN UIT DE PHARMACOPOEA NEERLANDICA. — (*Vervolg en Slot van blz. 9*).

Vinum Amarum verschilt hierin, dat in de P. B. de cort. aurant. met de Spaansche wijn werd getrokken, en in dit aftreksel de extracten werden verdeeld, terwijl in de P. N. de extr. met de Spaansche wijn worden afgemengd, doorgezegen en eenige tinktuur van oranjeschillen wordt bijgevoegd. Deze wijziging zal, geloof ik, geen verschil in de werking te weeg brengen.

Tinctura rhei aquosa was in de P. B. niet opgenomen, het in de P. N. aangegeven voorschrift komt echter geheel overeen met het in de meeste apotheken gevolgd wordende voorschrift uit de Amsterdamsche Apotheek.

Tinctura acida aromatica bevat in de P. N. twee deelen zwavelzuur, op twintig deelen wijngeest, terwijl in de P. B. twee deelen zuur op tien deelen wijngeest waren voorgeschreven, zoodat deze tinktuur de halve hoeveelheid zwavelzuur minder bevat. De gift kan alzoo het dubbele zijn.

Extractum rhois toxicodendri werd in de P. B. door trekking en uitkoking verkregen, in de P. N. door uitdamping van het uitgeperste gezuiverde sap. De gift is volgens ASSCHENBRENNER van ½—2 grein 2—3 maal daags.

Extractum Scillae. In de P. B. werd het door uitdamping van het uitgeperste sap verkregen; de P. N. laat het door trekking met wijngeest van 0,9 soort gew. of 16 graden daarstellen, waardoor het minder slijmdeelen zal bevatten; het voorschrift komt, op een klein verschil in sterkte der wijngeest na, overeen met dat van den codex Pharmac. Gallicus.

Extractum Fumariae, Extr. Marrubii, Extr. Absinth., Extr. Dulcamar., Extr. Cent. min., Extr. Chelidonii, Extr. Taraxaci, Extr. Trifolii, werden in de P. B. door trekking met opvolgende koking bereid; de P. N. laat ze uit de versche kruiden door kneuzing met koud water, trekking, uitpersing en indikking bereiden; indien hier de Extracten in kracht gewonnen hebben, naar dat de opbrengst minder is geworden, zullen zij een vierde in gift kunnen verminderen, althans naar het *E. Taraxaci* te berekenen.

Extractum Calendulae. Dit Extract, hetgeen in de vroegere Pharm. niet voorkwam, wordt in de P. N. bereid even als de bovengenoemde, de gift is van 5—10 grein 3—6 maal daags.

Electuarium Sennae Compositum, Elect. Lenitivum. In de P. B. werd op zesenzestig deelen pulp. et syrp. tien deelen poeder (2 deel senn. en 1 coriand.) voorgeschreven; de P. N. laat bij elf en een half deel pulp. et syrp. drie deelen pulv. (2 senn. 1 cor.) voegen, zoodat in de P. B. de Senn. p. m. staat als 1 : 10, in de P. N. als 1 : 6. Het verschil is dus nog al belangrijk, in de P. N. zijn de vijgen, het zoethout, als ook het infundeeren van het overgeblevene pulv. gross. Senn. et Coriand. weggelaten, de gift zal bijgevolg ⅓ minder kunnen zijn.

Syrupus Diacodii werd in de P. B. door de syr. pap. albi vervangen, echter werd verreweg in de meeste Apotheken voor Syr. Diacodii het tegenwoordige voorschrift van de P. N. gegeven, als Syr. Althaeae et syr. pap. albi. aa part.

Oxymel Simplex bestond in de P. B. uit 1 deel acet. vini en 3 deelen honig, in de P. N. uit 1 deel acet. vini en 2 deelen mel, zoodat deze meerder azijnzuur bevat.

Unguentum Hydrargyri. Volgens de P. B. bestond deze uit gelijke deelen Hydrarg. en Axungia, terwijl in de P. N. onder den naam van Ung. Hydrarg. een zalf wordt opgegeven, bestaande uit 1 deel Hydr. en 3½ deelen Axung., nagenoeg gelijk aan het oude Ung. Neapolitan.

Emplastrum Cicutae bevat volgens de P. N. 12 deelen pulv. Cicut. op 30 deelen pleister, terwijl in de P. B. slechts 8 deelen pulv. conii op gelijk gew. Empl. werd voorgeschreven.

Emplastrum Opiatum. Hierin staat volgens de P. N. de Opium als 1 : 12, daar het in de P. B. stond als 1 : 21. De resin. elemi et mastic. is hierin weggelaten.

Gelatina Cornu Cervi. Volgens de P. N. wordt deze uit de van phosphorzure kalk bevrijde Ras. Corn. Cervi gemaakt en wordt er geen vin. rhenan. en succ. fruct. citri bijgevoegd.

Extracta Narcotica. Omtrent deze schijnt V. uit Utrecht eenigzins te dwalen. Hij zegt: in de P. B. hadden wij waterige Narcot. Extracten, in de P. N. zijn zij niet meer — dit is onjuist, de P. N. geeft twee wijzen op om Narc. Extract. daar te stellen als: door uitpersen bereid, en door koude trekking met alcohol verkregen; de bereiding der Narc. Extracten door uitpersen verschilt nu in beide Pharm. hierin, dat in de P. N. het uitgeperste sap door verwarming en doorzijging van een gedeelte eiwit, bladgroen enz. wordt bevrijd en dat in de N. ½ deel, in de B. ¼ deel poeder van het gebezigde kruid wordt toegevoegd. Het zuiveren van den droesem, zoo als de P. zich uitdrukt, heeft echter een groot verlies in de opbrengst ten gevolge, zoodat de Extr. Narc. p. express. parat., volgens de P. N. werkzamer zijn dan die volgens de P. B. Indien wij de geneeskracht moge meten naar de opbrengst van het Extr. zoude de gift een derde minder dan vroeger moeten zijn. — Wat de door alcohol bereide Narc. Extr. betreft, deze verschillen zeer in geneeskracht naar de wijze van bereiding. Het door de P. N. gegeven voorschrift, komt het meest overeen met de Fransche voorschriften. Ik heb hierom gemeend eene opgave van SOUBEIRAN te moeten mededeelen, die de geneeskracht van beide bereidingen vergelijkend opgeeft, echter is het voorschrift door hem aangegeven nog verschillend van onze P. N. in den graad van sterkte der aan te wenden wijngeest. SOUBEIRAN gebruikt sp. vini van 0,923 of 12 graden, terwijl de P. N. sp. vini van 0,83 of 30 graden voorschrijft; SOUBEIRAN stelt de volgende vergelijking:

Aconit.	1 d.	Alcoh.extr.	=	1,75	deel Extr. ver-
Belladon.	1 »	»	»	2,80	kregen door in-
Cicut.	1 »	»	»	3.	dikking van uit-
Hyoscyam.	1 »	»	»	3.	geperst sap zon-
Stramon.	1 »	»	»	2,60	der poeder.

Hierbij dient echter nog opgemerkt te worden, dat de Extracten, waarmede S. de alcoh. vergelijkt, sterker zijn dan onze met poeder bereide, daar dit de werking vermindert. De Pharm. Borussic, welke de Alcoh. Narc. Extracten laat bereiden door het uitgeperste, gecoleerde en tot syroop-dikte uitgedampte sap, met Alcohol uit te trekken geeft de volgende giften op, wel te verstaan als de *grootste*, welke aan volwassenen zullen voorgeschreven worden, zijnde de geneesheer bij verhooging der dosis verpligt een ! teeken bij te voegen. Als *hoogste* gift wordt opgegeven Extr. Aconit. 3 grein, Extr. Belladon. 2 grein, Extr. Conii 3 grein, Extr. Hijoscyam. 3 grein, Extr. Lactuc. Viros. 10 grein(?!), Stramon. 1 grein. DUFLOS stelt de geneeskracht der Narc. Alcoh. Extr. als 1 : 5. Ofschoon deze opgaven eenige bekendheid met de sterkte en gifte dier geneesmiddelen opleveren, zoo meen ik ze niet voldoende, en hoop later door aangifte van de hoeveelheid Extr., verkregen uit een bekend gewigt van ieder der kruiden, meer bepaald te kunnen opgeven hoeveel poeder door het Extr. Alcoh. vertegenwoordigd wordt.

Behalve de hier behandelde, blijven er nog vele geneesmiddelen in de P. N. over, welke òf door eene veranderde bereiding òf in een meer of minderen graad van sterkte verschillen van de bij ons thans gebruikelijke; zoo als bijv. onder anderen Extract. Salsaparill., hetgeen thans een Alcohol Extr. is, doch volgens de Batav. en Amsterdams. Pharm. een waterig uittreksel was, en als zoodanig gebruikt werd. De Syrupus Jodeti Ferrosi bevat volgens de Pharm. Neerl. zeker 6—8maal meer jod. ferr. dan die welke de Apotheker gewoonlijk afleverde; het drachma. syrp. bereid volgens het voorschrift der P. N. bevat twaalf en een halve grein jod. ferr. enz.

Amsterdam. G. H. H.

SPLENAEMIE. — Wanneer de milt haren invloed verder dan de gewone grenzen uitstrekt en de *geheele* bloedmassa min of meer de eigenschappen aanneemt van het bloed der miltader, zoo bestaat er eene eigene, bij miltzieke personen vaak voorkomende, dyscrasie, die zich door de bekende verschijnselen der miltcachexie te kennen geeft en onlangs door VIRCHOW met den naam van *splenaemie* werd bestempeld. De eigenschappen, waardoor zich het bloed der miltader van het overige bloed van het gezonde organismus onderscheidt, zijn: een grooter aantal van kleurlooze bloedligchaampjes en een geringer aantal van gekleurde. Daarbij zijn deze laatste gewoonlijker donkerder, ongevoeliger en vaak overgaande tot zwart pigment. Deze eigenschappen nu kan men voor een gedeelte of gezamenlijk in de geheele bloedmassa terugvinden. Is daarin de hoeveelheid der kleurlooze bloedligchaampjes sterk verminderd, dan heeft men de zoogenaamde leukaemie, het witte bloed, waartoe eene eerste reeks van ziekelijke toestanden behooren. Eene tweede reeks van toestanden vertoont de overige der opgenoemde eigenschappen, namelijk eene afname van de gekleurde bloedligchaampjes, en niet zelden ook vaste pigmentcellen. Tot deze laatste reeks behooren de gevolgen van moeraskoortsen, de melancholia der oude schrijvers enz. Bij beide de genoemde reeksen vindt men eene vergrooting der milt, hetgeen zich trouwens liet verwachten, omdat de milt zoowel dient tot vorming van kleurlooze bloedligchaampjes, als tot oplossing van de verouderde gekleurde.

Naar onze meening, heeft men nog geen regt om eene nieuwe dyscrasie, onder den naam van splenaemie, in onze wetenschap in te voeren. Het bloed der miltader is hiertoe niet volledig genoeg bekend, en de betrekking der opgesomde ziektetoestanden tot de miltvergrooting, is op verre na nog niet helder. Niet alleen toch kan men met evenveel grond de miltziekte als een gevolg van de bloedziekte beschouwen, maar men kan die aanzwelling of vergrooting van het orgaan ook, en misschien niet zoo geheel zonder schijn van waarheid, als eene bloot toevallige combinatie beschouwen. Er zijn waarnemingen van miltcachexie en van leukaemie bekend, waarbij de miltvergrooting gemist werd. Eindelijk moet men zich herinneren, dat de functie der milt nog zeer in het duister ligt, en dat er, zoowel voor eene ziekelijke vermeerdering van kleurlooze bloedligchaampjes, als voor een sterk te gronde gaan van de gekleurde schijfjes, velerlei oorzaken ook buiten het miltweefsel kunnen bestaan. S.

URETHROTOMIE. — In den vorigen jaarg. p. 461 van dit blad, is het instrument van REYBARD voor de insnijding van de vernaauwing der pisbuis gemeld en afgebeeld. Hoewel aan die methode, als de bestgekeurde vooruitgang bij de behandeling van dit gebrek, eindelijk de prijs van ARGENTEUIL door de Académie de Médecine is toegewezen, schijnt hare deugdelijkheid, tot duurzame genezing van het gebrek, blijkens het Rapport der Commissie over dit onderwerp ingebragt, nog niet op eene afdoende wijze te zijn bewezen.

LEROY D'ETIOLLES, heeft zich tot de Akademie gewend (Zie hare zitting van 9 Nov. ll.), met eenige opmerkingen, die verdienen behartigd te worden:

1. Uit de woorden van het Rapport blijkt, dat de diepgaande incisies, naar REYBARD, de lijders meer dan de andere methode (dilatatie, scarificatie en oppervlakkige verscheuring) in gevaar brengen. »Men kan niet ontkennen (wordt er gezegd), dat de Urethrotomie eene bedenkelijke kunstbewerking is, en dat zij zware toevallen kan uitlokken." — CIVIALE, haar voorstander, zegt in zijne memorie over de Urethrotomie. »Twee dooden op een klein getal geopereerden, binnen een kort tijdsverloop, hebben een diepen indruk gemaakt",

2. Worden de gevaren der diepe insnijdingen, door de radicale kuren, of ten minste door eene voldoende proportie van duurzame genezingen opgewogen?

Het Rapport zegt: »De authentieke feiten stellen vast, dat de genezingen, door dit middel verkregen, *duurzaam kunnen zijn*; intusschen meenen wij niet,

dat men altijd op een zoo gelukkig resultaat zal kunnen rekenen. Wij beschouwen de recidive als mogelijk, of *zelfs waarschijnlijk*, wanneer eene levendige inflammatie zich van de wonde meester, en de ontwikkeling van granulatiën onvermijdelijk maakt." Het Rapport maakt van 32 gevallen melding, en haalt niet meer dan 8 aan, waarin de genezing langdurig genoeg is geconstateerd, om haar als duurzaam te kunnen veronderstellen.

L. voegt hier nog een geval bij dat niet publiek is gemaakt, van eene diepgaande inwendige Urethrotomie, gevolgd door pis-infiltratie en door den dood, uit de kliniek van BLANDIN.

MENSTRUATIE BIJ APEN. — Dat sommige apen menstruëren is meermalen waargenomen; niet alleen heeft dit plaats in de hun eigen landstreek, maar ook soms in geringe mate in de menagerien in deze gewesten. Maar belangrijk is de geregelde beschrijving van het proces, daarvan door den Heer HERGT op Java in het Natuurk. Tijdschr. v. N. Indië gegeven, volgens observatie in de menagerie van den Hertog van Saxen Weimar.

»Wat de menstruatie van Cynopithecus niger aangaat, kan ik verzekeren, dat de bij de apen in het algemeen in twijfel getrokken periodische ontlasting van bloed, stellig bij C. n. plaats vond. De menstruatie van het dier wordt zonder uitzondering, door eene aanmerkelijke zwelling der callositeiten voorafgegaan, die vroeger bij ons exemplaar in eenen dikken klomp, boven de anus haren aanvang nam, doch nu reeds sedert geruimen tijd zich links en dan regts aan de buitenste zijde van dat deel openbaart; het gezwel neemt verder binnen weinige dagen zeer, zelfs tot wanstaltigheid, in omvang toe; de in de nabijheidliggende deelen worden allen donkerrood en op sommige punten geheel als blinkend violet gekleurd, terwijl in andere tijden het achterlijf steeds als te zamen gerimpeld is. De urine van het dier heeft, vooral in den aanvang van het proces een ongemeen scherpen reuk, welke evenwel, als het gezwel begint te verminderen, van lieverlede weder verdwijnt. Zoodra er geen spoor meer van te bemerken is, en de callositeiten weder zacht en rood en rondachtig geworden zijn, stelt zich een zeer overvloedige bloedvloeijing in, welke van twee tot drie dagen aanhoudt. Aangaande den duur van dit verschijnsel, alsmede wat betreft den periodischen terugkeer van hetzelve, heb ik nog geen bepaalden regel kunnen ontdekken; zoo ontstond b.v. gedurende den 20sten Maart van dit jaar zwelling der eeltachtigheden. Deze zwelling had den 29sten hare hoogste ontwikkeling bereikt, en was op den 6den April weder verdwenen. Zulks hervatte zich evenzoo op den 13den April, nam tot den 25sten dier maand toe, en eindigde op den 1sten Mei; evenzoo ontstond nieuwe zwelling den 10den Mei, welke op den 22sten en 23sten haar toppunt bereikte, en in de eerste week van Junij weder aanmerkelijk afnam, om op den 14den dezer maand weder op nieuw te beginnen.

VERSLAGEN.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEEDKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 18 *Nov.* Prof. SURINGAR vertoont de *maag* van een 43jarig man, die, behalve eenige erosies, aan den pylorus eene submuqueuse kankerknobbel vertoonde, welke door een normaal slijmvlies bedekt, de holte zoodanig vernaauwde, dat er geen pink door kon. De maaginhoud bestond uit een zwart gekleurd vocht, in hetwelk men veranderde bloedligchaamtjes erkende. Bij het leven waren de gewone verschijnselen van stenosis waargenomen, doch men had geen gezwel kunnen voelen.

Prof. SCHNEEVOOGT brengt hierop de kleine hersenen ter tafel van eenen 46jarigen man, die, naar zijn verhaal, voor 20 jaar eene beroerte zou gehad hebben, waaruit eene verzwakking van het linkeroog was overgebleven, die later ook in mindere mate tot het regteroog overging. De man was potator. Gedurende zijn verblijf in het Buitengasthuis onderscheidde hij zich door ruwe en onbeschaamde manieren, zijn gelaat was meestal rood en opgezet; de spraak onbelemmerd, hoewel zeer luid wegens doofheid, die vooral aan de linker zijde bestond. De beweging der ledematen was aan de regterzijde zwakker dan links, terwijl aan het buiten-benedenste gedeelte van den regter biceps eene pijnlijke plaats bestond; de linker kuitspieren waren zeer vermagerd. Er bestond incontinentia urinae, doch de eetlust en stoelgang waren normaal; even als ook de pols. In de maand Sept. verslimmerde deze toestand. Er ontstond koorts, met tragen pols, meerdere warmte en roodheid van het hoofd, dofheid en krachtverlies en den 17den Nov. stierf de man comateus. Behalve in den schedel leverde de sectie weinig belangrijks op. Aan het voorste onderste gedeelte der beide hemisphaeria, vond men een oud extravasaat in de pia mater, die op sommige plaatsen zeer dun of verdwenen was. Aan het regter halfrond der kleine hersenen, dat atrophisch was, puilde een hard, hobbelig *gezwel* uit, ter grootte van eenen kleinen appel, dat met den flocculus in verband scheen te staan en overging in eenen, bloedig serum in verscheidene loculamenten bevattenden, zak, welks buitenste oppervlakte door de hersenvliezen scheen gevormd te zijn, en misschien zelf niets anders was dan eene uitzetting dezer vliezen door bloedextravasaat. De ventriculus quartus was geheel vrij; de laterales uitgezet door serum; kystes in de plexus chorioidei. De vaste massa van het gezwel bestond uit vele kleine lobjes, welke een digt vezelig zamenstel vertoonden, met daar tusschen gestrooide kernen.

Dr. ZEEMAN toont den voet en het onderste gedeelte der tibia van eenen 27jarigen man, die aan long- en darmtuberculosis stierf. De man had, ten gevolge van eene uitwendige beleediging, ontsteking van het tibiotarsaalgewricht, met caries en fistelvorming gekregen, en hiermede, daar de door het vinden van fibrae elasticae tijdig geconstateerde phthisis de amputatie contra indi-

ceerde, nog een groot half jaar voortgeleefd. De onderste gewrichtsoppervlakte der tibia vertoonde aan hare binnenzijde eenige kleine osteophyten. die zich als teedere holle pijpjes voordeden, en ook op den astragalus gevonden werden. De beenderen van den metatarsus waren geleiachtig van aanzien en geel gekleurd, en zoo week, dat men ze gezamelijk gemakkelijk met het mes kon doorsnijden. Het op synovia gelijkende vocht, dat het beenweefsel infiltreerde, gaf de reacties van mucine. Bovendien werd er op dit lijk een zeer groote lever gevonden, die pleksgewijze tot colloid ontaard was, en zich op het oog als een speklever voordeed. Er werden geene bewijzen van voorafgegane syphilis aangetroffen.

Vergadering van 2 Dec. Dr. TILANUS vertoont de *lever* van eene 27jarige vrouw, die van eene hoogte van 22 ellen gevallen en 3 dagen later was overleden, Hevige dyspnoea, sprakeloosheid, stertoreuse ademhaling met onvolkomen bewustzijn en wijde pupillen, pijnlijkheid van borst en buik bij de minste aanraking, waren de verschijnselen, die bij het leven werden waargenomen. Er bestond fractuur van de regter 2de en 3de rib met verwonding der long door een beensplinter; vloeibaar bloed en lucht bevonden zich in de borstholte. De 1ste linker rib was in drie stukken gebroken. In het bovenst achterste gedeelte van den grooten lobus hepatis, ter plaatse waar zij tegen het diaphragma en den wervelkolom aanligt, was eene door *contusie* te weeg gebragte verscheuring van het parenchyma ter grootte van eene handpalm. De groote vaten van de lever waren met vaste coagula opgevuld. In de buikholte werd eenig uitgestort bloed gevonden. In den schedel werd niets bijzonders gezien, behalve eenig vloeibaar bloed onder de arachnoidea aan de laagstgelegen plaatsen. Naar aanleiding van het praeparaat werd de vraag besproken: in hoeverre de zoogenaamde sympathische leverabscessen, welke na commotio cerebri niet zelden zijn waargenomen, dien naam verdienen? Men meende te mogen aannemen, dat in eenige dier gevallen wel eene kneuzing van het leverweefsel aan de abscesvorming zal zijn voorafgegaan, waarbij dan de naam van sympathisch leverabsces als onjuist te achten is.

Een tweede praeparaat van *denzelfden spreker* bestond in het *bekken* van een man, die voor een paar weken door het nederstorten van 20—30 rijstbalen was getroffen geworden. Onbeweeglijkheid der onderste ledematen, pijnlijkheid van de geheele bekkenstreek bij de minste aanraking, retentio urinae, waren de voornaamste verschijnselen. Na 10 dagen stierf de lijder. Bij de autopsie bleek het, dat er aan beide zijden van het bekken eene dwarsche breuk bestond van het schaambeen en van den opstijgenden tak van het zitbeen, terwijl het onderste gedeelte van het heiligbeen door eene overlangsche breuk in twee bijna symmetrische stukken verdeeld was. Naar boven strekte zich deze breuk door de linker symphysis sacio-iliaca uit. Er werd verettering gevonden rondom de breuk-vlakten der schaambeenderen en onder de fascia iliaca, doch niet in de buikholte.

Dr. LEHMANN demonstreerde hierop aan een versch ovulum van 2 maanden oud de verhouding van de verschillende gedeelten der *decidua*.

Prof. VAN GEUNS toont de *longen* van een 50jarigen man, die zeer rijk aan pigment waren. In de toppen ziet men vele spitse, stalactietvormige *beenplaatjes* in het parenchyma verspreid, welke de rigting der longblaasjes volgden en duidelijke beenligchaampjes vertoonden. De longvaten, noch de verwijde en hier en daar verdikte bronchi vertoonden eenig spoor van verbeening.

Het *hart* en de aanvang der aorta van een lijder, die wegens hypertrophia cordis en chronische bronchitis verpleegd was geworden en bij wien de linker *radiaal-pols* steeds aanmerkelijk kleiner was gevonden dan de regter, werd door Dr. SCHRANT ter tafel gebragt. Het laatstgenoemde verschijnsel werd verklaard, doordat de oorsprongsopening der linker art. subclavia zeer sterk vernaauwd was, ten gevolge van eene aanmerkelijke verdikking van den binnensten vaatrok, die ook op vele plaatsen tot atheroma of verkalking was overgegaan.

Ten slotte gaf Dr. DUSSEAU een kort verslag van de lijkopening der *leeuwin*, die dezer dagen in den zoölogischen tuin aan *tuberculosis pulmonum* gestorven is.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — In hare jaarlijksche openbare zitting heeft de Acad. de Méd. een prijs van 1000 fr. toegekend aan Dr. A. MILLET DE TOURS voor het beste antwoord omtrent de werking van het secale cornutum. Van de antwoorden op de prix Portal en Civrieux is geene bekroond. Dr. MOREAU DE TOURS en POTERIN DU MOTEL hebben voor hunne antwoorden eene belooning respectievelijk van 700 en 500 fr. ontvangen, terwijl Dr. JOIRE eene eervolle vermelding is waardig gekeurd. Bovendien heeft de Akademie toegekend een prijs van 1500 fr. aan Dr. SANDRAS voor zijne *Traité des Maladies nerveuses*; eene belooning van 1000 fr. aan de Drs. MONNERET en FLEURY (die echter voor deze belooning later hebben bedankt) voor hun *compendium de médecine pratique*, en eene belooning van 500 fr. aan Dr. LEGENDRE voor zijne *recherches sur les maladies de l'enfance*. Behalve de bekrooning van Dr. REYBARD, eenige medailles aan de médecin-inspecteurs der eaux minerales en eenige andere geneeskundigen, die zich bij epidemiën hebben verdienstelijk gemaakt, heeft de akademie de prijsvragen voor 1853 en de prijsvraag, van NAUDAU (zie Weekbl. II, p. 383) nog eens herhaald en de volgende nieuwe voorgesteld, te beantwoorden in 1854, 1°. Prix de l'académie: Over de levertraan als therapeutisch middel (1000 fr.), 2°. Prix Portal: De pathologische anatomie der litteekenen in de verschillende weefsels (1500 fr.), 3°. Prix Civrieux: Over den invloed van zielsaandoeningen op de ontwikkeling van hartziekten door feiten gestaafd; 4°. Prix Lefèvre: Over de melancolie (3000 fr.), 5°. Prix Capuron: Over de albuminurie in het kraambed en hare betrekking tot de eclampsie.

— De Académie des Sciences heeft in hare openbare van 20 Dec. j.l. voor 1852 de volgende prijzen toegekend:

Prijs van experimentele physiologie aan BUDGE en WALLER voor hunne onderzoekingen naar de functie van den nervus sympathicus.

Prijzen voor Genees- en Heelkunde. 1°. Een prijs van 2500 fr. aan Dr. BRETONNEAU voor de aanwending van de tracheotomie bij de behandeling van het laatste tijdperk van croup.

2°. Een belooning van 2000 fr. aan Prof. TROUSSEAU voor het verbeteren van deze operatie en het meer verbreiden van die methode.

3°. Een belooning van 2000 fr. aan Dr. MANEC voor de behandeling der kankerachtige aandoeningen door de pasta arsenicalis van Frère COME.

4°. Een belooning van 2000 fr. aan wijlen den Heer BOURGERY en M. JACOB voor hun werk *l'Anatomie iconographique de l'homme.*

5°. Een belooning van 2000 fr. aan Dr. LEBERT voor zijn *Traité pratique des maladies cancéreuses et des affections curables confondues avec le cancer.*

6°. Een belooning van 1500 fr. aan N. LUD. HIRSCHFELD voor zijn werk *sur la Neurologie et les organes des sens.*

7°. Eene belooning van 1500 fr. aan den Heer BLONDLOT voor zijn *Essai sur les fonctions du foie,* etc.

8°. Een belooning van 1500 fr. aan de Heeren A. DUMÉRIL, DEMARQUAY en LECOMTE voor hunne *Récherches experimentales sur la température animale.*

9°. Een belooning aan 1200 fr. aan de Heeren BECQUEREL en RODIER voor hunne *Nouvelles recherches sur l'hématologie.*

10°. Een belooning van 1000 fr. aan den Heer DAVAINE voor zijn werk over de algemeene en gedeeltelijke paralyse der twee zenuwen van het zevende paar.

11°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan M. RENAULT voor zijne *Etudes expérimentales et pratiques relatives aux effets de l'ingestion des matières virulentes dans les voies digestives.*

12°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan den Heer A. BREQUEREL voor zijn werk over *l'Emploi des mercuriaux dans la fièvre typhoide.*

13°. Een belooning van 1000 fr. aan den Heer BOUISSON voor zijn *Traité théorique et pratique de la méthode anesthésique.*

14°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan den Heer BOINET voor zijne behandeling van ascites door jodium injectiën. (!)

15°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan den Heer FAUCONNEAU-DUFRESNE voor zijn *Traité de l'affection calculeuse du foie et du pancreas.*

16°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan den Heer BAUDENS voor zijne nieuwe methode van amputatie van den voet.

17°. Een belooning van 1000 fr. aan Dr. FOLLIN voor zijne *Recherches sur les corps de Wolf.*

18°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan den Heer LOUIS ORFILA voor zijn werk *sur l'Elimination des poisons.*

19°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan den Heer RICHARD voor zijne *Memoire sur les kystes tubo-ovariens.*

20°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan den Heer NIEPCE voor zijn werk over het *Crétinisme.*

21°. Een aanmoediging van 1000 fr. aan den Heer JOSAT voor zijne *Memoire sur les maisons mortuaires.*

— Sedert eenige jaren is het getal Apothekers te Parijs belangrijk toegenomen. In 1776 telde men er ongeveer 100 Apothekers, in 1845 waren er 352 en op het oogenblik bedraagt hun getal 393. In 1776 waren er 126 verkoopers van geneeskrachtige kruiden (herboristes), thans telt men er ongeveer 4 50.

Volgens eene andere opgave zijn thans te Parijs 1337 Doctoren, 179 *officiers de santé,* 423 apothekers en 277 vroedvrouwen. De verhouding tusschen apothekers en geneeskundigen verschilt nog al met die in Nederland. In de hoofdsteden onzer provinciën (of liever de zetels van prov. commissiën) zijn volgens het jaarboekje van Dr. COHEN 442 apothekers op 511 doctoren en heelmeesters dus 1 : 51, 11 in Parijs 1 : 3,59

— Het aantal studeerende bij de faculté de médecine is in dit jaar weder sterk toegenomen; van 1840 tot 1852 werd in ieder jaar het volgende aantal inschrijvingen geteld: 879, 749, 791, 746, 800, 851, 903, 859, 784, 880, 1223, 1300, 1437.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Den 8sten Dec. l.l. is door de Arrondissements Regtbank alhier een vonnis uitgesproken tegen den magnetiseur VAN DER LEE; omtrent welke zaak Dr. HEYNSIUS ons het volgende mededeelt:

»Reeds in het begin van 1851 leed de echtgenoot van D.S. aan tubercula pulmonum; onder het gebruik van ol. jec. as. en een geschikte leefregel verbeterde die toestand aanmerkelijk; de hoest week en de voeding herstelde zich; spoedig daarop werd patiente echter zwanger, bragt een gezond kind ter wereld, zoogde dit eenigen tijd, kreeg onder 't zogen koorts, begon te hoesten en te expectoreren; het zogen werd hierop natuurlijk afgeraden; daarop werd ik ziek en Dr. VERKOUTEREN nam haar onder zijne hoede; mikroskopisch onderzoek der sputa, zoowel als de auscultatie en percussie, leverden de verschijnselen van tuberkel destructie der longen; Prof. SCHNEEVOOGT werd gedurende dien tijd als consulent geroepen; in April werd zij weder mijne patiente; eenstemmig hadden wij allen aan de familie te kennen gegeven, dat de toestand van patiente zorg en gegronde vrees voor haar behoud baarde. In het laatst der maand April meende men om die reden de hulp te moeten inroepen van den magnetiseur WESSEL VAN DER LEE; mijn advies was bepaald afkeurend omtrent die handeling, Prof. SCHNEEVOOGT en Dr. VERKOUTEREN ondersteunden mij hierin, maar het mogt niet baten. In den eersten slaap, waarin patiente gebragt werd, had zij volgens het verhaal echter verklaard, dat zij levertraan en koemelk moest gebruiken, en daar zij die beide reeds sedert lang gebruikte, en de behandeling van patiente dus voor mij dezelfde bleef, bleef ik haar zien; (later bij het getuigenverhoor heb ik vernomen, dat desniettemin door

W. VAN DER LEE kruiden zijn voorgeschreven). Naderhand moet patiente in haren slaap nooit meer eenig advies omtrent hare behandeling hebben gegeven, en ondanks die omstandigheid werd door W. VAN DER LEE het gebruik van levertraan en melk zoo aanhoudend afgekeurd, dat de familie aan zijnen raad gehoor gaf en ik mij verwijderde. Aan de familie en overal aan zijne bekenden verklaarde VAN DER LEE, dat patiente niet aan longtering leed, dat integendeel hare longen gezond waren en beter dan de zijne, die oud waren, maar het mankeerde haar aan de gal, vroeger aan de de milt, dat zij binnen 14 dagen beter zou zijn, de fluimen, die patiente opgaf, waren gezonde fluimen; ten blijke hiervan, moet hij sommigen dezer in het bijzijn van patiente hebben opgegeten; hij moet verder patiente regelmatig hebben bezocht, dagelijks den pols gevoeld en op andere verschijnselen hebben acht gegeven, zijn oordeel omtrent de koorts en de overige ziekteverschijnselen hebben uitgesproken en tegen dien toestand raad gegeven, met afkeuring van de behandeling door de patiente van hare vroegere medici ondergaan. Op den 4den Aug. echter werd ik plotseling wederom bij patiente geroepen en vond haar stervende; een uur te voren was, volgens verklaring der familie, V. D. LEE er nog geweest en had haar voor genezen verklaard, zoodat alles gereed was om haar naar buiten te doen gaan; den 5den des morgens overleed zij. De familie wenschte toen, dat er lijkschouwing zou plaats hebben; ik verklaarde mij hiertoe bereid, indien VAN DER LEE er bij zoude zijn en de lijkopening geschiedde in tegenwoordigheid van een geneeskundige, die patiente gedurende haar leven niet had behandeld. Prof. SURINGAR werd hiertoe door de familie gekozen en uitgenoodigd op het tijdstip door den Heer VAN DER LEE, (die aanvankelijk zich had verontschuldigd wegens gemis van tijd) voor de lijkschouwing bepaald; Dr. VERKOUTEREN en mijn broeder woonden die bij. In het bijzijn der familie en van V. D. LEE werd vóór de lijkschouwing, door mij aan Prof. SURINGAR medegedeeld, wat er in de longen bij de opening zou worden gevonden, hetgeen door Dr. VERKOUTEREN werd bevestigd. daartegenover lieten wij V. D. LEE nog eens verklaren wat hij er van dacht en hij verklaarde, dat de longen gezond moesten zijn, want dat de patient geen longtering had gehad, omdat aan de fluimen nooit etter of bloed. was geweest, en dat het haar aan de gal had gemankeerd; wij begaven ons toen met V. D. LEE naar de kamer, waar het lijk zich bevond; het werd door Prof. SURINGAR onderzocht en ten gevolge hiervan kwam ook deze tot de conclusie, dat er holten in de longen waren; de borstholte werd toen geopend; en alles zoo ingerigt, dat de vader en de echtgenoot alsnu konden worden binnengelaten! toen werden de longen ingesneden en de geheele destructie dier ingewanden aan beide zijden vertoond; op de vraag van den vader aan V. D. LEE, wat hij nu daarvan zeide, antwoordde deze: »*wel dat ik het mis heb gehad*," op de vraag van Prof. SURINGAR, of hij iets van de inwendige zamenstelling van het menschelijk ligchaam wist, antwoordde hij, dat hij daarvan niets wist, dat hij daarvoor niet had gestudeerd, en op de mededeeling van Prof. SURINGAR, dat hij, VAN DER LEE, in geval van ziekte van zijne familie deze *niet* magnetiseerde, maar den raad van een geneesheer opvolgde, wist hij niets te zeggen, dan te erkennen, dat Prof. SURINGAR, tijdens deze nog praktiserend geneesheer was, gedurende zeven jaren zijn raadsman in ziekten was geweest; op de vraag van een ander, omtrent zijn onderzoek van de sputa, of hij die had opgegeten, zweeg hij. De lever en galblaas werden nog door ons vertoond en bleken zich in volmaakt natuurlijken staat te bevinden.

Daarmede liep de zaak af; er werden mij echter een potje met zalf vertoond en een recept, het eerste door V. D. LEE, volgens het verhaal, medegebragt, het andere door hem gedicteerd; van een en ander gaf ik aan de bevoegde autoriteiten kennis."

In December nu diende deze zaak voor de Regtbank, door wie het volgende vonnis werd geveld:

De Regtbank, gehoord enz.

O. dat uit de onder eede afgelegde verklaring van den getuige STEPHANUS is gebleken, dat in de maand April dezes jaars de beklaagde op zijn verzoek is gekomen, ten huize van hem, getuige, om de huisvrouw van deze, die reeds lang was ziek geweest, als magnetiseur te behandelen, dat hij den beklaagde heeft medegedeeld, dat volgens zeggen van Dr. HEYNSIUS de patiente de longtering had, en dat die geneesheer het gebruik zoowel van melk als levertraan had aangeraden, dat de beklaagde reeds bij zijn eerste bezoek bij de patiente ontkend heeft, dat zij de longtering had, en beweerd, dat zij binnen 14 dagen beter zou wezen; dat de beklaagde, na gedurende die 14 dagen de patiente dagelijks bezocht en in magnetische slaap te hebben gebragt, in welken slaap zij de melk en de levertraan als geneesmiddelen noemde, evenwel het gebruik daarvan heeft afgeraden, en een ander middel heeft voorgeschreven, bestaande uit eenige artikelen, waaronder honig en carde benedict, welk middel van twee flesschen op een flesch verkookt. inwendig moest worden gebruikt, zoo als heeft plaats gehad; dat de beklaagde gedurende eenige maanden is voortgegaan de patiente te bezoeken en haar magnetisch te behandelen, terwijl hij haar gedurende dien tijd meermalen heeft doen drinken gemagnetiseerd water, tot welk magnetiseren hij met den vinger langs het glas streek en dezelve even in het water stak; dat de beklaagde de patiente het laatst bezocht heeft op den 4den Augustus en alstoen te kennen heeft gegeven, dat de kwaal genezen was; doch dat evenwel de patiente reeds op den volgenden dag is bezweken, dat de beklaagde, die altijd in gebreke was gebleven om op te geven hoeveel hij voor de visite rekende, na den dood der patiente eene rekening van ruim *ƒ* 500 bij den getuige heeft ingeleverd, bij welke rekening voor iedere visite *ƒ* 3 is berekend.

O. dat die verklaring wordt bevestigd door de insgelijks onder eede afgelegde verklaring van de getuige EYLING, dienstbode bij den getuige STEPHANUS, die den beklaagde dagelijks heeft gezien aan het ziekbed van Jufvrouw STEPHANUS, die uit den mond des beklaagden

gehoord heeft, dat deze de melk en de levertraan afried; die gezien heeft, dat de beklaagde een recept schreef; die zelve met dat recept is gegaan bij een Drogist en de van dezen ontvangen middelen, waaronder honig en carde benedict, zelve heeft gekookt en van twee fleschen op eene flesch verkookt; die eindelijk meermalen heeft bijgewoond, dat de beklaagde aan de jufvrouw een glas water toediende, nadat hij vooraf met zijn vinger langs het glas had gestreken en dezelve in het water had gehouden;

O. dat de beklaagde, die overigens alle daadzaken heeft ontkend, erkend heeft te hebben geweten, dat de melk en levertraan door een geneesheer was aangeraden, en die middelen evenwel aan de patiente te hebben afgeraden, dat hij wijders erkend heeft van April tot de eerste dagen van Augustus de patiente dagelijks meestal tweemalen per dag bezocht, haar bij herhaling magnetisch behandeld en haar meermalen gemagnetiseerd water te hebben toegediend, dat hij eindelijk beweerd heeft, dat reeds bij zijne eerste komst ten huize van den getuige STEPHANUS eene som van ƒ 3 voor iedere visite is bepaald, zoo als hij dan ook dien overeenkomstig de ten processe voorhanden en door den beklaagde erkende declaratie heeft berekend;

O. dat er wel is waar uit de verklaring van den getuige STEPHANUS nog is gebleken, dat de beklaagde eenmaal aan dien getuige heeft gedicteerd en door dezen is geschreven het ten processe voorhanden recept, en dat de beklaagde heeft medegebragt het ex Judicio aanwezige potje met zalf, doch dat die verklaring in deze opzigten niet voldoende van elders is bevestigd;

O. eindelijk, dat de beklaagde erkend heeft geene wettige aanstelling tot uitoefening van eene der takken van de geneeskunst te bezitten, zoo als dan ook zijn naam niet voorkomt op de lijst der bevoegd erkende beoefenaren der geneeskunst in deze Provincie voor het jaar 1852;

Verklaart, dat door voorschrevene bewijsmiddelen in derzelver onderling verband beschouwd, alle voormelde daadzaken, met uitzondering van de in de laatste plaats genoemde, wettig en overtuigend zijn bewezen, en dat zij daarstellen:

het onbevoegd uitoefenen van een tak der geneeskunst;

Verklaart den beklaagde schuldig aan dat wanbedrijf:

Gezien art. 18 der Wet van 12 Maart 1818 en 52 van het Wetboek van Strafregt en 207 en 227 van dat van Strafvordering luidende enz.

Veroordeelt den schuldig-verklaarden WESSEL VAN DER LEE tot ƒ 100 boete en in de kosten.

— De omstandigheid, dat dezer dagen op eenige plaatsen van ons land, gevallen van hondsdolheid en watervrees zijn voorgekomen, heeft op verscheidene plaatsen, Rotterdam, Leiden, Harlingen, enz., tot tijdelijke voorzigtigheidsmaatregelen, van wege de gemeentebesturen doen besluiten. In den gemeenteraad van Delft is den 18den Dec. ll., bij de behandeling van een voorstel van Burg. en Weth., om te bepalen, dat voortdurend niemand zijn hond of zijne honden, op de straten of wegen zal mogen laten loopen, als die niet behoorlijk van een muilband voorzien zijn, behalve andere bezwaren, de vraag geopperd, of niet het perpetueel-muilbanden der honden de kiem der hondsdolheid zou kunnen ontwikkelen, waarna besloten is de zaak voorloopig aan te houden, en inmiddels nadere inlichtingen van deskundigen daaromtrent in te winnen.

— In de zitting van den gemeenteraad van 's Hertogenbosch van 21 Dec. is eene nieuwe regeling van de Geneeskundige Dienst voor den algemeenen armev astgesteld. Het aantal geneeskunstoefenaren voor die dienst is tot 4 verminderd met 10 tegen 8 stemmen, na eene uitvoerige discussie, niettegenstaande twee leden der raad, zelve Geneeskundigen en wel een stadsdoctor en stadschirurgijn, met nadruk de vermindering van dat getal afkeurden. Tot Geneesheer van het krankzinnigengesticht en de armenwijk, waarin het gesticht ligt, waren Drs. RAPSMUND en MOLENSCHOTT, tot Geneesheer van het ziekengasthuis en de armenwijk, waarin het gelegen is, Dr. VAN HEYST, lid van den raad en Dr. ROOSENBURG, tot Geneesheer voor de 3 overige wijken Drs VAN LIEROP en GODEFROY, tot Chirurgijn voor de geheele stad, de H.H. DECKERS, lid van den raad en DE KLERK. De eersten der op ieder tweetal vermelde Heeren zijn door den raad benoemd, met eene bezoldiging van ƒ 700, ƒ 500, ƒ 400 en ƒ 300.

— Dr. MERKUS DOORNIK is op zijn verzoek eervol als stadsdoctor alhier ontslagen.

— Door de Prov. Geneesk. Gommissie alhier zijn bevorderd in de zitting van 25 Nov. tot scheepsheelmeester P. RAAT; in de zittingen van 27 Dec. 1852 tot 5 Jan. 1853, tot Stedelijk Heelmeester. G. H. ROLL, H. STEENBERGEN, H. W. C. OIJEMANS en H. BRUINS LICH; tot stedelijk Vroedmeester H. J. KLANKE, tot Tandmeester J. VAN DIJK en C. C. F. BERGER, tot Droogist W. HOLST, E. HOLTY, J. P. SUIJVER en H. A. VAN DER HORST.

— Z. M. heeft den Off. v. Gez. 3de kl. bij de landmagt H. G. F. PELTZER, naar ouderdom van rang, bevorderd tot Off. v. Gez. 2de kl.

— Den 6den Januarij is alhier overleden de gepensioneerde Chirugijn-majoor J. CROLL in den ouderdom van 65 jaren.

BIBLIOGRAPHIE.

C. D. Schroff: Lehrbuch der Pharmacognosie 1e Hälfte. Wien, 1852. W. Braumüller. 1½ thl.

A. Wagner: Ueber den Heilungsprozess nach Resection und Exstirpation der Knochen. Berlin, 1852. Hirschwald, 1 thl. 6 sgr.

Beiträge zur Heilkunde herausgegeben von der Gesellschaft practischer Aerzte zu Riga. II Bd. 2 Lief. 24 ngr.

R. R. Noel: Die Begrundung und das wesen der Phrenologie. Dresden, 1852. Arnold, 6 ngr.

J. J. Nega: Beiträge zur Kenntniss der Function der Atri ventricular Klappen des Herzens, der Entstekung der Töne und Geräusche in demselben und deren Deutung. Breslau, 1852, F. Hirt. 15 sgr.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 15 JANUARIJ 1853. 3.

KLINIEK.

STADS-ZIEKENHUIS TE 'S GRAVENHAGE, VOOR SYPHILITISCHE- EN HUIDZIEKTEN;

GENEESHEER DR. CHANFLEURY VAN IJSSELSTEIJN.

ULCUS SYPHILITICUM PRIMARIUM COLLI UTERI.

Vervolg van 2den Jaarg. *blz.* 151, 161 *en* 171.

Het is bekend, dat de ulcera syphilitica primaria colli uteri door goede autoriteiten gezegd worden zeer zeldzaam voor te komen. Wel is waar zijn er die de primair-syphilitische aandoening van het collum uteri menigvuldiger meenen gezien te hebben. Verschillend echter is de beteekenis, die aan de uitdrukking »primair-syphilitische aandoening" gehecht wordt. Zoo noemt GIBERT de primair-syphilitische aandoening van het collum uteri zeer algemeen; maar rekent er de érosions granulées onder. Zij die ook de blennorrhagie, in 't algemeen, als eene primair-syphilitische aandoening beschouwen (CAZENAVE, BAUMES, VIDAL e. a.) zeggen, dat het collum uteri door deze primaire accidenten veelvuldig wordt aangedaan, hieronder ook phlegmorrhoea, erosio en ulceratio begrijpende.

Onder primair-syphilitische aandoening van het collum uteri versta ik hier alleen den chanker, den waren, klassieken, inoculablen, Hunterschen chanker, die zich hier even als op andere plaatsen voordoet in den beginne als eene puist, spoedig overgaande in eene zweer met spekachtigen, ongelijken, grijzen grond, met uitgesnedene en getande randen, omgeven van eene meer of minder uitgebreide roodgekleurde areola, en waarvan de pus in de periode de progrès doelmatig onder de epidermis gebragt altijd weer een chanker voortbrengt.

Van zoodanigen chanker van het collum uteri geeft RICORD in zijn Traité pratique twaalf gevallen op, door de inoculatie geconstateerd. In zijne later uitgegevene Syphilidologie voegt hij er nog drie bij.

CULLERIER ontmoette gedurende verscheidene jaren in een groot service van het hôpital de l'Ourcine slechts drie gevallen.

BOYS DE LOURY en COSTILHES, in een nog grooter service van de prison St. Lazare, waarin alle de filles en numéro moeten verpleegd worden, zegt jaarlijks een zeer gering getal chankers van het collum uteri te zien.

BENNET, die de hospitalen voor vrouwenziekten te Parijs gedurende vier jaren frequenteerde, en drie jaren daarin als interne werkzaam was, zag twee gevallen, waaronder slechts een goed geconstateerd door de inoculatie.

ROBERT zag gedurende vier jaren in 't Hôpital de l'Ourcine niet meer dan twee gevallen.

GRIVOT GRANDCOURT, interne in 'tzelfde hospitaal, zag in tien maanden drie gevallen van ulcus syphil. prim. colli uteri, door de inoculatie bevestigd.

Onder de 650 vrouwen, waaronder twee derde publieke vrouwen, die in 't ziekenhuis onder mijne behandeling zijn geweest, zag ik de twee volgende gevallen van chankers op het collum uteri.

1ste *Geval.* ALIDA VAN H., p. v., 30 j. oud, komt in het ziekenhuis den 11den Febr. 1851, uiterlijk gezond, bruine haren, blaauwe oogen, teêre huid, met sterke vaatinjectie. De menstruatie, die zich het eerst op het vijftiende jaar heeft geopenbaard, is altijd op geregelde tijden weergekomen.

Zij zegt vroeger aan geene belangrijke ziekte, noch aan eenige venerische ziekte geleden te hebben.

Bij het onderzoek openbaart zich het volgende:

Twee ulcera op het collum uteri, één op het labium anterius, aan den regterkant, op 5''' afstand van het orificium, geisoleerd, rond, met uitgesnedene randen

die een weinig rood zien; de grond diep en grijs van kleur, met zeer weinig afscheiding. Dit ulcus heeft de grootte van 4''' in middellijn. Het andere ulcus zit op het labium posterius, meer naar den linkerkant en tegen het orificium aan, is een weinig kleiner, overigens van gelijk uitzigt als het vorige. — Aan deze ulcera is geene specifieke induratie te bespeuren. Het collum is maagdelijk, een groot langwerpig en zeer diep ulcus, met uitgesnedene randen, in de regter plica vulvo-cruralis, een ulcus varicosum in de regio cruralis anterior dextra.

11 *Februarij.* Twee inoculaties worden boven op den linker femur gemaakt met de pus genomen van de beide ulcera colli. Terstond hierop worden deze geinoculeerde plaatsen met een horologieglas bedekt, waarover kleefpleisterstrooken en een verband deze plaatsen zoodanig isoleren, dat van buiten niets daarop gebragt kan worden, zonder dat dit door mij bemerkt wordt. Deze voorzorg was hier noodzakelijk om een zuiver resultaat te verkrijgen en de mogelijkheid van aanraking met de pus uit de zweer der plica vulvo-cruralis, die mij toescheen primair te zijn, geheel weg te nemen.

Tot meerdere zekerheid nog, en tegelijk als geneesmiddel, wordt deze zweer zeer naauwkeurig en sterk met lapis infernalis gecauteriseerd. Vervolgens wordt eene lotio uit dec. rad. althaeae cum extr. opii daarop geappliceerd.

Het ulcus cruris wordt volgens de methodus Baynton behandeld.

12 *Februarij.* De menstruatio openbaart zich op den gewonen tijd.

16 *Februarij.* Het verband om de geinoculeerde plaatsen is nog ongedeerd en het horologieglas zit met de kleefpleisterstrooken nog even vast bevestigd. Na het wegnemen hiervan vertoonen zich twee schoone inoculatiepuisten, turgerende van pus, die op de minste aanraking schijnen te zullen barsten, met een' levendig rooden halo en eenigzins gezwollen omtrek. Na het openen der pustulae karakteristieke zweer, die vrij diep is en uitgesnedene randen heeft. Cauterisatie dezer beide zweeren met de Pasta Viennensis.

20 *Februarij.* De ulcera colli kunnen nu, daar de menstruaalvloed heeft opgehouden, getoucheerd worden met lapis infernalis. Deze cauterisatie wordt nog drie keeren herhaald. Zonder verdere behandeling cicatriseren deze ulcera spoedig.

Het ulcus in de plica vulvo-cruralis vereischt later nog de uitwendige aanwending van adstringentia.

Het ulcus cruris geneest onder de opgegevene behandeling.

14 *Maart.* De menstruatie vertoont zich weer naar behooren.

Den 24sten Maart wordt de patient hersteld ontslagen.

Dit is dus een geval van ulcus syphiliticum primarium colli uteri, door de inoculatie geconstateerd, waaromtrent geene de minste twijfel meer kan overblijven.

2de *geval.* JOHANNA V. D. B., p. v. 22 j. oud, komt in het ziekenhuis den 5den Januarij 1848. Uiterlijk goed en zeer sterk ontwikkeld, zwarte haren, bruine oogen, stevige en geelachtig gekleurde huid.

De menstruatie, die voor 't eerst op het seventiende jaar is bemerkt, is altijd geregeld geweest.

Zij verzekert vroeger aan geene venerische aandoening geleden te hebben.

Bij het onderzoek wordt het geheele ligchaam gezond bevonden, behalve de organa genitalia, die de volgende aandoeningen vertoonen:

Twee karakteristieke, primair-syphilitische ulcera op de labia majora, in 't midden, binnenwaarts en aan beide zijden symmetrisch geplaatst; een derde diergelijk ulcus in de fossa navicularis vulvae; een vierde boven de urethra. Alle zonder specifieke induratie.

Deze ulcera, die reeds in de reparatie-periode schijnen te zijn, beletten voor het oogenblik de invoering van het speculum. Eene cauterisatie met lapis infernalis wordt gemaakt, en vervolgens een dec. rad. althaeae c. extr. opii op de ulcera geappliceerd.

Op den 24sten Januarij zijn alle deze ulcera gecicatriseerd, en kan het speculum aangewend worden.

De vagina wordt gezond bevonden, maar aan het collum uteri het volgende gezien:

Twee ulcera met geëxcaveerde randen, diepen, grijsachtigen, met granulatie bedekten grond, die het uitzigt opleveren van ulcera syphilitica primaria. Zij zitten beiden geïsoleerd op het labium anterius; het eene vlak boven het orificium, het andere wat hooger en regts geplaatst; zeer weinig afscheiding; geene specifieke induratie.

Deze ulcera worden viermalen met nitras argenti f. getoucheerd, en in de vagina inspuitingen met koud water gemaakt.

De patiënt werd genezen ontslagen den 21sten Februarij 1848.

In dit geval is geene inoculatie gedaan, en toch houd ik mij geregtvaardigd deze ulcera voor primair-syphilitische te houden, om de volgende reden:

1°. het uitzigt en de zitplaats der ulcera. De eenvoudige ulceraties zitten altijd rond het orificium, min of meer in de cavitas colli doordringende. Alleen met aphtheuse ulcera zoude men ze hebben kunnen verwisselen. Deze komen zelden voor. Waar ik die zag was ook tegelijk op andere plaatsen de mucosa met aphtheuse ulceratie aangedaan, en waren er oorzaken, die deze kunnen voortbrengen, zoo als kwikgebruik, voorafgegaan.

2°. het tegelijk voorkomen van primair-syphilitische ulcera op andere plaatsen der genitalia, en bepaaldelijk rond den ingang der vagina. Ook anderen (BOYS DE LOURY en COSTILHES) hebben dit als een kenmerkend teeken aangegeven.

3°. de latere observatie der lijderes, die nog vier keeren onder mijne behandeling is gekomen. Tweemalen eveneens met ulcera syphilitica primaria, op andere plaatsen. Eene derde keer met roseola syphilitica. Eene vierde keer met ulcera primaria vulvae. Bij iedere nieuwe opname werd deze patient zeer naauwkeurig met het speculum onderzocht. Geene aandoening van het collum uteri is later meer ontdekt geworden. Deze vrouw bleef toch hare vroegere levenswijs getrouw. Zij bleef de Venus vulgivaga huldigen. Nu heeft mij mijne observatie op ruime schaal geleerd, dat wanneer eene publieke vrouw eens aan erosio of ulceratio simplex colli uteri geleden heeft, en ofschoon hiervan geheel genezen ontslagen is, zij bij latere opname meestal weer aan dezelfde aandoening lijdt.

4°. Ulceratio simplex c. u. komt het meest voor bij vrouwen, die reeds gebaard hebben, en deze vrouw was nog niet zwanger geweest.

Dit is alzoo een tweede geval, dat wel is waar niet door de inoculatie geconstateerd, evenwel met de grootste waarschijnlijkheid kan gerekend worden tot de chankers van den hals der baarmoeder.

Van waar nu de zeldzaamheid dezer aandoening? Is dit omdat het collum uteri minder vatbaarheid heeft voor de daarop gebragte chanker-etter, of omdat deze niet ligt daarop komt? De laatste reden geloof ik is de ware. Overal elders toch, waar de pus van chankers op slijmvliezen of onder e epidermis wordt gebragt, ziet men weer nieuwe chankers voorkomen. Alleen op die plaatsen, welke met deze virulente pus niet gemakkelijk in contact kunnen gesteld worden, zijn zij zeldzamer. Gaat men immers de plaatsen na, waar ulcera syphilitica primaria voorkomen, (dan ziet men dat in dezelfde mate als de mogelijkheid van het contact met dit virus afneemt, ook de chankers daar minder frequent zijn. En dat dit contact op het collum uteri zeldzaam moet zijn is ligt aan te toonen. Geheel iets anders toch is het, wanneer de pus van eene primaire zweer op de punt van een lancet ongehinderd door het speculum heen op het collum uteri wordt geplaatst, in welk geval men mag verwachten, dat daar, even als op andere plaatsen, de chanker zich zal laten inoculeeren; geheel iets anders is dit dan wanneer de penis met primaire ulcera behebt, daardoor meer gevoelig, minder compleet den actus coeundi verrigt; hij zal bij het wrijvend contact aan den introïtus vaginae zijnen treurigen last reeds hebben neergelegd, nog voordat hij het collum uteri heeft bereikt. Daarom komen ook bij de vrouw de meeste chankers niet verder dan het vestibulum vulvae voor.

Diagnose. Tot herkenning der ulcera primaria syphilitica colli uteri staan ons drie hulpmiddelen ten dienste, het toucher, het speculum en de inoculatie.

Het toucher. Dit is gevaarlijk voor hem, die het verrigt, en geeft weinig licht omtrent de ziekte. Zeer gevaarlijk toch mag het gezegd worden over eenen chanker, zonder dat men dien ziet, met den top van den vinger herhaalde malen henen te gaan. Hoe ligt toch kan daarbij eenig pus zich onder den nagel plaatsen en zelfs na reiniging daar blijven zitten, op eene plaats waar de huid door de bedekking van den nagel teer en dikwijls van epidermis ontbloot is. Hoe geoefend ook een vinger moge wezen zal hij toch daar, waar zelfs het oog bedriegt, geen genoegzaam licht kunnen geven. Alleen tot het ontdekken van de specifieke induratie kan het toucher hier prognostieke waarde hebben.

Het speculum. Dit is een hoofdmiddel ter herkenning van den chanker op den baarmoederhals. Noodzakelijk is het hiertoe gebruik te maken van het speculum bivalve, of zoo de vagina te wijd of te slap is, zoodat zij te diep tusschen de valvae doorvalt, het speculum quadrivalve. Met deze beide specula kan men de vagina rond het collum wijd uitspannen en het collum aan alle kanten goed bezien. Het volle speculum is hier geheel ongeschikt, daar het de deelen, die men moet zien, het minste uiteenzet, en daarbij bovenmate verwijdt den introitus vaginae, dien men juist hier wegens de daar vaak tegelijk voorkomende ulcera het meest moet verschoonen. En er is nog eene reden, die misschien oppervlakkig van minder belang moge beschouwd worden, evenwel in

de praktijk van veel gewigt moet gerekend worden te zijn. Ik meen de veiligheid van den operateur. Het handvat immers van het volle speculum is zoo geplaatst, dat men bij het aanwenden daarvan met zijne hand moeijelijk buiten contact van de genitalia externa kan blijven, vooral wanneer men genoodzaakt is het speculum diep in te brengen en afwisselend naar boven en beneden of zijwaarts te bewegen. Het speculum bivalve en quadrivalve daarentegen heeft een handvat, dat langer is en naar voren gerigt ver van de genitalia externa afblijft. Hiermede kan men dus aan het speculum veilig de bewegingen geven, die noodig kunnen zijn om het ulcus colli goed te zien. Daar nu in deze gevallen gewoonlijk ook ulcera syphilitica in den omtrek der genitalia externa zitten, zoo zal men met het volle speculum niet vrij en veilig de chankers van het collum kunnen observeren. En wanneer men gehinderd wordt observeert men slecht.

De inoculatie. Al ziet men nu door het speculum heen het ulcus, al heeft dit alle kenmerken van eenen chanker en al is men gewoon dagelijks chankers te zien, toch kan men nooit met volkomene zekerheid tot het aanzijn van een chanker besluiten, wanneer niet de inoculatie er de bevestiging van heeft gegeven. Wel is waar, de andere ulcera colli zitten gewoonlijk op eene andere plaats, zien er geheel anders uit, zijn van meer uitvloeijing vergezeld en hebben een langzamer verloop. Alle deze momenten kunnen de hoogste waarschijnlijkheid geven, maar geene zekerheid. Daarom, ofschoon ik dagelijks meerdere erosies en ulceraties van het collum zie, en gedurende ruim vijf jaren gezien heb, durf ik toch niet volhouden, dat het onmogelijk is, dat er een enkele chanker op het collum uteri heeft gezeten, die ik voor eene eenvoudige ulceratie of zelfs erosie heb aangezien: want ofschoon ik vele ulcera, die mij maar eenigen twijfel gaven, heb geinoculeerd, zoo heb ik toch om verschillende redenen dit niet met alle kunnen doen. En al had ik dit gedaan, dan was het nog mogelijk, dat ik geinoculeerd had in het stadium reparationis, wanneer de chanker geen inoculabelen etter meer geeft.

De inoculatie, goed gedaan, is dus noodzakelijk ter rigtige diagnose. Goed gedaan, zeg ik, en hiermede meen ik, dat door het speculum hier met een lancet de pus van het ulcus colli worde afgenomen, en zoodanig geinoculeerd, dat geen contact met de secretie van op andere plaatsen aanwezige ulcera mogelijk is. Nam men daarentegen, zonder het speculum aan te wenden, de purulente secretie der vagina om die te inoculeren, dan zoude het resultaat niet zuiver kunnen zijn, omdat de mogelijkheid zoude bestaan, dat de pus van elders welligt aanwezige ulcera zich met het écoulement had vermengd. Tot het bepalen der diagnose van chankers van den hals der baarmoeder is het dien ten gevolge noodzakelijk, dat door middel van het speculum de pus zelve van de wond genomen, wanneer deze nog in de periode de progrès is, met een lancet op eene veilige plaats worde geïnoculeerd en van alle andere wonden worde geïsoleerd.

Behandeling. De plaatselijke behandeling is zeer eenvoudig. Voldoende is het eenvoudig cauteriseren met nitras argenti f., naar omstandigheden herhaald, waarbij inspuitingen met koud water of met eenig adstringerend vocht kunnen gevoegd worden. Verschillend zoude voorzeker deze behandeling moeten zijn, wanneer hier phagadaenische of ook gangraeneuse chankers voorkwamen. Deze zijn echter, voor zoo ver mij bekend is, op het collum uteri niet gezien.

De algemeene behandeling valt in een met die van ulcera syphilitica primaria op andere plaatsen. Zij behoeft alzoo hier geene afzonderlijke vermelding.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

BEET VAN DE SURINAAMSCHE OEROEKOEKOE-SLANG. — De *crotalus mutus L.*, *Trigonocephalus rhombifer* CUV., hier onder den naam van *oeroekoekoe* bekend, is eene in Brazilië en de Guijanen inheemsche slang, die niet zelden eene lengte van 10 voeten bereikt en uithoofde van hare grootte tot de gevaarlijkste vergiftige slangen behoort. Doodelijke gevolgen van den beet van deze slang zijn hier niet zeldzaam; (SCHORRENBERG deelt daarvan een geval mede in het Ned. Lancet

2 Serie, 5 Jaarg., blz. 249). Intusschen valt het niet te betwijfelen, dat deze en andere vergiftige slangen hier niet zoo menigvuldig voorkomen, als over het algemeen geloofd wordt. Zeker is het, dat de geslachten van de onschadelijke slangen, die der vergiftige hier in getal aanmerkelijk overtreffen. De negers in deze kolonie houden over het algemeen de meeste slangen voor vergiftige, en niet zelden hoort men hen de meest vreemdsoortige slangen met den naam van *Oeroekoekoe Snekki* bestempelen, hetgeen tot onjuiste gevolgtrekkingen, vooral bij het aanwenden hunner geheime tegengiften, aanleiding geeft. Evenzeer is dit van toepassing op het beveiligend vermogen, dat de Indianen en boschnegers aan zekere bewerking toeschrijven, waardoor zij den mensch voor eene lange reeks van jaren meenen te vrijwaren tegen de schadelijke gevolgen van den beet van vergiftige slangen. Deze bewerking bestaat in het inwrijven van zeker geheim poeder in daartoe vooraf gemaakte kleine, doch eenigzins diepe insnijdingen in de huid op verscheidene plaatsen van het ligchaam en het ingeven van eene geringe hoeveelheid van dit poeder, hetwelk, naar men verzekert, zoude bestaan uit tot kool verbrande koppen van vergiftige slangen, volgens anderen daarentegen bereid worden uit eene plant, waartegen men vermeent, dat deze slangen eenen afkeer aan den dag leggen. Algemeen gelooft men in deze kolonie aan dit behoedmiddel, en treft men vele lieden uit verschillende standen der maatschappij aan, die zich aan deze bewerking hebben onderworpen.

Proeven door RUSSEL (Serp. I. pag. 86) in het werk gesteld, hebben bewezen, dat de kracht om slangen af te weren, die men aan zekere in Azië wassende plant (de *Ophiorrhiza mungos*) toeschreef op volksveroordeelen berustte. Ik houd mij overtuigd, dat, wanneer door onbevooroordeelde lieden, die in staat zijn de verschillende soorten van slangen behoorlijk te onderkennen, dusdanige proeven genomen werden omtrent bovengemeld voorbehoedmiddel onzer Indianen en boschnegers, deze tot geene andere resultaten zouden leiden. Vooroordeelen en op bijgeloof berustende volksoverleveringen hebben ook hier de waarnemingsgeest op eene ongewone wijze onderdrukt.

Dr. C. HERING, die gedurende eenige jaren de homoeöpathie in deze kolonie uitoefende, nam in 1828 proeven met het vergift van eene in den omtrek van Paramaribo levend gevangen *Crotalus mutus*, welke eene lengte van 10 voeten bereikt had. Herhaalde malen nam hij verschillende hoeveelheden van dit gift met water aanmerkelijk verdund in, en nam de gevolgen waar, die hij vermeende, dat daardoor bij hem gedurende acht en meerdere dagen werden te weeg gebragt; zij openbaarden zich door pijnen in het strottenhoofd en in andere ligchaamsdeelen, door eene vermeerderde afscheiding van de slijmvliezen van den neus en den slokdarm, door herhaalden doorloop, gepaard met pijnen in den endeldarm enz., hierbij voegden zich eenige vrij zonderlinge gewaarwordingen, zoo gevoelde H. nadat hij zich met het wrijven van het gif met melksuiker bezig had gehouden, onder vele andere aandoeningen: »gegen Abend, ganz ungewöhnliche fast wahnsinnige Eifersucht, eben so thöricht als unbezwinglich." (STAPF'S Archiv. für homoöpathische Heilkunst, B. 10, h. 2.)

Wanneer men in aanmerking neemt, dat HERING deze proeven op zijn eigen ligchaam nam, waardoor het waarschijnlijk wordt, dat vele der vermeende uitwerkingen van het vergif aan de verbeeldingskracht van den experimentator moeten worden toegeschreven, dan vermeen ik te mogen aannemen, dat het gevoelen van FONTANA, RUSSEL en anderen omtrent het geheel onschadelijke van het inwendig gebruik van dit vergif, in geenen deele door deze proeven wederlegd wordt.

Even als in de meeste landen van Zuid-Amerika bijzondere planten door de inboorlingen tegen het slangenvenijn worden aangeprezen, zoo heeft ook Suriname haar geliefkoosd tegengif: in Cayenne is dit eene *Aristolochia*-soort, in Brazilië de *Chiococca anguifuga* en andere in N-Grenada de *Simarouba Cedron*, in Suriname eene nachtschade, bij de negers onder den naam van *tingifouroe-makkâ* bekend, (waarschijnlijk de *Solanum Rodschiedii*), waarvan de gekneusde wortelen en beziën op de wond gelegd en het uitgeperste sap ingegeven wordt.

Het eenigste door mij waargenomen geval van een slangenbeet, betrof zekeren neger SAMUEL van de plantage Livorno, die in den vroegen morgen van 25 Mei 1848 door eene vergiftige slang werd gebeten. De beet was toegebragt aan de groote teen, op de pezen van de musculi extensores, volgens zeggen van de negers, die den lijder begeleiden, door eene *Oeroekoekoe-slang* van ongeveer 2½ voet lengte. Dadelijk na de verwonding had de lijder eene brandende pijn gevoeld, die zich door het geheele been uitstrekte, en daarop was allengskens zwelling gevolgd. Tegen den middag werd de lijder van gemelde plantage, die op 1½ uur afstand van de stad gelegen is, naar mijn hospitaal overgebragt, hij was zich zelve toen naauwelijks bewust, zoodanig, dat hij mij later verzekerde, zich het vervoer naar de stad en hetgeen daarna met hem gebeurd was, niet goed te kunnen herinneren; het been was tot aan de dij aanmerkelijk gezwollen en pijnlijk; het gelaat ontsteld, de oogen rood opgeloopen, de mond droog, de pols versneld.

Ik had juist op dien tijd een nummer van het *Medical and Surgical Boston Journal* ontvangen, waarin eenige gunstige waarnemingen omtrent het inwendig gebruik van de *oleum olivarum*, bij den beet van de ratelslang (*crotalus horridus*) werden medegedeeld (Vol. XXXVII, pag. 449; vergelijk ook Vol. XXXVIII, pag. 98), en besloot, uithoofde ik weinig of geen vertrouwen stelde in de hier te lande aangeprezene middelen, de olijfolie aan te wenden. Nadat ik de kleine, doch pijnlijke wond, door insnijdingen verwijd, en, ten einde de bloeding te bevorderen, met warme pappen bedekt had, liet ik het geheele been herhaalde malen met *ung. hydrargyri* inwrijven en gaf tot inwendig gebruik *oleum olivarum*, alle 2 uren twee eetlepels. Den volgenden dag werd met deze behandeling voortgegaan, tegen den avond echter had zich de toestand van den lijder

zoodanig verbeterd, dat ik met het toedienen van de olie ophield. Gedurende de daarop volgende dagen verminderde de zwelling van het been van lieverlede; de wond echter werd, tot op het einde van den maand junij, door spaansche-vliegenzalf opengehouden, waarna deze neger geheel hersteld tot den veldarbeid terugkeerde.

Ik heb in lateren tijd geene gelegenheid gehad dit middel andermaal te beproeven, dewijl het hier medegedeelde geval van slangenbeet, het eenigste is, dat mij, sedert mijne komst in de kolonie in 1840, is voorgekomen.

Kühn deelt (in Hippokrates Magazijn, Rotterd. 1819, Deel V.) een geval van den beet van eene *oeroekoekoe*-slang mede, waarbij de lijder slechts na de amputatie van den verwonden arm behouden bleef.

Paramaribo, Oct. 1852. Dr. CHS. LANDRÉ.

THEORIE VAN DE PERCUSSIE DER BORST. — J. F. MAZONN te Kiew een leerling van SKODA, had gedurende eene negenjarige hospitaalpraxis ruimschoots gelegenheid om de leer zijns meesters, die hij aanvankelijk onverdeeld aanhing, aan waarneming en proefneming te toetsen. Hij geraakte hierbij tot menig afwijkend resultaat en maakte zulks onlangs in een uitvoerig opstel in het Prager Vierteljahrschrift bekend. Dit opstel is zeer lezenswaardig en het praktisch belang der zaak noopt ons om eenige punten daaruit in ons weekblad meer algemeen bekend te maken.

SKODA, die ook in ons land het meest gevolgd wordt, stelde dat het percussiegeluid van den thoraxwand alleen ontstaat in de lucht, welke in de borstholte bevat is, zonder medewerking van den wand zelven. Deze laatste is slechts in zooverre van invloed, als hij, naar den graad zijner buigzaamheid, den stoot op de onderliggende deelen meer of minder gunstig is. MAZONN voert onder meer hiertegen het voorbeeld van den trommel aan. Het trommelvlies zet, door zijne trillingen, de lucht in beweging, en de geluidsgolven dier lucht worden door consonantie versterkt. Hetzelfde vindt bij de borstkas plaats. Legt men eene hand op de borst, zoo wordt het percussiegeluid gedempt en iets hooger, niettegenstaande de verhouding der onderliggende organen geene verandering ondergaat. Evenzoo werken de groote compacte buikorganen, lever en milt, als dempers, want neemt men ze uit de buikholte weg, zoo wordt het percussiegeluid van den borstwand overal helderder. Nog helderder wordt dat geluid, wanneer men door het middenrif heen de borstorganen wegneemt. Brengt men een vast ligchaam in de borstholte, zoodat het slechts een gedeelte der ribben aanraakt, zoo wordt niettemin het percussiegeluid over die geheele helft der borst gedempt en hooger, hoewel het duidelijkst in de nabijheid van het vaste ligchaam. De toepassing op exsudaten enz. ligt voor de hand.

Evenals bij andere ligchamen geldt, heeft ook de elasticiteit van den borstwand invloed op het percussiegeluid. Verminderde elasticiteit brengt te weeg, dat het geluid gedempt wordt. Het is hierbij echter steeds noodig, dat men vergelijkenderwijze beide borsthelften percuteere, omdat de meerdere of mindere helderheid altijd relatief is. Zoo bemerkt men niet ligt, dat de verbeening der ribbekraakbeenderen op hoogen leeftijd, het percussiegeluid aan helderheid doet verliezen, omdat die verbeening gewoonlijk aan beide zijden bestaat. Ontsteking van het borstvlies brengt demping te weeg, ook zonder vorming van exsudaat, doordat de elasticiteit van den borstwand, waarschijnlijk omdat de aangrenzende deelen zoo als het periosteum en de ribben zelven (?) in het proces deelen, daarbij verminderd wordt. Dit resultaat is vooral belangrijk, omdat men bij pleuritis gewoon is uit een gedempt geluid tot de aanwezigheid van exsudaat en wel in eene aanzienlijke hoeveelheid te besluiten. SKODA b. v. nam aan, dat zelfs eene laag exsudaat van één duim dikte, het percussiegeluid nog niet merkbaar veranderd.

Uit het voorgaande volgt, dat de graad en uitgebreidheid der demping ons geen maatstaf kunnen geven voor de dikte of uitgebreidheid van het exsudaat, omdat de demping het produkt is van velerlei factoren, die in casu slechts zeer moeijelijk kunnen aangegeven worden. Vindt men b. v. het percussiegeluid gedempt en is er tevens normaal vesiculair ademhalingsgeruisch aanwezig, zoo kan er òf eene versche pleuritis bestaan, òf een overblijfsel van vroegere pleuritis, òf een vast exsudaat in de longen, dat uit de verte als demper op den borstwand werkt. De diagnose moet in zoodanig geval uit bijkomende omstandigheden licht erlangen.

Verspreide tuberkels in het longweefsel, hoe talrijk ook, oefenen geen invloed uit op het percussiegeluid. Meestal zijn zij evenwel door oedeem of pneumonie omgeven, of met pleuritis verbonden, 'tgeen de helderheid van het geluid merkbaar vermindert. Ook wanneer tuberkelgroepen van eenige uitgebreidheid, (hoewel het niet noodig is, dat zij hierbij, gelijk SKODA wil, den omvang des plessimeters bezitten), de oppervlakte bereiken, kunnen zij als dempers van den borstwand, in 't rond de helderheid van het geluid verminderen. Wat van de tuberkels gezegd is, geldt natuurlijk ook voor de lobulaire pneumonie of voor den infarctus haemorrhagicus.

Long-oedeem en het eerste tijdperk der longontsteking brengen naar de plaats waar zij voorkomen al of niet eene merkbare demping te weeg. Merkbaar is deze in het bovenste gedeelte der borst, onder de sleutelbeenderen, omdat hier reeds in den normalen toestand het geluid eenigzins gedempt is, omdat de m.m. pectorales enz. als een kussen op den borstwand werken; merkbaar is de demping ook aan het benedengedeelte der borst, alwaar insgelijks altijd eene mindere helderheid gevonden wordt ten gevolge van den invloed der groote buikorganen. Op beide deze plaatsen is een gering bijkomend moment genoegzaam om de demping zeer duidelijk te maken. Daarentegen hebben de beide genoemde ziektetoestanden op het geluid van het midden der borst geen invloed.

Volgens SKODA besluiten wij uit de volheid of leêg-

heid van het geluid tot de meerdere of mindere grootte van het geluidgevend ligchaam. Eene groote klok heeft een vol geluid. Dit is onjuist. De stof waaruit de klok bestaat, zilver, klokkenspijs, hout enz., maakt een groot verschil in de volheid van den klank, die geenszins altijd aan de grootte beantwoordt. MAZONN neemt daarom geene rij van volle en leêge geluiden aan, maar alleen lage en hooge. Wanneer een vast exsudaat zich in het achterste gedeelte der long bevindt, is het percussiegeluid aan de voorzijde der borst hooger, omdat in dit geval een kleiner gedeelte van den borstwand dan gewoonlijk in trilling geraakt. Eene kleine caverne zal bij de percussie een hoog, eene groote holte in de long, een laag geluid kunnen geven. Hetzelfde verschijnsel ontmoet men bij 't geluidgeven van lange of van korte snaren.

Ook in de beteekenis van het tympanitisch geluid wijkt MAZONN van SKODA af. Hij neemt niet, zoo als laatstgenoemde, eene rij aan, die van het tympanitische tot het niet-tympanitische zich uitstrekt, maar zegt: dat het percussiegeluid onder omstandigheden de eigenschappen van den klank kan aannemen en wel voornamelijk in twee vormen. De eerste vorm is het tympanitische, de tweede het metaal-geluid (het amphorische). Het eerste nadert het meest tot het geluid des trommels, het tweede tot dat der pauken. Het ontstaan dezer geluiden hangt af van zekere consonantie, waarbij eene holle, eenigzins gladde oppervlakte de geluidsgolven terug moet kaatsen. De afstand tusschen deze terugkaatsende oppervlakte en den gepercuteerden borstwand, wordt, wanneer zich een hinderend ligchaam b. v. de long daartusschen bevindt, kleiner, dan wanneer dit niet aanwezig is; dit maakt dus dat er alsdan bezwaarlijker een klank ontstaat. Evenwel kan eene gedeeltelijke infiltratie van het longweefsel, indien de verdigte plek door een emphysemateus gedeelte bedekt is en door dit laatste heen het percussiegeluid versterkt terugkaatst, een tympanitisch geluid te weeg brengen. Dit laatste geluid hangt dus niet af, zoo als SKODA stelde, van eene verminderde hoeveelheid lucht. Verder is het voor het ontstaan van het tympanitisch geluid noodig, dat de borstwand, ten gevolge van pleuritis, of van andere bovengenoemde oorzaken, niet een gedempten toon geve. Na dit alles kan men gereedelijk verklaren, hoe bij partiëel emphyseem of bij eene door verdigt longweefsel omgevene oppervlakkige caverne, een tympanitisch geluid kan gevonden worden.

MAZONN hield eene lever, in welke hij kuilen van verschillende grootte gemaakt had, van binnen tegen den borstwand aan. Bij de percussie bleek nu, dat op de plaats van iedere kuil een klank gehoord werd, die dieper bleek, naarmate de holte grooter was. Een ware metaalklank werd slechts zelden gehoord. Tot het ontstaan van dezen laatsten schijnt een bijzondere graad van elasticiteit van den borstwand vereischt te worden. Ook de gedaante en gladheid der holte schijnen van invloed. De ondervinding leert, dat de metaalklank bij zeer groote, vuistgroote, ledige cavernen voorkomt, terwijl kleinere holten een tympanitisch geluid geven. Het feit, dat eene matig opgeblazene blaas een tympanitischen klank geeft, terwijl bij sterker opblazen eene demping ontstaat, verklaart MAZONN door aan te nemen, dat sterk zamengeperste lucht als een demper op den trillenden wand inwerkt.

Als slotsom van den geheelen arbeid van MAZONN moet men het volgende beschouwen:

Het percussiegeluid van den borstwand wordt te weeg gebragt door de trillingen van dien wand en wordt versterkt door de consonerende trillingen der lucht, die in de borstorganen bevat is.

Het percussiegeluid kan naarmate de trillingen en geluidgolven regelmatig zijn of niet, zich voordoen als *een toon in den zin der physica* of als een *geruisch*. Tot het laatste behoort het *geruisch van den gebarsten pot*, welks momenten nog niet goed bekend zijn. De eerste, namelijk de toon, bezit vele verscheidenheden, zoo als daar zijn: 1°. *helder* of *dof*; 2°. *luid* of *zacht*; 3°. *hoog* of *laag*; 4°. *met* of *zonder klank*, terwijl de qualiteit van den klank *tympanitisch* is of *metaalachtig*.

MAAGKLIERTJES. — Sedert de onderzoekingen van TODD en BOWMAN en vooral van KÖLLIKER, heeft men twee vormen van maagkliertjes leeren onderscheiden: 1°. kliertjes, die meest buisvormig van gedaante zijn en zoo digt bijeen staan, dat men het geheele maagslijmvlies wel eens met eene zamengestelde klier heeft vergeleken en 2°. lebkliertjes. De eerste soort van kliertjes vertoont een duidelijk cylinder-epithelium, hoewel nabij het blinde uiteinde de cellen meer rond zijn en vaak de holte der klier schijnen op te vullen. Deze kliertjes, die hoofdzakelijk nabij den pylorus voorkomen en bij het varken een gordel in het midden der maag vormen, scheiden alleen slijm af. Op de overige plaatsen der maag tot aan de cardia vindt men de lebkliertjes, die zich door bijzondere, zeer groote, cellen onderscheiden en pepsine leveren. Tot dus verre waren beide deze vormen van kliertjes bij den mensch nog niet duidelijk aangetoond, hetgeen dan ook moeijelijk werd gemaakt, door dat de maag na den dood zoo spoedig veranderingen ondergaat. Eerst aan DONDERS is het onlangs gelukt om genoemde kliervormen ook bij den mensch aan te toonen. Op de sectievergadering van het prov. Utrechtsch genootschap deelde hij zulks mede. Nabij den pylorus vindt men altijd eene dikkere laag slijm, afgescheiden door de hier aanwezige kliertjes met cylinder-epithelium, in welk slijm men alleen half vergane, in colloid-metamorphose verkeerende epitheliumcellen vindt. In de overige gedeelten der menschelijke maag bestaat de minder taaije, dunnere laag voor een groot deel uit lebcellen, met duidelijke vetmetamorphose.

Het slijm, dat men bij den mensch uit de portio pylorica neemt, heeft slechts een zeer gering oplossend vermogen op vaste proteïneverbindingen. Daarentegen geschiedt de oplossing zeer spoedig met de dunnere slijmachtige laag van de overige gedeelten der maag, alwaar pepsine wordt afgescheiden.

Deze weinige regels mogen alleen dienen tot het vestigen der aandacht op een allezins belangrijk feit, welks

nadere uiteenzetting wij van de hand van DONDERS met verlangen te gemoet zien.

COFFEINUM CITRICUM EN THEINUM CITRICUM. Uit proefnemingen, die ALBERS (*Deutsche Klinik*, n°. 51) met citroenzure Coffeine en Theine op kikvorschen en konijnen, waar hij deze stoffen onder de huid bragt, in 't werk stelde, trekt hij de gevolgtrekkingen: 1°. dat zij beiden dezelfde werking op kikvorschen uitoefenen en dat zij bij deze dieren een tetanus voortbrengen, die hardnekkiger, meer volkomen ontwikkeld en meer gelijkmatig aanhoudende is, dan die, welke door strychnine wordt veroorzaakt, 2°. dat deze uitwerking zich niet alleen in de uitwendig gelegene spieren openbaart, doch ook in het hart, even als in de spieren der ledematen; waargenomen wordt. Hierin wijkt de uitwerking der theine van die der meest vergiftige narcotica af. (z. a. nicotine, coniine). Bij warmbloedige dieren zoo als konijnen was deze werking van het coffeïnum in lang zoo hevig en zoo aanhoudend niet, als bij koudbloedige: de voortgebragte krampen zijn hier niet te vergelijken met den algemeenen tetanus bij kikvorschen. Proeven, die COGSWELL met kikvorschen nam, hebben geleerd, dat het coffeïnum door den mond ingevoerd dezelfde uitwerking heeft, als die, welke men in wonden van de ledematen heeft gebragt. Men heeft de citroenzure coffeine in giften van 3—5 grein aangewend bij neuralgische hoofdpijn en ander zenuwlijden, waar volgens ALBERS na 1—2 doses spoedig verligting wordt waargenomen. Bovenstaande proefnemingen echter leeren, dat men met de giften niet te hoog moet klimmen. Hij zegt verder, dat het merkwaardig is, dat een middel, dat bij kikvorschen hoofdzakelijk op de beweging werkt, bij den mensch de verhoogde prikkelbaarheid der gevoelszenuwen vermindert.

THIOSINAMINUM BIJ TUSSCHENPOOZENDE KOORTS. — WOLFF (*Ann. des Char. Krankenh.* III, 1) deelt 6 gevallen van f. intermittens tertiana mede, waarin bij)gebruik maakte van het Thiosinaminum, dat bereid wordt door behandeling der aetherische mostaardolie met haar 4—5voudig volumen ammonia liquida en uit regelmatige, glinsterende, reukloze, zeer bitter smakende kristallen bestaat. De uitkomst was weinig bevredigend, zoodat in alle medegedeelde gevallen de kuur met chinine of cinchonine moest voleindigd worden.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering van 27 Dec. Dr. LEHMANN bragt namens de Commissie voor obstetrie een rapport uit, als vervolg van een vroeger over de diagnosis en behandeling der inflexio uteri door middel van de uterus-sonde of den uterushouder, welke in onzen tijd in Duitschland, Frankrijk en Engeland zoo veel schijnt in zwang te zijn. Naar aanleiding van vroeger gestelde vragen (zie Neerl. Weekbl., 2 Jaarg. Aug. pag. 306) trachtte hij het ongunstig oordeel over deze mechanische methode nader te motiveren. Het antwoord op de eerste vraag: »Is de uterus-sonde of de uterus-houder wel in alle gevallen van inflexio uteri aanwendbaar?" was na eene uitvoerige uiteenzetting in deze woorden bevat: dat in de meeste recente gevallen van flexie, waar de applicatie gemakkelijk kon geschieden, hij onnoodig, in de verouderde gevallen daarentegen ten gevolge van veelvuldige organische veranderingen, welke de deelen hadden ondergaan, ondoenlijk of nadeelig is.

De tweede vraag: »Geeft de applicatie der genoemde werktuigen steeds meerdere zekerheid voor de diagnose, dan de gewone exploratio manualis, zoodat deze door gene overbodig geworden is?" werd, nadat het pro en contra door voorbeelden was toegelicht, in dier voege beantwoordt, dat in gevallen, waar de diagnose twijfelachtig is, het onderzoek met de sonde wel is waar niet geheel en al is van de hand te wijzen, maar daarbij nimmer eene naauwkeurige exploratie manualis over het hoofd gezien mag worden; dat deze veeleer steeds de hoofdzaak moet blijven, daar gene slechts gecompleteerd, maar nooit overbodig gemaakt wordt. Meerdere zekerheid voor de diagnose wordt in het algemeen door de sonde niet verkregen. — Het langst bleef R. stilstaan bij de beantwoording der laatste vraag: »Heeft de tegenwoordige behandeling met de meer genoemde werktuigen zoo bijzonder gunstige resultaten opgeleverd, dat zij algemeene navolging verdient, is zij inderdaad beter dan de vroegere?" Nadat eerst door hem is aangevoerd, dat men zich bij de behandeling der inflexio uteri ten allen tijde zoo wel van dynamische als mechanische middelen heeft bediend, met de hoop door gene gedeeltelijk de verschijnselen en veranderingen, welke door het gebrek werden te weeg gebragt te bestrijden en op te heffen; door deze gedeeltelijk op den uterus zelven in te werken en zijnen normalen vorm te herstellen, waarbij de oorzaken en gevolgen werden in het oog gehouden; en zoo de inflexie door de natuur of kunst genezen of ook niet genezen zijn, gaat hij de voor- en nadeelen der instrumentale behandeling na en tracht bij de resultaten uit eene reeks van waarnemingen op te maken, zoo als zij door ROCKWITZ in Verh. d. Gesellsch. f. Geburtsh. in Berlin, V Heft. 1852, pag. 82 worden opgegeven. Het ongunstig oordeel, dat door KIWISCH VON ROTTERAU zelven in lateren tijd over de sonde geveld is, zoodat hij zich heeft genoopt gevoeld de eenvoudige sonde, wegens hare ongemakkelijke en onzekere wijze van werking te verlaten, wordt daarbij niet onopgemerkt gelaten. Uit de uitkomsten der waarnemingen van MAYER kan verder in het algemeen blijken, dat de applicatie steeds met veel voorzigtigheid en oplettendheid moet geschieden, dat het inbrengen dikwijls groote moeijelijkheden oplevert, hevige reactie er op kan volgen, blennorrhoe, metrorrhagie, zelfs metritis en peritonitis met doodelijken uitgang of doorboring van de wanden der baarmoeder, zoodat enkele malen het middel tot herstel gevaarlijker nog dan de kwaal zelve geworden was. Hoewel de genezing wordt opgegeven na eenen tijd van

14 dagen tot 10—12 weken gevolgd te zijn, hetgeen afhing van de gesteldheid van den uterus en van bijomstandigheden, en in het gunstigste geval die genezing eerst gemiddeld na eene 20—30malige applicatie der instrumenten had plaats gehad, blijkt evenwel dat met de opheffing der flexie niet altijd de lastige verschijnselen zijn verdwenen en zelfs recidiven zijn opgemerkt. Om tot een volledig resultaat te geraken moet dus eens deels met de mechanische behandeling eene op het geval toepasselijke, zoowel plaatselijke als algemeene kuur, anderdeels eene doelmatige nabehandeling in het werk gesteld worden, om niet te gewagen van die gevallen, waarin bij eene anders niet ongunstige gesteldheid der baarmoeder, het instrument volstrekt niet verdragen wordt. Eene kleine statistiek van 28 zieken, waarvan 17 aan anteflexie en 11 aan retroflexie lijdende waren, welke door MAYER in den laatsten tijd met den toestel van KIWISCH behandeld waren, schijnt oppervlakkig beschouwd niet ongunstig, doordien er 13 van de eerste en 4 van de laatste hersteld zijn, maar zij verliest veel van hare waarde, zoodra men in de verdere bijzonderheden treedt. — Ten slotte luidt het antwoord: De nieuwe behandeling, namenlijk het weder invoeren van mechanische handgrepen met sonden en andere apparaten schijnt uit overdrevene zucht tot navolging een mode-artikel te zijn geworden, dat zoo niet geheel geweerd, ten minste binnen naauwe grenzen dient beperkt te worden en alleen met de grootste voorzigtigheid is aan te wenden. Deze behandeling heeft immers niet zulke schitterende resultaten gehad, dat zij tot algemeene navolging aanspoort. Zij is dikwijls niet uitvoerbaar, de oorzaken kunnen niet altijd door haar worden weggenomen, haar voortgezet gebruik gedurende weken en maanden wordt onmogelijk of gevaarlijk. Versch ontstane inflexies, vooral die, welke tijdens het puerperium in behandeling komen, kunnen wel is waar door haar soms spoedig worden hersteld, maar hiertoe is ook de vroegere behandeling toereikende en soms alleen de vroegere voldoende. Waar de gewone pogingen ter repositie vruchteloos zijn, houdt de Commissie zich overtuigd, dat die met de sonde ook veelal niet zullen slagen. Voor den nieuweren toestel den uterus-houder of redresseur is de gelegenheid nog schaarscher, dan voor de uterus-sonde. Na opgehevene dislocatie is wel is waar zijne werking duurzamer; maar wordt juist hierdoor minder goed verdragen en nog eerder door irritatie, inflammatie, neuralgie, blennorrhoe en haemorrhagia uteri lastig en gevaarlijk.

Uit het verslag der epidemische commissie bleek dat het ziektekarakter in November catarrhaal was, terwijl de meest voortkomende ziekten febres intermittentes bronchitides, anginae en tussis quinta waren. De sterfte was veel grooter dan in October. — Wat bijzonderheden betreft, vermeldde de rapp. onder anderen dat terwijl in het Buitengasthuis slechts 39 lijders aan f. interm. waren opgenomen, het getal der aldaar aangetasten onder de aanwezige zieken en het dienstpersoneel $4\frac{1}{2}$ maal grooter (180) was en het totaal der koortslijders $\frac{2}{5}$ van het geheele getal der op het einde der maand Nov. aldaar verpleegden!

Ten slotte deed Dr. TILANUS eene mededeeling over *fractura cranii*, waarbij hij de in het vorig n°. geplaatste gevallen vermeldde.

VERGADERING DER AFDEELING DELFT EN OMSTREKEN, VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST.

Vergadering van 3 *Jan.* 1853. Na eenige huishoudelijke werkzaamheden bragt de Heer VAN ESSEN rapport uit, namens de commissie voor de beantwoording der vragen van de afdeeling 's Gravenhage, aangaande de keuring van manschappen voor de militie, waarvan het volgende de hoofdzakelijke inhoud was: 1°. gebreken, welken een dienstpligtige tot de dienst ongeschikt maken, kunnen *niet altijd* bij eene enkele visitatie erkend worden: 2°. het niet terstond blijken van eenig aangegeven gebrek, mag niet voldoende beschouwd worden om eene geschikt-verklaring af te geven, evenals of dat gebrek niet bestond, b. v. epilepsie, tuberculosis, aneurysmata van het hart of van de groote vaten; 3°. geschreven verklaringen van bevoegde geneeskundigen moeten *wel* in aanmerking worden genomen; 4°. volgens de bestaande wettelijke voorschriften kan er geen misbruik van zulke verklaringen worden gemaakt; 5°. een toezigt op de keuring is overbodig, eene verlangde herkeuring moet geschieden door eenen militairen geneeskundige. — Hierop bragt de commissie voor epidemiologie, bij monde van den Heer Dr. DE WITT HAMER, haar verslag uit over de maanden November en December, waaruit bleek, dat de vochtige, nu en dan koude dampkring, aanleiding gaf tot menigvuldige catarrhale aandoeningen. De ziektevormen waren meestal catarrhus pulmonum; catarrhale koortsen, met eene gastrische complicatie, meermalen met rheumatische aandoeningen der gewrichten: meestal een remitterende typus, zelden intermitterend; typheuse aandoeningen waren zeldzaam. Het aantal zieken was in 't algemeen klein, de sterfte niet bijzonder; vooral werden bejaarde menschen ziek. — Vervolgens deed de Heer Dr. VERMEULEN eene mededeeling uit zijn praktijk, aangaande een belangrijk geval van hernia incarcerata, waarbij de herniotomie door den Heer VAN MUNNIKREDE met gunstig gevolg, des avonds ten acht ure, verrigt was. De patiente, die herhaalde malen aan hysterische toevallen leed, kreeg eenige uren na de operatie zulke hevige hysterische aandoeningen, vergezeld van brakingen en groote beweegelijkheid, dat daardoor het *goed* aangelegde verband minder stevig werd en dien ten gevolge een gedeelte van de intestina tenuia met het mesenterium naar buiten trad. Deze prolapsus intestinorum werd, onder bedwelming door chloroform, zoo spoedig mogelijk door den Heer v. M. met gelukkig gevolg teruggebragt, waarna echter voortdurend hysterische verschijnselen en later die van inflammatio intestinorum voorkwamen, zoodat eene antispasmodische en antiphlogistische geneeswijze werd gevolgd, waarbij de patiente toen, den tienden dag na de operatie, *herstellende* was. Dr. VERMEULEN meende de aandacht der leden te mogen vestigen op de belangrijkheid van dit geval: 1°. omdat het aan-

toonde hoe het menschelijk organismo hevige schadelijke invloeden kan doorstaan, daar toch de darmen gedurende geruimen tijd, voordat door de wakers hulp werd ingeroepen, aan de werking van de dampkringslucht en aan de drukking en wrijving van het verband waren blootgesteld, en 2°. om het uitstekend nut, van de aanwending van chloroform, bij de repositie gekregen, aangezien de te voren, zonder aanwending van dat middel, beproefde taxis vruchteloos was door de rusteloosheid der patiente. — Daarop deelde de Heer VAN MUNNIKREDE de gunstige werking mede van het aanleggen van een gypsverband, bij een hevig geval van pedes equini, ontstaan door convulsiones bij een kind van driejarigen leeftijd. Na volbrenging der tenotomie van de tendines Achillis, eenige gewijzigde methoden van het gypsverband volgens MATHYSSE, vruchteloos beproefd hebbende, wegens de zeer sterke contractie, was hij eindelijk er in geslaagd deze te overwinnen. Hij nam daartoe drie flanelstrooken, tusschen welke gypspoeder werd gelegd, terwijl zij laagswijze op elkander tusschen een breeden linnen zwachtel gespeld en goed bevochtigd, in den vorm van een 8 aangelegd zijnde zulk een stevig verband gaven, dat de voeten de normale positie bleven behouden en alzoo de contractuur *geheel* overwonnen was.

BOEKAANKONDIGING.

G. J. KRIBS: *Specimen medicum inaugurale, continens disquisitiones physiologico-historicas de membrana, quae dicitur decidua Hunteri,* Lugd. Batav. 1852. Noothoven van Goor.

Bij het in banden nemen van eene nieuwe dissertatie, zien wij altijd na 't beschouwen van den titel het eerst naar de Theses. Wij vinden toch het »le stile c'est l'homme" hier eenigermate terug en wij zouden bijna willen stellen: de theses zijn de student. Een *groot aantal* theses verkondigt steeds eenige stoutheid. Zijn zij daarbij goed en afwisselend; het is een kenmerk van vlijtige en veelzijdige studie. Zijn zij echter talrijk en slecht; wij denken aan een bluf. Weinige maar goede theses doen den goeden werker kennen, die echter nog, gelijk 't behoort, met eenigen schroom voor den dag treedt. Spaarzame en flaauwe theses doen ons aan zweeten en druipen denken. Nieuwe denkbeelden als theses, een zeldzaam verschijnsel! beteekenen een oorspronkelijk denker. Er staat nog veel meer tusschen de theses te lezen, wat wij alles hier niet willen opsommen. De 25 theses achter bovengenoemde dissertatie deden ons in den jeugdigen schrijver een vlijtig student vermoeden, die echter gedurende geen langen tijd een dispuutcollegie heeft gefrequenteerd. — Van de theses wenden wij ons steeds naar de praefatio, onder welken naam gewoonlijk eene stereotype, en daarom onhartelijke, en vaak onkiesche, dankzegging verstaan wordt, een verouderde vorm, die, zoo als 't latijn in 't algemeen, waarin de meesten slechts zeer onvolkomen thuis zijn, voor het zelfstandig denken een te knellend keurslijf is. — Wij leeren uit de praefatio van den Heer KRIBS de omstandigheden kennen, die hem aanleiding gaven tot het bewerken van zijn onderwerp. Oorspronkelijk was deze arbeid bestemd om te strekken tot beantwoording eener door de Leydsche faculteit uitgeschrevene prijsvraag. De schrijver was reeds een eindweegs gevorderd, toen eene noodlottige bloedspuwing hem van de voortzetting van zijn prijsselijken arbeid deed afzien. Eene gewijzigde bewerking van het verzamelde materiaal vormde de dissertatie, die ons thans bezig houdt. De inhoud van dit geschrift is hoofdzakelijk historisch en kritisch en wordt in *vier* afdeelingen gesplitst. De eerste vermeldt *wat er vóór* G. HUNTER *aangaande de decidua bekend was;* de tweede loopt *van* HUNTER (1774) *tot aan* SEILER (1822); de derde *van* SEILER *tot aan de ontdekking der glandulae utriculares bij den mensch, door* E. H. WEBER (1839); de vierde eindelijk *van* WEBER'S *ontdekking tot op onze dagen.* In deze vier hoofdafdeelingen worden de verschillende vraagstukken, welke ten opzigte der decidua achtereenvolgends aan de orde van den dag geweest zijn, in goede regelmaat en met duidelijkheid uiteengezet, toegelicht en van eene juiste kritiek voorzien. Aan de bearbeiding van het geheel is door den schrijver veel vlijt te koste gelegd en hierdoor werkelijk ook eene groote mate van volledigheid erlangd. Onnaauwkeurigheden of omissies van eenig aanbelang zijn ons bij het doorlezen niet voorgekomen. De indruk, dien het geheel op ons maakte, was dan ook eene zeer gunstige. Wij houden het er voor, dat de Heer KRIBS met het schrijven zijner dissertatie een nuttig werk heeft verrigt en moedigen hem aan om op den ingeslagen weg voort te gaan en ook gevolg te geven aan zijn oorspronkelijk plan, namelijk: het doen van onderzoekingen op honden, ter opheldering van die punten, welke nog in het duister gebleven zijn. Wij wenschen hem hiertoe lust en vooral de zoo noodige kracht en gezondheid van harte toe.

J. M. S.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — 6 Jan. 1853. In de jongste zitting der Académie de Médecine heeft Prof. ORFILA van den gewonen weg afwijkende reeds nu de volgende geschenken gedaan. Aan den Staat ter voltooijing van het Museum ORFILA (reeds vroeger door den schenker gesticht) 60,000 fr., aan de académie de médecine eene inschrijving van 500 fr. rente 3 pCt. ter stichting eener prijs van 1000 fr. voor onderwerpen uit de toxicologie in de allereerste plaats, of in de geregtelijke geneeskunde, of hygiène publique; aan de école de Pharmacie te Parijs, hetzelfde geschenk tevens ter stichting eener prijs voor pharmaceutische onderwerpen; aan de associatie van geneeskundigen in het dep. der Seine eene inschrijving van 400 fr. rente van 3 pCt.; aan de voorbereidende geneeskundige school van Bordeaux 1000 fr.; aan dezelfde school te Angers 200 fr.; aan den Staat

4600 fr. voor de enkosten van overdragt enz. Bovendien wil de schenker nog gedurende zijn leven 1000 fr. jaarlijks geven voor het vervaardigen van anatomische praeparaten, en een opzigter van het musée ORFILA eene lijfrente van 100 fr. jaarlijks schenken. Een en ander bedraagt gezamenlijk de som van 140,000 francs.

— Eene commissie uit de Académie de Médecine heeft zich met nasporingen en proeven bezig gehouden omtrent de waarde van inlandsche opium, waarbij gebleken is, dat deze niet alleen rijker aan morphine dan de buitenlandsche is, maar ook, dat zijne zamenstelling meer gelijkmatig is dan die, welke het Oosten oplevert. Bovendien heeft de inlandsche alle die therapeutische eigenschappen, welke de opium van goede qualiteit, welke in de hospitalen gebruikt wordt, bezit. Waaruit men besluiten kan, dat inlandsche opium in alle opzigten met de gewone ten minste gelijk staat.

— Dr. CASTELNEAU, vroeger een der Redacteurs van de Gazette des Hôpitaux, is met 1°. Jan. begonnen een nieuw tijdschrift uit te geven, onder den titel van Moniteur des Hôpitaux.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Toen de cholera in het najaar van 1852 uit Polen meer en meer zich oostwaarts verspreidde en Berlijn aantastte zijn hier door de verschillende autoriteiten spoedig voorbereidende werkzaamheden ondernomen om bij het onverhoopt uitbreken der ziekte in deze stad de noodige maatregelen te kunnen nemen. Dit heeft onder anderen tot eene correspondentie tusschen het Stedelijk Bestuur, de Regenten der gasthuizen en de Plaats. Geneesk. Commissie aanleiding gegeven, waarna de laatstgenoemde een uitvoerig rapport omtrent de te nemen maatregelen heeft opgesteld. Daar dit belangrijk stuk, der Redactie ter plaatsing toegezonden, op de gewone wijze in dit blad opgenomen, niet dan bij gedeelten kon geplaatst worden wordt het in zijn geheel bij dit nommer gegeven. Daar de daarin vermelde feiten van blijvend gewigt zijn, is de waarde van het rapport door de omstandigheid, dat de cholera zich niet herwaarts maar meer noordwaarts naar Petersburg gewend heeft, niet verminderd.

— Volgens de door de administratie opgemaakte Staten, zijn gedurende het jaar 1852 in de Stads-ziekenhuizen alhier

	opgenomen	uitgegaan	overleden
In het Binnengasthuis....	3359	2975	392
» » Buitengasthuis....	1987	1801	194
» » Voorm. O. M.H...	189	82	14
Waarvan			
Op de Zieken-Afdeelingen..	3327	2774	477
» » Chirurg. Afdeelingen.	1394	1297	107
» die voor Syphilitische.	266	263	2
Krankzinnigen..........	77	76	1
Op de Kraamzaal.......	471	448	13
Totaal (1852)....	5535	4858	600

Op de Kraamzaal zijn geboren 445 kinderen, waarvan 14 tweelingen en 33 doodgeborenen.

Het aantal verpleegden op 1 Januarij 1853 aanwezig bedroeg 802.

Vergelijkt men deze opgaven met die over vorige jaren (zie Weekblad II, p. 20), welke (behalve de cholera-lijders in 1849) de volgende Totalen gaven.

(1851).......	4898	4288	573
(1850).......	5097	4494	605
(1849).......	6019	5542	827

dan blijkt het, dat het aantal zieken dit jaar veel grooter dan in de beide vorige jaren geweest is, welk verschil wederom grootendeels door het aantal verpleegden op de Zieken-afdeelingen gegeven is, zijnde dit toen geweest:

(1851).......	2779	2283	466
(1850).......	2931	2448	474
(1849).......	3809	3272	668

Bij die opgave moet opgemerkt worden, dat het voormalig Oudemannenhuis slechts gedurende de laatste weken van het jaar als hulplokaal gebruikt is, van daar de bijzondere verhouding van het getal der ingekomene en uitgegane.

— Door den Gemeenteraad te Rotterdam is den Heer M. MOELAART, stads-chirurgijn van het oude gasthuis, aldaar met 1 Jan. 1853 voorloopig eervol ontslag verleend onder dankbetuiging voor bewezen diensten. Eene nadere voordragt van de Commissie voor het algemeen armbestuur zal afgewacht worden voor dat ZEd. tot Chirurgijn voor dat bestuur zal kunnen benoemd worden.

— In de Arnhemsche Courant van 13 Jan. staat de volgende brief, dien wij niet aarzelen over te nemen, daar het misschien bijdragen kan tot het edele doel van den geachten schrijver.

De Hoogleeraar NEES VON ESENBECK.

Met verontwaardiging las ik, in de Arnhemsche Courant van ll. Zaturdag, de beschrijving eener hoogstmogelijke armoede, waaraan de Hoogleeraar NEES VON ESENBECK is overgeleverd. De schande daarvan kome op zijn vaderland.

Als oud-voorstander van de kruidkunde, roep ik bij dezen de vaderlandsche kruidkundigen, zoowel als diegenen, welke eenig belang in die wetenschap stellen, op om iets tot ondersteuning van hem bij te dragen, die zulke gewigtige diensten in dat vak bewees en wiens werkzaamheden onze bewondering zoo dikwerf gaande maakten.

Gaarne zal ik mij met het overzenden der giften belasten.

Voorst, 7 Januarij 1853. J. WITTEWAALL.

— De Heeren Apothekers G. SUYK en G. A. TROUILLART VAN LOCKHORST hebben hun ontslag verzocht en gekregen als leden der Plaats. Geneesk. Commissie te Amersfoort; in hunne plaats zijn benoemd de Heeren T. J. HONDIUS en C. B. KOK. (*G. C.*)

— De literatuur over de Pharmacopaea Neerlandica is verrijkt met een commentarius van den Heer COP. Onder den titel van *aanteekening op de P. N. tot handleiding bij haar gebruik* geeft het werk bij ieder ligchaam eene vrij volledige beschrijving, met het oog op de behoefte bij het gebruik. In de pas verschenen eerste aflevering zijn de 20 eerste bladz. van de Pharm. behandeld. Het plan van den schrijver met algemeene opmerkingen vindt men midden in pag. 71—74. Na de uitgave van het geheele werk komen wij er op terug. — De Heer HAAXMAN gaat maandelijks voort zijne belangrijke aanteekeningen op de Pharm. in zijn tijdschrift mede te deelen.

— Tot Off. v. Gez. 3de kl. voor Oost-Indie is benoemd de Heer L. J. DE ROOCK.

— De Off. v. Gez. 2de kl. J. H. C. BASTING is van Gorkum naar 's Hage verplaatst. (*Rep.*)

— Den 29sten Dec. is overleden, te Groningen, de Heer G. ABENDROOTH, Off. van Gez. 3de kl., — den 11den Jan. de Heer K. KOOIJMAN, Heel- en Vroedmeester te Hazerswoude, in den ouderdom van 77 jaren.

UTRECHT. — Den 8sten Jan. hield hier de sectie voor Natuur- en Geneeskunde van het Prov. Utr. Genootschap eene vergadering onder praesidium van Prof. W. VROLIK van Amsterdam.

Prof. HARTING deelde het resultaat mede van zijn onderzoek van de gronden opgebragt bij eene putboring te Gorinchem; merkwaardig was daarbij het vinden van fossile beenfragmenten en tanden, die als grootendeels van knaagdieren afkomstig moesten beschouwd worden. Prof. SCHROEDER VAN DER KOLK vermeldde daarna zijne nadere onderzoekingen omtrent den bloedsomloop in de haarvaten der hersenen; bij verhaalde praeparaten te bezitten, waarin uitstortingen van bloed rondom de capillaria gevonden werden, alleen mikroskopisch te ontdekken. Gemelde onderzoekingen zullen in de dissertatie van den Heer ECKER nader medegedeeld worden, de fraaije afbeeldingen er van werden aangetoond. Na eene mededeeling van Prof. VAN REES over bewaring van kracht, van den Heer ingenieur DE BORDES over de resultaten van boringen in de Prov. Utrecht, van Prof. V. BAUMHAUER over gasontvlamming, maakte Prof. BUYS-BALLOT de leden bekend met eene formule, door hem berekend naar, hem medegedeelde, waarnemingen gedaan met den spirometer van HUTCHINSON.

Ten slotte deelde Prof. DONDERS zijne onderzoekingen mede over de structuur en functie der villi intestinorum.

BIBLIOGRAPHIE.

C. F. Fuchs: Medicinische Geographie. Berlin, 1853, A. Dancker, 1 thl. 18 ngr.

A. Hayn: Beiträge zur Lehre vom schräg-ovalen Becken. Königsberg, 1852. Tag u. Koch. 1 thl.

P. Zeiller: Gebürtshülfliche Hand-Atlas nebst beschreibender Erklärung 1—6 Lfg. München, 1852, Thomas, 6 thl.

F. Schlegel: Die verschiedenen Methoden der Heilkunst. Leipzig, 1853, O. Wigand. 1 thl.

A. Coccius: Ueber die Ernährungsweise der Hornhaut u. die Serum führende Gefässe im menschl. Körper. Leipzig, 1852, Müller 1½ thl.

G. Bart: Der Lebens-Magnetismus, seine Erscheinungen u. seine Praxis. Heilbronn, 1852, Landherr. 1 thl.

Organ für die gesammte Heilkunde. Herausgegeben von *C. G. Jaeger*, *J. Neuhausen* und *H. Argenstein*. 1e Jahrg. 1 Heft. Aachen, 1852, Ter Meer. pro 3 Hfte. 1 thl.

J. von Liebig: Ueber das Studium der Naturwissenschaften. Eröffnungsrede. München, 1852, Liter-artist. Anstalt. 4 ngr.

P. T. Meissner: Die Ventilation u. Erwärmung der Kinderstube u. d. Krankenzimmers, mit Berücksicht der Feuerwirthschaft kleiner Wohnungen und desSparherdes. Wien, 1852, Förster's Anstalt. 1 thl.

S. Landmann: Ueber Erkenntniss und Heilung der Epilepsie. Türth, 1852, Schmid. ¼ thl.

Th. Koch u. *W. Schlüsse:* Kurze Uebersicht der im Jahre 1851 im Petri-Paulshospitale in St. Petersburg angestellten pathologisch-anatom. Beobachtungen. Leipzig, 1852, Fleischer 6 ngr.

F. H. Arneth: Ueber Gebürtshulfe und Gynäkologie im Frankreich, Grossbrittanien u. Irland. Wien, 1853, Braumüller. 2 thl.

C. Ludwig: Lehrbuch der Physiologie des Menschen. I Bd. 1e Abth. Heidelberg, 1853, C. F. Winter, pro Bd. I. 2⅔ thl.

C. Edel: Kritische Beiträge zur Reform des Medicinal-wesens im Königreich Hannover. Hildesheim, 1853, Gerstenberg. 7½ ngr.

Dilatation des rétrecissements de l'urètre par la méthode du docteur *Ch. Phillips*, 4e Ed. Paris, 1852, Germer-Baillière. fr. 1.00.

De Haldat: Exposition de la doctrine magnétique ou Traité philosophique, historique et critique du magnétisme. Paris, 1852. Germer-Baillière. 20½ feuill.

A. Bonnet: Traité des fièvres intermittentes. 2de Ed. Paris, 1853. J. Baillière fr. 6.00.

Th. Valette: Mémoire sur la possibilité de lier l'artére occipitale pres de son origine. Paris, 1852, Imp. de Noblet. 4 feuill.

Monneret: Précis d'hygiène élémentaire. Paris, 1853, Fouraut.

Rapport sur le traitement de la gale, adressé au ministre de la guerre par le conseil de santé des armées. Paris, 1853, Baillière.

C. E. Bourdin: De l'action concomitante du chloroforme sur le principe de sensibilité et le principe des mouvements. 1 feuil. Paris, 1852, Imp. de Pillet fils.

G. Ballingall: Outlines of military Surgery, 4th. Ed. London, 1852. 14 s.

J. Cookle: An Essay on the Poison of the Cobra di Capello. London, 1852. 1 s.

J. Eyre: On the Difficulties of the Stomach, 2d Ed. London, 1852, 5 s.

Transactions of the Medical and Chirurgical Society of London. Vol. 35 (2d. Series. Vol. 17). London, 1852. 18 s.

J. W. Redfield: Comparative Physiognomy; or, Resemblances between Men and Animals. New-York, 1852. 12 s.

ADRES VAN DE PLAATSELIJKE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG TOEVOORZIGT AAN HET STEDELIJK BESTUUR TE AMSTERDAM, OMTRENT MAATREGELEN TE NEMEN BIJ HET UITBREKEN VAN CHOLERA ASIATICA.

Wij hebben de eer gehad, onder dagteekening van den 19den November j.l., van UEd. Achtb. te ontvangen een afschrift van den brief van H. H. Regenten der beide Gasthuizen (9 Nov, j.l.) in antwoord op onze missive aan UEd. Achtb. van den 8sten October j.l.

Het is ons niet duidelijk geworden of op dezen brief van H.H. Regenten onze voorlichting door UEd. Achtb. verlangd wordt, dan wel of wij naar uw inzien zouden kunnen volstaan met hem aan te nemen voor berigt. Maar welke daaromtrent ook uwe wensch moge zijn, onze pligt verbiedt ons, in eene zoo gewigtige aangelegenheid, het stilzwijgen te bewaren. Volgens onze innige overtuiging toch zoude het onverantwoordelijk zijn, zoo, terwijl een versnelde aanval der gevreesde ziekte voor het oogenblik niet te duchten schijnt, de tijd van rust en bedaarde overweging niet gebezigd wierd tot eene voldoende voorbereiding. De ondervinding toch van de jare 1832, 1833, 1848, 1849 en de berigten in het loopend jaar uit Petersburg, Berlijn en van elders ontvangen leeren, dat door de Cholera de lijst der ziekten vergroot is, waarmede de inwoners van Europa bedreigd worden.

In dezen stand van zaken is het pligt, om alle die middelen te bezigen, welke Gods Voorzienigheid den mensch aan de hand geeft, ten einde eenen vijand te bestrijden, waarvan het herhaaldelijk optreden meer en meer een bedenkelijk aanzien begint te krijgen.

Zij, wie het vertrouwen der regering aan het hoofd der zorg voor den plaatselijken gezondheidstoestand stelde, worden bovenal geroepen om de leering, uit ondervinding en wetenschap geput, niet te verzwijgen, maar veeleer haar zooveel mogelijk opentlijk te verkondigen.

Het is deze gang van denkbeelden, Edel Achtbare Heeren, welke ons noopt om op dezen oogenblik, hoewel misschien ongeroepen, het geheele vraagpunt op nieuw op te vatten en onze zienswijze, omtrent de maatregelen tegen de ziekte, uiteen te zetten. Zoo zij welligt nu niet ten volle overeenstemt met diegene, vroeger door ons gehuldigd, zullen wij daarin noch reden tot verwijt, noch grond tot droefheid vinden, en alleen vergen dat men ons het regt late met den tijd mede te gaan en van de ondervinding, welke hij medebrengt, de lessen in ons op te nemen, en voor zoo verre noodig aan anderen mede te deelen. In dat opzigt zullen wij ons nimmer door eenig antecedent gebonden rekenen, en achten wij ook dat men daarvoor moeijelijk eene vergadering, die zich door nieuwe leden verjongt, aansprakelijk kan stellen.

Wij gaan tot de behandeling van ons onderwerp over.

Maatregelen tegen de cholera te nemen, achten wij niet alleen gelegen in de verpleging der daaraan lijdenden, zoodra de epidemie dààr is, maar vooral in eene menigte van voorzorgen, welke genomen *kunnen* en *moeten* worden, om zoo veel mogelijk de uitbreiding te stuiten. Wij bedoelen daarmede geene afsluiting, geene quarantaine, waaromtrent toch de ondervinding genoegzaam het onvoldoende heeft aange-

toond, en waarvan de dwang voor elke handeldrijvende en zeevarende natie onverdragelijk is, maar wij zouden veeleer verlangen, dat aan de gezondheidsleer in de raadzalen der lands- zoowel als der plaatselijke regering ruimer en beter behartiging werd toegekend. Te dien opzigte zouden wij kunnen verwijzen tot menig voorstel van ons uitgegaan en buiten gevolg gebleven, maar boven eenen dergelijken terugslag op het voorledene, zoo gemakkelijk aan gekwetste eigenliefde toe te schrijven, en zoo ligt nadeelige botsingen veroorzakende, geven wij de voorkeur aan de lessen der ondervinding, welke wij de vrijheid zullen nemen te laten spreken. »Toen in 1832 de cholera in Hamburg heerschte, werden, zoo leest men in het *Report on quarantine by the general board of health London* 1849 [1]), van dezelfde klasse der bevolking in de ongezonde wijken vijfmaal meer personen door de cholera aangetast, dan in de gezonde gedeelten. Wanneer men nu de statistieke opgave van de cholera in Hamburg voor de jaren 1832 en 1848 vergelijkt, ziet men dat de veranderde plaatselijke gesteldheid der stad, die sedert den brand van 1842 voor een goed deel verbouwd is, op de verbreiding der ziekte eenen onmiskenbaren invloed gehad heeft. Door dien brand werd een derde gedeelte der oude stad verwoest en naar de beginselen van eene goede gezondheidsregeling herbouwd; het mag hieraan worden toegeschreven, dat de verhouding in 1848 der door de cholera aangetaste armen, die in het nieuw gebouwde gedeelte woonden, tot die gene, die het door den brand onverwoeste centraal gedeelte der stad bewonen, is als 1, 10." — In eene der belangrijke bijlagen, welke wij de eer hebben hiernevens over te leggen, leest men dat men in Luik zich op het terrein der niet besmettelijkheid van de cholera geplaatst heeft, en dat de geneeskundige en administrative autoriteiten zich derhalve hebben beijverd om de verschillende kwartieren der stad, als ook de woningen gezonder te maken, dat men aan de politie-maatregelen omtrent het voedsel, het schoonmaken der gooten en rioelen, enz. meerdere klem heeft gegeven. In eene tweede bijlage, waarvoor de naam des schrijvers geenen minderen waarborg levert, leest men: »naar mijne meening, is het hoofdmiddel, — overal verwaarloosd — tot vermindering van den invloed der epidemie te zoeken in verbeterde woning voor de arme volksklasse. — Dit verbeteren of meer gezond maken der woningen, moet echter met eenigen meerderen ernst behartigd worden, dan zulks gewoonlijk geschiedt, en althans niet bestaan in een eenvoudig bepleisteren der muren enz." In Londen is men dan ook daarop zijne aandacht gaan rigten, en zijn vele verbeteringen ingevoerd, reeds met den gunstigsten uitslag bekroond. Onder meerdere voorbeelden, opgenomen in het Algemeen Verslag der Koningin van Engeland aangeboden, kiezen wij enkele der meest sprekende uit. In eene gevangenis van Londen, in het armoedigst gedeelte dier wereldstad gelegen, *Cold-bath Fields prison* geheten, kwamen in de epidemie van 1832, toen het getal gevangenen aldaar 1,148 was, van aankondigende diarrhee (*premonitory diarrhoea*) 319 gevallen, van verklaarde cholera 207, en van sterfgevallen daaraan 45 voor. Op dien tijd lieten de zindelijkheid, de ventilatie, de droogte dezer gevangenis veel te wenschen over. Dit alles werd verbeterd, en in de epidemie van 1849 kwam bij eene bevolking van 1,100 gevangenen geen enkel geval van cholera voor. De ziekte bepaalde zich tot ligte diarrhee, slechts bij enkelen opgemerkt, en spoedig wijkende, en toen nimmer in cholera overgegaan.

De *Bridewell* gevangenis wordt in 1832 beschreven, als zijnde in den meest morsigen toestand. In de epidemie van dat jaar kregen 12 gevangenen de cholera, en stierven daaraan 4. — De geheele inrigting der gevangenis werd veranderd, en toen in 1849 de cholera in de onmiddellijke nabijheid van haar woedde, in huizen er vlak bij gelegen, kwam onder eene bevolking van 90 gevangenen, geen enkel geval van cholera voor,

[1]) Zie Verslag der Eerste Klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut, over de maatregelen tot wering van besmettelijke ziekten, in het Tijdschrift voor de Wis- en Natuurkundige Wetenschappen, uitgegeven door de Eerste Klasse van het Konink. Neder. Instituut, 3de Deel, bl. 294 Amsterdam 1850.

en bepaalde zich de ziekte tot een enkel geval van diarrhee, hoewel er dagelijks nieuwe gevangenen ingebragt werden, van de laagste volksklasse, en in den walgelijksten staat van verwaarloozing. In de stad *Taunton* woedde de cholera allerhevigst in het Werkhuis, waarin aan elk kind slechts eene ruimte van 68 cubiek voeten is vergund. In de gevangenis daarentegen van het graafschap, in dezelfde stad gelegen, heeft elke gevangene te beschikken over eene ruimte van 819 tot 935 cubiek voeten, gaat door elke cel een behoorlijke luchtstroom, en wordt daarin eene gelijkmatige warmtegraad bewaard, waarbij tevens voor voedsel, zindelijkheid enz., de meeste zorg wordt gedragen. In 1849 leed geen hunner aan de ziekte, terwijl van de 276 bewoners van gezegd Werkhuis in dezelfde stad en in hetzelfde jaar niet minder dan 60, dus ongeveer 22 pCt. van het geheele getal, binnen eene week aan de cholera stierven, en allen, die overbleven, in meerderen of minderen graad aan cholera of diarrhee leden. Uit *Liverpool* wordt gemeld, dat de algemeene sterfte, gedurende de cholera-epidemie van 1849, ongeveer gelijk was aan die gedurende de koorts-epidemie van 1847. Bij eene dergelijke overeenkomst is de invloed van eene schijnbaar kleine verbetering in eene enkele localiteit hoogst merkwaardig. Dr. DUNCAN meldt, dat aldaar de *Lace-Street* in 1847 een van de meest ongezonde straten was, door onvolledige rioelen, morsigheid en moerassigen grond. In dat jaar stierven er in die straat 200 personen aan koorts en 250 aan andere ziekten. In 1848 werd de straat verbeterd en door rioelen gezuiverd, *sewered* zeggen de berigtgevers; in 1849 bedroeg het aantal der slagtoffers aldaar aan cholera slechts 36. In een bepaald district van *Liverpool* bedroeg in de koorts-periode van 1847 de bevolking der kelders (*cellar population*) ongeveer 12 pCt. van de geheele bevolking der stad. Toen ter tijd werden 500 van de bewoners door de koorts weggesleept. Gedurende de cholera-epidemie van 1849, was de bevolking der kelders in dit district verminderd tot 2 pCt. van de geheele bevolking en bedroegen toen de sterfgevallen aan cholera slechts 94, of met andere woorden, de tegenwoordige sterfte door cholera stond tot de vroegere sterfte door koorts, nog minder dan 1: 5. Doctor J. M. ADAMS, in *Glasgow*, nam hetzelfde, hoewel op kleinere, maar daarom niet minder merkwaardige schaal waar. Volgens zijne opmerking waren twee groote huizen in *College-street* standvastig de bron van ziekte, vooral van typhus. Hij verwachtte daarin om deze reden talrijke lijders bij de cholera-epidemie van 1849, en hield er zijne opmerkzaamheid door herhaald dagelijksch bezoek op gevestigd. Van het begin tot aan het einde der epidemie kwamen in de eene woning 2, en in de andere 15 gevallen van cholera voor, onder welke laatste drie met doodelijk gevolg. Beide woningen werden door dezelfde klasse van volk bewoond, maar de eerste was eenige maanden vóór het uitbreken der epidemie in de handen van eenen zaakwaarnemer gekomen, die gangen en vertrekken had doen wasschen en witten en strenge zorg hield voor zindelijkheid. De andere woning, waarin de ziekte zoo hevig gewoed had, was in hare vroegere morsigheid gebleven. Niet minder merkwaardig is het uitwerksel van opruimen van vuilnis in gangen en pleinen eener achterbuurt van Londen, *Harebrain* en *Slater's Courts* en andere in *Rosemary Lane, White Chapel.* In December 1848 brak aldaar cholera uit, lang vóórdat de ziekte epidemisch was geworden in Londen. De geheele nabuurschap werd bevonden te zijn in den walgelijksten staat van morsigheid door vuilnisbakken, overloopende zinkputten enz. Orders werden gegeven tot opruiming van dit alles, waardoor in den tijd van drie dagen 70 cubiek ellen vuilnis uit twaalf dergelijke gangen werden opgeruimd. Muren werden daarbij gewasschen en gewit. Van dat oogenblik af verbeterde zich de gezondheidstoestand, en kwam er geen één geval van cholera meer in voor. Dergelijke feiten door officiële cijfers gestaafd [1]) spreken te luide, dan dat het noodig zijn zoude, er eenig betoog aan toe te voegen.

[1]) Reports of the general board of health on the Epidemic Cholera of 1848 and 1849, presented to both the houses of Parliament by command of her Majesty. London 1850 p. 70—74, p. 85.

Droevig staat daartegen over, hetgeen in ons land en vooral in onze stad geschied is. *De berigten betreffende de Asiatische Cholera te Amsterdam in* 1832, onder medewerking der Plaatselijke Commissie, door een tegenwoordig lid van haar uitgegeven, leeren, dat de hoofdbron der verspreiding toen te zoeken was in overbevolkte naauwe straten en stegen, welke door hunne morsigheid, sommigen zelfs door hunnen naam, eene typische, hoewel treurige vermaardheid hebben gekregen. Officiële bescheiden van lateren tijd ontbreken; maar ongetwijfeld mag men vermoeden, en zoude men welligt nog kunnen bewijzen, dat het toen even zoo ging. Mogen deze wenken niet als voldoende aangemerkt worden, en vorderen zij geene ernstige behartiging? Hamburg werd door eenen brand gezonder gemaakt. Zoude Amsterdam geene pogingen kunnen en moeten aanwenden, om gelijke uitkomst, niet door zoo vreeselijke ramp, maar door eenvoudige zamenwerking zijner burgers te verkrijgen? De zaak is gewigtig genoeg, om eenige opoffering gebiedend te vorderen.

Dat dergelijk offer zijne vruchten met zich brengt, wordt door hetzelfde *Report* geleerd. Op bl. 69 lezen wij, dat in de *Old Pancras-road,* in den jongsten tijd een groot gebouw is nedergezet, *metropolitan buildings* geheten, dat aan afzonderlijke familiën wordt verhuurd. Het bevat ongeveer 500 inwoners, waaronder 350 kinderen. Hoewel, zeggen de berigtgevers, aanmerkingen te maken zijn op dit gebouw, zijn toch de voorwaarden, welke het voor eene goede gezondheidspolicie levert, verre verheven boven diegene, welke men in de gewone huizen der arme volksklasse vervuld ziet. Eene daarmede overeenstemmende, verbetering in den ligchamelijken toestand zijner bewoners, is daarop gevolgd. In de 18 maanden, gedurende welke dit gebouw bestaat, is de sterfte daarin, vergeleken met de algemeene sterfte in Londen, op de helft, en vergeleken met de sterfte in de slechtste gedeelten dier stad, op twee derden verminderd; bij de kinderen vooral is er de sterfte vijfmaal geringer dan in enkele andere gedeelten der wereldstad. Doordien dit gebouw meestal vrij bleef van heerschende ziekte, had men hoop, dat zulks ook gedurende de cholera het geval zoude zijn, en deze hoop werd niet teleurgesteld; geen enkel geval van cholera kwam onder zijne bewoners voor, en slechts 7 van hen leden aan diarrhee, hoewel op eenen afstand van nog geen 300 of 400 el in eene steeg, de *Paradise street* geheten, drie personen in een enkel huis aan cholera stierven, en de geheele nabuurschap sterk aan de ziekte leed, zoodat op eene enkele plek, 200 voet in omvang, 20 personen aan de cholera bezweken. Welke daarentegen de nadeelen zijn, zoo aan de waarschuwende stem der geneeskundigen geen gehoor wordt gegeven, mag uit een ander verhaal blijken. Aan de oostzijde der stad Hull, zegt Dr. SUTHERLAND, ligt eene voorstad *Witham,* waarin eene kleine driehoekige ruimte is, drie morgen groot en omgeven van huizen. Hierin wordt de zoogenaamde poortaarde of privaatspecie opgehoopt door de inwoners dier huizen, welke er voor landbouwkundig gebruik handel in drijven. Zij zijn aan den stank en aan het morsig bedrijf gewoon geraakt. Tien maanden vóór den aanval der cholera, had men reeds tegen dit ophoopen van vuilnis, in eene aldus door huizen ingesloten ruimte gewaarschuwd, echter vruchteloos. Het rampspoedig gevolg er van was, dat er bij het uitbreken der cholera in Hull, 91 sterfgevallen aan cholera in vóorkwamen.

Met aandrang wordt deze onze beschouwing aan de aandacht van UEd. Achtb. aanbevolen; maar al mogten ook onze woorden heden meerderen ingang vinden dan vroeger, wordt toch tot verwezentlijking van dergelijke voorstellen meer tijd gevorderd, dan ons vóór een herhaald bezoek der Aziatische cholera vermoedelijk zal overblijven. Behalve bekende maatregelen van gezondheidsleer, voor gemakkelijker uitvoering vatbaar, zal heden wel niet anders overschieten, dan naar geschikte localiteit te zoeken, tot verpleging der lijders, zoodra de epidemie daartoe weder de noodzakelijkheid mogt doen ontstaan. Dit was dan ook het doel der correspondentie van UEd. Achtb. met ons in de maand November j.l., en evenzeer heeft daarop betrekking de brief van H. H. Regenten der beide gasthuizen, ons bij uw schrijven van 19 Nov. j.l. beleefdelijk medegedeeld. Ten einde dit

gewigtig vraagpunt goed te kunnen overzien, hebben wij ons in verband gesteld met hen, die in de groote steden van Europa, als *Londen*, *Parijs*, *Weenen*, *Berlijn*, *Brussel* en *Luik* het meest bevoegd mogen gerekend worden een oordeel te vellen over de vraag, of, bij de tegenwoordig omtrent de cholera verkregen kennis, het voegzaam is te blijven behouden de exceptionele verplegingswijze, welke men in den jare 1832 invoerde. Een onzer, door zijne betrekkingen met de meest beroemde mannen van het buitenland daartoe in staat, wendde zich tot hen, en gaf vergunning tot bekendmaking hunner antwoorden, welke als bijlagen, in de taal, waarin zij oorspronkelijk werden geschreven, hiernevens gaan, terwijl wij de vrijheid zullen nemen, den inhoud kortelijk in dit adres op te nemen, en daaraan onze opmerkingen toe te voegen.

Wij beginnen met de wereldstad, waaruit in 1832 de eerste lijder aan cholera in ons vaderland werd overgebragt, en die, door haar menigvuldig verkeer schier met elke onzer steden, ook daaromtrent wel op den voorgrond dient te staan. De Heer J. PAGET, wiens naam ten gunstigste bekend is bij alle diegene, die in de litteratuur der geneeskunde niet ten eenenmale vreemd zijn, gesteund door het getuigenis van den daaromtrent zoo bevoegden W. BALY, schrijft uit *Londen*:

1o. dat men aldaar wel in de epidemie van 1832, maar niet in die van 1849 afzonderlijke cholera-hospitalen gehad heeft, zoo men althans uitzondert een enkel, dat voor Westminster bestemd is geweest;

2o. dat men in de groote hospitalen afzonderlijke zalen voor de choleralijders heeft ingerigt, en dat men ze in de kleine hospitalen, waarin zich ook andere zieken bevonden, heeft verdeeld;

3o. dat men in St. Bartholomew's hospital, het grootste van Londen, waaraan de Heer PAGET geplaatst is, en waarin hij toen ook woonde, buiten eenigen twijfel (*certainly*) nooit gezien heeft, dat cholera van buiten af ingevoerd, medegedeeld is geworden aan eenigen zieke, om andere oorzaken in het hospitaal verpleegd; hetgeen alleen vermoed wordt het geval geweest te zijn in *Kings College hospital*, volgens den brief van Dr. W. BALY;

4o. dat men tegen besmetting geene andere voorbehoedmiddelen gebezigd heeft, dan die van ventilatie, zindelijkheid enz.;

5o. dat, volgens het persoonlijk gevoelen van den Heer PAGET, de beste inrigting (*arrangment*) daarin gelegen is, dat men afzonderlijke zalen voor de choleralijders in de algemeene hospitalen bestemme, opdat door deze afzondering de publieke opinie gerust gesteld zij door de middelen, welke hierdoor tegen besmetting genomen worden, en tevens de lijders het voorregt genieten van door de artsen der hospitalen, die gewoonlijk de eerste in rang zijn, behandeld te worden, als ook al die hulp te ontvangen, welke, door zijne meer voortreffelijke inrigting, een sedert langen tijd gevestigd hospitaal, beter dan een tijdelijk ziekenhuis kan aanbieden.

Niet minder stellig is de uitspraak van den beroemden ROUX, die in het particulier schrijven, bij het officiële stuk gevoegd, meldt, dat daarin niet alleen zijn gevoelen staat uitgedrukt, maar veeleer dat, van de voornaamste geneeskundigen van *Parijs*, die eenigzins in het bijzondere de cholera bestudeerd hebben, voornamelijk van hen, die in de akademie van geneeskunde eene tot dat einde benoemde commissie vormden. De Heer ROUX toch heeft den van ons medelid ontvangen brief aan gemelde akademie voorgelegd, en het advies van zijne ambtgenooten op elke der vragen ingewonnen, en daarna in kort, eenstemmig antwoord ter neder gesteld. Deze bijzonderheid verhoogt zeer de waarde van de korte en kernachtige antwoorden, op elke der vragen gegeven.

Het eerste antwoord luidt, dat men in Parijs in de eerste epidemie, vermoedelijk die van 1832, afzonderlijke hospitalen gehad heeft, maar deze in de volgende epidemiën heeft laten varen;

2o. dat, toen men de choleralijders in de gewone, algemeene hospitalen is gaan opnemen, men hen niet van de overige zieken gescheiden heeft;

3o. dat het onmogelijk is te bepalen, of op de zieken, in het hospitaal verpleegd, de ziekte van buiten af is overgebragt;

4o. dat men geene maatregelen van afzondering of van quarantaine in de hospitalen genomen, maar zich bepaald heeft tot de

algemeene voorbehoedmiddelen, welke de gezondheidsleer aangeeft;

5o. dat de geneeskundigen te Parijs de afzonderlijke hospitalen, tijdelijk voor choleralijders uitsluitend ingerigt, voor *gevaarlijk* houden, en de voorkeur geven aan verdeeling der lijders onder de overige zieken der gewone hospitalen, in weerwil der besmetting. Zij voegen er echter bij, dat het vraagpunt nog onbeslist is (*toutefois la question est douteuse*).

Uit *Weenen* treedt als berigtgever op een man, die én door zijnen naam én door zijne plaatsing aan het hoofd van het groote hospitaal aldaar, voorzeker aan elk vertrouwen inboezemt. Professor SIGMUND schrijft, ter beantwoording van de eerste vraag: dat men in 1830, 1831 en 1836 in Weenen afzonderlijke hospitalen heeft ingerigt, tot aanvulling der algemeene en gewone hospitalen, die voor al de lijders onvoldoende waren. Het blijkt derhalve, dat men ook in deze de choleralijders opnam, maar hen slechts bij overvulling. naar de bijkomende ziekenhuizen evacueerde;

2o. dat men aanvankelijk de lijders verdeeld heeft over de overige zieken, maar dat men later voor de choleralijders steeds afzonderlijke zalen bestemd heeft, waarin men zelfs de lijders overbragt, die in het hospitaal waren aangetast;

3o. dat men in de hospitalen op andere lijders de cholera heeft zien overgebragt worden, door hen die van buiten af als daardoor aangetast, waren opgenomen;

4o. dat men zich van geene middelen tot afsluiting, quarantaine enz. bediend, maar zich bepaald heeft tot de algemeene regelen van ventilatie enz;

5o. dat men de voorkeur geeft aan algemeene hospitalen, boven de bijzondere, uitsluitend voor choleralijders ingerigt, mits men de zalen, waarin de choleralijders worden opgenomen, behoorlijk afzondere van de overigen, en dat zij geschikt zijn tot de aanwending der meest naauwkeurige gezondheidsleer.

Uit *Berlijn* is geen berigt van eenen hospitaal-arts ontvangen, maar heeft de beroemde J. MÜLLER, tot wien ons medelid zich gewend had, de kennis, welke hij van den loop der ziekte en van de maatregelen daartegen verkregen had, met zijne overtuiging omtrent hare besmettelijkheid, geopenbaard. Daaruit blijkt, dat er in Berlijn een afzonderlijk hospitaal voor de cholera is ingerigt; dat, zoodra men het weet (*wissentlich*) choleralijders niet opgenomen worden in de gewone ziekenhuizen; dat in de militaire hospitalen eene bijzondere zaal ingerigt is voor choleralijders; dat geene bijzondere maatregelen van afzondering of quarantaine worden genomen; en dat zoo toevallig een choleralijder in de *Charité* (het groote hospitaal in Berlijn) komt, hij aldaar wordt verpleegd. Aan deze kennisgeving voegt de Hoogleeraar J. MÜLLER het volgende merkwaardig verhaal: »Nadat in den loop van den zomer bij herhaling enkele gevallen in de stad zijn voorgekomen, welke dan eens voor sporadische, dan eens voor epidemische cholera door de artsen werden gehouden, is de cholera hier duidelijk uit Posen binnengesleept, en in het hospitaal der barmhartige Zusters op merkwaardige wijze en sterk rondtastend uitgebroken. Eene vrouw was uit Posen in Berlijn gekomen, en had zeer snel haar kind in de stad aan cholera verloren. Daarop zelve ziek geworden, deed zij zich in het hospitaal der barmhartige Zusters opnemen. Hare ziekte openbaarde zich aldaar als cholera, waarop in de afdeeling, waarin zij lag, terstond vele andere vrouwen door de ziekte zijn aangetast, welke stierven, terwijl zij zelve genas. Eenige dagen daarna is de cholera uitgebarsten in hetzelfde hospitaal, in de afdeeling der mannen, waarvan een goed deel gestorven is, met twee ziekenoppassers. Hier, voegt de geachte berigtgever er bij, twijfelt niemand aan de besmettelijkheid der cholera."

Tegenover deze merkwaardige kennisgeving, geheel in strijd met hetgeen uit Londen en Parijs, gedeeltelijk ook met hetgene uit Weenen werd medegedeeld, staat weder hetgeen uit *Brussel* tot ons kwam. De berigtgever van daar, de door zijne verdiensten in ziektekundige ontleedkunde, algemeen geachte Hoogleeraar GLUGE schrijft:

1o. dat men in Brussel tijdelijke en supplementaire hospitalen ingerigt heeft voor de lijders in de stad of in de voorsteden door cholera aangetast;

2°. dat men bovendien de choleralijders in grooten getale opgenomen heeft in de gewone hospitalen, hetzij in afzonderlijke zalen, hetzij in een gescheiden gedeelte van het gesticht, zonder hen ooit tusschen de overige zieken te verspreiden;

3°. dat hem geen stellige gevallen bekend zijn van overbrenging van cholera op lijders aan andere kwalen in het hospitaal verpleegd; dat hem daartoe volledige opgaven ontbreken; maar dat het intusschen merkwaardig is, dat in het hospitaal van *St. Jean ten noode*, de personen, door ligte diarrhee aangedaan en zich bevindende in het midden van choleralijders, door de ziekte niet zijn aangetast geworden. Geen oppasser, noch ook de inwonende leerling en geneesheer hebben aan de ziekte geleden;

4°. dat men geene bijzondere maatregelen tegen de besmetting heeft genomen, maar dat men wel aan de dienst der choleralijders afzonderlijke internes en oppassers verbonden heeft;

5°. dat het persoonlijk gevoelen van den Heer GLUGE is, dat, zoo er een groot. hospitaal in eene stad bestaat, het wenschelijk is, dat men daarin de choleralijders in bijzondere zalen opneme, en de vestiging van afzonderlijke hospitalen beperke, totdat overvulling van het gewoon hospitaal of zijne min gunstige plaatsing, buiten het middenpunt der stad dit noodzakelijk maken. De vestiging toch van bijzondere ziekenhuizen, zegt hij, brengt altijd eene nadeelige vrees bij de bevolking te weeg. Aan dit reeds zoo merkwaardig berigt voegt de Heer SAUVEUR, Inspecteur van de burgerlijke geneeskundige dienst in België, eene aanteekening, waarin hij zegt, dat, gedurende de epidemie van 1849, vele goed gekenmerkte gevallen van cholera in België waargenomen zijn bij zieken, sedert korter of langer tijd verpleegd in burger- en in militaire hospitalen, zonder dat zij eenige gemeenschap hadden gehad met de bevolking buiten het hospitaal.

Ten slotte hebben wij daaraan toe te voegen de mededeeling uit *Luik* ontvangen van Dr. A. SPRING, voorzitter van den raad van algemeene gezondheid in de provincie Luik. Hij antwoordt op de eerste vraag, dat men te Luik, tijdens de jongste epidemie, drie afzonderlijke tijdelijke hospitalen gevestigd heeft, buiten en behalve het gewone ziekenhuis, waarin ook cholera lijders zijn opgenomen geworden. Deze vier hospitalen waren in de vier hoofdgedeelten der stad gevestigd;

2o, dat men in het gewone hospitaal de cholera lijders steeds in afzonderlijke zalen behandeld heeft;

3o. dat in weerwil van deze voorzorg de cholera zeer spoedig de overige zalen heeft ingenomen, en dat eindelijk alle de gedeelten van het hospitaal er door aangetast zijn geworden, zoo dat men in het midden der epidemie, genoodzaakt is geworden, om de zalen voor de cholera lijders te ontledigen en deze over te brengen in een vervangend ziekenhuis, dat aldus een vierde tijdelijk hospitaal geworden is. »Was deze vermenigvuldiging der cholera-gevallen in de overige zalen, vraagt de berigtgever, een gevolg van overbrenging uit de zalen der cholera lijders, of moet zij verklaard worden door eene oorspronkelijke aandoening (*infection directe*), tengevolge van de heerschende epidemische constitutie? De gevoelens zijn daaromtrent verdeeld?"

4o. Dat men in Luik al die maatregelen van zuivere gezondheidsleer heeft ingevoerd waarvan reeds vroeger spraak was in dit ons schrijven;

5o. dat volgens de persoonlijke zienswijze van den berigtgever, waarin vele der meest bekwame artsen van Luik deelen, het ongeraden is, om cholera lijders in de gewone hospitalen op te nemen. Men heeft opgemerkt, dat hunne tegenwoordigheid vooral schadelijk is voor diegene die herstellende zijn uit andere ziekten, en voor de verpleegden in de zalen der heelkunde of op het zoogenaamde verband. Waaraan de geachte schrijver zijne overtuiging omtrent de besmettelijkheid van de cholera toevoegt.

Ziet daar, Edel Achtbare Heeren, een niet onbelangrijk overzigt van hetgeen door de beroemdste mannen in het vak in de groote hoofdsteden van Europa, waaraan het ons leed doet ook niet Petersburg en Moskou te kunnen toevoegen, gedacht wordt over de cholera, en over de maatregelen, daar tegen te nemen. Als eerst resultaat daaruit

af te leiden, meenen wij te moeten doen opmerken, dat Heeren Regenten der beide Gasthuizen, eene verkeerde voorlichting ontvingen, toen zij min juist schreven dat het *principe van afzondering bijna overal gehuldigd wordt.* Uit de authentieke bescheiden toch, welke wij overleggen, blijkt dat verre van bijna *overal*, dat beginsel eigentlijk *slechts* gehuldigd werd te Berlijn, en dat men in den jongsten tijd er van verwijderd is gebleven te Londen, te Parijs, te Weenen, te Brussel en te Luik, dus volgens de gewone opvatting *overal.*

Raadpleegt men verder de organen, die geplaatst op terreinen waar rijke, hoewel droevige ondervinding hun op groote schaal toevloeide, dan blijkt dat de meerderheid van hen voor het opnemen der choleralijders is in afzonderlijk daartoe ingerigte zalen van groote gewone hospitalen, mits dat deze door gepaste ventilatie en andere voorzorgen aan de eischen van goede ziekenzalen beantwoorden. Men kan en zal welligt daar tegenover stellen het gevaar van overbrengen der cholera op lijdende aan andere kwalen in hetzelfde hospitaal, en hetgeen door de Heeren J. MÜLLER te Berlijn, en SPRING te Luik gezegd wordt, geeft steun aan zoodanige vrees. Maar zoo wij ons niet ten eenenmale bedriegen, geregtigt hetgeen zij aanvoeren, geenszins tot dergelijk besluit. In Berlijn bestonden, blijkens den merkwaardigen brief van J. MÜLLER alle voorboden der cholera, en welligt de cholera zelve, toen eene vrouw uit Posen haar kind aldaar aan deze ziekte verloor, en zij zelve daardoor aangedaan, in het hospitaal der barmhartige zusters werd opgenomen. Zal men nu kunnen aannemen, dat deze enkele lijderes opvolgend het geheele hospitaal besmet heeft, of is het veeleer de voortgang der epidemie, die de bevolking van dat hospitaal aantastte? Het is moeijelijk daarop een beslissend antwoord te geven, zoo men met geene betere plaatselijke kennis is toegerust, dan diegene waarover wij kunnen beschikken. Maar hoe dat ook zij, zoude dit merkwaardig geval alleen toch maar bewijzen, dat het onvoorzigtig is, choleralijders onder andere zieken te plaatsen. In Luik zag men de cholera zich niet bepalen tot de afzonderlijke daarvoor bestemde zalen, maar zich over de geheele bevolking van het hospitaal uitbreiden. Is dat het gevolg van voortgaande besmetting, of slechts het uitwerksel eener voortdurende en zich meer en meer verspreidende epidemie, vraagt de kundige en bezadigde berigtgever? Wij blijven ook daarop het antwoord schuldig. De inrigting van het hospitaal te Luik en de geschiedenis der epidemie aldaar, zijn ons te weinig bekend, dan dat wij ons zouden durven vermeten daarover een beslissend oordeel te vellen. Dat de overplanting niet steeds geschiedt, leert de stellige uitspraak omtrent *St Bartholomew's hospital* te Londen. Naar de kennis, welke twee onzer van dit grootsche gesticht gekregen hebben, laat zich begrijpen, dat aldaar eene overplanting kon worden voorgekomen, welke in een ander hospitaal, in dat namelijk van *Kings College*, niet werd geweerd. Het eerste toch bestaat uit vele op zich zelve staande gebouwen; het tweede is niet veel meer dan eene groote woning, met lage en ondoelmatig ingerigte vertrekken. Daarbij komt ongetwijfeld ook in aanmerking de verbeterde inrigting, welke men in St. Bartholomews hospitaal in 1848 invoerde, tot luchtzuivering en droog houden der ziekenzalen, waaraan de kapitale som van 2,000 £, dat is 24,000 gulden H. Ct., werd besteed. Maar wat was daarvan dan ook het gevolg? In 1849 werden 478 cholera lijders in enkele afzonderlijke zalen opgenomen. In doorslag komt daarbij voor het overig gedeelte het aantal van 500 personen aan andere kwalen lijdende, en van 100 vrouwelijke bedienden. Geen van hen werd door de cholera aangetast. Zijn welligt in de ziekenhuizen van Luik en van Berlijn, in de inrigting zelve oorzaken van eene zoo sterke verspreiding te zoeken? De invloed, welken eene verbeterde gesteldheid in Bartholomews hospitaal uitoefende, zoude ons schier geregtigen dit te gelooven. De daar geschiede hervorming geeft althans in hare gevolgen eenen wenk, der behartiging ten volle waardig.

Men raadplege ook de ondervinding elders verkregen. Het hier boven aangehaald Verslag der Eerste Klasse van het Kon. Nederl. Instituut

leert, dat te Hamburg in den jare 1848, in het algemeene ziekenhuis (waar men derhalve ook alweder het stelsel der afzondering *niet* huldigde), 363 choleralijders werden opgenomen. Van den 7den tot den 22sten September werden 117 lijders opgenomen, en geen enkel geval van cholera vertoonde zich onder de bevolking van het ziekenhuis, toen 1600 bedragende.

Later toen in de voorstad, waarin het ziekenhuis ligt, de epidemie heerschte, werden 22 bewoners van het gasthuis er door aangedaan. Overweegt men nu, dat in Hamburg op eene bevolking van 182,435 inwoners, 3687 gevallen voorkwamen, en dat op 1600 bewoners van het ziekenhuis, 22 gevallen geteld worden, dan vindt men de verhouding voor de geheele bevolking als 1 : 49, en voor het *Allgemeine Krankenhaus* als 1 : 73. En wat meer zegt, in Londen kwamen van 15—22 October 1848 in de *Millbank prison* 15 gevallen voor van cholera. Het stelsel van eenzame opsluiting aldaar in zwang sloot er alle kans van overplanting door aanraking uit. Bij alle deze feiten roepen wij ook in het geheugen terug de hierboven opgeteekende verklaring van den Heer SAUVEUR dat in 1849 zoo velen in de Belgische hospitalen door cholera werden aangetast, zonder dat zij in eenige gemeenschap met de wereld buiten het hospitaal geweest waren.

In tegenovergestelden zin zag men de ziekte zich niet verspreiden in die gevallen, waarin de kansen daartoe het gunstigst schenen te wezen. Toen de cholera te Londen uitbrak in de *tooting Est ablishment for pauper children,* alwaar 1000 kinderen verpleegd worden, werden deze in de stad besteed, of in andere gestichten onder gebragt. Niet minder dan 300 kinderen werden door de cholera aangetast, en wel in haren hevigsten vorm. In geen geval strekte de cholera zich uit buiten de muren van het gebouw waarin de kinderen waren onder gebragt; in geen geval werd de buurt er door aangetast.

Het is uiterst moeijelijk om uit eene dergelijke opsomming van feiten, eenige algemeene gevolgtrekking af te leiden. Zij die uitsluitend zich aan eenig stelsel hechten en het in al zijne eenzijdigheid opvatten, zullen daaruit, naar gelang hunner zienswijze, even zoo vele argumenten voor als tegen de besmettelijkheid der cholera kunnen opnemen en ter verdediging van hun geliefkoosd thema kunnen aanwenden. Naar onze overtuiging, die in het twintigtal jaren, waarin wij deze ziekte hebben leeren kennen, weinig wankeling heeft ondergaan, is de cholera besmettelijk, hoewel gewoonlijk in geringen graad, en vordert zij eene groote mate van voorbeschikking, om tot overplanting en dus tot ware besmetting aanleiding te geven. Wij meenen ook daarbij te moeten voegen, dat hare besmetting zich vermeerdert in alle die gevallen en onder alle die omstandigheden, welke het gevaar van andere besmettelijke ziekten verhoogen, als zijn ophooping van lijders in beperkte ruimte, slechte ventilatie, redenen van luchtbederf in ondoelmatig ingerigte woningen, enz.

Maar is, naar de nu in twintig jaren verkregen ondervinding, in de erkenning dezer besmettelijkheid, genoegzame grond gelegen voor de voortdurende uitsluiting der Choleralijders uit de gewone, groote hospitalen? — Mag men bij herhaling hen aan al de ongemakken eener verpleging in kleine, ondoelmatig ingerigte hulp-lokalen blootstellen? — Mag men hen steeds blijven onttrekken aan de geneeskundige behandeling der ervaren en bekwame artsen, welke in den regel aan het hoofd der groote hospitalen gesteld zijn? — Wij aarselen geenszins om elke dezer vragen ontkennend te beantwoorden.

In dergelijke ontkenning intusschen, ligt nog niet voor de hoofdstad de raad opgesloten, om de choleralijders in de beide aldaar bestaande gasthuizen te doen opnemen. Om dergelijken raad op goede gronden te kunnen geven, behoorden wij betere kennis te hebben van de inrigting dezer beide ziekenhuizen, dan deze ons tot heden gegund is. Wij zullen UEd. Achtb. niet vermoeijen met eenen terugslag op de menigvuldige briefwisseling daarover met Uw Edl. Achtb. en door de Provinciale Commissie met Gedeputeerde Staten gevoerd, maar wij mogen toch niet nalaten te betreuren, dat een zoo verderfelijke staat van zaken steeds blijft voortduren, en dat ook ons jongst adres, in

overeenstemming met de Provinciale Commissie aan den Stedelijken Raad ingediend, in weêrwil van het lange tijdsverloop, nog tot geene betere zamenstemming van geneeskundige autoriteiten gevoerd heeft.

Wij kunnen daarom op dezen oogenblik slechts onzen wensch uitdrukken, dat er in beide Gasthuizen, eene doeltreffende inrigting tot stand zal kunnen gebragt worden, ter verpleging van choleralijders in afzonderlijke, volgens alle eischen der wetenschap en der ondervinding, daartoe ingerigte zalen. Wat de weigering der Geneeskundigen betreft, aan het hoofd der Gasthuizen geplaatst, om zich met dergelijke behandeling van de choleralijders te belasten, waarop de laatste volzin van den brief van H.H. Regenten der beide Gasthuizen doelt, kunnen wij met moeite gelooven, dat dit in ernst door hen kan zijn gemeend. Hoewel onbekend met de verpligting, welke hunne aanstelling hun oplegt, kunnen wij toch moeijelijk denken, dat, zoo men op goede gronden besloot, de choleralijders in de gasthuizen op te nemen, zij het regt zouden hebben, eene dergelijke weigering vol te houden. Hunne ons bekende regtschapenheid, strekt ons ten waarborg, dat hier eenig misverstand moet plaats grijpen, waarvan het ons niet gegeven is, de verklaring te vinden. Maar wat daarvan ook zijn moge, sluit dan toch ook de verpleging der choleralijders in de Gasthuizen de mogelijkheid niet uit, dat men den werkkring der Geneesheeren van de gestichten, gemakkelijker make door de aanstelling van tijdelijke adsistenten.

Zoo intusschen de verpleging in Gasthuizen onmogelijk werd gemaakt, door beletselen ons onbekend en derhalve buiten onze beoordeeling, zal bij eene eventuele herhaling der cholera-epidemie, slechts de vestiging van hulp-hospitalen schijnen over te blijven. Maar vóórdat wij deze beoordeelen, zouden wij ons in staat wenschen te zien, de vraag te overwegen, welke behandelingswijze de voorkeur verdient; die *der lijders aan hunne huizen*, of in *zoogenoemde cholera-hospitalen*. Het hooge cijfer der sterfte in deze laatste, pleit ongetwijfeld geenszins voor de deugdelijkheid van den maatregel. Blijkens de toen uitgegeven berigten, bedroeg zij te Amsterdam, schier in elk der in 1832 gevestigde hospitalen, meer dan 50 pCt. van de ingekomen lijders als: in het hospitaal op het Roeters-Eiland van 13 Augustus—1 November, ingekomen 190. — gestorven 130; in het hospitaal van het Oude-Mannenhuis van 13 Augustus—1 November, ingekomen 120. — gestorven 67; — in het hospitaal van het West-Indische slagthuis van 17 Aug.—1 November, ingekomen 98, — gestorven 42; — in het hospitaal van het Oude Luthersche Diaconie Weeshuis, van 15 Aug.—1 Nov. ingekomen 247, — gestorven 145.

Op den 1sten Nov. bleven nog enkele lijders in behandeling. Toen op den 29sten Nov. 1832 al de 4 cholera-hospitalen ontledigd waren, bleek, dat er van den 13den Augustus tot den 29sten Nov. daarin opgenomen zijn 674 lijders, waarvan de sterfte toen 367, dat is 30 meer dan de helft heeft bedragen.

In den Jare 1849 was het resultaat nog ongunstiger. Van den 5den Junij tot den 18den October zijn alstoen in het cholera-hospitaal, zijnde de linkervleugel van het Oude Mannenhuis, ingebragt 827 lijders, waarvan alstoen overleden zijn 450, derhalve 37 meer dan de helft.

Niet minder merkwaardig is de opgaaf van drie cholera-hospitalen in Glasgow, en vier in Liverpool in bovengenoemd *Report*, bl. 130. Daaruit blijkt, dat van 5,168 choleralijders aan hunne huizen behandeld, de sterfte 1,909 of 36,9 pCt. bedroeg, terwijl van 2,040 in cholera-hospitalen behandelden, de sterfgevallen niet minder dan 1,099 of 53,8 pCt. bedroegen, hetgeen een verschil maakt van 16,9 pCt. ten voordeele van de behandeling der lijders aan hunne huizen, hetgeen voor het geheele bedrag van de hospitaal gevallen, een behoud van ongeveer 345 levens zoude uitmaken.

Een zoo hoog cijfer bij herhaling en in verschillende steden waargenomen, mag niet aan de wijze van verpleging worden toegeschreven. Deze toch was voortreffelijk; maar de moeijelijkheid van het vervoer, het tijdverlies er mede verbonden, zoo nadeelig in eene ziekte, welke tot het krachtdadig ingrijpen zoo weinige oogenblikken overlaat, zijn ongetwijfeld de redenen, waarom zoo vele lijders kort na hunne aankomst in de hospitalen, sommigen

zelfs gedurende het transport stierven. Alle deze nadeelen door cijfers gestaafd, zijn zoo groot, dat men regt heeft het nut der cholera-hospitalen te betwijfelen. Ten verdere betooge moge strekken, dat van 13 Augustus tot 29 November 1832, 1496 personen door de cholera werden aangetast en daarin overleden zijn 792. Zoo men nu daarvan aftrekt de in de hospitalen verpleegden en gestorvenen, wordt de verhouding der sterfte voor hen, die buiten de hospitalen bleven, eenigzins gunstiger dan in de hospitalen. Hieruit zoude men zich ligtelijk tot de gevolgtrekking geregtigd gevoelen, dat het beter ware de verpleging aan de woningen der lijders vollediger en beter te maken. Maar om dergelijke gevolgtrekking in alle hare uitwerkselen te beoordeelen en haar als raadgeving voor te stellen, is het noodig te weten, of de lijders, die volstrekt niet aan hunne woning kunnen behandeld worden, eene geschikte opname zullen vinden in de groote ziekenhuizen, en of de stedelijke regering genegen zoude wezen, het geneeskundig personeel uit te breiden, en eene geheele inrigting tot stand te brengen, die in de plaats van een of meer tijdelijke hospitalen zoude komen. Maar wat daarvan worden moge, zoo er cholera-hospitalen weder gevormd moeten worden, is het noodig, dat er meer dan een zij, en dat althans nimmer meer in gebruik gesteld worde de linkervleugel van het Oude Mannenhuis. Het is UEd. Achtb. bekend, dat wij schoorvoetend en slechts door den toenmaligen nood gedrongen, dit lokaal tot een tijdelijk verplegingsoord van zieken zagen ingerigt worden. De toenmalige omstandigheden gedoogden geene andere keuze. Nu men echter voldoende tijd voor zich heeft, ware het, wij aarzelen geenszins dit te zeggen, onverantwoordelijk, zoo men voortging met een lokaal te bezigen, dat geene andere verdiensten heeft, dan dat de lijder met eene slede tot aan zijnen ingang kan gebragt worden. Er wordt meer gevorderd, om de inrigting van een hospitaal doeltreffend te maken. Zoo wij aan de eischen daartoe het lokaal toetsen, dat, met verwerping van onze vroegere voorstellen, in uwen brief van 24 September j. l. ons op nieuw wordt aangewezen, vinden wij daarin zoo veel gebreken, dat wij het verder verzwijgen daarvan met onze pligt onbestaanbaar achten. — Langs eenen gang, die de lengte heeft van het hoekhuis der poort van het oude mannenhuis, en van de beide breede daar naast gelegen erven, moet de lijder opgesleept worden, langs eenen trap, die voor de zalen der mannen 52 treden hoog is, en waarvan het laatste gedeelte, door zijne wending, het dragen van eenen lijder naar boven zeer moeijelijk maakt. Zoo dit reeds een groot bezwaar oplevert, geen minder is gelegen in de inrigting der zalen voor de mannelijke lijders, welke eigenlijk slechts zolders zijn, onmiddelijk met de pannen van het dak bedekt. In tijden van hevige volksziekte, door groote ramp teweeg gebragt, moge dergelijke plaatsing van lijders hare verontschuldiging vinden, in dagen van kalme rust is zij onverdedigbaar. Daarbij komt de onmogelijkheid van eenige andere ventilatie, dan door het tegen elkander openzetten van venster-ramen, welke steeds ondoelmatig, in eene met lijders gevulde zaal onaanwendbaar is. Voorts is het geneeskundig en dienstpersoneel gelijkvloers met den beganen grond gehuisvest terwijl de zieken of 30 of 52 treden hoog geplaatst zijn. Welk ongerief daaruit voor de verpleging voortvloeit, springt te zeer in het oog, dan dat het noodig zoude zijn er bij stil te staan. En zoo wij eindelijk uit het gezigtpunt eener verpleging van ziekte, welke men voor besmettelijk houdt, gemeld lokaal beschouwen, dan moeten wij erkennen, dat zijne insluiting tusschen de belendende huizen, misschien nergens in Amsterdam zoo volledig als daar, en zijne afscheiding slechts door een houten beschot van de Akademie van Beeldende Kunsten, het ook uit dien hoofde geheel verwerpelijk maken. Wij eindigen derhalve met er ten ernstigste op aan te dringen, dat zoo de vestiging van een of meerdere hulplokalen voor lijders aan cholera door UEd. Achtb. noodzakelijk blijft beschouwd worden, en het lokaal dat wij de eer hadden U vroeger voor te dragen, om redenen, welke ons onbekend zijn gebleven, niet bruikbaar is, dan eenig ander worde gekozen, dan de vleugel van het Oude Mannenhuis, tegen welks herhaald gebruik wij om de hierboven uiteengezette redenen, ons

met alle kracht moeten verzetten.

Als slotsom van onze redenering meenen wij de volgende voorstellen aan Uwe beraadslaging te moeten onderwerpen:

1°. benoeming door UEd. Achtb. van eene Commissie bestaande uit een regent en uit een geneesheer van een der beide gasthuizen, uit een lid der Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt, en uit een Stadsdoctor, om, onder voorzitterschap van een lid van het Stedelijk Bestuur, zich met al de vragen bezig te houden, welke op eene volgende eventuele behandeling der cholera betrekking hebben, opdat daaruit later een gepast en eenstemmig voorstel aan UEd. Achtb. voortvloeije, als:

a. Omtrent de vraag, wat men hier ter stede te doen hebbe, ten einde op het voetspoor van hetgene in Engeland geschiedt, in den algemeenen gezondheidstoestand, die doortastende verbeteringen in te voeren, welke aldaar zooveel nut hebben gesticht;

b. Omtrent de vraag, of de cholera-lijders *behooren* en zoo ja, bij de tegenwoordige inrigting der gasthuizen, op doeltreffende wijze daarin *kunnen* worden opgenomen:

c. Omtrent de vraag, of men hulp-hospitalen voor de cholera moet oprigten, dan wel of men beter zoude doen, om zooveel mogelijk, door tijdelijke uitbreiding van het geneeskundig personeel, door aanstelling van goed onderrigte en steeds verkrijgbare ziekenoppassers van het mannelijk- en van het vrouwelijk geslacht, door dispensaria, waarvan met spoed genees- en andere hulpmiddelen kunnen worden ontboden, de geneeskundige hulp der lijders aan hunne huizen uit te breiden en volledig te maken;

2°. Voorstel om, zoo tot oprigting van speciale cholera-hospitalen wordt besloten, daartoe steeds buiten werking te houden, den linkervleugel van het voormalig Oude Mannenhuis.

Wij hebben gemeend deze onze beschouwingen aan de aandacht van UEd. Achtb. te moeten onderwerpen, en nemen de vrijheid ze met allen nadruk in uwe belangstelling aan te bevelen.

Amsterdam, 12 Jan. 1853.

De plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt der stad Amsterdam, en hare Jurisdictie.

in haren naam

(*Get.*) W. BAARSLAG, Voorzitter.

C. C. VAN HEES, Secretaris.

BIJLAGEN.

DE BRIEF, WAARVAN MELDING GESCHIEDT IN ONS ADRES LUIDDE ALS VOLGT:

Amsterdam ce 27 *Novembre* 1852.

MONSIEUR ET TRÈS HONORÉ CONFRÈRE.

La régence de la ville d'Amsterdam, préoccupée de la crainte d'une invasion prochaine et réiterée du choléra Asiatique, a adressé au conseil sanitaire de la ville, dont j'ai l'honneur d'être un des membres, différentes questions, qui se rapportent à l'établissement d'hôpitaux spèciaux pour cette maladie. Afin de pouvoir donner une réponse satisfaisante, mes collégues m'ont prié de profiter des nombreuses relations que j'ai l'honneur d'avoir avec les hommes éminents des pays étrangers, afin de savoir quelle est l'opinion, qui prévaut à présent là-dessus chez les médecins attachés aux hopitaux des grandes villes étrangères. Pour séconder cette démarche, qui me parait d'une grande utilité, je prends la liberté de vous adresser le questionnaire, que vous trouverez à la seconde page de ma lettre. — Oserais-je vous prier de vouloir y donner une prompte réponse, ou de l'adresser, en cas qu'il vous fut impossible de répondre par vous même, à un des hommes scientifiques de votre ville, dont l'autorité fait loi, avec la prière de me le renvoyer aussi vite que possible.
Je vous demande sincèrement pardon de la peine que je vous donne, mais j'ose cependant me flatter que vous ne me refuserez pas cette faveur importante, en vous priant d'accepter d'avance mes remerciments affectueux et de vouloir me croire avec la considération la plus parfaite,

Monsieur et très honoré confrére,
Votre devoué serviteur
(Get.) W. VROLIK.

QUESTIONNAIRE.

1°. A-t-on établi dans votre Ville des Hôpitaux temporaires spéciaux pour les malades affectés de Choléra Asiatique?	Such Hospitals were established in London in the Epidemie of 1832, but not in that of 1849.
2°. En cas qu'on ait admis les choleriques dans les Hôpitaux ordinaires, leur a-t-on alors donné des salles separées, ou les a-t-on distribués parmi les autres malades?	Both these plans were followed. In the larger Hospitals, separate wards were appropriated: in the smaller, the patients were placed in the general wards.
3°. A-t-on observé parmi les autres malades des hôpitaux, des cas de transmission du Choléra par les cholériques admis du dehors?	I believe none were observed. Certainly none occurred at Saint Bartholomews.
4°. A-t-on pris dans les hôpitaux quelques mésures pour empêcher la contagion du Choléra, isolément p. e. quarantaine etc. ou s'est on borné au règles générales de ventilation etc.?	No other rules were observed than those of free ventilation, cleanliness etc.
5°. Quelle est votre opinion personnelle sur l'établissement d'hôpitaux temporaires spéciaux pour les Cholériques. Les prèférez vous, ou croyez vous qu'il soit plus convenable d'admettre les malades affectés de Choléra dans un hôpital général, tout comme on le fait pour toute autre maladie?	I think the best arrangment is that of setting-apart certain wards in the general hospitals: so that while the public mind is tranquillized in the belief that measures are adopted to prevent contagion, the patients may have the advantages of attention from the best physicians and of such perfect organization, in relation to nursing, diet, medicine and all other particulars of treatment, as can exist in none but a long established Hospital.

London 10 Dec. 1852.
(Get.) J. PAGET.

DE ER BIJ GEVOEGDE NOTA VAN DR. BALY LUIDDE ALS VOLGT:

London 9 *December.*

MY DEAR PAGET!

These are only one or two particulars in which my answers to the questions of Mr. VROLIK would not entirely agree with yours.

(Op vraag) 1. With respect to special Hospitals for those sick of Cholera, you have, I think, stated too absolutely that they did not exist in 1849 in London. Certainly there was a Cholera Hospital for Westminster in that year.

(Op vraag) 3. It should I think be mentioned that in Kings-College Hospital there were strong grounds for believing that Cholera was communicated in some way by patients admitted for that disease, to other,, who had been some time under treatment for other complaints, and, if I am not mistaken, to nurses also.

I am sincerely yours
(get.) W.·BALY.

HET ANTWOORD VAN DEN HEER ROUX TE PARIJS WAS ALS VOLGT:

Op vraag 1. Oui, et non. — *Oui* pour la première Epidémie; *non* dans la seconde.
» » 2. Non. — Dans les Hôpitaux ordinaires ils n'ont pas été séparés des autres malades.
» » 3. Impossible à constater.
» » 4. Aucune, excepté les précautions hygièniques ordinaires.
» » 5. Ces établissements seraient dangereux, il vaut mieux admettre les Cholériques parmi les autres malades, malgré la contagion. Toute fois la question est douteuse.

(get.) ROUX,

VAN DEN HOOGLEERAAR SIGMUND UIT WEENEN:

Op vraag 1. En 1830, 1831, 1836 on avait établi des hôpitaux spéciaux et comme succursals des hôpitaux généraux et ordinaires, lesquels ne suffisaient pas pour *tous.*
» » 2. Au commencement on les distribuait parmi les autres: mais dépuis on a donné toujours des salles séparées dans lesquelles sont transportés même les malades lesquels viennent d'être attaqués dans l'hôpital même.
» » 3. *Oui.*
» » 4. (A-t-on pris dans les hôpitaux quelques mésures pour empêcher la contagion du Choléra, isolément p. e. quarantaine etc.) Antw. *Non.*
(Ou s'est on borné aux règles générales de ventilation etc.?) » *Oui.*
» » 5. (Quelle est votre opinion personnelle sur l'établissement d'hôpitaux temporaires spéciaux pour les cholériques. Les préférez vous ou croyez vous qu'il soit *plus convenable d'admettre les malades affectés de choléra dans un hôpital général, tout comme on le fait pour toute autre maladie?*) » *Oui.* Pourvu que les salles pour leur réception soient séparées des autres et que ces salles admettent toute l'application d'une hygiène très exacte.

Vienne, à l'Hopital général Impérial,
ce 2 Decembre 1852.
(get.) Le Professeur SIGMUND,
Médecin en Chef.

BRIEF VAN DEN HEER J. MÜLLER TE BERLIJN.

Verehrtester Herr Collega,

Am hiesigen Ort ist ein besonderes Hospital für die Cholera eingerichtet. In die anderen Hospitalen werden Cholerakranke wissentlich nicht aufgenommen. In den Militär-hospitälern ist ein besonderer Saal für Cholerakranke. Besondere Massregeln zur Isolation z. b. Quarantäne finden nicht Stätt. Findet sich wider Wissen in dem Charité Krankenhaus ein Cholerakranke, so wird er dort behalten. Nachdem im Lauf des Sommers wiederhohlt einzelne Fälle in der Stadt vorgekommen sind, welche bald für sporadische bald für epidemische Cholera von den Aerzten gehalten worden sind, ist die Cholera hier notorisch von Posen aus eingeschleppt worden und im Hospital der Barmherzigen Schwestern in sehr auffallender Weise und sehr um sich greifend ausgebrochen. Eine Frau war aus Posen hieher gekommen und hatte schnell ihr Kind in der Stadt an der Cholera verloren, ist darauf selbst erkrankt und hat sich im Hospital der Barmherzigen Schwestern aufnehmen lassen. Ihre

Krankheit hat sich dort als Cholera gezeigt, es sind in der Abtheilung der Frauen, wo sie lag, sogleich mehrere Frauen von der Cholera befallen, welche starben, während sie genass. Einige Tage darauf ist die Cholera in demselben Hospital auch in die Abtheilung der Männer ausgebrochen, von denen eine gute Zahl, worunter auch zwei Krankenwärter, daran verstorben sind. Hier zweifelt man nicht, dass die Cholera ansteckend zei.

Mit hochachtungsvoller Ergebenheit der Ihrige

Berlin, 2 Dec. 1852. (get.) J. MÜLLER.

BRIEF VAN DR. GLUGE TE BRUSSEL.

Monsieur et honoré Confrère!

Je m'empresse de répondre à vos questions autant que je puis.

1°. On a établi des hôpitaux *temporaires* et *supplémentaires*, pour les malades affectés de Choléra dans la Ville et dans les Faubourgs.

2°. On a en outre admis ces malades en grand nombre dans les hôpitaux ordinaires, soit dans des chambres séparées soit dans une partie de l'hôpital, *sans* jamais les distribuer parmi les autres.

3°. Il n'est pas venu à ma connaissance que des malades aient été affectés du Choléra dans les hôpitaux mêmes. Il faudrait pour avoir des renseignements complets sur ce point un peu plus de temps. Je les transmettrai ultérieurement si je puis en avoir d'assez surs. Cependant il est remarquable que dans notre hôpital de St. Jean ten Noode les personnes affectées de legères diarrhées placées au milieu des cas de Choléra n'ont pas été frappées de la maladie. Aucun infirmier, ni l'interne, ni le médecin ont été atteints.

4°. On n'a pris aucune mésure spéciale contre la contagion, cependant des internes et gardes-malades spéciaux ont été attachés aux service de Choléra.

5°. Je pense que s'il existe un grand hôpital dans une ville, il convient d'admettre dans des salles spéciales les cas de Cholera, de n'établir des hôpitaux supplémentaires que dans le cas d'encombrement et de mauvaise situation hors du centre de la Ville. L'érection des hôpitaux spéciaux inspire toujours une peur facheuse à la population.

Je me permets d'ajouter — que le point principal — negligé partout, pour amoindrir l'influence de l'épidemie me parait être l'assainissement des habitations des pauvres.

L'assainissement devrait être un peu plus sérieux que celui qui consiste dans un simple blanchissage des murs à la chaux, par lequel changement de couleur locale, bon nombre de ces bons conseils municipaux croient faire peur à l'ennemi, à peu près comme les Chinois aux Anglais dans la dernière guerre.

Pour terminer j'attire votre attention sur un bon rapport de Mr. RAIKEM concernant les mésures prises ou à prendre en Belgique dans les dernieres épidémies, Bulletin de l'Académie de médecine de Belgique, Tom. VIII, pag. 335.

Agréez, Monsieur et honoré confrère, l'assurance de mes sentiments affectueux et dévoués.

Bruxelles, 1 Dec. 1852. (get.) Dr. GLUGE.

LATER WERD DAARBIJ GEVOEGD DE VOLGENDE NOTA:

Pendant l'épidémie Cholérique de 1849 plusieurs cas bien caractérisés de cette affection ont été observés en Belgique, sur des malades placés, depuis un temps plus ou moins long, dans des hôpitaux civils et militaires, et n'ayant eu aucune communication avec l'extérieur.

Bruxelles, 5 Decembre 1852. (get.) A. SAUVEUR,
Inspecteur du Service médical
civil en Belgique.

BRIEF VAN DR. A. SPRING TE LUIK.

Liège ce 10 *Decembre* 1852.

Monsieur et très-honoré Confrère,

J'ai l'honneur de vous adresser mes réponses aux questions que vous m'avez fait parvenir avec votre lettre du 27 Novembre dernier.

Première Question. On a établi à Liége, lors de la dernière Epidémie, trois hôpitaux temporaires spéciaux, indépendamment de l'hôpital permanent ordinaire dans lequel les cholériques ont également été reçus; ces *quatre* hôpitaux correspondaient, par leur situation aux quatre quartiers de la Ville.

2me Question. Dans *l'hôpital ordinaire* (dit hôpital de Novice), on n'a pas distribué les cholériques parmi les autres malades; on leur a reservé des salles spéciales.

3me Question. Malgré cette précaution, le Choléra avait gagné rapidement les autres salles, et bientôt toutes les parties de l'hôpital en étaient envahies, au point qu'on a transféré, pendant l'épidémie, les salles des cholériques dans une succursale qui est ainsi devenue, *forcément*, un quatrième hôpital temporaire spécial. Cette multiplication des cas de choléra observée dans les autres salles, était-elle un fait de *transmission* des salles de

cholériques, ou devait-elle s'expliquer par une infection *directe* sur l'empire de la constitution épidémique regnante alors? Là dessus les opinions sont partagées.

4me Question. Au commencement de l'Épidémie, malgré des opinions individuelles contraires, les autorités sanitaires et administratives, se sont placées *pratiquement* sur le terrain de la *non-contagion*. Par conséquent, on s'ést attaché à assainir les quartiers, les habitations, à renforcer la police et la surveillance relativement aux matières alimentaires; on a donné beaucoup de soins au nettoijement des égouts, et les bureaux de bienfaisance ont pris des mésures spéciales en faveur de la classe pauvre. Dans les hôpitaux mêmes, on s'est borné aux soins de ventilation et ordinaires; on a répandu du chlore, et on a cherché à désinfecter les matières rejetés par les cholériques. Il n'a pas été question de l'isolément ni de quarantaine.

5me Question. Dans mon opinion personnelle, qui est partagée par plusieurs praticiens fort recommandables de cette ville, il ne convient pas d'admettre les cholériques dans les hopitaux ordinaires. — On a remarqué généralement, que leur présence est surtout funeste aux *convalescents* d'autres maladies et à ceux qui se trouvent *alités* dans les salles de chirurgie. En général, la dernière épidémie a opéré à Liège beaucoup de conversions en faveur de la doctrine de la contagiosité et de l'infection. Sans croire que le choléra exige les mêmes précautions que la peste, ou la fièvre jaune, et sans méconnaitre les inconvénients graves qu'auraient au point-de-vue des transactions journalières, du moral des populations, et des secours à porter, les mésures trop rigoureuses d'isolèment, je ne dissimulerai pas que j'ai été frappé par des faits qui, dans mon opinion, ne souffrent pas d'autre explication que celle de la transmission d'homme à homme ou tout-au-moins de matières cholériques (matières vomies, ou réjetées par l'anus) à l'homme.

Je désire que ces réponses vous suffisent pour le but que vous vous proposez. — Dans le cas où d'autres renseignements vous seraient nécéssaires, je serai, avec le plus grand plaisir, à vos ordres, et je saisis l'occasion actuelle, pour vous renouveler, Monsieur et très-honoré confrère, l'assurance de ma considération la plus distinguée.

(*get.*) Dr. A. SPRING,
Président du conseil de Salubrité publique
de la Province de Liège.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 22 JANUARIJ 1853. 4.

KLINIEK.

HEELKUNDIGE WAARNEMINGEN

UIT DE CHIRURGISCHE KLINIEK VAN PROF. TILANUS,

MEDEGEDEELD DOOR DR. J. W. R. TILANUS.

I.

HOOFDWONDEN.

2. *Fractura cranii met indrukking. Trepanatie. Herstel.*

Trepanatie van het cranium bij hoofdbeleedigingen behoort tegenwoordig teregt tot de zeldzame kunstbewerkingen. In de laatste 10 jaren is het onderstaande geval het eenige in de kliniek geweest, waarbij zij noodig was, en toch kwamen daar gedurende het tijdsverloop van Julij 1843 tot Julij 1852, een getal van 148 zware hoofdbeleedigingen voor, waarvan 98 als commotio cerebri beschouwd zijn, en 50 als fractura cranii. Hoe vele onder de eerste lijders nog bovendien fissuren van het cranium hadden, is niet bekend, want 97 dezer verlieten de kliniek als hersteld, maar dat er verscheidene onder geweest zijn is waarschijnlijk; immers 2 van hen kwamen later terug en overleden; bij beide was fissura basis cranii, bij den eenen, 2½ maand na een val aan erysipelas faciei overleden, was nog geen spoor van genezing of callusvorming te bespeuren, welk gemis aan callus ook door ROKITANSKY aangegeven wordt; bij den anderen was de fissuur mogelijk door een nieuwen val, 1½ maand na de eerste commotio cerebri, tengevolge van overgebleven duizeligheid ontstaan.

Van de 50 lijders met fractura cranii, gedurende het leven of na den dood herkend, overleden 44 en herstelden 6.

Bij de overledenen, waarbij geene trepanatie is aangewend, wel in eenige gevallen fragmenten been zijn geëxtraheerd of ingedrongen fragmenten zijn gereponeerd, is bij de sectie steeds acht gegeven of mogelijk die kunstbewerking a posteriori blijken zou geïndiceerd te zijn geweest. In al deze gevallen echter bleek, dat zij geene hulp had kunnen aanbrengen, ja in enkele dat, gesteld men had ter ontlasting van een bloedextravasaat willen trepaneeren, dit juist op eene andere plaats aanwezig was, dan men te voren vermoed had.

Van de herstelden was bij 5 geene huidwonde en de fractuur door min- of meerdere verplaatsing der beenstukken voelbaar, bij 3 dezer kwam zij in de voorhoofds streek voor. Het laatste geval met belangrijke huidwonde kwam onlangs voor en kan als een bewijs van het nut der trepanatie bij aanmerkelijke indrukking van het been dienen.

Het betrof een man van 28 jaar, op wiens hoofd den 29sten Junij 1852 een zware hoeksteen van een huis gevallen was. Hij was terstond bewusteloos nedergevallen en braakte. Spoedig daarop in de kliniek gebragt, vond men eene gescheurde huidwonde tot op het been van 3½″ lengte, midden op het hoofd, na welks zijdelingsche verwijding bleek dat er een elliptisch stuk been van 2″ lengte en 1½″ breedte tusschen tuber parietale sin. en sutura sagittalis was afgebroken, dat aan de achterzijde 3‴ ingedrukt, en aldaar eenigzins ondergeschoven was; de rand der fractuur was vrij glad, het beenstuk zelf in het midden stervormig gespleten, waarschijnlijk echter alleen in de uitwendige plaat. Het bewustzijn was 1 uur na den val gedeeltelijk teruggekeerd, op vragen werd vrij geregeld geantwoord, maar steeds over drukkende hoofdpijn geklaagd, pols 68 sl. — Gedurende de eerste 24 uren bleef deze toestand aanhouden; de lijder lag den anderen morgen stil ter neder zonder duidelijk besef van zijn

wedervaren, steeds over hoofdpijn klagende en onduidelijk ziende, de pols bleef 68 à 70 sl., geene verhoogde huidwarmte. De verschijnselen duidden dus voortdurend op door de drukking verminderde werking van de hersenen, zoodat des morgens (23 uur na den val) tot repositie van het beenstuk besloten werd. Door met de trephine eene schijf van 7‴ doormeting aan het achteruiteinde van het fragment uit den vrijen rand van het wandbeen weg te nemen, werd genoegzame ruimte gewonnen om het beenstuk met een hefboom bijna volkomen te reponeeren, waarbij een splinter van 3‴ lengte werd verwijderd. Na de operatie, gedurende welke de lijder zeer weinig geklaagd had, verhaalde hij zelf veel minder hoofdpijn te hebben en weder goed te kunnen zien. Gedurende dien dag klom de pols tot 84 sl. in de minuut; koude fomenten op het hoofd. Den volgenden dag des avonds meer hoofdpijn, en verschijnselen van congestie van bloed naar het hoofd; applicatie van hirudines achter de ooren met goed gevolg, die den 4den en 5den dag telkens herhaald werd. Hierna werd wegens nablijvende oorsuizing en gevoel van drukking op de oogen, een vesicans in den nek geplaatst, en 14 dagen lang in suppuratie gehouden en tevens zachte purgantia uit calomel en rheum toegediend, waarna geene aandoening der hersenen meer voorkwam. De huidwonde genas grootendeels per primam reunionem; de opening in den schedel bedekte zich spoedig met granulatiën. Er verliepen echter vier maanden voor dat de wond geheel gesloten was, daar zich telkens kleine splinters afgestorven been van de buitensten beenplaat afstieten. De functie der hersenen herstelde zich geheel, even zoo als die van het darmkanaal, welks werking de eerste 4 weken zeer traag was geweest.

Het voornaamste besluit, dat uit dit geval werd afgeleid, betrof het gewigt, dat aan het onmiddelijk gestoorde zien moest gehecht worden. Zoodra de lijder na de kunstbewerking naar zijne legerstede was teruggebragt, heeft hij ongevraagd te kennen gegeven, dat de voorwerpen op eene nabijstaande tafel, die hem te voren als in een nevel gehuld schenen, nu duidelijk door hem konden worden onderscheiden. Het was dus geene bewusteloosheid, geen gestoord denkvermogen, maar alleen verminderde werking der hersenen door drukking, even als bij amblyopie, door congestie van bloed naar het hoofd veroorzaakt.

Hoewel het besluit tot de trepanatie ook, zonder dat dit symptoma vooraf in zijne geheele waarde was erkend, uit den toestand der fractuur, de onbewegelijke indrukking namelijk van het fragment, was opgemaakt — het geval stond toch gelijk met iedere door *huidwonde gecompliceerde* beenbreuk met verplaatsing, waar niemand aarzelt, om de repositie als eerste indicatum te stellen en daartoe beenstukken, die deze verhindert, te reseceren] — werd die indicatie a posteriori des te meer geregtvaardigd. Het mag dus niet overtollig gerekend worden voor soortgelijke gevallen, de aandacht hierop te vestigen. Ook is niet voorbij te zien, dat de hersenvlies- of oppervlakkige hersenontsteking, welke gevolgd is, tot eenen betrekkelijk geringen graad is beperkt gebleven, waarop zeer zeker het tijdig in het werk stellen der kunstbewerking, binnen 24 uren na de beleediging, invloed heeft uitgeoefend, eene bevestiging der leer, dat de trepanatie bij mechanische prikkeling der hersenen door ingedrongen been als prophylacticum niet als curativum dienen moet; — die toch hiermede wachten, totdat het hersenlijden zeer duidelijk wordt, wachten veelal te lang.

Bij de behandeling viel op nieuw het nut van bloedontlastingen door achter elkander aanzetten van weinige bloedzuigers aan de basis van den schedel in het oog; iets dat, gelijk elders, ook hier sedert vele jaren genoeg door de ondervinding is bevestigd, om er de voorkeur boven herhaalde aderlatingen aan te geven. Nuttig was ook de werking van een krachtigen huidprikkel, niet ver van de basis der hersenen verwijderd, tegen de hyperaesthesie der oog- en oorzenuwen. Wat bij commotie dikwijls tot prophylacticum van inflammatie strekt, kan geacht worden bij het afnemen door ziekte even goed de neiging tot nieuwe verheffing te kunnen tegengaan.

de geneeskunde uit een ruim gezigtspunt wordt beschouwd, en aan haar, vooral uit het oogpunt van den invloed, dien zij in den staat en de maatschappij moet uitoefenen, een verhevener standplaats in de rij der wetenschappen wordt toegekend.

In den tijd waarin de statistiek als ontleedkunde der Sociologie beschouwd wordt, zonder welke men tot geene sociale physiologie kan geraken, voegt nu de Heer B. daarbij, behoeft het nut en de belangrijkheid van den omslagtigen arbeid dien hij ondernam, niet meer betoogd te worden. Daarenboven zijn dergelijke mededeelingen van hooge waarde, omdat zij aantoonen dat jaarlijks eene ongeloofbare menigte van menschenlevens als offers van omstandigheden en invloeden vallen, die vermeden hadden kunnen worden. De sociale statistiek leert, dat gezondheid en levenslengte eenig en alleen afhangt van den gunstigen of ongunstigen staat onzer levensverhoudingen. Naar zijne meening blijkt dit overtuigend uit hetgeen hij omtrent de sterfte te Amsterdam, gedurende de laatste 12 jaren medegedeelt.

In de eerste § nu en de daarbij behoorende Tabel I, leert hij ons den staat der bevolking op 1 Januarij 1850 kennen, geordend naar geslacht en naar leeftijd, welken staat de S. tot grondslag bezigt voor zijne latere berekeningen der verhouding van geboorte en sterfte. § 2 en Tabel II en III, geven een overzigt van de geboorten en sterften van 1840—1851. De sterfte onder de 15 jaren wordt in § 3 en Tabel IV, die boven den 15 jarigen leeftijd in § 4 en Tabel V behandeld. De sterfte-verhoudingen voor de verschillende leeftijden, worden berekend naar den maatstaf der levenden, in Tabel I aangeduid. In Tabel V wordt het sterfte-cijfer der volwassenen tevens gegeven voor de verschillende kantons, naar gelang van het bewonen van straten of grachten, en het al of niet uitoefenen van beroepen. In § 5 wordt de sterfte in de verschillende kantons van Amsterdam nagegaan, in § 6 de sterfte-verhouding der volwassenen, met en zonder beroep, in het algemeen besproken.

In Tabel VI wordt het cijfer der sterfte voor elk beroep, met gelijktijdige aanduiding van den leeftijd, en van woonplaats, kanton, straten of grachten vermeld, en tevens het getal uitoefenaars van elk beroep opgegeven, volgens den aanslag van het patent of andere bescheiden (?) opgemaakt. In § 7 wordt nader omtrent eene reeks van beroepen, de sterfte-verhouding berekend en over het al of niet gunstige van die verhoudingen gehandeld.

In § 8 »beschouwingen naar aanleiding van het voorgaande" worden de geboorte- en sterfte-verhoudingen in Amsterdam, met andere verhoudingen van dien aard vergeleken. Ook de verhouding der doodgeborenen wordt daarin aan die uit andere plaatsen getoetst, terwijl het werk besloten wordt met aanwijzingen van datgeen waarin het ongunstige der verhoudingen in Amsterdam zou gelegen zijn, en van de middelen, die in de erkende gebreken moesten voorzien.

Wie dezen inhoud van het werk nagaat, de reeks van uitvoerige tabellen, die er voor zijn zamengesteld, beziet, en overweegt hoe vele berekeningen er voor gemaakt zijn, om kennis van alle de opgegeven verhoudingen te verkrijgen, zal niet loochenen dat er een omslagtige arbeid aan verbonden is geweest. Het moet echter vooral de vraag zijn of het geleverde wetenschappelijke waarde bezit?

Wat de verzameling der feiten betreft, moeten wij, zoo de naauwkeurigheid, die voor statistische data een eerste vereischte is, hier is in acht genomen, op den den voorgrond stellen, dat het werk over de sterfte gedurende de laatste 12 jaren een belangrijk overzigt geeft. Vooral belangrijk achten wij de cijfers der sterfte van de verschillende leeftijden, voor elk afzonderlijk in Tabel IV, en de cijfers der sterfte in verschillende beroepen, met de aanduiding der leeftijden waarop die sterfgevallen plaats vonden, in Tabel VI.

Deze cijfers, over een tijdvak van 12 jaren opgemaakt, zullen menigmaal tot opheldering kunnen strekken van vraagstukken, de sterfte in Amsterdam betreffende, en, mits streng beredeneerd, door vergelijking onderling en met gegevens uit andere plaatsen, tot gevolgtrekkingen kunnen leiden; vooral zullen ze zeer dikwijls gegronde aanleiding geven en den weg banen tot nader onderzoek. Wat echter de S. er uit heeft opgemaakt, het gebruik dat hij gemaakt heeft van het schoone materieel dat hem ten dienste stond, moet ten eenemale zijn doel missen; het verdient den naam van wetenschappelijke bearbeiding der statistiek niet.

Het eerste punt dat onze aandacht verdient, is, dat de S. den bevolkingsstaat van 1 Januarij 1850 tot grondslag bezigt, om zoo wel de algemeene sterfteverhoudingen, voor de bevolking in Amsterdam, gedurende de jaren 1840—1851, er uit op te maken, als die voor elken leeftijd in het bijzonder te berekenen. Die grondslag mag, naar ons inzien, daartoe volstrekt niet gebezigd worden, omdat nimmer de bevolkingsstaat van eenig gegeven tijdstip, welk ook, de gemiddelde bevolkingsstaat over eene reeks van jaren is, die van 1 Jan. 1850, het over de jaren 1840—1851 het bovendien om bijzondere redenen niet zijn kan.

Voor de totaal-som der bevolking is het reeds willekeurig, om in de plaats van het midden cijfer der bevolking van 1840—1851 het cijfer van 1 Jan. 1850 te kiezen; het verschil echter tusschen die beide cijfers, is toevalligerwijze niet van dat gewigt, dat het op de daaruit berekende algemeene geboorte- en sterfte-verhoudingen, grooten invloed kan uitoefenen. Voor de berekening der sterfteverhoudingen op de verschillende leeftijden echter, moet die invloed aanzienlijk zijn, omdat het getal personen van die leeftijden, noodwendig in verschillende rubrieken, van het middencijfer aanmerkelijk moeten afwijken.

De redenen liggen voor de hand. Het spreekt toch van zelf, dat de momenten van verwisseling der bevolking, geboorte, sterfte en verhuizing, waarvan de eerstgenoemde, vooral over de verschillende jaren, zoo zeer van elkander afwijken, daarop een' grooten invloed moeten uitoefenen.

Wat de geboorte betreft, valt dit terstond in het oog. In den bevolkingsstaat van een gegeven tijdstip, maakt elk vooraf gegaan jaar, waarin een groot cijfer van geborenen voorkomt, het cijfer der bevolking van den leeftijd welke met dat jaar van geboorte correspondeert, grooter, elk kleiner cijfer van geboorte maakt het kleiner. Zoo is bijv. in de bevolkingsstaat van 1 Jan. 1850, het cijfer van levenden onder het jaar afhankelijk van het getal geborenen in 1849; het cijfer van levenden tusschen 2—3 jaren afhankelijk van de geboorte in 1847, dat van levenden tusschen 15—20 jaren, van de geborenen van 1830—1834 enz.

Zien wij nu het geboortecijfer in 1847 zeer klein, 6697, dan moet het bevolkingscijfer van den leeftijd van 2—3 jaren, zooals dit ons in den bevolkingsstaat van 1 Jan. 1850 wordt opgegeven, 4309, evenzeer klein geacht worden.

Dat bevolkingscijfer zou een jaar te voren, naar de verhouding van het geboortecijfer in 1846 bedragen 5123; op 1 Jan. 1852 zou het naar die verhouding worden, 5364; volgens de verhouding van het middencijfer der geboorte van 1840—1851, zou het zijn 4928.

Men ziet hier uit reeds, dat voor de bevolkingscijfers van verschillende leeftijden, naar gelang van de verschillende tijdstippen, uit de verschillen der geboortecijfers alleen verschillen voortvloeijen, die niet geringer zijn dan ongeveer in eene verhouding als 5 : 6.

Wat nu het bevolkingscijfer van een leeftijd van 2—3 jaren betreft, het zelfde geldt voor het cijfer van den leeftijd van 15—20 jaren, omdat van 1830—1834 weinig geboorten plaats hadden; in eene omgekeerde verhouding geldt het weer van het bevolkingscijfer van den leeftijd van 25—30 jaren, omdat de geboortecijfers van 1820—1824 groot waren enz.

Hoe de verschillen der sterfte invloed uitoefenen op de bevolkingscijfers van bepaalde leeftijden, kan hier niet voor enkele rubrieken afzonderlijk worden nagegaan. Dat die invloed echter zeer merkbaar zijn moet, moge blijken uit de vergelijkingen der sterfteverhoudingen, in den leeftijd onder de 15 jaren, met die van den mannelijken leeftijd boven de 15 jaren, in tijden van eene algemeen groote sterfte en van eene algemeen kleine sterfte.

Terwijl het gemiddelde sterfte-cijfer van 1840—1851 voor kinderen onder de 15 jaren, met dat van den mannelijken leeftijd genoegzaam stond als 1000: 1040. werd die verhouding in de epidemie-
jaren 1846—1849, 1000 : 1356.
in de gunstige sterfte jaren 1850 en 1851, 1000 : 867.

Het blijkt hieruit, dat de genoemde epidemie-jaren, die juist vooraf gingen aan het tijdstip van 1 Jan. 1850, waarvan de S. den bevolkingsstaat als grondslag zijner berekeningen gekozen heeft, eene niet onaanzienlijke en geenszins met de vermindering der bevolkingscijfers van den lageren leeftijd evenredige vermindering van de bevolkingscijfers op mannelijken leeftijd, moeten hebben te weeg gebragt.

Willen we het nader met cijfers aantoonen, dan blijkt het dat in die 4 jaren, 6416 personen van den mannelijken leeftijd meer gestorven zijn, dan men uit het middencijfer van 1840—1851 zou opmaken; van den kinderlijken leeftijd daarentegen slechts 1311 meer.

Door het moment der sterfte, moeten alzoo de bevolkingscijfers van den mannelijken leeftijd, althans vóor het tijdstip van 1 Jan. 1850, in verhouding tot die van den kinderlijken leeftijd te klein gerekend worden, en kan alzoo ook hierom de bevolkingsstaat van dat tijdstip niet als middenstaat gebezigd worden.

Uit het aangevoerde gelooven wij, blijkt het overvloedig welke grove fout de S. begaan heeft, door de bevolkingscijfers van 1850 te kiezen tot grondslag zijner berekeningen van de sterfteverhoudingen. Geene enkele dier berekeningen heeft dan ook waarde. In de omgekeerde verhouding toch, waarin die bevolkingscijfers van de middencijfers zullen afwijken, moeten de sterfteverhoudingen door den S. opgegeven, verschillen van de ware sterfteverhoudingen van 1840—1851.

Hij heeft het zich zelf echter te wijten, dat al het omslagtige werk, dat hij zich getroost heeft, om alle sterfteverhoudingen over alle die leeftijden in § 3 en 4 te kunnen mededeelen, zonder wetenschappelijke waarde is, — omdat hij zich vooraf geene rekenschap gegeven heeft van den grondslag, dien hij voor zijne berekeningen gebruikte.

Die fout kan te minder verschoond worden, omdat hij ze niet had kunnen maken, wanneer hem de jongste literatuur omtrent de statistiek van zijn eigen vaderland, ja van de stad waarvan hij de statistiek mededeelt, meer dan bij naam ware bekend geweest.

In een stukje van Dr. THYSSEN over de bevolking van Amsterdam (Tijdschrift der Ned. Maatschappij t. B. der Geneeskunst 1850, p. 250) toch wordt tabellarisch een vergelijkend overzigt gegeven over de bevolkingsstaten van 1840 en van 1850, en een enkele blik op die tabel had hem doen zien, dat de cijfers der bevolking van verschillende leeftijden, voor die twee tijdstippen niet minder dan tot 46 procent, en dat de belangrijkste onder deze cijfers, zoowel van de kinderlijke, als van de mannelijke leeftijden, *zeer afwisselend* van 7 tot 31 procent verschillen. Hij had daaruit tot de overtuiging moeten komen, hoe weinig stabiel de bevolkingsstaat naar verschillende leeftijden geordend voor *Amsterdam* geweest is, hoe weinig die van 1850 tot grondslag der berekening van de gemiddellijke sterfteverhoudingen over meer jaren dienen mogt, wanneer ze althans niet tot 46 procent van de ware verhoudingen mogten afwijken.

In hetgeen de S. ons over de sterfte in de 4 verschillende kantons van Amsterdam levert, leert hij ons approximatief de verhouding van de algemeene sterfte in elk kanton kennen. Wij willen niet alle waarde ontzeggen aan de kennis van het verschil dezer verhoudingen; zonder nadere analyse echter zullen wij er geene resultaten uit kunnen trekken omtrent de invloeden, die de groote sterfte in het eene kanton, de kleinere in 't andere veroorzaken. De groepering der sterfte naar kantons is daartoe veel te zamengesteld.

De vergelijking van het eene kanton met het andere geeft ons slechts de vergelijking van eene grootere

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

GEREGTELIJK GENEESKUNDIGE OPMERKING van Dr. J. D. S. ROMBACH, te Heerde. — Wanneer het getuigenverhoor, in beschuldiging van moedwillige verwonding, geen licht verspreidt, dan wordt juiste beoordeeling en uitspraak voor den regter hoogst moeijelijk, en zal het hem niet gemakkelijk zijn, wezen van schijn te onderscheiden. Deze moeijelijkheid wordt soms nog vermeerderd, door dat niet altijd de verhouding, in welke de regter tot den deskundige staat, wiens oordeel hij omtrent hem duistere punten heeft gevraagd, juist is afgebakend, en zoo volgt hij soms eigen meening, in strijd met het gevoelen van den deskundige, of neemt, in geval het oordeel van meerdere geneeskundigen gevraagd is, die meening aan, welke hem het aannemelijkst toeschijnt. Dat het wenschelijk is, dat daar, waar zulk een onzekere toestand bestaat, vaste bepalingen daargesteld worden, waardoor die moeijelijkheid voor den regter en die onaangenaamheid voor den arts opgeheven worden, moge uit het volgende blijken.

In de Gaz. des Hôpit. 9 Dec. 51 doelt HIRTZ van Kaisersberg ons meê, dat hij door den regter ontboden werd, om zijne meening meê te deelen omtrent de beschuldiging van twee werklieden, welke een jongen van elf jaren een band om de roede zouden gebonden hebben. Hij gaf de verklaring, dat de jongen zelf dader moest geweest zijn, en niettegenstaande het tegendeel niet werd bewezen, werden de beide werklieden tot drie maanden gevangenis veroordeeld, voornamelijk op de volgende gronden: 1° dat men zich zelf de roede niet bindt om zich te pijnigen; 2°. de jongen er gezond en schrander uitzag en dus niet aan onanie leed; 3°. dat men zich op dien leeftijd daar niet schuldig aan maakt. HIRTZ beklaagt zich over die uitspraak, en meent dat op dien leeftijd wel onanie wordt waargenomen. De uitspraak der regtbank schijnt ook mij toe in strijd te zijn met onze wetenschap en ervaring. Eene treurige waarheid is het toch, dat die ziekte wel op zulk een jeugdigen leeftijd wordt waargenomen, en zij is ook meer afhankelijk van de prikkelbaarheid van het gestel en kwade voorbeelden, dan van den leeftijd. Geslachtsdrift toch openbaart zich soms bij den een zeer vroeg en bij den ander zeer laat. Verhoogde werking der geslachts-organen doet zich enkele malen reeds op zeer jeugdigen leeftijd waarnemen, menstruatie b. v. vóór de twaalf jaren, is alhier geene zeldzaamheid. De jonge dochter J. B. alhier, menstrueerde reeds, toen zij pas acht jaren oud was, en de vrouw van D. R. alhier was reeds vóór haar vijftiende jaar zwanger [1]). — Wat het tweede argument betreft, het uitzigt moge bij hem, die in een zeer ernstigen graad lijdende is, de diagnosis vergemakkelijken, men kan hierop alleen de meening niet gronden, omdat 1°. men dan vele, weinig ontwikkelde geesten en zwakke gestellen van de geboorte af, zoude miskennen en kwalijk beschuldigen; 2°. het verschil tusschen zulke lijders en zij, die aan menigvuldige onwillekeurige polluties lijdende zijn, wel niet aan het gezigt te erkennen zal zijn; 3°. het eene gestel door die afscheiding veel meer aangedaan zal worden dan het ander. Alleen het plaatselijk onderzoek zoude zekerheid kunnen verschaffen. Wat de wederlegging der eerstgenoemde meening betreft, dat men zich de roede niet bindt, om zich te pijnigen, met dat doel zal de jongen het wel niet verrigt hebben; dat echter jongens op dien leeftijd zich soms hevige pijn aandoen, om die ziekelijke neiging op te volgen, doet bij voorbeeld de volgende waarneming opmerken: In den zomer van 1851 kwam bij mij de vrouw van N. K. met haar zoontje. Met geweld had hij *zich zelf* zoodanig beleedigd, dat het frenulum geheel was ingescheurd en bloedde, het praeputium zat rood gezwollen achter de glans en het terugbrengen in deszelfs natuurlijke plaats verhinderde de spanning, de urienlozing was zeer pijnlijk en dit het lastigst verschijnsel, dus paraphymosis traumatica. Ik liet hem de penis met laauw water baden en beval dieet. Den volgenden morgen was de pijn veel minder, het had nog gebloed; maar spanning en zwelling waren na het baden zeer afgenomen. Ik drukte toen met den duim de glans nederwaarts, gelijktijdig tusschen wijs- en middelvinger het praeputium opwaarts trekkende, welk mechanisch middel van gewenschte uitwerking was; de oorzaak weggenomen zijnde, hielden de verschijnselen op; den volgenden dag was de jongen hersteld.

[1]) Volgens het geboorteregister is zij geboren 17 Mei 1819, gehuwd 30 April 1834 en bevallen 12 Mei 1834. Het kind was goed ontwikkeld en voldragen en is thans een flksche Geldersche deern.

DE LEVERTRAAN is volgens WINKLER (*Buchner's Rep.*) een organisch geheel van een eigenaardig, geheel van dat der overige als geneesmiddelen gebruikte vette oliën afwijkend, scheikundig zamenstel. Volgens zijne proefnemingen ontleedt zij zich bij de verzeeping door kali, tot elaïne- en margarinezuur en propyloxyde; door loodoxyde tot elaïne- en margarinezuur en een hoogeren oxydatietrap van het propyle, het propylezuur, en levert bij beide verzeepings-processen geen glycyl- (lipyl-) oxydehydraat; het glycyle (lipyle $C^3 H^4$) is in de traan door propyle ($C^6 H^7$) vervangen. Slechts in de levertraan zijn de voorwaarden tot vorming van propylamine (NH^2, $C^6 H^7$), bij toetreding van ammoniak gegeven, hetgeen bij geen der overige als geneesmiddelen bekende vette oliën het geval is; zij kan dus ook door geene derzelve als geneesmiddel vervangen worden.

MASTITIS. — De mastitis bij zogende vrouwen is, volgens RATZENBECK (*Prag. Viertel-Jahrschr.* I, 1853) het gevolg van eene verstopping en zamenkleving der openingen van de fijne zogbuisjes, wier slijmvlies in de teedere huid des tepels overgaat. Dit geschiedt door hetzelfde proces, als waardoor de kloven in de tepels ontstaan. In het begin is de genezing zeer gemakkelijk. Men omvatte de borst met de hand en

drukke haar, naar den tepel toe, zamen. Wanneer men goed let op het gedeelte van den tepel, waarin ongeveer de uitvoeringsbuis van het aangezwollen gedeelte der klier uitloopt, zoo zal men een dun, vliezig, dikwerf melkwit doorschijnend blaasje van verschillende grootte zich zien verheffen. Wanneer men het met eene naald openprikt en de overblijfselen wegruimt, en dan het kind aan de borst legt, dan ziet men binnen weinige minuten zwelling en pijn verdwijnen, indien men ten minste niet al te lang gewacht heeft, totdat de verdere gevolgen van de zogopstopping reeds ingetreden zijn. Echter wordt ook nog in dit geval, het verder beloop daarvan gemakkelijker gemaakt.

GEWIGTSAFNAME VAN HET LIGCHAAM NA DEN DOOD. — Dr. CZERMAK deelt in het laatst uitgekomen stuk van het Prager Viertel-jahrschrift de uitkomst zijner in 't werk gestelde wegingen mede, dat dieren, zoodra zij gestorven of gedood zijn, in gewigt afnemen, en wel het meest kort na den dood, later minder, hoewel zij tot aan het uiteenvallen door rotting, of tot volkomene mummificatie toe, voortdurend ligter worden. De gang dier gewigtsafname is ongelijkmatig, waarvoor de reden niet ver te zoeken is. Het doodzweet doet een grooter verlies ontstaan dan de later plaats vindende verdamping der het digst bij of aan de oppervlakte van het dier zich bevindende vloeistoffen; de temperatuur, die eerst hoog is, later tot die der omgeving afdaalt, bevordert die aanvankelijk snellere verdamping; andere oorzaken van minder beteekenis in dit opzigt komen hierbij; zoo van den kant der buitenwereld, als van het dier, welks gewigtsafname men nagaat, zelve. Deze gewigtsafname kan menin gedachte vereenigen met de verminderde zwaarte, die in het tijdperk van teruggang van het dierlijk leven bij den naderenden ouderdom wordt opgemerkt, en zich aansluit aan het min of meer standvastige gewigt, dat de acme van het organismus, den rijpen leeftijd kenmerkt, en trapsgewijze van de geboorte af is tot stand gekomen. Het vooroordeel, dat welligt ook in ons land algemeen verspreid is, alsof namelijk een lijk zwaarder zou zijn dan het levende ligchaam, vindt in de waarneming zijne wederlegging, en hangt van andere gemakkelijk aan te geven oorzaken af.

BOEKAANKONDIGING.

Bijdragen tot de Statistiek der Sterfte in de Gemeente Amsterdam, gedurende de laatste twaalf jaren. Door Dr. E. C. BUCHNER. Amsterdam bij C. G. VAN DER POST, 1852.

Van verschillende zijden werden in den laatsten tijd bijdragen geleverd tot de statistiek der sterfte van ons land, in onderscheidene provinciën en steden, en zelfs van naauwer omschreven groepen van personen, zoo als die van den kinderlijken leeftijd. Zoodanige bijdragen beschouwden wij immer, zoo al niet alle als genoegzaam zekere aanwinst voor onze positieve kennis, toch zeker uit dat oogpunt nuttig en belangrijk, dat zij de strekking en het gewigt van het statistisch onderzoek duidelijker maakten, en bij al het onvolledige — wat de bearbeiders zelve er het eerst in erkenden — toonden, hoe gewigtige resultaten een onderzoek op ruimen schaal in 't werk gesteld moest geven. Elke nieuwe arbeid van dien aard, was ons dus daarom te meer welkom, omdat we hem als een nieuw argument beschouwden, waarop de overtuiging algemeener ingang zou vinden, dat het statistisch onderzoek der sterfte dán vooral — naar onze overtuiging dàn alléen — tot de kennis der oorzaken van de sterfte en tot practische aanwending dezer kennis zal leiden, wanneer het door het geheele land en zoo stelselmatig zal worden in het werk gesteld, dat de resultaten van het onderzoek op gelijke gronden berustende, met elkander zullen kunnen en mogen vergeleken worden.

Bij de krachtdadigste inspanning echter der individuën, en zelfs bij hunne onderlinge vereeniging tot een dergelijk maatschappelijk werk, betwijfelen wij of dit bereikt kan worden, en waren wij reeds lang tot de overtuiging gekomen, dat de behartiging van dit onderwerp onder de eerste verpligtingen zal moeten gerangschikt worden, waaraan bij eene goede regeling der geneeskundige aangelegenheden in het algemeen, het geneeskundig staatsbestuur zal moeten beantwoorden. Het zou ons te ver afleiden, wanneer we dit nader uit den gang die een goed statistisch onderzoek nemen moet, wilden aantoonen, en daaruit tevens bewijzen wilden, hoe uit de resultaten van dit onderzoek, van staatswege ingesteld, de ruimste bronnen voor 't individuële onderzoek zullen voortvloeijen; hier wijzen we er slechts op, om, zoo wij hopen er later uitvoeriger op terug te komen.

Zou men echter met de overtuiging, dat hetgeen nu door de geneeskundigen geleverd kan worden, een onvolledig werk blijft, en slechts tot beperkte resultaten kan leiden, wenschen moeten, dat het achterwege bleef? Vooral niet. Die bijdragen, welke ons eenige positieve kennis verschaffen, moeten ons welkom blijven, al kunnen ze niet onmiddellijk tot practische resultaten leiden; want ze zullen dan als grondslag en uitgangspunt van een nieuw onderzoek dienen kunnen; en zelfs die, welke alleen strekken kunnen om het hooge belang van dit soort van onderzoek, tot nu toe weinig begrepen, beter te doen bevroeden, — wij zouden ze niet gaarne missen, omdat de onverdroten ijver van de geneeskundigen in deze nog te veel noodig is om eene betere overtuiging te vestigen.

Met deze denkbeelden omtrent statistieke bijdragen van geneeskundigen vervuld, namen wij met de grootste belangstelling het werk in handen, waarvan de titel aan het hoofd dezer aankondiging geplaatst is. Hoe ons oordeel er over is, nu wij het gelezen hebben, blijke uit het volgende.

Aan het hoofd van het geschrift, stelt de schrijver als inleiding, een gezegde van Dr. W. BOSCH, waarin

tegenover eene kleinere reeks gunstige invloeden, elk met eene kleinere of grootere reeks ongunstige verbonden, zonder dat omtrent eene enkele in 't bijzondere een oordeel kan worden geveld.

Of nu de ruimere waterstroom en luchttoevoer, en de betere bebouwing onder die invloeden op den voorgrond moeten worden geplaatst om de gebleken verschillen voor de kantons te verklaren zoo als de S. in § 8 doet, moeten wij ten zeerste betwijfelen.

Ongetwijfeld toch zal een groote invloed op de verschillen der sterfte kunnen worden uitgeoefend, door verschillen in de zamenstelling der bevolking van de kantons; een veel grootere nog door de verschillende graden van welvaart die er in heerschen.

Dat er verschil in de zamenstelling der bevolking van de 4 kantons bestaan zal, schijnt de S. niet te vermoeden. Hij berekent althans het getal volwassenen en kinderen voor elk kanton naar den algemeenen bevolkingsstaat en neemt daaruit aan, dat in elk kanton de kinderen onder de 15 jaren het 3,3de deel der inwoners uitmaken. Wij kunnen dit volstrekt niet aannemen. Bekend toch is het, dat waar groote sterfteverhoudingen zijn, de cijfers der bevolking van de lagere leeftijden in evenredigheid grooter worden dan die van den manneiijken leeftijd. Heeft dit nu plaats voor de kantons van Amsterdam, waar de grootere sterfteverhoudingen worden aangetroffen, — en wij rekenen dit wel niet zeker maar hoogstwaarschijnlijk, — dan zijn de berekende sterfteverhoudingen, voor volwassenen en kinderen afzonderlijk, geheel onjuist, en zouden ook de verschillen der algemeene sterfteverhoudingen voor de kantons alligt voor een groot deel hunne verklaring vinden in het verschil der zamenstelling. De sterfteverhoudingen van den kinderlijken leeftijd toch onder de 15 jaren, zijn meer dan 2 maal grooter dan die van de bevolking boven de 15 jaren.

Welken invloed de verschillende graden van welvaart die in de kantons heerschen, op de sterfte verhoudingen hebben moeten, kan eenigermate geschat worden uit hetgeen Dr. ZEEMAN in zijn rapport over de sterfte te Amsterdam in 1851 (voorgedragen in den geneeskundigen kring van 23 Aug, jl. zie Weekblad II p. 370) omtrent dit punt aantoonde. De sterfteverhouding in het gunstige jaar 1851 was voor de zeer arme buurt QQ (streek van de Goudsbloemsgracht) 1:25,6, die voor de buurt RR (gedeelten van 't Singel, Heeren-, Keizers- en Prinsengrachten ten noorden van de Leliegracht), bijna uitsluitend door rijken en gegoeden bewoond. 1:51,6.

Terwijl elk der 4 kantons nu een mengsel is van meer of minder welgestelden en armen — de strake genoemde buurten zijn beide in 't zelfde noord-westelijke deel der stad gelegen — kan uit de groote verschillen der sterfte voor meer en min gegoedden blijken, hoe ligt een verschil der sterfte, in de kantons gebleken, alleen uit een verschil dier mengsels zou kunnen worden opgelost.

De opgaven der sterftecijfers voor de gezamenlijke grachten en voor de straten, zoo als deze in Tabel V worden medegedeeld, zullen met de verklaring, die de S. in de 4de § van de wijze waarop hij die cijfers verzameld heeft, geeft, a priori reeds als onvoldoende moeten gerekend worden, om er eenige resultaten uit te kunnen trekken ten opzigte van het gunstigere of ongunstigere van het bewonen van de eene of van de andere. Behalve toch, dat hij onder de grachten tamelijk willekeurig de pleinen en markten rekent en bij de straten de stegen telt, moet evenwel de vergelijking onvruchtbaar gerekend worden, wanneer men bedenkt hoe groot mengelmoes van goed en kwaad, de Heeren en Keizersgrachten, met de Goudsbloem-, en Baangrachten te zamen genomen, en alle de stegen met de straten vereenigd zullen uitmaken. Of nu zelfs met deze dwaze zamenstelling het a prioristisch vermoeden, dat de straten ongunstiger sterfteverhoudingen zullen opleveren, uit zal komen, weten wij niet, maar we verzekeren hem vooraf, dat wanneer het uitkomt, wij het, naar zijne manier niet verklaren zullen, d. i. dat de straten niet naar de regels der hygiène gebouwd zijn. Geenszins toch zijn wij het er nog over eens of de vuilnisbakken, die in Amsterdam onder de grachten geteld worden, wel beter naar de regels der hygiène zijn ingerigt, niet nog veel meer nadeel te weeg brengen dan de engte der straten. Wanneer wij verschillen ten voordeele der grachtbewoners zullen leeren kennen, dan zullen wij het eerst in aanmerking nemen, dat het gegoede deel der bevolking van Amsterdam voor verreweg het grootste gedeelte op grachten woont. Wil men iets van eene vergelijking verwachten, men vergelijke dan wat vergelijking toelaat, de grachten van den Jordaan bijv. met de straten uit die streek.

Van hetgeen door den S. omtrent de beroepen is opgemaakt, heeft alleen de Tabel VI als verzameling van feiten waarde. De gevolgtrekkingen echter, die hij er uitmaakt, de sterfteverhoudingen, die hij er voor eene reeks van beroepen uit berekent, toonen aan, dat hij geheel zonder oordeel daarbij is te werk gegaan. § 7 levert er van het begin tot het einde de doorslaande bewijzen van.

Volgens hem is de sterftehouding der aansprekers 1:60,5. Hij maakt dit daaruit op, dat er 424 aansprekers zijn, en 84 in twaalf jaren zijn overleden. Uit het feit daarnaast, dat 9 onder die 84 ouder dan 70 jaren zijn geworden, trekt hij ten opzigte der sterfte een gunstig besluit voor dit beroep.

Wat is nu van dat alles gegrond?

Moet het niet in aanmerking genomen worden, dat een groot deel van hen, die als aansprekers fungeren, dit beroep als eene nevenzaak waarnemen? Wanneer nu zeven per jaar als aansprekers aan den burgerlijken stand onder de overledenen worden aangegeven, hoevele sterven er, die alleen onder andere beroepsbenamingen van kleermakers, schoenmakers, tappers gesteld worden? Bij deze vragen vervalt al dadelijk de sterfteverhouding van 1:60 als niets beteekenend. En wat volgt uit het feit, dat 9 onder de 84 ouder dan 70 jaren zijn geworden? Voorzeker evenmin iets, wan-

neer wij het niet weten of dit cijfer niet eenvoudig het gevolg is, dat juist de oudere personen onder den naam van hun beroep aanspreker worden aangegeven, omdat zij op dien hoogen leeftijd hunne andere beroepen, waarvoor zij ongeschikt waren geworden, hebben laten varen.

Ook de sterfteverhouding der advocaten is zeer gunstig 1 : 80 namelijk, die der apothekers 1 : 34 steekt er ongunstig bij af. Was hierbij echter in aanmerking genomen, dat van zijn gemiddeld getal advocaten (80) slechts zeer weinige als advocaten sterven, verreweg de meeste tot andere betrekkingen overgaan, het beroep van apothekers daarentegen veelal tot het einde van het leven uitgeoefend wordt, dan ware elke conclusie omtrent het gunstige of ongunstige en elke vergelijking van deze beroepen achterwege gebleven.

Bij de berekening der sterfte van de broodbakkers zou het blijken, dat deze vrij aanzienlijk was. Dit beroep zegt S. zal wel als ongezond mogen worden verklaard, waarvoor het trouwens lang werd gehouden. En waarom? Er sterft 1 : 32; van de 388 zijn er slechts 12 meer dan 70 jaren oud geworden, terwijl dit bij de aansprekers 9 van 84 is; vele der overledenen verder zijn van eenen middelbaren leeftijd van 20—50 jaren.

Maar voor het verkrijgen van die verhoudingen moeten we (regt statistisch en positief!) de hypothese aannemen, dat elk van de 505 gepatenteerde bakkers door elkander ieder één knecht hebben. Dit schijnt S. genoegzaam zeker te rekenen, omdat, zoo als hij zegt, sommige er wel twee, maar velen met hun beiden een of in het geheel geen hebben. Ergo! worden er 1010 broodbakkers aangenomen, en dan is de sterfteverhouding 1 ;32,2. Maar nu zijn er ook van de 388 vele op een middelbaren leeftijd gestorven en hebben maar 12 den hoogeren leeftijd van 70 jaren bereikt.

Zouden er intusschen wel vele bakkers en bakkersknechts boven de 70 jaren oud geworden, bakkers en bakkersknechts blijven, als bakkers sterven en als zoodanig aan den burgerlijken stand aangegeven worden? Of zou in den regel een man boven de 70 jaren ook voor bakkerswerk ongeschikt zijn?

Met zulke berekeningen en conclusies gaat het nu eenige bladzijden door. Het lust ons niet, na de beredeneering van de 4 eerste rubrieken, het ongegronde van al de overige aan te toonen. Aan het eind van de paragraaph schemert er eerst een blijk van nadenken door. 1407 zaakwaarnemers zijn er; het is niet te denken zegt S. dat van deze in 12 jaren slechts 22 (d. i. per jaar nog met 2) zouden zijn gestorven. Wij meenen het ook, dat een Methusalemsleeftijd, zoo als die uit zulk eene sterfteverhouding zou voortvloeijen voor de zaakwaarnemers, tot de vroegere geschiedenis te huis behoort.

Het slot van de § is echter volkomen consequent met het eerste gedeelte. Daarin wordt ons medegedeeld, dat vele van de volwassen mannen en vrouwen, die zonder beroep te Amsterdam leven, zeer oud worden. Van de 5687 overleden mannen zonder beroep, waren toch 2470, van de 20919 vrouwen zonder beroep 6682 ouder dan 70 jaren. Van de 20286 overleden mannen en vrouwen, beroepen uitoefende bereikten niet meer dan 1955 dien hoogeren leeftijd.

De gang der sterfte van personen, beroepen uitoefenende en zonder beroep zijnde, zoo redeneert S. nu p. 23, levert belangrijke uitkomsten op, en leert, dat een leven zonder zorgen voor het dagelijks onderhoud en voorzien van de genietingen, die de wereld aanbiedt, langer duurt, dan dat waar in het zweet des aangezigts met zorgen en ontberingen het brood moet verdiend worden en gegeten.

Zouden echter die 2470 mannen en die 6682 vrouwen zonder beroep boven de 70 jaren gestorven, ook zonder beroep geweest zijn, omdat ze zoo oud waren? Zoo ja, dan is de redenering evenzoo gegrond, als wanneer men ze uit de sterftestatistiek van een oud mannen- of vrouwengesticht afleidde. Hoe *gunstige* cijfers van levensduur men echter in deze gestichten ook vinden mogt, wij gelooven, dat wanneer men de sterftestatistiek der Maarschalken van Frankrijk zal opmaken men een beroep zal gevonden hebben, waarin men *nog* ouder wordt, omdat men namelijk in Frankrijk *nog* later onder de Maarschalken dan in een oud mannen gesticht opgenomen wordt.

In § 8 worden ons de beschouwingen van den Schrijver naar aanleiding van het voorgaande medegedeeld, en wel in de eerste plaats eene vergelijking van de geboorte- en sterfteverhoudingen in Amsterdam met die der bevolking van de geheele aarde!

960 millioen menschen zijn er op de aarde. Vroeger schatte men dit cijfer op 1000 millioenen. Volgens eenigen bedroeg het 652. Voorloopig verdient echter het eerste cijfer naar S. meening, het meest vertrouwen.

Jaarlijks sterven 29 millioenen menschen, iedere minuut 55. De algemeene sterfteverhouding is dus 1 : 36,5.

Jaarlijks worden 34 millioenen menschen geboren, iedere minuut 65. De algemeene geboorteverhouding is dus 1 : 29,2.

In Amsterdam is de geboorteverhouding 1 : 27,5, de sterfteverhouding 1 : 28,5 en 1 : 29,6, in een der kantons zelfs 1 : 25,8, nagenoeg gelijk met het sterftecijfer, waar dit geacht wordt het grootst te zijn. Waar dit is, wordt echter niet gezegd.

Wij zullen die vergelijking niet ontleden. Hare waarde springt in het oog.

Doch ook in andere vaderlandsche steden en te Londen is de sterfte veel geringer 1 : 42 op het land 1 : 55. Zijn wij echter uit een wetenschappelijk oogpunt geregtigd iets anders daaruit op te maken, dan hoe wenschelijk het is, dat wij ons rekenschap geven van zulke verschillen? Leeren wij er iets uit omtrent de oorzaken, die er aan ten gronde liggen? Leeren wij er iets uit omtrent het noodwendige of het ophefbare van die oorzaken? Voor hem die ooit over de oorzaken van sterfte heeft nagedacht, voorzeker niet. De gewigtigste invloeden op de sterfteverhoudingen toch, die voor de verschillende landen, provincien en steden zooveel verschillen, zoo als de zamenstelling der bevolking, bo-

dem, lucht, ligging zijn in hunne verschillen nog volstrekt niet genoeg gewaardeerd om voor de eene of de andere, provincie of stad een gunstig of ongunstig besluit te trekken ten opzigte van het standpunt van beschaving, dat zij uit een hygiënisch oogpunt innemen.

Doch niet alleen de sterfte; ook het getal levenloos vertoonden is in Amsterdam 1 : 15, ongunstiger dan in Nederland in het algemeen (1 : 20), dan te Weenen (1 : 25) en zelfs dan in het zedelooze Parijs (1 : 17). In Rusland zijn er maar 0,80 percent dood geboren (1 :125).

Zijn echter in alle die plaatsen dezelfde bepalingen omtrent het aangeven aan den burgerlijken stand geldig? Worden overal die bepalingen op dezelfde wijze gehandhaafd? Het cijfer van Rusland mag bijna als een bewijs gelden van het tegendeel. Ook deze cijfers zijn nog stom, eerst door een degelijk onderzoek zullen ze welsprekend kunnen gemaakt worden. De S. heeft dit niet gedaan.

Na de toetsing van den hoofdinhoud van het werk moeten wij er een ongunstig oordeel over vellen en het bejammeren, dat een zoo gewigtig materiaal als den S. ten dienste heeft gestaan, niet degelijker is bearbeid, en daardoor vruchtdragender is geworden.

Wel verre, dat het nu zijn doel zal kunnen bereiken, en algemeener eene betere overtuiging zal vestigen, vreezen wij het tegendeel. Het zal geen gunstige dunk kunnen vestigen omtrent de waarde van het geneeskundig statistisch onderzoek, want het gezond verstand zal moeten wraken, wat hier als resultaat er van geleverd is. Het zal ook omtrent de noodzakelijkheid, die er bestaat, om in Amsterdam de handen aan het werk te slaan aan de verbeteringen, die in zoo menig opzigt dringend gevorderd worden, geene betere overtuiging kunnen vestigen: want de wenken, die de Schrijver aan het eind van zijn werk mededeelt, de wenschen, die hij uit ter verkrijging in de eerste plaats van gezonder woningen, zuiverder lucht, drinkbaar water en goed voedsel, en die wij op elke andere plaats gaarne zouden willen onderschrijven, — ze zijn hier misplaatst, omdat zij als resultaten worden voorgesteld, van hetgeen de S. er aan doet voorafgaan. Waarheden die reeds op goede gronden van ondervinding en van rede gevestigd waren komen hier op valsche en op schijngronden te rusten die, omdat zij spoedig in het oog vallen, wel aan sommigen een wapen in de hand kunnen geven om de goede zaak te bestrijden, haar echter niet bevorderen kunnen. De welgezinde en deskundigen moeten er zich daarom tegen verzetten; zij vooral, die aan de bearbeiding van de sterfte-statistiek uit een geneeskundig oogpunt groote waarde hechten, moeten het; arti ne inculpetur quod professoris est.

Zijn wij in onze beoordeeling voor sommigen te uitvoerig geweest; wij achtten ons verpligt, om van een afkeurend oordeel vooral, genoeg rekenschap te geven.

J. PENN.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — 5 Januarij 1853. Dr. PRATIL, geneesheer te Tarbes (Hautes-Pyrenées) heeft bij zijn uitersten wil eene prijs van 25,000 francs uitgeloofd, voor den uitvinder van een zeker geneesmiddel voor eene ziekte waaraan jaarlijks meer dan $\frac{1}{5}$ van de bloedzuigers sterven.

— Zoo als het te verwachten was, wordt de daad van Prof. ORFILA door alle geneeskundigen alhier hoogelijk geprezen. Er heeft zich reeds eene commissie gevormd, om hem een bewijs van algemeene sympathie der geneeskundigen in Frankrijk, te brengen. De académie de médecine en de association de prévoyance, hebben reeds mondelings den schenker hunnen dank betuigd, terwijl de gemelde association (door ORFILA in 1833 opgerigt, en onder anderen het ondersteunen van nagelaten betrekkingen ten doel hebbende) met algemeene stemmen besloten heeft, den heer ORFILA eene schilderij aan te bieden, voorstellende de association (gepersonifieerd) helpende de weduwen en kinderen van behoeftige geneeskundigen, gestorven in hunne betrekking. De Gazette des Hopitaux van 15 Januarij, bevat reeds de eerste lijst van inteekenaars voor eene medaille die men ORFILA wil aanbieden.

— De politieke bladen hebben eene onjuiste beschrijving van het geneeskundig huis van den keizer gegeven. De Heer CONNEAU is particulier geneesheer van den Keizer met 50,000 fr. traktement, ANDRAL en RAYER gewone geneesheeren, JOBERT DE LAMBALLE en LARREY gewone heelkundigen met 8000 fr. tr. — Tevens zijn er zes genees- en heelkundigen voor de hofhouding met 6000 fr. tr. De consulterende geneesheeren LOUIS, BOUILLAUD, MICHEL LÉVY, DE CLAUBRY en de Chirurgen BÉGIN, BÉRARD, CLOQUET, VELPEAU genieten geene vaste bezoldiging.

WURZBURG. — Prof. VIRCHOW is van hier naar Zürich, in de plaats van HASSE beroepen. Onze regering heeft hem echter zulke aanbiedingen gedaan, dat men niet twijfelt of VIRCHOW zal het beroep niet aannemen. Onze hoogeschool mag zich thans in een groot aantal studerenden in de geneeskunde verheugen, vooral uit het noorden van Duitschland.

WEENEN. — 25 Dec. Op de afdeeling van Prof. SIGMUND, ziet men tegenwoordig een meisje met eene vagina duplicata completa, en waarbij ten tijde der menstruatie, de catamenia dubbeld vloeijen.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Van verschillende zijden hoort men nog van cholera gewagen. Berigten uit Petersburg melden, dat er den 16den Dec. nog 521 zieken in behandeling waren gebleven, dat er op dien dag 158 nieuwe gevallen waren bijgekomen, 18 aan de cholera waren gestorven en men 50 genezen gevallen had vermeld. Den 17den waren er. 53 nieuwe gevallen, 34 genezingen en 22 sterfgevallen en zoo vervolgens, dat op 31 December j.l. nog 422 choleralijders in

behandeling waren, dien dag waren aangegeven 25 nieuwe gevallen, 30 genezingen en 11 sterfgevallen. Het gezamenlijk aantal hebben wij niet vermeld gevonden. Ook te Riga zoude de cholera groote verwoestingen aanrigten. — In Perzië woedt deze ziekte niet minder hevig, en brieven van den 10den Nov. uit Tauris spreken van 1000 dooden per dag in deze stad. — In Havanna heeft de cholera bijna geheel opgehouden. Te Santjago op het eiland cuba ook had zij vrij hevig gewoed; op eene bevolking van 30,000 zielen, was de sterfte meestal 70 à 80 per dag, en klom zelfs op den 4den Nov. tot 103. Tegen het einde van Nov. had de ziekte echter sterk afgenomen, maar telde men nog 32 dooden iederen dag. — Ook in Algerië en vooral in Bona, woedt de cholera, volgens de fransche dagbladen, buitengemeen hevig. Het militaire hospitaal te Bona, telde den 21sten December 737 choleralijders, ook de geneeskundigen werden er niet gespaard.

Volgens den laatsten overlandpost, is de cholera nog op Sumatra, doch vermindert daar in hevigheid. In de Lambongsche districten, vooral op de eilanden in de Straat Sunda, woedt zij hevig.

— Dr ENSCHEDÉ, eerst sedert eenige maanden in functie, heeft zijn ontslag als stadsdoctor alhier verzocht en verkregen.

— Tot Off. v. Gez. 2de kl. is naar ouderdom van rang, bevorderd, de Off. v. Gez. 3de kl. bij de landmagt H. C. HALLEGRAEFF, en tot Apoth. bij de Milit. Geneesk. dienst in O. I. de H. M. J. K. HELLENDOORN.

— Den 13den Jan. is in den ouderdom van 74 jaren alhier overleden, de Heer C. H. PUFFIUS, heel- en vroedmeester te dezer stede, vroeger te Weesp.

DELFT. — Zoo als in het Weekblad N°. 2 vermeld is, was in den gemeenteraad alhier voorgesteld, om te verbieden dat voortaan honden op de straat zouden mogen losloopen, zonder gemuilband te zijn, maar dat deze zaak bij verschil van gevoelen, over het gevaarlijke van perpetuel muilbanden uitgesteld was. Later is dit met 10 tegen 7 stemmen aangenomen en daarvan bij publicatie van 3 en 12 Jan. kennis gegeven.

Over 't algemeen vindt deze maatregel weinig sympathie, hetgeen trouwens reeds door de stemming in den raad te verwachten was. De voornaamste objecties welke dienaangaande werden gemaakt, zijn: 1o. kan deze maatregel niet beletten dat honden uit naburige gemeenten, waarvan enkele juist aan de stadssingels grenzen, aan hondsdolheid lijdende, onverwacht verschijnen en nadeel aan de gemuilbanden toebrengen; 2°. zullen daardoor vele honden door de eigenaars, om het lastige van den uit ijzerdraad vervaardigden muilband, aan en af te doen, in huis *worden opgesloten gehouden*, hetgeen wel als eene aanleidende oorzaak voor hondsdolheid kan worden beschouwd; 3°. zullen daardoor vele honden, welke grootelijks hun voedsel langs den weg zochten, gebrek lijden en alzoo meer blootstaan voor hondsdolheid; 4°. worden daardoor de eigenaars blootgesteld, door hunne honden, bij het af en aandoen der muilbanden, hetgeen voor die dieren niet altijd aangenaam is, te worden gebeten en alzoo watervrees te krijgen, welke laatste objectie niet gering moet worden geacht, als men in aanmerking neemt, dat alhier en te 's Hage, onlangs bijna gelijktijdig, twee gevallen van watervrees voorkwamen, ontstaan door een hondsbeet van *niet* aan hondsdolheid lijdende, maar *soogenaamde kwade* hondjes.

BATAVIA. — Door den Gouverneur Generaal is magtiging verleend tot uitreiking van eene acte van toelating als particulier practiserend geneesheer, aan den Heer J. YLSTRA, genees-, heel- en verloskundige; Geplaatst te Tjilatjap de H. G. F. W. REIS, te Samarang de H.H. J. W. E. ARNDT en P. PLUYGERS, op Banda de H. E. TALL, te Anjer de H. J. SCHWARTZ, op de westkust van Sumatra de H. E. F. M. BELMKAMPF, te Soerabaja de H. A. G. WILDEMAN, allen Off. v. Gez. 3de kl. en op Banda de H. D. A. BORCK en te Magelang de H. C. VOORSLUIS VAN ELK, beide Off. v. Gez. 2de k'.; een twee jarig verlof naar Nederland verleend aan den Off. v. Gez. 3de kl. A. C. H. SCHREUDER.

— Den 1sten Nov. is op Fort de Kock overleden, de Off. v. Gez, 2de kl. C. J. VAN DEN BERG, in den ouderdom van 26 jaren.

BIBLIOGRAPHIE.

Ritterich: Anweisung zu Erhaltung des Sehvermögens und zur Vermeidung und Heilung der Kurzsichtigkeit. Leipzig, 1852.

Joerg: Die Zwangsmittel gegen die Natur, zur angeblichen Erleichterung und Abkürzung der Geburt. Leipzig 1852.

L. Russ: Beiträge zur Exstirpation der entarteten Speicheldrüse. Wien, 1852.

Erlenmayer: Die Gehirnatrophie der Erwachsenen, eine Skizze. Neuwied, 1852.

Gruber: Abhandlungen aus der menschlichen und vergleichenden Anatomie. Mit 11 Tafeln. Petersburg 1852.

———— Beschreibung zweier neuer Bänder am Schädel des Menschen. Petersburg 1852.

L. J. Saurel: Exposé historique et critique de la vaccination syphilitique et de la syphilisation. Avignon, 1852. 1½ feuill.

H. Holland: De l'homme et des races humaines. 8½ feuill. Paris, 1853, Labé.

T. Sauvan: Tableau des Médicaments incompatibles et des contre-poisons. 1 feuill. Montpellier, 1852. Imp. de Marte.

Z. Castaing: Vérité de l'homoeopathie, ou Théorie nouvelle, propre à demontrer l'action réelle le mode et la nature d'action des rémèdes infinitésimaux. 6½ feuill. Paris, 1853, Baillière.

Le Moniteur des hopitaux. Journal des progrès de la Médecine et de la Chirurgie pratique. Red. en Chef, *H. de Castelnau*. Prix anuel fr. 30,00.

Ch. Place: Almanach d'hygiène pour 1853. Manuel de santé. Bruxelles, 1853. 60 c.

Hubert: De l'avortement provoqué et du foeticide dans l'interêt de la femme. Bruxelles 1852.

F. J. Cazin: De l'organisation du service de santé pour les indigens des campagnes considérée au point de vue administratif, hygiènique et thérapeutique. Ouvrage couronné. Reims 1852.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 29 JANUARIJ 1853. 5.

KLINIEK.

DE NARCOTISCHE EXTRACTEN DOOR ALCOHOL BEREID.

DOOR

DR. J. C. DE MAN, te *Middelburg*.

De nieuwe Pharmacopoea heeft ons met eenige geneesmiddelen bekend gemaakt, waarvan de toediening aan de meeste geneeskundigen vreemd is, en onder deze behooren de narcotische extracten, bereid òf door uitdamping van het versch sap zonder bijvoeging van poeder, òf door het weeken in alcohol. De laatste, de alcoholische, wel niet uit versche, maar dan toch uit goede kruiden bereide extracten, zijn sedert het laatst van December ter mijner beschikking geweest en enkele dezer zijn door mij herhaalde malen aangewend. Ik heb gemeend, dat het voor den practischen medicus niet onbelangrijk zijn kon, de daaruit ontstane waarnemingen te vernemen, omdat velen, vertrouwd met de oude extracten, er tegen op zullen zien, de alcoholische voor te schrijven. Ik zal dan zoo vrij zijn, die waarnemingen zoo beknopt mogelijk mede te deelen. Men verwachte echter geene bijdragen tot de therapie: het nut der narcotica is aan elken lezer volledig bekend; men verwachte zelfs geene bijdragen tot de kennis der physiologische werking van de verdoovende middelen, immers ook haar kent een ieder; de bedoeling dezer mijne weinige observatien is alleen, om eene bijdrage te leveren tot de kennis der hoeveelheid, die van de geneesmiddelen moet of mag worden toegediend; dat deze bijdrage nog zeer weinig kan beteekenen, zal men a priori reeds begrijpen, wanneer men den korten tijd nagaat, die mij daarvoor overbleef. Men ontvange ze dus, zoo als zij zijn, en vooral bedenke men, dat het ware doel der publieke mededeeling is, *om andere waarnemingen uit te lokken*, ten einde die extracten zoo spoedig mogelijk in algemeen gebruik zouden komen.

De extracten, door weeken in kouden wijngeest bereid, zijn 6 in getal.; Extr. hyoscyami, Extr. aconiti, Extr. cicutae, Extr. lactucae, Extr. belladonnae, Extr. stramonii. Van deze is het Extr. lactucae en stramonii volstrekt niet gebruikt, en van het Extr. cicutae bezit ik slechts éénе waarneming. Aan zekere vrouw namelijk werd *vier* dagen achtereen dagelijks *zes* gr. voorgeschreven in pillenmassa, zonder dat deze gift tot duidelijke physiologische werking aanleiding gaf. Hieruit zou dus volgen, dat men aan een volwassen mensch zonder gevaar in 4 of 5 dagen zeker 24 gr. mag toedienen,

Aconitum. Het *Extr. aconiti* werd toegediend in 3 gevallen.

1. A. een sjouwerman, aan rheumatisme onderhevig en bovenal aan *prosopalgia Foth.* werd genoodzaakt zijn werk te staken en zich te bed te begeven. Den 9den Januarij werd, behalve wat flor. sambuc., gegeven 4 gr. Extr. aconiti, en deze gift werd den 11den herhaald. Op den 10den en 11den was er in de functiën bij den lijder geene verandering te bespeuren, doch op den 12den ontstond er een overvloedig zweet, gepaard met duizeling; deze laatste kon echter niet met zekerheid aan het aconit worden toegeschreven en stond vermoedelijk meer in verband met de prosopalgie. Den 14den werd weder 2 gr. voorgeschreven, zonder vermindering van de pijn, en den 15den 8 grein. Den 17den was er nog geene narcose aanwezig; het zweeten hield vol, maar de slagen in het hoofd waren zoo hevig, dat ik besloot andere middelen aan te wenden. Deze patient gebruikte dus in 8 dagen 1 gr. zonder duidelijke

werking, tenzij men er de *sudores* aan wensche toe te schrijven.

2. Vrouw Z. was door voortdurend sukkelen aan interm. en anaemie vervallen in eenen hydropischen toestand, die haar echter niet belette nagenoeg den geheelen dag haar huisselijk werk te verrigten. De spijsverteringsorganen en centra nervosa waren gezond, doch haar lijden werd verhoogd door eene plaatselijke inflamm. cellulosae. Aan deze vrouw werd het Extr. aconiti voorgeschreven, omdat de Fransche geneesheeren hebben opgemerkt, dat het aconit het vermogen heeft, om de verhoogde gevoeligheid der huidzenuwen (de hyperaesthesia cutanea) te verminderen, en te meer, omdat diezelfde medici van oordeel zijn, dat het *aconit* nog veel meer werkt op de secretie der nieren, dan op die der huid. Den 9den Jan. werd voorgeschreven 6 gr. Extr. aconiti, den 10den werd die gift herhaald, zonder dat andere middelen gebruikt werden. Den 11den waren er geene teekenen van werking op de centra nervosa, op de nieren. op de huid of op de mucosa gastro-intestinalis. Den 11den weder *zes* grein; 's anderendaags verhaalde de vrouw iets meer te *urineren*, maar zweeten deed zij in het geheel niet, en beginnende narcose ontbrak geheel en al. Den 12den werd de gift voor het laatst herhaald; de diuresis nam, vooral des nachts, iets toe, maar zeer weinig, en de diaphoresis bleef zich laten wachten. Den 13den, nadat de vrouw in 5 dagen, zonder eenige teekenen van duizeling, 24 gr. gebruikt had, werd tot andere *diuretica* overgegaan, die weldra het gewenscht effect deden.

3. Tot dezelfde waarneming leidde het gebruik van het aconit bij vr. M., 46 jaren oud, die reeds lang leed aan eene ziekte van het hart, en daardoor ontstane *hydrops*, waarvoor zij dan ook sedert maanden meer dan een middel had gebruikt. Het aconit, dat nooit bij haar aangewend was, werd ditmaal beproefd, om de digitalis eenigen tijd te laten rusten en tevens eenig verdoovend middel te geven voor den spasmodischen hoest, welke hier, zoo als gewoonlijk, de chronische ziekte van het hart vergezelde. Vrouw M. gebruikte in 5 dagen 18 grein; van meer dan gewone uitwaseming of urienlozing bemerkte zij niets, maar wel bespeurde zij op het allerlaatst duizeligheid en lichtende sterren voor de oogen, vooral regts. Ofschoon het nu wel onzeker was, of men deze geringe verschijnselen bij eene vrouw, waar de circulatie niet in orde was, aan het aconit moest toeschrijven, besloot ik echter het middel te laten staan. Het algemeen gevoel was vrij wel gebleven, de nachtrust kalm en het hoesten met de benaauwdheid waren ook verminderd, even als vroeger onder het gebruik van digitalis.

Uit deze drie waarnemingen zou dus volgen, dat men bij menschen zonder organische gebreken in de centra vitalia gerust een dag of vier achtereen 4 of 6 gr. van het alcoh. extract kan laten gebruiken.

Hyoscyamus. In meer gevallen werd de hyoscyamus gebruikt.

1, Het kind van H., 17 maanden oud, leed aan de gewone bloedeloosheid, die het gevolg is van herhaalde intermittens welke laatste door chinine was genezen. Hiermede ging gepaard eene aandoening der beweegzenuwen van centralen oorsprong, namelijk *een beven van de armen en beenen*. De gewone *nervina* lieten de zaak zoo als zij was; toen werd 1½ hyoscyam. daags opgeschreven; het patientje gebruikte dit eenige dagen, zonder dat zich aan iets de werking openbaarde; het beven echter verminderde duidelijk.

2. Vrouw H. oud 50 jaren, gebruikte den 4den en 5den Jan. daags *zes* grein, zonder de minste teekenen van invloed op het zenuwstelsel; en na 8 dagen tusschentijds werd die gift nog eens herhaald, en later, wederom met eenen tusschentijd van eenige dagen, nog eens; de vrouw meende, dat die poeders den hoest bedaarden.

3. Aan vrouw G., eene asthmatica, die reeds lang een *crux medicorum* was geweest, werd den 8sten Jan., toen het asthma weder erger was, voorgeschreven 6 gr. hyoscyamus, en den 9den en 10den herhaald. Het asthma bedaarde, maar dit was geen vreemd verschijnsel. Den 12den en 13den was de dyspnoë geheel verdwenen, en de vrouw deed haar gewoon werk in huis, intusschen klaagde zij, op mijne navraag, over eene drooge

keel, over beven, zware droomen, draaijing van de voorwerpen rondom haar en over duizeligheid; daarbij veroorzaakten de poeders haar veel walging en neiging tot braken. Een dag later verhaalde zij weder den vorigen dag sterk gebeefd te hebben, en des nachts (10—11en) vonken voor de oogen gezien te hebben, angstig te zijn met verlangen naar de buitenlucht. Ofschoon ook deze lijderes door den aard harer ziekte tot congestie en duizeligheid geneigd was en dus de opgegeven symptomen welligt slechts *ten deele* door het bilsenkruid ontstonden, besloot ik echter er mede op te houden.

4. K. v. d. P. 30 jaren, scrofuleus van gestel, leed aan *braken*, dat reeds eenige weken geduurd had, en telkens ontstond, als zij eenig voedsel gebruikte. Het lijden was duidelijk niets meer dan eene *neurose*. Zij gebruikte in den loop van den 6den Januarij 10 gr. hyoscyam., maar het braken werd daardoor nog verslimmerd, en ontstond telken reize na het innemen van een poeder. Er waren echter geene narcotische verschijnselen, met uitzondering van wat duizeligheid en zoogenaamde *zenuwachtigheid*, te onbepaald echter, om aan de H. toegekend te worden. De ziekte genas vervolgens zeer spoedig onder het gebruik van *aromatica* en *carminativa*.

6. Het zoontje van A., 13 of 14 jaren oud, is een lijder aan *asthma periodicum*. Den 24sten Dec. werd hem 4 gr. Hyosc. opgeschreven; na 12 dagen werd de gift herhaald en met 4 gr. vermeerderd, en weder na 2 dagen werd de gift met 4 gr. verhoogd, zonder dat er teekenen van eenige *narcose* ontstonden. Het *asthma* hield tijdelijk op. Dit jongetje, hetwelk inmiddels naar gewoonte at en dronk, gebruikte alzoo in 5 of 6 dagen 24 grein.

7. Vrouw W., in de kracht van haar leven, leed nu en dan aan metrorrhagiën, door slepende *metritis* ontstaan; ofschoon deze haar verzwakt hadden, was zij toch nog niet bedlegerig; zij deed haar huisselijk werk en nam in krachten toe, dewijl de vloeijingen hadden opgehouden. Het voornaamste tijdelijk lijden dezer overigens fiks gebouwde en ongevoelige vrouw, bestond in eene pijnlijke opzetting van de buik met meteoristische verschijnselen en alvus tarda, waarbij alle teekenen van *enteritis* of *peritonitis* ontbraken, zoodat het lijden volgens de hedendaagsche terminologie moest genoemd worden: *neuralgia* van den *plexus mesenter.* of *hypogastricus,* ontstaan door reflexwerking van de *nervi uterini* op de *nervi splanchnici.* Na dat zij hiervoor verschillende middelen gebruikt had, werd haar gegeven Extr. hyoscyami 6 gr. daags, en deze gift werd 3 malen herhaald, zoodat zij in 4 dagen tijds 24 gr. gebruikte; er volgden geene de minste teekenen van *narcose,* maar de pijnlijkheid nam hand over hand af, en weldra kon ik tot *roborantia* overgaan.

8. Vrouw K., oud 84 jaren, vroeger eene stevig gebouwde en gezonde vrouw, was thans lijdende aan hypertrophia cordis met gebreken aan de valvulae van het hart, die op den duur kortademigheid te weeg bragte met eenen onregelmatigen hartslag en nu en dan intermitterenden pols. Voor die verschijnselen werd echter geene hulp gevraagd, maar wel voor den hevigen hoest, die ontstond door de, ook in dit geval weder aanwezige, capillaire broncho-catarrhus; die hoest was in de laatste dagen zoo toegenomen, dat de slaap aanhoudend gestoord werd. Alle teekenen van inflammatie ontbraken en de hevigheid van die hoestvlagen moest dus veroorzaakt worden door verhoogde gevoeligheid der zenuwen. Haar werd voorgeschreven 12 gr. Extr. hyoscyami met sacch. lactis, omdat deze extracten met gewone suiker vochtig worden, te gebruiken in 2 dagen. Na die twee dagen geene teekenen van intoxicatie, behalve eenige duizeligheid en wat gejaagden pols, welke verschijnselen echter toegeschreven werden aan de ziekte. De hoest en slapeloosheid hielden aan, ondanks er tevens emollientia gebruikt werden, en met het middel werd dus voortgegaan. Den 10den Jan. had er trapsgewijze overgang plaats tot den toestand, waarin ik haar in den vroegen morgen van den 11den aantrof, na 17 gr. gebruikt te hebben in 3½ dag. Patiente gevoelde zich buitengewoon gejaagd en angstig; zij had zich nog nooit zóó ziek gevoeld, en had ook nooit een zoo vreemden toestand bij zich waargenomen. De pupillen waren meer gecontraheerd dan verwijd, maar er was een benaauwend gevoel

van droogheid in de keel en voortdurende misselijkheid; pijnen in den rug en dommeligheid in het hoofd, en toch in al die dagen geen slaap; de lijderes had een gevoel van dofheid in de ledematen en te gelijker tijd waren de handen en vingers in aanhoudende beweging; groote angst kwelde haar; zij had voortdurend schemeringen voor het gezigt, en vonken of flikkeringen voor de oogen, en bij bewegingen van het hoofd was het somwijlen, alsof alles donker was. De hoest was dezelfde gebleven, maar de pols *buitengemeen* onregelmatig, somtijds geheel achter blijvende. Patiente hield dadelijk met den hyocyamus op; de vreemde gewaarwordingen beletten haar niet gedurende een uur het bed te verlaten. Des avonds vond ik de symptomen van narcose minder uitgedrukt; de pols was — als ik eene triviale uitdrukking mag bezigen — nog wel van zijn slag af, maar minder dan 's morgens. Zij gebruikte *oxymel*, en er werden *sinapismi* aangewend. Des anderendaags was de pols weder als voorheen, intermitteerde slechts nu en dan; de angst, de hartklopping en de duizeling waren veel minder, en vlammetjes vertoonden zich niet meer. De hoest evenwel en de slapeloosheid bleven voortduren, waaruit ik veilig besluiten kon: 1°. dat ik de verontrustende verschijnsels, bij mijne lijderes waargenomen, en die mij voor haar leven hadden doen vreezen, niet aan de ziekte, maar aan het geneesmiddel moest toeschrijven, en 2°. dat ik, om met RADEMACHER te spreken, niet met eene ziekte te doen had, die door Hyosc. moest genezen worden.

9. S., een man in de kracht zijns levens, werd door 't vatten van koude aangetast door een *catarrhus bronchorum*, gepaard met hevige benaauwdheid; de laatste verdween door eene ruime V. S., maar de kwellende hoest bleef bestaan. Den 15den Jan. werd hem gegeven alle 2 uren 2 gr. Extr. alcoh. hyoscyam. in pillen met succus liquirit. Den volgenden dag, den 16den, geene narcose, maar de hoest veel minder; den 17den werd hem nog 10 gr. gegeven, zonder dat er duizeling of iets dergelijks op volgde, maar de hoest was bijna geheel verdwenen. Men moet hierbij in aanmerking nemen, dat patient naar gewoonte at en dronk, hetgeen vermoedelijk de absorbtie der Hyoscyamus verminderd heeft.

Is het nu veroorloofd uit deze waarnemingen een gevolg te trekken met het oog op de gift, die van den H. aan volwassenen moet worden gegeven, dan geloof ik dat men, zoo lang geene andere waarnemingen leeren, dat men tot grooter giften kan klimmen, die gift bepalen moet op 6 of 8 gr. daags, en dat men na het gebruik van 18, 24 of meer gr. zich overtuigen moet, dat er geene beginnende intoxicatie bestaat. — *Soubeiran* zegt dat 1 deel alcoh. Extr. gelijk staat met 3 deelen [1]) bereid uit het uitgeperste sap, welk laatste nog sterker is, dan ons ouderwetsch Extr. hyoscyami, 't geen met poeder wordt aangemaakt.

Belladonna. Het Extr. alcoh. belladonn. werd in 4 gevallen gebruikt.

1. N., eene vrouw in de kracht haars levens, na enkele accessen van intermitt. te hebben doorgestaan, en nog voorzien van een uitslag, dat gediagnostiseerd werd als *roseola syphilitica*, met tamelijk goede digestie, goeden eetlust en schijnbaar niet gevoelig voor geneesmiddelen met bedwelmende kracht, bleef lijden aan een ligten *catarrh. bronchorum*, die echter hevige spasmodische hoest aanvallen te weeg bragt. Na vele Emoll. gebruikt te hebben, schreef ik voor 2 gr. Extr. bell. op 12 poeders: zij gebruikte deze in twee tot drie dagen, zonder eenige teekenen van intoxicatie, uitgezonderd welligt eenige duizeligheid, toen zij 1½ gr. gebruikt had.

2. Eene zeer zwakke vrouw, die langen tijd aan metrorrhagien had geleden, en eindelijk door de kunst van eenen polypus uteri was bevrijd geworden, weinig of geen voedsel gebruikende, was zeer *gevoelig voor den invloed van geneesmiddelen*, behalve voor opium en morphine, waarvan zij eenigen tijd gebruik had gemaakt, en waarvan zij niets dan eene aangename verdooving had ondervonden. Zij bleef lijden aan pijnen in scrob. cordis en aan braken, dat reeds lang had aangehouden, en dat niet zoo zeer met chron. peritonitis in verband scheen te staan, maar vermoedelijk slechts een reflex was van

---

[1]) Weekbl. 8 Januarij 1853.

het uterus-lijden. Zij had hiervoor Aq. Laurocerasi, Emollientia., Opium enz. gebruikt, en daardit alles niet hielp, werd haar gegêven 1 gr. Extr. Bell. op 8 poed. met suiker. Toen zij hiervan ½ of ¾ gr. had gebruikt, ontstond er een geheel ongewone nacht met angst en onrust, drooge keel en flikkeringen voor de oogen. Het braken hield echter aan; doch ik durfde met de Bell. niet voortgaan. Des anderen daags waren de intoxicatie-symptomen verdwenen; en het braken met de maagpijn hield tijdelijk op door groote giften Bismuth.

3. M., eene hysterica van het zuiverste water, met clavus en globus en al wat er verder bij behoort, had gedurende meer dan twee jaren schier alle middelen gebruikt, die men bij lijden van den plexus solaris, bij spinaal-irritatie of hysterie aanwendt. Het lastigste verschijnsel bleef echter bestaan, namelijk dat eigenaardig gevoel, alsof er altoos iets uit den buik opstijgt. Nadat ik dan in die twee jaren opium, hyoscyamus, digitalis, bismuth, zink, koper, staal met allerhande gommen en tincturen met taai geduld had aangewend, schreef ik om die aandoening van den vagus of zonnevlecht te bedaren 2 grein Extr. alcoh. bell. voor, zonder haar opmerkzaam te maken op de mogelijke uitwerking dier middelen. Toen patiente in den loop van 1½ dag 1½ grein had gebruikt, volgde er voor haar een verschrikkelijke nacht, dien zij geheel tegen hare gewoonte aan, buiten bed doorbragt, omdat een ongekende angst en gejaagdheid haar het bed uitdreef. Haar gelaat was onrustig en eenigzins wild, het denkvermogen was opgewekt, de pupil half verwijd, een vreemd gevoel van malaise, vonken en vlammen voor de oogen en beven der ledematen. In den loop van den volgenden dag verdwenen de belladonna-verschijnselen, maar de rampzalige globus bestaat nog. Het overgebleven ½ gr, is niet gebruikt.

4. Vrouw H. eindelijk, in de kracht harer jaren, eene physisch goed ontwikkelde vrouw, oogenschijnlijk gezond, lijdt bij tusschenpoozen aan *asthma periodicum* en bijna voortdurend aan *cardialgie* en *vomitus chronicus*. Haar werd voorgeschreven 2 gr. Bell. met suiker. Na twee dagen waren de poeders gebruikt, het braken en de zoo gewone maagpijn hadden opgehouden, maar desniettemin klaagde zij over zwakte. Haar gelaat, als naar gewoonte blozend en opdragtig, leverde niets abnormaals op. De lijderes klaagde echter over droogheid in de keel, waaraan zij niet gewoon was; daarbij was zij buitengewoon angstig en gejaagd. Zonder dat ik er naar vroeg, verhaalde zij mij buitengewoon duizelig te zijn, en wat haar vooral bedroefde, was, dat haar gezigtsvermogen bij deze ongesteldheid zoo achteruit was gegaan; het was haar onmogelijk fijne voorwerpen duidelijk te zien, alles schemerde voor haar als zij op straat kwam, en het was alsof er overal rook voorhanden was. Nu en dan zag zij vonken voor de oogen, en de pupil was in halve dilatatie. De Bell. maakte toen plaats voor de Bismuth. Na 2 dagen verhaalde mij de lijderes met blijdschap, dat haar gezigtsvermogen tot de vroegere kracht en helderheid was teruggekeerd, maar het braken was wedergekomen.

Uit deze weinige waarnemingen volgt dus, dat men met het nieuwe alcoh. Extr. der Bell. voorzigtig moet omgaan; dat de gift voor volwassenen ½ gr. daags zijn moet; dat men de patienten geregeld onder het oog moet houden; dat men er op rekenen moet intoxicatie symptomen te zullen aantreffen, doch dat deze ook spoorloos verdwijnen zullen.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OVER DEN INVLOED VAN DE STEENKOLEN-GAS-FABRICATIE EN DE GASVERLICHTING OP DE GEZONDHEID. — In het *Zeitschr. der Gesellsch. d. Aertze zu Wien.* Nov. lezen wij twee opstellen over de fabricatie van het steenkolengas, uit een geneeskundig politisch oogpunt beschouwd. In het eene worden door Dr. INNHAUSER breedvoerig de nadeelen uiteengezet, waaraan arbeiders in en woningen nabij gasfabrieken zijn blootgesteld en daaruit de noodzakelijkheid afgeleid, om deze fabrieken uit de onmiddellijke nabijheid van menschelijke woningen te verwijderen. In het tweede der genoemde opstellen daarentegen zoekt Dr. HUEBER te betoogen, dat de gasfabrieken meer lastig dan wel schadelijk zijn voor hare omgeving, en op de gezondheid der arbeiders geen bepaald schadelijken invloed uitoefenen.

INNHAUSER schrijft vooral eenen nadeeligen invloed toe

aan de vermenging der gasvormige destillatieprodukten, van de rook der schoorsteenen en van het zwavelwaterstofgas uit de reinigingstoestellen met de athmosferische lucht, waardoor de slijmvliezen der ademhalings- en gezigtswerktuigen zouden lijden en vooral tuberkuleuze en zwakke lijders, die den omtrek der fabrieken bewonen, aan gevaar blootgesteld worden. De afval en vuilnis uit de fabriek en het met teer verontreinigd water uit de gazometers zouden de bronnen, zelfs op grooten afstand bederven en onbruikbaar maken, de vegetatie der omgeving zoude kwijnen en gevaar zoowel van brand als van ontploffing te vreezen zijn. Eindelijk kan de plaats, waar het gas brandt, schadelijk zijn, daar dit ook bestanddeelen bevat, die in de vlam niet verbranden, doch mede uit de geopende kraan uitstroomen en in geslotene ruimten voor de ademhaling ongeschikte en nadeelige gassoorten doen ontstaan; daar het gas ook niet vrij is van zwavelverbindingen, is ook de vorming van zwavelig zuur zeer mogelijk.

Dr. HUEBER daarentegen zegt, dat het belang van de fabriekanten het medebrengt, om zoo weinig mogelijk van de vrucht van hunnen arbeid te doen verloren gaan en daarom de retorten, de gazometers, de afvoeringsbuizen gewoonlijk luchtdigt gesloten zijn, alsmede dat in de reinigingstoestellen behoorlijk zorg gedragen wordt, dat zich geene zwavelverbindingen ontwikkelen. Hij ontkent niet, dat door verschillende omstandigheden eene ontwijking van gas mogelijk is en inderdaad plaats vindt, doch beweert, dat de hoeveelheid daarvan zoo gering is, dat, vooral bij eene goede ventilatie, zoo als die meestal bestaat, eene schadelijke invloed op de arbeiders der fabriek, veel minder op de bewoners der huizen in den omtrek, niet behoeft gevreesd te worden. Ook moet men het bederf van waterbronnen door bijgemengde empyreumatische stoffen niet te hoog aanschrijven; teerwater is wel niet aangenaam om gedronken te worden, doch niet schadelijk en als geneesmiddel voor verschillende kwalen wel eens modeartikel geweest. Dr. NIED, die vele jaren geneesheer is van eene uitgebreidde gasfabriek te Weenen, getuigt dat hij nog geene enkele ziekte waargenomen heeft, die aan de gasfabriekatie als zoodanig zoude toe te schrijven zijn: rheumatisch lijden en uitwendige beleedigingen kwamen daar het meest voor; ook de geneeskundige literatuur zwijgt over ziekten, die aan gasarbeiders eigen zouden zijn. Op andere plaatsen, b. v. te Parijs, is dan ook, ofschoon een naauwlettend onderzoek in het werk gesteld is, niet verboden om gasfabrieken in de nabijheid van bewoonde huizen op te rigten; op sommige plaatsen vindt men ze zelfs midden in de steden. De meening, dat het plantenleven door de verspreiding van gasbestanddeelen in de athmosfeer zoude lijden, is in strijd met hetgeen de plantenphysiologie ons leert. Ontploffingen zijn door eene goede ventilatie en het gebruik der DAVY'sche veiligheidslamp te voorkomen. Overigens is het gevaar daarvan zoo groot niet, als men wel opgeeft, daar eerst bij eene verhouding van het gas tot de athmosferische lucht als 1:6, explosiën te vreezen zijn. Het gaslicht zelf eindelijk verdient de voorkeur boven andere lichtstoffen, door het minder gevaar van brand, (de Londensche assurantie-maatschappijen verzekeren de fabrieken, die door gas verlicht worden, voor de helft van den gewonen prijs), door de meerdere goedkoopheid bij helderder licht en door de mindere verontreiniging der lucht, daar door de gasvlam veel minder koolzuur gevormd wordt, als door traan-, olie- of wasverlichting (HENRY). HUEBER eindigt met te beweren, dat de gevaren, die men aan het gas heeft toegeschreven, zich grootendeels beperken tot die omstandigheden, waar door nalatigheid of noodlottig toeval eene ontsnapping en aanmerkelijke verzameling van het ongebruikte produkt plaats hebben. De hierdoor veroorzaakte ongelukken behooren echter tot die kategorie van onheilen, die ook voorkomen bij andere industriële ondernemingen, ofschoon van algemeen erkende nuttigheid en waarde, en door alle menschelijke voorzigtigheid nooit geheel vermeden, wel zoo veel mogelijk verhoed kunnen en moeten worden. Hij meent daarom ook uit een hygiënisch oogpunt, aan het gaslicht boven alle tot hiertoe gebruikelijke verlichtingswijzen de voorkeur te moeten geven.

Zie hier onzen lezers eenige der voornaamste van de door beide schrijvers behandelde punten medegedeeld. Zij, die eene meer naauwkeurige kennismaking met hunne opstellen zouden verlangd hebben, moeten wij naar de oorspronkelijke stukken verwijzen, daar zij voor een volledig uittreksel in ons blad te uitgebreid zijn. Wat het oordeel aangaat over de nadeelen der gasfabrikatie op de gezondheid, wij meenen dat de waarheid wel in het midden zal liggen. Dr. INNHAUSER moge wat al te angstvallig alle mogelijke bronnen van gasontwijking hebben opgesomd en de gevolgen daarvan voor de arbeiders en bewoners in de omgeving der fabriek wat al te theoretisch hebben berekend, Dr. HUEBER gaat zeker wel wat ver met alle schadelijkheden, die er uit kunnen voortvloeijen, geheel weg te cijferen. In elk geval echter verdienen ook bij ons, waar de gasverlichting binnen partikuliere woningen meer en meer algemeen wordt, de gevaren algemeen bekend te worden, die door geen der genoemde schrijvers ontkend worden en waaraan men zich blootstelt, wanneer niet genoegzame zorg gedragen wordt voor den goeden toestand der gaspijpen en voor het behoorlijk sluiten der kranen. Wij meenen eindelijk, dat na de behandeling der questie door de genoemde geneeskundigen het onderwerp nog niet is uitgeput, en er nog enkele punten ter nasporing overblijven, die door hen niet zijn besproken. Zoo verdient b. v. de invloed, die het gaslicht op de gezigtsorganen uitoefent, wel eens nader onderzocht te worden.

COLOSTRUM EN MELK. — VEIT (*Verhandl. der Gesellsch. f. Geburtsh.*, Berl. 1852) heeft bij een groot aantal vrouwen kort vóór en na den partus het secretum der borstklieren naauwkeurig onderzocht en over het algemeen aan het, vooral na den voortreffelijken arbeid van LAMMERTS VAN BUEREN, reeds bekende niet veel nieuws toegevoegd. Op een enkel punt echter heeft

bij verschillende resultaten gekregen. Terwijl V. BUEREN vermeldt, dat colostrum van runderen door warmte coaguleert, spreekt hij hen, die hetzelfde ook bij vrouwen vóór of na de bevalling waargenomen hadden (LASSAIGNE, CLEMM) tegen, daar het hem niet gelukte door verwarming van het colostrum van vrouwen eiwit te ontdekken. VEIT daarentegen vond bij 40 vrouwen zoowel vóór de bevalling als tot op den 3den dag daarna, geen enkel geval, waar niet het colostrum door kookhitte volkomen stremde. Tot op den 4den dag na de bevalling was bij multiparae de strembaarheid geringer dan bij primiparae, welk onderscheid echter later geheel verdween. Ook zag hij niet zelden, nadat reeds elk spoor van coagulatie verdwenen was, nogmaals tijdelijk eene strembaarheid der melk terugkeeren, zonder dat een verband daarvan met andere verschijnselen kon aangetoond worden. MOLESCHOTT (*Archiv. f. phys. Heilk.* XI. *Ergänzungsh.*) vond in het colostrum van koeijen, gedurende 9 dagen na het kalveren, nevens kaasstof en melksuiker eene aanzienlijke hoeveelheid eiwit, waarvan ook nog op den 13den dag sporen werden aangetroffen. VEIT vond met L. V. B., in tegenspraak met LEHMANN, SCHERER e. a., dat het colostrum later zuur wordt dan de melk, ofschoon hij het niet zoo lang alkalisch zag blijven als onze landgenoot dit waarnam. Hij geeft op, dat voor het zuur worden van het colostrum ceteris paribus 3 tijdsdeelen gevorderd worden, terwijl voor de melk 2 voldoende zijn. Wat eindelijk de ontwikkeling van de melkbolletjes betreft, zoo vonden zoowel VEIT, die ook borstklieren van vrouwen, die gedurende het zogen gestorven waren, mikroskopisch onderzocht, als MOLESCHOT, volkomen bevestigd, dat zij, gelijk V. BUEREN heeft aangetoond, binnen de cellen van de klierblaasjes plaats heeft. Naar aanleiding hiervan behandelt VEIT de vraag, of welligt ook de andere bestanddeelen der melk als celinhoud en het geheele vocht als detritus van cellen, zoo als hij het noemt, moet beschouwd worden. Het antwoord hierop valt echter ontkennend uit. De aanwezigheid van eene aanzienlijke hoeveelheid melksuiker kan uit de metamorphose van cellen niet verklaard worden én moet dus leiden om aan te nemen, dat de suiker in de vloeistof, die in de klierbuisjes wordt doorgezweet, d. i. in het bloed, vooraf gevormd is. Den oorsprong van de caseïne uit den celinhoud acht de schrijver echter, vooral uit analogie met hetgeen bij den eidoijer geschiedt, niet onwaarschijnlijk. Het borstkliersecretum zoude dan gedurende de zwangerschap voornamelijk uit cellendetritus bestaan, met welke hypothese ook de waarneming van SIMON en LASSAIGNE overeenkomt, dat het colostrum voor de bevalling bijna geen suiker bevat; eerst door de in het begin van het kraambed ontstaande congestie naar de borsten en den invloed van het zuigen des kinds zoude de transsudatie in de klierbuisjes aanmerkelijk vermeerderd worden. G.

PHYSIOLOGISCHE ONDERZOEKINGEN OVER DE AFZONDERLIJKE STRENGEN DES RUGGEMERGS, door TÜRCK. — De schrijver acht de verschillende wijzen waarop men tot dusverre proeven nam met doorsnijding of prikkeling van het ruggemerg, niet alleen onnoodigerwijze wreedaardig, maar ook onzeker, wat het te trekken resultaat aangaat. Hij baande zich daarom tusschen twee processus spinosi van halswervels een eenvoudiger weg naar het ruggemerg, door middel eener zóo kleine verwonding, dat de dieren zich reeds weinige minuten na het blootleggen des ruggemergs en na het door eene kleine opening in de vliezen wegvloeijen van het cerebrospinaalvocht, even wel schenen te bevinden als vóor de operatie. Eerst na zich aldus verzekerd te hebben, dat er geene stoornis van beweging of gevoel bestond, ging hij over tot de doorsnijding van afzonderlijke gedeelten des ruggemergs, door middel van regte of kromme naaldvormige instrumenten. Hij verkreeg hierbij de volgende uitkomsten:

1°. Het doorsnijden der achterste strengen verwekte misschien bij kwetsing der achterste zenuwwortels, hevige pijn, soms in 't geheel geen pijn.

2°. Doorsnijding der voorstrengen of van gedeelten der grijze stof deed geen duidelijke pijn ontstaan.

3°. De zijstrengen en misschien de hieraangrenzende soms, grijze stof, bragten bestendig bij doorsnijding de hevigste uitingen van pijn te weeg.

4°. Eene of beide achterstrengen doorgesneden zijnde, zoo bemerkte TÜRCK geen in 't oogloopenden invloed op het gevoel of op de beweging.

5°. Hetzelfde geldt van de vernietiging van aanmerkelijke gedeelten der grijze stof, of van eene der voorstrengen.

6°. De kwetsing der zijstrengen deed, gelijk reeds BROWN-SEQUARD opmerkte, hyperaesthesie aan de beantwoordende helft des ligchaams geboren worden. Wordt slechts een zeer klein deel van eene dezer strengen verwond, zoo bepaalt zich de verhoogde gevoeligheid somwijlen alleen tot de voorste extremiteit, en verdwijnt na eenige uren weder bijna geheel. Bij sterkere kwetsingen vervallen ook de onderste ledematen en de huid van den romp aan de overeenkomstige zijde in hyperaesthesie, die dan ook tot aan den dood voortduurde. In de beneden de snede gelegene deelen der tegenovergestelde zijde des ligchaams wordt daarbij anaesthesie waargenomen, terwijl motorische verlamming in de ligchaamshelft, die aan de plaats der verwonding beantwoordt, gevonden wordt.

(*Zeitschr. der Wiener Aerzte* Dec. 1852.)

AQUA LAUROCERASI. — Volgens den eisch van de Pharmacopoea Neerlandica moet dit geneesmiddel iets minder dan een grein 0,839 (sic.) Acid. Hydrocyanicum op 1000 deelen water bevatten. Dikwijls echter valt deze sterkte zonder schuld van den bewerker lager uit, waarom het mij niet ondoelmatig toeschijnt om $\frac{1}{8}$ water minder af te destilleeren dan de Pharmacopoea voorschrijft, ten einde door toevoeging van gewoon gedestilleerd water de verlangde sterkte te verkrijgen. Hiertoe bepale men de procentische verhouding van het afgedestilleerde, volgens de wijze van DUFLOS, en voege daarna bij iedere 1000 deelen zoo veel water

bij als naast de, volgens genoemde wijze gevonden, hoeveelheid ac. hydrocyan., in nevensgaande tabel staat uitgedrukt. Op deze wijze verkrijgt men een water van vaste zamenstelling, geheel overeenstemmende met de bedoelingen der schrijvers der Pharmacopoea.

De methode van DUFLOS beschouw ik als de beste wijze van onderzoek, zij is de volgende: Men maakt eene oplossing van 6¼ grein gekristalliseerd zilverzout op 93¾ grein gedestilleerd water, insgelijks eene oplossing van 2¼ verknapt keukenzout op 97¾ water en bewaart beide ten gebruike. Men weegt vervolgens 1000 grein aq. lauro cerasi af, voegt daarbij een drachma ammon. liq., schudt het om en laat het eenigen tijd met elkander in aanraking; voegt er vervolgens 130 greinen van de gemelde zilverzoutoplossing bij, en laat het wederom eenige oogenblikken staan en voeg nu zoo veel zuiver NO^{5} bij, totdat lakmus-papier zwak-rood gekleurd worde. Na afzondering van het vocht door middel van een filtrum wassche men het cyaan-zilver volkomen uit en beproeve nu hoeveel grein van desolut. chloreti sodii vereischt worden om de in het vocht nog aanwezige nitr. argenti neder te slaan. Onderstel, dat daartoe 40 grein noodig waren, dan is het gehalte 0,90. (40 van 130 afgetrokken maakt 90)

GEVONDEN STERKTE	HOEVEELHEID WATER OP 1000 D. BIJ TE VOEGEN.	GEVONDEN STERKTE	HOEVEELHEID WATER OP 1000 D. BIJ TE VOEGEN.
0,84	1	1,07	275
0,85	13	1,08	287
0,86	25	1,09	298
0,87	37	1,10	310
0,88	48	1,11	322
0,89	60	1,12	334
0,90	72	1,13	346
0,91	84	1,14	358
0,92	96	1,15	370
0,93	108	1,16	382
0,94	120	1,17	394
0,95	132	1,18	406
0,96	144	1,19	417
0,97	156	1,20	429
0,98	167	1,21	441
0,99	179	1,22	453
1,00	191	1,23	465
1,01	203	1,24	477
1,02	215	1,25	489
1,03	227	1,26	501
1,04	239	1,27	513
1,05	251	1,28	525
1,06	263		

Amsterdam. C. W. ANSINGH, *Apotheker.*

GESCHIEDKUNDIGE BIJZONDERHEDEN, NOPENS DE AANWENDING VAN HET MOEDERKOORN, worden door HECKER in de Verhandl. d. Gesellsch. f. Geburtsh. in Berlin, Hft V. 1852 medegedeeld, waaruit wij het volgende ontleenen. Het gebruik van dit middel is reeds zeer oud. Men leest bij THALIUS, dat de Thüringers het aanwendden om bloedingen tegen te gaan; RAYUS vermeldt, dat men het voor een uitmuntend middel hield bij te sterke kraamzuivering; C. BAUCHINUS achtte het zeer nuttig tegen baarmoederpijn en te sterke menstruatie, CAMERARIUS eindelijk noemde het in 1668, pulvis parturientium, p. partum accelerans, en »poudre oxyotique." Ook uit de getuigenis van andere schrijvers van dien tijd blijkt het, dat het moederkoorn reeds toen zeer algemeen werd aangewend. Weldra evenwel ontstond er eene geweldige reactie tegen dit middel, welke zich in verscheidene verbods-acten lucht gaf. Zoo werd in 1778 aan de Hannoversche vroedvrouwen bij een besluit verboden genoemd middel te gebruiken. Ook op andere plaatsen, b. v. in Frankrijk, werd dergelijk verbod uitgevaardigd. Zoo geraakte het middel, wanneer men Amerika uitzondert, alwaar het als infusum onder den naam van *blasted rye tea* in gebruik bleef bijna geheel in onbruik en kwam in vele landen in vergetelheid. Eerst in 1807 keerde de aanwending van het moederkoorn uit Amerika, door de aanprijzingen van STEARNS te New-York, weder naar Europa terug en sedert dat oogenblik vernieuwde zich de oude strijd vóór en tegen het geneeskundig gebruik van het middel. De een verheft het hemelhoog, de ander schrikt terug voor de gevaren, die hij er aan verbonden acht, een derde, zegt met Mad. LACHAPELLE: Son innocence est sa plus grande vertu.

VERSLAGEN.

VEREENIGING VAN GENEES- EN HEELKUNDIGEN IN ZEELAND.

Vergadering van 23 *Jan.* In de laatste vergadering werd tot lid aangenomen de Heer D. BUYZE, te Hoek, en door den voorzitter het gewone jaarlijksch verslag uitgebragt, hetwelk met eenige bijlagen als naar gewoonte zal gedrukt worden. De vergadering vernam, dat de discussiën over het begraven der lijken, en haar daaruit ontsproten gevoelen over de noodzakelijkheid van een geneeskundig *declaratoir* — een gevoelen, gedeeld en geappuyeerd door de Prov. Gen. Commissie — ten gevolge hadden gehad, dat Heeren Gedeputeerde Staten het wenschelijke van zulk een maatregel hadden doen uitkomen bij de Hooge Regering. Vervolgens werden er bijdragen geleverd en met belangstelling aangehoord van den Heer J. J. PIETERSE over eene vrouw met een uitgebreid gezwel aan den hals: kyste met colloïdvorming, — van Prof. DE JONGE over de ongezondheid van Zeeland met het oog op de sterfte onder de Engelschen in Walcheren in 1809, — en van Dr. J. C. DE MAN, waarnemingen over het gebruik der nieuwe alcoholische extracten van Aconitum, Cicuta, Hyoscyamus en Belladonna. Eindelijk werden vaste commissiën ingesteld voor *Pharmaco-dynamiek* en voor *Verloskunde*, en eene tijdelijke, om in de Julij-vergadering verslag uit te brengen over het al of niet wenschelijke van veranderingen in de Wet der Maatschappij t. B. d. G., met het oog op art. 88 dier Wet, en werden de leden aandachtig gemaakt op art. 10 van deze laatste. Tot lid des bestuurs van de afdeeling werd benoemd Dr. S. DOBBELAER DE WIND.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

BELGIE. — Onze lezers herinneren zich, dat in het Weekblad van 28 Nov. l.l. (pag. 486) een aan de kamer van Vertegenwoordigers van Belgie aangeboden ontwerp van wet ter interpretatie van art. 18 der ook nog bij ons vigerende wet van 12 Maart 1818 met de memorie van toelichting uitvoerig is medegedeeld. Het luidde: *Art. 18 der wet van 12 Maart 1818 wordt op de volgende wijze geïnterpreteerd. Onbevoegde uitoefening van eene tak der geneeskunst wordt aangenomen, wanneer iemand, die niet bevoegd erkend is, doorgaande (habituellement), sieken onderzoekt of bezoekt (onderzoekende of bezoekende), eenig geneesmiddel bestemd tot genezing van bepaalde sieken geeft of voorschrijft, de wijze van gebruik aanwijst, zoowel wanneer die persoon dit uit liefdadigheid of uit winzucht doet, en onverschillig of hij den titel van geneeskundige (Docteur) daarbij aanneemt of niet.*

Den 19den, 20sten en 21sten Januarij is dit ontwerp een onderwerp van uitvoerige discussiën in de kamer geweest, waarbij het van enkele zijden hevige tegenkanting moest ondervinden. Reeds vooraf had eene voorloopige commissie zich tegen de aanneming verklaard en de volgende wetsinterpretatie (geheel tegenstrijdig met het gouvernements-voorstel) voorgesteld: Doorgaande en kostelooze uitreiking van een onschadelijk middel met aanwijzing van de wijze van gebruik, ook wanneer zij voorafgegaan wordt door een bezoek van de lijders, stelt geene onwettige uitoefening van eene tak der geneeskunst daar, dus geene overtreding van art. 12 der wet van 12 Maart 1818.

De discussiën waren zeer belangrijk, omdat zij de argumenten aangeven, die voor en tegen eene beperkte of vrije definitie van uitoefening der geneeskunst kunnen gelden. Het hoofdargument tegen het ontwerp was dat het die liefderijke menschen, die hoewel onbevoegd toch raad en geneesmiddelen tegen bepaalde ziekten uitdeelden, in hun werk zou storen; allerhande voorbeelden van fabrikanten, priesters enz., die dikwerf geneesmiddelen uitdeelden, werden daarbij aangehaald, het ontwerp beschuldigd als aanleiding tot een privilegie voor eene kaste van medici te geven enz.; drogredenen werden daarbij niet gespaard, zoo als b.v. een lid (DUMORTIER) verhaalde, dat ergens 1775 m. en 1830 vr. gestorven waren, die vóor hun overlijden hulp van geneeskundigen genoten hadden, terwijl er slechts 181 m. en 114 vr. waren overleden, die zonder geneeskundige hulp gestorven waren, c'a prouve, durfde het lid zeggen, qu'il y a souvent avantage à se passer d'un médecin!!! Een ander lid (OVERLOOP) wilde het wetsontwerp amendeeren door als voorwaarde voor overtreding der wet te stellen, het maken van een beroep of professie daarvan.

De warme verdediging van het lid RODENBACH, der ministers, en vooral de argumentatie van het lid DE HAERNE, dat die zoogenaamde charité, die het licht der wetenschap schuwt, niet door een wet mag bevorderd worden, — dat het uitreiken van geneesmiddelen, zonder dat vooraf met kennis geoordeeld is, voor welke ziekte, voor welk geval ze dienstig zijn, zonder waarde ja schadelijk is, — dat aan weldadige menschen altijd de gelegenheid om geneesmiddelen door eene deskundige te doen uitreiken openstaat, — dat de arme bij het verbod van eigenmagtig uitreiken geen voordeel geniet, daar door liefdadigheidsinstellingen daarvoor behoorlijk gezorgd wordt enz. enz. — deed nadat het voorstel van de commissie en het amendement van den Heer OVERLOOP met 47 tegen 25 st. verworpen was, het gouvernementsontwerp met 47 tegen 25 stemmen *aannemen*, met eene kleine wijziging boven *tusschen parenthesen* vermeld.

PARIJS. — De bekende patholoog LEBERT, Duitscher van geboorte, is als Med. Professor naar Zürich in de plaats van HASSE beroepen.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Naar aanleiding van het bij het nummer van 12 Januarij ll. gevoegd adres der Plaatselijke Commissie aan het Stedelijk Bestuur is ons door de Regenten der beide gasthuizen het volgende ter opheldering van onderscheidene punten, in het adres voorkomende, medegedeeld.

Burg. en Weth. deelden aan Regenten een schrijven der Plaatselijke Commissie d-d. 8 Oct. 1852 mede, waarin door gemelde Commissie haar *leedwezen* werd kenbaar gemaakt, dat er bezwaren bestonden tegen het dadelijk in gebruik stellen van het door haar voorgestelde locaal op de Prinsengracht naast het Paleis van Justitie tot cholera-hospitaal, en dat met verwerping van haar vroeger voorstel om de cholera-lijders in een gedeelte der kazerne Oranje-Nassau te doen verplegen, nu door B. en W. besloten was, daartoe een gedeelte van het voormalige Oude Mannen en Vrouwen-gasthuis te bezigen. Hoe ondoeltreffend gemelde localen ook zijn mogen, zoo zoude de Commissie echter in hun gebruik berusten, zoo de lijders alsdan niet door den ingang aan de Kloveniersburgwal, maar door de gewone poort van het gasthuis ingebragt werden. Daardoor zouden dan tevens die localen als een aanhangsel van het gasthuis beschouwd kunnen worden, en de cholera-lijders door de geneesheeren van het gasthuis kunnen worden behandeld.

Bij de toezending dier missive werd het oordeel der regenten en der geneeskundigen alleen gevraagd over de wijze van opname, en werd de vraag over de al of niet doelmatigheid dier localen (welke naar het oordeel van Regenten noch voor cholera-lijders, noch voor eenige ziekenverpleging geschikt zijn), geheel buiten questie gelaten.

Daar de toegang tot het gebouw aan de zijde van den Kloveniersburgwal even gemakkelijk is als die tot het gasthuis zelf, en aan de zijde van den Kloveniersburgwal ruime, gedeeltelijk in 1848 op last der Plaatselijke Commissie vervaardigde trappen aanwezig zijn, terwijl de communicatie door het Binnen-Gasthuis langs een smallen, steilen trap allerongeschiktst en moeijelijk te

verbeteren is, meenden Regenten aan de opname bij den Kloveniersburgwal de voorkeur te moeten geven.

Wat de verwachting der Commissie betreft, dat de localen in het O. M. H. als aanhangsel van het gasthuis beschouwd wordende, de cholera-lijders dan ook door de geneeskundigen van het gasthuis behandeld zouden kunnen worden, zoo werd door Regenten geantwoord, dat deze zich uitdrukkelijk daartegen hebben verklaard, daar zij buiten hunne gewone ziekenzalen noch cholera-lijders, noch gewone zieken in het O. M. H. kunnen behandelen, gelijk ook thans een geneesheer afzonderlijk aldaar werkzaam is.

Daar in de missive der geneeskundige Commissie met geen enkel woord sprake geweest is van de verpleging van cholera-lijders in het gasthuis zelve, zal het *misverstand*, waarvan de Commissie in haar adres van 12 Jan. (bladz. 10) melding maakt, wel noch aan Regenten, noch aan de bedoelde geneeskundigen te wijten zijn.

De besmettelijkheid der cholera kwam bij de beantwoording der gemelde missive in zooverre ter sprake, als het nadeel moest worden aangetoond van den toegang door het Binnen-Gasthuis naar het O. M. Huis, daar die toegang tusschen de zalen der kraaminrigting loopt. Men meende, dat bij het nog bestaande verschil van gevoelen omtrent die besmettelijkheid, men het veiligst en meest verkieselijk zou handelen om de lijders zooveel mogelijk af te zonderen; welk principe van afzondering door de opiniën, in de bij het adres der Plaats. Gen. Comm. overgelegde bijdragen, eerder gehuldigd dan weersproken wordt.

— De berigten over de *Cholera* te Petersburg zijn de volgende. Den 4 Jan. waren er 384 gevallen in behandeling, tot den 9 kwamen er 243 nieuwe bij, werden 107 personen als hersteld en 85 als overleden opgegeven; er bleven dus 443 in behandeling; uit Parijs werd den 21 Jan. vermeld, dat er 10 gevallen van Cholera in verschillende hospitalen waren waargenomen, terwijl echter 2 dagen later van geene nieuwe werd gewag gemaakt, wel van een groot aantal diarrhoëen.

— De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft de gemeentebesturen opmerkzaam doen maken, dat als maatregelen tegen het ontstaan en de verspreiding der hondsdolheid kunnen strekken:

1°. het heffen eener gemeentebelasting op de honden;

2°. het dooden van alle des nachts losloopende honden;

3°. het vastleggen van alle honden, die aanschieten of pogen te bijten;

4°. het dragen van een muilkorf voor trek-honden;

5°. het dooden van elken hond, die verdacht wordt dol te zijn;

6°. het dragen van een muilkorf door alle honden gedurende drie maanden, wanneer een dolle hond in de gemeente of daaromtrent aanwezig is;

7°. het opsluiten en bewaken van dieren gebeten door van dolheid verdachte honden; terwijl ten slotte ter kennisse der ingezetenen gebragt wordt, dat de zoogenaamde Bildtsche drank, volgens het oordeel van erkende deskundigen, geen vertrouwen verdient.

— Door den Minister van Justitie zijn de procureurs-generaal, belast met de Rijks-politie, opmerkzaam gemaakt, dat er termen zijn om de zoogenaamde *Hongaarsche doctors* of *oliekopen* volgens de wet op vreemdelingen naar de grenzen te doen brengen of bij aankomst af te wijzen.

— Den 20sten Jan. zijn te Utrecht gepromoveerd tot Med. Doctores de Heer E. H. EKKER na de verdediging eener *diss. anat. inaug. de cerebri et medullae spinalis systemate vasorum capillari in statu sano et morboso*, en de Heer H. FABIUS op eene *diss. med. inaug. de spirometro ejusque usu observationibus cum aliorum tum propriis illustrato*, en den 21sten de Heer H. W. CRAMER op een *spec. med. inaug. continens nonnullos casus Morbi Brigthii observatos in nosocomio Amstelodamensi*.

— De Heer Off. v. Gez. 1ste L. GOBÉE, thans te Deventer, is naar Amsterdam verplaatst, ter vervanging van wijlen Dr. DE KLOPPERT; naar Deventer, de Heer J. ROOS, Off. v. Gez. 1ste kl. te Medemblik.

— De off. v. gez. 3de kl. bij de landmagt W. F. H. WESTENENG is (naar ouderdom van rang) bevorderd tot off. v. gez. 2de kl.

— Den 22sten Januarij is overleden de Heer J. H. PETERS, Med. Doctor te Wormerveer, in den ouderdom van 62 jaren; den 8sten Januarij de Heer J. VAN RAALTEN Apotheker te Amsterdam, in den ouderdom van 68 jaren.

MIDDELBURG, 27 Jan. 1853. — In de zitting van den Gemeenteraad van heden werd tot stads-geneesheer benoemd de Heer Y. KEYZER, Med. Chir. et Art. Obst. Doctor te St. Maartensdijk, in Utrecht.

BIBLIOGRAPHIE.

Almanach général de médecine pour la ville de Paris, fondé par Dommange-Hubert et continué par l'administration de l'Union médicale. Paris, 1853. Victor Masson. 3 fr. 50 c.

F. Rouband: Annuaire médical et pharmaceutique de la France. Paris, 1853, J. B. Baillière. 5 fr.

P. Baumès: Précis théorique et pratique sur les diathèses. Paris, 1853, Germer-Baillière. 6 fr.

Marshall-Hall: Synopsis of the Diastaltic Nervous System. London, 1852. 21 s.

R. Knox: A Manual of human Anatomy, Descriptive, Practical and General. London, 1852. 12 s. 6 d.

T. H. and *E. Ledwich*: The Practical and descriptive Anatomy of the human Body. Dublin, 1852. 12 s. 6 d.

R. Lee: Clinical Reports of Ovarian and Uterine Diseases; with comments. London, 1852, 6 s. 6 d.

What to Observe at the Bed-Side and after Death in medical Cases. London, 1852. 4 s. 6 d.

S. Hare: Facts and observations on the Physical Education of Children, especially as regards the Preventions of Spinal and other Deformities. London, 1853, 2 s. 6 d.

Shaw's: Union Officer's and local Board's of Health Manual for 1853. London, 1853, 4 s.

R. U. Piper: Operative Surgery illustrated. Boston, 1852, 31 s. 6 d.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. Zaturdag, 5 Februarij 1853. 6.

DE KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

Nadat de moeijelijkheden, die het in werking komen der Akademie van Wetenschappen, gedurende een vol jaar verhinderd hebben, uit den weg geruimd zijn, heeft dat geleerde ligchaam den 29sten Januarij hare eerste openbare zitting gehouden. Met genoegen is voorzeker dit begin der werkzaamheden door ieder voorstander van wetenschappen vernomen, vooral nu de Akademie door de openbaarheid harer zittingen de belangstelling van velen opwekt en zij, niet alleen adviserend ligchaam voor het Gouvernement zijnde, een krachtigen invloed op den gang der wetenschappen kan uitoefenen, zoo door voorbeeld als door leiding, zoo door onderzoek uit te lokken, als pogingen van anderen aan te moedigen en te ondersteunen. Zij behoeft toch niet alleen eene vereeniging te zijn, waarin de leden de vruchten van hunne werkzaamheden elkander mededeelen, maar ook eene waaraan anderen hunnen arbeid kunnen aanbieden en zoo aan het oordeel der meestbevoegde geleerden onderwerpen. De zamenstelling der Akademie, waarin verscheidene takken der natuurwetenschappen door de eerste geleerden van ons land gerepresenteerd zijn, geeft hiertoe voor ieder den besten waarborg van juist oordeel. De Akademie zal dus de regte plaats zijn waar ieder nieuw feit of nieuwe opvatting met het vooruitzigt op juiste waardeering het eerst kan medegedeeld worden, geen gesloten vereeniging, maar een ligchaam in welks bemoeijingen ieder beoefenaar van natuurwetenschap deelen kan en deelen moet.

Het is dus eene pligt van onze zijde om in het Weekblad de werkzaamheden van de Akademie met naauwlettendheid mede te deelen, voor zoover namelijk die voor geneeskundigen in het algemeen van belang zijn; maar dat hierbij de omvang van de voor ons belang inboezemende takken van natuurwetenschappen eer wijd dan naauw zal genomen worden, zullen wij wel niet behoeven te verdedigen in een tijd waar de kennis van de natuurkundige wetenschappen voor den geneeskundige teregt zoo hoog geschat wordt.

De eerste vergadering werd nog slechts door een 17tal leden (er zijn 25 gewone en 25 buitengewone) bijgewoond, een getal dat, men kan het verwachten van het belang, dat de leden zelve zullen koesteren in den invloed van de Akademie op het algemeen, zeker spoedig grooter zal zijn, terwijl een ruim aantal hoorders van de werkzaamheden getuige waren.

Het rustend lid, de bejaarde G. VROLIK, deelde het eerst eenige bijzonderheden mede over de werktuigelijke, niet scheikundige wijze waarop de Pholas crispata openingen en gangen vormt in steen, lichtte haar door daartoe medegebragte voorwerpen toe en vermeldde daarbij, dat terwijl door ROBERTSON en CAILLAUD een strijd over de prioriteit der ontdekking van deze oorzaak der doorboring gevoerd wordt, de zaak reeds vóór 70 jaren door onzen landgenoot LEENDERT BOMME is ontdekt en beschreven.

De Heer VAN REES gaf eene voorloopige mededeeling betreffende de theorie van FARADAY over het magnetismus en de werking der magnetische krachtlijnen.

De Heer G. J. MULDER deed daarop eene mededeeling over het drinkwater in ons vaderland. De in dezen tijd zoo van verschillende zijden besproken questie over de waarde van een zekere hoeveelheid van zouten voor het gebruik roerde hij daarbij niet aan, maar bepaalde zich bij de mededeeling van een begin van onderzoek der drinkwaters door den Heer GUNNING te Utrecht ondernomen.

Wat de manier van dit onderzoek betreft,

vermeldde de S. dat men getracht heeft de bestanddeelen te bepalen zoo als zij zich in de verdampte massa bevinden; een oordeel te vellen hoe zij zich naast elkander in opgelosten toestand bevinden, de constitutie van het water zelve op te geven, achtte hij bij de tegenwoordige kennis niet mogelijk, misschien nimmer te geven. — In alle drinkwaters werd acidum nitricum (uit de lucht en uit de bouwbare aarde afkomstig), ammonia, kiezelzuur (in vrijen toestand en gebonden), *zeer weinig* Iodium, dampkringslucht (waarin 28 tot 30 pCt. Oxygenium), een weinig alumen en ferrum, verder kalk, magnesia, soda en potassa en koolzuur, zwavelzuur en chloor gevonden.

Wat de gezamenlijke hoeveelheid der zouten in de welwaters betreft, vermeldde Spr. dat de Utrechtsche welwaters gemiddeld $\frac{10}{10000}$ (van 8,09 tot 13) vaste bestanddeelen bevatten, terwijl hij nog de volgende cijfers mededeelde van welwaters van de Veluwe (Amerongen) $\frac{1}{10000}$, van 's Gravenhage $\frac{6}{10000}$, van Middelburg $\frac{7}{10000}$, van Leyden $\frac{9}{10000}$, van Zwolle $\frac{11}{10000}$, van Hertogenhosch $\frac{13}{10000}$. Als bijzonderheden vermeldde S. dat er overeenstemming in de hoeveelheid van koolzuur en chloorsodium gevonden werd, dat de carbonates alcalini niet in alle drinkwaters aanwezig zijn, enz.

Met eenige opmerkingen aangaande de verschillen in de smaak der drinkwaters en den oorsprong der zouten eindigde de Spr. Enkele watersoorten, die bekend zijn voor hunne goede smaak verschillen weinig in zoutgehalte met andere min smakelijke, zoodat dit alleen daarvan de rede niet zijn kan, de waters van Utrecht en 's Hertogenbosch toch verschillen zeer in smaak, weinig in zoutgehalte. Spr. meent dat verschil voornamelijk aan het gehalte van organische stoffen, onder andere aan kwel- en kwelafzetselzuur, te moeten toeschrijven; de bestanddeelen toch zijn niet alleen afkomstig van de gronden, die de bronnen zelve doorloopen, maar ook van de daarboven gelegene lagen waarvan de bestanddeelen door plantengroei als anderzins geïnfluenceerd worden, vooral in steden, waar de grond met grachten, rioelen enz. doortrokken is; die zekere invloed nu van het omliggend grachtwater, b. v. bij het water van den Mariapomp te Utrecht, meent Spr. dat daarbij niet uit het oog moet worden verloren.

Ten slotte behandelde de Heer HARTING de vraag of er reden is om het gevoelen in de vorige eeuw door CRUQUIUS, LULOFS en anderen voorgestaan, dat de bodem van ons land voortdurend daalt, evenzoo als zulks in Zweden is waargenomen, bevestigend te beantwoorden. Als bijdrage daartoe deelde Spr. mede, dat hij bij het onderzoek van den grond opgebragt bij de putboring te Gorkum, welke tot eene diepte van 183½ Ned. El gaat, gevonden heeft, dat de zoetwater formatie (diatomeën laag) ter diepte van 121 el (117 onder A. P.) gaat, terwijl hij verder opmerkte dat op verschillende plaatsen sedert de 14de eeuw het A. P. vooral het zomerpeil telkens verlaagd is. — Een voorstel uit die mededeeling voortvloeijende zal in de volgende vergadering behandeld worden.

Behalve deze met blijkbaar genoegen aangehoorde bijdragen werd er tevens mededeeling gedaan, dat men weldra de Bibliotheek van het voormalige Koninklijk Nederlandsch Instituut voor het publiek zal geopend zien. Wij kunnen deze maatregel niet anders dan ten ten hoogste toejuichen, en hopen, dat men uitgaande van een gezond wetenschappelijk begrip deze bibliotheek, zoo als zij thans nog bestaat, in haar geheel zal laten. Immers de natuurkundige wetenschappen onzer dagen en dus ook de geneeskunde staan in naauw verband met die, welker beoefening de taak der vroegere klassen van het Instituut was. Een scheiding der wetenschappen is tegenwoordig niet meer doenlijk, en zou hoogst ongelukkig zijn voor eene bibliotheek eener inrigting, die in Nederland de eenigste is waaraan de belangen der natuurkundige wetenschappen zijn toevertrouwd. Blijft deze bibliotheek in haar geheel, dan kan zij de kern eener uitgebreide verzameling worden, waaraan ook de hoofdstad zoo zeer behoefte heeft.

Onder de uitgebragte rapporten vermelden wij die over eene ichthyologische bijdrage uit Oost-Indië van Dr. BLEEKER, over weerkundige waarnemingen in Oost- en West-Indië en over de middelen om monumenten en beelden uit kalksteen vervaardigd tegen bederf te bewaren.

Hiermede zouden wij kunnen eindigen. Maar in een blad, bestemd om de belangen der geneeskunde voor te staan, kunnen wij bij deze gelegenheid de wensch niet onderdrukken, dat deze wetenschap, de natuurwetenschap bij uitnemendheid (de bevordering der wis- en natuurkunde *in haren geheelen omvang* toch is volgens 's Konings Besluit het doel der Akademie) ook een deel der werkzaamheden der nieuwe Akademie moge uitmaken. Vooral wenschten wij dat de Akademie ook hare aandacht zal vestigen op datgene wat de grondslag voor de gezondheidsleer en hare toepassing in ons land zal moeten uitmaken. De Akademie die behalve geneeskundigen ook physici, scheikundigen, botanici, geologen, ingenieurs onder hare leden telt, moet van de voorlichting dier leden bij het onderzoek van de leeringen der hygiène en hare praktische toepassing gebruik maken, omdat deze hygiène van al die wetenschappen licht behoeft en van alle takken der geneeskunst het best in eene vereeniging als deze kan beoefend worden. Het is dus te verwachten, dat de eenigste vereeniging in ons land van *al* de natuurkundige vakken de pogingen van hen zal willen ondersteunen, die in Nederland zòo dikwijls, maar nog altijd zonder veel vrucht, op eene meer ruime toepassing van de gezondheidsleer aandringen, en dat de leden zich niet alleen tot den kring hunner speciale vakken blijven bepalen, zonder ze dienstbaar te maken aan de voldoening van eischen, waarvan ieder geneeskundige met iederen dag meer behoefte gevoelt.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

VERGIFTIGING MET PHOSPHORUS. — In den vorigen Jaargang van dit Weekblad is de vergiftigende invloed van phosphorus op het organisme en de wijze van werking van de onderchloorzure magnesia als tegengif daarbij een ontwerp van discussie geweest tusschen de H.H. Drs. W. M. P. en DE VRIJ (pag. 26, 49, 67 en 99). De Red. vertrouwde na de repliek van den Heer DE VRIJ, dat de zaak *volgens de bekende feiten* genoegzaam toegelicht zou geacht worden, daar tot nadere juiste opvatting van de punten in questie nieuwe proeven vereischt werden. Deze zijn nu later door Dr. VAN HASSELT ondernomen, en in de dezer dagen verschenen aanteekeningen van het verhandelde in de sectievergaderingen van het Prov. Utr. Genootschap aldus medegedeeld:

»De Heer VAN HASSELT vestigt de opmerkzaamheid der Vergadering op de vergiftiging door *phosphorus*. Het blijkt uit menigvuldige mededeelingen, die ons daarover, inzonderheid uit de verschillende landen van Duitschland en Oostenrijk geworden, dat niet alleen de toevallige, maar ook de opzettelijke intoxicatiën door deze stof steeds toenemen. Dit kan niet bevreemden, wanneer men in aanmerking neemt, dat het *oeconomisch* en *technisch* gebruik daarvan zich zoo sterk uitbreidt; dat honderde ponden phosphor voor muizen- en rattendeeg worden afgeleverd; dat duizende ponden voor de bereiding der lucifers in de wandeling komen. In één zomer werden, alleen in een klein landstadje van het Hertogdom Brunswijk, meer dan veertig ponden phosphorus door apothekers en drogisten gebruikt tot het vervaardigen van phosphor-deeg voor ongedierte. Dit vergift, en inzonderheid zijne werkingswijze, als mede het opsporen van een geschikt scheikundig tegengift voor hetzelve, beginnen dan ook meer de aandacht tot zich te trekken, dan vroeger. Spreker meent, ten deze bepaald te mogen stilstaan bij de proeven van BECHERT, en de discussie, die daarover is ontstaan tusschen de Heeren PERK en DE VRIJ, in het Nederlandsche Weekblad van Geneeskundigen van dit jaar. Hij herinnert kortelijk aan hetgeen daarover reeds bekend is, bepaaldelijk met het oog op de aanwending der door DUFLOS voorgeslagene en door BECHERT het eerst op konijnen beproefde *onderchloorzure magnesia* met exces van basis. Zonder te willen twijfelen aan de goede *uitkomsten*, die daarbij zouden zijn verkregen, meent de Spreker toch, dat in de *verklaring* der gunstige werking van dit tegengift, eene dwaling is ingeslopen, die ligtelijk kan worden hersteld. Volgens de meening van BECHERT immers, moet de *hypochloris magnesiae* bij phosphor-vergiftiging beschouwd worden hierdoor werkzaam te zijn, dat hij de vorming tegengaat van *phosphor-waterstof* in de maag, daar, volgens zijn oordeel, de voorname doodelijke kracht van den phosphorus in de ontwikkeling van dit gas zou zijn gelegen. Hij veronderstelt, dat het onderchloorzuur *in casu* aan de beide elementen van dit gas, waterstof en phosphorus, terstond zuurstof zal afstaan, en ze alzoo tot water en phosphorzuur oxyderen, terwijl dit laatste zuur dan onmiddellijk wordt veronzijdigd door de *in excessu* voorhandene *magnesia*. Hoe dit zij, — zonder verder te treden in de mede geopperde vragen, over het meerder belang der *plaatselijke* of der *algemeene* werking van de bij phosphor-vergiftiging genoemde producten, — is Spreker van oordeel, dat de vrees, hier door sommigen geopenbaard, opzigtens de ontwikkeling van *hydrogenium phosphoratum*, bij intoxicatie door *phosphorus in substantia*, slechts op hypotheesen berust. Aangenomen, dat dit gas zoo vergiftig werkt als sommigen meenen, hetgeen nog niet voldoende is ge-

bleken, aangenomen, dat het zich onder sommige omstandigheden uit phosphorus en water ontwikkelen *kan*, zoo is dit gas, zoo ver hem bekend is, nog in geen enkel geval van phosphor-vergiftiging scheikundig *aangetoond*, noch bij den mensch, noch in dier-proeven. Het ligt dus voor de hand, dat men, vóór op deze hypothese te gaan voortbouwen, zich moest overtuigen, of er werkelijk, bij de onderwerpelijke vergiftiging, phosphor-waterstof-gas in de *maag* ontwikkeld wordt.

Om betrekkelijk dit punt eenige zekerheid te krijgen, heeft Spreker, met zijn' ambtgenoot VAN DEN BROEK, de volgende proeven genomen: 1°). Twee decigrammen (3 grein) phosphorus werden vooraf in heet water gesmolten en door schudden in een' hoogst fijn verdeelden toestand gebragt, en toen in een kolfje gegoten, hetgeen, zoo veel mogelijk, onder gelijke omstandigheden verkeerde als eene maag. Het was, namelijk, nagenoeg geheel gevuld met eene aardappelenbrei, gedestilleerd water, 1 drachma goede kalfslebbe en 10 droppels verdund zoutzuur. Aan dit kolfje werd eene gas-geleidingsbuis bevestigd, en deze met hare opening onder het water van een' waterbak gesteld. Daarboven stond een met water gevuld luchtklokje, om het mogelijk gevormde gas op te vangen. Het kolfje werd gedurende verscheidene uren op eene temperatuur van 37° C. gehouden. Deze proef gaf een geheel *negatief* resultaat. Er ontwikkelden zich slechts enkele, niet noemenswaardige, kleine belletjes, die aan de lucht volstrekt geen damp gaven, noch eenigen reuk verspreidden, noch veel minder ontbrandden. Het bleek, dat het een weinig dampkringslucht was geweest, die zich, bij het verhoogen der temperatuur in het kolfje, had uitgezet. 2°). Een met dergelijk kunstmatig maagsap bedeeld mengsel van phosphorus, water en aardappelen, werd insgelijks in een kolfje gebragt, dat, door middel van eene dubbel gebogene buis, verbonden was met een ledig, tweehalzig, Woulfsch fleschje, uit welks anderen hals eene tweede, gebogene buis te voorschijn kwam, waaraan een kali-apparaat van LIEBIG, met eene oplossing van *nitras argenti* gevuld, bevestigd was. Men liet de kolf weder eenige uren tot op 70° C. verwarmen. Er stroomden enkele luchtbelletjes door de zilver-oplossing, doch daarin vertoonde zich *geen spoor* van donkerbruine of zwarte verkleuring, die zelfs bij een minimum van phosphor-waterstofgas, niet achterwege zou zijn gebleven. Ten einde, ten overvloede, de overtuiging te verkrijgen, dat bij deze proeven het mogelijk gevormde *hydrogenium phosphoratum* niet in het water opgelost was gebleven, werden, op het einde der proef, de beide kolfjes eenigzins sterker, tot op 90° à 100° C., verwarmd, om het gas uit te drijven. Ook dit heeft geene de minste verandering in de vorige uitkomsten opgeleverd.

Spreker meent alzoo te mogen besluiten, dat er bij vergiftiging met *Ph. in substantiâ* geene sprake behoeft te zijn over de vorming van PH^3 in de maag, noch bij de beschouwing der plaatselijke werking van dit vergift, noch bij de verklaring der werkzaamheid van het voorgeslagen tegengift. Dit wordt door de geheel ontkennende uitkomsten der medegedeelde kunstmatige digestie-proeven, zijns bedunkens, met voldoende zekerheid aangetoond. Of intusschen, na intreding van den opgeslorpten Ph. in het bloed, vorming van dit gas in de tweede wegen kan plaats grijpen, of daarvan misschien de verwijderde werking voor een deel afhankelijk is te achten, dit moet voorshands onbeslist worden gelaten."

Op eene vraag van een der leden antwoordde de Heer V. HASSELT nog, dat hij van meening is, dat de phosphorus als zoodanig in het bloed wordt opgenomen.

PROLAPSUS UTERI GENEZEN DOOR RETROFLEXIO. — De waarneming van de volgende drie gevallen deden bij Dr. SEYFERT (*Prag. Vierteljahrschr.* I. 1853) het denkbeeld eener nieuwe geneeswijze van prolapsus uteri ontstaan. Het eerste betreft eene 30jarige multipara, die 12 weken na hare laatste bevalling, waarbij zij zeer spoedig het bed verlaten had, wegens prolapsus uteri hulp kwam inroepen. De uterus kwam 2 duim buiten het ostium vaginae te voorschijn, was, gelijk bij het onderzoek met de sonde bleek, de helft langer dan de normale baarmoeder en vertoonde eene aangezwollene, geëxcoriëerde, bij de aanraking ligt bloedende portio vaginalis. Nadat gedurende 3 weken bij aanhoudende ligging op den rug, verscheidene malen daags de koude uterusdouche was aangewend, kwam de prolapsus bij het loopen niet terug. Door de inwendige exploratie erkende S. eene volkomene retroflexio uteri, die niet den minsten last veroorzaakte en zulks ook thans 4 maanden na haar ontslag niet deed. Het tweede geval is dat eener 29jarige dienstmaagd, die voor 3 jaren gekraamd had en ½ jaar geleden na zwaar gearbeid te hebben eene uitzakking van de baarmoeder bespeurde. Bij het onderzoek vond men 2½ duim van den uterus, die tweemaal de gewone lengte had, buiten de genitalia externa liggen, benevens een granulerend ulcus rondom het ostium en eene etterachtige uitvloeijing uit de holte. Er werden omslagen met aq. Goulardi aangewend en de inwendige baarmoederoppervlakte werd met lapis getoucheerd tot genezing van de blennorrhoea en van de ulceratie. Op een morgen zag S. dat de uterus van zelf weder naar binnen gegaan was en eene achterwaartsche rigting had aangenomen, waarbij echter de sonde gemakkelijk in de gewone rigting kon ingevoerd worden. Eensklaps ondervond de lijderes na hevig persen bij de ontlasting eene hevige pijn in het bekken, die na aanwending van pijnstillende middelen en warme pappen bij rustige ligging plaats maakte voor een dof drukkend gevoel in de lendenen. Men trof een hoogen graad van retroflexio aan met groote gevoeligheid van het ligchaam der baarmoeder, die na gedurende 4 dagen aangewende koude injectiën verdween. De retroflexie werd toen nogmaals door middel van de sonde geconstateerd. Ook nog na verscheidene weken was de prolapsus niet teruggekeerd en de vrouw ondervond, ook zelf bij zwaar werk, geenerlei hindernis. Het 3de geval eindelijk betrof eene 23jarige dienstmaagd, die

na hare laatste bevalling spoedig hare werkzaamheden weder was gaan verrigten en weldra het uitzakken van een gezwel buiten de genitalia bespeurde: ½ jaar later riep zij hulp in. S. vond de baarmoeder voor de helft buiten de geslachtsdeelen liggen en slechts weinig in lengte toegenomen: de scheede was mede uitgezakt en na repositie van den uterus wijd en kort, met eene circulaire plooi van het slijmvlies voorzien. Eene driemalen herhaalde poging om door middel van de serres fines eene vernaauwing der scheede en daardoor vermindering van den prolapsus te weeg te brengen, mislukte geheel, daar na het uitvallen van de haakjes niet de minste verandering in de vagina werd waargenomen. Toen werd nog gedurende 14 dagen bij aanhoudend op den rug liggen de koude douche aangewend, na verloop van welken tijd S. de vrouw onderzocht en de scheede veel naauwer doch den uterus geretroflecteerd vond. Hij liet haar toen opstaan en hare gewone bezigheden verrigten en toen na verloop van verscheidene dagen de uterus niet weder naar buiten kwam, werd zij ontslagen. Omdat hier de uterus slechts weinig verlengd was, gelooft S. niet, dat de retroflexie blijvende zal zijn.

Steunende op deze waarnemingen heeft SEYFERT besloten om in gevallen, waar bij prolapsus en verlengde baarmoeder na de repositie en rustige ligging op den rug niet van zelf eene retroflexie ontstaat, deze door de uterussonde kunstmatig voort te brengen, door de in de gewone rigting ingevoerde sonde zoo te draaijen, dat hare concaviteit naar achteren komt. Hierdoor ontstaat wel geene volkomene omknikking, doch altijd toch eene ombuiging van de baarmoeder, die dan gemakkelijk van zelf en bij medewerking van de drukking van de buiksingewanden in eene omknikking kan overgaan, wanneer de cervix door het scheedegewelf zoo gefixeerd is, dat zich geene retroversie vormt. S. toch houdt de prolapsus voor veel lastiger dan de retroflexie, zoowel in een moreel als in een physisch opzigt. Hij kent vele vrouwen, die reeds jaren lang met een aanmerkelijken graad van retroflexie even zwaren arbeid verrigten, als toen zij gezond waren en reeds gewend zijn aan nu en dan ontstaande lendenpijnen, trage darmontlasting en menstruatiestoornissen, welke echter niet zoo ondragelijk zijn als de bij prolapsus voorkomende.

Ofschoon wij gaarne toegeven, dat de prolapsus uteri in vele gevallen tot de cruces zoowel van de geneeskundigen als van de lijderessen moet gerekend worden en wij met belangstelling kennis nemen van elken nieuwen voorslag om dit lastig gebrek op te heffen, moeten wij erkennen, dat de verwachting, die Dr. SEYFERT van zijne nieuwe geneeswijze schijnt te koesteren bij ons weinig sympathie vindt. Het is inderdaad zonderling en geeft hen, die de manipulatiën veroordeelen waaraan de hedendaagsche gynaekologen de baarmoeder onderwerpen een nieuw wapen aan de hand, dat, terwijl men aan de eene zijde allerlei nieuwe instrumenten vindt aangeprezen om ombuigingen van den uterus te herkennen, te reponeren en gereponeerd te houden, thans voorgesteld wordt om deze gedaanteverandering kunstmatig daar te stellen. Wij willen hier niet beoordeelen in hoeverre de prolapsus uteri lastiger is voor de patienten dan de retroflexie. Wij zouden echter naast de lijderessen met retroflexie, die volgens S. van haar gebrek weinig hinder hebben, andere ons bekende, die aan vrij aanzienlijken prolapsus uteri lijden, kunnen aanvoeren, die evenzeer voortdurend zwaar werk verrigten en niet ligt geneigd zijn zich tot opheffing van hare kwaal, aan het dragen van pessaria of eene kunstbewerking te onderwerpen; en ofschoon wij zelve geen genoegzaam aantal van vrouwen met retroflexio uteri hebben kunnen waarnemen om op eigen gezag te oordeelen, vinden wij in de handboeken zeker geene uitlokkende schilderingen van dien toestand vermeld. Veel echter zal hier wel van de verschillende individualiteit der lijderessen afhangen. Bij jonge vrouwen, zoo als die op welke bovenstaande waarnemingen betrekking hebben, achten wij echter eene retroflexio uteri zeker bedenkelijker dan een prolapsus. Een geringe graad van den eerstgenoemden toestand moge gedurende eenigen tijd straffeloos verdragen worden, men weet echter niet in hoever zij kan verergeren, door vernaauwing van het kanaal van den baarmoederhals de afvloeijing der catamenia belemmeren en vooral bij eene volgende graviditeit, welke voor het herstel van prolapsus dikwerf gunstig is, behalve andere nadeelen groot gevaar van abortus veroorzaken. En, daargelaten de mogelijkheid om zelfs bij verlengde baarmoeder kunstmatig retroflexie daar te stellen, is voorzeker het manoeuvreren met sonden om een regten uterus krom te buigen zoo onschuldig niet als S. opgeeft. Bij jonge vrouwen in recente gevallen eindelijk, zoo als die, welke S. mededeelt, is de prognose tot herstel van den prolapsus zoo ongunstig niet, dat zij het beproeven van eene geneesmethode als de bovenstaande regtvaardigt. G.

ZIEKTEN DER GEVACCINEERDE KINDEREN. — BEDNAR nam in het vondelingengesticht 4 malen variola bij gevaccineerde kinderen waar. Bij een 37 dagen ouden knaap en bij een 44 dagen oud meisje, die elk 6 normale vaccinepokken hadden, begon de variola op den 6den dag van het vaccineproces, onder hevige koortsbewegingen. Bij een knaap van 9 dagen brak de variola op den derden dag na de koepokstofinenting uit en vertoonde reeds op den 4den dag van hare eruptie talrijke pustulae, terwijl de vaccinepok op den 6den dag van haar bestaan eerst kleine blaasjes vormde. Bij een 4den 48dagen ouden knaap begon de variola op den 13den dag na de vaccinatie.

Als plaatselijke toevallen der echte vaccine, zonder dat zij op haren specifieken aard eenigen invloed hebben, noemt B.: *a*. Het zweren van de vaccinepuist, gewoonlijk na den 8sten dag ontstaande. Dit komt dikwijls voor bij het eerste overbrengen der vaccine van de koe op den mensch. Bij kinderen van 10—14 dagen ontstaan dikwerf pemphigus-blazen op verschillende plaatsen van de huid, soms zelfs onder de vaccinepokken. *b*. Gangreen op de plaatsen, waar de inenting geschied is, bij zwakke, door diarrhoe uitgeputte kinderen.

Als anomale vormen der vaccine worden aangevoerd: *a*. Ontsteking en suppuratie van de inentingwondjes, waarvan grove, verroeste en stompe vaccinelancetten de gewone oorzaak zijn; *b*. de achterlijke vaccinepok, die te laat komt en klein blijft zonder reactie, en onder schadelijke invloeden, als: gebrek aan voedsel, diarrhoe enz. ontstaat; *c*. de zoogenaamde eczemapok. In plaats van de gewone pok ontstaat reeds in de eerste dagen een klein jeukend blaasje, dat spoedig suppureert en opengebersten een klein, vochtig, jeukend zweertje met rooden, hoogen bodem daarstelt: zij komt soms bij gerevaccineerden voor; *d*. de bijpokken zijn die, welke niet op de plaats van inenting, doch naast de pok of op eenigen afstand te voorschijn komen en een met de oorspronkelijke pokken gelijk of wel vroeger of later verloop hebben.

De vaccinekoorts, die den 7—9den dag pleegt op te treden, is slechts kort van duur en bij pasgeborenen en jonge zuigelingen dikwerf naauwelijks merkbaar. Bij oudere kinderen pleegt zij heviger te zijn. Het kind kan echter gedurende het vaccineproces door koorts aangetast worden, die van andere oorzaken of van eene anomalie van het verloop der vaccine afhangt.

Tot de bij gevaccineerde kinderen dikwijls voorkomende exanthemata behooren: de seborrhee van het hoofd en voorhoofd, vooral de roseola, urticaria, lichen, eczema en erysipelas. Niet zelden kwam als gevolg der vaccinatie otorrhee te voorschijn en bij twee knapen urethrorrhee. Slijmvloed der vagina, ulceratie der schaamlippen, lympheuitzweeting achter de ooren, in de okselholte, in de plicae inguinales enz. met opvolgende verzwering, navelverzwering en zelfs gangreen der ulcererende plaatsen waren bij zuigelingen in de eerste 3 maanden geene zeldzaamheden en begonnen meest op den 4—10den dag na de vaccinatie. Ook kwamen abscessen in het onderhuidbindweefsel op verschillende plaatsen niet zelden na de koepokstofinenting voor. Infiltratie en suppuratie van de lympheklieren, vooral van die der regio submaxillaris en inguinalis, soms met ontsteking van het omliggend bindweefsel en van de huid, ontstonden op den 6—15den dag na de inenting, in vele gevallen voorafgegaan door bronchiaal katarrh of diarrhee met aphthae. Eindelijk kunnen uit alle de genoemde aandoeningen gecompliceerde ziektevormen als gevolg der vaccinatie optreden. B. zag ziektevormen, die aan de syphilis hereditaria gelijk waren, als uitdrukking eener door de vaccinatie te voorschijn geroepen dyscrasie of meer waarschijnlijk eerder van eene toevallige complicatie afhangende. In weerwil van het gebruik van mercurialia liepen deze gevallen meest doodelijk af. Verschillende ziekten van het darmkanaal, aphthae, veelvuldig braken, dyspepsie waren gedurende de eerste 8 dagen na de vaccinatie bij kinderen van eene maand niet zeldzaam, evenzoo sereuse diarrhee en cholera in de eerste drie maanden. Bij een knaap van 11 dagen ontstond op den 5den dag der inenting plotseling exsudative diarrhee en deze verliep nog op denzelfden dag doodelijk. Croup van het colon begon bij een knaap van 6 maanden op den 6den dag na de vaccinatie met koorts en convulsiën en eindigde na 10 dagen met den dood. Congestive turgor of acute zwelling van de lever en vooral van de milt werd bij kinderen in de eerste 4 weken na de vaccinatie, alléén of met andere ziekten gecompliceerd waargenomen. Ontsteking der milt kwam slechts in één geval voor. Ook waren ziekten der ademhalingsorganen bij gevaccineerde kinderen niet zeldzaam, vooral catarrhus bronchorum met coryza en de catarrhale pneumonie. Eindelijk kwamen in de eerste 4 weken na de inenting exsudaten in het pericardium, de pleura of het peritonaeum, alsmede encephalitis, hoewel zeldzamer als de ziekten van darmkanaal en longen, voor.

IDENTITEIT DES PERSOONS. KUNNEN TATOUËRINGEN SPOORLOOS VERDWIJNEN? — Bij een zeer belangrijk crimineel proces betreffende een moord in den omtrek van Berlijn gepleegd, meende men de identiteit van eenen persoon met het gevonden ligchaam te moeten ontkennen, omdat volgens eenige getuigen de vermoedelijk vermoorde tatouëringen op zijn voorarm bezat. Een getuige had dit voor 8—9, een andere voor 3—4 jaren en één derde voor onbepaalden tijd die teekeningen bij den vermoedelijk vermoorden persoon gezien. Het lijk echter, ten tweedemale en wel vijf maanden na den dood, opgegraven zijnde vertoonde echter geene sporen van dusdanige teekeningen. In hooger instantie werd van Prof. CASPER gevraagd of tatouëringen in den loop van den tijd verdwijnen kunnen. Algemeen meent men, dat die teekeningen nimmer, ook na den dood niet, verdwijnen. Om hierin zekerder te zijn onderzocht CASPER getatouëerde soldaten in het koninklijk invaliden huis te Berlijn, ten getale van 36, waarvan bij drie de teekeningen door den tijd geheel verbleekt waren, bij twee waren zij gedeeltelijk en bij vier geheel verdwenen zonder eenig spoor na te laten. Uit één geval bleek onder anderen, dat vrij diep geprikte teekeningen 2—3 jaren duidelijk zigtbaar kunnen blijven om later weder geheel te verdwijnen. (CASPER's *Vierteljahrschrift für gerichtliche und öffentl. Medicin*. 1 Bd. 2. H. S. 274).

Hetzelfde onderwerp is dezer dagen door Dr. HUTIN in de Académie de Médecine, in hare zitting van 25 Jan. j l., ter sprake gebragt. Onder de 3000 oude militairen, die in het hôtel des invalides te Parijs worden verpleegd, zijn 506 getatouëerden gevonden, waarvan 182 met éene soort verf en de overigen met verschillende kleuren zijn getatouëerd. Bij 342 bestaan de tatouëringen nog in haar geheel, bij den eenen meer bij den anderen minder duidelijk, bij 117 zijn zij gedeeltelijk, bij 47 eindelijk is alle spoor van tatouage verdwenen. De geprikte teekeningen met vermillioen verdwijnen zeer dikwijls geheel of gedeeltelijk, die met Chinesche inkt of fijne kool blijven het duidelijkst zigtbaar: die met buskruid, blaauwsel of gewone inkt zijn verrigt verbleken zeer sterk, maar verdwijnen nimmer geheel. HUTIN meent, dat de kortere of langere duur van het bestaan blijven der tatouëringen afhangt van de diepte der geprikte teekeningen, van de stof,

die men tot het kleuren heeft gebruikt en de wrijvingen, die de getatouëerde deelen in meerderen of minderen graad ondergaan.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering van 24 *Jan.* Na eenige huishoudelijke werkzaamheden, waarbij de dit jaar uitvallende leden van het bestuur Prof. SCHNEEVOOGT en de Heer VAN VOLLENHOVEN, bij uitzondering, herkozen zijn en in plaats van wijlen Dr. DOIJER, tot nieuw lid van het bestuur Dr. TILANUS gekozen is, werd door de Commissie voor Topographie en Statistiek, bij monde van Dr. ISRAËLS een uitvoerig rapport voorgedragen over de geneeskundige armenverzorging bij de verschillende diaconiën hier ter stede. Dit stuk, een gevolg van het voorstel van Zutphen op de Algemeene Vergadering van de Maatschappij gedaan, zal gedrukt worden.

Daarna werd door Dr. FUCHS, over de epidemische constitutie, gedurende de maand December, medegedeeld, dat de catarrh. ziekten, zoowel febr. catarrh. als andere aandoeningen zonder koorts, toegenomen waren; over het algeheel waren ze ligt en niet van langen duur. Ook rheumatische ziektevormen, 'tzij febr. rheumatica of ook exacerbatiën van chronisch lijden, en neuralgiën van rheumat. aard werden vrij dikwijls waargenomen. Onder de ontstekingachtige ziekten waren het vooral bronchitides en anginae, die veelvuldig waren en zich als influenza voordeden en dikwijls bij kinderen gezien werden. De morbi biliosi daalden tot nog lager cijfer dan in November. Het getal intermittentes was veel minder dan in de vorige maand; die vermindering betrof de 1ae en 3ae, de 4ae daarentegen waren zoowel relatief als absoluut toegenomen; zij waren in beloop niet veel verschillende van die der vroegere maanden, alleen de catarrh. complicatie was menigvuldiger. Ook ettelijke larvatae en comitatae werden opgegeven. Hydrops en anaemie waren als naziekten meer dan vroeger. Onder de morbi exanthematici werden vele gevallen van erysipelas faciei vermeld, ook enkele van scarlatina, slechts één van variola vera en één van morbilli. De toestand der zwangeren en kraamvrouwen scheen ongunstiger te zijn dan in de vorige maand. In de kraamzaal kwamen meerdere gevallen van partus praematurus en immaturus voor en werden eenige gevallen van febris puerperalis waargenomen, die ook door enkele waarnemers in de stad gezien werden. Apoplexia, congestio ad caput, waren vrij talrijk, neusbloedingen niet zeldzaam en haemoptoë, bij phthisici vooral, zeer menigvuldig. Onder de neuroses werd een groot aantal gevallen van tussis quinta opgegeven. Phthisis pulmonal. en hydrops maakten een groot gedeelte uit der lijders, die met chron. ziekten in behandeling kwamen.

Het ziektekarakter was catarrhaal, de meest voorkomende ziekten waren febr. intermitt., febr. catarrh., angina, bronchitis en tussis quinta.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEEDKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 16 *Dec.* Een 32jarig man, die gewoonlijk eene goede gezondheid genoot en nooit aan f. intermittens had geleden noch misbruik maakte van spirituosa, kreeg eensklaps haematemesis en bloedige ontlasting, welke opgevolgd werden door bewusteloosheid met convulsiën. Hierna bleef over een onaangenaam benaauwd gevoel in het epigastrium. In het Binnengasthuis opgenomen bleek het, dat er ascites bestond met sterk uitgezette aderen der buikbekleedselen. De huidkleur was graauwgeel. Sterke dyspnoea, zonder dat het onderzoek der borst iets ziekelijks aldaar leerde. Eetlust matig, soms braking van een zuur vocht. Twee à driemaal daags bleekgekleurde, vloeibare stoelgang, spaarzame urinelozing. Prof. SURINGAR stelde de diagnose van *cirrhosis hepatis* of *pylephlebitis*, hetgeen de sectie later bevestigde en aan het praeparaat werd aangetoond. Bij normale borstorganen en groote vaste milt, was namelijk de lever zeer klein, de linker kwab ontbrak bijna geheel, de randen waren dun, doorschijnend, het overtreksel dik, gerimpeld. Op de oppervlakte puilden hier en daar knobbels ter grootte van een kleinen knikker uit. Het weefsel droog, bleek, lederachtig. In de galblaas eenige lichtgele, waterige gal. De stam en takken der vena portarum in de lever normaal en bloedledig, doch in de vena meseraica superior een drooge, brokkelige, vast adhaererende thrombus, die het lumen geheel verstopte, terwijl de binnenste vaatrok aldaar als geulcereerde plekken vertoonde. Rondom het vat geen spoor van ontsteking. Terwijl gezegde vaatsluiting wel de voorafgegane darmbloeding verklaarde, was echter de oorzaak der thrombus-vorming zelve, als ook die van de leveratrophie moeijelijk aan te geven.

Verder vertoonde Prof. SURINGAR den *larynx* en trachea van eene 48jarige vrouw, welke asphyctisch gestorven was, ten gevolge van belangrijke *papillaire woekeringen*, welke door *syphilis* waren te weeg gebragt. Behalve ulceratiën van het zachte verhemelte, door welke de uvula verwoest was geworden, zag men de geheele oppervlakte van den larynx met woekeringen bedekt, die de stemspleet sloten. De epiglottis was grootendeels gedestrueerd en er bestond perichondritis laryngea. Aan de genitalia werden alleen excoriaties gezien op het sterk geinjicieerde slijmvlies der vagina.

Eindelijk bragt *dezelfde spreker* nog de trachea ter tafel benevens een gedeelte der dunne darmen van eene vrouw, die, na weinige dagen aan laryngotracheitis behandeld te zijn geweest, binnen 24 uren aan peritonitis overleed. De *larynx* bezat in den regter ventriculus Morgagni eene onregelmatige *zweer* met wratachtige randen, doch van onzekere natuur. In de dunne darmen zag men eenige *folliculaire ulceratiën*, van welke er een paar den darmwand doorboord hadden.

Dr. LEHMANN deelde de lijkopening mede van een voldragen kind, geboren van eene primipara, bij welke *hydroamnios* bestond. Het kind leefde slechts weinige

oogenblikken na de geboorte en leed aan pemphigus congenitus. Opmerkelijk waren bij de sectie de vaste *fibrineuse stolsels*, die in het regterhart en in het geheele vaatstelsel werden aangetroffen en die spreker nimmer bij kinderen in die mate had gevonden. Verder waren er een tot bindweefsel georganiseerd exsudaat onder de arachnoidea en bloedcoagula in de ventriculi laterales. Nabij de porta bevond zich op de oppervlakte der lever een wit, vast, uit bindweefsel bestaand produkt. Het pancreas was groot, vast en rijk aan bindweefsel. De thymus bevatte een focus apoplecticus. De *darmvlokken* waren rijk aan *vetdruppels*, waarbij spreker herinnerde aan de vetmetamorphose, die hij vroeger bij een ander kind, dat niet gezoogd had, getoond had (Vergad. van 24 Oct.). Ook hier kon men niet anders denken dan aan eene spontane vetmetamorphose in het epithelium der darmvlokken, zoo men niet wilde aannemen eene absorptie van doorgeslikte vernix caseosa, omdat in de maag eenige lanugo-haren gevonden werden.

Dr. SCHRANT liet de maag zien van een 23jarig meisje, dat in November j.l. in het Buitengasthuis wegens *cardialgie* verpleegd was geworden. Onder een geregeld diëet en het gebruik van Magist. Bismuth. enz. was dit verschijnsel weldra volkomen geweken. Voeding en kleur waren goed, de menstruatie geregeld en patiente verliet, schijnbaar in de beste gezondheid, het gasthuis. Na 10 dagen kwam zij evenwel aldaar terug, op nieuw klagende over maagpijn, die echter thans veel heviger was en zich verspreidde door den geheelen buik, die opzwol en bij aanraking de hevigste smart veroorzaakte. Het gelaat werd bleek en ingevallen, de huid klam, de pols zeer klein en frequent, er ontstonden galbrakingen, in één woord er kwamen alle verschijnselen van peritonitis, waaraan zij reeds den volgenden dag stierf. Bij de sectie vond men algemeene etterige buikvliesontsteking en eene *ronde maagzweer*, ter grootte van eene cent, die ofschoon vergroeid met het pancreas, bij hare verdere uitbreiding voorbij dit orgaan, tot uitstorting van een weinig maaginhoud in de buikholte en zóo tot de doodelijke peritonitis had aanleiding gegeven. Spreker wees er in de eerste plaats op, dat dit geval eene nieuwe bijdrage is voor de reeks gevallen, waarbij cardialgie, ook bij jonge personen, door ulcus perforans wordt te weeg gebragt. In de tweede plaats zag men er uit hoe iemand klinisch als volkomen genezen, als volmaakt gezond, kan worden beschouwd, ofschoon niettemin een ernstig ziekteproces aanwezig is en voortgaat zijne verwoestingen uit te breiden. In de derde plaats vermeldde hij den toestand der milt en van het bloed, in tegenstelling met hetgeen men bij peritonitis puerperalis waarneemt. Terwijl toch bij deze laatste ziekte, die waarschijnlijk op een bloedlijden berust, het bloed donker paarsch is, met slecht gestolde fibrine en gewoonlijk de vaatwanden door imbibitie kleurt, zoodat de huidaderen zich weldra door de slappe algemeene bekleedselen als blaauwe strengen te kennen geven en de milt vergroot, bloedrijk en murw is, was daarentegen in dit geval, dat als eene traumatische peritonitis mag beschouwd worden, een geheel andere lijktoestand. In het niet verslapte hart zag men namelijk, hoofdzakelijk in de regter helft, zeer groote en vaste fibrinestolsels. Een gedeelte dezer was in de regter kamer tot een (croupeus) wratvormig concrement overgegaan. De wanden der holle en van andere aderen waren niet gekleurd. De huidbekleedselen waren vast en de milt bleek niet vergroot en van weefsel normaal te zijn.

Ten slotte deed *hetzelfde lid*, onder aantooning van het praeparaat, het verhaal der lijkopening van een man, bij wien een echinococcuszak in de lever en een tweede dergelijke, doch verouderde, zak in de buikholte was gevonden. (Dit geval zal in zijn geheel nader in ons Weekblad worden medegedeeld.)

Vergadering van 30 *Dec.* Prof. VAN GEUNS toont den leden een *leverabsces*. Het behoorde tot een 32jarigen man, die op zijn 20ste jaar twee reizen naar Oost-Indië gedaan had, zonder evenwel aldaar ziek geweest te zijn. Eerst 10 jaren later ontstond pijn in 't regter hypochondrium, die hij toeschreef aan het tillen van eene zware last. Bij de pijn voegden zich koortsen, die eerst een tertiaantypus vertoonden, en later quotidianae schenen te zijn. Men beproefde hierom de quinine, waaronder evenwel de tong drooger werd en de pijn zich door den geheelen buik verspreidde. Patient had het uiterlijke van een lijder aan pyaemie, de lever was niet vergroot, noch pijnlijk bij drukking, ook de aangezigtskleur was niet icterisch. De functies waren in den aanvang normaal, doch in de laatste 6 dagen vertoonden zich de teekenen van pleuritisch exsudaat en van peritonitis, aan welke de patient stierf. Bij de sectie vond men behalve het exsudaat der pleuritis en peritonitis, eene holte in het bovenste gedeelte der regter leverkwab, die door verschillende dissepimenten in kleinere afdeelingen verdeeld was en het aanzien bezat van eene longcaverne. In den omtrek bevonden zich nog andere kleinere, oppervlakkig gelegene leverabscessen, die even als het groote absces met etter gevuld waren. Het leverweefsel was zeer bloedrijk; de cellen vetrijk. Er werd niets gevonden wat ten voordeele sprak van de stelling van BUDD, MÜHLIG en anderen, volgens welken de leverabscessen steeds een gevolg zijn van een lijden der dikke darmen.

Dr. TILANUS besprak daarop het praeparaat van de *larynx* van een 30jarigen man, die na 2 jaren vroeger aan ulcera primaria te hebben geleden, in 't vorige jaar *algemeene syphilis* had gekregen, die zich ook door ulcera in de keel met verwoesting der uvula te kennen gaf. Onder de smeerkuur genazen deze ulcera in weinige weken. De man was echter sterk gaan hoesten en stierf hectisch aan phthisis. Behalve eene vomica in de linker long en versche tuberkels, zag men den bovensten stemband aan de eene zijde voor een groot gedeelte vernietigd, terwijl in den ventriculus Morgagni vegetaties gezien werden. De trachea was gezond, in de keel en op de epiglottis bevonden zich litteekenen. Voorts bestond er eene groote spekmilt met verdikte capsula en een vetlever met ingetrokkene plekken,

(syphilitische lever van DITTRICH).

Dezelfde bragt nog de borstklier ter tafel van eene 40jarige ongehuwde vrouw, als voorbeeld van carcinoma mammae, welks beloop door geene operatie was gestoord. De mam was dik, gezwollen, met verscheidene openingen, uit welke zich een weinig etter ontlastte, tevens met gezwollene okselklieren. De lijderes stierf voor weinige dagen hectisch, na nog een erysipelas faciei te hebben gehad. Het gebrek was vóór twee jaar het eerst bespeurd. Bij het anatomisch onderzoek bleek de plaats der mamma, grootendeels door een uitgebreiden mergkanker ingenomen, die zich tot aan den borstwand uitstrekte, terwijl een kleine, secundaire knobbel zich ook in eene der ribben bevond. Deze puilde, slechts door de pleura costalis bedekt, in de borstholte uit. De long was hier door eenig versch pleuritisch exsudaat los aangekleefd. De overige organen waren allen gezond.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

LONDEN. — Ofschoon de zucht naar zuivere en in de minste bijzonderheden tredende natuurwaarneming, die vele klinici van den tegenwoordigen tijd aan den dag leggen om zoodoende tot meer positive kennis te geraken, loffelijk mag genoemd worden, en bij de hooge eischen, die aan klinische waarnemingen gesteld mogen worden, zoo zij wetenschappelijke waarde zullen bezitten, mag men echter niet voorbijzien, dat een en ander overdreven kan worden. Sommigen schijnen het doel te vergeten, waartoe de arts aan het ziekbed geroepen wordt en de gasthuizen en ziekenkamers tot physiologische laboratoria te willen maken, waar nog slechts de vivisectiën ontbreken. Het volgende kan dienen om te bewijzen, hoe met de beste bedoelingen, belagchelijke eischen kunnen gesteld worden, die deze bedoelingen geheel zullen doen mislukken. In Londen is onder den naam van »Medical Society of Observation" eene vereeniging daargesteld, die door eene verzameling van ziektehistoriën, alsmede door het bijeenbrengen van waarnemingen betreffende bepaalde ziekteverschijnselen, den vooruitgang eener stellige pathologie en therapie wenscht te bevorderen en de bijzondere voordeelen, die daaruit voor de geneeskundige wetenschap kunnen voortvloeijen uit de zamenwerking van verschillende personen, die volgens een éénvormig plan arbeiden tot opheldering van gestelde medische vraagpunten, aan te toonen. Deze vereeniging nu heeft onlangs een schema door den druk bekend gemaakt, waar naar zij de ziekteverschijnselen wenscht opgespoord en aangeteekend te zien. Op de eerste bladzijde leest men het volgende:

1. *Volkstam* — land van geboorte.

2. *Geslacht* — graad, waarin de geslachtskenmerken zijn uitgedrukt (algemeene vorm, uitwendige geslachtsorganen, mammae, stem, baard, haar van de regio pubis, enz.)

3. *Ouderdom* — ware en schijnbare.

4. *Anatomische bijzonderheden: hoogte* — breedte van het eene acromion tot het andere. *Gedaante van den romp* — natuurlijke krommingen van de ruggegraat, antero-posterior en lateralis dorsalis; schijnbare betrekkelijke grootte en lengte van den thorax en van het abdomen; hooge schouders of niet?

Metingen — van het hoofd: circulaire (over de wenkbraauwbogen en protuberantia occipitalis), dwarsche (van oor tot oor), langs den middellijn (van den neuswortel tot de protuberantia occipitalis); van den hals: omtrek over de cartilago cricoïdea; van den romp: omtrek op de hoogte van de cartilago ensiformis, midden tusschen de tepels en sleutelbeenderen, aan den rand der valsche ribben, op de hoogte van den navel.

Ledematen — goed of slecht gevormd? evenredig en symmetrisch of niet?

Gewigt — —en zoo gaat dit 72 digt op een gedrukte bladzijden voort, waarna de lijkopening begint. *The Lancet*, waaraan wij dit ontleend hebben, zegt dat voor geneesheeren, die in Owhyhee wonen, zulke aanwijzingen nuttig kunnen zijn, doch dat men mag vreezen, dat daar in ons eigen zedig land, geneeskunstoefenaren gewoonlijk hunne patienten niet in een staat van naaktheid zien, en dat zij, voor zoover zij weet, niet gewoon zijn de vraag van: »Steek uwe tong uit," te laten volgen door die van: »Laat mij uwe pubis zien," eenige bezwaren zullen ondervonden worden in het opvolgen der bovenstaande voorschriften. Wij vreezen met haar, dat de genoemde vereeniging, hoeveel nut men er anders van zou kunnen verwachten door zulke vorderingen, haar doel geheel zal missen.

BERLIJN. — Volgens de jongste volkstelling wonen hier ter stede 2 physici, 4 chirurgi forenses, 439 praktiserende med. doctoren, 67 heelkundigen, 41 apotheken, 99 vroedvrouwen, 142 bakers, 37 ziekenoppassers en 91 ziekenoppasters. Sedert dat de policie met zoo veel strengheid op de ongeoorloofde handelingen der bakers toeziet, is het getal vroedvrouwen van 56 tot 99 geklommen.

— Uit Hessen-Darmstadt, wordt in de Med. Neuigkeiten berigt, dat volgens de jongste bepalingen van het Ministerie van Oorlog aldaar, niemand meer tot de militaire geneeskundige dienst wordt toegelaten, wanneer hij niet de homoopathische geneeswijze bestudeerd, en eene homoopathische kliniek bezocht heeft. Aan een zich op reis bevindende militair-arts is opgedragen zich in Weenen en Praag voornamelijk omtrent de homoopathie in te lichten en daarover berigt in te zenden.

PARIJS. — Voor eenigen tijd was, zoo als in het Weekblad van 14 Maart 1852 p. 109 is medegedeeld, de Académie de Médecine in regten aangesproken om het fonds voor den prijs van den Markies D'ARGENTEUIL aan de erfgenamen terug te geven; de regtbank had echter den eisch ontzegd. Dezer dagen hebben dezelfde erfgenamen de Académie de Medecine in een regtsgeding gewikkeld, waarbij zij de teruggave der som eischen, die tot eene prijs voor de eerste zesjarige periode moest dienen, maar die in dien tijd niet is uitgegeven. De Akademie is bij een gemotiveerd vonnis

veroordeeld om deze som uit te keeren, zij zal echter appelleren.

— Als een nieuw bewijs van den weldadigheidszin van Prof. ORFILA wordt gemeld, dat hij een maison de santé zal stichten uitsluitend voor geneeskundigen bestemd, waarin de student, van zijne familie verwijderd levende en de jonge, op zich zelven staande praktiserende geneesheer, in geval van ziekte zullen worden verpleegd en waar de oude van dagen zijn ouderdom rustig en vreedzaam zal kunnen doorbrengen. Mogten er in alle landen zulke edele kunstgenooten gevonden worden!

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — De *cholera* breidt zich te Parijs niet uit. Sedert ons laatste berigt zijn er in het Hôtel-Dieu geene nieuwe gevallen van Cholera bijgekomen, ofschoon de neiging tot diarrhoea er in hooge mate blijft heerschen. Ook in de stad heeft men hier en daar van cholera gesproken. De Gazette des hôpitaux van 27 Januarij meldt echter als een zeker geval slechts één n.l. een slagersjongen in de rue du Temple, hetwelk als een zeer hevig wordt opgegeven. Volgens latere berigten zal dit geval gunstig afloopen, er zijn geene nieuwe gevallen bekend geworden, ofschoon diarrhoeën zeer veelvuldig zijn, en de hevige typheuse koortsen aanmerkelijk in getal toenemen. — Te Petersburg was het dagelijksche aantal nieuwe choleragevallen in het midden der vorige maand nog klimmend. Van 10—14 Jan. kwamen er 316 nieuwe gevallen en 143 overledenen voor; er bleven 546 personen in behandeling.

— Dezer dagen is alhier onder den titel van »Medicamentorum quorundam in Pharmacopaea Neerlandica non receptorum praeparandi ratio" een reeks van voorschriften van eenvoudige en zamengestelde geneesmiddelen gegeven, die niet in de Pharm. Neerl. zijn opgenomen. De oorsprong van deze opgave is geweest de overweging, dat er door vele geneeskundigen alhier telkens, willens of onwillens, dergelijke geneesmiddelen worden voorgeschreven, zonder dat een bepaalde bereidingswijze aangegeven wordt, zoodat de pharmaceut in onzekerheid is wat de ware bedoeling van den geneesheer is. Om hierin te gemoet te komen is deze verzameling door een commissie van apothekers en geneeskundigen opgesteld. Bij de beoordeeling der keuze der geneesmiddelen, waarover de geneeskundige kring alhier geraadpleegd is, dient in aanmerking genomen te worden, dat men die geneesmiddelen opgenomen heeft, waarvan de apothekers verklaard hebben, dat zij voortdurend min of meer voorgeschreven worden, zonder dat daarom de geneeskundigen een oordeel geveld hebben over het doelmatige van het gebruik van alle die middelen. Zij zijn *acetas ferri liq.*, *acetum digital.*, *tinct. nervina Bestusch.*, eenige *aquae distill. arom.*, *aqua laxativa Viennensis*, *aqua Goulardi*, *aqua phagadenica lutea*, *balsamum vitae Hoffmanni*, *citras magnesicus acidus*, *aqua chlorata*, *collodium*, *electuarium catechu*, — *opiatum*, *eleosacchara*, *elixir salutis*, *emplastrum resinos. rubrum*, *extractum catholicum*, — *columbo*, — *digit. purp.*, — *pulsatillae nigricantis*, — *ferri pomatum*, — *fol. jugl. regiae*, — *liquiritiae*, — *valerianae*, *hydras sesqui ferricus* (*subcarbonas ferri Ph. B.*), *jodetum plumb.*, — *sulphuris*, *lapis divinus*, *ol. empyreumat. Chaberti*, — *lini sulphuratum*, — *pyroanim. depur.* — *tereb. sulphuratum*, *phosphas calcic. neuter*, — *ferricus*, *plumbum tannicum*, *pilulae Ruffi*, *salicinum*, *balsamum Opodeldoch*, *succ. liquirit. depur.*, *syrupus Cinnamomi*, — *liquiritiae*, — *mannatus*, — *mororum*, — *cort. peruv. fusci*, — *zingiberis*, *tinctura Benzois*, — *rhei*, — *cascarillae*, — *columbo*, — *colchici*, — *helenii*. — *lobeliae*, — *quassiae*, — *ratanhiae*, — *valer. aetherea*, — *comp. Huxhami*, — *comp. Whytii*, *Unguentum althaeae*, — *aloës c. petroleo*, — *digest.*, — *merc. praecip. albi*, — *nitratis hydrargyrici*, — *terebenthinatum*, *vinum amarum alcalisatum*, *vin. am. c. spiritu vini*, *vinum rhei*.

Door de medewerking der geneeskundigen alhier kunnen dus de apothekers het er voor houden, dat wanneer deze geneesmiddelen zonder speciale bereidingswijze voorgeschreven worden, daarmede die naar de opgegeven wijze bereid bedoeld.

— Den 29sten Jan. is te Leyden gepromoveerd tot Chir. Doct. de Heer A. M. BALLOT, Med. et art. Obst. te Rotterdam; den 31sten Jan. tot Chir. Doctor de Heer A. DE BOER VERVOORN, Med. et art. Obst. Doctor te Herwijnen en tot Med. Dr. de Heer B. BOKS na verdediging van eene *diss. continens quaedam de hydrocephalo chronico*; den 1sten Febr. tot Med. Doctores de Heer P. HARTTENROTH, Heel- en Vroedmeester, en de Heer H. BRUINS LICH, Heelmeester, de eerste op een *diss. sistens quaedam de dysphagiae causis*, de ander op een *diss. continens observ. rheumatismi acuti*.

Den 28sten Jan. is te Utrecht tot Med. Doctor gepromoveerd de Heer J. H. VAN DER MEER MOHR na verdediging van eene *diss. exhibens casus morborum cerebri*.

— Het tractement der Heeren Officieren van Gezondheid bij de Marine zal, volgens den Nederlander, met ƒ 100 's jaars verhoogd worden.

— Door de Prov. Commissie te Haarlem zijn bevorderd tot Apothekar de Heer G. N. ROMPEL; tot Vroedvrouw Mej. J. ROOSENDAAL en D. M. HOFSTEE. (*Rep.*)

— Gevestigd hebben zich te Bovencarspel de Heer C. HARTOG, te Westzaan de Heer P. PRINS, te Koog aan de Zaan de Heer A. H. EVERTMAN, Heel- en Vroedmeesters, te Rolde (Drenthe) Dr. J. F. DE HAAN; van Bovencarspel is vertrokken de Heer J. H. JUTTING, Heel- en Vroedmeester. (*Rep.*)

— Den 25sten Jan. is te Hengelo overleden de gepen. Off. v. Gez. 2de kl. T. VAN DER VEER, ridder der Mil. Willemsorde, in den ouderdom van 45 jaren; — den 30sten Jan. te 's Gravenhage de Heer P. C. L. EIKENDAL, Med. Dr., vroeger Off. v. Gez. bij het Oost. Ind. leger, later Geneesheer te 's Grevelduin Capelle in Noord Brabant.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 12 FEBRUARIJ 1853. 7.

OPENBARE GEZONDHEIDSREGELING IN FRANKRIJK.

Wie de noodzakelijkheid erkent, en het hooge gewigt inziet van eene betere zorg voor de openbare gezondheid, moet het van groot belang achten, dat men kennis draagt van de inrigtingen die in de verschillende landen, door de regeringen betrekkelijk dit onderwerp zijn of worden in het leven geroepen. Die kennis is vooral op het tegenwoordig tijdstip gewigtig om het oordeel te doen rijpen, over hetgeen voor ons land de beste vruchten belooft, eensdeels door eene ruimere kennis van de onderwerpen die onder de regeling moeten begrepen zijn, anderdeels door kennis van de verschillende middelen, die men tot dezelfde doeleinden aanwendt. Die kennis niet met een flaauwe navolgingszucht, maar met oordeel op het vaderland toegepast, zal er ons toe in staat stellen om bij een zelfstandig handelen, niet alleen het goede elders waargenomen op te nemen, maar ook het mindoelmatige te vermijden. Vroeger werd in ons blad reeds een en ander van Engelands streven in het openbaar gezondheidswezen medegedeeld; algemeener was reeds bekend wat België in den laatsten tijd belangrijks verrigt heeft. Voor zoo ver wij weten, is echter de groote verandering die Frankrijks openbare gezondheidsregeling sedert 1848 onderging, niet genoeg bekend geworden. Wij willen daarom thans een overzigt daarvan geven, hetwelk wij ontleenen aan TARDIEU's *Dictionnaire d'Hygiène publique et de Salubrité* 1852, waarin de organisatie dezer belangrijke zaak wordt uiteengezet.

Vóor 1842 reeds waren in eenige groote steden door de prefectuur of door gemeenteverordeningen, plaatselijke gezondheidsraden ingesteld. In Parijs was door den 1sten prefect van politie M. DUBOIS, op het voorstel van CADET-GASSICOURT, reeds in 1802 een conseil de salubrité opgerigt. Die raad bestond oorspronkelijk uit 4 leden, en had in den aanvang tot roeping, het onderzoek van vervalschte dranken, van ongezonde fabrieken en werkplaatsen, van epizoötiën, later van de gevangenissen en het bestuur van openbaren onderstand.

Om de groote verscheidenheid en het gewigt der aan dien raad onderworpen zaken, werd door denzelfden prefect in 1807 eene uitbreiding en verandering van organisatie daar aan gegeven. Het getal der leden werd op 7 gebragt. Zijn werkkring werd uitgebreid tot het onderzoek der hallen en markten, begraafplaatsen, slagthuizen, het toezigt over de wegen, vilderijen, sectiekamers, de ruiming van drekstoffen, de reiniging van riolen en putten, publieke badplaatsen, de bronwaters, gevangenissen, de hulp aan drenkelingen en schijndooden, de epidemiën, geneeskundige statistiek, de sterftelijsten, het onderzoek naar middelen om werkplaatsen en publieke gebouwen gezonder te maken, overstroomingen te voorkomen en te bestrijden, de industriële inrigtingen die de gezondheid benadeelen, te verbeteren; verder het tegengaan van kwakzalverij, de aanwijzing van de beste wijzen van verwarming, verlichting en straatreiniging; eindelijk het onderzoek van in beslag genomen geneesmiddelen, van verdacht vaatwerk en vervalschte dranken.

In 1828 en 1832 onderging deze raad nog eenige wijzigingen en uitbreidingen; thans bestaat hij uit twaalf titulaire, zes toegevoegde, en een onbepaald aantal honoraire leden. Hij komt twee maal 's maands aan de prefectuur van politie bijeen.

In 1822 werd het voorbeeld van soortgelijke instelling te Lyon gevolgd, in 1825 te Marseille, 1828 te Rijssel en te Nantes, in 1830 te Troyes,

in 1831 te Rouaan en te Bourdeaux, later in Versailles en Toulouse. In enkele departementen, zoo als dat van het Noorden, breidden zich de instellingen tot de arrondissementen uit.

Dit initiatief van de besturen der grootere plaatsen gaf in 1836 aanleiding tot een plan van de hooge regering, om in elk departement van het koningrijk gezondheidsraden op te rigten, hetwelk echter niet tot uitvoering kwam.

De genoemde conseils de salubrité stonden niet met elkander in verband. In 1832 nogtans werd, bij de regeling der gezondheidspolicie aan het ministerie van handel een conseil-supérieur de santé in 't leven geroepen, zamengesteld uit 12 leden, en bestemd om zijn advies te geven in zaken die de gezondheidsbelangen betroffen. Door de beperkte bepalingen waaraan die raad was onderworpen, werd zijn werkkring echter verlamd. Bij decreet van 10 Augustus 1848, werd deze instelling vervangen door een comité consultatif d'hygiène publique bij het ministerie van landbouw en handel, hetwelk ten doel had om in alle zaken de gezondheid betreffende, de regering in te lichten, en thans het centraal punt uitmaakt, van de gezamenlijke instellingen van het land, waarin de jaarlijksche rapporten van de later te vermelden departementale gezondheidsraden worden onderzocht.

Aan dit comité wordt volgens het genoemde decreet alles onderworpen wat betreft de quarantaines (onder anderen de correspondentie met de in het oosten aangestelde geneeskundigen); de maatregelen ter voorkoming en bestrijding van epidemiën, en ter verbetering van den gezondheidstoestand der bevolkingen, die van fabriekarbeid en landbouw leven; de bevordering der koepokinenting; de verbetering der badinrigtingen, en beraming van maatregelen om deze voor zieke armen meer en meer toegankelijk te maken; de candidaturen voor de betrekking van geneeskundige inspecteurs der bronwaters; de instelling en organisatie van gezondheidsraden en commissiën; de regeling der uitoefening van de geneeskunde en pharmacie; de doelmatige inrigting van werkplaatsen. Het comité wijst eindelijk aan den minister de zaken aan, die aan de Académie Nationale de Médecine moeten onderworpen worden.

Het comité is na eene wijziging in 1851 zamengesteld uit negen leden, waarvan 4 doctoren in de geneeskunde, een burgerlijk ingenieur en een architect. Een secretaris met adviserende stem is aan het comité verbonden. De bpnoeming geschiedt door den minister, bij vacatures uit eene lijst van drie candidaten door het comité voorgesteld. De president en secretaris worden onmiddellijk door den minister benoemd.

Met adviserende stem kunnen de zittingen van het comité worden bijgewoond door den chef van de afdeeling »handel," bij het ministerie van buitenlandsche zaken, door een der leden van den gezondheidsraad van het leger, den inspecteur-generaal van de geneeskundige dienst bij de marine, een der leden van den raad van administratie der douanen, den chef bij de dienst der posterijen, belast met het bestuur der paketten, den directeur-generaal der administratie van openbare onderstand, den permanenten secretaris van de Académie de Médecine, en den architect van de Ecole d'Arts et Métiers.

Onder de eerste werkzaamheden van dit comité, behoorde nu een voorstel tot organisatie van Conseils d'Hygiène Publique et de Salubrité in de departementen.

In elk arrondissement zou een zoodanige raad worden daargesteld, bestaande uit minstens 9 en hoogstens 25 leden, waarvan 4 tot 12 geneeskundigen, 2 tot 6 apothekers, 1 of 2 veeartsen, welke door hunne respective kunstgenoten van het arrondissement zouden gekozen worden, terwijl de overige leden voorloopig door den prefect zouden worden aangewezen, in afwachting van de organisatie der kantonsraden bij de constitutie ingesteld, en waaraan later de verkiezing zou zijn opgedragen.

Op soortgelijke grondslagen wilde het comité commissiën in die kantons, waar het mogelijk zou geweest zijn om het benoodigd personeel te vinden; in de kantons waar dit niet mogelijk was, zou de arrondissementsraad een of meer correspondenten kiezen.

Verder zou er in elk departement een opperste gezondheidsraad zijn zamengesteld, uit afgevaardigden van de arrondissements- en

kantons-gezondheidsraden. De leden van de departementale raden zouden voor 2 jaren benoemd worden; elk jaar zou de helft aftreden; de leden der kantonsraden voor 4 jaren en elke twee jaren voor de helft vernieuwd worden.

De arrondissementsraden zouden zich met alle vraagstukken, de openbare gezondheid betreffende, bezig houden, en moesten eenmaal 's maands in vergadering gehoord worden over de verbetering van plaatsen en woningen, de maatregelen ter voorkoming en bestrijding van endemische, epidemische en besmettelijke ziekten; epizootiën en andere ziekten bij dieren, de bevordering der koepokinenting, de geneeskundige armen-behandeling, de maatregelen ter verbetering van den gezondheidstoestand der bevolkingen die van landbouw en industrie leven, de voor de gezondheid doelmatige inrigting van werkplaatsen, scholen, hospitalen, krankzinnigen-gestichten en andere openbare instellingen; de vraagstukken betrekkelijk de gezondheid van de vondelingen en de minnen; de hoedanigheid van spijzen, dranken, specerijen en geneesmiddelen; verbetering van de bronwaterinrigtingen, en de middelen om het gebruik er van voor behoeftige lijders toegankelijk te maken, over de aanvragen tot oprigting van instellingen die gevaarlijk en ongezond zijn, en eindelijk over al de groote werken van openbaar nut, de bouwwijze van groote gebouwen, scholen, gevangenissen, kazernes, havens, kanalen enz.

De departementale raden zouden belast zijn met het onderzoek van die questies welke op meerdere arrondissementen betrekking hebben, en bovendien de verrigtingen der arrondissements- en kantonscommissiën elk jaar in een geheel vereenigen, en waar noodig, volledig maken; uit den gezamenlijken arbeid zou het comité consultatief, zoo als straks vermeld is, een algemeen verslag opmaken.

Geheel en al werd dit voorstel niet gevolgd. De raad van state wijzigde deze organisatie, zoo dat de benoeming van alle de leden der arrondissementsraden, even als die van de kantonscommissiën aan de prefecten werd opgedragen, terwijl de minister van koophandel de zamenstelling van den raad en het getal der leden, hetwelk minstens 7 en hoogstens 15 zijn zou, voor elk arrondissement zou aanwijzen.

De departementale raden werden verder niet zamengesteld uit de afgevaardigden van de arrondissementsraden, maar in elke hoofdplaats van de prefectuur zou bij ministerieel besluit een raad gevormd worden, die gelijktijdig de functie van departements- en van arrondissementsraad waarnam. Eindelijk zou men gehouden zijn om die raden en commissiën minstens eenmaal elke drie maanden bijeen te roepen: maar in geen geval zou er verpligting bestaan voor de administratie om hun advies in te winnen.

De toenmalige minister van landbouw en koophandel, TOURRET, betreurde de door den raad van state voorgestelde wijzigingen zeer; terwijl echter de cholera zich reeds sedert eene maand in twee departementen had vertoond, en hij van de gezondheidsraden, ook bij de gewijzigde instelling, vele en gewigtige diensten verwachtte, en terwijl het voor de kracht en invloed der reeds in Frankrijk bestaande gezondheidsraden wenschelijk moest geacht worden, dat zij wettig geijkte instellingen werden, werd door hem aan den president van den ministerraad het gewijzigde voorstel voorgelegd, en aldus bij decreet van 18 December 1848, de instelling der gezondheidsraden door geheel Frankrijk in 't leven geroepen.

Op den 15den Februarij daaraan volgende, werd bij ministriëel besluit de zamenstelling van de verschillende raden bepaald, op 10—15 leden, waarvan 4—6 geneeskundigen, 2 à 4 apothekers of chemisten, 1 à 2 veeartsen, terwijl de overige leden zouden worden gekozen uit voorname landbouwers, handelaars en industriëlen, of wel uit de zoodanigen, die uit den aard hunner betrekking zich met vraagstukken, de hygiène betreffende, bezig houden. Verder werd daarbij bepaald, dat de ingenieur der mijnen, die van de bruggen en wegen, de officier van de genie belast met de kasernering, of bij gebrek van dien, de militaire intendant, de architect van het departement, de hoofden der afdeelingen van de prefectuur, waaronder het bestuur van de gezondheidsdienst, het toezigt op de openbare wegen en de hospitalen begrepen waren — voor zoo ver deze geen deel van

de gezondheidraden reeds uitmaakten — konden geroepen worden, om met adviserende stem de zittingen van den raad bij te wonen. Verder werd vastgesteld, dat in de kantons, waar geene commissiën zouden zijn, door den prefect, op voorstel van den arrondissementsraad, correspondenten konden benoemd worden.

Bij de circulaire aan de prefecten ter begeleiding van de besluiten betrekkelijk de instelling dezer raden, werd in het bijzonder als op eene eerste verpligting der gezondheidsraden gewezen, dat zij een getrouw overzigt van den gezondheidstoestand van hun ressort zouden opmaken, en de middelen zouden opsporen, om de verschillende, voor de gezondheid nadeelige invloeden te bestrijden en te vernietigen. Tevens werd aan de prefecten opgedragen om van de gezondheidsraden dadelijk het advies in te winnen omtrent die maatregelen, welke tot de daarstelling van statistiek en de plaatsbeschrijving, voor zoover deze op de gezondheid betrekking hebben, moesten genomen worden.

(*Wordt vervolgd*)

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

GIFT-ETERS. — In den eersten jaargang van ons Weekblad (blz. 519) hebben wij het verhaal van VON TSCHUDI omtrent arsenik-eters in Stiermarken medegedeeld. Sinds dien tijd heeft VON TSCHUDI dit onderwerp nog nader onderzocht en al het vroeger vermelde bevestigd gezien, en is het getal der hem bekende gifteters nog toegenomen. Onder deze was er een, die sedert zijn 27e tot in zijn 63e jaar zeer regelmatig verscheidene dagen (naar omstandigheden 8—10 dagen) in de maand, maar altijd bij wassende maan, zijne dosis rattekruid nam. Hij begon met zeer kleine stukjes, ter grootte van eene lijnzaad, en bleef vele jaren bij eene hoeveelheid van 3—4 grein. Meer durfde hij niet tegelijkertijd nemen, omdat hem het vroeger eens zeer kwalijk bekomen was. Sedert twee jaren had hij echter van het gebruik van Arsenik afgezien, omdat een zijner bekenden, evenals hij een oud gifteter, aan hydrops was gestorven en daarbij veel geleden had, en hij meende, dat deze ziekte een gevolg van het arsenik- (hidri) eten was. Sinds dien tijd lijdt hij echter nu en dan aan hevige gastrodynie, terwijl hij gedurende den ganschen tijd, dat hij arsenik at, slechts eenmaal aan pneumonie had geleden. Zijn gansch huisgezin was eens hevig door scabies aangedaan, hij alléen bleef vrij, ofschoon hij maanden lang met zijne huisgenooten in aanraking was geweest. Bij benadering heeft deze man gedurende 35 jaren 20—22 oncen rattenkruid gegeten, en toch heeft dit hevig werkend vergif niet de minste stoornis veroorzaakt, uitgezonderd eene zekere heeschheid of bedektzijn der stem, welk verschijnsel bij de arsenik-eters tamelijk algemeen is. Een bezitter van een arsenik-bergwerk neemt dagelijks in zijne koffij zooveel rattekruid als er op de punt van een mes kan liggen. Gewogen vond men die hoeveelheid 3½ grein te bedragen. De man geniet echter eene voortreffelijke gezondheid. Niet alléen in Neder-Oostenrijk en Stiermarken, maar ook in het Salzburgsche en Tirol en vooral onder de gemsjagers is het arsenik-eten zeer algemeen. Zij houden dit zeer geheim, omdat het gebruik maken en het bezit van rattekruid in Oostenrijk verboden is, en zij bij het openbaar worden van hun geheim vreezen, van dit geliefkoosd middel verstoken te zullen worden. De nieuwe maan of eene andere maanphase is de gewone tijd voor het nemen van het vergif, ofschoon zij, die bergen klimmen, meestal zich daaraan niet storen. Zij nemen de gansche hoeveelheid in eens in nog nuchteren toestand en laten het langzaam in de mond oplossen of zij maken er een poeder van en strooijen dit op hun brood of op een stukje raauw spek. — Ook het vee, vooral bij de vetweiders, krijgt arsenik onder zijn voedsel, en ziet er daardoor zeer welgedaan uit, ofschoon slechts uiterlijk, zoodat de slagers, het geheim wetende, in die streken het vee niet naar het gewigt bij het leven koopen, omdat het vee veel vetter schijnt dan het inderdaad is. Koeijen, kalveren en zwijnen worden op deze wijze gemest, en menig grondbezitter in Stiermarken en Oostenrijk is wegens deze praktijk onder den naam van een »Hidribauer" bekend. (*Wiener Wochenschr.* 1 *Jan.* 1853.)

THEECIGAREN. — Sinds eenigen tijd is in Rusland het rooken van theecigaren in zwang gekomen. Men verkrijgt daarbij een sterk alkalisch reagerenden, blaauwachtig groenen rook, welke door water, aether, alcohol en verdund phosphorzuur bijna volkomen wordt opgeslorpt. Door middel der alloxan-proef met ijzeroxydulum en potasch, ontdekt men in den rook geene indigoblaauwe kleur, aldus ook geen onontleed theinum (of caffeinum). — Carbon. ammoniae, boterzuur, azijnzuur, propionzuur, acid. pyrogallicum, anilinum, eene niet verder onderzochte teerolie, eene onzijdige kristalliseerbare kamferstof (analoog aan het nicotianinum) en eindelijk een uiterst gering spoor van blaauwzuur, zijn de bestembare bestanddeelen van dien rook. Zij bevat dus stoffen, die of homoloog zijn met die van den tabaksrook, of ook in andere veel gebruikte dingen voorkomen.

De rook van de groene thee smaakt beter dan die der zwarte. Het aangenaamst is zij, wanneer de bladen eerst reeds voor een waterachtig aftreksel tot drank gediend hebben.

De eerste haaltjes van den theerook zijn voor elken tabaksrooker onaangenaam; er is iets rausigs of loogachtigs in den smaak. De reuk is minder onaangenaam. Weldra evenwel gewent men zich aan reuk en smaak en worden beide aangenaam. De verdooving, die de theerook teweeg brengt, is sterker dan die der tabak, doch zwakker dan die van het rooken van strammonium of cannabis indica. Dubbeldzien, scheelzien of neiging tot braken worden daarbij niet opgemerkt. Alleenlijk ontwaart men vaak ligte hoofdpijn en vermeerderden stoelgang.

Ofschoon het wegens de duurte der thee en de sterke gehechtheid der meeste rookers aan den tabak, minder waarschijnlijk te achten is, dat deze nieuwe gewoonte zich verre buiten de grenzen van Rusland zal verbreiden, ziet men toch ook weder uit dit voorbeeld hoe sterk de prikkel van het nieuw op den mensch werkt, en vooral hoe geneigd hij is tot het gebruik maken van zinbenevelende zelfstandigheden.

Wij achtten deze mededeeling niet geheel onbelangrijk, zoowel uit een anthropologisch oogpunt, als ook omdat er mogelijk van het rooken der thee, even als van dat der lobelia enz. eene geneeskundige toepassing te maken is.

SUIKER IN DE URINE VAN EPILEPTICI werd het eerst door MICHEA en ALVARO REYNOSO aangetoond. Anderen waren niet altijd zoo gelukkig bij het onderzoek der genoemde urine. In het Buitengasthuis alhier b.v. werd door Drs. ZEEMAN en BERLIN te vergeefs op suiker gereageerd. Dit verschil in de verkregene resultaten kan evenwel mogelijk aan de niet overeenstemmende onderzoekingsmethoden te wijten zijn, getuige de volgende nieuwe mededeeling welke wij aan de eerstgenoemde schrijvers ontleenen:

Het blijkt uit een groot aantal proeven, dat de urine der epileptici, na iederen aanval, suiker bevat. Deze suiker kan evenwel in hunne urine *niet*, zoo als bij die der lijders aan diabetes, door eene potasch-oplossing worden aangetoond. Ook de saccharimeter is daartoe niet gevoelig genoeg. De beste methode van onderzoek berust op het laten gisten der urine en op het proefvocht van BARRESWILL. Bij de aanwending van het laatste vocht, moet men vooraf de urine met acetas plumbi, die de organische bestanddeelen neerslaat, behandelen, en daarna met koolzure soda, die de acetas plumbi neerslaat. Hierop concentreert men de urine, voegt er het proefvocht van BARRESWIL bij, en laat men de massa kooken.

Bij het verzuimen dezer voorzorgsmaatregelen, wordt de tegenwoordigheid eener geringe hoeveelheid suiker niet duidelijk genoeg aangewezen, of verkrijgt men reacties, die soms de aanwezigheid van suiker doen vermoeden, zonder dat er een atoom van deze stoffe bestaat.

PÉLA. — Onder dien naam wordt in de *Garden-Companion*, van THOMAS MOORE 1852, gewag gemaakt van eene wassoort, die in China veel gebruikt wordt en aldaar reeds sedert de dertiende eeuw bekend is. Vóór eenige jaren is zij ook in Frankrijk en Engeland ingevoerd. In 1848 heeft de Heer BRODIE te Londen er de scheikundige zamenstelling van onderzocht. Zoo als zij in den handel voorkomt, is deze wassoort bijna volkomen zuiver en gelijkt zij op het *cerine*, de basis van de bijenwas. De *pé-la* is wit, doorschijnend, glanzend, vetachtig op het gevoel, reuk- en smakeloos. Zij smelt bij 38° C. Men vindt haar op de takken van zekere heesters gehecht, waarvan zij jaarlijks in de maand Junij wordt ingezameld. Zij schijnt door myriaden van kleine insekten te worden voortgebragt. Deze scheiden haar af of zijn er geheel van doortrokken. Dr. MAC' GOVAN, geneesheer bij de zending van Ningpo, gelooft dat deze insekten de zoogenaamde wasontaarding ondergaan; het geheele ligchaam is met was doordrongen even als het cochenielje-insekt met zijne eigenaardige kleurstof.

C.

ONVERTINDE KOPEREN KEUKENGEREEDSCHAPPEN. — In de sectie voor Pharmacologie der K. K. Geselschaft der Aerzte te Weenen, verhaalde Dr. PLEISCHL op den 23sten Dec. 1852, dat hij bij een bezoek van het instituut der Diaconessen te Berlijn zag, dat de spijzen daar in blank geschuurde koperen gereedschappen werden gekookt. Men meende in het instituut, dat dit volstrekt niet gevaarlijk was, wanneer men slechts zorgde, dat de gereedschappen telkens na het gebruik goed schoon gemaakt werden. Hij had daarvan proeven met het koken van zeer verdunde oplossingen van wijnsteenzuur en keukenzout, dan van bier, zuurkool, gedroogde pruimen en rundvleesch in blank geschuurde koperen gereedschappen genomen, en hij kon in al die kooksels duidelijk de tegenwoordigheid van koper aantoonen. Wij vestigen de aandacht onzer lezers op deze korte mededeeling, omdat ook bij ons te lande nog altijd dezelfde verkeerde meeningen, omtrent het koken in koperen gereedschap bestaat, zoodat zelfs nog in vele huisgezinnen het bessen- en andere vochtensap in koperen, onvertinde bekkens wordt gekookt.

VERSLAGEN.

VERSLAG DER GEDURENDE HET JAAR 1852 VERRIGTE WERKZAAMHEDEN VAN HET GENEESKUNDIG GENOOTSCHAP: DISCE DOCENDUS ADHUC, TE ROTTERDAM.

Gedurende het jaar 1852 werden op 22 vergaderingen van het geneeskundig Genootschap D. D. A. te Rotterdam, weder verscheidene schriftelijke en mondelinge mededeelingen gehouden en anatomisch- pathologische preparaten ter tafel gebragt, waaromtrent wij het niet ondienstig achten het volgende, even als een voorgaand jaar, door den druk bekend te maken.

Onder de *schriftelijke mededeelingen* maken wij het eerst gewag van die van den Hr. SYMONS, ten titel voerende: »Betoog, dat, om van doofstommen sprekende en denkende menschen te maken, de grondslag van hun onderwijs moet zijn toon- en schriftspraak, met

uitsluiting van iedere kunstmatige gebaardentaal; en in verband daarmede de aantooning, dat het afzien van het gesprokene voor hardhoorenden en dooven een middel is ter vervanging van 't gehoor, of om dit te hulp te komen." Wij onthouden ons, verder over deze mededeeling uit te wijden, omdat de heer S. zijne beschouwingen over voornoemd onderwerp in zijne »Historisch-Kritische Proeve" (Rotterdam, KRAMERS 1852) door den druk bekend maakte. Alleen zij hier vermeld, dat de eerste impulsie van het door den Heer S. c. s. beraamd plan, om door het wereldkundig maken zijner studiën over doofstommen-onderwijs, te pogen eene Inrigting, waar uitsluitend volgens de Duitsche methode onderwijs aan doofstommen zou worden gegeven, te Rotterdam op te rigten, van het genootschap D. D. A. uitging, daar dit aan een groot aantal belangstellenden in een daartoe ingerigt lokaal, op eene buitengewone vergadering, de gelegenheid verschafte om de vorderingen na te gaan, welke 2 door den Heer HIRSCH onderwezene kinderen, gedurende bepaalde tijdruimten in het spreken gemaakt hadden.

Nog gaf de Hr. SYMONS lectuur van enkele verloskundige gevallen, bij hem als lid der provinciale commissie van gen. O. en T. residerende te Dordrecht, ingekomen, en vertoonde ZEd. door hem vervaardigde rapport-tabellen.

De Hr. BOSZ leverde eene schriftelijke bijdrage betreffende eene 55-jarige, vroeger altijd gezonde vrouw, bij welke sedert 3 jaar de menstruatie had opgehouden, en die reeds 2 jaar leed aan *Anaesthesia dolorosa* en *paralysis* van het 5e hersen-zenuwpaar, aan de linkerzijde. — De waargenomene verschijnselen waren de volgenden:

1°. die van het uitwendig voorkomen: ingevallene *regio temporalis* en *bucco-masseterica;* gedeeltelijke *Ptosis palpebrae superioris.*

2°. die van het objectief gevoel: gevoelloosheid van die deelen van huid en slijmvlies, welke door den trigeminus voorzien worden, voor alle uitwendige prikkels; en die van het subjectief gevoel; pijn in diezelfde deelen.

3°. die van beweging: vernaauwde, onuitzetbare pupil; werkeloosheid der kaauwspieren.

4°. die van voeding: passive vaatuitzetting in de conjunctiva en sclerotica; verduistering, uitzweeting en verweeking der cornea.

5°. die van de zintuigelijke verrigting: gestoord gezigtsvermogen.

6°. die van de afscheidingen: verminderde traanafzondering; vermeerderde afscheiding van speeksel en urien.

Hieruit tracht de Hr. BOSZ op anat-phys. gronden te bewijzen, hoe deze stoornissen kunnen verklaard worden uit eene aandoening (waarschijnlijk drukking) van den *N. trigeminus*, en wel op de hoogte van het *ganglion Gasseri*, zoodat deze ziekte tot de reeks der centrische neurosen moet gebragt worden.

Inwrijvingen met veratrine, wandelende vesicatoria rondom het oog, applicatie van veratrine endermatisch en bestrijken van de conjunctiva en cornea met laud. liq. Syd. hadden geen ander gevolg dan alleen, dat de stoornissen der voeding daardoor veel verbeterden, zoodat patiente, ook thans nog, grootendeels in dezelfde omstandigheden verkeert.

De Hr. VAN WAGENINGE las eene bijdrage over »*den invloed van de werking op het werktuig,*" of, hoe men door natuurlijke of kunstmatige prikkels, inactive organen tot activiteit brengen kan; zoo als o. a. de mammae der zoogdieren, en dus ook van den mensch. S. toonde aan de Vergadering eene teef van 2½ jaar, die den coitus nimmer had uitgeoefend en bij gevolg nooit gejongd had, bij welke door het natuurlijk zuigen van een jongen hond van 14 weken, die reeds lang aan de eigene moeder en het zuigen onttrokken was, de zogse- en excretie aan den gang waren gebragt.

Tot de *mondelinge bijdragen* behooren de volgende:

De Hr. LAGE deed het verhaal van eene door hem verrigte herniotomie aan eene vrouw van 52 jaren. Zij was haar gebrek onbewust en kwam daardoor te laat onder heelkundige behandeling. De hernia was eene h. cruralis dextra, en scheen reeds 7 dagen beklemd geweest te zijn. Bij de operatie bleek het, dat er sterke vergroeijing bestond van de breuk met den zak, en van dezen met den annulus en de omliggende organen, alsook dat er reeds gangraena gevormd was. De lijderes overleed 2 × 24 u. na de operatie, met alle symptomen van gangraena intestinalis. De lijkopening bevestigde de diagnose.

Naar aanleiding van deze mededeeling verhaalde de Hr. KEULS, dat onlangs door den Hr. chirurgijn VERWIJK eene herniotomie verrigt werd aan eene magere vrouw, bij welke de breuk in horizontale positie niet, maar wel in de verticale waartenemen was. Patiente herstelde.

Dr. ROELANTS deelde als eene curiositeit mede het volgende geval, dat welligt later tot eenig bepaald resultaat zou kunnen leiden. Zijne hulp werd ingeroepen bij eene 82jarige vrouw, die sedert eenige dagen aan hardnekkige darmverstopping leed. Hij vond de lijderes schijnbaar nabij haar dood, met koude, klamme huid en extremiteiten, kleinen pols en hevigen *vomitus stercoralis.* Hernia bestond er niet. De toestand der lijderes scheen geene doortastende behandeling meer toe te laten, weshalve de Hr. R. zich bepaalde, het onaangename verschijnsel van den stercoraalreuk zoo veel mogelijk te verminderen of weg te nemen. Eene mixtuur met *aqua chlorata* werd daartoe voorgeschreven. Na het gebruik van eenige lepels van dat geneesmiddel bekwam de lijderes copieuse darmontlastingen per anum, waardoor hare ongesteldheid week, terwijl zij spoedig herstelde. Dezelfde mixtuur werd met hetzelfde gevolg toegediend bij eene aan dezelfde kwaal lijdende vrouw van 50 jaar, nadat alvorens, door een ander medicus, purgantia, drastica, enz. waren aangewend geworden. Niettegenstaande de darmcirculatie herstelde, en de drekbraking ophield, bezweek echter de patiente.

De Hr. BOSZ maakte melding van een hem voorgekomen *prolapsus uteri et inversio vaginae completa*,

bij eene volkomen ontwikkelde ongehuwde vrouw van 22 jaar. Het gezwel, dat reeds sedert 3 jaar was begonnen te ontstaan, hing tusschen de labia naar buiten en had een omvang van anderhalve vuist. De mucosa vaginae was droog en perkamentachtig. De eerste pogingen tot reductie verwekten buik- en lendenpijnen. Na voorafgegane verzachtende behandeling gelukte de repositie na 4 weken, terwijl de geprolabeerde organen, niettegenstaande de gewone bezigheden hervat werden, zonder eenig ander mechanisch of ander middel binnenbleven.

Dr. OPPENHEIM deed mededeeling van een ziektegeval, waar, bij hardnekkigen hoest, de auscultatie en percussie, bij herhaling door onderscheidene bekwame kunstgenooten in het werk gesteld, volstrekt negatieve resultaten opleverden.

De Hr. VORSTMAN verhaalde een belangrijk geval van *eclampsia gravidarum*, bij eene 8½ maand zwangere vrouw, waaruit scheen te blijken, dat ruime en snelle bloedontlastingen een in het oog loopend gunstig resultaat hadden voortgebragt. De zwangere genoot eene goede gezondheid en werd eensklaps, zonder voorafgegane of waargenomene prodromi, door voornoemde aandoening overvallen. Naar aanleiding dezer historia morbi werd er door de meeste leden over de behandeling der eclampsie gediscussiëerd, waarbij het bleek, dat niet allen het doen van aderlatingen bij deze ziekte voorstonden, ja zelfs enkelen, waaronder Dr. BEZETH, hunne stem tegén deze geneeswijze verhieven.

De Hr. VAN WAGENINGE deelde mede een verloskundig geval, hoedanig hem in zijne ruim 30jarige praktijk nog niet was voorgekomen. Bij eene multipara, bij welke de versio verrigt was, geroepen zijnde, vond hij den romp des kinds van den hals afgescheurd, terwijl deze met het hoofd nog in utero aanwezig waren. De halswonde lag voor. De uterus werd met twee handen bepaald, terwijl er sterk op den ingang des bekkens gedrukt werd, waarna het hoofd gelukkig met den forceps gevat, en, met den hals vooruit, geëxtraheerd werd. De puerpera bevond zich, naar omstandigheden, vrij wel. Ligte verschijnselen van endometritis werden met calomel spoedig overwonnen. De lochiae waren met zwarte vliezige vlokken vermengd, en verspreidden een putrieden stank. Het puerperium verliep vrij geregeld, en in ruim 14 dagen was de vrouw hersteld.

Nog deelde de heer V. W. het volgende geval mede. Eene ongehuwde vrouw van 31 jaren, alleen wonende, geraakt in arbeid en bevalt zonder bijzijn van anderen. Het kind zou met de nates of pedes voorgekomen zijn. De verlossing had des ochtends tusschen 8 en 9 ure plaats. Volgens het verhaal der kraamvrouw, die des avonds tusschen 8 en 9 ure weêr in haar drankwinkel zat, zou het hoofd wel een half uur na het ligchaam geboren en het kind dood ter wereld gekomen zijn. Des avonds tusschen 10 en 10½ ure werden de secundinae, waarvan de funis buiten de genitalia hing, weggenomen door den Hr. SCHOLTEN, van wege de policie tot onderzoek en hulp daartoe gechargeerd. Den HH. VAN VOLLENHOVEN en LAGE, met de geregtelijke schouwing van het lijkje belast, bleek het later, dat het kind met de benedenhelft des ligchaams vooruit werd geboren en extra uterum niet geleefd had, maar vermoedelijk, durante partu, was overleden. Het kind was van het vrouwelijk geslacht. De genitalia externa en éene voet droegen sporen van drukking en beleediging.

Nog vermeldde de Hr. V. W. het volgende. Zijne hulp werd ingeroepen bij een geval van *Retentio placentae*, bij eene jeugdige en krachtige secundipara. De arbeid was geregeld afgeloopen en had ruim 6 uren geduurd. De expulsie van het vrouwelijke foetus was niet moeijelijk geweest en het kind goed ontwikkeld, à terme en 3 à 4 Ned. ponden zwaar. Na de expulsie van het foetus had de uterus zich goed om de secundinae zaamgetrokken, doch de arbeid hield nu geheel op, zonder dat er haemorrhagie of eenig ander toeval dan de retentie volgde. Spasmus uteri was niet aanwezig, kunnende men met den vinger door het ostium uteri heendringen en den navelstreng volgen, die naar den voorwand der baarmoeder scheen te loopen. Doelmatige therapeutische middelen, waaronder ook het secale cornutum, bleven genoegzaam werkeloos, althans zeker vruchteloos. Na 29 uren wachtens ontstond er eenige bloeding en ging men tot de extractie over. De placenta was aan den voorwand der baarmoeder sterk bevestigd en moest losgepeld worden. Dit vereischte ½ uur tijds. Ongeschonden kon zij niet worden verwijderd; integendeel werd zij in twee gedeelten geëxtraheerd, met den aanhangenden navelstreng en een groot deel membranen. De placenta vertoonde op vele plaatsen eene harde, kraakbeenachtige, korrel- of graatachtige zelfstandigheid, die als punten van vischgraten stak en als de vermoedelijke oorzaak der zoo sterke adhaesie werd aangezien. Onder de operatie verloor de barende weinig bloed. Den volgenden dag was de uterus aan den voorwand zeer pijnlijk. Eenige greinen calomel overwonnen dit geheel en het puerperium verliep overigens zeer goed.

De H.H. FUHRI en VAN WAGENINGE vestigden de aandacht op het volgende, hun voorgekomen obstetrisch geval, bij eene ongehuwde van 22 jaren, die én graviditeit én partus negeerde, en beweerde in de laatste 3 jaren niet te hebben gemenstrueerd. De Hr. F. was den 5 Junij gehaald geworden wegens eene zich bij die vrouw openbarende metrorrhagie, en werd tevens door hare familie aangezocht te onderzoeken of zij al of niet zwanger was, daar de lijderes half onder die verdenking lag. Geene bepaald bevestigende of ontkennende teekenen hebbende kunnen vinden, verzocht de Hr. F. den Hr. V. W. den volgenden dag, hem in dit twijfelachtige geval te adsisteren.

Het resultaat van beider onderzoek was, dat zij, voor zich, tot het besluit kwamen, dat er partus had plaats gehad, hoewel er geen corpus delicti kon worden aangetoond en er geen spoor van den funiculis umbilicalis te ontwaren was.

Den 7den, des ochtends ten 8 ure, werd door den Hr. V. W. de placenta herkend, en werden door den Hr. F. de secundinae afgehaald. Ook toen nog hield men vol

den partus te ontkennen. Daar echter ook thans nog geen foetus gevonden werd, bragten beide geneeskundigen het hun voorkomende geval ter kennisse der justitie.

De placenta was niet groot, maar dik en langwerpig; de funic. umb. vond men nagenoeg in het midden ingeplant en onder de membranen verborgen. Bij nader onderzoek bleek het, dat de superficies foetalis placentae naar den fundus uteri, en de superf. uterina met een groot coagulum naar het ostium uteri gekeerd was geweest, waardoor dit gesloten of opgevuld werd, en er door het toucher geen spoor van navelstreng te ontdekken was. Deze laatste was 16 à 17 centimeters lang en circa 1 centim. dik, licht bruinrood van kleur en niet putride. Het scheen alsof zij afgesneden of afgeknipt was geworden, daar de randen zeer gelijk en eenigzins tot elkander genepen waren. De velamenta ovi deden zich tamelijk dik voor en hadden slechts eene ruime opening, schuins tegenover de placenta. De capaciteit van het ovum (de holte der eivliezen) scheen eene vrucht van 7—8, en, indien deze niet sterk ontwikkeld of groot was geweest, van 9 maanden te hebben kunnen bevatten. Het puerperium verliep vrij geregeld. Alle se- en excreties waren normaal en de lijderes klaagde alleen over hoofdpijn. De pols was op den duur buitengewoon snel, 160—132 slagen in de minuut. De secundinae werden in een pot gedaan en verzegeld aan het huis der puerpera achtergelaten.

De HH. VAN VOLLENHOVEN en LAGE, als door de justitie later benoemde experts, gaven inlichtingen op bovenstaand geval. Deze (de justitie) had den 8, des middags, onderzoek gedaan. Het kind was in de looden pijp van het secreet gevonden en de moeder had bekend. Uit hun onderzoek was het hun gebleken, dat het $2\frac{1}{2}$ Ned. pond zware kind geleefd en geademd had, daar zulks niet alleen door de longenproef werd bevestigd, maar ook de rima glottidis geopend was en de epiglottis naar boven stond.

Dr. SLEURS deelde een ziektegeval mede uit zijne praktijk van eene corpulente dame van 50—60 jaren, die aan febris intermittens leed, en, na eenigen tijd, gedurende welken zich verschillende onbepaalde ziekteverschijnselen opdeden, eene volkomene ischurie bekwam. Symptomen of toevallen van pisophooping in de renes, de ureteres en de vesica outbraken. Daarentegen wasemde patiente sterk uit, zonder dat nogtans het zweet een urineachtigen reuk van zich gaf. De adem was onzuiver, doch rook evenmin naar urin. Apoplectische verschijnselen, zoo als coma, voegden zich daarbij, en de Hr. S. voelde zich genoopt eene urin-intoxicatie aan te nemen. De mondholte en organa digestiva waren zeer aphtheus, zoodat langs dien weg geene geneesmiddelen konden worden aangewend. Alle reeds toegediende diuretica bleven zonder de gewenschte uitwerking, en hoewel de catheter meermalen werd in de blaas gevoerd, werd er toch geen pis ontlast. De oorzaak des lijdens was met geene zekerheid te bepalen; nogtans werd eene rheumatische mogelijk geacht, en dien ten gevolge het bekende anti-rheumaticum, de vinum colchici, als geïndiceerd beschouwd. Wegens den toestand der mondholte werd dit middel per anum geappliceerd. Drie clysmata, elk $\frac{1}{2}$ ons v. c. bevattende, werden successivelijk ingespoten en anderhalf etmaal na het laatste clysma begon de lijderes weder urin te loozen, blijvende deze excretie, ook zonder verdere enemata, vervolgens bestaan.

De Hr. S. meent uit een en ander te mogen besluiten: 1°. de juistheid der diagnose omtrent eene causa rheumatica; 2°. de bevestiging van het specifiek vermogen van den vinum colchici, terwijl hij 3°. de urine-intoxicatie toeschrijft aan het weder opnemen in het bloed van de urin, tijdens het bestaan der ischurie. Naar aanleiding van deze mededeeling werden langdurige discussiën over de al of niet specifieke werking van den vin. colch., en de meerdere of mindere juistheid van het aannemen eener urin intoxicatie in het vermelde geval gevoerd.

De Hr. KEULS doet mededeeling van twee onlangs door hem verrigte verlossingen. waarbij dit merkwaardige voorkwam, dat bij de eene (die eener multipara), zich gelijktijdig voordeden: de navelstreng, het hoofd en een voet; dat deze deelen zich in een toestand van beklemming bevonden en den partus zoo al niet beletteden, dan toch den voortgang daarvan hinderden. De Hr. K. beproefde den voet op te voeren, waarin hij slaagde. Na de opheffing van dit mechanisch impediment werd de verlossing, zonder verdere kunsthulp, door de natuur gunstig ten einde gebragt. Het kind leefde. In het tweede geval was de navelstreng ongewoon kort (8 Parijsche duimen), zonder bijzondere hindernis bij den partus veroorzaakt te hebben.

De Hr. SYMONS deelde mede een geval, waarin een lintworm bij eene gravida van 7 maanden, door het extractum filicis maris aethereum afgedreven werd, zonder nadeelige gevolgen op de moeder of het verder verloop der zwangerschap uit te oefenen.

De Hr. VAN VOLLENHOVEN gaf lectuur van eene sectio caesarea, verrigt door SCANZONI, en door hemzelven bijgewoond. De zwangere was primipara, 28 jaren oud en bijzonder misvormd, zijnde slechts 3′ 7″ (Weener maat) groot. Het resultaat was een levend kind van het vrouwelijke geslacht, goed ontwikkeld. Het leefde 14 dagen. De geopereerde overleed den 14den dag.

De Secretaris onderhield de Vergadering mondeling over den verschillenden vorm, waaronder de zetmeelkorrels in verschillende planten zich voordoen, en gaf de kenmerken op, waardoor een zeker aantal amylumsoorten van anderen konden worden onderscheiden. Tevens maakte hij zijne medeleden aandachtig op de vervalschingen, welke sommige, uit amylum bestaande voedings- en geneesmiddelen, in den handel ondergaan, het een en ander ophelderende door middel van eene reeks van mikroskopische, in glycerine bewaarde, praeparaten.

Met behulp van een gedurende het laatste jaar door het Genootschap aangekocht microscoop van NACHET (nieuw model), vertoonde de Hr. GODDARD nog aan zijne medeleden eenige opgespotene, door den Hr. VAN AME-

ROMGEN te Utrecht en den Hr. LAGE vervaardigde praeparaten, benevens doorsneden van spier-, peesweefsel, enz. Tevens stelde hij hen in de gelegenheid, de circulatie in het zwemvlies van een kikvorsch waar te nemen.

De volgende anatomisch-pathologische praeparaten werden gedurende het verloopene jaar ter tafel gebragt.

De Hr. LAGE vertoonde eene op spiritus bewaarde zeer uitgebreide verzwering van den slokdarm, nabij de maag van een 53jarigen lijder, die onder de hevigste verschijnselen van dysphagie bezweken was, aan welke ziekte hij gedurende de laatste vier jaren zijns levens aanhoudend geleden had. Vroeger had hij zich langen tijd aan het misbruik van spiritualia overgegeven. Bij de lijkopening bleek het, dat de slokdarm, op de plaats der verzwering, nagenoeg geheel van de maag gescheiden was, zoodat nog slechts enkele draden beiden te zamen hielden. De binnenste oppervlakte der zweer was met veel mucus en pus overtogen, hebbende zich de laatste in de naburige weefsels een doortogt gebaand. De vrije doorgevretene rand der zweer was hard en zeer verdikt, wit glinsterend en knersend op de doorsnede. Een mikroskopisch onderzoek deed duidelijk kankercellen ontdekken. Verder werd er in het lijk aangetroffen eene groote menigte verbeeningen van grootere en kleinere bloedvaten, en in de buikholte ongeveer 50 harde concrementen in het mesenterium, waaronder een van aanmerkelijken omvang, wegende iβ dr. en xxxi gr. Door dit concrement liepen twee aanzienlijke bloedvaten, in verbinding staande met de Artt. mesentericae. Over het algemeen werden de genoemde verbeeningen in de onmiddellijke nabijheid van belangrijke vaten gevonden. Een scheikundig onderzoek, in het werk gesteld door Dr. DE VRIJ, bepaalde ze als beenachtig. Nog werd er bij de verbinding van het pancreas met het duodenum eene groote massa van dezelfde beenstof, rondom het hoofd van het eerste aangetroffen, ook doorboord door verscheidene groote bloedvaten.

Nog vertoonde de Hr. LAGE een polypus uteri van aanmerkelijken omvang, afkomstig van het ostium eener baarmoeder, die reeds meermalen dergelijke ziekelijke producten, door eigene krachten, onder den vorm van barensweeën had uitgedreven. Dit gezwel was breed gesteeld en werd weggenomen door middel van de schaar. Bij de doorsnede had er bijna geene bloeding plaats gehad. Boven de plaats van afsnijding was, uit voorzorg, eene dubbele ligatuur aangelegd geworden.

Eindelijk bragt de Hr. LAGE ter tafel een praeparaat van het darmkanaal van een kind van 15 dagen (van de maag af tot en met het rectum), hetwelk gedurende zijn leven geene faeces, ook met behulp van clysmata, konde kwijt raken. De maag was zoo groot als een hoenderei. De dunne darmen waren ongemeen uitgezet, op de meeste plaatsen 3 à 4 maal zoo wijd als in den normalen toestand; even beneden het int. coecum (2 à 3 centim.) trof men eene complete imperforatie van het int. colon aan, zoodat dit gedeelte geheel ondoordringbaar voor faecale stof mogt genoemd worden. Een gedeelte van het colon was aan den umbilicus vastgegroeid geweest. Van de organische sluiting af, waren de dikke darmen in hunne gansche uitgestrektheid zoo uitermate vernaauwd, dat het gemiddelde lumen slechts de dikte van een pijpensteel evenaarde. De vernaauwing was niet gelijkmatig, maar vertoonde hier en daar eene boonvormige uitzetting, om onmiddellijk daarop weder in eene grootere vernaauwing over te gaan. De holte dezer dikke darmen was opgevuld met eene grijze, papachtige massa, waarin door een chemisch onderzoek cholesterine en galkleurstof werden aangetoond. De Hr. L. meent hieruit te mogen besluiten, dat genoemde imperforatie tusschen de 5—6 maand van het vruchtleven ontstond; *niet vroeger* omdat men omstreeks dien tijd gewoonlijk eerst galbestanddeelen in de int. crassa waarneemt; *niet later* omdat de omvang dezer laatsten overeenkwam met die eener normale vrucht van zes maanden.

Van dit interessante praeparaat wordt eene historia morbi te gemoet gezien van den Hr. Chr. BROEDELET, die het kind gedurende zijn leven behandelde.

Dr. BEZETH vertoonde aan de Vergadering eene *Taenia solium* en een *Bothriocephalus latus*, door hem afgedreven bij twee vrouwelijke individus, na het gebruik van het *Extr. Filicis maris aethereum.* Al dadelijk valt het verschil der kleur in het oog van beide praeparaten. De *Taenia solium* is parelwit, de *B. latus* graauw van kleur. Het is als eene merkwaardigheid te herinneren, dat door genoemden geneesheer binnen een tijd van één jaar twee Bothriocephali werden ter tafel gebragt, beiden ontlast door Nederlanders van geboorte en inwoning. Immers zegt Prof. VAN DER HOEVEN in zijn Handboek der Dierkunde, I. 208, dat deze wormsoort bij ons zeldzaam voorkomt.

De Hr. FUHRI vestigde de aandacht zijner medeleden het allereerst op de persoon van EUGÈNE ALEXANDRE GROUX, wiens vitium primae conformationis, gespleten borstbeen, zeker aan weinige geneeskundigen onbekend zal zijn gebleven. Daar er reeds vroeger, in dit zelfde blad, II. p. 273 een verslag van dit gebrek gegeven werd door de HH. VAN VOLLENHOVEN, GODDARD en LAGE, weiden wij daarover niet verder uit.

Dr. C. A. J. A. OUDEMANS,
Secretaris.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

LONDEN. — In den jongsten tijd heeft hier de ellendige toestand van Bedlam (Bethlehem) veel opschudding veroorzaakt. Sedert zeer oude tijden is Bedlam een beroemd krankzinnigengestiht, behield dien roem tot op den huidigen dag en niemand twijfelde of ook Bedlam had gedeeld in den vooruitgang der wetenschap en behandeling der krankzinnigen. De hier te lande ingestelde Commission of Lunacy, die van tijd tijd tot de verschillende krankzinnigen-gestichten in oogenschouw neemt, dacht het allerminst aan Bedlam, hetwelk altijd als zeer voor-

treffelijk werd geroemd. Geruchten spraken echter deze gunstige oordeelvelling tegen, een onderzoek werd ingesteld en bragt zaken aan het licht, die men in geen beschaafd land meer verwachten zoude. De wreedheden, die de lijders moesten ondergaan, de ontberingen, die zij moesten dulden en de verregaande verwaarloozing, door dit onderzoek aan den dag gebragt, hebben zoowel in het Parlement als bij het publiek eene groote sensatie verwekt. Voor de lijders zorgde eene moeder van het gesticht met eenige oppassers en een in het huis wonende apotheker, Dr. WOOD. De twee aangestelde geneesheeren, Dr. MORISON en MONRO en de president van het hospitaal, (Sir PETER LAURIE, die niet in het huis woonden, bekommerden zich volstrekt niet om de zieken en konden zelfs hunne verwondering niet onderdrukken over de zaken door de Commissie aan den dag gebragt, en waarvan zij niets wisten. De zieken vond men op half verrot stroo liggen, half naakt, in hoogst onzindelijken toestand en geheel aan de willekeur der oppassers overgegeven, die in »Garrotting", het toesnoeren der keel door eene soort van strop, een middel hadden gevonden om onrustige en tegenstrevende lijders tot stilte te brengen. In de benedenzalen regeerden de oppassers met zweep en stok. Alle zieken zagen er ellendig, vermagerd, half verhongerd uit. Klagten werden er nooit aangehoord. Dr. WOOD zag de patienten zelfs gedurende vele weken in het geheel niet. Geneesmiddelen werden er bijna nooit gegeven, of schreef een der geneesheeren iets voor, dan bleef het recept ongebruikt liggen. Deze toestand moet reeds jaren hebbn aangehouden, en toch is Bedlam een gesticht voor herstelbare krankzinnigen, wel is waar voor onbemiddelde, maar toch van achtbare familiën afkomstige zieken. Epileptici met stuipen enz. of wier genezing niet waarschijnlijk is, worden volstrekt geweerd. Het gesticht kostte jaarlijks 20,000 pond. Dr. WOOD, Dr. MORISON en Dr. MONRO zijn ontslagen en in hunne plaats Dr. BROWNE, directeur van Royal-Chrichton in Schotland benoemd, die in het huis moet wonen. Zeer onlangs hebben de governors van het huis, zoowel als Dr. MORISON en MONRO, eene verdediging in het licht gegeven, om een en ander in een minder ongunstig daglicht te plaatsen. Geen dezer geschriften kon echter de verontwaardiging eenigzins verminderen, en vooral laat *the Lancet* zich hoogst ongunstig over een en ander uit.

— Den 20sten Januarij 1853 is na eene ziekte van acht dagen overleden, Dr. JONATHAN PEREIRA, in den ouderdom van 48 jaren Door zijn werken over „de Materia Medica en on Food and Diet," is PEREIRA ook bij ons te lande algemeen bekend.

BELGIE, 6 Februarij. In een Vlaamsch blad leest men het volgende: De korrektionele regtbank van Ypeeren heeft een zeer merkweerdig vonnis gestreken:

Den 21sten juny 1852, hadden zich de afgeveerdigden der geneeskundige kommissie van West-Vlaenderen ten huize begeven van den heer ALEXIS, heel- en geneesmeester te Vlamertinghe, ten einde aldaer, en krachtens het koninkklyk besluit van 28 april 1820, zyne apothekery te onderzoeken. De heer ALEXIS was op dit oogenblik afwezig, en de leden der kommissie waren door de policie niet vergezeld. Niettemin hebben zy hun onderzoek voortgezet en den heer ALEXIS in tegenstrydigheid met de wet bevonden. Gevolgentlyk hebben zy proces-verbael ten zynen laste opgemaekt.

't Is deze zaek die de regtbank te behandelen had. De heer ALEXIS is onpligtig verklaerd geworden.

Er spruit uit het vonnis: 1° dat de leden van eene geneeskundige kommissie het regt niet hebben de apothekery van eenen buitengeneesheer te onderzoeken, zonder vergezeld te zyn door de policie, en gevolgentlyk dat dit onderzoek, gedaen in de afwezigheid der policie en zonder ten minste de vermoede toestemming van den geneesheer, onwettelijk en van geender weerde is.

2° Dat de voorschryvingen der wet, goedgekeurd door koninklyk besluit van 31 mei 1818, geene kracht van wet in Belgiën hebben uit reden dat zy *niet afgekondigd zyn geworden op de wyse door de wet bepaeld*, en omdat zy overigens *aen de raedpleging van den staetsraed niet voorgedragen syn geweest*.

MUNCHEN. In het begin van Januarij hebben de vereerders van LIEBIG hem een feestmaal gegeven, als bewijs voor zijne groote verdiensten in de scheikunde. De Koning van Beijeren heeft hem en zijne familie in den Beijerschen adelstand opgenomen.

BRESLAU. — Ter vervanging van Prof. BUNSEN is Prof. LÖWIG uit Zürich hier beroepen als Hoogleeraar in de organische chemie en in plaats van VON SIEBOLD Prof REICHERT uit Dorpat tot Hoogleeraar in de physiologie.

BINNENLAND

AMSTERDAM. Alhier hebben zich als Med. Dr. nedergezet, de H.H. H. W. CRAMER en BRUINS LICH.

— Tot Off. v. Gez. 1ste kl. is bevorderd de Off. v. Gez. 2de kl. bij de zeemagt J. VAN HATTEM, en tot Off. v. Gez. 2de kl. de heer J. J. VAN MINDEN, Off. v. Gez. 3de kl. bij de landmagt.

— De gemeenteraad te Rotterdam heeft den 11den Febr. den Heer M. MOELAART tot Heelmeester bij het armbestuur benoemd.

PARAMARIBO. Den 5den Januarij is alhier overleden de heer M. M. A. COUPYN, stads heelmeester, in den ouderdom van 56 jaren.

BIBLIOGRAPHIE.

H. S. Heijmans: Over de ligchamelijke opvoeding der kinderen. 's Gravenhage, 1852, H. C Susan C.Hz.

Korte handleiding ten dienste van allen, die aan verzorging en opvoeding van jonge kinderen wenschen werkzaam te zijn. Utrecht, 1852, H. Kemink en Zoon. ƒ 0,50.

Een twaalftal belangrijke ongesteldheden van het vrouwelijk geslacht. Proeve eener volksgeneeskunde, inzonderheid voor vrouwen, door Nederlandsche Verloskundigen. 's Gravenhage, 1852, H. C. Susan Hz. ƒ 0,50.

Verhandelingen over verschillende veeartsenijkundige onderwerpen enz. Utrecht, 1852. v. Heyningen en Post Uiterweer. ƒ 1,50.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 19 FEBRUARIJ 1853. 8.

OPENBARE GEZONDHEIDSREGELING IN FRANKRIJK.

(*Vervolg en slot van bladz.* 82).

Bij het langdurige bestaan van de Conseil de Salubrité te Parijs, en bij de erkenning van de vele gewigtige diensten, die deze instelling reeds had bewezen, meende men voor de stad Parijs en het departement van de Seine, waarvan .bovendien de wijze van administratie van die der overige departementen zeer verschilde, eene bijzondere regeling noodig.

De 12 arrondissementen van Parijs toch, en de 2 plattelands-arrondissementen van het departement van de Seine vormen een geheel, dat men, bij de regeling zoo als in de overige departementen, niet kon splitsen, zonder den natuurlijken band te verbreken, die deze arrondissementen vereenigde. De bestaande gezondheids-raad bij de prefectuur van policie, omvatte reeds in zijn werkkring nagenoeg alles wat tot den werkkring der arrondissements-raden in de overige departementen behoorde, en men begreep dus de bestaande instelling liever tot een centralen raad voor alle de arrondissementen te moeten maken. Dien ten gevolge werd bij decreet van 12 December 1851 de Conseil de Salubrité, in zijn bestaande organisatie gehandhaafd, maar zijn naam herdoopt in Conseil d'hygiène publique et de Salubrité van het departement der Seine.

Nogtans werden in elk der arrondissementen van Parijs, van Sceaux en St. Denis, en in de gemeenten St. Cloud, Sèvres en Meudon, gezondheidscommissiën ingesteld, wier werkkring niet in dien van den centralen raad ingreep; maar veeleer strekte tot het geven van nuttige inlichtingen aan deze, zoowel als aan andere autoriteiten, omtrent de belangen der gezondheid binnen haren bepaalden kring.

Zij moesten daartoe de aandacht vestigen op de oorzaken van ongezondheid, die in elk der arrondissementen bestonden, en de middelen aanwijzen om ze op te heffen. Alleen op voorstel van den centralen raad zou haar advies worden ingewonnen omtrent de meeste der onderwerpen, die tot den werkkring der arrondissements raden in de overige departementen behoorden. Zij zouden verder tot de ten uitvoerlegging der wet van 13 April 1850, betrekkelijk het gezonder maken van ongezonde woningen medewerken, en deelnemen aan de buitengewone maatregelen, welke bij epidemische ziekten zouden genomen worden. Eindelijk werd aan die commissiën opgedragen het onderzoek naar de sterfte en hare oorzaken, de topographie en statistiek, voor zoo ver deze op de gezondheid betrekking hebben.

Met het onderzoek der sterfte door deze commissiën, werd beoogd, dat men tot de kennis zou geraken van de ziekten, die in elk kwartier bijzonder heerschten, en van de oorzaken waaraan ze mogten worden toegeschreven. Verder zou deze gezamenlijke arbeid der commissiën tot een geheel worden vereenigd, om op soortgelijke wijze als door het General Registrar in Engeland, te worden openbaar gemaakt.

De gevolgen nu van deze nieuwe organisatie waren, dat na verloop van 2 jaren na het eerste decreet van 18 Dec. 1848, in het grootst aantal der arrondissementen van Frankrijk, de gezondheidsraden waren tot tot stand gebragt; 166 departementale en arrondissementsraden waren opgerigt, en bezaten 1742 leden. Van deze waren echter slechts 198 gekozen, die niet de hoofdplaatsen bewoonden. De behoefte aan commissiën of correspondenten in de kantons werd daardoor levendiger gevoeld. De keuze der niet geneeskundige leden was voornamelijk ge-

vallen op de maires, grondbezitters, ingenieurs fabrikanten, magistraatspersonen, handelaars, landbouwers, leden der algemeene raden, vrederegters, architecten en geestelijken.

Onderscheidene raden hebben hunne verslagen doen drukken, uit welke stukken, vooral van de departementale raden van la Nièvre, en du Finistère, men volgens TARDIEU de groote belangrijkheid van hunne werkzaamheden kan opmaken.

Verschillende gebreken bleven echter in de nieuwe organisatie over. In eenige arrondissementen waren nog geene raden tot stand gebragt. Aan het instellen der kantonscommissiën werd in het algemeen weinig gevolg gegeven. De noodige gelden werden niet in alle departementen aan de gezondheidsraden toegestaan. Eenige der raden bleven in gebreke met het inleveren van het hun voorgeschreven verslag. Uit de ingeleverde verslagen bleek verder, dat slechts in een gering getal arrondissementen, de werkkring door de gezondheidsraden goed was vervuld. Dit een en ander gaf aanleiding tot eene ministeriële circulaire aan de prefecten, waarin op voorziening in die gebreken werd aangedrongen, en waarbij tevens door het comité consultatif instructiën werden gevoegd, die tot leiddraad voor de gezondheidsraden in hun werkkring dienen moesten, en waarin meer of min uitvoerig de bijzondere punten worden omschreven. Ten einde met den aard en de uitgebreidheid van den beoogden werkkring bekend te worden, willen wij de omschrijving van eenige dier punten kortelijk nagaan.

In de eerste plaats daaronder genoemd het gezonder maken van plaatsen en woningen. Behalve de medewerking der gezondheidsraden tot de ten uitvoerlegging der wet op de ongezon de plaatsen van huisvesting, wordt in elke gemeente huis aan huis een naauwkeurig en volledig onderzoek verlangd, ten einde de administratie de noodige inlichtingen te verschaffen, welke plaatsen verbetering behoeven. Deze maatregel, die bij de uitvoering veel omzigtigheid vordert, had in Engeland en in sommige steden van Frankrijk gedurende de laatste cholera-epidemie uitmuntende resultaten geleverd, en het moest van belang gerekend worden, dat men dat onderzoek niet tot op het tijdstip van een dringend gevaar uitstelde.

De plaatsen en woningen, die als ongezond erkend werden, moesten naauwkeurig worden onderzocht, volgens een programma, waarin alle bijzonderheden zijn opgenomen, betrekkelijk den publieken weg, de gebouwen op de straten en in omsloten kringen; omtrent elk der huizen, waterputten, stroomende waters en vijvers, het water dat tot huisselijk gebruik heeft gediend, de verzameling en opruiming van drekstoffen, de inrigtingen van trappen, kelders, magazijnen, werkplaatsen, fabrieken, enz.; vuilnis en mesthoopen, stallen, beesten, slagterijen, begraafplaatsen, enz.

De bijzonderheden in dit programma zijn in eene reeks van meer dan 150 vragen omschreven, die wij echter kortheidshalve achterwege moeten laten.

Omtrent de maatregelen, ter voorkoming en bestrijding van endemische en epidemische en besmettelijke ziekten, die reeds de voornaamste werkzaamheden der meeste gezondheidsraden in de laatste jaren hadden uitgemaakt, werd alleen aangemerkt, dat men eene gezette studie van de oorzaken, den loop en de wijze van voortplanting dier ziekten verlangde, en in 't bijzonder de beantwoording wenschte omtrent de cholera, volgens het programma, vroeger reeds daaromtrent door de regering aan de gezondheidsraden toegezonden.

In hoofdtrekken werd in dit programma verlangd:

a. Opgave van het cijfer der bevolking van elke gemeente, volgens de volkstellingen van 1830, 1835, 1840 en 1845, en aanwijzing, hoe de bevolking sedert de laatste telling gewisseld heeft, en gedurende de epidemie is verminderd.

b. Het juiste cijfer der sterfte, in verhouding tot de bevolking, volgens de leeftijden in 9 periodes, geslacht, gedurende de jaren 1845 en volgende, tot op het verschijnen van de cholera. Opgave van de epidemische ziekten, welke in dien tijd geheerscht hebben.

c. Zoo mogelijk, eene gelijksoortige opgave van de sterfte, drie jaren vóor en na de eerste cholera-epidemie.

d. Een algemeen verslag omtrent de thermometrische waarnemingen en meteorologische

verschijnselen, die gedurende de eerste cholera-epidemie, en gedurende de vijf jaren vóór de tweede epidemie, gedaan zijn. Dezelfde waarnemingen dag voor dag, gedurende de laatste epidemie.

e. De aanwijzing in hoofdtrekken van de geologische en hydrographische gesteldheid van den bodem, en eene algemeene plaatsbeschrijving van het arrondissement, het kanton of de gemeente, die door de cholera bezocht zijn, met aanwijzing der vermoedelijke oorzaken van ongezondheid; onderling verkeer der verschillende plaatsen.

f. De vermoedelijke oorzaken van ongezondheid, gelegen in de plaats en den aard, het getal, de ligging van industriële inrigtingen, vooral van die, welke als ongezond en schadelijk erkend zijn, verder van de publieke instellingen, zoo als huizen van arrest, krankzinnigen-gestichten, verblijfplaatsen van bedelaars, hospitalen en gestichten, kazernes, opvoedings- en godsdienstige gestichten. In ieder geval aanwijzing van den aard der voornaamste bedrijven der bevolking.

g. Opgave der ziekten, die het meest geheerscht hebben het jaar vóor de verschijning der cholera; der epidemische ziekten en epizoötien, die gelijktijdig met die ziekte zijn waargenomen.

h. Het juiste tijdstip van het begin der ziekte in elke plaats, met vermelding van alle die feiten, die betrekking hebben op de voortplanting der ziekte.

i. Het getal der aangetaste personen, in verhouding tot de bevolking, met opgave van leeftijd en geslacht.

j. Tabel der cholera-sterfte dag voor dag, en verder in verhouding tot de bevolking, volgens leeftijd, geslacht en beroep.

k. Het juiste tijdstip van het eindigen der epidemie, en opgave van haren duur in elke plaats.

l. Tabel der cholera-aanvallen en van de sterfte in elk der onder *f* vermelde inrigtingen.

m. Zoo mogelijk eene tabel der cholera-sterfte, volgens kwartieren of sectiën van elke stad of gemeente.

n. Sterfte-cijfer van niet aan cholera overledenen, gedurende de epidemie, en sedert het ophouden er van.

o. Vermelding der maatregelen, door de plaatselijke besturen genomen, en van de hulpbronnen, die ten dienste stonden om het ontstaan der ziekte te voorkomen, haren verderen voortgang te stuiten, en de aangetasten bij te staan.

p. Meldenswaardige bijzonderheden betreffende den loop, de vormen, de behandeling der epidemische cholera, en van die ziekten, die er mede gecompliceerd zijn geweest, voornamelijk de zweetziekte (suette).

Uit dit overzigt van de cholera-enquête, moge het blijken, welk onderzoek men van de gezondheidsraden omtrent de epidemiën verlangde. Buitendien is hen opgedragen, om bij de verschillende epidemische, endemische en contagieuse ziekten, de plaatselijke maatregelen uit te lokken, die zij noodig achten.

Met betrekking tot de epizootiën en andere ziekten der dieren, wenschte men van hun, dat zij onder de bevolking juiste kennis zouden verspreiden omtrent de behandeling van de huisdieren, en in het bijzonder omtrent de ziekten, welke onder het vee eene groote slagting te weeg bragten, of die op den mensch konden overgebragt worden.

De vaccine zouden ze trachten te bevorderen, en evenzoo de revaccinatie, waarvan het nut als onbetwistbaar moest gesteld worden, door de dringendste aansporing bij de geneeskundigen, en er voor waken dat de registers betrekkelijk deze aangelegenheden in elke gemeente met de grootste naauwkeurigheid gehouden werden.

Eene gezette overweging van de beste wijze van geneeskundige armenbehandeling werd hun aanbevolen, en in het bijzonder de vragen, betreffende het daarstellen van depots van geneesmiddelen, en de instelling van kantons-geneesheeren.

Het onderzoek van de voornaamste industriën in elk kanton; de inspectie van al de publieke instellingen; het opmaken van reglementen tot bevordering der gezondheid in werkplaatsen, scholen, hospitalen, enz.; het onderzoek van de sterfte, ziekten, en van alles wat de opvoeding der vondelingen betreft, geregeld of althans van tijd tot tijd; vooral gedurende epidemiën, herhaalde inspectiën van de spijzen, dranken, specerijen,

geneesmiddelen. enz., waren onderwerpen, die onder hun werkkring moeten gerekend worden.

Ten opzigte der sterfte en hare oorzaken, de geneeskundige plaatsbeschrijving en statistiek, werden aan de raden bijzondere voorschriften gegeven.

Een onderzoek der sterfte werd verlangd, in verhouding tot de bevolking, tot het geslacht, leeftijd, gehuwden en ongehuwden staat, beroep en de oorzaak van den dood. Met het oog hierop verlangde men dat door de kantons-commissiën of door de gedelegeerde in de gemeenten, de opgaven aan den burgerlijken stand zouden worden gecontroleerd, en deze opgaven in voorgeschreven tabellen, te uitvoerig om hier mede te deelen, worden bijeengebragt.

De geneeskundigen zouden worden uitgenoodigd om aan de aangestelde verificateurs, zoo naauwkeurig mogelijk de vermoedelijke oorzaak van den dood op te geven.

Behalve de plaatsbeschrijving verder van elk arrondissement en een geregeld verslag van thermometrische en meteorologische waarnemingen, zouden de statistische verdeeling der bewoners naar den oppervlakte, den aard, het getal, de ligging der industriële inrigtingen, de bedrijven, zeden en gebruiken onder de bevolking, en evenzoo de opbrengst en de prijzen der levensmiddelen, de consumptie van granen, vleesch, dranken, enz., worden nagegaan.

Ten opzigte van deze laatstgenoemde onderwerpen, het onderzoek naar de sterfte topographie en statistiek, werd door het comité consultatif opgemerkt, dat ze de grondslag en het uitgangspunt moesten worden van de voornaamste deelen van den werkkring der gezondheidsraden. Deze onderwerpen konden niet beschouwd worden als het werk van een enkelen dag, maar zouden een gezette en aanhoudende studie vorderen.

In hoeverre al dit voorgenomen werk inderdaad zal worden volbragt, moet de tijd leeren. Wij voor ons betwijfelen wel, of dit langs den tot hiertoe ingeslagen weg het geval zijn zal. De ijver echter waarmede de gezondheidsregeling in Frankrijk word aanvaard, en de leiding van mannen als MAGENDIE en TARDIEU, die aan het hoofd staan van deze zaken, doen gewis veel goeds verwachten en leveren waarborgen op, dat in de gebreken, die de ondervinding mogt aantoonen, spoedig verder met de vereischte middelen zal worden voorzien.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

ZELFMOORD EENER BARENDE VROUW. — In het Nederlandsch Weekblad voor Geneeskundigen, van 25 April 1852. p. 165, *een woord tegen de aanprijzing der verrotting der vrucht, als hulpmiddel bij moeijelijke en verloskundige kunstbewerking*, door Dr. L. LEHMANN, lezende, dachten wij aan de inlandsche vrouwen, waaronder tot nog toe een volslagen gemis aan verloskundige kennis en hulp bestaat. Op Java, waar puerperaal-ziekten, vooral endometritis en febris puerperalis minder voorkomen dan in de gematigde streken, en waar maceratie of putrescentie door de vochtige warmte spoediger plaats vinden, zou de verrotting der vrucht, voor eene groote vergoeding bij moeijelijke verlossingen, die men uit onkunde aan de natuur overlaat, beschouwd kunnen worden, doch er zijn weinige gelukkige uitkomsten van dat lijdelijk aanschouwen bekend, integendeel vele ongelukkige door uitputting of bloedstorting, zoodat volgens de ervaring, het ligtelijk afwachten op rotting des kinds, ook onder de Javasche en Chinesche vrouwen stellig afgeraden moet worden.

Daar de jammerlijke gevolgen van een lijdelijk afwachten, door den heer LEHMANN geenszins met te zwarte kleuren geschetst zijn, omdat hij van den zielstoestand eener barende, die uit onkunde of vreesachtigheid, mededoogenloos aan haar lot overgelaten wordt, weinig of geen gewag maakt, en daar wij ons niet herinnerden, in eenig handboek over de verloskunde eene waarschuwing om zelfmoord zoo veel mogelijk te verhoeden, gelezen te hebben, zoo wordt het volgende geval ter mededeeling niet onwaardig geacht.

Anderhalf jaar geleden, werd nabij Batavia in een kampong, eene barende maleische vrouw door den doekoen aan haar lot overgelaten. Twee dagen onder de hevigste folteringen doorgebragt zijnde, benam zij zich, door middel van een mesje, het leven. Het tijdstip waarop haar man en de doekoen zich naar een aangrenzend vertrek, voor een oogenblik, begeven hadden, wist de wanhopende moeder zich ten nutte te maken. Het mesje, dat zeker om de booze geesten te bedwingen, in het bamboezen schot gestoken was, werd door haar genomen en eerst aan den hals gebragt, vervolgens door de buikbekleedselen in het bovenste gedeelte der baarmoeder gestoken, tengevolge waarvan een gedeelte van het jejunum te voorschijn kwam. De reg-

terarm van het kindje was buiten de geslachtsdeelen doorgevallen, en daarom liet de doekoen èn moeder èn kind aan het lot over.

Bij de lijkschouwing, die twintig uren na den dood in het stadsverband, op verzoek der policie, verrigt is, zagen wij den regter schouder voor en denzelfden arm buiten de schaamdeelen, de voorste oppervlakte van een volkomen ontwikkeld meisje achterwaarts en links, den stuit naar de regter heilig-darmbeens-vereeniging, en de voeten in de bodem der baarmoeder liggen. Vruchtwater werd in de baarmoeder, die vast om het doode kind zat, en wier binnenste oppervlakte flets rood zich voor deed, hoegenaamd niet gevonden. De moederkoek van normalen bouw, zat benedenwaarts nabij den baarmoedermond, en de dikke korte navelstreng was tweemalen om den hals der vrucht gewikkeld. De opperhuid des kinds liet zoowel aan den voorgevallen arm, als over de geheele oppervlakte los. Het bekken was normaal. Vroeger had zij viermalen op eene regelmatige wijze gebaard.

Het is buiten ons doel om hier alle de momenten, die de scheve en dwarsche ligging der vrucht begunstigd kunnen hebben, in overweging te nemen. Bekend is het, dat dergelijke ligging niet zelden met eene benedenwaartsche inplanting der moederkoek voorkomt; ook FRANS KIWISCH RITTER VON ROTTERAU heeft dit in zijn Geburtskunde § 257, opgeteekend: maar bij dit kort berigt mag aangeteekend worden, dat de doekoen geen hulp van eenig verloskundige ingeroepen en volgens de indische geneeskundige policie-wetten geen straf verdiend heeft. Volgens de zeden en gewoonten der inlanders, had zij de verlangde hulp getrouw betoond. Slechts één oogenblik heeft zij hare patiente verlaten, en dat kortstondig oogenblik was voor de wanhopende barende voldoende, om haar ondragelijk lijden en angst eenigzins te bekorten; want dat zij onder het waarnemend oog der onkundige en onhandige doekoen sterven moest, zal door geen waren vroedmeester in twijfel getrokken worden.

Mogt somwijlen een geneesheer het voorbeeld der inlandsche vroedvrouwen willen navolgen, dan bedenke hij toch immer, dat uit wanhoop een zelfmoord geschieden kan, bijaldien niet uit vrees tot handelen door de vroedvrouw een moord begaan wordt.

Het kan van groot gewigt zijn tot uitroeijing der vooroordeelen bij de Europeanen in de binnenlanden en bij de kampongsbewoners, dat met de vorming van inlandsche geneesheeren en vroedvrouwen een begin gemaakt is; maar nimmer zal een goed geneesheer aannemen, dat zij bij onregelmatige verlossingen, die meer in de kampongs voorvallen, dan men denkt, doeltreffende hulp zullen kunnen aanbrengen.

De Europeaan en de inlander, hebben naar onze zienswijze, het regt om van Nederland ondersteuning tot behoud hunner physische persoonlijkheid te vragen, en deswegens moet de zorg voor een voldoend degelijk geneeskundig personeel in N. I., door het moederland onderhouden worden.

»*De openbare gezondheid eischt in naam der menschheid. bescherming tegen de gevaren, die haar bedreigen,*" wordt ons uit Parijs toegeroepen; doch in het ontwerp van reglement op het beleid der regering in N. I. onzen volksvertegenwoordigers aangeboden, komt geene enkele syllabe van openbare gezondheid, van publieke gezondheidsdienst of gezondheids-policie voor.

Zouden de ontwerpers niet geweten hebben, dat voor de openbare gezondheid elk ander belang, hoe groot het ook zijn moge, niets is, noch zijn kan, dan een ondergeschikt belang?

Ongelukkig is het land, waarin de geneesheer door den staatsman niet geraadpleegd wordt. Moge Nederland het voorbeeld van België toch volgen, dan zal de publieke gezondheidsdienst in Nederlandsch-Indië, heilzame gevolgen opleveren.

Batavia, December 1852. Dr. C. SWAVING.

ZAMENSTELLING DER VROUWENMELK IN GEZONDHEID EN ZIEKTEN. — Volgens eene den 24sten Jan. l. l. aan de *Ac. des Sciences* aangebodene verhandeling over het scheikundig zamenstel der vrouwenmelk in gezonden en ziekelijken toestand, vonden VERNOIS en BECQUEREL, gemiddeld uit 89 waarnemingen bij gezonde vrouwen op 1000 grm. melk: 889.08 water, 110.92 vaste stoffen, 43.64 suiker, 39.24 kaasstof en extractiefstoffen, 26.66 boter, 1.38 zouten, en een specifiek gewigt van 1032.67. In het algemeen werden door den ouderdom der vrouw het spec. gewigt, alsmede de hoeveelheid water en vaste stoffen, niet belangrijk gewijzigd. In zog van vrouwen van 15—20 jaren, komen meer vaste bestanddeelen voor dan in dat van vrouwen van 35—40 jaren. In het colostrum is de hoeveelheid water veel aanzienlijker dan in de melk. In een scheikundig opzigt nadert het zog van primiparae meer tot het gemiddeld physiologisch zamenstel, dan dat van multiparae. Zwangerschap doet, wanneer zij ten einde loopt, de hoeveelheid vaste deelen toenemen, in het begin verandert zij de zamenstelling van het zog niet. Het te voorschijn treden der menstruatie heeft eene vermindering van het spec. gewigt, van het water en van de suiker, eene aanzienlijke vermeerdering van de vaste stoffen, vooral van de caseine ten gevolge. Bij gebrekkige voeding neemt het water toe, de boter en kaasstof verminderen. Een overmaat van boter of van kaasstof gaat vergezeld van eene gestoorde gezondheid der zuigelingen. VERNOIS en BECQUEREL onderzochten verder het zog van 46 zieke vrouwen, waarvan 19 aan acute, 27 aan chronische ziekten leden, namelijk enteritis, pleuritis, colitis, rheumatismus, metrovaginitis, metro-peritonitis, f. typhoïdea, ophthalmia scrophulosa, bronchitis, longteering, mamabscessen, syphilis. Zoowel in de acute als in de chronische ziekten, daalde het watergehalte en namen de vaste stoffen toe, doch in de eerste vermindert de suiker aanmerkelijk, terwijl de zouten, de boter en de caseïne toenemen, in de chronische ziekten nemen de boter en de zouten toe, blijft de suiker stationnair en vermindert de kaasstof. In gevallen van tuberculose der longen, zonder diarrhee of vermagering, werd geene merkbare veran-

dering in het zamenstel der melk waargenomen; zoo het tegenovergestelde plaats had, namen de vaste bestanddeelen aanzienlijk af, en wel hoofdzakelijk de boter. Bij syphilis klimt het spec. gewigt op eene buitengewone wijze; de boter neemt af en de zouten vermeerderen. Eindelijk vonden de schrijvers, dat de verschillende bestanddeelen van het zog, niet aan elkander evenredig, doch elk op zich zelf vermeerderd of verminderd worden, en dat men uit het bekende gehalte van een derzelve geen juist denkbeeld van de deugdzaamheid van het zog kan verkrijgen, doch dat daartoe eene analyse van het geheel gevorderd wordt.

VERWIJDERING VAN SOMMIGE STOFFEN DOOR ZEKERE BEPAALDE AFSCHEIDINGEN. — CL. BERNARD heeft verschillende proeven bekend gemaakt, waardoor hij wilde opsporen door welke afscheidingen in het bloed of in de maag gebragte stoffen werden verwijderd. Het blijkt daaruit, dat verschillende zoutoplossingen in het secretum van verschillende klieren worden terug gevonden. Zoo werd, wanneer eene oplossing van joduretum potassii in het bloed gespoten was, dit zout reeds na 30—40 seconden in het speeksel terug gevonden, spoedig ook in het afgescheiden vocht der alvleeschklier en in de tranen, en eerst later in de urine en in de gal. Eene oplossing van prussias potassae in de vena jugularis bij honden en paarden gespoten zijnde, zoo kwamen er weldra aanzienlijke hoeveelheden van voor in de urine, en bij honden met galfistels, ook in de gal, doch nooit was er een spoor van te ontdekken in het speeksel of in het pancreassap. Riet- of druivensuiker in het bloed gebragt, kon nooit in het speeksel terug gevonden worden; zij wordt met de urine uitgeloosd, hoewel niet zoo spoedig als dit met de prussias potassae plaats heeft. De uitkomst van deze proef is dus in tegenspraak met de waarneming van hen, die bij diabetes mellitus, ook het speeksel suikerhoudend meenden gevonden te hebben. B. vond in deze ziekte nooit suiker in het speeksel, doch wel in de sputa; ook bij honden, waar kunstmatig diabetes m. was voortgebragt, kwam nimmer suiker in het speeksel of in het pancreassap, doch wel in de gal voor. Ook in de melk gaat, wanneer eene groote hoeveelheid riet- of druivensuiker in het bloed gebragt is, deze stof niet over, gelijk proefnemingen met zogende teven en konijnen bewezen. Wanneer eene verzadigde oplossing van lactas ferri in de v. jugularis gespoten, of in de maag gebragt was, bevatte het speeksel nooit een spoor van ijzer, wanneer hetzelfde echter met joduretum ferri geschiedde, of wanneer een uur na de invoering van lactas ferri in de maag, er joduretum potassii ingebragt was, bevatte het speeksel behalve jodium, ook ijzer. Door beide stoffen achtereenvolgens of gelijktijdig in het bloed te spuiten, verkrijgt men dit resultaat niet. Wat den tijd betreft, gedurende welken het jod. pot. in het ligchaam terug blijft, zoo leerden proefnemingen met verschillende honden met speeksel-, maag- en galfistels, dat wanneer eene oplossing van jod. pot. in de maag gebragt was, alle sporen van dit zout na 2 dagen uit de urine verdwenen waren, doch dat het nog gedurende 3 weken zijne reactiën in het speeksel en in het maagsap vertoonde. Door het toedienen van purgantia, kan men echter dit verblijf van het genoemde zout in het ligchaam, aanmerkelijk bekorten.

Uit deze beknopt medegedeelde proefnemingen, blijkt dus, dat sommige stoffen nooit in zekere bepaalde afscheidingen overgaan, terwijl andere daarentegen zich in alle secreta vertoonen, hoewel na een verschillend tijdsverloop. Eenige dezer stoffen worden volkomen en snel met de urine uitgeloosd, anderen gaan slechts voor een gedeelte in de urine over, doch kunnen in het organisme achterblijven, en gedurende een langer of korter tijdsverloop zich in andere afscheidingen vertoonen. Men kan dus de wijze, waarop zich de stoffen in het ligchaam gedragen, nog tot geene algemeene wet terug brengen, want hetgeen men van het eene zout geleerd heeft, geeft geene opheldering over een ander, zoodat bijzondere nasporingen voor elke stof afzonderlijk vereischt worden, zoo men hare verhouding in het organisme wil leeren kennen. (*Archiv. Gén. de Méd. Janv.* 1853).

BEHANDELING VAN DIABETES MELLITUS MET LEB. — Op pag. 429 van den vorigen jaargang deelden wij een geval van Dr. GRAY te Glasgow mede, waarbij, na 't gebruik van leb, op theoretische gronden voorgeschreven, in betrekkelijk korten tijd, een lijder aan diabetes mellitus was hersteld geworden. In het *Monthly Journ.* van Januarij jl. vinden wij hetzelfde geval uitvoeriger beschreven en daarbij de vermelding, dat genoemde geneesheer hetzelfde middel nog in twee andere gevallen heeft toegediend. Het eerste dezer gevallen betrof een 29jarigen scheepstimmerman, dien GRAY den 11den Oct. jl. in behandeling kreeg. De man leed sinds 3 maanden aan hevige dorst met veelvuldige urinelozing, verzwakking en vermagering. De urine bezat een sp. gew. van 1,044 en hield veel suiker in. Er werd terstond een zooveel mogelijk dierlijk diëet voorgeschreven, benevens het gebruik van 10 gr. phosph. sodae alcal. opgelost in water, 3 maal daags. Den 13den begon GRAY de behandeling met leb, drie theelepels daags. Den 21sten was de man reeds zooveel beter, dat hij naar zijn werk terugkeerde. De urine teekende 1,035. De phosph. sodae werd weggelaten. Gedurende de volgende dagen nam, onder 't gebruik der leb, de beterschap voortdurend toe, de krachten vermeerderden en ook het ligchaamsgewigt steeg aanmerkelijk. In 't laatst van December was de suiker uit de urine geheel geweken, terwijl het spec. gewigt gezonken was tot 1,018 à 1,020. Hierbij moet evenwel gezegd worden, dat GRAY, die in de maand December door eene toevalligheid meende opgemerkt te hebben, dat het inademen van chlore bij een anderen lijder aan diabetes verligting aanbragt, ook bij den patiënt, die ons thans bezig houdt, dergelijke inhalaties deed in 't werk stellen, nog tijdens bij de leb gebruikte.

Een *derde* geval van diabetes mellitus was nog onder behandeling en reeds zoo goed als genezen, insgelijks

onder het aanwenden van leb en van chlore-inademingen. Het betreft een man, die reeds gedurende elf maanden, op verschillende wijzen, door onderscheidene geneeskundigen vruchteloos was behandeld geworden. Toen GRAY hem voor 't eerst zag, beliep de hoeveelheid urine 17 pond, met een sp. gew. van 1,037. Thans is de beterschap reeds zoo verre gevorderd, dat de hoeveelheid 4 pond en de digtheid der urine 1,028 bedraagt, terwijl het gewigt des ligchaams, weder tot het vroegere normale cijfer is gestegen.

De uitgever van het *Monthly Journal*, Dr. ROBERTSON, merkt aan 't slot van de mededeeling van GRAY'S gevallen aan, dat ook hij proeven genomen heeft met de leb, doch tot dusverre zonder goed gevolg. Hij vermoedt daarom, dat het middel niet in alle gevallen geïndiceerd zal zijn.

Ook in ons land heeft men, naar ons gezegd is, in den laatsten tijd de leb bij diabeteslijders beproefd, zonder dat wij evenwel den afloop hebben vernomen. Wij achten het nieuwe feit van te veel belang, dan dat wij niet zouden opwekken tot het mededeelen van zoodanige proeven, waartoe wij gaarne de kolommen van ons blad openstellen.

VORMING VAN ZWAMMEN IN DE NAGELS. — G. MEISSNER zag in de kliniek te Göttingen, een man van 80 jaren, wiens nagels van 9 vingers tot ongeveer één Parijsche lijn verdikt waren, en die als klaauwen over de vingertoppen heen waren gebogen. Hunne kleur was grootendeels eigenaardig geel-wit, nu en dan in het bruine overgaande; zij waren hier en daar volkomen of gedeeltelijk ondoorschijnend, zoodat er strepen geboren waren, die deze kleursverandering vertoonende, andere gedeelten insloten, die een, vrij gezond maar verdikt, nagelweefsel insloten. Onder het mikroskoop zag M. op en tusschen de gewone cellen van het nagelweefsel een groot net van veelvuldig in elkander gevlochten draadzwammen, die zeer met die van Porrigo lupinosa en Pityriasis versicolor overeen kwamen, maar daarvan verschilden door de geledingen van het wortelweefsel (Mycelium) en de grootere doormeting der draden en der sporulae. Deze zwammen hadden zich door de gansche dikte der nagels verspreid en lagen gevormd, die streepsgewijze van den nagelwortel naar boven evenwijdig met de oppervlakte van den nagel, liepen. De nagelcellen waren door de lagen der zwammen uit elkander gedrongen, en zoodoende was misschien wel de verdikking van den nagel ontstaan. De bruine strepen bestonden hoofdzakelijk uit die zwammen en wel uit hoopjes van ontelbare sporen, waaraan de eigenaardige kleur dan ook zijn ontstaan zou te danken hebben. De nagels der toonen waren gezond. Voor ongeveer 30 jaren is den patiënt eene zware last op de vingers gevallen, waardoor de nagels braken en afvielen; zij groeiden later weder aan, en veranderden op de boven beschrevene wijze. (*Archiv für Physiol. Heilk.* XII. I.)

VERMEERDERING VAN SULPHATEN IN DE URINE. — Bij chorea en delirium potatorum vond BENCE JONES (The Lancet) eene opmerkelijke overeenkomst van zamenstelling der urien. Bij beide waren de phosphaten verminderd, het ureum en de sulphaten vermeerderd, terwijl bij encephalitis phosphaten en sulphaten beide gelijkmatig vermeerderd zijn. Bij chronisch nierlijden echter en bij acute ziekten, waar noch het spierstelsel, noch de zenuwcentra bijzonder aangedaan zijn, werd in de zwavel- en phosphorzure verbindingen geen verandering gevonden, wanneer geen zwavelzure zouten bij de behandeling toegediend waren.

Uit deze waarnemingen besluit JONES, dat daar aan chorea en delirium potatcrum sterke spierbewegingen eigen zijn, daar verder de spieren zwavel in niet geoxydeerden toestand bevatten en de spierwerkingen door een inwerking van zuurstof vergezeld, zoo niet veroorzaakt wordt (?), de oorzaak van de vermeerdering van het ureum en de sulphaten aan de verhoogde spierwerkzaamheid moet toegeschreven worden, terwijl hij onder dergelijke omstandigheden die toename ook bij gezonden vond. Dat bij hersenontsteking tegelijk eene vermeerdering van phosphaten plaats vindt, kan van verhoogde oxydatie van de aan phosphor rijke zenuwzelfstandigheid toegeschreven worden.

GALVANOPUNCTUUR. — BAUMGARTEN heeft nieuwe proeven genomen, betreffende de coagulatie van bloed in de vaten. Hij kwam daarbij tot het resultaat: 1°. dat wanneer men alleen de negative pool in het bloedvat brengt en de positive op de nabijgelegen deelen plaatst, geene coagulatie volgt; 2°. dat na het inbrengen van beide polen eene langzame, vrij zwakke, zelden volledige stolling plaats grijpt; 3°. dat het invoeren alleen van de positive pool de stolling zeer spoedig, volkomen en zeker veroorzaakt.

Bijzonder is op te merken, dat er noch ontsteking noch ettering in de vaten ontstaat, terwijl B. meent, dat de coagulatie, ten gevolge van de directe inwerking van de electriciteit ontstaat en op deze wijze het vat dadelijk door een stevige vast aanhangende prop aangevuld wordt, welke het ontstaan van eene etterinfectie onmogelijk maakt, zelfs dan, wanneer er uit de plaats, waar de naalden ingestoken zijn, ontsteking en ettering van de vaatwanden ontstaat. BAUMGARTEN gebruikt een kool-batterij van 1—12 elementen.

BOEKAANKONDIGING.

Dissertatio de spirometro ejusque usu, observationibus cum aliorum, tum propriis illustrato; quam in Acad. Rheno-trajectina etc. H. FABIUS, XX Jan. MDCCCLIII.

Het schrijven eener dissertatie is de agone van een physiologisch ten einde spoedend studentenleven; het behoeft als zoodanig geene regtvaardiging van den kant des auteurs, evenmin als het uitvloeisel dier halfwillekeurige, tot den noodzakelijken gang der natuur behoorende, verrigting, aanspraak maakt op nadere kennisne-

ming van den kant van het publiek. Tot die bescheiden klasse van auteurs behoort ook de heer FABIUS; althans wij gelooven, dat hij zich zelven daaronder rangschikt op grond van de kinderlijke naïviteit, waarmee hij vóór en soms gedurende de behandeling van zijn eigenlijk onderwerp over familie en vrienden uitweidt. (Het uit zijn aard breedsprakige Latijn draagt zeker de schuld dier, voor een hollandsch geschrift niet denkbare, overvloed van *adjectiva ornantia*, welke men aan den introitus of het exordium van dissertatie's meestal aantreft).

Wanneer wij eene uitzondering maken met deze dissertatie, en het geneeskundig publiek verzoeken, nader kennis te maken met den inhoud, dien wij hopen, dat niet steeds in het classiek gewaad gehuld zal blijven, dan wijte men dit aan het goedgekozen onderwerp, en aan de oordeelkundige bewerking der met den spirometer verkregen ervaringen, waaraan de resultaten van des schrijvers eigen onderzoek met eere zich aansluiten.

Vooraf gaat de beschrijving van het instrument; behalve van den gewonen van blik, werd gebruik gemaakt van een spirometer van caoutchouc vulcanisé, zijnde een luchtzak, welks opzwelling bepaald wordt op een schaal, die de beantwoordende hoeveelheid kub. c. c. lucht aangeeft. Dit instrument (bij POHL in den Haag à *f* 10 verkrijgbaar) beveelt zich juist niet door groote naauwkeurigheid aan, maar is toch zeer bruikbaar en door gemakkelijke vervoerbaarheid — een groot bezwaar tegen de algemeene aanwending van den gewonen spirometer — in de gewone praktijk, boven dezen te verkiezen.

Dat reeds vóór HUTCHINSON diens landgenoot KENTISH (1814) onder een gegradueërden glascylinder, de uitgeademde lucht bepaalde en dat werktuig als pulmometer betitelde, doet aan het gewigt van H's ontdekking en de waarde der praktische resultaten, die hij eerst daarmee verkreeg, niets af. Na een historisch overzigt van de wijzen, waarop men voor H. de capaciteit der longen bepaalde of bepalen wilde, worden de waarnemingen van dezen, van VOGEL, SIMON, DAVIES, KÜCHENMEISTER, ALBERS en de daarbij door hen ontwikkelde beschouwingen meegedeeld.

Zoodra men vond, dat de hoeveelheid lucht, die door eene zoo sterk mogelijke uitademing na de diepst mogelijke inademing uit de longen in den spirometer wordt gedreven, de vitale capaciteit der longen, zoo als H. dit noemt, bij verschillende personen verschilt, lag de vraag voor de hand, waarvan hangt dat verschil af; wat is hier van physiologische omstandigheden afhankelijk en moet dus in rekening gebragt worden, alvorens men uit de afwijking van het eens gevonden en aangenomen gemiddelde tot een ziekelijken toestand besluiten mag.

HUTCHINSON kent, behalve ziekte, vier physiologische omstandigheden, die de vitale capaciteit wijzigen, namelijk: lengte, gewigt, leeftijd en de houding des ligchaams. De eerste, van deze heeft een zoo overwegenden invloed, dat hij de vitale capaciteit aan de geheele lengte des persoons evenredig stelt, en daaruit berekent. Hij trok verder uit zijne waarnemingen het vreemde besluit, dat de omtrek der borstkas op de capaciteit der longen geen invloed heeft. Eene gevolgtrekking die, gelijk SIMON reeds aantoonde, zijne verklaring vindt in het onbereleneerde zamenvoegen van onderling hemelsbreed verschillende toestanden, bijv. vetzucht en emphyseem, die beide den omvang der borstkas doen toenemen. SIMON kwam dan ook met VOGEL, na overweging zijner eigene waarnemingen, tot het besluit, dat de vitale capaciteit vooral door de bewegelijkheid en meerderen omvang der borstkas toeneemt. ALBERS heeft vooral den invloed der bewegelijkheid van den thorax, voor zoo verre die van de spierwerking afhankelijk is, doen kennen, hoewel hij het gewigt van dat moment wel wat hoog heeft aangeslagen, wanneer hij in den spirometer niets meer ziet dan een dynamometer der respiratie-spieren.

Na dit historisch overzigt gaat FABIUS verder en bestrijdt met zeer veel juistheid de stelling van HUTCHINSON, dat de vitale capaciteit met de lengte des ligchaams, dus met die der beenen toeneemt en daaraan evenredig is. Hij redeneert aldus, wanneer H. in plaats van de lengte des geheelen ligchaams, bij duizend menschen de ooren gemeten had, zou hij dan niet ten slotte ook overeenstemming tusschen de reeks dier metingen en die hunner vitale capaciteit gevonden hebben? En toch wie zou daardoor een oorzakelijk verband tusschen deze twee grootheden aannemen? Men dient te vragen: langere menschen, menschen met langere beenen, hebben die niet ook een langeren tronk; en: is de tronk langer is dan ook de borstkas niet langer. A priori mag men dit reeds toestemmen, en op de vraag: wat moet en wat kan invloed hebben op de vitale capaciteit der longen, ligt als eerste antwoord voor de hand, de ruimte en de uitzetbaarheid der borstkas. Hoe grooter omvang de borstkas heeft, des te meer kunnen de longen zich zijwaards uitzetten; hoe langer de borstkas, des te meer kunnen zij zich benedenwaarts uitzetten. Men moet dus en lengte, en omvang, en bewegelijkheid der borstkas bepalen. De eerste grootheid te vinden, heeft eenige moeijelijkheid, en FABIUS heeft daarom, uitgaande van de stelling (die, strikt genomen, nog bewezen moet worden,) dat er een zeker standvastig gedeelte van den tronk door de borstkas wordt ingenomen, de lengte des eersten in plaats van die der laatsten bepaald en daartoe den afstand gemeten van den achterhoofdsknobbel tot het stuitbeen. (Daargelaten de mindere bruikbaarheid van het laatste punt, in de gewone praktijk en ingeval men den spirometer ook bij vrouwen zal aanwenden, zouden wij in bedenking geven, of de spina der vertebra prominens niet boven den tuber occipitale de voorkeur verdient; de fout, die eene onevenredige lengte van den hals te weeg zou brengen, was dan alvast vermeden.) De omvang werd gemeten van het midden van het borstbeen, terwijl de thorax in rust was. De bewegelijkheid werd bepaald uit het verschil van omvang ter zelfder plaatse bij de sterkst mogelijke in- en de sterkst mogelijke uitademing.

Eenige proefwaarnemingen leerden, dat eens aangenomen de ruimte der borstkas zij evenredig aan lengteom-

vang, de verhouding van deze tot de vitale capaciteit ongeveer dezelfde is; de bij deze proeven gevonden kleine, maar standvastige toename dier verhouding, wordt uit den leeftijd en uit de bewegelijkheid van de thorax, of liever, uit de laatste alleen, genoegzaam verklaard. Was de thorax een cylinder, dan was haar inhoud gemakkelijk te berekenen, maar dit is zij niet — en daarom werd uit een honderdtal proefnemingen, onder medewerking van Prof. BUYS BALLOT, eene formule berekend, waarnaar men, gegeven zijnde de lengte van den tronk en de omvang der borstkas voor elk levensjaar, van het 14de tot het 56ste, en voor elken graad van bewegelijkheid der borst, van 3 tot 12 centimeters, de vitale capaciteit vooruit bepalen kan. Te dien einde is achter aan het werkje een tabel toegevoegd, waarnaar wij verwijzen. Hoezeer de aldus gevonden regel niet ten eenenmale volmaakt kan heeten, noch ook in alle opzigten evenzeer voldoet, komt zij echter nader bij de waarheid dan die welke HUTCHINSON en SIMON hebben opgesteld en aangewend.

Den heer FABIUS verzekert zij de aangename overtuiging, dat zijn arbeid wetenschappelijke waarde heeft, en niet enkel behoeft te steunen op den, vaak schralen, lof van grooten ijver, dien wij hem overigens, blijkens zijne twee à driehonderd waarnemingen, op mannen en vrouwen verrigt, geenszins willen ontzeggen. Als bouwstof hebben ook deze hunne waarde. Het eenigste wat wij uit zijne spirometrodische waarnemingen van gezonde mannen, reeds nu als eene gewigtige gevolgtrekking willen aanteekenen, is het feit dat die mannen, welke als gymnasten, buitengemeen hunne spieren plegen in te spannen, minder blazen dan normaal; een aan athleten eigen asthma, op emphyseem berustende, is er de oorzaak van.

Wat de toepassing op ziekten der longen betreft, vindt men hier het bekende.

Het eigenlijk nog geheel braak liggend veld, dat de spirometrie bij vrouwen aangewend ter bearbeiding aanbiedt, is ook hier niet ontgonnen. De voor mannen gevonden en op hen toepasselijke berekening der vitale capaciteit, vindt men hier in dezelfde ongelukkige verhouding naast de werkelijk door proefneming gevondene staan als overal elders. De maatstaf dien FABIUS ons voor de mannen zooveel naauwkeuriger bepaald heeft, ontbreekt hier nog ten eenenmale. Men ziet, de stof is nog niet uitgeput, want slechts voor de eene helft van het menschelijk geslacht kan op het oogenblik de spirometer ter onderkenning van ziekten worden aangewend. Wat, hoezeer slechts tot 5 waarnemingen beperkt, niet onbelangrijk mag heeten, is de door FABIUS gevonden bevestiging der door KÜCHENMEISTER uitgesproken stelling, dat vrouwen na den partus, niet meer, maar zelfs iets minder vitale capaciteit blijken te bezitten, dan vóór den partus. Wij besluiten deze reeds te lange aankondiging, met den wensch dat de Utrechtsche Academie nog vele dergelijke dissertatie's het licht moge doen zien, en dat het den heer FABIUS niet aan lust of kracht ontbreke, om zijne wetenschappelijk begonnen loopbaan met eere te vervolgen, terwijl ruimer objectieve kennis hem voor de kleine feilen zal behoeden, die hem thans naauwelijks euvel te duiden zijn. Ieder, die weet, dat men bijna nimmer longen zonder pseudomembranen aantreft, zal b. v. vreemd opzien, wanneer hij den regel leest: »homines cum adhaesionibus pleuriticis non exploravi". Wij beminnen de latijnsche spreuk: ubi plura nitent, paucis non offendar maculis.

Z.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — De leerstoel van pharmacie en organische chemie bij de faculté de médecine, vacant door het bedanken van DUMAS, is opgedragen aan den bebekenden scheikundige WURTZ, tot dusverre Prof. agregé bij dezelfde faculteit.

— MALGAIGNE heeft, zoo als bekend is, in den laatsten tijd zich meermalen in zijn tijdschrift hoogst ongunstig uitgelaten, over de wetenschappelijke verdiensten van J. GUÉRIN in orthopaedie, en zich daarbij van menige, dezen persoonlijk kwetsende, uitdrukking bediend. Tengevolge daarvan, heeft G. bij de Regtbank M. aangeklaagd van openbare schending zijner eer door de pers en 20,000 fr. schadevergoeding verlangd, terwijl M. van zijnen kant ook een klagt tegen G. indiende. De Regtbank heeft MALGAIGNE in eene schadevergoeding van 2,000 fr. veroordeeld en tot publicatie van het vonnis in zijn journaal, terwijl zijne aanklagt afgewezen is.

— Te Petersburg kwamen in het midden van Jan. nog dagelijks een vijftigtal nieuwe gevallen van cholera voor, den 20sten Januarij waren er nog 577 in behandeling.

LONDEN. Volgens de laatste W. I. mail is het ongelukkige eiland Jamaika nog altijd het slagtoffer van hevige epidemiën. De gele koorts, de cholera, de typhus, de pokken en mazelen wisselden zich af en waren allen zeer kwaadaardig. Op het oogenblik heerschen er mazelen en pokken in zeer hevigen graad. Op Barbados zijn eenige gevallen van gele koorts voorgekomen. In St. Lucien waren diarrhaeën en typheuse koortsen bijna in ieder huis, de laatsten begonnen een zeer kwaadaardig karakter aan te nemen en veroorzaakten eene groote sterfte onder de zeelieden en de bewoners der haven.

Op Martinique en vooral in de stad St. Pierre heerscht de gele koorts zeer sterk. In de Havanna heerschte de cholera en de gele koorts in het begin van October zeer hevig, maar is nu bijna geheel verdwenen. In het zuiden en het westen van den staat New-York (U. S.) kwamen vele gastrisch nerveuse koortsen voor, in Cincinnati en Rochester vertoont zich de cholera hier en daar. In het zuiden der V. S., nl. te Charleston en New-Orleans waren weder sporen van gele koorts voorgekomen.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — De lust tot wetenschappelijke bemoeijingen doet wederom drie nieuwe geneeskundige tijdschriften ontstaan. De Heer RAMAER, vroeger hoofdredacteur van het Tijdschrift der Maatschappij t. b. v. G., heeft een eerste nommer van een *Nederlandsch Tijdschrift voor Geregtelijke Geneeskunde en voor Psychiatrie* doen verschijnen, dat verder om de twee maanden het licht zal zien, terwijl de Heer Dr. L. H. VERWEY te Voorburg, een *Tijdschrift voor den algemeenen gezondheidstoestand en de geneeskundige policie* zal oprigten, dat maandelijks zal verschijnen en welks inkleeding zooveel mogelijk populair zal zijn, om het ook onder het groote publiek ingang te verschaffen. Door den boekhandelaar THIEME te Arnhem, zal een *Weekblad voor Apothekers* worden uitgegeven, waarvan hij de zamenstelling aan een ongenoemde Redactie heeft opgedragen.

— Met genoegen vermelden wij, dat eenige ingezetenen dezer stad voorbereidende maatregelen genomen hebben, ter oprigting eener vereeniging tot verbetering der huisvesting van de mingegoede volksklasse, onder den naam van *Salerno*. Niet slechts het bouwen van nieuwe woningen zal deze zich ten doel stellen, maar vooral ook het verbeteren en gezonder maken van bestaande perceelen. Ruime deelneming aan het plan zal voorzeker goede vruchten dragen.

— De Hr. 1ste Off. v. Gez. 1ste kl., L. P. J. SNABILIÉ, tot dusverre tijdelijk belast met de functiën van inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt, is bij besluit van 11 Febr., definitief tot inspecteur benoemd.

— Tot Off. v. Gez. 3de kl. bij de Marine is benoemd de Heer H. C. STEENBERGEN.

— Den 11den Febr. is te Utrecht tot Med. Doctor gepromoveerd, de Hr. H. J. DONKERSLOOT, Heel- en Vroedmeester te Assendelft, na de verdediging eener diss.: *de epitheliomate.*

— Tot Stads Doctoren te Amsterdam zijn benoemd, de H.H. H. VERBEEK en H. W. CRAMER.

— Den 9den Februarij is overleden de Hr. G. RIPPING, Med. Doctor te Middelburg, in den ouderdom van 38 jaren.

NEDERLANDSCH INDIE. — Bij besluit van den Gouverneur-Generaal, dd. 12 Dec. 1852, is een nieuw *reglement op het afnemen der examina voor officieren van gezondheid en apothekers in Ned. Indië en het daarmede in verband staande stelsel van bevordering* vastgesteld en daarbij het reglement van 1840 ingetrokken.

Volgens dit reglement, moet voor iederen rang een examen worden afgelegd voor eene commissie te Batavia, dat voorafgegaan moet worden door een schriftelijk tentamen. Bij dringende omstandigheden kan de chef voor de geneeskundige dienst, de benoeming van eene speciale commissie te Samarang, Soerabaya of Padang voorstellen voor examina voor de 2de en 3de kl.

De aanvraag tot een examen kan eerst geschieden, nadat men drie jaar in eenen rang in O. I. gediend heeft. De waarde der antwoorden der candidaten worden in cijfers uitgedrukt; onvoldoende (0), voldoende (1), zeer voldoende (2), buitengewoon voldoende (3) en het totaal der cijfers zal ten minste ⅘ der som moeten uitmaken, die zou verkregen zijn geworden, wanneer *alles* voldoende was beantwoord. Van bevordering, eenvoudig naar ancienneteit is geene sprake; een avancementstaat, door de commissie opgemaakt, is de grondslag van de bevordering.

Bij het reglement zijn programmata van de examina gevoegd, die genoegzaam gelijkluidende zijn met de hier te lande vigerende, in 1851 vastgestelde, (welke in het laatste jaarboekje van Dr. COHEN geplaatst zijn) en *cijfersystemen* ter verduidelijking van de manier van cijferen; als voorbeeld diene dat voor het examen van Off. v. Gez. 2de kl. 84 schriftelijke vragen en 61 mondelinge worden gedaan, terwijl het praktische gedeelte voor 33 vragen telt.

— De Gouverneur-Generaal heeft bevorderd tot Off. v. Gez. 2de kl., de H.H. F. W. REIF, E. F. M. HELMKAMPF en W. HUBERS VAN ASSENRAAD. tot dusverre Off. v. Gez. 3de kl.; geplaatst te Soerabaya de Off. v. Gez. 2de kl. A. H. THEPASS, te Samarang de Apoth. 2de kl. J. P. ROUVEROY VAN NIEUWAAL, te Kletten de Off. v. Gez. 3de kl. H. G. A. JOHN, ter Westkust van Sumatra de Off. v. Gez. 3de kl. E. W.A. LUDEKING.

— Den 7den December is te Padang, ter Westkust van Sumatra, overleden de Off. v. Gez. 3de kl. I. H. DE GRIJS.

BIBLIOGRAPHIE.

W. M. S. Junius: De leer der syphilis. Naar de engelsche uitgave van Erasmus Wilson. Leiden, 1852. Hazenberg. *f* 2,40.

Medicamentorum quorundam in Pharmacopoea Neerlandica non receptorum praeparandi ratio. Amstelaedami, 1853, J. D. Sybrandi. *f* 0,45.

E. Campens: Leerboek der Scheikunde. Gent, 1852. H. Hoste. 1 fr.

S. Lee Bigelow: Récherches sur les calculs de la vessie et sur leur analyse médico-chymique. Paris, 1853, J. B. Baillière. fr. 6.

Becquerel: Des climats et de l'influence qu'exercent les sols boisés et non boisés. Paris, 1853, F. Didot. fr. 7,00.

Journal des Connaissances médico-chirurgicales. Revue de thérapeutique médico-chirurgicale, publiée par le docteur *A. Martin Lauzer*. 1e An. (deux livr. par mois) Paris, 1853. Imp. de F. Didot. prix. annuel. fr. 12,00.

La Presse médicale. Journal des journaux de médecine, 1e Année. (tous les samedis) Paris, 1853, Impr. de Poussielgue. Prix annuel. fr. 12,00.

G. Burckhardt: Rapport sur une épidémie de fièvre rémittente paludéenne qui a règné dans la commune de Lutzelbourg. 1 feuill. Strasbourg, 1852, Silbermann.

L. Salvert de Fayolle: Principes de la doctrine médicale homoeopathique. Paris, 1853, J. B. Baillière fr. 3.00.

L. J. Saurel: Chirurgie navale, ou études cliniques sur les maladies chirurgicales que l'on observe le plus communement à bord des bâtiments de guerre. Paris, 1853, J. B. Baillière, fr. 4,50.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.
III. ZATURDAG, 26 FEBRUARIJ 1853. 9.

KLINIEK.

IETS OVER HET INVOLUTIEPROCES VAN DEN AKEPHALOKYSTENZAK,

Door Dr. J. M. SCHRANT.

Men vindt in de literatuur eene menigte waarnemingen opgeteekend van akephalokysten in het menschelijk organismus. De handboeken der ziektekundige ontleedkunde, vooral die van MECKEL, VOIGTEL en LOBSTEIN, zijn zeer rijk daaraan. Desniettegenstaande kan men uit die talrijke reeks van beschrijvingen nog geenszins een tafereel zamenstellen van de metamorphosen, die de akephalokystenzak bij zijn involutieproces ondergaat. Ook ROKITANSKY, dien men zoo gaarne als den meester erkent, waar het aankomt op het ineenzetten van processen, is hier onvolledig te noemen, hoewel hij ons meer geeft dan een der andere schrijvers. Slechts met weinige woorden verhaalt hij ons, dat de akephalokystenzak, ten gevolge van ziekelijke aandoeningen der secundaire fibreuse kyste, binnen welke hij besloten ligt, vooral ten gevolge van eene bijkomende ontsteking, kan verwoest worden, waarbij dan de binnen den zak gelegene akephalokysten geleiachtig verweekt en opgelost worden en de echinococci (indien deze aanwezig zijn) afsterven. Het vroeger heldere vocht, dat in den zak zak bevat is, wordt daarbij dan troebel en etterachtig, zoowel door overblijfselen der opgeloste blazen en diertjes, die tot eene smerige, moleculaire vetmassa overgaan, als door den in meerdere of mindere hoeveelheid bijgemengden etter. Hierop wordt het vloeibare, serense gedeelte der vetmassa opgeslorpt, er worden kalkzouten vrij en er blijft ten laatste een vette, smerige kalkbrij of een verkalkt concrement over. Te gelijker tijd schrompelt de fibreuse kyste, binnen welke de akephalokystenzak besloten lag, meer en meer zamen, zoodat men eindelijk eene zeer verkleinde, zamengetrokkene kyste aantreft, welke eene massa omsluit, die uit laagsgewijs met eene kalkmassa afwisselende overblijfselen der akephalokysten is zamengesteld.

Bij het lezen van deze schildering tracht men te vergeefs zich verklaring te geven van de laatstgenoemde bijzonderheid, namelijk van het laagsgewijze afwisselen der kalkmassa en der overblijfselen der akephalokysten. Is die laagsgewijze rangschikking altijd aanwezig aan het einde van het involutietijdperk, of slechts in sommige gevallen en in welke? Wordt het proces van teruggvorming gewijzigd, indien, zoo als in zeldzame gevallen schijnt te hebben plaats gevonden, de zak niet door eene kyste is omgeven, of wel door bersting der kyste, deze verlaten heeft? Maakt het eenig verschil, of het sterven der parasieten door ettervorming wordt te weeg gebragt of door andere oorzaken?

Op alle deze vragen miste ik het antwoord, zoowel bij den genoemden, als bij de andere schrijvers, die mij ten dienste stonden.

De volgende waarneming kan eenigzins bijdragen tot de oplossing dier vragen, waarom wij de vrijheid nemen haar mede te deelen.

Voor eenige weken werd in het Buitengasthuis alhier de lijkopening gedaan van een 60jarigen man, die aldaar gedurende 3 weken verpleegd was geworden. Hij verhaalde ziek te zijn geworden na en volgens zijne meening door het »opstoppen" van eene diarrhoea. Wij vonden hem cachectisch uitziende, ligt koortsende, met een zwakken pols en drooge tong. Er bestond veel dedolatie. De lever bleek vergroot te zijn, doch liet overigens niets vreemds vermoeden. In de streek van het coecum, nabij het os ilium bestond eene pijnlijke zwelling, die langza-

merhand toenam. Na weinige dagen ontwikkelde zich oedema pedum, de urine werd bloed- en eiwithoudend, de krachten namen meer en meer af, alvus en urine werden onwillekeurig ontlast en de man stierf na een dag in doffen bewusteloozen toestand te hebben doorgebragt. Behalve eene Brightsche degeneratie in het eerste tijdperk in beide nieren en een absces in den regter musc. iliacus internus, leverde het lijk niets bijzonders op dan het volgende:

In het bovenste gedeelte van den grooten lob der lever, die breed en plat was, met gladde capsula en eenigzins verdikte randen, zag men aan de voorzijde eene uitpuilende, blaauwachtig grijs gekleurde, doorschijnende plek ter grootte van eene kleine handpalm, alwaar duidelijke vochtgolving gevoeld werd. Aan den rand van dit uitpuilend gedeelte en er mede vereenigd bevond zich eene vaste fibreuse hobbelige witgekleurde massa van onregelmatigen vorm en ter lengte van een duim, welke één geheel uitmaakte met de lever-capsula. Bij het insnijden der doorschijnende plek, kwam een akephalokystenzak te voorschijn, die ongeveer 30 oncen van een geel, troebel vocht bevatte, waarin eenige honderden akephalokysten van verschillende grootte gezien werden. De kleinsten evenaarden den omvang van een speldenknop, de grootsten dien van een knikker. De wand, zoowel van den zak, als ook die der akephalokysten, bestond, gelijk gewoonlijk, uit eene hyaline, in lagen, deelbare, doorschijnende zelfstandigheid. De meeste akephalokysten waren steriel, terwijl de overigen aan hare binnenoppervlakte echinococci vertoonden of overblijfselen van deze (haken, hyalinevliesjes, kalkligchaampjes) behelsden. Het is mijn doel niet hier veel in bijzonderheden te treden, alleenlijk mogen een paar punten nog nader vermeld worden. In de steriele tamelijk dikwandige akephalokysten zag men geene echinococci, maar kleine en grootere vetdrupjes, als ook losse, kernlooze vetcellen, in uiterlijk geheel gelijk aan die van het beenmerg. Binnen vele dezer vetcellen lagen buitengewoon fraaije en groote haematoïdinekristallen, soms tot 8 toe binnen ééne cel. Deze bijzonderheid trof mij te meer, omdat ik vroeger nog eens binnen steriele akephalokysten dergelijke kristallen, hoewel toen niet meer dan één te gelijk, in vetcellen gezien had. Verder bevond zich in ieder der grootere steriele blazen een klein, op het oog gelatineus vlokje, ter grootte eener speldenknop, dat onder het mikroskoop uit een zeer fraai netwerk van heldere sereuse kernlooze cellen bleek te bestaan, die door enkele fijne draadvezels aan elkander werden verbonden. Vele dezer cellen waren sterk in vetmetamorphose. In het laatste geval zag men alle overgangsvormen tusschen eene vetkorrelcel en de boven vermelde vetcellen, die dus vermoedelijk ook uit sereuse cellen zullen ontstaan zijn. Deze sereuse cellen waren evenwel niet zoo teeder van wand als die, welke in de gelatineuse hersenverweeking, in sommige kystes en op andere plaatsen voorkomen (eiwitcellen), ook vertoonden zij geene violette kleur en waren veel ongevoeliger voor reagentia. Water en azijnzuur werkten er niet op in; verdund salpeterzuur bragt alleen eenige troebelheid en zamentrekking te weeg. Van een gedeelte, dat in eene verdunde arsenik-oplossing bewaard werd, vond ik na twee dagen reeds vele cellen gebarsten; een ander gedeelte heeft zich tot heden toe nog goed gehouden. De troebelheid en de gele kleur van het vocht, dat in den zak bevat was, werden in ons geval niet door etter te weeg gebragt, maar door moleculair vet, oliedrupjes, korrelcellen en vetcellen, benevens een uiterst fijn korrelig goudgeel pigment, dat met salpeterzuur de gewone reacties der biliphaeine niet vertoonde en dus waarschijnlijk niet van de levercellen zijn oorsprong nam [1]). Versch uitgestort bloed of vrij rood, bruin of zwart pigment, werden overigens in het vocht niet aangetroffen. Het bevatte verder geen mucinum, doch was zeer rijk aan albumen. Dr. J. W. R. TILANUS had de goedheid het vocht nader op het door HEINTZ aangegeven barnsteenzuur (?) te onderzoeken, waartoe het verdampt werd en het overblijfsel met aether, vermengd met zoutzuur, uitgetrokken. Uit deze aetherische solutie werden door verdamping geene kristallen afge-

[1]) In oude akephalokystenzakken, binnen zeer verschillende organen, komt ook wel eene groene massa voor. Zie GLUGE, Abhandl. z. Phys. u. Path. Jena 1841. p. 197.

zet evenmin als uit de waterige solutie van het residu. Het resultaat was dus, even als ook bij andere latere onderzoekers het geval was, negatief.

Na het vinden van genoemden akephalokystenzak in de lever, wendden wij onze aandacht ook tot andere organen. Het geheele darmkanaal werd naauwkeurig onderzocht, vooral met het oog op de naauwe betrekking, die er tusschen echinococcus en taenia bestaat, zonder dat wij evenwel eenigen ingewandsworm aantroffen. Ook de andere organen leverden in dit opzigt niets bijzonders op; alleen vonden wij in het linker hypochondrium, aan het peritonaeum parietale, bijna rakende aan den benedenrand der niet vergroote milt, een gezwel. Het bezat een langronden biconvexen vorm en de grootte van eene mansvuist. De oppervlakte was hobbelig, blaauwachtig grijs van kleur en bestond uit een vast fibreus weefsel, dat het best vergeleken wordt met de verdikte miltcapsula. Het gezwel werd aan eene zijner breede oppervlakten, door middel van los vaatrijk bindweefsel, aan het peritonaeum vastgehecht en liet zich gemakkelijk daarvan losmaken. Bij drukking deed het zich eenigermate veerkrachtig voor, op de wijze van eene met eene breiachtige massa gevulde kyste. Bij het opensnijden vloeide er geen vocht uit, maar werd het volgende waargenomen: het gezwel bestond uit eene digte fibreuse kyste, die zich in lagen liet splitsen, van welke de binnenste geel gekleurd waren, terwijl de wand met eene lichtgele brokkelige drooge vetmassa bedekt was. Hierop volgde eene glanzende, gladde, homogene, doorschijnende, blaauwachtig grijs gekleurde laag, bestaande uit eene op vischlijm gelijkende stoffe, dan weder eene vetmassa en zóo volgden achtereenvolgends vijf afwisselende doorschijnende lagen, en even zoo vele vetmassa's, welke steeds in omvang afnamen, zoodat de kleinste laag in het midden gelegen was. Het geheel leverde een zeer sierlijk beeld op. Het lag voor de hand, dat de doorschijnende lagen als akephalokystenzak moesten beschouwd worden. Onder het mikroskoop deden zij zich dan ook voor als eene hyaline, structuurlooze, laagsgewijze splitsbare en in azijnzuur doorschijnender wordende zelfstandigheid, op wier oppervlakte talrijke echinococci gezien werden. Vele dezer waren nog uitmuntend bewaard, ofschoon zij slechts zelden hakenkransen bezaten, anderen bevonden zich in verschillende stadia der vetmetamorphose. In de drooge vetmassa zag men slechts weinige losse haken, doch meer kalkligchaampjes, onregelmatige vetklompen en kristallen van gedaante als neurostearine (het praeparaat had een paar dagen op spiritus gestaan); cholestearine of korrelige verkalkingen werden niet gezien.

Het was dus aan geenen twijfel onderhevig, dat wij hier met een ouden afgestorven akephalokystenzak te doen hadden, wiens inhoud tot eene adipocireuse massa was overgegaan. De vraag was evenwel of wij vijf binnen elkander beslotene zakken moesten aannemen. Dit scheen ons onwaarschijnlijk, omdat, zoowel de middelste als de grootere buitenste lagen, dezelfde dikte vertoonden. Ook is ons geen geval bekend, van vijf, op zoo regelmatige wijze, in elkander geslotene zakken. Wij bedachten verder dat, wanneer men een stuk doek zamenrolt, en daarna de opgerolde massa insnijdt, eveneens concentrische lagen gezien worden. Iets dergelijks kon ook hier het geval zijn, indien de oorspronkelijke groote doch enkelvoudige zak was opengescheurd geweest en deze zich daarna had zamengerold. Het is toch bekend, dat akephalokystenzakken, na opengesneden te zijn, zich gaarne zamenrollen. Ik uitte dit vermoeden op de Vereeniging ter beoefening der ziektek. ontleedkunde, alwaar ik het praeparaat toonde. De kyste werd daarop ter vergadering van haren inhoud ontlèdigd en men ontwikkelde voorzigtig de doorschijnende concentrische lagen. Het bleek daarbij, dat het vermoeden juist was; men verkreeg een enkelen zak, die alleen openingen vertoonde, op de plaatsen waar het mes den tumor had doorgesneden.

Wij leeren uit dit geval de wijze kennen, waarop het beeld ontstaat van de uit concentrische lagen bestaande massa. Waar zij gevonden worden, is de zak gebersten geweest; zonder bersting kan men zich dit verschijnsel niet denken. Het slot van de schildering van het involutieproces des akephalokystenzaks, volgens ROKITANSKY, geldt dus

alleen van geborstene zakken. Zonder bersting ontstaat wel eene vetrijke of kalkaardige massa, maar zonder concentrische lagen. Onze waarneming geeft verder een tusschenstadium aan, dat bij genoemden schrijver is over het hoofd gezien, en bij andere auteurs, voor zoo verre de enkele beschrijvingen aangaat, waarbij wij concentrische zakken vermeld vinden, niet in zijne ware beteekenis werd opgevat [1]).

Eene tweede vraag is: moet men aannemen, dat onze verouderde akephalokystenzak zich oorspronkelijk ontwikkeld heeft op de plaats waar wij hem aantroffen? Dit is voorzeker mogelijk, doch wij achten het evenzeer mogelijk, dat hij zich oorspronkelijk in de lever ontwikkeld heeft. Op deze laatste mogelijkheid wenschen wij de aandacht te vestigen. Er bestaan onderscheidene waarnemingen van akephalokystenzakken in de buikholte, doch meer dan elders vond men ze in de lever. Het is verder bekend, dat zij aldaar niet zelden openbersten en hunnen inhoud in de buikholte of in andere naburige deelen, in de buikholte, in de maag, in de darmen, door de huidbekleeddeelen, enz. ontlasten. Zonderling klinkt het daarbij, wanneer ROKITANSKY ons zegt, dat het doorbreken in de borstholte betrekkelijk zeldzamer plaats vindt, dan wel in andere plaatsen. Men zou toch, bij het zoo gewone uitpuilen van de kyste op de oppervlakte der lever, a priori een doorbreken in de buikholte het veelvuldigste achten. Wij gelooven dan ook, dat zulks meermalen gebeurt dan men wel meent en dat bij het bersten der fibreuse kyste, de daarin beslotene akephalokystenzak, in zijn geheel of geborsten, of bij gedeelten in de buikholte kan uitgedreven worden, zonder dat daarvan noodzakelijk eene doodelijke peritonitis het gevolg zal zijn, vooral indien de bersting der kyste niet door verettering wordt te weeg gebragt. Dat de ruptuur van eene zelfs tamelijk groote kyste in de buikholte niet steeds doodelijk is, leeren ons zoowel onder anderen een geval van LEBERT [1]), als ook eenige waarnemingen van graviditas abdominalis, waarbij het foetus na bersting van het ovum vrij in de buikholte kwam te liggen en jaren lang werd gedragen. Bij dieren leeren de proeven van WAGNER, HALBERTSMA, DONDERS, en anderen, die vreemde ligchaamsdeelen in de buikholte inbragten, hetzelfde. Laatgenoemde proeven, alsook de waarnemingen van buitenbaarmoederlijke zwangerschap, wijzen ons verder aan, dat in zoodanig geval gewoonlijk inhulling van het vreemde ligchaam door een tot fibreus weefsel overgaand exsudaat, vaak met vetontaarding van de ingehulde massa, plaats vindt. Waarom nu zou hetzelfde niet kunnen gebeuren bij een akephalokystenzak, die, na het bersten zijner kyste, vrij werd uitgedreven in de buikholte? Niettegenstaande ons van dit laatste geene waarneming bekend is, meenen wij echter te mogen vermoeden, dat sommige gevallen van akephalokysten in de buikholte op de aangegevene wijze kunnen geïnterpreteerd worden, hetgeen ook op ons geval toepasselijk is.

Wij stellen dus, dat onze patient oorspronkelijk een akephalokystenzak in de lever had, dat de fibreuse kyste is gebarsten en de zak vrij in de buikholte is uitgedreven en zelf daarbij scheurde; dat daarna de zak zich heeft zamengerold en met het overgebleven gedeelte van den inhoud, door een nieuw plastisch exsudaat werd ingehuld en eene plaatselijke peritonitis te weeg bragt, ten gevolge waarvan de massa met het buikvlies door middel van schijnvliezen werd verbonden. Maar, zal men vragen, waar is het likteeken der ruptuur? En ligt er geen bezwaar in de zitplaats van het gezwel, dat zich toch op aanmerkelijken afstand van de lever bevond?

Als likteeken, dat is als overblijfsel der zamengeschrompelde kyste, kunnen wij de vaste fibreuse massa beschouwen, die door den groei van een tweeden akephalokystenzak, (namelijk die, welken wij nog in de lever aantroffen) werd naar buiten voortgeschoven, De vorming van likteekens in het leverweefsel, als gevolg van het bersten van hy-

---

[1]) B. v. het geval van J. F. MECKEL (Handb. d. path. Anat. 1818. Bd. II. 2te Abth. p. 438) en de beschrijving van LAENNEC (Traité de l'auscultation, Paris 1831, Tom. II. p. 204).

[1]) Physiol. pathologique, Tom. II. p. 71.

datiden (onder welken naam ook de akephalokysten verstaan worden) werd door de oude schrijvers als eene tamelijk veel voorkomende zaak beschouwd, waarbij men zich voornamelijk op waarnemingen bij dieren steunde, ja, men achtte die bersting eene voorname oorzaak van waterzucht, getuige b. v. het aphorisma 55 sect. VII van HIPPOCRATES: »Quibus hepar colluvie serosâ impletum rumpitur, ita ut liquor in omentum incidat, his venter aquâ repletur, atque ita moriuntur." Ook MORGAGNI [1]) hecht uit dit oogpunt groot gewigt aan de leverlikteekens. Niemand zal ontkennen, dat de ouden hierin te ver zijn gegaan, maar vallen de nieuweren niet in een ander uiterste, wanneer zij bij het beschrijven van akephalokystenzakken in de buikholte, de mogelijkheid voorbij zien, dat in de lever de oorspronkelijke zitplaats dier zakken kan geweest zijn? — Wat verder het tweede door ons geopperde bezwaar aangaat, zoo herinneren wij er aan, dat vreemde ligchamen, welke in de buikholte geraken, door de beweging der darmen, enz. zeer ligt verplaatst kunnen worden. Vooral zal dit gelden van eene zoo gladde massa als de akephalokystenzak, die daarbij mogelijk met eenige kracht zal zijn uitgedreven, en toen de patient op de linkerzijde lag, ook wel naar het linker hypochondrium kan gezakt zijn. Dat bij het bersten eener zeer gespannen kyste zooveel kracht kan ontwikkeld worden, dat de geheele daarin gelegen zak wordt uitgedreven, zal wel niet betwijfeld kunnen worden, wanneer men denkt aan waarnemingen, zooals die van GUATTANI [2]), welke een man vermeldt, die een duidelijk fluctuerend gezwel in de leverstreek bezat, dat gedurende eene hevige hoestbui openbarstte, en met zooveel geweld de daarin beslotene akephalokysten door de ontstane huidopening voortperste, dat zij tegen den muur, die zich op tamelijken afstand van het bed bevond, aansprongen. Deze man genas niettemin volkomen.

Nog eene praktische opmerking ten slotte. Wij hebben uit verschillende voorbeelden geleerd, dat vreemde ligchamen in de buikholte gerakende, geenzins altijd eene doodelijke peritonitis na zich slepen. Het plotseling bersten eener kyste, ja waarschijnlijk ook het uittreden van een geheelen akephalokystenzak, wordt somwijlen, zonder aanmerkelijke reactie op te wekken, verdragen, beter althans, zoo het schijnt, dan ettermassa's. Wij gelooven, dat de kennis van deze feiten mogelijk kan leiden tot eene verbeterde methode voor het opereren van den akephalokystenzak. Tot dusverre trachtte men gewoonlijk adhaesie met den buikwand, door middel van caustica, teweeg te brengen en men maakte daarna eene incisie, ten einde de akephalokysten te ontlasten. Deze methode is zeer gevaarlijk [1]). De diep doordringende werking van het causticum is geene onschuldige zaak, de vorming van genoegzame adhaesie is steeds twijfelachtig, de betrekkelijk groote verwonding van het buikvlies geeft zoowel op zich zelve als door de moeijelijkheid, waarmede het indringen der lucht wordt voorgekomen, ligtelijk aanleiding tot peritonitis. Wij vermoeden daarom, dat het gevaar veel minder zoude zijn, indien men op analoge wijze als bij verschillende subcutane operaties, b. v. peesdoorsnijding, geschiedt, den akephalokystenzak in de lever eenvoudig opende, zonder den buikwand meer te kwetsen dan strikt noodig is tot het invoeren van een fijn instrument. Van het zachtjes uitloopen van het vocht in de buikholte duchten wij, volgens het boven besprokene, veel minder onheil, vooral bij aanwending van eene ontstekingwerende behandeling; de van haar vocht beroofde akephalokysten zouden daarbij afsterven en de leverkyste zich allengskens kunnen sluiten, terwijl de inhoud, door geleiachtige verweeking, vetdegeneratie en resorptie, tot eene onschadelijke massa zoude overgaan. Wij onderwerpen dit denkbeeld, dat ons nieuw toeschijnt, aan de aandacht der meer bevoegde heelkundigen.

[1]) De sedibus et causis morborum Epist. XXXVIII. 43.

[2]) VOIGTEL, Handb. d. path. Anat. 1805. Bd. III. pag. 47.

[1]) Enkele goed afgeloopen gevallen, zoo als er nog onlangs een door J. EDWARD WEBER in de New-York Medical Times 1852 werd medegedeeld, verzwakken deze uitspraak niet. »Of het waar is, dat de punctie in IJsland zelfs als volksmiddel in zwang is (Ned. Weekblad v. G., I. p. 532), verdient een nader onderzoek.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

STATISTIEK DER ZIELSZIEKTEN IN DENEMARKEN. — Op 4 verschillende tijdstippen reeds, 1830, 1840, 1845 en op 1° Julij 1847 is in Denemarken een onderzoek ingesteld naar de idioten en krankzinnigen. Dr. HUBERTZ deelt in de Annales med. psych. Janv. 1853 het resultaat van het laatstgenoemd onderzoek uitvoerig mede. Dit stuk te uitgebreid zijnde voor ons blad, bepalen wij ons tot de vermelding van eenige belangrijke hoofdzaken.

Bij het onderzoek werden onderscheiden de cretinen en idioten van de krankzinnigen. Men bepaalde zich tot het grondgebied van Denemarken zelf, en strekte het onderzoek niet tot de hertogdommen en de koloniën uit.

Het gezamenlijk getal van idioten en krankzinnigen was 3756, waarvan 49,7 percent van het mannelijk, 50,3 van het vrouwelijk geslacht. Deze verhouding was voor de 953 idioten en krankzinnigen in de steden 46,07 en 53,93, voor de 2803 op het platteland 50,87 en 49,13.

Op het totale cijfer waren 53,12 percent idioten 46,88 krankzinnigen.

Van de idioten waren naauwelijks 11 percent in de steden, 89 percent op het platteland. Van de krankzinnigen waren 37 percent in de steden, 63 percent op het platteland.

Op 1000 inwoners kwamen in geheel Denemarken 2,7 idioten en krankzinnigen, in de gezamenlijke steden 3,34, op het platteland 2,53. Enkel krankzinnigen waren er in het geheel 1,45 op de 1000 inwoners, in de steden 1,03, op het land 1,55.

Naar de verschillende godsdienst waren de verhoudingen der idioten en krankzinnigen voor de Lutheranen 2,10, voor de Katholieken 3,34, voor de Joden 5,85, voor de Calvinisten 9,16 op de 1000. Deze berekeningen mogen echter niet als geheel juist worden beschouwd.

Uit de tabellen naar den leeftijd geordend blijkt, dat de meeste idiote mannen voorkomen op den leeftijd van 20—25 jaren, de meeste vrouwen op dien van 15—20 jaren. Krankzinnige mannen het meest op den leeftijd van 35—40, krankzinnige vrouwen op dien van 45—50 jaren. Naar verhouding van het getal personen van verschillende leeftijden, wordt echter de verhouding der idioten en krankzinnigen eene andere. Eene belangrijke tabel wijst dit omtrent elken leeftijd in het bijzonder aan. De hoogste cijfers zijn 5,19 van de 1000 op den leeftijd van 55—60 jaren, 10,99 van de 1000 op den leeftijd van 95—100 j. (kindschheid?)

De beroepen der ouders worden van 1084 zieken vermeld, de beroepen van de zieke zelve zijn over 914 personen medegedeeld, en worden tabellarisch vergeleken met het getal personen, die in het geheel die beroepen uitoefenen.

Wat de 914 zieken zelve betreft, zijn in die tabellen geene opvallende verschillen voor de onderscheidene beroepen op te maken. Wat echter de ouders der zieken betreft, zouden wij daaruit opmaken, dat de beroepen van geestelijken, geneeskundigen, onderwijzers en beambten, zeelieden en landbouwers het grootst getal, de militairen, artisten, kooplieden, werklieden een geringer getal krankzinnigen opleverden.

Wat den duur der krankzinnigheid betreft bleek, (voor zoover de juistheid der opgaven, omtrent dit punt zoo moeijelijk, kan worden vertrouwd), dat de gevallen van korten duur het menigvuldigst in de steden, die van langen duur op het platteland voorkwamen. De gemiddelde duur was 13,39 jaren. Jaarlijks komen er ongeveer 135 individuen bij.

Omtrent den leeftijd, waarop de ziekte begon, worden uitvoerige berigten medegedeeld, waarvan wij slechts eene recapitulatie vermelden, dat op de 100 56,33 van een leeftijd van onder de 30 jaren waren (waaronder die van onbekenden leeftijd geteld zijn), 33,84 van een leeftijd van 30—50 jaren, 9,83 van een hoogeren leeftijd worden opgegeven.

Van 650 gevallen worden de complicatiën met andere ziekten en gebreken vermeld. De meest voorkomende complicatiën waren epilepsis bij 242, en doofstomheid bij 141. De overige complicatiën waren met blindheid, doofheid, spasmi, contracturen, paralysis, incontinentia urinae, hydrocephalus enz.

Wat de oorzaken der ziekten betreft, zoo werd waargenomen, dat op den vruchtbaren klei- en kalkbodem op bijna alle de Deensche eilanden en op de westkusten van Jutland, waar gemiddeld 3312 inwoners op de vierkante mijl (de Deensche mijl is nagenoeg gelijk aan twee Fransche mijlen) woonden, 2 à 3 op de 1000 inwoners idioten of krankzinnigen waren; terwijl voor het overige westelijke gedeelte van Jutland, waar op de ligniet-formatie slechts 1289 inwoners op de vierkante mijl woonden, 3 à 5 op de 1000 voorkwamen.

Op de kleigronden vond men de verhoudingen der zieken afwisselend, het grootst en het kleinst in het algemeen echter gering. Op de zandgronden overal gemiddelde verhoudingen. S. merkt hierbij op, hoe de verschillende verhoudingen der klei tot eene vermeerderde vochtigheid en koude der lucht aanleiding geven. Het eiland Laland in de Oostzee en het arrondissement Vandfuld op de noordwestkust van Jutland, beide kleistreken, bieden een gewigtig verschil aan. Het eiland is vlak, het arrondissement met heuvels en dalen. Op het eiland zijn hoogstens 2 op 1000 inwoners krankzinnig; in het arrondissement 6 op 1000. De febres intermittentes en remittentes zijn daarentegen op het eiland zeer menigvuldig, in het arrondissement zeldzaam. Voor een groot deel moeten waarschijnlijk deze verschillen der ziektegesteldheid aan het klimaat worden toegeschreven.

Vrij algemeen heeft men aangenomen, dat de krankzinnigheid minder veelvuldig in het zuiden van Europa dan in het noorden voorkwam. De levenswijze, opvoeding, maatschappelijke inrigting, godsdienst, zeden verschillen echter zeer. Zoo ook in Denemarken komen ze het meest voor op de grenzen, naar het noorden en het westen. Zulks blijkt uit een overzigt over de 900 gemeenten, waarover de statistiek loopt; hetzelfde

geldt ten opzigte der eilanden, die in het noorden en in het zuiden gelegen zijn. Ook omtrent de arrondissementen wordt het aangetoond, dat in die, welke tegen het noorden en het westen openliggen, de meeste krankzinnigen voorkomen, de minste daarentegen in die, welke voor de noorden en westen winden door heuvels beschut zijn. Zoo is een arrondissement Hered, waar de geringste verhouding is, slechts door heuvelen afgescheiden van dat, waar de grootste verhouding gevonden wordt. S. zegt daarover, dat, zoo die plaatsen, welke tegen het zuiden gelegen zijn, het minst de ontwikkeling der ziekte bevorderen, ze ook den grootsten invloed op het verdwijnen der ziekte moeten uitoefenen en dus voor de oprigting van krankzinnigen-gestichten moesten gekozen worden.

Met het verschil van de rassen is het als met vele andere oorzaken gelegen. De verschillen, die daarbij in het voorkomen der krankzinnigheid worden waargenomen, hebben welligt hun oorsprong aan andere redenen, zoo als klimaat enz. te danken.

Omtrent China bijv. wordt door Dr. WILLIAMS en anderen beweerd, dat de ziekte er zeldzaam is. Die zeldzaamheid is echter niet bewezen, want het is niet te verwonderen, dat in een goed bestuurd land geene krankzinnigen door de vreemdelingen op den openbaren weg worden aangetroffen. Het is mogelijk, dat de Chinezen zich niet zoo aan den drank overgeven als Europeanen. Bij hunne feesten drinken zij echter veel arak en zij zijn sterke opiumeters. Het vreedzame leven der Chinezen moet echter voorzeker als een der zekerste voorbehoedmiddelen tegen de ziekte beschouwd worden.

In Thibet zijn de krankzinnigen ook zeldzaam. In Oost-Indie echter zijn ze menigvuldig. Op de kust van Coromandel ontmoet men er zelfs dagelijks. Ook in het westen van Azië worden ze aangetroffen.

Wat de verschillen, die in Europa zijn waargenomen, betreft, moet worden opgemerkt, dat in Lombardije, Piemont, Savoije en Zwitserland, zelden de ligchaamsbouw der Gothisch-Germaansche rassen maar dikwijls de physiognomie, de blaauwe oogen en blonde of bruine haren van deze rassen worden aangetroffen; onder de welgestelden vindt men zelfs dikwijls typen van de rassen uit het Noorden.

De bevolking van Denemarken is grootendeels van het Gothisch-Germaansche ras. Nogthans vindt men in de eilanden van de Oostzee en vooral in het Zuiden van Bornholm, in Laland-Falster, het Zuiden van Seeland duidelijke sporen van de Wenden en Slaven, welligt afstammelingen der kolonisten uit de 12de eeuw. Onder deze zijn de verhoudingen der krankzinnigen het geringst.

Die streken, waar de verhoudingen het geringst zijn, worden bewoond door eene bevolking, die geheel verschilt van het overige gedeelte der bevolking van Noorwegen en zelfs van die van geheel Europa, namelijk door de Finnen en Laplanders, die alleen met de Hongaren en Turken eenige sporen van bloedverwantschap gemeen hebben. Intusschen moet men zich niet verwonderen, dat bij eene bevolking van matige en sobere herders, weinig krankzinnigheid voorkomt.

In het algemeen nu, vindt men het grootste getal krankzinnigen bij de volken van het Gothisch-Germaansche ras, en in toenemende verhoudingen naar het Noorden. De bevolkingen der Alpen, van Duitschland, Schotland, Denemarken, Noorwegen en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, bieden de grootste verhoudingen aan, totdat men op een Noordsch volk stuit, dat de geringste verhoudingen oplevert: de Finnen namelijk en Laplanders.

Wat de opvoeding betreft, zoo is in Denemarken waargenomen, dat de idioten en krankzinnigen het menigvuldigst zijn in de provinciën, die het verst verwijderd zijn van de middenpunten van beschaving, en waar de opvoeding het meest verzuimd is, door de armoede der bewoners en de onvruchtbaarheid van den bodem.

De wisseling der bevolking in Denemarken is vrij sterk door emigranten en inmigranten, en het is voor een deel aan de eigenaardigheid der rigtingen van die beweging der bevolking toe te schrijven, dat in de onvruchtbare provinciën een grooter deel zieken wordt aangetroffen.

Uit de openbaar gemaakte tabellen blijkt het dat armoede en krankzinnigheid dikwijls gepaard gaan.

Uit de verschillende gegevens, schijnt te blijken, dat het getal huwelijken en de menigvuldigheid der krankzinnigheid in omgekeerde verhouding tot elkander staan. Ongunstiger echter nog dan de ongehuwde staat is die van weduwenaars en weduwen.

Omtrent het gebruik van sterke dranken, wordt het vooral door het voorbeeld van Jutland waarschijnlijk, dat het invloed op de verspreiding der ziekte heeft.

Onder de bijzondere oorzaken der ziekten, die in cijfers zijn opgegeven in eene verhouding op 1000 krankzinnigen, zijn de volgende de voornaamste: erfelijkheid 148,03; misbruik van sterken drank 84,43; epilepsie 52,63; gebrekkige opvoeding 23,2; verdriet 32,29; neêrdrukkende gemoedsgesteldheid 119,52; liefde 150,22; zorgen voor het dagelijksch onderhoud 52,63; godsdienstwaanzin 39,47.

Op de uitvoerige uiteenzetting van alle de feiten op deze quaestie betrekking hebbende, volgt nog een overzigt over de wijze, waarop de zieken in de verschillende streken worden behandeld en bewaard; over de onkosten, die daarmede verbonden zijn, zoowel in de steden als op het platte land, en het stuk wordt besloten met eene opgave van de personen, die meermalen aan krankzinnigheid onderhevig waren, doch op het tijdstip van 1 Julij 1847 daarvan bevrijd waren.

Ons bestek gedoogde niet, alle de behandelde onderwerpen volledig genoeg mede te deelen. Het stuk zelf, dat ons omtrent vele punten allerbelangrijkst voorkomt, is uit den aard van zijne bewerking ook niet geschikt, om het in een kort bestek mede te deelen. De belangrijke bijzonderheden, waarop het juist aankomt, de tabellen, waaruit ze zijn op te maken en na te gaan, zouden dan ook geheel moeten worden overgenomen. Deze ruwe schets strekt alleen om op het onderzoek van dit gewigtig punt in Denemarken opletтend te maken.

GUTTA-PERCHA BIJ TANDGEBITTEN. — SCHMEDICKE, te Berlijn, heeft op het voetspoor van DELABARRE de aandacht gevestigd op het gebruik der gutta-percha, als basis (het gedeelte dat op het tandvleesch rust) voor kunsttanden. De zelfstandigheden, die daartoe tot nu toe gebruikt werden, zijn 1°. *metalen*, als goud, fijn zilver, platina en palladium; 2°. *been*, als ivoor, hippopotamustand, walrustand en schenkel-beenderen van paarden en runderen (Osanore, *alias* Os sans or); 3°. *porceleindoeg*, dat in bijzondere ovens gebakken wordt. Geen dezer zelfstandigheden kan uitsluitend den voorrang hebben boven de andere; het hangt van de geschiktheid van den dentist af, om deze of gene voor bijzondere gevallen te verkiezen. Zijn de nog voorhanden tanden los, staan de wortels niet zeer vast, zoo komen gebitten van been te pas, die niet duurzaam zijn en bij verandering van aantal en rigting der tanden door een ander stuk kunnen vervangen worden; is de mond nog in goeden toestand, staan de overgebleven tanden vast in gezonde, stevige alveoli, dan komt het gebruik van metalen en niet veranderlijke mineraal zelfstandigheden te pas. Maar ook deze zijn soms niet gedurende langen tijd achter elkander te gebruiken, daar de kaak zelve aan voortdurende verandering onderworpen is. Van deze toch absorbeert de alveolairrand op die plaatsen, waar de tanden ontbreken; soms geschiedt dit spoedig, soms zeer laat, en meestal zijn er ten tijde, dat een kunstgebit aangepast wordt, enkele gedeelten van de kaak met ledige alveoli, andere zonder alveolairgedeelte, een verschil dat 14 millimeters kan bedragen. Het gevolg hiervan is, dat de beste gebitten allengs los gaan zitten en den gebruikers lastig worden. Het is dus noodig, dat dit verlies door eene zelfstandigheid vergoed wordt, die niet al te onveranderlijk in vorm is (zoo als het zware, breekbare en moeijelijk aan te passen porcelein), maar toch aan de mondvloeistoffen volkomen weerstand biedt. Hiertoe meenen D. en S. de gutta-percha te moeten aanbevelen; niet alleen passen de gebitten met zoodanigen onderlaag dadelijk zeer juist, maar kunnen zij telkens, zoo noodig, door verwarming kleine vormveranderingen ondergaan, zonder dat daartoe de gewone technische bekwaamheden van den dentist noodig zijn. D. geeft ter vervaardiging het volgende voorschrift aan, nadat, zoo als altijd, een gipsmodel van de kaken genomen is. Op een goudplaatje worden de noodige tanden (hetzij natuurlijke, welke vooral in Engeland verlangd worden, hetzij minerale) bevestigd; het is met haakjes voorzien, om stevig in de gutta-percha te kunnen vatten. Aan dit toestel wordt de basis eerst van was vervaardigd en deze op het gipsmodel gemouleerd en zoo noodig nog eens aan de kaak gepast. Deze was moet nu door gutta-percha vervangen worden, hiertoe wordt eerst van het geheele toestel (tanden en was) een vorm en tegenvorm gemaakt, en daarna de was verwijderd, en de nu in den vorm ontbrekende ruimte door warme, gekleurde gutta-percha vervangen, en ter meerdere stevigheid het toestel in den vorm gedurende eenige uren in eene pers sterk gedrukt. Bij het inzetten van het stuk in den mond, is het goed het nog even in warm water te dompelen, ten einde het juist passe. SCHMEDICKE vervaardigt de gutta-percha basis afzonderlijk van de tandenrij, en bevestigt ze daarna onderling; is er later iets aan de laatste defect, dan kan zij van de g. p. basis los gemaakt en behoeft deze niet vernieuwd te worden. Deze gebitten kunnen nu verscheidene jaren achtereen gebruikt worden.

De onveranderlijkheid der g. p. heeft ook anderen haar veelvuldig doen aanwenden; in sommige gevallen dient zij uitmuntend ter plombering van holle kiezen. Ref. kent gevallen, waarin het inbrengen van een stukje in de vooraf drooggemaakte holte twee jaren lang voldeed, terwijl een oud kunstgebit, dat los geworden was, gedurende vele maanden nog goede diensten deed, eenvoudig door er een guttap. plaatje onder te plaatsen.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — Het mag wel als een belangwekkend verschijnsel worden aangemerkt, dat aan onze geneeskundige faculteit, waar de praktische gedeelten onzer wetenschap met zóoveel voorliefde worden bestudeerd, thans ook een cours in de geschiedenis der geneeskunde door een hoogleeraar der faculteit wordt gegeven. De hoogleeraar ANDRAL, als patholoog bij uitnemendheid bekend, heeft hierin het loffelijk voorbeeld van DAREMBERG gevolgd. De Union médicale bevat, sedert eenigen tijd, eene analyse van deze cours door Dr. TARTIVEL, die, wel is waar, in geleerdheid niet met die der Duitsche geschiedkundigen kan wedijveren, maar die toch zich op velerlei wijze (vooral door de zoogenaamde philosophische behandeling) eigenaardig en gunstig kenmerkt.

GENT. — De Société de médecine de Gand, heeft voor 1853 de volgende prijsvragen uitgeschreven: 1°. Kan men verzwakkende morele invloeden (hyposténisans moraux) onder de modificatoren van het leven aannemen? Zoo ja, welk is hunne invloed uit een physiologisch en therapeutisch opzigt? Prijs 200 fr. 2°. Over de natuur, de oorzaken en behandeling der rhachitis. Prijs 200 fr. 3°. Eene opgave van onze kennis der voortgaande atrophie der spieren, vooral de aetiologie en behandeling dezer aandoening. Prijs 100 fr. 4°. Over de geneeskrachtige werking der arnica montana, gesteund door praktische feiten. Prijs 100 fr. 5°. Hoe moet de vroedkundige handelen bij eene ziekelijke aanhechting der placenta? Bestaan er zekere teekenen, waardoor men deze aanhechting, gedurende de zwangerschap kan erkennen? Prijs 100 fr. 6°. Welke wijzigingen vereischt de hooge ouderdom bij het behandelen van ziekten. Prijs 100 fr. De antwoorden moeten in het latijn, fransch of vlaamsch geschreven, franco vóór 1 Oct. 1853 gezonden worden aan Prof. TERLINCK, Secretaris der Société.

BERLIJN. — De Nürnberger Courier heeft in zijn feuilleton uit de Bamberger Zeitung eene ziektegeschiedenis medegedeeld, die voorzeker een ieder met de

grootste verontwaardiging zal lezen. Zij is in dit laatste blad door Dr. HEINE, dirigerend arts van het Bamberger Hospitaal, als een belangrijk berigt geplaatst, en betreft eenen 24jarigen man, die den 14 Jan. j.l. in het Bamberger hospitaal was opgenomen onder alle teekenen van hondsdolheid, nadat hij vier weken geleden door eenen hond was gebeten, wiens coïtus hij gepoogd had te verhinderen. Volkomen van zijnen ongelukkigen toestand bewust, onderging hij met het grootst geduld het uitsnijden van het likteeken der beet en het aanbrengen van allerlei huidprikkels, en poogde herhaalde malen onder de grootste inspanning de keelkramp te overwinnen, om zijne geneesmiddelen te nemen. Dit gelukte echter alléén, wanneer men hem door slagen op den rug en »door andere morele verstrooijingsmiddelen" hielp. Na dit alles liet zich de patiënt het linnen dwangbuis aantrekken en in de afgesloten cel voor razende krankzinnigen brengen. »Tegen den middag nam hij nog eenige lepels soep en eenige geneesmiddelen in poedervorm uit mijne handen (zoo verhaalt Dr. HEINE, die wij nu woordelijk zullen volgen), en ofschoon de inspanning reeds klaarblijkelijk veel grooter was, en reeds in eene zeer onstuimige agitatie des ligchaams met eene neiging om te ontsnappen, ontaardde, kon men dit alles nog door een stevig vastbinden en krachtige toespraak tegengaan. Deze dragelijke toestand duurde in de eerste uren van den namiddag voort. Maar na vier uren brak de razernij in hare grootste woede los; de oppasser kon den lijder niet meer meester blijven en liep snel weg, om dit den dirigerenden arts te berigten, nadat hij de binnenste ruimte der cel, die met een traliewerk van meer dan twee duim dikke staven kon afgesloten worden, achter zich goed gesloten had. Toen ik nu met de twee assistent-doctoren, KUHN en FRANZ, in de voorste ruimte der cel trad, stond de zieke in het bloote hemd, zonder dwangbuis, met eene bovenmenschelijke kracht alle meubels der cel tegen den muur en het traliewerk in stukken slaande. Afgemat door zulk eene inspanning door zijn brullend geschreeuw viel hij met het schuim op den mond menigmaal op den grond, draaide zich als een tol in het rond, sloeg daarbij met de armen rondom zich, sprong dan weder verwilderd op om zijn vernielingswerk weder op nieuw te beginnen. Hij herkende toen alle personen door de traliës, zag het verschrikkelijke van zijnen toestand in, en verzocht mij, dan eens smeekend dan weder op eenen woedenden toon, door een gewelddadigen dood een einde aan zijn lijden te maken. Het liet zich aanzien, dat het traliewerk op den duur geen wederstand zoude kunnen bieden, dat dan de patient zijn vernielingswerk ook tot de gangdeur zou uitstrekken en hij aldus in den open gang der ziekenzalen zoude komen. Ik wilde hem daarom op nieuw binden, en hem, zoodra de noodige medewerking en hulp gevonden en georganiseerd was, gedurende eene kortstondige afmatting in zijne cel overrompelen. Terwijl ik naar St. Getreu om betere en meer geschikte dwangriemen had gezonden, hoorden wij, dat hij inderdaad uit de cel was gebroken en los in den gang van het ziekenhuis liep. Ik en de beide assistent-doctoren wapenden ons nu met stangen, om hem het verder voortgaan te beletten, terwijl ik de bedienden van het huis met houten vorken of met in de dwarste gebonden stangen beval ons ten spoedigste achterna te komen. Wij zagen nu den zieke boven op den trap staan, overal stukken van meubels in den gang rondom zich werpende. Weldra keerde hij echter in zijn vertrek terug, zonder daar buiten iets van belang beschadigd te hebben. Ondertusschen voegde zich Dr. FUCHS met de strijdkrachten des huizes bij ons, en nadat een ieder zijne taak was opgelegd, gingen wij met versnelde schreden het tweede gedeelte der trappen op voor de deur van het vertrek, die echter niet geopend kon worden, doordat de lijder van binnen zich daartegen had geleund. Dit duurde eenigen tijd, totdat men uit het nieuw ontstane werpen en schreeuwen, door een vreesselijk gejammer afgewisseld, waarbij hij zich zelven en zijne geneesheeren veroordeelde, konde opmaken, dat hij de gangdeur had verlaten en weder in de cel was gegaan. In één oogenblik drongen wij nu, de stangen voor ons uit houdende, door de geopende deur tot aan de bres door, die de woedende in het traliewerk der cel had gemaakt. De patiënt had zich nu in een hoek van zijne donkere cel begeven, waar hij een poos stil bleef, totdat hij weder tegen het traliewerk en tegen de stangen, door ons door de opening gehouden, begon te werpen. Steeds koener, wegens onze onbewegelijke houding, ging hij ziedende van woede en met het schuim op den mond, op de stangen los en trachtte er eenigen van magtig te worden. Daar hij echter maar enkele stevig konde grijpen, ontving hij van den vrijgebleven stooten tegen den buik, waardoor hij met hoofd vooruit, nabij het traliewerk op den grond viel. Dr. FRANZ maakte nu van deze gelegenheid gebruik, om hem met zijnen stang den hals tegen den grond te drukken, terwijl de dirigerende geneesheer terstond door de bres in het traliewerk tot in de binnenste ruimte der cel drong, zich met zijn ligchaam op den woedenden wierp en beproefde hem in een groote doek te wikkelen, hetwelk echter mislukte, dewijl hij den hals middelerwijl van den druk der stang had weten te bevrijden. Een krachtige greep aan de keel met de eene hand, terwijl de andere de hand des weerstandbiedenden onschadelijk maakte, zoodat slechts zijn linker hand tot tegenweer kon dienen, hield den ongelukkigen op den grond, totdat hij ook door de andere helpers in zoo ver was gebonden, dat men hem gerust in die kunstbanden kon laten. Hevige convulsies poogden ook deze banden onder een razend getier te verscheuren, totdat de dood tegen drie uren des ochtends, aan deze katastrophe een einde maakte." Tot zoo ver HEINE. Wij zullen op dit schandaal, ongehoord in onzen tijd en onvergeeflijk voor de deelnemers, maar vooral voor de aanleggers, geene glossen maken. Wij vertrouwen, dat dit beeld, »einer Spanischen Stierhetze auf den Boden eines Deutschen Spitals übertragen," zoo als GOESCHEN deze tafereelen in de Deutsche klinik noemt, ook zonder die glossen, bij onze lezers dezelfde verontwaardiging over zulk eene schandelijke behandeling van eenen ongelukki-

gen lijder zal opwekken, als zulks bij ons het geval was.

— Nadat 15 Mei l.l., een verbod was uitgevaardigd tegen de aanwending van de met arsenik bereide groene koperkleuren, tot het verwen en bedrukken van papier en tegen het verkoopen van deze artikelen, wordt door het koninklijk policie-praesidiaat, onder dagteekening van 6 Sept. 1852, het publiek opmerkzaam gemaakt op de gevaren, die het gebruik van deze artikelen, vooral voor de gezondheid der bewoners van kamers, die er mede geschilderd of behangen zijn, met zich brengt. Het meeste gevaar bestaat, wanneer door vochtigheid de verdamping van het arsenik bevorderd wordt. De inademing van deze dampen, heeft gestoorde spijsvertering, benaauwde ademhaling, hoesten, dwalende pijnen, spierzwakte, beving en verlamming der ledematen, uitvallen der haren, huidzweren, vermagering en eindelijk febris hectica en den dood ten gevolge. Om de voorhanden arsenikkleuren van de wanden te verwijderen, moet men zich wachten om ze droog te doen wrijven, omdat daarmede onvermijdelijk eene groote en ligt gelijk den dood veroorzakende hoeveelheid arsenik zou worden ingeademd. In het bijzonder wordt den geneeskundigen aanbevolen, om in hunnen werkkring, door raad en aanwijzing deze nadeelen te voorkomen.

ERFURT. — Bij aanschrijving van de koninklijke regering uit Erfurt van 12 Oct. 1852, worden de eigenaars van lucifer-fabrieken opmerkzaam gemaakt, dat de ondervinding van den laatsten tijd heeft geleerd, dat onder de arbeiders in de fabrieken, vooral die door de necrose der maxillae worden aangetast, welke met slechte tanden in de fabriek komen, of wier tanden, tijdens hun verblijf daarin, worden aangetast. Zij worden daarom aangemaand, om bij nieuw aankomende arbeiders, de gesteldheid der tanden te onderzoeken, en daarop een waakzaam oog te houden, opdat diegene, bij welke zich slechte tanden voordoen, bij tijds de fabriek verlaten en alzoo aan de treurige gevolgen der ziekte onttrokken worden.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Dezer dagen ontvingen wij een monster van het tegenwoordig in gebruik toenemende *was-papier*, ten dienste van H.H. Apothekers. De soort die ons werd toegezonden, is het echte Erfurder fabrikaat, uit het depôt van den Boekverkooper J. M. VAN 'T HAAFF, te 's Gravenhage, blank, glad, dun en van goed formaat. Wij durven deze soort gerust aanbevelen, als overtreffende andere fabriekaten, die wij van dit papier zagen.

— Bij Z. M. Besluit van 11 Febr. zijn de tractementen van de Officieren van Gezondheid 1ste kl., de Apothekers en Paarden-artsen 3de kl. gewijzigd en in overeenstemming gebragt met die, welke bij den generalen staf, de kavallerie en het corps ingenieurs, mineurs en sappeurs voor de kapiteins en 2de luitenants vastgesteld zijn. Voor de Officieren van Gezondheid, 1ste kl. is alsnu bepaald: 8 van *f* 2200; 8 van 1900, en 8 van *f* 1600. Het tractement van Apothekers en Paarden-artsen 3de kl. is bepaald op *f* 800. De Officieren van Gezondheid 1ste kl., die thans nog in het genot van hooger tractement zijn, zullen dat behouden. Voorts is de ingang bepaald op 1 Maart aanstaande.

— Den 19den Februarij is in den ouderdom van 52 jaren overleden de Heer H. F. VAN DOEVEREN, Med. Dr. en lid van de Plaatselijke Geneeskundige Commissie te Leyden, en in den ouderdom van 29 jaren de heer F. H. T. FRITZE, stads-med. Doctor te 's Gravenhage; den 22sten Januarij te Heusden de Heer J. J. HOUTHUYZEN gepens. Off. v. Gez. 2de kl. in den ouderdom van 72 jaren.

— In Soerabaya zijn, volgens bij ons ontvangen berigten, eenige gevallen van gele koorts geweest. Men kende deze ziekte, aan welke ook een Europeaan gestorven is, te dier plaatse nog niet.

BIBLIOGRAPHIE.

M. Robert: Traité des maladies vénériennes. Paris, 1853, Blosse. fr. 6,00.

J. H. Bennett: Introduction to clinical Medicine. 2e Ed. Edinburg, 1853, 5 s.

J. C. Egan: Syphilitic Diseases; their Pathology, Diagnosis and Treatment; including experimental researches on Inoculation. London, 1853, 9 s.

The family medical guide, designed for the use of Parents, Nurses, Emigrants etc. by Medicus. London, 1853. 2 s.

C. W. Johnson: On sanatory Improvement. A Lecture. London, 1853. 1 s.

H. Maccormach: Moral sanatory Economy. London, 1853, 1 s.

A. Goeden: Die Carbonisation des Blutes als Heilmittel. Berlin, 1853. Hirschwald, 12 sgr.

C. Reclam: Der Arzt. Ein Volksthümliches Lehrbuch der vernünftigen Lebensweise, besonders zum Schutze gegen die Krankheiten der Gelehrten, des Landmans, der Handwerker und Künstler. Leipzig, 1852. O. Spamer. 25 sgr.

J. F. H. Albers: Lehrbuch der Semiotik. 2te verm. u. verb. Aufl. Leipzig, 1852, Cnobloch 2⅓ thl.

H. Hirzel: Der Führer in die anorganische Chemie. Leipzig, 1853. H. Bethmann, 2⅓ thl.

A. Magnus: Ueber das Flusswasser und die Cloaques grösserer Städte. In medicinisch-polizeilicher Hinsicht. Berlin. Hirschwald. 10 sgr.

J. M. J. de Saive: Die Inoculation, ein Schutzmittel gegen die Lungenseuche des Rindviehs. Köln, 1852, Eisen. 10 sgr.

C. Ulrich: General-Bericht über die zur Ermittelung der Ansteckungsfähigkeit und der Gelegenheits-Ursachen zur Lungenseuche des Rindviehes angestellten Versuche. Berlin, 1852. Wiegandt u. Gnieben. n. 15 sgr.

G. C. Carus: Symbolik der menschlichen Gestalte. Leipzig, 1852. Brockhaus, 2⅓ thl.

G. C. J. Rothamel: Die Erethisien. Cassel, 1852. Hotop, 3 thl.

Zeitschrift fur homoöpatische Klinik. Herausgegeben von Bernhard Hirschel, monatlich zweimal. Dessau 1853, Gebr. Katz, 15 sgr. vierteljährlich.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 5 MAART 1853. 10.

HET BEGRIP DER MEDICINA FORENSIS.

Het behoort geenszins tot de zeldzaamheden, dat op de onmagt, die de geneeskunde in vele opzigten aan den dag legt, met een blik van deemoed en minachting wordt nedergezien; ja men gaat soms zóo ver, dat men den geneesheer met zijne therapie en het heir geneesmiddelen zoo al niet voor nadeelig, dan toch op zijn minst als overbodig in de maatschappij aanmerkt. Tegen deze harde, maar welligt niet in alle opzigten onverdiende en onregtvaardige uitspraak willen wij thans niet te velde trekken, maar er alleen dat van zeggen, dat deze uitspraak de grootste onkunde verraadt en alle schijn van juistheid mist, zoo men haar op de geneeskundige wetenschap in haar geheel zou willen toepassen, aangezien het groot nut en het duurzaam heil, dat het menschdom van sommige takken der geneeskundige wetenschappen te wachten heeft, onmiskenbaar en onbetwistbaar zijn.

Wie toch zal ontkennen, dat b. v. de hygiëine en de medicina politica hoog verdienen aangeschreven te worden, wanneer men slechts een oog slaat op de inrigtingen, instellingen en verbeteringen in den maatschappelijken toestand, die in sommige landen, vooral in den laatsten tijd, hebben plaats gevonden, en die haren oorsprong bijna uitsluitend te danken hebben aan de juiste schatting en doelmatige toepassing dezer wetenschappen op de menschelijke zamenleving? wie zal ontkennen, dat deze takken der geneeskundige wetenschap eene eerste plaats bekleeden onder de sociale wetenschappen? Is dit echter omtrent hygiëine en medicina politica vrij algemeen erkend, — ofschoon het ongelukkigerwijze nog niet overal genoegzaam praktisch is toegepast en in werking gebragt, — zoo valt het niet te ontkennen, dat aan de medicina forensis een veel minder gunstige onderscheiding en waardeering te beurt valt, ja dat zij in sommige landen geheel miskend of ten minste zeer gering geacht en nergens ter wereld op hare juiste waarde geschat wordt. En toch, wanneer men het wel en onpartijdig beschouwt, is dit eene gansch onverdiende, en zelfs voor het menschdom noodlottige miskenning. Deze geringachting of miskenning bepaalt zich niet slechts tot leeken, want het ontbreekt ook niet aan geneeskundigen, die naauwelijks bevroeden, dat ook behalve door de therapie, hunne kunst of wetenschap nog tot 's menschen heil aangewend kan worden; en dat wel indirect door wetgeving en regtspleging. Het is om deze reden, dat wij het niet ondoelmatig achten, voor eenige weinige oogenblikken de aandacht te vestigen op die veeltijds miskende tak der geneeskundige wetenschappen.

Raadpleegt men de definitie, die vele schrijvers over geregtelijke geneeskunde van deze wetenschap geven, dan ziet men dat zij door deze gewoonlijk gedegradeerd wordt tot een aggregaat van kundigheden uit het gebied der natuur- en geneeskunde, bijeen verzameld met het doel om den arts in staat te stellen, de vragen te kunnen beantwoorden, welke hem door den regter voorgesteld worden. Van daar dan ook dat men vaak gemeend heeft haar den wijdschen titel van wetenschap te moeten ontzeggen; van daar dikwijls ook de noodlottige meening dat ieder arts per se geregtelijk-geneeskundige is, en in staat, des vereischt, als zoodanig op te treden en te ageren. Hoe ongerijmd ja hoe gevaarlijk in zijne praktische gevolgen zulk eene meening is, leert de dagelijksche ondervinding in ruime mate en hoe dit aanleiding kan geven om de medicina forensis in miscrediet te brengen zal wel geen betoog behoeven.

Het moge daarom oppervlakkig beschouwd, onbelangrijk schijnen of men de geregtelijke geneeskunde den titel van wetenschap toekenne of haar dezen naam ontzegge, zoo veel is echter zeker, dat zij op zich zelve een geheel vormt, in weerwil zij van natuur- en geneeskunde hare grond- en bouwstoffen ontleent, en dat hare rigting eene geheel andere is als de praktische genees- of heelkunde.

Wil men dus eene betere definitie dan de straks genoemde van geregtelijke geneeskunde geven, dan zou men haar kunnen noemen: de wetenschap, welke leert, hoe en naar welke voorschriften ten behoeve der regtspleging en tot uitvinding der waarheid, gebruik gemaakt moet worden van de op genees- en natuurkunde steunende ervaring, en hoe deze op de bestaande wetten toegepast moeten worden; ofschoon men daarenboven niet uit het oog moet verliezen, dat de geregtelijke geneeskunde niet alleen van invloed is op de regtspleging, maar ook in onderscheidene gevallen tot voorlichting der wetgeving aangewend verdient te worden.

Wil men daarom de geregtelijke geneeskunde juist waardeeren en uit het ware oogpunt beschouwen, dan dient men na te gaan in welke gevallen de regtswetenschap dringend behoefte heeft aan de hulp der genees- en natuurkundige wetenschap, en hoe zij van deze op de meest geschikte en doeltreffende wijze gebruik dient te maken, zoo wel bij de wetgeving als bij de regtspleging; alsmede welke de noodlottige gevolgen zijn, wanneer dit òf verwaarloosd wordt, òf gebrekkig en slechts gedeeltelijk geschiedt. Of zou het nog aan redelijken twijfel onderhevig zijn, dat de regtswetenschap, om aan haar verheven doel ten volle te kunnen beantwoorden, wezenlijke behoefte heeft aan de voorlichting van genees- en natuurkunde? Is het denkbaar, dat de regtswetenschap, wier hoofddoel regtvaardigheid is, op deugdelijkheid zal kunnen aanspraak maken zonder de zoo veel mogelijke kennis van 's menschen natuur en wezen; zonder de kennis van de verschillende omstandigheden, waarin hij zich bevinden kan; zonder kennis van zijne betrekking tot de buitenwereld en de hem omringende natuur, en de verhouding en invloed van deze op hem? Zou dit niet aanleiding geven, dat de regtswetenschap, daar waar het hare edelste roeping geldt, zich slechts met bespiegelingen moest vergenoegen welke misschien resultaten in het leven zouden roepen, geheel en al in tweestrijd met de werkelijkheid, en welke voor de maatschappij tot de schromelijkste gevolgen aanleiding konden geven?

Wij gelooven daarom, dat men het als ontegenzeggelijke waarheid kan en moet aannemen, dat de regtswetenschap wel degelijk behoefte heeft aan de kennis van den mensch, alsmede van zijne verhouding tot de hem omringende natuur. Is dit waar, dan valt het ook geenszins te betwijfelen, of zij moet daartoe de hulp inroepen van die wetenschappen welke zich den mensch en de natuur tot onderwerp gesteld hebben, dat is met andere woorden: de genees- en natuurkundige wetenschappen.

Dat dit reeds van oudsher erkend, en in meerdere of mindere mate in toepassing werd gebragt, hiervan levert de geschiedenis der regtswetenschap menig bewijs op. Zoodanig zelfs, dat de gebrekkige leerstelsels, welke toen ten tijde in genees- en natuurkunde heerschende waren, in de wetgeving en regtspleging overgingen; maar die dikwijls bleven voortbestaan, in weerwil de genees- en natuurkundige van hare vroegere dwalingen reeds waren terug gekomen. Dat de regtswetenschap door behoefte gedreven, de hulp dier wetenschap inriep, spreekt wel van zelven. Maar het was niet genoeg, dat zij hier en daar die hulp te baat nam, en die wetenschappen aan hare eigene ontwikkeling en volmaking cijnsbaar maakte, want bij de zamenstelling van wetten en de daaruit voortvloeijende bepalingen omtrent regtspleging moest van genoemde wetenschappen, overal waar het noodig was gebruik gemaakt worden, om het vereischte en nog ontbrekende licht over menig duister onderwerp te ontsteken; en dit werd vaak, ja meestal, en zelfs nog in de laatste tijden tot nadeel der maatschappij, te veel verzuimd en over het hoofd gezien.

En het is voornamelijk uit dit oogpunt dat de regtswetenschap nog menige reden tot verwijt geeft. Gaat men namelijk de geschiedenis der wetgeving, zoowel als der

regtspleging in het algemeen na, dan valt spoedig in het oog, dat die van den huidigen dag, vergeleken met die van vroegeren tijd, veel van hare barbaarschheid en willekeur verloren hebben. Dat dit aan de steeds voortgaande beschaving en de meer rationeele inzigten is toe te schrijven, zal geen betoog behoeven, en dat de vorderingen die natuur- en geneeskunde gemaakt hebben, hierop voornamelijk een allergunstigsten invloed gehad hebben, zal evenmin ontkend worden.

Door hare tusschenkomst, d. i. doordien zij hare begrippen in de regtswetenschap overgeplant had, werden onschuldigen aan den gestrengen arm des beuls onttrokken en ongedeerd aan hunne betrekkingen terug gegeven, terwijl misdadigers, die welligt door het niet blijken hunner schuld, in vrijheid zouden zijn gesteld, door haar, hunne jegens de maatschappij welverdiende straf ondergingen. Heksen, toovenaars, bezetenen, en andere, waarvan vroeger honderd-duizende op schavot of brandstapel den dood vonden, werden voortaan door haar tot zich getrokken, en aan eene meer menschlievende behandeling onderworpen. Kerkers werden ontvolkt en zijne bewoners naar krankzinnigengestichten overgebragt; de gewaande misdadigers werden door haar toedoen tot onschuldigen doch zielszieken verklaard.

(*Wordt vervolgd*).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

WAARNEMING VAN PNEUMONIA SINISTRA ZONDER ADERLATING BEHANDELD, door Dr. H. VAN CAPPELLE. — Sedert DIETL in het jaar 1849 het anathema heeft uitgesproken over de aderlating bij longontsteking, is dit geschilpunt van verschillende zijden besproken; door sommigen is de meening van DIETL verdedigd, door anderen met warmte te bestreden. In het rapport over DIETL's geschrift door Dr. SYBRANDI, als rapporteur van de commissie voor speciale Pathologie en Therapie, met zorg bewerkt en uitgebragt in den geneeskundigen kring te Amsterdam, later geplaatst in het Tijdschrift der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der geneeskunst, November 1850, blijkt, dat de commissie van meening is, dat de aderlating in het tweede tijdperk der pneumonie nimmer of althans zelden te pas komt, en dat men ook in het eerste tijdperk bij zwakke en anaemische voorwerpen hoogst voorzigtig met haar moet zijn; in het algemeen echter houdt zij de aderlating in het eerste tijdperk voor nuttig. Ofschoon geheel overeenstemmende met het gevoelen der commissie, gelooven wij toch, dat het geschil niet beslecht kan genoemd worden, voor dat een genoegzaam aantal naauwkeurige ziektegeschiedenissen de zaak praktisch zal uitgemaakt hebben. Een onlangs door mij waargenomen eenvoudig geval van pneumonie van de geheele linkerlong, zonder aderlating behandeld, waarvan de lijder herstelde, meende ik daarom verpligt te zijn mede te deelen.

HENDRIK V. J., 28 jaren oud, gehuwd, van een gezond gestel, van wien de vader in hoogen ouderdom aan bronchitis chronica en de moeder aan phthisis is gestorven, werd den 30sten Januarij l.l. door koude rillingen, gevolgd door koorts, stekende pijn in de zijde en belemmerde ademhaling aangetast. Zijne ongesteldheid voor eenvoudige gevatte koude aanziende, riep bij geene geneeskundige hulp in, maar wachtte in bed zijn herstel af. Toen echter in den nacht van 31 Jan. op 1 Februarij de dyspnoë sterk was toegenomen en de zieke geijld had, werd ik des morgens bij hem ontboden. Hij klaagde over hevige hoofdpijn en belemmerde ademhaling, was onrustig en bleef geen oogenblik stil liggen. De huid was heet en droog, de pols klein, snel, 110 slagen in de minuut. De pijn in de zijde was nog aanwezig. Bij de percussie werd over de geheele linkerzijde een doffen toon gehoord, die evenwel aan het met de onderste longkwab overeenkomende gedeelte van de borst het dofst was; deze doffe percussietoon stak sterk af bij de heldere toon van de regterzijde. Bij de auscultatie was in de linker-onderste borsthelft bronchiaal-ademen en bronchophonie duidelijk waarneembaar. In de bovenste borsthelft vernam men crepiterend geluid. In de regter borsthelft werd normaal, eenigzins versterkt respiratiegeluid gehoord. De hartslag bood niets abnormaals aan, behalve de meerdere frequentie. De lijder hoestte veel en gaf met moeite taaije, roestkleurige, aan het vat sterk aanhangende sputa op. De tong was gastrisch beslagen; de urine donkerbruin. Het was mij duidelijk dat de linkerlong aan pneumonie leed, het onderste gedeelte in den tweeden graad, het bovenste gedeelte in den eersten. Rust en demulcentia benevens pulvis Doveri (dr. β op xij poeders; alle 2 uren een poeder) werden voorgeschreven.

2 *Februarij*. De nacht was iets rustiger; de lijder had minder geijld en minder hoofdpijn, doch de benaauwdheid was niet verminderd. De pols is sedert den vorigen dag niet veranderd. De doffe percussietoon, bronchiaalademen en bronchophonie hebben zich meer bovenwaarts uitgebreid. De huid is met een zacht, aangenaam zweet bedekt, Iter. pulvis Doveri.

3 *Februarij*. De lijder heeft een vrij rustigen nacht doorgebragt en gevoelt zich beter. De ademhaling is ruimer, de pijn in de zijde is genoegzaam verdwenen. De pols is tot 100 slagen in de minuut gedaald. De huid vochtig en warm.

De doffe percussietoon strekt zich over de geheele linker borsthelft uit. Bronchophonie wordt overal vernomen. De regter borsthelft blijft gezond. De sputa zijn nog taai, kleverig, met bloed gemengd. De tong nog gastrisch beslagen. Er wordt een Decoct. Althaeae unc viij met Tart. emet. gr. iij en extr. opii aquos. gr. j voorgeschreven en een Spaansche vliegenpleister ter grootte van een handpalm over de linkerborsthelft gelegd.

Bij de avondvisite vernam ik dat hij niet gebraakt, maar rijkelijk, dunne, stinkende darmontlasting had gehad. Hij is overigens vrij rustig en zonder meerdere koortsverheffing.

4 *Februarij*. De patient hoest meer en de expectoratie is rijkelijk, doch niet alle fluimen zijn met bloed gekleurd, ook zijn zij minder taai. De polsfrequentie is tot 95 verminderd. De percussie en auscultatieverschijnselen zijn onveranderd; alleen is nu en dan rhonchus mucosus te hooren, die echter nadat de lijder geëxpectoreerd heeft, niet meer hoorbaar is. De tong is zuiver. De spaansche vlieg wordt opengehouden. De hoeveelheid Tart. emet. wordt tot op gr. ij in decoct. althaeae unc. x verminderd.

5 *February*. De lijder bragt een zeer rustigen nacht door. Minder hoest en weinig expectoratie van minder taaije, weinig met bloed gemengde sputa. Behalve duidelijke rhonchus mucosus is in de percussie- en auscultatieverschijnselen geene verandering. De urine sedimenteert.

6. *Februarij*. Er is volstrekt geene koorts meer. De sputa, geheel zonder bloed, worden gemakkelijker opgegeven. De percussietoon is, vooral aan het onderste gedeelte veel minder dof en de bronchophonie aldaar minder sterk.

In de volgende dagen is langzamerhand het exsudaat in de linkerlong geresorbeerd, zoodat men dagelijks een helderder percussietoon van beneden naar boven waarnam. De krachten namen zeer schielijk toe; de eetlust was goed, zoodat de lijder den 19den Febr. reeds een uur buiten het bed doorbragt en in de volgende dagen spoedig tot zijne vorige krachten kwam.

Toen de lijder het eerst onder behandeling kwam, was de onderste linker longkwab reeds gehepatiseerd en in de bovenste stasis aanwezig. Een oogenblik aarzelde ik over het al of niet voorschrijven eener aderlating, maar de bedenking dat daardoor hoogstwaarschijnlijk de verdere uitbreiding der hepatisatie niet zoude kunnen voorgekomen worden, deed mij besluiten de krachten van den lijder liever te sparen en hem zijn bloed te doen behouden. De droogte der huid en de oorzaak der ziekte uit gevatte koude, deden mij bij de behandeling de voorkeur geven aan de door COBÉE in de longontsteking zoo zeer geprezene pulvis Doveri, terwijl later, toen het exsudaat geheel tot stand was gekomen en daarbij de tong gastrisch beslagen bleef, de Tartarus emeticus aangewezen scheen, en tevens een groot vesicans, ten einde de verdeeling te bevorderen, werd aangewend. Hetgeen DIETL zegt omtrent het spoedig toenemen der krachten in het reconvalescentie tijdperk, in die gevallen, die zonder bloedontlasting zijn behandeld, heeft zich hier ten volle bevestigd; minder hetgeen hij omtrent het ontbreken van een sediment in de urine beweert, hetgeen hier gedurende 3 achtereenvolgende dagen aanwezig was. Het is verre van af, dat deze waarneming mij aanleiding geeft om met DIETL de aderlating geheel te verwerpen; daar, waar nog geene hepatisatie aanwezig is en er nog kans is, om de dreigende pneumonie te couperen, zal ik nimmer aarzelen naar het lancet te grijpen. Aan het ziekbed zal het echter niet altijd even gemakkelijk zijn de verschillende overgangen der ziekte gestreng te scheiden en zal er veel aan den tact van den geneesheer moeten worden overgelaten.

Er zullen mogelijk en waarschijnlijk nog vele jaren verloopen eer de zaak is uitgemaakt; een groot aantal ziektegeschiedenissen zullen het feit moeten beslissen, en dan nog zal het oordeel moeijelijk zijn. Bij de gevallen toch, waarin de voorstanders van de aderlating meenen eene longontsteking door tijdige venaesectie in het eerste tijdperk gecoupeerd te hebben, beweren DIETL en zijne volgelingen, dat het dan geene ontstekingachtige, maar eene eenvoudige stasis was, waarbij ook hij bloed ontlast. Van meer gewigt voor de beslissing moeten dus die gevallen zijn waarbij in het eerste tijdperk eene aderlating is verrigt, maar de pneumonie toch haren voortgang heeft: de resultaten van deze gevallen vergeleken met de uitkomsten van de behandeling zonder aderlating zullen, hopen wij, eenmaal de zaak in het helderste daglicht stellen. Altijd zal men acht moeten geven op den genius epidemicus, die in het bovenvermelde geval minder gunstig voor bloedontlastingen was, en op den aard en de oorzaken der longontsteking, alsmede op den leeftijd en de krachten des lijders. Aan de beoefenaars der statistiek blijve de zorg hiervoor aanbevolen. Moge onze waarneming een steentje aanbrengen aan het gebouw, dat zij eenmaal met vereende krachten zullen optrekken.

CEREBRO-SPINAALVOCHT. — In de *Württembergische* [*Naturwissenschafftliche Jahreshefte*, 9er *Jahrg.* 1er *Heft. Stuttgart*, 1853 bl. 38, voor eenige weinige dagen door de Koninklijke Akademie van Wetenschappen ontvangen, komt het volgende niet onbelangrijk betoog voor van Prof. LUSCHKA, over het cerebro-spinaalvocht (*liquor cephalo-rachideus* van MAGENDIE). Vooreerst geeft hij daarin als zijne meening op, dat het spinnenwebvlies zich niet in de hersenholligheden voortzet, en dat er aldaar zelfs geen eigen bekleedend vlies is, maar dat de plaatjes van het wimperepithelium onmiddellijk zitten op de mergachtige zelfstandigheid der hersenen; slechts bij ziekelijke verandering, bijv. bij chronisch waterhoofd, zal er door nieuwe vorming een vaatrijk celweefselvlies ontstaan. De ontleding wijst derhalve aan, dat het vocht niet gevormd wordt door een bekleedend weivlies. Men heeft ten tweede gemeend, dat het geheele vaatvlies der hersenen, het zacht hersenvlies of pia mater, de plaats is, waar zich het vocht vormt, en dat het op

de plek, waar het voorkomt, onmiddellijk door de vaatwanden der *pia mater* wordt afgezet. Eene slechts eenigzins dieper doordringende beschouwing is voldoende, om te doen zien, dat het vocht niet op die wijze kan ontstaan. LUSCHKA meent den oorsprong er van te moeten zoeken, in de vier vaatvlechten der hersenen (*plexus choroïdeï*), welke hij nader in hare plaatsing omschrijft. Het gewapend oog doet aan de oppervlakte dezer menigvuldig gekronkelde vaatvlechten, ontelbare tepelachtige of franjevormige verhevenheden kennen van nog geen $\frac{1}{10}'''$ hoogte. Deze zijn de dragers der fijnste bloedvaten, die in hunne lissen een hoogst sierlijk aanzien hebben. Op de oppervlakte der vaatvlechten vindt men een epithelium, dat in verschillende plaatjes laagsgewijs afgezet is, en aan de franjevormige verlengsels verre boven de grondlaag van bindweefsel uitpuilt, en betrekkelijk zwaarder is, dan aan eenig ander ligchaamsdeel. Dit epithelium, in een versch geslagt dier onderzocht, bestaat in zijne diepste lagen uit zeer fijn korrelige moleculair-massa met talrijke er in gestrooide, fijn korrelige kernen. De buitenste lagen bestaan in overwigt uit veelhoekige, digt aaneengevoegde plaatjes, welke alle eene kern bezitten, en dan eens meer, dan eens minder korrelig zijn. De allerbuitenste laag bevat bestanddeelen van zeer verschillend uitzigt, die zich allen voordoen als opvolgende veranderingen van een en denzelfden grondvorm, door fijn korrelige epitheliaal plaatjes geleverd. Er bevinden zich onder de plaatjes, in alle mogelijke overgangsvormen: 1°. Spherische korrelige ligchamen met éene kern; 2°. Spherische, nog slechts éene kern bevattende, maar voor het overige, geheel heldere ligchaampjes met eenen zeer weinig scherpen omtrek; 3°. glasachtige doorschijnende blaasjes, welke geen ligchamelijk element meer bevatten, maar meestal zeer vergroot zijn en eenen zeer fijnen structuurloozen wand hebben. Deze blaasjes zijn talrijk aan den omtrek; men ziet hen onder het mikroskoop dikwerf bersten of als wegvloeijen. Hierdoor ook herkent men ze meestal met moeite, en althans nooit lang na den dood. Het bloedplasma der vaatwanden van de plexus choroïdeï, schijnt door deze lagen van epithelium door te dringen, en er door veranderd te worden.

LUSCHKA besluit daaruit, dat *de vorming van het cerebro-spinaalvocht eene chemische en vormelijke verandering is van het epithelium der adervlechten, of met andere woorden, eene epitheliaal metamorphose mag heeten. De epitheliaalplaatjes zullen zich als het ware tot vocht oplossen.* W. V.

OVER HET OVERGAAN VAN HET CHININUM IN DE URINE, ZIJNE WERKING EN THERAPEUTISCHE AANWENDING, heeft DIETL eenige opstellen in het *Wien. Med. Wochenschrift* bekend gemaakt, waaruit wij het volgende mededeelen:

De reagentia, waarvan D. zich tot opsporing van het chininum in de urine bediende, waren 1°. chloorwater en ammonia; 2°. eene oplossing van jodetum kalicum met overmaat van jodium purum. De groene kleursverandering, die door chloorwater en later bijvoegen van ammonia in eene oplossing van zwavelzure chinine in aq. dest. ontstaat, wordt echter in de urine niet gemakkelijk onderscheiden: hare herkenning vereischt groote geoefendheid. De tweede methode, waarbij vooral in zwak zuur gemaakte urine een sedimentum lateritium wordt gevormd, hoewel minder gevoelig dan de eerste, is daarom veel geschikter. Bovendien werden door uitdamping der urine kristallen verkregen, die D. voor verbindingen der zwavelz. chinine met bestanddeelen der urine houdt. De hoeveelheid van het in de pis teruggevonden chininum, was betrekkelijk zeer groot: men kon het reeds ontdekken bij een gezond mensch na het gebruik van 10 grein binnen 24 uren. Waarschijnlijk wordt het in het organisme teruggebleven gedeelte ook later met de urine uitgeloosd, hoewel wij het bij gebrek aan meer gevoelige reagentia niet kunnen ontdekken, gelijk die gevallen leerden, waar het chinine eenige weken, nadat het gebruik daarvan had opgehouden, nog in de urine te vinden was. Daar dus de geheele hoeveelheid of ten minste het grootst gedeelte van het gebruikt chininum met de urine wordt verwijderd, zoo meent DIETL dat men besluiten mag, dat, wanneer men een goed gevolg, vooral bij organische veranderingen, van dit geneesmiddel wenscht te zien, het ook in groote hoeveelheid en gedurende langen tijd moet voortgebruikt worden.

Het chininum kan gewoonlijk na het gebruik van 20 grein, soms eerst na grootere giften, zeer zelden reeds na die van 10 grein in de urine ontdekt worden. Met enkele uitzonderingen kwam het veel spoediger in de urine, wanneer eene groote gift in eens gebruikt was. Soms ging ook eene zeer groote dosis niet in de urine over, doch kan in het darmkanaal blijven liggen, waarvan D. zich herhaaldelijk overtuigd heeft. Het scheen, dat voor de hoeveelheid chin., die in de urine overgaat, een zeker maximum bestaat: men zag namelijk, dat het in de pis, door middel der reagentia aangetoonde en in groote hoeveelheid aanwezige chininum, in weêrwil van vermeerderde en langer tijd voortgebruikte giften, in de urine niet in hoeveelheid toenam. In deze gevallen moet men aannemen, dat het gebruikte chininum òf in het bloed circuleert, waardoor narcose kan ontstaan, òf in het darmkanaal blijft liggen en met de darmontlasting afgaat. Men zou hieruit het gevolg kunnen trekken, dat de geneesheer met de gift van het middel niet moet klimmen, zoodra de hoeveelheid daarvan in de urine van den lijder niet meer toeneemt.

Het chininum gaat, vooral bij zieken, niet zoo snel in de urine over, als het jodium: hoogst zelden kan men het in den loop van éen dag, meest eerst na 2—3 groote giften na 3—4 dagen, en soms eerst veel later in de urine aantreffen. Hoe grooter de giften zijn, des te spoediger verschijnt het doorgaans in de urine. Het eenmaal in de pis gevonden chininum verdwijnt daaruit niet meer, zoolang het gebruik voortgezet wordt, tenzij het in het darmkanaal of in het bloed blijft: wanneer de toediening gestaakt wordt, zoo verdwijnt het chin. na 2—3 dagen, zelden reeds na éen dag, uit de

urine: het wordt dus spoedig uitgescheiden en kan de verlangde werking niet meer ten uitvoer brengen. In 3 gevallen slechts kon het chininum nog langer na het ophouden van het gebruik in de urine aangetoond worden. Belangrijk is het door D. dikwijls geconstateerd feit, dat het chininum des te later en in des te geringere hoeveelheid in de urine voorkwam, hoe meer uitgedrukt de intermittens-cachexie was: verder bij chronische miltzwelling, overvulling van de maag, zelden bij ten gevolge van het gebruik van het chin. ontstane diarrhoea, albuminurie, Bright'sche nierziekte, pneumonie en pleuritis, longenemphysema, hypertrophie van de regter hartekamer. Bij gezonden daarentegen, kwam het middel veel spoediger en rijkelijker in de urine voor, zoodat het somtijds reeds na 5 uren te ontdekken was. D. overtuigde zich verder, dat bij vrouwen, alsmede bij jonge lieden en kinderen, volgens waarnemingen op gezonde en op zieke voorwerpen, het chin. veel sneller en in grootere hoeveelheid met de urine wordt uitgescheiden dan bij mannen en bij oudere lieden.

Steunende op de waarneming van een groot aantal ziektegevallen, waarvan er 28 beknopt medegedeeld worden, houdt D. het gebruik van het chininum voor geïndiceerd, behalve bij tusschenpoozende koorts en acute en chronische zwelling der milt, in met f. intermittens gecombineerde of liever door haar veroorzaakte ontstekingen, gepaard met zwelling der milt, cachexie en eigenaardige zenuwaandoeningen: als zoodanig wordt aangevoerd: de nierontsteking of het eerste stadium van Bright'sche ziekte, zoolang het weefsel der nieren nog niet calleus geworden is, de longontsteking, die dikwerf verschijnselen veel met die van longtuberculose overeenkomende achterlaat, peri- en endocarditis, maagontsteking, leverontsteking, ontsteking of stasis der ovaria, ontsteking van het ruggemerg, hersenontsteking. Verder is het middel werkzaam bij door f. intermittens veroorzaakte neurosen en anaemie, doch ook in ziekten, die haren grond niet in f. interm. hebben, zoo als in verschillende acute neuralgiën, vooral van den n. trigeminus, waarin, volgens de ondervinding van D., het chininum veel spoediger werkte dan alle andere geneesmiddelen, in verschillende soorten van convulsiën, van epilepsie, van hysterie, die men echter vooraf moeijelijk kan opgeven, doch waarin men het middel beproeven moet. In sommige gevallen van rheumatismus articulorum had het chininum de meest schitterende gevolgen, en coupeerde de ziekte in haar physiologisch verloop. Dikwijls echter was het werkeloos, vooral bij oude, cachectische, syphilitische voorwerpen. In typhus kon het chininum, volgens DIETL's ervaring, slechts het zenuwerethisme tot bedaren brengen, doch bragt geene verandering in het verloop der ziekte; evenzoo kan het bij pyaemie de nerveuse verschijnselen verminderen. In twee gevallen van delirium potatorum, waar groote giften opium werkeloos gebleven waren, werden de hevige aanvallen van manie door chinine spoedig opgeheven. Werkeloos en gecontraïndiceerd is het chin. in zeer acute met dofheid, slaapzucht, hevige koorts en ontstekingen, gecombineerde intermittentes en andere ziekten, in ziekten, die met gevoelloosheid en verlamming gecompliceerd waren, in ziekten met bloeddissolutie, haemorrhagiën, petechiae, tuberculose, enz.

De gift van het chininum moet des te grooter zijn, hoe heviger de ziekte is, die men bestrijden wil. De grootste giften vereischten: convulsiën, waanzinnigheid (?), epilepsie, chronische zwelling der milt en de tusschenpoozende koorts met exsudaten in verschillende ingewanden. In het algemeen was de uitwerking van het middel des te zekerder, hoe grooter giften men in eens liet gebruiken: hierop nam men echter uitzonderingen waar. D. schreef aan kinderen 1—6 grein, aan volwassenen 5—60 grein binnen 24 uren voor: de gewone gift was zoowel voor mannen als voor vrouwen 5—10 grein daags. Nooit werden van deze giften schadelijke gevolgen waargenomen. De meest gewone vorm, waarin het middel werd toegediend, was eene oplossing van 10—20 grein in 1 ons aq. destill. met bijvoeging van zwavelzuur, welke in 2 malen of in eens gebruikt werd.

Bij de aanwending van het chininum moet gelet worden op de maag, op de narcose, op den overgang in de urine, op de voortgebragte uitwerking. Wanneer het middel in de maag blijft liggen, kan men zulks aan de uitzetting van dit orgaan, welke door de percussie geconstateerd wordt, herkennen. Men doet dan het best met af te wachten tot het van zelf in het bloed overgaat en de gewenschte werking uit, gelijk gewoonlijk plaats heeft. Wanneer de chinine-narcose was ingetreden, werden de giften verminderd, of geheel weggelaten om er later weder mede aan te vangen: bij krachtige voorwerpen zelfs ging men, in weerwil eener matige narcose, met dezelfde giften voort, daar de ondervinding geleerd had, dat eene na de eerste giften gevolgde narcose niet meer toenam, ja zelfs geheel ophield. Heeft men de tegenwoordigheid van het chininum in de urine herkend, zoo moet de gift niet verhoogd worden, doch men moet het middel blijven toedienen, totdat het verlangde gevolg is ingetreden. Ontstaat echter na den overgang van het chin. in de urine geene verandering in de ziekte, zoo kan men ook van een langer voortgezet gebruik en van grootere giften niets meer van hetzelve verwachten. Wanneer het in de urine te voorschijn gekomen chin. weder verdwijnt, zoo moet men ook met de giften niet klimmen, want het blijft dan in de maag liggen, of wordt met de darmontlasting verwijderd. Altijd moet het chin. zoolang toegediend worden, totdat het zich in de urine vertoont, want slechts dan heeft D. daarvan goede en blijvende gevolgen gezien. Is de verlangde uitwerking van het chin. ingetreden, zoo kan men het ter zijde stellen; onder uitwerking moet men echter niet verstaan het ophouden der in het zenuwstelsel waargenomen verschijnselen, doch het wijken der physische veranderingen, waarvan de arts zich in elk geval moet overtuigen. De eerstgenoemde verschijnselen houden gewoonlijk spoedig op, de physische veranderingen daarentegen slechts langzaam.

BLENNORRHAGIE VAN DE PORTIO VAGINALIS UTERI ALS OORZAAK VAN ONVRUCHTBAARHEID. — Prof. SIGMUND bestrijdt de meening, dat de zoogenoemde fluor albus bij overigens schijnbaar gezonde vrouwen, dikwijls eene oorzaak van steriliteit zou kunnen zijn. Waarnemingen bij een groot aantal vrouwen, leerden hem, dat de blennorrhagiën der genitalia externa, der urethra en der vagina de bevruchting van de baarmoeder geenszins verhinderen. Daarentegen bewezen voortgezette waarnemingen van vrouwen, die aan katarrhus van het scheedegedeelte van den uterus met sterke zwelling van hetzelve leden, dat deze de zwangerschap verhinderen, vanwaar voor een deel de bewering, dat fluor albus de conceptie belemmert kan ontstaan zijn. In 7 gevallen, waarvan 3 in het *Wien. med. Wochenschr*, uitvoeriger medegedeeld worden, bestond geen andere grond voor de steriliteit dan eene blennorrhagie der p. vaginalis: na opheffing dezer laatste door eene plaatselijke behandeling, trad conceptie in, waarop normale, zwangerschap en baring volgden. S. wil volstrekt niet beweren, dat in alle gevallen, waar blennorrhagie der p. vaginalis te gelijk met steriliteit voorkomt, door opheffing dezer blennorrhagie vruchtbaarheid kan verkregen worden, doch slechts, dat bij eene overigens gezonde vrouw en bij normalen coïtus de bestaande blennorrhagie van het scheedegedeelte eene wezentlijke hinderpaal der conceptie kan zijn, en dat dus, waar deze omstandigheden voorkomen, de blenn. p. vag. moet genezen werden. In de door den Schr. medegedeelde waarnemingen zien wij wederom een dringend bewijs van de noodzakelijkheid van een naauwkeurig objektief onderzoek en een daaruit voortvloeijende behandeling.

GENEESMIDDEL BIJ DYSMENORRHOEA. — Prof. ALBERS te Bonn, heeft eenige gevallen van met pijnen vergezeld gaande menstruatie de door CORDIGALE aanprezene invoering van opium- of morphiumpillen in de scheede beproefd. Deze pillen worden bereid met 1 drachma was met wat axungia porci en 1 grein morphium. Zij moeten 1—2 dagen vóor het intreden der menstruatie in de vagina gebragt worden en daar blijven liggen, totdat de menses verschijnen, wanneer zij van zelf of met de hand verwijderd worden. CORDIGALE verwacht van deze aanwending; 1° dat de mechanische prikkeling van de pil den uterus en de ovaria, tot spoediger uitscheiding van het menstruaalbloed zal aanzetten; 2° dat hierdoor en door de opslorping van het morphium de pijnen gestild zullen worden. Volgens zijne ondervinding, komt echter deze behandeling alleen te pas in die gevallen, waar de pijnen het intreden der menstruatie voorafgaan en ophouden, wanneer het bloed te voorschijn komt. In zulk een geval werd bij een 21jarig meisje, dat sedert 4 jaren aan dezen vorm van dysmenorrhoea geleden had, door ALBERS de morphiumpil aangewend en het scheen, dat daardoor eenige verzachting verkregen werd, want de menses kwamen onder minder pijn te voorschijn en waren rijkelijker, zoo dikwijls de pil ingevoerd was. Bij een meisje van 26 jaren, waar de pijnen met de bloeduitscheiding heviger werden, had de pil niet het minste gevolg. Zij werd hier gedurende 2 menstruatie-perioden onmiddelijk vóor het intreden der menstruatie aangewend, doch de patiente bleef even pijnlijk en de uitscheiding even rijkelijk als vroeger. Genoemde vorm van dysmenorrhoea gaat dikwijls vergezeld van menstruatio parca. De aanwending der pillen had dan eene spoediger en rijkelijker vloeijing ten gevolge, zonder dat in één van deze gevallen slaap, matheid of andere gevolgen der opium-werking werden waargenomen. Ten einde op te sporen of de invloed op de menstruatie door het opium, dan wel door de mechanische prikkeling van de vagina en de baarmoeder door de pil werd te weeg gebragt, voerde A. in een geval, waar door de morphiumpil verligting was verkregen, eene enkel uit was vervaardigde pil, in de scheede: het gevolg was echter niet zoo voldoende, als toen de opiumpil was aangewend. Hij meent dus, dat de werking van dit middel op de deelen, waarmede het in aanraking komt, hoofdzakelijk eene plaatselijke is en in de afstomping van hunne gevoeligheid of in de verandering van hunne capillaire circulatie bestaat. De gevallen van dysmenorrhoea, waar de gemelde behandeling werd aangewend, berusten op eene verhoogde prikkelbaarheid van het geheele organisme (nerveuse constitutie) en waren van geene plaatselijke ziektetoestanden afhankelijk.

VERSLAGEN.

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

Vergadering 26 *Februarij*. Na de mededeeling van ingekomen stukken, na langdurige discussiën over een antwoord te geven aan den Min. v. B. Z. over eenige punten betreffende het reglement van orde, is naar aanleiding van het voorstel van Prof. HARTING (zie bl. 70) eene commissie benoemd, bestaande uit de Heeren, HARTING, CONRAD en STAMKART, aan wie 1° is opgedragen een plan te beramen, om door eene gedurende vele jaren voortgezette reeks van waarnemingen met zekerheid uit te maken, of de bodem van ons vaderland thans nog daalt en zoo ja hoe groot die daling is in een gegeven tijdsbestek, 2° in overweging gegeven is om reeds nu de taak te doen afwerken, waarmede vroeger ALEWIJN eenen aanvang heeft gemaakt, namelijk de geheele berekeningen van al de waarnemingen aan het Waterkantoor te Amsterdam, sedert 1700 verrigt en wier reeks derhalve reeds meer dan anderhalve eeuw omvat, om aldus tot eene juistere kennis te komen van de veranderingen, welke in de hoogte van het Y, in verhouding tot het nulpunt der Amsterdamsche peilschaal, zijn ontstaan.

Door tijdgebrek konden verscheidene rapporten niet voorgedragen, evenmin als de aangekondigde spreekbeurten der Heeren VAN BREDA en DONDERS vervuld worden.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEED-KUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 13 Jan. 1853. Na den afloop van verschillende huishoudelijke bezigheden, toonde Dr. LEHMANN een gedeelte van den uterus eener 23jarige meretrix, die aan *typhus puerperalis* was overleden. Zij werd in het 2de stadium van den partus in het Binnengasthuis ingebragt en de baring verliep regelmatig. Den 3den dag evenwel, ontstond koorts, die men voor febris lactea hield, doch die zich weldra als pyaemisch deed kennen, met een etterdepôt in het linker elleboogegewricht. In het lijk vond men den uterus van normale grootte, de inwendige oppervlakte met eene vuile, wankleurige laag bedekt, waarin nog overblijfselen der decidua te herkennen waren. In de openstaande aderopeningen nabij het ostium internum, eene groene, roomachtige stof, waarin onder het mikroskoop duidelijk etterligchaampjes te herkennen waren. In de spiervezelen van den uterus was geene duidelijke vetmetamorphose. Alle organen in het lijk, ook de ovaria waren overigens normaal. De genoemde etterligchaampjes waren, volgens het oordeel der meeste leden, binnen de vaten, uit het plasma, dat de vezelstofstolling bevatte, ontwikkeld.

Verder toonde *dezelfde* spreker een *atrophisch ovulum* uit een Graafiaansch blaasje van hetzelfde lijk. Het ovulum was kleiner dan gewoonlijk, en bezat eene zeer smalle en donker beschaduwde zona pellucida.

Eindelijk bragt *dezelfde* eene *vetlever* ter tafel van een kind, dat 4 weken na de geboorte aan peritonitis exsudativa was gestorven, nadat reeds bij het leven albumen en vezelstofstolsels in de urine waren gezien geweest. De moeder, die op den 8sten dag na hare bevalling koorts gekregen had, met onderscheidene subcutane abscessen, doch later herstelde, had het kind zelve gezoogd.

Hierop lieten de leden DUSSEAU en DE BORDES eene maag zien, die door een *scirrhus aan den pylorus* zoodanig vernaauwd was, dat er naauwelijks eene pink kon doorgevoerd worden. De mucosa boven den knobbel, was hier en daar door ulceratie verwoest. De maag bevatte een zwartachtig vocht. Ook in het pancreas en in het mesenterium bevonden zich kankerknobbels. Het praeparaat was afkomstig van eene 65jarige vrouw, die slechts 5 à 6 weken vóór haren dood, verschijnselen van bovengenoemde ziekte aanving te vertoonen. Een gezwel in het epigastrium, had men niet kunnen waarnemen.

Nadat door Dr. SCHRANT nog eenige praeparaten, behoorende tot een akephalokystenzak, waren getoond geworden, besprak Dr. TILANUS een *fibroïd*, hetgeen was weggenomen tusschen de spieren van den voorarm, boven de ulna. Vóor 5 jaren was bij dezelfde persoon en op volkomen dezelfde plaats, reeds een dergelijk gezwel weggenomen. Het was thans naauw vergroeid met het oude litteeken. Het mikroskoop bevestigde de gestelde diagnose.

BOEKAANKONDIGING.

Het antwoord van Dr. E. C. BUCHNÉR, *op mijne aankondiging van zijne Bijdragen tot de Statistiek der Sterfte in Amsterdam, in* n°. 4, 1853 *van dit Weekblad.*

In de Geneeskundige Courant van 27 Februarij geeft de Heer B. een antwoord op bovenvermelde aankondiging, waarin enkele punten voorkomen, die ik niet zonder stilzwijgen mag voorbijgaan.

Het eerste betreft het door hem aangevoerde tegen mijne bedenkingen, dat de bevolkingsstaat van 1 Januarij 1850 niet tot grondslag van berekening mogt worden genomen. De S. zegt daarover: »Ik word op fouten gewezen, die ik had kunnen vermijden, zoo ik het stukje van Dr. THYSSEN, over de bevolking van Amsterdam meer dan bij naam gekend had. Die fout kan ik als zoodanig niet laten gelden en voor mijne rekening nemen, maar komt zoo er eene begaan is, ten laste van Dr. P.; want uit het *Verslag van Burgemeester en Wethouderen aan den Raad der stad Amsterdam* blijkt, dat een getal van 11600 personen, verzuimd hadden, zich bij de volkstelling in Nov. 1849 te doen inschrijven, waaruit van zelf volgt, dat de berekeningen van Dr. THYSSEN en Recensents aanmerkingen ten eenemale zonder waarde zijn, dat deze beide geleerden verzuimd hebben een onderzoek, hetwelk ik mij getrooste, en waardoor mij die misslag bekend was, vóor de officiële mededeeling van wege het Gemeentebestuur, enz." In het Weekblad nu, bl. 53 en 54, beredeneerde ik, te uitvoerig om het hier te herhalen, dat op elk gegeven tijdstip, welk ook, de cijfers van de levenden op de verschillende leeftijden, van de middencijfers uit eene reeks van middencijfers zeer veel konden verschillen. Ik betoogde dit uit de groote verschillen in de geboortecijfers van de voorafgaande jaren, en voor het tijdstip van 1 Januarij betoogde ik het uit de buitengewone sterfte, die in de jaren 1846 en 1847, 1848 en 1849 had plaats gevonden. Geene dier bedenkingen wordt door den S. aangeroerd. Aan het eind van mijne redeneering eerst, zeide ik, dat S. uit het tabellarisch vergelijkend overzigt van de bevolkingsstaten van 1840 en 1850, door Dr. THYSSEN medegedeeld, had kunnen zien, dat de verschillen, in de bevolkingscijfers van bepaalde leeftijden, voor die twee tijdstippen van 7 tot 46 percent van elkander afweken, en ik maakte daaruit op, »hoe weinig stabiel de bevolkingsstaat naar verschillende leeftijden geordend voor Amsterdam geweest is." Ook die gevolgtrekking wordt zelfs niet valsch door het feit, dat er bij de volkstelling van 1849, 11600 en bij die van 1839, 3000 personen te weinig zijn ingeschreven, tenzij men zou kunnen aannemen, dat de gebleken verschillen in de bevolkingscijfers van 1840 en 1850 zouden wegvallen, wanneer die fout niet begaan was. Geene gronden hoegenaamd worden daarvoor aangevoerd.

S. zegt nu verder in zijn antwoord: »Uit de cijfers der beide tellingen van 1839 en 1849, nam ik het middengetal, en daar voor elk der door mij opgegeven

tijdperken, de cijfers iets kleiner waren dan die van den officiëlen staat van 1850, meende ik die echter voor grondslag van berekening te mogen nemen, omdat, zoo als ik op bl. 3 gezegd heb, de groote sterfte der drie jaren, die aan de telling voorafgingen, daarop zeker niet zonder invloed is geweest.

In zijn werk echter, zegt S. pag. 3, dat hij gemeend heeft, de telling van 1849, als gevende den staat van 1 Januarij 1850 tot grondslag van zijne berekening te mogen nemen, en daartoe niet gekozen heeft het middengetal uit de drie opgaven van de tellingen van 1840 en 1850, en van de wettelijke bevolking op 31 December 1851, welk getal iets grooter is.

De S. verlangt hierop, dat ik zal verklaren gedwaald te hebben. De verklaring mijner zijde moet zich echter hiertoe bepalen, dat ik nu niet meer begrijp, met welk middengetal de bevolkingsstaat van 1 Januarij 1850 overeenkomt. Zoo de S. dit opheldert, moet ik hem dan tevens verzoeken, aan te toonen, dat die overeenstemming niet alleen de totaalcijfers geldt der geheele bevolking, maar ook de cijfers van de bevolking op elken leeftijd, want dit blijkt noch uit het werk noch uit het antwoord. In het werk wordt alleen van eindcijfers gesproken.

Wat de bedenkingen betreft, die ik maakte tegen hetgeen hij mededeelde omtrent de sterfte in de kantons, naar de verschillende beroepen, op zijne vergelijkingen van de sterfte hier en elders, heb ik het duidelijk genoeg in mijne aankondiging doen uitkomen, dat ik mij verzette tegen het trekken van zoo vele resultaten, tegen de gevolgtrekkingen uit zulke vergelijkingen als hij maakte.

S. weêrlegt die bedenkingen niet. Omtrent de kantons volhardt hij bijv. eenvoudig in zijne onbewezene stelling, dat de zamenstelling der bevolking in de kantons niet verschillen zal; en hij vordert daarbij van mij, dat ik, om het regt te hebben van mijne bedenkingen te opperen, cijfers zal stellen tegenover cijfers. De S. vergeet hier echter, dat hij zelf geen cijfers omtrent dit punt gegeven heeft. Hij neemt eenvoudig aan, dat het getal der kinderen ouder de 15 jaren het 3,3 deel der inwoners van elk kanton uitmaakt.

Ik zou te uitvoerig worden, wilde ik alle de ondergeschikte punten, in het antwoord voorkomende, toelichten; ik laat ze ook gerust aan het oordeel van welwikkende lezers over, die ook mijne aankondiging kennen. Een paar punten alleen, reken ik mij nog verpligt, iets nader toe te lichten. Op mijne aanmerkingen, betreffende de sterfteverhoudingen van de beroepen, zegt S.: »Had R. het begin van de § 7 medegedeeld, zou al aanstonds zijn gebleken, hoe (om geen ander woord te gebruiken) ligtvaardig hij oordeelde, toen hij mij beschuldigde van zonder oordeel te zijn te werk gegaan. Op bl. 17 leest men: In de eerste kolom op de tabel staat het getal uitoefenaren van ieder beroep vermeld, zoo als dat uit den aanslag van het patent of uit andere, bescheiden kon worden opgemaakt. Deze opgave is echter tamelijk onvolledig en gebrekkig, want van onderscheidene beroepen, die aan de patentbelasting niet onderworpen zijn, was het niet mogelijk het getal met eenige juistheid op te maken, eenige beroepen zijn vrij willekeurig bijeengevoegd, door de ambtenaren der belasting, terwijl eindelijk niet bepaald is, hoe vele knechts of bedienden ieder beroepsuitoefenaar gemiddeld per jaar in dienst heeft, zoodat slechts bij uitzondering de sterfteverhouding van een beroep kan worden opgemaakt." En de S. laat hierop in zijn antwoord nu volgen, dat het duidelijk blijkt, dat hij zelf daaraan geene groote waarde hecht. Hij laat echter bij die aanhaling uit zijn werk de woorden weg, die mijne aanmerkingen regtvaardigen. Men leest achter het aangehaalde. »*Voor zooverre het kon plaats hebben, geschiedt het in hetgeen volgt.*"

Wie hollandsch verstaat zal wel niet anders uit die woorden *kunnen* verstaan, dan dat de sterfteverhoudingen der daarop volgende reeks van beroepen in § 7, wel kunnen worden opgemaakt. Ligtvaardigheid is dus hier inderdaad aan mij niet te wijten. Veeleer zou ik den schrijver moeten wijten, dat hij door het weglaten van die woorden, op mij een blaam werpt, even als hij het doet in den aanhef van zijn antwoord, waarin hij zegt, dat hij voor eenige weken reeds had vernomen, dat Dr. PENN aan enkele zijner vrienden gezegd had, het plan te hebben opgevat, om de statistieke bijdragen van den S. ongunstig te *willen* beoordeelen.

Ook hieromtrent kan ik mij echter zeer gemakkelijk regtvaardigen, door de mededeeling van het feit, zoo als het is. Kort, slechts 14 dagen na het verschijnen van de Statistieke Bijdragen, deelde ik in de vergadering van de 7de commissie van den Geneeskundigen Kring, mijne kritiek over dit werk gedeeltelijk, en in eene daarop volgende vergadering, nog voor het eind van het jaar, in haar geheel mede. De leden dier commissie kunnen dit getuigen, en de notulen der vergadering kunnen dit aanwijzen. De beoordeeling was toen reeds gemaakt en geschreven; en in andere vereenigingen aarzelde ik nu ook niet, om, waar over het werk gesproken werd, mijn ongunstig oordeel mede te deelen, met de bijvoeging, dat het weldra in het Weekblad zou worden geplaatst. Die waarheid kan de Heer BUCHNER gehoord hebben, geene andere; en daarin ligt zeker ook geen grond voor de verdenking, waaronder de Heer B. mij in zijn aanhef brengt, als of ik zijn geschrift naar iets anders dan naar zijne innerlijke waarde beoordeeld had.

Om des S. wille, had ik gaarne gezien, dat hij zich van zulke personaliteiten had onthouden, die hem meer dan mij schaden kunnen, en zijne zelfverdediging nog zwakker maken dan ze reeds is.

J. PENN.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

LONDEN. — In de Times werd onlangs een *Surgeon* gevraagd, om met landverhuizers naar Australië te vertrekken, waarbij uitdrukkelijk gezegd werd dat goede getuigschriften vereischt werden, maar een diploma niet noodig was,

Het is opgemerkt dat men reeds meermalen niet geëxamineerde personen als surgeons derwaarts medegenomen heeft, daar deze heeren goedkooper te krijgen zijn dan de wettig bevoegden. In het land van vrijheid is hier niets tegen te doen dan zulks onder de oogen der passagiers te brengen.

PARIJS. — De typheuse koortsen, waarvan wij reeds in Januarij spraken, (*Weekbl.* blz. 78) nemen in Februarij steeds in aantal belangrijk toe. Men had gehoopt, dat de koude gunstig er op zoude inwerken, maar juist het tegenovergestelde is het geval. En geen wonder. De offers behooren tot de klasse der werklieden, die op het oogenblik zeer talrijk in Parijs zijn en die in de koude en sneeuw werkende, aan alle de wisselingen der temperatuur zijn blootgesteld. Hierbij komt nog een voedsel, kwalijk berekend om het verlies van het ligchaam door den handenarbeid te vergoeden, — de zoogenaamde garnis, waar die ongelukkigen hun nachtverblijf houden, slecht gespuide kamers, waar de lucht niet ververscht wordt, omdat men het intreden der koude buitenlucht in deze niet verwarmde vertrekken vreest, en waar de uitwaseming van vele menschen het gemis aan vuur moet vergoeden. Van deze garnis uit, heeft deze ziekte zich ook tot de andere inwoners van deze stad uitgebreid, zoodat de hospitalen allen overvuld zijn. In het hôtel Dieu bijv. waar 470 bedden voor zoogenaamde inwendige zieken zijn, telde men dezer dagen alléén 250 bedden met typhuslijders. Men heeft de Bicêtre en de Salpétrière tot hulp-gasthuizen moeten inrigten, en ook daar is geene ruimte meer beschikbaar, en gaat het zoo voort, dan moet men weldra naar andere lokalen omzien. De ziekte is echter niet zeer kwaadaardig en het aantal dooden is niet groot. Ook uit andere streken van Frankrijk heeft men ongunstige berigten omtrent den typhus vernomen.

— Den 2den Februarij telde men te Petersburg 405 choleralijders. In den loop van den dag werden aangegeven 20 nieuwe gevallen, 26 herstellingen en 13 sterfgevallen, bleven dus nog over 386 zieken.

— LEBERT heeft het vroeger vermelde beroep als Hoogleeraar te Zurich aangenomen. Met leedwezen zien velen hem van Parijs vertrekken, daar hij, hoewel van Duitsche afkomst, als wetenschappelijk patholoog aldaar teregt geacht werd. Door zijne bekendheid met de vreemde literatuur kon hij meermalen de eenzijdigheid der Franschen verhelpen en is menige Duitsche arbeid door zijn toedoen door hen beter gewaardeerd. Bij de chirurgen was hij sedert eenige jaren de vraagbaak in alles wat mikroskopie betrof.

BRUSSEL. — De eerste zitting van het geneeskundig congres van Belgische geneeskunstoefenaren, alhier ter stede, zal plaats hebben den 28sten Maart aanstaande. Op 5 geneeskundigen, zal er één afgevaardigde gekozen worden. Men wil op dit congres de volgende punten bespreken: 1°. de conseils de discipline, 2°. de geneeskundige armendienst, 3°. een verzoekschrift aan den minister van binnenlandsche zaken, waarbij het indienen van eene nieuwe geneeskundige wetgeving wordt gevraagd, 4°. zamenstellen van eene geneeskundige maatschappij en het oprigten van caisses de prévoyance.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — De ambtenaar van den Burgelijken stand te Leyden, heeft bepaald, geen verlof tot begraving te zullen geven, vóór dat het overlijden van de persoon door een geneesheer of ander deskundige geconstateerd is. — Zijn wij wel onderrigt dan zal op meerdere plaatsen het constateren van overlijden door deskundigen *op deze wijze* ingevoerd worden, daar het Burg. Wetb. de wijze waarop genoemde ambtenaren zich van den dood moeten overtuigen grootendeels aan hen zelve overlaat.

— De Heer D. BREUNING, Heel- en Vroedmeester te Wolvega, is benoemd tot lid van Gedeputeerde Staten der provincie Friesland.

— Te Leyden heeft zich als Geneesheer nedergezet de Heer Dr. J. M. SCHRANT van Amsterdam; te Wormerveer is tot Plaatselijk Geneesheer benoemd Dr. W. M. PERK te Delft, te Haarlem tot Stads-Heelmeester de Heer PROOT.

— Overleden den 23sten Februarij de Hr. J. PLOEM, Apotheker te Maastricht, in den ouderdom van 80 jaren.

BIBLIOGRAPHIE.

Statistisch Jaarboekje voor het Koningrijk der Nederlanden, uitgegeven door het departement van Binnenlandsche Zaken. Tweede Jaargang. 's Gravenhage, Landsdrukkerij. *f* 2.50.

E. H. Henoch: Kliniek der buikziekten. Vert. door Dr. *C. Ekama* 1e deel. Utrecht en Amsterdam, 1853, *C.* en *C. G. v. d. Post.* *f* 3.20

Lordat: Accord de la doctrine anthropologique de Montpellier, avec ce que demandent les lois, la morale publique, et les enseignements réligieux prescrits par l'Etat. Cours de physiologie humaine, fait dans la faculté de médecine de Montpellier pendant l'année 1851—1852. 3 f. Montpellier, 1852. Imp. de Martel.

E. Bertin: Des eaux minérales acidules thermales de Foncaude. 13 f. Montpellier, 1853. Imp. de Boehn.

E. A. Duchesne: De la prostitution dans la ville d'Alger depuis la conquête, 14½ f. Paris, 1853, J. B. Baillière.

E. Bazin: Récherches sur la nature et le traitement des teignes. Paris, 1853, Leclerc. fr. 2.50.

A. Jamain: Manuel de petite chirurgie, 2de Ed. Paris, 1853, Germer-Baillière. fr. 6.00.

A. Hardy et *J. Béhier*: Traité elementaire de pathologie interne. Tom. III, 1re partie, Paris, 1853, Labé. fr. 6.00.

F. Hutin: Recherches sur les resultats définitifs des traitements employés pour la cure radicale de l'hydrocèle vaginale. 1½ f. Paris, 1853, J. B. Baillière.

——— Statistique des hernies à l'hôtel impérial des Invalides en 1852, 2½ f. Paris, 1853. J. B. Baillière.

A Jamain et *A. Wahu*: Annuaire de médecine et de chirurgie pratiques, pour 1853. 8e année. Paris, 1853, Germer-Baillière. fr. 1.25.

Bouchardat: Annuaire de thérapeutique, de matière medicale, de pharmacie et de toxicologie publiés en 1852. Paris, 1853, Germer-Baillière. fr. 1.25.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 12 MAART 1853. 11.

HET BEGRIP DER MEDICINA FORENSIS.

(*Vervolg en slot van bladz.* 111).

Hoe onbetwistbaar het hooge nut ook moge zijn, dat de regtswetenschap uit genees- en natuurkunde vermag te trekken, — en de genoemde wetenschap heeft het zelve erkend, doordien zij dikwijls door den nood en de behoefte aangespoord, gedrongen was, bij deze hulp en toelichting te vragen in duistere gevallen, — is het er echter verre van af, dat dit zoo algemeen en in zoo ruime mate plaats heeft als men goedschiks verwachten zou. Het is waar, de regtswetenschap, overtuigd als zij was, dat alle wetenschappen door een gezamenlijken band verbonden zijn, heeft langzamerhand meer en meer eene klimmende behoefte aan de genees- en natuurwetenschappen gevoeld, en hare resultaten op haar eigen gebied overgeplaatst en ingang doen vinden. Doch juist daarom mogen wij ons te regt verwonderen dat eene wetenschap, die zich boven allen, door onpartijdigheid en waarheidsliefde behoorde te onderscheiden, nog zóó vele punten aan het gebied van genees- en natuurk. te ontleenen ongebruikt heeft gelaten, waardoor zij misschien nader tot de waarheid zou zijn gekomen. En waaraan dit toe te schrijven? Aan onkunde, vooroordeel, of aan onjuiste beoordeeling en onverdiende geringschatting der genees- en natuurk. in sommige opzigten en dien ten gevolge vrees om verkeerde denkbeelden uit het gebied der geneesk. op dat der regtswetenschap over te plaatsen? Wij gelooven het laatste, en dat wel om de volgende redenen. Men heeft de geneesk. wel eens verweten, dat op haar gebied nog zóó veel onzekerheid heerscht, blijkbaar voornamelijk uit de weinige overeenstemming, welke in de onderscheidene systemen bestaat, blijkbaar evenzeer uit het verschil van gevoelen bij hare beoefenaren, omtrent de vele belangrijke onderwerpen. Niemand, en de gemoedelijke arts het allerminst, zal beweren, dat de geneeskunde een exacte wetenschap is; ieder goed gevormd arts, heeft het bewustzijn, dat aan zijne wetenschap nog veel ontbreekt, om daarop aanspraak te maken; het is dan ook daarom, dat hij nimmer aarzelen zal, wanneer zijn oordeel en zijne inlichting door den regter gevraagd wordt, en de voorgestelde vraag niet voor positieve beslissing vatbaar is, onbewimpeld het *non liquet* uit te spreken, maar loyaal en openhartig belijden, dat zijne wetenschap hem in dit opzigt in het onzekere laat.

Maar er zijn onderwerpen, waar zij niet zoo in het onzekere verkeert waar het verschil van gevoelen bij hare beoefenaars meer schijnbaar dan wezenlijk is, onderwerpen, waarover alléén zij bevoegd is te oordeelen en licht te verspreiden. Dit te miskennen en over het hoofd te zien, en dat wel op grond van wezenlijk bestaande onzekerheid, is niet alleen irrationeel, maar verdient onze afkeuring in hooge mate, omdat men dan die miskenning dan ook uitstrekt tot de vorderingen der wetenschap.

Het is toch overbekend, dat de vooruitgang der natuur- zoowel als der geneeskunde, menige dwaling deed verdringen en over menig duister punt haar weldadig licht verspreid heeft. En dan, al is niet al hetgeen de geneeskunde oplevert bewezen en op zekerheid gegrond, al is de uitspraak van den arts altijd niet even gemakkelijk aan te nemen, dan volgt daaruit nog geenszins de gegrondheid der vrees, dat misslagen en dwaling uit het gebied der geneeskunde op dat der regtswetenschap worden overgeplant, aangezien men, even als bij de gewone regtspleging, bij den uitspraak van geneeskundigen in hooger beroep, zou kunnen

gaan en zijn oordeel over de uitspraak òf wijzigen, òf daarin bevestigd worden naar de al of niet overeenstemming van de uitspraak van den eersten met de daarop volgende. En al moge de uitspraak van den eenen arts verschillen van die van eenen anderen, ook dan heeft de regtsgeleerde nog geen regt om dit als argument voor de onzekerheid en de geringe waarde onzer wetenschap aan te voeren; in de regtspleging gebeurt het immers dagelijks, dat het ééne hof de uitspraak van het andere vernietigt; en zou dit ons regt geven om de waarde der regtswetenschap in twijfel te trekken?

Indien nu de genees- en natuurkunde niet bevoegd zij in sommige gevallen, waar de regtswetenschap op haar eigen gebied geen licht vindt, dat licht te verspreiden, dan vragen wij, van waar zoude zij dat licht dan wel kunnen ontleenen? Gewis van de bespiegelende wetenschappen. Zou zij echter daar met meer vrucht hulp zoeken? Steunen de bespiegelende wetenschappen op meer hechte gronden, dan de genees- en natuurkunde? Zijn hare resultaten aan minderen twijfel onderhevig? Wij gelooven het niet; in weerwil er nog tot op den huidigen dag wijsgeeren gevonden worden, die meenen, dat men door eenvoudige bespiegelingen tot het uitvinden eener waarheid kan geraken, tot welke genees- en natuurkundigen, in weerwil hunner waar- en proefnemingen nog niet mogten komen. Niettemin wij voor ons koesteren een grooten eerbied voor bespiegeling en bespiegelende wijsgeeren en gelooven, dat door hunne tusschenkomst, menige dwaling geweken en menige waarheid aan den dag is gekomen; ook erkennen wij, dat zelfs de genees- en natuurkunde de beredeneerde bespieling hoog dienen te waarderen, mits zij alléen de behulpzame hand biede aan de ervaring, en aan deze ondergeschikt blijve bij het maken van gevolgtrekkingen en in het scheppen van systemen, maar wij verwerpen haar ten eenemale, wanneer zij meent in de plaats te kunnen treden van ervaring, aangezien daardoor dikwijls grondelooze droombeelden voor werkelijkheid doorgaan. Dat dit inderdaad geschiedt, leert de dagelijksche ondervinding in ruime mate.

Ook verwerpen wij haar dan, wanneer zij minder bescheiden dan de geneeskunde in het erkennen harer onkunde is, ofschoon juist de geneeskunde door hare bescheidenheid en het onbewimpeld erkennen harer onzekerheid zich de geringschating en versmading der juristen op den hals heeft gehaald.

Maar waarom langer hierbij stil gestaan? De ondervinding heeft geleerd, dat de regtswetenschap de hulp der genees- en natuurkunde noodig had en aangewend heeft; de ondervinding heeft geleerd, dat zoo dikwijls zij de hulp dier wetenschappen ingeroepen heeft, dit van groot voordeel voor het menschdom geweest is; wij vertrouwen daarom, dat de ondervinding vroeg of laat leeren zal, dat de miskenning, welke genoemde wetenschappen nog ondervindt, zal ophouden en plaats maken voor de regtmatige erkenning, dat waar het de natuur en het wezen van den mensch geldt en zijne betrekking tot de omringende natuur en den invloed van dezen op den mensch, alléen de genees- en natuurkunde bevoegd zijn om licht te verspreiden en de waarheid aan den dag te brengen, zooveel het althans den mensch gegeven is hiertoe te geraken.

Ofschoon de tijd dier volledige erkenning nog ver af schijnt te zijn, is toch door de behoefte, die de regtswetenschap van tijd tot tijd aan genees- en natuurkundige wetenschappen gevoelt, langzamerhand eene afzonderlijke tak van menschelijke kennis ontstaan, welke zich steeds ontwikkelende en volmakende, eindelijk tot eene zelfstandige wetenschap ontwikkeld is: wij bedoelen de geregtelijke geneeskunde.

Wij zeggen zelfstandige wetenschap, ofschoon sommigen haar die benaming weigeren, wij gelooven echter, dat haar dien naam ten eenenmale toekomt. In weerwil zij hare bouwstoffen aan genees- en natuurkunde ontleent, verschilt hare practische rigting toch in het oogloopend van dezen en wel voornamelijk door hare betrekking tot de regtswetenschap. De geneeskundige *strictiori sensu* toch, zal bij een persoon, die in opgehangen toestand gevonden wordt, alle mogelijke middelen in het werk stellen, om dezen weder in het leven terug te roepen; hij zal den schijndooden van eenen wezenlijken dooden moe-

ten kunnen onderscheiden; en eerst dan zijn pogen staken, wanneer hij tot de overtuiging gekomen is, dat de levensvonk geheel uitgebluscht is. Wanneer dit pogen dan vruchteloos gemaakt en er door den regter een geregtelijk geneeskundig onderzoek bevolen wordt, alsdan begint de werking van den geregtelijk-geneeskundigen. Deze zal dan uitspraak hebben te doen, of de persoon levend of reeds dood zijnde opgehangen is, of dat hij zichzelven door ophanging van het leven heeft beroofd. Deze en andere vragen, welke hij te beantwoorden heeft, doen bij hem kundigheden veronderstellen, die in het algemeen bij den arts als onnoodig kunnen beschouwd worden; daarbij komt nog, dat hij op eene voldoende wijze de vragen, door den regter voorgelegd, moet kunnen beantwoorden, en uit het aangevoerde met vrucht zijn besluit kunnen afleiden. Hetgeen waar is omtrent het verschil van de praktische rigting met verhanging, is niet minder waar met drenkelingen, krankzinnigen, vergiftigingen enz. Bij alle deze gevallen toch is de roeping van den geregtelijk geneeskundige eene geheel andere, dan die van den gewonen arts.

Ofschoon het schijnbaar onverschillig is, of men de geregtelijke geneeskundige eene afzonderlijke en zelfstandige wetenschap noemt, of haar als een agregaat aanziet van kundigheden, aan genees- en natuurkunde ontleend, is het echter zeker, dat deze beschouwingswijze niet dan nadeelige uitwerking heeft, wijl men dien ten gevolge al ligt tot de onderstelling komt, dat ieder arts geregtelijk geneeskundige en als zoodanig desvereischt kan gerequireerd worden, en men over het hoofd ziet, dat de uitoefening der geregtelijke geneeskunde slechts aan hen toekomt, die op het gebied der natuur- en geneeskunde in hare rigting bijzonder werkzaam zijn geweest en haar tot specialiteits-studie gemaakt hebben.

Van deze onze wetenschap nu heeft men tegenwoordig in de meest beschaafde en welgeordende Staten de onontbeerlijke invloed erkend. Dit was echter niet altijd het geval. Eeuwen vloden daar heen, zonder dat zich die onontbeerlijkheid deed gevoelen. Want wanneer er ook in de hooge ondheid sporen voorkomen, dat de hulp der geneeskunde ingeroepen werd, om in twijfelachtige regtsvragen licht te verspreiden, zoo kan zulks slechts aangemerkt worden als een bewijs, dat de regtswetenschap toen reeds door behoefte gedreven werd om heul te zoeken, waar zij die op haar eigen gebied niet vinden kon, en dat de geregtelijke geneeskunde rudimentair als kunst aanwezig was, langen tijd vóór dat zij den wetenschappelijken vorm had aangenomen. Het is toch met haar gegaan, als met hare moeder de geneeskunde zelve, wier jongste dochter zij is; zij werd reeds lang uitgeoefend, vóór zij als wetenschap bestond.

En dat de geregtelijke geneeskunde eerst zoo laat als wetenschap optreedt, moet daaraan toegeschreven worden, dat tot hare ontwikkeling twee oorzaken moesten medewerken, namelijk: de ontdekkingen op het gebied der genees- en natuurkunde, die haar een zekeren en vasten grondslag moesten geven, en de klimmende behoefte, welke de regtswetenschap aan haar gevoelde.

Van de zoo even vermelde sporen van toepassing der geneeskunde op de regtswetenschap leveren onderscheidene wetten, zoo wel bij Joden, als bij Grieken en Romeinen de bewijzen op, en vindt men hier en daar in de valsche schriften van HIPPOCRATES, bij ARISTOTELES en GALENUS enkele onderwerpen behandeld, tot het gebied der medicina forensis behoorende. Maar vooral bij de Romeinen, zien wij de geneeskunde in verband gebragt met verschillende wettelijke voorschriften; zoodat het allezins duidelijk is, dat de Romeinsche wetgever bij het vervaardigen der wetten, met de geneeskunde in verband, het standpunt gekozen heeft, waarop die wetenschap destijds geplaatst was; en dat de wetten zelve het buiten twijfel stellen, dat bij hare toepassing deskundigen zijn geraadpleegd. In SUETONIUS b. v. leest men, dat volgens rapport van den geneesheer ANTISTIUS, van de 23 wonden, die J. CAESAR ontving, slechts ééne doodelijke was. Zoo ook werd het lijk van GERMANICUS, dien men vermoedde door PISO vergiftigd te zijn, op den openbaren weg ten toon gesteld, en ofschoon TACITUS, die hiervan in zijne jaarboeken spreekt, geene mel-

ding maakt, of er bij die gelegenheid artsen geraadpleegd zijn, schijnt men toch de tentoonstelling van het lijk, en dien ten gevolge de bezigtiging er van, als middel gebezigd te hebben, om tot de al of niet vergiftiging te besluiten.

Onder de latere keizers, trachte men meerdere toepassing op de wetgeving te ontleenen uit de leerstellingen van HIPPOCRATES en ARISTOTELES. Zoo werd b.v. eene vrouw, die zich een abortus had laten provoceeren van een foetus boven de 40 dagen, ter dood veroordeeld, terwijl zij echter voor een bepaalden tijd verbannen werd, wanneer dit foetus nog beneden de 40 dagen was, omdat volgens HIPPOCRATES en ARISTOTELES een foetus niet voor den 40sten dag na de conceptie bezield wordt. Zoo bepaalde eene andere wet, dat, in geval een slaaf gewond werd, en deze, zonder dat de wond lethaal was, toch stierf, men slechts eene actie had in te stellen, wegens verwonding en niet wegens den dood. Uit deze aangehaalde voorbeelden, alsmede uit veelvuldige wetsbepalingen over voorgewende en over zielsziekten, over ziekten, die eene koopacte van slaven vermogten te vernietigen, blijkt ten volle, dat in zulke gevallen, deskundigen geraadpleegd werden, die bevoegd waren hierover een oordeel uit te spreken. Niets bewijst overigens meer voor het bestaan van eene geregtelijk geneeskundige beoordeeling, dan de verantwoordelijkheid der geneeskundigen zelve in de uitoefening hunner kunst. In de Romeinsche wetboeken, bestond namelijk eene bepaling, dat, ofschoon het sterven van den lijder, den geneesheer in het algemeen niet kon worden toegerekend, hij echter voor de gevolgen zijner onervarenheid verantwoordelijk was.

Ook later, toen genoegzaam alle menschelijke kennis in handen der geestelijkheid was gekomen, en de kerk in alle quaesties uitspraak deed, schijnt men niet zelden het oordeel en den bijstand der geneeskundigen, waar het noodig geoordeeld werd, ingeroepen te hebben.

In den tijd der ordaliën echter, zal men zich wel natuurlijk niet zeer om de inlichtingen van de kant der geneeskunde bekommerd hebben. Maar toen het Canonieke regt zich meer en meer in Europa ontwikkelde; toen de regtsvordering bij aanklagte (gelijk bij de ouden) door eene regtsvordering bij regtelijk onderzoek, langzamerhand vervangen werd, kon het wel niet anders, of men was vaak genoodzaakt, de genees- en natuurkunde te raadplegen. Ofschoon de strenge bewijstheorie van latere dagen in dezen procesvorm bij geregtelijk onderzoek nog niet gevonden werd, schijnt deze toch zeer gunstig op de medicina forensis teruggewerkt te hebben. Zoo werd b.v. in het jaar 1532, door KAREL den Vden, eene ordonnantie uitgevaardigd, onder den naam van Constitutio Criminalis Carolina, waarbij uitdrukkelijk bepaald werd, dat over de doodelijkheid van verwondingen, over kindermoord, over het afdrijven der vrucht, geneesheeren, heelkundigen en vroedvrouwen, tot onderzoek van de zaak in quaestie, zouden geraadpleegd worden. Ofschoon nu reeds vóor dien tijd in Frankrijk heelkundige berigten van bevinding, door de regtbanken werden ingewonnen, werd niettemin door genoemde Carolina eigenlijk gezegd de grond der geregtelijke geneeskunde als wetenschap gelegd, terwijl zij tevens aanleiding gaf tot het raadplegen van deskundigen in burgelijke zoowel als in kerkelijke zaken.

De geregtelijke geneeskunde nu, nadat ze eenmaal als wetenschap op het gebied der regtspleging was ingeplant, ontving daardoor een meer bepaald karakter.

In de 17de eeuw bleef zij echter nog in hare kindschheid. Bijgeloof, heerschende theologische en philosophische begrippen, inmenging van juridische spitsvindigheden, gebrekkige kennis op het gebied der anatomie, physiologie en natuurkunde, gaven aanleiding, dat nog vele valsche en onjuiste leerstellingen haar bleven aankleven.

In de 18de eeuw, traden een reeks van uitstekende mannen, voornamelijk artsen, op die zich aan eene opzettelijke studie dezer wetenschap overgaven, en haar zoo doende krachtdadig tot eene gewenschte ontwikkeling bragten. In onze eeuw heeft het evenmin aan mannen ontbroken, die tot de verdere ontwikkeling en meerdere volmaking het hunne bijbragten. Hierdoor werden vele wetsbepalingen, van genees- en natuurkun-

digen aard, die onvolledig, ontoereikend, of met de wetenschap in strijd waren, verbeterd en aangevuld, en al wat het ware doel der regtswetenschap in den weg stond, zoo veel mogelijk afgeweerd.

Uit de wijze van ontstaan nu dezer wetenschap, blijkt duidelijk, dat zij hare wording aan de regtswetenschap te danken heeft, maar dat ook deze aan den anderen kant uit de toepassing en *juiste* waardeering der geneeskunde de schoonste vruchten reeds heeft ingeöogst en nog meerdere inoogsten zal.

Doch, wanneer men de wetten en de wijze van regtspleging van vroegere dagen vergelijkt met de wetten, welke in de meeste landen van het beschaafd Europa thans vigeren, alsmede met de wijze, waarop de regtspleging aldaar plaats heeft, dan zal men spoedig ontwaren, dat beide zeer veel van hare barbaarsche willekeur verloren hebben. (Het zij echter in het voorbijgaan gezegd, dat wij ons geenszins het regt aanmatigen over wetten en regtspleging in het algemeen een oordeel te vellen, maar dat wij dit slechts doen in betrekking tot de al of niet toepassing der genees- en natuurkunde, en het al of niet gebruik maken van het licht, dat deze wetenschappen over zoo menige duistere zaak verspreid hebben).

Zoo het dan waar is, dat de hedendaagsche wetgeving, in den regel meer voordeel heeft getrokken van die wetenschappen, die haar tot verlichting dienden, zoo het waar is, dat de hedendaagsche regtspleging, meestal meer nut trekt van die personen, die gecenseerd kunnen worden de noodige kunde en wetenschap te bezitten, om den regter in twijfelachtige gevallen voor te lichten, en in zijn oordeel behulpzaam te zijn, dan is het er echter nog verre van af, dat beide van genoemde wetenschap en kunst, dàt voordeel hebben getrokken, als het gezond verstand, het regt en de billijkheid zulks vorderen.

Wij zouden dat gaarne met voorbeelden ophelderen, en nog duidelijker aantoonen, hoe uit een goed begrip der medicina forensis, als op eene goede regtsbedeeling toegepaste natuurkundige wetenschap, haar onontbeerlijkheid voor de maatschappij volgde, ware het niet dat onze, ofschoon slechts oppervlakkige en vlugtige beschouwing reeds uitvoeriger ware geworden, dan wij primitief van plan waren.

Wij eindigen daarom met den wensch te uiten, dat spoedig de tijd moge aanbreken, dat de regtswetenschap, zoo veel mogelijk partij trekke van geregtelijke geneeskunde. Hierdoor zal in de wetgeving het ontbrekende aangevuld en de onjuiste begrippen, welke haar nog aankleven, door betere vervangen worden, terwijl bij de regtspleging, de roeping van den geregtelijke geneeskundigen beter begrepen, en het nut, dat zij vermag aan te brengen, hooger gewaardeerd en beter in toepassing gebragt worden dan dit maar al te dikwijls geschiedt. Wij gelooven, dat eene eerste stap daartoe zou zijn de meerdere beoefening der medicina forensis van den kant der wetgevers en regters.

J. D. L. M.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

ECTROPIA VESICAE. — In Engeland zijn onlangs pogingen aangewend om door operatieve hulp te voorzien in de ongemakken, die dit gebrek veroorzaken. Door de afwezigheid van den voorwand van de blaas en van den buikwand te dier plaatse, droppelt de urine voortdurend uit de ureteres en maakt dit de personen, zoo zij niet van goede instrumenten voorzien zijn, tot alle zamenleving ongeschikt. LLOYD en SIMON te Londen hebben nu middelen beoogd om de urine in het rectum te doen afloopen, ten einde zoo de excretie volgens een meer natuurlijken weg zou kunnen geschieden. LLOYD beproefde dit in 1851 bij een lijder door een zijden draad door den voorwand van het rectum en den blootliggenden achterwand van de blaas te voeren, in de hoop dat zich eene duurzame communicatie tusschen die twee organen mogt vormen. De operatie had geen gunstig gevolg, daar de patient acht dagen daarna bezweek.

SIMON heeft eene meer zamengestelde operatie bedacht. Een vroeger plan om de huidranden van de openliggende blaas zijdelings los te maken en over de blaas heen te vereenigen, meende hij dat niet voldoen zou, daar het hoogst onzeker was dat, al mogt de cicatrisatie gelukken, de urine zou kunnen afvloeijen. Hij stelde zich daarop voor om de ureteres zelve in het rectum te doen uitkomen, zoodat dit zou overeenkomen met de

cloaca der dieren. Dit plan voerde hij uit op een dertienjarigen jongen door in den openstaanden mond der ureteres een catheter met een stilet in te voeren, de stompe punt tegen het rectum aan te drukken, en den voorwand van dezen (beneden de plaats die door peritonaeum bedekt is) door het stilet te doorboren; dit stilet was geoogd en bevatte een draad, die door den anus naar buiten gehaald werd. De catheter werd daarop, met een nieuwen draad voorzien, nogmaals in denzelfden ureter gebragt, de doorboring op een halven duim afstand van de vorige plaats herhaald en daarna beide draden aan elkander geknoopt; de lus, die zacht gesloten werd, omvatte dus een gedeelte rectum en ureter ter lengte van ½ duim. Hetzelfde deed SIMON daarna met den anderen pisleider.

De lijder onderging de operatie onder chloroformbedwelming; in de eerste dagen kwamen eenige ligte verschijnselen van peritonitis die voor hirudines, calomel en narcotica weken. Den 10den dag begon de urine door den anus af te loopen en den 14den en 26sten dag, toen de patient zeer wel was, werden de draden een weinig aangehaald. Zij lieten den 30sten en 44sten dag onder uitvloeijing van eenige hoeveelheid etter los. De urine liep nu grootendeels door het rectum, dikwerf kon de patient die gedurende een paar uren ophouden en ontlastte dan een kopje vol te gelijk. De algeheele sluiting der uitwendige openingen beoogde S. door het opleggen van kleine compressen, later (ruim 3 maanden na de operatie) door ze door een omwonden hechting te sluiten, maar dit hielp niet; zij werden allengs van zelf kleiner. In de zevende maand was de inwendige communicatie goed open, maar voelde S. een klein steentje in iederen ureter.

De lijder was gedurende dien tijd zeer gevoelig; in de eerste maanden kreeg hij van tijd tot tijd koorts met buikpijn, die na aanwending van hirudines weken. Later gebruikte hij met aanvankelijk goed succes levertraan en tonica, maar verviel allengs in een staat van uitputting, die hem 12 maanden na de operatie deed bezwijken.

De openingen in het rectum, die met de doorboorde plekken van de ureteres overstemden, werden zuiver en goed openstaande gevonden, en wel twee duim boven den anus. In de ureteres waren digt bij de kunstmatige openingen eenige steentjes ter grootte van erwten en boonen. Gevolg van inflammatie van het peritonaeum te dezer plaatse duidden op vroegere infiltratie van urine in het celweefsel.

Hoewel voorzeker dit laatste geval hoogst belangrijk voorkomt, en voor de vindingrijkheid van den chirurg pleit, bewijst het toch met het vorige van LLOYD, dat zoodanige operatie voor niet geoorloofd moet gehouden worden, daar het gebrek zelfs niet levensgevaarlijk is, en de last, die het aanbrengt, door goede werktuigen dragelijk gehouden kan worden. In het Binnen-Gasthuis alhier bevindt zich sedert lang eene vrouw van 62 jaren met ectropia vesicae, die geenerlei werktuig heeft willen dragen, maar vroeger eene goede gezondheid genoot.

SULPHOCYANOGENIUM. — KLETZINSKY heeft in Hellers Archiv 1852 in verschillende opstellen eenige onderzoekingen medegedeeld omtrent het voorkomen en de beteekenis van sulphocyanureta (rhodânureta) in het dierlijk organisme. Eene korte vermelding van die onderzoekingen, al hebben zij nog niet tot een vast resultaat geleid, is niet ongepast, daar hierdoor de aandacht meer op deze stof kan gevestigd worden, die toch tot dusver alleen in speeksel is aangetroffen, en waarvan de physiologische beteekenis nog geheel onbekend is; terwijl onderzoekingen op dat punt, vooral over het voorkomen bij secreta in pathologischen toestand, gemakkelijk te nemen zijn.

In een eerste opstel heeft K. getracht de voorwaarden te bepalen, die tot vermeerdering of vermindering van het gehalte van het speeksel aan sulphocyanogenium aanleiding geven. Hij moest zich bij gebrek aan betere middelen bepalen, hier de meer of min intense roode kleur door toevoeging van chloridum ferri verkregen, als maatstaf te nemen; teregt toch kan, na de latere uitvoerige onderzoekingen, als vast aangenomen worden, dat die kleur alleen aan de vorming van het sulphocyanidum ferri moet toegeschreven worden.

Uit zijne onderzoekingen meende hij te kunnen afleiden, dat S^2. Cy tot dusverre in geene andere organische vloeistof als in speeksel gevonden is, dat zijne reactie de aanwezigheid van speeksel bewijst. Slechts bij sterke ptyalorrhoe verdwijnt het geheel, niet bij gezonde plotselijke salivatie, waarbij het in hoeveelheid vermeerderd schijnt. Physiologisch schijnt het S^2. Cy gelijken tred te houden met algemeene intensiteit van het levensproces, hetzij dat deze tijdelijk is, hetzij doorgaande; overal toch waar de stofverwisseling krachtig plaats greep, scheen het S^2. Cy gehalte te vermeerderen; waar de levensuitingen meer karig voorkwamen, zonk de hoeveelheid spoedig. In ziekten kon K. nog geene bepaalde vermeerdering of vermindering aanwijzen, alleen was het gehalte bij uitputtende ziekten en exhaustio virium gering. Prikkelende spijzen en medicamenten doen het in het algemeen vermeerderen; terwijl spirituosa daarin eene *uitzondering* maken, daar K. het na het gebruik van alcohol steeds verminderd vond.

In de volgende opstellen deelt K. zijn onderzoek van de urine in dit opzigt mede. In normale urine kon geen spoor van S^2. Cy gevonden worden, evenmin in die bij verschillende ziekten ontlast, alleen was het in duidelijk herkenbare hoeveelheid bij één geval van *ulcus perforans ventriculi* aanwezig, niet alleen door de genoemde kleursverandering, maar ook in het destillaat van het, met phosphorzuur vermengde, verdampte residu. —

Na het inwendig gebruik van sulphocyanuretum potassii (dat K. tot eene dosis van 0,3 wigtje innam) werd het, bij nuchteren toestand ingenomen, reeds spoedig in de urine met zekerheid terug gevonden, terwijl in de 10—12 uur later afgescheiden urine niet meer gevonden werd. Hetzelfde had plaats na het gebruik van mosterdzaad in decoct of tinctuur (de zaden der cruciferae bevatten S^2. Cy).

Bij verder onderzoek vond K. dat het S^2. Cy de gis-

ting tegengaat. Bij toevoeging van een weinig sulphocyanuretum potassii tot eene met gest vermengde suikeroplossing kwam geen alcoholvorming tot stand, evenmin in een mengsel van speeksel, suiker, water en gest, terwijl het speeksel van ptyalismus mercurialis, welks S^2. Cy gehalte O was, de gisting niet verhindert. K. is geneigd, om aan deze stof de eigenschap toe te kennen, om schimmelvorming tegen te gaan en meent dat hare aanwezigheid in het speeksel deze beteekenis hebben zou; hij acht het daarom niet onbelangrijk om het sulphocyanuret. potassii bij lijders met sarcina ventriculi toe te reiken.

In bloed kon K. geen spoor van S^2. Cy vinden, zoodat hierdoor ook de hypothese van HÉTET vervalt dat de roode kleur van het bloed aan eene verbinding van S^2. Cy met ijzer zou toegeschreven moeten worden.

Ten slotte zij vermeld, dat K. als beste wijze van onderzoek der urine op S^2. Cy aanbeveelt, om eerst de phosphaten door sulphas magnesiae en ammonia te verwijderen en de heldere vloeistof, voor de toevoeging van het ijzerzout, met ac. hydrochl. even zuur te maken. Bij twijfelachtige gevallen is de tegenproef door destillatie met phosphorzuur noodzakelijk.

EXTRACTIE VAN WORTELS VAN TANDEN. — ROSER heeft in de Med. Illustr. Zeitung opgemerkt, dat dikwerf veel vergeefsche moeite gebruikt wordt, om diep zittende wortels van tanden te extraheeren, en dat de meestgeoefende het na het gebruik van allerlei instrumenten, soms toch opgeven moet. Als eenvoudig middel, om den lijder zoodanige kwellingen te besparen, neemt R. eene kleine LISTON'sche beenschaar, en doet eene incissie parallel aan den wortel door tandvleesch en tandkasrand; waarna, zooals hij verzekert, de wortel los wordt en soms met de schaar zelve of anders met een gewoon instrument uitgetrokken kan worden. Voor de achterste kiezen is een gebogen schaar noodig. — Was het een ander, een tandarts b. v., die zoodanig middel voorsloeg, men zou geneigd zijn, het een ruwe voorslag te noemen, en zeker, de eenvoudige extractie moet altijd de voorkeur genieten. Maar wanneer men bedenkt, dat zoo menigmaal bij de manipulatiën stukken der kaak afgebroken worden, dan komt de voorslag, om die door eene incisie te voorkomen, minder irrationeel voor.

WATER EN VETGEHALTE DER HERSENEN. — Uit uitvoerige onderzoekingen, onder SCHLOSSBERGER'S leiding genomen, volgt, dat de witte hersenzelfstandigheid veel armer (om 10—14 pCt.) aan water dan de grijze is; dat, terwijl het maximum van het watergehalte der witte stof bij volwassen menschen en dieren 71, bij jonge dieren 76 pCt. is, het minimum bij de graauwe stof bij volwassen 79, bij jonge 81 bedraagt. Het vetgehalte is daarentegen in de witte stof veel grooter dan in de graauwe en wel in omgekeerde verhouding met het watergehalte, het maximum van het vet in de witte stof is 21 pCt., in de graauwe 7 pCt.

Bij vergelijking met de zamenstelling der hersenen in verschillende dierklassen, bleek het, dat er, noch in betrekking tot het water noch tot het vetgehalte bij dieren van verschillende soorten en klassen, eenig duidelijk onderscheid op te merken was, wanneer men gelijke zelfstandigheden en gelijke hersengedeelten nam; een resultaat hetwelk met de onderzoekingen van SCHLOSSBERGER en SCHULZ omtrent spieren, en van V. BIBRA omtrent beenderen, overeenkomt.

STOLLING VAN BLOED IN DE ARTERIËN DOOR IJZERZOUT — PRAVAZ te Lyon, heeft, volgens eene mededeeling aan de Académie der Sciences, proeven genomen met eene nieuwe manier om het bloed in de arteriën te doen stollen, namelijk door eenige droppels van eene geconcentreerde solutie van perchloruretum ferri in het vat te brengen. Hij heeft dit uitgevoerd op de art. carotis van een schaap en van paarden, door met een zeer fijne troicart van goud of platina de blootgelegde arterie schuins te doorboren, nadat ze eerst op twee plaatsen gedrukt was, zoodat eene zekere hoeveelheid bloed daarin stilstond. Daarop werd met een spuitje, waarvan de stamper door draaijing werkte, zoodat door één slag 2 droppels uitgeperst werd, 8 tot 10 droppels der genoemde oplossing ingespoten, de drukking nog 4 minuten onderhouden, waarna een prop gevormd was, die door den aandrang van het bloed niet weggedrongen werd. De inwendige wand van de arterie, ¼ uur na de inspuiting onderzocht, was ter lengte van het stolsel, van de gewone glans beroofd en vertoonde granulatiën (?) in lengtestreepen; in eene andere, 8 dagen na de inspuiting onderzocht, waren drie vaste stolsels in aanwezig.

PRAVAZ wenscht deze wijze toe te passen op de behandeling van aneurysmata, door namelijk eerst het bloed in den zak door drukking te doen stilstaan, en dan eenige droppels der oplossing van perchloruretum ferri in den zak in te spuiten. Alles berust alleen nog op voorslagen; over de waarde, ook bij vergelijking met de aanwending der galvanopunctuur, moet men dus het oordeel nog opschorsen.

DOOFSTOMMEN IN IERLAND. — Men telt thans in Ierland 4449 doofstommen, d. i. tot de bevolking als 1 : 1580 (voor Europa is deze verhouding 1 : 1593). De meeste doofstommen vindt men in de berg-streken, even als in andere landen. Van dit getal zijn 4124 (2335 mannen en 1789 vr.) geheel doofstom, 325 zijn stom maar niet volslagen doof, 3312 zijn doofstom geboren, 597 zijn dit eerst na de geboorte geworden. Van deze laatsten waren 158 tevens verlamd of idiotisch. Bij de mannen was de verhouding zoowel voor de aangeborene als voor de na de geboorte ontstane doofstomheid veel ongunstiger dan bij de vrouwen.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering 28 Februarij. Namens de Commissie voor Epidemiologie werd door Dr. VAN DER VOORT medegedeeld, dat het ziektekarakter in de maand Januarij catharraal-rheumatisch was. De meest voorkomende ziekten waren febres intermittentes, hoewel niet zoo talrijk als in de maand December, zoowel in het Buiten-Gasthuis, waar het aantal intermittentes van 191 tot 112 gedaald was, als in de verschillende buurten der stad; voorts febres catharrales, ligt van aard en in het algemeen niet langdurig, apyretische catarrhen in grooten getale, tussis quinta en verschillende rheumatische aandoeningen. Onder de febres intermittentes, werden 5 perniciosae vermeld. Van de 4 in het Buitengasthuis verpleegd, eindigden 3 lethaal, terwijl één geval in de stad als febris apoplectica tertiana waargenomen, bij den 2den aanval met den dood eindigde. Phthisis pulmonum kwam zeer dikwijls onder behandeling en veroorzaakte vele slagtoffers. Over het algemeen was de ziektetoestand over de maand Januarij niet ongunstig. Ook de kraamzaal leverde, behalve één geval van endometritis suppuratoria, dat doodelijk afliep, niets bijzonders op.

Vervolgens werd door Dr. DE LA MAR, namens de commissie voor medicina politica et forensis, een rapport voorgedragen *over de beteekenis van medicina forensis.*

Daarop deelde Dr. MÖLLER een geval van hydrophobie mede, dezer dagen waargenomen bij een meisje, drie weken vroeger door een hond gebeten, welke tevens 2 honden en een ander meisje, dat tot op dezen dag volkomen wel was gebleven, had gebeten. De wond was den volgenden dag met nitras arg. gecauteriseerd en daarop met een vesicans bedekt; 3 weken later openbaarden zich verschijnselen van watervrees, die tweemaal 24 uren aanhielden. Den eersten dag waren groote giften acet. morphii toegediend, den tweeden dag, toen de patiënt onder behandeling van den Spr. gekomen was, werd een V. S. (welke slechts 5 ons bloed gaf) en calomel ij gr. ieder uur voorgeschreven. De convulsiën waren ongelijk van hevigheid en duur, evenzoo de weigering om water te drinken niet constant.

Gedurende de uitvoerige discussiën, over dit onderwerp gehouden, kwamen verschillende punten ter sprake. Wat de maatregelen om het uitbreken der ziekte te voorkomen betrof, was men algemeen van het *noodzakelijke* overtuigd van het energisch cauteriseeren der wonde, even als van het *ongegronde* om eenig vertrouwen aan bekende of onbekende inwendige middelen te schenken, waarbij verscheidene leden mededeelden, dat hun gevallen voorgekomen waren, waarbij de hydrophobie, niettegenstaande het gebruik van de echte Bildsche drank, uitgebroken was (deze toch werd, vooral vroeger, in groote getale voor stads-rekening alhier toegediend). Het al of niet aanwezen van de blaasjes van MAROCHETTI onder de tong en hare beteekenis, kwam vervolgens ter sprake; waaromtrent, op Sprekers voorstel, de aandacht der leden voortdurend zal gevestigd zijn, terwijl de zamenstelling der resultaten omtrent zoodanig onderzoek, als eigenaardig aan de 2de Commissie van den kring werd beschouwd. Omtrent de behandeling van de uitgebroken ziekte, waarbij door Spr. het appliceeren van een cauterium actuale langs den rug als rationeel middel werd voorgeslagen, kwam men tot geen resultaat.

Ten slotte werd, op voorstel van eenige leden bepaald, dat bij eventuëele vacature in den gemeenteraad alhier een voordragt van geschikte geneeskundigen als candidaten, namens den kring, aan de kiezers-vereenigingen zouden voorgedragen worden. (*Zie Berigten*).

BERIGTEN.

BUITENLAND.

GRIEKENLAND. — Athene heeft sedert 1836 eene universiteit, naar den eersten koning van Griekenland de Otto-universiteit genoemd, met een rector magnificus en dekens der vier faculteiten. De geneeskundige faculteit bestaat uit 6 gewone en 1 buitengewone hoogleeraar en 5 privaat-docenten, waarbij nog vier hoogleeraren der philosophische faculteit moeten geteld worden. De hoogleeraren worden zeer geprezen, ofschoon zij geene uitstekende mannen zijn, dewijl zij uit het practisch leven plotselings, zonder eenige voorbereiding tot hun ambt werden beroepen. Aan lijken bestaat een zeer groot gebrek; zelfs de ter dood gebragte misdadigers staan niet ter beschikking, omdat het vooroordeel tegen het ontleden van lijken onder alle standen nog zeer sterk heerscht. De eerste taak, maar tevens ook de moeijelijkste, der Atheensche hoogleeraren was om geschikte handboeken voor hunne vakken te vervaardigen. Zij moesten daarvoor eene bijna geheel nieuwe taal scheppen, waarbij de gebrekkige staat van het nieuw grieksch geen geringe hinderpaal was, die men door de uitdrukkingen van het oud grieksch op de tegenwoordige wetenschap toe te passen en door andere hulpmiddelen zeer gelukkig overwon. Daarbij kwam nog eene andere moeijelijkheid. Er bestaan n.l. in Griekenland alléén boekdrukkers en geen uitgevers-boekverkoopers. Die een werk wil uitgeven, moet het op eigen risico doen, hetwelk bij groote werken niet een ieders zaak is. Er bestaan nu in het grieksch eene anatomie van het menschelijk ligchaam, uitgegeven in 1836 door Prof. ALEXANDER MAUROCORDATO (reeds overleden) in één deel; een handboek der verloskunde door Prof. KOSTIS in 1849 uitgegeven; eene vertaling van R. WAGNER'S Handbuch der Physiologie door DAMIANOS GEORGION, Prof. in de Anat. en Physiol. uitgegeven in 1848; eene vertaling van WEBER'S Atlas, eveneens door GEORGION in 1843, waarvan de platen in Leipzig gedrukt werden. X. LANDERER hoogleeraar in de chemie en botanie gaf uit: een handboek der chemie in twee deelen in 1847, een handboek der Toxikologie, een

dito der Pharmacologie van MILNE-EDWARDS en VAIVASSEUR in 1845, een dito der Oryktologie in 1845, een dito der botanie in 1848. Op het oogenblik is eene vertaling van CHELIUS Handboek der Chirurgie door Prof. OLYMPIUS op de pers.

PARIJS. — Zoo als bekend is, is, behalve door de Académie de Médecine, eene commissie door den prefect van policie benoemd, om over de waarde der syphilisatie van AUZIAS TURENNE te oordeelen. Ook deze commissie heeft op de meest absolute wijze de syphilisatie afgekeurd.

— In een geheim Comité der Académie de Médecine, is de lijfarts van den keizer, Dr. CONNEAU, tot geassocieërd lid benoemd.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Omtrent den Typhus te *Parijs* zijn wij in staat, volgens later ingekomen berigten, nog het volgende mede te deelen. De ziekte, alhoewel grootendeels goedaardig, heerscht onder alle klassen en standen. Zij werd als het ware voorafgegaan door diarrheën en dysenterie in de laatste helft van December en de eerste helft van Januarij, die echter weldra weken. Bij de lijkopening bleek meest altijd eene zwelling der darmkliertjes te bestaan. Petechiën werden zelden gezien. Vele gevallen begonnen met eene hevige diarrhae, andere met eenen ligten icterus en onophoudelijke galbrakingen. De zware gevallen werden gekenmerkt door adynamie, stupor en delirium. De lijders stierven plotseling tusschen den 6den en 10den dag der ziekte. Even als in Engeland heerschen te Parijs reeds gedurende twee jaren de pokken. In het begin van 1852 heeft deze laatste ziekte vele slagtoffers in Engeland gemaakt; op het oogenblik bepaalt zij zich alleén tot Wales en de omstreken van Bristol. In het eerste trimester van 1852 stierven aan de pokken te London 398, in het tweede 472, in het derde 221 en in het laatste vierendeeljaar 74. Eene omgekeerde verhouding vertoonde echter de roodvonk in hetzelfde tijdvak. In het eerste vierendeeljaar stierven te London aan de roodvonk 366 menschen, in het tweede 563, in het derde 668 en in het vierde 952. De pokken vertoonden zich in 1849—1850 in Bengalen, zoodat te Calcutta de helft der sterfgevallen door de pokken waren veroorzaakt. Eerst in het volgend jaar 1851 vertoonden zij zich in epidemischen vorm in Europa. Behalve deze ziekte spreken de bladen nog van zeer vele, maar goedaardige gevallen van mazelen, van furunculi en panaritia te Parijs.

Volgens de laatste berigten, heeft de gele koorts opgehouden of is zij bijna geheel verdwenen op Martinique, te Saint-Pierre, op Guadeloupe en St. Thomas. Te Vera-Cruz hebben zich eenige gevallen van cholera vertoond.

Sedert eenige maanden, zegt de Allgem. Augb. Zeitung, heerschte de cholera matig te *Breslau*, maar is in de laatste dagen op eene onrustwekkende mate toegenomen, zoo dat van den 23sten tot den 24sten Febr. 33 personen ziek werden; de ziekte heerscht bijna uitsluitend in eenige wijken; in één dezer zijn reeds 21 personen er aan bezweken.

Latere berigten van 28 Febr. vermelden, dat dagelijks 30 tot 40 nieuwe gevallen voorkomen, van welke de helft doodelijk afloopt, dat de algemeene vrees zeer groot is, zoodat reeds een getal van 400 huisgezinnen gevlugt is. Een berigt van 2 Maart doet opmerken, dat het algemeene getal over de geheele stad niet zoo groot is, maar dat de ziekte vooral op eene vreeselijke wijze rondom de *Ritterplatze* woedt, terwijl reeds vele voorname personen er het slagtoffer van geworden zijn. —Volgens andere berigten zouden ook de pokken vrij hevig te Breslau woeden, vooral onder jonge kinderen.

— De officiële staten der geneeskunstoefenaren door de prov. geneeskundige commissiën opgemaakt, even als de zamenstelling van deze in Dr. COHEN'S Jaarboekje leveren slechts het algemeene aantal van graden of titels die geneeskundigen bezitten.

In het Statistiek Jaarboekje voor het koningrijk der Nederlanden, uitgegeven door het Departement van Binnenlandsche Zaken, 2de Jaarg., onlangs verschenen, worden de staten medegedeeld van het *getal* geneeskunstoefenaren op 1° Januarij 1851 en 1° Jan. 1852.

Het blijkt daaruit, dat het burgerlijk geneeskundig personeel bestond uit:

	1851.	1852.
Med. Drs.	491	486
Chir. Drs.	—	1
Art. Obst. Drs.	2	2
Med. et Chir. Drs.	31	31
Med. et art. Obst. Drs.	279	284
Chir. et art. Obst. Drs.	3	1
Med. Chir. et art. Obst. Drs.	142	148
Med. Drs. en Heelmeesters.	9	7
Med. Drs. en Vroedmeesters.	36	33
Med. Drs. Heel- en Vroedmeesters.	35	37
Med. et art. Obst. Drs. en Heelmeesters.	11	11
Stedelijke Heelmeesters.	64	64
Stedelijke Heel- en Vroedmeesters.	409	415
Plattelands Heelmeesters.	130	125
Plattelands Heel- en Vroedmeesters.	737	747
Offic. van Gezondh., praktijk uitoefenende.	25	28
Vroedmeesters.	20	14
Vroedvrouwen.	848	855
Pharm. Drs.	2	1
Apothekers.	966	972
Drogisten.	222	224
Apothekers en Drogisten.	43	42
Oogmeesters.	1	1
Tandmeesters.	54	38
Totaal	4560	4587

Uit dit overzigt blijkt, dat het getal Doctoren van 1851 tot 1852 vermeerderd is van 1039 op 1041; het getal der niet gegradueerde geneeskunstoefenaren van 1385 op 1393; dat der Apothekers van 1009 op 1014. Voor de verschillende takken der kunstoefening heeft aldus eene geringe vermeerdering plaats gehad.

Deze staat, die het getal personen, welke de kunst uitoefenen aanduidt, dient ter aanvulling van onze opgaven (Weekbl. II. bl. 343) der cijfers van het burgerlijk geneeskundig personeel naar de uitgeoefende vakken, welke totaal in 1851 6661 in 1852 6736 bedroeg.

De verhouding van het getal kunstoefenaren tot de bevolking was in 1852 in de Provincie Noord-Braband 1 op 1070, Gelderland op 806, Zuid-Holland op 545, Noord-Holland op 441, Zeeland op 631, Utrecht op 572, Vriesland op 764, Overijssel op 1021, Groningen op 650, Drenthe op 1033, Limburg op 882. Over het geheele land als 1 op 670. Hierbij dient opgemerkt te worden, dat het aantal geneeskunst-oefenaren in Noord-Holland betrekkelijk te groot is door het honderdtal Droogisten te Amsterdam, die nergens in zoo groot aantal gevonden worden.

— Op eene buitengewone vergadering van den Geneeskundigen Kring alhier, op 10 dezer gehouden, is besloten, een adres te rigten aan de verschillende kiezersvereenigingen te dezer stede om aan te dringen op de benoeming van geneeskundigen tot leden van den Gemeenteraad, en daartoe voor te dragen als geschikten candidaat den Heer Dr. J. P. HEYE.

— Van hier is naar Haarlem vertrokken Dr. J. A. ENSCHEDÉ.

— Z. M. heeft op verzoek eervol ontslag met pensioen verleend aan den Hr. J. A SOETENS FISCHER, Off. v. Gez. 3de kl. bij de Marine en als zoodanig benoemd de HH. J. T. DOELAND VAN DE WATERING en G. GOEDKOOP.

— Sedert de scheiding van de administratie van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt is er meer lust ontstaan om bij die der zeemagt dienst te nemen, zoodat reeds verscheidene gegraduëerden of niet gegraduëerden. zonder bij de kweekschool te Utrecht opleiding genoten te hebben, tot Off. v. Gez. benoemd zijn. Het examen geschiedt te Nieuwendiep.

— Den 4den Maart is te Doesborgh in den ouderdom van 74 jaren overleden de Hr. J. REICHMAN, vroeger geneesheer te Winterswijk; den 26sten Febr. is overleden de Heer J. H. VAN ROER, Med. Dr. te Grave, in den ouderdom van 36 jaren.

MIDDELBURG. — Door de Prov. Geneesk. commissie in Zeeland is in hare vergadering van 18 Febr. jl. geadmitteerd tot apotheker in deze provincie de heer A. C. TEN BRUMMEL.

Overleden is in December 1852 de heer S. R. BEERTA Heel- en Vroedmeester te Grijpskerke in den ouderdom van 84 jaren en den 27 Februarij de heer J. L. DAMAN Heel- en Vroedmeester te Middelburg op den leeftijd van 83 jaren.

Vertrokken de heer F. J. HUYSKENS, Gepens off. v. gez. uit Hulst naar Brussel en de heer A. GEILL, Heelmeester, van Krabbendijke naar Boschkappelle en de heer H. W. JANSEN. Heel en Vroedmeester, van Middelburg naar Grijpskerke.

Gevestigd hebben zich te Middelburg de Heer S. CORONEL, Med. en Art. Obst. Doctor, van Zevenhuizen, en de heer T. KEYZER, Med. Chir. et Art. Obst. Doctor van St. Maartensdijk in Utrecht. De laatste als stads-geneesheer.

BIBLIOGRAPHIE.

J. Walker: Praktische wenken omtrent luchtverversching. Naar het Engelsch, door *H. C. Bosscha*. Deventer, 1853, A. ter Gunne. *ƒ* 1.80.

H. M. Duparc: De blinden-verzorging, benevens de middelen tot hare verbetering. Amsterdam, 1853, Gebr. Diederichs, *ƒ* 1.50.

J. Henle. Algemeene Ontleedkunde, vertaald door Dr. *C. E. Heynsius*; 18de of *laatste* Aflevering. Amsterdam, 1853, H. Frijlink.

J. N. Ramaer: Tijdschrift voor Geregtelijke Geneeskunde en voor Psychiatrie. 1ste stuk. Tiel, 1853. Gebr. Campagne.

A. Bernhardi: Zeitschrift für wissenschaftliche Therapie. 6 Hefte jährlich. Berlin, 1853. A. Hirschwald. 4 Thl.

Carter, On the pathology and treatment of hysteria, 8vo, London 1852.

H. Thompson: Glandular Swellings of the neck, their causes, import, and treatment. London, 1853, John Churchill.

The british medical directory, for 1853. London, 1853. Office of the british medical directory. 6 s.

W. Coulson: On Lithotrity and Lithotomy. London, 1853, John Churchill.

Th. Shapter: Sanitary measures and their results. London and Exeter, 1853, John Churchill and A. Holden. 1 sh.

W. White Cooper: On near sight, aged sight, impaired vision and the means of assisting sight. 2d Ed. London, 1853, J. Churchill. 7 s. 6 d.

R. Dundas: Shetches of Brazil: including new views on tropical and European fever. London, 1853, Churchill. 9 s.

J. C. Christopher: Observations on Syphilis and of Inoculation as the Means of Diagnosis in Ulcers and Discharges invading the Genital Organs, 8vo. pp. 78. cloth. London. 1853 3 s.

J. Smith: Fruits and Farinacea the Propor Food of Man: being an Attempt to prove from History, Anatomy, Physiology, and Chemistry, that the Original Natural, and best Diet of Man is derived from the Vegetable Kingdom. 2de ed. London. 1553. 4 s. 6 d.

E. Truman: The Construction of Artificial Teeth with Guttu Percha, 2de ed. 12mo. London, 1853. 2 s. 6 d.

Ed. Tauflieb: De l'huile de foie de morue et de son usage en médecine. Paris, 1853, Germer-Baillière.

Médecine l'expérience, fruit de 30 années de pratique par le Docteur *Rademacher*, traduit de l'allemand par le Dr. *Schlesinger-Rahier*. 2 vol in 8vo. Paris, 1853. J. B. Baillière.

A. Jamain: Traité elementaire d'anatomie descriptive suivi d'un précis d'embryologie par le Dr. *Verneuil* 1 vol. in 18, avec 146 figures, Paris 1853. Baillière fr. 12.

Goffres: Précis iconographique de Bandages, pansements et appareils, 1 vol in 18, 60 pl. gr. sur acier avec texte. (sous presse). Paris 1853 fr. 12 fig. noires, fr. 24 fig. col.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. Zaturdag, 19 Maart 1853. 12.

VERLOSKUNDIGE KLINIEK.

PARTUS IMMATURUS RETENTIO URINAE BIJ DE VRUCHT DOOR ATRESIE VAN HET OSTIUM VESICAE, DEGENERATIE DER NIEREN DOOR KYSTENVORMING.

MEDEGEDEELD DOOR Dr. L. LEHMANN.

J. S., eene 21jarige primipara, werd tegen den avond van den 1sten Febr. 1853 op de kraamzaal van het Binnengasthuis alhier met arbeid opgenomen. Zij beweerde steeds gezond te zijn geweest. Bij het onderzoek vielen echter terstond eene belangrijke leucorrhoea met excoriatie aan de labia pudenda majora en vegetatien in en om den introïtus vaginae in het oog. Volgens haar verhaal zoude de zwangerschap het normale einde bereikt hebben; doch de kleine omvang van den buik, de stand van den bodem der baarmoeder, — naauwelijks op gelijke hoogte met den navel, — en de geringe omvang van het hoofd, dat op den ingang des bekkens balloteerde, maakten het waarschijnlijk, dat de zwangerschap pas het einde der zesde maanmaand kon bereikt hebben. De foetale harttoonen werden niet duidelijk waargenomen; de barende verzekerde echter de beweging der vrucht te bespeuren. Weinige uren na hare opname, volgde de uitdrijving van een levend kind, van het mannelijk geslacht, van omstreeks 6 maanden dragts, dat zonder te schreeuwen reeds na eenige minuten stierf.

Eene buitengewone uitzetting van den buik bij dit overigens regelmatig gevormd kind, trok terstond onze oplettendheid en deed aan ascites denken, welke tot de ontijdige geboorte kon aanleiding gegeven hebben. Bij eene naauwkeurige palpatie en percussie werd het echter duidelijk, dat de uitzetting van eene sterk gevulde pisblaas afhing. Deze diagnose werd den volgenden dag door de autopsie bevestigd, en de oorzaak dezer belangrijke retentio urinae ontdekt.

Het uitwendig voorkomen van het kind leverde, met uitzondering van de uitzetting en twee horrelvoeten, niets opmerkelijks op. De lengte bedroeg 26 Cm, de zwaarte ½ Ned. ℔. De huid was hier en daar met lanugo bedekt, de testes waren niet in het scrotum. Na de opening der buikholte, kwam terstond de sterk gevulde pisblaas te voorschijn, welke ter grootte eener mansvuist alle buiksingewanden zoodanig naar boven gedrongen had, dat de lever hierdoor als het ware omgeslagen met hare holle oppervlakte en de galblaas tegen de buikbekleedselen aanlag. Het diaphragma was sterk bovenwaarts gedrongen, waardoor de ruimte van borstholte, met betrekking tot die van den buik, aanmerkelijk was verminderd. Daar de organen der borst en buikholte overigens niets abnormaal opleverden, werd alleen het systema uropoiëticum voorzigtig uitgepraepareerd en aan een naauwkeurig onderzoek onderworpen. In de glans penis, welke met een lang praeputium bedekt was, ontbrak de urethra. De corpora cavernosa waren slechts door een open sleuf van elkander gescheiden, welke aan den benedenrand der glans eindigde. De penis was door eene stevige strook dun vezelachtig bindweefsel, ter lengte van 1 C., met de blaas verbonden. Het rectum was goed gevormd en met eenig meconium gevuld. Het orificium vesicae ontbrak, in zijne plaats was eene kleine verhevenheid. De blaas van eene ovale gedaante, had den omvang eener mansvuist en was tot boven den navel uitgezet; de sterk ontwikkelde slagaderen van den funiculus umbilicalis verspreidden zich over hare oppervlakte; aan de voor- en achterwand der blaas waren verscheidene grootere en kleinere diverticula, blijkbaar door uitpuilingen van het slijmvlies tusschen de van elkander geweken hypertrophische spierla-

gen der blaas teweeg gebragt. De opene urachus zette zich door den funiculus tot aan den bodem der blaas voort, waar hij blind eindigde. De wanden der blaas waren verdikt, de spierrok tot een dik balkenweefsel ontwikkeld, het slijmvlies was normaal. Er werd eene hoeveelheid van 5—6 oncen heldere urine in de blaas gevonden.

Deze urine reageerde neutraal, gaf geen het minste spoor van eiwit. Onder het mikroskoop zag men er epitheliumcellen in van alle mogelijke vormen en ontwikkelingstrappen, waaronder vele met dubbele kernen, epithelium cylinders, wier breedte varieerde tusschen 0,056—0,280 m.m., bundels vezelachtig weefsel, blijkbaar uit de nieren afkomstig, en eene groote hoeveelheid zwart gekleurde onregelmatige molecules uit piszure zouten, vermoedelijk uras sodae et ammoniae, bestaande.

Aan den bodem der blaas bevonden zich de naauwe openingen der verwijde ureteres. Deze, vooral de regter, overtroffen aan omvang dien der dikke darmen, vertoonden verscheidene kronkels in hun beloop, welke met de flexura sigmoïdea van het colon descendens zeer overeenkwamen. Hare wanden waren verdikt; het wijde lumen van den linker pisleider was buitendien nog door verschillende dissepimenten, als waren het klapvliezen, in vele kleine afzonderlijke holtens verdeeld, welke sterk met urine gevuld waren. De nierenkelken en het nierenbekken waren betrekkelijk naauw, de urine, hier ter plaatse, was eveneens rijk aan epitheliumcellen van allerlei vormen, zeer breede tubuli en donker gekleurd gruis. Beide nieren vertoonden eenen grooten omvang en eene platte gedaante. De glandulae suprarenales ontbraken. De capsula was los met de nieren vereenigd. Na de doorsnede deden zich de nieren oppervlakkig voor als een netwerk met helder vocht gevuld, met verdunde substantia corticalis (kystennier). Alleen in de linker was nog op eene enkele plaats een spoor van substantia pyramidalis met het ongewapende oog te herkennen. Al het overige nierenweefsel was tot een fibreus netwerk gereduceerd. De mazen van dit netwerk waren met helder vocht gevuld, of bevatten kysten van verschillende grootte, welke zich gemakkelijk lieten isoleren. Zoowel het vocht tusschen de mazen als dat, hetwelk den inhoud der afzonderlijke kysten uitmaakte, was eiwithoudend en bestond, onder het mikroskoop gezien, uit korrelcellen, waaronder vele met verbrokkeld celvlies, afzonderlijke korrels, helder doorschijnende, teedere, dunwandige, zoogenaamde eiwitcellen en sterk uitgezette tubuli, ter breedte van 0,112—0,232 m. m., waarvan vele door piszuur verstopt in hunne wanden dezelfde eiwitcellen vertoonden. Uit de nierenzelfstandigheid kwam overal eene donker gekleurde korrelmassa te voorschijn, die echter nergens met het bloote oog kon onderscheiden worden. De wanden der geïsoleerde kysten waren bij enkelen structuurloos, bij anderen, vooral de grootere, uit concentrisch verloopende vezels zamengesteld.

Waarnemingen van dusdanige verwijding der urinwegen ten gevolge van aangeborene sluiting der pisblaas behooren steeds tot de zeldzaamheden. Door den Hoogleeraar W. VROLIK is in zijn bekend plaatwerk: *De vrucht van den mensch en van de zoogdieren* op plaat LX een geval beschreven en afgebeeld, dat met het onderhavige in velerlei opzigt overeenkomt. Dit nu levert stof tot velerlei gevolgtrekkingen. Het blijkt vooreerst dat de verrigting der nieren reeds in een vroeg tijdperk van het embryonale leven begint en dat er hierbij niet alleen afstooting van epithelium plaats grijpt, maar wezentlijke afscheiding van urine, hetgeen door de aanwezigheid van pisgruis bewezen wordt. Door de sluiting van het ostium vesicae moest eene zoo groote hoeveelheid urine opgehoopt blijven, dat de blaas allengs sterk werd uitgezet, de wanden hypertrophisch zijn geworden en tevens de vele diverticuli zijn ontstaan. Hieruit volgt dus, dat ook de excretie der urine gedurende het baarmoederlijk leven plaats heeft; waarbij zij met het lamsvocht moet vermengd worden. Reeds lang hebben zich de physiologen met dit vraagstuk bezig gehouden, hetgeen wel door het vinden van ureum in het vruchtwater voor velen, doch niet voor allen is beslist. Door REES en WÖHLER is namelijk de aanwezigheid van ureum in het lamsvocht geconstateerd, door MACK en SCHERER daarentegen niet ontdekt

en evenmin door onzen landgenoot BERLIN [1]) met zekerheid herkend. Men mag, dus als zeker aannemen dat de urinloozing zoude hebben plaats gehad en de urine zich met het vruchtwater vermengd hebben, wanneer in dit geval de blaas niet gesloten ware geweest, terwijl het tevens begrijpelijk wordt, hoe in gewone gevallen tegelijk met het nierenexcretum het epithelium der piswegen, de zouten der urine. welligt ook andere bestanddeelen als suiker zich met het vruchtwater kunnen vermengen, en hoe voorzigtig men daarom uit de chemische analyse van het lamsvocht steeds moet besluiten, om niet toevallige bijmengselen voor wezenlijke bestanddeelen te houden.

De belangrijke nierendegeneratie bij dit geval verdient voorzeker in de tweede plaats overweging. Het ligt voor de hand, dat deze niet zoo eenvoudig uit de ophooping van urine kan verklaard worden, als de verwijding der blaas en der pisleiders, te meer daar het nierenbekken en de nierenkelken in deze uitzetting niet gedeeld hebben en dus hier aan drukking van de door urine verwijde nierenkelken op het parenchyma met consecutieve atrophie niet te denken valt; het komt mij waarschijnlijker voor, dat met die belemmerde urineloozing het afzetten van de piszure zouten in het nierenweefsel in verband moet worden gebragt. Door dit piszuurinfarct kan stagnatie van urine en uitzetting der piskanaaltjes of ook der Malpighiaansche ligchaampjes en allengs de kystenvorming, welke in het gedegenereerd nierenweefsel werd aangetroffen, ontstaan zijn. Dat zoodanige kysten, enkel uit verwijding van piskanaaltjes kunnen ontstaan, werd door JOHNSON reeds aangenomen. In lateren tijd heeft men wel is waar die wijze van kystenvorming voor minder waarschijnlijk gehouden [2]), maar wanneer wij op de door piszuurinfarct verstopte en daardoor sterk verwijde tubuli Bellini in het medegedeelde geval terugzien, zoo laat zich althans de mogelijkheid wel vooronderstellen. Ten gevolge van de sterke uitzetting bersten de tubuli, de urine wordt in het omringend weefsel uitgestort en daardoor allengs een kystenwand gevormd. Gaarne willen wij erkennen, dat hier de kysten nog op eene andere wijze kunnen ontstaan, in navolging van ROKITANSKY, [1]) die de kystenvorming in het algemeen uit de primitieve moedercellen afleidt. Brengt men zich namelijk de talrijke, teedere, dunwandige cellen van verschillenden omvang voor den geest, waardoor de meeste piskanaaltjes bekleed waren, eene eigenschap, welke volgens mijnen hooggeachten vriend SCHRANT [2]) aan eene eiwitmetamorphose wordt toegeschreven, zoo kan uit de gebarstene eiwitcellen het ontstaan dezer sereuze kysten zeer goed verklaard worden, te meer daar nog verscheidene overgangsvormen, als het ware van zoodanige cellen tot kysten konden worden waargenomen. Opmerkelijk blijft zeker hierbij, dat deze kysten zich niet zoo zeer aan de oppervlakte der nier, maar meer in de dieper gelegene deelen der nierschors ontwikkeld hebben, waar zij meer aan drukking waren blootgesteld. Welligt dat wij daarom zoo veel gebarsten kysten hebben aangetroffen. Het vocht, dat vrij tusschen het ontaarde nierenweefsel gevonden werd, was vroeger waarschijnlijk in kysten bevat geweest, wier wanden door drukking van alle kanten gescheurd zijn. Van colloïd was noch in de grootere, noch in de kleinere kysten eenig spoor te ontdekken, maar ik zou vreezen te veel op hypothesen te bouwen, wanneer ik hier met VIRCHOW wilde aannemen, dat hetzelve tot een sereus vocht was verweekt geworden. — Niet onopgemerkt wil ik nog laten, dat niettegenstaande het vocht der kysten zoo rijk aan eiwit was, dit in de urine der blaas niet aangetoond konde worden. Hierdoor zien wij de meening alweder niet bevestigd, dat de eiwitmetamorphose van de epitheliumcellen der piskanaaltjes door het bersten dezer cellen de oorzaak van albuminurie zoude zijn. Hier, waar de gunstigste momenten voor het ontstaan der albuminurie zamenwerkten, ont-

[1]) Zie Nederl. Lancet, 3de Serie, 1 Jaarg. Novemb. 1851, p. 255.

[2]) Zie J. P. GILDEMEESTER, iets over albuminurie en morb. Brightii, in Tijdschr. der Ned. Maatsch, ter B. der Gen. 1 Jaarg. 1850, p. 393.

[1]) Handb. der Pat. Anat. Bd. I. S. 321.

[2]) Over de goed en kwaadaardige gezwellen. Prijsverhandeling. 2de Afl. p, 241.

brak zij, terwijl het eiwit dikwijls in de urine van pasgeborenen wordt waargenomen, waar niet de minste verandering in het nierenweefsel zigtbaar is. In hoe verre men overigens al of niet geregtigd is, eene wezentlijke eiwitmetamorphose der cellen aan te nemen, waag ik niet te beslissen, welligt is de genetische benaming voor deze cellen beter, dan deze morphologische gepast.

Ten laatste nog een woord over het piszuurinfarct in het nierenweefsel. Het is bekend, dat sedert de eigenschappen van het chemisch zamenstel van dit nierengruis bij pasgeborenen, door SCHLOSSBERGER, (Arch. Phys. Heilk. 1842, p. 576) naauwkeurig bekend zijn geworden, op dit verschijnsel bij de lijkopeningen meer de oplettendheid gevestigd is. Uit het eenigzins overhaast aangenomen feit van SCHLOSSBERGER en VIRCHOW, dat dit gruis steeds bij kinderen wordt aangetroffen, welke eenigen tijd geleefd hebben, moest spoedig eene hypothetische verklaring voortvloeijen over de oorzaak dezer afzetting. Zoo werd hetzelve volgens VIRCHOW als het gevolg der omzetting van stikstofhoudende zelfstandigheden door omwenteling in het bloedleven door veranderde voeding na de geboorte beschouwd, volgens SCHLOSSBERGER als het resultaat eener piszuurdiathese. Met nog meer overhaasting werd door VIRCHOW dit verschijnsel op de medicina forensis toegepast met het doel, om uit de aanwezigheid van dit nierengruis een bewijs voor het leven des kinds na de geboorte te putten, wanneer de longenproef onzeker geworden was. Wanneer ik met betrekking tot het een en ander mijne eigene ondervinding omtrent dit verschijnsel, gedurende de 3 laatste jaren, raadpleeg, moet ik bekennen, dat dit piszuurinfarct in den vorm van een oranjekleurig, rood poeder in de pyramiden, papillen, nierenkelken en nierenbekkens dikwijls bij kinderen, welke verscheidene dagen geleefd hebben en aan verschillende ziekten gestorven zijn, voorkomt; maar ook dikwijls ontbreekt. Eenen invloed van verschillende voedingsmiddelen op de afzetting, heb ik niet kunnen waarnemen, of namentlijk zog, beschuitpap, suikerwater of enkel water gedurende het leven was genuttigd, was om het even. Bij vroegtijdig geborenen echter en vooral die, welke ten gevolge van een acuut longenlijden, infiltratie van het longweefsel, gestorven waren was het gruis meestal het sterkst gekenmerkt, zoodat stoornissen der ademhaling zijne vorming wel schijnen te begunstigen. Bij de doodgeborenen werd slechts in een geval eene groote hoeveelheid in de urineblaas met het ongewapende oog door mij waargenomen. Sedert ik nierenweefsel der doodgeborene kinderen ben begonnen microscopisch te onderzoeken, heb ik bijna even dikwijls bij deze, als bij de na de geboorte overledenen dit infarct in meerdere of mindere hoeveelheid aangetroffen; hetzelve deed zich steeds voor onder den vorm van kleine onregelmatige, donker gekleurde, glinsterende korrels, welke of afzonderlijk tusschen en in de tubuli verspreid, of tot grootere korrel-hoopen aangegroeid waren. Op eene mogelijke verwisseling met bloedpigment is hierbij steeds zorgvuldig gelet, daar haemorrhagische infarcten in de nierenschors en in de zakvormige verlengsels der pyramiden bij doodgeborenen menigvuldig voorkomen. In eene zoo groote hoeveelheid als in het beschreven geval is het nierengruis overigens bij een doodgeboren kind nooit door mij gevonden. In hoeverre nu dit infarct voor een pathologisch verschijnsel bij de vrucht, waardoor stagnatie in de urinafscheiding en kystenvorming wordt te weeg gebragt, moet gehouden worden, of als physiologisch na de geboorte worden beschouwd, waag ik niet te beslissen. Meer onderzoek op ruimere schaal kan eerst daarover licht verspreiden. Dat het meergenoemde verschijnsel een praerogatief der menschelijke vrucht is meen ik uit mijne bevindingen bij verscheidene diersoorten voor als nog te mogen aannemen. Eene beteekenis voor de geregtelijke geneeskunde kan er mijns inziens nimmer aan worden toegekend, daar noch de aanwezigheid van dit nierengruis een bewijs kan opleveren, dat een kind na de geboorte geleefd heeft, noch het gemis er van, dat het doodgeboren is.

Trouwens is dan ook reeds door MARTIN [1])

[1]) Jenaische Annalen, Bd. II, H. 1. FÖRSTER Lehrb. der Path. Anat. Jena 1850, p. 440.

deze gewaande bewijskracht voor het geadэмd hebben tegengesproken op grond dat ook door hem in de nier van een kind, dat gedurende de geboorte gestorven was, het gruis werd aangetroffen.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OSTEOTOMIE. — MAYER te Würzburg heeft onder dien naam eene nieuwe *orthopedische* operatie beschreven (*Med. illüstr. Zeitung* II. h. 7, 8, 10,) die even als tenotomie en myotomie tot de hulpmiddelen voor orthopaedie zou moeten gerekend worden en welke hij reeds 17 maal heeft uitgevoerd. Door osteotomie bedoelt hij het scelet door kunstmatig doorzagen van de misvormde beenderen, met het meest mogelijk sparen van de zachte deelen, van vorm te veranderen, zoodat door zorgvuldige plaatsing der verdeelde beenderen gedurende de callusvorming de deelen de gewenschte rigting kunnen verkrijgen — of bij asymmetrie gezonde beenderen, door er stukken uit te zagen, aan die der andere zijde gelijk te maken.

Tot die behandelingsmethode werd hij geleid door twee gevallen, het eene, waar een persoon, die hinkte door eene met verkorting genezen linker dijbeensfractuur door het breken en evenzeer met verkorting genezen van het regter dijbeen, een goeden gang herkreeg — het andere, waarbij een vrouw van 39 jaren, met anchylosis van de knie met achterwaartsbuiging van 45 graden, een gecompliceerde schuinsche breuk van tibia en fibula ontving; na 12 dagen was hier resectie van de uiteinden van de breuk van de tibia noodig, die MAYER zoo verrigtte, dat een wigvormig beenverlies van 45° plaats vond, zoodat na de appositie der nieuwe breukoppervlakten, de buiging van de knie verholpen was, en het been nu regt stond. De fractuur genas en de vrouw had nu een goeden gang.

Van nu af paste MAYER dit toe, op gevallen waar geene wond aanwezig was; vooreerst op een jongen van 19 jaar met buitengemeen misvormde genua valga, sterke ontwikkeling der binnenste dijbeensknokkels, zoo dat beide knieën bij den gang voortdurend voor elkander schoven. Achtereenvolgens zaagde hij uit het bovenste deel der tibiae van beide beenen een wigvormig beenstuk uit, waarvan de basis naar binnen en de punt naar buiten gekeerd was. De tibiae kregen daardoor eene knikking, zoodat de hoek door het dij- en onderbeen gevormd, gecompenseerd werd. De wonden genazen (de eerste per primam intentionem, de tweede na ettering) en ruim éene maand na de tweede operatie begon de jongen met regte beenen te loopen.

Later kwam M., in de gelegenheid om het genezingsproces van deze resectie door autopsie te onderzoeken, daar de jongen 5 weken na de genezing aan eene rheumatische koorts (met trismus) stierf. De eerste beenwond, (5 maanden oud) was stevig door beenzelfstandigheid vereenigd, bij de tweede (2 maanden) was de vereeniging niet geheel vast.

Verder werd de kunstbewerking uitgevoerd op een 20jarig meisje met hetzelfde gebrek aan het regterbeen. Hier werd de tibia op de genoemde plaats boogvormig doorgezaagd in voorachterwaardsche rigting, zoodat het bovenste gedeelte op eene holle vlakte ruste. Door nu de voet bij bevestiging van de knie naar binnen te brengen konden de beenvlakten zoo veel verschuiven als noodig was, om het been eene regte rigting te geven. Het gevolg was zeer gunstig.

Wegens dezelfde rede deed MAYER met goed gevolg nog de wigvormige osteotomie van de tibia twee malen bij een jongen van 15 jaren, waarbij de genezing aan beide beenen per primam intentionem volgde.

Een 20jarige jongen met rachitische verkromming der beenen was verder het voorwerp van vijf osteotomiën. Door sterke buitenvoorwaardsche kromming der dijebeenderen evenals door binnenwaards buiging der tibiae, kon deze misvormde persoon naauwelijks staan en hoogst moeijelijk loopen. Bij regten stand waren de knieën gebogen en vertoonden zij van voren den vorm van eene X. Tot het regtmaken van deze extremiteiten moesten de dijebeenderen behalve eene voorachterwaardsche buiging eene draaijing om hunnen as ondergaan en de scheenbeenderen van binnen naar buiten gebogen worden. Hiertoe deed M. eerst aan het regterbeen eene schuinsche snede aan het onderst derde gedeelte van het dijbeen en eene boogvormige aan het scheenbeen; later aan het linkerbeen behalve deze nog eene schuinsche snede van het kuitbeen, wijl dit ook verkromd was en de regtzetting verhinderde. Alle 5 beensneden genazen na meer of minder hevige reactie door beenige vereeniging. De eerste 4 maanden was toestand van den lijder door suppuratie koortsen soms zeer bedenkelijk, maar ten slotte was het resultaat volgens M., hoogst gunstig, zoodat hij niet alleen regte beenen verkreeg, maar zich over een beteren gang (6 maanden na het ontslag geconstateerd) mogt verheugen.

De beide volgende gevallen betreffen *luxatio femoris* bij meisjes van 9 en 8 jaren. Het eerste geval was een aangeborene ontwrichting, het andere eene ten gevolge van coxarthrocace. De verkorting van de eene extremiteit zocht M. te verhelpen, door de andere 1½" langere door het uitzagen van een even lang stuk van het gezonde dijbeen korter te maken. Hiertoe werd aan de buitenzijde der dij, eene snede door de zachte deelen gemaakt, en door twee dwarsche sneden een cilindervormig stuk van genoemde lengte uitgezaagd. In het eerste geval ontstond hevige, plaatselijke en algemeene reactie, zoodat het kind in zeer bedenkelijken toestand verkeerde, er stootte nog een paar stukken been af, de wond sloot na 9 weken. In het tweede was de algemeene reactie hoogst gering, de plaatselijke matig, er stootte één stukje been van het boveneinde af en de wonde was na 13 weken gesloten. In beide gevallen, kwam eene stevige

beenige vereeniging tot stand; bij de laatste mededeeling werd gemeld, dat de gang allengs beter en beter werd, ofschoon zij nog altijd hinkende bleef.

Eene Svormige verkromming van kuit en scheenbeen was de reden voor eene osteotomie bij het laatste door M. medegedeelde geval. Het betrof een 10jarig meisje, dat vroeger aan algemeene rachitis geleden had. Na een halfcirkelvormige (of boogvormige) osteotomie aan het scheenbeen en eene schuine aan het kuitbeen kon het been weder regt gemaakt worden. De wonden genazen na matige ettering en het resultaat werd zeer gunstig genoemd.

Ten opzigte der uitvoering der operatie willen wij aanstippen dat M. de verschillende scheidingen der zamenhang door de gewone kettingzaag, de beenzaag van HEINE, door halve trepaankronen en door gewone regte of boogvormige zaagjes verrigtte. De verschillende osteotomiën verdeelt hij in dwarse, scheeve, halfcirkelvormige of boogvormige, en wigvormige; bij deze laatste kunnen de beide sneden nog in de zelfstandigheid van het been in elkander vallen, of het been geheel doorzagen, in het eerste geval wordt na verwijdering van het wigvormige stuk, het nog onverdeelde geknikt of gebroken. De uitvoering is dikwijls zeer moeijelijk, in enkele der gevallen van M. brak de zaag, in een geval, het eerste, gleed zij uit en verwonde de achtergelegene art., vena en nervus poplit., zoodat onderbinding der art. crur. noodig was.

Ziedaar in 't kort het resultaat van de uitvoerige stukken van MAYER. Reeds vroeger was van zijne osteotomie met een enkel woord in andere journalen melding gemaakt, maar wij meenden ons van de mededeeling daarvan te kunnen onthouden, daar de zaak ons te onbekookt toescheen. Doch nu ieder geval door MAYER zeer uitvoerig is beschreven, en hij de behandeling reeds in het algemeen toegelicht heeft, is een oordeel mogelijk. Het behoeft geen betoog, dat sommige verkrommingen de lijders in hunnen maatschappelijken toestand zeer hinderlijk zijn en dat tot het verhelpen daarvan de thans gebruikelijke geneeswijzen soms niet toereikend zijn en evenmin dat een krom been door het door te zagen en regt te zetten een gunstiger vorm kan verkrijgen, maar evenzeer moet opgemerkt worden dat deze (door een directeur van een orthop. instituut) als algemeene handelwijze aanbevolen operatie veel te gevaarlijk, veel te onzeker is om er niet dadelijk protest tegen aan te teekenen. Diffuse suppuratie, hevige etterkoortsen, hectische toestand, even als verwonding van art., nervi en venae werden reeds bij de weinige personen, waarop M. zijne 17 osteotomiën uitvoerde, herhaaldelijk vermeld; bij de beschrijving van het geval, waarbij 5 osteotomiën verrigt werden, merkte M. zelf op: »audaces fortuna juvat," en hoewel het resultaat (het regtmaken) bij allen gunstig wordt genoemd, is de gang na de operatie niet naauwkeurig genoeg beschreven, om hieruit iets met zekerheid op te maken. Maar al mogt deze kunstbewerking ook al in enkele gevallen van belangrijke verkromming, op het zieke been zelf, geoorloofd kunnen zijn, zoo als misschien in het laatste geval, de aanwending op luxatio femoris, waarbij aan het gezonde been eene beenwond toegebragt wordt, die bovendien nog met verwonding der huid is gecompliceerd en met verlies van zelfstandigheid gepaard gaat, — is zoo gewaagd te noemen, dat het crediet op het geheel er aanmerkelijk door verzwakt wordt. De grootsprakige en gewaagde handelwijze der Fransche en Duitsche orthopedisten ligt nog te versch in het geheugen dan dat men op het gebied van orthopedie niet met groote omzigtigheid de resultaten uit orthopedische instituten zoude ontvangen. T.

VOLKOMENE VERSTOPPING VAN DEN SLOKDARM DOOR SPRUW. — VIRCHOW heeft in de *Phys. Med. Gesellschaft* te Würzburg, een belangrijk praeparaat beschreven, afkomstig van een kind van 7 weken, dat herhaalde malen aan spruw (soor) met diarrhee geleden had, en tien dagen voor zijnen dood moeijelijke deglutitie kreeg, langzamerhand in zoo hevigen graad, dat slechts kleine hoeveelheden vocht, zoo als melk, konden doorgeslikt worden. Elke proefneming om soep, pap, enz. in te gieten, had regurgitatie, soms door hevig worgen vergezeld, ten gevolge. De dood was kalm, niet onder stikkingsverschijnselen. In het zeer vermagerd lijkje, bevonden zich op de tong en op de tonsillae vrij uitgebreide spruwmassa's, in de pharynx eene groote hoeveelheid taai slijm met spruw vermengd: de oesophagus was van zijn aanvang af met eene zamenhangende, vlokkige, vuilwitte membraan bekleed, die weldra in eene zamenhangende massa overging, zoodat de geheele holte des slokdarms, door een vasten, soliden cylinder was opgevuld, en op de doorsnede elk spoor van lumen ontbrak. Deze massa reikte tot aan de cardia, waar zij vrij abrupt met eenen eenigzins uitgekerfden rand eindigde. Onder het mikroskoop vertoonde zij de bekende schimmels, talrijke, veruitgegroeide en dooréengevlochten draden en vele sporae: daartusschen overblijfselen van ingesta, vooral van melk, epithelia, enz. Noch in de maag, waar geen spoor van beginnende verweeking zigtbaar was, noch lager in het darmkanaal was spruw aanwezig. De longen vielen niet zamen bij opening van den thorax: zij waren sterk door lucht uitgezet, op sommige plaatsen met atelectase, op andere met interlobulair emphyseem. In de trachea en de larynx bevond zich eene rijkelijke hoeveelheid van dezelfde massa's, zoo als die in den oesophagus waren gevonden, en die zich ook in de bronchi uitstrekten. Dit geval is vooral belangrijk, 1°. omdat eene zoo volkomene verstopping van den oesophagus was ontstaan, dat het gebruik van voedsel daardoor onmogelijk was geworden, 2°. omdat ten gevolge dezer verstopping het uitgebragte voedsel in de luchtwegen kwam en zich hier eveneens spruwschimmels ontwikkelden, 3°. omdat in weerwil hiervan, in de maag noch eene vorming van spruw-plaques, noch eene verweeking plaats greep.

VERSLAGEN.

VERGADERING DER AFDEELING LEYDEN EN OMSTREKEN, VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST.

Op de laatste vergadering van deze afdeeling bleek uit de discussiën over de *constitutio epidemica*, dat ten gevolge van den kouden en vochtigen toestand der atmospheer, de ziekten het *rheumatische* en *catharrhale* character behouden hadden, zoo als reeds in November en December het geval was geweest. De meer bepaalde vormen in welke deze aandoeningen zich voordeden, waren zeer verschillend, zoodat men niet kon zeggen, dat, wat het nummerieke aangaat, men van eenige overheersching hoorde melding maken. Zoo waren er behandeld, *febres quotid.*, *febres tertianae*, *diarrhoeae*, die, wanneer zij niet spoedig behandeld werden, zeer gemakkelijk den *dysenterischen* vorm aannamen. *Bronchitides*, enkele *pneumoniën* en *pleuritides*, *morbilli* en *variolae* waren door sommigen wel, door anderen in het geheel niet waargenomen. *Angina tonsillaris* vertoonde zich nog al onder zeer hevigen graad. Eenige zeer weinige *typhus*gevallen werden vermeld, met doodelijken afloop. Over het geheel genomen, kon het getal van zieken gering genoemd worden. Vooral betreft dit de oudere personen, en wel voornamelijk hen, die in de beide gestichten worden verpleegd, onder welke de sterfte insgelijks hoogst gering is. De massa sneeuw, die de straten bedekt, maakte dat de chirurgische bijdragen over eene belangrijke hoeveelheid beenbreuken handelden.

Prof. SIMON THOMAS deelt de volgende waarnemingen mede:

1°. Een geval van een polypus uteri fibrosus bij eene meerbarende, die den 22sten Januarij door extractie van een groot voldragen, levend kind verlost was; de kunstbewerking werd bij regelmatige weeën gevorderd door het afnemen van de klopping van den navelstreng, die langs het voorliggende linkerbeen, waarvan de knie vooruitging, uitgezakt was; zij leverde niets bijzonders op, evenmin werd eenige afwijking bespeurd in het 3de tijdperk der baring, wordende de secundinae na 20 minuten zonder moeite uit de vagina verwijderd. Gedurende de eerste 14 dagen na de verlossing, had de kraamvrouw, die dagelijks door den candidaat, die bij de verlossing tegenwoordig geweest was en ook van tijd tot tijd door den berigtgever bezocht werd, over niets geklaagd, doch later deelde zij mede, dat voortdurend bloed uit de genitalia was blijven afvloeijen; dit had haar echter niet verontrust en na den 8sten dag had zij dagelijks eenige uren opgezeten. Op den 5den Februarij was plotselings, terwijl zij alleen te huis was, hevige haemorrhagia uteri ontstaan, zoodat haar man, te huis komende, haar uitgeput op den grond vond liggen. Dadelijk werd nu hulp ingeroepen, en S. T. vond de lijderes met een naauwelijks voelbaren pols en koude extremiteiten. Bij een inwendig onderzoek werd de uitwendige baarmoedermond ruim geopend gevonden en door dezen kon een matig vast gezwel gevoeld worden, dat de grootte van eenen stuiter had, en met eenen breeden steel aan den bodem der baarmoeder bevestigd scheen; het einde van den steel kon met de vingers niet bereikt worden; aanvankelijk ontstond het vermoeden, dat men met inversio uteri incompleta te doen had, hiertegen pleitte echter de vorm van het gezwel en na een onderzoek met eene dikke sonde, waarmede de baarmoeder tegen den buikwand opgeligt en duidelijk gevoeld werd, dat de bodem de gewone bolle gedaante had, werd dit vermoeden als onaannemelijk opgegeven. Door koude fomenten op den buik, inspuitingen met koud water in uterum en het toedienen van wijn, tinct. cinnam. en elix. acid. Hall. werd de bloedvloeijing tot staan gebragt. Een klein stukje matig vast weefsel, dat gelijktijdig met veel coagulum sanguinis verwijderd was, bleek bij mikroskopisch onderzoek vezelweefsel te zijn, waarvan na behandeling met azijnzuur de ovale kernen gemakkelijk waargenomen konden worden en hieruit volgde, dat het gevoelde gezwel een tumor fibrosus of polypus uteri moest zijn. Aan de lijderes werd voorgeslagen, haar in het Nosocomium Academicum op te nemen, daar in hare uiterst armoedige woning aan geene geschikte behandeling te denken viel. Aanvankelijk weigerde zij dien raad op te volgen, en eerst, nadat op den 8sten Februarij op nieuw vrij hevige haemorrhagie had plaats gehad, die weder door koude injectiën in de baarmoeder moest gestild worden, gaf zij hare toestemming om naar genoemd gesticht overgebragt te worden. Op den 9den Februarij vond men den baarmoederhals veel minder ruim, het gezwel kon nog gevoeld worden, doch de steel was niet te bereiken, er bestond geene haemorrhagie; toen deze zich echter op den 11den Februarij herhaalde en gelijktijdig daarmede het gezwel gemakkelijker toegankelijk geworden was, beproefde S. T., daarin bijgestaan door Prof. KRIEGER, het gezwel te verwijderen, pogingen om het met de *pince à faux germes* van LEVRET of met eene MUSEUX'sche hakentang naar beneden te verplaatsen en den steel af te knippen, mislukten; het gezwel was daartoe te week en de baarmoederhals niet ruim genoeg, om die werktuigen met zekerheid diep genoeg in te brengen, zoodat men zich vergenoegen moest, met de vingers stuksgewijs eenige gedeelten van het gezwel te zamen de grootte van een okkernoot hebbende, te verwijderen. De bloedvloeijing, die tijdens de kunstbewerking matig geweest was, werd door inspuitingen met verdund liq. stypt. Looff. spoedig gestild. Na dien tijd heeft zij zich niet herhaald. In de eerste dagen vloeide nog eenig bloederig serum af en later eenig etterachtig slijm, en gelijktijdig hiermede schijnt het involutie-proces der baarmoeder regelmatig voortgegaan te zijn; althans op den 22sten Februarij werd de inwendige baarmoedermond gesloten gevonden; de uitwendige had den vorm van eene breede dwarse spleet aangenomen; het scheedegedeelte had eene lengte van 3''' en de bodem der baarmoedermond kon niet eens door den buikwand gevoeld worden. Onder het voortgezet gebruik van cort. peruv. en goede voeding hebben zich de krachten der lijderes reeds grootendeels hersteld en zoude zij reeds

nu kunnen ontslagen worden, ware het niet dat hare groote armoede bij de tegenwoordig heerschende koude het minder raadzaam maakte, om haar reeds nu naar huis te zenden.

2°, Geeft Prof. S. T. een kort verslag van twee tweeling geboorten door hem in het Nosocomium Academicum waargenomen. Bij de eerste was het bestaan van tweelingzwangerschap in het begin van het 2de tijdperk door het uitwendig onderzoek van de auscultatie geconstateerd. Het hoofd der eene vrucht, die in de voorste helft der baarmoeder lag en waarvan de rug naar links gerigt was, lag in den bekkeningang voor; de andere vrucht lag met den rug naar regts en in de achterste helft der baarmoeder, het hoofd van deze werd midden in de bovenbuikstreek gevoeld. Bij eene ontsluiting van 1 à 1½″ vloeide 's nachts ten 1 uur een weinig vruchtwater en daarna onverdund meconium af; tot 7½ uur 's morgens, bleef bij toenemende ontsluiting het voorliggende hoofd, dat zich in 1ste schedelligging aanbood, voelbaar; een uur later was het verdwenen en werd in zijne plaats het bekken der andere vrucht gevoeld, dat na het verstrijken van den baarmoedermond onder zwakke weeën en zonder dat zich eene vochtblaas gevormd had, in de bekkenholte afdaalde: tegen den avond hielden de weeën geheel op en moest de extractie plaats hebben, het kind werd schijndood geboren, doch kwam bij en bleef in leven. Kort daarna begon zich eene vochtblaas te vormen en twee uren later werd de andere vrucht onder langzaam klimmende weeën, met het hoofd vooruit, doch nu met den rug naar regts en voren gekeerd, door de natuurkrachten levend geboren. Na de verwijdering der secundinae werd in deze, de verklaring van het waargenomene ongewone beloop der baring, gevonden: beide kinderen hadden een afzonderlijk chorion: dat van het kind, dat met de billen vooruit geboren werd, was uiterst dun en teeder, het andere zeer taai; het eerstgenoemde moest dus het eerst breken en hierna werkten de zamentrekkingen der baarmoeder krachtiger op de van vruchtwater beroofde vrucht, die zijne tweelingzuster verdrong en het eerst te voorschijn kwam.

Bij eene andere zwangere, die eenige dagen later van voldragene levende tweelingen verlost werd, had eene dergelijke relatieve verplaatsing der beide vruchten, hier vóór het beginnen der baring, plaats gehad. Acht dagen vóórdat zij als barende werd opgenomen, was een bewegelijk in den bekkeningang voorliggend hoofd zeer duidelijk gevoeld, zoodat men eenigzins verwonderd was bij beginnende ontsluiting het bekkenuiteinde als voorliggend deel te herkennen. Ook hier werd het bestaan van tweelingzwangerschap door het uitwendig onderzoek buiten twijfel gesteld en lag de vrucht, die het eerst geboren werd, in de achterste helft der baarmoeder en met den rug naar regts, waarop na weinig minuten haar tweelingbroeder met het hoofd vooruit en met den rug naar links volgde. De waarschijnlijke oorzaak der verplaatsing moest hier gezocht worden in den sterken hangbuik, waardoor het oorspronkelijk voorliggend hoofd van den in de voorste helft der baarmoeder geplaatsten tweeling gemakkelijk den bekkeningang kon verlaten.

Dr. MESS brengt ter tafel het resultaat van twee lijkopeningen. Het eene preparaat is eene *tumor fibroïdes uteri*, het andere eene *carcinomateuse* maag. Het eerste, de *tumor fibroides*, was geplaatst in den *fundus uteri* van eene 42jarige vrouw, die 14 jaren geleden, na *abortus* gekregen te hebben, over eene plaatselijke pijn *in abdomine* bleef klagen. De langdurigheid der pijn en de vruchtelooze pogingen, om zich daarvan ontheven te zien, deden haar besluiten die aandoening een geruimen tijd aan zichzelve over te laten. Het was nu twee jaren geleden, dat zich *prolapsus uteri incompletus* vertoonde, en dat zij Spr. hierover raadpleegde. Een *pessarium* werd geplaatst, dat den *prolapsus* tegenhield. Bij het onderzoek van het *ostium uteri* bleek, dat dit gedeelte geheel gezond was. Daar de vrouw bij die gelegenheid over de reeds doorgestane en nog bestaande pijnen *in abdomine* klaagde, werd daaromtrent herhaalde malen onderzoek ingesteld, en kon Spr. zich ten laatste overtuigen, dat in het groote bekken zich eene *tumor* ontwikkelde. Of dezelve toen tot den *uterus*, dan wel tot het *ovarium* behoorde, was moeijelijk te bepalen, zoowel om de vrij dikke buikwand, als om de schuinsche plaatsing. Weldra trad echter een algemeen lijden in, en vormde zich een algemeen hydropische toestand. Door middel van eene 18maal herhaalde *paracenthesis abdominis*, werden plus minus 340 ponden *serum* ontlast, en de lijderesse stierf aan eene hevige *peritonitis*. In de laatste weken van haar leven had de *tumor* zeer snel in grootte toegenomen, en liet geen twijfel over, dat hij behoorde tot den *fundus uteri*, zich uitstrekkende tot even boven den navel. De *sectie* bevestigde zulks. De *tumor* had een gewigt van 6—7 ponden, en bij de doorsnede bleek het, dat hij in zich bevatte een tweeden *tumor fibroïdes*, doch van vroegeren oorsprong. Het was alsof deze, ter grootte van een ganzenei, door de andere als het ware geënkysteerd was. De kleur was geelachtig en deszelfs aanvoeling vrij hard. Mikroskopisch onderzoek toonde aan, dat de cellen in eene sterke vet-metamorphose waren overgegaan. De buitenste of groote *tumor* daarentegen toonde daarvan niets aan. Deze was veel minder vast, bevatte eene menigte kleine holten, waarin adertakken liepen, en tot die soort van *fibroïden* behooren, die zich door spoedige ontwikkeling kenmerken.

Het tweede stuk vertoonde eene *carcinomateuse* maag. Spr. merkt aan, dat ofschoon hij het aantoonen van deze aandoening van minder belang beschouwt, én om het zoo talrijk voorkomen én om het zoo ongeneeslijke derzelve, hij echter aan dit geval eene meer bijzondere aandacht wil wijden, om de teekenen die het lijden hebben vergezeld. De vrouw, van wie deze maag afkomstig is, klaagde 6 maanden vóor haren dood over een pijnlijk gevoel, na het doorslikken der spijzen, en zij schreef zulks toe aan eene vischgraat, die haar gedurende eenige dagen in den slokdarm was blijven zitten. De plaats zelve bepaalde zij door met den vinger op het derde onderste gedeelte des borstbeens te wijzen.

De toen reeds moeijelijke daling van gebruikte spijzen in de maag, nam zeer snel toe, zoodat vaste spijzen, als brood, vleesch enz. geen doorgang meer vonden. Beducht om hier eene curatieve geneeswijze in te stellen, werd getracht de *oesophagus sonde* in te brengen, met het doel om wanneer eene vernaauwing herkend werd, de methode aan te wenden der *excentrische dila tatie*, zoo als dezelve door Dr. SCHINDLER in Greiffenberg (zie Deutsche Klinik, N°. 36, 1852) met goed gevolg werd toegepast. De eerste applicatie werd gedaan met eene sonde, die de dikte eener pink innam, om door deze, uit het punt van stuiting, de plaats en graad van vernaauwing te herkennen. Doch niet weinig verwonderd was Spr. de sonde met het grootste gemak den geheelen *oesophagus* te zien doorloopen, en door de excretie van eenig vloeibaar voedsel, het bewijs te hebben, dat het uiteinde in de maag gekomen was, hetgeen trouwens overeenkwam met de lengte van het ingevoerde gedeelte. Aan eene *sterke* vernaauwing was alzoo niet te denken, ten minste niet van organische natuur. Daar de vrouw zeer tegen de herhaling der operatie opzag, zoo werd dezelve drie dagen later herhaald, met eene sonde, die nog grooter in diameter was, doch met hetzelfde resultaat. Intusschen bleven de teekenen voortduren, en verminderden niet het minste, door de toediening van acetas morphii, ext. belladonnae, magisterium bismuthi, die spr. voorschreef, de mogelijkheid aannemende, dat eene spasmodische toestand van den oesophagus de oorzaak van het niet dalen der spijzen was. Weldra begon nu de lijderes te klagen, dat zij ook meer en meer moeite begon te krijgen, om vochten in de maag te brengen, en spr. overtuigde zich meer dan eens, dat in de laatste weken van haar leven, eenige teugen water binnen 1 à 2 minuten met kracht werden uitgeworpen, na op de hoogte van het middelste gedeelte des borstbeens eene *gurgitatie* te hebben doen hooren. Gedurende de 10 laatste dagen kon geene droppel als het ware meer in de maag gevoerd worden, en de lijderes, die vroeger een gezond en zeer goed gevoed ligchaam had, stierf geheel vermagerd.

Dr. MESS vertoonde nu aan de vergadering hetgeen de *sectio cadaveris* opgeleverd had. De *oesophagus* was geheel gezond en deed nergens eenige vernaauwing zien, noch eenige sporen, die deden veronderstellen, dat de vroeger ingeslikte vischgraat, eenige betrekking tot het ziekteproces gehad had. De *mucosa ventriculi* daarentegen was van de cardia af tot omstreeks 1 à 2 duimen van den *pylorus* overdekt met eene weeke, groenachtig, grijze stof, die week op het aanvoelen was, en nergens losliet, en het aanzien gaf, alsof die *membrana* geheel was ontaard; de pylorus was geheel gezond en niet vernaauwd. Mikroskopisch onderzoek deed zien, dat het kanker was. Nergens was eene plaats te ontdekken, die de ulceratieve vorm vertoonde, zoodat van verlies van zelfstandigheid geene sprake was. Het *pancreas* was zeer verhard, waarin ook eenige *glandulae mesentericae* deelden. Spr. wijdt verder nog kortelings over het geval uit, met betrekking op zijne symptomatologie.

BOEKAANKONDIGING.

K. H. EKKER, *dissertatio anatomica inauguralis, de cerebri et medullae spinalis systemate vasorum capilari in statu sano et morboso. Trajecti a. R.* 1853.

Onder de ligchaamsdeelen, wier ziekten nog het minst gekend worden, behooren helaas ook de organen, aan welke de edelste functies van den mensch gebonden zijn.

Ligt niet hierin grootendeels de verklaring van de bijzondere belangstelling, met welke de geneeskundigen steeds de onderzoekingen, betrekkelijk het zenuwstelsel, hebben gevolgd? Eene rationele pathologie en therapie, wil natuurlijk de zamenstelling en de hiervan afhankelijke functie der deelen leeren kennen.

De kennis der zenuwcentra, is voorzeker in den laatsten tijd aanmerkelijk vooruitgegaan; zij blijft evenwel nog in vele opzigten onvolledig. Onder anderen geldt dit van de fijnere vaatverdeeling. Zijn er geene aderlijke vaten in de hersenen, zooals BURDACH en anderen stelden? Bestaan er geene anastomoses tusschen de vaten der hersenschors en die der mergstof? E. H. WEBER, GUYOT, BOCK, KRAUSE, GÜNTHER, ARNOLD, antwoorden hierop ontkennend; toestemmend daarentegen uiten zich M. J. WEBER, BURDACH, BÉCLARD. Waar ligt de waarheid? — VAN GHERT heeft wel, onder S. VAN DER KOLK's leiding, aangetoond, dat de groote ader van den plexus chorioïdeus lateralis, vóórdat zij zich uitstort in de vena Galeni, ettelijke kleinere aderlijke vakjes opneemt uit het corpus callosum en striatum, maar voor de overige gedeelten der hersenen ontbraken nieuwe onderzoekingen. EKKER stelde deze in het werk en beschreef ze in zijne Dissertatie. Hij vond op de meest verschillende plaatsen aderlijke vaten. Volgens hem zijn de bloedpuntjes, die men op de doorsnede der mergstof zoo veelvuldig waarneemt, zelfs hoofdzakelijk aan aderlijke vaten toe te schrijven. En wat de bovenbedoelde anatomoses betreft, zij worden door de nasporingen van VAN DER KOLK en EKKER, buiten twijfel en als zeer veelvuldig aan het licht gesteld.

Verder leeren wij uit deze Dissertatie, de verschillende doch standvastige wijzen kennen, waarop zich de vaatverdeeling in de onderscheidene gedeelten der hersenen en des ruggemergs voordoet, zoowel bij den mensch als bij sommige dieren. Dit alles wordt uitvoerig beschreven en door afbeeldingen opgehelderd.

Daar teregt de opmerking was gemaakt, dat de gewone methode van onderzoek, waarbij men door het voorzigtig opspuiten met fijne massa's kennis poogde te erlangen van de fijnste vaatverdeeling der hersenen een zeer onzeker resultaat geeft, zoo bedacht VAN DER KOLK eene nieuwe, meer natuurlijke, methode, wier aanwending door een uitstekend resultaat gekroond werd. Hij gebruikt hierbij de natuurlijke opspuiting der vaten met bloed, alleen zorgdragende, dat deze vloeistof zoo veel mogelijk daarin blijve. Daarna worden lagen, ter dikte van 1 millimeter van het te onderzoeken voorwerp afgenomen en op glasplaten, onder eene zachte warmte gedroogd. Na eenige dagen, wanneer zij eene kaasach-

tige vastheid hebben erlangd, worden de lagen gelijk van oppervlakte gemaakt, in Bals. canadense gelegd en tusschen glasplaten besloten. De lagen, die hierbij niet dikker mogten zijn dan een halven millimeter, worden alsdan uitnemend doorschijnend en vertoonen veel fijnere vaatverdeelingen dan anders door de gewone injectiemethoden zigtbaar zijn.

Terwijl deze methode zulke uitmuntende dienst deed bij het bestuderen van de vaatverdeeling in den physiologischen toestand, zoo lag het voor de hand, haar ook toe te passen op ziekelijke afwijkingen. De schrijver heeft zulks gedaan en wees ons daardoor een nieuw hulpmiddel aan, dat beter dan de tot dusverre opgegevene criteria, de verschillende graden van hyperaemie, van cilindrische en van aderspattige uitzetting der kleinste vaten doet erkennen. Hij deelt ons mede wat het onderzoek leerde bij de hersenen van maniaci, bij encephalitis, apoplexie, waarbij ten slotte ook proeven op dieren worden beschreven, welke door opium, met of zonder inblazing van lucht en der aderen of op andere wijzen werden om het leven gebragt.

Wij zouden gaarne een en ander uit deze, ook uit een toxicologisch oogpunt, interessante proefnemingen hier willen mededeelen. De beschikbare ruimte laat dit echter niet toe, zoodat wij ons bepalen moeten, met eenvoudig daarop de aandacht van belangstellenden te vestigen.

Ten slotte zij de wensch uitgedrukt, dat de geachte Hoogleeraar S. VAN DER KOLK, door liefde tot onderzoek zijner leerlingen op te wekken, nog vele malen dissertaties in het leven moge roepen, gelijk die van BACKER, ADRIANI, EKKER en anderen, en dat de schrijvers mogen blijven voortgaan op het pad der wetenschap, op hetwelk zij de eerste schreden aan de hand huns leermeesters zoo gelukkig volbragten. J. M. S.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — De beroemde ORFILA is in 66jarigen ouderdom overleden. Nog voor weinige dagen (4 Maart) trad hij op de gewone voortreffelijke wijze voor zijne leerlingen op en reeds den 12den Maart bezweek hij aan eene hevige pneumonie. De vele diensten die hij gedurende eene reeks van jaren aan de wetenschap, aan zijne leerlingen, aan zijne ambtgenooten, aan de geneeskundigen in het algemeen bewees, zullen hem steeds een eervollen en beroemden naam doen behouden. Herinneren wij dat ORFILA in Spanje geboren (1787) en opgevoed op 20jarigen ouderdom (1807) als een arm student in Parijs aankwam, waar hij 4 jaar later, nadat hem een jaargeld van de stad Barcelona ontvallen was, als onderwijzer in chemie optrad en spoedig een welverdienden naam verkreeg, zoodat hij in 1819 tot Hoogleeraar in Medicina Forensis benoemd werd. In 1823 verwisselde hij dat ambt met dat van Hoogleeraar in de scheikunde, welk vak hij tot aan zijn dood onderwees. Wij behoeven niet te vermelden zijne groote diensten in Geregtelijke Geneeskunde, in Toxicologie, een vak door hem het eerst wetenschappelijk behandeld, ieder weet wat deze takken van Geneeskunde aan hem verschuldigd zijn. Gedurende een reeks van 17 jaren (1830—1848) was hij deken van de faculté de Médecine en als zoodanig heeft hij een tal van inrigtingen in het leven geroepen, welke voor het onderwijs de beste vruchten dragen; de *École pratique*, het *Musée Dupuytren*, het *Musée d'Anatomie* (*Musée Orfila*) kwamen door zijne volharding tot stand, evenals op zijnen aandrang de *association de prévoyance des médecins à Paris*, en nog in de laatste maanden toonde hij (zoo als reeds vroeger gemeld is) door het schenken van groote sommen gelds aan verschillende inrigtingen het belang wat hij in deze stelde.

Den 14den Maart is zijn stoffelijk overschot in tegenwoordigheid van een groot aantal Hoogleeraren en andere Geleerden ter aarde besteld.

MUNCHEN. — Als tegenhanger van het vroeger (bl. 77.) vermelde berigt uit Hessen-Darmstadt, zij medegedeeld, dat door eene in de eerste dagen van Maart verschenen rescript van het ministerie van Oorlog te Beijeren streng verboden is, om in de Beijersche militaireziekenhuizen, homoöpathie, Semmelkur, Morrisonspillen, sympathie en dergelijke modekuren in toepassing te brengen. Men is dien ten gevolge — zegt de All. Augsb. Zeit. — onder de militaire artsen benieuwd of de collega's, die tot dusver een dezer behandelings (?) wijzen volgden, in het vervolg hunne positie of wel hunne zoogenaamde wetenschappelijke overtuiging zullen opofferen.

— Van Breslau wordt den 8sten Maart gemeld, dat de *cholera* in de laatste week in intensiteit veel verloren heeft, zoodat in die week slechts 47 sterfgevallen aan cholera voorgekomen zijn.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Het adres door den Geneeskundigen kring aan de kiesvereenigingen gerigt, waarbij op de benoeming van geneeskundigen tot lid van den Gemeenteraad werd aangedrongen, heeft het gewenschte gevolg gehad, dat door ieder dezer een geneeskundige is voorgedragen. De vrijzinnige kiezersvereeniging heeft den door den kring als geschikten candidaat aanbevolen Geneesheer Dr. J. P. HEIJE gekozen, de kiezersvereeniging, de Grondwet, Dr. A. W. F. HERKENRATH, oud lid van den vorigen raad, de kiezersvereeniging onder den zinspreuk »Nederland en Oranje" Dr. J. J. F. H. T. MERKUS DOORNIK.

— Den 14den Maart is te Leyden tot doctor in de chirurgie gepromoveerd de Heer P. B. VAN HYFTE, Med. et Art. Obst. Doctor aldaar; tot Chir. et Art. Obst. Doct. de Heer J. Z. HERMAN, Med. Doctor.

— Den 15den Maart is onverwachts gedurende de uitoefening der praktijk overleden de Heer F. J. C. LYBER, Med. Doctor alhier, in den ouderdom van 50 jaren.

JAVA. — Door den Gouverneur Generaal is bevorderd tot Off. v. Gez. 2de kl. de Off. v. Gez. 3de kl. B. E. J. H. BECKING en C. J. SNELTJES, tot Apotheker 2de kl. de Apotheker 3de kl. A. BIERWITH, benoemd tot stads-apotheker te Samarang de Heer W. H. CRUGER.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 26 MAART 1853. 13.

KLINIEK.

ATHEROMA EN ATROPHIE VAN HET VAATSTELSEL, HERHAALDE HAEMOPTOË, EPISTAXIS EN DOOD DOOR HAEMORRHAGIA CEREBRI.

ZIEKTEGESCHIEDENIS EN LIJKOPENING,

MEDEGEDEELD DOOR PROF. G. E. V. SCHNEEVOOGT.

A. v. G., schoenmaker van beroep, 58 j. oud, was den 19den Februarij 1852 ten 3den of 4den male wegens haemoptoë in het Buiten-Gasthuis opgenomen. Zijn vader was gesneuveld; zijne moeder zou herhaalde malen aan allerlei bloedingen, onder anderen ook aan haemoptoë geleden hebben. Hij zelf had in vroegeren tijd veel neusbloedingen en in de laatste jaren veel bloedspuwingen gehad, daarenboven was hij voor ettelijke jaren in het Binnen-Gasthuis wegens fractura colli femoris dextri verpleegd en in 1850 alhier wegens haemoptoë. Alhoewel hij door het een en ander zeer verzwakt en vermagerd was, kon men echter niet zeggen, dat hij de gewone kenteekenen van den habitus phthisicus droeg.

Toen hij in 1851 hier verpleegd en naauwkeurig onderzocht was konden ook de physische verschijnselen van phthisis pulm. niet bij hem herkend worden; de percussie onder de beide claviculae was iets leeger, de ademhaling op sommige plaatsen een weinig meer blazend, maar toch geenszins genoeg om daarop de uitspraak aan longtering te baseren. Toen ook konden door het mikroskoop geene longvezelen aangewezen worden; maar de spirometer toonde slechts eene vitale longencapaciteit van 1650 cub. c. aan, terwijl zij, volgens mijne berekening, ongeveer 3250 had moeten bedragen. De diagnose van den pathologischen toestand der longen weifelde destijds tusschen infarctus haemoptoïcus en chronische splenisatie der longen, welligt na voorafgegane lobulaire pneumoniën. Dit laatste werd niet onwaarschijnlijk geacht om de herhaalde doffe en van plaats afwisselende maar telkens omschrevene pijnen in de borst, die meestal met ergere dyspnoea en koorts vergezeld gegaan waren, later telkens haemoptoë veroorzaakt en laatstelijk chronische blennorrhoea pulmonum achtergelaten hadden.

Behalve deze ziektetoestand trokken ook nog de verschijnselen der digestie onze aandacht en lieten de herhaalde klagten over dyspepsie, met pyrosis en vomitus, die soms zelfs bloedig was, ons aan een ulcus ventriculi denken. In weerwil daarvan en van eene febris catarrhalis, waardoor hij in de maand Maart 1851 overvallen werd, was hij in Mei van dat jaar toch weer zóo ver gebeterd, dat hij het Gasthuis wenschte te verlaten. Sedert dien tijd had hij echter meermalen aan haemoptoë en neusbloeding geleden, totdat de herhaling hiervan hem noopte in Februarij 1852 wederom tot ons zijne toevlugt te nemen. Hij hoestte toen veel, expectoreerde dikke, purulente sputa, waarin het mikroskoop weer geene fibrae kon vinden. De spirometer toonde genoegzaam hetzelfde cijfer voor de longencapaciteit als vroeger, te weten 1600 cub. c. Het resultaat van de auscultatie en percussie was weer, als vroeger, twijfelachtig; op sommige plaatsen was gemis aan, op andere versterkt respiratie-geluid, maar nergens bronchiaalademen; slechts hier en daar grove reuteling. — Dagelijks, een paar uren na den eten, kreeg hij pyrosis, doch zonder braking en pijn. — De neusbloedingen, de haemoptoë bleven zich gedurig weêr vertoonen en verzwakten den man tijdelijk zeer erg. Bleven zij weg dan releveerde hij zich eenigzins, om spoedig weer door dezelfde redenen tot denzelfden toestand terug te zinken. De tusschenpoozende koortsen, waarvan ook hij in het najaar van 1852 geenzins verschoond bleef, droegen het hare

er toe bij, om hem langzamerhand meer te doen verzwakken.

In de maand Julij was hij reeds begonnen over formicatie in de beenen en armen te klagen, als ook over duizelingen. Die klagte had zich in het verdere beloop zijner ziekte meermalen herhaald; ja die duizelingen waren soms zóo hevig geworden, dat zij hem het bewustzijn deden verliezen. Daarenboven was er nog een verschijnsel, 'twelk bijzonder onze aandacht getrokken had: het was de hardheid en het gekronkelde van de arteria radialis. Dit laatste was het, hetwelk aan onze diagnose en waardering van het geheele ziektegeval eene meer bepaalde rigting gaf. Wij meenden namelijk alles gereedelijk te kunnen verklaren, indien wij eenen ziekelijken toestand van het vaatstelsel in het algemeen aannamen. Dan toch was de haemoptoë van de bloeding uit de kleinere longslagaderen, de duizelingen en de neusbloedingen van de uitzetting der hersenslagaderen zeer goed af te leiden. Dan mogt er emphyseem op enkele, induratie op andere plaatsen van de long, chronische catarrh van de bronchi bestaan, maar zij kregen slechts eene ondergeschikte en secundaire beteekenis. De therapie werd doorgaans naar dit inzigt geleid. Het waren daarom acida mineralia, acet. plumb, pulvis digitalis, acetum digitalis, alumen, emollientia en ipecacuanha, die hem toegediend werden, terwijl men zich, bij hevigere haemoptoë, tot derivantia en het aanzetten van bloedzuigers boven het manubrium sterni bepaalde. Zoo werd de toestand slepende gehouden, totdat plotseling eene foudroyante apoplexie op den 13den Februarij dezes jaars een einde aan zijn leven maakte, vóór dat eenig geneeskundige tot hem had kunnen komen.

De lijkopening, die na 36 uren verrigt werd, leverde het volgende op. Reeds bij het wegnemen van het bovenste gedeelte van de schedelpan, schemerde het bloed door de dura mater heen. Op den voorsten lobus van het regter haemisphaerium lag een bloedcoagulum ter grootte van eene handpalm; een even belangrijk coagulum was aan de basis cerebri en strekte zich door het foramen occipitale tot aan het begin van het ruggemerg uit. Beide ventriculi laterales en de ventriculus tertius waren tot het dubbele uitgezet door bloed, dat door den aquaeductus Sylvii tot in den 4den ventrikel voortliep. Het regter corpus striatum was door het bloedcoagulum geheel door midden gespleten; aan de fossa Sylvii had er uitstorting op de basis cranii plaats gegrepen. De wand van het foyer apoplectique in het regter corpus striatum bestond geheel uit gemacereerde hersenmassa, die in vlokken afhing, en die rondom sterk met bloed geimbibeerd en verderop met hyperaemische plekken bezet was. Na wegspoeling van het coagulum, bleef een klein gedeelte aan een klein, vrij daarin hangend slagadertje vast zitten, dat in de diepte van het corpus striatum verliep, en waarin vermoedelijk de oorsprong der haemorrhagie gezocht moest worden. De beide thalami nervorum opticorum waren gezond; de geheele hersenmassa was sterk gepointilleerd en week; de commissura mollis had ontbroken, of was van elkander gescheurd. De grootere hersenvaten, de circulus Willisii, arteria basilaris enzv., vertoonden geen atheroom, maar waren zoo verdund, dat zij overal als venae te zamen vielen.

De longen waren overal zeer sterk geadhaereerd, vooral aan de toppen; de pleura pulmonalis was op onderscheidene plaatsen zeer verdikt. Het longweefsel was zeer pigmentrijk, op sommige plaatsen emphysemateus, op andere, en vooral in de toppen, zeer verhard, gespleniseerd. In elken longtop was eene kleine holte, met ongelijke vaste wanden, die met eene drooge, gele, brokkelige massa bedekt waren, en die wij, daar er noch in den omtrek, noch ergens anders in de longen tuberkels te ontdekken waren, voor bronchiaalzakken moesten houden. De grootere bronchiaaltakken waren met slijm gevuld; de fijnere takjes waren zeer verdikt. De grootere takken van de arteria pulmonalis vertoonden gele plekken van atheroom afhankelijk; dit was ook in de kleinere takken te herkennen, en meer in de linker, dan in de regter long. In beiden was overigens de groote dunheid der vaatwanden in het oogvallend, waardoor het longweefsel er overal door henenscheen en de vaten met de stompe punt van de schaar gemakkelijk werden doorgestooten. Daarbij liet de binnenste

vaatrok bij de minste trekking of wrijving los.

Het hart was normaal van grootte, de linker ventriculus was concentrisch gehypertrophiëerd; de valvulae semilunares aortae hadden eenige kleine openingen. De arcus aortae en de aorta zelve, vertoonden vooral bij de bifurcatuur der iliacae, atheromateuse en hier en daar zelfs verkalkte plekken.

De lever was bloedrijk, notenmuscaatachtig, grofkorrelig; de milt slechts weinig vergroot, maar zeer gerimpeld. De nieren hyperaemisch met vast op zittende kapsel, en met eene menigte kleine kysten. De blaas zeer uitgezet en met urine gevuld. De maag met slijm bedekt, sterk gemammeloneerd bij den pylorus, met enkele petechien in het slijmvlies en met eenige likteekenen van vroegere erosien. De intestina normaal, en overigens geen spoor van ulceratie. Het regter collum femoris was verdikt en vormde een stomperen hoek dan gewoonlijk; het been was daardoor verkort en de trochanter minor uitgezet.

Daarenboven had hij hydrocele aan den regter kant, met verdikking van de tunica vaginalis, wier oppervlakte op sommige plaatsen met kalkpunten bezet was.

De epicrise van dit ziektegeval zal gemakkelijk door iedereen gemaakt kunnen worden. De lijkopening lichte de verschijnselen, gedurende het leven geobserveerd, zoo volledig toe, dat er ter naauwernood iets behoeft bijgevoegd te worden. Wij hadden hier namelijk met een vermoedelijk primair-pathologischen toestand van het vaatstelsel te doen. Het atheroom aan den eenen, de dunheid en teerheid der vaatwanden aan den anderen kant, gaven tot de bloedingen uit den neus, uit de longen, uit de maag en eindelijk in de hersenen aanleiding. Zij moesten al ligtelijk ontstaan bij al wat tot actieve-congestien, (waartoe het concentrisch hypertrophische hart nog meer disponeerde), en tot stases in eenig der betrokkene organen aanleiding gaf.

Het erfelijke moment, dat hier van de moeder afkomstig was, bragt ons in den aanvang in den war. Men is zooveel meer gewend die erfelijkheid bij haemoptoë en phthisis te herkennen, dan bij bloedspuwing aan de *Bluter-diathese* te denken, dat wij daardoor lang het vermoeden van tuberculose vast hielden, 't welk door de auscultatie en percussie aanvankelijk geenszins weerlegd werd. Eerst langzamerhand en grootendeels langs den weg van uitsluiting kwam de betere diagnose tot stand. De juiste oorzaak der pneumorrhagien te herkennen, is toch vaak zeer moeijelijk, en de tuberculose bekleedt daarbij voorzeker eene e erste plaats. Doch (zoo redeneerden wij) ware zij hier aanwezig geweest, dan zou zij, bij den langen duur van het ziekteproces en bij de herhaalde bloedspuwingen ongetwijfeld eer in verweeking, in phthisis overgegaan zijn. Cavernes konden echter bij het herhaalde onderzoek niet aangetoond worden, en het mikroskoop liet nooit eenig spoor van fibrae vinden. Het ware intusschen nog mogelijk geweest, dat de tuberculose alleen langzamerhand meer algemeen geworden was, zonder dat verweeking daarbij plaats vond. Het physisch onderzoek van de borstkas was niet in staat het minder waarschijnlijke van dit vermoeden te bewijzen. De spirometer echter vulde hier aan, wat er aan de argumentatie ontbrak. Hij leerde dat de longen-capaciteit in 1½ jaren slechts zoo weinig verminderd was, dat hier ook aan eene algemeene knobbelafzetting, noch aan belangrijk toenemende cavernes gedacht kon worden. Derhalve zochten wij naar eene andere oorzaak, en hierbij waren het twee toestanden, waarbij wij langer bleven stilstaan, te weten chronische pneumonie, en infarctus haemoptoïcus. Maar tegen de eerste zoowel als tegen de laatste, pleitteden genoegzaam dezelfde consideratiën, die de diagnose van tuberculose minder aannemelijk maakten. Men zou van beiden eenen stationairen toestand hebben moeten aannemen, zoo als hij ter naauwernood bij de frequentie en hevigheid der bloedspuwingen te wachten was. De atheromateus veranderde en gekronkelde arteria radialis bragt ons eindelijk op het goede spoor van eene diagnose, die de verklaring van alle ziekteverschijnselen gereedelijk toeliet, zooals zij voor de bloedingen hierboven reeds gegeven werd. De chronische bronchitis werd daardoor enkel met den door haar veroorzaakten hoest, het gelegenheidgevende moment voor de herhaalde pneumorrhagien.

De chronische catarrhus van de maag, de

gemammeloneerde oppervlakte van het pylorus-gedeelte, verklaarden de stoornissen in de digestie zeer goed; die stoornissen waren niet toereikende geweest om ons, gedurende het leven, met zekerheid een ulcus ventriculi te laten onderstellen; maar het vaak uitgesproken vermoeden daarvan was, blijkens de onderscheidene likteekenen van erosien, toch niet zoo zeer ver van de waarheid verwijderd.

De therapie had eerst, door de juistere diagnose, hare noodige vastheid erlangd. Acida mineralia, adstringentia werden op den duur, in verband met emollientia, nutrientia en digitalis bij voortduring gegeven, en telkens met een meer of minder gunstig effect; waarbij het opmerkelijk was, dat het veelvuldig gebruik van zuren hem nooit verslimmering van de pyrose bezorgde. Aan eene radicale kuur viel natuurlijk niet te denken.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

IETS OVER DE LEPRA IN EGYPTE EN IN HET NOORDEN. — Gelijk men weet heeft de door zijn werk over zielsziekten alsook door zijn aandeel aan het *Archiv. fur physiologische Heilkunst*, eervol bekende Prof. W. GRIESINGER het land zijner vaderen met dat der Egyptische Pacha's verwisseld en bebouwt thans het voor de historische ziektekunde immer nog vruchtbare veld, waar pest en lepra reeds sinds het begin der historische tijden tot op den huidigen oogenblik zelfs nog welig genoeg tieren. De kleine medeedelingen tot de laatste ziekte betrekkelijk, die deze Duitsche CLOT BEY in het jongst verschenen II *Heft v. B. van Virchow's Archiv.* publiek maakte, behelzen een en ander, waarvan wij te eerder kennis mogen nemen, wijl ten spijt der zorgen van het moederland onze West-Indiën meer en meer onder die afschuwelijke ziekte wegkwijnen. (Vergelijk onze vroegere medeedelingen over *Lepra* in dit blad. Jaarg. I. p. 434.) Intusschen gelijk GRIESINGER zelf zegt, de classieke arbeid van DANIELSSEN en BOECK over dit onderwerp kan op vele punten naauwelijks meer dan toevoegsels en verbeteringen doen verwachten.

Doch ter zake. Zes naauwkeurig waargenomen ziektegevallen, van welke eene de gelegenheid tot lijkopening opleverde, leidden G. tot het eindbesluit, dat de Egyptische lepra volkomen met die van het Noorden identisch is. Omtrent de oorzaken der ziekte kon G. nog tot geen volkomen zekerheid geraken, hoewel hij doet opmerken, dat ook in Egypte het gebruik van gezouten visch zeer algemeen is. Vele soorten van visch, eerst gezouten en dan even gebraden of gerookt, maar altijd in een scherp naar rotting riekenden toestand, worden daar onder den naam van *Fijsich* door de lagere volksklassen in massa genuttigd. De ziekte wordt in Egypte niet voor contagieus gehouden. Bij de helft zijner lijders vond G. likteekens of andere onmiskenbare sporen van voorafgegane syphilis. Buitendien kwamen hem in Caïro nog twee gevallen van verouderde syphilis voor, in den vorm eener tuberculeuse ontaarding der huid, die zich in niets van die, welke aan de lepra eigen is, onderscheidde; wel was de gevoeligheid der huid ongedeerd en de algemeene ligchaamsgesteldheid vrij voldoende; maar het een zoo wel als het ander kan ook bij de tuberculeuse lepra gedurende langeren tijd plaats vinden, zoodat men inderdaad niet regt wist of men met syphilitisch huidlijden dan wel met beginnende lepra te doen had. G. meent, dat DANIELSEN en BOECK de mogelijkheid van het ontstaan van *lepra* uit syphilitische oorzaak wat al te stout ontkennen, terwijl zij kortweg hem een weetniet noemen, die op de gelijkheid in vorm van syphilitisch huidlijden met lepra wijzen, en terwijl zij bij hun eigen onderzoek naar de oorzaken dier ziekte de syphilis ten eenen male voorbijgaan.

Overigens bevestigt G. de door DANIELSEN en BOECK geleverde beschrijving van het huidlijden, vlekken, knobbels en likteekenen, ten volle evenzeer de in verweeking overgaande, met verzwering eindigende knobbelvorming in de slijmvliezen van neus, kaak en strottenhoofd. Wat ons verwonderde is dat GRIESINGER geenerlei melding maakt van den *acarus scabiei.*

Voor de twee vormen van *lepra*, de anaesthetische en de tuberculeuse bevestigt G. de reeds door zijne beide voorgangers gemaakte opmerking, dat zij althans in het zuiden bijna steeds zamengaan; ook hij zag in geen geval de sensitive paralyse zonder de sporen van voorafgegane tuberkels. Een punt, waarop vooral de aandacht van G. viel, was de huidanaesthesie, wier uitbreiding na herhaald onderzoek met naalden vastgesteld, hij op eene regt praktische wijze, (door eenvoudige schetsen der ledematen, waarop de anaesthetische plekken geschaduwd zijn) onder het oog brengt. Uit die figuren blijkt: hoe de anaesthesie in de gevallen, waar zij bijna alleen stond evenzeer als in die, waarbij de tuberkelvorm meer ontwikkeld was, zich bijna geheel tot de ledematen bepaalde; hoe zij in hooge mate symmetrisch aan beide zijden des ligchaams zich uitstrekte; hoe verder de strek- meer dan de buigvlakte is aangedaan, hoe ook bij verdere uitbreiding over armen en beenen in handpalm en voetzool het gevoel nog behouden bleef, zoodat G. dan ook den, door de Noordsche geneesheeren uit de gevoelsparalyse der voetzool afgeleiden, waggelenden gang in zijne gevallen niet kon waarnemen.

GRIESINGER vermeldt, dat de nachtelijke beenpijnen in de tibiae, ook in die zijner gevallen, waar zich geen voorafgegane syphilis liet aantoonen, aanwezig waren. Ten overvloede herinneren wij hier aan de buitendien

bekende ongenoegzaamheid der diagnostiek, die in de nachtelijke exacerbatie van beenpijnen stellig een kenmerk van haren syphilitischen aard wil vinden. Belangrijke waarnemingen omtrent den oorsprong dezer pijnen, en in het algemeen der aan de anaesthesie voorafgaande hyperaesthesie op andere plaatsen worden door DANIELSSEN in zijn jongste verslag uit het hospitaal voor spedalsked te Bergen medegedeeld. Niet zelden was plaatselijke ontsteking der zenuwen, met uitgang in exsudaat de pathologisch-anatomische grond der verschijnselen. Dit was het geval bij eenen lijder, die na voorafgegane photophobie en pijnen in het oog, vrij spoedig blind werd; terwijl er bij het leven, behalve wat tranenvloed en verwijding der pupil niets objectiefs te ontdekken was, deed de sectie een dik vast exsudaat, rondom het chiasma n. opticorum ontdekken. De gezigtszenuw zelf leed pas secundair, en werd door het omliggende exsudaat gedrukt, en later atrophisch, van daar de amaurose. Zij is dus werkelijk onderscheiden van die, welke Dr. SCHRANT als gevolg van ontaarding der zenuw van binnen uit, door colloïd ontwikkeling, deed kennen, en van de sereuse infiltratie der zenuw, waarop DANIELSSEN door JASK uit Weenen, als oorzaak van amaurose opmerkzaam gemaakt werd.

Overeenstemmende anatomische veranderingen, namelijk vast exsudaat in den buitensten omtrek en rondom de zenuwen, meer dan in het weefsel zelve vond DANIELSSEN zoowel aan de zintuigzenuwen, zoo als de opticus en acusticus, als ook geheel en al plaatselijk; aan spinaalzenuwen b. v. aan den n. ulnaris, aan den n. tibialis. Ook hier hetzelfde klinische beloop; in het geval, waar men bij de sectie een neuroma van den acusticus (vezelig exsudaat in de arachnoïdea rondom de zenuwvezels) vond, gingen oorsuizen en subjectieve geluiden aan de doofheid vooraf en later er meê zamen. Op de vaak plaatselijke en peripherische neuritis aan de zenuwen der ledematen, steunt de met goed gevolg door DANIELSSEN in 't werk gestelde plaatselijk antiphlogistische behandeling der huidhyperaesthesie. Opmerkelijk is de door DANIELSSEN aangeteekende nachtelijke exacercatie dezer zenuwpijnen.

Wat G. aangaande de bij het lepreuse huidlijden meestal betrekkene watervaten en watervaatsklieren meêdeelt, betreft ook het effect van het, bij ons in andere ziekten zoo vaak gebruikte, iodetum kalicum.

Bij eenen lijder, die aan beide armen slechts enkele kleine, harde, bewegelijke, niet pijnlijke klieren had, openbaarde zich, nadat hij 8 dagen op de kliniek met grootere doses iod. kalicum behandeld was, onder verschijnselen van koorts eene aanmerkelijke pijnlijke phlegmone rondom en boven de gezwollen klieren, die onder eene eenvoudige behandeling wel na een dag of vier grootendeels verdween, maar toch een hardere plek in het onderhuidsche bindweefsel achterliet. Bij een anderen lijder was een spoelvormige, deegachtige, weinig pijnlijke zwelling in de huid aan de binnenzij van den arm aanwezig, zoo het scheen, exsudaat in het bindweefsel rondom een klier en rondom een watervat. Hier bleef de plaatselijke aandoening onveranderd, maar de klieren aan de onderkaak zwollen op en onder matige koortsbeweging ontwikkelde zich een met acuut rheumatisme overeenkomende pijnlijkheid en moeijelijke bewegelijkheid der gewrichten, die intusschen spoedig weder verdween. Ook deze lijder had, vóór die verschijnselen zich vertoonden, iod. kalicum in zeer groote hoeveelheid (er staat echter niet bij hoeveel?), hoewel maar gedurende drie dagen, gebruikt. GRIESINGER laat, en wij gelooven met regt, in 't midden of deze phlegmone toevallig was, dan wel een gevolg van het in grootere hoeveelheid toegediende middel. Dat vermoeden is echter niet geheel zonder grond, wijl DANIELSSEN en ROECK na de aanwending van iod. kalicum in gewone dosis (?) bij de tuberkelvorm der lepra zwelling en erythem der huid waarnamen, terwijl kleine giften daarentegen een gunstigen invloed op de verdeeling der huidtuberkels uitoefenden; ditzelfde nu zag GRIESINGER bevestigd. Z.

KUNNEN ZIEKTEN VAN HET RUNDVEE HET GEBRUIK VAN DE MELK SCHADELIJK MAKEN? Dr. STADELMANN heeft in CASPER'S *Vierteljahrsschrift f. gerichtliche Medicin.* II 2 aangetoond. dat de gevoelens of ziekte in het algemeen de melk der koeijen schadelijk voor de gezondheid der menschen maakt, nog altijd zeer verdeeld zijn. Eenigen houden de melk van dieren aan besmettelijke en chronische ziekten lijdende voor hoogst schadelijk, terwijl wederom anderen beweren, dat bij ziekten van het rundvee slechts eene zoodanige verandering in de melk wordt geboren als nu en dan zekere physiologische toestanden ook te weeg brengen. Nimmer is nog, volgens hunne meening, de schadelijke verandering der melk noch het schadelijke van het gebruik daarvan zeker en bepaald aangetoond. Evenals het vleesch van dieren, door besmettelijke ziekten aangedaan, ongestraft kan gegeten worden, moet de melk, het laatst van alle uitscheidingen, den invloed van ziekten ondervinden. Bovendien houdt de melkafscheiding bij eenigzins belangrijke ziekten reeds spoedig op. STADELMANN deelt dit gevoelen niet geheel. Zuiver plaatselijke ziekten, van hoeveel invloed zij ook op de afscheiding der melk zijn, komen, volgens hem, hier niet in aanmerking, dewijl de melk qua talis daardoor niet schadelijk voor de gezondheid der menschen wordt. Bij de inwendige ziekten moet men wel een verschil tusschen besmettelijke en niet besmettelijke ziekten maken, en bij de laatsten wederom tusschen chronische en acute ziekten. De melk van dieren aan chronische niet contagieuse ziekten lijdende (bijv. tuberculose) is slechts in zóoverre ongezond, voor zoover zij de voedende bestanddeelen niet in voldoende hoeveelheid bevat en wordt dus wegens een onvoldoend voedingsvermogen nadeelig. Zelfs gaat Sehr. zóover, dat hij het gebruik van welke melk ook, zelfs van de gezondste koe, als eenig en uitsluitend voedsel van kinderen volstrekt afkeurt, en de ontwikkeling en ontstaan der scrophulosis daaraan toeschrijft.

De melk van koeijen aan acute niet contagieuse ziekten lijdende, bezit tevens weinig voedend vermogen, en is als onvoldoend voedingsmiddel af te keuren, ofschoon

zij niet zoodanig is veranderd, dat zij voor de gezondheid *direct* nadeelig is. Anders is het bij besmettelijke ziekten. Het is niet te ontkennen, dat al hoewel er vele gevallen en wel door geloofwaardige schrijvers zijn medegedeeld van het onschadelijke van het gebruik van vleesch en melk van dieren aan contagieuse ziekten lijdende, medegedeeld zijn, er toch ook gevallen van even zoo geloofwaardige schrijvers bestaan die juist het tegenovergestelde beweren. De zaak is derhalve nog niet uitgemaakt. Tevens is het ook bekend, zegt St. dat eene gezonde spijsvertering dikwijls de ziekelijke stoffen onschadelijk voor de gezondheid maakt, maar bij eene zwakke, minder goede spijsvertering, — en bij zoodanigen toestand wordt zeer dikwijls melk gebruikt, — loopt men gevaar, dat die stoffen niet zoodanig worden veranderd, dat ze voor het menschelijk organisme schadelijk worden door resorptie van het contagium. De Schr. van deze praemissen uitgaande, wil dus de melk van dieren aan miltvuur en hondsdolheid lijdende onvoorwaardelijk verboden zien, doch bij de tongblaar en het klaauwzeer wil hij voor het gebruik der melk waarschuwen als niet voordeelig voor het menschelijk ligchaam en voor kinderen zelfs levensgevaarlijk. HERTWIG had immers het gevoelen van anderen tegengesproken, dat de melk van zulke koeijen in *alle* gevallen schadelijk was, omdat slechts zelden gevallen waren voorgekomen, waarin deze melk nadeelige toevallen bij den mensch had veroorzaakt, hetwelk echter wederom door HILDDEBRAND daardoor wordt verklaard, dat in boosaardige gevallen, de slechte staat der melk de menschen reeds van zelve het gebruik walgelijk doet worden. Komen echter in streken waar de tongblaar en het klaauwzeer heerschen, ook gevallen van miltvuur voor, dan moet de policie het gebruik der melk ook bij die ziekten onvoorwaardelijk verbieden.

De veranderingen, die de melk zelve door andere oorzaken dan door ziekte ondergaat, kunnen in het algemeen in twee rubrieken worden verdeeld en wel in de veranderingen, die óf de bestanddeelen der melk hebben ondergaan òf, dat de melk vreemde bestanddeelen heeft opgenomen door voedsel of ten gevolge van zekere processen in het ligchaam der koe. De eerste soort, wanneer zij ook niet direkt schadelijk zij, is geene normale melk, is dus geen normaal voedingsmiddel. Bij het tweede punt merkt Schr. aan, dat de quaestie: of planten- en minerale vergiften in de melk onveranderd overgaan, en wanneer zij ook al veranderd overgaan, de melk niet schadelijk door het gebruik wordt, niettegenstaande de onderzoekingen van HERTWIG, PARMENTIER, DÉGEUX en anderen, nog op verre na niet beslist is.

Er worden behalve dien nog veranderingen in de melk waargenomen, die van andere meer uitwendige oorzaken afhangen. Zij zijn: 1°. Het spoedig zuur worden der melk; dikwijls reageert de melk terstond na het melken zuur, of ziet men dit eerst bij het koken. Eenigen hebben dit aan overmatig zuur in de maag enz. toegeschreven, hetgeen echter door velen wordt tegengesproken. Volgens S. moet de oorzaak in de werking van al te sterke zomerhitte, onzindelijke gereedschappen, onweder enz. gezocht worden.

2°. Moet vermeld worden de taaije melk, die bij het uitgieten zonder room af te scheiden, zich in draden laat trekken, waarop blazen komen, die een groen- of blaauwachtige room afzet en zeer moeijelijk gekarnd wordt. Men weet niet of deze verandering aan eene qualitatieve verandering der kaasstof hare oorsprong verschuldigd is, evenmin is men het eens omtrent andere oorzaken, die door eenigen in gastricismen, door anderen weder in de zure uitwasemingen in de melkkamers enz. worden gezocht.

3°. De bittere melk, volgens HERTWIG ontstaan door dat het vee scherp bittere planten heeft gebruikt. Chemisch noch mikroskopisch is het echter nog niet bewezen, dat deze verandering uit het overgaan van de bestanddeelen der gal in de melk, zoo als sommigen beweren, ontstaat. Eene onzindelijke behandeling der melk, haar bewaren in dompige vertrekken of vochtige, slechte kelders kunnen ook deze verandering in het leven roepen.

4°. De bloederige melk, zoodat er roode strepen in de melk of een rood bezinksel gezien worden, of dat zij geelachtig rood is gekleurd. Meestal ontstaat deze kleur door plantenstoffen. Bloed kan alléén voorkomen bij beleedigingen der uijers, terwijl bij miltvuur nu en dan de vezel- en kleurstof van het bloed in de melk kunnen overgaan.

5°. Waterige melk, een gevolg van gebrek aan vaste bestanddeelen, bij algemeen slechten toestand van het vee en vooral der spijsvertering, doch hoofdzakelijk door slecht voeder.

6°, 7°. Blaauwe en gele melk, volgens FUCHS een gevolg van infusorien-vorming (vibrio cyanogenus en xanthogenus) volgens HAUBNER bij blaauwe melk door schimmelvorming. Al deze veranderingen zijn niet direct schadelijk voor de gezondheid der menschen, die deze melk-soorten gebruiken, maar zij missen hun voedend vermogen.

Eenige deskundigen hebben in de spoedige stolling der melk een middel willen vinden om de schadelijkheid der melk van zieke koeijen aan te toonen. Stolt de melk bij het koken of kort na het opkoken niet, dan is zij niet ongezond en kan veilig gebruikt worden. Dit moet echter nog door een naauwkeurig onderzoek nader worden uitgemaakt.

Bij het uitgebreide gebruik van melk als voedsel en vooral voor kinderen, die de moederborst moeten ontberen, moet een nader onderzoek der veranderingen, die de melk door verschillende omstandigheden ondergaat, hoogst wenschelijk worden geacht, waarbij het voeder der koeijen en hunne stalling niet alleen, maar ook de opleiding en uiterlijke omstandigheden van het kind, dat melk gebruikt, niet uit het oog mag verloren worden. Een uitsluitend gebruik van koemelk, vooral bij de armen in groote steden, wordt dikwijls niet met een goed gevolg bekroond.

Bij de quaestie of vergiften uitwendig gebezigd scha-

delijk voor de melk kan worden, moeten wij nog op eene mededeeling van Dr. HEPPENER wijzen (*Kunst- en Letterbode* 1848, 10), waarbij een geheel boerenhuisgezin aan eene kwikvergiftiging leed, nadat het de melk eener koe had gebruikt, die met ungt. Neapol. ter verdrijving van ongedierte was ingesmeerd. (Zie ook: VAN HASSELT, *De noodzakelijkheid van algemeen toezigt op het gebruik van vergiften*, enz. bl. 66, en anderen).

VERVALSCHINGEN VAN DROOGERIJEN EN PHARMACEUTISCHE BEREIDINGEN. — Wij hebben onze mededeelingen van de vervalschingen der voedingsmiddelen, die door de *Analytical Commission* waren ontdekt en bekend gemaakt, een geruimen tijd gestaakt. De reden hiervan was, dat de laatste onderzoekingen dier commissie betrekking hadden op spijzen, waarvan de meeste, voor zoo ver wij weten, zelden hier uit Engeland ingevoerd en gebruikt worden, en dus voor onze lezers van minder belang zouden zijn. Zoo werden onderscheidene monsters van ingelegd vleesch en van visch, vooral anchovis, van vruchten, geleijen enz. onderzocht en daarbij ontdekt dat de eersten veelal geheel of gedeeltelijk uit stoffen van minder goede qualiteit, dan waarvoor zij verkocht werden, bestonden, terwijl in de ingemaakte vruchten niet zelden aanzienlijke hoeveelheden koper voorkwamen, die hare aanwezigheid aan opzettelijke bijvoeging, vooral om eene schoone kleur te verkrijgen, of aan eene onvoorzigtige bereidingswijze te danken hadden. De commissie heeft thans een nieuw veld van onderzoek betreden en is voornemens ook de vervalschingen die ten opzigte van droogerijen en pharmaceutische bereidingen plaats hebben, na te gaan. Wij behoeven niet uitvoerig aan te toonen dat zoodanig onderzoek, vooral wanneer daarbij de namen van hen, die zich aan een schandelijk bedrog schuldig maken, niet verzwegen worden, niet minder goede vruchten belooft, dan die welke het aan de kaak stellen van de vervalschingen der eetwaren in Engeland reeds heeft opgeleverd.

Vervalschingen van het voedsel, in het algemeen, zegt de commissie in hare inleiding tot deze nieuwe onderzoekingen, zijn zoo laakbaar en schandelijk, dat zij aarzelt om te zeggen dat die van droogerijen en pharmaceutische praeparaten nog erger zijn. Beide zijn even stuitend voor het gevoel en voor het oordeel van elk regtschapen mensch, hetzij arts of chirurg, fabriekant of handelaar. De moeijelijkheden in het genezen van ziekten, zijn over het algemeen groot genoeg, zonder dat zij vermeerderd behoeven te worden door de bedriegelijke handelingen van vuige speculanten. Een naauwkeurig onderzoek van de hoedanigheid der geneesmiddelen wordt maar al te zeer veronachtzaamd. Welk fabriekant zoude de tot zijne fabriek benoodigde stoffen aankoopen, zonder vooraf eene proef aan een onderzoek te onderwerpen? Welk goud-raffinadeur zou een metaal voor goud koopen, zonder zijne waarde eerst naar behooren te toetsen? Maar wordt bij den aankoop van droogerijen en pharm. praeparaten, die in het menschelijk organisme moeten opgenomen worden, en die op deszelfs zamenstel moeten inwerken, steeds dergelijke naauwgezetheid in het oog gehouden?

De commissie heeft zich ten eerste met het onderzoek van de laudanum of tinctura opii der Londensche pharmacopoea bezig gehouden, die bereid wordt door 3 deelen opiumpoeder met 32 deelen spir. v. rft., gedurende 7 dagen te macereren, daarna uit te drukken en te filtreren, en welke volgens de onderzoekingen van PHILIPS en SQUIRE een specifiek gewigt heeft van 952, terwijl 13 minims (ongeveer greinen) de oplosbare stoffen van 1 grein opium moeten bevatten. Van 21 monsters laudanum, elk van 2 ℥ en bij even zoo vele verschillende pharmaceuten gekocht, wier naam en woonplaats worden opgegeven, werd het specifiek gewigt en het gehalte aan oplosbaar extract onderzocht. Het eerste verschilde van 933—1036 en één grein oplosbaar extract beantwoordde aan 4,5—34,5 *minims* van de laudanum. Hieruit blijkt genoegzaam de weinige gelijkheid in zamenstelling van het geneesmiddel bij de verschillende handelaars. Het voorschrift van den arts kan, volgens de C. naar een half dozijn pharmaceuten gezonden worden, zonder dat twee van hen zijnen patient de bedoelde hoeveelheid opium leveren. Noch de naam van den chemist, noch de prijs, die voor het middel verlangd wordt (zij verschilde bij de 21 pharmaceuten voor de zelfde hoeveelheid van 60 ct. Nederl. tot *f* 1.50) geeft hieromtrent eenigen waarborg. Een praeparaat gaf weinig meer dan de helft der door de pharmacopoea voorgeschrevene hoeveelheid, een ander meer dan 4 malen die quantiteit. (Het komt ons echter voor, dat het verkieslijker zoude geweest zijn indien de C. vooraf de verschillende hoedanigheid van de opium van den handel had onderzocht; de zoo zeer uiteenloopende zamenstelling van de laudanum zou dan, meenen wij, ligt te verklaren zijn geweest.)

Daarna werden de vervalschingen, waaraan het scammonium blootgesteld is, onderzocht. Van deze gomhars werden 13 monsters in den toestand waarin zij wordt ingevoerd, namelijk in klompen, aan eene analyse onderworpen, terwijl 17 monsters in poedervorm, zoo als zij bij de verschillende pharmaceuten werd verkocht, onderzocht werden. De C. stelt op den voorgrond dat zuivere scammonium van goede qualiteit, met aether sulphuricus behandeld, niet minder dan 78 pCt. hars, het werkzaam bestanddeel, oplevert, terwijl de overige 22 pCt. uit gom en water, met een weinig amylum, houtstof en zand bestaan, en dat 100 grein niet meer dan 3 grein asch geven. De resultaten van het onderzoek waren dat van 13 monsters ingevoerde scammonium, slechts *een* onvervalscht was, gevende 79.60 pCt. hars, 11 waren meer of min vervalscht en hun harsgehalte bedroeg van 46.20—72 pCt.; terwijl één van deze 11 slechts 13.20 pCt bedroeg; de bijgemengde stoffen beliepen van 8—73 pCt.; één van de 13 monsters was geheel nagemaakt, en zamengesteld uit guajak- en jalappe-hars, met veel houtvezels, celweefsel en andere onoplosbare stoffen. De stoffen, die tot de vervalschingen hadden gediend, waren, voor zoo ver men

kon ontdekken, grootendeels onzuiver krijt en tarwemeel, soms met zand of andere aardachtige stoffen, gom en groote hoeveelheden houtvezels en celweefsel. Van de 17 monsters scammoniumpoeder, bij verschillende droogisten en pharmaceuten gekocht, was slechts één onvervalscht, gevende 76.40 pCt. hars. Alle de andere waren, soms voor een zeer groot deel, vervalscht. De bijgemengde stoffen bedroegen van 18—65 pCt. van het geheele artikel en de hars verschilde van 27.20—65.60 pCt. d. i. sommige van de monsters bevatten minder dan ¼ van de vereischte hoeveelheid scammonium. In deze monsters bestonden de vervalschingen hoofdzakelijk uit bovenmatige hoeveelheden tarwemeel, dikwijls met wat krijt en soms zand of andere aardachtige stoffen. Het blijkt dus dat het grootste gedeelte van de scammonium reeds vervalscht wordt ingevoerd, waaromtrent men nadere bijzonderheden bij PEREIRA *Materia Medica* kan vinden — en dat ook na haren invoer in Engeland, vreemde stoffen, vooral tarwemeel er worden bijgemengd. De C. zegt dat het in sommige gevallen zeer goed mogelijk is, om te bepalen of het meel er na den invoer der gombars is bijgevoegd of niet, namelijk door den toestand der amylum-korrels. Wanneer amylum buitenslands bij de scammonia gevoegd is, wordt het er bijgemengd terwijl de hars week is; de korrels dringen dan in de hars in en worden er mede overtrokken op eene zoodanige wijze dat het later tot poeder brengen, ze er nooit geheel van kan bevrijden. Is daarentegen het amylum bij de hars gemengd, nadat zij tot poeder gemaakt is, zoo behouden de korrels haar gewone voorkomen. De door gemeld onderzoek in het licht gekomen feiten, geeft aan de C. aanleiding tot ernstige opmerkingen; zij meent dat wanneer men uit de vervalschingen der scammonia, gevolgtrekkingen mag maken tot die der overige geneesmiddelen, de onzekerheid waarin men verkeert ten opzigte van de werking en kracht der medicamenten, alle berekeningen en pogingen der geneeskundigen nutteloos maakt, en hunne patienten dikwijls aan het grootste gevaar zal kunnen blootstellen.

Uit het onderzoek van een groot aantal monsters reuzel, zoowel uit de *Docks* te Londen, als bij verschillende handelaars in deze stad verkregen, bleek dat deze stof niet zelden in hoogen mate vervalscht wordt, zoowel door middel van water en aardappelenmeel, als door sommige zouten, als: keukenzout, aluin, koolzure potasch, soda en kalk, welke moeten dienen om te bewerken dat de reuzel water houdt of om hare consistentie en kleur te verbeteren. De reuzel die het meest aan vervalsching blootstaat is die, welke in tonnen in den handel gebragt wordt, en van deze voornamelijk die, welke in Engeland bereidt wordt. De Iersche werd slechts zelden vervalscht bevonden. Van meer dan 100 monsters reuzel, die onderzocht werden, en voornamelijk van klein-handelaars waren verkregen, werden slechts 7 vervalscht aangetroffen.

EENE NIEUWE WIJZE OM KINDEREN TE VOEDEN EN GENEESMIDDELEN IN TE VOEREN, heeft Dr. HENRIETTE te Brussel, in een bijzonder uitgegeven brochure bekend gemaakt. De Schr. aan het hoofd van het vondelingen huis te Brussel geplaatst, ondervond even als ieder geneesheer, zeer dikwerf moeijelijkheden bij het toedienen van onaangenaam smakende geneesmiddelen; bovendien zag hij dikwerf kinderen die zeer zwak ter wereld komende, de borst niet konden vatten, en zoo door gebrek aan voedsel komen. Om hierin te voorzien, raadt hij aan, het voedsel of de geneesmiddelen door middel van een spuitje, dat een eetlepel vocht kan bevatten, door de neusgaten in te spuiten. Men behoeft de punt van het spuitje slechts één lijn ver in de neus in te brengen, om dan door een zacht inspuiten het voedsel enz. tot in de maag te doen komen, dat door de fossae nasales op het achterste gedeelte van de pharynx komt, van daar langs den oesophagus verder gaat. Een klein gedeelte van het ingespoten vocht komt in den mond, hetgeen bij pasgeborenen die de borst niet wilden vatten, nog dat voordeel heeft, dat ze de lippen bewegen als of ze iets slikten, waarna ze beginnen te zuigen en eindelijk regelmatig te slikken, en vervolgens behoorlijk de borst vatten. Somtijds moet men nu eenige dagen de inspuitingen herhalen, wanneer het kind weder weigert de borst te nemen. De Schr., die reeds deze wijze veelvuldig heeft aangewend, zag nimmer eenig lastig verschijnsel daardoor ontstaan. Men kan zich voorts, volgens H., van deze inspuitingen bedienen bij den schijndood, bij diepe coma, bij de ziekten van den mond of der slik-werktuigen, bijv. aangroeijingen van den tong, gespleten verhemelte, kwik-salivatie, amygdalitis, bij luxatie of fractuur van de onderkaak en bij hazelip. Men kan door deze wijze de altijd lastige aanwending der oesophagus-sonde vervangen.

VERSLAGEN.

VERGADERING DER AFDEELING DELFT EN OMSTREKEN, VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST.

Vergadering van 7 *Maart* 1853. Na de behandeling der huishoudelijke belangen, bragt de commissie voor epidemiologie, bij monde van Dr. VERMEULEN, haar verslag uit over de maanden Januarij en Februarij, waaruit bleek, dat de eerste maand zich kenmerkte door bijzonder zacht weder, met aanhoudende westelijke en zuidwestelijke winden, doch Februarij bij oostelijke en noordoostelijke winden felle koude deed gevoelen. Het heerschende ziektekarakter was, in beide maanden, catarrhaal: anginae, coryza, ligte bronchitides, rheumatismi waren het veelvuldigst, pleuritis en pneumonia slechts zeldzaam. In het algemeen was het aantal zieken, vooral de aan acute ziekten lijdende, gering; de sterfte was onder bejaarde lieden betrekkelijk groot. Opmerkelijk was het spaarzaam voorkomen van febres intermittentes. In Februarij deden zich enkele gevallen van morbilli voor.

Vervolgens droeg Dr. VERMEULEN eene verhandeling

voor over de geschiedenis der behandeling van de syphilis van den tijd van HIPPOCRATES af tot op onzen tijd, als een vervolg op eene vroeger voorgedragen geschiedenis der syphilis zelve. — Daarop deelde de Heer VAN ESSEN eene ziektegeschiedenis mede van eene patiente, welke geleden had aan carcinoma mammae sinistrae. Spreker was namelijk sedert weinige weken tot de behandeling geroepen van eene vrouw, die reeds zes jaren geleden eene verharding ter grootte van eene kleine stuiver in haar linker borst had opgemerkt. Zij was gedurende de twee laatste jaren meestal onder behandeling van empirici geweest en werd door den Heer VAN ESSEN in eenen zeer verzwakten toestand aangetroffen, welke zoodanig toenam, dat binnen enkele weken haar leven eindigde; de patiente had gedurende de vier laatste jaren twee gezonde kinderen gebaard, die aan beide borsten werden gezoogd. De Heer v. E. vertoonde eene afbeelding der geheel verharde en zeer vergrootte borst in natuurlijke grootte, waarop bleek, dat de afmetingen waren: van de clavicula af tot aan de punt, naast de tepel, 45 cent. m.; de grootste omtrek 86 cent. m.; de hoogte, gemeten van een denkbeeldig vlak van het sternum uitgaande, 27 cent. m.; de zwaarte werd geschat op 15 kilogrammen. Door de elasticiteit van het weefsel en eenig oedema cutaneum scheen de tumor bij het leven fluctuatie verschijnselen op te leveren, zoodat er carcinoma medullare vermoed werd; de sectie gaf echter een niet verwacht resultaat, want het geheele gezwel bestond uit eene naar spek gelijkende massa, waarin enkele plekken van een vezelachtig voorkomen, terwijl slechts éene plaats, ter grootte van een kippenei, in verweeking scheen over te gaan, overigens waren er nog zeer ruime en duidelijke melkgangen, vooral in het bovenste gedeelte, aanwezig. Het mikroskopisch onderzoek toonde de elementen van carcinoma fibrosum.

Eindelijk werd de overige tijd wetenschappelijk doorgebragt bij de bezigtiging van een aantal naauwkeurige plastische praeparaten en fraaije afbeeldingen over embryologie en van eene belangrijke verzameling van mikroskopische praeparaten (Engelsche, Fransche, Duitsche en Hollandsche) voor anatomie, physiologie en natuurlijke historie, al hetwelk door den Heer P. J. KIPP, *als gast daartoe uitgenoodigd*, met groote welwillendheid ter beschouwing werd aangeboden.

BOEKAANKONDIGING.

Klinische lessen over de ziekten van het vrouwelijk geslacht, en hare behandeling door Dr. F. A. KIWISCH VON ROTTERAU, Hoogleeraar te Praag. Naar de derde omgewerkte uitgave, vertaald door Dr. P. PEELEN. Tweede deel. Te Tiel, bij Gebrs. CAMPAGNE 1852.

Met dit 2de deel, de ziekte der eijerstokken, der eileiders, der baarmoederbanden en die van de scheede en uitwendige geslachtsdeelen omvattende, is de vertaling van de gunstig bekende »Klinische Vorträge" van KIWISCH, die Dr. PEELEN ons bezorgde, compleet. Na hetgeen ik reeds vroeger over de groote waarde van dit werk gezegd heb, meen ik bij de aankondiging van dit 2de en laatste deel met weinig woorden te kunnen volstaan. De rigting toch die K. bij deszelfs bewerking gevolgd heeft, is dezelfde streng anatomische en pathologisch-anatomische, die ik reeds bij het aankondigen van het eerste deel, als meer dan eenige andere aan de behoefte van onzen tijd voldoende, met lof vermeld heb. Het voor mij liggende deel begint met eene anatomische en physiologische beschrijving der eijerstokken, die wel is waar weinig nieuws bevat, doch zoo zaakrijk en wetenschappelijk geschreven is, dat niemand zich den tijd aan hare lektuur besteed, zal beklagen. Niet minder naauwkeurig bewerkt is het 2de hoofdstuk over de pathologie, diagnose, semiotiek en aetiologie van de ziekten der eijerstokken in het algemeen. Op deze beide hoofdstukken volgt de bijzondere pathologie en therapie, waarin bij opvolging de aangeboren gebreken, de verplaatsingen, ontstekingen, abscessen, eenvoudige en zamengestelde cysten en eindelijk de vaste gezwellen der eijerstokken besproken worden. Vervolgens worden eenige bladzijden gewijd aan de ziekten der Fallopiaansche buizen of aan de afwijkingen, waarvoor de baarmoederbanden vatbaar zijn, en daarop volgt een uitvoerig hoofdstuk over de graviditas extrauterina. K. treedt daarbij, zoo als hij zelf erkent, eenigermate op het gebied der verloskunde. Om der volledigheid wille kon dit hoofdstuk echter niet gemist worden, en daar zijn vroegtijdige dood hem verhinderd heeft, het door hem begonnen verloskundige handboek te voleindigen, verheugen wij er ons in, dat wij althans over deze afwijking der zwangerschap een opstel van zijne hand bezitten. De eijerstoks-zwangerschap wordt daarin als niet volkomen bewezen, niet opgenomen, doch daarentegen eene § gewijd aan de zwangerschap in eene rudimentaire baarmoederhelft, die in verschijnselen en gevolgen met de graviditas extrauterina gelijk gesteld moet worden, en waarvan de beschrijving in vroegere gynaecologische werken ontbreekt. Een hoofdstuk, de differentiële diagnostiek van de gezwellen in het vrouwelijk bekken bevattende, besluit op eene waardige wijze de mededeelingen van KIWISCH over de ziekten der organa generationis of zoogenaamde inwendige geslachtsdeelen. Dit hoofdstuk, dat in het oorspronkelijke niet minder dan 50 blz. vult, is misschien wel als het merkwaardigste van het geheele werk te beschouwen; op elke bladzijde doet K. zich kennen als den door eene rijke ondervinding gevormden gynaecopatholoog, die met wat hij zelf waarnam, ook de resultaten der ondervinding van anderen naauwkeurig heeft vergeleken, en op die wijze in staat was, om niet alleen aanvangende beoefenaars der gynaecopathologie voor te lichten, maar ook reeds geoefende behulpzaam te zijn in het vermijden van diagnostische fouten, die op dit terrein zoo uiterst gemakkelijk begaan worden. Eindelijk wordt het werk besloten door eene uitvoerige beschrijving van de ziekten der organa copulationis, waarvan

de inhoud niet minder belangrijk is dan die der overige gedeelten.

Tot onze verwondering misten wij er de beschrijving van de ziekten der borsten in, waarvan men toch niet ontkennen kan dat zij tot de ziekten van het vrouwelijk geslacht behooren. Welligt had K. echter het plan deze in een later uit te geven 3de deel op te nemen, tegelijk met de chlorose, hysterie, nymphomanie enz. althans eene zinsnede in § 198 Abtb. I, waarin naar latere »Betrachtungen über Hysterie" verwezen wordt, doet mij denken dat ook de opname van die ziektevormen in het oorspronkelijke plan van den schrijver lag. Wat hiervan echter ook zij, aan de waarde van den inhoud der twee uitgegevene afdeelingen doet dit gemis geen afbreuk; wat wij ontvangen hebben is met groote zorg bewerkt, en al is het dat misschien hier en daar iets aangetroffen wordt, waarvan men zoude kunnen zeggen, dat K. zich door zijne begeerte om iets nieuws te leveren, te ver heeft laten vervoeren, of ook wel de verdiensten zijner voorgangers niet geheel op haren waren prijs geschat heeft, zoo neemt dit niet weg, dat de gynaecopathologie met de uitgave van dit boek, eene belangrijke schrede vooruitgegaan is, en dat bekendheid met hetzelve, voor een ieder die tot het behandelen van ziekten van het vrouwelijk geslacht geroepen wordt, d. i. voor elken medico-obstetricator, onmisbaar mag genoemd worden.

Wij vertrouwen dan ook, dat de uitgevers zich de gemaakte kosten niet zullen beklagen; vindt dit werk geen debiet, dan zoude er alleen uit blijken, dat het met den wetenschappelijken zin van onze Nederlandsche genees- en verloskundigen tegenwoordig slecht gesteld is. De vertaling komt mij voor zorgvuldiger dan die van het 1ste Deel bewerkt te zijn; een weinig meerder vrijheid in woordvoeging en woordenkeus ware echter niet ongepast geweest. — De correctie laat weinig te wenschen over.

Leyden, Maart 1853. A. E. SIMON THOMAS.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

LONDEN. — Sedert eenigen tijd zijn in *the Lancet* een aantal artikels verschenen, waarin de studenten aan het Bartholomeüs-hospitaal hunne klagten betreffende het personeel der onderwijzers aan deze inrigting openbaar maken. De voornaamste grieven worden ingebragt tegen een geneesheer, die wegens zijne hooge jaren door de wijze waarop hij de hospitaalpraktijk uitoefent als geheel ongeschikt, en wiens betrekking, die hij hardnekkig blijft vasthouden, als eene sinecure wordt voorgesteld. De studenten beklagen zich over de hooge honoraria, die zij moeten betalen voor een onderwijs, dat zij niet ontvangen, en dringen ten sterkste aan op het ontslag van gemelden geneesheer. Van een ander wordt gezegd, dat hij wel is waar de auscultatie nu en dan aanwendt, doch meer pro formâ, dan wegens eenig vertrouwen, dat hij daarin voor zich zelf stelt, van een derde, dat hij de gronden, waarop zijne diagnose en behandeling der ziekten steunen, niet aan zijne leerlingen mededeelt. De studenten van het *King's college*, door dit voorbeeld aangemoedigd, komen thans ook met verschillende grieven voor den dag.

BELGIE. — In de maand Januarij had Dr. RAYÉ te Vilvorde, voor de regtbank te Brussel, als getuige in eene zaak van echtscheiding, geweigerd om feiten mede te deelen, die hem als geneesheer toevertrouwd waren, niettegenstaande de persoon, die hem geraadpleegd had, hem vrijheid gaf die aan den regter kenbaar te maken. De regtbank heeft desniettegenstaande een vonnis uitgesproken waarbij R. gelast werd de ziekte van de eischeres mede te deelen en alles wat hij daarvan wist. In zijne eerste verklaring volhardende, heeft de geneesheer verklaard dat hij het stilzwijgen in deze als een der heiligste pligten, welke de staat hem oplegde, beschouwde. Tengevolge hiervan, moet hem een nieuw proces aangedaan zijn.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Door den Gemeenteraad te 's Gravenhage zijn benoemd tot geneesheer der gemeente badinrigting (Scheveningen) Dr. J. W. SCHICK, tot gemeente-geneesheer Dr. STEIN.

— Alhier heeft zich als heelmeester nedergezet de Heer G. H. ROLL.

BIBLIOGRAPHIE.

De geneesheer voor buikzieken, of handleiding tot zekere genezing van alle buikziekten naar Dr. *J. F. Belliol* door *H. M. de Witt Hamer*. Tiel, 1853. Campagne. 75 Cts.

Wat is geneeskunde? De drie behandelingswijzen van ziekten getoetst en onderzocht door drie geneesheeren alsmede drie opgeloste vraagstukken. Amsterdam, 1853, Loman en Reudler. 25 Cts.

C. Sperino: Mémoire sur le vote adopté par l'Acad. de Méd. contre la pratique de la syphilisation. Paris, 1853. Labé. fr. 1.

Altschul: Das therapeutische Polaritäts-Gesetz der Arzneidosen als prinzipielle Grundlage zur physiolog. Pharmacodynamik. Prag. 1852, Kronberger 2½ thl.

Prager Monatschrift fur theoret. u. prakt. Homöopathie. 1 Jahrg. 1 Heft, Prag. 1853. Kronberger. 12 ngr. pro Quartal.

A. Brandt: Disquisitiones de ossificationis processu. Diss. inaug. Dorpati, 1852. Reyher.

D. Bahrs: Die Heilung des Scirrhusund Krebs, so wie der an dem menschl. Körper erscheinenden Parasiten durch mein Geheimmittel. Magdeburg, 1853, Baensch. ½ thl.

F. Hessler: Commentarii et annotationes in Susrutae Ayurvedam. Fascic. prior. Erlangae, 1852, Enke ⅔ thl.

C. Burci: Dei casi di ancurisma nei quali quo essere raccomandata l'ago-elettro-puntura e dei modi per eseguirla: Considerazioni teorico-pratische. Pisa, 1852. 2 Paoli.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. Zaturdag, 2 April 1853. 14.

KLINIEK.

CARCINOMA MEDULLARE AAN HET DIJBEEN; AMPUTATIE; RECIDIVE IN DE LONGEN; DOOD.

MEDEGEDEELD DOOR P. F. VAN MUNNEKREDE.

Heel- en Verloskundige te Delft.

Ten gevolge der algemeene uitnoodiging van den Hoogleeraar C. B. TILANUS tot mededeeling van het verloop van carcinomata, heb ik Z. H. G. het reeds in het Weekbl. van 9 November 1851 vermelde geval van carcinoma medullare aan het onderste gedeelte des dijbeens medegedeeld, hetwelk Z. H. G. in zijn stuk *over de behandeling van carcinoma* opnam, daarbij het nuttige van eene operatie in dergelijke omstandigheden aanwijzende. Eene nadere beschrijving van dit geval zoude overbodig kunnen geacht worden, ware het niet, dat niettegenstaande aanvankelijk gunstige uitkomst de hoop op een duurzaam behoud niet werd vervuld; als tijdelijk hulpmiddel alleen had de operatie groote dienst gedaan.

In Jan. 1851 vervoegde zich bij mij JOANNES B... in het, een uur van hier gelegen Nooddorp woonachtig, ten einde mij over een gezwel aan zijne regter knie te raadplegen.

Patient is 41 jaar oud, landbouwer, van een atrabilair temperament, langen ligchaamsbouw en gehuwd.

Hij verhaalde voor ongeveer 13 jaren van eene koe een' slag tegen de buitenzijde der knie gekregen te hebben, waarop pijn was ingetreden, die hem evenwel niet had belet verder de bezigheden zijns beroeps uit te oefenen. Terwijl de verschijnselen dezer contusie spoedig onder aanwending van spiritueuse fomenten geweken waren, bleef hij evenwel na dien tijd klagen over spoedige vermoeidheid en een pijnlijk gevoel, bij verandering van weersgesteldheid, maar vooral bij het tillen van zware lasten. Dit duurde ongeveer 4 jaren voort, toen hij voor het eerst eenige zwelling begon te bespeuren op de plaats, waar hem de slag was toegebragt; welke zwelling langzaam, onder het voortduren van hetzelfde gevoel toenam, en hem spoedig niet alleen het uitoefenen van zijne beroepsbezigheden, maar ook zijnen natuurlijken gang belette. Toen eerst, dus voor ongeveer 8 jaren, riep hij de hulp van eenen geneeskundigen in en werden aanvankelijk plaatselijke ontstekingwerende, later resolverende middelen; cucurbitae cruentae, ungt. hydrarg. en waarschijnlijk ung. iodii aangewend. Deze bragten niet de minste verbetering te weeg, zoodat hij besloot het gebrek geheel aan zichzelven over te laten, terwijl hij bij de nu en dan intredende hevige pijnen, die des nachts toenamen en soms eenige dagen voortduurden, eenvoudige warme pappen aanwendde. Deze pijnen deden zich zeer onregelmatig voor, zoodat verscheidene dagen, soms weken voorbij gingen, eer zij zich met die hevigheid herhaalden. Het steeds verslimmeren des gebreks, vooral door nu en dan daarop werkende schadelijke invloeden, de aanmerkelijke omvang en de meer en meer toenemde stoornis in het gebruik van het lid, deden hem besluiten om mijne hulp in te roepen.

De volgende verschijnselen werden waargenomen: het lid is flaauw gebogen, de zwelling neemt het onderste gedeelte der dij in, terwijl het bij de nog aanwezige, doch geringe beweging in het kniegewricht blijkt, dat de schenkel gaaf is; zij heeft een omvang van bijna 22 p. d. en strekt zich tot ongeveer 8 à 9 p. d. naar boven uit, bij drukking onpijnlijk, van normale warmte, hard en afgerond; de huid is bewegelijk, ongekleurd met verwijde aderen;

de zachte deelen van den schenkel noch geatrophieerd noch oedemateus. De lijder zeide op dien oogenblik geheel zonder pijn te zijn, terwijl zijn algemeene gezondheidstoestand ongestoord was, hetgeen vooral bleek uit zijn habitus en de algemeene voeding. Verder verhaalde hij mij, nimmer aan klierziekte geleden te hebben, doch op zeventienjarigen leeftijd door pleuritis en later herhaalde malen door febres intermittentes te zijn aangedaan; dat ongeveer een jaar geleden een zijner kinderen, 14 jaren oud, aan de gevolgen van spondylarthrocace gestorven was en zijne thans nog aanwezige vier kinderen allen scrophuleus waren, doch aan geene bijzondere gebreken leden; zijn vader op zeventig-jarigen leeftijd aan uittering stierf, tengevolge eener maagziekte, waardoor hij al het genomen voedsel weder uitbraakte (scirrhus ventriculi?); zijne moeder nog leefde en gezond was, en zijne broeders en zuster alle gezond en goed ontwikkeld waren.

Door de opgenoemde verschijnselen erlangde ik de zekerheid van het bestaan van carcinoma medullare van het dijbeen. Daarom stelde ik de prognosis zeer ongunstig en weigerde plaatselijke middelen aan te wenden, maar sloeg de amputatie der dij voor.

Daar patient hiertoe niet kon besluiten, zoo vervoegde hij zich in Maart bij een' anderen geneeskundige, die hem inwendige geneesmiddelen en plaatselijk het ung. stibiatum voorschreef, onder welks aanwending het gebrek sneller voortgroeide, en in de maand April de pijnen zóo hevig werden, dat hij andermaal mijne hulp inriep. Hij verhaalde, dat hij thans het bed niet meer verliet, daar het hem onmogelijk was geworden te loopen, na het voelen van eene knap van het bovenst binnenst gedeelte der knie; hij was nu febriciterende en zijn algemeene toestand sedert Januarij veel verminderd. Ik verbood het verder gebruik der zalf, liet warme pappen op de knie aanwenden, en schreef pulveres cum acetate morphii voor. Met meer kracht dan vroeger, drong ik op de amputatie aan, die hij evenwel nog meer verwierp dan in Januarij, daar hem alle hoop op eene mogelijke genezing door den, het laatst geconsulteerden, geneeskundige niet was opgegeven.

Mijne hulp werd den 25sten Julij nogmaals ingeroepen, toen hem alle hoop op genezing ontzegd was, en hij tot de amputatie besloten had. De veranderingen aan de knie waren, in plaats van de algemeene harde zwelling, hier en daar fluctuerende punten; de huid op sommige plaatsen rood gekleurd, de omvang tot 25 p. d. toegenomen; de zachte deelen van den schenkel en voet oedemateus en heet, in welke deelen de lijder in den laatsten tijd meer pijn had gevoeld dan in de knie. Sedert mijn vorig bezoek (in April) was, in plaats van het ung. stibiatum, een unguent cum. jod. potassii aangewend. De algemeene toestand was zeer verminderd en hectisch; aanhoudende koorts, zweeten, algemeene vermagering, kachektisch uitzien.

De amputatie had den 29sten Julij plaats, aan het derde bovenste gedeelte der dij, in een bijna geheel bedwelmden toestand door den invloed der ingeademde chloroforme. De algemeene toestand was terstond na de amputatie voldoende, terwijl, onder de gewone algemeene en plaatselijke verschijnselen, de genezing der wond grootendeels per suppurationem plaats had, zoodat den 20sten October de patient, met beteren habitus en zonder eenige stoornis der voornaamste verrigtingen, uit de behandeling ontslagen werd.

Bij de sectie van het been deed zich zeer veel vet voor onder de huid en tusschen de spieren, welke slap en geatrophiëerd, terwijl de musculi vasti, vooral de internus op het gezwel vliezig uitgespreid waren. Na het doorsnijden van de huid in de kniekuil, vloeide eene op vlierstroop gelijkende, bloederige vloeistof weg, die vele donkerroode en rood leverkleurige massa's bevatte, terwijl daarenboven aan den binnenwand der holte vuil witte, op sommige plaatsen met bloed doortrokken, vaste, taaije, naar spek gelijkende massa's werden aangetroffen.

Het mikroskopisch onderzoek, door mijn geachten vriend Dr. W. M. PERK bewerkstelligd, leerde het volgende: 1°. De bloederige vloeistof bleek te bestaan uit serum, waarin vele onveranderde bloedligchaampjes, echter nog meer met geschrompelde oppervlakte; daarenboven talrijke korrelcellen, welke na behandeling met azijnzuur, duide-

lijke kernen vertoonden en vetkorrelhoopjes; 2°, de donkerroode, naar bloedcoagula gelijkende massa's, welke bestonden uit vezelstof met bloedligchaampjes, waarvan de meeste met geschrompelde oppervlakten; zij bevatten tevens eenige korrelcellen; 3°. de rood leverkleurige weeke massa's waren naar hunnen zamenhang gemakkelijk te onderscheiden, in eene *a*) brooze en zeer weeke, bij de minste aanraking uiteen vallende, en eene *b*) meer taaije, weerstand biedende stof. De eerste bevatte zeer veel korrelcellen, enkele slechts weinig verlengde cellen, vele groepjes van vetkorreltjes en min of meer veranderde, gekleurde bloedligchaampjes. De tweede stof bevatte dezelfde elementen, echter veel meer verlengde cellen, enkele moedercellen, terwijl ook hier en daar groepjes van haematoïdine krystallen (meest rhomboëders) zigtbaar waren. De in 1, 2 en 3 beschreven stoffen, vertoonden alle zoogenaamde elementair-korrels. 4°. De aan de binnenvlakte der holte gevonden vuil witte, naar spek gelijkende massa's, waren naar hunnen zamenhang in eene weekere, brij of papachtige *a*) en eene meer vaste, taaije *b*) stof te onderscheiden. De weekere *a*) bevatte vele korrel-cellen, vele moeder-cellen, waaronder buitengewoon groote en tallooze verlengde cellen, die zoo ontwikkeld waren, dat zij bij dikkere laagjes een stroma geleken. De taaijere stof *b*) bestond hoofdzakelijk uit verlengde cellen, vertoonde zeer spaarzame korrelcellen en eenige onveranderde bloedligchaampjes, afkomstig van kleine bloedplekjes.

Dit alles was dus de inhoud van den tumor, gevormd door ziekelijke aandoening en buitengewone uitzetting van het onderste gedeelte des dijbeens, waarvan de beenzelfstandigheid naar onderen gedeeltelijk verwoest is, gedeeltelijk eene dunne schaal aanbiedt, terwijl het hooger gelegen gedeelte aanmerkelijke hyperostosis vertoont.

Uitvoeriger dan ROKITANSKY, beschrijft NELATON in zijne *Pathol. Chirurg.* tome II, pag. 23 en volg. den beenkanker. Hij neemt *vier* kankervormen aan en geeft van de derde varieteit de volgende verschijnselen op: de kanker ontspringt in het inwendige van het been en ontwikkelt zich langzaam; maar in plaats van de vernietiging en het poreus worden van het beenweefsel, zoo als in de eerste en tweede varieteit, dringt de kankermassa de oppervlakkiger lagen excentrisch vooruit; deze worden hierbij langzamerhand dunner, zoodat zij ten laatste in eene beenschaal bevat is, die op eene of meerdere plaatsen wordt doorboord enz. Deze vorm, de zoogenaamde spina ventosa, is zeldzamer dan de vorigen en vertoont zich bijna uitsluitend aan de lange beenderen der ledematen, soms aan de kaakbeenderen.

Vergelijken wij hierbij het praeparaat, dan is het duidelijk, dat het tot deze varieteit moët gebragt worden. De ziekte is waarschijnlijk in de mergholte begonnen; het beenweefsel is langzamerhand excentrisch uitgezet en, na aanmerkelijke uitzetting en verdunning, eindelijk aan het achterste gedeelte gebersten, hetwelk waarschijnlijk in het begin van April, toen de patient eene knap in de knie heeft ontwaard, plaats had. Hierdoor werd aan de mergstof (ongeveer 3 med. pond) uitgang verleend, die zich dan ook voordeed na het doorsnijden van de huid en der dikke vetlaag, en dewijl het gat door voortgezette opslorping langzamerhand grooter moest worden, zoo ligt hierin de reden, waarom het grootste gedeelte der schaal vernietigd is, waarvan men evenwel nog sporen vond in dunne, scherpe, meest kleine beenstukjes, hier en daar in de naastbijzijnde zachte deelen verspreid.

Ongeveer een jaar na de amputatie, den 17den Julij 1852, kwam J. B. bij mij, klagende over schietende pijnen in de regterborst. Hij zeide, dat hij deze ongeveer 12 weken na de amputatie voor het eerst had bespeurd, dat die pijnen langzamerhand onder kortere of langere tusschenpozen waren toegenomen en thans bijna aanhoudend en zoo hevig waren, dat zijne ademhaling daardoor bemoeijelijkt werd.

Aan de borstkast was niets abnormaals, de drukking daarop onpijnlijk; hoest zeldzaam en kort, door diepe inademing steeds opgewekt, geene expectoratie; de pols vol regelmatig, ongeveer 70 slagen in de minuut; spijsvertering geregeld; patient ziet er neêrgedrukt en kachektisch uit; wangen

en neus bruinrood, overigens gele huidkleur. Ik schreef hem een doelmatig diëet voor en legde een groot vesicatorium op de plaats, waar hij de schietende pijnen het meest gevoelde, met den raad van de ettering te onderhouden. Acht dagen later, toen ik hem weder zag, bespeurde hij eenige beterschap. Den 28sten Julij kwam hij, reeds vroeg in den morgen bij mij en zeide: dat hij de twee vorige dagen nu en dan bloed had opgehoest, waarover hij zich zeer verontrustte, zoodat hij toen reeds de mogelijkheid zijner genezing begon te betwijfelen; zijn gelaat was treurig en somber, en verried een diepzittend lijden; de pijn in de borst niet toegenomen, het hoesten evenwel verslimmerd, ademhaling moeijelijk, vergezeld van een gevoel van drukking en spanning op de borst, die bij drukking onpijnlijk was; de pols vol, groot en traag.

Ik deed eene venaesectie van 12 oncen en liet de suppuratie op de borst goed onderhouden. Na de venaesectie was de pols sneller en kleiner; de bloedkoek was groot en vertoonde eene dunne spekkorst. Drie dagen later, toen hij zich weder vertoonde, gevoelde hij zich zeer verligt en zijne ademhaling gemakkelijk; zijn gelaat was minder ontstemd en hij had meer hoop op eenen gunstigen afloop zijner ziekte.

Kort daarop werd hij evenwel bedlegerig en riep, om den grooten afstand, de hulp in van den te Pijnacker gevestigden geneeskundigen, den Heer OGTEROP, die hem tot aan zijn dood behandeld en de welwillendheid gehad heeft, mij de volgende aanteekeningen te geven. Aanvankelijk klaagde de patient over schietende pijnen in de regterborst, welke zijne nachtrust stoorden; moeijelijke ademhaling; vèrmoeidheid, hoofdpijn en gestoorde spijsvertering; zijn habitus was zeer kachektisch: flets gele gelaatskleur, bruinrood gekleurde wangen, met variceuse vaten, die zich ook aan de punt van de neus en aan de conjunctiva en sclerotica voordeden, flaauwe uitdrukking van het oog, bleeke lippen, slappe afhangende wangen. De uitwendige vorm der borstkast is natuurlijk, bij drukking onpijnlijk, de ademhaling regelmatig, versneld en eenigzins stootend; bij diepe inademing, waarbij de borstkast zich gelijkmatig uitzet ontwaart hij een gevoel van beklemming, met eene korte hoest gepaard; koorts, pols vol, versneld en menigvuldig; uitwerping van taaije, heldere fluimen; de tong aphtheus en met een dik wit beslag, gevoel van drukking en volheid in de bovenbuikstreek, menigvuldige oprisping en herhaalde ontlasting van dunne, slijmige, bruin gekleurde drekstoffen. Genoemde verschijnselen, ofschoon in intensiteit afwisselende, bleven bestaan, waarbij zich voegden nachtzweet, voorbijgaand oedema, dan eens aan eene, dan weder aan beide handen, geringe neusbloeding en vliegende pijnen in de linkerborst, zoodat het borstlijden zoodanig toenam, dat er gedurende een geruimen tijd orthopnoea aanwezig was. Langzamerhand namen de krachten des lijders af en bezweek hij den 21sten October.

De behandeling was palliatief en symptomatisch, daar uit de anamnesis duidelijk bleek, van welken aard de ziekte der longen was, die zonder deze, gedurende het leven waarschijnlijk duister gebleven en door de sectie alleen opgehelderd zou geworden zijn. Daarom werd reeds in den beginne carcinoma medullare gediagnosticeerd en de prognosis zeer ongunstig gesteld.

De sectio cadaveris werd 4 dagen na den dood door ons verrigt. Aangezien de toestemming daartoe met zeer veel moeijelijkheid, toen eerst werd verkregen, was de ontbinding reeds zóo ver gevorderd, dat wij ons moesten bepalen tot het openen der borstholte, ten einde daardoor de zekerheid te krijgen van de gedurende het leven gestelde diagnose. Na de opening der borstholte vonden wij de pleura costalis normaal, de longen zeer in omvang verminderd, en voor het grootste gedeelte met vuil geelgrijze kankerknobbels bezet; enkele waren vast, vele week, de meeste pappig, ter grootte van een knikker tot een duiven-ei. In de vaste knobbels deden zich hier en daar zeer harde, onregelmatige, rondachtige ligchaampjes voor, ter grootte van eene erwt tot eene kleine boon, van eene rood-gele kleur met ruwe oppervlakten, terwijl op enkele plaatsen harde, vuil grijswitte, onregelmatige, lamelvormige ligchaampjes, met dendritische

oppervlakten, ter grootte van 1 □ centimeter werden aangetroffen. De weeke massa onder het mikroskoop onderzocht, leverde, wegens de vergevorderde ontbinding, slechts weinig bevredigende resultaten op, want ter naauwernood konden nog enkele verlengde cellen en kernen worden ontdekt, terwijl het overige bestond uit vet in korrels en groepjes, langwerpige staafjes (?), veel elastieke vezels en organische elementair-korrels, waar tusschen kristallen van phosphas ammoniaco-magnesicus. In de compacte massa werden gezien: bindweefsel en elastiek weefsel als stroma, waarin vele bloedligchaampjes met geschrompelde gedaante, vetkorreltjes, enkele cholestearine-kristallen, kernen, epitheliumcellen, zwarte pigmentkorrels tot groepjes vereenigd en elementairkorrels.

Aangezien deze mikroskopische elementen eerst na de behandeling met azijnzuur duidelijk zigtbaar werden, deed zulks de meening ontstaan, dat het weefsel met een kalkzout doortrokken was, welk vermoeden bevestigd werd, door uittrekking van een stukje longweefsel met verdund chloorwaterstofzuur, waardoor eene veel kalk bevattende oplossing verkregen werd. Vóór de behandeling met azijnzuur waren ook hier groote kristallen van phosphas ammonico-magnesicus aanwezig. De harde ligchaampjes, zoowel de rondachtige, die op de breuk korrelig waren, als de lamelvormige, bleken te bestaan uit bindweefsel en elastiek weefsel, epitheliumcellen, geschrompelde bloedligchaampjes, zwart pigment en korrelcellen (even als die in de medullairstof van het been), al hetwelk met koolzure kalk was geïncrusteerd en eerst na behandeling met verdund chloorwaterstofzuur, waarbij zeer duidelijk opbruisching plaats greep, zigtbaar werd; alzoo osteoïden (?). (Verg. Dr. SCHRANT, over de goed- en kwaadaardige gezwellen, pag. 216).

Alhoewel wij door de sectio cadaveris zekerheid verkregen van den aard der longziekte en van het recidiveren van het carcinoma, zoo is het echter te bejammeren, dat wij, door de ver gevorderde ontbinding, van de opening der buikholte moesten afzien, daar zich ook vele verschijnselen hadden voorgedaan, die op gestoorde werkdadigheid der spijsverteringswerktuigen duidden, en ROKITANSKY van den longkanker zegt: dat hij hoogst zeldzaam oorspronkelijk voorkomt, maar zich meestal ontwikkelt en wel zeer snel na plaatsgevonden uitroeijing van groote kankergezwellen, en dikwijls met kanker van lever, nieren en beenderen verbonden is.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

EITJES BIJ ONBEVRUCHTE VROUWEN IN DE FALLOPPIAANSCHE TROMPETTEN. — Van algemeene bekendheid zijn de waarnemingen van RACIBORSKI, POUCHET, BISCHOFF en anderen, omtrent het rijp worden en loslaten van eitjes in de menstruatie periode der vrouwen, hierdoor volgens sommigen met den bronstijd der zoogdieren vergelijkbaar. Men heeft daaraan het vermoeden toegevoegd, dat, in geval van geslachtelijke vereeniging, het los geworden eitje door de onmiddellijke inwerking van het sperma tot verdere ontwikkeling geschikt gemaakt of, zoo als men zegt, bevrucht wordt. Zoo de geslachtelijke vereeniging achterwege blijft, gaat het eitje in de trompet te niet.

Deze overgang in de trompet was echter meer vermoed en theoretisch aangenomen dan wel feitelijk bewezen, en in dat opzigt hebben voorzeker groote waarde een paar waarnemingen van H. LETHEBY, medegedeeld in het onlangs door de Akademie ontvangen P. 1 *for the year* 1852 *of the Philosophical Transactions*, p. 57.

De eerste waarneming betreft eene vrouw van 26 jaren, die acht dagen vóór eene poging tot zelfmoord, waarbij zij getracht had zich den hals af te snijden, juist menstrueerde, de poging tot zelfmoord vierentwintig dagen overleefde, waarvan zij negentien in het London Hospital in eene afzonderlijke kamer, steeds door eene vrouw bewaakt, doorbragt, en daarbij een volkomen gaaf hymen, bij het onderzoek, van het lijk vertoonde. Zij stierf aan de gevolgen van hare verwonding, juist in het begin der menstruatie periode, die op de vroeger vermelde volgde. Uit een en ander is dus met voldoende zekerheid op te maken, dat hier aan geene bevruchting te denken valt. In den linker eijerstok nu werd eene donkerroode plek gevonden, ter grootte van eene kleine erwt. In het midden daarvan is eene kleine opening, welke tot de holte voert, waarin vermoedelijk het eitje heeft gelegen. In genoemde donkerroode plek ontdekte LETHEBY de volgende deelen: 1°. eene buitenste vaatrijke laag, blijkbaar het stroma van den eijerstok in eenen verhoogden staat van ontwikkeling en leven, 2°. daaronder eene dunne laag van donkere zelfstandigheid, blijkbaar het overblijfsel van het graafiaansch blaasje, de *ovisac* der Engelschen, maar beter het *theca* van VON BAER geheeten; 3°, daar binnen eene massa van gestremd bloed, uit bloedligchaampjes, fibrine en

korrelige bolletjes bestaande, als overblijfsel der *membrana granulosa*, waarin zich volgens BISCHOFF het geelachtig ligchaam vormt; 4°. de hierboven genoemde holte, welke men kelk van DE GRAAFF plag te noemen, waaruit vermoedelijk het eitje ontsnapt is. De holten der Falloppiaansche trompetten bleken gevuld te zijn met dik, bloederig slijm, dat gemakkelijk uit hare buikmonden werd uitgeperst. Na opening met eene fijne schaar en onderzoek onder water op een schoon wit bord, bleek er in de linker trompet, op den afstand van eenen duim van haren buikmond, een klein, wit, blaasvormig ligchaampje te liggen, dat in grootte overkwam met de holte in de donkerroode plek van den eijerstok. Het was uitwendig met vlokken bezet, welke bij mikroskopisch onderzoek bleken te zijn zaamgesteld uit eironde gekernde cellen. Voor het overige was er niet veel meer in te herkennen dan de eidoyer-ligchaampjes en de gekernde cellen van het korrelig vaatvlies van het ei.

Gelukkiger was men in het onderzoek van de inwendige voortplantingswerktuigen eener ongehuwde krankzinnige vrouw, tweeëndertig jaren oud, die in St. Lucas lunatic asylum gedurende elf maanden geheel afgesloten had geleefd, en er gedurende de menstruatie periode stierf. De baarmoeder werd aanmerkelijk vergroot gevonden; hare vaten waren opgezwollen, en de holte gevuld met een rood, geleiachtig vocht; behalve dat waren de Falloppiaansche trompetten gevuld met een dik, slijmerig en bloedig vocht. Eene menigte likteekens werd op de beide eijerstokken gevonden, en in den regter kwam eene donkere plek voor, ongeveer met die in de vorige waarneming overeenkomende, maar vermoedelijk van eenigzins vroegere dagteekening, zoodat er een duidelijk geelachtig ligchaam in te zien is, en de afbeelding er van gelijk is aan diegene, welke in Fig. 7 der Pl. I mijner *Tabulae ad illustrandam embryogenesin* enz. voorkomt. In de regter Falloppiaansche trompet bevindt zich een eitje, waarin LETHEBY ten duidelijkste de doorschijnende strook, *zona pellucida*, het eidoyer en het kiemblaasje herkende en met naauwkeurigheid afbeeldde.

Zoo nu door deze beide belangrijke waarnemingen ten duidelijkste wordt aangetoond, dat eitjes, buiten eenige geslachtelijke vereeniging, door den eijerstok worden losgelaten en door de Falloppiaansche trompet opgenomen, en dat dit bij voorkeur gedurende de menstruatie periode geschiedt, welke hierdoor zamenstemt met de rijpwording van het eitje, is het intusschen niet te ontkennen, dat men daarmede de zaak nog niet als geheel afgedaan mag beschouwen. De waarneming, dat de voorbeschikking tot bevruchting bij den mensch niet aan een bepaald tijdperk van het jaar gebonden is, blijft toch altijd nog een scheidsmuur optrekken tusschen de menstruatie van den mensch en den bronstijd der zoogdieren. Worden derhalve ook nog buiten de menstruatie eitjes door den eijerstok losgelaten? Hoe lang behouden zij de vatbaarheid, om door de aanraking van de spermatozoën tot ontkieming gebragt, of, om den gewonen hoewel min juisten term te bezigen, bevrucht te worden? De beantwoording dezer vragen is van het grootst gewigt, zoowel uit het oogpunt van physiologie als van verloskunde en geregtelijke geneeskunde. Zij kan echter slechts door zelfstandig onderzoek van hen verkregen worden, die door hunne plaatsing aan groote ziekenhuizen daartoe in staat gesteld worden. Hij, die zich met deze moeijelijke taak wilde belasten, zoude der wetenschap ongetwijfeld eene gewigtige dienst bewijzen. Welligt is het niet geheel ondoeltreffend het onderwerp in dit zoo geacht geneeskundig weekblad ter spraak gebragt te hebben. W. V.

VERSLAGEN.

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

Vergadering van 26 Maart. — Na de behandeling van eenige zaken betreffende correspondentie met den Min. van binn. zaken en het mededeelen van ingekomene stukken wordt onder anderen een rapport van de H.H. HARTING en DE HAAN omtrent de verhandeling van den Heer G. VROLIK over de steenboring door pholaden voorgedragen, welk stuk in de werken van de Akademie zal opgenomen worden.

Prof. DONDERS hield eene voordragt over den *oogspiegel.* Na met weinige woorden herinnerd te hebben waarom de achtergrond van het oog, door de pupil gezien, zwart schijnt en bij het leven het netvlies niet kan waargenomen worden en na de vermelding van hetgeen door BRÜCKE over het lichten der oogen bij dieren, door KUSZMAUL over het wijzigen van de rigting der uit het oog komende lichtstralen was bekend gemaakt, verklaarde Spr. de beginselen, waarop de inrigting van den door HELMHOLTZ uitgevonden oogspiegel berustte en de wijze, waarop daardoor het netvlies kon verlicht worden (cf. Weekblad, I. p. 527). Onder het aantoonen van de daarop betrekking hebbende instrumenten werden de onderscheidene verbeteringen en wijzigingen door FOLLIN, RUETE e. a, voorgeslagen, opgenoemd, alsmede de meest eenvoudige het laatst door HELMHOLTZ medegedeelde methode om den achtergrond van het oog te beschouwen (cf. Weekblad, II. p. 499), ter sprake gebragt. Het oordeel over deze methode echter, waartoe slechts, behalve het lichtgevend voorwerp en een ondoorschijnend scherm, eene enkele bolle lens vereischt werd, ligt echter in de uitspraak van HELMHOLTZ zelven opgesloten, die verklaarde, dat slechts de vaste overtuiging van de juistheid zijner theorie hem kon nopen zijne dikwijls mislukte pogingen voort te zetten, welke dan ook eindelijk door het waarneembaar worden der retina bekroond werden. Spreker beschreef daarna den volgens zijne meening tot hiertoe meest doelmatigen oogspiegel, welke de door den instrumentmaker EPKENS vervaardigde was en die vooral de voorkeur verdiende, omdat het licht hier gereflecteerd wordt door spiegelglas, waarin op eene kleine plaats het foeliesel is weggenomen, door welke men heenziet, en omdat de verschillende deelen van het instrument op een statief zijn vastge-

steld en verbonden. Spreker had door onderscheidene wijzigingen en bijvoegselen het werktuig tot nog meerdere volkomenheid zoeken te brengen. Zoo moest de opening in den spiegel, waardoor de waarnemer heenziet, zoo klein mogelijk zijn, omdat daardoor de licht reflecterende oppervlakte grooter wordt; die opening behoeft slechts een weinig grooter dan de pupil van het oog te zijn. De werkelijke grootte van deze is echter geringer dan de schijnbare, in het levend oog waargenomene, zoodat zelfs de laatste tot de eerste staat als 8 : 7 (volgens metingen van Prof. VAN REES). Door meerdere bewegelijkheid van het instrument in verschillende rigtingen aan te brengen, als van het geheel om zijne lengte as, van den spiegel en van de lenzen, werd meerdere zekerheid verkregen dan wanneer het waargenomen voorwerp zelf onderscheidene plaatsingen moest aannemen. Aan het uiteinde der lichtbuis was een micrometer aangebragt, welks beeld op het netvlies werd gereflecteerd, en die tot het doen van naauwkeurige bepalingen van de absolute grootte der waargenomene voorwerpen in staat stelde. Eindelijk had Spr. niet alleen negative lenzen met den oogspiegel verbonden, doch ook positive, waardoor niet alleen het netvlies, doch ook de daarvóor gelegene deelen, als het glasvocht, de achter- en voorvlakte der lens enz. konden waargenomen en hunne ligging bepaald worden.

Daarop werden eenige resultaten medegedeeld, door middel van waarnemingen met den oogspiegel verkregen. Prachtig was, volgens den Spr., de aanblik van den achtergrond van het oog bij dieren met een tapetum lucidum. Bij honden zag men de slagaderen zich van uit de peripherie der plaats, waar de gezigtszenuw in het oog treedt, over het netvlies verspreiden, terwijl de aderen zich meer in het middenpunt dezer plaats concentreerden, beide soorten van vaten waren door fijne vertakkingen verbonden, zoodat sierlijke ringen daardoor gevormd werden. Men had niet zelden een zonderling verschijnsel waargenomen, waarvan het eerst onzeker bleef of het ten gevolge van contractie der vaten dan wel van drukking op het oog zelf was ontstaan, namelijk het plotseling verbleken van de bloedvaten der retina. De laatste oorzaak bleek weldra de ware te zijn, als men door met een glasplaatje tegen de cornea te drukken, het verschijnsel willekeurig kon doen plaats hebben: welligt stond dit in verband met het accomodatievermogen. Ook de bloedvaten van de choroïdea konden door den oogspiegel, vooral bij blonde voorwerpen, zeer goed worden waargenomen. Het was Spr. verder overtuigend gebleken, dat het op de retina geprojecteerde beeld van den mikrometer, bij accomodatie daarvoor van het waargenomen oog, niet in hetzelfde vlak ligt met de bloedvaten, die zich in dit vlies verspreiden, doch achter dezelve, hetgeen een grooten steun geeft aan de nog onlangs door KÖLLIKER en H. MÜLLER op grond van anatomische nasporingen, verdedigde onderstelling, dat de staafjeslaag der retina, welke, gelijk men weet de meest naar buiten gelegene laag van dit vlies is, de zitplaats uitmaakt van de sensibiliteit voor het licht. Verschillende ziekelijke veranderingen van de retina, van het glasvocht, bij levende dieren kunstmatig voortgebragt, vooral bloedextravaten, werden met behulp van den oogspiegel in hare verschillende tijdperken gedurende het leven nagegaan en bestudeerd, waarbij het gebleken was, dat nog veranderingen konden worden waargenomen, die na den dood door middel der loup naauwelijks konden worden teruggevonden. Als een ander voorbeeld van de naauwkeurigheid, welke het zien door den oogspiegel toelaat, voerde Spr. aan, dat het gebeurd was, dat te gelijk met eene naald, welke door het oog heengestoken was, toevallig een haar mede naar binnen gevoerd was, welks aanwezigheid gedurende het leven werd gediagnosticeerd en later bij de sectie bevestigd werd. Ook voor de studie der katarakt, van haar ontstaan, hare verschillende consistentie opende de oogspiegel een nieuw veld van onderzoek. Ook bij den mensch was den Spr. het groote nut voor de diagnose van dit instrument meermalen gebleken. Zoo had hij zich onder anderen kunnen overtuigen, dat bij een lijder met amblyopie de oorzaak van deze ziekte gelegen was in de aanwezigheid van vreemde ligchamen in het glasvocht, welke daarin veel meer voorkomen dan men vroeger, bij eene meer gebrekkige wijze van onderzoek, vermoedde. Bij eene dame bewees de volkomen normale toestand van de doorschijnende deelen van het oog en van het netvlies, dat de oorzaak van hare amaurose centraal moest zijn enz. Onderscheidene afbeeldingen van het beeld op de retina, zoo als het zich onder verschillende omstandigheden, door den oogspiegel gezien, voordeed, helderden deze belangwekkende voordragt op. Eindelijk voegde Spr. hier nog bij, dat de meeste der gemelde onderzoekingen door hem waren verrigt in gemeenschap met den Heer VAN TRICHT, student te Utrecht, die er het onderwerp zijner Dissertatie van zal maken.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering van 31 Maart.

Na de benoeming van de HH. Prof. SCHNEEVOOGT, Dr. GILDEMEESTER en Dr. SARPHATI tot candidaten voor het hoofdbestuur der Maatschappij t. b. v. G. (vacature voor de te Amsterdam woonachtige leden) draagt Dr. GILDEMEESTER namens de Commissie voor algemeene Anatomie en Pathologie een rapport voor over *dyspepsie*.

Dr. VAN DER VOORT beschreef daarna de constitutio epidemica gedurende de maand Februarij, welke bij uitnemendheid catharraal was. Het aantal ziekten was niet groot en bleef ten opzigte der f. intermittentes, die nu eens met catharrale, dan weder met gastrisch bilieuse symptomata voorkwamen, zoowel in het Buiten-Gasthuis, waar het cijfer van 112 tot 56 daalde, als in de stad steeds verminderende. Apyretische catharren, bronchitides, phthisis pulmonum en diarrhoeën waren de meest voorkomende ziekten. De rheumatosen waren minder frequent, pneumonien en varicellen werden enkele malen gezien. De sterfte was in het algemeen niet groot. Op de kraamzaal werd niets belangrijks geobserveerd, de toestand der kraamvrouwen was zeer gunstig

Prof. SCHNEEVOOGT deelde daarna een rapport mede over den invloed van het Buiten-Gasthuis alhier op den gezondheidstoestand van de daarin verpleegden, dat later in het Weekblad zal medegedeeld worden.

Ten slotte deelt Dr. TEIXEIRA DE MATTOS als bijdrage mede, hoe de geneeskundige verzorging der stads-armen van half Dec. tot half Maart heeft plaats gehad. Hij wenschte die feiten te doen strekken als argumenten waarmee men nader zou aandringen bij de Stedelijke Regering op het in behandeling nemen der door den Geneeskundigen Kring (cf. Weekblad, II. p. 333), door de Prov. en Plaats. Commissiën (cf. Weekblad, II, p. 318) reeds aan haar ingediende adressen betreffende de noodzakelijkheid ter verbetering der geneeskundige stads-armenverzorging. Hij vermeldde daarbij, dat de geneesheer van Wijk 12 volgens zijne instructie gedurende de drie achtereenvolgende maanden nog met de dienst van Wijk 11 was belast geweest, eene taak, waarvan de eenigzins behoorlijke vervulling tot de stellige onmogelijkheden behoort; dat alleen voor Wijk 11 gedurende Januarij en Februarij door hem 3000 recepten zijn voorgeschreven, terwijl die wijk gedurende eenige dagen van ongesteldheid van den geneesheer, ook door de onvolledige instructie, zonder eenige hulp is geweest, waarbij hij herinnerde, dat na de nieuwe buurtverdeeling reeds twee geneesheeren van Wijk 11 achtereenvolgens zich verpligt gezien hadden hun ontslag uit die betrekking te vragen, daar het hen niet mogelijk was de zoo vele werkzaamheden, aan het waarnemen dezer wijk verbonden, naar behooren te vervullen. Het voorstel om bij de Regering aan te dringen op het in behandeling nemen der reeds voor 8 maanden ingediende adressen en de dringend vereischt wordende verbeteringen spoedig in te voeren, zal nader behandeld worden.

BOEKAANKONDIGING.

Kliniek der buikziekten door E. H. HENOCH, *uit het Hoogduitsch door* C. EKAMA, 1e Deel. Amsterdam bij C. VAN DER POST, Utrecht bij C. G. VAN DER POST.

Dat de ziekten der buiksingewanden uit een diagnostisch en therapeutisch oogpunt vaak groote moeijelijkheden opleveren, zullen wij den ervarenen practicus niet behoeven te herinneren. Elke poging dus om op dit veld onze kennis te vermeerderen of ook het bekende behoorlijk kritisch mede te deelen, verdient onze toejuiching. Wij achten het daarom eene lofwaardige onderneming der H.H. VAN DER POST, die het geneeskundige publiek reeds aan zich verpligt hebben, door het meer algemeen bij ons bekend maken van vele werken der beste Duitsche schrijvers, dat zij ook door het uitgeven dezer vertaling van HENOCH's werk getracht hebben hetzelve onder een grooter aantal lezers te verspreiden dan het oorspronkelijke waarschijnlijk bij ons gevonden heeft. Het tweede deel van het oorspronkelijke is, zooverre wij weten, nog niet verschenen. Over de strekking van het werk behoeven wij niet breedvoerig te spreken, daar deze reeds door eenen der redacteurs van dit blad in de vorige jaarg. is uiteengezet. Wij herinneren dus alleen, dat die strekking meer diagnostisch en therapeutisch is dan wel pathologisch-anatomisch en microscopisch, ofschoon deze gedeelten, zooverre noodig was, niet zijn verzuimd, dat het werk dus vooral eene praktische rigting heeft. Men verwachte derhalve geene volslagene monographie der in dit 1e deel behandelde ziekten, die der lever, maar meer hoofdzakelijk diagnostische en eenige therapeutische wenken, welke niet alleen op eigene naauwgezette waarneming, maar tevens op eene veel omvattende litterarische kennis, ook der Engelsche schrijvers, berusten. Het beloop van het werk is in gemelde aankondiging insgelijks opgegeven; wij voegen daar alleen bij, dat het hoofdstuk over hyperaemia hepatis en hepatitis acuta ons minder volledig en minder helder voorkwam, dan het volgende door duidelijke expositie uitmuntende over galstasis, waarbij het medegedeelde over haar mogelijk gevolg, secundaire atrophie, vooral onze aandacht trok. Ook de hoofdstukken over de chronische ontsteking der lever, de leverkanker en de echinococcus-vorming voldeden ons over het algemeen wel; het over het leverabsces medegedeelde kwam ons daarentegen weder oppervlakkiger voor, vooral b. v. wat de vorming van secundaire abscessen na hoofdwonden betreft. Het laatste hoofdstuk over de geelzucht is eene zeer geschikte praktische leiddraad. Ook zal men den schrijver den lof moeten toekennen, dat, waar hij de verschijnselen der onderscheidene ziekten physiologisch tracht te verklaren, hij dit op eene ongezochte, heldere wijze doet, en dat de ingelaschte ziektengeschiedenissen zoo door belangrijkheid als door beknopte verhaaltrant uitmunten, zoodat zij geschikt zijn om de stellingen van den schrijver toe te lichten, zonder, gelijk dit vaak geschiedt, door te groot aantal en te langdradige expositie de aandacht van den lezer te vermoeijen en af te trekken.

De vertaling mag over het algemeen gelukkig genoemd worden, zoodat zij in vloeijende stijl is bewerkt; slechts enkele germanismen zijn ons opgevallen, b. v. *uiterlijke drukking* voor *uitwendige drukking;* ook wil het dikwijls terugkomende woord *etterhaard* ons niet bevallen, evenmin telkens *symptome* in plaats van ziekteverschijnsel of eenvoudig verschijnsel, en begrijpen wij (pag. 207) niet wat bedoeld wordt met »de kankerelementen, die vroeger of later, spoedig of langzamer door eene *innerlijke sortering* uit eene vormlooze zelfstandigheid voortspruiten." Pag. 26 heeft de Vertaler eene niet onbelangrijke waarneming medegedeeld. Daar de typographische uitvoering tevens lof verdient, twijfelen wij niet of velen zullen met ons deze vertaling met *nut* en *genoegen* gebruiken en door haar onze kennis aangaande de leverziekten vermeerderd zien.

Maart 1853. C. D. B.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

LONDEN. — De prijs door ASTLEY COOPER gesticht, die ieder 3 jaar uitgeschreven wordt en ƒ 3600 bedraagt, zal toegekend worden aan den auteur van de verhandeling *over de oorzaken van de coagulatie van het bloed.*

De voorwaarden zijn, dat de verhandelingen oorspronkelijke proeven en waarnemingen bevatten, die nog niet publiek gemaakt zijn, en dat zij (zoover het onderwerp zulks medebrengt) van praeparaten en teekeningen voorzien zijn, die aan het museum van Guy's Hospitaal worden overgegeven, en dat de bekroonde verhandeling het eigendom van het hospitaal worde. — De stukken moeten of in het Engelsch geschreven worden, of in eene vreemde taal met eene Engelsche vertaling, en voor 1 Januarij 1856 aan de Medici en Chirurgi van Guy's Hospitaal te Londen gezonden worden.

PARIJS. — Niet onbelangrijk is de volgende lijst door eene Commissie uit de Academie de Medecine opgemaakt voor de candidatuur voor 7 vacante plaatsen als buitenlandsche geassociëerden, als bijdrage hoe de vreemde geneeskundigen in Frankrijk gewaardeerd worden.

In de eerste plaats werden voorgedragen: BUFFALINI te Florence; RETZIUS te Stokholm; RIBERI te Turijn; WARREN te Boston; VALENTINE MOTT te New-York; VLEMINCKZ te Brussel; GRANDET te Lissabon.

In de tweede plaats: OWEN te Londen; FARADAY te Londen; ARNOLD te Freiburg; BRIGHT te Londen; CASPER te Berlijn; CHELIUS te Heidelberg; BETTI te Florence; DE RANZI te Napels; BISSCHOFF te Giessen; AUVERT te Petersburg; BREWSTER te Edinburg; EHRENBERG te Berlijn; MARSH te Dublin; BARONI te Rome.

Bij de stemming vielen, terwijl er 76 stemmende leden waren, aan VALENTINE MOTT 73, BUFFALINI 67, WARREN 64, RIBERI 63, VLEMINCKZ 49, RETZIUS 45 te beurt, die de vereischte meerderheid tellende, benoemd werden, terwijl nog SIMPSON 36, FARADAY 31, GRANDET 27 en ROKITANSKY 20 stemmen verkregen. Voor de 7de vacature werd (met 43 leden) aan SIMPSON 24, GRANDET 15 en FARADAY 1 stem gegeven, en dus nog de eerste van deze benoemd.

— Het groot aantal vreemde geneeskundigen alhier, heeft behalve het Duitsche Verein ook eene Societé Médicale Americaine in het leven geroepen, die tegenwoordig in bloeijenden toestand verkeert, en uit 25 leden bestaat; Dr. JOHNSTON is thans president.

RUSLAND. — De cholera blijft te Petersburg in geringen graad heerschen, van den 23sten Febr. wordt gemeld dat er dien dag 16 nieuwe lijders in behandeling kwamen en 9 overleden; er bleven 149 lijders.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Dezer dagen is, op last van den Minister van Justitie, uitgegeven het op den 18 September 1852 uitgebragte verslag der Staatscommissie, die bij Koninklijk besluit van 3 Mei 1852 benoemd was tot het doen van onderzoek naar en uitbrengen van verslag over een, aan de tegenwoordige staatsinrigting en wetgeving meest passend, stelsel van Politiewet. Wanneer men ziet, dat daarin niet enkel de eigenlijk gezegde politie, maar ook de administratieve of technische politie behandeld wordt, wanneer men verder weet, dat tot die technische politie onder anderen behoort de handhaving der geneeskundige verordeningen, van die op het fabrijkwezen, van die tegen de veepest, enz.; dat die politie dus mede is de zorg voor de gezondheid der ingezetenen, dan gelooven wij reeds genoeg gezegd te hebben om op de belangstelling onzer lezers in dit verslag, voor zooverre het over min of meer geneeskundige onderwerpen loopt, te mogen staat maken. Het is ook om die reden, dat wij ons verpligt rekenen tot overname der bedoelde stukken van geneeskundig-politischen inhoud en strekking.

Wij vangen aan met een punt, aan welks opzettelijke en algemeene regeling bij ons (volgens de uitspraak der verslaggevers) groote behoefte bestaat zoowel in het belang der openbare orde en zedelijkheid, als van het leven en de gezondheid der ingezetenen, namelijk de Prostitutie. Het verslag luidt verder als volgt:

Zoo noodzakelijk die regeling is, zoo moeijelijk is zij tevens, omdat van de deugdelijkheid der bepalingen alles afhangt. Van daar, dat de commissie voorstelt, dit onderwerp geheel bij de wet te regelen, en voorts aan ministeriële aanschrijvingen en instructiën over te laten; maar aan de plaatselijke besturen te verbieden, daaromtrent verordeningen te maken of bevelen te geven.

Hoe wenschelijk en betamelijk het in het afgetrokkene schijnen mag, dat in eene beschaafde maatschappij de openbare ontucht geheel kon worden verboden en geweerd. — de ondervinding heeft echter ten allen tijde, en nog zeer onlangs in Pruissen, bewezen, dat dit volstrekt onmogelijk is. Menigwerf heeft men in vroeger tijden beproefd, de openbare ontucht gestreng met lijfstraffen, ja soms zelfs met den dood te straffen: maar men heeft moeten eindigen, zoodanig strafstelsel tegen de ontuchtige vrouwen (zoowel als tegen de bedelaars) geheel te laten varen: de prikkel was sterker dan de vrees voor straf. Godsdienst en zedelijkheid zullen veel kunnen bijdragen, om de ontucht te verminderen en aan meerdere menschen zelfbeheersching te leeren; maar er zijn in elk land nog te veel ingezetenen of reizigers, die deze beginselen ter zijde stellen. Indien men derhalve de heimelijke ontucht niet wil in de hand werken, is de openbare ontucht (de geäfficheerde prostitutie) een onvermijdelijk kwaad.

De heimelijke ontucht (clandestine prostitutie) is echter verre weg de meest gevaarlijke; wij hebben hier niet op het oog de vrouw, welke zich aan éénen man verbindt, en hem, zonder wettigen huwelijksband, soms niet minder getrouw aankleeft: deze ontucht zal blijven bestaan, zoo lang maatschappelijke beletselen of bijzonder belang aan het aangaan van huwelijken in den weg staan, en het gevoel der onbetamelijkheid niet sterker spreekt dan de neiging: maar, hoe onzedelijk op zich zelve, gevaarlijk is deze soort van ontucht slechts dan,

wanneer hij, die de ontuchtige vrouw onderhoudt, in den waan verkeert, dat zij tot hem alleen in betrekking staat en zij niettemin (gelijk maar al te dikwerf en misschien in den regel het geval is) ook voor meerdere in waan begunstigde personen toegankelijk is.

Maar de eigenlijke clandestine prostitutie is die, welke onder den schijn van eerbaarheid en deugd zich zelve aan meerdere personen veil geeft. Deze soort van prostitutie is de meest gevaarlijke: zij mengt zich in het dagelijksche leven: zij sluipt onder het bedriegelijke masker van den dienstbaren stand de huisgezinnen binnen, en verspreidt daar haar doodelijk gif; of zij weet onder den dekmantel van eenig ander eerlijk bedrijf, de jongelingschap of den gehuwden man in haar net te lokken, om menigmaal een zedelijk en stoffelijk onherstelbaar nadeel achter te laten: zij heeft meer behagelijke vormen en is meer uitlokkend en verleidelijk; maar zij weet juist daardoor vaster te verstrikken en maakt juist daarom de meeste en de grootste slagtoffers.

De *openbare* ontucht treft dengene, die zich er aan overgeeft, in zedelijkheid, gezondheid en middelen; maar de *clandestine* prostitutie doet dit alles in veel grooter mate en tot uitputting toe. De betrekking tot de erkende publieke vrouw, is veelal van ras voorbijgaânden aard; maar de ontuchtige vrouw, die haar bedrijf in het geheim uitoefent, weet het niet zelden door misleiding tot een huwelijk te brengen, waarbij de man alle betrekking van bloedverwantschap en vriendschap en soms alle andere maatschappelijke banden ten offer brengt; of slaagt zij minder gelukkig, dan woelt en wroet zij toch, ontheven van alle genees- en heelkundig toezigt, straffeloos voort, tot de verpestende gevolgen zich in gast- en ziekenhuizen of in den niets kwaads vermoedenden huiselijken kring openbaren; of tot zij, allen schijn van eerbaarheid hebbende moeten afleggen, straks daarna het openbare huis van ontucht komt bevolken; of eindelijk met huichelachtige vroomheid haar zedeloos gewin in een kosthuis gaat verteren. De ondervinding heeft geleerd, dat het toenemen der geheime ontucht, meer nog dan van de openbare, een kenmerk is van toenemende zedeloosheid bij de bevolking.

Wil men derhalve deze geheime prostitutie zooveel mogelijk uit de maatschappij weren, dan moet alle waakzaamheid bij voorkeur tegen haar gerigt worden, en men moet geene, steeds vruchtelooze pogingen aanwenden, om de openbare ontucht op te heffen. Maar men zij daarentegen bedacht, om de openbare ontucht noch in bescherming te nemen, noch haar aan te strenge maatregelen te onderwerpen. Het eerste is beneden de waardigheid eener regering, tegen het belang der maatschappij, en bovendien niet doeltreffend; het andere werkt juist de clandestine prostitutie in de hand.

Bepaaldelijk had eene al te groote gestrengheid in het nemen van zoogenaamde sanitaire politie-maatregelen meestal het droevig gevolg, dat eensdeels de prostitutie allerlei uitwegen zocht, om zich aan de waakzaamheid der politie te onttrekken; en anderdeels, dat die overmatige gestrengheid in toegefelijkheid ontaardde, zoo niet tot ergere en ergerlijke handelingen noopte, waarbij de eerbaarheid en belangeloosheid der politie wel eens heeft geleden.

Het handhaven van sanitaire en andere politie-maatregelen is echter onder zekere voorwaarden noodig, en eene regeling daarvan is behoefte. Laat men eene wettelijke regeling der politie-bevoegdheid achterwege, dan bevordert men willekeur en maakt inbreuk op de individuële vrijheid, en naarmate men het sanitair onderzoek verwaarloost, in gelijke mate zal de uitbreiding van besmettelijke ziekten zich doen gevoelen. Men behoeft niet te vreezen dat het sanitair onderzoek tot het plegen van ontucht uitlokt; daartoe bestaan genoegzame andere drijfveeren bij dengene, die zijne driften niet weet te bedwingen, dan dat hij dezen nog altijd eenigzins onzekeren waarborg tot aanmoediging zoude behoeven. Doch, al ware soms het sanitair onderzoek een aanloksel tot het plegen van openbare ontucht, dan zoude het in het belang der maatschappij nog de voorkeur verdienen boven het wel eens te veel geprezene *laissez-faire* der nieuwere staathuishoudkundige of dogmatische school, hetwelk, waar het erkende algemeene belangen geldt, ligt in nog meer afkeurenswaardige zorgeloosheid en handeloosheid ontaardt.

Zal men derhalve het onderwerp van de ontucht op doelmatige wijze regelen, dan moet men:

1°. tegen de clandestine prostitutie ten krachtigste ijveren, en haar dwingen, indien zij in verheimelijkte openbare ontucht ontaardt, er bij het openbaar gezag de verklaring van af te leggen en zich in de openbare (geäfficheerde) prostitutie op te lossen;

2°. op de openbare prostitutie een gematigd, maar ook naauwlettend politie-toezigt te houden, in het belang der openbare orde en zedelijkheid; en

3°. In het bijzonder, een sanitair toezigt uitoefenen, zoo min mogelijk kwetsend voor het zedelijk gevoel, hetwelk de publieke vrouw mogt hebben overgehouden; en waarbij zooveel mogelijk partij getrokken wordt van het belang, hetwelk zij zelve en de bordeelhouder bij dat onderzoek heeft.

De in het verslag gegeven nadere uiteenzetting en toelichting dier drie hoofdpunten zijn wij verpligt tot een volgend Nommer van ons blad uit te stellen.

— Door de Prov. Geneesk. Commissie te Haarlem, zijn van 10—12 Maart bevorderd tot sted. heelmeester de Heer M. J. TEN HOUTE DE LANGE, tot plattel. heelm. C. P. VAN BEUSEKOM, tot plattl. vroedm. F. C. WINKLER, tot scheeps-heelm. J. M. SMELTZER. (*Rep.*)

— Door de Prov. Geneesk. Commissie van Noord-Holland te Amsterdam, is in de zitting van Maart bevorderd tot Plattel. Heelm. de Heer J. BOLKESTEIN, Sted. Heelm., tot Vroedm. de Heer J. J. VAN DOKKUM, Sted. Heelm., en tot Droogisten de H. H. REIJNDERS en E. S. BEER.

— Den 29sten Maart is te Utrecht tot Doct. in de Verlosk. bevorderd de Heer Med. Doct. L. J. DE ROOCK.

— Aan den Heer J. VAN DER MONDE is op zijn verzoek, onder toekenning van pensioen, eervol ontslag verleend als Apoth. 1ste kl. bij de landmagt in West-Indië.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 9 APRIL 1853. 15.

DE STERFTE IN HET STADSWERKHUIS VAN AMSTERDAM, IN DE LAATSTE DRIE JAREN, VERGELEKEN MET DIE VAN VORIGE JAREN.

DOOR Dr. C. DE BORDES.

Men heeft in den jongsten tijd bij ons, en zeker teregt, telkens gewezen op het hooge belang van hygieinische maatregelen ter voorkoming van ziekten. Wij gedenken daarbij aan de lessen in Brussel [1]) onlangs gegeven en aan zoo vele belangrijke daadzaken door het grootsche Engeland opgeleverd [2]); wij achten door al deze bijdragen, den lof aan de hygieine zoo ruimschoots gegeven, meer dan geregtvaardigd, al vermeenen wij ook, dat van den anderen kant enkelen onregtvaardig worden jegens de geneeskunde in engeren zin, voor zoover zij zich met zieken bezig houdt, en al gelooven wij dat deze, voorgelicht door eene zoo juist mogelijke diagnosis, *en* door geschikten leefregel *en* door doelmatig voorgeschrevene geneesmiddelen *en* door moreelen invloed, hier het lijden verzacht, daar het leven verlengt, eindelijk in enkele gevallen de eer der genezing zich mag toeëigenen. Met schaamte moet men daarbij bekennen, dat, wanneer ook de hygieine bij ons wel theoretisch wordt beoefend, hare praktische toepassing nog zeldzaam is; de inrigting onzer steden, der openbare gebouwen, der woningen onzer armen, laten nog zóó veel te wenschen over, al begroeten wij op het laatste veld eenen meer blijden dageraad. En wat meer bepaald de stad onzer inwoning betreft, zij bevat vele en groote gestichten om weezen, ouden van dagen, armen en kranken te huisvesten en te verplegen; maar ik vrees dat, bijaldien het oordeel van zaakkundigen over de inrigting dier gestichten gevraagd werd, maar al te dikwijls een ongunstig oordeel zou worden geveld. Hierbij mag trouwens niet over het hoofd worden gezien, dat de meeste dezer gestichten door onze voorvaderen in tijden gebouwd werden, toen men met de eischen der hygieine nog niet bekend was. Belangrijk is het daarentegen om den invloed van verbeteringen, waar deze plaats vonden, te bestuderen en deze openbaar te maken, eensdeels om aan een bestuur, dat zoodanige maatregelen nam, eene regtmatige hoewel geringe hulde te brengen, anderdeels om uit dien gunstigen invloed een argument te meer te verkrijgen, om *hier* op het voortzetten, *daar* op het aanvangen van zoodanige verbeteringen aan te dringen. Ik geloof het geluk te hebben, zoodanig voorbeeld te kunnen vermelden, en hoewel de proeftijd (drie jaren) sommigen welligt te kort moge toeschijnen, vermeende ik dat voorbeeld niet te mogen verzwijgen, nu bij velen de belangstelling in hygieinische vraagstukken is opgewekt. Ik bedoel namelijk *de vermindering der sterfte en verbetering van den gezondheidstoestand in het stadswerkhuis van Amsterdam, nadat in den jare* 1849 *aanzienlijke werken ter verbetering der luchtverversching aldaar zijn aangebragt.*

Ik meen vooraf te moeten opmerken, dat het werkhuis voor ongeveer 70 jaren gebouwd is [1]) en wel voor ongeveer 600 personen. De bestemming was vroeger eenigzins anders dan tegenwoordig, daar het gebouw oorspronkelijk meer als strafplaats voor bedelaars enz. bestemd was, doch vooral na

[1]) Zie Nederl. Weekbl. voor Geneesk. 1852, pag. 435 en volgg., en het Tijdschrift der Maatschappij ter bevordering der Geneesk. 1852, 1ste afdeeling, pag. 185.

[2]) Zie Nederl. Weekbl. 1852, pag. 345, en 1853 pag. 34 (in het adres der Plaatselijke Commissie).

[1]) Zie over de stichting en de inrigting van het gesticht: NIEUWENHUIS, Geneesk: Plaatsbeschrijving van Amsterdam, deel III. 57, welke beschrijving overigens op vele punten verouderd is, en CALISCH, Liefdadigheid in Amsterdam, pag. 117.

het oprigten der koloniën van weldadigheid, is die bestemming eenigzins veranderd, daar sinds het jaar 1822 de opgebragte bedelaars, na in het huis van arrest op den Heiligen weg hunne veroordeeling te hebben afgewacht, nu slechts zoo lang in het werkhuis blijven, tot er gelegenheid bestaat om hen naar de bedelaars-koloniën te vervoeren, terwijl, sinds er geene gelegenheid bestaat om vrijwillig naar de kolonien van weldadigheid voor stadsrekening te worden opgezonden en verpleegd, het grootste deel der bevolking uit vrijwilligers bestaat, dat is uit zoodanige personen, die nergens woning en levensonderhoud wetende te vinden, op eigene aanvrage voor korteren of langeren tijd in het gesticht opgenomen worden. Behalve deze, werden nog veroordeelden wegens ligte overtredingen der policiekeuren, en eenige personen, bij regterlijk vonnis wegens wangedrag of verkwisting, op aanvrage hunner betrekkingen, zoogenaamd ter verbetering, in het gesticht opgesloten. En na de betrekking van de cellulaire gevangenis, en het daardoor ruimer worden van de gevangenis op den Heiligen weg, zullen in dit jaar, de bedelaars onmiddellijk van daar naar de Ommerschans vertrekken, en zoowel de overtreders der policiekeuren, als de nu op een afgezonderd lokaal wonende, civiel gegijzelden wegens schulden in die gevangenis worden opgesloten, zoodat het gesticht dan bijkans alleen voor de vrijwilligers bestemd wordt en uitsluitend een weldadig doel heeft.

Ik behoef daarbij wel naauwelijks te doen opmerken, dat men bij eene zoodanige, uit de meest verarmden onzer stad bestaande bevolking, over het algemeen op eene ongunstige sterfteverhouding moet rekenen, vooral in jaren als de beruchte 1846 en 1847. Hierbij houde men in het oog, dat in die bevolking begrepen zijn: 1°. vele zeer jonge, dikwijls onechte kinderen, welker moeders onmiddellijk van de kraamzaal naar het werkhuis komen, en dat de algemeene regel voor het sterven van jonge kinderen aldaar wel geene uitzondering maakt; 2°. vele hoogbejaarden, aan chronische ziekten lijdende, die tot geene gezindheid behoorende of om andere redenen, nergens anders een toevlugt vinden, terwijl 3°. vaak ongeneeselijken uit de beide gasthuizen naar het werkhuis worden overgebragt; redenen genoeg om op eene ongunstige sterfteverhouding te rekenen.

Wat de inrigting van het gebouw betreft, ik zal ze hier slechts kort beschrijven, doch durf daarbij beweren, dat, schoon de voorgevel sierlijk is, en de bel étage met de regentenkamers inderdaad fraai mag heeten, de oorspronkelijke inrigting der werk- en slaapzalen, geheel ondoelmatig was, en dat hij, die met de latere verbeteringen bekend is, de uitdrukking van *menschenpakhuis*, voor de oorspronkelijke inrigting wel niet te hard zal vinden. Het gebouw, dat uit drie verdiepingen bestaat (behalve de vliering voor berging van stroo dienende) kan in een vóór- en een achtergedeelte, twee vleugels en het middengebouw verdeeld worden. In het vóórgebouw vindt men gelijkvloers vertrekken voor de Directrice, keuken, magazijnen en de gewezen apotheek; daar boven de fraaije reeks van regentenkamers, de woning van den Directeur, en een paar kantoren, en boven deze de ziekenkamers, drie voor de mannen, vier voor de vrouwen, benevens de doodenkamer (tevens voor sectiën dienende). In den achtergevel zijn beneden de bakkerij, koornmagazijnen, invalidenlocaal voor de mannen, daar boven de civiele gijzeling voor schuldenaars, en de localen voor de wasch, en daar boven een paar kleinere slaapkamers en de kerk voor de protestanten. De linker zijvleugel is voor de mannen, de regter voor de vrouwen bestemd; zij bevatten voor de mannen gelijkvloers 2 eetzalen en de timmerloods, benevens eene badinrigting en 3 proviandkamers, daar boven de werkzaal, en op de tweede verdieping de slaapzaal; aan de vrouwenzijde gelijkvloers, insgelijks 2 eetzalen, 2 zalen voor vrouwen invaliden, eene kamer voor kinderen, die tijdelijk onverzorgd zijn, de roomsche kapel, benevens een bad- en waschinrigting; de 1ste en 2de verdieping bevatten, even als bij de mannen de werk- en slaapzaal, terwijl in het middengebouw de keuken en daar boven kantoor en localen van den Directeur enz. zijn, en de meeste suppoosten in de onderscheidene hoeken van het gebouw gehuisvest worden. De

thans bestaande inrigting van de invalidenlokalen, dagteekent van het jaar 1847, toen de manneninvaliden en vrouweninvaliden naar beneden werden gebragt, waar zij ruimere localen kregen dan degene, die zij kort te voren boven, ter plaatse waar nu de protestantsche kerk is, bewoonden [1]). Eerst in 1852 zijn op de vrouwen werkzaal 2 scholen, een voor de jongens, een voor de meisjes afgeschoten, welke scholen vroeger op de beide werkzalen, midden onder het rumoer der overige bevolking werden gehouden. In de oorspronkelijke inrigting vond men op de voor de bevolking dienende gedeelten, geene schoorsteenen. De werkzalen worden thans met kagchels met lange pijpen, die in later bijgebouwde schoorsteenen uitkomen, verwarmd. Op de ziekenkamers is goede gelegenheid tot stoken. Wat er voor de luchtverversching tot 1847 gedaan is, zal later blijken.

Vestigen wij nu de aandacht op de sterflijst, zoo als CALISCH haar mededeelt, en ze door ons tot 1852 is aangevuld, met bijgevoegde berekening van de relatieve sterfte op de gemiddelde bevolking; zij zal, in verband met de ziekenlijsten enz., ons gelegenheid tot enkele aanmerkingen geven, waarbij men echter in het oog houde, dat mijn geachte collega Dr. VAN DER VOORT, eerst sinds 1845 in het gesticht werkzaam is, en ik sinds Nov. 1846, als mede dat alle vroegere opgaven wegens den ziektetoestand ontbreken, doch ook minder waarde hebben, omdat bij gemis van doelmatige invalidenlocalen, de zwakken, die onmogelijk bij de overige bevolking konden blijven, op de ziekenkamers hun verblijf hielden. De nu aangevulde tabel van CALISCH loopt van 1822 tot 1852 [2]). Bij onze berekening hebben wij zoo in deze, als in volgende tabbellen, de breuken niet veronachtzaamd, doch die verhouding voor zoo ver zulks veilig kon geschieden, of in geheele getallen of in grootere breuken ter neergezet.

TABEL I. VERHOUDING DER STERFTE TOT DE GEMIDDELDE BEVOLKING.

JAAR	GEMIDDELDE BEVOLKING.	AANTAL STERFGEVALL.	VERHOUDING.	JAAR	GEMIDDELDE BEVOLKING.	AANTAL STERFGEVALL.	VERHOUDING.
1822	624	64	$1:9\frac{3}{4}$	1838	658	79	$1;8\frac{1}{3}$
1823	680	83	$1:8\frac{1}{5}$	1839	727	75	$1:9\frac{2}{3}$
1824	712	55	1:13	1840	736	99	$1:7\frac{1}{3}$
1825	760	85	1:9	1841	658	55	1:12
1826	740	195	1:4	1842	774	55	$1:14\frac{1}{11}$
1827	595	165	$1:3\frac{3}{5}$	1843	801	77	$1:10\frac{1}{3}$
1828	489	62	1:8	1844	890	113	1:8
1829	528	116	$1:4\frac{1}{2}$	1845	940	81	$1;11\frac{3}{5}$
1830	595	148	1:4	1846	1012	167	$1:6\frac{1}{10}$
1831	856	209	$1:4\frac{1}{10}$	1847	1234	344	$1:3\frac{3}{5}$
1832	723	124	1:6	1848	1214	154	1:8
1833	627	73	$1:8\frac{1}{2}$	1849	1016	95	$1:10\frac{2}{3}$
1834	600	63	$1:9\frac{1}{2}$	1850	843	38	$1:22\frac{1}{5}$
1835	528	80	$1:6\frac{3}{5}$	1851	869	39	$1:22\frac{1}{3}$
1836	603	61	$1:9\frac{5}{6}$	1852	862	43	$1:20\frac{1}{20}$
1837	659	101	$1:6\frac{1}{2}$				

In bovenstaande tabel hebben wij de gemiddelde bevolking met de sterfte vergeleken, eene vergelijking die slechts relatief waar is, daar het aantal personen, over welke de sterfte loopt, natuurlijk veel grooter is, en dit gemiddelde cijfer in den winter steeds verre overtroffen wordt, zoodat de opgegevene verhouding te ongunstig is. Zoo was het hoogste cijfer der bevolking in 1847 den 11den Febr., 1547 personen. Daar de eene persoon langer, soms jaren, de andere weinige weken in het gesticht blijft, soms dezelfde persoon twee of meermalen in één jaar weder opgenomen wordt, is het onmogelijk om absoluut te zeggen hoevele personen ieder jaar verpleegd worden, en is dus het resultaat, verkregen uit de vergelijking der sterfte met het aantal op 1°. Jan. van ieder jaar aanwezigen, en der in den loop des jaars ingekomenen te zamen,

[1]) Deze werd vroeger op de vrouwen-werkzaal gehouden.

[2]) Bij NIEUWENHUIS t. a. p. deel III, tabel XVI, bl. 88, vindt men eene tabel van de sterfte van 1812—1819; reeds toen gewaagde bij van verbetering, ofschoon bij gene sterfte van 1 : 9 op de absolute bevolking aanneemt. Hierbij schijnt hij echter eenigzins anders te rekenen dan wij vermeenden te moeten doen, daar bij namelijk het aantal ingekomenen dier jaren optelde en door het aantal in die jaren gestorvenen deelde, terwijl wij in de jaren 1846 en 1847 bij berekening van de sterfte op de absolute bevolking, die verhouding niet eens verkregen. De jaren 1812 met 361 en 1813 met 350 sterfgevallen komen daarbij voor, en waren zeker exceptioneel. In 1847, bij veel grooter bevolking, werd dit getal niet bereikt. De reden der groote sterfte in die jaren, is ons onbekend gebleven.

weder te gunstig; doch even als in de 1ste tabel gevolgde, relatief waar. Wij zullen dus hier eene 2de tabel bijvoegen, bevattende de sterfteverhouding op het absolute aantal personen in het gesticht verpleegd, gedurende de jaren in welke Dr. VAN DER VOORT geheel en ik grootendeels, aan het gesticht verbonden waren, vergeleken met de twee vroegere, bijzonder gunstige jaren 1841 en 1842.

TABEL II. VERHOUDING DER STERFTE TOT HET AANTAL VERPLEEGDEN, (DE AANWEZIGEN OP 1 JANUARIJ OPGETELD BIJ DE IN DEN LOOP DES JAARS INGEKOMENEN).

JAAR.	AANWEZIG OP 1 JAN.	INGEKOMEN.	TOTAAL.	GESTORVEN.	VERHOUDING.
1841	817	1344	2161	55	1:39$\frac{1}{3}$
1842	846	1759	2605	55	1:47$\frac{1}{3}$
1845	1033	1781	2814	81	1:34$\frac{2}{3}$
1846	1147	2110	3257	167	1:19$\frac{1}{2}$
1847	1389	2870	4259	344	1:12$\frac{1}{3}$
1848	1439	2281	3720	154	1:24$\frac{1}{6}$
1849	1289	1229	2518	95	1:26$\frac{1}{2}$
1850	998	1121	2119	38	1:55$\frac{2}{3}$
1851	894	1150	2044	39	1:52$\frac{2}{5}$
1852	923	1004	1927	43	1:44$\frac{5}{6}$

In 1849 stierven aan cholera asiatica, 2 mannen, 16 vrouwen en 1 kind, te zamen 19; dus blijven er nog 76 sterfgevallen aan andere ziekten over.

Slaan wij nu het oog op beide tabellen, dan blijkt, dat de ongunstigste verhouding in de epidemie-jaren 1826, 1827, 1846 en 1847 valt, en wel steeds het ongunstigste in het 2de epidemie-jaar, dat de verhouding der sterfte op de gemiddelde bevolking in 1827 en in 1847 nagenoeg dezelfde was, schoon de gemiddelde bevolking in het laatste jaar ééns zoo groot was. In dat beruchte jaar 1847 was trouwens in het voorjaar de ophooping op het toppunt; een gedeelte der mannelijke bevolking moest in eene hulploods slapen. Bij de vrouwen werd de slaapplaats van twee personen voor drie gebruikt. De ziekezalen waren overvuld, deels met typhuslijders, deels met door armoede en gebrek geheel uitgeputten, deels met patienten aan mazelen. Het middencijfer der zieken dagelijks verpleegd, bedroeg voor dat jaar 109: niet minder dan 1720 personen werden in dat jaar op de ziekenzalen verpleegd, terwijl het hoogste cijfer der zieken, namelijk 210 (als 201 aan inwendige ziekten en 9 aan uitwendige ziekten lijdende) den 5den April opgemerkt werd. Van de 103 lijders aan mazelen, stierven er 28, ofschoon de mazelen-epidemie van 1847 in de overige gedeelten der stad gelijk bekend is, wel uitgebreid was, doch betrekkelijk weinige sterfgevallen veroorzaakte. De ongunstige verhouding dier jaren kan ons dus niet verwonderen.

Vergelijken wij verder, dan zien wij in de eerste tabel van 1822 tot 1849, steeds eene ongunstige verhouding der sterfte, en de gunstigste in het jaar 1842, namelijk 1 : 14$\frac{1}{11}$, terwijl in de 3 laatste jaren wij een sterfgeval op 22$\frac{1}{5}$, 22$\frac{1}{3}$ en 20$\frac{1}{26}$ vinden, zoodat, zelfs in vergelijking, met dat exceptioneel gunstige jaar 1842, de laaatste 3 jaren een veel gunstiger resultaat gaven en eene verdere vergelijking met andere jaren onnoodig wordt.

Die zelfde gunstige verhouding voor de drie laatste jaren, vindt men niet alleen in het absolute aantal sterfgevallen, dat eene ongekende laagte verkreeg, maar ook als men deze vergelijkt met het aantal der op 1°. Jan, aanwezige, en in den loop des jaars opgenomene personen. Dan toch blijkt, dat geen jaar met 1850 en 1851 te vergelijken was, zelfs niet het zoo gunstige 1842, en dat dit laatste jaar (wat de verhouding op het absolute aantal betreft) iets gunstiger was dan 1852, hoewel bij het berekenen op de lage gemiddelde bevolking, 1842 op verre na zoo gunstig niet was, (waarschijnlijk zijn destijds derhalve *vele* personen slechts *korten* tijd in het gesticht verpleegd) zoo dat uit eene vergelijking eener reeks van 31 jaren, voor de drie laatst verloopene jaren eene vroeger ongekende gunstige sterfte blijkt.

De absolute sterfte in 1852 was iets grooter dan in de beide vorige jaren, doch dit is gereedelijk te verklaren uit de groote sterfte van zeer bejaarden en van zeer jonge kinderen, daar toch uit nevensgaande tabel blijkt, dat van twaalf kinderen van beide seksen, er acht onder het jaar stierven [1])

[1]) De administratie scheidt namelijk de sekse der kinderen niet af; de jongens worden in den regel op

en van 31 volwassenen 9 meer dan 70, en 15 of omstreeks de helft meer dan 60 jaren oud waren, terwijl ik daarbij kan voegen, dat verreweg de meeste sterfgevallen het gevolg van slepende ziekten waren.

TABEL III. OUDERDOM DER IN 1852 OVERLEDENEN.

OUDERDOM.	MANNEN.	VROUWEN.	KINDEREN.
onder het jaar.	"	"	8
1 jaar	"	"	2
2 "	"	"	2
16 "	"	1	"
19 "	1 ([1])	"	"
van 30 tot 40 "	"	3	"
van 40 tot 50 "	3	3	"
" 50 " 60 "	2	3	"
" 60 " 70 "	5	1	"
" 70 " 80 "	3	5	"
en 81 "	1	"	"
TOTAAL	15	16	12

Dezelfde gunstige verhouding zal men op de ziekenstaten terug vinden, voor zoo verre ik deze, om vroeger opgegevene redenen, kan mededeelen, d. i. sinds het jaar 1845. Hierbij moet ik echter bekennen, dat behalve 1845, de algemeene ziektetoestand van 1846 tot 1849 veel ongunstiger was, dan in de laatste drie jaren, dat derhalve de te vergelijken jaren streng genomen, niet zuiver voor vergelijking vatbaar zijn, schoon 1848 en 1849 (met uitzondering der cholera- en cholerinegevallen) reeds ter vergelijking geschikter zijn dan 1846 en 1847. Uit den onder mij berustenden staat deel ik het navolgende uittreksel mede:

TABEL IV. ZIEKENSTAAT VAN 1845 TOT 1852.

JAREN.	AANWEZIG 1 JANUARIJ.		OPGEKOMEN.		TE ZAMEN.	HERSTELD.		OVERLEDEN OP DE ZIEKENZALEN.	BESTAND OP ULT. DECEMBER.		OVERLEDEN OP DE INVALIDEN-LOKALEN	TOTAAL OVERLEDENEN.
	INWENDIGE ZIEKTEN.	VERBAND.	INWENDIGE ZIEKTEN.	VERBAND		INWENDIGE ZIEKTEN.	VERBAND		INWENDIGE ZIEKTEN.	VERBAND		
1845	64	27	382	113	586	319	119	80	47	21	1	81
1846	47	21	954	79	1101	709	93	161	130	6	6	167
1847	130	6	1498	86	1720	1179	85	387	112	7	7	344
1848	112	7	778	168	1065	672	152	151	68	22	3	154
1849	68	22	478	251	819	420	257	95	31	16	"	95
1850	31	16	300	84	431	262	90	38	31	10	"	38
1851	31	10	350	94	485	303	89	39	40	14	"	39
1852	40	14	315	86	455	271	89	43	41	11	"	43

Ook hier zien wij de laatste 3 jaren zich gunstig verhouden boven de vier voorgaande en ook boven 1845, hoewel men tevens moet bekennen, dat in dat jaar zoowel het aantal op 1°. Jan. aanwezigen met dat der ingekomen en als het gemiddelde cijfer der bevolking hooger waren, zoodat betrekkelijk het aantal zieken niet hooger was. De sterfte der zieken (in 1845 nagenoeg 1 : $7\frac{1}{3}$, in 1850 1 : $11\frac{1}{12}$, in 1851 1 : $12\frac{1}{2}$ en in 1852 1 : $10\frac{1}{2}$) toont dat men destijds *of* zwaardere zieken te behandelen had, *of* ze niet zoo gemakkelijk opnam, zoodat deze staat, zoo verre hij reikt, ook voor eenen verbeterden gezondheids-toestand pleit. Ik voorzie hierbij wel de tegenwerping, dat de laatste jaren zich door bijzonderen gunstigen algemeenen gezondheids-toestand kenmerkten, en wil voor een deel

het vrouwen departement verpleegd tot aan hun 6de jaar, en eerst dan gaan zij naar de mannenzijde over; de meisjes worden op haar 10de jaar administratief als vrouwen beschouwd.

[1]) Een jongeling half bewusteloos uit het huis van arrest overgebragt, en spoedig daarop overleden.

ook daaraan het gunstige resultaat toeschrijven. Ik voorzie dat bij heerschende epidemien of bij ongunstige gebeurtenissen, de sterfte weder klimmen zal, ja zelfs dat, gelijk in 1852 reeds eenigermate geschiedde, de verhouding door het afsterven van vele hoogbejaarden ongunstiger kan worden, doch herinner daarbij, dat in de breede reeks der in de 1ste tabel opgegevene jaren, toch ook gezonde jaren waren, dat onder die jaren velen een veel lager gemiddeld cijfer der bevolking gaven, dus met minder ophooping, en dat NIEUWENHUIS eene grootere sterfte onder de bedelaars, dan onder de vrijwilligers meende te mogen aannemen (t. a. p. Deel III, bl. 89) doch dat de tegenwoordige inrigting, bij welke de bedelaars slechts *tijdelijk* in het gesticht blijven, van het jaar 1822 dagteekent; ik meen dus uit het medegedeelde te mogen besluiten tot eene in de laatste drie jaren verminderde sterfte en verbeterden gezondheids-toestand, te meer daar juist die verbetering zamenvalt met eene verbeterde inrigting der luchtverversching op de slaap- en ziekenzalen. De overige omstandigheden, waarin de verpleegden verkeeren, hunne kleeding, voeding enz. zijn grootendeels hetzelfde gebleven, en ook nu worden steeds armen en verarmden opgenomen, zoodat de verbeterde luchtverversching als oorzaak der vermelde verbeteringen alleen in aanmerking kan komen.

(*Wordt vervolgd.*)

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

VOORTGAANDE ATROPHIE DER SPIEREN MET VERLAMMING. — Onder den naam van paralysie musculaire progressive atrophique, heeft CRUVEILHIER in de zitting der Académie de Médecine van den 29sten Maart j.l., eene ziekte beschreven, waarop ook reeds ARAN en THOUVENET de aandacht hebben gevestigd, en die dezer dagen tot onderwerp eener prijsvraag der Academie te Gend heeft gediend. (Cf. Weekblad. III bl.). CRUVEILHIER heeft haar drie malen waargenomen, het eerst bij eene dame van 42 jaren, waarbij de verlamming eerst zich alleen tot de bovenste extremiteiten had bepaald, maar zich langzamerhand uitbreidende, ook de slik- en ademhalingswerktuigen aantastte, waardoor de lijderes bezweek. Bij de lijkopening, bleken hersenen en ruggemerg volkomen gezond te zijn, terwijl men reeds gedurende het leven, eene in het oog vallende atrophie van de spieren der armen en handen had opgemerkt. In een tweede geval, hetwelk dezelfde verschijnselen opleverde, toonden de zenuw-centra een volmaakt normalen staat, terwijl een naauwkeurig onderzoek der spieren van de ledematen en den romp, hen aan verschillende graden van atrophie lijdende aantoonde. Eenige spieren hadden daarbij hunne gewone kleur behouden, andere waren bleekrood, andere geel en een zeer groot aantal was in vet veranderd. Deze veranderingen strekten zich tot verschillende spieren uit, en vertoonden zich zeer onregelmatig, zoo dat naast een in vet overgegane spier eene andere volkomen gezond zag, ja zelfs in een en dezelfde spier vond men geheel gezonde spierbundels naast zeer bleeke, zelfs vettig ontaarde liggen. De zenuwen dier spieren vertoonden zich in geenerleiwijze veranderd en weken in hun volume ook niet van het gewone af. Eene derde waarneming, waarbij de spieren van het been (de zieke was vroeger een koord-danser geweest) in het bovenste gedeelte eene vetdegeneratie met atrophie hadden ondergaan, en waar die verandering zich ook tot de spieren van den arm en van den tronk en der tong had uitgestrekt, toonden ook de hersenen en het ruggemerg gezond, maar de voorste wortels der spiraalzenuwen zeer in omtrek afgenomen. Bij verscheidene voorste wortels der zenuwen van het cervicale gedeelte des ruggemergs, scheen slechts het neurileem overgebleven te zijn, en toonden met de loupe (!) onderzocht, geen spoor van eigenlijke zenuwdraden. De voorste bundels van het ruggemerg hadden geene veranderingen ondergaan, en het gevoel was in geen der drie gevallen gestoord geweest, evenmin als de geestvermogens. CRUVEILHIER zette ten slotte nog nader uitéen, dat het ontstaan van de atrophie der spieren en hunne vet-degeneratie primitief in de atrophie der voorste wortels der spinaalzenuwen moet gezocht worden. Nadere onderzoekingen moeten echter nog aantoonen, uit welke oorzaken de atrophie dezer deelen geboren wordt.

INVERSIO UTERI. — De ongelukkige toestand waarin lijderessen met omkeering van de baarmoeder verkeeren, het meermalen doodelijk gevolg daarvan, doet bijzonderen aandacht wijden aan die gevallen, waarbij de pogingen tot repositie een gelukkig resultaat hadden, terwijl de moeijelijkheden die men bij die pogingen ondervindt, vooral indien die omkeering lang bestaan heeft, bijzonder oplettend moeten doen zijn op de wijze waarop zoodanig resultaat verkregen is. Door VALENTIN is een geval beschreven, waarbij de etherisatie van groot nut was bij eene repositie van eene sedert 16 maanden omgekeerde baarmoeder, door CONNET een dergelijk geval dat 5 maanden oud was. Nu onlangs is door DANYAU aan de Acad. de Méd. een geval van

BARRIER gerapporteerd. Het betrof eene vrouw van 24 jaren, bij wie, 3 dagen na eene tweede natuurlijke verlossing, de uterus bij pogingen tot stoelgang naar buiten was getreden; de placenta was niet dan na langdurige tractiën aan den funiculus geëxtraheerd. Een jaar daarna was eerst het eigenlijke gebrek herkend; gedurende dien tijd hadden veelvuldige en hevige metrorrhagiën plaats gegrepen, die, benevens sterke fluor albus, de gezondheid der vrouw zeer verzwakt hadden. Eerst twee maanden later werd de repositie onder chloroform bedwelming op deze wijze beproefd. De hand werd allengs in de vagina gebragt, zoo dat de rug naar achteren gekeerd was en de omgekeerde baarmoeder tegen de handpalmvlakte ruste, en de vingers zoo veel mogelijk uitgespreid, daarna de duim op het meest voorliggende gedeelte van den uterus gedrukt. De 4 vingers gaven door het drukken in den blinden zak tusschen den achterwand van de scheede en den uterus een steunpunt voor deze. Na eene drukking gedurende een paar minuten, week de fundus uteri een weinig voor den duim; daarna werd de midden- en ringvinger hier nevens geplaatst en gelukte de herstelling na eenigen tijd, met behulp dezer drie vingers. De repositie was volkomen; na eenige weken kon de lijderes als hersteld beschouwd worden.

Dit geval bewijst dan wederom, dat eene omkeering van 14 maanden nog hersteld kan worden, zoodat pogingen daartoe niet te spoedig moeten opgegeven worden. Wat de wijze van herstelling aangaat, moet opgelet worden, dat de blinde zak tusschen uterus en achterwand van de scheede tot steunpunt genomen is, en het meest vooruitstekende gedeelte der baarmoeder het eerst naar binnen is gedrukt, en de oude raad niet gevolgd is, om te beginnen die gedeelten het eerst naar binnen te drukken, die het eerst zijn uitgezakt, de randen namelijk.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS 2 April. — Bij eene ordonnantie van den prefect der policie, is het gebruik van alle minerale kleurstoffen, met uitzondering van het Pruissisch blaauw, ultramarin, de krijt en oker tot het kleuren van bonbons en andere sucrerie, likeuren enz. en van de plantenstoffen, vooruamelijk de gummi-gutta en de aconitum napellus, verboden. Het inwikkelen van suikerwerk in papieren met deze stoffen gekleurd, zelfs het overdekken met snippers van zoodanige papieren, zal streng geweerd worden, even als de zoogenaamde »klappers" in de omslagen van bonbons en pistaches het gebruik maken van andere stoffen, dan zuiver goud en zilver, tot opsiering van gebak als anderzins. De bonbons moeten op hunne omslagen en de fleschen waarin likeuren verkocht worden de namen van den fabriekant of van den verkooper bevatten. De fabriekanten en verkoopers, zoowel van deze zaken als van alle andere stoffen, die aan vervalsching onderhevig zijn, zijn persoonlijk verantwoordelijk gesteld voor de gevolgen die het overtreden dezer ordonnantie, of het vervalschen hunner waren na zich slepen mogten.

BONN, 13 Maart. — Heden overleed alhier in den ouderdom van 79 jaren, Prof. C. F. HARLESS, sedert 1818 hoogleeraar aan onze hoogeschool, door zijne onderzoekingen over de gele koorts, Leipzig 1803, door zijn handboek der geneeskundige kliniek. en een voor eenige jaren uitvoerige monographie over de baden in Europa en eene menigte opstellen in tijdschriften, bekend.

— Te Kiel is in plaats van Prof. FRERICHS tot Hgl. in de anatomie en physiologie Dr. PANUM uit Koppenhagen benoemd.

BRESLAU. — Berigten van 2 April vermelden, dat nog slechts weinige nieuwe cholerageval len aldaar voorkomen. Men rekent dat een ¼ percent der bevolking aan de ziekte is overleden.

BELGIE. — Den 28sten Maart j.l. is te Brussel een congres gehouden van omstreeks 350 geneeskundigen uit Belgie. Er is besloten van het Gouvernement te verzoeken, dat de wet tot nieuwe regeling van de uitoefening der geneeskunst nog in de tegenwoordige zitting der wetgevende kamers worde ingediend; dat daarbij de instelling worde voorgedragen van raden van discipline, te verkiezen door de geneeskundigen, en van staats geneeskundigen met eene behoorlijke bezoldiging, tot wier taak de behandeling van behoeftige zieken zou behooren. Wij komen nader op de bijzonderheden terug.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Volgens de in ons vorig N° gegeven belofte gaan wij thans over met de bepalingen, die tot eene doelmatige regeling der prostitutie vereischt worden, nader te zien toelichten, waarbij wij wederom de woorden van het verslag, voor zoo verre wij dit noodig oordeelen, zullen volgen. De eerste stelling luidde als volgt:

Men moet tegen de clandestine-prostitutie ten krachtigste ijveren en haar dwingen, indien zij in verheimelijke openbare ontucht ontaardt, er bij het openbaar gezag de verklaring van af te leggen en zich in de openbare (geafficheerde) prostitutie op te lossen; wat dit punt betreft »zegt het verslag" mag het wel voor onmogelijk gehouden worden, eenig ander algemeen werkend preventief middel tegen de clandestine prostitutie aan te wenden, behalve die, welke in het algemeen tot verbetering van den maatschappelijken zedelijken toestand kunnen worden gebezigd; — onderwijs en godsdienst. Maar er is bovendien behoefte aan een gestreng repressief middel om de clandestine prostitutie te fnuiken. Daartoe zijn enkele strafbepalingen noodig, welke te gelijk met de nieuwe en algemeene regeling van het politie-toezigt op dit stuk dienen te worden ingevoerd, omdat zij daarmede één geheel uitmaken, en het politie-toezigt zelve zonder die strafbepalingen een volstrekt onuitvoerlijke maatregel zijn zoude.

Die strafbepalingen moeten ongeveer van dezen inhoud zijn:

1°. het is verboden, op straffe van tuchthuisstraf gedurende vijf jaren, een openbaar huis van ontucht op te rigten zonder daarvan de vereischte schriftelijke aangifte te doen aan het bureau van het hoofd der rijkspolitie in de gemeente:

2°. elk verblijf, waar gewoonlijk door of aan één of meer vrouwen, hetzij al of niet aldaar wonende, gelegenheid wordt verschaft om met verschillende personen ontucht te plegen, is een openbaar huis van ontucht;

3°. elke vrouw die, al of niet in een huis van ontucht inwonende, gewoon is in zoodanig huis met verschillende personen ontucht te plegen, zonder zich als publieke vrouw schriftelijk aan het bureau van het hoofd der rijks-politie in de gemeente te hebben aangegeven, wordt gestraft met zes maanden tuchthuisstraf;

4°. in geval van herhaling dezer misdrijven, wordt de straf verdubbeld.

Tot aanbeveling en toelichting dier strafbepalingen wordt onder andere het volgende aangevoerd:

Tegen de eerste bepaling is geen bezwaar denkbaar; zij dient slechts om te voorkomen, dat er eenig openbaar huis van ontucht besta, zonder dat de politie daarvan kennis draagt, waarbij tevens herinnerd wordt, dat het geen verschil maakt of men goedvindt voor den uiterlijken schijn eenige winkelnering of eenig ander eerlijk bedrijf uit te oefenen; het is genoeg, dat men er vrijen toegang tot het plegen van ontucht heeft om de verpligte inschrijving van het huis als zoodanig te wettigen.

De tweede bepaling moge te veel omvattend schijnen; bij nader inzigt zal zij noodzakelijk blijken. Men lette op de twee stellingen, 1° dat zij ook plaatsen bedoelt waar aan ééne vrouw gewoonlijk gelegenheid verschaft wordt om met verschillende personen ontucht te plegen, — zonderde men ééne vrouw uit, de wet werd ontdoken, de vrouw aan het sanitair onderzoek, aan het disciplinair politie-toezigt onttrokken, terwijl straffeloos een reeks van zoogenaamd voor ééne vrouw bestemde verblijven naast elkander zouden oprijzen. De bijvoeging dat de vrouw met *verschillende* personen ontucht pleegt niet alleen, maar *gewoon* is dit te doen, voorkomt bij de moeijelijkheid om dit te bewijzen de vrees voor onregtmatige vervolging of veroordeeling.

Maar, zegt men welligt, indien die woning, waar eene vrouw zich gewoonlijk aan ontucht met verschillende personen omgeeft, een openbaar huis van ontucht is, — dan is dat huis altijd en overal toegankelijk voor de politie! — Op zich zelve behoort een openbaar huis van ontucht zeker voor de politie toegankelijk te zijn; hoe toch kan de politie worden buitengesloten, waar het publiek vrijen toegang heeft? Hoe kan de bijzondere woning, waar gewoonlijk met verschillende personen ontucht gepleegd wordt, onschendbaar geacht worden?

Maar daarom is die woning niet altijd en overal en voor ieder politie-beambte geopend! Alleen de gelagkamer waar de politie buitendien toezigt moet houden, is dag en nacht voor haar geopend. Buiten de gelagkamer zal zij alleen des daags het overige huis moeten kunnen doorzoeken, ten einde zich te overtuigen dat er zich geene minderjarige in bevinden, wier verleiding wordt beoogd. Als waarborg tegen het veelomvattende der bepaling dient ook, dat niet één enkel politie-ambtenaar een openbaar huis zal mogen binnentreden, maar steeds van een of meer andere politiedienaren of getuigen vergezeld, terwijl hij al verder van zijn bezoek behoorlijke aanteekening met aanvoering der motieven zal moeten houden.

Het gezegde zal ook de bezwaren opheffen, die men tegen de tweede stelling der 2de bepaling mogt in 't midden brengen; dat namelijk een verblijf ook dan als openbaar huis wordt aangemerkt, wanneer aldaar door of aan niet inwonende vrouwen gewoonlijk gelegenheid gegeven wordt om met verschillende personen ontucht te plegen.

Dit deel der bepaling treft de zoogenaamde rendez-vous-huizen, de kweekplaatsen der clandestine prostitutie! Terwijl het ongeraden schijnt, die huizen geheel te verbieden, en ook even onmogelijk is haar bestaan te weren als dat van andere openbare huizen, — blijft er niets beter te doen, dan zorg te dragen, dat ook deze huizen aan de politie bekend zijn, terwijl de zware straf wel geschikt schijnt, om het bestaan van heimelijke rendez-vous-huizen te gaan en van het oprigten daarvan af te schrikken.

Eene andere vraag is, of de politie wel den toegang tot deze rendez-vous-huizen behoeft? Het antwoord mag niet ontkennend zijn, die rendez-vous-huizen zijn somwijlen te gelijk danshuizen, waar de publieke vrouwen gewoon zijn te komen, en andere vrouwen worden gelokt: het toezigt der politie is daar vooral niet minder noodzakelijk dan in andere openbare huizen van ontucht; maar ook al zijn die rendez-vous-huizen niet te gelijk danshuizen, zij hebben dikwerf toch eene gelagkamer, waar even goed de orde valt te bewaren. De toegang tot die huizen moet ook hier een hulpmiddel zijn tegen het aanzetten tot ontucht van minderjarigen; en die toegang heeft immers geen bezwaar, daar zij bij nacht zich niet dan tot de besproken kamer uitstrekt.

De verpligting voor alle openbare vrouwen, om zich te doen inschrijven, is op zich zelve onbetwistbaar. Nu moest echter het middel worden gezocht, om de vrouwen, die zich niet in hare eigene woning maar in deze rendez-vous-huizen aan openbare ontucht overgeven, onder de verpligting te brengen, zich als zoodanig bij de politie aan te geven. Daartoe strekt de derde bepaling. Het is waar dat het moeijelijk zijn zal, het bewijs te leveren van hetgeen tot veroordeeling noodig is, maar daarin bestaat dan ook een waarborg, dat de aanklagte en vervolging niet in kwelling of hatelijkheid zal ontaarden: terwijl, wanneer het bezoek der rendez-voushuizen door de bedoelde persoon zoo zeldzaam plaats vindt, dat het bewijs ten haren aanzien bezwaarlijk te leveren is, des te geringer ook het gevaar zal zijn voor de maatschappij, dat zij niet als publieke vrouw is ingeschreven.

Er schijnt, wel is waar, nog een ander middel te

zijn, om te beletten, dat andere dan de ingeschreven openbare vrouwen in de rendez-vous-huizen worden toegelaten; men zoude namelijk aan de ingeschreven vrouwen een bewijs van die inschrijving kunnen ter hand stellen, en aan de houders of houdsters van rendez-vous-huizen verbieden, om zonder zoodanig bewijs aan eenige vrouw gelegenheid tot het plegen van ontucht te verschaffen. Tegen zoodanig voorschrift is echter overwegend bezwaar. In de eerste plaats zou het afgegeven bewijs van inschrijving een brevet zijn van ontucht — en dat behoort het openbaar gezag nimmer af te geven, doch ten andere: het hulpmiddel is ijdel; de niet-ingeschreven vrouw weet zich toch in het huis te doen toelaten, is het niet door omkooping dan door misleiding: want het is in de politie-wereld niet onbekend, dat het gebruik van het bewijs van inschrijving om niet of voor geld aan niet-ingeschreven vrouwen wordt toegestaan; en in de rendez-vous-huizen zelve is zoodanig bewijs dan ook wel verkrijgbaar, terwijl het voor de politie hoogst moeijelijk is, het regtskundig bewijs te leveren, dat een bewijs van inschrijving door de bordeelhoudster of eenige ingeschreven vrouw aan eene niet-ingeschrevene is ter leen verstrekt, om met misleiding der politie-waakzaamheid den toegang tot het huis voor haar te openen.

Eindelijk het hulpmiddel, indien het kon gehandhaafd worden, zou slechts ondanks alle strafbepaling, leiden tot het oprigten van clandestine rendez-vous-huizen, waar zoodanige niet-ingeschreven vrouwen, onder de meeste voorzorgen tegen ontdekking zouden worden ingenomen; terwijl thans daartegen de houders of houderessen van rendez-vous-huizen geen belang hebben om hun bedrijf te verheimelijken, daar zij in geen geval aansprakelijk zijn, indien ook mogt bevonden worden, dat niet-ingeschreven vrouwen gewoon waren hun bij de politie als zoodanig bekend huis van ontucht met verschillende personen te bezoeken.

Wij gaan thans over tot tweede stelling. Hier moet de behoefte aan een naauwlettend doch tevens gematigd toezigt der politie op de publieke huizen van ontucht en haar personeel worden betoogd.

Om dit toezigt uit te kunnen oefenen, is bekendheid — en om die kennis te verkrijgen is inschrijving — noodig in een aan het bureau der rijks-politie in de gemeente aanwezig register.

Die inschrijving is van verschillenden aard. Zij betreft het huis of de personen.

De inschrijving van het huis geschiedt ten gevolge van schriftelijke aangifte, waarbij de aangever of aangeefster verklaart, op de door hem of door haar naauwkeurig aan te duiden plaats een huis van ontucht te zullen houden.

De politie neemt kennis van de localiteit, en kan, wanneer er overwegend bezwaar tegen die localiteit is, hetzij wat de geburen of de ruimte of iets dergelijks betreft, weigeren de aangifte aan te nemen, en zelfs na de oprigting, om zoodanige redenen de sluiting van het huis bevelen.

Bij de schriftelijke aangifte tot oprigting van het huis moet ook verklaard worden, op welken voet het bedrijf zal worden uitgeoefend, of het huis namelijk voor inwonende vrouwen of alleen voor bezoeksters bestemd is. In het eerste geval behoort tevens opgave te worden gedaan van het getal vrouwen, en in beide gevallen is de houder of houdster van het huis er persoonlijk voor aansprakelijk, dat er zich niemand in het huis bevinde, die zich niet zelf in persoon bij de politie als bewoner det huizes of als publieke vrouw aanmeldt. Die inschrijving van al het personeel van een publiek huis bij de politie heeft een dubbel nut: het strekt zoowel om ieder hunner, niet alleen de vrouwen maar ook den houder, de mannelijke bedienden, enz,, aan hetzelfde politie-toezigt te onderwerpen, als om te voorkomen, dat soms dienstboden voor publieke huizen worden gehuurd, zonder dat zij met den aard van het daarin uitgeoefende bedrijf vooraf bekend worden gemaakt.

Tot de inschrijving eener publieke vrouw wordt vereischt: het overleggen van de geboorte-acte of het buitenlandsch paspoort; haar signalement wordt in het register opgenomen; bij verandering van woonplaats of woning moet daarvan nieuwe aangifte geschieden. Dezelfde aangifte en inschrijving wordt voor alle publieke vrouwen vereischt; zij verschilt slechts ten aanzien der opgave of zij hun bedrijf al dan niet in eigene woning of ter plaatse van haar verblijf uitoefenen. In een publiek huis mogen, in het belang der zedelijkheid, geene kinderen of minderjarigen, beneden de een en twintig jaren, worden opgenomen of gehuisvest zijn; zelfs de eigene kinderen van de bewoners moeten daarbuiten verblijf houden.

Ofschoon nu eene minderjarige niet in een openbaar huis van ontucht wonen mag, moet echter de aangifte van eene minderjarige die zich als publieke vrouw wil laten inschrijven, des noods na gedaan onderzoek bij hare naaste betrekkingen, zoo zij er zijn, worden aangenomen; deed men zulks niet, er bleef een vruchtbare bron voor de clandestine prostitutie over, waarop geen toezigt mogelijk zijn zou. Het vereischte van inschrijving heeft juist ook hier eene zeer heilzame strekking, en de openbare actie wegens opwekking van minderjarigen tot ontucht, blijft niettemin aan de justitie openstaan, zoo daartoe termen moegten zijn. Hetzelfde is het geval met de aangifte eener gehuwde vrouw; zij wordt mede ingeschreven, behoudens de actie wegens overspel. op klagte van den man voor den regter.

Zien wij in het volgend nommer, hoever het toezigt, vooral het sanitaire, zich uitstrekt.

— Op eene voorziening in cassatie, tegen een door den officier van justitie bij de arrondissements-regtbank te Alkmaar, tegen een vonnis dier regtbank van 2 Dec. 1851, waarbij R. HOEKSTRA, Plattl. Heelm., wonende te Schagen is vrijgesproken van het zich onttrekken aan de visitatie zijner apotheek door de Prov. Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Noord-Holland, res. te Haarlem, op den 1sten Sept. en 4den Oct. 1851, is een arrest gevolgd van den Hoogen Raad van 10 Febr. 1852 (medegedeeld in het Weekblad van het

Regt, 28 Febr. 1853) waarin is aangenomen:

1°. Dat eene visitatie van gedelegeerden eener Prov. Geneesk. Commissie, gedaan zonder assistentie van den Burgermeester of eenigen anderen ambtenaar van policie, naar art. 6 van het koninkl. besluit van 28 Apr. 1821, *onwettig* is, en even zoo het *proces verbaal* ter dier zake opgemaakt;

2°. dat, wel is waar bij art. 6 van dat besluit is bepaald, dat de visitatie moet geschieden op onbepaalde tijden, en zonder voorafgaande waarschuwing; dat hieruit echter niet volgt, dat een plattelands-heelmeester, die ter uitoefening van zijn beroep elk oogenblik moet afwezig zijn, ten allen tijde zou moeten aanwezig zijn ter ontvangst van gedelegeerden der Geneeskundige commissiën, ter visitatie zijner apotheek, of hen bij afwezigheid zou moeten instaatstellen haar te visiteren, dat dus ook onder de bij art. 2 der wet van 12 Julij 1821 bedoelde onttrekking van de visitatie, alleen is begrepen, elke opzettelijke verhindering of ontduiking der visitatie; dat bij het beklaagde vonnis niet is aangenomen eenig feit, waaruit stellig zou zijn gebleken, het opzet van den ger. om zich aan de visitatie te onttrekken, maar alleen dat hij tijdens de visitatie niet te huis was, en den sleutel der apotheek bij zich had, zoodat aan gedelegeerden ter visitatie geen toegang daartoe kon worden verleend.

De voorziening in cassatie van den officier, is voor een deel niet ontvankelijk verklaard, voor een deel verworpen. De nadere gronden hiertoe van zuiver juriedieken aard, laten wij achterwege, alleen wilden we op de boven aangevoerde gronden wijzen, waaruit op nieuw het gebrekkige der geneeskundige wetgeving wordt in het licht gesteld.

— Naar wij vernemen zal er eene belangrijke wijziging in de geneeskundige dienst van het Buiten-Gasthuis alhier plaats vinden, waardoor meerdere gelegenheid aan jonge Doctoren opengesteld wordt om hunne wetenschap verder uit te breiden en hunne kunst met voordeel uit te oefenen. Na het vertrek van Dr. SCHRANT zal de inwonende 2de geneesheer vervangen worden door twee Doctoren, die in de stad woonachtig aldaar tevens de gewone praktijk zullen mogen uitoefenen. — Zij die lust mogten gevoelen voor eene dier betrekkingen in aanmerking te komen, en daartoe de bevoegdheid bezitten, kunnen daaromtrent voorloopige inlichtingen erlangen bij Prof. SCHNEEVOOGT.

— Bij eene herstemming is den 5den April tot lid van den gemeenteraad benoemd, Dr. J. P. HEIJE, dien de Geneeskundige Kring als zoodanig aan de kiezersvereenigingen had aanbevolen. Wij vernemen verder dat Dr. MERKUS DOORNIK, wien de vereeniging Nederland en Oranje had willen aanbevelen (zooals vroeger p. 138 vermeld is), voor de candidatuur bedankt had.

PARAMARIBO. — Op den 6den Febr. arriveerde hier van Demerary, de schoener brik *Peri*, kapt. MAC LEOD, de quarantaine vlag in top voerende, uithoofde aan boord de kinderpokken waren uitgebroken. Dit vaartuig ligt quarantaine, even als de vroeger van Demerary aangekomen schepen, op welke deze maatregel, uit hoofde van de aldaar heerschende gele koorts, was toegepast. Wij mogen ons gelukkig achten, dat de koepokstof, die ons van eene geachte hand uit Amsterdam, in haarbuisjes was toegezonden, bijzonder goed is aangeslagen, waardoor men in de gelegenheid zal zijn, de hier zoo zeer verzuimde vaccinatie, in massa onder de bevolking te doen plaats hebben.

De gezondheids toestand in de kolonie, is over het algemeen gunstig te noemen. Eenige gevallen van catarrhale dysenterie, die zich in de laatste dagen onder de negerbevolking hebben voorgedaan, zijn voor als nog van geen verontrustenden aard; slechts bij oude lieden heeft de ziekte een meer gevaarlijken, atonischen vorm aangenomen, en heeft daardoor bij eenigen eenen doodelijken afloop gehad.

BIBLIOGRAPHIE.

C. Gobée; Klinische aanteekeningen en verhandelingen. 3de stuk. Amsterdam. 1853. Gebhard.

M. J. L. P. E. L'Hermier des Plantes: Du prolapsus uterin ou chute de la matrice et de sa cure radicale. 5½ f. Montpellier, 1853. Imp. de Martel ainé.

V. Meurein: Recherches sur la composition et les propriétés médicales, 1°. des différentes sortes commerciales de capsules de pavot blanc grosses, moyennes et petites; 2°. de la plante entière etc. Lille, 1853. Lefebure Ducrocy.

G. W. Scharlau: Die Körperliche Pflege und Erziehung der Kinder vom ersten Lebensalter an. Stettin, 1853. 22½ ngr.

J. Gilles: De hygromatis cysticis colli congenitis, deque novis quibusdam eorundem exemplis, quae in collo et in regione sacrali observata sunt. Bonnae, 1852. ⅔ thl.

Helmentag: Darstellung des neuen Verfahrens bei Behandlung des Krätz-Ausschlag im Burgs-hospital zu Köln. Mit e. Vorw. von *F. Fischer*, Cölln, 1853, J. G. Schmitz. 6 ngr.

H. Maijer: Die neuesten Pharmakopoeën Nord-Deutschlands. Comentar zur Preuss. Sachs. u. s. w. Pharmakopoe: 1 u. 2 Lfg. Lissa. 1853. ½ thl.

C. Maijer: Ueber den Bau des Organes der Stimme bei dem Menschen, der Sängethieren und einigen grosseren Vögeln. Bonn, 1852. 6 thl.

O. Schmidt: Handatlas der vergleich. Anatomie, zum Gebrauche bei Akad. Vorlesungen u. f. Studirende entworfen 1 Lfg. Jena, 1853, Mauke. 1⅓ thl.

Codex Medicamentarius Hamburgensis. Editio III. Hamburg, 1852. 2⅓ thl.

J. Fischel: Prags k. k. Irrenanstalt u. ihr Wirken seit ihrem Entstehen bis incl. 1850. Erlangen 1853, Enke. 1⅛ thl.

C. Kissel: Handbuch der naturwissenschaftliche Therapie. Erlangen, 1853, Enke. 2 thl. 16 ngr.

Ueber die Natur der Cholera und ihre Heilung. Posen, 1853, Merzbach. 3 ngr.

Luftblasen. Neue Folge. Von Veratinus Leuchtkäfer. Halle, 1853, Pfeffer. ⅓ thl.

H. Locher: Die Erkenntniss der Lungen Krankheiten vermittelst der Percussion u. Auscultation. Zürich, 1853, Schulthess.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 16 APRIL 1853. 16.

DE STERFTE IN HET STADSWERKHUIS VAN AMSTERDAM, IN DE LAATSTE DRIE JAREN, VERGELEKEN MET DIE VAN VORIGE JAREN.

DOOR Dr. C. DE BORDES.

(*Vervolg en slot van blz.* 164).

Omtrent die verbeterde luchtverversching kan ik het navolgende mededeelen:

De eerste maanden, in welke ik de betrekking van geneesheer in het Werkhuis bekleedde, waren de beide laatste van 1846 en de eerste van 1847, en hoe ik het gesticht toen opgehoopt met verpleegden en zieken vond, is reeds vroeger opgegeven. Mijn collega VAN DER VOORT en ik besloten dan ook (in April 1847), om ons per rapport aan het collegie van Regenten te wenden, ten einde hen met de redenen der groote sterfte, die destijds waargenomen werd, bekend te maken; wij wezen daarbij op de heerschende epidemie, op den ellendigen en uitgeputten toestand der ingekomenen, op de vele jonge kinderen daarbij; maar maakten tevens opmerkzaam op het genoegzaam volkomen gemis eener, vooral bij zulk eene opgehoopte bevolking, noodzakelijke inrigting tot luchtverversching. Bij eene inspectie van het gesticht toch, door ons met den directeur gedaan, vonden wij op de beide slaapzalen, onder aan den vloer, in de zijmuren onderscheidene openingen, 3 palmen hoog en ½ palm breed; zij waren aan de binnenzijde met schuiven voorzien en allen gesloten, en al waren zij geopend, zoo zouden zij van geen nut zijn geweest, omdat de destijds nog zeer lage kribben (thans grootendeels door hoogere vervangen) vlak tegen die openingen aan stonden. In de zoldering dier slaapzalen waren wel groote openingen, als overblijfselen van vroeger bestaan hebbende kokers, doch ook dezen waren gesloten en boven op de vliering met stroo bedekt. Gedurende den dag stonden de ramen en een paar groote luiken open, doch 's nachts moest dit alles gesloten worden, zoodat, wanneer de bevolking zich eenige uren daar had opgehouden, de toestand der lucht hoogst onvoldoende was. Op de werkzalen waren alleen de openingen in de zijmuren met schuiven aanwezig, maar evenzoo gesloten. Zoo de schuiven verwijderd werden, (de ondervinding leerde dit later) waren de openingen voor de nabij zittende personen allerlastigst. De luchtverversching werd hier verkregen door het openzetten der ramen, vooral gedurende den tijd, dat de bevolking in de eetzalen was. Op de ziekenzalen waren geene openingen in de zijmuren, maar wel kokers, die met de buitenlucht in gemeenschap stonden, maar op eene der vrouwenziekenzalen werd ook deze koker gemist. Gedurende de geheele winter 1846—1847 waren wij verpligt geweest om, ter vermijding van benaauwdheid, een paar ramen open te laten, hetgeen, bij de toen bestaande inrigting der ramen, niet vrij van last was. In de eetzalen was geene inrigting tot luchtverversching, doch zij was hier minder noodig, omdat de bevolking er slechts korten tijd blijft. Hoe het met de destijds bestaande, doch later verplaatste invaliden-localen stond, behoeven wij nu niet uiteen te zetten. De overal hoog boven den grond staande ramen hadden alle dezelfde inrigting. Het bovenraam namelijk, in het midden van zijn kozijn met eene pen bevestigd, kantelde om zijn middenas om; het benedenraam kon even als gewone ramen op en neder worden geschoven. Deze inrigting veroorzaakte des winters zeer veel togt, en het viel daarom bezwaarlijk, om dan op de werkzalen de ramen open te laten: des nachts kon dit op de slaapzalen ook niet geschieden, zoodat juist, als de ophooping

in het gesticht het grootste was, de bestaande hoogst gebrekkige toestellen tot luchtverversching wegens hunne ondoelmatigheid, niet gebruikt werden, en dit nadeel vooral op de slaapzalen in het oog viel. De bestaande ramen toch vermogten misschien eenige versche lucht in het bovendeel der zalen te verspreiden, maar de lucht werd in de benedendeelen der zaal niet ververscht, en zelfs deze geringe ververscching ontbrak op de 's nachts geslotene slaapzalen.

Wij deden tevens eenige voorstellen ter verbetering, en ten gevolge van ons schrijven, werd als proef op de vrouwenwerkzaal en op de ziekenzalen, volgens een door den directeur, den heer DE HOOG, bedacht model, in de inrigting der ramen eene groote verandering gemaakt. In de invalidenlocalen werden later eenige dergelijke ramen geplaatst. Het bovenraam namelijk werd niet meer kantelend gemaakt op zijn middenas, maar aan deszelfs ondereinde, zoodat het geheele raam naar binnen valt. De zijden werden daarbij van schuinsche houten beschotten voorzien, in welke het open zijnde raam komt te rusten. De bovenoppervlakte is derhalve alleen open, maar nu worden togt en het invallen van rukwinden vermeden. De bevolking heeft er 's winters niet zooveel last van, zoodat de ramen, en dit is het grootste voordeel, bijkans altijd open kunnen zijn. Het raam wordt door kleine katrollen gemakkelijk bewogen. Deze inrigting is door de ondervinding gebleken over het algemeen gemakkelijk, vrij doeltreffend en niet kostbaar te zijn. Zij werd echter tot nog toe slechts op de vrouwenwerkzaal, de ziekenzalen, (met eenige wijziging) en invalidenlocalen beproefd, en eerst nu worden dergelijke, nog eenigzins gewijzigde ramen, op de mannenwerkzaal en de beide slaapzalen gebragt.

De verkregene verbetering was echter op de ziekenzalen ongenoegzaam, en de beide slaapzalen waren onveranderd gebleven. Toen de heer HARTMAN alhier in 1849, aan de heeren regenten een doeltreffend plan ter verbetering der luchtverversching aanbood, hebben H.E.D. dit plan op de zieken- en slaapzalen en op het mannen-invalidenlocaal doen uitvoeren, met een gunstig gevolg, voor zoover men eerst oppervlakkig kon beoordeelen. Immers de slaapzalen, die anders korten tijd, nadat de bevolking was gaan slapen, benaauwd waren, bleven nu den geheelen nacht frisch, schoon er geene ramen open stonden. Op de ziekenzalen voldoet de inrigting insgelijks, hoewel hier het openzetten der ramen nog noodig is. Wat de inrigting betreft, zij is gegrond op het principe door Prof. E. H. VON BAUMHAUER onlangs te Brussel, volgens getuigenis van Dr. SCHICK met eere opgehouden, »dat namelijk »de versche lucht aan de bovenzijde der »vertrekken ingevoerd, en de onreine door »of nabij den vloer aan den wand uitgevoerd »moet worden." [1]) Tot het eerste doel dienen op de vliering uitkomende ruime kokers, met een dun houten traliehek bedekt en meest open, (hoewel zij des noods 's winters half of geheel gesloten kunnen worden). Tot het wegvoeren der bedorvene lucht dienen op de vrouwenslaapzaal en op de ziekenzalen, òf de schoorsteenen zelve òf kleine, met een rooster bedekte gaten in nabijgelegene schoorsteenen uitkomende, of buizen met naburige schoorsteenen in verband, doch allen zoo ingerigt, dat de lucht zeer nabij den vloer moet ontsnappen. Op de mannenslaapzaal is de inrigting iets anders. Daar zijn evenzoo kokers van boven, om versche lucht in te voeren, doch tot wegvoering der lucht dienen acht kanalen, van welke zes bovendaks uitkomen en twee in de schoorsteenen van de mannenziekenzalen. De zes eerste kanalen liggen tegen de zoldering aan, doch gaan knievormig een eind weg naar beneden, en aan dit knievormig begin is eene lantaarne, vroeger met eene lamp, nu met eene gazvlam aangebragt, zoodat de lucht, langs de vlam strijkende, verwarmd wordt en zoo langs de kanalen ontsnapt. Hierdoor worden tevens het bij de verbranding gevormde koolzuur en de waterdamp onmiddellijk verwijderd. De 2 laatsten zijn op de gewone wijze ingerigt. Tevens werden de bezijden de werk- en slaapzalen geplaatste secreten geheel vernieuwd en naar een bijzonder model gemaakt, waardoor de drekstoffen door water worden afgesloten, terwijl de secreten tevens dagelijks

---

[1]) Tijdschrift der Maatschappij enz. 1852, 1e Ged. pag. 199.

worden doorgespoeld. Ieder, die den invloed van de lucht op de ademhaling, de bloedmenging, en van daar op het geheele levensproces kent, zal gereedelijk toestemmen, dat het gedurende eenen geheelen winternacht inademen van meer en meer bedorven lucht, vooral op zoo uitgeputte gestellen, zoo als ze dikwerf in het gesticht opgenomen worden, allernadeeligst moest werken. Mogt derhalve gelijk wij meenen, de verminderde sterfte grootendeels een gevolg zijn dier verbeterde luchtverversching, dan heeft de ondervinding geleerd, dat de gevolgde inrigting in principe waar, in uitwerking doelmatig is, en dat zij derhalve, bij de betrekkelijk geringe kosten, elders navolging verdient.

Vraagt men ons of het gebouw thans geacht mag worden geheel aan de eischen der hygieine te voldoen, zoo aarzelen wij niet, dit ontkennend te beantwoorden, en verwijzen den met het gesticht bekende op het gemis van eigenlijke ventilatietoestellen op de werk- en op de vrouwen-invalidenzalen, op de vertrekken ter bezorging der wasch, op den in het geheele huis (met uitzondering der ziekenzalen) gebrekkigen verwarmingstoestel, op het ontoereikende locaal voor de mannen-invaliden enz. Wij bekennen echter daarbij, dat het gemakkelijker is deze gebreken aan te geven, dan ze spoedig, zonder groote kosten en doeltreffend uit den weg te ruimen, en dat de oorspronkelijk gebrekkige inrigting van het gebouw daarbij niet de geringste hinderpaal is. Moest men thans een dergelijk gesticht bouwen, zoo twijfel ik niet of, èn voor luchtverversching èn voor verwarming zou doeltreffend bij den aanleg van het gebouw gezorgd worden.

Ten slotte wenschen wij nog een blik te slaan op de kinderensterfte, welke misschien tot eene nuttige aanmerking kan leiden.

Wij moeten bekennen, dat zij wel eenigzins, maar niet in die mate verbeterd is, als die der overige bevolking, gelijk uit deze tabellen over 1847—1852 kan blijken. Wij herinneren daarbij aan den vroeger (pag. 162, noot 1) aangegevene administratief vigeerenden regel omtrent de kinderen.

TABEL V. BEVOLKING EN STERFTE DER KINDEREN IN HET WERKHUIS VAN 1847—1852.

JAAR.	GEMIDDELD AANTAL VERPLEEGDEN.	AANWEZIG OP 1 JANUARIJ.	INGEKOMEN.	TE ZAMEN.	OVERLEDEN.	VERHOUDING DER STERFTE TOT HET TOTAAL.
1847	122	177	402	579	122	$1:4\frac{3}{4}$
1848	118	155	281	436	39	$1:11\frac{1}{5}$
1849	91	147	117	264	21	$1:12\frac{1}{2}$
1850	66	85	77	162	11	$1:14\frac{3}{4}$
1851	74	67	87	154	11	1:14
1852	78	82	99	181	12	$1:15\frac{1}{12}$

TABEL VI. LEEFTIJD DER IN DE JAREN 1847—1852 OVERLEDENE KINDEREN.

OUDERDOM.	1847	1848	1849	1850	1851	1852	TOT.
van 0 tot 6 M.	10	7	6	3	2	7	35
„ 6 „ 12 „	27	10	5	4	1	1	48
„ 1 „ 2 jar.	27	5	5	3	4	2	46
„ 2 „ 3 „	16	3	„	1	1	2	23
„ 3 „ 4 „	12	4	4	„	2	„	22
„ 4 „ 5 „	11	5	„	„	„	„	16
„ 5 „ 6 „	7	2	„	„	„	„	9
„ 6 „ 7 „	3	„	„	„	1	„	4
„ 7 „ 8 „	4	„	1	„	„	„	5
„ 8 „ 9 „	3	1	„	„	„	„	4
„ 9 „ 10 „	2	2	„	„	„	„	4
TOTAAL...	122	39	21	11	11	12	216

Wij zien uit deze tabellen vooreerst hoe nadeelig het jaar 1847 zich ook voor de kinderen verhield, waarbij de mazelen-epidemie betrekkelijk weinig invloed had, al was zij veel moorddadiger dan die epidemie in de stad; maar tevens zien wij, door vergelijking met Tabel II, hoeveel ongunstiger de verhouding der sterfte onder de kinderen was, dan onder de geheele bevolking; hoe b. v. de gunstigste verhouding in 1852 bijkans gelijk stond met de ongunstige verhouding der algemeene sterfte in 1847. Eenige verbetering is wel in de 3 laatste jaren op te merken, maar zij houdt geenszins gelijken tred met de verbetering, in de algemeene sterfte verkregen. Voorts blijkt, hoe (met

uitzondering eenigermate van het jaar 1847) die sterfte vooral de beide eerste levensjaren treft. Immers van de 216 sterfgevallen onder het 10de levensjaar, grepen 83 (d.i. meer dan ⅓) sterfgevallen bij kinderen onder het jaar plaats, en 129 (d.i. meer dan de helft) onder het 2de levensjaar. En van de 94 sterfgevallen, die in de jaren 1848 tot 1852 plaats vonden, betroffen 46 (d. i. meer dan de helft) kinderen onder het jaar. Nemen wij daarbij in aanmerking, dat bronchitis, (vooral in de wintermaanden) vaak met opvolgende atrophia en op zich zelf staande paedatrophia de meest voorkomende, den dood ten gevolge hebbende ziekten zijn en dat, volgens de tegenwoordige inrigting, ook de jongste, pas van de kraamzaal ontslagene kinderen op dezelfde zalen met de overige bevolking verblijven en slapen, dat het zoo dikwijls voorkomen van ontsteking der luchtwegen wel toegeschreven mag worden aan die, voor den teederen, kinderlijken leeftijd ongeschikte verblijven, dan rijst de wensch bij ons op, dat het mogelijk ware om althans de jongste kinderen op afzonderlijke vertrekken te huisvesten en beter te verplegen, doelmatiger te voeden. Al kunnen wij aldus niet alle oorzaken van grootere sterfte op dien leeftijd wegnemen, waarbij wij de zorgeloosheid van vele moeders niet mogen buitensluiten, zoo vordert toch het lot dier ongelukkige schepsels, die zoo vaak de schuld hunner ouders moeten boeten, onze innigste belangstelling.

En hiermede zou ik mijne taak als geëindigd kunnen beschouwen, doch acht het pligt vooraf aan het collegie van Regenten mijnen dank toe te brengen, dat mij toestond deze bijzonderheden mede te deelen, als ook aan allen en vooral aan mijnen geachten collega en aan den ijverigen Directeur W. F. DE HOOG, die mij zoo bereidvaardig de mij noodzakelijke inlichtingen gaven.

Maart 1853.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

UBAEMIE. — Op bladz. 404 van den eersten jaarg. van dit Weekblad, hebben wij medegedeeld hoe FRERICHS, op grond zijner waarnemingen, de stoornissen die zich niet zelden in het zenuwstelsel openbaren, wanneer er beletselen in de urineafscheiding bestaan, zocht te verklaren door in die gevallen eene ontleding der in het bloed opgehoopte pisstof, in koolzure ammonia aan te nemen, waardoor die nadeelige invloed zou uitgeoefend worden. Wij bragten toen reeds eenigen twijfel tegen sommige der bewijsgronden, voor die onderstelling in het midden. Sedert dien tijd hebben enkele schrijvers de meening van F. dit onderwerp betreffende, gedeeld, een grooter aantal echter volgens meer of min gegronde waarnemingen en redeneringen, de juistheid daarvan betwist. Zoo hebben wij reeds op bladz. 315 IIde Jaarg. vermeld hoe RAPP bij eene vrouw die alle verschijnselen van uraemie aanbood, geen koolzure ammonia in de uitgeademde lucht kon aantoonen, en evenmin in de urine, die veel onveranderde pisstof bevatte. Dr. LEHMANN deelde op bladz. 408 een geval van uraemie, door morbus Brightii mede, waar ammonia noch in het versche bloed, noch in dat uit het lijk, noch in de sereuse transsudaten gevonden werd, en bevestigde de waarneming, dat ook bij gezonde voorwerpen zich uit het bloed witte nevels kunnen ontwikkelen, bij toenadering van zoutzuur. Eindelijk zijn in den jongsten tijd ZIMMERMAN in de *Deutsche Klinik* No. 37, 1852, en SCHOTTIN in het *Archiv f. Phys. Heilk.* XII, 1, met nieuwe tegenwerpingen opgetreden, welke, vooral die van den laatstgenoemden, onzen twijfel betreffende de juistheid van de overigens vernuftige theorie van FRERICHS versterken.

Men zal zich herinneren, dat FRERICHS zijne stelling hoofdzakelijk bouwde 1°. op de geheel met uraemie overeenkomende verschijnselen, die zich openbaarden bij dieren, waar men koolzure ammonia in het bloed had gespoten, terwijl injectiën van uraemie zelfs bij honden, waar de nieren waren weggenomen, zoodanige uitwerking niet vertoonden; 2°. op de waarneming, dat in de uitgeademde lucht, in de huidsecretie, in de uitgebraakte stoffen, in het bloed van lijders met nierziekten, die verschijnselen van uraemie vertoonden, koolzure ammonia kon aangewezen worden. Daar, wanneer de gemelde ontleding van de pisstof in het bloed, gedurende het leven bewezen is, de oorzaak van die ontbinding van ondergeschikt belang kan gerekend worden, achten wij het onnoodig de argumenten waarmede ZIMMERMAN het aannemen eener fermentstof door FRERICHS aanvalt, hier terug te geven. Wat de uitkomsten der inspuitingen met koolzure ammonia betreft, zoo voeren ZIMMERMAN en SCHOTTIN te regt aan, dat ofschoon men toe kan geven dat dit zout, in het bloed geïnjicieërd, convulsiën, sopor enz., veroorzaakt, daarmede nog niet bewezen is dat het de oorzaak dezer verschijnselen is, wanneer de urineafscheiding belemmerd is. Geheel dezelfde verschijnselen als uraemie, kunnen ook voorkomen bij andere ziekten, als: typhus, pyaemie, acute exanthemata enz., zonder dat er eene ana-

tomische verandering der nieren of koolzure ammonia in het bloed aanwezig is. Zouden de overige bestanddeelen der urine, hare extractiefstoffen, hare zouten, wanneer zij in het bloed teruggehouden worden, niet eveneens dezelfde verschijnselen van gestoord zenuwleven kunnen te voorschijn roepen? SCHOTTIN spoot bij drie honden vrij geconcentreerde oplossingen van zwavelzuur natrum en zwavelzure kali in de vena cruralis, en zag geheel dezelfde verschijnselen ontstaan als toen hij koolzure ammonia had geïnjiciëerd, behalve dat de uitademing van ammonia ontbrak. De aanwezigheid van koolzure ammonia in de excreta en in het bloed, bij lijders met nierziekten, heeft niet zoo groote waarde als die, welke FRERICHS er aan toeschrijft. Ook wij zagen, even als SCHOTTIN, dat in de gasthuiszalen een staafje met zoutzuur bevochtigd, zonder met eenige andere stof in aanraking gebragt te worden, dikwerf witte nevels ontwikkelt; ook konden wij bij enkele lijders met albuminurie en hydrops, die na convulsiën in een soporeusen toestand geraakt waren, geene in het oog vallende vermeerdering dezer nevels ontdekken. Bovendien heeft het voorkomen van ammonia in de uitgeademde lucht, weinig waarde, sedert SCHOTTIN aangetoond heeft, dat bij patienten zonder nierlijden, die met een dik beslag op de tong, met geopenden mond ademhalen, een vochtig, rood lakmoespapier, dikwijls binnen korten tijd blaauw gekleurd wordt door de in de mondholte, waarschijnlijk uit de hier in ontbinding overgegane stoffen ontwikkelde ammonia. Aan den anderen kant vond dezelfde waarnemer bij 16 voorwerpen, waar alle zoogenoemde uraemische verschijnselen duidelijk uitgedrukt waren, slechts in één geval een gering spoor van ammonia in de geëxspireerde lucht. Daar nu verder verschillende waarnemers in het versche bloed, ook van gezonde menschen ammonia aantroffen, daar het uitbraken van ammonia houdend vocht, geen bewijs is voor eene ontleding van ureum in het bloed, daar ook het zweet bij gezonde menschen vlugtige ammonia verbindingen kan bevatten, zoo zijn er ten minste quantitative bepalingen noodig, voor dat men aan de door FRERICHS aangevoerde ziektegevallen eene voldoende bewijskracht mag toekennen. Eindelijk pleiten vroegere onderzoekingen van SCHOTTIN (Weekbl. II, 57) die bij uraemie door verschillend nierlijden, ook na cholera, het ureum in krystal vorm, zonder spoor van ammonia, uit het zweet op de huid zag afgezet, niet voor eene decompositie dezer stof in het bloed bij genoemde ziekten.

Het is dus na al het aangevoerde wederom twijfelachtig, waarvan eigenlijk het tot stand komen der eigenlijke uraemische verschijnselen bij belette pisafscheiding afhangt, en daar noch het ureum, noch zijne decompositieproducten thans met voldoenden grond als de oorzaak daarvan mogen aangezien worden, wordt men wederom genoodzaakt zijne aandacht te vestigen op de andere bestanddeelen der urine, het zij enkele daarvan in het bijzonder, hetzij alle gezamenlijk. Wil men eene nieuwe hypothese, zoo kan men ze vinden bij SCHOTTIN, die in eene verminderde alkalische reactie van het bloed door de daarin verzamelde zuren bij urineretentie, en daardoor verminderde vatbaarheid voor oxydatie van het bloed, waarvan stoornis der stofwisseling het gevolg moet zijn, de oorzaak der uraemische verschijnselen meent te kunnen vinden. G.

BIJDRAGE TOT HET ONTSTAAN EN DE GENEZING DER SCHEDELWEEKHEID BIJ KINDEREN. — Wij veronderstellen, dat de uitstekende bijdragen tot de kennis der kinder-ziekten, die Dr. ELSÄSSER, nu reeds enkele jaren geleden, in het licht zond, den meesten onzer lezers bekend zijn. Het zij dus voldoende, dat wij slechts kort herinneren aan enkele hoofdresultaten van zijn werkje *der weiche Hinterkopf*: waaronder behoort 1°. dat de symptomengroep, die zich het best onder den naam van tetanus apnoicus infantum (Asthma thymicum, Asthma Millari enz. van andere schrijvers) laat zamenvatten, haren grond heeft in de weekheid van het achterhoofdsbeen, die reeds bij het leven als eene min of meer met perkament overeenkomende indrukbaarheid aan dit, en soms ook aan de overige schedelbeenderen te herkennen is; 2°. dat die weekheid van den schedel kort na de geboorte, soms reeds na twee maanden ontstaan kan, en dus niet aangeboren maar verkregen is, met andere woorden, dat de kalkzouten uit de schedelbeenderen verdwijnen — blijkbaar onder anderen uit de vergrooting der fontanellen — maar niet van de geboorte af aan ontbraken. Met het oog op deze nog niet uitgemaakte questie deelt Dr. BÖCKER in GÜNSBURG'S Zeitschrift f. Klin. Med. IV Band, Heft 2, eenige waarnemingen mede, terwijl hij verder naast de pathogenie vooral ook op de genezing van dezen rhachitisvorm van den eersten kinderleeftijd de opmerkzaamheid vestigt.

In een arbeiders-huisgezin, waar hij sinds lang practiseerde, werd zijne hulp ingeroepen bij de vrouw, die kort te voren bevallen was; bij die gelegenheid vertelden de ouders hem als een aardigheid, dat het hoofd van het pasgeboren kind bij de geboorte geheel en al week was, even als of er geen been in zat. Bij onderzoek van het geheel voldragen, goed geproportioneerde, maar zeer magere, teere kind bleek, dat de grootte der fontanellen niet te bepalen was, wijl alleen ter plaatse van de tubera parietalia en frontalia beenpunten aanwezig waren; zij laten zich, even als het achterhoofd, onder een knetterend geluid indrukken, terwijl men het geheele hoofd den vorm kan geven, dien men wil. Het kind had aldra na de geboorte gehoest en hoeste nog. Hoewel B. het kind pas den 16den dag (waarschijnlijk door een drukfout staat er den 10den) onder de oogen kreeg, kon hij echter niet betwijfelen, dat de weekheid van den schedel hier werkelijk aangeboren was; in allen gevalle valt haar ontstaan binnen den, door E. opgegeven, termijn van twee maanden na de geboorte.

Bij twee andere kinderen, die hij den eersten dag na de geboorte zag, waren de schedelbeenderen even week als bij het zoo even vermelde geval. Een dier twee kinderen had tevens eene enorme spina bifida, en overleed na enkele dagen.

Ook het kind B. was, terwijl het voortdurend magerder werd, de hoest steeds verslimmerde, en de sche-

delbeenderen niet harder werden, 8 weken oud gestorven. Van de uitvoerig medegedeelde sectie, zij het genoeg te vermelden: dat ook het borstbeen nog geen enkel beenpunt bevatte; dat de thymus slechts eene matige grootte had; dat er aan haar onderkant vijf erwtgroote tuberkels (tuberculeuse klieren? Ref.) lagen, terwijl er tevens in de milt een groote weeke tuberkel, en in de longen boongroote weeke tuberkels, benevens verspreide miliairtuberkels gevonden werden.

Twee dezer kinderen, — dat met spina bifida was niet behandeld, — hadden gebrande beenaarde ingenomen. Het eene was genezen, het kind B. gestorven, dit laatste kreeg 4 maal daags 4 grein. Bij alle drie was de moedermelk zeer spaarzaam en arm aan kalkzouten; het kind B. kreeg pas later eene min, die quantitatief en qualitatief normale zogafscheiding had. De door BÖCKER geanalyseerde melk der moeder B, bezat bij eene geringe hoeveelheid boter, buitengemeen weinig kaasstof, maar zeer veel melksuiker. In plaats van het tusschen 18 en 53 per mille dobberende kaasstofgehalte, was hier slechts 13, en in plaats van het anders tusschen 4 tot 1,2 permille dobberende gehalte aan aardphosphaten, hier slechts 0,09 op de duizend deelen melk. Bij dit, ten aanzien der kalkzouten zoo abnorm zaamgesteld, voedsel begrijpt men ligtelijk het, ook in dat zelfde opzigt, achterlijk blijven van het beenstelsel. Maar van waar de bij de geboorte reeds aanwezige weekheid? Voor het kind B. geeft BÖCKER in de ziektegeschiedenis der moeder de verklaring. Deze vrouw had als meisje veel aan tusschenpozende koorts, later nu en dan aan oedema pedum geleden; op haar 25ste jaar voor de eerste maal zwanger, kreeg zij in de vijfde maand diarrhoea, die trots alle aangewende middelen, bleef aanhouden, en pas eenige weken na den partus staakte. In de vier volgende zwangerschappen herhaalde zich dit verschijnsel, begon spoediger en eindigde pas later na den partus: hetzelfde nu vond in de laatste zwangerschap plaats, in nog heviger graad en was van nog langeren duur. Alle de kinderen, behalve het tweede, dat een jaar oud aan hydrocephalus bezweek, waren in hoogen graad rhachitisch, welke ziekte zich eenige maanden na de geboorte of op het einde van het eerste levensjaar openbaarde; twee kinderen raakten, na aan morbilli geleden te hebben, van het loopen af, genazen onder het gebruik van krijt (eenige malen daags zoo veel als op de punt van een mes kan liggen, in melk) zoo ook een kind, welks fontanellen zich vergroot hadden. Bij den eene openbaarde de rhachitis zich aan de wervelkolom, bij een paar aan de ledematen, bij een vierde aan den schedel; bij het laatste kind was zij aangeboren. Dit laatste kind nu, kon bij de diarrhoea die de reeds zwakke moeder nog meer uitputte, slechts karig de vereischte toevoer van voedende stoffen erlangen. BÖCKER geeft als resultaat van vroeger onderzoek op, dat bij zwangeren het verlies aan stikstof-houdende bestanddeelen der urine des te kleiner wordt, naarmate de zwangerschap verder voortgaat, en het foetus meer behoefte heeft aan assimileerbare stoffen der moeder; terwijl daarentegen het verlies aan aardphosphaten van het begin tot het einde der zwangerschap hetzelfde blijft. Hierin vindt hij de verklaring van de teruggebleven ossificatie, van het in zekeren zin als een windei geboren worden des kinds. BÖCKER legt nog al eenig gewigt op het door hem waargenomen zamen gaan van rhachitis met tuberculose, wijl noch hij zelve in een dertig gevallen van schedelweekheid, noch ELSÄSSER in 31 gevallen derzelfde ziekte, dit immer hadden waargenomen. Hij knoopt daaraan zijne waarneming nopens het door BENEKE, op grond der verzadigde urine, bij tuberculose, aanbevolen gebruik van phosphas calcis; reeds lang voor BENEKE had ook hij dit middel bij tuberculose beproefd, maar zonder eenig gevolg.

De zamenhang der schedelweekheid met borstlijden, die vooral in ELSÄSSER een voorstander vond, zag BÖCKER hoe onverklaarbaar dit nog immer blijve, meermalen bevestigd. Hij deelt een geval van, met vergrooting der fontanellen gepaard gaande kinkhoest mede, en een van voor phthisis gehouden bronchitis, eveneens op schedelweekheid berustende, die beide onder kalkaarde (de een nam krijt, de ander gebrande beenaarde in) genazen.

Uitgaande van de reeds bekende gunstige gevolgen die de toediening van kalkaarde bij dezen rhachitis-vorm en bij beenlijden in het algemeen, bijv. bij caries heeft, en steunende op de kennis van het wezen der ziekte, als in gebrek aan beenaarde gelegen, slaat hij als het meest rationele en ware geneesmiddel bij schedelverweeking de beenaarde voor. Niet enkel phosphas calcis, maar ook phosphas magnesiae, koolzure kalk en fluor-calcium moet men aanvoeren — dus beenaarde in toto. Hij vindt daarin te minder bezwaar, wijl hij door twee proeven bewezen meent te hebben, dat de uitgebrande beenaarde werkelijk geassimileerd wordt. Twee vrouwen namelijk, wier kinderen aan die ziekte leden, kregen het gezegde middel, en na twee dagen bevatte de melk, die voorheen maar $\frac{1}{18}$ van de normale hoeveelheid kalkzouten hield, het gewone gehalte. Een dertigtal kinderen door hem met dit middel genezen, staven zeker meer dan het pas gezegde, zijne aanprijzing. Men diene echter niet enkel aan de moeder maar ook aan het kind of wel aan dit laatste alleen toe, want niet in ieder geval toch, gelijk B. zelf verhaalt, legt de gebrekkige zamenstelling der melk den eenigen grond tot het lijden; in één geval was de melk geheel normaal, zoodat hij daar geneigd was in het kraakbeen zelve de oorzaak van het niet opnemen der kalk te zoeken.

Overigens schrome men het gebruik van carbonas calcis of krijt, wegens v. r.noedde onoplosbaarheid niet, want de opmerking aan OESTERLEN ontleend, dat het waarschijnlijk in phosphas veranderd calcis met het bloed wordt rond gevoerd neemt dat bezwaar weg.

Het een en ander belet hem echter niet om het beste therapeutische en diaetetische middel, voor aan dezen rhachitisvorm lijdende kinderen, wier moeders hen slechts eene aan zouten te arme melk kunnen geven, te vinden in de gezonde melk eener min, en bij rhachitischen, die iets ouder zijn, in krachtige vleesch- en

melkspijzen. Hetzelfde heeft bij ons DONDERS reeds gezegd, toen hij de meer eenzijdig chemische, dan waar physiologische aanprijzing van den phosphas calcis door BENEKE teregt wees met de aanmerking, dat de zeker meest assimileerbare vorm, waarin de kalkzouten en ook het bedoelde phosphas in de melk zoo zoo rijkelijk voorhanden zijn aan dit laatste de voorkeur boven het chemische praeparaat moet doen geven.

RYTMISCHE ZAMENTREKKINGEN IN DE ADEREN VAN DEN VLEUGEL DER VLEERMUIZEN. — WHARTON JONES heeft in Philosophical Transact. for the year 1852, T. I. p. 131, de niet onbelangrijke waarneming bekend gemaakt, dat men in den vleugel van vleermuizen onder het mikroskoop eene beurtelingsche duidelijke zamentrekking en uitzetting van aderlijke vaten kan opmerken, welke daarbij van klapvliezen voorzien zijn. Gewoonlijk telde hij negen tot elf zamentrekkingen in éene minuut, gedurende welke de bloedstroom er zich in versnelt. De voornaamste klapvliezen beletten den terugvloed op volkomen wijze, de minder volkomen klapvliezen doen dit niet zoo volledig. Elke ader is van eene slagader vergezeld, en tusschen beiden in ligt eene zenuw. Deze aderlijke pols der ader is onafhankelijk van die der slagaders, en blijkt duidelijk door de zamentrekbaarheid der aderlijke rokken te weeg gebragt te worden. Mikroskopisch onderzoek leerde, dat er in de aderen van den vleugel dwars gerigte spiervezelen zijn, en wel, gelijk zich vermoeden laat, ongeleden. WHARTON JONES spreekt echter niet van overlangsche, die intusschen bij rythmische uitzetting en zamentrekking wel niet gemist kunnen worden. Welligt beslist later onderzoek daaromtrent anders. Het onderwerp is dergelijke nasporingen waardig; want onbelangrijk toch mag men het wel niet heeten, dat in een werktuig zoo verre van het middelpunt van den bloedsomloop gelegen, als de vleugel eener vleermuis, de aderen zich rythmisch en onafhankelijk van het hart zamentrekken, terwijl dit, volgens W. JONES, niet plaats heeft, noch in de groote ooren van den Plecotus, noch ook in het darmscheil eener muis. W. V.

TERUGGEBLEVEN ONTWIKKELING DER VROUWELIJKE GESLACHTSDEELEN. — BRAID beschrijft in het *Monthly Journal*, March 1853, een merkwaardigen toestand van de geslachtsdeelen, bij eene gehuwde vrouw, die nooit gemenstrueerd had en op haar 74ste jaar aan chronische nierziekte stierf. Het bekken scheen van gewone grootte en van normalen vorm. Bij het onderzoek der genitalia externa, wier toestand reeds vroeger, gedurende het leven was herkend, vond men zeer weinig haar op de pubis, de nymphae, clitoris en labia majora niet sterker ontwikkeld dan bij een meisje van eenige jaren oud. De vagina was slechts een half duim diep en eindigde in een vast, niet veerkrachtig weefsel, in haren bovenwand bevond zich de urethra, die de gewone grootte bezat. In de buikholte vond men aan de buitenzijde van den regter psoasspier, tusschen haar en de regter nier, een ovarium van de grootte eener tuinboon, met eene falloppiaansche buis, die in fimbriae uitliep, aldaar aan het buikvlies vastgehecht. Aan de linkerzijde was in dezelfde ligging, doch wat lager, het andere ovarium, dat echter wat grooter was dan eene groote erwt, en wier tuba korte fimbriae bezat en slechts 2 duim lang was, terwijl de lengte van de regter tuba F. 3 duim bedroeg. Eerst bij een naauwkeurig onderzoek vond men onder het peritonaeum, daar waar het van den achterwand der blaas op het rectum overgaat, en dus op de plaats waar gewoonlijk de uterus gelegen is, twee kleine, platte, op klieren gelijkende ligchamen, meer dan een halve duim van elkander verwijderd. Het bleek bij de dissectie, dat deze ligchamen de oorspronkelijke tweehoornige rudimenten van de baarmoeder daarstelden, met eene rudimentaire falloppiaansche buis en ronden band, die van den uitwendigen hoek van elk af ging. Elk ligchaam was driehoekig van gedaante, ten naastenbij $\frac{1}{4}$ duim lang, $\frac{1}{8}$ duim breed, en $\frac{1}{16}$ duim dik in het midden. Van een begin van vorming eener vagina kon geen spoor ontdekt worden.

VERSLAGEN.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEEDKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 27 *Jan.* — Dr. LEHMANN bragt het praeparaat van eene *hydrorrhachis* en *spina bifida* ter tafel, afkomstig van een kind van het mannelijk geslacht, dat ter wereld was gebragt door eene gezonde moeder, wier zwangerschap volkomen geregeld verloopen was, en die vóór eenige jaren een normaal gevormd kind had gebaard. In de lendenstreek puilde een zakvormig gezwel uit, ter grootte van een hoenderei en met duidelijke vochtgolving. Overigens was het kind goed gevormd en behalve eenige fluctuatie, die men onder de schedelnaden voelde en ook daar de aanwezigheid van eene vochtophooping deed vermoeden, gezond; de bewegingen der onderste ledematen waren niet gestoord. Drie dagen na de geboorte stierf het onder hevige, algemeene convulsiën. Bij de lijkopening vond men hydrops ventriculorum cerebri, met niet verweekte hersenzelfstandigheid en sterk opgevulde bloedvaten aan de basis. Aan het halsgedeelte van het ruggemerg, bestond eene verdikking in den vorm eener plooi, waarin echter geene vreemde weefselelementen konden ontdekt worden. De wanden van den zak in de lendenstreek werden, behalve door de onveranderde huidbekleedselen, gevormd door dura mater en arachnoïdea med. spin. Zijn inhoud bestond uit een water helder vocht, waarin de zenuwstrengen der cauda equina dreven; vlak boven den zak was het ruggemerg tot eene brij verweekt. De opligting van de columna vertebralis, te weeg gebragt door het ontbreken der wervelbogen, begon aan den 4den lendenwervel en zette zich tot over het geheele heiligbeen voort. Bovendien had Spr. in het lijkje eene vetlever en concentrische hypertrophie

van den blaaswand gevonden. — Naar aanleiding hiervan, verhaalde Dr. SCHRANT dat hij voor korten tijd in de gelegenheid geweest was, een kinderlijkje met een nog hoogeren graad van spina bifida te onderzoeken. Er bestond tevens acranie, en de geheele wervelkolom was gespleten. De medulla spinalis ontbrak en de nervi spinales eindigden nabij de foramina intervertebralia in knopjes, die gevormd bleken te zijn door de ganglia der gevoelszenuwen.

Dr. TILANUS toonde daarop de lever, de milt en de nieren van een 12 jarig meisje, dat gedurende drie jaren herhaaldelijk had geleden aan congestie-abscessen aan de regter dij, in de nabijheid van den tuber ischii en waarvan het laatste zich niet weder gesloten had. Door de percussie herkende men vergrooting van de lever en van de milt. Er ontstond allengs hydrops met albuminurie en de onderste ledematen werden paralytisch, terwijl de lendenstreek zeer pijnlijk en gewelfd was, zoodat die telkens terugkeerende abscessen van caries vertebrarum werden afgeleid. Nadat men aanvankelijk onder eene behandeling met syr. ferri jodat. eenige beterschap had gemeend te bespeuren, was het kind een der laatste dagen bezweken. De wervelkolom bleek bij de sectie gezond te zijn, maar van de regter nier was niets overgebleven dan eene kleine, uit kysten bestaande massa, die naauwelijks af te scheiden was van de omringende, in een spekachtig weefsel ontaarde deelen. Deze nier was de bron der abscessen geweest; de linkernier was vergroot. De groote lever had een bleek, mat-glinsterend voorkomen, en gaf aanleiding tot eenige discussiën, betreffende de weefselveranderingen, die bij zoogenaamde speklever plaats vinden. Dr. SCHRANT gaf als zijne meening te kennen, dat verschillende ziekteprocessen de oorzaak kunnen zijn van het eigenaardig voorkomen der lever, waaraan men dien naam gegeven heeft; eene daarvan was de colloïdmetamorphose van den inhoud der levercellen.

Ten slotte werd door Dr. TILANUS nog eene andere atrophische lever met sterke hyperaemie van het weefsel en vetplekken vertoond, genomen uit het lijk eener oude vrouw.

Vergadering van 10 *Febr.* Prof. SURINGAR vertoonde de hersenen van een 11 jarig meisje, dat sedert 4 jaren epileptische toevallen had gehad, en vroeger langen tijd aan tinea capitis had geleden. In den vrijen tijd, tusschen de aanvallen, klaagde zij veel over hoofdpijnen, haar gang was sedert lang waggelend en afwisselend schreeuwen en lagchen werd vaak bij haar opgemerkt. Van den 28sten Januarij tot den 4den Februarij was zij in het gasthuis verpleegd. Zij kon toen alleen op den rug liggen, terwijl, wanneer men haar in eene zittende houding trachtte te brengen, eene tetanische stijfheid der rugspieren intrad. Verder bestond er strabismus, gestoord gezigtsvermogen met wijde pupillen, contractuur van den linkerarm en onvolledige verlamming van den regter. Men vermoedde *tubercula cerebri*, met in den laatsten tijd bijgekomen hydrocephalus acutus. Na een paar dagen in soporeusen toestand doorgebragt te hebben, overleed het kind. In den regter thalamus n. opt. zag men eene tuberculeuse massa, en in den linker eene dergelijke, hoewel van minderen omvang. De bloedvaten der hersenvliezen waren sterk opgevuld, die van de vliezen des ruggemergs variceus; de beide ventriculi laterales en de arachnoïdea med. spinalis, waren gevuld met eene groote hoeveelheid helder serum.

Bij het onderzoek met het mikroskoop zag men in de tuberkelmassa veel tuberkelligchaampjes en moleculairkorrels, benevens eene vaste, structuurlooze bindstof, die door azijnzuur doorschijnend werd en voor fibrine werd gehouden. In de naar aanleiding van dit praeparaat gehouden discussien, werd ook de jongste theorie over tuberkelvorming van Prof. SCHROEDER VAN DER KOLK ter sprake gebragt. Dr. SCHRANT deed opmerken hoe de elementaire bestanddeelen dezer hersentuberkels geheel overeenkwamen met die van de tuberkels, die men in de long en in andere ligchaamsdeelen aantreft, terwijl geen enkele epitheliumcel, noch ook veelkernige cellen gevonden worden. Ware de theorie van S. V. D. K. juist, dan moest men beide cellen ook bij deze hersentuberkels aantreffen, en in het algemeen zeer veelvuldig tuberkels vinden bij bronchorrhoea senilis, in de huid en op andere epitheliumrijke plaatsen. Men zou dan geene tuberkels in schijnvliezen en in het algemeen in bindweefsel zien ontstaan enz.

Dr. LEHMANN toonde daarop de uitgezette urineblaas en de nieren van een foetus, waarvan de beschrijving Weekbl. p. 129 uitvoerig is medegedeeld, alsmede eenige mikroskopische praeparaten van ovula humana uit de Graafiaansche blaasjes, waarvan enkele in dubbelen getale in een folliculus waren gevonden.

Dr. SCHRANT bragt nog eene zoogenoemde mola carnosa ter tafel, die bij ontleedkundig onderzoek uit een apoplectisch ovum bleek te bestaan, waarvan het foetus niet meer kon onderscheiden worden en dus voor geatrophieerd mogt gehouden worden. Eindelijk het oog van een lijder, die er voor 12 jaar een stoot tegen gekregen had, en het sedert dien tijd niet meer had kunnen gebruiken. Het was niet geatrophieerd, doch er was cataracta fluctuans in het glasvocht, de iris blijkbaar gescheurd met verlies van zwart pigment, de pupil groot.

BERIGTEN.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Als vervolg en slot van het in ons vorig Nommer medegedeeld verslag betrekkelijk Prostitutie-regeling, vinde het onderstaande hier eene plaats.

Als middel tot handhaving van een behoorlijk toezigt in de huizen en over de bewoners of bezoeksters dier huizen, is het noodig, het hoofd der rijkspolicie in de gemeente, eene buitengewone bevoegdheid toe te kennen, die zoover gaat, dat hij de schuldige gedurende acht dagen kan doen opsluiten, geldboete tot 30 gulden aan den bordeelhouder of houdster kan opleggen, en de tijdelijke sluiting gedurende acht dagen hoogstens, of

definitive sluiting van het huis, volgens redenen van localen of persoonlijken aard, kan bevelen.

De behoefte aan zoodanige maatregelen is in het oog springende. Het is volstrekt onmogelijk, bij elke vechtpartij in zoodanig huis, of bij eenig onzedelijk gedrag in het openbaar, of bij eenige overtreding der daar te stellen reglementen, telkens eene strafzaak voor den regter te brengen. Het zal bijv. aan de publieke vrouw verboden zijn, zich onbetamelijk gekleed aan de deur, voor de ramen, of op straat te vertoonen of mannen op straat of aan de deur aan te roepen of aan te houden; of zij blijft in gebreke aan de sanitaire voorschriften te voldoen; of een bordeelhouder vergt te veel van de publieke vrouw; of hij wil haar tot onbehoorlijke handelingen dwingen: of deze of gene maakt zich aan ergerlijke dronkenschap schuldig. In alle deze en honderde andere gevallen is het niet mogelijk, telkens den regter met deze zaken te moeijen, zij moeten bij de policie worden afgedaan; want het is nog veel nadeeliger, die handelingen geheel ongestraft te laten, niet slechts in het belang der zedelijkheid, maar ook in het belang der vrouwen zelve, omdat, indien de politie niet bevoegd is eene *modica castigatio* uit te oefenen, de bordeelhouder zelf zich eene discretionaire en vexatoire magt aanmatigt, waarvan hij niet zelden jegens zijne huisgenooten het gruwzaamst misbruik maakt; gelijk de ondervinding meermalen heeft bewezen. Zoodanig disciplinair strafregt is overigens aan de zaak niet vreemd; men vindt het buitenlands schier overal; te Parijs heeft de prefect van politie zelfs eene veel uitgestrektere magt, omdat daar ook andere meer ernstige misdrijven in bordeelen gepleegd, buiten het gewone strafregt om, door den prefect worden beslecht. Dit disciplinair strafregt is van denzelfden aard, als ook bij de militaire magt, in verbeterhuizen, in gevangenissen, in werkhuizen of andere soortgelijke inrigtingen bestaat. Er moet, gelijk in elk huisgezin, zoo ook in de afzonderlijke wereld, welke de bewoners der huizen van ontucht in eene groote stad uitmaken, een gezag zijn, hetwelk, zonder tot den regter telkens den toevlugt te nemen, zelf handelen, zelf bestraffen kan. Het is niet mogelijk, zonder zoodanige magt, politie-toezigt uit te oefenen; en dit politie-toezigt zelve kan niet worden gemist; ook om het onmiddellijk verband, waarin het staat tot het sanitair toezigt; waarvan straks nader.

Intusschen moet juist om het gevaar, dat in de arbitraire magt der politie gelegen zou kunnen zijn, weg te nemen, de toepassing dier buitengewone bevoegdheid en de wijze van controle bij *reglementaire bepalingen* zooveel mogelijk worden geregeld.

In zoodanig reglement, alleen voor de belanghebbenden gedrukt, moeten ook de algemeene beginselen der politie-wet op dit punt worden vermeld en nader uitgebreid. Onder anderen behoort daarin te worden vermeld, dat de publieke vrouw, ten allen tijde, na kennisgeving aan de politie, het publieke huis zal mogen verlaten, zonder dat zij ter zake van schuld of achterstand door den bordeelhouder mag worden teruggehouden; dat de publieke vrouw desgelijks na kennisgeving, wanneer zij zulks verkiest, zal worden geschrapt van het register; doch dat zij in dat geval nog gedurende minstens acht dagen, of in geval van ziekte, tot na herstel, aan het politie-toezigt onderworpen blijft; en eindelijk ook, dat in geval van huwelijk of overlijden de doorhaling ambtshalve geschiedt; ofschoon zij na haar huwelijk, des verkiezende, zich op nieuw kan doen inschrijven. Alle deze bepalingen hebben de strekking, om aan de publieke vrouw de gelegenheid open te stellen om van den weg der onzedelijkheid terug te treden. Ofschoon het toch dikwijls gebeurt, dat publieke vrouwen slechts met een nevendoel den schijn aannemen, hare oneerlijke levenswijze te willen laten varen, moet echter de politie steeds gereed zijn haar daartoe de behulpzame hand te bieden, ten einde het beginsel te doen zegevieren. Uit dit oogpunt verdient ook elke inrigting, die dit zelfde doel tracht te bereiken en te bevorderen (bijv. het Asyl Steenbeek) lof en aanbeveling; mits men niet wane, door het plaatsen in zoodanig gesticht, of het aanwenden van buitengewone middelen om ontuchtige vrouwen derwaarts te lokken of te drijven, de onzedelijkheid zelve te verminderen of te onderdrukken. Het ligt in den aard der zaak, dat het aantal publieke vrouwen (des noods door aanvoer van buiten 's lands) evenredig weder aangroeit naar mate het door zoodanige buitengewone maatregelen mogt worden verminderd; die vermindering zal alleen dan verblijdend zijn, wanneer zij het gevolg is van verbeterde zeden. Men wachte zich derhalve voor elken maatregel, die slechts de zedeloosheid verplaatst, of haar nieuwe offers doet vorderen.

Omtrent het 3de hoofdpunt, het sanitair toezigt en onderzoek zullen gevoegelijk de volgende regelen kunnen worden in acht genomen. Iedere publieke vrouw, hetzij op zich zelve wonende of rendez-vous-huizen bezoekende, en zoo ook ieder bordeelhouder voor het bij hem inwonend personeel, moet bij de politie opgave doen van den genees- of heelmeester, aan wien het geneeskundig toezigt, inzonderheid ter voorkoming van besmettelijke ziekten, voor zijne of hare rekening, zal zijn toevertrouwd; maar de politie, daartoe termen zijnde, heeft de bevoegdheid, om met die opgave geen genoegen te nemen, indien de aangewezen geneesheer bij haar onbekend of niet gunstig bekend mogt zijn. Zoo dikwerf de politie het noodig acht, op onbepaalde tijden, moet een door dien geneesheer onderteekend certificaat van gezondheid worden overgelegd; maar de politie heeft altijd de bevoegdheid, de publieke vrouw bovendien soms door één der genees- of heelmeesters van de politie, ter harer keuze, te doen onderzoeken. Alleen aan die bordeelhouders of vrouwen, welke zich onvermogend verklaren om de onkosten van zulk een geneeskundig toevoorzigt te bestrijden, wordt dit van wege de politie kosteloos verstrekt; en zulks, naar omstandigheden, hetzij aan huis of in een ander daartoe ingerigt lokaal, hetwelk hier te lande en elders in eenige groote steden bestaat en daar ook bestaan moet, *dispensaire* genaamd: werwaarts de publieke vrouw zich dan op een door den geneesheer of — tusschentijds —

door den politieambtenaar te bepalen dag en uur, moet begeven. Wat overigens de geneeskundige verpleging betreft, zal het, naar omstandigheden, aan het oordeel van den ambtenaar van politie, door den geneesheer voorgelicht, kunnen worden overgelaten, of de verpleging al dan niet aan eigene woning of in een gesticht zal geschieden; in het eerste geval houdt toch de politie een wakend oog.

Door deze eenvoudige inrigting van het geneeskundig politie-toezigt is het zedelijk gevoel of de kieschheid zooveel mogelijk geëerbiedigd: de gelegenheid tot misbruik of winstbejag is afgesneden; van het belang der publieke vrouwen en bordeelhouders om een eigen geneeskundig onderzoek te bekostigen of zich daaraan te onderwerpen, wordt partij getrokken; en in den regel zal daartoe van wege de politie slechts eene betrekkelijk geringe som behoeven te worden uitgegeven; terwijl het daarmede beoogde doel, om de voortplanting en vermenigvuldiging van besmettelijke ziekten met hare gevreesde gevolgen voor te komen, op de best mogelijke wijze zal kunnen worden bereikt.

Dat dit verslag, voor zooverre het de meegedeelde prostitutie-regeling betreft, niettegenstaande al zijne strengheid, eerlang door de wettelijke verordening zal worden gevolgd is zeker de wensch van een ieder, die van het hygiènisch gewigt der questie genoegzaam doordrongen is en daarom met belangstelling het bovenstaande zal hebben nagegaan.

Den 7den April heeft de hoogleeraar F. C. DONDERS de waardigheid van rector magnificus der Utrechtsche hoogeschool overgedragen aan den hoogleeraar G. J. MULDER na het houden eener redevoering: *de justa necessitudine scientiam inter et artem medicam, et de utriusque juribus ac mutuis officiis.*

— Den 12den April heeft de maatschappij een gevoelig verlies geleden door het overlijden van den heer J. W. SCHICK, Med. Doct. te 's Gravenhage, die in den bloei zijns levens door eene acute ziekte werd weggenomen. Herhaalde malen had hij zich voor de belangen zijner medeburgers moeite getroost, zooals nog onlangs door de uitgave van zijn werkje *over de gezondheidstoestand van 's Gravenhage*, terwijl hij als lid der Maatschappij t. b. v. G., zijne krachten niet spaarde; zijne vrienden zagen in zijne benoeming tot Geneesheer der bad-inrigting te Scheveningen, een erkenning zijner veelvuldige verdiensten.

— De heer A. S. VAN HALL, apotheker te Bergen op Zoom, is op zijn verzoek eervol ontslagen als lid der Prov. Geneesk. Commissie van Noord-Braband.

NEDERLANDSCH INDIE. — De met den overlandpost aangebragte tijdingen, vermelden dat nog op verscheidene plaatsen in N. I. de *cholera* heerschende is zoo als te Madioen, Riouw en vooral te Benkoelen, van welke laatste plaats een getal van 888 aangetasten en 291 overleden personen, gedurende een tijdsverloop van twee maanden, wordt opgegeven.

— Door den Gouverneur-Generaal is de Off. van Gez. 1ste kl. A. GOBÉE, op zijn verzoek eervol ontslagen; zijn geplaatst de Off. v. Gez. 1ste kl. F. A. M. SCHMITZ en G. J. VAN THIENEN, respectievelijk te Makassar en Samarang, de Off. v. Gez. 2de kl. H. C. K. F. DE RUYTER te Benkoelen, de Off. v. Gez. 3de kl. C. J. SNELTJES en J. C. PLOEM, respectievelijk op Sumatra's Westkust en te Salatiga, verder de Apoth. 3de kl. A. A. BAKKER OVERBEEK, S. VAN SORGEN en J. W. ROELANDT, te Soerabaija, Samarang en Salatiga.

— Den 23sten Dec. l.l. is te Padang overleden de Apoth. 2de kl. F. J. G. HETTFLEISCH VON EHRENHELM, den 5den Januarij te Makassar, de Gepens. Off. v. Gez. 3de kl. J. VAN DER SLUYS.

BIBLIOGRAPHIE.

J. P. Snoep: Verloskundige Bijdragen. Middelburg 1853. J. K. de Regt.

De Pharmacop. Neerlandica en Belgica onderling vergeleken door de *Vereeniging tot beoefening van practische scheikunde te Nijmegen.* Nijmegen 1853. D. D. J. Haspels. *f* -,65.

W. Gruber: Abhandlungen aus der menschliche u. vergleichende Anatomie. St. Petersburg, 1852, bei Voss in Leipzig. 3 thl. 27 ngr.

Journal für naturgemässe Gesundheitspflege und Heilkunde. Redigirt von Dr. *Putzer*, Vierteljährlich 15 sgr. Cöthen, 1853, Schetler.

M. Eulenburg: Die Schwedische Heil-Gymnastik. Versuch einer wissenschaftl. Begründung derselben. Berlin, 1853, Hirschwald.

G. Meissner: Beiträge zur Anatomie und Physiologie der Haut. Leipzig, 1853, Voss.

H. G. Schneider: Handbuch der reinen Pharmakodynamik. 1 Lfg. Die Aconit-, Belladonna und Pulsatilla Krankheit. Magdeburg, 1853, Creutzer ⅓ thl.

J. Guggenbühl: Die Heilung und Verhütung des Cretinismus und ihre neueste Fortschritte. Bern, 1853, Hüber und Co.

M. Perty: Ueber die Bedeutung der Anthropologie für Naturwissenschaft und Philosophie. Bern 1853. Fischer 6 ngr.

Saillard de Raveton: Nouvelle thérapeutique des maladies nerveuses et chroniques. Paris 1853, Impr. de Malteste. ½ feuil.

A. Lacauchie: Traité d'hydrotomie ou des injections d'eau continues dans les recherches anatomiques. Paris 1853, J. B. Baillière. fr. 4.00.

Pidoux: Les vrais principes de la matière médicale et de la thérapeutique. 6½ feuill. Paris 1853, Béchet jeune.

A. Gubler: Etablir d'après les faits cliniques et nécroscopiques jusqu'ici cronnus, la théorie la plus rationnelle du cirrhose, Thèse. Paris 1853. Imp. de Thunct, 10½ f.

J. D. Tholozan: De l'état actuel des connaissances acquises en hématologie et des connaissances pratiques qui en decoulent. Thèse, Paris 1853, Imp. de Thunat, 14½ f.

M. H. Hérard: Applications pratiques des découvertes physiologiques les plus récentes concernant la digestion et l'absorption. Thèse. Paris 1853. Imp. de Martinet 12 f.

F. A. Aran: Des morts subites. Thèse. Paris 1853. Imp. d'Hennuyer, 10½ f.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 23 APRIL 1853. 17.

EPIDEMISCHE ZIEKTEN IN BELGIE.

In het tienjarig Verslag van de Belgische Administratie, over de jaren 1841—1850, is door Dr. SAUVEUR, den inspecteur-generaal van de burgerlijke geneeskundige dienst, een algemeen overzigt gegeven over al de epidemische ziekten, welke gedurende dat tijdvak in België hebben geheerscht. Dit overzigt werd ontleend aan de verslagen der Provinciale Geneeskundige Commissiën en aan de berigten van de Gemeentebesturen.

Wij deelen den hoofdinhoud van dit stuk mede, omdat wij meenen, dat een dergelijk overzigt van de meeste en voornaamste epidemische ziekten in een land, al wordt daarbij niet in menige bijzonderheid getreden, waarvan de kennis uit een geneeskundig oogpunt wenschelijk zou kunnen zijn, van hoog gewigt moet gerekend worden.

De hevigheid en uitbreiding van de epidemische ziekten in een land toch, leveren een maatstaf ter beoordeeling van den hygieinischen toestand, waarin dat land zich bevindt, en kennis van de algemeene oorzaken, die het gunstige en ongunstige in dien toestand daarstellen. Voor ons nu is de kennis der epidemische ziekten in België nog van meer gewigt, omdat dit land met het onze in zóo vele opzigten overeenstemt, ten wij alzoo te eerder door vergelijking, nuttige toepassing er uit zouden kunnen maken.

Wij zien in de eerste plaats, dat van de epidemiën, die in België van 1841—1850 plaats vonden, de voornaamste de typheuse koortsen gedurende de schaarschheid van levensmiddelen in 1845—1847 en de cholera van 1848 en 1849 waren. Behalve de typhoïden, die elk jaar in meerdere of mindere mate voorkwamen, heerschten op verschillende tijden en in onderscheidene streken en gemeenten, epidemiën van dysenterie, zweetziekte, tusschenpoozende koortsen, zenuwzinking koortsen (fièvre catarrhal nerveuse), roodvonk, mazelen en pokken.

Typhoïden. Deze ziekte kwam even als in de meeste Staten van Europa, het menigvuldigst epidemisch voor. Van de epidemiën in de jaren 1840—1845 voorgekomen wordt afzonderlijk melding gemaakt, omdat de jaren 1846—1848 door het schaarsche van levensmiddelen als geheel abnormaal te beschouwen zijn. Van 1840—1845 ingesloten, werden van 95 epidemiën aan het Gouvernement berigt gegeven. Het getal der aangetasten bedroeg gezamelijk 6583, waarvan 781, dus ongeveer ⅛ stierven. De ziekte deed zich meest onder den catarrhalen, den meest hevigen vorm voor.

Ten opzigte van het meer of minder aangetast zijn der verschillende geslachten, waren de opgaven onvolledig. Uit 947 gevallen, in plattelands gemeenten voorgekomen, waarover het kon opgemaakt worden, bleek dat 424 tot het mannelijk, 525 tot het vrouwelijk geslacht behoorden. Het meer voorkomen bij vrouwen wordt daaraan toegeschreven, dat deze door de zorgen voor het huishouden en de verpleging der zieken meer in hare woningen en dus in het midden der oorzaken, die de ziekte doen ontwikkelen, teruggehouden worden. Door de schrijvers van lateren tijd wordt opgegeven, dat de ziekte vooral menigvuldig voorkomt in den leeftijd van 9—14 jaren; veel minder in dien van 5—8 jaren; dat het maximum wordt aangetroffen in den leeftijd van 18—30 jaren, en in gewone tijden eindelijk de ziekte zich zeldzamer voordoet bij personen boven de 40 jaren. Terwijl deze gegevens meest zijn afgeleid uit waarnemingen der ziekte in de steden en voornamelijk in de gasthuizen, is over 947 lijders uit eenige plattelands gemeenten gebleken, dat de verhouding was

op den leeftijd van 5—10 jaren 15,7%, van 11—15 16,7%, van 16—20 16,8%, 21—25 10%, en zoo vervolgens dalende tot 4%, voor den leeftijd van 46—50, en tot 0,5% voor den leeftijd van 71—75 jaren.

Van de 94 epidemiën ontstonden 19 in Jan., 2 in Febr., 7 in Maart, 3 in April, 8 in Mei, 4 in Junij, 5 in Julij, 6 in Aug„ 7 in Sept., 8 in Oct., 15 in Nov., 10 in December.

Het jaar dus in 4 tijdvakken verdeeld, kwamen de meeste epidemiën, 44, voor in Nov., Dec. en Jan., 20 in Sept., Aug. en Oct., 17 in Mei, Junij en Julij, 12 in Febr., Maart en April.

Het eerste tijdvak is dat, waarin door regen, koude en sneeuw de arbeidende klassen gedwongen worden in hunne woningen te blijven, en dus in enge ruimte te leven, die ongezond worden gemaakt door de warmte van kagchels, de opeenhooping van menschen en gebrek aan luchtverversching. In de verslagen wordt dan ook medegedeeld, dat de meeste epidemiën, die van het eene in het andere jaar aanhielden, eindigden tegen den tijd, waarop de veldarbeid begon of gedurende de maanden Mei en Junij, waarin nieuwe voedingsbronnen geopend werden.

Over het geheel werden door de schrijvers der Verslagen als voorbeschikkende oorzaken hoofdzakelijk genoemd: het wonen in vochtige plaatsen of in de nabijheid van stilstaande wateren, van moerassen en van mesthoopen; de opeenhooping in lage, enge, slecht geluchte en verlichte woningen der armen; ongezond en onvoldoend voedsel; en andere oorzaken van luchtbederf en van physieke verzwakking van het volk. Nogtans kwam de ziekte ook zonder bekende oorzaak in plaatsen voor, die als het gezondst werden aangemerkt, en enkele malen bij gezinnen die in welvaart leefden. In de jaren 1846—1848 vertoonden zich de epidemiën op eene geheel abnormale wijze, ten gevolge der schaarschheid van de levensmiddelen, welke ontstond door de aardappelenziekte in 1845 en de slechte graanoogst in het volgend jaar.

In 1845 was de ziekte zeldzaam geweest. In de maand Januarij van 1846 zag men ze in onderscheidene streken van het rijk, en vooral in Vlaanderen ontstaan, waar de gevolgen der aardappelenziekte zich vooral deden gevoelen bij de vermindering van den vlasarbeid.

In den aanvang breidde de ziekte zich weinig uit, en zou zeker tegen den zomer zijn opgehouden, zonder de toenemende duurte van de levensmiddelen, welke het gevolg was van vrees voor een slechten graanoogst. Op het einde van 1846 was zij in meer dan honderd gemeenten uitgebroken; zij veroorzaakte toen echter nog weinig sterfgevallen. In 1847 woedde de ziekte in dezelfde plaatsen in meerdere of mindere mate, vooral in Vlaanderen, voort. In 1848 werden nog 36 nieuwe plaatsen van het platteland aangetast. In April begon zij overal te verminderen; in Julij was zij nagenoeg geheel verdwenen.

Over 355 gemeenten viel de aanvang der ziekte van 57 in Jan., van 28 in Febr., van 13 in Maart, van 15 in April, van 23 in Mei, van 22 in Junij, van 27 in Julij, van 34 in Aug., van 53 in Sept., van 41 in Oct., van 27 in Nov., van 11 in Dec.

In het tijdvak van Aug., Sept. en Oct. vingen de meeste, 128 namelijk, aan; in het tijdvak van Nov., Dec. en Jan., hetwelk in de gewone tijden het ongunstigst is, minder, namelijk 95.

Uit eene uitvoerige tabel, waarin van al de plattelands gemeenten vermeld worden, in welke uitgebreidheid de ziekte zich vertoonde, resulteert, dat in de onderscheidene provinciën van de 1401 plattelands gemeenten, 352 werden aangetast; dat van de bewoners in deze ten getale van 845,655, 60,377 werden aangetast, en 11,900 stierven. Over het geheel was dus 1 sterfgeval op 5 zieken. Voornamelijk werden de beide Vlaanderen aangetast; in de meeste overige provincien was de ziekte zeldzaam. Men kan zelfs zeggen, dat Antwerpen, Luik, Limburg, Luxemburg en Namen geene buitengewone verhoudingen hebben opgeleverd.

Vooral heerschte de ziekte in die gemeenten, waar, door het verval van den vlasarbeid, ellende heerschte onder de bevolking, die zonder werk was en zich geen voldoend voedsel kon verschaffen. Dit blijkt niet alleen uit Vlaanderen, maar ook uit de gemeenten in Henegouwen en Brabant, waar de vlasarbeid de voornaamste levensbron

der arbeidende klasse is. Slechts bij uitzondering verscheen de ziekte in de gemeenten van de zeepolders, en buiten twijfel is het, dat zij in onderscheidene plaatsen overgebragt is door personen, die uit gevangenissen of andere geïnfecteerde plaatsen kwamen. De Verslagen gaven hieromtrent verscheidene aanwijzingen.

De ziekte heeft buitengewoon geheerscht in West-Vlaanderen, waar zij van de 180 plattelands gemeenten in 84 is verschenen, en van de 261,850 inwoners 23,842 zijn aangetast en 5600 gestorven; Oost-Vlaanderen, waar zij van 272 pl. gem. in 146 heeft geheerscht, en van de 336,058 inw. 22,072 zijn aangetast, 4549 gestorven; Henegouwen, waar zij van 231 pl. gem. in 35, met 73,004 inw., 5219 aantastte en 574 sterfgevallen veroorzaakte; Brabant, waar zij van 213 pl. gem. in 31 verscheen, en van de 67,252 inw., 3433 aantastte, van welke 540 stierven.

Uit de verstrekte opgaven kon de verhouding der sterfte, door de ziekte te weeg gebragt, naar geslacht en naar leeftijd niet worden opgemaakt; maar uit de algemeene opgaven aan den burgerlijken stand bleek, dat in het geheele rijk, gedurende het driejarig tijdvak van 1846—1848, 46,541 sterfgevallen meer waren voorgekomen, en dat 19,825 daarvan op de plattelands gemeenten van Vlaanderen geteld werden.

De naauwkeurige opgaven der sterfte, volgens den leeftijd, toonden voor de pl. gem. in deze provinciën aan, dat behalve de leeftijd van onder het jaar, waarvoor geringer sterftecijfers aangeteekend worden gevonden, alle overige leeftijden hooger sterftecijfers opleverden. Het maximum van de sterfte viel echter niet in den leeftijd van 11—40 jaren, waarin de typhoiden het meest voorkomen, maar vooral in den leeftijd van 40—60 jaren, waarin de sterfte van 1846—1848 nagenoeg het dubbele van de drie voorafgaande jaren bedroeg.

Aan het zoo groot getal sterfgevallen van 30—65 moet worden toegeschreven het groot aantal weezen, dat ten gevolge der epidemie ten laste der openbare weldadigheid vervallen is.

Al hetgeen tot hiertoe vermeld werd, betrof de plattelands gemeenten. De gevolgen der schaarschheid van de levensmiddelen waren veel geringer in de steden. Het meest heeft de ziekte geheerscht in Brugge, Kortrijk, Gend en Brussel.

De ontberingen, met de schaarshheid der levensmiddelen verbonden, hebben natuurlijk op de physieke constitutie van de arme en arbeidende klassen van al de provinciën invloed gehad. Dit blijkt zoo wel uit de geboorte als de sterfte, en tevens het getal, den aard en den loop van de ziekte in 1846 en 1847 waargenomen, zoo wel bij de geheele bevolking als bij die der gevangenissen, der armen- en liefdadige gestichten, waarin men zich genoodzaakt had gezien de voeding te veranderen. Van daar dat dysenteriën en scorbutische affecties in eenige van die gestichten ontstonden.

De schaarschheid van levensmiddelen en de ziekte daardoor ontstaan, hebben, behalve van de bijzondere liefdadigheid, van den staat, de gemeente en van de liefdadigheidsinrigtingen groote opofferingen geeischt.

Behalve de 3,500,000 francs bij de wetten van 1845 en 1846 toegestaan tot het nemen van maatregelen, is bepaald tot ondersteuning van behoeftige gezinnen, eene som van 2,239,123 francs, aangewend bij wijze van subsidie voor de comités voor industrie, door herstelling van wegen en van gemeentegebouwen, door verbeteringen aan de eigendommen der bureaux van weldadigheid, tot aankoop van pootaardappelen, tot verstrekking van geneesmiddelen, beddegoed en voedsel voor zieken en herstellenden, en eindelijk tot verschaffing van voedsel en kleeding aan de arme kinderen, die de scholen bezochten.

West-Vlaanderen genoot van deze som 1,400,479, Oost-Vlaanderen 778,075 francs.

Van het eerste optreden der ziekte af, werden door het Gouvernement aan de gouverneurs der provincies instructies in het belang der gezondheid gegeven, zoo als: tot herinnering aan de burgemeesters en geneeskundigen van de verpligtingen, die zij in tijden van epidemiën hebben te vervullen; om onmiddellijk aan het centraal bestuur de rapporten in te zenden, die zij van de geneeskundige commissiën zouden ontvangen; in de gemeenten de noodige hygiënische

maatregelen uit te lokken; de eigenaars van fabrieken en werkplaatsen, de leden van liefdadigheidsbesturen aan te sporen, om aan de arbeiders en de behoeftigen te doen opmerken, hoe onreinheid van de woningen en van ligchaam en onmatigheid de ontwikkeling en voortgang der ziekte bevorderen; de gemeentebesturen uit te noodigen zich met de bureaux van weldadigheid te verstaan, om zoo veel mogelijk den toestand der arme gezinnen te verbeteren, door reiniging van de woningen en het verschaffen van het noodige, in geval van ziekte; om leden van de geneeskundige commissien aftevaardigen naar de gemeenten, om den aard van de ziekte en de vereischte behandeling na te gaan, en aan de plaatselijke besturen den noodigen levensregel voor de behoeftigen, en de maatregelen ter voorkoming van verdere uitbreiding te doen kennen; om in de geneeskundige dienst voor de gemeente, waar geen deskundige zou zijn, te voorzien, en het daarstellen van tijdelijke ziekenhuizen, waar deze mogten vereischt worden, uit te lokken; eindelijk om in de aangetaste plaatsen eene commissie te doen daarstellen, ter regeling van het meest doeltreffend gebruik der aan de gemeente verleende subsidies.

Eindelijk werden militaire geneeskundigen ter beschikking van de gouverneurs van Vlaanderen gesteld, en werd de inspecteur-generaal belast, om in de provincien den ijver der gemeentebesturen te onderhouden, de voorgeschreven verordeningen te doen ten uitvoer leggen, onmiddellijk, waar noodig, aan behoeftigen en zieken hulp te verschaffen, en door inlichtingen het gouvernement in staat te stellen, overal aan de besturen de vereischte hulp te doen verschaffen.

Groote ijver, moed en zelfopoffering werden door de geestelijken, geneeskundigen en andere burgers gedurende de epidemie betoond. 44 Geestelijken, een groot aantal liefdezusters en 22 geneeskundigen werden slagtoffers der epidemie.

(*Wordt vervolgd*).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DE LAATSTE NASPORINGEN BETREFFENDE HET OZON. — Gelijk den meesten onzer lezers uit het door Dr. FUCHS in het tijdschrift der maatschappij t. b. d. Gen. III, Maart, 1852 geplaatste stuk over het *Ozon*, bekend zal zijn, heerscht zoowel omtrent de chemische natuur van dit bestanddeel van onzen dampkring, als ook ten aanzien van zijnen invloed op het organisme, nog veel onzekerheid. SCHÖNBEIN zelf schijnt omtrent den aard dier het eerst door hem wegens haren sterken reuk met den naam van Ozon bestempelde stof, nog steeds in twijfel te verkeeren; want terwijl hij vroeger (gelijk ook in het opstel van Dr. FUCHS gezegd wordt) geneigd was het voor een waterstof-superoxyde te houden, helde hij later (HENLE u. PFEUFER Zeitschr. N. F. B. I, heft 3, p. 387) meer over tot de meening van hen, die het voor zuurstof in allotropischen toestand houden. In het pas genoemde stuk maakt hij oplettend op den sterk oxyderenden invloed van het Ozon, waardoor zelfs het zilver onder gewone omstandigheden wordt aangetast, en die vooral in hare ontledende werking op miasmata en op de in geringe hoeveelheid reeds giftige waterstofgazzen, zoo als zwavelwaterstof, koolwaterstof, phosphorwaterstof enz. uit een ziektekundig oogpunt de opmerkzaamheid verdient. Behalve de overeenkomst die het Ozon met de haloidea (chlor, jod. en brom.) bezit in zijne prikkelende werking op de slijmvliezen, wanneer het ook slechts in geringe hoeveelheden wordt ingeademd, blijkbaar almede in den bekenden, trouwens nog niet boven alle bedenking verheven, zamenhang van epidemische catarrhi der luchtwegen met vermeerderd ozongehalte der lucht heeft SCHÖNBEIN die analogie van het ozon met chlore in hun ontledend vermogen op kleurstoffen en miasmata verder bevestigd gevonden. Even als het chlore bleekt het de plantaardige kleurstoffen; even als dit schijnt het vernietigend te werken op de hoofdzakelijk door den reuk waarneembare schadelijke effluvia van dierlijke en plantaardige rotting. De proef, waaruit dit laatste blijkt, komt ons belangrijk genoeg voor om ze hier kort te herinneren. S. nam een stuk vleesch, ter zwaarte van een ons of vier van een menschen-lijk, dat in een verregaanden staat van rotting verkeerde en bragt dit in een ongeveer 60 liters lucht bevattenden ballon. Nadat het stuk vleesch een wijl daarin gehangen had werd het weggenomen, en gelijk men denken kan, bezat de lucht in den ballon nu een zeer sterke en hoogst stuitende rotlucht. Men mag dus aannemen, dat het luchtgehalte van den ballon met eene (althans voor den neus) zeer merkbare hoeveelheid miasma, gelijk dit bij rotting zich ontwikkelt, bezwangerd was.

Ten einde nu kunstmatig *ozon* voort te brengen, dat gelijk men weet, anders gewoonlijk alleen bij electrische ontledingen in den dampkring gedurende onweer ontstaat, bragt men een stuk phosphorus met zuivere oppervlakte in den ballon, benevens zooveel water dat dit de phosphorus half bedekte. Als tegenproef bragt men in een anderen ballon die niets dan zuivere lucht be-

vatte, eveneens phosphorus en water. Beide proeven werden gedaan bij eene temperatuur van 18°. In den laatsten ballon vertoonden zich reeds na enkele minuten de duidelijkste ozon-reactie op de met chemisch zuiver jodetum kalicum en stijfselpap besmeerde papierstroken, (de gewone ozonometer, wijl naar mate er meer ozon aanwezig is, de blaauwe kleur, die het gevolg is der verbinding van het vrijwordend jodium met het stijfsel, des te donkerder wordt). Te gelijker tijd was in den geinfecteerden ballon nog niets van de ozonreactie te bespeuren, en de daarin bevatte lucht had nog steeds een sterke rotlucht. Die stank was intusschen na 10 à 12 minuten geheel verdwenen, en nu openbaarde zich onmiddelijk de bekende werking van het ozon op het vochtige jod-kalium-stijfselpapier. SCHÖNBEIN trekt hier uit het besluit, dat in den beginne het in den ballon, uit den phosphorus met het water zich ontwikkelende, ozon geheel verbruikt werd tot vernietiging of oxydatie zoo men wil van het miasma, en pas nadat dit laatste geheel was vernietigd, zijne aanwezigheid door de werking op den ozonometer kan blijken. Nog meer valt de miasma-vernietigende kracht van het *ozon* in de volgende proef in het oog.

De lucht, bevat in een 60 liters metenden ballon, werd op de bekende wijze zoo sterk met *ozon* bezwangerd, dat een vochtige strook iod-kaliumstijfselpapier daarin oogenblikkelijk donker blaauw gekleurd werd. Nadat de tot de ozon-ontwikkeling gediend hebbende phosphorus en het daarbij ontstane zuur verwijderd waren, en het vat ook met water gereinigd was, hing S. er het stuk rottend vleesch, waarvan boven reeds sprake was, in. Dit nu kon negen volle uren in den luchtdigt gesloten ballon blijven hangen, zonder dat het luchtgehalte een rottigen reuk kreeg. Gedurende den tusschentijd onderzocht S. elk half uur met zeer gevoelige ozonometers de lucht van het vat, en vond dat wel het ozongehalte hoe langer hoe minder werd, maar ook dat zoolang het vochtige reagenspapier zich nog waarneembaar blaauw kleurde, er in den ballon geen reuk van rotting te bespeuren was, die echter allengs te voorschijn kwam, toen eindelijk ook het laatste spoor van *ozon* verdwenen was.

Deze proef leert, dat al het miasma, hetgeen gedurende negen uren uit de vier oncen rottend vleesch zich ontwikkeld had, door het in den ballon bevatte ozon volkomen vernietigd werd.

Het springt hierbij ook in het oog, dat eene uiterst geringe hoeveelheid ozon tot desinfecteering der lucht toereikende is. SCHÖNBEIN gaat op deze feiten steunende verder en zegt, daar er op onzen aardbodem steeds uit de verrotting van planten en dieren eene aanzienlijke hoeveelheid miasma ontwikkeld wordt, laat zich gereedelijk vermoeden, dat er eene oorzaak moet zijn, die deze verontreiniging van den dampkring tegenwerkt. Die reinigende stof nu vindt men in het *ozon*, dat onder anderen bij onweder in betrekkelijk groote hoeveelheid gevormd wordt. Als bewijs daarvoor voert hij den phosphorischen reuk aan, die men soms op hooge bergen na onweders heeft waargenomen, en die dezelfde is, als die welke bij ontladingen van electrische instrumenten wordt opgemerkt.

Als bewijs, dat de, bij aanwezigheid van phosphorus zich ontwikkelende, riekende stof ook bij electrische ontladingen uit zuiver oxygenium of uit dampkringslucht gevormd wordt en eveneens het vermogen bezit om miasma te vernietigen, voert hij de volgende proef aan. Zuivere zuurstof of atmospherische lucht wordt zoo sterk mogelijk door rottend vleesch met miasma bezwangerd; laat men er nu herhaalde malen electrische vonken doorgaan, dan slaagt men er al in om die besmette lucht van stank te bevrijden.

De van oudsher verbreide meening, dat onweders de lucht zuiveren, schijnt dus een goeden grond te hebben. Juist des zomers, wanneer de miasmata van rotting zich het sterkst ophoopen, komt die bij de onweders rijkelijk plaats vindende vorming van Ozon uitstekend te stade. Wat de kunst doet door chlore, doet de natuur door ozon. Gelijk echter het miasma door het ozon, zoo wordt ook dit laatste door het miasma en door vele ligt ontleedbare waterstof-verbindingen vernietigd; zoo b. v. kan het niet te gelijk met zwavelwaterstof bestaan. Gelijk het miasma zelf, zoo schijnt ook haar tegengift, het ozon, bij ruimere hoeveelheid, de bron van een eigenaardige reeks van ziekten te kunnen zijn.

Des winters, wanneer er in den dampkring het minst oxydeerbare stoffen voorkomen, vond S. het ozongehalte het grootst. Verder leerden zijne waarnemingen hem, dat het ozongehalte der lucht met de hoogte toeneemt.

Men begrijpt na het een en ander ligtelijk, hoe de door S. geuite wensch dat de geneeskundigen zich dit veel belovend onderwerp mogten aantrekken, niet lang onvervuld bleef. CLEMENS geneesheer aan het *Hospital zum Heiligen Geist* te Frankfort, die vroeger reeds waarnemingen tot staving van het verband tusschen ozon en catarrhi had medegedeeld, heeft nu onlangs onder den titel van: *Malaria en Ozon*, een uitvoerig stuk in HENCKE'S *Zeitsch., f. d. Staatsarzneikunde* 1853, geleverd, waarin hij met het oog op de bij zijn hospitaal gelegene plassen, de vraag behandelt, in hoeverre stilstaande wateren door gas-exhalatiën of miasmata voor de gezondheid der menschen schadelijk zijn.

Het is tot beter verstand van dat stuk, dat wij de vrijheid namen ter herinnering het bovenstaande aan SCHÖNBEIN te ontleenen.

CLEMENS nu bediende zich van den gewonen ozonometer, terwijl hij ten einde eene meer of min quantitative bepaling van het ozon te erlangen, de verkregen blaauwe tint van den ozonometer vergeleek met een blijvende schaal van blaauwe tinten, waarop O aanduidt de afwezigheid van ozon en verder met 1° de blaauwe tinten beginnen, van welke de meest donkere, die CLEMENS ooit waarnam, met 7° wordt aangeduid. Op die wijze werd het ook mogelijk wekelijksche en maandelijksche tabellen te vervaardigen en daaruit de oscillatiën van het dagelijksch ozongehalte beter te leeren kennen. Tot grondslag van zijn onderzoek nemende de vernietiging van ozon door de in kleine hoeveelheden reeds giftige gazsoorten, trachtte bij de ontwikkeling dier laatste uit de rondom

zijn gasthuis gelegene plassen, door de ozonreactie middelijk of eigenlijk bij tegenstelling te bestuderen. Met dat doel bragt hij ozonometers aan: één 2 voet boven de oppervlakte van het water, een tweede 20 voet boven de zelfde oppervlakte aan beide de oevers van het stilstaande water; te gelijker tijd werd een ozonometer boven den droogen, niet begroeiden grond, 2 voet hoog, een tweede 70 voet hoog in den wind, een derde op de zelfde hoogte buiten den wind aangebragt. Eindelijk werd er een ozonometer midden in de ziekenzaal, waarin meerdere lijders aan tusschenpoozende koorts lagen, opgehangen. Langs dien weg vond hij dat des zomers het maximum ozon-graden steeds wisselde tusschen 70 voet hoog in den wind en 2 voet boven den waterspiegel, terwijl het minimum standvastig in de ziekenzalen werd gevonden. In de heetste zomermaanden was het verschil het grootst, zoodat het totaal der graden op den ozonometer 2 voet boven den waterspiegel nog aanmerkelijk hooger was dan het totaal der graden op de 70 voet hooge, in den wind gelegene waarnemingsplaats. Het verkregen resultaat was juist het omgekeerde van hetgeen C. verwacht had te zullen vinden. In de zomerhitte verwachtte hij dat de uitwaseming van het stilstaande water, waarin organische, voor rotting vatbare stoffen ruimschoots voorhanden waren, en dat als oorzaak van de ongezondheid van dat oord bij vele zeer ter kwader naam bekend stond, eene rijke bron van schadelijke gazzen zou zijn, en dat dien tengevolge het ozon in de luchtlaag boven den waterspiegel óf zeer spaarzaam óf in het geheel niet aanwezig zou zijn. Het inderdaad gevonden ruime ozongehalte was met die aprioristische meening geheel in strijd, terwijl tevens een ruim onderzoek der uitwaseming van zoo menigen poel of moeras, hem elders toch zoo vaak en in zeer aanzienlijke hoeveelheid deze ozon-vernietigende gazzen had doen ontdekken. Wat zal men hieruit besluiten! De afwezigheid van moeraslucht daar ter plaatse? Het kwam aan C. te vreemd voor, dan dat hij niet met grootere naauwkeurigheid zijne proeven zou herhalen. Hij deed dit, maar de uitkomst der proeven bleef dezelfde. Zou dan de ozonontwikkeling boven dien waterspiegel, schuld hebben aan de ongezondheid van den dampkring daar ter plaatse? Het boven nopens het ozon gezegde, de analogie dier stof met het chlore, verbieden hierop een toestemmend antwoord te geven; het moge catarrhi der luchtwegen veroorzaken, maar de oorzaak der intermittenten, van het hospitaalversterf — der beide hoofdziekten dus, waardoor dat gasthuis zoo berucht was geworden, — kan het niet zijn. Bij kerkhoven, mestvaalten, secreten, in ontleedkamers, in met menschen volgepropte vergaderzalen, ontbreekt het ozon of bijna, of geheel en al. Welnu de ozonometers in de ziekenzalen geplaatst, leerden hier het zelfde en hielden dus niet in het minst gelijken tred met die, welke buiten het gebouw boven het water hingen. Daarom acht C. zich geregtigd die meerdere ozonontwikkeling bij de verdamping van geen gewigt te noemen voor het ozongehalte der boven- en omliggende luchtlagen. Tot steun dier stelling dient verder, dat de 20 voet boven het water waargenomen ozonometer steeds lager bleef dan die vlak boven het water, en gelijk liep met dien, welke 70 voet hoog en uit den wind hing.

In het voorbijgaan oppert hij den wensch, dat men bij het ventileren van ziekenzalen den ozonometer raadplege, terwijl hij zich overtuigd houdt dat, wanneer die besloten lucht minstens 1° à 2° ozon houdt, er van nosocomicaal gangraen geen sprake meer zou zijn. Men vergete bij de aanwending van dezen ventilatie-meter niet, dat geringe sporen chlore, zooals bij inwendig gebruik al ligt mogelijk is, dezelfde reactie, namelijk blaauwe kleuring van den ozonometer teweeg brengen.

Van waar die ruime ozonontwikkeling aan de oppervlakte van het water? Is het een algemeen verschijnsel of is het alleen eigen aan den bedoelden, het gasthuis begrenzenden waterplas. Ziedaar het tweede punt dat C. door zijne onderzoekingen tot helderheid zoekt te brengen. Te dien einde onderzoekt hij zoowel water uit stilstaande plassen en sloten, als uit den Main zelve in de nabijheid van Frankfort, uit een tak van den Main, waar vele riolen zamenkomen en hunnen inhoud met den stroom vermengen. Hij verkoos het onderzoek op ozon boven een onmiddelijk nagaan van de in het water opgeloste of aan hare oppervlakte in den natuurlijken staat van zaken ontwikkelde gazsoorten, zoowel omdat hij bij ervaring wist dat wateren die gelijke gazmengsels bevatten, toch al in uitdampende vlakten zeer kunnen verschillen, als ook wijl hij buiten rekening wenschte te laten de uit den bodem opwellende gazblazen, die eenvoudig het water passeren en bijna niet met de uitwasemende oppervlakte te maken hebben. Die nasporingen leerden, dat het ozongehalte in de het naast aan het water grenzende luchtlagen, voor verschillende wateren, zeer verschilde, terwijl de ozonometer hier den laagsten, ginds den hoogsten graad van ozon aanwees.

Vooraf echter een paar woorden over den invloed, dien de gesteldheid van den bodem op het daar boven liggende water, en op de uitwaseming aan diens oppervlakte uitoefent. Proeven en redenering leidden tot het resultaat, dat naarmate die bodem meer oxydabel is, de verdamping van het water sneller zal plaats hebben, want niet enkel het water aan de oppervlakte verdampt, maar daar waar het met den bodem in aanraking is, wordt het ontleed in zuurstof, die zich met eenige bestanddeelen van den bodem verbindt en in waterstof, dat eveneens met andere bestanddeelen van den bodem verbindingen aangaat; die echter meestal vlugtige waterstof-verbindingen stijgen omhoog, worden ten deele in het water opgenomen en ontwijken er ten deele uit. Die waterontleding wordt geholpen door de warmte en door de zonnestralen die wederom door een dunne waterlaag sterker werken dan door een dikke, verder komen in rekening de chemische zamenstelling, gedaante, grootte en soort van oppervlakte, die de bodem van een water bezit. Dat bodem en water pas door elkander werkzaam worden, wie zal het in twijfel trekken, wie eindelijk is er die aan den schadelijken

invloed van moerasgrond zal denken, wanneer hij dien gedroogd als turf voor zich ziet, en in zijne woning doet opstapelen. Met het oog op de gazuitwaseming en op het verband met de ozonreactie der boven het watervlak gelegen luchtlagen, onderzocht C. verder mikroskopisch en chemisch alle de watersoorten, waar boven hij vroeger het ozongehalte bepaald had; doch niet enkel het water zelve, ook de bodem en de uitwaseming van dien mogten van die naauwkeuriger studie niet uitgesloten blijven. Zonder ons hier met eene opnoeming der soorten in te laten, zij het voldoende te vermelden, dat het water van den door C. onderzochten waterplas des zomers, en ook gedurende een zachten winter, wemelde van heirlegers infusoriën; uit hunne ontelbare scharen, die met groote snelheid zich verdubbelen, laat zich verklaren, hoe die aan planten arme waterplas toch een overvloed bezit van visschen. Het quantitatief en qualitatief onderzoek eindelijk van de vaste bestanddeelen van dat water, leerde den grooten invloed kennen, dien regens er op uitoefenen, wijl hierdoor de bestanddeelen van de oevers in massa er in gespoeld worden, en den uit dergelijke afgespoelde klei, uit zand en uit plantenoverblijfselen bestaanden bodem verhoogen. Overigens kon C. daarin geen schadelijke stof als oorzaak van de beweerde ongunstige werking dier watervlakte bespeuren. Noch de vaste bestanddeelen helderden dit op, noch het gazvormige mengsel van C H, CO^2 en atmosphaerische lucht dat in het water was opgelost en waarbij zelfs in de nabijheid van de uitlozings plaats der secreten het zwavelwaterstof in het geheel niet te ontdekken viel. Reeds geringe hoeveelheden daarvan in het water opgelost, storen, gelijk bekend is, de ontwikkeling van bijna alle plantaardige en dierlijke organismen. Regelmatig naar hunne zwaarte geordende lagen van levende en doode infusoriën, namen de grenzen tusschen het water en den onderliggenden vasteren bodem in; het was voornamelijk uit die lagen, dat eene aanzienlijke uitstrooming van gaz plaats vond. Dit gaz in de ruimte van met water ten deele gevulde glazen opgevangen, bleek voor een aanzienlijk gedeelte uit zuivere zuurstof te bestaan; de oorzaak dier zuurstofontwikkeling was bij de aanwezigheid van eene menigte laag georganiseerde wezens, (planten of dieren?) niet ver te zoeken. Buitendien vond C. in die glazen, waarin behalve het water ook een gedeelte slik was geschept, naast de zuurstof een weinig koolzuur en koolwaterstof. De zuurstof-ontwikkeling was des te rijkelijker, naarmate er meer infusoriën (vooral groene) en Conferven in gevormd werden, vooral wanneer warmte en licht hun levenwekkende vermogen er op uitoefenen. Scheen echter de zon onafgebroken op die waterwereld, dan verving, vooral bij volkomen rust van het water, de dood het kort te voren zoo welige leven van planten en dieren, en in plaats van zuurstof greep een ruime ontwikkeling van de gewone producten der rotting koolzuur en koolwaterstof, met een onwillekeurig aan miasma herinnerenden stank (van ammoniak en zwavelwaterstof) plaats; dit is ook het geval bij een dunnere waterlaag, die aan verdamping is prijs gegeven en waar de loodregte zonnestralen dieper en langeren tijd de daarin levende mikroskopische organismen treffen. Wel mag een dergelijk water dood heeten in tegenoverstelling van zulk een waarin tallooze menigte groene infusoriën te gelijk met de tot een tapijt over den bodem uitgespreide waterplanten levenslucht uitademen; moge het eerste miasmagift doen ontstaan, van het tweede mag men dit niet verwachten, noch aannemen. Intusschen niet alle infusoriën ademen oxygenium uit; eene bij rotting van planten-overblijfselen nog steeds toenemende kleurlooze soort ging met vermindering van zuurstofuitwaseming boven het water gepaard.

Deze enkele uitzondering belet echter niet, aan dit levend bestanddeel van meeren, zeeën en stroomen, een hoogst gewigtige rol bij de standvastig bewaard blijvende zamenstelling van onzen dampkring toe te kennen. Wij behoeven niet door berekening het resultaat te multipliceren, maar vermelden alleen dat C. de hoeveelheid zuurstof, die een vierkante voet watervlakte levert, volgens zijne proeven op twee kubiek duimen moet schatten.

Deze uitwijding zal men niet overbodig achten, wanneer men ziet dat C. zeer geneigd is om aan te nemen, dat de met opwekking van electriciteit noodwendig verbonden zuurstofontwikkeling het toenemend ozongehalte der boven het water staande luchtlaag bepaalt. De vaak bijzondere zuiverheid dier zuurstof waarin een gloeijende houtspaan, zooals het C. toescheen, nog spoediger ontvlamde dan in gewone zuurstof — de bij verdamping van waterdroppelen plaatsgrijpende scheiding der electriciteit in positieve, die in de droppels blijft, en in negatieve, die met de waterdamp wordt weggevoerd, —de zeker thermo-electrische werking der zonnestralen, dit een en ander brengt C. bij voor zijne meening, dat even als men door electrische ontlading eener gewone electriseermachine uit zuurstof ozon verkrijgt, desgelijks de zuurstof die aan de in electrischen toestand verkeerende watervlakte ontwijkt, werkelijk met ozon begiftigd wordt.

Overzien wij de tot nu toe uiteengezette onderzoekingen, dan laten zich de resultaten in twee stellingen zamenvatten: vooreerst dat het ozon het moerasmiasma vernietigt; ten tweede, dat de zuurstof, die in ruime hoeveelheid door menig uitdampende watervlakte geleverd wordt, zich ten deele juist in den allotropischen toestand bevindt, met andere woorden geozoniseerd is.

(*Wordt vervolgd.*)

ALBUMINURIA AMAUROTICA. — THEILE heeft in de *Deutsche Klinik* drie gevallen van deze ziekte met lijkopening bekend gemaakt, waaruit hij de volgende conclusiën trekt:

1°. De drie individuen waren in den bloei des levens van 18, 27 en 29 jaar. De plotselijke hevige amaurose schijnt vooral dien leeftijd eigen te zijn. Van 10 analoge gevallen door LANDOUZY, PERRIN, CUCUEL, FORGET aangegeven, komen 8 bij personen van 18 tot 28 jaren of bij jonge mannen voor, en slechts 2 bij mannen van 34 en 45 jaren.

2°. Terwijl LANDOUZY (die, zoo als bekend is, het eerst op dat zamenkomen van amaurose met albuminurie opmerkzaam maakte) de stelling voorstaat, dat amaurose de morbus Brightii aankondigt nog vóór dat er andere verschijnselen aanwezig zijn, meent THEILE deze te moeten omkeeren en te stellen, dat de amaurose in den regel eerst voorkomt, wanneer de albuminurie reeds een chronisch lijden is geworden. In zijne gevallen kwam de amaurose eerst 3 tot 6 maanden voor na het ontdekken der albuminurie, terwijl de geaardheid der nieren bij alle voor een lang bestaan van het nierenlijden pleitte. In het 2de was reeds belangrijke atrophie der nieren, zoodat men moest aannemen, dat de eigentlijke nierziekte vroeger had plaats gegrepen en de amaurose eerst gedurende de atrophie plaats vond. Zoodanig laat voorkomen der amaurose vindt men ook in andere waarnemingen; in een der gevallen van LANDOUZY was de albuminurie 10 maanden voor de amaurose, in dat van CUCUEL eenige maanden lang matheid en gastrische storing voor het begin van het gezigtslijden.

3°. In al de gevallen van THEILE trad de amaurose met herrenlijden, namelijk aanhoudende hoofdpijn, op, in twee gedurende het geheele verloop der ziekte, in het derde 8 dagen voor de amaurose. Deze voorafgaande en vergezellende hersenaandoening pleit nu voor de centrale oorsprong der amaurose, even als het voorkomen van het verlies van het gezigt op beide oogen te gelijk, hoewel soms in ongelijke intensiteit. Slechts bij uitzondering is een geval door ABEILLE medegedeeld waarbij de amaurose op het linkeroog bepaald bleef, waarvoor de necropsie de bron in het corpus striatum en den thalamus der regterzijde aantoonde.

4°. In geen van THEILE's gevallen kon de amaurose als het product van eene uraemische intoxicatie aangezien worden; zij bestond toch in het eerste geval meer dan 14 dagen, in het tweede tusschen 3 en 4 weken zonder stoornis van het bewustzijn; deze begon eerst in de laatste dagen of uren voor den dood: terwijl in het derde geval de amaurose 5½ week duurde, zonder eenige storing der hersenwerkingen.

5°. Het ontstaan der amaurose was in geen der gevallen door een koortsaanval en andere duidelijke aandoening van het organismus vergezeld.

6°. De lijkopeningen gaven geene verklaring der amaurose. In het eerste geval was alleen *eenige* weekheid der hersenen, vooral van het septum, de thalami en den omtrek van de ventric. lat., ja zelfs der n. n. optici gevonden, waarmede het met een geval van ABEILLE overeenkomt. Alleen was in het tweede geval eene *duidelijke* verweeking van het septum pellucidum.

7°. Hydrops van de huid was in geringen graad; in het tweede geval was volstrekt geen hydrops, in het derde alleen aan het voorhoofd en de oogleden, slechts in het eerste geval was lang oedema der handen, welke spoedig in algemeene hydrops overging. In al de gevallen werd een normale hoeveelheid urine afgescheiden, die alleen in het eerste geval eenige dagen voor den dood ophield. De dood ontstond in alle gevallen door oedema pulmonum.

TRANSFUSIO SANGUINIS. — In de Gaz. des Hôp. is een nieuw geval medegedeeld van goed gelukte transfusio sanguinis. Dr. SODEN te Helberg werd bij eene vrouw in partu geroepen, bij welke eene aanmerkelijke haemorrhagie had plaats gevonden; aanvankelijk kon hij die tot staan brengen, maar binnen een uur herhaalde zij zich driemalen zoo hevig, dat de vrouw in eene zoo diepe prostatie verviel, dat zij geen teeken of hoop op leven meer gaf, en stertor pectoris ontstond. De medicus, na al de mogelijke gewone hulpmiddelen vruchteloos aangewend te hebben, spoot daarop ongeveer 6 oncen bloed van den echtgenoot der lijderes in de aderen der stervende. Dadelijk ontstonden er convulsieve bewegingen, zij opende de oogen, deed pogingen om het hoofd op te heffen: de stertor hield op, de pols werd van niet voelbaar weder waarneembaar, en langzamerhand herkreeg zij krachten, zoodat de placenta werd uitgedreven. De lijderes herstelde geheel.

Zou de verwijdering van de placenta niet het eerste indicatum bij de aanwezige metrorrhagie geweest zijn? en was hier de vermeerdering der hoeveelheid van het bloed of wel de prikkel van het ingespoten de oorzaak der weder opwekking?

BERIGTEN.

BUITENLAND.

LONDON. — Tot dus ver had men algemeen aangenomen, dat de gele koorts zich binnen 8° Z. Br. en 46° N. Br., 92° W. L. en 8° O. L. bepaalde. In December 1852 werd er een gerucht verspreid, dat deze geduchte plaag zich ook in Engeland en wel in Southampton had vertoond. Nadere berigten echter hebben die zaak opgehelderd en in een geheel ander daglicht geplaatst.

Het koninklijke poststoomschip La Plata was den 18den Oct. 1852 van Southampton naar St. Thomas vertrokken, was daar vier à vijf dagen gebleven, om steenkolen in te nemen, en keerde reeds den 4den November naar Southampton terug, waar het schip den 18den November aankwam. Reeds twaalf uren na het vertrek uit St. Thomas, waar toen de gele koorts vrij sterk heerschte, werd het schip door deze ziekte bezocht, en kwamen er gedurende de reis 15 gevallen van gele koorts voor, waarvan 7 doodelijk afliepen. Het schip bleef in quarantaine tot den morgen van den 20sten. Acht dagen later (28 Nov.) werd een der machinisten, NAPIER, reeds aan land zijnde, door de gele koorts, met hevige verschijnselen gepaard, aangetast, en overleed den 5den December. Men verhaalde eenige dagen later van nog meer gevallen, welke echter bij nader onderzoek geene aanvallen van gele koorts bleken te zijn. NAPIER was gedurende de overvaart aanhoudend in aanraking met een zijner aangetaste kameraden geweest, en bewoonde met dezen nog reconvalescerenden makker hetzelfde huis. Sinds dien tijd is er te Southampton geen geval meer gezien.

Ook nog op andere post-stoombooten, ten getale van vier, die na de La Plata waren binnengekomen, heeft de gele koorts zich gedurende de overvaart vertoond, leverende deze schepen te zamen 124 gevallen, waarvan 50 allen vóor de aankomst in Engeland doodelijk afliepen, terwijl, zoo als wij reeds zeiden, zij tot geene nieuwe gevallen in Europa zelve aanleiding gaven. Hierop komt derhalve de gansche zaak neder, waaruit derhalve blijkt, dat de gele koorts *niet* uit W. I. in Engeland is ingevoerd en op Engelschen bodem slagtoffers,* niet in W. I. geweest zijnde, heeft gemaakt, zoo als eenige ten onregte hebben medegedeeld.

In *the Lancet* van 26 Maart j. l. verklaart Dr. PHILLIPS, geneesheer van de »La Plata," dat de gevallen op dit vaartuig geenszins het contagieuze der gele koorts onomstootelijk bewijzen. De aanleiding gevende oorzaken zoekt hij in de uitwaseming der steenkoolen, die bij de landingsplaats te St. Thomas onder de bloote hemel tot eene hoeveelheid van 15 tot 20,000 tonnen zijn opeengestapeld. Verscheidene schepen, steenkolen lossende, gedurende het verblijf der »La Plata," te St. Thomas, hadden bijkans hunne gansche bemanning aan de epidemie verloren, terwijl andere schepen, in dezelfde haven liggende, maar met geene steenkolen geladen, geheel vrij bleven. Over het algemeen worden de stoombooten veel heviger aangetast dan zeilschepen. Zoo zoude ook op de schepen, die steenkolen van Newcastle naar de Theems brengen, zeer dikwijls typhus heerschen. In het rapport over de quarantaine, voor eenige jaren uitgebragt, heeft men ook op dit laatste feit gewezen, en alhoewel de gewone inspectoren der quarantaine te Southampton in *the Lancet* van 12 Febr. j.l. dit voor de La Plata niet willen aannemen, maar hevig strijden voor het ontstaan der epidemie door contagium strictissimo sensu, moet er toch een reden bestaan waarom schepen, steenkolen voerende, heviger dan andere worden aangetast. De groote massa kool, aan land steeds door regen bevochtigd, opeengehoopt in een slecht gelucht vaartuig, liggende in een haven, waar de epidemie hevig heerscht, moet reeds à priori beschuldigd worden, wel niet geheel, maar toch gedeeltelijk. het uitbreken eener epidemie aan boord zulker vaartuigen te bevorderen.

Onder een der hevigst aangetaste stoomschepen mag men zeker de Dauntless rekenen, die van den 10 tot 14 November bij St. Thomas stationeerde, maar wegens de hevigheid der epidemie naar Barbados moest wijken. Deze stoomboot had van den 12 tot 27 November 86 gevallen van gele koorts opgeleverd, waarvan er 35 doodelijk afliepen.

— Prins ALBERT heeft 25 pond geschonken voor de oprigting van het standbeeld voor JENNER, dat naar de teekening van CALDER MARSHALL in brons zal worden uitgevoerd.

PARIJS, 10 April. — De typhus neemt hier met den dag af. Van de 1540 gevallen (5 Maart) van typhus in de ziekenhuizen, was dit cijfer op 15 Maart tot 1389 gedaald, den 20sten op 1253, den 23sten op 1184, den 28sten op 1091 en den 31sten op 994. Den 7 April waren er nog 891 typheuze lijders aanwezig. Gedurende de gansche maand Maart zijn in de ziekenhuizen 1359 nieuwe typhus-gevallen opgenomen, waarvan 398 overleden. Bij het afnemen van den typhus is daarentegen het aantal andere zieken zeer sterk toegenomen.

BRUSSEL. — Dr. FLORENT CUNIER is den 19den April na eene langdurige ziekte overleden. Zijne verdiensten als oogarts zijn genoeg bekend, als redacteur van de Annales d'Oculistique heeft hij zich gedurende eene reeks van jaren aan de geneeskundigen verpligt. Hoogst verdienstelijk heeft hij zich gemaakt door zijne pogingen tot het oprigten van provinciale inrigtingen ter behandeling van ooglijders, die thans in vele (misschien in alle) provinciën bestaan, inrigtingen werwaarts alle behoeftige ooglijders zich begeven kunnen, die dan naar bevonden noodzakelijkheid, verpleging of alleen raad ontvangen. Voor de slagtoffers van de epidemische (militaire) oogziekte is zulks zeer heilzaam geweest.

RUSLAND. — Den 4den Maart des morgens waren te Petersburg nog 201 choleralijders in behandeling, gedurende den dag kwamen 32 nieuwe gevallen bij, 10 herstelden en 19 overleden. Er bleven dus nog 204 over.

PERZIE.— Berigten uit Teheran van 26 Febr. melden dat de cholera in Perzië, niettegenstaande een buitengewoon strengen winter nog heerscht. De cholera naderde Teheran allengs, terwijl zij te Rescht en Caslin hevig woedde.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — De Plaatselijke Geneeskundige Commissie heeft aan de geneeskundigen alhier, de onderstaande kennisgeving van Burg. en Weth. dezer stad medegedeeld:

»Bij artikel 10 der wet van den 29sten Mei 1841 (*Staatsblad* n°. 20) wordt bepaald: »dat, wanneer er noodzakelijkheid geboren wordt, om onverwijld in het toezigt op en de verpleging van een krankzinnige te voorzien, zijn echtgenoot, bloedverwant of die eenig toevoorzigt over den lijder uitoefent, zich zal kunnen wenden tot den President van de Arrondissements-Regtbank, ten einde te worden gemagtigd om den krankzinnige voorloopig te doen opnemen in een Geneeskundig Gesticht voor Krankzinnigen; — dat het publiek ministerie dezelfde bevoegdheid heeft, bij ontstentenis van bovengenoemde personen, en daartoe verpligt is, wanneer het stellen des krankzinnige onder verzekerd toezigt in het belang der openbare orde of tot voorkoming van ongelukken, noodzakelijk wordt geoordeeld; terwijl ook de krankzinnige door het Plaatselijk Bestuur *in bewaring kan worden gesteld*, mits daarvan binnen 24 uren aan het Openbaar Ministerie kennis worde gegeven.

»Van de bepalingen van dit artikel wordt echter in de meeste gevallen afgeweken, daar de betrekkingen van krankzinnigen, met voorbijgaan van den President der Regtbank, zich in den regel regtstreeks tot het Plaatselijk Bestuur wenden.

»Het veelvuldig misbruik, dat ten deze plaats heeft, heeft ons dan ook doen besluiten, om, overeenkomstig

Art. 10 der wet, geene magtiging *tot voorloopig in bewaring stellen* af te geven, dan wanneer dit bij een vereischt geneeskundig attest wordt verklaard, ter voorkoming van ongelukken noodzakelijk te zijn, en in alle andere gevallen te verwijzen naar den President van de Arrondissements-Regtbank."

— De Hooge Raad heeft in de zitting van 20 Julij 1852 op iemand, die bij het verleenen van geneeskundige hulp en verordenen van geneesmiddelen zich niet heeft uitgegeven voor geneesheer en geen loon heeft bedongen of genoten, toegepast art. 18 der wet van 12 Maart 1818, en hem veroordeeld tot eene geldboete van *f* 25 en in de kosten der beide instantiën en wel daar volgens den Hoogen Raad dit artikel geene onderscheidingen maakt of men zich voor geneesheer uitgeeft of niet, loon trekt of uit loutere menschlievendheid zijne hulp bewijst, en dat ook het kennelijk doel der verbodsbepaling geene zoodanige onderscheiding of beperking gedoogt (*W. v. h. R.* 14 April).

— Den 20sten April is te Groningen gepromoveerd tot Med. Doctor de Heer A. J. GULJÉ, na verdediging eener dissertatie *de collodio ejusque usu therapeutico*.

— Den 16den April is overleden de heer H. VALCKENIER DE GREEVE, Heel- en vroedmeester te Spanbroek in den ouderdom van 49 jaren.

†BATAVIA, 25 Februarij 1853. — Volgens de Javasche couranten en Java Boden, is gedurende de laatste drie maanden, de algemeene gezondheidstoestand van den Archipel niet gunstig geweest. [Zoo als in het vorig nummer reeds gedeeltelijk is medegedeeld]. Te Padang, Benkoelen, Palembang en in de Lampongs op Sumatra en op Tandjong Pinang nabij Riouw alsmede in de Madioen op Java was de cholera uitgebroken, en in de Preanger Regentschappen, Cheribon, Pekalongan, Tagal en Bezoekie heerschten epidemische koortsen, van rheumatischen, katarrhalen of bilieus-gastrischen aard. Bijzonder in de Residentie Cheribon was eene epidemische gastro-intestinaal-catarrhus (?) vrij algemeen verspreid; ten minste volgens particuliere berigten bleef niemand, noch Europeaan, noch Chinees of Inlander van de ziekte bevrijd. Hoe velen er aangetast zijn, kan men mij nog niet opgeven, doch men wil, dat 70 perc. der zieken bezweek. Die ziekte moet kort na de aardbeving of omstreeks dien tijd in het gezondste gedeelte van Cheribon, Tjiamis uiigebroken zijn, en had zich van lieverlede naar de strandplaatsen uitgebreid. De ziekte begon met hoofdpijn, en daarop volgde dadelijk de koorts, die vaak in dysenterie is overgegaan, waarop de inlander doorgaans stierf. Het eenigste wat hielp, was (volgens eenen leek) de toediening van quinine met morphine. Somwijlen werden emetica en purgantia, soms in het geheel niet gegeven. De meeste inlanders, die gezegde middelen niet erlangden, stierven, en stonden zij ten gevolge der geneeskundige hulp de ziekte door, dan bleven zij langen tijd sukkelen en stortten herhaaldelijk wederom in. De Europeanen genazen allen, na geneesmiddelen genomen te hebben. De ziekte te Cheribon moet veel algemeener en gevaarlijker voor den inlander geweest zijn dan de cholera. Dr. J. K. VAN DEN BROEK, plaatselijk geneesheer te Cheribon en de Off. v. Gez. 2de kl. B. FEIST waren dag en nacht in de weer en van Weltevredens garnizoen is tot hulp nog een gezondheids Off. naar Cheribon gezonden. De hulp dier heeren werd zeer geroemd.

Wanneer wij hier opmerken dat de heer Dr. W. BOSCH in zijne *dysenteria tropica*, 's Hage 1844, p. 49 zegt: dat ziekten onder de inboorlingen betrekkelijk gering zijn, dat hij gedurende twintig jaren (buiten de cholera) noch contagieuse, noch epidemische ziekten onder hen gezien heeft, dan zij het ons veroorloofd te veronderstellen, óf dat de boven gezegde mededeelingen des Heeren W. BOSCH onnaauwkeurig zijn, óf dat vóór 1844 de epidemiën op Java van eenen zóo ligten aard moeten geweest zijn, zoo als welligt die, welke in het begin van 1831 in den oostkant van Java geheerscht heeft. Zie *Java Cour.* No. 60, 19 Mei 1831; want de noodlottige uitwerkselen der epidemiën, die gedurende de laatste tien jaren op Java geheerscht hebben, mogen niet door allen gezien, maar zeker toch door allen vernomen zijn.

De chef van de geneeskundige dienst zal zeker door de rapporten van onderscheidene geneesheeren kunnen staven, dat epidemiën op Java in betrekking tot andere landen in de laatste tien jaren vaak voorgekomen zijn.

Het is waar, in Britsch Indië waren gedurende de laatste vijf en twintig jaren allernoodlottigste epidemiën geene zeldzaambeden. Uit hare geschiedenis kunnen al de zamenwerkende oorzaken opgespoord worden. Uit hare geschiedenis heeft men alle mogelijke doeltreffende maatregelen, om ze te voorkomen, kunnen voorstellen.

Uit de geschiedenis der epidemiën, die gedurende de laatste 25 jaren in Britsch Indië geheerscht hebben, heeft men een *Sanatory Reform* voorgesteld, die onze belangstelling in hooge mate tot zich moet trekken. Laten wij ons geweten niet gerust stellen, dat in Britsch Indië de epidemiën talrijker, heviger, moorddadiger dan in N. I. zijn, maar laten wij ons voordeel trekken uit de ondervinding aldaar opgedaan. b. v. van hetgeen wij opgeteekend vinden in het stuk, getiteld: *Indian epidemics and Mofussil sanatory Reform.* Zie The Calcutta Review N. XXXI. September 1851, pag. 156—230.

BIBLIOGRAPHIE.

E. Bouchut: Des méthodes de classification en nosologie. Thèse. Paris, 1853, Labé. 5½ f.

A. Delpech: Des principes à observer pour la nomenclature des maladies. Paris, 1853, Martinet. 6 f.

Bouvier: Etudes historiques et médicales sur l'usage des corsets. Paris, 1853, J. B. Baillière. fr. 1,50.

F. A. Pouchet: Histoire des sciences naturelles au moyen âge, ou Albert le Grand et son époque considérée comme point de départ de l'école expérimentale. Paris, 1853. J. B. Baillière. fr. 9.00.

G. S. Empis: De la méthode à suivre dans l'examen des malades. Thèse. Paris, 1853, Imp. de La hure. 9½ f.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 30 APRIL 1853. 18.

EPIDEMISCHE ZIEKTEN IN BELGIE.

(*Vervolg en slot van blz.* 182).

Twee epidemiën van dysenterie hebben in België geheerscht, eene in 1842, eene in 1846. De eerste beperkte zich tot 6 gemeenten in vijf provinciën. In die gemeenten werden 300 aangetast, waarvan 81 zijn gestorven. De tweede epidemie, in 1846, was veel uitgebreider; 6539 gevallen werden opgegeven, waarvan 1232 bezweken. De oorzaken, waaraan het optreden dier ziekte als epidemie in 1846 door de geneeskundigen werd toegeschreven, was hoofdzakelijk het gebruik van slecht voedsel; dit had voornamelijk plaats in Antwerpen, Brabant en Oost-Vlaanderen, waar de ziekte van half Julij tot in de maand November heerschte, en meestal met typheuse verschijnselen gecompliceerd was. Op dat tijdstip vooral, bestond schaarschte van levensmiddelen, en voor de arbeidende klassen vermindering van bronnen tot levensonderhoud. Andere oorzaken van het optreden eener epidemische dysenterie zijn, behalve regen na groote warmte, ook nog eene groote afwisseling van temperatuur, opeenhooping in de verplegingsgestichten, gasthuizen en gevangenissen. De beide epidemiën van dysenterie, die in 1847 in twee oud-mannengestichten waren uitgebroken, hadden in een dier gestichten tot oorzaak eene verandering van de voedingswijze, die ten gevolge van de duurte der levensmiddelen was ingevoerd; in het tweede eene overvulling van het gesticht met een te groot aantal verpleegden. Na de maatregelen, die dadelijk door het gouvernement, nadat het er kennis van had genomen, werden voorgeschreven, week de ziekte spoedig.

Bij dit berigt wordt nog van eene hevige epidemie melding gemaakt, welke in 1779 ook in Holland zou geheerscht hebben en na herhalingen gedurende eenige jaren in 1783 op nieuw was uitgebroken. In 1779 zou de ziekte meer dan 5000 slagtoffers hebben weggesleept.

Zweetziekte (Suette). Van 1838, toen de ziekte in 9 gemeenten had geheerscht en op 209 zieken 67 sterfgevallen had te weeg gebragt, werden alleen in Julij en Augustus van 1849 uit Tongeren en Hasselt in Limburg mededeelingen omtrent haar gedaan. In weinige dagen veroorzaakte zij vele sterfgevallen. Op hetzelfde tijdstip moeten ook vele gevallen zijn voorgekomen te Luik en Quaregnon. De cholera heerschte nog op die plaatsen; en in de laatste kwam ze gelijktijdig voor met mazelen, roodvonk en varioloïden. Te Hasselt en te Quaregnon woedde zij onder de volwassenen van beiderlei geslacht even sterk; in Tongeren werden alleen de vrouwen aangetast.

De hevigheid en de snelheid van den loop dezer ziekte, bij haar eerste verschijnen verspreidden eene groote schrik onder de bevolkingen, waaronder zij zich vertoonde.

Tusschenpoozende koortsen. Deze ziekte is endemisch in onderscheidene gemeenten van Antwerpen en de beide Vlaanderen. Deze plaatsen zijn meest aan den oever van rivieren gelegen, of er zijn in haren omtrek droog gemaakte landen, zoo als aan de oevers van de Schelde en Zeeuwsch-Vlaanderen. Van het epidemisch voorkomen dezer ziekte wordt alleen melding gemaakt van 1839—1841 in de gemeente Lonzee, provincie Namen; 20—25 personen zijn aan de ziekte gestorven; zij verdween, nadat de werken door het Provinciaal Bestuur in het belang van de gezondheid ondernomen, voleind waren. In één jaar telde deze gemeente van 1300 inwoners 223 zieken; de epidemie verdween telkens tegen den winter en kwam in de maand Junij terug. Eene soortgelijks

epidemie heeft in 1836 en 1837, te Soye, eene andere gemeente in Namen, geheerscht.

Door Dr. RUDDER, lid der geneeskundige commissie in Oost-Vlaanderen, werd in een verslag eene epidemie van zenuwzinkingkoorts (fièvre catarrhale nerveuse) beschreven, welke in December 1843 in de gemeente Wortegem heerschte. Van 3000 inwoners werden in vijf maanden 167 personen aangetast, waarvan 40 stierven.

Roodvonk. Verschillende epidemiën van deze ziekte hebben geheerscht, waarvan de hevigste in 1842 in Luik, Luxemburg en Limburg.

Mazelen. Bijna elk jaar heerschte deze ziekte in eenige deelen van het rijk, in de jaren 1839, 1840 en 1842 vooral in de provinciën Henegouwen, Luik, Limburg en Namen.

Pokken. Jaarlijks komen in eenige gemeenten pokken-epidemiën voor, naauwkeurige opgaven daarover worden gemist. Bij eene der epidemiën in 1850 in Sprimont (Luik) wordt vermeld, dat de ziekte een groot aantal personen aantastte, maar weinig slagtoffers kostte. Van de gevaccineerden op een leeftijd van 12—40 jaren werden slechts 150 aangetast door varioloïden; van deze stierven geene. Het zelfde feit wordt in de meeste rapporten der geneeskundige commissiën medegedeeld,

Cholera. De eerste epidemie, welke in 1832 heerschte, was ontstaan in eene kleine gemeente van Henegouwen, Vaulx, op 24 April 1832, en had zich gedurende den loop van het jaar over onderscheidene provinciën verspreid. Met den winter hield de ziekte op, en eerst in de maand Julij vertoonde zij zich weder, het hevigst in de provinciën Luik, Antwerpen en Oost-Vlaanderen. Op nieuw verdween zij met de intrede van het koude jaargetijde, doch vertoonde zich nog in 1834 in Gend en vijf plattelandsgemeenten. Bij deze epidemie werden 7984 sterfgevallen aan cholera opgeteekend.

De tweede cholera-epidemie begon 28 October 1848 te Antwerpen bij een matroos van de stoomboot *Amicitia*, die den vorigen dag van Rotterdam was gekomen, waar de ziekte sedert lang heerschte. Enkele gevallen vertoonden zich daarop nog in Antwerpen, doch de ziekte scheen te zijn opgehouden, toen men ze bijna gelijktijdig in December zag ontstaan in onderscheidene gemeenten van Oost-Vlaanderen, Henegouwen en Luik en in Antwerpen op nieuw zag verschijnen.

In Januarij 1849 brak zij op verschillende punten van Luik, Henegouwen en Oost-Vlaanderen uit. Het getal der aangetaste gemeenten toen 31, bedroeg in Mei 140; gedurende de maanden Junij, Julij en Aug. maakte de ziekte de meeste verwoestingen. Tegen den herfst verminderde, en met den winter, eindigde zij.

In Luxemburg alleen verscheen zij in 1850 op nieuw en eindigde daar in April, na 28 slagtoffers te hebben weggesleept.

In 1849 veroorzaakte de ziekte 22,441 sterfgevallen, waarvan de meeste in Luik, Oost-Vlaanderen, Brabant, Henegouwen en Antwerpen; met de sterfgevallen in 1848 en 1850, ten getale van 168, en met de 586 die bij den burgerlijken stand meer zijn aangegeven, bedroeg de totale cholerasterfte in de tweede epidemie 23,175, bijna driemaal meer dan in de eerste epidemie, 7984.

Zoowel in 1849 als in 1832 heeft men gezien, dat de cholera bijna gelijktijdig op verschillende zeer van elkander verwijderde punten is ontstaan. In een groot getal gemeenten is zij niet geweest. In vele heeft zij slechts 3 of 4 sterfgevallen veroorzaakt. Wanneer men de plaatsen nagaat, waar zij in 1832 en 1833 heeft gewoed, dan vindt men, dat zij in de meeste plaatsen in hetzelfde saizoen en dikwijls in dezelfde maand is ontstaan.

Uit een overzigt van de plaatsen, waar de epidemiën van 1832, 1833 en van 1848 en 1849 het hevigst gewoed hebben, blijkt dat in 1832 het grootste offer van sterfgevallen was 1 op 25 inwoners, in 1833 1 op 38, in 1849 1 op 6. Opmerkelijk is het, dat onderscheiden gemeenten bij de verschillende epidemiën telkens de hoogste sterftecijfers opleverden, en onder anderen de gemeente Berchem St. Agatha zoowel in 1832 als in 1848 en 1849 het hoogste sterftecijfer aan cholera had, in het eerstgenoemde jaar namelijk 1 op 25, in het laatste 1 op 6 inwoners.

De geringste uitbreiding, die de epidemie op verschillende punten, vooral in 1832 en 1833, genomen heeft, hangt af van het jaargetijde, waarin zij zich openbaarde. In de grootste steden zag men, dat zij een regelmatigen gang van toe- en afnemen had. Bij het afnemen werd echter meermalen een plotseling toenemen waargenomen.

De cholera heeft in verschillende streken geheerscht en verschillende bevolkingen en klassen van personen aangetast, en overal dezelfde verschijnselen aangeboden, die men bij die ziekte voor 25 jaren in het Oosten waarnam.

Wat den invloed van den bodem op de ontwikkeling der cholera betreft, is opgemerkt, dat op de jongste formaties de epidemie de grootste uitbreiding heeft gekregen. Uit de onderzoekingen van Prof. DUMONT, over Belgie gemaakt, volgens de geologische kaart van het rijk, bleek, dat van de 82 gemeenten, waar de cholera de meeste verwoestingen aanrigtte, gedurende de beide epidemien 54 gemeenten op quaternaire (alluviale en diluviale) gronden, 12 op tertiaire, 4 op secundaire, 12 op primaire formaties gelegen waren.

Terwijl men uit den geographischen loop der cholera langs de door de karavanen gevolgde wegen en langs de rivieren uit dit laatste afleidde, dat de bevolking aan de oevers of in de nabijheid van water meer aan de ziekte was blootgesteld, schijnt uit de waarneming in Belgie te blijken, dat de vochtigheid van de atmospheer, door de uitdampingen van rivieren en van stilstaande wateren, geen wezenlijke voorwaarde is voor de ontwikkeling der ziekte. In een groot aantal laag gelegen gemeenten is zij niet verschenen, en in het algemeen zijn die plaatsen, waar de tusschenpoozende koortsen endemisch zijn, gespaard gebleven. Met uitzondering van enkele plaatsen hebben die punten van Vlaanderen, waar men veel water ontmoet, betrekkelijk minder geleden dan de kantons van andere provincien, waar men het tegenovergestelde vindt.

De waarnemingen in Belgie bevestigen ten volle de algemeene waarneming, dat de cholera in den zomer de grootste uitbreiding verkrijgt, en bijna altijd door den invloed der koude in zijn loop en uitwerking wordt vertraagd. Het maximum der sterfgevallen viel in de maanden Junij, Julij en Augustus, het minimum in November, December en Januarij. Van de 23,027 in 1848 en 1849 vielen in de eerstgenoemde maanden 14,678, in de laatstgenoemde 644. Meest zag men dat, wanneer de ziekte in November, December of Januarij in eenige plaats ontstond, haar loop langzaam was, of zag men ze geheel verdwijnen, om onder den invloed der lente weer op nieuw te verschijnen. Zulks had plaats in Antwerpen, Luik, Bergen en Verviers.

De cholerasterfte was in 1849 iets sterker onder de mannen dan onder de vrouwen (van de 23,027 11,566 mannen, 11,461 vrouwen). Het tegenovergestelde had plaats in 1832 en 1833. De kleine verschillen, hier en daar opgemerkt, kunnen alligt verklaard worden uit toevallige omstandigheden. Zoo bijv. brak de cholera in Junij 1849 te Luik plotseling uit onder de arbeiders, die aan het graven van het zijkanaal aan de Maas werkzaam waren. Slecht gevoed, slecht gekleed en gehuisvest, en verpligt dagelijks met de voeten in het water te staan, was de ziekte voor hen vooral verderfelijk. In de registers van den burgerlijken stand van Herstal, waar zij meerendeels heengevoerd werden, was de verhouding der sterfte door deze toevallige omstandigheid voor de mannen veel ongunstiger dan voor de vrouwen.

De cholera komt op elken leeftijd voor. Nogtans is de allereerste kinderlijke leeftijd het minst blootgesteld, de mannelijke leeftijd het meest. Op 23,027 sterfgevallen was de verhouding voor den leeftijd onder het jaar 3,11 pCt., van 1—5 jaren 11,90 pCt., van 5—15 jaren 14,10 pCt., van 16—30 jaren 14,75 pCt., van 31—60 jaren 40,60 pCt., van 61—80 jaren 14,46 pCt., van 81—100 1,08 pCt. Het aantal zieken van een leeftijd van 31—60 jaren bedraagt het derde gedeelte van de geheele bevolking.

Over een getal van 17,161 zieken in Antwerpen, Brussel, Gend en Luik opgegeven, was de sterfte 9641. Op de zieken van den leeftijd onder het jaar was de verhouding der sterfte 223 : 192, van den leeftijd van 1—5 jaren 1407 : 1009 van 6—15

jaren 2506 : 1172, van 16—30 j. 3567 : 1461, van 31—60 jaren 7114 : 4120, van 61—80 jaren 2203 : 1567, van 81—100 j. 141 : 121. Het gunstigst was dus de verhouding van 6—30 jaren, het ongunstigst voor den leeftijd van onder het jaar tot 5 jaren, en van 61—100 jaren.

Uit de verslagen aan het gouvernement zijn geen berigten over den invloed der beroepen, op de ontwikkeling der ziekte en de sterfte, op te maken. Alleen uit de opgaven over Luik blijkt, dat de sterfte het grootst geweest is onder de arbeiders, die het ellendigst leven, en wier beroep hen dwingt om in de open lucht te arbeiden. De beroepen zijn die van delver, steenbakker, metselaar, rioolruimer en steenhouwer. Ook de arbeiders in de kolenmijnen hebben veel te lijden gehad.

In Belgie is over het geheel bevestigd wat van elders met betrekking tot de oorzaken van de verspreiding der cholera gemeld wordt, dat zij namelijk vooral geheerscht heeft onder de arme en arbeidende klassen der steden, die in de ongezonde kwartieren, in enge, van licht en lucht beroofde, vochtige en onreine woningen huisvesten, en bovendien aan allerlei ontberingen zijn blootgesteld. Meermalen heeft men de epidemie echter ware foci van besmetting zien sparen en zich bij geheel tegenovergestelde voorwaarden zien ontwikkelen.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DE LAATSTE NASPORINGEN BETREFFENDE HET OZON. (*Vervolg.*) — Wij hebben boven gezien, dat CLEMENS uit zijne onderzoekingen het besluit trok, dat het ozon het moeras-miasma vernietigt en verder, dat met de zuurstof, die zich aan vele uitdampende watervlakten ontwikkelt, tevens ozon gevormd wordt. Hij ging nu verder na welken invloed, die beide processen op elkander hebben. De ten dien einde in het werk gestelde proeven deden blijken, dat de ozonometers naar gelang hunner plaatsing, zelfs op punten die maar weinig van elkander afliggen, reeds zeer veel verschil kunnen aanwijzen. Om een voorbeeld te geven: eene betrekkelijk geringe hoeveelheid water, zooveel als er zich in een der door CLEMENS gebruikte proefglazen bevond, dat geschept was uit een nabijgelegen moeras en allengs in rottenden toestand geraakt was, oefende menigwerf eenen miasmatiserenden invloed uit (vooral bij windstilte werd dit opgemerkt) op eenen 2 voet hoog boven de mond van het glas geplaatsten ozonometer; deze ozonometer wees naauwelijks 1°, terwijl een andere op de zelfde hoogte, maar op een open plek van den nabij gelegen tuin, drie en meer graden wees. C. kwam door zijne proeven twee oorzaken op het spoor, die de vermeerderde ozonreactie welke aan een verdampende watervlakte wordt waargenomen, kunnen tegenwerken en opheffen.

In de eerste plaats noemt hij onder die oorzaken: de vermindering der zuurstofexhalatie en derhalve ook der ozonvorming door gisting en rotting van het moeraswater; 2°. de, zelfs bij een ruim met levende wezens bevolkt moeraswater mogelijke, bijmenging van miasmagevende gazzen, die door den bodem van het water geleverd worden. Langs dien weg alleen kan reeds moerasuitwaseming en moerasgif met alle zijne gevolgen bij een schijnbaar zeer levend water, door vernietiging van het ozon, worden teweeggebragt. Daarom gaan moeraswaters met rijkelijke waterstof-ontwikkeling van hunnen bodem, of met andere woorden, met een reeds in gisting verkeerenden grond, gedurende een heeten zomer, veel gemakkelijker in rotting over dan geheel gelijksoortige, maar boven eenen anderen bodem staande watermassa's. Een dergelijke gistende humusbodem bezat een der door C. onderzochte poelen; aan welks oever zeer hardnekkige, des zomers reeds verschijnende intermittenten endemisch waren; gedurende dat jaargetijde was de ozonreactie aldaar nul, terwijl zij daarentegen vermeerderd was boven den aan het hospitaal grenzenden waterplas. Hoe heftig de gazontwikkeling van zulk eenen veenbodem zijn kan, kan men opmaken uit het verhaal van WANGENHEIM nopens een telken zomer uit het Ilsing-meer opduikend, eiland van 12 vademen lengte, 4 vademen breedte en 12—14" dikte. Dat eiland bestaat uit eene digt in een geweven veenlaag, die van onderen uitgehold, door de bij millioenen uit den moerasgrond van het meer opstijgende zuivere koolwaterstofbellen omhoog getild en gedragen wordt.

Opmerkelijk is dat, wanneer verschillende nevels en soorten van mist, wier eigendommelijke reuk wij in ons land genoeg kennen, op het water hangen, C. aan het op zulke nevelige zoele zomeravonden geschepte water denzelfden reuk bespeurde als dien hij in den omtrek waarnam. Toch geven zulke watersoorten, wanneer zij aan de zon zijn blootgesteld, nog zeer rijke ozonreactie, ten bewijze dat ten minsten *des daags* uit dergelijk water geen miasma opstijgen kan, daar het dan juist bezig is het krachtigste tegengif te ontwikkelen.

Niet in de ozonreactie alleen bezit men een middel om het moerasmiasma te erkennen, ook C. maakt gewag van den kennelijken reuk dien het bezit, en zegt te gelijk, dat hij dien aan de waterplas bij zijn hospitaal nimmer bespeurde, hoewel geringe sporen van kool-phosphor- en zwavel-waterstof van de daarin uitstroomende riolen hem niet ontgingen.

Bestaat er eenig verschil tusschen het zuurstofgehalte der moeraslucht en dat boven onschadelijke watervlakten? Hoezeer de uit rottend moeraswater opstijgende gazzen vaak maar weinig oxygenium bevatten, ja dit ten minste bij sterke uitdamping in de schaduw geheel verdwijnen kan, leeren toch bijna alle onderzoekingen eenstemmig de onveranderlijke menging der lucht ook in de nabijheid van moerassen. Volgens de onlangs door REGNAULT meegedeelde (zie Annal. der Chem. Nov. 1852) verrigtte en met die van LEVRIJ en BUNSEN bijeengestelde analysen der dampkringslucht genomen op zeer verschillende punten der aarde van de poolzeeën tot aan den aquator, schommelt haar zuurstofgehalte slechts zeer weinig, van 20,9 tot 21,0 perc, slechts in sommige gevallen, in heete luchtstreken voornamelijk, kan het dalen tot 20,3.

Het is niet in de vermindering van het oxygeniumprocent, maar wel in de omstandigheid, dat de zuurstof van de met miasma bezwangerde moeraslucht geen ozon meer bezit, dat men volgens CLEMENS den schadelijken invloed der atmospheer boven en nabij moerassen moet zoeken. Het is hier even eens mede gelegen als met de lucht in eene opgepropte zaal; haar oxygenium-gehalte heeft naauwelijks geleden, maar de ozonreactie is geheel te loor gegaan.

Wanneer men weet, dat de planten des daags meer zuurstof, des nachts meer koolzuur afscheiden, dan verwacht men — en gelijk de proefnemingen van achteren bevestigen, met het volste regt, — dat een aan plantaardige en lagere dierlijke organismen rijke waterplas des daags zuurstof uitscheidt, en zoodoende het wellıgt teffens opstijgende miasma verzwakt, maar des nachts daarentegen de met het moerasgif bezwangerde en onadembare gazzen afgeeft. Mag ook de koelte der nacht luchtstroomen teweeg brengen en de schadelijke uitvloeisels verdunnen en verspreiden, niet te min bij windstilte zijn zij in staat den geheelen omtrek met miasma te vergiftigen. De chemische analyse dier nachtlucht, die tot nog toe niet verrigt is, eens daarlatende, leert de ozonreactie, dat des nachts bij windstilte geen spoor van ozon te vinden was op dezelfde plek, waar men des daags slechts zelden die reactie geheel zag uitblijven. Bij zijn hospitaal vond C. dat, boven plassen met gistenden moerasgrond zoo merkbare, verschil tusschen ozongehalte van dag en nacht niet of naauwelijks aanwezig.

Dat luchtstroomen evenzeer het ozon als het miasma verspreiden, mag men daaruit opmaken, dat de in den wind hangende ozonometer in den regel hooger wijst. De nachtlucht en de nachtwinden zijn, althans in de onderste luchtlagen, daarentegen arm aan ozon. Bij drukkende windstilte in een moerassige streek vond C. alle ozonometers op 0, 's avonds na die waarneming brak er een onweder los en aldra rezen de ozonometers; doch geene der vlak boven den poel hangende ozonometers bereikte de hoogte van die welke 120′ hooger hing en die op 6° stond.

De boven door ons aan SCHÖNBEIN ontleende zuiverende kracht der onweders, vindt dus in deze waarneming zijne bevestiging. Zagen wij zoo even, dat de uitwaseming van dag en nacht hoofdzakelijk qualitatief verschillen, het onderscheid van de zomer- en winteruitwaseming der stilstaande wateren is meer quantitatief. Des zomers bevat de dampkring meer waterdamp, in de Meimaand zal die verdamping aan de oppervlakte des waters, in Julij en Aug. de gazontwikkeling uit den bodem het sterkst zijn. Des winters daarentegen houdt de verdamping van het met ijs bedekte watervlak bijna geheel op, het ijs zelf verdampt maar weinig en de bodem-uitwaseming, door de koude hoogst gering, wordt bij de vorming van grondijs geheel belet. De zuurstofontwikkeling, grootendeels van den meerderen of minderen voorraad der in het water bestaande organismen afhankelijk, stijgt met hen des zomers, daalt des winters. Hoe lager des winters de thermometer staat, des te geringer is het onderscheid in ozongehalte tusschen de het water begrenzende luchtlaag en de aan ozon rijke winterlucht in het algemeen.

De ozonreactie is des winters hooger dan die des zomers en tevens veel gelijkmatiger op verschillende plaatsen. De aanmerkelijke ozonreactie aan de oppervlakte van den met ijs bedekten plas, die hooger was dan die op gelijke hoogte op het drooge werd waargenomen, zoekt CLEMENS uit de door de afkoelende ijsmassa's veroorzaakte luchtstrooming te verklaren. Even als de waterverdamping de gaz- en zuurstof-exhalatie des winters minder zijn, is dit ook het geval met de uitwaseming des bodems zelve. De door den gistenden grond teweeg gebragte en onderhouden waterontleding, houdt bij lagere temperatuur op en daarmede verdwijnt tevens het moerasmiasma ten volle. Mag ook het leven in het water des winters niet geheel zijn ondergegaan, het verkeert toch in een toestand van schijndood. De ijskoude heft alle gisting en rotting, en zoo ook die van den moergrond op. Maar zoodra vangt de dooi niet aan, en verkondigen warme winden de lente, of het des winters sterke ozongehalte boven de moerassen, die des zomers slechts 0° zullen aangeven, neemt meer en meer af en bereikt onder de invloeden, die gisting en rotting het meest in de hand werken, warmte en vochtigheid, aldra in Julij en Augustus zijn minimum; totdat op nieuw de ijzige koude der winter die reeks van chemische processen stremt en het pestwalmend moeras levenloos daar ligt als een verstijfde slang.

Uit zijne tot hiertoe meegedeelde onderzoekingen betreffende stilstaande wateren, waaruit blijkt dat sommige de eigenschap hebben geozoniseerde zuurstof te exhaleren, acht C. zich geregtigd om stilstaande wateren in twee hoofdgroepen te verdeelen, te weten in die, welke onder den invloed der zonnestralen geozoniseerde zuurstof uitscheiden en in die welke onder alle omstandigheden het ozongehalte der lucht vernietigen. Hij wil echter daarom niet beweren, dat de eerste klasse geheel onschadelijk zij voor de gezondheid, noch ook voor de tweede dat alleen in de vernietiging van het ozon hunne schadelijke werking gelegen zij. Bij al het gewigt dat wij aan C.'s onderzoek gaarne toekennen, deed het ons genoegen, dat hij zelve de toepassing op de aetio-

logie voorloopig beperkt en met voorzigtigheid eene te eenzijdige gevolgtrekking voorkomt. Wij zagen dit te liever, wijl de volgende redenering ons voor den geest kwam. Het miasma vernietigt het ozon en omgekeerd; maar gelijk SCHÖNBEIN vooral heeft aangetoond, beide zijn het stoffen, die in meerdere of mindere hoeveelheid ontwikkeld kunnen worden; wanneer nu eens het miasma paludosum al het aanwezige ozon geneutraliseerd heeft, dan kan de hoeveelheid van het eerste nog toenemen en toch blijft de ozonreactie dan steeds nul. Die ozonreactie zal dus slechts zoo lang tot bepaling van het quantum miasma, waarnaar deszelfs ziekmakende invloed zeker wel verschillen zal, kunnen dienen, als er nog een gering overschot van ozon ongeneutraliseerd overblijft; indien er eenig exces van miasma is, houdt de waarde der ozonreactie ter quantitatieve bepaling van het miasma geheel op. Er doet zich bij de lezing van de inleiding van het niet minder dan 100 pagina's beslaande stuk van C. nog een ander bezwaar aan elken onbevooroordeelde lezer op. Het is namelijk de wijze, waarop hij de algemeen erkende stelling, dat het moerasgif of de uitwaseming van stilstaande plassen de oorzaak zij der koortsen, die de in hare nabijheid wonende bevolking teisteren, met het oog op zijn hospitaal tracht te bestrijden of ten minste de zwakke zijde en het niet geheel onmisbare dier verklaring tracht te doen uitkomen.

Zien wij, wat de eerste aanleiding was, dat C. het plan opvatte de gazexhalatie van den geheelen waterspiegel, die ten noorden aan zijn hospitaal paalde, naar dag en jaargetijde chemisch qualitatief en quantitatief na te gaan. Dat denkbeeld werd bij hem opgewekt door de sinds jaren hangende en door elk, die zijn gesticht bezocht, telkens hernieuwde quaestie of de nabijheid dier watervlakte geenen nadeeligen invloed uitoefende op de gezondheid en alzoo in strijd was met de op genezing doelende inrigting van het gesticht. Men had, vóór het werd opgerigt, dat punt lang en breed besproken en in den jongsten tijd zelfs het droog maken van dien plas als noodzakelijk voorgeslagen; want mogt men vroeger (voor 1827) alleen over den toekomstigen gezondheidstoestand van het op te rigten gesticht vrees gekoesterd hebben, de geschiedenis der laatste jaren had dat ongunstige vermoeden maar al te zeer, zoo het scheen, bewaarheid.

Toenemend aantal tusschenpozende koortsen, haar buitengemeen hardnekkige aard, en zooals C. volmondig toestemt, hare uiterst veelvuldige recidiven beweren dit. Vaak waren geheele zalen alleen met deze zieken opgevuld; in de zomer-maanden leed de meerderheid der in het gasthuis opgenomene daaraan; dan gebeurde het niet zelden, dat zieken, die wegens andere soms ligte kwalen daar hulp zochten, plotseling door de koorts werden aangetast, en slechts met een stevige koortskoek in den buik huiswaarts keerden. Doch de zoogenaamd genezen ontslagene, kwamen aldra den arts op nieuw om koortsdruppels vragen, en C. maakt de opmerking dat zij, die dan loopende met chinine behandeld werden (arsenicum gaf zeer slechte resultaten) zich bevonden, spoediger vrij en minder aan recidive onderhevig waren, dan zij die op nieuw werden opgenomen. Het dienstpersoneel leed aan hardnekkige intermittenten, waaronder quartanae en larvatae. Was het wonder, dat men in de lokaliteit de oorzaak dier ziekelijkheid zocht, en er de gereede verklaring voor vond in den zoo nabijgelegenen troebelen waterplas. Toch kon C. zich daarmee niet vereenigen; hij meent dat het verblijf in een gasthuis voor geene ziekte zoo ondienstig als voor de intermittens (?); dat de ophooping van dergelijke zieken als ongunstig voor elke zieke in het bijzonder, dat slechte ventilatie, dat de psysische indruk dien een door koorts overvallene op die omgeving teweeg brengt als weinig geschikt om de koorts te doen postponeren, dat op dit een en ander zoo niet geheel, dan toch grootendeels de schuld moest geschoven worden, en niet op den aangrenzenden waterplas; te meer wil hij dit, toen zijne nasporingen de onschadelijkheid van de uitwasemingen er van schenen te leeren. Wij willen aan de waarde dier laatste niet te kort doen, maar kunnen aan de eerstgenoemde oorzaken ook geene genoegzame waarde toekennen, ter verklaring van het ontstaan, niet van ziekte in het algemeen, maar juist van dien bijzonderen vorm dien C. schildert, en waarop het „tout comme chez vous" zoo geheel toepasselijk is. Te minder, wijl een bewijsgrond door hem ten slotte wordt aangevoerd: »dat in alle aan dat water palende gebouwen, een zeer goede gezondheidstoestand en een totale afwezigheid van tusschenpozende koorsen werd opgemerkt," die weerlegd of ten minste zeer verzwakt wordt, evenzeer als de geheele bovengenoemde argumentatie, door het een paar bladzijden vroeger medegedeelde feit: dat in de laatste jaren *in* en *om* Frankfurt eene steeds aangroeijende menigte dier koortsen werd waargenomen. Dat die koortsen en in het gasthuis en in Frankfurt pas in de laatste jaren zoo het hoofd hadden opgestoken, is daarentegen weder iets, wat C. met regt nog onverklaarbaar noemt, want ook hij blijft ons die verklaring schuldig. Het uitbreken van hospitaalversterf, in het nog onlangs nieuw gebouwd en zeer zindelijk en in orde gehouden gesticht, zou met meer grond dan de intermittens uit de overvulling, meestal gepaard gaande met onvoldoende ventilatie, zooals dit bij epidemieën te verwachten is, mogen worden afgeleid; iets wat ook elders, behalve door vroegere waarnemers, nog onlangs door BOUDIN overtuigend is geleerd.

Z.

INADEMING VAN TERPENTIJNDAMPEN BIJ LONGGANGREEN. — SKODA heeft onlangs in de *Gesellschaft der Aerzte* te Weenen, als vervolg op zijne vroegere mededeeling (zie Weekbl. vor. Jaarg., p. 285) nog eenige andere gevallen van longversterving medegedeeld, waar hij den lijders terpentijndampen liet inademen. In het geval, waarvan hij vroeger den afloop nog niet kon mededeelen, was de regter onderste longkwab door een hevigen graad van gangreen aangetast. De inademingen, die goed werden verdragen, werden verscheidene weken lang voortgezet, totdat elk spoor

van stank verdwenen was. Gelijktijdig werd 6—12 grein chinine daags toegediend. Er bleef nog eenigen tijd een onaangenaam gevoel in de borst over: thans echter is de lijder volkomen gezond. Bij een derden patient, een robust man van 50 jaren, was evenzeer de holte in de long zeer duidelijk aan te toonen. Ook hier werden de inademingen aangeraden, doch op aanraden van anderen niet aangewend en de lijder stierf. Het vierde geval betreft een krachtig man van 40 jaren. Deze had een grooten tegenzin tegen de inademing der terpentijndampen, doch in korten tijd had verbetering plaats, zoodat de inademingen werden gestaakt. Tien dagen nadat de lijder zich beter gevoelde, had wederom verslimmering plaats. De excavatie had zich bijna over de geheele linker onderkwab uitgebreid. De inademingen werden toen andermaal aangewend en daarbij chinine toegediend, waarna spoedig weder verbetering volgde. De inhalatiën werden toen niet weder gestaakt, doch hetzij de holte te groot, of dat hare plaats ongunstig voor de inademingen was, er hadden telkens recidiven plaats en de lijder nam zeer af, zoodat men een ongunstigen afloop vreesde. Daar de weerzin van den lijder tegen de inademingen steeds grooter werd, beproefde men het met de Tinct. Fowleri en er ontstond daarna eene zoo aanmerkelijke verbetering, dat de lijder zich spoedig naar buiten kon begeven, waar hij spoedig geheel bijkwam. In de borst blijft echter het gevoel van zamentrekking, van branden en steken aanhouden. De inademingen worden eenmaal daags voortgezet, doch ofschoon het onderzoek der borstkas de holte niet meer doet ontdekken, is het toch zeker, dat zij nog niet geheel gesloten is. Gedurende 4 weken was de lijder geheel wel: 6 dagen geleden ontstond haemoptoë, welke een nieuw bewijs opleverde, dat de holte niet gesloten was. SKODA meende, dat in dit geval de uitwerkingen der terpentijndampen minder waren, omdat zij niet in de holte werden ingezogen, wegens de waarschijnlijk celtachtige en daarom niet bewegelijke wanden, welke deze omgeven. (*Wiener med. Wochenschr.*)

PLESSIMETRISME. — De volhardende wijze waarop PIORRY het percuteren op alles wil toepassen, is bekend; die hem in zijne kliniek zag, kent de afteekeningen van alle organen, die hij op het menschelijk ligchaam maakt; de wervelstreek met zijn dikke onderlaag schrikt hem niet af; hij teekent er met gemak den loop van de aorta en hare takken op af! Nu onlangs heeft hij. volgens eene mededeeling aan de Académie des Sciences, het nog verder gebragt.

De ongelukkige resultaten, die de behandeling van het malum Pottii of de spondylarthrocace geeft, wijdt P. aan het niet vroegtijdig herkennen der ziekte; dat nu zou men niet kunnen doen zonder met groote zorg de wervelkolom op den plessimeter te percuteren. Daar de meerderheid der geneeskundigen nog niet genoeg ervaren is in het oefenen van het *plessimétrisme*, onderzoeken zij die streek slechts onvolledig wanneer er over pijnen of rheumatisme in de lendenstreek of ischias geklaagd wordt. Men herkent het gezwel (het praevertebraal absces) nog niet en men bestrijdt het als het te laat is.

PIORRY deelde daarom aan de akad. eene reeks van 40 waarnemingen mede, waaruit zou blijken dat de door hem gevolgde behandelingwijze, welke bestaat in het gebruik van phosphas calcis en joduretum potassii, in rust, voedende dieet en hygiënische zorgen, in 20 gevallen volledig geslaagd is en de verschijnselen in verscheidene anderen heeft gematigd, en dat niettegenstaande het meermalen voorkomen van plaatselijke of congestie-abscessen. De maat van de goede werking der behandeling werd gegeven door de veranderingen die de gedaante van de zieke wervelkolom, met potlood na de percussie op de huid geteekend, aanbood. Verscheidene van deze teekeningen voegde PIORRY bij zijne verhandeling, die het allengsche afnemen van de grootte van het gezwel moesten aantoonen.

Ieder die het treurig voorregt geniet om meermalen lijkopeningen van lijders aan spondylarthrocace te doen, ziet het onmogelijke in, om door percussie de aanwezigheid en uitgestrektheid van een praevertebraal absces na caries van de wervelligchamen te bepalen, vooral ook in zoodanige gevallen waar de puntige cyphosis nog niet te bemerken is. Hoe ver toch kan deze reeds gevorderd zijn, voor dat het absces eenigzins uitgebreid is. De rigting daarenboven die het absces volgt, is naar voren naar de middellijn van het ligchaam, en naar beneden langs m. psoas. Het is dus achterwaarts begrensd door de gewone dikte der wervelligchamen, eene dikte genoegzaam om door hen, die geene utopiën van den plessimeter verwachten, het onmogelijke dier wijze van diagnose te doen inzien. Alleen toch in die gevallen waarin de abscessen zich zijdelings mogten uitbreiden, zou de percussie iets kunnen leeren, maar is de cyphosis daar niet reeds duidelijk?

TUBERCULOSE DER SCHEEDE behoort voorzeker tot de grootste zeldzaamheden. VIRCHOW zag haar bij eene oude vrouw, die aan dysurie geleden had en waar men eene zeer uitgebreide tuberculose der piswerktuigen vond. Het bovenst gedeelte der regter nier was grootendeels vernietigd, de daaraan beantwoordende gedeelten der nierkelken en van het nierbekken met kaasachtige stof en ulcera, het overig gedeelte van het nierbekken en de regter ureter overal met kleine, deels graauwe en vaste, deels witte en geulcereerde knobbeltjes bedekt. Ook in de bastzelfstandigheid der nier bevonden zich gele knobbels. De pisblaas was in haar bovenst gedeelte geheel korrelig door digt opeengeplaatste, talrijke, kleine groepen van graauwe knobbeltjes, in het onderst gedeelte, het collum en de urethra sterk hyperaemisch en met meer afzonderlijk staande graauwe kleine tuberkels als bestrooid. In de scheede bevonden zich dergelijke uitbottingen, meestal groepsgewijs op eene roodgekleurde plek staande, terwijl de knobbeltjes er als kleine, graauwe pareltjes uitziende, op verschillende plaatsen, doch aan den introïtus spaarzamer als in het midden en aan den fornix voorkwamen. In het grootste aantal, doch bijna allen geïsoleerd, stond en zij op de lippen der portio

vaginalis, door sterk geïnjiciëerde vaatkransen omgeven, en door hunne graauwachtig witte kleur in weerwil hunner kleinte gemakkelijk te onderscheiden. Geulcereerd waren zij hier nergens. Mikroskopisch hadden zij de gewone bestanddeelen van jonge tuberkels. In den uterus zelven werden zij niet meer gezien, evenmin in het rectum of in de linker nier, die slechts eenige kysten bevatte (VIRCHOW's Archiv, V. 3).

AQUA LAUROCERASI. — In het Weekblad voor Geneeskundigen van den 29sten Jan. j.l. heb ik de proef van DUFLOS ter bepaling van het proc. gehalte van Acid. Hydro-cyanicum aangevoerd. Bij eene narekening is mij echter gebleken, dat die geachte schrijver de oplossing van salpeterzuur zilver een weinig naauwkeuriger had kunnen opgeven waarom ik de vrijheid neem, die opgaaf te veranderen in: Los 19 greinen Nitr. Argenti in 281 greinen aqua distillata op. De solutio chloret. sodii ondergaat daarbij geene verandering en behoudt de sterkte zoo als die daar ter plaatse is overgenomen. Ik merk hierbij tevens op, dat de onderhavige proefneming bijzonder bespoedigd kan worden, wanneer men de vloeistof, gedurende de praecipitering met sol. chloreti sodii, aanhoudend door een en hetzelfde filtrum laat vloeijen.

De proef van den Hoogleeraar LIEBIG is overigens wegens eenvoudigheid aan te bevelen. Zie Weekblad van den 19 December 1852 pag. 524.

E. W. ANSINGH.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering 25 *April.* — Namens de commissie voor pathologie en therapie droeg Dr. S. MUNTENDAM een rapport voor over het gebruik van Chinine bij tering, waarover belangrijke discussien plaats vonden, en waarop wij hopen terug te komen.

Dr. VAN DER VOORT vermeldde daarna namens de Commissie voor Epidemiologie, dat het ziektekarakter gedurende de maand Maart catharraal-rheumatisch met neiging tot het gastrische was. De meest voorkomende ziekten waren de febres intermittentes, wier aantal weder grooter was dan in de maand Februarij en grootendeels met catarrhus der luchtwegen of aandoeningen der mucosa intestinorum gecompliceerd waren. Voorts pneumoniën, bronchitis zoowel bij kinderen als volwassenen, phthisis pulmonum en rhaematische aandoeningen der gewrichten. Varioloïden en varicellen werden eenige malen gezien. De toestand der kraamvrouwen was zeer gunstig, het kraambed liep ongestoord af. De sterfte, welke betrekkelijk niet groot was, kwam voor $\frac{1}{3}$ bij ziekten der luchtwegen voor.

Ten slotte deelde Dr. LEHMANN een geval mede van moeijelijke verlossing door buitengewone vernaauwing van den ingang van het bekken.

Tot candidaten voor het Hoofdbestuur van de Maatsch. t. b. der Geneesk. buiten Amsterdam zijn voorgesteld de H.H. A. A. FOKKER en J. C. DE MAN, te Middelburg, en Dr. R. WESTERHOFF te Warffum en G. HAVINGA JANSONIUS te Winsum.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

ENGELAND. — Den 18den Maart is er door eene deputatie van wege eene vereeniging van genees- en heelkundigen, vergezeld van eene reeks van leden van het Parlement, aan Lord PALMERSTON een ontwerp aangeboden tot regeling van de uitoefening der Geneeskunst, met verzoek om dit als een gouvernementsmaatregel in het Parlement te brengen.

De genees- en heelkundige vereeniging, welke 21 jaren bestaan had, en bijna twee duizend leden in alle deelen van het rijk telde, was opgerigt tot bevordering van de geneeskundige wetenschap, doch vele hinderpalen in den staat der kunstoefening ontmoetende, beschouwden zij het als volstrekt noodzakelijk dat de regeling dier kunstoefening werd verbeterd. Zij had zich algemeene beginselen voor de geneeskundige hervorming gesteld, en was daarvan niet afgeweken. Deze beginselen waren (?) eenheid van bevoegdheid (qualification), gelijke regten om door het geheele koningrijk de praktijk uit te oefenen, en het aannemen van het vertegenwoordigend beginsel bij de daarstelling van de raden of van andere besturende ligchamen. Op deze beginselen was het ontwerp gegrond hetwelk de goedkeuring van de groote meerderheid der kunstoefenaren in de verschillende deelen van het rijk wegdroeg; tegen die beginselen was geene oppositie gemaakt. Het ontwerp omvatte de daarstelling van een geneeskundigen raad en van eene commissie voor het afnemen der examina, voor welke alle candidaten het regt tot uitoefening moesten verkrijgen, en een stelsel van inschrijving (registration).

Nadat door de vertegenwoordigers van verschillende geneeskundige collegies de adhaesie aan het ontwerp was te kennen gegeven, verklaarde Lord PALMERSTON dat hij van het belang van het onderwerp, dat niet alleen het algemeen welzijn, maar ook dat van een gewigtigen stand betrof, doordrongen was. Vele pogingen waren vroeger in het werk gesteld om eene wetgeving tot stand te brengen, doch zonder gunstigen uitslag. Toen hij voor eenige jaren was aangezocht om het onderwerp op te vatten, had hij het geweigerd wegens de uiteenloopende gevoelens die toen bij den geneeskundigen stand daarover bestonden. Nu echter scheen een ander gevoelen te heerschen, en blijkbaar eene groote toenadering en eenstemmigheid te bestaan, zooals de zamenstelling der deputatie zelve aantoonde. Hij zou de meeste aandacht aan den voorgestelden maatregel schenken, en zoo er een goed vooruitzigt bestond om dien

tot stand te brengen, — en hij meende nu daartoe de gelegenheid te zien, — dan zou hij het zich ten pligt rekenen om dien in overeenstemming met zijne ambtgenoten als een gouvernements maatregel voor het parlement te brengen, en met kracht ten uitvoer te leggen. (*Edinb. Journ.* April 1853).

LONDEN. — Bij testament heeft de onlangs gestorvene Miss HARDWICK aan onderscheidene gasthuizen te Londen belangrijke sommen gemaakt, ten gezamenlijke bedrage van 18,000 p. st. De vader dezer dame was in vroeger tijd heelmeester op een koopvaardijschip en hield in de laatste jaren een goedkoope winkel van chemicalia, waarmede hij in korten tijd een aanzienlijk vermogen verzamelde. Zijne eenige dochter onttrok zich na zijnen dood geheel aan de wereld en leefde op een hoogst soberen voet in een klein hutje, zoodat het kapitaal snel aangroeide en haar eindelijk in staat stelde, tot het nemen van bovengemelde beschikkingen.

— Volgens den *Limerick Chronicle*, wordt in Clonmel, ieder die dronken op straat wordt aangetroffen, terstond opgepakt en hem onmiddellijk daarop de maagpomp geappliceerd. Zulks gebeurt in de gevangenis, na afloop van welke bewerking de patiënt aan den heelmeester voor de toegebragte hulp, de som van ongeveer *f* 5 betaalt. Men zegt, dat deze handelwijze geestrijk is in toepassing en een goed middel tot herstel van dronkaards.

— Reeds meermalen wezen wij op de vele misbruiken in de Engelsche geneeskundige wereld. Geen der minsten is gelegen in de overdrijving van het aankondigen in tijdschriften. Als bewijs, hoezeer zelfs personen, die een hoogen rang in de wetenschap bekleeden, zich niet ontzien om de kwakzalverij te steunen, door middel van het geven van testimonia, deelt de *Med. Times* thans eenige getuigschriften mede, waaronder men de namen van GOLDING BIRD, JAMES PAGET, BABINGTON en anderen gesteld ziet. Het publiek maken van alle zoodanige handelingen kan niet anders dan nuttig werken.

BERLIJN, April 1853. — Het vier jaren hier ter stede bestaande Gesundheits-pflege Verein is dezer dagen op last der regering ontbonden. Men weet nog niet de aanleidende oorzaak van de ontbinding eener vereeniging, die blijkens hare veelvuldige verslagen reeds zóo veel ten voordeele der geneeskundige statistiek heeft verrigt, en nog zeer veel voor de toekomst beloofde.

— De regering te Minden een einde willende maken aan het steeds toenemende openbaar aanprijzen en adverteren van geheime geneesmiddelen door onbevoegden, heeft bekend gemaakt, dat op de verkoopers en vervaardigers dier aankondigingen toegepast zal worden § 345, N°. 2 van het strafwetboek, luidende aldus: Met eene geldboete tot 50 Thaler of gevangenis tot zes weken wordt gestraft, die zonder verlof der politie vergiften en geneesmiddelen, daarin voor zoo ver de handel — niet door bijzondere verordeningen is vrijgelaten, — bereidt, verkoopt of dit door anderen doen laat.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Heeren Regenten en dames Regentessen van de beide gasthuizen alhier hebben besloten eenparig hun ontslag uit die betrekking aan het stedelijk bestuur in te dienen; zulks geschiedt ten gevolge van een votum van den Gemeenteraad, waarbij onder goedkeuring eener supplementaire begrooting over 1852, op eene min aangename wijze de overschrijding der gewone begrooting afgekeurd werd.

— Den 23sten April is te Groningen gepromoveerd tot Doctor in de verloskunde de Heer KROS med. Doctor te Hoogeveen.

— De Off. v. Gez. 3de kl. bij de Marine C. F. W. JUTI is bevorderd tot off. v. Gez. 2de kl. en de Off. v. gez. 2de kl. bij de landmagt J. H. C. BASTING tot Off. v. Gez. 1ste kl.; verder is met afwijking van het bepaalde nopens het getal der eerste Off. van Gez. der eerste klasse, en dien tijdelijk boven de formatie tot eersten Off. v. Gez. 1de kl. benoemd de eersten Off. v. Gez. 2de kl. J. F. KERST, belast met de leiding en het toezigt van 's Rijks Kweekschool van militairen Geneeskundigen te Utrecht.

†ROTTERDAM. — Onlangs is door de Plaats. Commissie van Geneesk. Toev. alhier aan de Heeren Heelkundigen de volgende circulaire gerigt:

»Bij de bediening der ziekenbussen in onze stad geschiedt gewoonlijk de levering van uitwendige geneesmiddelen door den heelkundige, die aan den bus verbonden is; de levering van geneesmiddelen behoort echter, volgens de wet van 12 Maart 1818, in verband met de instructie der verschillende geneeskunstoefenaren, niet tot de betrekking der Stedelijke heelkundigen.

De Plaatselijke Commissie geroepen zijnde, te waken voor de juiste uitoefening van de verschillende takken der geneeskunde, acht zich verpligt uwe aandacht op deze onwettige handelwijze te vestigen, en noodigt UEd. uit, de vereischte pogingen bij de directiën der ziekenbussen in het werk te stellen, dat zij zoo spoedig doenlijk hare reglementen of instructien herzien en daarin zoodanige wijziging of verandering brengen, als zouden kunnen strekken, om dezelve voortaan niet meer in strijd met de algemeene wet te doen zijn."

Indien wij wel onderrigt zijn, heeft de toezending dezer circulaire reeds aanvankelijk goede vruchten gedragen. Het is te hopen, dat het goede doel der commissie geheel moge bereikt worden, en dat het aan hare ijverige pogingen moge gelukken, zoowel het hier bedoelde misbruik als andere dergelijke, welke hier ter stede zouden mogen bestaan, te keer te gaan.

†GRONINGEN. — Door Rector en Senaat der hoogeschool alhier zijn den 15 April onder anderen de volgende prijsvragen voor studenten uitgeschreven:

Door de *medische faculteit:*

Exponantur, quae postremis annis ab eruditis facta et scripta sunt ut lienis functio definiretur. Fiat autem ita ut experimentis et observationibus propriis superstruat auctor sententiam, quam amplectatur, sive ante-

riori alicui assentiendum putet, sive novam ipse proponat.

Door de *natuurkundige faculteit:*

Quaeritur disquisitio botanica, physica et chemica de amylo eaque ipsius scriptoris observationibus aucta, ex qua amyli origo, structura et variae species cognoscantur.

De antwoorden, in het Latijn of in het Nederduitsch geschreven, moeten vóor 15 April 1854 aan den secretaris van den akademischen senaat ingezonden worden.

†NEDERLANDSCH INDIE. — Medio Januarij l.l. werd door het distriktshoofd van Sawangan, Regentschap Pekalongan aan den Resident berigt gegeven, dat in de Dessa's Lolong en Ampel eene ziekte uitgebroken was, waarvan 14 mannen 5 vrouwen en 11 kinderen lijdende waren. Dientengevolge schreef de genoemde Pekalongasche Resident aan den Residentie-geneesheer, om een plaatselijk onderzoek te doen en de noodige maatregelen te nemen of voor te dragen, bijaldien de ziekte zulks mogt vereischen. In de gezegde dessa's Lolong en Ampel, bestaande uit 21 huisgezinnen, werd een getal van 45 lijders, mannen, vrouwen en kinderen aangetroffen, die allen aan re- en intermitterende galkoortsen leden, zoodat ongeveer al de bewoners van Lolong en Ampel aangetast waren. Het Plaatselijk onderzoek van den geneesheer schijnt tot de gedachte geleid te hebben, dat eene atmospherisch-tellurische oorzaak en gebrek aan goed en behoorlijk voedsel, die epidemische koortsen hebben doen ontsaan. In de andere 125 dessa's van dit distrikt, bestaande uit 6,568 huisgezinnen, was de gezondheidstoestand der bevolking bevredigend. Een verschijnsel, dat vaak in N. I. plaats vindt.

De hevige aanhoudende regens, de daaropvolgende onstuimige weêrsgesteldheid, de hooge waterstand der rivier Senkaiang, die langs de beide dessa's Lolong en Ampel, gelegen aan den voet van eenen verheven steilen bergrug stroomt, hebben zeer zeker èn op de menschen èn op het veldgewas hun nadeeligen invloed uitgeoefend. Nog daarenboven was de rijstoogst des afgeloopen jaars meerendeels mislukt, de geringe voorraad padie verbruikt of aan den grond andermaal voor eenen rijkeren oogst toevertrouwd. Wel is waar, op iederen pasger was voor 6 duiten 0,625 Ned. pond rijst te bekomen, doch bij toenemende ziekte-sterkte namen de ligchaamskrachten, om bij guur of warm weder in de rijstvelden te arbeiden, af en daardoor de moeijelijkheden toe om beter voedingsmiddelen dan het gewone voedsel der bergbewoners te bekomen. Het is evenwel algemeen bekend, dat de bergbewoners voor het grootste gedeelte des jaars zich met djagong (zea mays) en ketella seu koemielie, seu oebi djawa (coleus tuberosus), waarbij als groenten bladeren van den Pakkies (cycas circinalis) of omypa maka's (Artocarpus integrifolia) tot lekkernij gevoegd werden. De bergbewoners vermengen meestal hun rijst met djagong, hetgeen voor zieken niet, doch voor gezonden een goed nevenvoedsel is. (Het is voor hen helaas een hoofdvoedsel). Met een allergunstigst gevolg is door het plaatselijk bestuur en door den civielen geneesheer de noodige hulp verleend. En om de herstelling te bespoedigen, rijst aan de kranken verstrekt. Bij het vertrek van den geneesheer werden de noodige voorschriften en geneesmiddelen achtergelaten. De sterfte zal welligt geen 10 pCt. der zieken geweest zijn [1]).

In de afdeeling Magettan, residentie Madioen waren van de 440 lijders, 248 overleden, te weten 69 mannen, 72 vrouwen en 107 kinderen. De aard der ziekte van Magettan was van geen ongewonen aard, doch die zich jaarlijks voordoet t. w. eene acute gastro-intestinaalcatarrhus, in allerlei graden en vormen. In de afdeeling Madioen kwamen onder de lijders aan cholera gastro-intestinaalcatarrhus voor. Men heeft daar, even als elders opgemerkt, dat de lijders meest tot de armoedigste volksklasse behoorden, die zeer zeker wind en regen met schielijke weers-afwisselingen slecht kunnen verdragen. In Cheribon heeft men ook in sommige districten cholera-verschijnselen waargenomen. Dat malaria »the commun parent" van koortsen en cholera is, wordt door vele geneesheeren in Britsch-Indië aangenomen. Het is mogelijk, maar wij denken ook bij de epidemiën en endemiën der slijmhuid-ziekten, die van jaar tot jaar op Java in uitgebreidheid en doodelijkheid toenemen, aan het overmatig gebruik van plantenkost en aan het gebrek van geraffineerd zout en vleesch, met zuiver water om te drinken. Alles werkt te zamen om de ziekte der slijmvliezen op Java te doen toenemen [2]). Voor onze ambtgenoten, die eene hygiënische hervorming op Java willen invoeren, die als voorvechters onder onze broederen willen optreden, valt nog veel te doen. De zulke moeten door eene liefdelooze behandeling niet ontmoedigd worden. Bestrijding, miskenning van gulde beginselen scherpen den geest en de gedachte dat de tijd een regtvaardig beoordeelaar hunner handelingen moet zijn, moet hen stil hunnen weg doen begaan om eene hervorming daar te stellen. Omnia quae sint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum caussa facta esse et parata. CICERO N. D. L. II. 62, 154.

---

[1]) Waar door eene eenzijdige interpretatie van het niets beteekenend reglement op de civiele geneeskundige dienst in N. I. het plaatselijk bestuur van de residentie-geneesheeren niet verwijderd zijn, daar kunnen de belangen der zieken naar behooren behartigd worden. Eer zij, die tot heil hunner gemeenten zich meer en meer op de *gezondheids dienst* toeleggen.

Het beginsel waarop de vereeniging van het plaatselijk bestuur en de geneeskundige ambtenaren voorgestaan wordt, rust op waarheid, gehoorzaamheid, orde en goede zeden, op vrijheid, niet op losbandigheid. De bevoegde regter, zal zeker dengenen veroordeelen, die eene voor de gemeente zóó hoogst schadelijke liefdelooze verwijdering tusschen het plaatselijk bestuur en de burger geneesheeren bewerkt heeft.

[2]) Van de oorzaken der volksziekten op Java zal weldra terug gekomen worden.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 7 MEI 1853. 19.

TRACHEOTOMIE BIJ EPILEPSIE.

Ofschoon het reeds bijna twee jaren geleden is dat MARSHALL HALL het openen der luchtpijp aanprees, om de nadeelige gevolgen die de epileptische toevallen voor de hersenen en ook voor het leven der lijders kunnen na zich slepen, voor te komen, meenen wij echter op de beschouwingen van den bekenden physioloog over epilepsie en daaraan grenzende zenuwaandoeningen, de aandacht te moeten vestigen, zoowel omdat hij ze in den laatsten tijd (vooral in *the Lancet* April 1852, als excerpt uit *the Croonian Lectures*) meer uitgebreid heeft medegedeeld, en er nog telkens op terug komt, als omdat zijne stellingen door zijne Engelsche landgenooten werkelijk in praktijk worden gebragt, en ook buitenlanders er niet zonder ingenomenheid over gehandeld hebben (zie ALBERS in VIERORDT's *Archiv*, XI). Volgens MARSHALL HALL ontstaan de meeste aandoeningen der zenuwcentra, welke geen organischen grond hebben, en in het bijzonder epilepsie en apoplexie, door oorzaken, die onmiddelijk of diastaltisch op de organen van de hals en op de larynx werken, waardoor toestanden ontstaan, die hij *trachelismus* en *laryngismus* noemt. Het trachelismus ontstaat door zamentrekking van de spieren aan den hals, vooral van den m. omohyoïdeus, waardoor de daar gelegene aderlijke bloedvaten moeten gedrukt worden. Is de contractie der genoemde spieren klonisch, zoo wordt de circulatie in de onder haar gelegene aderen versneld, omdat deze beurtelings geledigd en wederom aangevuld worden, is zij tonisch, d. i. blijvende, zoo worden de aderen ledig gemaakt en niet weder aangevuld; de terugkeer van het bloed uit de hersenen wordt daardoor belemmerd en er ontstaat gevaar van ruptuur der kleine bloedvaatjes, met verschijnselen van epileptischen aard, terwijl in de uitwendig aan het hoofd gelegene deelen zwelling en purperen roodheid worden waargenomen. De oorzaken van de zamentrekking der halsspieren, die M. H. gedurende epileptische en ook bij hysterische aanvallen duidelijk onder den vinger kon voelen, zijn tweeledig: 1°. gemoedsaandoeningen, vooral vrees, verontwaardiging, toorn, enz.; deze werken van de zenuwcentra direct op de halsspieren. Het blozen door schaamte of toorn, moet op deze wijze verklaard worden. 2°. prikkels van onderscheidenen aard, als: gastrische, enterische, hysterische; deze werken diastaltisch op de halsspieren. Het ontstaan van apoplectische of epileptische toevallen, na het gebruik van onverteerbaar voedsel of na overlading van het colon, levert er een voorbeeld van op. De lijders zelven hebben van deze zamentrekking der halsspieren de gewaarwording als van eene te naauw om den hals sluitende das. Het trachelismus geeft alleen aanleiding tot de zoogenaamde epilepsia mitior. De patient wordt duizelig en verliest slechts voor een oogenblik zijn bewustzijn; hij kan neervallen, doch komt spoedig weer bij en staat op; nimmer hebben algemeene convulsiën plaats. M. H. houdt in dezen toestand voornamelijk aderlatingen voor aangewezen. Algemeene convulsien hebben slechts plaats bij de epilepsia gravior, die haren grond heeft in laryngismus, d. i. sluiting van de glottis door spasmus of door verlamming. De proefnemingen van LEGALLOIS namelijk hebben geleerd dat, wanneer de nervi recurrentes worden doorgesneden, de rima glottidis naauwer wordt en zich gedeeltelijk sluit, waardoor laryngismus paralyticus ontstaat; men ziet dit ontstaan wanneer de invloed van de hersenen op de larynx is opgeheven, gelijk zich bij apoplexie, bij diepen slaap door het snor-

ken openbaart (?) Voorbeelden van sluiting der rima glottidis door kramp daarentegen, kan men waarnemen, wanneer een broodkruimel of een waterdroppel bij het slikken in de larynx is geraakt. Even als het trachelismus kan de spasmus laryngis door directe inwerkingen, zoo als gemoedsaandoeningen, ontstaan, of door oorzaken die diastaltisch op de medulla oblongata werken, zoo als door prikkels die van de ingewanden de baarmoeder, de dentitie enz. uitgaan. Bij deze epilepsie nu, die van laryngismus afhangt, beveelt M. H. de tracheotomie aan, als een middel om de nadeelige en gevaarlijke gevolgen die van de sluiting der glottis afhangen, te voorkomen. Zij zoude de algemeene convulsiën, die een essentiëel verschijnsel der epilepsia gravior zijn, verhinderen, en de laatste in epilepsia mitior doen overgaan. Als een grond voor zijne stelling, dat glottis kramp eene voorname oorzaak is van epilepsie, voert M. H. een geval aan, dat door STOKES in zijn werk over ziekten der borstorganen wordt beschreven en een 20 jarig man betreft, die vroeger eene volkomene gezondheid genoot, toen hij, na een rijkelijken maaltijd, onder het spreken een stuk kaas etende, plotseling bewusteloos van zijne stoel viel. Daar men meende dat een vreemd ligchaam in zijnen slokdarm was blijven steken, werd er snel een baleinen staafje ingebragt, waarna de aanval voor een gedeelte verdween, spoedig echter keerde hij met grootere hevigheid terug, het aangezigt van den lijder werd blaauw, er ontstond krampachtig, snorkend ademen. Aderlatingen en prikkelende klysmata bragten geene verligting aan. Men hoorde reutel-geluiden in de luchtbuis, en de lijder poogde door uitstrekking van zijne armen, de borstkas zoo veel mogelijk te verwijden, terwijl alle ademhalingsspieren in de grootste inspanning verkeerden, en de ligchaamsoppervlakte bleek en koud werd. Dit hield verscheidene uren aan, overigens was overal in de borst, bij heldere percussietoon, slechts een zeer zwak ademhalingsgeruisch te hooren. Daar het slijmreutelen in de trachea elke minuut toenam, en men vreesde den lijder asphyctisch te zullen zien sterven, besloot men te beproeven hem door de tracheotomie verligting te verschaffen. Nadat de opening in de luchtbuis gemaakt was, werd er eene groote hoeveelheid brijachtige stof met kracht uitgedreven, waarop terstond volkomene verligting en vermindering der toevallen volgden. De ademhaling door de stemspleet werd allengs weder normaal en de lijder genas zonder nadeelige gevolgen over te houden. Ongeveer 4 weken later vertoonde hij verschijnselen van hersenirritatie, die meer of min naar epilepsie geleken, en zich in de drie daaropvolgende maanden op verschillende tijden herhaalden, allengs minder hevig werden en eindelijk in de laatste 4 jaren niet weder terug keerden. Dit geval wordt aangevoerd als een voorbeeld van epileptische toevallen, (?) veroorzaakt door sluiting der glottis, waarvan de nadeelige invloed op hersenen en ruggemerg de oorzaak werd van de zich later herhalende aanvallen.

Dr. ALLCHIN deelde aan M. H. een geval mede van een kind, dat aan kinkhoest leed en waar door spasmus van de glottis in het begin der hoestaanvallen verschijnselen ontstonden, die geheel met epileptische toevallen overeenkwamen. HENDERSON nam een epilepticus waar, die zijn hoofd in het begin van den aanval sterk naar regts gedraaid hield en ontdekte, door gedurende den aanval eene kaars voor den mond en de neus des lijders te houden, dat 1—2 minuten lang in het geheel geene uitademing geschiedde. Reeds een dag voor den aanval kon men veranderingen aan zijne stem waarnemen.

Het eerste geval, waar bij een epilepticus de tracheotomie verrigt werd, is door Dr. CANE waargenomen en in *The Lancet*, Julij 1851 beschreven. Deze vond een 24jarig man, die sedert 7 à 8 jaren aan epilepsie geleden had en wier aanvallen zich in de laatste 2 jaren 3 malen in de week vertoonden, den 1sten Febr. 1851 in een bewusteloozen toestand met convulsiën, sterke veneuse aanzwelling van het gelaat, koude ledematen, naauwlijks voelbaren pols en groote dyspnoea. Toen deze toestand 19 uren had aangehouden, werd de tracheotomie verrigt. Naauwelijks was het buisje in de trachea gebragt en de lucht in de longen gekomen,

of de convulsiën hielden op, de aanzwelling van de aderen in het gezigt en aan den hals nam af en het bewustzijn keerde terug. Dertien maanden na de kunstbewerking had zich nog geen aanval der ziekte weder vertoond: de lijder bleef het buisje nog voortdurend in de opening der luchtpijp dragen.

Een ander geval wordt verhaald door HENDERSON, die de tracheotomie verrigtte bij eene 36jarige vrouw, die 24 jaren lang aan hevige epileptische toevallen had geleden en bij wie, ofschoon de in de trachea gemaakte opening, volgens het oordeel van MARSHALL HALL, wel wat klein was, omdat de lijderes zonder haar te sluiten, goed kon spreken en opsnuiven, zich na de operatie geene hevige aanvallen meer vertoonden. Zij beet niet meer op de tong gedurende dezelve, had geene convulsiën meer, werd niet meer blaauw in het gezigt, de duur der aanvallen was korter en de toestand van apathie, waartoe zij vroeger vervallen was, verminderde.

In *The Lancet* van 5 Maart en 2 April van dit jaar eindelijk, vinden wij een geval van epilepsie medegedeeld bij eene vrouw, die in het St. Mary hospitaal te Londen was opgenomen en onder behandeling kwam van Dr. TYLER SMITH. De lijderes, die 4 kinderen had gehad, had sedert hare puberteit aan epilepsie van den hevigsten graad geleden, op wier ontstaan de verpleging van een kind, dat aan stuipen leed, niet zonder invloed schijnt geweest te zijn. Gedurende eenige jaren kwamen de aanvallen met groote regelmatigheid bij elke menstruatieperiode terug en alsdan soms wel 20 achtereenvolgens. Zij bestonden in convulsien met bewusteloosheid, voorafgegaan door schreeuwen, waarna de patiente nederstortte: daarbij was de ademhaling zoodanig belemmerd, dat het aangezigt blaauw werd. De lange duur der ziekte had zoodanigen graad van stompzinnigheid achtergelaten, dat de vrouw ongeschikt was geworden tot het verrigten van hare huisselijke bezigheden: ook had zij nu en dan aanvallen van hevige manie voor of na de epileptische toevallen. Gedurende de maand, die zij vóor de operatie in het gasthuis doorbragt, had de vrouw 9 aanvallen gehad. Den 13den Febr. l.l. werd de tracheotomie door Dr. LANE verrigt met een nieuw door den Heer THOMPSON uitgedacht instrument, dat de trachea opent met een dubbel lancet, hetgeen de luchtpijp horizontaal tusschen de ringen doorklieft en het voordeel heeft, dit kanaal met éene incisie te openen, zonder de ringen te verdeelen. In het onderhavige geval moesten echter de bekleedselen vooraf doorgesneden worden, omdat de lijderes eene hypertrophische gl. thyreoidea had. Het openen der trachea had terstond tracheaalhoest ten gevolge en men hoorde fluitende ademhaling door de opening. Bij de kunstbewerking was chloroform aangewend en gedurende het eerste tijdperk der anaesthesie waren de ledematen stijf en krampachtig, doch de kramp verdween na het openen der luchtbuis en het kwam niet tot een volkomen aanval: twee dagen later ontstond koorts met maniacale verschijnselen, gedurende welke de patiente zoo lastig was, dat zij voortdurende bewaking vereischte. Kort daarop kwamen de katamenia te voorschijn, waarna de hersenstoornis afnam en de vrouw bedaard en rustig bleef. Op den dag, waarop het laatste berigt wordt medegedeeld, waren bijna 7 weken sedert de operatie verloopen, gedurende welke zij 5 epileptische aanvallen had gehad, den eersten 18 dagen na de kunstbewerking, de laatste 28 dagen daarna: zij was thans 18 dagen geheel vrij van toevallen gebleven. De vrouw werd gedurende den geheelen tijd, dien zij in het gasthuis doorbragt, zorgvuldig bewaakt en men noemt de wijzigingen, die na het openen der trachea in de epileptische toevallen gekomen zijn, belangrijk. Het aangezigt wordt donker gekleurd en blaauwachtig, doch niet zoo sterk als vóor de operatie. Er is schuim op den mond, de aangezigtspieren bewegen zich convulsief en er is op de tong gebeten. De schreeuw voor het intreden van den aanval wordt (natuurlijk) niet gehoord, doch men hoort gedurende het acces een sterk geluid door het stroomen van de lucht door het buisje: convulsiën der ledematen worden steeds opgemerkt. Over het algemeen zijn de aanvallen veel minder hevig dan vroeger. Zij slaapt nu slechts zeer kort na dezelve en is spoedig van hunne gevolgen hersteld. Ook de geestvermogens zijn bepaald verbeterd: alle de

personen op den ziekenzaal kunnen dit getuigen. Zij is niet meer dof en stil zoo als te voren, doch spreekt met anderen en vertoont zich betrekkelijk verstandig. Wij vinden nog bij dit geval opgeteekend, dat de circulatie van aderlijk bloed in de hersenen en de spanning, waarin de hersenvaten verkeeren, waarschijnlijk de hoofdoorzaken zijn van den sopor, die gemeenlijk op de epileptische aanvallen volgt en van het chronisch lijden der hersenfunctiën. Voor deze schijnt de opening in de trachea de lijders te behoeden en misschien is dit het meest positief voordeel, dat in het beschreven geval is verkregen. Ofschoon een geringer aantal en mindere hevigheid der aanvallen zijn waargenomen, stemt men toe, dat een langer tijdsverloop gevorderd wordt, voordat eenig meer stellig oordeel hieromtrent kan geveld worden.

Het is echter niet alleen in epileptische en apoplectische toestanden, dat M. H. de tracheotomie voor een rationeel hulpmiddel houdt, ook andere convulsive zenuwaandoeningen beschouwt hij als gevolg van eene spastische sluiting der glottis, wier nadeedige gevolgen voor het leven door de genoemde kunstbewerking kan opgeheven worden. Vooral raadt hij haar aan bij hydrophobie, waar hij meent, dat de meeste lijders aan laryngismus sterven en dus door de tracheotomie kunnen gered worden. Hij vergelijkt deze ziekte met den toestand, die bij dieren, na toediening van acetas strychnini wordt waargenomen (*Lancet*, 5 Febr. 1853). De verschijnselen, die zich hier vertoonen, kunnen zich onder twee vormen voordoen, de zachtere en de hevige, naar de dosis van het vergif in betrekking tot de krachten van het dier. Een hond, waar zich de eerste voordoet, geraakt in een toestand van de hevigste spinale excitabiliteit. Wordt hij voortdurend opgewekt en geprikkeld, dan sterft hij zeker, even als ook kikvorschen in dezelfde omstandigheden; laat men hem daarentegen absolute rust houden, dan is zijn herstel even zeker, feiten die ons de beginselen, waarop de behandeling bij tetanus en hydrophobie moet berusten, aan de hand geven. Een dier dat zich in den tweeden, meer hevigen vorm van strychninevergiftiging bevindt, vertoont eene geheel andere reeks van verschijnselen. In de hevigheid van zijne paroxysmi ontstaan laryngismus, sterke inspanningen om adem te halen, apoplexie, asphyxie en eindelijk de dood, ten zij men zijne toevlugt neme tot de tracheotomie; zonder deze sterven de dieren zeker aan laryngismus en hieraan behoeft men niet te sterven, volgens M. H.

Wij twijfelen niet of het oordeel van de meesten, die van MARSHALL HALL's theorie en voornamelijk van hare praktische toepassing, zullen kennis genomen hebben, zal eerder afkeurend, dan goedkeurend zijn. De zaak verdient echter wel eenige nadere overweging. Of de zamentrekking van sommigen der halsspieren werkelijk den invloed op de circulatie in de hersenen kan uitoefenen, dien M. H. er aan toeschrijft, willen wij hier niet beslissen; zij schijnt ons echter niet genoegzaam bewezen. Van meer belang, wegens de praktische gevolgtrekkingen, die er uit zouden voortvloeijen, is het zoogenoemd laryngismus. Men is tot nog toe gewoon de tracheotomie slechts in die gevallen te verrigten, waar oogenblikkelijk levensgevaar bestaat. In dit opzigt meenen wij, dat zij bij epilepsie zelden te pas kan komen, daar het sterven in een epileptischen aanval niet dikwijls waargenomen wordt. De vraag, waarop het, naar ons inzien, hoofdzakelijk nederkomt, is deze: is de spasmus glottidis werkelijk een zoo essentieel verschijnsel, bij epileptische aanvallen, als door M. H. beweerd wordt? Dit eenmaal uitgemaakt zijnde, zoo is het van ondergeschikt belang te weten of deze kramp primair optreedt en, bij eene zekere dispositie der hersenen, verschijnselen opwekt, die men in hun geheel als epileptische zamenvat, dan wel of zij als gevolg van eene reeds vooraf bestaande stoffelijke verandering der zenuwcentra verschijnt; niemand zal ontkennen dat waar zij in eenigzins heviger mate persisteert, de vaatvulling in de hersenen door verhoogde bloedsdrukking moet toenemen, en dat daardoor niet dan een nadeelige invloed kan uitgeoefend worden op reeds bestaande ziekteprocessen of op de hevigheid der aanvallen; of men echter zoo uitsluitend aan deze vernaauwing of sluiting der stem-

spleet het optreden van convulsiën, van het coma enz. mag toeschrijven, laten wij voor rekening van M. HALL.

Doch eenmaal bewezen zijnde dat bij elken hevigen epileptischen aanval, spasmus glottidis bestaat, zoo laat zich zeer wel aannemen, dat de hevigheid der aanvallen door het openen der luchtpijp, waardoor dus een belangrijk bevorderend moment van hersencongestie wordt weggenomen, kan verminderd worden, en in dezen zin schijnt M. HALL dan ook hoofdzakelijk de tracheotomie aan te prijzen. Een geval, door VERGA bekend gemaakt, van een krankzinnigen epilepticus, die zich de luchtpijp opende om aan zijn leven een einde te maken, pleit niet voor M. HALL's theorie. Ofschoon de wonde namelijk genas, bleef drie jaren lang eene fistuleuse opening over. Gedurende dezen tijd herhaalden zich de aanvallen met grootere hevigheid en veelvuldigheid als ooit te voren, totdat de lijder aan marasmus stierf. Zijn wij derhalve aan den eenen kant overtuigd, dat een hulpmiddel, waardoor welligt de noodlottige verandering, die de hoogere geestvermogens van epileptici na eenigen duur van hunne ziekte ondergaan, kan voorgekomen of verschoven worden, aan den anderen kant zullen wij meer zekerheid moeten bezitten omtrent de uitwerking eener operatie, waartoe wij vreezen, dat men, zonder stellig vooruitzigt op verbetering, de arme lijders niet spoedig zal kunnen overhalen. Onze Engelsche kunstbroeders schijnen in dit opzigt eene groote kracht van overreding te bezitten: naar de ingenomenheid te oordeelen waarmede men M. HALL's theorie schijnt ontvangen te hebben, is het te verwachten, dat zij ons meerdere waarnemingen van tracheotomie bij epilepsie zullen verschaffen, waardoor een oordeel mogelijk zal worden. De bestaande gevallen toch, ieder zal het ons toestemmen, bewijzen niet genoeg. Het is bekend hoe moeijelijk het is bij epileptische een bepaalden invloed van uitwendige omstandigheden op den duur en de hevigheid der aanvallen met zekerheid te constateren: daartoe zijn langdurig voortgezette waarneming in een groot aantal gevallen noodig. Meer geneigd zouden wij zijn bij voorkomende gevallen van hydrophobie, die tot nog toe in weerwil van alle bekende geneesmethoden, meestal doodelijk afloopen, in navolging van M. HALL, de tracheotomie aan te bevelen. Gelukt het welligt hierdoor het onmiddelijk levensgevaar te verminderen en tijd te winnen, totdat het gif uit het organisme verwijderd is, zoo heeft men reeds veel gewonnen.

Wij stellen ons voor onze lezers met verdere waarnemingen, dit onderwerp betreffende, bekend te maken.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

PARTIËLE BUIKVLIESONTSTEKING. — VIRCHOW (*Archiv.* V, 3.) vestigt de aandacht op de partiële aanhechtingen der darmen, als oorzaken van plaatsveranderingen van onderscheidene gedeelten des spijsverteringskanaals. Deze plaatsveranderingen zijn reeds door oude schrijvers waargenomen en aan verschillende oorzaken toegeschreven. Het is bekend dat ESQUIROL het eerst opmerkzaam gemaakt heeft op de veranderde plaatsing van het colon transversum bij krankzinnigen, vooral bij melancholische. Onder 168 gevallen vond hij 33 malen het colon verplaatst; nu eens was zijne rigting scheef, dan eens loodregt, zoodat zijn linkeruiteinde zich achter het schaambeen bevond, of het daalde boogvormig tot onder het schaambeen in het kleine bekken. Hij schrijft dezen toestand toe aan eene verslapping der deelen, welke door tonische geneesmiddelen kan opgeheven worden. Zonder eene verlenging der banden en mesenteria is echter zulk eene plaatsverandering niet mogelijk, en die zal door tonica niet kunnen worden weggenomen. Sommigen dier darmverplaatsingen kunnen ongetwijfeld door oorspronkelijke foetale vormingsgebreken, of door ophooping van faecaalstoffen ten gevolge van verslapping van den spierrok en andere oorzaken ontstaan. Als eene der gewigtigste oorzaken echter, beschouwt VIRCHOW de adhaesiën welke tengevolge van partiële, chronische peritonitis ontstaan. Deze kan aan alle plaatsen van het buikvlies optreden, vertoont zich soms op eene enkele, meestal echter op meerdere te gelijk, en veroorzaakt niet slechts vergroeijingen van verschillende buikingewanden met elkander, doch ook allerlei vlakke of vlokkige afzettingen op hunne oppervlakte. Zeer dikwijls vindt men zulke partiële ontstekingen aan den achtersten buikwand, aan den oorsprong van het mesenterium (*peritonitis chronica mesenterialis*), vooral in de streek van den laatsten lendenwervel, zeer dikwijls meer naar regts nabij de aanhechting van den blinden darm, het veelvuldigst

echter aan de linkerzijde van het darmscheil der flexura sigmoïdea. Op de oppervlakte van het buikvlies vormen zich vlakke, fibrineuze exsudaatlagen van verschillende uitgebreidheid, die zonder zamenkleving van buikingewanden teweeg te brengen, meestal zeer spoedig tot bindweefselvorming overgaan. Even als bijna elk jong bindweefsel, trekt ook dit zich zeer spoedig zamen; de omtrek van de witachtige peesvlek, wordt straalvormig ingetrokken, waardoor ook de oppervlakte van het lijdende deel noodzakelijk deze intrekking moet volgen. Het mesenterium wordt in sommige rigtingen verkort, plooit zich en wordt eeltachtig hard. Aan de flex. sigm. ontstaat door deze zamentrekking soms eene soort van afsnoering van haar mesenterium, waarop niet zelden draaijing om hare as volgt. In zulke darmstukken kunnen ophoopingen en retentie van faeces plaats hebben, omdat hunne ontplooijing en de normale regelmatige werking der spierrok niet meer mogelijk is. Van bijzonder belang is de partiële hypochondrische peritonitis, die men gewoonlijk aan de flexura coli dextra of sinistra aantreft, en die meestal aanhechting dezer flexurae aan de omringende deelen veroorzaakt. De regter kromming vergroeit op deze wijze met de onderste leveroppervlakte, vooral met de galblaas, en er strekken zich van daar abnormale bindweefselstroken tot aan den pylorus en het duodenum, tot het net en den voorsten buikwand uit. Aan de linkerzijde vormen zich adhaesiën tusschen colon, net, milt en diaphragma. Naarmate van hare uitgebreidheid en sterkte, brengen deze adhaesiën plaatsveranderingen der deelen, meerdere ombuiging der flexurae, draaijing der darmen om hunne as, vernaauwingen van hun lumen te weeg. Deze vorm van peritonitis behoort tot de meest voorkomende ziekten.

Eene derde gewigtige vorm is die partiële peritonitis, welke tot adhaesiën van het net aanleiding geeft (*peritonitis chronica omentalis*). Het net kan nu eens in breukzakken, dan eens aan den ondersten of voorsten buikwand, aan de ingewanden van het kleine bekken, vooral de tubae en eijerstokken, dan eens aan de oppervlakte der darmen aangroeijen. Het kan door de uitgezette darmen teruggeschoven, aan de oppervlakte van de lever, de maag, de milt zich aanhechten. Het kan eindelijk zamengevouwen worden, en dan een cylindrische streng vormen, die nevens het colon transversum heengaat, of zich dwars door de buikholte naar het een of andere vaste punt uitstrekt.

Deze geheel beperkte vorm van buikvlies ontsteking, moet wel onderscheiden worden van die, welke men gewoonlijk chronische peritonitis pleegt te noemen. Zij gaat niet tot ettering over; het geheele proces bepaalt zich tot een fibrineus, strembaar exsudaat, dat zich later tot een meer of min vaatrijk, eerst los, daarna vast en wit bindweefsel ontwikkelt.

Als oorzaken van de omschreven peritonitis noemt V. aan, uitwendige beleedigingen, ziekten der wanden van de buikholte en mechanische inwerkingen, die van de kanalen der buikholte uitgaan. De meeste vlakke bindweefselprodukten, die men op het net en op het darmscheil aantreft, moeten waarschijnlijk aan uitwendige, mechanische beleedigingen toegeschreven worden; hun veelvuldig voorkomen aan den achtersten buikwand, pleit hier niet tegen, daar wegens het meegeven en uitwijken der darmen, dieper gelegene deelen kunnen verwond worden, bij beleediging van meer oppervlakkig gelegene, evenals zulks ook bij uitwendig geweld op de ledematen uitgeoefend, niet zelden wordt waargenomen. Sommige van de genoemde produkten schijnen reeds op een zeer vroeg tijdperk, zelfs gedurende de vita intra-uterina te ontstaan, gelijk door een voorbeeld wordt aangetoond. Mechanische prikkels, die op de binnenoppervlakte van de, in de buikholte aanwezige kanalen, inwerken, bijv. darmsteenen in de processus vermicularis, galsteenen in de galblaas kunnen het uitgangspunt zijn eener partiële peritonitis, waarbij de tela submucosa en muscularis dikwijls zoo weinig veranderd zijn, dat men niet met zekerheid kan aannemen dat de ziekte zich laagsgewijze naar buiten heeft voortgeplant. V. vond eens bij een 26-jarig meisje de geheele oppervlakte van den uterus, de tubae en ovaria door zeer lange en vaatrijke bindweefselstroken aan het rectum en de zijwanden van het bekken vastgehecht, zoodat de excavatio recto-uterina geheel ontbrak, als waarschijnlijke oorzaak van dezen toestand vond men een groot houten pessarium zoo vast in de scheede geklemd, dat het niet kon weggenomen worden. Overal waar het pessarium de oppervlakte der scheede aanraakte, was deze met groote, confluerende erosiën bedekt, en ook de portio vaginalis gezwollen, hyperaemisch en met erosiën. De onder den naam van colica scortorum bij publieke vrouwen door verschillende schrijvers waargenomene ziekte, is niets anders dan eene vooral rondom de inwendige geslachtsdeelen beperkte chronische peritonitis; of de bovenmatig uitgeoefende coïtus, als prikkel daartoe gewerkt heeft, is onzeker. Van het voorkomen van adhaesiën op het buikvlies bij verschillende ziekelijke veranderingen der buiksingewanden, ook wanneer zij niet nabij hunne oppervlakte liggen, z. a. ulcera van maag- en darmkanaal, tuberculose en kanker van de lever, chronische catarrhi van de baarmoeder, van de scheede, bestaan voorbeelden genoeg. Ook ophooping van faeces in de darmen, zou volgens V. onder zekere omstandigheden tot deze adhaesive ontsteking kunnen aanleiding geven; men kan hare verschillende stadia vooral boven beklemde of stenotische gedeelten der darmen, aan de door hunne contenta sterk uitgezette plaatsen, waarnemen. Mechanische irritatiën, zoowel die welke van buiten zijn aangebragt, als die welke door de levendige bewegingen der darmen ontstaan, schijnen het tot stand komen van dit proces te kunnen bevorderen. Het is vooral aan de verschillende flexurae der dikke darmen, wier bogten, kortere aanhechtingen, en meer drooge contenta aan de voortstuwing van hunnen inhoud meer beletselen aanbieden, dat zulke adhaesiën het meest worden aangetroffen. Het zoude verwondering kunnen baren dat in vele dezer gevallen de ontstekingachtige aandoening van het buikvlies kan tot stand komen, zonder

dat eene in 't oogloopende verandering van het slijmvlies aan te toonen is, terwijl in andere door schijnbaar dezelfde oorzaken het slijmvlies en de naar het naast aangrenzende lagen, in hoogen graad lijden bij naauwelijks merkbare verandering van het peritonaeum. V. meent dat zulks ligt te verklaren is, wanneer men den aard der darmcontenta en den toestand van het slijmvlies in aanmerking neemt. De darminhoud toch, kan mechanisch of hij kàn chemisch prikkelen. Het eerste geschiedt door harde, drooge scybalae, die weinig neiging tot ontbinding bezitten; deze stellen een prikkel daar, waaraan het slijmvlies der dikke darmen gewoon is, en waardoor dit dus weinig wordt aangedaan; zij kunnen echter door wrijving der sereuse oppervlakten en andere beleedigingen ziekten van het weivlies doen geboren worden. Dunne of brijachtige faeces daarentegen, een ligt om te zetten, vooral zure darminhoud doet zeer spoedig eene verandering van het slijmvlies ontstaan. Is evenwel het slijmvlies reeds vooraf ziek, dan kunnen reeds eenvoudige mechanische prikkels hier verschillende graden van ontsteking te voorschijn roepen, van den eenvoudigen catarrhus af tot de hevigste diphtheritische processen.

VIRCHOW meende vooral daarom de aandacht der geneeskundigen op de partiële buikvlies ontsteking te moeten vestigen, omdat zij aanleiding kunnen geven tot verschijnselen, die men vroeger algemeen onder den naam van chronisch onderbuikslijden zamenvatte.

OVER PRISMATISCHE GLAZEN BIJ DE BEHANDELING VAN STRABISMUS. — Men zal zich herinneren, dat Dr. KRECKE (*Ned. Lancet*, Jaarg. 1847—48) geheel van zijn physisch standpunt het eerst den voorslag deed het prismatisch glas bij de kuur van het scheelzien te beproeven. Bekend is het, dat gewoonlijk het afgeweken oog zwakker van gezigt is dan het andere, dit is het eerste wat men uit den weg te ruimen heeft; is men hierin geslaagd, dan kan men van den door het prisma veranderden gang der lichtstralen nut verwachten. Het prisma van flintglas, meest met een brekingshoek van niet veel boven of onder 20°, moet zoo gekozen zijn, dat de beeldjes bijna op identische plaatsen van het netvlies vallen en het voor het afgeweken oog slechts weinig inspanning kost, opdat er een enkelvoudig beeld geboren worde; daartoe zij de brekingshoek iets kleiner, dan dat dit zonder eene geringe verandering in de rigting der gezigt-as zou kunnen geschieden; met andere woorden, geldt het bijv. convergerend scheelzien, dan moet het prisma de lichtstralen zóo naar de macula lutea toe draaijen, dat met eene geringe contractie van den m. abducens het beeldje precies daarop valt. Al nadat men strabismus convergens of divergens heeft, wordt natuurlijk het prisma met den hoek naar den neus of naar de buitenzijde toegekeerd. Door trapsgewijs glazen met kleinere hoeken aan te wenden, geëvenredigd aan den afnemenden hoek van scheelzien, krijgt men eindelijk glazen met even wijdige vlakken en de lijder zal genezen zijn. Van kleurschifting is alleen bij sterker brekende hoeken sprake en dan zou men het prisma door toevoeging van een tweede uit crownglas, achromatisch kunnen maken of wel voor beide oogen een prisma plaatsen, waardoor de hoek de helft kleiner kan worden.

Het spreekt van zelf, dat de strabismus incongruus hier niet in aanmerking komt; voorts dat men onmogelijk kan slagen, als er verlamming, werkelijke ontaarding of ontbreken van oogspieren aanwezig is, of als bijkomende amblyopie, hebetudo visus (op gebrekkig accommodatievermogen berustende), verduisteringen van hoornvlies of lens niet wijken willen. Gewoonlijk is de eene of andere spier maar wat verkort of meer ontwikkeld en heeft dus een overwigt in werking; even zoo gelukt het dikwijls ten minste de amblyopie op te heffen en dan is er niets, waarom men over den goeden uitslag van dit middel zou twijfelen, gelijk DONDERS dit ook nog in een naschrift met physiologische gronden heeft gestaafd: hij verdedigt namelijk de stelling, dat het oog zich zal inspannen om de dubbelbeelden te doen ineenvloeijen, en dat het scheelziend oog zich aan den minderen graad van scheelzien, die tot het ineenvloeijen der dubbelbeelden bij het bezigen van een prisma van bepaalde sterkte vereischt wordt, telkens zal gewennen.

Hierbij is het sedert, zoo verre ons althans bekend is, gebleven; bevestiging van praktische zijde werd te vergeefs te gemoet gezien, totdat Dr. V. GRAEFE te Berlijn zich in eene der laatste zittingen der *Gesellschaft für Wissenschaftliche Medicin*, (zie *Deutsche Klinik*, N°. 16) gunstig over dit onderwerp liet hooren. Een belangrijk voordeel vindt hij daarin gelegen, dat men door het prisma in staat gesteld is de spanning van een bepaalde spier te veranderen, zonder eene geassocieerde beweging in het andere oog voort te brengen. Bij hoogere graden van scheelzien moet altijd de tenotomie voorafgaan, want de oefeningen met het prisma mogen den lijder niet te zeer vermoeijen, hetgeen het geval is, als men zeer sterke gebruikt; dan gebeurt zelfs ligtelijk het tegenovergestelde van hetgeen men wil, de dubbelbeelden wijken namelijk nog meer uiteen, als het niet gelukt de diplopie op te heffen, want hoe meer zij van elkaâr afstaan, hoe beter zij worden verdragen. Bij mindere graden voldoen zij in ieder opzigt en bij vele gevallen van diplopia biocularis, waar eerst op eenige voeten afstands de verkeerde plaatsing van een der oogen zich vertoont, zijn zij zelfs het alleen zekere middel. Dr. V. GRAEFE roemt ze verder bij dien vorm van hebetudo visus, die alleen op zwakte der mm. recti interni berust en zich van den gewonen vorm van hebetudo visus daardoor onderscheidt, dat de verschijnselen slechts bij gelijktijdig gebruik van beide oogen optreden, daar die spieren niet bij magte zijn de gezigts-assen voldoende en zoo lang het noodig is te laten convergeren; terwijl bij den meer dageliiks voorkomenden vorm, waarbij de oogen het zien in de nabijheid niet lang kunnen uithouden, de symptomen ook bij ieder oog op zich zelf te voorschijn treden. Spreker drukte teregt op die onderscheiding, daar alleen in het eerste geval het prisma te pas komt, om meerdere

werkdadigheid in die spieren te brengen, en in het andere daarentegen eene methodieke aanwending van bolle glazen nuttig kan zijn.

Wij hopen met deze mededeeling bij onze kunstgenooten een middel uit de vergetelheid gerukt te hebben, hetwelk inderdaad wel de aandacht ten volle verdient, en welks verwaarloozing misschien alleen uit eene gehechtheid aan het oude ontspruit, welke in dit geval althans kwalijk aangebragt is. H.

REACTIE OP CHLOROFORM. — KLETZINSKY heeft in HELLER'S archiv van het vorige jaar, in een uitvoerig stuk over chloroform, op de omzetting van chloroform in ac. hydrocyanicum bij contact met ammonia en potassa caustica gewezen; bij onderzoekingen naar chloroform kon dan het cyan met ijzer verbonden als berlijnsch blaauw aangewezen worden. Wanneer men echter verder gaat, (zoo als K. later in HELLER'S archiv van 1853 aanwees) en het cyan in statu nascenti met zwavel verbindt, zoodat zich sulfo-cyanogenium vormen kan, wordt de proef gemakkelijker. De reactie wordt dan dus. C^2 H Cl^3, K^4 O^4, N H^3, S^2=C^2 N S^2 K, Cl^3 K^3, H^4 O^4 of 1 aequivalent, chloroform, 4 potassa, 1 ammonia en 2 zwavel worden omgezet in: 1 aequivalent sulfocyanuretum potassii, 3 chloruretum potassii en 4 water.

Om verlies te vermijden voegt men steeds ammonia, potassa en zwavel in overmaat, zoodat zich sulfhydraten en sulfureta vormen. Ten einde deze de ijzerreactie niet hinderen, moeten ze eerst door neutralisatie van de vloeistof met ac. hydrochloricum en filtratie verwijderd worden.

Daar de reactie van chloridum ferri op sulfocyanureta door de vorming van de schoon roode verbinding van sulfocyanidum ferri tot de naauwkeurigste en scherpste der analystische chemie behoort, beveelt zij zich reeds van zelve aan; bij deze proef toch geven 120 deelen of een aequivalent chloroform 97,2 deelen of een aequivalent sulfocyanuretum potassii: dus 5 d. chlf. 4 deelen s. f. p.; een tienduizendste deel van het laatste zout kan men door ijzeroplossing naauwkeurig herkennen.

De proef wordt aldus door K. voorgeslagen:

1°. De op chloroform te onderzoeken stof wordt bij vermenging met andere stoffen het eenvoudigst door destillatie in een oliebad tot nader onderzoek voorbereid en het destillaat in alcohol opgevangen.

2°. Dit destillaat, of zoo het kan de oorspronkelijke vloeistof, wordt vooraf met een druppel van eene aetherische oplossing van chloridum ferri onderzocht; ontstaat er dan reeds eene roode kleur, dan wordt er bij het destillaat acetas plumbi, in alcohol opgelost, bijgevoegd totdat chloridum ferri aan het filtraat geene roode kleur geeft, en de overmaat van loodzout door ammonia gepraecipiteerd.

3°. Deze vloeistof of, zoo de roode kleur niet was ontstaan, het destillaat, wordt nu met ammonia, alcoholische potassaoplossing en flores sulfuris gekookt; na eenige minuten wordt het met ac. hydrochloric. zwak zuur gemaakt, gefiltreerd en het heldere filtraat met een druppel van een aetherische oplossing van chloridum ferri vermengd. Ontstaat er eene roode kleur, zoo bewijst deze stellig de aanwezigheid van chloroform.

VERSLAGEN.

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

Vergadering van 30 *April* 1853. — Na het beschikken over eenige ingezonden stukken, waaronder een van den Heer G. STOLP heel en vroedmeester te Twisk geleidende een plan en beschrijving van een door hem uitgevonden werktuig met betrekking tot het perpetuum mobile, onderhield de Heer VAN BREDA de akademie over twee verschijnselen, zijnde het eerste van natuurkundigen, het tweede van zoölogischen aard, als: 1°. over het zoogenaamde *verschijnsel van Porret*, daarin bestaande, dat, als twee bakjes met water gevuld, door eene membraan gescheiden worden, en door het eene een galvanische stoom wordt heen gevoerd, het water dan uit het eene bakje in het andere wordt overgebragt, welk verschijnsel spr. verklaart, vergeleken en eenigzins in strijd met de gevoelens van Wiedemann, te welke einde hij gebruik maakt van een eenvoudigen toestel, dien hij daartoe heeft laten vervaardigen, waarna hij het hooge belang van dat verschijnsel, ook voor de physiologie betoogt. 2°, Vervolgens deelt de heer *van Breda* eenige bijzonderheden mede over vogelsoorten, die kort voor de historische tijden of nog in die tijden zelve bestaan hebben, en van de wereld verdwenen zijn. Meer bepaald vestigt spr. de aandacht zijner hoorders op een bijzonder grooten voorhistorischen vogel, waarvan voor anderhalf jaar door een franschen scheepskapitein op Madagaskar, belangrijke overblijfselen, als beenderen en eijeren, zijn gevonden, die naar Parijs zijn overgebragt. Afgietsels dier voorwerpen, waaronder vooral dat van het ei bijzonder opmerking verdient, worden door spr. aan het slot zijner rede ter bezigtiging aangeboden.

Eene wetenschappelijke diskussie tusschen de heeren Donders en Breda, naar aanleiding van eene aanmerking des eerstgenoemden op de eerste der beide mededeelingen, volgt de voordragt.

De heer J. VAN DER HOEVEN maakte daarna de akademie bekend met zijne beschouwingen over de *nomenklatuur en rangschikking in de natuurlijke geschiedenis*, door velen vaak miskend en niet naar waarde geschat, doch ook door vele bevoegde geleerden van hoog gewigt beschouwd, o. a. door Linnaeus, wiens denkbeelden in zijne *Philosophia Botanica* ontwikkeld, volgens spr., wel van belang zijn ze weder in herinnering te brengen, De redenaar vestigt de aandacht zijner hoorders op het belang eener algemeene nomenklatuur en rangschikking, naar aanleiding van het rapport te dier zake uitgegeven door de *British Association*, en verklaart zich ten slotte tegen de tegenwoordig merkbare rigting om nieuwe geslachten te vormen, hetgeen in Engeland plaats heeft en door hem als achteruitgang wordt beschouwd, heb-

bende het verslag der engelsche kommissie daartegen niet gewaarschuwd.

De heer VAN HALL voert, tot toelichting van het gehoorde, kortelijk het woord, ook om den heer VAN DER HOEVEN aan te sporen tot de door dezen toegezegde meer uitvoerige behandeling van het onderwerpelijke punt, waartoe de heer VAN DER HOEVEN zich gaarne bereid verklaart.

GENOOTSCHAP TER BEVORDERING VAN GENEES- EN HEELKUNDE TE AMSTERDAM.

Op de algemeene buitengewone vergadering van 4 Mei l.l., gehouden onder praesidium van Prof. W. VROLIK, voorzitter der 1ste sectie, werden de wetten des genootschaps herzien, naar de in het vorige jaar aangenomen beginselen vastgesteld.

In de plaats van Dr. SCHRANT, die zich door zijn vertrek naar buiten de stad, verpligt had gezien te bedanken, werd tot algemeene secretaris gekozen de heer C. DE BORDES.

Tot nieuwe leden werden benoemd de H. H.: Dr. A. A. FOKKER en J. C. DE MAN te Middelburg; P. M. NESS te Leiden; C. K. J. DE RIDDER te Utrecht; A. A. DORNSEIFFEN, J. L. DUSSEAU, J. M. FUCHS, J. P. GILDEMEESTER, E. F. HOYACK, S. SARPHATI, J. TEIXEIRA DE MATTOS, E. H. G. THIJSSEN, J. W. R. TILANUS, P. VAN VOLLENHOVÉN, P. H. VORSTMAN en J. ZEEMAN te Amsterdam.

Ten slotte hield Dr. CRAMER van Groningen eene wetenschappelijke voordragt over hebetudo visus, en de physische oorzaken die daaraan ten gronde liggen, welk stuk nader door den druk zal worden bekend gemaakt. Naar aanleiding daarvan, deelde Prof. GOUDOEVER van Utrecht, een geval van oogziekte, door hem behandeld, mede.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

HEIDELBERG. — Den 13den April is hier op een 67jarigen leeftijd overleden Prof. LEOP. GMELIN, sedert 1817 Hoogleeraar in de scheikunde aan onze hoogeschool. GMELIN'S proeven omtrent de spijsvertering, gezamentlijk met TIEDEMANN verrigt, zijn Handboek der Scheikunde, en zoo vele andere verdienstelijke bijdragen op het veld der chemie, hebben hem een teregt beroemden naam gegeven.

BERLIJN. — In het jaar 1852 werden in het Pruisische leger 27,775 manschappen gevaccineerd, daarvan hadden 21,195 duidelijke litteekens, onduidelijke 4242, geheel geene 2338. De vaccinatie bragt regelmatig verloopende vaccinepuisten bij 17,782 personen voort, onregelmatig verloopende bij 3920, geheel geene bij 6073. Bij deze laatsten werd de inenting herhaald en bleef bij 4639 zonder de minste uitwerking. Bij de in het jaar 1852 en vroeger met goed gevolg gerevaccineerden kwamen 5 gevallen van varicellen, 7 van varioloïden voor. Het getal gunstig afgeloopen gevallen tot de ingeënte in het algemeen is gelijk 64 (en met de ten tweeden male gerevaccineerde als 69) op de 100. In het jaar 1852 zijn 87 manschappen in het Pruisische leger door pokken aangetast, en wel 52 door varicellen, 33 varioloïden, 2 variolae, daarvan waren 14 varicellen, 30 varioloïden en 1 variola bij personen, die zonder goed gevolg waren gerevaccineerd, 5 varicellen en 7 varioloïden bij met goed gevolg gerevaccineerden.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Door de plaatselijke Geneesk. Commissie is aan de geneesheeren dezer stad ter kennis gebragt, dat naar aanleiding van Art. 53 van het Burgerlijk Wetboek, geen verlof tot begraving door den ambtenaar van den burgerlijken stand zal worden verleend, dan nadat de geneeskunstoefenaar onderteekend zal hebben, de verklaring op de aangifte van overlijden door den buurtmeester afgegeven; met deze maatregel wordt beoogd om zooveel mogelijk te zorgen dat geene personen begraven worden, bij welke de onmiskenbare teekenen van werkelijken dood zich nog niet hebben voorgedaan en waardoor alzoo de vrees van levend begraven te worden, wordt weggenomen.

— De in den laatsten tijd veelvuldige bemoeijingen der gemeenteraden, omtrent maatregelen ter voorkoming van hondsdolheid, opgewekt door de circulaire van den Min. van Binnenlandsche zaken (zie pag. 68), hebben in verschillende steden tot het vaststellen van verordeningen aanleiding gegeven; in den raad te Groningen is daaromtrent bij monde van Prof. BAART DE LA FAILLE eene uitvoerige memorie uitgebragt, die al de hoofdpunten in het breede behandelt; zij verdient de aandacht van de belanghebbenden. De Gemeente-stem heeft ze gedeeltelijk medegedeeld.

— Tot afgevaardigde bij de vergadering der Maatschappij tot bevordering van Gen. is door den Geneeskundigen Kring alhier benoemd, Dr. C. DE BORDES, en tot zijnen plaatsvervanger Dr. J. M. FUCHS.

— Z. M. heeft den Off. v. Gez. 1ste kl. A. C. BUTTELMAN op pensioen gesteld.

ROTTERDAM. — In het gemeente verslag over 1852 is de volgende uitvoerige mededeeling gegeven over het nieuwe ziekenhuis alhier; zij diene tot toelichting van het vroeger (vorige jaarg. p. 453) besprokene, omtrent het geringe gebruik dat van die nieuwe schoone inrigting gemaakt wordt.

Ziekenhuis aan den Coolsingel.

In dit gesticht waren in behandeling op 1 Januarij 1852 43 mannen 31 vrouwen, te zamen 74 personen, opgenomen in 1852 436 m., 288 vr., te zamen 724 personen, totaal getal verpleegden 479 m., 319 vr., te zam. 798 pers.; ontslagen in 1852 als hersteld 326 m., 215 vr., overleden in 1852 86 m., 61 vr., te zamen 688 personen, — dus op 1 Januarij nog in behandeling 67 m., 43 vr., te zamen 110 personen.

Van het getal der in 1852 opgenomene lijders behoorden 3 personen tot de 1ste klasse, 12 pers. tot

de 2de kl., 8 pers. tot de 3de kl. A., 77 pers. tot de 3de kl. B., 91 pers. tot de 4de kl., 533 pers. tot de 5de kl, te zamen 724 als boven.

Het totaal der verpleegdagen van al de lijders dooreen is geweest 36,405 dagen, dus gemiddeld 45½ dagen voor iederen lijder.

Voorts waren de verpleegden verdeeld in de genees- en heelkundige afdeelingen als volgt; van de 479 m. 339 in de genees- en 140 in de heelkundige afdeeling en van de 319 vr. 235 in de genees- en 84 in de heelkundige afd.

De voorkomende ziektegevallen waren meestal van zeer ernstigen aard en langdurig.

In de heelkundige afdeeling van het gesticht werden, behalve vele min belangrijke kunstbewerkingen, 13 groote operatien verrigt, waarvan 7 met een' gunstigen en 6 met een' ongunstigen afloop. Onder de laatstgenoemden moeten gerekend worden verschillende breuksnijdingen, verrigt aan personen, die, na al te lange verwaarloozing van hun gebrek, eindelijk in bijna hopeloozen toestand naar het ziekenhuis werden overgebragt.

Aan personen, die niet in het gesticht verpleegd werden, zijn gedurende 1852, 432 baden gegeven, waaronder 164 kunstbaden, namelijk stoombaden, douches, stoomdouches, enz.

Het personeel bestond uit de navolgende ambtenaren en bedienden: 1 geneesheer, 1 assistent geneesheer, 1 assistent heelmeester, 1 apotheker, 1 apothekersbediende; 1 knecht voor de apotheek, 2 hoofd-ziekenoppassers, 2 hoofdziekenoppasseressen, 6 ziekenoppassers, 5 ziekenoppasseressen, dus 21 personen in het gesticht woonachtig en 1 eerste heelmeester, buiten het ziekenhuis wonende, te zamen 22 personen voor de genees- en heelkundige dienst. 1 huismeester, 1 huismeesteres, 1 tweede machinist, 1 stoker, 1 eerste, keukenmeid, 1 tweede keukenmeid, 1 eerste linnenmeid, 1 tweede linnenmeid, 1 tweede portier, 3 mannelijke bedienden, voor de huisdienst; te zamen 15 personen, in het gesticht woonachtig; 1 klerk der administratie, 1 eerste portier, 1 eerste machinist, buiten het ziekenhuis wonende; te zamen 18 personen voor de *huishouding*; makende een totaal van 36 in het gesticht en 4 daar buiten wonende ambtenaren en bedienden, (25 mannelijke en 15 vrouwelijke) Verder werd nog, naar gelang der behoefte, een zeker aantal buiten het huis wonende wakers, waaksters, waschvrouwen, werksters en naaisters, tot assistentie gebruikt.

De in het gebouw aangebragte stoomketel en machine met de verschillende toestellen, tot het wasschen, koken, bereiden van geneesmiddelen, baden enz., benevens de aan de machine verbondene inrigtingen, tot het transport van personen en goederen, voldoen aan de bestemming. Over de verwarming der lokalen en de ventilatien heeft men insgelijks reden tot tevredenheid.

MIDDELBURG, 29 April 1853. — Tot stads geneesheer alhier is, in plaats van den overleden heer Dr. C. RIPPING, benoemd de heer W. M. PERK, geneesheer te Delft.

— In de vergadering der afdeeling Zeeland, gehouden op 21 en 28 April j.l. zijn tot leden aangenomen de heeren Y. KEYZER en S. S. CORONEL, med. doctoren te Middelburg, en heeft de aftredende voorzitter Dr. ADR. A. FOKKER, het presidium overgedaan aan den heer Dr. M. H. DAMME. — Behalve werkzaamheden van huishoudelijken aard, en het aanhooren van een verslag over de in 1852 in Zeeland waargenomen ziekten, werd de vergadering aangenaam bezig gehouden door verschillende wetenschappelijke bijdragen, als van Dr. P. S. GRAEUWEN over belangrijke observatiën van carcinomata, hernia cerebralis en andere pathologische producten, — van Dr. J. C. DE MAN en V. VAN LISSA, over eene in het lijk eener aan anaemie overledene vrouw gevonden *speklever*, — van Dr. A. A. FOKKER, over eene patient met *taenia*, waarbij de afdrijvingsmethode met rad. filicis maris betere gevolgen had gehad, dan die met ol. therebinthinae (bij deze gelegenheid bleek het dat de taenia te Middelburg vrij zeldzaam is, daar de gezamenlijke medici zich slechts 12 gevallen uit hunne praktijk konden herinneren) — en van Prof. DE JONGE over den invloed der vaccine op de sterfgevallen aan pokziekte in deze stad. — Vervolgens werd door de afd. tot afgevaardigde bij de verg. der maatschappij benoemd Dr. J. C. DE MAN, en tot plaatsvervanger de heer V. VAN LISSA; tevens werd voor candidaat bij het hoofdbestuur uit de door het Weekblad bekend geworden voordragt der Amsterdamsche afd. verkozen de heer Prof. G. VOORHELM SCHNEEVOOGT, en voor leden buiten Amsterdam opgemaakt de volgende tweetallen: 1°. Dr. J. N. RAMAER en Prof. DONDERS, 2°. de heer J. P. SNOEP te Wolfaartsdijk, en G. ROMBOUTS te Ingen. Nog werd besloten eene geringe bijdrage af te zonderen, voor de weduwe van den geneeskundige in Gelderland, waarvoor de liefdadigheid der kunstgenooten in de laatste dagen in de dagbladen is ingeroepen, en werd bepaald de zomervergadering te houden te Zierikzee.

BIBLIOGRAPHIE.

Ch. Daremberg: Notices et extraits des manuscrits médicaux grecs, latins et français des principales bibliothèques de l'Europe. 1re partie. Manuscrits grecs de l'Angleterre, suivis d'un fragment inédit de Gilles de Corbeil et de scolies inédites sur Hippocrate. Paris 1853. J. B. Baillière, fr. 7.00.

S. Martin: Physiologie des substances alimentaires Paris, 1853, Imp. d'Hennuyer, chez l'auteurs. fr. 3,50

J. E. Cornay: Principes de physiologie et éléments de morphogénie générale. q. f. Paris, 1853, Labé.

F. Devoy et *M. A. Guilliermond*: Recherches nouvelles sur le principe actif de la ciguë (coniïne) et de son mode d'application aux maladies cancéreuses et aux engorgements de la matrice et du sein. 2de Ed. Lyon, 1853, Savy, fr. 4.00.

Ch. Sédillot: Traité de médecine operatoire, bandages et appareils. 2de Ed. T. Ir, 1re partie. Paris, 1853 V. Masson. Ouvr. complet 16 fr.

H. Blain des Cormiers: Des causes qui président au développement de l'hypertrophie, considérées d'une manière generale. Paris, 1853, Germer Baillière. 3½ fr.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 14 MEI 1853. 20.

KLINIEK.

OVER HET GEBRUIK DER CHININE IN PHTHISIS PULMONALIS.

DOOR Dr. S. MUNTENDAM.

Het navolgende behelst een kort verslag der voornaamste resultaten door mij aan de ziekbedden van eenige phthisici verkregen, en is het hoofdzakelijke van een rapport in den Amst. Gen. Kring uitgesproken, waarbij ik het mij ten pligt stelde, een onderwerp ter sprake te brengen, waarover de meeningen wel uiteenloopend zijn, hetwelk echter allezins onze aandacht waardig is, en waar bij men alleen staande, gevaar loopt de waarheid éénzijdig te beschouwen, die om haren eenvoud dikwijls zoo moeijelijk te grijpen is, inzonderheid in dit gedeelte der geneeskundige therapie κατ᾽ ἐξοχην.

Na eenige voorafgaande opmerkingen wil ik 4 gevallen van phthisis beknopt medegedeeld, bekend maken, waar het sulph. chin. een belangrijken invloed had op het ziekteproces en vervolgens spreken over de phthisici bij wie van tijd tot tijd van genoemd middel is gebruik gemaakt. De stemmen van eenige schrijvers pro en contra deze behandeling willen wij daarna hooren; eindelijk mogen eenige corollaria onze opinie aangaande dit onderwerp kenbaar doen worden.

Met de benaming »phthisici", worden hier bedoeld, lijders aan *tubercula pulmonum*, die tevens *febriciteren*, welke febrile toestand van het *ziekteproces in de longen* afhankelijk was: hoe moeijelijk ook in sommige gevallen dit te diagnosticeren, vooral in deze stad, waar f. interm. zoo onder allerlei vormen zich vertoonende ligtelijk niet anders kunnen verward worden, toch heb ik deze van gene afgescheiden, om later te vermelden redenen.

Eene schets mede te deelen van het verloop der tuberculosis pulm. is voorzeker overbodig, wij vinden die in ieder handboek der spec. path.; haar zoo verschillend beloop, hetzij in weinige dagen of weken, hetzij na eenige jaren met den dood meestal eindigende, is ons bekend; het practisch, hoogst belangrijk symptoom, *de koorts*, die het ziekteproces al of niet vergezelt, doet ons aan het ziekbed voornamelijk 3 vormen onderscheiden: *de acute tuberculosis*, *de phthisis acuta*, *florida* en *de chronische*. Dit symptoom nu, zooals we weten, openbaart zich dan eens in een zeer ligten graad gedurende 2 à 3 uren, zoodat men twijfelt of men het als zoodanig mag aanmerken, of zij neemt van den beginne af den vorm aan van f. typhosa of wel, en dit is meest het geval, zij openbaart zich als eene f. remittens, als hectica, die duidelijker 1 en 2 malen 's daags exacerbeert, en eindelijk zonder remissiën in korten tijd het organisme sloopt.

Den 2den vorm, de phthisis acuta, zag ik in de eerste helft van 1850 bij een student, 20 jaren oud. In zijne jeugd steeds gezond en goed ontwikkeld, terwijl zijn vader later aan phth. p. lijdende werd, begon hij in den winter van 1849 op 50 gevoeliger te worden voor temperatuursverandering, eene korte, drooge hoest, floride wangen en de gedurige klagt over zwakte, deden hem het gebruik der ol. j. as. aanraden. In Febr. 1850 gaf hij eenige sputa cruenta op en openbaarden zich tevens ligt febrile bewegingen van den pols. (4 hir. ad trach., pulv. ex ipecac.). In Maart en April bleef zijn toestand stationnair, de koortsjes waren opgehouden, doch op een uitstapje naar Leiden, in April ondernomen, leed hij aan eene f. ephemera en urticaria. Den 10den Mei staakte hij zijne werkzaamheden, na eene haemoptoë, die zich den 15den herhaalde. De febrile toestand, van odontalgie vergezeld, begon zich intusschen weder

te openbaren, in den beginne 's morgens eenige remissiën makende; het aantal polsslagen bedroeg dan ongeveer 90 in de minuut, doch langzamerhand werden deze remissiën minder duidelijk en verviel hij in eenen hectischen toestand. De temperatuur der huid was steeds zeer verhoogd, de respiratie versneld, kort, de fr. van den pols op het laatst van Junij 115 à 120, de hoest en expectoratie waren betrekkelijk gering, sterke dorst, de functiën van den spijsverteringtoestel waren vrij voldoende, de slaap afgebroken. De sputa (door de H.H. DE BORDES, DUSSEAU en mij onderzocht) vertoonden in het laatst van Mei vele fibr. elast: eene groote vomica was in het begin van Julij in den top der regterlong te diagnosticeren.

De therapie bestond tot dus ver in 2 kleine VSS., herhaalde malen hirud. ad. an., pulv. ex nitrate kal., ipec., pulv. c. ipec. et digit., julap. acida, dec. L. Carr., later Dulcamara en dergel. ook vesicantia op de borst waren geäppliceerd.;

Hoewel de remissiën der koorts in de eerste dagen van Julij niet meer noemenswaard waren, en zijn einde nu zeer nabij scheen, werden hem toen 3 gr. sulph. Chin. met ¼ gr. Ac. morph. toegediend, met additie op de volgende dagen van nog 3 gr. Chin., met dat gevolg, dat hij den 3den dag kon gezegd worden *apyretisch* te zijn. De verandering in de sympt. was zeer in het oog vallende: de huid was koud, klam; de polsslagen — hoewel niet in freq. verminderd, — waren zeer klein van omvang en bijna niet meer te gevoelen: de dorst matig; toen vooral werd de groote uitputting zigtbaar, en begon het plaatselijk lijden meer op den voorgrond te treden, de expectoratie was moeijelijk, uit hoofde der groote krachteloosheid.

In dien toestand bleef hij ruim 10 dagen, onder het voortdurend toedienen van 6 gr. chin. d.d. Langzaam ontwikkelde zich oedema pedum. Den 11den dag, na de eerste toediening der ch. bezweek hij.

De werking der ch. was in dit geval zeer opmerkenswaardig. Gedurende dit lijden had ik mij dikwerf gevraagd, of dit middel dien febrilen toestand niet kon wijzigen, te meer daar ik het vroeger aan eenige phthisici met meer of min gunstig gevolg had toegediend, doch de meerdere *intermissiën* der koorts bij hen, en de steeds geringer wordende *remissiën* in dit ziektegeval, deden het er mij voor houden, dat het tegen de regelen der kunst en irrationeel zoude zijn, een antitypicum toe te dienen. Den 11den dag echter vóór den dood, toen zijn einde naderbij scheen, dan werkelijk het geval was, en ik alles wilde beproeven, om zijn leven te rekken, heeft het chinium die poging niet geheel teleurgesteld.

Sedert zijn mij eenige ziektegevallen voorgekomen, die ik meen met het medegedeelde te mogen vergelijken; doch de uitwerking van de toegediende chin. was duurzamer, daar het meer bij tijds werd aangewend.

Eene 25jarige gehuwde vrouw, van eene phthisische familie, sedert September 1851 hoestende, en 's nachts zweetende, kwam den 23 Febr. 1852 in behandeling, op dien dag bevallen zijnde van haar 2de kind. Sedert den vorigen dag was zij koortsende; deze koorts verliep onder den vorm van continua remittens gedurende 3 dagen, terwijl toen de remissie niet sterker, integendeel minder duidelijk werd. De sputa, die in betrekkelijk geringe hoeveelheid opgegeven werden, en van eenige striae sanguineae voorzien waren, bevatteden vele fibr. elasticae. Niettegenstaande de koorts, werden haar toen 12 gr. chin. toegediend, met iteratie op den volg. dag, waarna de koorts duidelijker remitteerde en eindelijk intermissiën maakte. Cardialgie, enteralgie, alv. adstricta of diarrh., eene fr. pols, ook in apyrexie, nachtelijk zweet en emaciatie waren bij haar op te merken. Haar kind, dat later atrophisch stierf, kon ze niet zogen. Den 20sten Mei, dus ongeveer na 90 dagen, verliet haar de koorts voor goed, na in dien tusschentijd nu eens dagelijks, dan eens na 5 à 6 dagen ligte aanvallen gemaakt te hebben. De chin. was wel niet bij aanhoudenheid, maar toch herhaaldelijk, en dat zoodra de koortsjes zich openbaarden, aangewend. De levertraan, demulcentia, absorbentia, morphine, ondersteunden de behandeling. Nu is zij weder gravida, de hoest heeft haar niet geheel verlaten, hare voeding is zeer verbeterd.

Een ander geval is het volgend: een meisje van ruim 25 jaren, vroeger gezond en goed ontwikkeld, doch des zomers ge-

woonlijk aan menostasie lijdende en overmatige huidwerkzaamheid, wier broeder aan phthisis pulm. is overleden, begon in het laatst van Febr. 1852 aan catarrh. pulm. — zoo ik meende — te lijden, die onder de gewone middelen niet week. Op het eind van Maart kreeg zij, toen buiten de stad zijnde, eene koorts, die als remittens catharrhalis werd aangemerkt en met diaphoretica behandeld.

Den 2den April herwaarts teruggekomen, was zij febriciterende, tevens stelde zich epistaxis narium in, aanzwelling der mucosa faucium, herhaalde hoestbuijen met slijmreuteling, doch zeer geringe expectoratie. Den 3den April werden haar in de febr., die geene noemenswaardige remissie maakte, 16 gr. ch. toegediend, waarna eene vrij sterke exacerbatie des avonds volgde. Den 4den was de remissie zoodanig, dat zij bijna apyretisch kon gezegd worden te zijn. Intusschen was de hoest veelvuldiger geworden en de expectoratie overvloediger; eenige sputa cruenta, globosa werden eerst opgegeven, daarna gedurende den ganschen dag gelatineuse, schuimende sputa. Van den 3den April tot den 9den werden haar 70 gr. chin. toegediend; de remissiën der koorts werden meerder, de fr. van den pols bleef steeds 95 à 100; des daags was de pols klein, 's morgens en 's avonds breed ontwikkeld. De overvloedige, met schuim voorziene, taaije, doorschijnende en zamenvloeijende sputa deden, behalve plaatepithelium en korrelcellen, vele fibr. elast. zien.

De emaciatie was in dien betrekkelijk korten tijd (7 dagen) zeer sterk. In de laatste dagen van April leed zij bovendien aan eene catarrh. laryng. c. rauced. vocis, vergezeld van eene intestinaal irritatie (diarrhaea); de febris zich ook toen openbarende, werd weder tot de ch. de toevlugt genomen, met goed gevolg. In Augustus verhief zich weder de irritatie der larynx, raucedo, en tevens dysphagie in vrij hoogen graad: met eene solutie van Nitr. Arg. dr. j. op Aq. dist. unc j. dagelijks ad tonsillas, uvula en zoo diep mogelijk in de gansche fauces aangestreken, verbeterde dit langzamerhand. De maanden Sept. en Oct. waren haar niet nadeelig; den 6den Nov. openbaarde zich op nieuw de koorts, steeds als hectica opkomende, waarbij de expectoratie, die nu en dan striae sang. of cruorhoudende sputa vertoonde, toen veel minder werd, als ook de hoest. Na een 4daagsch gebruik van 4 gr. chin d.d. werd onder het verminderen der koortsverschijnsels, het hoesten weder veelvuldiger, de expect. meerder en daaronder sputa met helder rood bloed. De gift ch. verhoogd wordende, verdween het febrile langzamerhand. Sedert 16 Nov. tot 20 Maart 1853 gebruikte zij daarop daags voortdurend 2 grein, en was hare toestand intusschen stationnair. Na 16 April, derhalve in 27 dagen, de chin. niet gebruikt hebbende, werd ik weder gedrongen er mijn toevlugt toe te nemen, daar zij weder in hect. toestand geraakte, febriciteerde en nu ook rijkelijker dan ooit expectoreerde, de prognose moest toen infauster gesteld worden. Sedert dien dag tot heden gebruikt zij daags weder 2 gr.; het koortsige is op nieuw kunnen bedwongen worden, de hoest en expectoratie is echter zeer toegenomen, de vermagering neemt toe, de progn. blijft infaust.

De sputa deden in Maart nog fibr. el. zien; eene vrij groote vomica is in den linkerlongtop aanwezig, de pols heeft tegenwoordig ongeveer 96 slagen, de menstruatie, die vroeger door hirud. ad. ann. inguin. eenigzints werd opgewekt, doch welke later niet meer zijn geappliceerd, heeft zich na Oct. niet meer ingesteld.

De o. j. a. en de melk zijn haar steeds ruimschoots toegediend: de intestina functioneerden immer voldoende, behalve, zoo als gemeld is, in het laatst van April 1852.

Deze phthisica, wier ziekteproces zoo peracut in den aanvang zoowel, als in het vervolg dreigde te verloopen, is nu ruim 13 maanden in behandeling.

Een 4de casus is die van een gehuwd man van 56 jaren, die altijd eene bestendige gezondheid had genoten, eene angina laryngea vóór 16 jaren uitgezonderd. Nu ongeveer 3 jaren geleden begon hij over ischialgie en omalgie te klagen, welke pijnen, hoewel in verschillenden graad, echter nimmer geheel verdwenen, tevens hoestte hij nu en dan, zonder te expectoreren. In Mei 1852 ving deze drooge hoest aan periodiek des nachts terug te keeren, duurde dan eenige minuten, doch werd door geene koorts vergezeld.

Na eenige dagen werd hem de chin. toegediend, en de hoest verdween; zijn uitzigt was intusschen zeer bleek en cachectisch, getevens waren er klagten over krachteloosheid en erethismus nervorum. In Junij leed hij, uit de stad zijnde, aan eene gastrische diarrh. c. vomitu. In Sept. ving het hoesten weder aan, doch nu niet zoo regelmatig des nachts, ook des daags werd het meerder en begon hij te expectoreren; de consumptio corporis werd zigtbaarder, de eetlust verdween, de zeer kl. fr. pols duidde 's avonds febrile opwekking aan. Al deze sympt. amelioreerden zoodanig onder de geregelde toediening van 12 tot 6 gr. sulph. ch., dat hij gedurende Oct. zijn leeraarsambt weder wilde waarnemen, en dit ook deed tot 10 Nov., toen de vorige verschijnselen zich op nieuw vertoonden. De sputa bevatteden behalve plaatepithelium, talrijke kernlooze, heldere vesiculae en verscheidene fibr. elast. De tuberculeuse depositien waren in de beide longtoppen te diagnosticeren. Daar de koorts zich weder des avonds openbaarde, werd op nieuw de ch. aangewend, die hij van Nov. tot heden daags 4 tot 2 gr. gebruikte. De uitgeputte, geëmacieerde, erethische toestand is intusschen zeer verbeterd, het veelvuldig hoesten, nu en dan door eene bijkomende catarrh. bronch. en in het begin van April door eene ligte angina laryngea toegenomen, is tegenwoordig zeldzamer, ook is de expect. verminderd; de pols blijft zeer fr. en klein. De eetlust is teruggekeerd.

Over het geheel is dus de prognose, wat de duur der ziekte aangaat, fauster te stellen.

Vooral op deze 4, beknopt medegedeelde casus, mij grondende, meen ik, hetgeen reeds door anderen is uitgesproken, te mogen bevestigen: — niet dat de chinine een antiphthisicum is, noch ook dat het in ieder geval van phth. en daar ten allen tijde is aangewezen of, dat wij door de chinine bij deze lijders toe te dienen, alle andere middelen geheel missen kunnen: neen, een proces als dit, dat meestal ter behandeling komt, als het reeds zigtbare vorderingen heeft gemaakt: dat wij bovendien niet juist in zijne grenzen bepalen kunnen, zoodat wij meest slechts weten, welk deel der longen merkbare veranderingen heeft ondergaan, en niet altijd welke gedeelten reeds de zaden der ziekte, de tuberkels, in meer of mindere uitgebreidheid bevatten, een proces, waar behalve de koorts, zoovele de materie en met haar de krachten wegnemende symptomen zich openbaren, en waar het darmkanaal door vomituritie, vomitus, cardialgie, enteralgie alvus anomala ons de zoo noodige diensten zoo dikwijls weigert, eene ziekte die door zijne vlugtige hyperaemieën zoo snel zich uitbreiden kan, dit proces is door dat middel alleen niet te genezen. Want al beamen wij ook ROKITANSKY's woorden »die tubercul. Lungenphthise ist ohne alle Zweifel heilbar" (Handb. d. p. A. III, 138) en, »die Lungen-Tuberculose kann.... durch Phthise mit Elimination des Tuberkels heilen," wij weten toch dat tuberculosis geen ziekte- ens is, hetwelk onder alle verhoudingen een gelijk karakter en gelijke pathogenetische beteekenis heeft; gelijk ook VIRCHOW te regt opmerkt (Canstt. Jahrb. IV, 1850, p. 210).

De medegedeelde casus bevestigen de stelling, dat de chinine in phthisis vroegtijdig genoeg toegediend, in zeer vele gevallen het beloop van dit proces zoodanig wijzigt, dat het, wat den duur der ziekte aangaat, een gunstiger prognose toelaat, dan anders het geval is; dat het namelijk veelal de koorts doet ophouden, daardoor de snelle consumptie stuit en ons gelegenheid geeft, door de ons geschikt voorkomende middelen, den verleenden tijd te gebruiken om de assimilatie te herstellen, en zoo mogelijk nieuwe afzetting van tuberkels te voorkomen, het plaatselijk proces geïsoleerd zijnde.

(*Wordt vervolgd*).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

ACUTE WERKING OP HET BLOED VAN IN ROTTING OVERGEGANE STOFFEN. — In VIRCHOW's *Archiv*. Bd. IV, H. 1, S. 29, deelde Dr. J. MEIJER eenige door hem verrigte inentingsproeven mede, met het bloed en de uitwerpselen van choleralijders, gedurende de epidemie van 1850 te Berlijn. Reeds in 1836 hadden eenige Italiaansche geneesheeren, de besmettelijkheid der cholera willende aantoonen, het bloed van choleralijken op dieren ingeënt met een niets bewijzenden uitslag.

Even als C. SCHMIDT in Dorpat, spoot ook MEIJER bloed van nog *levende* choleralijders, door eene V. S. verkregen, in de vena jugularis van eenen grooten slagershond, zonder dat het dier er het minst onder leed. M. meent echter, dat dit resultaat aan de te kleine hoeveelheid (2 dr.) moest toegeschreven worden, dewijl MAGENDIE, na het injiciëren van *acht* oncen choleraboed bij eenen hond verschijnselen, aan cholera gelijkende, zag ontstaan. Hierna ging M. over, om de stoffen, door choleralijders per os en per anum ontlast, aan honden in te spuiten. Een hond werden vier oncen per anum ontlaste stoffen (rijstwater ontlasting) per os en per anum ingespoten, hij overleed binnen korten tijd, onder verschijnselen, die zeer veel naar die der cholera bij menschen geleken, welke overeenkomst ook nog nader door de lijkopening werd bevestigd. Een anderen hond werd per os één ons van dezelfde stof ingegoten met hetzelfde resultaat, even als bij een derde, (bij wien reeds diarrhoea ten gevolge van eene vroegere injectie van één ons was ontstaan), na de inspuiting van 3 ons in de maag. Uit deze en nog andere proeven bleek het, dat het inbrengen van 1—7 oncen van de eigenaardige choleraontlastingen in het darmkanaal van honden, òf het braken eener witachtige, slijmige stof en het per anum ontlasten van een zwart of geelachtig vocht ten gevolge had, hetwelk beide weder spoedig ophield en het dier verder niet bemoeijelijkte, òf de dieren werden er zóo hevig door aangetast, dat zij binnen de 30—36 uren onder asphyctische verschijnselen stierven, en hunne lijken veranderingen vertoonden, die zeer veel overeenkwamen met die, welke men gewoonlijk aantreft bij choleralijders, in het stadium algidum overleden. De hevigheid der verschijnselen stond dan eens wel, dan eens weder niet in regtstreeksche verhouding tot de hoeveelheid ingespoten choleraontlasting. In alle gevallen hadden de ingebragte stoffen, alleen in één geval uitgezonderd, ziekelijke veranderingen te weeg gebragt en meent M. dus geregtigd te zijn, aan te nemen, dat de choleraontlastingen eene werkelijke besmettelijke stof herbergen, die in genoegzame hoeveelheid voorhanden, werkzaam is om cholera voort te brengen of verschijnselen bij dieren op te wekken, die veel met die aan cholera bij menschen overeenkomen. MEIJER schaarde zich dus onder de vanen der contagionisten.

Tegen dit beweren van Dr. MEYER is nu Dr. A. STICH in het voor eenige weken verschenen 2 Heft III Jahrg. der *Annalen des Charité Krankenhauses* opgekomen, met proeven aantoonende, dat de gevolgen dezer injecties niet aan den invloed van een choleracontagium moeten toegeschreven worden, maar dat zij, niets anders zijn dan werkingen van rottende stoffen. STICH stelt als zijn thema voorop: De tegenwoordigheid van rottende proteïne-verbindingen in het bloed veroorzaakt, bij voldoende hoeveelheid, verschijnselen, die met die der cholera zeer veel overeenkomen. Reeds in den aanvang laat hij niet onduidelijk zien, dat hij cholera voor de gevolgen eener putride infectie houdt. Vóor alles moet men dus wel weten, wat eigenlijk wel onder den naam van putride infectie begrepen wordt.

In 1822 had GASPARD in eene mémoire sur les maladies purulentes et putrides (in Magendie's Journal de Physiologie) dit onderwerp uitmuntend behandeld en aangetoond, dat de putride stoffen hunne aanwezigheid in het bloed door hevige verschijnselen op de mucosa der darmen te kennen geven. Later werd purulente en putride infectie inéengesmolten en vergat men, bij de gevolgen van etterinjectiën in het bloed, door de stoffen niet te filtreeren, dat men van de uitwerkselen van twee verschillende oorzaken sprak, nl.: van de werking van rottende stoffen en die van zelfstandigheden, die het lumen der vaten verstoppen. Was de etter niet in rotting overgegaan, bevatte hij geene stolsels of andere concrementen, die te groot waren om door alle bloedvaten te kunnen gaan, dan bleven de dieren gezond; bevatte hij echter rottende stoffen in genoegzame hoeveelheid, dan ontstonden er duidelijk aandoeningen van den darm. CRUVEILHIER toonde, door kwikzilver in de bloedvaten te spuiten, hoe de stollingen rondom de kwikbolletjes, terwijl zij met het bloed circuleerden, de oorzaken der abscès multiples werden, door dat zij het lumen der bloedvaten verstopten, en hoe de metastatische abscessen niets anders zijn, dan zulke verstoppingen van capillaria of kleinere vaten, door een of ander te groot ligchaam. Deze verstoppingen, door VIRCHOW later beter nagegaan, worden door S. niet behandeld, begrijpende hij onder putride infectie, de werking, die proteïne-verbindingen in het dierlijk organisme veroorzaken, nadat zij aan de lucht tot spontane ontbinding zijn overgegaan.

De werking nu van dusdanige rottende zelfstandigheden, in de aderen van eenen hond ingespoten, komen hierop neder: De honden beginnen reeds na eenige seconden te braken, hetgeen zij overigens ook na zeer vele andere operatiën doen, hun gang wordt echter tevens onzeker, tuimelend, zij vallen om, staan weder met de voorpooten ver van de achterpooten verwijderd op, de buikspieren trekken zich onregelmatig zamen en de ademhaling wordt snel, en weldra moeten zij de staande houding verlaten, doordat zij niet langer op hunne beenen kunnen staan blijven. Zelden ontstaan er nu stuipachtige bewegingen van grootere spieren of eene moeijelijke bewegelijkheid der achterpooten, faeces en urine worden echter nog uitgescheiden. Dit geschiedt 1—2 minuten na de injectie. Reeds vijf minuten later liggen de dieren mat daarneder, met eene snelle ademhaling, kleinen en snellen pols, vallen bij eene proefneming om op te staan spoedig weder neder, worden vóor alles apathisch, de pooten worden koud, de hartslag geeft één toon, de pols verdwijnt en het dier sterft met eene reutelende ademhaling, 2—6 uren na de inspuiting. Dieren, door de inspuitingen minder hevig geschokt, worden in de eerste uren door diarrhoea aangetast, nu en dan met bloed gemengd, die daarbij nog geheele lappen darm-epithelium bevat, zijn stinkende lucht heeft verloren en ook met geen gal schijnt gemengd te zijn. Dikwijls wordt er eindelijk per anum niets anders dan bloed ontlast. De dorst is zeer hevig. In de hevige gevallen houdt de urineafscheiding geheel op, in min-

der hevige wordt er buitengewoon weinig urine afgescheiden, er ontstaan in enkele gedeelten der spieren ware convulsieve bewegingen, de pols wordt klein, dikwijls niet meer voelbaar, de matheid neemt toe en het dier sterft. De sterfte is echter, wanneer men slechts éénmaal heeft ingespoten, niet sterk. Zijn de eerste zes uren overleefd, dan herstelt nog ¾ der honden zeer spoedig, nadat één dag alle ontlasting per anum ontbrak en de urine in zeer geringe hoeveelheid was afgescheiden, of nadat eenige dagen eene hevige diarrhoea zich had vertoond. Doodt men nu zulke honden, dan ziet men echter altijd, ofschoon de verschijnselen gedurende het leven er niet voor spraken, dat het slijmvlies der darmen aangedaan is. De urine leverde niet veel bijzonders op. Eenigzins langzamer ontwikkelen zich de verschijnselen, wanneer de rottende zelfstandigheden het dier langs het darmkanaal of over het algemeen door resorptie werden toegebragt, eerst na 6—12 uren vertoonen zij zich ziek, verliezen den eetlust, lijden aan diarrhoea, die in de meeste gevallen wel zeer dunvloeijend, maar toch meestal gekleurd blijft, doch nu en dan weder naar rijstwater gelijkt en dan altijd met bloed gemengd is; — de urineafscheiding neemt zeer sterk af of houdt somtijds geheel op. In dusdanige gevallen sterven zij onder asphyctische verschijnselen, het grootst gedeelte echter herstelt binnen kort, ofschoon allen, ook hier weder, blijkens de lijkopeningen, aan meer of minder hevige katarrh der dunne darmen hebben geleden. De lijkopeningen in het algemeen leerden, dat er na de opname van eene genoegzame hoeveelheid rottende zelfstandigheden, eene tamelijk hevige hyperaemie der dunne darmen geboren wordt, die aan den pylorus en bij het coecum tegelijk begint en naar het midden toe afneemt. Tegelijk met deze bloedovervulling ontstaat er sterk vermeerderde afzondering, eene ware transsudatie uit de bloedvaten, waardoor het epithelium-bekleedsel der darmen, even als de epidermis na vesicatoren en verbrandingen, gedeeltelijk of over uitgebreide plekken wordt opgeheven, zelfs vindt men in hevige gevallen het epithelium, in den vorm eener buis liggen door eene bloederig, waterig vocht van den darm gescheiden. In de meer ligte gevallen schijnen vooral de villi en de gl. Lieberkühnianae de hoofdzetel der hyperaemie, en zijn de laatste door eene massa opgevuld, die uit veranderd epithelium is zamengesteld. Terwijl nu de hyperaemie en epitheliumafschilfering geschieden, beginnen ook de vaten van het mesenterium zich buitengewoon te vullen, en ook de klieren van het mesenterium op te zwellen. Het pankreas, de milt en de lever deelen meer of min in deze hyperaemie. In ligtere gevallen schijnt de afscheiding der gal vermeerderd, in de zware heeft zij geheel opgehouden. Ook de nieren zijn hyperaemisch, eene geringe katarrh, die zich ook tot in het nierbekken en de ureteres uitstrekt, vertoont zich ook nog in de zeer ligte gevallen; de vagina, uterus en ovaria zijn hyperaemisch, de laatsten nu en dan met apoplectische plekken. Is de hyperaemie der darmen zeer hevig geworden, dan begint ook het pylorusgedeelte der maag en het coecaalgedeelte van den dikken darm in dezen bloedrijkdom te deelen. De overige deelen bleven gezond. Aan een toestand van het bloed hecht Schr. geene waarde, omdat ieder oogenblik op de zamenstelling dezer vloeistof zoo vele momenten veranderend inwerken. Ook onder de hevigste hyperaemie bleven de Peyersche hoopjes onaangetast, bij den teruggang echter van het proces begint ook het tusschen de klieren liggend weefsel te zwellen van den buitensten rand af, de blaasjes treden ieder op zichzelven duidelijker te voorschijn en worden door een krans van vaten omgeven. De teruggang van het proces en de absorbtie van het exsudaat in de rokken der darmen wordt door den Schr. uitvoerig medegedeeld, maar is niet voor eenig uittreksel vatbaar en moeten wij hieromtrent den belangstellenden naar het stuk zelve wijzen.

Bij konijnen heeft de injectie van putride stoffen dezelfde werking, ofschoon zij zich onder geheel andere verschijnselen gedurende het leven openbaart, zoodat men inderdaad gedurende het leven, moeijelijk gelooven kan, hetzelfde proces voor zich te zien. De konijnen zijn veel gevoeliger voor putride infectie dan honden, zijn korten tijd na de injectie minder vrolijk, eten minder, de urine is meestal vermeerderd, de faeces behouden hunnen gewonen vorm, worden zeer zelden dun, of nemen dan alléén een worst-vorm aan; de dieren worden koud, slepen zich, op den buik liggende, voort en sterven vrij spoedig. De konijnen, wie de putride stoffen langs de maag zijn toegebragt en bij wie de ziekte nog het zachtst verloopt, sterven tusschen 4—6 dagen, anderen blijven tot die tijden volkomen gezond en worden dan eerst ziek. Ook de verschijnselen van het lijk zijn bijna dezelfde, behalve de pisblaas, die bij de honden geheel ledig en zamengetrokken, bij de konijnen met urine overvuld is. S. wil dit aan de wijze van sterven dier dieren toeschrijven, dat met eene paralyse der achterpooten begint, welke paralyse zich ook tot de blaas uitstrekt, zoodat deze niet bij magte is de steeds door de nieren (die echter hyperaemisch zijn) afgescheiden urine te excerneren. Vogels zijn nog het gevoeligst van allen, velen sterven na sterke diarrhoea, die ten laatste geheel wit wordt en met bijna dezelfde lijkverschijnselen, waarin ook de krop deelt, die nu en dan geel, door geïmbibeerde gal, is gekleurd, ten bewijze, dat er gedurende het leven braken was ontstaan.

Uit al deze proeven, waar de verschijnselen van het leven, maar vooral die van het lijk, zoozeer met die der cholera overeenkwamen, blijkt, dat Dr. MEYER zijn resultaat aan putride infectie heeft te danken, en dat, waar hij geen resultaat verkreeg, de ingespoten stof nog niet genoeg in putrefactie was overgegaan. Zijne inëntingsproeven waren zeker gelukt, wanneer hij bloed, etter enz. van choleralijders maar eerst had laten rotten, zij zouden dezelfde verschijnselen hebben doen ontstaan, als stoffen van gezonde menschen genomen, maar in putrefactie overgegaan. Het symptomen-complex cholera schijnt dus èn volgens de proeven van MEYER èn die van STICH het eindresultaat van eene opeenhooping van putride stoffen in het bloed te zijn.

Tot het verkrijgen van deze resultaten is zeker de infectie langs het rectum en de maag de meest geschikte, nl. bij vogels, wanneer men slechts zorgt, dat het ingespoten niet weder uitgespuwd wordt. Bij konijnen is deze wijze minder zeker en moet men 3—4 oncen in de maag brengen; — bij honden is het zeer onzeker, omdat zij zich even als de konijnen vrij dikwijls zoowel per os als per anum, maar vooral per anum van het pas geïnjicieërde weder ontdoen. Bovendien moet men bij injectie van de maag wel bedenken, dat het chemismus der spijsverteering de putride stoffen zoodanig verandert, dat zij ophouden rottende stoffen te zijn. Bij honden moet men ook wel bedenken, of men ook met dieren te doen heeft, die aan rottende stoffen als voedsel gewoon zijn. Men verlieze dat niet uit het oog, wanneer het resultaat bij alle proefnemingen niet hetzelfde is. De zekerste weg is zeker het inspuiten in de bloedvaten, hetwelk slechts dit minder goede heeft, dat de wonde der ader bij dieren niet veilig gesloten wordt, dan door de onderbinding der ader, waardoor een Thrombus gevormd wordt. Nu is die Thrombus van een met putride stoffen rijkelijk voorzien bloed veel losser dan eenige andere, en worden er ligtelijk stukjes van dien Thrombus afgetrokken, die in den bloedvaten rondgaande, zich vooral in de longarterie schijnen vast te zetten, in de longen kleine gangreaneuze of kleine apoplectische plekken doen ontstaan, rondom welke zich eene meer of minder uitgebreide pneumonie vormt. Dit afscheuren van een stukje van den thrombus kan zich herhalen, en zoo kan het gebeuren, dat men tegelijkertijd pneumonische aandoeningen in verschillende stadia naast elkander kan aantreffen. Dit laatste mag ook dienen ter wederlegging van hen, die pneumonie enz. als gevolgen der putride infectie hebben beschouwd. Maar deze pneumonie heeft met de metastatische abscessen denzelfden oorsprong gemeen, het zijn de gevolgen van vaat-verstoppende stoffen. De eenige werking der putride infectie, nl. het eenige tot nog toe anatomisch pathologisch aantoonbaar feit, is de aandoening van het slijmvlies der darmen, als het meest in het oog springende en meest acute en de hevige werking op de zenuwen, die men bij het leven zóo duidelijk waarneemt.

Bij gezonde dieren in eenen normalen staat verkeerende bepalen de werkingen der rottende stoffen zich hoofdzakelijk tot de darmen. Andere toestanden brengen hierin eenige verandering. S. spoot eene duif een mengsel van rottende kaas en water in de krop, na 24 uren legde het dier een ei, de eigenaardige galachtige ontlastingen waren reeds begonnen, zij hielden gedurende 4 dagen aan, het dier at nog zeer sterk, vloog op den 5den dag niet weer in de hoogte, had allen eetlust verloren, hinkte heen en weder, de diarrhaea werd waterachtig, en de pisbestanddeelen in de faeces waren eerder vermeerderd dan afgenomen, op den 7den dag stierf het dier asphyctisch. Bij de lijkopening vond men behalve de gewone darmverschijnselen, een tumor ter grootte van een okkernoot door een versch exsudaat met de darmen, de onderliggende nier en de omringende spieren verbonden. Het was de eijerstok, wiens wanden door een exsudaat ter dikte van 2' gezwollen, geheel ledig en met gas gevuld was. Het exsudaat aan de binnenste oppervlakte, wemelde van infusoriën. Wij zien hier dus in het puerperium door injectie van putride-stoffen een toestand geboren, die veel overeenkomst heeft met de peritonitis puerperalis. Latere onderzoekingen zullen moeten leeren of dergelijke proeven inderdaad in staat zijn het puerperale proces op te helderen.

Deze onderzoekingen worden door den S. nog slechts als vóorloopig beschouwt. Veel blijft er nog over te onderzoeken en veel na te vorschen. Hij heeft getracht een punt, dat door vele onzuivere proefnemingen in de grootste verwarring verkeerde, te herzien en eenig licht er over te verspreiden, door de werking der vaat-verstoppende stoffen van die der rottende te scheiden. De werking der rottende stoffen, die dàn eens als oorzaak van pneumonische aandoeningen, dàn eens als die van metastatische abscessen, dàn weder als de drijfveer van een carbunkuleus proces werd aangezien, is tot de eenige eigenaardige aandoening van het slijmvlies der darmen in het lijk terug gebragt, en heeft men tevens de aandacht gevestigd op de hevige affectie der zenuwen, gedurende het leven. Deze onderzoekingen hebben tevens doen zien, hoe dezelfde oorzaak bij verschillende diersoorten, verschillende verschijnselen, zoowel gedurende het leven als in het lijk, verwekt.

HAEMORRHOIDEN. — De oude leer der haemorrhoïden stond bij onze voorouders, even als de bespiegelingen over de zwarte gal in het algemeen, in buitengewoon groot aanzien. Men had haemorrhoïden of men wenschte ze te hebben. Dat oude gebouw is, als zoo veel meer, door de ziektek. ontleedkunde afgebroken. Wat men thans haemorrhoïden noemt, namelijk de vaatgezwellen, is als begrip volstrekt niet gelijk te stellen met hetgeen men oudtijds onder morbus haemorrhoïdarius verstond. Laatstgenoemde ziekte is, gelijk VIRCHOW (Archiv. Bd. V, heft 3) te regt opmerkt, in haar wezen een chronische, met periodische verslimmeringen verbonden catarrhus van den endeldarm. Bij het ontleedkundig onderzoek vindt men aldaar het slijmvlies week, sterk opgezet, en een weinig verdikt, met eene grijswitte kleur. De submucosa is slap en sterk ontwikkeld; beiden zijn zeer rijk aan vaten. De groote aderlijke vaten dezer streek zijn verwijd en zeer opgespoten, en vormen, vooral nabij den anus, een dik blaauw net, dat zamenhangt met de haemorrhoïden. Het aldus veranderde slijmvlies is gemeenlijk met een taaijen, witachtigen slijm bedekt, welke slijm soms in overvloed bij de zoogenaamde blinde haemorrhoïden, naar buiten ontlast wordt.

Men spreekt veel van spontane bloeding der haemorrhoïden, deze verdient echter zelden dien naam. Even als bij alle bloedige catarrhen, is de bloeding gewoonlijk het gevolg van een gewelddadig bersten der dunne oppervlakkige vaten. Trekt zich de spierrok des darms sterk, krampachtig zamen, zoo wordt natuurlijk de te-

rugvloeijing van het bloed door de aderen van het slijmvlies belemmerd, en het bloed moet zich vooral op die plaatsen ophoopen, waar de oppervlakte des darms in hobbelige wrongen werd opgezet. Is nu tevens door een catarrhus het slijmvlies hyperaemisch, zijn er harde drekstoffen aanwezig enz. zoo bersten ligtelijk eenige oppervlakkige vaatjes. Dit is het wat men haemorrhoïden-bloeding noemt. Deze bloeding werkt natuurlijk, indien er een catarrhale toestand aanwezig is, op gelijke wijze als hirudines ad anum, dat is: zij ontlast de opgespotene vaatjes, hetgeen verklaart, waarom haemorrhoïdaalbloeding een belangrijk gevoel van verligting kan verschaffen. Dat zoodanige bloeding habitueel kan zijn of op vaste tijden terugkeeren, valt niet moeijelijk te begrijpen, als men in 't oog houdt, dat catarrhi zoo ligt recidiveren en tot gewoonte worden. Had men den catarrhalen toestand des darms in het oog gehouden en minder de bloeding, het gevolg, op den voorgrond gesteld, men zoude dan niet zoo ligt in de bloedende haemorrhoïden een natuurlijk analogon of surrogaat zelfs der menstruatie gezien hebben. Ook het aannemen van een naauw verband tot melaena, van stasis in de poortader, van eene haemorrhoïdale dyscrasie, de zonderlinge zuster der arthritische en meer dergelijke spelingen des vernufts zouden dan wel minder invloed gevonden hebben.

VREEMDE LIGCHAMEN IN DE FAECES. — In de ontlasting worden soms vreemde massa's aangetroffen, welke vooral door hypochondriaci, hystericae en anderen, die gewoon zijn aan eene minutieuse zelfbeschouwing, aan den geneesheer worden getoond en in een naauw verband gebragt, met den bestaanden of veronderstelden ziektetoestand. Meestal zijn die vreemde stoffen overblijfselen van spijzen, vooral van vleesch, b. v. stukken van slagaderen, pezen, vetweefsel enz. Het mikroskoop heeft ook hier veel licht verspreid. Een hiertoe behoorend, niet onaardig geval deelde VIRCHOW onlangs mede. Eene non, wier ziektetoestand veel duisters bezat, ontlastte in den tijd van eenige maanden, verscheidene ponden van eene grof poedervormige massa. Daar men een leverlijden vermoedde, werd die stof aan een scheikundig onderzoek onderworpen, hetgeen echter geen bevredigende uitkomst gaf. Daarop bragt VIRCHOW een weinig van het poeder onder het mikroskoop en zag terstond dat het uit verhoutte en met de fraaiste porenkanalen voorziene plantencellen bestond, zooals men in de steenachtige plekken van peeren aantreft. De zieke had dus waarschijnlijk vele peeren gegeten, van welke vruchten de genoemde, slecht verteerbare gedeelten zich gedurende langen tijd in het darmkanaal moeten hebben verzameld. Men weet toch, dat soortgelijke onverteerbare massa's, zooals kersenpitten enz., zeer lang in het ligchaam kunnen terug blijven.

BOEKAANKONDIGING.

Verloskundige bijdragen door J. PERSANT SNOEP, Sted. en Plattel. Heel- en Verloskundige te Wolfaartsdijk. *Uitgegeven ten voordeele van de weduwe eens kunstbroeders.* Middelburg, J. K. DE REGT, 1853.

Theorie en praktijk, uit het gebied der Genees- Heel- en Verloskunde, door J. A. RYKENS, Med. Chir. et Art. Obst. Doctor te Stiens. Leeuwarden, V. MEURSINGE, 1853.

Velen onzer kunstbroeders hebben de gewoonte, wanneer men zich beklaagt over de geringe bijdragen, die der wetenschap ten deel vallen uit het rijke observatie-materiaal, waarover zij te beschikken hebben, als verontschuldiging aan te voeren, dat de drukke en vermoeijende praktijk hun den tijd en den lust voor wetenschappelijke bezigheden ontrooft, anderen, dat zij niet in de gelegenheid zijn, om lijkopeningen te doen, zonder welke men meent tegenwoordig niet met ziektegeschiedenissen voor den dag te mogen komen. Dat de laatsten een verkeerd begrip hebben van de veelzijdige wijze waarop men de geneeskundige wetenschap kan beoefenen, behoeft naauwelijks betoogd te worden, dat de eersten, hoewel zij met meer toegevendheid moeten behandeld worden, zich toch aan overdrijving schuldig maken bewijst het boven aangekondigde werkje van den Heer SNOEP. Deze schrijver heeft bij drukke bezigheden op het platteland, den tijd niet alleen maar ook den lust gevonden, ons eenige welgeschrevene ziektegeschiedenissen uit zijne portefeuille mede te deelen, die zoowel als de daaraan geknoopte wetenschappelijke beschouwingen, de blijken dragen van juiste natuurwaarneming en bekendheid met hetgeen anderen ten opzigte der door hem behandelde onderwerpen hebben geleerd. De gevallen, die hij ons mededeelt zijn: een van eene placenta praevia centralis, dat bij gelukkigen afloop der door de kunst volbragte verlossing en schijnbaar geweken gevaar, den 5den dag post partum, onder plotseling opgekomen metrorrhagie, doodelijk afliep; een van ecclampsia partur. bij tweeling-zwangerschap, waar men na tijdig de verlossing getermineerd te hebben, zich met een gunstig verloop mogt vleijen, toen de kraamvrouw op den 9den dag door pneumonie werd aangetast, waaraan zij bezweek en daarbij onder anderen het belangrijke verschijnsel opleverde, dat de urine, die daags na de verlossing veel suiker en sporen van albumen vertoonde, 6 dagen later, bij een gering spoor van suiker, eene aanzienlijke hoeveelheid eiwit bevatte; eindelijk twee gevallen van febr. interm. comitata, waar de sectio caesarea na den dood werd verrigt, ofschoon het niet gelukte daarmede de kinderen te behouden. Behalve het bespreken van hetgeen de gevallen zelve merkwaardigs opleveren, wijdt de S. eenigzins uitvoeriger uit over het verband tusschen ecclampsie en albuminurie, alsmede over de keizersnede, die na den dood verrigt wordt. Zal men zich dus, wat den inhoud betreft, niet te beklagen heb-

ben over de aanschaffing van dit werkje, veel meer zal men daartoe aangespoord worden, wanneer men in het voorberigt leest, dat de opbrengst daarvan bestemd is, tot de ondersteuning van de bejaarde weduwe van een kunstgenoot, die door een zamenloop van noodlottige omstandigheden genoodzaakt is geworden hare toevlugt te nemen tot de openbare liefdadigheid. Wij wenschen dat de edele bedoelingen van den heer SNOEP niet mogen teleurgesteld worden.

In de *Theorie en Praktijk* door (onder de redactie van?) den heer RYKENS, zien wij het eerste nommer van een tijdschrift, dat nu en dan zal vervolgd worden, en dat de heer R. eerst voornemens was om de 3 maanden uit te geven, welk plan hij echter uit gebrek aan genoegzame medewerking en tijd, heeft moeten opgeven. Het bevat een opstel van Dr. RYKENS getiteld: Verdient de ol. jec. as. nog langer eene plaats in onze apotheken? — In welke gevallen wordt dit middel misbruikt? De eerste vraag wordt ontkennend beantwoord, op grond dat, volgens hetgeen de scheikunde leert, het alleen de neutrale vetten zijn, waaraan men de geneeskrachtige eigenschappen der levertraan kan toeschrijven en deze in min walgelijken vorm kunnen toegediend worden. Als antwoord op de tweede vraag vinden wij met weinige woorden vermeld, dat het op physiologische gronden irrationeel is bij arthritis en graveel, levertraan voor te schrijven, en dat het gebruik daarvan eveneens te misprijzen valt bij zeer vette personen (maken die er in Friesland veel misbruik van?), bij potatores, vetverweeking van pseudoplasmata (die wij, zoo mogelijk, gaarne door de levertraan zouden zien bevorderd worden), cholesteatomata, voorts bij rachitis, osteoporosis, atrophia ossium omdat in de laatste gevallen de natuur de ziekte geneest, door afzetting van beenzouten in het verweekte, uitgezette beenweefsel, welk proces door de vetten bij verzeeping en hoogere oxydatiën wordt tegengegaan, doordien zij aan het beenweefsel de noodige anorganische stof onthouden. — Wij hadden bij het lezen van het opschrift van dit stukje verwacht, dat de heer RYKENS feitelijk zou aangetoond hebben, dat in die gevallen waar ol. jec. as. zulke uitmuntende resultaten geeft, en wier voorkomen wel door niemand zal ontkend worden, gewone vetten, hetzij enkel, hetzij met jodium verbonden, dezelfde uitwerking hebben. Hoewel dit door ervaren practici ontkend is, meenden wij, dat feiten, welke het al of niet gegronde dezer stelling konden bewijzen, van meer waarde zouden geweest zijn, dan de theoretische beschouwingen, die wij hier gevonden hebben. — De overige opstellen van dit nommer zijn: eene korte opgave van onderscheidene vormen van oogziekte, die gedurende de maanden Julij tot en met half December 1852 in het garnizoen te Leeuwarden geheerscht hebben en twee waarnemingen van den heer VAN DAM, de eene van eene verouderde uitzakking van den uterus, die na reeds 25 jaren bestaan te hebben, nog gelukkig werd hersteld, de andere van eene hoofdverwonding met belangrijke fractuur van het voorhoofdbeen, die na verwijdering der beenstukken, door genezing gevolgd werd. Wij geven de schrijvers van de genoemde opstellen in bedenking, om in het vervolg liever hunne bijdragen aan het Tijdschrift der Maatschappij ter bev. der Geneesk. in te zenden, waar zij ongetwijfeld een grooter aantal lezers zullen vinden, dan hun waarschijnlijk ten deel zal vallen, wanneer zij langs dezen weg het bestaand aantal tijdschriften onnoodig vermeerderen.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

ERLANGEN. — De boekhandelaar Ferdinand Enke heeft dezer dagen eene onderneming aangekondigd, die ieders verwachting in hooge mate doet spannen, n.l. eene geheel nieuwe bewerking der gansche inwendige pathologie en therapie, in den vorm van verschillende monographiën, onder de redactie van Prof. RUD. VIRCHOW. Het werk zal als volgt verdeeld worden: 1e Band: Stoornissen der voeding en des bloeds; ziekten der bewegingsorganen; waarvan VIRCHOW bewerken zal de algemeene vormen van ziek zijn (ontsteking en koorts), als de eerste afdeeling; de 2de afdeeling: stoornissen der circulatie, (versnelling, verlangzaming, stase en stolling, hyperaemie, anaemie, haemorrhagie en de bloederziekte, en de derde afdeeling: stoornissen der voeding (nekrose en gangreen, atrophie, degeneratie, exsudative en neoplastische processen) benevens een aanhangsel over parasitische dieren en planten. Prof. JUL. VOGEL heeft de IVde, Vde en VIde afd. op zich genomen, handelende over de stoornissen der bloedmenging, over rheumatisme en jicht, en als aanhangsel de ziekten der spieren, en eindelijk de rachitis en osteomalacie. De tweede band zal de intoxicatie en infectie ziekten behandelen, waarvan aan Dr. FALCK te Marburg is opgedragen de VIIde afdeeling over intoxicatie; Prof. HEUSINGER de VIIIste afdeeling over ziekten door dieren op menschen overgebragt, als kwade droes, pustula maligna en hondsdolheid, de IXde afdeeling over syphilis, door SIMON te Hamburg, de Xde afdeeling over malariaziekten en typhen (tusschenpozende koortsen, remitterende koortsen, typhus, pest, gele koorts, cholera), door GRIESINGER in Stuttgart. De derde band, bevattende de uitslag- en huidziekten, zal geheel door HEBRA worden bewerkt. De vierde band: over de ziekten van het zenuwstelsel, zal in de eerste afdeeling bevatten de ziekten der hersenen, ruggemerg en zenuwen door HASSE te Heidelberg; de tweede afdeeling over zielsziekten, zal GRIESINGER bewerken. De vijfde band: ziekten van de werktuigen der ademhaling en van den bloedsomloop. De eerste afdeeling, over de ziekten der ademhalingswerktuigen, van het middenrif, van de glandul. thyroïdea en thymus, is opgedragen aan WINTRICH te Erlangen; de tweede afdeeling, de ziekten van het hart, slagaderen, venae, watervaten en waterklieren, aan Dr. LÖBEL te Weenen. De zesde of laatste band, zal de onderbuiksziekten bespreken, waarvan de ziekten van het chylopoëtische stelsel door Dr. BAMBERGER in Weenen zullen behandeld worden, de ziekten van de nieren door J. VOGEL

te Giessen, de ziekten der mannelijke geslachts-organen en der pisblaas door Prof. PITHA in Praag, de ziekten der vrouwelijke geslachts-organen en de kraamvrouwen ziekten door Prof. CHIARI in Praag.

Deze VI banden zullen ongeveer 230—240 vel beloopen, omstreeks 20 thl. kosten en binnen het jaar voleindigd zijn. Wij behoeven niet te zeggen, dat de namen der bewerkers een werk belooven, welks wederga men in langen tijd niet heeft gezien.

LONDEN. — Gelijk men weet, is de koningin van Engeland den 7den April l.l. van een prins bevallen, later nu is medegedeeld dat men H. M. om haar de pijnen van de verlossing te besparen, chloroform heeft doen gebruiken. Met goedkeuring van Sir J. CLARK, den gewonen medicus, van Dr. LOCOCK, en FERGUSON, verloskundigen der koningin, is de chloroform aangewend door den bekenden Dr. SNOW, en wel in de laatste tijdperken van de verlossing; de uitkomst is zeer gunstig geweest, zoodat de koningin zelf hare ingenomenheid met de ontdekking van een middel, zoo geschikt om de pijnen te verligten en te voorkomen, niet kon onderdrukken.

FRANKRIJK. Door de beide comité's, die voor kunsten en fabrieken, en die voor de openbare gezondheid in Frankrijk te zamen vereenigd, is aan den minister van binnenlandsche zaken een rapport uitgebragt over de questie van verbod van het fabriekaat van loodwit, en van het gebruik van deze stof. Na verschillende beschouwingen uit een hygiëinisch oogpunt, en uit dat der wettigheid, zijn evenwel met erkenning dat het zinkwit verreweg de voorkeur verdient boven hetloodwit, met eenparige stemmen als conclusie's aangenomen:

1°. Dat er geen grond bestaat, om het fabriekaat van loodwit te verbieden, terwijl de verbeteringen die bij de bewerking er van zijn ingevoerd, nagenoeg geheel het gevaar van die bewerking hebben weggenomen. Het is echter van belang, dat het bestuur afdoende maatregelen neme, waardoor die verbeteringen in alle fabrieken worden ingevoerd, en daarop een bijzonder toezigt worde gehouden.

2°. Er is geen grond om het gebruik van het loodwit bij het schilderen te verbieden, omdat met zekere voorzorgen, de arbeiders zich tegen de nadeelen er van kunnen vrijwaren, maar bovendien omdat van zelf meer en meer het gebruik van het zinkwit het loodwit zal vervangen.

3°. Een verbod tegen het fabriekaat en het gebruik van het loodwit, zou de grootste moeijelijkheden, uit een finantieël en wettelijk oogpunt, met zich voeren.

Door die comités werd tevens besloten, een project-reglement en instructie te ontwerpen, voor de fabriekmatige bereiding van het loodwit, en van de voorbehoedmiddelen die bij het gebruik van die stof, aan de arbeiders moeten worden aanbevolen.

BINNENLAND

AMSTERDAM — Door de Prov. Geneesk. commissie alhier, is bevorderd tot stedel. Apoth. de Heer J. C. PAS.

— Alhier heeft zich gevestigd de heer H. FABIUS als Med. Doctor.

— De plaatselijke geneeskundige commissie te Utrecht heeft eene *waarschuwing* gerigt aan de ingezetenen in haar ressort, betreffende het gebruik der geheime geneesmiddelen. Zij vermeldt daarbij, dat van de Holloway's pillen meerdere voorbeelden in Utrecht bekend zijn, waar zij den dood berokkenden.

— Den 5den Mei is te Nijmegen in den ouderdom van 72 jaren overleden de Heer J. H. SMITS, Apotheker aldaar.

BIBLIOGRAPHIE.

L. J. de Jongh: L'huile de foie de morue envisagée, sous tous les rapports, comme thérapeutique. Paris, 1853, V. Masson· fr. 5.50.

M. Simon: Hygiène du corps et de l'âme, ou Conseils sur la direction physique et morale de la vie. Paris, 1853. J. B. Baillière. fr. 1.00.

Recueil de mémoires de médecine, de chirurgie et de pharmacie militaires, rédigé sous la surveillance du conseil de santé par *M. M. Jacob*, *Marchal* et *Boudin*. 2me Ser. 10e Vol. Paris, 1853, Imp. de Noblet, 22½ f.

C. M. Burnatt: What shall we do with the Criminal Lunatics. London, 1853, 1 s.

W. W. Cooper: Near Sight, aged sight, impaired vision and the means of assisting sight. London, 1853, 7 s 6 d.

D. J. Corrigan: Lectures on the nature and treatment of Fever. Dublin, 1853, 4 s. 6. d.

G. Wyld: Homoeopathy: an Attempt to state the question with fairness, and analyse the relative merits of the new and old schools of medicine. London, 1853, 1 s.

J. D. Morell: Elements of Psychology. Part. I. London, 1853, W. Pickering. 7 s. 6 d.

T. W. Nunn: Inflammation of the Breast and Milk-abscess. London, 1853. 2 s. 6 d.

Behrend: Die Febris intermittens stationaria. Ein Beitrag zur Lehre von den Krankheits-constitutionen unserer Zeit. Wismar, 1853, Hinstorff. ¼ thl.

F. W. Beneke: Die Rationalität der Molkencuren, Hannover, 1853, Hellwing, ¼ thl.

H. F. Biskamp: Praktische Mittheilungen nach Grundsätzen der Erfahrungs-heillehre Rademacher's. Eilenburg, 1853, Schreiber, ½ thl.

J. L. Casper: Gerichtliche Leichen-Oefnungen. Erste Hundert, 3 gans umgearb. u. verm. Aufl. Berlin, 1853 Hirschwald. 27 ngr.

L. Fränkel: Die Behandlung der Fieber, fieberhaften Hautausschläge u. der primären Syphilis mit Wasser. Berlin, 1853, Veit u. Co. ⅔ thl.

P. Jessen: Ueber die ganzliche Ausrottung der Rinderpest. Dorpat, 1852, Glaeser. ⅙ thl.

Archiv des Vereins für gemeinschaftliche Arbeite, zur Förderung der wissenschaftlichen Heilkunde. Herausgegeben von *J. Vogel*, *H. Nasse* und *F. W. Beneke*, 1e Bd. 1 Heft. (pro Bd. 4 Heften, Zwanglos) Göttingen, 1853, van den Hoeck und Ruprecht. pro Bd. 4 thl.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 21 MEI 1853. 21.

KLINIEK.

OVER HET GEBRUIK DER CHININE IN PHTHISIS PULMONALIS.

DOOR Dr. S. MUNTENDAM.

(*Vervolg en slot van blz.* 212).

Niet zonder belang voor ons onderwerp, zijn verder de volgende 4 gevallen, waarvan in »gedrängter Kürze" het volgende verdient vermeld te worden.

Eene van hen was eene 24j. primipara, aan wie 6 weken lang, na hare bevalling, door een apothecar medicamenten waren verstrekt en die door mij reeds in hectischen toestand werd waargenomen in Junij 1852. Het chininezout bragt gedurende eene maand eene gunstige verandering te weeg, in zóo ver dat zij weder eenige kleine huisselijke bezigheden kon verrigten, nadat de koortsverschijnselen geweken waren; doch later, in Julij, toen deze zich wederom vertoonden, is zij, door huisselijke omstandigheden genoodzaakt, naar het Binnengasthuis getransporteerd en daar in Augustus overleden.

Bij eene andere verliep het proces gunstiger: zij was eene 45j. weduwe, wier febrile toestand zeer hardnekkig was en ongelijkmatig van 23 Maart tot 19 Junij aanhield. Bij haar zijn echter geene fibrae elasticae in de sputa opgemerkt, doch de physische symptomen, de emaciatie, sputa cruenta en erfelijke dispositie lieten geen twijfel toe. In het geheel heeft zij ruim 3 drachmen chinine gebruikt, soms met morphium, tevens melk en levertraan. De menses stelden zich weder vrij geregeld in, en de voeding verbeterde langzaam. In het begin van Maart 1853 is zij, in catarrh. toestand zonder koorts, met demulcentia en resolv. behandeld, en in het eind dier maand leed zij aan eene f. int. tert., die later de quot. type aannam en van enteralgie en prosopalgie vergezeld was. Thans is zij weder uit de behandeling ontslagen; het pulmonaallijden is intusschen niet verder uitgebreid, eene meer leege percussietoon ter hoogte der 3de regterrib en het ontbreken van eenig respiratiegeruisch aldaar, waren toen bij haar op te merken; de hoest is verdwenen.

De 3de casus is die van eene 27j. vrouw en zwanger van haar derde kind: sints 9 Dec. 1852 is zij in behandeling: hare febriele sympt. waren in den beginne zeer goed door de chinine te bedwingen. In Febr., Maart en April evenwel verhieven zij zich weder, waren hardnekkiger en ongeregeld. De sputa bevatten talrijke fibrae elast. Na hare bevalling, 23 April j.l., is het ziekteverloop niet bespoedigd: doch huisselijke tegenspoed, erfelijke dispositie (haar vader is aan phth. pulm. overleden), en het uitgebreid longlijden doen de progn. infaust stellen.

De vierde is in dit opzigt van veel gewigt, daar zij tegen de objectie pleit, dat het *ff. interm. quot. subintrantes* of *irregul.* zijn geweest, waar het *antitypicum* dringend werd gevorderd en heilzaam was, omdat het plaatselijk proces nog geene te groote uitbreiding had verkregen, zoodat het ziekteverloop hier kon worden tegengegaan; en dan zou het medegedeelde slechts weder bewijzen, dat tuberculosis pulm. in onze stad niet voor essentiële ff. interm. waarborgt. De casus is deze:

Eene gehuwde vrouw van eene phth. familie, 30 jr. oud, moeder van 3 kinderen, waarvan 1 gestorven is, — wier jongere zuster van 20 jaren, herhaaldelijk aan f. interm. in alle vormen, meest als quotidiana, sedert 1849 onder mijne behandeling was, die in dat jaar aan chorea leed, en later ook aan menses anomal., doch thans welvarende is, — die vrouw nu was sedert haar 18de jaar hoestende; 26 jaren oud zijnde, kreeg zij eene haemoptoë op den dag, dat zij in den echt trad,

Na dien tijd hoestte zij veelvuldig, doch gevoelde zich daarbij gezond, de menses waren geregeld. Sints Junij 1852 openbaarden zich meerdere verschijnselen van borstlijden, pleurodyniën, drooghoesten, dedolatie, emaciatie, en sedert Sept. nu en dan meer of min koorts. Deze sympt. langzamerhand verergerende, deden haar in Nov., Dec. en Jan. bij een hoogleeraar hulp zoeken; maar de koortsjes en de dedolatie toenemende, de hoest, in weerwil der narcotica niet bedarende en meer en meer emaciërende, veranderde deze chronische patient ten derde male van geneesheer, 27 Januarij van dit jaar. De beide bovenste longkwabben waren lijdende, de sputa, soms cruenta, bevatten eenige fibr. elast., de vermagering was aanmerkelijk, soms bespeurde zij twee malen daags exacerb. van koorts, de eetlust was verdwenen. De hepar was een paar duimen beneden de costae te palperen. Op de toediening van 12 gr. sulph. ch. en daarna van 6 gr. d.d. met ac. morph., somtijds met digitalis en sulphidum stib. verbeterden de verschijnselen. Het koortsige werd namelijk minder en verdween somtijds 3 à 4 dagen, doch bij het verminderen der dosis ch. of ook bij het achterwege laten daarvan, werd zij weder febriciterende.

In het midden van Maart, nadat zij zich aldus eenigzins herhaald had, de eetlust verbeterde en de expectoratie te gelijk met het hoesten minder was geworden bleven evenwel de koortsjes (na het ophouden der toen vrij rijkelijke menstruatie en eene catarrhale aandoening met prosopalgia en angina tonsill., waarbij tevens aanzwelling der gl. submaxill. dextra) zich dagelijks vertoonen, en wel ongeveer des namiddags van 1 à 2 uur tot 7 uur, weshalve haar toen weder de chin. tot 8 gr. d.d. werd voorgeschreven tot 30 Maart, toen de koortsjes weder 4 dagen wegbleven. Na de menstruatie in het begin van April en die van Mei zijn weder de koortsjes opgekomen, weshalve haar sedert den 3den April dagelijks 4 gr. ch. zijn voorgeschreven. Het hoesten en de expectoratie is niet toegenomen, het nachtelijk zweet echter vrij sterk, doch de vermagering niet verergerd. Men bedenke intusschen, dat deze patient reeds 4 maanden koortsende was, aleer zij van de ch. gebruik maakte; ja, zoo als ik zeide, soms 2 malen daags reeds exacerbatiën bespeurde, wat sedert niet meer heeft plaats gegrepen.

Behalve deze ziektegevallen zijn mij van Dec. 1849 tot Nov. 1852 nog 14 lijders voorgekomen, 5 mannen en 9 vrouwen, die ik, zoo zij febriciteerden, het ch. heb toegediend; 5 van hen leden aan *phth. acuta*, de anderen aan *chronische phth.* Van de 5 aan acuut verloopende phth. lijdende, zijn thans 2 gestorven; de eene met colliq. diarrhoe was eene gehuwde vrouw van 26 jaren, die gedurende 3 jaren herhaaldelijk aan koortsen sukkelde en met bittere middelen was behandeld. Bij haar — die slechts 2 maanden onder mijne behandeling was — heeft de chin. en cinchonine in den beginne weinig gebaat, en is later niet meer aangewend. Zij stierf in Julij 1851. De andere was eene gehuwde vrouw van 34 jaren, den 23sten Oct. 1852 in behandeling gekomen, toen ruim 8 maanden van haar eerste kind gravida zijnde. Behalve phthisis acuta was tevens morbus brigthii, of, wil men, nephritis in het eerste stadium aanwezig. De koorts, die vóór ik haar zag, reeds 2 dagen had aangehouden, duurde bij toediening van 6 tot 12 gr. ch. met eenig ac. morph. tot den 28sten Oct., nadat zij 2 dagen te voren bevallen was. Van den 28sten Oct. tot 14 Nov. werden haar 4 en 2 gr. dd. toegediend, waarna de koorts voor goed verdween, en zij den 29sten Nov. uit de behandeling ontslagen werd. De sympp. der morb. br. (fibrincoagula, albuminurie, oed. fac., lumbago) waren den elfden dag post partum niet meer aanwezig. Hare floride wangen en vrij fr. pols behield zij, de meest drooge en aanhoudende hoest verminderde meer en meer. Haar kind verkoos zij zelve te zogen. In Febr. 1853 haar bezoekende, was hare toestand vrij voldoende. Den 25sten Maart echter, na een heftige twist en scheiding van haren man, ontstond er eene nieuwe afzetting van tubercula in de longen, door welk proces zij, na 7 dagen, stierf.

De overige 3 personen zijn tegenwoordig niet in behandeling. Een van hen had echter gedurende Maart veel te verduren, en gebruikte gedurende korten tijd, met goed gevolg de chinine.

Van de chronici, 9 in getal, zijn 3 overleden: één jongeling van 18 jaren, van eene aan phth. overleden moeder, stierf (Aug. 1852) zonder colliquatiën en in de laatste 2 maanden ook zonder koorts. De sectio cadav. toonde aan dat slechts een klein gedeelte der regter onderste longlob op het laatst van zijn leven tot respireren geschikt was geweest: ééne 43j. vrouw aan colliq. diarrh. en koorts, (Januarij 1853) — deze heeft in de laatste maanden geen ch. gebruikt, daar zij bevooroordeeld was — en één man van, 24 j. stierf in Julij 1850 met apopl. pulm. op de straat zijnde. Van de overige 6 personen bevinden zich nu 2 in behandeling, waarvan 1 de ch. gebruikt. De andere 4 zijn thans in voldoenden toestand; van één hunner verdient vermeld te worden, dat zij na een lijden van ruim 2 jaren, en het herhaaldelijk ontlasten eener vomica, na het verdwijnen der koorts en rijkelijk gebruik der levertraan, op nieuw gravida werd, doch in de 5de maand, Junij 1852 aborteerde; in Nov. kreeg zij, na de gewone voorboden, eene veel pus ontlastende fistel, in de regio hypoch. sinistra, die thans nog, hoewel zeer spaarzaam, excerneert, hare hoest is daarbij verdwenen en hare bezigheden kan zij zonder bezwaar verrigten.

Van 9 phthisici, waar het chin. door mij niet is aangewend, voornamelijk dewijl ik eertijds meende, dat het niets baatte, zal ik *geene* bijzondere melding maken.

Bij bovengenoemde 22 gevallen van phthisis, waarvan nu (16 Mei). 7 overleden zijn, ben ik van meening, dat de koorts opgewekt is door en symptoom was van het plaatselijk proces. Daarom zijn onder hen *niet* opgenomen de 4 gevallen van borstlijders, waaronder 3 met tuberc. pulm., waar het mij voorkwam, dat eene f. interm. quot. vesp. aanwezig was; dewijl bij hen de koorts na 2 en 3 dagen spoedig te overwinnen, en de reconvalescentie vrij schielijk was, zonder recidive niettegenstaande de tijd van het jaar er wel aanleiding toe gaf, namelijk Nov. 1852, Januarij en Maart 1853. Bij deze 4 personen, die tevens over splenalgie en lumbago klagten hadden, ving het koude stadium der koorts, dat hier altijd duidelijker was uitgedrukt, met vrij sterke haemoptoë aan, bij eene gehuwde vrouw van 27 jaren, zelfs tot 3 achtereenvolgende dagen, 's avonds op hetzelfde uur.

Het behoort ook *niet* tot ons onderwerp melding te maken van de zieken, die in het voor- en najaar niet zeldzaam zijn en aan bronchectasie met zeer rijkelijke fluimloozing lijden, welke lijders indien ze tevens door f. interm. worden aangetast, meest zeer schielijk reconvalesceren na de aanwending van chinine: ook zelfs bij overigens ongunstige omstandigheden, wat woonplaats, verpleging en voeding betreft.

Wat nu de overige therapie aangaat in de gevallen van phth. pulm., deze was meest eenvoudig: de ipecac., hyosc., nitr. kal. zijn zelden of nooit toegediend; even schaarsch de zoo geliefde fonticuli. Het dec. lich. carrag. cum et sine aq. laurocer., julapia c. acid. miner., absorbentia, saleb, morphine en bij menostasiën 1 á 2 hirud. in de liesstreek op den tijd, dat de catameniën verwacht werden. Maar immer werd op eene behoorlijke leefwijze en goede voeding met melk, dec. album en de *teregt door velen zeer geprezene levertraan*, bij volstrekt verbod van geestrijke dranken, het meest aangedrongen. Bij moeijelijke fluimloozing was het sulphidum stibic. met of zonder digitalis in niet te groote giften, dikwijls van nut.

Ten einde de bij eenigen zoo overvloedige expectoratie te doen verminderen, heb ik in der tijd van catech., cortex, myrrhe, ac. tannicum gebruik gemaakt, doch ben hiervan teruggekomen. Waar echter tevens alvus liq. bestond en het acet. plumb. dus veilig kon worden aangewend, heeft dit steeds de expectoratie verminderd.

Doch eene overvloedige fluimloozing kan maanden, ja jaren lang goed verdragen worden, *zonder* febriele sympt.; het plus of minus der fluimloozing derhalve geldt minder in de behandeling, dan het plus of minus der koorts. Zoo b.v. heb ik sedert Maart 1851 eene gehuwde, toen 23j. vrouw zonder kinderen, van phthisische ouders, in behandeling, die reeds van Febr. 1849 veel malen aan borstlijden onderhevig was, bij wie zich in de bovenste lob der regterlong eene vomica van waarschijnlijk zeer grooten omvang had ontwikkeld. Hare expectoratie was immer abondant, foetide, menigmaal sanguinolent, dikwijls met fibr. elast.; een hectische

toestand in Maart 1851, 1852 en in Aug. 1852 kon met acet. plumb. c. morph., daarna met de chinine bedwongen worden. De quantiteit der opgegevene purulente stof is langzamerhand en stootsgewijze verminderd; zoodat zij tegenwoordig daags hoogstens de helft expectoreert van vroeger. Ook zijn de menses, hoewel niet geregeld, weder te voorschijn gekomen.

Wanneer wij dus een jeugdige persoon in behandeling krijgen, die — zoo als meest plaats grijpt — reeds eenigen tijd hoestende is, weinig of niet expectoreert, debiel is en febriciteert en die koorts óf geringe remissiën óf volkomene intermissiën heeft, wanneer de physische sympt. en het microsc. onderzoek der sputa, benevens de emaciatie, nachtelijk zweet, haemoptyse of hetgeen meestal infauster is, de sputa cruenta ons phthisis pulm. doen diagnosticeren, vooral als deze hereditair kan zijn, en wij wenden — voornamelijk met het oog op de koorts — het sulph. ch. aan, dan is het grootendeels van de *uitbreiding* der tuberculosis pulm. en haren *vorm* afhankelijk of de koortsen wijken zullen of niet. Wij zullen weinig vermogen wanneer acute tuberculosis zich ontwikkelt, en de erethische, versatile of typheuse symptomen op den voorgrond treden, gelijk ik bij 3 personen waarnam. Wij zullen evenwel in de meeste gevallen wél slagen, wanneer wij met dezen vorm niet te doen hebben en het plaatselijk proces niet reeds te zeer is uitgebreid. Er zijn dan ook, mijns inziens, *geene* contraindicatiën voor dit middel. Haemoptoë, alv. liquida contraindiceren het dan met opium of een emolliens toegediend niet, evenmin als de zoogenaamde gastrische, catarrh. of geirriteerde mucosa linguae. Mogt er vomitus ontstaan, zoo men het gedurende geruimen tijd heeft aangewend — hetgeen bij 2 zieken het geval was — men wachte dan slechts eenige dagen. Intusschen wil ik niet beslissen, of dit verschijnsel bij hen door het chin. is verwekt; bij latere en continuële aanwending toch heeft zich bij de *ééne* het niet weder herhaald: bij de andere bleef het op dezelfde wijze en dagelijks aanhouden bij het achterwege laten van het praeparaat, zoo dat men het hieraan niet zou kunnen wijten; bij deze patient is het dan ook niet toegenomen bij de iteratiën van het medicament.

Bij de chronische phthisis is het voordeel dezer methode schijnbaar moeijelijker te bepalen; de koortsjes verdwijnen soms spontaan, om na korter of langer tijd met te meer kracht terug te keeren en eindelijk als f. pyaemica, als hectica met accessen van koude opkomende, het organisme te sloopen. Eene vergelijking makende tusschen de 9 gevallen, waarbij van de ch. in het geheel geen gebruik is gemaakt, en die waar het is toegediend, doen mij besluiten, dat het voordeel, wat den duur der ziekte aangaat, onbetwistbaar aan de zijde van de laatsten was.

Onder de geneesheeren, die de ch. bij longtering zeer aanbevelen, behoort vooral genoemd te worden Dr. ASMUS, die in 1842 te Koningsberg een werkje uitgaf »Ueber die Heilwirkungen der Chinins in der Lungenschwindsucht." »De Arts, (zegt hij) kan bij de aanwending der chin. in phth. niet van meening zijn, de eenmaal aanwezige tuberkels te verwijderen, slechts nieuwe afzettingen te voorkomen en de bestaande tot onschadelijke sequesters op de kleinst mogelijke ruimte te beperken; — dit is zijn doel." Hij wendde de chin. tegelijk met de digitalis en het sulph. stib. aan; 4 gr. ch. daags. Daarbij huidranken en behoorlijke leefregel, met vermijding van irritantia. Het opium en morph. verwerpt hij, doch maakt soms gebruik van hirud., zelden van eene v. s.; balsamica, myrrhe, demulcentia diende hij ook toe. Ten slotte deelt hij 11 gevallen mede met gunstigen afloop, en dat wel in betrekkelijk korten tijd, en daarna 2, waar het verloop, door complicatiën, niet zoo gunstig was. Zoo gelukkig als deze Arts was ik dus niet, bij zijne zieken toch was de reconvalescentie na 6 weken tot 3 maanden zoodanig, dat zij als hersteld ontslagen werden; 2 van hen zag hij na 1 en 1½ jaar in gunstigen toestand eens terug.

Behalve andere, en vooral Engelsche geneesheeren (O'REILLY b.v. diende 4 of 5 gr. ch. daags toe, en zag na 6 maanden herstelling) heeft ook DIETL [1]) onlangs beknopt eenige casus vermeld en onder hen van tuberculose, waar de ch. met goed gevolg is

---

[1]) Wiener. Woch. Nov. en Dec. 1852.

aangewend. Hij beschouwt deze meer als gevolg van door ff. interm. verwekte ziekteprocessen; splenalgie en uitzetting der milt nam hij dan ook dikwijls waar. De chin. werd tot 1 à 2 drachmen daags toegediend. Nooit zag DIETL hyperaemie, infl. of haemorrhagie door de ch. ontstaan. Daar zijne zieken na 1 tot 4 weken hersteld waren, moet men hen brengen tot die casus, waarvan ik (pag. 221) melding maakte. Bij ons te lande heeft vooral DASSEN zijne stem ten gunste der ch. in phthisis p. verheven, zeggende [1]) »dat het wel onwetenschappelijk zou zijn in ieder geval van hectik, kina of chin. te willen aanwenden, doch dat het hem evenwel in menig schijnbaar hopeloos geval gelukt is, door de verbinding van ch. en morph. toe te dienen, het leven te verlengen en ook het lijden te verminderen." Dr. FREY uit Mannheim daarentegen beweerde nog onlangs, dat tegen interm. koortsen door pyaemie, typhus of tubercula verwekt, de chin. zonder of van voorbijgaande werking was. [2])

Ten slotte meen ik uit het waargenomene deze gevolgtrekkingen te mogen maken:

1o. Dat de chinine — met en dikwijls zonder de ac. morph. toegediend — in zeer vele gevallen het leven der phthisici verlengen kan, ja niet zelden het doet behouden, zoo niet versche depositiën van tuberkels het proces weder doen aanwakkeren.

2o. Bij niet te zeer uitgebreid plaatselijk proces kan het 't leven *verlengen;* bij zijne toediening, in den *aanvang* der ziekte kan het, vooral bij kinderen, gehuwden en puerperae, het leven doen behouden [3]) zoo overigens de omstandigheden gunstig zijn.

3o. De freq. der pols vermindert niet onder het gebruik der ch., tenzij later, nadat de assimilatie hersteld is, of ook zoo eene f. interm. den aan tubercula pulm. lijdende aangreep.

4o. De vlugtige hyperaemiën of congestiën bij deze zieken naar hoofd, [1]) borst of darmkanaal contraindiceren het niet. De koorts verdwijnt meest na eenigen tijd, doch verheft zich ligtelijk weder; of ook de koortsjes zijn hardnekkig en vereischen gedurende eenige weken de toediening van de chin. De hoest en expectoratie wordt in acute en in vele chronische gevallen, in de eerste dagen meerder — een indirect gevolg der chin., gelijk ook het weer te voorschijn komen der menses —; het exsudaat in de longen als oedema of hydrops fibrinosus, na de verdwenene congestiën achtergebleven, wordt dan geëxpectoreerd onder den vorm van eene geleiachtige, meer of min schuimende slijmmassa, of wel als serum te gelijk met de sputa globosa, nummulaires, in chron. gevallen.

5o. Teregt zegt DIETL, dat de werking der chin. op de organen van den bloedsomloop, onbeduidend is.

6o. De sulph. chin. bij aanhoudenheid en in kleine giften toegediend, verwekt noch dyspnoea, noch diarrh., noch eenig ander nadeelig verschijnsel.

7o. De sulph. chin. verdient in vele — om nog niet te zeggen, in *alle* — gevallen van phth. pulm. eene eerste plaats in de therapie te beslaan. En hiermede wordt niet tegengesproken, hetgeen pag. 212 is gezegd. Van de verschillende pathogenesis en het ongelijk karakter hangt het toch af, of de levertraan, dan wel de melk of beide zullen worden aangewend; of morphine, acet. plumb., phosph. calc., sulphid. stib., of ook digitalis geïndiceerd zijn, en eenige hirudines soms geäppliceerd kunnen worden.

8o. Uitsluiting of antagonisme tusschen tuberculosis pulm. en f. interm. bestaat *niet,* tenzij misschien als wij onder dit laatste proces verstaan »koortsdyscrasie" [2]).

Met deze mededeeling maak ik geene aanspraak op prioriteit, of op volledigheid. Door volhardende zamenwerking, door naauwgezette waarnemingen — niet alleen bij het

[1]) Handboek voor de leer der krachten der Geneesmiddelen. II. 32.

[2]) VIERORDT's Archiv. XII. I. pag. 105.

[3]) Van 3 kinderen 7—10 jaar oud, thans welvarende, is in deze mededeeling opzettelijk geene melding gemaakt.

[1]) De patient wete slechts niet, dat de chin. — waar vele menschen steeds nog zeer bevreesd voor zijn — hem wordt toegediend. Over susurrus aurium, een sympt. van onschuldige beteekenis, werd mij weinig geklaagd, behalve wanneer ik er naar vroeg.

[2]) SCHRANT, Prijsverh. I. 76, 77.

ziekteproces van verschillende personen, zoo als veelal in hospitalen plaats heeft; maar ook door langdurige observatie van dezelfde zieken, kunnen wij hierin de waarheid veelzijdiger vatten. Irrationeel moge de vermelde behandelingswijze nog door sommigen gehouden worden, zonder nut of zelfs schadelijk door anderen; de *feiten*, die ik zonder theoretische bespiegelingen heb bekend gemaakt, wederleggen die meeningen. Het gezegde van genoemden Dr. ASMUS, dat de tijd naar zijne overtuiging niet ver meer was, dat het practisch gedeelte zijner verhandeling bevestigd zou worden, wil ik gaarne onderschrijven.

Vrees behoeven we ondertusschen niet te koesteren, dat het chininum op den duur te hoog in prijs zal stijgen; zoo toch zal LIEBIG's verwachting te eerder worden vervuld, en de chemici aangespoord, kunstmatig een middel te bereiden, hetgeen voor den mensch van onschatbare waarde is.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DE CHOLERA EPIDEMIE IN BERLIJN VAN 1852. — Uit het verslag van den medicinaal-raad MÜLLER aan de regering, ontleenen wij het volgende overzigt over deze epidemie, die het vorig jaar de vrees een tijd lang heeft levendig gehouden, dat de cholera ook bij ons op nieuw verschijnen zou; het dienen tot complementum van de toenmaals in het Weekblad wekelijks medegedeelde opgaven. Uit Polen, waar de ziekte hevig heerschte, (*cf. Weekblad* II. 473) verspreidde zij zich naar de oostelijke provinciën van Pruissen, woedde vooral in Posen, Oost- en West-Pruisen en ging tot aan den Oder voort. Aan deze zijde van den Oder bezocht zij slechts enkele plaatsen, onder anderen Stettin en Berlijn, waar zij niet hevig heerschte, terwijl zij echter verschrikkelijk woedde in de bij vroegere epidemiën geheel verschoond gebleven stad Prenzlau. In Berlijn kwamen slechts op het einde van Julij drie geconstateerde gevallen voor; 28 Aug. werd het vierde geval vermeld; van het begin van September tot half October kwamen één, in den regel echter meer gevallen dagelijks voor. Het hoogste getal was 12 op 26 September; van half October tot het einde van December kwamen dagelijks nog 2—3 ziektegevallen voor. Met het einde van het jaar verdween de ziekte, na een duur van 16 weken, geheel.

Een zamenhang van de cholera met de heerschende ziekte-constitutie, zoo als die in de vroegere cholera-epidemiën werd waargenomen, bestond niet. De overgangen tot de cholera, praecordiaalangst, diarrhaeën, met en zonder braking, ontbraken ditmaal. Diarrhaeën waren wel in den zomer menigvuldig geweest en hadden vooral onder de zuigelingen eene buitengewoon groote sterfte teweeg gebragt, maar in September kwamen slechts enkele gevallen voor.

Het eerste geval in September betrof de vrouw van een onderofficier, die pas uit Posen, waar de cholera buitengewoon woedde, was aangekomen. Zij werd door de cholera aangetast nadat haar kind aan vomitus en diarrhaea gestorven was, en werd in het St. Hedwigsgasthuis gebragt. Op dezelfde verdieping waar deze zieke gelegd was, werden binnen de eerste 14 dagen 18 personen door de cholera aangetast. Hoewel dit geval zeer voor de verbreiding door contagium pleit, zoo als het dan ook door Prof. J. MÜLLER (zie boven bl. 46) daartoe gebezigd is, moet echter niet uit het oog worden verloren, dat Berlijn op denzelfden tijd van het cholera miasma niet vrij was, want niet alleen waren reeds maanden te voren enkele op zich zelf staande gevallen voorgekomen, maar ook bijna gelijktijdig met het uit Posen aangebragte geval, kwamen in andere gedeelten der stad ware cholera gevallen voor, wier getal langzamerhand toenam, en tusschen welke geen verband kon opgespoord worden.

Het gezamenlijk aantal ziektegevallen bedroeg slechts 247, waarvan genazen 82 en overleden 165; op het geheele aantal inwoners 445,692 berekend, werd van 1804 inwoners 1 ziek, en overleed 1 van 2701.

Bij vergelijking met de zes vorige epidemiën verkrijgt men het volgende overzigt:

	ziekte gevallen	overleden.
In 1831,	1 op 101 inw.	62,5 pct. der aangetasten.
1832,	1 » 382 »	67,2
1837,	1 » 74 »	65,7
1848,	1 » 166 »	66,2
1849,	1 » 75 »	66,2
1850,	1 » 332 »	60,0
1852,	1 » 1804 »	66,8

[Of zulke verschillen in de sterfteverhouding der aangetasten, aan de meer of mindere boosaardigheid der epidemiën mogen worden toegeschreven, zoo als de verslaggever doet, zal wel betwijfeld moeten worden, door ieder die weet hoe die cijfers afhankelijk zijn van de opgaven der geneeskundigen, en van hunne verschillende opvattingen welke gevallen tot de ware (?) cholera moeten gebragt worden.]

De sterfte aan met cholera verwante ziekten (diarrhaeën, cholera nostras en dysenteriën) was in de maanden Julij, Augustus en September het grootst.

In de gasthuizen werden 32,8 pCt. van alle de cholera gevallen verpleegd. In 1850 slechts 21,6 pCt., in 1849 27,9 pCt. Dit verschil is vooral toe te schrijven, dat bijna uitsluitend de armste klassen der bevolking werden aangetast.

Van de aangetasten waren 55,8 pCt. van het man-

nelijk, 44,2 pCt. van het vrouwelijk geslacht. Het grooter getal ziektegevallen kwam bij het mannelijk geslacht voor op den leeftijd van 3—5 en van 30—50 jaren. Op den leeftijd van 0—3, van 15—30 en van boven de 60 jaren was het getal der aangetasten voor beide geslachten gelijk. De verspreiding der epidemie door de stad, bood geene bijzonderheden; door de geheele stad had die verspreiding genoegzaam gelijkmatig plaats. Alleen het zesde politie kwartier, midden in de stad, rondom de sluis in eenige straten, kwamen eenige meerdere ziektegevallen voor.

De ziekteverschijnselen en het anatomisch onderzoek leverde geene wezenlijke verschillen van vroegere epidemiën. Alleen de typhoïden als tweede stadium der ziekte waren minder in getal, terwijl longaandoeningen in grooter aantal werden waargenomen.

De politie-maatregelen bestonden in het constateren van de eerste ziektegevallen, eene stelselmatige opgave gedurende de epidemie, strenger toezigt op de levensmiddelen door de marktpolitie, zorg voor het transport der aangetasten, die in hunne woning niet verzorgd konden worden, desinfecties bij behoeftigen op kosten der gemeente, verwijdering der lijken uit bekrompen woningen, kosteloos verstrekken van geneesmiddelen, het inrigten van twee cholerahospitalen. In het werkhuis werd vooral op verbetering van diëet, luchtverversching en desinfectie aangedrongen. In het St. Hedwigs gasthuis werd de verdere opname van zieken verboden, de communicatie naar buiten zooveel mogelijk vermeden. In het zesde politie-kwartier werd door den stilstand van het water aan de sluis, dat als ziekte veroorzakend moment verdacht was, de bouw aan de sluis zoo veel doenlijk bespoedigd.

Over het geheel werden zooveel mogelijk de plaatselijk schadelijke invloeden tegengegaan, voor desinfecties, en voor isolering der zieken gezorgd. Het eerste punt is het gewigtigste. In Berlijn geeft de Stadtvogtei-gevangenis een doorslaand bewijs daarvoor; de cholera-gevallen hielden op, sedert die gevangenis door verbouwing enz. overeenkomstig de eischen der gezondheids-politie was ingerigt.

CHOLERA IN ZWEDEN. — LORANT heeft in het tijdschrift Janus, Bd. II, H. 2, uit een berigt van BERG, eene beschrijving van de cholera in het koningrijk Zweden in 1850 gegeven, hetwelk in vele opzigten onze aandacht verdient, hoofdzakelijk door dat de eigenaardige ligging van Zweden en Noorwegen, bijna alléen van zeezijde genaakbaar, zóo zeer geschikt is om de kracht van afsluitingsmaatregelen te beproeven. Het berigt zelf is zamengesteld uit de dagelijksche en wekelijksche rapporten en uit de wetenschappelijke berigten van verschillende geneesheeren, als antwoorden op bepaald gedane vragen. In het jaar 1847 werden uitgebreide quarantaine maatregelen voor schepen en reizigers uit russische en finsche havens genomen, en de quarantaine op 10 dagen vastgesteld. In het jaar 1848 werd eene dusdanige quarantaine ook voor reizigers op stoombooten in Ystad bevolen, en de reizigers uit Duitschland en Denemarken komende, het binnenkomen in Zweden slechts langs bepaalde quarantaine plaatsen toegestaan. In het jaar 1849 werd bij het uitbreken der cholera in Noorwegen eene inrigting van quarantaine voor reizigers uit Noorwegen over Zemtland daargesteld, en toen in 1850 de cholera te Hamburg uitbrak, werden de vroegere maatregelen tegen Denemarken en Duitschland hernieuwd, waarbij bovendien nog aan de gemeenten toegestaan werd, op eigen kosten weringsmaatregelen voor reizigers, komende uit besmette plaatsen, te nemen. Van 1848—1850 werden 1780 schepen en 702 reizigers aan de quarantaine onderworpen, waaronder 23 choleralijders voorkwamen, en waarvan 13 stierven. Van één schip waren 6, van een ander 4, van een derde 2 choleralijders afgegeven, alle anderen waren van andere verschillende vaartuigen afkomstig. In het jaar 1850 kwamen met 19 vaartuigen 29 zieken op de zweedsche kust aan; 10 schepen kwamen van Lubeck, Travemunde, Straalsund en Rostock, waar de cholera reeds heerschte en waarmede de eerste 17 cholerazieken, waarvan 9 overleden, naar de quarantaine plaatsen van Zweden werden gebragt, welk land toen nog geheel vrij was. Op vier kustvaarders kwamen 12 zieken en 6 sterfgevallen voor, nadat de cholera reeds in Zweden was uitgebroken. Na het uitbreken der ziekten in Gothenburg ontwikkelde zij zich ook op andere plaatsen, die tot nog toe waren vrij gebleven, nadat daar schepen uit Gothenburg aangekomen waren. De opgaven van omstreeks 50—80 gemeenten bevestigen, dat hunne eerste zieken òf zelve aangetaste plaatsen of personen hadden bezocht, òf bezoeken daar van daan hadden ontvangen; het grootste gedeelte der overige gemeenten lag hoofdzakelijk in de provincie Gothenburg, en hadden gemeenschap met de stad. Het is herhaaldelijk voorgekomen, dat in een en hetzelfde huis of in de nabuurschap kort na elkander, verscheidene ziekte- en sterfgevallen voorkwamen; vele oppasters, lijkdragers en twee geneesheeren stierven aan de cholera. Bij het personeel der quarantaine inrigtingen kwamen 10 zieken en 3 dooden voor. In 1834 stierven eenige huizen geheel uit. Over het algemeen was toen de epidemie veel heviger, er werden toen 24,978 aangetast en 12,637 stierven. In 1851 bepaalde zich de ziekte van Augustus tot het einde van December slechts tot eene kleine streek aan de oost- en west kusten van het land, tastte 4410 personen aan, waarvan 1731 stierven, en wel in de steden 990, in de vlekken 191, op het platteland 559. Acht en veertig steden namen meer of minder strenge afsluitings maatregelen, terwijl ook kleinere gemeenten zich door afsluiting trachtten te beschutten. Allen echter bekenden dat bijna nergens het afsluitings-stelsel streng gehandhaafd konde worden. Hoe meer men dit inzag, en hoe meer men begreep dat het aanraken van choleralijders niet onvoorwaardelijk schadelijk is, des te eerder en des te spoediger ging men over om de genomen maatregelen te verzachten. Behalve de stremming van handel en verkeer, had men ondervonden, dat bij de 110 voor de communicatie in het binnenland opgerigte afsluitings lijnen, geen enkele choleralijder

werd aangehouden, en mogt men niet zonder grond geregtigd zijn aan te nemen, dat de talrijke gevallen op schepen op rekening van de slechte inrigting der schepen zelve mogt worden gebragt.

De quarantaine in Zweden heeft daar geleerd, dat quarantaine maatregelen niet naauw genoeg afsluiten en zeer weinig nut aanbrengen, omdat de ziekte toch, trots die afsluiting, verder gaat en ze overschrijdt.

SNELKUUR DER SCABIES. — Sedert de laatste jaren hebben verscheidene zich bezig gehouden met de snelste wijze van behandeling van scabies; in Parijs kwam men in het Hôpital St. Louis tot de genezing in 2 uren die vroeger (*cf. Weekblad* I. 357) is medegedeeld. In het burger hospitaal te Keulen, onder leiding van Dr. FISCHER staande, wordt de volgende methode ter genezing van schurft aangewend. De kuur begint met het gansche ligchaam goed met zeep te wasschen, bij zindelijke personen kan men dit ook achterwege laten. Hierop wordt de zieke in een warm bad van 27—28° R. gebragt, en blijft daarin één uur, terwijl het bad steeds op denzelfden warmtegraad wordt gehouden. Dit laauwe bad drenkt den voorsten wand van de mijt-gangen zóo met water, dat zij boven de epidermis uitsteken, zoodat de fijnere gangen veel gemakkelijker kunnen worden gevonden, en de uitgezette gangen gemakkelijker door het wasschen met bijtende potasch worden vernietigd. Wat dit laatste betreft, is het algemeen bekend, dat het hoornweefsel, en dus ook de epidermis zich in geen op de huid aanwendbaar oplossingsmiddel, gemakkelijker oplost, dan in eene laauw-warme solutie van bijtende potasch, die tevens de mijten terstond doodt. Directe proefnemingen met oplossingen van bijtende potasch (½ drachme — ½ once bijtende potasch op 6 oncen water) hebben doen zien, dat wanneer men de aangetaste deelen daarmede bevochtigt, de gangen en de mijt vernietigd worden. Dit wasschen nu met potasch (½ once bijtende potasch op 6 oncen gedestilleerd water) geschiedt met werk, na het nemen van het bad, door de oppassers van het ziekenhuis zelve, die met dikke handschoenen waren voorzien. Het geheele ligchaam en vooral de geslachtsdeelen, behalve het hoofd, wordt met de oplossing afgewreven, hetwelk ½ uur tot drie kwartier duurde. Hierop wordt de zieke nog eens met eene wollen lap en wat zeep in een laauwwarm bad afgewasschen en ten slotte nog eene koude begieting gebezigd. Bij 57 volgens deze wijze behandelde zieken, werd nog na het wasschen met de potasch, de engelsche zalf ingewreven, en de zieke in een wollen mantel gehuld, nog een uur zitten gelaten. Bij 32 werd deze zalf niet gebruikt, maar hier zoo wel als bij de eersten, gelukte de kuur volkomen. Deze methode wordt wegens hare snelheid (2 uren), de zekerheid van den goeden uitslag, de goedkoopheid en zuiverheid aanbevolen. Te gelijk met de behandeling van den zieke, moeten ook zijne kleederen gedesinficeerd worden, ofschoon FISCHER het voor onwaarschijnlijk houdt, dat de mijten zich daarin ophouden. Hij laat echter de kleederen gedurende één uur aan eene afgeslotene, drooge hitte van 85° R. blootstellen, omdat ook hier weder eene directe proefneming hem geleerd had, dat hoofd- en kleederluizen zoo wel als de mijten binnen het uur bij zulk eene temperatuur sterven. (HELMENTAG: *Darstellung des neuen Verfahrens bei der Behandlung des Krätzausschlages in Bürger-hospital zu Köln. Bevorwortet vön* Dr. FISCHER. *Köln*, 1853).

SYPHILITISCHE INFECTIE DOOR HET ROOKEN VAN SIGAREN. — In 1850 verspreide zich te Weenen het gerucht dat door het rooken van sigaren, die in de fabrieken aldaar vervaardigd waren, syphilitische infectie had plaats gevonden. Vele personen namelijk, waren er van overtuigd dat de smetstof zich van de in de tabaksfabrieken werkzame vrouwen op het fabriekaat en daardoor op de rookers had overgeplant. Prof. SIGMUND zocht zich daarom van het werkelijk voorkomen van syphilitische infectie door Weener sigaren, te overtuigen, en deelt het negative resultaat van zijn onderzoek in het Wiener Med. Wochenschrift van 5 Maart 1853 mede. Aan het rooken van sigaren schreven 53 personen een syphilitisch lijden toe.

Van deze leden:

1°. aan blennorrhaea urethrae alléén 4
2°. aan secundaire syph. op de tonsillae en gehemelte-bogen. 17
3°. aan syph. rhagaden op de lippen 3
4°. aan ulcera der tong en der lippen met lidteekens aan de gehemeltebogen. 2
5°. aan mercuriaalzweren op verschillende plaatsen van het mondslijmvlies 6
6°. aan lipzweren van twijfelachtigen aard 2
7°. aan herpes labialis en lingualis. 5
8°. aan in het geheel geen objektief te herkennen lijden 14

De sub. 1, 7 en 8 genoemde lijders komen natuurlijk niet in aanmerking, de 22 sub. 2, 3 en 4 aangevoerde zieken, leden allen sedert korteren of langeren tijd reeds aan verschillende andere secundair-syphilitische verschijnselen, en bij allen kon men aan de geslachtsdeelen de primaire ziekte nog aantoonen. Van de 6 lijders met kwikzweren, waren 4 secundair syphilitisch en in geheel hetzelfde geval als de straks genoemden; 2 echter hadden kwikzalf tot verdrijving van luizen aangewend, zonder een spoor van syphilis te vertoonen. Bij de twee lijders aan lipzweren eindelijk, een man en eene vrouw, bestond volstrekt geen grond om een syphilitisch lijden aantenemen; bij beiden konden de ulcera niet ingeënt worden en genazen spoedig onder eene eenvoudige behandeling zonder dat zich tot heden na-ziekten vertoond hebben. SIGMUND spreekt dus bepaald de meening tegen, dat door het rooken van in de Weener sigarenfabrieken vervaardigde sigaren, gevallen van syphilitische infectie zijn ontstaan. Ook leerde het onderzoek van den gezondheidstoestand der in die fabrieken werkzame vrouwen, dat er slechts zeer weinige syphilitische waren; de wijze waarop de arbeid verrigt en bewaakt wordt, maakt overigens eene besmetting van het fabriekaat niet denkbaar. Dat evenmin het zoowel te Weenen als ook in andere steden

verspreide gerucht, alsof in de overzeesche fabrieken zelfs aan etterende bubones lijdende negers, de tabaksbladen op hunne beenen tot sigaren oprolden, en daardoor tot mededeeling der smetstof aan de rookers konden aanleiding geven, geloof verdient, meent S. op grond van hem door geloofwaardige personen medegedeelde berigten, te kunnen verzekeren, daargelaten de mogelijkheid, dat door zulk eene behandeling der sigaren eene infectie zou kunnen ontstaan.

ANUS ARTIFICIALIS. — M. GOYRAND heeft aan de Académie de médecine eene waarneming medegedeeld, van artificiëele anus, in de fossa iliaca gemaakt wegens aangeboren sluiting van den anus en absentie van het onderste gedeelte van het rectum. Eene operatie aan het perinaeum zelf wegens de bekende slechte resultaten niet aangewezen achtende, maakte hij, toen het kind 48 uren oud was, een anus artificialis boven de lies. De omstandigheid dat dit kind is blijven leven, doet vooral oplettend zijn op de methode door GOYRAND gevolgd.

Hij maakte eene incisie van 3½ centim. aan de linker onderzijde van den buik, vóór de fossa iliaca, beginnende aan de buitenzijde van den m. rectus, tot boven de spina ileï ant. sup. Hij verdeelde daarbij de deelen tot op het peritonaeum, dat hij ook kliefde, waarna een deel van den door meconium uitgezetten S. Romanum in de wond uitpuilde. Na dezen darm naar buiten gebragt te hebben, een draad er achter, door het mesocolon, gehaald te hebben, zoodat het ingewand goed bevestigd was, maakte hij er een aan de uitwendige wond evenwijdige opening in, waaruit eene groote massa meconium vloeide. De wondranden van den darm werden daarop met die van den buik met geknoopte hechtingen verbonden. Door een ligt verband werd het uitpuilen van den darm bij het schreeuwen van het kind verhinderd. — De anus deed voortdurend goede diensten. GOYRAND verhaalt nog dat het kind twee maanden oud, zeer gezond en goed ontwikkeld was.

BOEKAANKONDIGING.

Klinische Aanteekeningen en Verhandelingen, door Dr. GOBÉE, Offic. v. Gez. 1ste kl. 3de stuk. Te Amsterdam bij GEBHARD en Co. 1853.

De aankondigingen, vroeger door mij gegeven van de twee eerste stukken dezer klinische aanteekeningen (zie Gen. Cour. 1850 N°. 47 en Weekbl. v. Gen. 1851, blz 376) maken het overbodig, nogmaals iets over de algemeene strekking van dit werk te zeggen; mijn oordeel over de goede bedoelingen van den schrijver, is onveranderd gebleven, even als zijn ijver om wetenschappelijk werkzaam te zijn.

Wij ontvangen in dit 3de (en laatste) stuk: 1°. *een verslag van de in het jaar* 1851 *en* 1852 *in de infirmerie te Deventer behandelde zieken*; en 2°. een *verslag van eene in het jaar* 1852 *bij het garnizoen te Deventer begonnen, doch (waarschijnlijk) door eene spoedige revaccinatie in haren voortgang gestuite pokepidemie.*

Het eerste verslag bevat een berigt over de epidemische constitutie gedurende de jaren 1851 en 1852 (bl. IV—XI); eene tabellarische opgave van de behandelde zieken (bl. XII—XXIX) en eenige korte mededeelingen omtrent bijzondere ziektegevallen en ziektegroepen (bl. 219—309); het voornaamste hoofdstuk is dat, waarin de gevallen van longontsteking worden medegedeeld en waarin de schr. op nieuw zijne behandeling dier ziekte met pulv. Doveri en ipecacuanha roemt en aanbeveelt (bl. 237—277); het aantal gevallen is 9; alle gingen in genezing over; slechts in 2 gevallen wierd eene aderlating gedaan, en wel éens in het tijdperk van engouement, waardoor (waarschijnlijk) de verdere voortgang van het proces wierd gestuit; eens in het tijdperk der hepatisatie om verligting van benaauwdheid aan te brengen, welk doel echter niet bereikt werd, terwijl de aderlating overigens geenerlei invloed op den loop der ziekte scheen te hebben. Verder worden medegedeeld een paar gevallen van zenuwziekten, tot staving van eenige beschouwingen over het onvolledige onzer »cadres nosologiques" (bl. 219—236); éen geval, waar de diagnose twijfelachtig was tusschen pleuritisch exsudaat met bronchitis en bronchiectasie — en pneumonisch infiltraat (bl. 277—285); éen van emphyseem der longen (bl. 285—289); éen van infarctus haemoptoïcus (bl. 289—295); éen van milt-hypertrophie met leukaemie (bl. 296—298) en eindelijk twee gevallen, waar dyscrasiën schenen te bestaan (bl. 299—309).

De inhoud van het tweede verslag (bl. 310—322) blijkt genoegzaam uit den titel; de pokkenepidemie was aangevoerd uit Zwolle, van waar 7 poklijders naar de infirmerie te Deventer waren opgezonden; aan acht der in de infirmerie verpleegd wordende lijders werd de smetstof medegedeeld, waarvan er éen overleed. Eene algemeene revaccinatie der manschappen werd nu in het werk gesteld, met dat gevolg, dat er zich geene nieuwe pokkengevallen vertoonden. Deze loop van zaken en de algemeene resultaten der revaccinatie, worden uitvoerig medegedeeld.

Ik heb mij opzettelijk bepaald tot eene zeer oppervlakkige inhoudsopgave, niet omdat ik den inhoud te onbeteekenend oordeelde voor een uitgebreider referaat, maar omdat dit laatste mij onmogelijk zou geweest zijn zonder tevens in eene uitgebreide kritiek te vervallen, waartoe het werkje veel stof biedt. Ik moest echter indachtig zijn, dat ik eene aankondiging schreef en niet eene beoordeeling, en zoo wierd mijne aankondiging beperkt tot den meest rudimentairen vorm. Ik besluit nu met de getuigenis, dat Dr. GOBÉE'S werkje belangwekkende en kritiek uitlokkende gedeelten bevat, de kritiek zelve laat ik aan anderen over.

R. Dr. P. J. J. S.

BERIGTEN.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — De Koninklijke Akademie van Wetenschappen, heeft de volgende prijsvraag uitgeschreven: Naar aanleiding der jongste waarnemingen welke, in de afwisseling van vorm bij op elkander volgende geslachten (*Generations-Wechsel*), voor vele ongewervelde dieren, eene wijze van wording doen kennen, ten eenenmale onderscheiden van de ontwikkeling der gewervelden, — verlangt de Akademie:

1°. een beknopt, volledig en oordeelkundig overzigt van de ontdekkingen over dit onderwerp;

2°. naauwkeurige opgave der eigene waarnemingen des schrijvers, minstens over ééne Klasse van ongewervelde dieren, toegelicht door juiste afbeeldingen;

3°. een beredeneerd overzigt der gevolgtrekkingen, welke daaruit voor de rangschikking der ongewervelde dieren en voor de theorie der voortplanting worden afgeleid. —

Voor de beantwoording dezer vraag looft de Akademie eenen prijs uit ter waarde van ZES HONDERD GULDEN. De gewone leden der Akademie zijn van de mededinging uitgesloten.

De stukken moeten, op de gewone voorwaarden, vóór of uiterlijk op den 31sten Maart van 1855 bij den secretaris Prof. W. VROLIK ingezonden worden.

— Te Rotterdam heeft zich gevestigd Dr. E. H. EKKER van Utrecht.

— De gemeenteraad te 's Gravenhage heeft tot geneesheer der badinrigting te Scheveningen benoemd den Heer P. M. MESS. Med, Chir. et art Obst, Doctor te Leyden.

— Den 12den Mei is te Ixelles bij Brussel overleden de Heer J. VAN WATERSCHOOT VAN DER GRACHT, oud practiserend Med. Doctor, President der commissie van Geneeskundig toevoorzigt, enz. te Schiedam in den ouderdom van ruim 95 jaren.

MIDDELBURG 18 Mei 1853. — Door de Prov. Geneesk. Comm. van Zeeland is in hare laatste vergadering tot Heelmeester ten plattelande bevorderd de Heer J. KOOMAN van Goes.

— Te Vlissingen heeft zich als Heel- en Vroedmeester gevestigd de Heer F. C. STEWART SCHULTZ en te IJzendijke als Med., Chir. et Obst. Doctor de Heer P. B. VAN HIJFTE.

— De betrekking van stads geneesheer te Middelburg is op nieuw vacant verklaard, daar de Heer W. M. PERK voor de op ZEd. uitgebragte benoeming heeft bedankt.

NEDERLANDSCH INDIE. — Door den Gouverneur-Generaal zijn bevorderd tot Off. v. Gez 2de kl. de Off. v. Gez. 3de kl. D. J. DE LEEUW en T P. BERGMANS; en respectivelijk geplaatst bij het hospitaal te Willem I en bij de troepen op Borneo.

— Den 21sten Maart is te Weltevreden overleden de Off. v. Gez. 1ste kl. J. H. SCHOLTEN, ridder der Milit. Willemsorde 4de kl.

— Door de Natuurkundige vereeniging te Batavia zijn tot korresponderende leden in Nederland benoemd de Heeren C. H. D. BUYS BALLOT, F. JUNGHUHN, P. HARTING, H. SCHLEGEL, P. F. VON SIEBOLD en W. H. DE VRIESE.

†BATAVIA. 20 Maart. — In het begin van het vorige jaar werd, zoo als in dit Weekblad II p. 160 werd medegedeeld, van gouvernementswege de aandacht gevestigd op het wenschelijke van gezondheidshuizen in die streken op Java, welke daartoe gunstige gelegenheden aanboden, ten einde hier alzoo gelegenheid zou zijn ter behandeling van lijders, die verandering van klimaat voor hunne gezondheid noodig hebben, en alzoo het zoo kostbare repatriëren minder noodzakelijk mogt zijn. Het gouvernement maakte toenmaals bekend, dat particuliere geneeskundigen die daartoe genegen mogten zijn op zijne ondersteuning rekenen konden. — Volgens de Javasche courant kwamen daarop eenige aanvragen in, maar vermits zij hoofdzakelijk ondernemingen bedoelden, die geheel voor 's lands rekening zouden loopen, kon geen gevolg daaraan gegeven worden. In het laatst van het vorige jaar heeft Dr. A. J. D. STEENSTRA TOUSSAINT een plan beraamd om zijn etablissement te Gadok bij Buitenzorg zoodanig te veranderen en te vergrooten, dat het geschikt zou worden tot de opname en verpleging van een aantal particuliere zieken en reconvalescenten. De daartoe noodige gelden ƒ 15,000 werden door inschrijvingen te zamen gebragt, en dezer dagen heeft het Gouvernement een verzoek van Z.E.Z.G. toegestaan om tot instandhouding van het etablissement een maandelijksche subsidie van ƒ 300 te geven, waarvoor de noodige lokaliteit ter beschikking van het gouvernement zoude gesteld worden voor 5 door hetzelve aan te wijzen lijders der 1ste kl. — Ingevolge de Jav. C. is zulks voorloopig voor twee jaren bepaald.

Bij genoemd etablissement is eene minerale bron, waarvan de zamenstelling van het water overeenkomt met de Homburgsche wateren, terwijl er nog bovendien jodium in gevonden wordt.

Het behoeft geen betoog dat deze inrigting in eene dringende behoefte voorzien zal, waarvan veel heil voor de lijders te verwachten is. Aan het hoofd daarvan zal een afzonderlijke geneesheer gesteld worden.

BIBLIOGRAPHIE.

E. Beneke: Lehrbuch der Pragmatischen Psychologie oder der Seelenlehre in der Anwendung auf das Leben. Berlin, 1853, Mittler u. Sohn.

J. Skoda: Ueber die Function der Vorkammern des Herzens und über den Einfluss der Contractionskraft der Lunge u. der Respirations-bewegungen auf die Circulation. Wien, 1853, Braumuller. 4 ngr.

K. Schmidt: Die Harmonie der Welten. Leipzig, 1853, Geibel.

J. Liebig: Ueber eine neue Methode zur Bestimmung von Kochsalz u. Harnstoff im Harn. Heidelberg, 1853, C F. Winter, 6 ngr.

E. Zeis: Beobachtungen u. Erfahrungen aus dem Stadtkrankenhause zu Dresden. Zweit. Heft. Dresden, 1853, Farh. 24 ngr.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 28 MEI 1853. 22.

DE ZORG VOOR DE OPENBARE GEZONDHEID VAN NEDERLANDSCH INDIE, AAN NEDERLAND AANBEVOLEN,

DOOR Dr. C. SWAVING, te Batavia.

Gedurende het laatste tiental jaren, zijn op onderscheidene plaatsen in den Indischen Archipel volksziekten ontstaan, die onze naauwkeurige oplettendheid verdienen, omdat zij talrijker en uitgebreider worden.

Wanneer wij betuigen, dat inzonderheid op Java de volksziekten toenemen, dan willen wij daarmede niet verklaren, dat in dat opzigt andere oostersche landen gelukkiger zijn, want bij onze naburen kwamen van tijd tot tijd meer hartverscheurende verwoestingen door volksziekten voor, maar dan wenschen wij ter voorkoming van grootere onheilen, voor onze oost-indische bezittingen van de meerdere en treurige ervaring der engelsche, die eene hygiënische hervorming voorgesteld hebben, ons voordeel te doen [1]).

Het is niet mogelijk, om uit de officiële opgaven omtrent het getal inwoners, geboorte en sterfte, een juist oordeel over den gezondheidstoestand van den Archipel te vellen, daar die statistieke opgaven zóowel bij ons als bij onze naburen, uit den aard der zaak niet op naauwkeurigheid aanspraak kunnen maken, en bij gemis aan kennis van al de zamenwerkende oorzaken, mag door den natuuronderzoeker de statistiek niet anders dan zeer voorzigtiglijk toegepast worden.

Evenwel is het zeker, dat de gezondheidstoestand sommiger plaatsen van den Indischen Archipel, ons tot eene treurige gemoedsaandoening beweegt. In dien droevigen gezondheidstoestand toch, zijn de gevolgen der verwaarloozing van de openbare gezondheidsregeling duidelijk zigtbaar. Bij gebreke van eene goede gezondheidspolitie en kennis van volksgeneeskunde, werd door eenvoudige lieden het ontstaan van volksziekten aan het onvermijdelijk noodlot, door anderen, die geene wereldburgers zijn, aan de tropenwarmte toegeschreven. Tegen dat noodlot of klimaat te kampen, mag met regt een strijd tegen vooroordeel en gebrek aan kennis genoemd worden. Een ongewoon verloop der moussons, mislukte oogst, hongersnood, wiens schuld is het, dát daarop een hevige typhus volgt? Welke geneesheeren kunnen de overvloedige warmte wegblazen? wie zou zich durven verstouten, om volksziekten trachten te voorkomen? Dergelijke en nog vele andere onnoozele, bekrompene redeneringen bewijzen, dat eene verbeterde gezondheidspolitie niet alleen eene behoefte is voor de wetenschap, maar ook voor het volksgeluk, voor de veredeling, voor de ontwikkeling. Nu dat in alle periodieke geneeskundige, zelfs in andere wetenschappelijke geschriften het openbare gezondheidswezen besproken wordt, nu dat te Brussel, vroeger te Parijs, een hygiënisch congres zich de menschheid met liefde en vriendschap aangetrokken heeft, nu hopen wij ook dat de openbare gezondheidsregeling voor den Indischen Archipel in aanmerking zal komen.

In de natuur zelve moet de reden eener enorme sterfte niet gezocht worden, maar in het maatschappelijk leven der inboorlingen woekeren de wortelen des kwaads. De inlander zegt met den schrijver van de Natura Deorum L.II, LX. 152, nos campis, nos montibus fruimur; nostri sunt amnes, nostri lacus; nos fruges serimus, nos arbores; nos aquarum inductionibus terris fecunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus, avertimus; en zoude hij dan ook niet kunnen zeggen, wanneer wij hem als

[1]) Indian epidemics and Mofussel sanatory Reform. in de Calcutta Review, N. XXXI Sept. 1851, Calcutta, p. 156—230.

onzen natuurgenoot willen onderwijzen: nostris denique manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficere conamur.

Beklagenswaardig voor hem dat wij, om bij CICERO's woorden te blijven, de scherpzinnigheid des verstands zóo hoogst moeijelijk van de gewoonte des gezigts kunnen ontdoen, dat is: wij zijn gewoon om volgens het bestaande bij den oosterling hem te beoordeelen, terwijl hij even als het kind, ons de vrijheid laat om alles van hem te boeken wat ons goeddunkt. Waarom kan zijn zóo eenvoudig maatschappelijk leven, niet door een eenvoudig kinderlijk onderwijs gewijzigd, veranderd, veredeld worden?

Wij hooren ons reeds op een hoogst ernstigen, ik had bijna gezegd pedanten toon toeroepen: quidquid enim horum attigeris, ulcus est. De inlander, ten minste de Maleijer of de Javaan is te veel aan zijne aloude gewoonten, gebruiken en zeden gehecht. Hij is te onverschillig, hij heeft geene behoefte, geene levenslust. Hij laat zich door zijne hoofden en priesters blindelings leiden. Hij berust in eene fatale noodzakelijkheid. Alles is hem voorbeschikt. Hij draagt van een *ἀσωματον* eenige kennis, hij bezit eene *πρόληψις* van Epicurus, maar hij kan of wil over eene eeuwigheid niet nadenken of redetwisten. Zelfstandigheid bezit hij niet. Zijne vrouw beschouwt hij als eene zaak, en niet als eene persoon. Veelwijverij laat hij toe. Kinderen op te voeden verstaat hij niet, maar wel het afdrijven en dooden der vrucht. Zonder eene traan te storten, vertrouwt hij zijne afgestorvene betrekkingen aan de algemeene moederschoot toe. Hij zelf ziet zijnen dood onverschillig te gemoet. Spaarzaamheid vindt hij om de wisselvalligheden des levens eene dwaasheid. Dankbaarheid kent hij niet. Zonder schulden te zijn, valt hem moeijelijk. Bij ramp of tegenspoed vooral bij ziekten, hoort hij niet naar ons, maar naar offerwigchelaars, waarzeggers, voorzeggers, toovenaars, domme priesters of oude wijven. Hij wantrouwt ons. In éen woord, wij kunnen den inboorling niet veranderen, omdat hij zóo en niet anders is. Andere meenen, dat een groot getal baijonnetten of militaire hierarchie zoude vereischt worden, om eene maatschappelijke hervorming daar te stellen, welke hervorming dan ook het zoogenaamd batig slot aanmerkelijk zoude doen verminderen. Anderen hebben nog vreemdere denkbeelden van het oostersche kind, naarmate zij het in verstand nabij komen of egoïsten zijn.

Tantum opinio praejudicata potuit, ut etiam sine ratione valeret auctoritas. Is er ooit over eene hygiënische hervorming, b. v. op Java ernstig en met kennis nagedacht? Hebben wij den inlander als kind, als natuurgenoot beschouwd, die onze liefde en vriendschap overwaardig was, of hebben wij tot ons eigen voordeel en gemak slechts handel met hem gedreven en niet onderwezen? Door naar deze oorden te gaan rustte de dure verpligting op Nederland, om den inlander te onderwijzen, doch uit liefde voor het moederland, zijn van hem slechts vruchten geplukt en hem weinig liefde of belangelooze vriendschap geschonken, en omdat het moederland uit belangzucht zóo handelde, hebben in N. I. vele zijner dienaren in meerdere of mindere mate slechts eigen voordeel op het oog gehad, en velen die geen vergankelijke zaken, maar de waarheid zochten, hebben zich moeten terugtrekken, wanneer de dood geen einde aan hunne zielesmarten maakte. Om voor anderen in deze gewesten te leven, was even ondoenlijk, volgens de openbare meening, als om den inlander te onderwerpen of zijn maatschappelijk leven te hervormen, — zoo dacht men en denken nog velen. Maar waartoe den inlander eene hygiënische hervorming opgedrongen? wie geeft ons daartoe het regt? waartoe toch onze westersche beginselen den oosterling bekend gemaakt? Hij weet immers zonder onderwijs beter dan wij, hoe hij overeenkomstig het luchtgestel moet leven; doch dat is ziekelijk. Hij bewijst immers door zijne stilzwijgendheid, dat hij tevreden en gelukkig met den tegenwoordigen staat zijner huisselijke zaken is. Heeft hij geen rijst of ojayong, wel nu, dan eet hij wortelen of bladeren uit de bosschen; heeft hij geen vleesch of visch, wel nu, dan vindt hij alras hier of daar een paard of buffel, die aan deze of gene ziekte op het punt is van te sterven. Hij slagt dergelijk ziek beest, en vindt het zeer smakelijk, want alles

zelfs de darmen, niet de beenen, haren of hoornen, verslindt hij [1]). Waartoe zullen wij ons in zijnen maatschappelijken toestand inmengen? Hij verkiest in den slaafschen toestand te blijven. Waartoe zullen wij hem leeren steden en dorpen aan te leggen, wegen en kanalen te maken? Waartoe zullen wij zijne aandacht op eene moestuin of de veeteelt vestigen? hij heeft geene behoefte. Waartoe zullen wij hem zindelijkheid, eene doeltreffende kleeding, goed voedsel, en zuiver drinkwater, vleesch en geraffineerd zout bij plantenvoedsel aanraden? Waartoe hem een stelsel van luchtverversching voor zijne nietige bamboezen woningen, die meestal onder boomen, in ondiepten, valleijen, moerassen opgetrokken worden, aanbevelen? Waartoe op de verwijdering van verbruikte en onreine stoffen aan te dringen, daar de Inlander toch gewoonlijk in eene onzuivere lucht en water, in oude kleederen, in eene donkere, vochtige woonstede bij voorkeur leeft of geestverdoovende feesten bijwoont? Waartoe zijne menigvuldige kerkhoven, die hier en daar door de dessa's verspreid liggen, verleggen? Waartoe zullen wij de door de Chinezen en Inlanders bewoonde wijken gezonder maken? Och, waartoe al die moeite en hervorming voor het stoffelijk omhulsel van uwen kleurling? Er heerschen wel is waar van tijd tot tijd belangrijke volksziekten, soms de cholera, maar toch geen pest of zwarte dood! Het is immers voldoende, dat wij den Inlander, zendelingen in allerlei gewaad en van allerlei gehalte zenden; dat de militaire geneeskundige hem vaccineert en geneesmiddelen geeft, als hij ziek is; dat wij hem tot de maatschappij tot Nut van 't Algemeen toelaten; dat wij hem regten als menschen toekennen; met onze europesche regtsbeginselen begiftigen; alle beschermende regten afschaffen, bazar pachten, heerendiensten opheffen, kostbare pligtplegingen en eerbewijzingen van de hand wijzen; hem tegen chinesche en europesche knevelarijen beschermen; de landrenten gelijkmatig heffen; is het niet meer voldoende, dat wij hem met onszelven gelijk trachten te stellen; dat wij hem de hand niet alleen uit beleefdheid, maar ook uit liefde toereiken en *broeder* noemen?

Die menschlievende hervormingen zijn verre boven onze loftuigingen verheven; zij doen Nederland eer aan, doch zij is naar ons bescheiden oordeel onvoldoende, zoo lang wij niet te gelijk in alles medewerken, om hem als *maatschappelijk* wezen zijne krachten te doen ontwikkelen. *De kolonie is een kind en geen man.* En hoe zouden wij voor een ziek kind zorg toedragen? eerst zijnen gezondheidstoestand verbeteren en het aan oorzaken onttrekken, die het ziek maken, niet waar? Welnu, zoo ook moet Nederland voor den Inlander zorgen. Zonder hygiënische hervorming geene zedelijkheid; zonder hygiënische hervorming geene opheffing der veelvuldige oorzaken, die armoede, ziekten en zedenbederf onder het volk daarstellen; zonder hygiënische hervorming geene bestendige welvaart of orde. Wij willen landbouw, nijverheid bevorderen; wij willen godsdienstzin opwekken: maar door hygiënische misgrepen, zoowel door ons [1]) als door den Inlander begaan, verdwijnt zeer veel goeds van onze menschlievende verbeteringen en instellingen, die wij in het geheel niet afkeuren zullen, maar die bij wezenlooze wezens geene vaste fundamenten vinden en daarom ten hunne nadeele uitvallen, terwijl landgenooten, die van onze zienswijze aanmerkelijk verschillen en aan het verouderde gehecht blijven, onze menschlievende, doch (door de zwakheid der hersenen bij den Inlander) mislukte pogingen uit een verkeerd oogpunt voorstellen.

Wanneer wij den Inlander in het algemeen als een, van de geboorte af aan verwaarloosd, ziekelijk kind voorstellen, en eerst voor zijne physieke, later voor zijne intellectuële ontwikkeling zorgen of minstens voor beide te gelijk, dan kunnen menschlievende handelingen van onze zijde door hem naar waarde geschat worden. Wij moeten wel weten wat

[1]) Hoe het mogelijk is dat sommige beweren willen, dat de inlander geen vleesch lust, begrijpen wij niet. Hij heeft immers vroeger, even als de Balinees nu, altijd vleesch gegeten; (wij herhalen het, de inlander laat ons alles van hem zeggen wat wij gelieven te zeggen;) hetgeen volksziekten kan voorkomen, wordt hem onthouden, te weten zout en vleesch en visch naar believen.

[1]) Wij denken aan de opium-pacht en het zoutmonopolie; door het laatste zijn ook de grootste levensbehoeften, vleesch en visch, moeijelijk te verkrijgen.

de philantropie van ons eischt. Aan alle menschen eene groote hoeveelheid edelen wijn te geven, omdat hij bij eenigen eene goede, doch over het geheel eene schadelijke uitwerking heeft, noemen wij onverstandig. Om het zwakke kind niet beter te maken, niet te onderwijzen, doch als een beschaafd man te behandelen, noemen wij zeer onmenschlievend, omdat wij weten, dat het zwakke, ziekelijke kind zijne rede niet of verkeerd gebruikt.

Wanneer de Westersche volken zich aan het Goddelijk bevel: »Gaat heen en onderwijst alle de volkeren" gehouden hadden, zouden zij dan wel door de oostersche pest of cholera aan hunne dure verpligting zoo gevoelig herinnerd zijn? Bij verzuim van dat bevel kunnen er nog andere wereldziekten uit het Oosten naar het Westen komen! Dáar in Britsch-Indië, in het land van gelijkheid tusschen den inboorling en Europeaan, indien ik mij niet vergis, broeijen reeds andere ziekten, in het Westen nog onbekend [1]). God geve, dat het praktische Engelsche volk de voorgestelde hygiënische hervorming aannemen zal en dat Nederland volge! Nog wenschelijker zoude het zijn, dat het beschaafde Westen met vereenigde pogingen doeltreffende maatregelen beraamde, om de volksziekten niet alleen uit het Oosten tegen te gaan, maar om ze in het Oosten uit te roeijen, dat alleen door eene wijze gezondheidspolicie en volksonderwijs geschieden kan. Denkt er over na, voorstanders des openbaren gezondheids-wezens!

De volken zijn om der volken wille geboren, opdat zij elkander tot onderling voordeel kunnen uitstrekken, zoo ook Nederland en zijne Aziatische bezittingen. Van deze zijde kan alles niet voortdurend getrokken worden. Omdat het Westen alleen eigenbelang, en niet de menschheid op het oog had, toen het naar het Oosten schepen zond, zouden wij het uitsluitingsstelsel van Japan kunnen verdedigen. [2]) Het bevel was: »Gaat dan henen en onderwijst alle volken," en wat gaf het beschaafde Westen in plaats van onderwijs? Priesters, dominé's, die met stukjes hout en bijbeltexten ortodoxe sermoenen hielden, en dat nog wel vaak onder een christelijk oorlogsvuur! Daarvoor moest het oostersche menschenkind zijnen grond en godsdienst afstaan! Hebben onze voorvaderen niet geweten, dat, volgens het Boek der menschheid de volken, naar mate van hunne ontwikkeling, gevormd en opgevoed moeten worden? Volgens de oudste oorkonden, waren geneeskunst met godsdienst ten naauwste verbonden. Met gezondheidsleer, met priesterlijke gezondheidspolitie is het onderwijs van den mensch langzaam begonnen. Wanneer de volmaaktste menschenvriend zich onder de Maleijers en Javanen ophield, zoude Hij dan niet op Egypteland wijzen? De Oosterlingen toch en wel bepaaldelijk de Egyptenaars en Hebreërs, zegt de hoogleeraar C. PRUYS VAN DER HOEVEN, maakten van die hijgiëne zoo veel werk, dat de regeringen ze tot hoofddoel harer wetgeving gesteld hebben [1]).

Zouden wij niet een meer menschlievende daad kunnen verrigten, wanneer wij bij de volksopvoeding hier te lande de Egyptenaars en Hebreërs van vroegeren tijd navolgden? Dat is: wanneer wij met het onderwijs, om de gezondheid te bewaren en te verbeteren, eenen aanvang maakten? »Gaat henen en onderwijst alle volken!" Dat onderwijs zal wel niet, zoo als men vroeger aannam, volgens menschelijke stelsels of geloofsformulieren te Rome of te Dordrecht vastgesteld, moeten geschieden, maar zeer zeker volgens goddelijke lessen, die wij in het Boek der menschheid vinden opgeteekend.

Wij zullen ons in geene staathuishoud-

[1]) Wij denken aan de Mahamurri in Gurhwal, gedurende 1849—1850, beschreven in een Medical Report door Dr. C. RENNY, Agra 1851.

[2]) Men weet dat de Japanners aan de Europeanen zeer gaarne vraagstukken, die de natuurkennis en geneeskunde betreffen, voorleggen, zoodat wij vaak gedacht hebben, dat alle ambtenaren, die met de Japanners in aanraking komen, die vakken moesten verstaan, om deze door hunne ophelderingen tot ons te trekken. Men weet hoe gemakkelijk de vaccine in Japan ingevoerd is, niettegenstaande het hof te Jedo heimelijk tegenwerkte, en wie weet van welken invloed onze kennis bij volksziekten zoude zijn. Wat de Portugezen vroeger door *ceremoniëel* in het Oosten bedorven hebben, zouden wij nu door *onderwijs*, vroeger den Egyptenaren en Hebreërs gegeven, kunnen verbeteren.

[1]) Anthropologisch onderzoek II, 1852. p. 99.

kundige of godsdienstige beginselen verdiepen; wij zullen de gevoelens van andere wetenschappelijke mannen eerbiedigen; doch het maakt op den natuuronderzoeker eenen pijnlijken indruk, als hij ontdekt, hoe christenen in het oosten het onschuldig kind uit overdrevene dweeperij mishandeld hebben en hoe zij nog in het westen over staathuishoudkundige en godsdienstige leeringen, stellingen, theoriën, beginselen, stelsels, hervormingstelsels te vuur en te zwaard strijden, zonder dat het goddelijk bevel opgevolgd wordt, dat zegt: »Gaat henen, en onderwijst alle volken."

Dat beschaafde mannen in het westen onder elkander eens zullen overleggen, hoe dat het kind in het oosten onderwezen moet worden, is onze wensch. Het zal niet onbescheiden van ons zijn, wanneer wij hen op een christelijk gezondheidsonderwijs wijzen. Dit zal naar onze meening het beste middel zijn, waardoor het kind in het oosten tot mensch opgeleid kan worden. Maar hoe moet dat hygiënisch onderwijs gegeven worden en door wien? Denkt daar eens over na, geachte ambtgenooten in het moederland, nu dat de afstand bijna denkbeeldig wordt. Wij voor ons zouden gaarne zien, dat aanstaande ambtenaren bij de directie der kultures, natuuronderzoekers, zendelingen en geneesheeren op uwe Nederlandsche of Delftsche school de morele of physieke hijgiène bestudeerden, vóor dat zij hun ambt mogten vervullen. Van de gezondheidsleer en natuurstudie verwachten wij veel. *(Wordt vervolgd)*.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

OPHTHALMOLOGISCHE AANTEEKENINGEN, van Dr. J. D. S. ROMBACH, te Heerde.

Vreemde voorwerpen in het oog. Dit ongeval is mij, in mijne praxis 4malen ter behandeling voorgekomen, 1° een molenaar, die met het scherpen van den steen, een stof van denzelven, 2°. een boerenknecht, die met boekweit schoon maken in een handmolen, de punt van een boekweitdop, 3°. een houtsprokkelaar, die de punt van een doorntje, 4°. een smid, die door het slaan, met een hamer op een stuk ijzer, een stukje ijzer in het oog gekregen had. De voorwerpen waren meer of minder diep in de cornea ingedrongen, en de oogen, door eigen vergeefsche pogingen ter extractie, in meer of minder graad ontstoken. De drie eerste kwamen denzelfden, doch de smid den derden dag, zoo dat zich, om de zwarte ijzeren stip, reeds een inflammatoire kring gevormd had. Ter verwijdering der voorwerpen, plaatste ik de patienten met den rug naar het licht, beval hun aan, zoo gestreng mogelijk, het oog op hetzelfde voorwerp gevestigd te houden, hield de oogleden met duim en wijsvinger der linkerhand van elkander en verwijderde de voorwerpen, met een stukje stijf postpapier in de regterhand; door het vast zitten van het ijzerstof bij den smid, gelukte het mij eerst bij de derde maal. Het tranen der oogen vorderde soms de herhaling; maar het voorwerp los gemaakt zijnde, laat het zich goed op deze onschuldige wijze verwijderen. Met gewenscht gevolg werden ook bij den smid koudwater omslagen op het oog, voetbaden en voorzigtige, stoelgang bevorderende leefregel, als nabehandeling, aangewend.

Wanneer wij bedenken, dat genoemd ongeval menigvuldig voorkomt, en soms ernstige gevolgen, ja zelfs vernietiging van het gezigt kan veroorzaken, dan wekt het eenige verwondering, dat in vele handboeken over oogziekten, daar over niet gehandeld wordt. In de meeste gevallen zal een zeer eenvoudig middel van gunstige uitwerking zijn [1]; maar indien het vreemde voorwerp met kracht en diep, al is dit niet in hoogen graad, in de vliezen ingedrongen is, eenigen tijd aanwezig was, en vergeefsche pogingen ter verwijdering aangewend zijn, dan wordt de behandeling moeijelijker. DIEFFENBACH beveelt in die gevallen ter extractie aan het pincet van AMMON, of een conjunctiva haakje, hetwelk hij bij strabismus-operatie gebruikt en bij zeer moeijelijke gevallen vooraf eene insnijding. Uit het medegedeelde zagen wij, dat nog een zeer eenvoudig middel soms met gunstig gevolg kan beproefd worden. Eene groote moeijelijkheid veroorzaakt het bewegen van den oogbal, om dat te overwinnen werd met gunstig gevolg volgens *Deuts. Klin.* en *Med. Times* 1851, de chloroform aangewend; gaarne geloof ik, dat de door kunst verwekte paralytiesche toestand, het handelen van den chirurg, ook in dit geval vergemakkelijkt; maar meen bescheiden te mogen vragen, of de door een vreemd voorwerp verwekte hypostastiesche toestand van een in dén schedel geplaatst orgaan, zóo naauw met het cerebrum verbonden, niet eene tegenaanwijzing aanbiedt en

---

[1]) Een grutter verhaalde mij, dat dit ongeval hem meermalen, vooral bij het scherpen van den steen overkwam, maar dat het steeds gelukte het ingesprongene voorwerp dadelijk te verwijderen, door middel van een haar uit een varkensborstel, in ovalen vorm gebogen. Het laat inroepen der hulp van den geneesheer in zulke gevallen, zal hem meestal beletten om op zulk eene onschuldige wijze met gewenscht gevolg werkzaam te zijn.

het anaesthetiseeren alzoo slechts als een ultimum refugium in bovengenoemd geval te beschouwen is.

Iritis rheumatica. Den 2den Mei 1849 werd ik ontboden bij P. B., oud 37 jaren, daglooner, gehuwd en van een choleriesch gestel, hij klaagde over algemeen rheumatisch lijden, maar in het bijzonder over pijn in het oog, verhinderd zien en licht-schuwheid; conjunctiva scleroticae et palpebrarum waren opgespoten. De algemeene verschijnselen gaven licht omtrent den aard van het lijden; maar de diagnosis omtrent het plaatselijk lijden, was hoogst moeijelijk, door dat de man als kind door verwonding het ander oog verloren had en dus het zieke orgaan niet met het gezonde konde vergeleken worden, om welke reden ik den raad inwon van mijn zeer ervaren heelkundigen vriend VOERMAN, welke mij aanbeval, het plaatselijk lijden als iritis rheumatica te behandelen. Algemeene bloedontlasting, huiduitwaseming, afleidende middelen, vlierkussens op het oog en later inwrijving van kwikzalf met belladonna, werden met den gewenschten uitslag aangewend. Drie jaren later, 22 Junij 1852, werd ik weer bij B. geroepen; dezelfde verschijnselen nam ik waar, en door de nu bekende verandering van kleur der iris en vorm der pupil, was mij de diagnosis nog vergemakkelijkt. Dezelfde geneeskundige behandeling werd aangewend, met dat gunstig gevolg, dat hij zeer verlangde zijne beroepsbezigheden uit te oefenen, doch het onderzoek aantoonende dat de herstelde iritis als uitgang een klein doorschijnend, vliesachtig exsudaat aan derzelver benedén binnenzijde achtergelaten had, hetwelk zich een weinig over de pupil uitstrekte. en de genoemde zalf op deszelfs vernietiging niet voldoende werkte, beval ik hem nogmaals aan, naar een ander chirurg te gaan, zijnde de heer VOERMAN toen zelf lijdende, daar ik bevreesd was dat dit exsudaat, indien geen ander middel werd aangewend, zich zoude organiseren, en alzoo het zien van dit oog verminderende, de lijder geheel blind zoude worden. De laatste chirurg schreef de indroppeling van een styptiesch vocht voor, maar bij de eerste aanwending ontstond zulk eene plaatselijke inflammatoire reactie, dat eene aderlating en afleiding noodzakelijk waren en patient volstrekt de herhaling niet wilde toelaten, maar begeerde te blijven zoo als hij was, bevreesd voor erger, waarin ik instemde, hem het gebruik der zalf nogmaals aanbevelende. Nu, ruim een halfjaar geleden heeft hij zijne, en voor zijn algemeen en plaatselijk lijden, in dit ongunstig saizoen, zoo nadeelige beroepsbezigheid zonder uitstel waargenomen. De zalf blijft zonder gunstige uitwerking op het exsudaat en het bestaat dus nog, maar hetzelve schijnt tot geluk van B., geene neiging tot organisatie te bezitten. Toen de patient 1849 in mijne hulp vroeg, was de diagnosis van het plaatselijk gebrek een raadsel en alleen de gunstige uitwerking der geneesmiddelen, kon in dit geval zekerheid brengen. Uit het geval zien wij, dat bij de ongunstigste prognosis, als herhaling van het lijden, nadeelige weersgesteldheid, ongeneigdheid van het exsudaat om zich te laten verdeelen en opslorpen, toch de afloop nog vrij gunstig zijn kan. De uitwerking van het styptiesch vocht toont aan, dat na iritis, al is zij als ontsteking reeds voorbij [1]) en in exsudaat overgegaan, de iris zóo gevoelig blijft, dat zij geen zulk eene sterk werkende scheikundige vernietiging van den uitgang harer ontsteking gedoogt. Indien het exsudaat zich organiseert tot een hinderpaal in het zien, dan zal eene kunstbewerking, de coremorphosis, aangewezen zijn.

Amaurosis e febri typhoidea torpida. Den 8sten Dec. 1852 werd ik 's morgens vroeg verzocht om dadelijk te komen bij N. N. Hij is gehuwd man en vader, 34 jaren oud, van een choleriesch gestel, ambachtsman en voor zijn huwelijk van een niet gestreng zedig gedrag. Reeds eenigen tijd te voren had hij volgens zijn verhaal, tengevolge van huisselijk leed, zich niet wel gevoeld, was loom in het gaan, zwaarmoedig en had geen eetlust gehad. Bij het onderzoek lieten zich als in het oog loopende verschijnselen waarnemen, hevig stuiptrekken der bovenste en onderste ledematen, verder klagt over blindheid, de pupillen waren uitgezet en onbewegelijk, en over pijn in het hoofd en langs den ruggestreng. Hij had eene vuile, bittere smaak in den mond, de bevende tong was met wit-geel beslag bedekt, en de rand rood, de buik een weinig opgezet, en bij drukking gevoelig, sedert twee dagen geen stoelgang, geen dorst, maar de mond droog. Het hoofd was warm en kloppend, de pols vol en versneld, geen natuurlijke slaap, maar wakend sluimeren. Ik verrigtte eene aderlating, gaf een lepel ol. ricini, liet een mixtuur van water met syr. rhoead. gebruiken, en garste water drinken, koudwater op het hoofd, warme lijnmeel pappen op den buik, zuurdeeg in den nek en onder de voeten, aanwenden. Ruim vijf uren later, werd ik op nieuw verzocht om dadelijk te komen. Bij den lijder gekomen, nam ik dezelfde neurotiesche verschijnselen waar, en was ook toen de spraak een weinig belemmerd, ook nu klaagde hij niets te kunnen zien, de pupillen waren als vroeger. Deze koortsverheffing bedarende, beschuldigde hij weer huisselijk leed als oorzaak zijner ziekte. Hem vermanende daar niet aan te denken, liet ik twee groote spaansche vlieg-pleisters aan de kuiten, zuurdeeg met mostaard in den nek en onder de voeten aanleggen. De nacht was slapeloos, den

---

[1]) De nadeelige gevolgen zelfs, van koudwater omslagen, (welligt vloeide ook water in de oogen), nam ik waar bij den landbouwer GT. BR.; twee malen behandelde ik dezen, met tusschentijd van twee jaren, aan iritis acuta der *beide* oogen; gaarne beken ik, dat de diagnosis bij het eerste lijden mij een raadsel was. Ik handelde slechts antiphlogistiesch, herhaalde aderlatingen, bloedzuigers achter de ooren, verkoelende laxeermiddelen met nitrum, voetbaden, afleiding in den nek en gestreng diëet, bijna twee weken in het duister blijven gedurende dag en nacht, hebben de beide aanvallen volkomen hersteld. Maar toen ik de eerste maal ook koudwater omslagen liet gebruiken, vermeerderde bij de aanwending de pijn in het oog, en toen ik deze naliet, volgde onder genoemde behandeling beterschap. Als algemeen lijden nam ik bij hem waar, plethora en gastricisme.

volgenden dag was hij dof, klaagde over gezichts-zwakte, hoofd- en rugpijn, maar de convulsieve en paralytiesche verschijnselen, waren van korter duur, 's namiddags twee stoelgangen. Den vierden dag der geneeskundige behandeling, liet zich een dik sediment in de urien waarnemen, van welk tijdstip af vermindering van koorts en der verschijnselen volgde en na eene sterke algemeene uitwaseming den 9den en 10den dag, ving het herstellings tijdperk aan.

Bij aanwezig catarrhaal-bilieus lijden, werd psychiesche ontstemming de opwekkende oorzaak der typheuse koorts; opmerkelijk schijnt mij de amaurosis, welke ik volgens de oorzaak van derzelver bestaan. amaurosis cerebro-spinalis zoude noemen. RUETE [1]) vermeldt typhus ooglijden slechts met een woord. In aanmerking nemende dat hij die veel lijders aan typhus behandeld heeft, als het ware alleen uit het doffe of glinsterende oog, zijne verdeeling in torpiden of eretieschen ziektevorm kan daarstellen, dan blijkt dat dat orgaan, al is het dan ook slechts secundair, in het algemeen lijden deelt. Tengevolge van den congestieven of inflammatoiren toestand der hersenen, nam ik meermalen haemanotiesch ooglijden waar, en deel alzoo in de bewering van MIDDLEMORE, dat hij in genoemde ziekte ontstekingen van verschillende deelen der oogen zag. De vaatopspuiting moge in vele gevallen een verschijnsel van een voorbijgaanden hypostatieschen toestand zijn, veroorzaakt door vermeerderden toevoer van bloed naar de hersenen, voornamelijk gedurende de koortsverheffingen waar te nemen; de pus die ik soms in de oogen van lijders opmerkte, zal toch wel een verschijnsel geweest zijn, van de uitgang van eenig ontstekingproces. Meermalen meende ik, bij in ernstigen graad genarcotiseerde lijders, aan de uitzetting [2]) en onbewegelijkheid der pupillen neurotiesch ooglijden waar te nemen, en hield dan het tasten naar ingebeelde of bezijden toegehoudene voorwerpen, voor een gevolg van dien toestand. Door dat in de meegedeelde waarneming de patient zijn bewustzijn behield, deelde hij zijne gewaarwordingen mede, en zoo bleek het mij, dat werkelijk eene paralytiesche toestand van het gezigt bestond, welke met de koortstoe en afnam. Dat dit verschijnsel niet altijd ophoudt met het ophouden der ziekte, blijkt daaruit dat WUNDERLICH amaurosis et amblyopie als naziekte van typhus lijden opnoemt, al is dat ooglijden secundair, toch verdient het wel vermelding en opmerking, daar de herstelde typhuslijder met amaurosis niet als hersteld te beschouwen is.

Het is met het gezigts- als met het gehoororgaan bij typhuslijders; de doofheid die menigvuldig in het begin of verder beloop, soms gedurende het geheele beloop, zelfs na het herstel nog waargenomen wordt ([1]) is niet altijd slechts een voorbijgaand verschijnsel; maar even zoo in sommige gevallen een gevolg van secundair lijden, door ziekelijk verhoogde toevoer van bloed naar de hersenen ontstaan. Dr. G. PASSAVANT van Frankfort a. M., heeft de wetenschap aan zich verpligt door een Anat. Patholog. Befund des innern Ohres an Typhus verstorbenen [2]). Het onderzoek van het oog blijft den anatoom-patholoog aanbevolen, opdat ook daaromtrent meer zekerheid ontsta. — Ik heb die geneeskundige behandeling gevolgd, welke ik vroeger in mijn »overzigt der typheuse koortsen" [3]) heb medegedeeld. De aderlating was een punt van sterke overweging; om den hypostatieschen cerebrospinaal toestand scheen zij mij aangewezen en de hoedanigheid des pols, het van vroegere uitspattingen volkomen hersteld gestel en tijdperk der ziekte, dezelve niet verbiedende, verrigtte ik haar. Bij mijn tweede bezoek, dacht ik over de chinine, maar in den gunstigsten toestand den pols niet beneden de 90 slagen dalende, en patient over gezigtszwakte klagende, scheen het mij niet raadzaam dezelve aan te wenden. De algemeene geneeswijze werkte ook volkomen gunstig op het plaatselijk secundair lijden, en daaraan schrijf ik het ook voornamelijk toe, dat van genoemd ooglijden minder melding wordt gemaakt.

IETS OVER DISTOMUM HAEMATOBIUM. — Wij hebben vroeger, *Weekbl.* II, p. 283 vermeld, hoe BILHARZ Prof. te Caïro, bij de in Egipte veelvuldig voorkomende dysenterie, eenige zamenhang meende te vinden tusschen de eigendommelijke ontaarding der darmrokken en het voorkomen van den merkwaardigen, in het bloed levende ingewandsworm, distomum. Hij is inmiddels steeds voortgegaan met het onderzoeken van aan dysenterie gestorven personen, en vond nu eens bijna standvastig, de dysenteriesche zweren vol met eijerenvan het entozoön, soms alleen de ledige eischalen, dan weder vond hij die niet, zoodat hij nog geen zeker antwoord kan geven op de vraag, of de worm werkelijk de onmiddelbare oorzaak der darmziekte zij, dan wel of zij alleen door de reeds zieke plekken van den darm wordt aangelokt.

Op den blaaswand echter, en in de ureteren, komt eene soortgelijke weefselontaarding, als in de darmen

---

[1]) Onder het lezen van de door onzen geleerden DONDERS geleverde vertaling van RUETE'S handboek. blz. 562 deelt, ontstond bij mij de vraag, of eene tijdige aanwending der flores sulphuris, en bloedzuigers ad anum van tijd tot tijd niet eene gunstige uitwerking zoude kunnen gehad hebben. Later hoop ik eene waarneming mede te deelen, waarbij die behandeling van de gunstigste uitwerking was, bij een lijder aan ernstige epilepsie, uit dezelfde oorzaak ontstaan.

[2]) Het tegenovergestelde houdt GRAVES voor een hoogst bedenkelijk teeken.

[1]) Ik heb nu nog zulk eene lijderes onder behandeling, die zóo doof was bij mijne eerste bezoeken, dat ik op eene lei moest schrijven. De vrouw is hersteld, maar de doofheid nog niet volkomen; de inwrijving van ung. Autenr. achter de ooren, schijnt van gunstigen uitwerking op dezelve te zullen zijn.

[2]) H's. u. P's. Zeitschrift VIII, 1, 2, 1849.

[3]) Nederl. Lancet, 3de serie, 1ste jaarg. N°. 3.

bij dysenterie voor, en voor de ziekte dezer organen is zonder twijfel de worm de conditio sine qua non; in alle gevallen toch die BILHARZ onderzocht, vond hij steeds de eijeren van den ingewandsworm aanwezig, gewoonlijk in witte klompjes zamen gekleefd. Op andere plekken was de blaaswand niet in verzwering overgegaan, maar of alleen wat opgespoten, of wel met lederachtige korsten, met verkalkte eijeren bedekt. Die plekken zijn grijs of geelachtig van kleur, knersen onder het mes, en bestaan niet, zoo als B. eerst geloofde, uit afzetting van piszouten, maar uit duizende van ledige, later met kalkachtige stof aangevulde eischalen. Voor eenigen tijd, »zoo schrijft BILHARZ aan VON SIEBOLD, den bekenden helminth°loog" moest ik eenen patient onderzoeken, die reeds geruimen tijd een gevoel van zwaarte en branden in de blaas bespeurde, en daardoor op de gedachte kwam, dat hij welligt aan een steen leed. Ik onderzocht hem daarop, maar kon geen steen ontdekken. De catheter gleed over eene ruwe oppervlakte die ik vervolgens bij het exploreren per anum tusschen den vinger en den catheter kreeg. Zij was onbewegelijk en de blaas ter dier plaatste verdikt. Ik ben overtuigd, dat het eene dergelijke lederachtige plek, eene ophooping van verkalkte eijeren was. Tot mijn spijt kon ik de urien van den lijder niet onderzoeken.

Bij eene vroegere gelegenheid had B. een jong mensch die aan eene matige haematurie zonder bekende oorzaak leed, versche eijeren in de urien gevonden.

De volgens zijn laatst schrijven van Januarij dezes jaars, bij alle gevallen van de dysenterische ontaarding van blaas en ureteren, immer aanwezig gevonden eijeren van den genoemden ingewandsworm geven hem zeker veel regt tot de uitspraak: dat daarin (volgens hem zonder twijfel) een hoofdoorzaak gelegen is, van de in Egijpte zoo vaak voorkomende pissteenen.

DE SPORADISCHE PEST IN HET OOSTEN. — Onder de gewigtigste vraagstukken, die op hygiène betrekking hebben, behoort die over het al of niet voorkomen van endemische en sporadische pest in Turkije en Egijpte. Van de beantwoording dier vraag toch hangt de beslissing over sanitaire maatregelen, ten opzigte van de handelsartikelen uit den Levant, af. Door eene daartoe benoemde commissie, bestaande uit de H H. MAGENDIE, MICHÈL LEVY, TARDIEU en AMEDÉE LATOUR, werd hierover aan het comité consultatif d'hygiène publique (het beraadslagend ligchaam voor de regering in Frankrijk, aan het ministerie van landbouw en handel verbonden) een rapport uitgebragt, hetwelk het resultaat bevatte van al de mededeelingen en onderzoekingen, die door het comité waren bijeengebragt.

Aan dit stuk, medegedeeld in de *Ann. d'Hygiène Publique,* Avril 1853, ontleenen wij het volgende:

Voor weinige jaren was de meening algemeen, dat de pest in Turkije en Egijpte nimmer geheel verdween, en dat na de hevige epidemiën die in deze landen in grootere of kleinere tusschenpozen woedden, de ziekte verminderde, zich tot enkele plaatsen beperkte, en als het ware in een staat van incubatie, alleen van tijd tot tijd eenige slagtoffers vorderde, tot dat zij, onder nog altijd onbekende oorzaken, op nieuw het epidemisch karakter aannam.

Die meening door de académie de médecine bij de gewigtige beraadslagingen over de pest in 1845 aangenomen, is ook de grondslag van het preventief systeem door de Europesche mogendheden tegen de voortbrengselen uit den Levant gevolgd. Zij is eene dwaling, even als de gevolgtrekkingen die men er uit gemaakt heeft.

Uit de uitvoerige en omstandige verslagen van de sanitaire beambten in den Levant, uit de mondelinge inlichtingen van Dr. FAUVEL die als zoodanig in Constantinopel gevestigd is, en van HENRICY de secretaris van het sanitair toezigt in Egijpte, uit de processenverbaal van het internationaal sanitair congres, waarbij dit onderwerp uit alle oogpunten is bestudeerd, — uit alle die inlichtingen is de overtuiging gevestigd, dat de sanitaire instellingen in Turkije en in Egijpte, zoodanig zijn ingerigt, dat het onmogelijk is, dat het voorkomen van de pest aan die instellingen onbekend blijft. Sedert 1838 nu is in Turkije, en sedert 1844 in Egijpte geen enkel geval van pest waargenomen.

Sedert 6 jaren, van 1847 af, zijn de Fransche sanitaire beambten in Turkije, Egijpte en Syrië gevestigd, en zij verzekeren, na het naauwkeurigst onderzoek, dat zij geen enkel geval van pest hebben geconstateerd. Waar bij gerucht een sterfgeval aan deze ziekte werd toegeschreven, bleek bij de onmiddellijk in het werk gestelde verificatie, dat de dood eene geheel andere ziekte tot oorzaak had.

Het vroeger vruchteloos onderzoek naar gevallen van pest door PRUS en WILLEMIN in Egijpte, door SUCQUET in Syrië, FAUVEL in Turkije enz., bevestigt het wetenschappelijk feit dat de sporadische pest in het Oosten niet bestaat.

LANGZAME KOPERVERGIFTIGING. — Volgens Prof. LANDERER in Athene, bedient men zich in Turkije van gewone olie, die lang in koper vaatwerk bewaard, of wel gekookt is, zoodat veel koperoxyde daarin is opgelost, en zij donker groen gekleurd is, om daarmede langzaam te vergiftigen. Tot dit einde worden van die olie meermalen eenige droppels in de koffij gemengd, waardoor de vergiftigde langzamerhand aan febris hectica bezwijkt.

INVLOED VAN PROLAPSUS VAGINAE OP DE URINELOOZING. — Volgens GOLDING BIRD (*Med. Tim* SCHMIDT's *Jahrb.* 5, 1853) klagen vrouwen, vooral zij die zich in de klimakterische jaren bevinden, niet zelden over eene groote prikkelbaarheid der urineblaas, met stinkende en veel slijm bevattende urine. Bij hoest of in bepaalde positiën wordt plotseling eene geringe hoeveelheid urine ontlast, waardoor nu lastige en door niets weg te nemen stank zich aan het ligchaam en de kleederen mededeelt. De oorzaak hiervan moet daarin gezocht worden, dat de blaas zich niet volkomen ledigt,

waardoor steeds eene hoeveelheid urine terug blijft, welke na verloop van tijd in het ligchaam tot ontbinding overgaat. BIRD vond in 3 gevallen, waar hij een naauwkeurig onderzoek in het werk stelde, een prolapsus van den voorwand der scheede, die eene soort van zak vormde, waarin het gedeelte der blaas lag, dat zijn inhoud nooit geheel uitdreef. Het opheffen van dit gebrek heeft in den regel geene bezwaren; de blaas wordt een tijd lang door middel van den katheter ontlast, terwijl tegen den prolapsus der vagina geschikte middelen aangewend worden.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering 23 *Mei.* Na het uitvoerig bespreken der punten, te behandelen op de Algemeene Vergadering der Maatschappij, en het aannemen van nieuwe leden, werden eenige maatregelen vastgesteld ter ontvangst der buitenleden bij die Vergadering.

Daarop behandelde Dr. TILANUS, namens de commissie voor *chirurgie*, de vraag, *welke de resultaten zijn, die de resectiën van de gewrichtsuiteinden van de ledematen geven.* Deze werden, wat de anatomische veranderingen betreft, getrokken 1° uit de gevallen bij het leven na de genezing geobserveerd; 2° uit die, welke later aan anatomisch onderzoek waren onderworpen en 3° uit experimenten op dieren, — wat het levensgevaar betreft, uit de vergelijking der statistiek der resectiën met die der amputatiën.

Als bijdrage tot het eerste punt werden 5 gevallen van resectiën medegedeeld, als 1 van resectio cap. humeri, 1 van den condyl. ext. humeri, 2 van het ondereinde der ulna en 1 van dat van den radius, waarvan de rapporteur gebruik maakte ter aantooning van het groote nut, dat zoodanige bovenste ledematen nog voor het gebruik hebben, terwijl zulks voor de onderste ledematen nog niet genoeg gebleken was.

Uit de anatomische onderzoekingen van gereseceerde gewrichten bij menschen, volgt dat regeneratie der gewrichtsuiteinden zelden of niet plaats vindt, terwijl eenige weinige gevallen, van TEXTOR b.v., waarbij gezegd wordt, dat de trochlea humeri volledig geregenereerd was, niet volledig genoeg medegedeeld zijn; dat beenige anchylose niet gevonden is; dat de vereeniging der afgesneden, door callus gesloten, beeneinden door meer of min kort bindweefsel plaats vindt, terwijl alleen door TEXTOR van de vorming van een nieuw gewricht gewaagd wordt.

Uit eene zamenstelling van de resultaten van de door de commissie verrigtte experimenten op konijnen, met die door anderen, als STEINLIN, WAGNER en anderen verkregen, werd het genezingsproces dus beschreven. Rondom het afgesneden beeneinde en de overstaande gewrichtsvlakte, vormt zich in de eerste dagen na de resectie een soort van kapsel, dat rondom de eene gewrichtsvlakte en van den rand van het periostium van het afgesneden been ontspringt. De inwendige wand met granulatiën bedekt scheidt, naar mate de ontsteking hevig is of niet, meer of min etter af, totdat de holte aangevuld is, of de uitwendige wond sluit met overblijving van de holte. In het eerste geval is kraakbeen en been door bindweefsel bedekt en vereenigd, in het andere kan de inhoud zeer lang uit ingedikten etter bestaan, in zeldzame gevallen schijnt de holte met epitheliumcellen inwendig bekleed te worden, en een op synovia gelijkend vocht te bevatten, (dus overeenkomende met de vorming van holten in valsche gewrichten na fracturen). De afgesneden beeneinden worden, even als bij callusvorming na fracturen, tusschen periostium en been met exsudaat dat in kraakbeen- en beenvorming overgaat bedekt, en de mergholte met een meer of min dikken plaat gesloten, terwijl het regenereren van het gereseceerde gedeelte van het sparen van het periostium schijnt af te hangen. Het kraakbeen van de gewrichtsvlakte gaat meestal door verweeking verloren en het bindweefsel hecht zich op het been.

Ten slotte deelde de rapporteur eene statistiek der resectiën mede, waaruit het mindere levensgevaar der operatie voor de bovenste ledematen, in vergelijking met de amputatie aangewezen werd, terwijl van dij en voetgewrichten minder volledige statistiek gegeven werd, telde bij 25 gevallen van resectie van het kniegewricht op, waarvan bij 15 de dood gemeld was, terwijl van de overige de uitkomst of niet bekend was, of gunstig genoemd was.

Ten slotte werd door Dr. VAN DER VOORT namens de commissie voor epidemiologie vermeld, dat het ziektekarakter in de maand April catharraal-gastrisch was; terwijl de rheumatische ziekten, hoewel niet zoo talrijk, als in de vorige maand, vrij sterk geprononceerd bleven. De meest voorkomende ziekten waren de intermitterende koortsen, die in aantal veel verminderd, nog steeds bleven recidiveren; catharrale koortsen meestal met gastrische complicatiën en aandoening van het slijmvlies der luchtwegen, bronchiaalcatharren, ligte diarrhoen en erysipelateuse ziekten. De toestand der kraamvrouwen bleef gunstig, het kraambed liep ongestoord af. Over het algemeen was het aantal ziekten niet groot. Onder de huidziekten werden varicellen en enkele gevallen van scarlatina waargenomen.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — Tot gewoon Hoogleeraar in de therapie en materia medica aan de école de medecine, is benoemd Dr. GRISOLLE, tot Hoogleeraar in de natuurlijke historie Dr. MOQUIN TANDON. Deze benoemingen hebben nu zonder concours plaats gehad, hetgeen niet verhinderd heeft, dat de tijdschriften vooraf voor de verschillende candidaten warm partij getrokken hebben.

— De Gaz. des Hôpitaux vermeldt dat de Cholera te Moskou is uitgebroken.

— Slechts allengs worden de bepalingen omtrent internationale sanitaire maatregelen aangenomen ; dezer dagen is Toscane toegetreden, zoodat tot dusverre Sardinië, Portugal, Turkije, Frankrijk en Toscane de 5 landen zijn die hunne sanitaire en quarantaine reglementen geregeld hebben naar de grondslagen in het vorige jaar hier vastgesteld.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Den 26sten Junij zal de jaarlijksche algemeene vergadering van het Provinciaal Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen gehouden worden, terwijl die van de maatschappij tot bevordering van geneeskunst den 22sten en 23sten Junij te Amsterdam plaats zal vinden.

— Te Zwolle heeft zich als Chirurgijn gevestigd, de Heer A. S. JOUKLES van Steenwijk, (*G. C.*)

— Door Z. M. is bevorderd tot Off. v. Gez. 2de kl. de Off. v. Gez. 3de kl. L. VAN DER HEGGEN ZYNEN, en benoemd tot Off. v. Gez. 3de kl. de Heer J. LAMIÉ.

— Den 23sten Mei is te Utrecht gepromoveerd tot Med. Doct. de Heer H. G. ALPHERTS, na de verdediging van eene dissertatie *de Brayera anthelminthica, vulgo* KOUSSO, *famoso Abyssinorum adversus Taeniam remedio, observationibus cum aliorum, tum propriis comprobato.*

— Den 12den Mei is te Leeuwarden overleden de Heer L. R. J. SCHLÜTER, in den ouderdom van 53 jaren, en den 8sten Mei te Hamm in Pruissen de Heer LUX, beide gepensioneerde Off. v. Gezondheid.

†BATAVIA, (via Southampton) 25 Maart. — De cholera heeft te Batavia wederom eenigen getroffen. De Off. v. Gez. der eerste klasse J. H. SCHOLTEN, onlangs van Sambas gekomen, is daaraan 21 Maart j.l. overleden. Men wil, dat de Chir. Doct. J. K. VAN DEN BROEK op zijn verzoek door den chef van de gen. dienst voor Decima in Japan voorgedragen is. Het gouvernement heeft naar Nederland reeds om een geneesheer voor Decima geschreven, zoodat het niet zeker is, dat Dr. V. D. BROEK benoemd kan worden. Men verneemt dat de Heer PFLAUM, vroeger Off. v. Gez. 3de kl., door de concessionarissen van Biliton voor *f* 150 's maands geëngageerd is, om zich op dat nieuw ontgonnen eiland te vestigen.

Op dit oogenblik schijnen de volksziekten op Java te bedaren, ofschoon de cheribonsche ziekte nog niet ophoudt ons droevige slagen toe te brengen. Hier ter plaatse regeren ook de mazelen met een weinig kinkhoest onder de Europeanen en onder de kleurlingen de febres remittentes.

Van het reglement tot wering van schadelijke gevolgen, die uit de prostitutie voortvloeijen, hebben de stads geneesheeren nog nimmer iets ontwaard. Wanneer zij het niet in dit weekbl. van 31 October j.l. gelezen hadden, dan zouden zij niet weten, dat er aan prostitutie gedacht werd. De syphilis neemt schrikbarend toe.

Van de vaccine hoort men niet veel, dan dat het toezigt op de vaccine aan de stads- en plaatselijke geneesheeren ontnomen is. De officier van gezondheid 1ste klasse A. E. WASZKLEWIEZ is hoofd-inspecteur der vaccine geworden. Het schijnt, dat er geene inspecteurs in de drie groote militaire afdeelingen voor de bevolking gevonden kunnen worden. Aangezien het reizen op Java, vooral in den regen mousson, met vele moeijelijkheden gepaard gaat, zoo betwijfelt men of de Off. v. Gez. der 1ste kl. gaarne die burgerlijke betrekkingen zullen aannemen, *waartoe zij niet gedwongen kunnen worden.* Waarom men geene burger geneesheeren tot die burger betrekking genomen heeft, is onbekend.

BIBLIOGRAPHIE.

C. Pruys v. d. Hoeven : Anthropologisch Onderzoek. IIIe Deel. Leiden, 1853, J. Brill. *f* 3.30.

E. Gurlt: Beiträge zur vergleichenden Patholog. Anatomie der Gelenkkrankheiten, Berlin, 1853, Reimer.

F. Leydig: Anatomisch-Histologische Untersuchungen über Fischen u. Reptiliën, Berlin, 1853. Reimer.

von Ringseis: Vorwort nebst 136 Thesen zu seinen Vorträgen über allgemeine Pathologie und Therapie. Erlangen, 1853, Palm und Enke.

H. G. Schneider: Handbuch der reinen Pharmakodynamik. 1 Lfg. Die Aconit-, Belladonna-und Pulsatilla Krankheit, Magdenburg, 1853. Creutzer, 2½ thl.

J. Guggenbühl: Die Heilung und Verhütung des Cretinismus, und ihre neuesten Fortschritte. Bern, 1853, Hüber und Co.

M. Perty: Ueber die Bedeutung der Anthropologie für Naturwissenschaft und Philosophie. Bern, 1853, Fischer, 6 ngr.

F. Goll: Ueber den Einfluss des Blutdruckes auf die Harnabsonderung. Würzburg, 1853, Holm. ½ thl.

C. Hering: Amerikanische Arzneiprüfingen u. Vorarbeiten zur Arzneilehre als Naturwissenschaft. 3 Heft. Das Bienen-gift. Leipzig, 1853, C. Schöfer. 24 ngr.

A. Krauss: Der Cretin vor Gerichte. Ludwig Kober von Tübingen wegens Todtung seiner beiden Eltern u seiner Schwester verurtheilt. Tubingen, 1853, L. F. Eues. 1 thl.

H. Locker: Die Erkenntniss der Lungen-Krankheiten vermittelst der Percussion und Auscultation. Zürich, 1853, Schulthess. 1 Thl.

H. Welcker: Ueber Irradiation and einige andere Erscheinungen des Sehens, Giessen. 1852, J. Ricker. 1 thl. 8 gr.

L. J. Melicher: Erster Bericht über das Institut für Schwedische Heil-Gymnastik and Orthopaedie zu Wien, Alservorstadt No. 59. Wien, 1853, Wallishauser.

G. Porjes: Specifische Wirkungsweise u. physiol. Analysen der Karlsbader Heilquellen. Dessau. 1853, Katz. 1½ thl.

X. Schöman: Lehrbuch der Arzneimittellehre. Jena, 1853, Mauke 2 thl.

F. L. Fülleborn: die Wissenschaftliche Grundlage der Medicin. Berlin, 1853, C. Heymann. 1 thl. 5 sgr.

E. H. Valleroux: Des sourds-muets. Introduction à l'étude médicale et philosophique de la surdimutité 1 vol. Paris, 1853, Victor Masson, fr. 2.75.

A. Bonnet: Traité de therapeutique des maladies articulaires. 1 vol. de 700 pag. accompagné de 97 pl. intercalées dans le texte. Paris, 1853, J. B. Baillière fr. 9.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 4 JUNIJ 1853. 23.

DE ZORG VOOR DE OPENBARE GEZONDHEID VAN NEDERLANDSCH INDIE, AAN NEDERLAND AANBEVOLEN,

DOOR Dr. C. SWAVING, te Batavia.

(*Vervolg en slot van blz. 233*).

Wij weten, dat het Oosten aan den eigenbelangzuchtigen handel veel goeds, zeer veel goeds te danken heeft, maar wanneer den nadenkenden natuuronderzoeker gevraagd wordt, of Indië zonder hygiënische hervorming, zonder onderwijs en gezondheidspolitie als een winstgevend bouwland zal kunnen blijven bestaan, dan zal hij zeker met bescheidenheid ontkennend die vraag beantwoorden.

Daar nu de inlander zich op strand of bergplaatsen, onder de Europeanen of onder zijn eigen volk, te water en te land, zich zeer verschillend voordoet en ontwikkeld is, zoo kunnen wij begrijpen, dat verschillende persoonsbeschrijvingen en levensgeschiedenissen van hem gegeven zijn. Men vindt daarin soms de meest tegenovergestelde denkbeelden en gevolgtrekkingen, zonder dat ze altijd grove onnaauwkeurigheden of onjuiste opmerkingen bevatten, ofschoon toch de meeste karakterschetsen van eene buitengemeene voor- of tegeningenomenheid des schrijvers ten opzigte van den inlander getuigen. Daardoor wordt het zóó moeijelijk voor Nederland om het ware van het valsche te ziften, hij zou dan zelfs zeggen, dat het niet mogelijk is den Javaan of den Maleijer juist te beoordeelen, wanneer men niet onder hen op verschillende plaatsen buiten de hoofdplaatsen geleefd heeft. Zij die meenen, dat de inlander overal vegeteert in welk gedeelte des lands, of waar hij zich ook bevindt, die dwalen. Er zijn inlanders, die tevreden en met eenig levensgenot leven. Er zijn er, die ontevreden en met tegenzin leven. Of de massa groot is, die over hunnen toestand en den onzen vergelijkenderwijze nadenken, zullen wij niet beamen; daar zeker door Mahomedaansche en Hollandsche wetten en door de Chinesche bevolking hun geestelijk leven niet opgewekt is. De voorvaderlijke, slaafsche, kinderlijke onderdanigheid is door de onthoudingswet van den valschen Profeet, door onze monopoliestelsels, door Chinesche hebzucht niet verbeterd. Waar zijn toch op Java de bouwlieden van Boro Boedor en andere monumenten der oudheid, die op eene hooge beschaving en vlugt wijzen? Wat bewijst de Javaansche letterkunde, die voor het grootst gedeelte oorspronkelijk genoemd wordt? Waar zijn de helden en heldinnen der oudheid? Waar zijn de muzen gebleven? Waar de goden en godinnen? Sed exeamus a theatro, venimus in forum. Het voorgeslacht van Java zal sterker van geest en ligchaam dan het tegenwoordige geweest zijn? Doch sommige individu's van het laatste munten door harmonische beschaving uit, die in dien graad bij Bramah's of Boedah's dienaren te vergeefs gezocht zullen worden. Hun getal is in vergelijking van de massa gering, doch meer dan voldoende om aan te toonen, dat door onderwijs de Javaan voor ontwikkeling vatbaar is, dat hij gevoel voor vreugde of leed heeft. De welsprekendheid van eenen Demosthenes of de stift van eenen Cicero zijn zeker onnoodig om aan te toonen, dat de inlander even als wij eenen menschelijken aanleg bezit, die voor veredeling vatbaar is. »Jam vero," zegt Cicero, animum ipsum mentemque hominis rationem, consilium, prudentiam, qui non divina cura perfecta esse, perspicit, is his ipsis rebus mihi videtur carere." De inboorling is mensch, maar hij heeft voor het grootste gedeelte van zijnen kinderlijken leeftijd af eene verwaarloosde physieke opvoeding ondergaan. Hij is een verwaarloosd kind, wiens

geestelijk leven niet gecultiveerd is. Welke verpligting rust dus op zijnen meer beschaafden evenmensch? Kunnen wij de volken, naar wier landen wij zijn heengegaan, niet onderwijzen? Kunnen wij niet volgens het Boek der menschheid den Javaan of Maleijer onderwijzen, dat is met gezondheidsleer, gezondheidspolitie beginnen, met zwaarder en hooger onderwijs voortgaan? Met het onderwijs, dat langzaam opklimmen moet, dienen wij zelfstandig en omzigtig te werk te gaan. Hiertoe wordt veel verstand vereischt. Maar zal zoodanig opklimmend onderwijs volstrekt noodzakelijk zijn? Eilieve, wat geven de steeds toenemende volksziekten, wat de ondeugden, misdaden, schelmstukken, roof en moord te kennen? Zullen wij ze door eene Europesche geneesmethode, volgens de eene of andere school, of door eene Europesche regtsbedeeling, staatkunde, heerschzucht, of door eene Europesche preekwijze of ceremoniëel kunnen beteugelen? Zal mogelijk een ander kultuurstelsel de epidemiën doen verdwijnen? Het is welligt mogelijk; maar dan moet het ligchaam toch sterker en het gevoel menschelijker worden, hetgeen door een hygiènisch onderwijs en politie alléén kan geschieden. Het denkorgaan is zwak, de hersenen zijn niet gecultiveerd en daardoor het ligchaam vatbaar voor vele invloeden van buiten, die allerlei ziekten en zonden doen ontstaan. Ook daardoor leeft de inlander in eenen slaafschen toestand. Hij waardeert zijne vrijheid niet. Hadden wij vele goed gevormde natuuronderzoekers, die sinds jaren met één doel uitsluitend de bevolking in allerlei omstandigheden en bij alle gelegenheden gadegeslagen hadden, dan zouden wij meerdere kennis van hem en zijne omgeving hebben; welligt zouden wij dan een vast plan kunnen aanbieden, waarnaar de gezondheidspolitie, het hygiènisch onderwijs zouden geregeld kunnen worden. Wij weten, dat de inlander, wiens grond wij in bezit genomen hebben, niet gezond is, dat is, dat bij hem alle de organen niet harmonisch ontwikkeld zijn, doch wij kennen alle die oorzaken dezer disharmonie niet. Willen wij nu eindelijk aan onze verpligting voldoen van te onderwijzen, dan moeten wij eerst die oorzaken onpartijdig trachten op te sporen, nadat wij met ernst de natuurstudie ons eigen gemaakt hebben. Al zoekende, niet op de hoofdplaatsen, maar in hunne kampongs, kunnen wij reeds beginnen te onderwijzen. Door een eenvoudig onderwijs voor te staan of te verwerpen, kan Nederland over leven en dood van millioenen zijner natuurgenooten beschikken! Dergelijk onderwijs als wij bedoelen, kan welligt voor eenigen tijd, maar toch niet voor altijd het moederland nadeelig zijn. Doch Nederland moet toezien, dat aan de bewoners der Aziatische bezittingen *voorzigtiglijk* onderwijs gegeven wordt, alsdan kunnen wij de toekomst meer gerust te gemoet gaan. Bij dat onderwijs moeten wij doordrongen zijn van de waarheid, dat eene gezonde ziel alleen in een gezond ligchaam huisvesten kan, dat gezondheid de grootste schat is, en dat die kracht bezit, alles heeft, die kracht mist, alles derft. Daarom wordt te regt de geneeskunde als eene zaak van openbaar belang en niet als eene industrie beschouwd, daarom verdient het gezondheidswezen in N. I. de krachtige medewerking des algemeenen staatsbestuurs en de hulp van particuliere fondsen, wanneer die van het budget te kort schieten. Het uit bezuiniging opheffen der civiele geneeskundige dienst in N. I. zal weldra, naar wij vertrouwen, tot de geschiedenis behooren [1]).

---

[1]) Wanneer wij voor eene zelfstandige burgerlijke geneeskundige dienst in N. I. ijveren, dan willen wij ook tevens andermaal ons leedwezen te kennen geven, dat wij vroeger niet de vele verdiensten, die door de officieren van gezondheid aan de bevolking bewezen zijn, naar waarde geschat hebben; doch wij houden staande, dat één honderd vijftien officieren van gezondheid, waarvan zeker geen honderdtal te gelijktijdig dienst zullen doen, én voor het leger én voor de Europesche en inlandsche bevolking geen zorg kunnen dragen. Het leger, verspreid door den geheelen Archipel, bestaat uit gewoon kompleet 19,113 man, groot kompleet 23,062 man, en op voet van oorlog 30,210 man. De bevolking van Java uit 15,526 Europeanen, 113,898 Chinezen, 26,888 vreemde Oosterlingen, 9,610,392 inlanders. De geheele bevolking van den N. I. Archipel bedraagt zeker *twintig millioen* zielen, en geene vijf en twintig burger geneesheeren. Voor eene dergelijke bevolking is de tegenwoordige geneeskundige dienst onvoldoende. Door aan de laatste alle mogelijke eer toe te zwaaijen, is de eerste van volksziekten niet gevrijwaard. Mag de Regering van de militaire geneeskundigen vorderen,

Het geldt een vraagstuk, dat de beschaving, veredeling des volks betreft en bij welks oplossing ons geheel maatschappelijk en zedelijk bestaan in N. I. betrokken is. »De openbare gezondheid is heilig als het leven zelve, onschendbaar als dit, voor hetwelk alles zich buigt, voor hetwelk elk ander belang, hoe groot het ook zijn moge, niets is, noch kan zijn, dan een ondergeschikt belang."

De openbare gezondheid van N. I. eischt in naam der menschheid bescherming tegen de gevaren, die haar bedreigen. Tot zoo lang Nederland dit niet doorgrondt, tot zoo lang kan het geene wetten vaststellen, die voor de maatschappelijke belangen dezer landen voldoende zijn.

Het gezondheidscongres zal invloed op de ziens- en denkwijze aller beschaafde regeringen uitoefenen. Het zal ontegenzeggelijk vroeg of laat de gedachten van het Nederlandsche volk en der regering omtrent het bestuur dezer gewesten leiden. Het is onze innige overtuiging, dat zonder hygiënische hervorming wij van andere hervormingen in den Indischen Archipel weinig of geen bestendig heil te verwachten hebben. Gaarne onderwerpen wij deze meening aan het oordeel van anderen. Wij zoeken de waarheid en niets anders dan de waarheid, al baart ons die moeijelijkheden. Jammer dat gelden, maar geen menschenlevens bij een vreesselijk deficit verantwoord worden! Volksziekten, wereldziekten eischen tienmaal meer onze voorzorg dan het krijgsgegil van den vijand, waartegen men zich wapenen kan. Het is onnoodig om op te merken, hoe alles zich in deze tijden vereenigt, om de afstanden tusschen het Westen en Oosten, tusschen het Zuiden en Noorden ongeveer tot niets en om milliocnen van verslapte ziekelijke kinderen in aanraking met millioenen van energische mannen te brengen. Alle volken der wereld schijnen zich tot een groot huisgezin te zullen verbinden. Maar zal het overbodig zijn, om de meer naar goud dorstende dan van menschenliefde blakende natiën te doen opmerken, dat zij tot hun eigen belang voor de openbare gezondheid in het Oosten zorg moeten dragen? Zal anders welligt niet de doodsengel, die hier nog ongeketend naar zijne luimen over millioenen menschenlevens beschikt, ook dartelend naar het Westen gaan, om daar met harder slagen dan voorheen, de volken tot datgene te dwingen, waaraan zij nu met liefde herinnerd worden.

Nederlanders! is het uw wil, dat voor alles behalve voor de gezondheid gezorgd wordt?

Nederlanders! bewaart uwe zelfstandigheid, onderwijst uwe nog in kindschen staat verkeerende Indische volken, waarmede gij tot uw profijt handel drijft. Beschouwt ze niet als eene schoone kudde, die in een weelderig land graast, — niet als mannen van uwe ontwikkeling, maar als uwe natuurgenooten, die voor hunne physieke en geestelijke belangen dringend van u een verlicht onderwijs vragen, even dringend als gij hunnen handenarbeid noodig hebt. Twist niet onder elkander, zorgt niet alleen voor uzelven, maar overlegt met elkander op welke wijze gij aan het bevel kunt voldoen, dat zegt: »Gaat dan henen, en onderwijst alle volken," alsdan zal voorzeker de engel des doods voor dien des vredes wijken, bij ons beschaving, bij u vrede komen!

---

dat zij zich geheel en al aan de belangen der bevolking toewijden? Wier belangen moeten zij meer behartigen, die van het leger, waarvoor zij oorspronkelijk bestemd zijn, of die der bevolking waarvoor zij niet bestemd zijn? Het is moeijelijk om twee heeren te dienen. Wij hebben het ondervonden en velen met ons. Maar nog onaangenamer is het voor den burger geneesheer, die bekwaam en opgewekt is om zijn ambt met waardigheid te vervullen, dat hij door eene ondoeltreffende centralisatie belet wordt, voor de physieke belangen zijner gemeente en hospitalen naar behooren te zorgen. Niet alléen omdat hij in zijn privaat regt te kort gedaan wordt, maar omdat de belangen en regten van derden daardoor te kort gedaan worden, is hij geregtigd en verpligt om tegen eene hem vernederende voogdijschap te protesteren. Het is de kracht van geest die den geneesheer in een tropen klimaat jeugdig doet blijven, en waartoe hem dan een grievend leed aangedaan, door hem in eenen slaafschen toestand te houden? Hier is geene sprake van individuële belangen, van eene vergelijking tusschen stoffelijke welvaart van deze of gene partij, maar van de waarachtige belangen der inlandsche en europesche bevolking en die des legers, dat op voet van oorlog reeds te groot is voor het getal officieren van gezondheid. Onze bezwaren zullen in vele, zoo niet in alle harten, weerklank vinden; wij hopen dat zij door geen egoïstisch maar door een verlicht en regtvaardig bestuur overwogen zullen worden.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

WERKING VAN ROTTENDE STOFFEN OP HET BLOED. — Wij hebben in ons nº. 20 de proefnemingen van STICH medegedeeld, waaruit bleek, hoe vooral de injectie van rottende stoffen in het bloed bij dieren verschijnselen te voorschijn riepen, zeer veel met die van cholera overeenkomende. Er was toen sprake van de acute werking dier stoffen. Wij moeten bekennen, dat ons dit punt belangrijk genoeg voorkomt, om ook het slot van STICH's opstel, onder de aandacht onzer lezers te brengen. Het ontstaan immers van volksziekten is voor ons, zoowel als voor de artsen in het Hippocratische tijdperk steeds een onbekend iets gebleven, zoodat elk experiment, elk feit, dat den weg kan banen, om dien sluijer op te ligten, op zijn minst op overweging en nadenken mag aanspraak maken. Aan het slot dan van zijn opstel, bespreekt de S. meer de chronische werking van rottende stoffen, ofschoon slechts voorloopig, dewijl hij zich voorbehouden heeft, later er op terug te komen.

Even als de meeste geneesmiddelen en vergiften verschillend op de menschelijke bewerktuiging inwerken, naar de grootere of kleinere hoeveelheid, die bij voortduring in dit organisme worden gebragt, zoo verschilt ook de werking van putride stoffen. Sedert GASPARD hebben eenige geneeskundigen de oorzaak van typhus abdominalis in de chronische werking van rottende stoffen gezocht, maar noch de waarnemingen van GASPARD noch die van STICH hebben deze veronderstelling bevestigd, en volgens eene voorloopige mededeeling van dezen laatsten, brengt eene chronische inwerking van rottende stoffen wel verschijnselen voort, die den typhus evenaren, maar zij zijn slechts overgangen tot andere, later te beschrijven vormen. Rottende stoffen zijn steeds in tamelijk groote hoeveelheid in ons darmkanaal aanwezig, zonder eenige schade te veroorzaken, wanneer ook een gedeelte daarvan in het bloed wordt opgenomen. Direct echter in het bloed ingespoten, worden zij bepaald doodelijk. Een hond werden drie oncen water, waarin zijne eigene, pas ontlaste faeces waren gefiltreerd, in eene vena gespoten, en weldra stierf het dier onder de verschijnselen van allerhevigste putride infectie. Deze proef werd zeer dikwijls steeds met hetzelfde gevolg herhaald. Andere honden werden per os en per anum groote hoeveelheden van hunne eigene excrementen geinjicieërd, zij bleven allen ongedeerd en hunne lijken toonden niets abnormaals, wanneer men ze ter betere contrôle afmaakte. Men weet hoe krankzinnigen zonder eenig letsel nu en dan hunne eigene faeces weder opeten. De excrementen van gezonde honden per os en per anum geïnjicieerd aan andere gezonde honden, veroorzaakten evenmin eenig toeval, terwijl echter dezelfde stof doch van andere diersoorten (den mensch en het konijn) langs dezelfde wegen genomen werd bijgebragt, alle verschijnselen van putride infectie veroorzaakte. Ook konijnen bespeurden niets van de inspuiting met eigene faeces langs het darmkanaal, maar zij stierven zeer spoedig, wanneer men ze langs dien weg excrementen van honden of menschen injicieerde. Doch waren de excrementen in hunne menging veranderd, dan verkreeg men geheel andere resultaten. Excrementen van een hond, die aan putride infectie was gestorven, uit de ingewanden genomen en in de maag van een anderen gezonden hond gebragt, veroorzaakten binnen zeer korten tijd den dood van dezen laatsten.

Uit alle deze proeven zien wij, dat de oplosbare, rottende bestanddeelen van de darm-contenta verdragen worden, zoo lang zij door resorptie door de darmen in het bloed komen, terwijl eene dergelijke invoering in eene ader doodelijk werkt. De resorptie verandert dus deze stoffen. Maar voor deze onschadelijkheid worden nog andere voorwaarden geëischt, slechts eigene darmcontenta worden verdragen, maar die van andere dieren worden ook door resorptie schadelijk. Tot dusverre kon STICH die stof in de excrementen niet aantoonen, die er niet in ontbreken mag, opdat het resorberend apparaat haren schadelijken invloed afwere. Dit is zeker, dat deze stof bij verschillende dieren verschillend moet zijn, wateroplossingen immers van menschenfaeces worden bij honden niet geresorbeerd zonder merkelijke schade, hetwelk met hunne eigene excrementen niet het geval is.

Doch waardoor wordt de putride infectie der dieren door hun eigen darmcontenta tegengehouden? De proeven van STICH hebben dit nog niet aangewezen, maar wel hebben zij bepaald aangetoond, dat er een of ander van dien aard moet bestaan. Neemt men nu eens aan, dat eene ziekelijke verandering bij den mensch de middelen, waardoor de putride infectie wordt tegengegaan, voor een korteren of langeren tijd opheft, dan heeft men weder eene nieuwe en vrij krachtige bron voor het te voorschijn roepen der putride infectie bij den mensch. Bedenken wij daarbij, welk eene groote hoeveelheid vocht dagelijks door onze darmen gaat, dat deze hoeveelheid in ziekelijke toestanden drie of vier malen vermeerderd kan worden, dan kunnen wij ons eerst een denkbeeld vormen, niet alleen hoe krachtig de desinfecterende middelen zijn, die in ons ligchaam huisvesten, maar ook hoe ligtelijk rottende stoffen in aanmerkelijke hoeveelheid in het bloed kunnen komen, wanneer die middelen gedeeltelijk of geheel buiten werking zijn gesteld. Die middelen, om den overgang van rottende stoffen in het bloed te voorkomen, zijn, — zoo als we reeds aantoonden, — de toestand van het resorberend apparaat in de wanden der darmen, en de stof zelve, die ter resorptie wordt aangeboden. Om dus de resorptie van putride stoffen te voorkomen, moet het slijmvlies der darmen gezond en het contentum der darmen niet heterogeen zijn. Zoude het dus te verwonderen zijn, dat er ziekten voorkomen, die eenig en alleen door putride infectie ontstaan? Van veel belang is het te achten, dat de geneeskunde, vooral op den weg van het experiment en deugdelijke observatie trachte uit te vorschen, welke oorzaken, behalve de reeds genoemde, de ophooping van ontbonden stoffen in het bloed bepalen, en een antwoord op de vraag

(door de proefnemingen van STICH zoo zeer geregtvaardigd) te geven: Is een gedeelte der miasmata en contagia van zoodanigen aard, dat zij evenals een ferment, eene spoedige ontbinding en eene ophooping van rottende stoffen in het bloed veroorzaken?

Vergeten wij echter niet, dat het antwoord op deze vraag hoogst moeijelijk is, en de punten, waar men bij de beantwoording moet uitgaan, bijna nog niet bestaan. Er moet echter een tijd komen, dat men de ontbondene stoffen zelve in het bloed zal kunnen aantoonen. Eene zeer zeldzame oorzaak tot ziek worden door het ophoopen van rottende stoffen in het bloed is wel het opnemen van ontbonden stoffen van de maag uit, maar toch mag men wel bedenken, dat men bij darm-zieken en ten tijde dat ziekten der buiksingewanden heerschen, meer voor het gebruik van bedorven stoffen moet waarschuwen, dan zulks thans wel het geval is. Terwijl men het ooft en andere plantenstoffen nog als oorzaken van darmziekten beschouwt, en sedert eeuwen beschouwd heeft, waarvan de zekerheid echter in geen één opzigt nog bewezen is, verzuimt men de aandacht op bedorven of rottende voedingsmiddelen te vestigen.

Dat een *aanhoudend* en *uitsluitend* genot van bedorven en rottend voedsel schadelijk is, is reeds veelvuldig aangetoond, en hoe de werking van putride stoffen zich vooral door veranderingen in de darmen te kennen geeft, hebben wij boven gezien. Epidemieën hebben bovendien beide reeds genoegzaam bevestigd. Wie weet of een nader historisch onderzoek van volksziekten dit ook niet bevestigen zal, dat putride infectie veroorzaakt door het genot van rottend en bedorven voedsel, door het inademen van eene lucht opgevuld met gazsoorten, komende uit ontbondene stoffen, gelegen in slecht gespuide menschen-verblijven, en zoo vele oorzaken meer, zoo niet de eenige doch zeker eene der voornaamste oorzaken was van zoo vele moorddadige epidemieën. Hoe het zij, wij hopen door deze mededeelingen en los daarheen geworpen gedachten, de aandacht onzer kunstgenooten op dit punt gevestigd te hebben, in de verwachting, dat zij door experiment en observatie eenig licht over deze zaak mogen verspreiden. I.

ENDEMISCHE ZIEKTEN IN ZWEDEN. — Dr. MAGNUS-HUSS te Stokholm, heeft in het vorige jaar onder den titel van: *Om soerges endemiska sjukdomar* een werkje over de endemische ziekten in Zweden in het licht gegeven, waaruit hij zelf een uittreksel in de *Archives générales de Médecine* van Mei 1853 heeft geplaatst, waaruit wij het volgende overnemen:

De endemische ziekten in Zweden kunnen in twee afdeelingen gesplitst worden: 1°. zij, die aan zekere bepaald omschreven streken eigen zijn; 2°. zij, die meer verspreid, het gansche land eigen zijn. Met het oog op de eerste klasse, is het daarom het best de administratieve indeeling van Zweden in provinciën bij te houden.

In Lapland is de conjunctivitis chronica en wel het meest de granuleuse vorm, de endemische ziekten bij uitnemendheid, en het behoort tot de zeldzaamheden, een Laplander te vinden, die niet van zijne eerste jeugd af roode en tranende oogen heeft. De toestand der conjunctiva herstelt zich eenigermate gedurende den zomer, wordt echter erger in den winter, en vooral gedurende de lente. Deze aandoening wordt veroorzaakt en onderhouden door het verblijf in hutten, die steeds met een dikken rook zijn opgevuld; het vuur wordt in het midden der woning aangestoken en de rook moet zich door eene zeer naauwe opening, in het konische dak gemaakt, eenen weg banen. In de lente, wanneer de zon weder komt opdagen, zijn de onmetelijke sneeuwvlakten, zonder eenig donker rustpunt voor het oog, waar de zonnestralen het glinsterend wit der sneeuw nog verhoogen, eene andere oorzaak der oogontsteking.

In Noord-Bothnië komt de Bothryocephalus zóo veelvuldig voor, dat men hem gerust als een endemisch parasiet mag beschouwen. Hoofdzakelijk wordt hij bij de kustbewoners der Bothnische golf gezien, volgt de oevers der zee en dringt langs de oevers der rivieren tot in het binnenland door, en verdwijnt waar de bergstreek begint, d. i. ongeveer 8 mijlen van de kusten. Men zal in deze streken zelden een huisgezin treffen, waarvan niet een of meer leden door deze plaag zijn bezocht, ouden zoowel als jongen, pas geboren kinderen en grijsaards. De vreemdelingen die zich in het land vestigen, worden er na een korter of langer verblijf mede behebt. De inboorlingen zoeken de oorzaak in hun voedsel, hoofdzakelijk uit visch en vooral zalm bestaande. De geneeskundigen beschuldigen echter het slechte drinkwater, omdat de ondervinding aangetoond heeft, dat de worm vooral in de streken waar slecht drinkwater wordt aangetroffen, veelvuldig gezien wordt, en dat men hem hijna geheel niet in de bergachtige streken vindt, waar helder en zuiver drinkwater wordt gevonden.

De provincie Angermanland verdient als de noordelijkste grens der scrophulosis herdacht te worden. Van het N. beginnende, begint de scrophulosis haar sporadisch karakter te verliezen en eene meer algemeene ziekte te worden. In Zweden toch gaat de scrophulosis noordwaarts niet hooger dan op 63° N.B. en 35° O.L., hoe meer zuidelijker men afdaalt, hoe veelvuldiger en heviger deze ziekte voorkomt.

De elephantiasis Graecorum wordt in Zweden alleen in de provincie Helsingeland en wel endemisch aan den oever van de rivier Ljusnan aangetroffen. Volgens officiële bescheiden neemt deze ziekte sedert de laatste 10 jaren zeer langzaam af. In de vorige eeuw was deze ziekte nog endemisch aan de boorden van de vier groote rivieren dezer streken, nu is zij daar verdwenen en bepaalt zich uitsluitend tot de oevers van den Ljusnan. Dáar is zij volstrekt hereditair, ofschoon zij nu en dan één geslacht overspringt en het volgende treft, en dikwijls meer aan vaderszijde dan aan moederszijde. De elephantiasis breekt op den ouderdom van 25—30 jaren uit, en de ongelukkige lijders bezwijken eerst na een lijden van 20—30 jaren. Mannen worden meer

aangedaan dan vrouwen; de verhouding is 6 : 1. Behalve de erfelijke voorbeschiktheid en ook onafhankelijk daarvan, ziet men haar bijna uitsluitend in dorpen in moerassige streken gelegen, of die' veel van de overstroomingen van de rivier te lijden hebben.

In Dalecarlië heerscht de kropziekte en de dysenterie endemisch. De krop ziet men in de dorpen rondom de hoofdplaats der provincie en die door hooge bergen omringd zijn; zij tast uitsluitend vrouwen aan, en is over het algemeen niet zeer hevig. In geene andere provincie wordt deze ziekte gezien. Aan den oever van het Siljam-meer heerscht ieder jaar de roode loop in Aug. en Sept. dan eens goed dan weder kwaadaardig, wanneer hij zich ook wel verder uitstrekt en eene werkelijke epidemie voor de gansche provincie wordt.

In Dahlsland is de croup endemisch in eene plek die 4 vierkante mijlen in omtrek heeft, en gelegen aan de uitmonding eener groote rivier in het groote Wenermeer en is zeer blootgesteld aan N. winden. De meeste gevallen komen gedurende het koude jaargetijde en bij het heerschen van N. winden voor. Kinderen van 1—6 jaren worden aangetast en van de 100 kinderen blijft ten hoogste ½ vrij.

De provincie Bohuus, gelegen aan de kusten van de Noordzee is de hoofdzetel der Radesyge, die Lepra van het Noorden. In 1850 heeft Dr. KJERRULF, eerste geneesheer van het ziekenhuis voor lijders aan radesyge, een zeer compleet en uitgewerkt boek over deze ziekte geschreven, en aangetoond dat er volstrekt geen verband tusschen de syphilis en deze ziekte bestaat, dat alléén de laagste volksklasse er door aangetast wordt, vooral de visschers, die hoofdzakelijk van visch leven, en daarbij een hoogst ellendig leven slijten en buitengemeen morsig zijn.

West-Gothland hoe gezond overigens ook, — waartoe zijne gunstige ligging niet weinig bijdraagt, — levert echter een voorbeeld, hoe hardnekkig de Zweedsche boer aan zijne overgeleverde vooroordeelen vasthoudt. Op eene bevolking van eenige duizende menschen nl., zal men naauwelijks één vinden, die geheel vrij is van schurft, die behalve door de onzindelijkheid, nog door een eeuwen her dagteekenend vooroordeel onderhouden wordt, dat de schurft voor alle andere ziekten behoedt, en dat men met schurft op zijn ligchaam voor geene andere ziekte behoeft te vreezen.

In Oost-Gothland is sedert 1825 de ophthalmia purulenta aegyptiaca ingesleept, en eerst in de laatste jaren is het gelukt haar voor goed paal en perk te stellen, nadat zij menigvuldige slagtoffers had gemaakt. In de provincie Blekingen en vooral in de stad Carlshamm met 6000 inw. in eene der valleijen en aan twee zijden door hooge bergen ingesloten, zijn de congestiën naar het hoofd, en de ontsteking der hersenen epidemisch, vooral onder kinderen van 1—4 jaren, zoodat er volgens de statistieke bescheiden 30—40 van de 100 daardoor worden aangetast. De ziekte heerscht vooral in de herfst en het voorjaar.

Onder de endemische ziekten van geheel Zweden mag men de tusschenpoozende koortsen, de scrophulosis, de pyrosis en de chlorosis tellen. De intermittentes komen in Zweden van de zuidelijkste provinciën tot aan de 60° breedtegraad aan de kusten van de Baltische zee voor, hooger noordelijk ontmoet men ze zeer zeldzaam, en dan nog wel bij menschen, die gedurende eenigen tijd zich in het Z. hebben opgehouden en nu naar hun land terugkeeren; hooger dan 60° breedte, zijn intermittenten bepaald onbekend, overigens zijn zij in Zweden over het algemeen vrij goedaardig. De scrofuloeis is hier algemeen onder het volk tot op de 63° breedtegraad, hooger ten noorden wordt ook zij zeer zeldzaam. Hare toenemende verspreiding in het zuiden vooral, dagteekent sedert het invoeren van den aardappel, over het algemeen is zij vrij goedaardig. De meest voorkomende ziekte echter, die zich van de zuidelijkste tot de noordelijkste grens uitstrekt en die door onzen schrijver, eene nationale ramp genoemd wordt, is de pyrosis. De oorzaak zoekt hij vooral in het onmatig gebruik van brandewijn, gevoegd bij een zeer zwaar voedsel, bestaande bij de handwerkslieden uitsluitend uit gezouten spijzen, gezouten of gerookt vleesch en spek, aardappelen, gestremde melk en hard brood, meestal van gerst of haver gebakken. Sedert 20 jaren heeft zich onder de landelijke bevolking van Zweden de chlorosis in zoodanig hevigen graad gevestigd, dat zij als de heerschende ziekte der jeugd beschouwd wordt, vooral worden de meisjes tusschen de 15—20 jaren aangetast, maar ook chlorotische jongelingen zijn geene zeldzaamheden. Eene niet chlorotische vrouw is eene uitzondering. Het volk beschouwt deze nieuwe ziekte als eene straf van den hemel, en als voorlooper van het einde der wereld, als een bewijs van steeds toenemende verzwakking des menschelijken geslachts. HUSS heeft met zorg naar de oorzaken dezer ziekte gezocht en gevonden, dat zij gelegen zijn in een schrikbarend toenemend gebruik van sterken drank, waar aan zelfs zeer jonge kinderen zich schuldig maken, en het verlaten der vroegere, voor het klimaat zóo geschikte kleeding gepaard met de sterk toenemende afkeer voor het boerenwerk onder het vrouwelijk gedeelte der landelijke bevolking. Het gebruik van sterken drank is eerst sedert 40 à 50 jaren zoo sterk toegenomen, door de onvoorzigtige handeling der regering, die de vervaardiging van sterke drank eerder verligt dan bemoeijelijkt. Het is een vooroordeel dat men in het koude noorden sterken drank moet drinken.

VOLKSMIDDELEN TEGEN DE SLANGENBEET. — In het Tijdschrift van Nederlandsch Indië van 1846, in de *Biang Lala* van 1852 en 1853, werden, omtrent den *rhinocerushoorn* mededeelingen gedaan, die aan het wonderdadige grenzen. Wij laten den ophef omtrent dit middel en zijne aanprijzing in die mededeelingen voor rekening der schrijvers. Ons boezemen ze door het fabelachtige wat er in voorkomt en door het gemis aan alle bevestiging door wetenschappelijk onderzoek van deskundigen voorzeker niet het minste vertrouwen in, maar wij brengen alleen de vermelde hoofdzaken, als bijdragen tot de kennis van aangeprezen

volksmiddel, over.

In de eerste mededeeling in 1846 van den Heer P. W. HOFLAND te Passoeroean werd melding gemaakt van proeven met kleine stukjes rhinoceroshoorn, ongeveer ¼ streep dik en van een omvang van een *gobang* genomen. Bij vijf personen, die door slangen gebeten waren, werden die stukjes, na twee of drie minuten in azijn te zijn gelegd, op de wond gedaan. Binnen een half uur waren die personen genezen. De hoorn doet eene buitengewone werking; legt men dien eenigzins van de plaats, waar de slang gebeten heeft, verwijderd, trekt hij ouwillekeurig naar die plaats toe! Als men den hoorn er weder afneemt en een half uur in melk of water legt, om het vergif er uit te laten trekken, is hij weder zoo goed als te voren.

Een tweede mededeeler in de *Biang lala* gelooft niet aan de magnetische aantrekkingskracht van wond en hoorn, ook niet aan de genezing binnen een half uur. Hij vindt het beter, dat men den hoorn op de wond zelve legt. Zijne proefnemingen leerden hem, dat, zoodra de hoorn zich op de wond vasthecht, de gekwetste dadelijk verligting voelt. Men moet zich wel onthouden den hoorn van de wonde af te trekken, maar afwachten tot deze er van zelven afvalt, iets dat gewoonlijk tusschen 16 à 24 uren geschiedt. Men bespeurt alsdan aan den binnenkant van den hoorn een paar droppels vocht als zuiver water, zijnde *het uitgetrokken vergif*. Gedurende de aanwending, en vooraf in den beginne, gevoelt de patient een kriebelachtig en jeukend gevoel, dat echter langzamerhand ten eenemale verdwijnt.

»S. heeft inlanders gezien, door vergiftigde slangen gebeten, die, bereids onmagtig en blaauw opgezet, als dood ter nederlagen (bewijs, dat het vergif zich geheel door het bloed verspreid had), door de aanwending van den hoorn reeds den volgenden dag in staat waren hunne werkzaamheden te hervatten."

»Nadat het schijfje hoorn van de wonde is afgevallen, legt men het eenige minuten in kokenden azijn en niet in melk of water, zoo als de berigtgever in het Tijdschrift van Neêrlandsch Indië meldt; een diergelijk stukje hoorn kan verschillende reizen gebruikt worden en verliest niets van zijne kracht."

»Het gebruik en de waarde van den rhinoceros-hoorn schijnt thans langzamerhand onder de bewoners der Soenda-landen bekend te worden, daar zij den hoorn niet dan voor den vijf of zes dubbelen prijs van vroeger afstaan."

»Eenige jaren geleden (1848 & 1849) kocht men een rhinoceros-hoorn van middelmatige grootte, in de omstreken van Garoet, waar zich, en vooral op de nabijliggende Telaga Bodas, eene menigte rhinocerossen bevinden en zoo ook op Tjikandang en Bodjong Rando, aan de zuidkust der Preanger, voor 8, 9 en 10 guldens, terwijl men thans niet, dan met vele moeite, voor 40, en 45 en 50 guldens zulk een hoorn erlangt."

»Het is bekend dat de Chinezen dezen hoorn ten allen tijde als medicijn hebben beschouwd, om verloren krachten terug te erlangen; of de hoorn dat effect heeft is ons onbekend; zeker echter is het, dat de Chinezen dien hoorn zooveel mogelijk opkoopen.

»Wij herinneren ons, in vroegere jaren, van Persische, Arabische en Chinesche vorsten te hebben gelezen, die nimmer dan uit prachtig gemonteerde drinkhoornen eenige drank tot zich namen, uit vrees van vergiftigd te worden, daar toch die hoorn (waarschijnlijk die van den rhinoceros) onmiddelijk den drank, wanneer er vergif in aanwezig was, aan het bruisen bragt en uit den beker wierp!"

»Zoude de rhinoceros-hoorn in het moederland niet, met het beste gevolg voor de genezing van den dollen hondsbeet kunnen worden aangewend? vraagt die mededeeler.

Wij vergaten nog, dat hij zegt tijdens zijn lang verblijf in de Soenda eilanden de gelegenheid gehad te hebben, ten minste een twintigtal inlanders door de aanwending van den rhinoceroshoorn van slangenbeet genezen te zien.

Naar aanleiding dezer mededeelingen volgde een derde berigt van den Heer HEYS, postopziener te Tandjong Oost, over de genezing van een inlander, die drie dagen na de beet eener slang »geheel opgezwollen was, en bij wien het vergif zoodanig door het gansche ligchaam was gedrongen, dat hem de tanden los in de mond stonden." Eene proef met den rhinoceroshoorn werd genomen, waarna reeds dadelijk verligting, na weinige dagen groote verbetering en na 12 dagen geheele genezing volgden.

Men ziet hier uit, dat de berigtgevers weinig overeenstemmen in hunne waarnemingen. Terwijl de eerste allen in een half uur genezen zag, ontkent dit de tweede, en geeft de derde een verhaal, dat, zoo het waarheid behelst, gewis nog eene andere duiding toelaat, dan genezing door rhinoceroshoorn. Overigens blijkt reeds uit een reisverhaal naar de Kaap de Goede Hoop en de binnenlanden van Afrika in 1802 en 1803, dat daar in dien tijd aan den rhinoceroshoorn de eigenschap van tegengif te zijn, en het gif uit de bokalen uit te werpen, reeds werd toegeschreven.

De *Slangensteen* schijnt door dit middel op den achtergrond te worden geschoven, hoezeer de volksmening was dat de beet eener vergiftige slang dikwijls op eene wonderdadige wijze, door de oplegging daarvan wordt genezen en voorbeelden worden opgesomd, waarin bij de hevigste verschijnselen van vergiftiging toch de kracht van den aangebragten slangensteen een gelukkigen ommekeer in de kwaal deed ontstaan, en eene algeheele herstelling ten gevolge had. »Hoe spoediger men na het ontvangen van eene beet, den steen, na dien in melk ververscht te hebben, op de wonde legt, hoe spoediger de herstelling volgt. De steen kleeft op de wond, en laat niet los, dan nadat alle gevaar geweken is."

Nog krachtiger middel schijnt de *slangenplant* van Zuid-Amerika, de *Bejuco di Guaco*, waarvan het sap der bladeren een beproefd tegengif tegen alle vergiftige slangenbeeten daarstelt. De *Guaco* is eene soort van wilg met donker groene bladeren en violetkleurige en

gele bloemen, welke in trossen groeijen. Zij bloeit onder de schaduw van andere boomen aan de oevers der beken, en wordt in de koudere bovenlanden niet gevonden, in welke zich echter ook geene slangen ophouden. Men kan het uit de bladeren getrokken sap zoowel tot genezing van de beet, als tot praeservatief middel, drinken en in het laatste geval kan men straffeloos de gevaarlijkste slangen aanraken. Langen tijd bleven deze eigenschappen van de *Guaco* als een groot geheim verborgen, dat slechts aan weinige inboorlingen van Zuid-Amerika bekend was. De ingewijden verwierven zich door die kennis aanzienlijke belooningen, zoowel van hen, die door slangen waren gebeten als van de nieuwsgierigen, die de proefstukken dezer slangentemmers kwamen bijwonen. Thans echter is de geneeskundige kracht dezer plant overal bekend, en hare uitwerking wekt bij niemand meer de verbazing op.

Inenting van een infusie van de *Guaco*, het innemen van een paar eijerlepeltjes, zelfs het kaauwen van de bladeren wordt voldoende gerekend. Dit voorbehoedmiddel wordt behalve door slangentemmers, ook door hen gebezigd, wie hun beroep, zoo als dat van slager of houthakker in de digte zuidelijke wouden, waar het van gevaarlijke kruipende dieren wemelt, roept.

De legende, welke de Indianen omtrent de ontdekking van dit reddend middel opdisschen, heeft iets aantrekkelijks. In de warme landen, zegt men bestaat een vogel van de soort der gieren, de Gavillan genaamd, wiens hoofdvoedsel uit slangen bestaat. Wanneer deze roofvogel op zijn slagtoffer jagt maakt, stoot hij een luiden, eentoonigen kreet uit, welks geluid het woord „*Guaco*" teruggeeft. De Indianen verbeelden zich, dat die kreet dient om de slangen te roepen, over welke deze vogel eene geheimzinnige magt uitoefent en dat dit geluid haar uit hare verborgene holen te voorschijn roept. Tot dusverre de overlevering. Wat nu volgt behelst de waarheid: de inboorlingen verzekeren, dat de Gavillan, bevorens de slangen aan te raken, steeds van de bladeren der *Guaco* eet. Toen men dit waarnam, kwam men op het vermoeden, dat deze plant een tegengif inhield en het onderzoek bevestigde dit volkomen (!).

De mededeeling van deze volksmiddelen zijn gedeeltelijk een gevolg van het in het vorige jaar gebeurde met een oppasser in de zoölogical-garden te Londen (zie Weekblad II, p. 495). Van daar de aandrang waarmede in N. I. die zaak in de laatste maanden werd behandeld.

KOFFIJ EN HARE VERVALSCHINGEN. — Reeds voor ongeveer twee jaren verklaarde de reeds meermalen in ons blad genoemde *Analytical Commission* op grond van hare onderzoekingen, dat het bijna onmogelijk was, zich te Londen echte gemalen koffij aan te schaffen, dat zij niet alleen bijna standvastig in hoogen mate vervalscht werd met cichorei, gebrande suiker enz. doch dat ook tot vervalsching der cichorei een aantal verschillende meer of min voor de gezondheid schadelijke artikelen gebezigd worden. De vervalsching van koffij met cichorei, was toen door een besluit van den minister van financiën gewettigd, het zeldzaam voorkomen van zuivere koffij kon dus geene verwondering baren. Nadat er reeds van verschillende kanten met kracht bij de regering was aangedrongen, op de intrekking van genoemd besluit, en reeds verschillende ministeriën elkander hadden opgevolgd, zonder dat in dezen eenige maatregelen werden genomen, vestigde de tegenwoordige Min. van financiën eindelijk zijne aandacht op de zaak. Hij ziet geen bezwaar in eene vermenging van cichorei met koffij, doch bepaalt eenvoudig, dat dit mengsel zal moeten verkocht worden in pakketten, met het opschrift »mengsel van cichorei met koffij," op de buitenzijde gedrukt, op boete van 100 pond st. voor hen die de gemelde woorden weglaten.

Ten einde zich te vergewissen of de wet, dus veranderd, den eerlijken handelaar beschermt of de belangen van het publiek waarborgt, heeft de *Anal. Com.* nogmaals een aantal monsters van koffij, bij verschillende handelaars gekocht, aan een onderzoek onderworpen, en deelt daarvan de resultaten in *The Lancet* van 23 April mede. Deze leerden dat van 34 monsters, die alle voor koffij gekocht waren, slechts 3 zuiver waren, terwijl niet minder dan 31 verschillende hoeveelheden cichorei bevatteden, sommigen voor ½, de meeste voor de helft, eenige bestonden bijna geheel uit cichorei. Dertien der monsters droegen het bovengemelde opschrift niet, ofschoon 10 daarvan met cichorei vervalscht waren. Als een bewijs van de wijze waarop de kooplieden volgens de bedoelingen van de regering ten opzigte van dit opschrift handelen, kan dienen, dat velen de letters daarvan door eene vouw van het papier, waarin de koffij gepakt is, verbergen, of er een tweeden omslag omheen doen, waarop het opschrift ontbreekt. Bovendien veronderstelt het nieuwe besluit, dat iedereen, zoowel man, vrouw als kind, die koffij koopt, lezen kan, terwijl een groot aantal der bevolking van het vereenigd koningrijk daartoe niet in staat is. De commissie zegt, dat het resultaat van haar onderzoek in één opzigt eene bepaalde verbetering heeft leeren kennen, namelijk dat in geen geval een ander inmengsel buiten de cichorei werd ontdekt. Men zou echter hieruit een verkeerd besluit trekken, wanneer men waande dat de vervalschingen der cichorei hadden opgehouden. De commissie heeft van eene geloofwaardige zijde vernomen, dat er eene der voorsteden van de hoofdstad eene fabriek bestaat, die zich uitsluitend bezig houdt met de vervaardiging van eene valsche cichorei, die geheel uit geroosde wortelen bestaat, terwijl eene tweede cichorei verzendt, die in hoogen mate met geroosde bedorven scheepsbeschuit is vervalscht. Zij besluit haar rapport met te zeggen, dat het jongst besluit ter regeling van den verkoop van koffij en cichorei afgekeurd wordt door de reden, de regtvaardigheid en door zijne praktische toepassing.

MIDDEL TEGEN DE KRAMP BIJ CHOLERALIJDERS. — GUYON, de inspecteur van de militaire gezondheidsdienst in Afrika, deelde dit middel aan de

Academie der Sciences in Sept. 1852 mede. Men keere den voet naar de voorzijde van het onderbeen, door de hiel met eene hand te vatten, terwijl men met de andere de punt van de voet ombuigt. De krampen der vingers en handen verdwenen, even als die der beenen, door de extensie de vingers op de hand, en van de hand op de rugvlakte van den voorarm. Men houdt daartoe den voorarm met eene hand vast, en nadat men met de andere de krampachtige deelen heeft gegrepen, buigt men ze naar den voorarm om. Die ombuiging geschiede langzaam.

BOEKAANKONDIGING.

C. CANSTATT'S *bijzondere Ziekte- en Genezingsleer uit een klinisch standpunt bewerkt.* Vijfde (Supplement) Deel, door Dr. E. H. HENOCH. Naar het Hoogduitsch bewerkt door Dr. J. L. DUSSEAU. 1e en 2e Afl. Utrecht en Amsterdam, bij VAN DER POST, 1852.

Wanneer men de bibliotheken van de meesten onzer vaderlandsche kunstbroeders wilde in oogenschouw nemen, geen twijfel of men zoude bijna in elke de kliniek van CANSTATT aantreffen, het zij in het oorspronkelijke, het zij in de hollandsche vertaling. Niettegenstaande er gegronde aanmerkingen op dat werk te maken zijn, bezit het echter ook vele onmiskenbare verdiensten, waardoor het zich niet ten onregt eene zoodanige populariteit verschaft heeft. Er zijn evenwel thans sedert de uitgave van het oorspronkelijke, reeds ongeveer 10 jaren verloopen en het gebouw der wetenschap is weder aanmerkelijk vergroot geworden en heeft op menig punt niet onbelangrijke reparatie ondergaan. Geen wonder dus dat CANSTATT'S werk langzamerhand toenam in onvolledigheid en de behoeften van den arts minder dan vroeger bevredigde. Het was daarom een gelukkig denkbeeld toen HENOCH, de reeds als schrijver gunstig bekende privaat-docent te Berlijn, de taak op zich nam, van het ontbrekende aan te vullen, en CANSTATT'S werk tot op den laatsten tijd bij te werken. De bezitters van het oorspronkelijke zijn er hem dankbaar voor, en zij die de hollandsche vertaling verkozen, zullen eveneens met genoegen vernomen hebben, dat de bevoegde hand van Dr. DUSSEAU eene nederduitsche bewerking van dat supplement voor onze landgenooten gereed maakte.

Met deze bewerking willen wij thans onze lezers in korte trekken nader bekend maken.

Twee afleveringen zien reeds het licht en zullen weldra door nog 2 of 3 andere, met welke het werk compleet is, gevolgd worden. De eerste dezer afleveringen welke ons tot dus verre alleen gewierd, bevat de volgende onderwerpen:

1ste *Deel* 1ste *Afdeeling*. Hypertrophie en atrophie, onder welke laatste ook de atrophie musculaire progressive van ARAN behandeld wordt, eene ziekte die volgens andere onderzoekers (zie Weekblad III, pag. 164) (teregt?) onder de verlammingen wordt gerekend. — 2de *Afdeeling*. Ziekten des bloeds. Plethora, Anaemie en Chlorosis. De laatstgenoemde ziekte wordt vrij uitgebreid behandeld; de latere gevoelens over den oorsprong der vaatgeruischen, als ook de tropische geophagie, vinden er hunne plaats, en als bijvoegsel wordt afzonderlijk melding gemaakt van de meermalen voorkomende combinatie van struma, exophthalmos en hartlijden, eene combinatie die nog op een eigen naam schijnt te wachten, om hare plaats in de slagorde der menschelijke kwalen in te nemen. Daarna krijgen de congestie, de hyperaemie en de ontsteking eene beurt, benevens de bloedvloeijing en de bloedersziekte. — 3de *Afdeeling*. Ziekelijke afwijkingen der afscheiding. Hieronder worden gebragt de waterzucht, vooral de Brightsche ziekte, die hoofdzakelijk volgens FRERICHS en REINHARDT beschreven wordt, en die men daarom misschien eerder bij het hoofdstuk over de ontstekingen zouden gedacht hebben aan te treffen, verder de kanker, de tuberculosis en de scrofulosis. Ook deze drie laatste ziekten maken een eenigzins vreemd figuur onder de afscheidingen. Wij willen echter de gekozene klassificatie niet te hard vallen, omdat zij tot de onderwerpen zelve weinig afdoet en omdat er wel geene zal te vinden zijn, die vrij zal blijven van alle aanmerking. — 4de *Afdeeling*, Lithiasis. — 5de *Afdeeling*, vorming van ingewandswormen. — 6de *afdeeling*, koorts. — De 7de *afdeeling* is weder van ruimeren omvang. Zij bevat het belangrijke onderwerp der zenuwziekten.

Het *tweede deel* behelst de specifieke ziekteprocessen. Eene *eerste klasse* wordt hierbij gevormd door de acute kosmische ziekten. tot wier 1ste orde al verder gerekend worden, de specifieke exanthematische processen, zoo als; variola, varicella, vaccina, scarlatina, morbilli, miliaria, erysipelas, urticaria en zoster, terwijl de 2de orde de »malaria smetziekten" bevat, namelijk: tusschenpoozende koorts, gele koorts en asiatische cholera.

Ziedaar de inhoud der eerste aflevering. Dat de gebreken, die aan elk bijvoegsel eigen zijn, ook hier niet konden vermeden worden, b. v. ongelijkmatigheid van bewerking of gebrek aan eenheid, spreekt van zelf. Overigens zal men, moge bij het lezen ook hier en daar de wensch tot eene meer historische behandeling niet kunnen onderdrukt worden, het boek niet onvoldaan uit de handen leggen. Het bevat veel lezenswaardigs en geeft in een korten en duidelijken vorm de aanwinsten terug, welke de wetenschap in den jongsten tijd deelachtig werd. Terwijl hierbij, gelijk gewoonlijk, de nederlandsche literatuur door den buitenlandschen schrijver werd over het hoofd gezien, heeft de vertaler teregt begrepen deze gaping te moeten aanvullen, waardoor de nederduitsche bewerking het oorspronkelijke in volledigheid overtreft. De stijl is vloeijend, druk en papier zijn goed, de correctie laat wel iets te wenschen over.

J. M. S.

BERIGTEN.

BINNENLAND

AMSTERDAM. In de *Economist*, tijdschrift voor Staathuishoudkunde van J. L. DE BRUYN KOPS, Mei 1853 is door Mr. W. DE SITTER van Groningen, een opstel geplaatst ten titel voerende »*Een woord over de openbare gezondheidsregeling.*" Daarin wordt gehandeld over ongezonde woningen, de nadeelen voor ligchamelijke welvaart en zedelijkheid die daarmede zijn verbonden, over het congres van hygiène te Brussel, (waaraan de S. heeft deelgenomen) enz. Wij verheugen ons zeer in dit nieuwe blijk van belangstelling van de zijde der niet-geneeskundigen. Het voldoet aan een wensch door ons zoo menigmaal geopperd, dat in publieke geschriften, die ook in andere handen, dan van geneeskundigen komen, het onderwerp der gezondheidsregeling zou worden gewaardeerd. Wanneer dit geschiedt met kennis van zaken, zoo als in het boven genoemd opstel, dan mogen wij verwachten dat de woorden, van die zijde zoo geheel onpartijdig uitgesproken, een' gunstigen invloed zullen uitoefenen op de publieke meening, die in ons land omtrent het gewigt van dit onderwerp nog te weinig gevestigd is, en op den wensch door den S. uitgesproken: »dat weldra eene organisatie van de algemeene gezondheidsregeling op eenen wetenschappelijken voet, de regering zoowel als de gemeentebesturen in staat zal stellen om de gebreken welke er op verschillende plaatsen van ons land in die regeling bestaan, grondig te leeren kennen, de oorzaken daarvan op te diepen, en de middelen aan de hand te doen, om die oorzaken weg te nemen, opdat met de oorzaak ook het kwaad verdwijne. Wij mogen ons vleijen dat daardoor de aandacht van zoo menig gemeentebestuur, dat tot verbetering van den algemeenen gezondheidstoestand nog niets heeft gedaan meer bepaald op het gewigtige van dat onderwerp zal worden gevestigd, daar dan eene menigte bekwame mannen geroepen, om van dat onderwerp eene gezette en ernstige studie te maken, aan de regering dat licht en dien raad zouden verschaffen, welke zij behoeft, om goede voorschriften aan de gemeentebesturen te geven, aan deze de uitvoering en de keuze der middelen daartoe overlatende. Ook de philantropie, in ons land in den laatsten tijd reeds zoo sterk ontwikkeld, zou daardoor een nieuw veld ter bearbeiding zien opengesteld, een veld dat de rijkste en heerlijkste vruchten kan opleveren. Een van die vruchten zal reeds dadelijk zijn, dat een gedeelte der natie krachtiger en gezonder, beter en zedelijker, ijveriger en spaarzamer zou worden; dat aldus het voortbrengend vermogen zou worden vermeerderd, terwijl tevens het onvruchtbaar verbruik, zoo wel in bedeelingskosten voor de armen, als in verkwisting enz. door de armen, in dezelfde verhouding afneemt." Mogen de woorden, welke de juiste rigting aanwijzen, voor den gang van zaken die men wenscht in te voeren, gehoord en opgevolgd worden.

NEDERLANDSCH INDIE. — Door den Gouverneur-Generaal is de off. v. gez. 2de kl. F. ENGELKEN bevorderd tot off. v. gez. 1ste kl, en geplaatst bij het groot millitair hospitaal te WILLEM I.; aan den Heer A. K. J. L. W. PFLAUM is eene acte van toelating tot de genees- en heelkundige praktijk uitsluitend voor het eiland Billiton uitgereikt. Verder zijn geplaatst te Amboina, de off. v. gez. 1ste kl. F. SCHMITT, te Weltevreden de off. v. gez. 1ste kl. J. HARTZFELD en E. A. LANGE, te Ngawie, Oenarang en Westkust van Sumatra de off. v. gez. 2de kl. F. L. W. VOGLER, A. ROSMAN en J. BOOMSMA.

— De cholera wordt gezegd alleen nog op Sumatra en in de assistentresidentie Benkoelen, hoewel niet in hevigen graad, voor te komen.

BIBLIOGRAPHIE.

A. Cramer: Over de plantaardige vormingen bij den Favus, vooral in hare betrekking tot deze ziekte. Met afbeeldingen. Tiel, 1853, Gebr. Campagne.

Ch. West: Lessen over de ziekten van zuigelingen en kinderen, door *P. C. Tyken*, met eene voorrede en aanteekeningen van *G. H. Ph. Groshans*. Eerste stuk. Tiel, 1853, Campagne *f* 2.40.

H. Stannius: Beobachtungen über Verjüngungsvorgänge im thiaerischen Organismus. Rostock, 1853, Stiller.

R. Ulrich: De Catoptrices et Dioptrices im oculorum morbis cognoscendis usu atque utilitate. Gotting, 1853. Dieterich.

Rothmund: Ueber Radical-Operation beweglicher Leistenbrüche. München, 1853, Kaiser.

J. Lindwurm: Der Typhus in Irland beobachtet im Sommer 1852. Erlangen, 1853, Enke. 14 ngr.

A. Debay: Hygiène et perfectionnement de la beauté humaine dans ses lignes, ses formes et sa couleur. Théorie nouvelle des aliments et boissons. Digestion. Nutrition. Art de développer les formes en moins et de diminuer les formes en plus. Orthopédie. Gymnastique. Education physique. Hygiène vestimentaire. 2e Ed. Paris, 1853, Masson, fr. 2.50.

Defer: Optique oculaire. Myopie, presbyopie, amblyopie, lunettes. Mets, 1853, Imp. de Gangel. 1½ f.

F. Roubaud: La danse des tables, phénomènes physiologiques démontrés. 1re et 2de Ed. Paris, 1853, Imp. de Racon, fr. 1.—.

Ch. Anglada: Traité de la contagion, pour servir à l'histoire des maladies contagieuses et des épidémies. Tom. I. Paris et Montpellier, 1853, J. B. Baillière et Sevalle. 26½ feuil.

E. Wilson: Healthy Skin: a popular Treatise on the Skin and Hair, their Preservation and Management. 4e Ed. London, 1853. 2 s. 6 d.

S. Scott Alison: The medication of the interior of the Larynx and Trachea. London, 1853, 2 s. 6 d.

A. King: On Diseases affecting the voice and Respiration. London, 1853. Hope and Co. 2 s. 6 d.

W. Stevens: Observations on the nature and treatment of the Asiatic Cholera. London, 1853, H. Baillière 10 s. 6 d.

J. Alderson: On the Pathology and Treatment of acute Rheumatism. London, 1853, J. W. Parker and Son. 4 s. 6 d.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. | ZATURDAG, 11 JUNIJ 1853. | 24.

KLINIEK.

NOG IETS OVER URAEMIE.

DOOR Dr. C. GOBÉE.

Het behoort tot de eigenaardigheden in de ontwikkeling der ziektekunde, dat men van de vroegste tijden af geheele reeksen van verschijnselen te regt of ten onregte afleidde van en terugbragt op physische en scheikundige veranderingen van een of meer *vochten*. De pathologische scheikunde speelt hierdoor eene niet minder gewigtige rol in de geneeskunde dan de pathologische anatomie. Het is echter duidelijk, dat de uitkomsten dier laatste meer zekerheid en stabiliteit aanbieden dan die der eerste. De organische veranderingen toch, welke gedurende het beloop eener ziekte plaats hebben, zijn (met uitzondering van eenige weinige toestanden, zoo als: de hyperaemie, de onbekende grootheden van sommige zenuwaandoeningen, welke wij met den naam van neurosen, dynamische ziekten bestempelen), minder versatiel en vergankelijk dan de scheikundige, welke door de steeds voortdurende stofwisseling nimmer stil staan en derhalve met het meeste regt den naam van »processen" verdienen. Hoewel ook de oude geneeskundigen hunne humoraalpathologie hadden en de leer van de zwarte en gele gal, van het slijm enz. door de geneeskunde aller tijden gevlochten is, gelijk de roode draad door de Engelsche vlag, zoo kon die leer evenwel geen stand meer houden van het oogenblik af, dat eene meer gelouterde physiologie hare ongegrondheid aangetoond heeft.

Geheel anders is het gesteld met de nieuwere humoraalpathologie, een kind der nieuwere organische scheikunde, welke van hare vroegste ontwikkeling tot heden, bij alle practici de levendigste belangstelling heeft verwekt als de hoeksteen onzer hoop en verwachting: dat wij vroeger of later *door haar vooral* een helder inzigt zullen krijgen in de duistere wegen van het gezonde en zieke leven. Onze hoop werd ook aanvankelijk niet teleurgesteld en dankbaar herinnert zich de rationele arts het licht, dat wij door de organische scheikunde verkregen hebben in het wezen van zoo vele toestanden, van welke wij vóór hare ontdekkingen slechts een onvolledigen of in het geheel geen zamenhang konden vinden. Wij noemen hier slechts de leer der voedsels en der voeding — dat groote armamentarium van den practischen arts — en hare toepassing op de diaetetica van den gezonden en zieken mensch, waardoor de geneeskunde zoo magtig ingrijpt in de geheele staathuishoudkunde, wier hoogste doel is, door de verbetering van de stoffelijke belangen der maatschappij, hare zedelijke en intellectuële te bevorderen; de diaetetica, zeggen wij, door toepassing van welke de geneeskundige in staat is, aan zijne hoogste roeping te beantwoorden: de ziekten namelijk door zijne raadgevingen te voorkomen of te keeren. Dankbaar herinneren wij ons voorts de toepassing der organische scheikunde in verband met microscopie op de kennis van vele ziekteprocessen, van welke wij hier slechts eenige weinige doch voorname zullen noemen, zoo als: de abnormale zuurvorming van kinderen en volwassenen, de acute maagverweeking der kinderen, de dyspepsie in haren geheelen omvang, de leer van den infarctus en de verstoppingen, de betere kennis van den diabetes, van zijn ontstaan en zijne ontwikkeling en van de hoewel voor een gedeelte nog onbekende middelen, dien toestand te keeren, te verbeteren of te doen stilstaan; de albuminurie met alle hare gevolgen voor de organisatie, de kennis en juiste waardering der verschillende urinebezinksels, waardoor die leer een meer rationeel standpunt heeft verkregen en

de mythische crises, als gevolgen en niet als oorzaken van het ophoudend ziekteproces herkend werden. Nog vele andere ziektetoestanden zouden wij hier kunnen opsommen, welke alleen door de nieuwere organische scheikunde kunnen begrepen worden, doch de aangehaalde zijn reeds meer dan voldoende, om ons gezegde te staven, dat de practische geneeskunde alle redenen heeft zich dankbaar de weldaden te herinneren, welke haar de organische scheikunde bewezen heeft.

Daarentegen heeft de practische geneeskunde ook het regt en is zelfs verpligt te waken, dat haar geene theoriën opgedischt worden, welke de sanctie der practijk missen en in hare toepassing aan het ziekbed vooral daardoor schadelijk zijn, dat men den soms zoo kostelijken tijd onnoodig met proefnemingen verspilt en het regte oogenblik voorbij laat gaan, die middelen te bezigen, welke eene lange ondervinding als levensreddend heeft leeren kennen. De geneeskunde is rijk aan zulke theoriën; in de laatste 20 jaren is er veel contrebande ingesmokkeld en de geneeskundige douane — de kliniek — was óf te flaauw en onverschillig, óf heeft zich laten omkoopen, en de verbodene waar wordt gaarne gekocht, ten nadeele van den industriëel, die hier echter de kooper zelf is.

Dat het *bloed* eene groote rol moest spelen in de verklaring van zoo vele ziekteprocessen is natuurlijk, wanneer men weet, dat alle afscheidingen uit hetzelve, welligt met uitzondering van eene enkele, als gepraeformeerd in dat moedervocht voorkomen. De geheele ziektekunde moest ook haren tribuut betalen aan de pathologische bloedleer, evenals de gezonde organisatie aan de physiologische, en niet ten onregte; want hetgeen de bron van leven en gezondheid is, kan en moet onder gewijzigde omstandigheden de bron van kwijnen en dood zijn. De geschiedenis der *crases* ligt ons allen nog te versch in het geheugen, dan dat wij er hier breedvoerig op terug behoeven te komen. Anderen en meer bevoegden hebben dit reeds gedaan. Dit zij hier slechts als slotsom vermeld, dat zich de crasenleer nooit boven het quantum der verschillende bloedbestanddeelen heeft weten te verheffen, en dat het *quale* in het *quantum* geheel opging. Om die reden alleen reeds is zij aan het ziekbed geheel onbruikbaar.

Als een wangedrocht der pathologische bloedleer, als eene combinatie van slecht begrepen scheikunde en nog slechtere logica, ontmoeten wij de zoogenaamde anatomische crasenleer der Weener school. Voorbereid door de scheikundige nasporingen van vele Fransche en Duitsche scheikundigen en gekweekt door de excentrische rigting der anatomische school, zien wij in haar eene sanguinische »Uebereilung" van onzen tijd, aan welke de een vroeger, de ander later, de eene in dien, een andere in een anderen vorm — zelfs de groote anatoom van Weenen, die colossus van vlijt en scherpzinnigheid niet uitgezonderd — den tol moest betalen; eene leer, nu reeds aan de geschiedenis toebehoorende, doch nog niet algemeen verlaten.

Deze crasenleer maakt den overgang tot het onderwerp, dat wij hier willen behandelen, de *uraemie* namelijk. Ook deze is als het ware een vervolg der Weener craseologie en sluit zich als bloedziekte onmiddelijk aan deze aan. Hoewel men over het algemeen gelooft, dat de kennis van dien ziektevorm van AUTENRIETH en SCHÖNLEIN dateert, zoo kan men evenwel bij het nalezen der ouden zeer duidelijk het geheel der verschijnselen terugvinden, dat wij heden als *uraemie* begroeten, en door hen onder verschillende benamingen, zoo als: ischuria, retentio urinae, als nephritis, of cystitis beschreven is [1]), en waarbij de verminderde pisafscheiding, het coma, de convulsiën, de apoplectische en epileptische verschijnselen eene groote rol speelden.

Hoewel de een gewoonlijk den anderen

---

[1]) Zoo vindt men onder anderen bij ARETAEUS *), in het hoofdstuk »de renum acutis affectibus" eene voortreffelijke beschrijving van het eigenaardig coma bij acute nierziekten: »Somnus tenuis cum dolore, noncontinuus: nam e somno, perinde ac si quis eos pupugerit, prosiliunt, ac rursus in soporem, tamquam lassitudine confecti, devolvuntur," enz.

*) ARETAEI Capadocis quae supersunt, recensuit F. Z. ERMERINS, pag. 308.

naschrijft, en het uit het eene boek in het andere overgaat, dat de *Urodialysis* van SCHÖNLEIN de eerste aanwijzing van den nieuweren tijd bevat van het tegenwoordig, onder den naam van *uraemie* bekend ziekteproces, zoo is deze stelling echter geheel uit de lucht gegrepen en zal men bij het overlezen van SCHÖNLEIN's *Urodialysis* zich terstond kunnen overtuigen, dat er ook geen zweem van overeenkomst van beide ziektevormen bestaat. De ziekte, welke door SCHÖNLEIN [1]) als tweede geslacht zijner 16de familie *dyschymosen* beschreven is, komt reeds bij AUTENRIETH onder den naam van »ziekten door teruggehoudene urinescherpte" voor. S. zegt, dat bij deze ziekte qualitative en quantitative veranderingen in de urine voorkomen. Waarin deze echter bestaan wordt niet opgegeven. Daarentegen (vervolgt S.) komen uitscheidingen in andere organen voor, die *bepaaldelijk* (offenbar) met bestanddeelen der urine (pisstof en piszuur) bezwangerd zijn. Op welke scheikundige onderzoekingen dat »offenbar" berust, vindt men nergens vermeld, en het is een der kenmerkende trekken dier school, dat voor een onderdeel eener familie een huis gebouwd wordt, dat op geene andere fundamenten rust dan op de waarschijnlijkheid, dat het zoo zou kunnen wezen. Uit eenige schilderingen van dien ziektevorm zien wij zelfs, dat de urine juist eene tegenovergestelde geaardheid bezit dan wij zouden onderstellen, te weten: eene grootere in plaats van eene kleinere hoeveelheid ureum en acid. uricum.

S. vermeent twee vormen dier ziekte te hebben waargenomen, 1o. de urodialysis van pasgeborenen, en 2o. van grijsaards. Bij den eersten vorm zou de urine zeer rood zijn en slechts droppelsgewijze geloosd worden, en geeft zich hare qualitative toestand reeds hierdoor te kennen, dat de pislozing zeer pijnlijk en brandend is, hetgeen de kinderen door hevig schreeuwen te kennen geven; tevens bestaat obstipatie en vermeerderde zuurvorming in de maag. Eindelijk komen *uitscheidingen op de huid* voor (van wat?), de huid excoriëert, de opene plaatsen zien *bruin* uit (!) en verspreiden eene onaangename urinelucht. Bij de aetiologie van dien toestand zou men verwachten, aangetoond te zien, het verband dier verschijnselen met de qualitative en quantitative pisafscheiding. Doch neen; men vindt daar alleen vermeld, dat de ziekte ontstaat door het zogen van moeders of minnen, welke aan herpetische uitslagen lijden of hebben geleden, bij welke huiduitslagen de nieren, zoo als bekend is (zegt S.), eene gewigtige rol spelen; voorts zou de ziekte ontstaan door het nuttigen van voedsels, die spoedig in zure gisting overgaan (slechte melk enz). Bij de behandeling vindt men als indicatio causalis verbetering van voedsel, vervanging van herpetische moeders of minnen door niet herpetische; of ook spenen van het kind, enz

De verschijnselen der *urodialysis senum*. zijn menigvuldiger en verschillen, volgens S., naar de organen, waarin zij voorkomen. Haar begin is zeer duister en slechts bij groote oplettendheid te ontdekken. De ziekte begint meestal met obstipatie, maagverzuring, zure ructus, zure braking, dan weinig, dan veel eetlust, steeds vermeerderde dorst. Hierbij komt meestal pijn in de onderste ledematen, vooral in den loop van den nerv. ischiadicus of cruralis, welk ischias men derhalve *ischias urinosus* (!) noemt. De pijn verergert vooral 's nachts, waardoor zich deze ischias al weder van de gewone moet onderscheiden. Het pijnlijkst verschijnsel der dialysis urinaria is echter volgens S. de hevige huidjeukte, de »prurigo senilis." Ook dit verschijnsel zou 's nachts het ergst zijn; en er ontstaan hierdoor kleine puisten, die dan ook terstond den pathognomonischen naam »epinyctis" krijgen. Soms zou de epinyctis ook met scabies gepaard gaan. Nu vertoonen zich ook verschijnselen in de urine (men lette wel, dat hier de oorzaak na de ziekte ontstaat!), hare hoeveelheid is in het begin slechts betrekkelijk, later absoluut verminderd. Tevens ontstaan qualitative veranderingen der urine; zij is donker van kleur, in het begin rood, later bruinachtig, verwekt pijn bij de loozing en wordt slechts droppelsgewijze geloosd. Om die reden moeten de lijders dikwijls, soms om het uur wateren, waardoor in ver-

---

[1]) Allgemeine u. Specielle Pathologie u. Therapie, St. Gallen 1833, III. Deel, pag. 206 vg.

band met de hevige huidjeukte de slaap gestoord wordt; ten laatste ontstaat hypertrophie met verkleining der blaas. Wanneer de ziekte deze hoogte bereikt heeft, wordt de urine zeer donker van kleur, maakt sterke bezinksels van piszure zouten, gaat spoedig in ontbinding over en heeft een scherpen, ammoniakalen reuk. Tot die verschijnselen komen nog:

1) Asthma urinosum.
2) Zoogenaamde zoutvloeijingen.
3) Ophthalmia senilis.
4) Huidkanker van het aangezigt.
5) Tongkanker.

Deze 5 aandoeningen volgen op elkander of komen te gelijker tijd voor.

Bij de *aetiologie* vinden wij, dat de lijders nimmer jonger dan 50 zijn, maar dat ook 70jarige grijsaards er door aangedaan worden; dat er vooral mannen aan lijden, welke vroeger met rheumatisme en arthritis vaga behebt waren, wier huid weinig uitwasemt (scil. urodialysis!). Van de terughouding van ureum in het bloed, waarop het hier toch vooral op aankomt, wordt met geen enkel woord gewag gemaakt. Als uitgang der ziekte wordt opgegeven: hersenberoerte en hydrothorax, terwijl van het bij de *uraemie* bekende symptomenverband, van coma, convulsiën, braking, albuminurie nergens gesproken wordt. De uitkomsten der lijkopening worden niet vermeld.

Wanneer wij het beeld der *uraemie* vergelijken met dat der *urodialysis*, zoo blijkt het, dat er niet de minste overeenkomst van beiden bestaat, noch in den complexus der ziekteverschijnselen, noch in de chemische constitutie der urine, en dat WUNDERLICH derhalve ten onregte zegt [1]: »Die Wurzeln unserer Kentnisse über diese Krankheitsformen liegen einerseits in den Nachrichten der Alten über putride Krankheiten, andererseits in der von der SCHÖNLEIN'schen Pathologie in die neueren Vorstellungen übergegangenen Doctrin der Urodialysis *oder* Uraemie."

(*Wordt vervolgd.*)

[1]) Handbuch der Pathologie u. Therapie. II Band pag. 322.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

BEPALING VAN UREUM EN CHLOORSODIUM IN DE URINE. — LIEBIG heeft voor eenigen tijd, zoo als in den vorigen Jaargang van dit Weekblad p. 9 medegedeeld is, in de verbinding van ureum met kwikzilveroxyde eene manier gevonden om de pisstof te herkennen en te bepalen; hij beloofde toen nader de juiste manier te zullen opgeven. Met verlangen werd deze te gemoet gezien en van verschillende zijden meermalen daarnaar de wensch geuit. Dit onderwerp heeft LIEBIG nu verder behandeld en door eene schoone reeks van proeven toegelicht in een stuk, dat in zijne Annalen der Chemie und Pharmacie is geplaatst en ook afzonderlijk uitgegeven is; waaruit wij het volgende korte uittreksel mededeelen.

Vooreerst vermeldt hij daarin drie verbindingen van ureum met kwikzilveroxyde $2\ HgO + \overset{+}{U}$, — $3\ HgO + \overset{+}{U}$ en 4, $HgO + \overset{+}{U}$, verder NO^5, $\overset{+}{U} + 4\ HgO$, — NO^5, $\overset{+}{U} + 2\ HgO$ en NO^5, $\overset{+}{U} + 3\ HgO$.

De vorming van een of meer dezer verbindingen past hij verder toe tot bepaling van het ureum en het chloorsodium *op den natten weg*.

Quantitatieve bepaling van chloruretа. Salpeterzuur kwikzilveroxyde brengt in eene oplossing van ureum dadelijk een dik wit nederslag voort; dit geschiedt niet door sublimaatoplossing. Vermengt men een chloruretum alcalinum met nitras hydrargyri, zoo veranderen deze verbindingen in sublimaat en in een nitras alcalinus.

Voegt men bij eene ureumoplossing eenig keukenzout en giet daarbij in kleine hoeveelheden eene verdunde oplossing van nitras hydrargyri, dan ontstaat op de plaats, waar beide vloeistoffen in aanraking zijn, eene witte troebelheid, die echter bij het omschudden dadelijk weder verdwijnt, zoodat de vloeistof weder zoo helder en doorschijnend wordt als vroeger; zonder het keukenzout zoude zij troebel gebleven zijn. Dit bij omschudden weder helder worden, duurt zoolang, totdat het toegevoegde salpeterzuur-kwikzilveroxyde juist toereikend is om het keukenzout tot sublimaat om te zetten; over deze grens heen brengt ééne enkele droppel van het kwikzilverzout eene blijvende witte troebelheid te weeg. Het is dus duidelijk, dat, wanneer men de hoeveelheid kwikzilver in het verbruikte der gebezigde oplossing van nitr. H. kent, men daaruit het chloor of keukenzout gehalte berekenen kan; 1 Aequivalent kwikzilver duidt 1 aequivalent chloor of keukenzout aan. Omgekeerd kan men op deze wijze het kwikzilvergehalte in de verbruikte hoeveelheid nitrat. H. berekenen, wanneer men vooraf de hoeveelheid keukenzout kende.

Deze handelwijze past nu zeer goed tot bepaling van de hoeveelheid keukenzout in de urine, daar men hierbij geen ureum behoeft toe te voegen, maar niet minder

omin allerlei watersoorten het chloorgehalte snel en zeker te bepalen. Hiertoe bereide men eene oplossing van zuiver neutraal nitras hydrargyri met zooveel water verdund, dat eene cubiek centimeter dezer proefvloeistof juist 10 milligr. keukenzout aangeve. Men verkrijgt deze het best door bij 20 Cub. Cent. eener bij gewone temperatuur verzadigde keukenzout oplossing 298,4 water te voegen (in deze is in 10 C. C. 200 mgr. keukenzout), hiervan 10 C. C. te nemen en te voegen bij 3 C. C. eener ureumoplossing, waarvan op 100 C. C. water 4 gramm. ureum komt, en bepale nu met naauwkeurigheid, hoeveel C. C. der vooraf bereide oplossing van nitrat. hydrarg. men noodig heeft, tot het doen ontstaan van het genoemd blijvend praecipitaat. Was dit b. v. 10 of 15 C. C. dan verdunne men de proefvloeistof in de rede van 10 of 15 tot 20 volumina.

Tot bepaling van het keukenzout in de urine is het noodig, eerst het phosphorzuur te verwijderen; waartoe men bij twee volumen urine één volumen van eene barijtoplossing (die uit 1 vol. van eene koud verzadigde oplossing van nitrat. barytae met 2 vol. barytwater bestaat) moet voegen. Na het affiltreren van het praecipitaat en neutralisatie der vloeistof met ac. nitric. is zij geschikt tot onderzoek; 15 C. C. komen dan overeen met 10 C. C. urine.

Quantitative bepaling van ureum. Nog duidelijker valt het voordeel van den nieuwen arbeid van LIEBIG in het oog, wanneer zij op de bepaling van ureum wordt toegepast, eene bepaling, welke op de thans gebruikelijke manieren niet dan met groot tijdverlies en omslagtige manipulatiën te verrigten is.

De methode berust op het nederslaan van het ureum door salpeterzuur-kwikzilveroxyde. Voegt men bij eene verdunde pisstofoplossing allengs een evenzeer verdunde oplossing van dit zout en neutraliseert men het vrijwordend salpeterzuur telkens door barytwater of verdund carbonas sodae, zoo verkrijgt men een vlokkig in water onoplosbaar praecipitaat. Gaat men met de bijvoeging van het kwikzilverzout en de carbonas sodae afwisselend voort, zoo lang zich nog praecipitaat vormt, dan komt er een moment, waarop door de toevoeging van het sodazout het mengsel of de plaats, waar de druppel valt, een gele kleur door kwikzilveroxyde-hydraat of basisch salpeterzuur-kwikzilveroxyde verkrijgt. Op dit oogenblik is al het ureum uit de vloeistof gepraecipiteerd, in het afgefiltreerde vocht is geen pisstof meer te ontdekken. Het praecipitaat bestaat uit 1 aeq. ureum en 4 aequiv. kwikzilveroxyde.

De hoeveelheid der tot het ontstaan der gele kleur verbruikte oplossing van het nitras hydrargyri komt nu overeen met de aanwezige hoeveelheid ureum, (een dubbeld volumen der oplossing duidt eene dubbelde hoeveelheid ureum aan. Men make dus wederom eene oplossing van nitras hydrargyri, waarvan men vooraf bepaalt, hoe vele C. C. benoodigd zijn, om eene bepaalde hoeveelheid ureum neder te slaan.

Eene reeks van vergelijkende beproevingen der methode met die door verdamping en weging van het ureum, met die van RAGSKY en BUNSEN (verandering van het ureum in carb. ammoniae en weging van dit laatste zout), met die door uittrekking van het ureum door alcohol, gaven LIEBIG zeer voldoende resultaten, zoodat de nieuwe methode op groote naauwkeurigheid aanspraak maakt. Alles hangt af van de juistheid, waarmede men de proefvloeistof vervaardigt; de meest gunstige graad van concentratie is die, waarbij op 100 C. C. der oplossing 7,14 grm. kwikzilver gevonden worden. Men vervaardige tot beproeving eene ureumoplossing, waarin op 10 C. C. water 200 milligr. pisstof aanwezig is, beproeve hoeveel C. C. der kwikzilveroplossing noodig is, om met inachtneming der neutralisatie door carb. sodae het gele praecipitaat te voorschijn te roepen, en verdunne die vloeistof in de rede van de gebruikte hoeveelheid (b. v. 11 C. C.) tot 20 C. C. Eéne Cent. der proefoplossing geeft dan 10 milligr. ureum aan.

Bij het gebruik van deze methode voor urine dient 1°. het phosphorzuur op dezelfde wijze als boven gemeld is, door baryt verwijderd te worden; 2°. de aanwezigheid van het keukenzout in de urine in aanmerking genomen te worden. Naauwkeurige onderzoekingen door L. in het werk gesteld, leerden hem, dat dit keukenzout de hoeveelheid toe te voegen kwikzilveroplossing een weinig te groot maakt, echter niet in de rede van de aanwezige hoeveelheid zout. Bij urine, welke 1 à 1½ pCt. keukenzout houdt, is het genoegzaam, om bij de berekening der verbruikte kwikzilveroplossing 2 C. C. af te trekken, om de fout te herstellen. Bij naauwkeuriger bepalingen is het best de chlorureta in nitraten door nitras argenti om te zetten. Men bepale daartoe eerst, volgens de bovengenoemde methode, de hoeveelheid chloor, voege de dus precies bekende hoeveelheid nitras arg. bij die noodig is, om al het chloor te praecipiteeren, (hiertoe neme men vooraf eene oplossing van nitras arg. van 11,601 gram. nitr. arg. in 400 C. C. water), filtreere den nederslag af en behandele de vloeistof op de gewone wijze.

De vele proeven, die Prof. VOGEL en BISSCHOFF reeds volgens deze methode hebben verrigt, hebben reeds hare bruikbaarheid bewezen. Het gemakkelijkst en natuurlijkst is, om ter bepaling der gebruikte hoeveelheden vloeistof eene burette in C. C. afgedeeld te gebruiken. Even als de pharmaceut met vrucht de door LIEBIG gevonden en reeds meermalen in ons Weekblad vermelde proef, om de sterkte van aqua laurocerasi te bepalen, voortdurend gebruikt, zal deze methode tot ureum en chloorbepaling den geneeskundigen een middel geven om met zekerheid de hoeveelheid van twee stoffen te bepalen, welke in het dierlijk organisme van het hoogste gewigt zijn.

DE TOESTAND DER GENEESKUNDE IN CHINA. — De regering van China schonk nimmer eene bijzondere aandacht aan de geneeskunde. Het grootste deel der Chinesche geneeskundigen vindt zijne vorming òf bij overlevering van zijne ouders òf door bijzonder onderwijs, of wel autodidactisch. De Chinesche geneeskunde is meer eene verzameling van empirische volksmiddelen, dan eene geordende wetenschap.

De uitoefening is in China geheel vrij en door geene regels beperkt. Zonder examen leggen zich personen van allerlei standen en van de meest verschillende vorming er op toe en niet weinige zijn daaronder afgezette ambtenaren, schilders, handelaars in apothekerswaren en dergelijken, die langs dezen weg hun bestaan zoeken te verbeteren.

Het grootste deel van de geneeskundige werken is ook door zulke personen geschreven. Om een boek te schrijven, wordt alleen kennis van litteratuur vereischt en de gelegenheid om vele bronnen te hebben, die op het te behandelen onderwerp betrekking hebben. Wat nieuw is met betrekking tot het onderwerp, elke kritiek van eene oudere beschouwingswijze wordt als bewijs van bekrompenheid aangezien, en schaadt eer aan het werk dan dat het voordeel er aan doet. Daarom wijken de geneeskundige schrijvers van de regels en grondstellingen van hunne voorgangers niet af. De codex van de Chinesche geneeskunde is de Nei-Zoin, een werk over de eigenschappen en den bouw van het ligchaam. Het is waarschijnlijk in de eerste eeuw na CHRISTUS geboorte geschreven. Meer dan 19 eeuwen wordt de geneeskunde echter reeds uitgeoefend.

De ontwikkeling der geneeskunst is in China moeijelijk. Algemeene hospitalen zijn er niet, en de privaat praktijk is tot het doen van waarnemingen ongeschikt. De gewoonte is, dat de geneesheer zijne zieken niet naar eigen believen bezoekt, maar voor elk bezoek op nieuw wordt uitgenoodigd. Zij kunnen dus in de meeste gevallen noch den loop der ziekte, noch de werking der geneesmiddelen nagaan

De artsen kunnen in twee afdeelingen gesplitst worden. De eerste, waartoe al diegene behooren, die eenig voorbereidend, alhoewel oppervlakkig onderwijs genoten hebben, in de jeugd onder leiding van een vader of leermeester waarnemingen hebben gedaan over den pols van die zieken, die zich bij deze aan huis begeven. Tot de tweede afdeeling behooren allerlei personen, die zich om verschillende redenen op lateren leeftijd op het vak toelegden, maar nog meer rekenen op het bijgeloof van het volk, en het door geheime middelen willen genezen. Onder deze behooren ook de specialisten voor oogziekten en syphilis. Onder de eerste zijn ook slechts weinige geheel beschaafde menschen, die zich zoowel op de geneeskunde, als op litteratuur toeleggen. De Chinesche arts houdt het niet voor noodzakelijk, om het onderwerp in zijn geheel te kennen; hij bepaalt zich bij den eenen of anderen leiddraad.

Met het verkoopen van pleisters houden zich voornamelijk de Turkestanen bezig. Deze zijn ver in het aanprijzen van hunne middelen, het verhalen van anekdoten over hunne gelukkige kuren aan de menigte, die zich voor hunne tenten verzamelen. De naaldsteker oefent ook zijn beroep op de straat uit, verzamelt lammen en gewonden om zich, en begint dan met een lang verhaal, van welke beroemde naaldstekers hij afstamt, en hoe hij onlangs eene nieuwe plaats op het ligchaam ontdekt heeft, met het doorsteken waarvan hij deze of gene ziekte geneest. De oculisten stallen meest hunne geneesmiddelen op eene tafel uit, waar boven de afbeelding van een monsteroog hangt, met de benaming van de verschillende oogziekten aan de kanten. De tandmeesters omgeven zich met tropheën der kunst en een groote hoop van uitgetrokken tanden. Alle deze zijn meesters in het aanprijzen van hunne middelen, en bewijzen ten slotte, dat deze nog goedkooper zijn dan de lucht, die de menschen inademen.

De verkoopers van geneesmiddelen, die kracht geven en dapperheid, lokken de koopers door het toonen van het ontbloot bovenlijf, gewoonlijk van jonge sterke menschen van eene athletische gedaante. Ter betere overtuiging van het nut hunner geneesmiddelen, laten zij zich met het grootste geduld slaan en folteren.

Geheime geneesmiddelen, aphrodisiaca en abortiefmiddelen, die door de regering of door de zedelijkheid verboden zijn, worden heimelijk in de huizen verkocht. De vervaardigers onderrigten het publiek daarvan door gedrukte bekendmakingen en aanprijzingen, die bijv. in Peking overal op wit, geel en rood papier worden aangeplakt.

De meer beschaafde artsen hebben gewoonlijk aan de deur van het huis, waar zij wonen, zwarte of witte borden met vergulde of gekleurde letters, die een of anderen roemvollen bijnaam, zoo als „tempel der weldaad" of „des vredes" beteekenen. Dit is echter eene algemeene gewoonte in China. Iedere familie heeft eene tafel met hare roemvolle bijnamen, volgens welke aanwijzing men hare woning kan vinden. Bij de artsen zijn die tafels alleen grooter en met grootere letters beschilderd. Eenige hebben nog bijzondere borden met loftuitingen van genezen patiënten, waarop phrasen gevonden worden, zoo als: „Hij erkent de ziekte uit den pols even als door de reuk" enz. Deze tafels hebben voor den arts eene bijzondere waarde en gaan bij overerving over. Het in ontvangst nemen van die borden gaat met een zeker ceremoniëel en met muzijk gepaard, terwijl hij, die het bord ontvangt, al de brengers onthaalt en de dragers bovendien met geschenken beloont.

Eene onontbeerlijke eigenschap is voor den arts de gaaf, om duidelijk en overtuigend met den zieke te spreken. Hiernaar wordt de mate van zijne kennis afgemeten. De Chinesche arts verstaat het goed, om zonder charlatanerie, maar de gedachten van den zieke radende, met eene overtuiging te spreken, dat hem de ziekte volkomen bekend is, en het voorgeschreven middel haar spoedig zal overwinnen. Terwijl de grondstellingen der geneeskunde in eenige klassieke boeken, die door alle bestudeerd worden, bevat zijn, zoo is het spreken over de geneeskunde voor alle Chinezen verstaanbaar. Ten gevolge daarvan is het gewoonte, om met den arts over de ziekte, hare oorzaken, gevolgen en genezing te beraadslagen, en met hem over een en ander te redetwisten.

De behandeling van uitwendige gebreken, huidziekten, beenbreuken en ontwrichtingen, staat weinig in aanzien en is niet voordeelig; van daar dat er zich ook weinige mede bezig houden.

De praktijk geschiedt op de volgende wijze. De arts

heeft vaste uren, waarop hij de zieken, meest uit de arme en arbeidende klasse, aan huis ontvangt. Hij wordt daarbij met 5—15, hoogstens met 25 centen voor het recept betaald. De bezoeken aan de huizen der zieken worden naar den afstand berekend van 50 c. — ƒ 1,50. Bij uitzondering wordt bij de hoogere standen voor de genezing der ziekte eene som van 24—180 gulden betaald. In de huizen der rijke Mandschurische vorsten is de gewoonte den arts een vast honorarium bij de maand te geven van ƒ10—ƒ20. Zij ontvangen dan bovendien soms nog wat rijst.

De zieke vrouwen worden bij het bezoek door den arts niet gezien. Het onderzoek bepaalt zich bij het voelen van den pols achter een scherm, en verder door het ondervragen van de bedienden.

Na het eerste bezoek komt de arts zonder hernieuwde aanvraag niet terug. Zelden wordt hij meermalen geroepen. Wanneer het voorgeschreven recept geene uitwerking heeft gehad, of de toestand van den patiënt verslimmerd is, wendt men zich gewoonlijk tot een ander. Aan de deuren van het huis der zieken worden door den arts als adres een billet op rood, blaauw of wit papier geplakt, waarop de firma „tempel der welvaart" of dergelijke, waaronder bij bekend staat, gedrukt staat. Dikwijls ziet men in Peking aan dezelfde deur verschillende van die billetten, ten bewijze dat de zieke door verschillende artsen bezocht is. Door rijke lieden worden in ernstige gevallen verschillende geneesheeren na elkander ingeroepen. De recepten van deze worden met elkander vergeleken, en die voor de beste gehouden, waarin de meeste onderlinge overeenkomst bestaat. Vindt men die overeenkomst niet, dan beslist het lot, of nieuwe artsen worden ingeroepen.

Op de dorpen houden de medici zich tevens met veeartsenijkunst bezig, en zij maken daar hunne recepten zelf gereed.

De medici staan in China tamelijk in achting; volgens de Chinesche wetten echter wordt het geheele volk slechts in 2 klassen verdeeld, in edellieden en in het volk, en tot de laatste klasse behooren de landbouwers, kooplieden, handwerken en artsen. Om in de eerste klasse opgenomen te worden, verlangt men kennis van klassieke werken, van Chinesche litteratuur, de geschiedenis van het rijk enz.

Voor meer dan 200 jaren is er een geneeskundig geregtshof opgerigt, hetwelk de bevordering der geneeskundigen tot hofartsen bepaalde. Door kennis minder, dan wel door intrigues en geld, geraken zij tot zoodanige betrekkingen. De hofartsen zijn in verschillende klassen verdeeld: in die voor vrouwenziekten (accoucheurs bestaan in China niet), tandartsen enz. Er zijn er 15 voor de keizerlijke familie en 18 voor den hofstaat. Hun honorarium is van ƒ 200—ƒ400 jaarlijks. De betrekking van hofarts geeft het regt, om dezen titel op hunne borden te schrijven. Een groot getal zieken wordt daardoor uitgelokt. Overigens zijn zij niet op de betrekking van hofarts gesteld. (*Med. Zeit. Russlands*).

BEHANDELING VAN SCHEELZIEN. — Als supplement tot de mededeeling, aangaande het nut der prismatische glazen, bij de behandeling van dit gebrek (Zie n°. 19 v. d. Jaarg.) die, ter loops zij het vermeld, ook nog kort geleden door Prof. WUTZER te Bonn bijzonder werden aanbevolen, dienen dat DU BOIS-REYMOND in eenen brief aan JOH. MÜLLER, den voorslag maakt, om den *stereoskoop* bij de orthopaedische geneeswijze van strabismus in gebruik te nemen. Men weet, dat WHEATSTONE hetzelve construëerde, met het doel, om de MÜLLER'sche theorie omtrent de identiteit van zekere netvliesgedeelten te bestrijden; hij zegt van een ligchaam moeten noodzakelijk enkele omtrekken op differente netvliesplaatsen vallen en toch wordt het in zijn geheel eenvoudig gezien; hij veronderstelt daarbij nu onmiddellijke gewaarwording en ontkent, dat door kleine oogbewegingen bij opvolging de onderscheidene punten in den horopter gebragt en daarop de ontvangen indrukken in onze voorstelling tot één geheel worden gecombineerd. Men houde namelijk nabij beide oogen een niet al te groot ligchaam, bijv. een dobbelsteen, dan ontvangt ieder oog een ander beeld, en toch wordt het enkel waargenomen: de gelijktijdige waarneming van die beelden door beide netvliezen op dezelfde punten maakt den indruk van het ligchamelijke. W. wil dit met zijn werktuig bewijzen, met den naam duidt hij aan, dat het soliede beelden vormt. Twee in een regten hoek vereenigde vlakke spiegels worden loodregt voor de oogen geplaatst en zoo digt bij mogelijk, zóodat de hoek juist in het midden tusschen beide zich bevindt; regts en links staan de teekeningen der beeldjes, die ieder oog van eenig voorwerp krijgt, wanneer nu de spiegelbeelden onderling en met het convergeerpunt der optische assen zamenvallen, dan ziet men een enkel verheven beeld en wel zoo duidelijk, dat men zich onmogelijk aan die illusie kan onttrekken. In hoe verre de schrijver met zijne stereoskopische verschijnselen bewezen heeft, wat hij beoogde, is niet de bedoeling om nader na te gaan; bekend is het, dat hij in BRUECKE, TOURTUAL en a. krachtige bestrijders gevonden heeft.

Uit het gezegde volgt als van zelf, dat voor scheelziende oefeningen met den stereoskoop van nut kunnen zijn; eene hoofdvoorwaarde toch is, dat de gezigtsassen goed gerigt worden, anders kan er slechts een verward of gebrekkig beeld ontstaan, de lijders zullen dus genoodzaakt zijn hun de vereischte rigting te geven. Het past voor dezelfde gevallen, waar de prismatische glazen van dienst zijn, eene vergelijking van beide valt natuurlijk zeer ten voordeele der laatstgenoemde uit, die goed gekozen bij het gewone zien zonder te vermoeijen, altijd gebruikt kunnen worden, zonder lastiger te wezen dan een gewone bril; hetzelfde zal men niet willen beweren van den stereoskoop. H.

ANGINA NON SYPHILITICA. — Niet zelden ziet men bij vergroote tonsillen, meestal bij herhaalde katarrhale ontstekingen, talrijke in verzwering overgegane slijmklieren en lidteekens daarvan; dergelijke met etterige slijm bedekte tonsillen worden des te vaker voor

secundaire syphilis gehouden, wijl de daarmeê behebte personen door den neus beginnen te spreken, meestal heesch zijn en daarbij zwelling der mucosa van het gehemelte, van de kaak en van de neusholte hebben en waarbij eene secundaire zwelling van hals en onderkaaksklieren zelden gemist wordt. In zulke dikwijls zeer veel onrustbarende gevallen kan alleen het naauwkeurig objective onderzoek der geslachtsorganen en van het geheele lijf de ontwijfelbare zekerheid geven, waaraan en lijder en arts beide zooveel behoefte hebben. *Niet* uit een alleenstaand verschijnsel maar uit de nasporing, kennisname en schatting van al wat er te vinden is, kan men hier tot eene juiste diagnose en de daaraan beantwoordende therapie komen. Zeker heeft niets in deze meer schade aangerigt dan eenzijdige, voorbarige opvatting van de zijde des geneesheers en blinde ligtgeloovigheid van den anderen kant aan de in den regel niet te vertrouwen opgaven des lijders. (*Zeitschr. der Wien. Aerzt. IX, H.* 5, *p.* 434.)

VERSLAGEN.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEEDKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 24 *Febr.* — Dr. GILDEMEESTER vertoonde praeparaten van verweekte spierzelfstandigheid van het hart, waarvan de bijzonderheden in dit blad afzonderlijk zullen medegedeeld worden. Nadat door Dr. ZEEMAN een apoplectisch ovulum vertoond was, sprak Dr. TILANUS over de vezelachtige gezwellen der baarmoeder en hunne verdeeling door KIWISCH VON ROTTERAU, die nevens den tumor fibrosus of fibroïd nog den fibreusen polyp onderscheidt. Van elk dezer vormen alsmede van den zoogenoemden slijmvliespolijp werd door spr. een exemplaar vertoond, door hem in den laatsten tijd geëxstirpeerd, Hij oordeelde de onderscheiding van tumor fibrosus en polypus fibrosus onnoodig, daar de eerstgenoemde door afdaling in de baarmoederholte en uitrekking van het bedekkende slijmvlies eene steel kon vormen, en daardoor, ook wat de gedaante betreft, geheel tot een fibreuse polyp kan worden; terwijl de fibreuse polyp van ROKITANSKY geheel iets anders is, daar deze geen interstitiële tumor is, maar in direct verband met de spierzelfstandigheid van de baarmoeder staat en dus als het ware uit dezelve uitgroeit; eene vorm waarvan spreker geen voorbeelden bekend zijn. — De slijmvliespolyp, die ter tafel gebragt werd, was belangrijk door zijne grootte, welke vóor de operatie, wegens den meerderen turgor der bloedvaten wel den omvang van een ganzenei gehad had; de bloeding, die bij het wegnemen van deze gezwellen doorgaans belangrijker is, dan bij de exstirpatie der overige, omschrevene vezelgezwellen, en uit de nog met het bloote oog zigtbare, doorgesnedene vaten van den polyp ligt te verklaren is, had in dit geval nog één uur na de kunstbewerking in zeer geringen graad aangehouden. Het mikroskopisch onderzoek deed in dit gezwel de gewone vormbestanddeelen van het slijmvlies erkennen, benevens vergrootte, met slijm gevulde folliculi, die reeds voor het ongewapend oog als kleine kysten zigtbaar waren.

In deze vergadering werd het vroeger door Dr. SCHRANT waargenomen voorzitterschap der vereeniging opgedragen aan Dr. GILDEMEESTER, terwijl Dr. HOYACK in diens plaats als secretaris werd verkozen.

Vergadering van 17 *Maart.* — Dr. HARTTENROTH bragt de hersenen ter tafel van een 56-jarigen man, die na eene verpleging van 3 weken, dezer dagen in het binnen-gasthuis overleed. De lijder, die vroeger dikwijls primaire syphilis had gehad en steeds veel sterken drank gebruikte, had voor 6 weken des morgens bij het ontwaken, belemmering in den spraak, scheefheid van het aangezigt en magteloosheid in de beide linker extremiteiten bespeurd, na in den nacht tweemalen te zijn wakker geworden door hevige convulsiën van den linkerarm en de linkerhelft van het aangezigt. Het bewustzijn was daarbij niet gestoord geweest. Zijne vrouw beweerde echter, reeds eene maand vroeger de beginnende verlamming van de linkerzijde te hebben opgemerkt; andere centraalverschijnselen waren niet vooraf gegaan. Kort voor zijne opname in het gasthuis hadden zich de convulsiën aan de linker helft des ligchaams herhaald, en waren door eene volkomene paralyse dezer zijde opgevolgd, terwijl thans ook het regterbeen convulsieve bewegingen had vertoond. De doodelijke afloop was bespoedigd door eene febris continua gastrica, die eene vermeerderde congestie naar het hoofd ten gevolge had; de twee laatste dagen voor zijnen dood lag de lijder bewusteloos en met stertoreuse ademhaling. — Het diploë van het zeer dikke en zware cranium was, even als alle hersenvliezen, zeer bloedrijk, de hersenpulpa vast en hyperaemisch. Aan de bovenbuitenzijde der regter ventriculus lat. doch niet daarmede in gemeenschap, ziet men eene op de dwarsche doorsnede zuiver ronde, met geelachtig troebele vocht gevulde holte van de grootte van een hoenderei, en wier wanden door eene meer donkere kleur en geringere consistentie zich duidelijk van de omringende hersenzelfstandigheid onderscheiden. Op hare binnenste oppervlakte treft men behalve enkele roestkleurige plekken, teeder bindweefsel met fijne vaten aan. De regter ventr. lat. is naauwer dan de linker; beider ependymi vertoonen fraaije vaatinjectie. Corpora striata en thal. n. opt. zijn normaal. Aan de basis cerebri, waar de slagaders gezond zijn, is het geheele regter crus cerebr. met een gedeelte van het linker en van den pons var. in eene roode brei veranderd, ten gevolge van versche haarvaten-ruptuur. Het is waarschijnlijk deze laatste desorganisatie, die aanleiding gegeven heeft tot de in de laatste weken bij den lijder waargenomen verschijnselen, daar de straks beschrevene holte van veel vroegeren oorsprong blijkt te zijn. Behalve een grooten vetrijkdom op het hart, de nieren, het vet en de mesenteria leverde de sectie overigens niets vermeldingswaardings op; behalve enkele atheromateuse plekken der aorta bij den oorsprong waren de groote bloedvaten gezond.

Prof. VROLIK deed daarop verslag van het aan hem en Dr. LEHMANN in de vergadering van 7 Oct. 1852

opgedragen onderzoek van een kind met *hernia diaphragmatica congenita*. Het middenrif dat aan de linkerzijde zich gaaf voordoet, loopt naar regts in eene dunne strook uit, welke den regter levenskwab in twee gelijke deelen als het ware afsnoert, en zich aan den borstwand aanhecht. De linkerribben zijn tegen de wervelkolom aangedrukt, terwijl die van de regterzijde vrij sterk gewelfd zijn, waardoor eene in het oog vallende asymetrie van beide borsthelften ontstaat. De linkerlong heeft den gewonen omvang, de regter, in twee kwabben verdeeld, is geheel rudimentair gebleven. In de regter borsthelft treft men de maag aan, met hare groote curvatuur naar boven gekeerd, en op de gewone wijze met de milt verbonden, verder een gedeelte der dunne darmen, het coecum met het wormvormig verlengsel, van waar het colon regt naar beneden in het rectum overgaat. Pleura en peritonaeum vormen één zamenhangend vlies, welk feit niet van belang ontbloot is voor de ontwikkelingsgeschiedenis van de beide door deze vliezen gevormde holten. Spr. maakt hierbij melding van eene door hem ontleedde acephalische misgeboorte met sireenvorming, waar de borst- en buikholte, één geheel vormende, door een gemeenschappelijk vlies was ingesloten, en brengt de vraag in het midden of niet altijd de oorspronkelijk enkelvoudige zak, door het later zich vormende middenrif in tweeën zou gescheiden worden. Een dergelijk geval, als het thans ter tafel gebragte, was door SANDIFORT beschreven. Bij de discussiën over den oorsprong van dit gebrek, oordeelde Dr. LEHMANN dat de inzakking der buiksingewanden in de borstholte, zich bij de gebrekkige vorming van het diaphragma genoegzaam op mechanische wijze liet verklaren, door de ligging van de vrucht in den uterus, met het hoofd naar beneden.

Prof. SCHNEEVOOGT deelde het ziekteverhaal van eene 32jarige maagd mede, welke tien maanden lang, bij ontbrekende menstruatie, had gesukkeld, zoo als zij meende, ten gevolge van eene val van de trappen. Zij leed voortdurend aan slechte spijsverteering, borborygmi, sterk meteorisme, hardnekkige alvi obstipatio, gevoel van bezwaardheid na het gebruik van voedsel en hare vermagering had allengs een hoogen graad bereikt. Hare moeder, een broeder en eene zuster waren aan phthisis tuberculosa overleden: het physisch onderzoek deed bij haar echter geen spoor van longtuberkels ontdekken. Behalve eenige aanvallen van f. intermittens, die zij aan het Buitengasthuis te danken had, febriciteerde zij nimmer. Opmerkelijk was eene algemeene hyperaesthesie, welke haar het liggen zóo pijnlijk maakte, dat de slaap daardoor dikwijls verhinderd werd, en welke veroorzaakte, dat zij bij eenigzins ruwe aanraking het terstond uitschreeuwde. Eene koorts met hevige diarrhae maakte in 9 dagen een einde aan haar leven. Het lijk vertoonde den hoogsten graad van uittering. Nergens werd een spoor van vet gevonden. De meeste organen, zoo als het hart, de lever, de milt, waren geheel atrophisch en naauwelijks grooter dan die van een kind. De bovenkwab der linkerlong was aan den borstwand geadhaereerd en doorzaaid met versche tuberkels, die men ook in geringer aantal in de regterlong aantrof. De linkernier was buitengemeen verkleind, de regter had den gewonen omvang, hoewel ook hier het bekken zeer naauw was. De maag en de dunne darmen, die, gedurende het leven, altijd zoo sterk door lucht waren uitgezet geweest, waren thans zeer zamengevallen en vernaauwd: hun slijmvlies was gezond, de spierrok geatrophiëerd. De dikke darmen waren wijd gebleven, hier en daar met vaatinjectie en bloedextravasaten, die voor een deel zich met de faeces vermengd hadden. De uterus was groot in vergelijking met de andere organen en in den fundus was eene kleine slijmvliespolyp aanwezig. Het regterovarium is veranderd in eene vet- en harenbevattende kyste, terwijl in het linker alleen eene met vet gevulde kyste voorkomt. De H.H DUSSEAU en LEHMANN worden uitgenoodigd, deze organen aan een meer bijzonder onderzoek te onderwerpen.

Dr. HOYACK vertoonde eenige praeparaten genomen, uit het lijk van een 49jarigen man, die aan chronisch longlijden met hevige, bloederige diarrhoeën, vier maanden lang in het Binnengasthuis was verpleegd en na eene agonie van vele dagen tot den uitersten graad vermagerd, overleed. In het slijmvlies van de larynx ziet men nevens chronische katarrh eenige erwtgroote met etter gevulde folliculair abscessen en folliculaire zweren. De linkerlong is van boven tot beneden uitgehold door groote tuberculeuse cavernen, waarvan vele met elkander in gemeenschap staan, terwijl het tusschenliggend longweefsel doorzaaid is, met tuberkels, die ook in grooten getale in de bovenkwab der regterlong aanwezig waren. Het hart is zeer klein: op de linkerkamer nabij het atrium, treft men eene ronde, harde plek aan van de grootte van een gulden, welke zich door hare consistentie en hare geelachtige kleur van het overig hartweefsel onderscheiden, en op de doorsnede zich tot nabij het endocardium blijkt uit te strekken, waarvan het nog door eene spierlaag van 1—2‴ is afgescheiden; zij bestaat uit stijve vezels in de rigting der spiervezelen, evenwijdig verloopende en welke met de punt van het mes gemakkelijk kunnen uitgeligt worden. Door mikroskopische praeparaten van Dr. GILDEMEESTER werd aangetoond, was de beschrevene verandering van het weefsel haar ontstaan verschuldigd aan eene uitgebreide en volkomene incrustatie met kalkzouten van de spiervezelen van het hart, welke daarbij hare gedaante behouden hadden, zoodat zelfs de dwarsstrepen nog te herkennen waren; door zoutzuur werden de organische stoffen onder gasontwikkeling opgelost, waarna het organisch substratum der spier zelfstandigheid als geelachtig gekleurde vezelen overbleef. Het endocardium is verdikt, evenzoo de twee- en driepuntige klapvliezen, die daarbij ingeschrompeld zijn. In het septum en aan den apex cordis vindt men kleinere geïncrusteerde plekken, die hetzelfde voorkomen hebben als de beschrevene. Verder werden de door dikke strooken bindweefsel in kwabben verdeelde speklever, en de zich in het 3de stadium van brightsche ziekte bevindende nieren ter tafel gebragt. De dunne darmen vertoonden nevens verscheidene sterk geïnjici-

eerde plekken, groote, met dikke slijm gevulde gl. solitariae, doch nergens ulcera: het slijmvlies der dikke darmen was verdikt en donkerrood van kleur.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

LONDON. — Het berigt alsof de Koningin bij haar jongste bevalling de chloroforme had gebruikt, is ten eenemale onwaar. The Lancet van 14 Mei heeft, volgens vrij zekere berigten, deze onwaarheid tegengesproken. H. M. heeft noch nu noch ooit vroeger eenig anaestheticum gebruikt.

— Donderdag 12 Mei heeft eene deputatie uit de Provincial medical and surgical Association in eene audientie bij lord ABERDEEN, dezen een ontwerp van wet ter hervorming der geneeskundige aangelegenheden aangeboden. Ook deze minister heeft even als vroeger lord PALMERSTON de overtuiging uitgesproken, dat hij van de noodzakelijkheid eener herziening der geneeskundige wetgeving in Groot-Brittanie was overtuigd en hij zich zeer wel met de algemeene beginselen van het door de Association aangeboden wets-ontwerp kon vereenigen.

— The *Royal College of Physicians* heeft voor 1853 als onderwerp der JACKSON'sche prijsvraag gesteld: De ziekten der testes en hare bekleedselen, benevens de behandeling. Prijs 20 guineas. Antwoorden moeten vóor het kersfeest in 1853 worden toegezonden. Tot onderwerp der drie-jaarlijksche prijsvraag heeft het college gekozen: De bouw en verrigtingen van het zenuw-knoopenstelsel bij den mensch, opgehelderd door vergelijkende anatomische onderzoekingen. Prijs 50 guinea's. De antwoorden moeten vóor het kersfeest van 1855 worden ingezonden.

— In Rio Janeiro heerscht de gele koorts weder zeer hevig. Gedurende de maand Maart kwamen er in de stad 145 en op de schepen in die haven 50 gevallen in eene week voor, ook Bahia en St. Thomas zijn weder zwaar door deze epidemie geteisterd. De mailbooten op Engeland hebben weder vele gevallen van gele koorts geleverd. De La Plata, die St. Thomas den 17den Mei had verlaten en den 30sten te Southampton aankwam, heeft gedurende de overvaart 14 gevallen van gele koorts onder de manschap gehad, waarvan 3 doodelijk afliepen. De passagiers houden echter geene quarantaine.

DUITSCHLAND. — De bezetting van de leerstoel van anatomie en physiologie te Tübingen, door LUSCHKA en VIERORDT, en de daardoor gevolgde scheiding dier vroeger vereenigde vakken is aldaar met genoegen gezien; de groote omvang dier vakken heeft ook twee andere duitsche universiteiten, Munchen en Breslau, tot die scheiding doen besluiten. — Door de vernieuwde luister van de med. faculteit te Munchen, een gevolg van het beroepen van verscheidene eerste geleerden derwaarts, is het mogelijk geworden om eerlang in de behoefte van een nieuw kraamhuis te voorzien.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — In de vorige Jaargangen van het Weekblad is telkens een kort Verslag geplaatst, betreffende den staat van het Algemeen Ziekenfonds voor Amsterdam. Over 1852 kunnen wij daarover kort zijn, daar het verslag in zijn geheel voor en ten koste der geneeskunstoefenaren gedrukt is. Wij vermelden er alleen uit, dat op ult. Dec. 1852 aan de afdeeling ziekenbehandeling 6998 leden met 4646 kinderen deelnamen (1671 leden en 1014 kinderen meer dan een jaar vroeger); aan de afdeeling ziekengelden 1346 mannen (305 meer dan id.); aan de afdeeling gelden bij overlijden 2159 personen (422 meer dan id.) Het aantal deelnemende geneeskunstoefenaren was op genoemd tijdstip 269, van welke 53 geneesheeren, 45 heelmeesters en 108 apothekers, dus 206 *werkende* en 34 geneesh., 11 heelm., 18 apoth., dus 63 *honoraire* deelnemers waren.

De instelling voldoet voortdurend in ruime mate aan het doel der oprigting, volledige en doeltreffende voorziening in de behoefte, ontstaan door ziekte bij de arbeidende klasse en dat onder voldoende waarborgen zoowel voor de belangen der leden als voor de waardigheid en onafhankelijkheid der geneeskunstoefenaren. De lezing van het verslag zij ook aan anderen aanbevolen; zij zullen er uit zien, dat deze inrigting voortgaat, dank zij de eendragtige zamenwerking van bijna 300 geneeskunstoefenaren met zich steeds meer en meer te ontwikkelen en gunstig bij het algemeen bekend te worden. Mogt de zamenwerking van geneeskunstoefenaren steeds eene innige en krachtige zijn, opdat het ziekefonds toone meer en meer, dat de geneeskundige zonder zijn eigen Ik op den voorgrond te zetten zijne wetenschap eenvoudig en zonder veel omslag weet toe te passen, en het heil van de mindere klassen der maatschappij krachtdadig kan bevorderen.

— De Off. v. Gez. 3de kl. H. L. KONING, is bevorderd tot Off. v. Gez. 2de kl.

— Den 7den Junij is te Leyden gepromoveerd tot Chirurg. Doctor, de Heer P. R. VAN MIERLO, Med. et Art. Obst. Doctor, en den 10den Junij de Heer N. MEURSINGE, Med. Doctor te Amsterdam.

— De *Société impériale des Naturalistes* te Moskou heeft den hoogleeraar W. VROLIK alhier tot haar gewoon lid benoemd.

BIBLIOGRAPHIE.

G. Cappelletti: Le Malattie dell' occhio e delle sue dipendenzie. 4 vol. Trieste, 1853, typogr. Weiss.

C. Sperino: La sifilazzazione studiata qual mezzo curativo e preservativo delle malattie veneree. Torino, 1853, Typogr. Sociale degli artisti; Genuaio, Pons et Comp.

H. Schwarzschild: Magnetismus, Somnabulismus, Clairvoyance. Zwolf Vorlesungen. Cassel, 1853, Fischer.

L. A. Frankl: Hippokrates und die moderne Medizin. 4te Aufl. Wien, 1853, Jasper u. Hügel. $\frac{1}{3}$ thl.

Sammlung gerichts-ärzlicher Gutachten der Prager Medicin. Fakultät. Zusammengestellt u. herausgegeben von J. Maschka. Prag, 1853, André. 1thl. 24 ngr.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. | ZATURDAG, 18 JUNIJ 1853. | 25.

KLINIEK.

NOG IETS OVER URAEMIE.

DOOR Dr. C. GOBÉE.

(*Vervolg en slot van blz.* 233).

De geschiedenis der uraemie is echter zoo nieuw niet, dan men wel over het algemeen gelooft, ofschoon CANSTATT in het eerste deel zijner Pathologie en Therapie, dat in 1843 verscheen, met geen woord melding van haar maakt. Onze eerste betere kennis van deze symptomenverbinding dateert intusschen reeds van het jaar 1836. BRIGHT heeft in dat jaar een acuten en een chronischen vorm van uraemie beschreven [1]). Bij den eersten vorm ontstaan plotselijk en onverwachts hoofdpijn, duizeling, braking en convulsiën, die, wanneer de urienafscheiding gering blijft, meestal met den dood eindigen. De chronische vorm vergezelt secundair vele andere processen, die hoofdzakelijk daarop nederkomen, dat de aderlijke bloedsomloop in de nieren belemmerd is, b. v. bij hartziekten enz. Bij de lijkopening vindt men gewoonlijk geene hieraan beantwoordende producten in de hersenen, soms eenige drachmen vocht tusschen de bladen der arachnoïdea of in de zijdelinksche hersenholten, waarvoor de naam van apoplexia serosa uitgedacht is, of ook in het geheel niets, hetgeen ook apoplexia nervosa genoemd werd. CHRISTISON heeft insgelijks vele acute gevallen van acute uraemie bekend gemaakt [2]), welke geheel onverwachts met cerebro-spinale verschijnselen optreden en spoedig een doodelijken uitgang nemen. Vele vormen van eclampsie zouden alleen door acute uraemie ontstaan, hetgeen echter niet

[1]) GUY's Hospital Reports, 1836.

[2]) On granular degenerations of the Kidney. Edimb. 1839. Vergel ook Die Brightsche Nierenkrankheit u. deren [illegible]

door alle waarnemers bevestigd wordt. Overal waar uraemie bestaat, bestaat ook Brightsche nierontaarding in een der verschillende tijdperken, hiermede belette uitscheiding van ureum, en terughouden dier stof in het bloed. Niets is natuurlijker dan de onderstelling, dat men die stof dan ook in eene overgroote hoeveelheid in het bloed en in de hersenen moest vinden, om de toxische verschijnselen te kunnen verklaren. Sommigen hebben ook werkelijk in het bloed, in de uitgestorte wei der hersenholten en in het zweet het ureum aangetoond, zelfs zonder een grooten scheikundigen toestel, alleen door bijvoeging van salpeterzuur, waardoor zich terstond zeer fraaije kristallen van nitras urei zouden gevormd hebben. Het lijkenbloed zou, volgens CHRISTISON [1]), een bepaalden urine reuk verspreiden; vooral bij het verdampen van het alcoholische bloedextract, zegt hij, dit in twee gevallen te hebben gevonden. JACKSCH [2]) vond bij het openen van buik- en borstholte eene sterke urienlucht. Ook HAMERNYK [3]) zegt bij den choleratyphus eene bepaalde urienlucht bij de opening der buikholte te hebben bespeurd. Daarentegen mag ook niet worden verzwegen, dat men in sommige gevallen buitengewoon groote hoeveelheden ureum in het bloed gevonden heeft, zonder dat er uraemische verschijnselen op volgden. Zoo heeft BABINGTON [4]) reeds in het jaar 1836 in een geval 15 deelen ureum in 1000 deelen serum sanguinis gevonden, zonder eenige hersenverschijnselen te hebben waargenomen.

[1]) l. c. casus I en VIII. FRERICHS, Ueber die Erscheinung u. das Wesen der Uraemie, in Archiv für physiol. Heilkunde, Deel X, pag. 415.

[2]) Die Blutvergiftung durch Harnresorption, in Prager Vierteljahresschrift I, 2de kwartaal, pag. 48.

[3]) Ibid.

[4]) GUY's Hospital Reports, 1836, pag. 360. Archiv [illegible]

Ook CHRISTISON en REES [1]) maken zulke gevallen bekend. Zij werden echter voor uitzonderingen gehouden en van BRIGHT af werd er bijna niet meer aan getwijfeld, dat het overtollige ureum in het bloed de ware oorzaak der toxische verschijnselen is. Proefwaarnemingen op dieren, bij welke de nieren geëxstirpeerd waren door PREVOST en DUMAS, MEYER, TIEDEMANN en GMELIN, BERNARD en BARRESWILL, en in den laatsten tijd door STANNIUS en SCHEVE in het werk gesteld, schenen dit ook te bevestigen. Wel was men het niet eens, of het ureum *alleen*, dan wel of *alle* bestanddeelen der urine in het bloed noodig waren, om den dood door uraemie te veroorzaken. Eene reeks van proefwaarnemingen in het jaar 1849 in het Physiologisch Instituut te Göttingen door FRERICHS in het werk gesteld, deden voor de uraemie eene geheele nieuwe aera ontstaan. Die proefnemingen hebben volgens dien Schrijver de uitkomsten geleverd, dat de uraemische verschijnselen noch door het ureum in substantie, noch door een ander bestanddeel der urine, maar alleen ontstaan: doordat de in het bloed teruggehouden pisstof, binnen het vaatstelsel onder medewerking eener onbekende giststof in carbonas ammoniae omgezet wordt, dat enkel en alleen als de schadelijke magt te beschouwen is, waardoor de bekende cerebro-spinale verschijnselen teweeg gebragt worden. Bij deze gelegenheid mag evenwel niet worden verzwegen, dat FRERICHS welligt op dit denkbeeld gekomen is door de proefwaarnemingen van BERNARD en BARRESWILL [2]). Zij vonden namelijk, dat na de exstirpatie van beide nieren de ammoniakverbinding in groote hoeveelheid in *alle* vochten gevonden wordt. Vooral in de maag vonden zij de ammonia in groote hoeveelheid. Door eene kunstmatige maagfistel namen zij bij een nephrotomeerden hond eene vermeerderde afscheiding der maag waar, even als bij de spijsvertering het geval is, doch die zich hierdoor onderscheidde, dat de afscheiding aanhoudend was en veel ammonia bevatte. Na een bepaalden tijd, gedurende welken het ureum niet in het bloed gevonden werd, verminderde de afscheiding der maag door de ontstaande zwakte van het dier, en nu was het ureum weder duidelijk in het bloed aan te toonen. Hieruit besloten zij, dat de ammonia vicariëerend voor de pisstof afgescheiden wordt. Zij onderstelden namelijk, dat de pisstof in ammonia omgezet wordt door het ferment der maagwanden en van hunne afscheidingen. Zoodanig ferment, dat in de maag door de lebklieren geleverd wordt, onderstelt nu FRERICHS in het bloed; gevonden is het nog niet.

[1]) l. c. pag. 230. Archiv f. physiol. Heilk. Deel X pag. 420.

[2]) Archives générales de médecine, Avril 1847.

De diagnose der voltooide omzetting van ureum in carb. ammoniae wordt volgens FRERICHS gedurende het leven reeds mogelijk door de reactie met niet rookend chlorwaterstofzuur, dat door middel van een glazen staafje in de nabijheid van het uit de ader gelaten bloed, urine, zweet, speeksel of voor den mond van den pat. gebragt wordt, waardoor dan dampen van chlorwaterstofzure ammonia zich ontwikkelen, of ook wel door vochtig gemaakt rood lakmoespapier, dat dan terstond blaauw wordt. FRERICHS heeft zijne theorie door eene menigte proeven op dieren toegelicht en door de overeenkomst van proefwaarnemingen op dieren en in ziektegevallen, aan die theorie eene waarschijnlijkheid gegeven, die bijna boven allen twijfel verheven is.

Het eenige wat in deze theorie tot heden eene hypothese blijft, is het zoogenaamde ferment, de giststof, die de omzetting der pisstof in ammonia moet te weeg brengen. HENOCH noemt het in zijn supplementdeel tot CANSTATT [1]) den *Achilleshiel* dezer theorie. Wij zouden over dien hiel gemakkelijk kunnen wegstappen, daar wij in de pathologie zoo vele verschijnselen ontmoeten, waarvan de oorzaken nog schuilen, ware het niet, dat er nog een ander kwetsbaar punt in deze theorie bestond, dat van veel meer gewigt is, dan onze onkunde van de natuur dier giststof, te weten, het ontbreken van carb. ammoniae in het bloed, in de uitgeademde lucht en in de secreta gedurende het leven van zulke lijders, welke met acuten of chronischen morb. Brigthii behebt, de verschijnselen van uraemische bloedintoxi-

[1]) Ie Stuk, pag. 57.

catie vertoonen. Nadat vooral ZIMMERMAN en van onze landgenooten Dr. GILDEMEESTER [1]) en Dr. LEHMANN [2]) hunnen billijken twijfel over de geheele ammoniaktheorie reeds te kennen gaven, heeft SCHOTTIN [3]) onlangs zonder omwegen de gegronde waarheid der geheele uraemische intoxicatietheorie ten eenenmale ontkend. SCHOTTIN vond namelijk, dat het staafje met zoutzuur voor den mond van zulke lijders gehouden, als diagnosticum van ammoniakvorming eene zeer geringe waarde heeft, omdat bijna bij alle lijders, bij welke veel verdamping van water in den mond bij eenen verhoogden warmtegraad plaats heeft (b. v. bij typhus), ammoniacale dampen door het voorhouden van dat staafje ontstaan. Hij ontkent buitendien die omzetting als oorzaak der typheuse verschijnselen bij den m. Bright, omdat men in de cholera, waar het typhoïd toch eene zoo groote rol speelt, zeer fraaije kristallen van *ureum* op de huid vindt, hetgeen het onwaarschijnlijk maakt, dat de omzetting in carbon. ammoniae gedurende het leven aanleiding zou geven tot de uraemische verschijnselen.

Hoezeer men echter genegen is in onzen zoo schijnbaar positiven tijd hypothesen op hypothesen te stapelen, blijkt uit een opstel van EISENMANN in de Verhandelingen van het physisch-geneeskundig genootschap te Würzburg [4]), dat het opschrift draagt »Uraemie en uraemisch ziektekarakter." In dat opstel tracht E. te bewijzen, dat bij vijf verschillende anatomische toestanden der nieren, die als zoo vele tijdperken van den m. Bright gevonden worden, de uraemie als accessorium kan voorkomen. Daar de uraemie zich echter (volgens EISENMANN) op sommige tijden meer dan op andere met verschillende ziekteprocessen, bijv. pneumonie, pleuritis enz. verbindt, zoo wil E., even als men eene catarrhale, eene gastrische, eene phlogistische constitutie aanneemt, ons ook nog met eene uraemische constitutie begiftigen; een geschenk, dat wij bij den reeds bestaanden overvloed aan constitutiën echter niet kunnen aannemen, zoo lang ons het wezen der uraemie zelve nog een raadsel is.

[1]) Nederl. Weekblad voor Geneeskundigen, Deel I, pag. 404.

[2]) Ibid, Deel II, pag. 405 en volg.

[3]) Archiv für physiolog. Heilkunde v. VIERORDT, Dl. XII, 1 stuk, pag. 170 en volg.

[4]) III Deel, 2 Stuk, pag. 191 en volg.

Sedert lang had ik mijne aandacht op de geheele leer der uraemie gevestigd en was derhalve zeer verblijd in het militaire hospitaal alhier een geval te ontmoeten, waarbij de functionele verschijnselen van uraemie en m. Bright. eene hoofdrol speelden. Ik laat het met de uitkomsten der lijkopening hier volgen, als bijdrage tot de onderhavige quaestie.

Linker pleuritisch exsudaat, secundaire Bright'sche ziekte, uraemische verschijnselen, dood, lijkresultaten.

JANSEN, dragonder, 26 jaren oud, van een sterk gestel, met goed ontwikkelde breede borstkas, van gezonde nog levende ouders verwekt, heeft eene zuster en een broeder, die beiden gezond en in leven zijn, is voor zooverre hij zich herinnert nimmer ziek geweest. In de maand Jannarij 1853 werd hij door eene ligte verkoudheid aangetast, *gepaard met hoest en pijn in de linkerzijde,* waarbij zich later ook eenige expectoratie voegde, alles echter in dien ligten graad, dat hij daarmede nog 10—12 dagen zijne dienst verrigtte. De pijn in de zijde was intusschen minder geworden, de hoest duurde nog voort en eerst op den 5 Februarij meldde hij zich ziek en werd op dien dag in het hospitaal opgenomen [1]). Bij de overneming mijner dienst op den 11en Februarij bleek mij bij het physisch onderzoek terstond, dat er eene pleuritis exsudativa der linkerzijde bestond. De toon bij de percussie was over de geheele linkerzijde, zoowel voor, ter zijde

[1]) Het is niet twijfelachtig, dat het pleuritisch exsudaat reeds van de eerste dagen in Januarij dateert, toen de lijder pijn in de zijde gevoelde en begon te hoesten. Het is mij dikwijls voorgekomen, dat eene geheele borsthelft vol vocht was, zonder dat pat. zich eigenlijk voor ziek hield. Vooral bij werklieden en bij soldaten komt dit voor, wier gevoeligheid voor prikkels niet sterk is.

als achter overal volkomen leêg, de aanslag kort, de fremitus vocalis = 0, insgelijks de stem bij het ausculteren, alleen aan den ondersten hoek van het schouderblad consoneerden stem en ademen, beneden die plaats werd niets meer gehoord. Regts overal sterk supplementair ademen, het hart naar regts verplaatst, de aanslag van het hart zigt- en voelbaar in scrobiculo cordis, doch niet op de normale plaats; aanslag krachtig, systole en diastole in geregelde opvolging, normale toonen, pols 136—140, klein, week, 16—20 ademhalingen, hoest met opgeven van een zeer waterachtig vocht in groote hoeveelheid, waarin eenige sputa globosa dreven, huidwarmte normaal, huid bij dag meestal droog, 's nachts sterk zweet, urine donkergeel, zure reactie, sp. gewigt meestal 1014, geen eiwit bevattende, zonder nubecula noch sediment, de hoeveelheid circa 4 med. ponden in het etmaal. Spijsverteringswerktuigen normaal, cerebro-spinale verrigtingen insgelijks. De behandeling bestond in het toedienen van een infus. digital. (van xii—xx greinen in ℥iv water), dat wegens de gewone saturatieverschijnselen later vervangen werd door Potio Riverii. De urine-afscheiding werd onder het gebruik der digitalis *minder*. Later werd ter bevordering der urine-afscheiding de acetas potassae gegeven, en werden inwrijvingen gedaan van unguent. scillae in de nierstreek; wegens gastriciteit werd de acetas potassae vervangen door een infus. senegae. De verschijnselen van pleuritisch exsudaat bleven steeds dezelfde. In dien toestand bleef pat. tot 11 April (ruim drie maanden na zijne komst in het hospitaal). Van dien dag af begint eene nieuwe reeks van verschijnselen, te weten: de *uraemische*. Klagen over *hoofdpijn*, vooral in het voorhoofd, die dag en nacht voortduurt, met bleekheid van het gelaat, dat even als de onderste ledematen eenigzins zuchtig is, ademhaling 20—24, pols 124—140, geene koortsverschijnselen bij dag, 's nachts vermeerderde huidwarmte en zweet. Sedert omtrent eene maand werd de urine-afscheiding in weerwil van het aanhoudend toedienen van diuretica steeds minder, soms slechts 6—8 med. oncen in het etmaal, zeer donker van kleur, sterk zuur, dan met dan zonder sedimenta lateritia, dan eiwit, dan weder geen, doch nimmer vezelstofcylinders bevattende. Van den 11—20 April werden er verscheidene malen hirudines aan de slapen en achter de ooren gezet, koude omslagen geappliceerd, afleidingen naar huid- en darmdarmkanaal in het werk gesteld. De *hoofdpijn bleef voortduren.* Op het bestaan van uraemie indachtig, werd dagelijks een glazen staafje met niet rookend zoutzuur voor den mond gehouden, of in de nabijheid der geloosde urine gebragt, doch nimmer konden wij een spoor van witte dampen bespeuren. Den 20 April voor het eerst *verschijnselen van coma;* pat. wordt met moeite wakker gemaakt, antwoordt dan zeer kortaf, doch goed op de gedane vragen en slaapt terstond weder in: het aangezigt bleek, de ligging meestal op de regterzijde met de hand onder het hoofd, normale stand der pupillen; klaagt bij drukking op beide nierstreken over pijn, insgelijks bij drukking op de blaasstreek (koppen in de nierstreek, waarna de pijn bij de drukking geheel ophoudt, koude fomenta over het hoofd, sinapismi enz.).

Den 21 en 22 *April braking* van een geelwit schuimachtig vocht van zure reactie; het uitgebraakte bevat vele epithelia en slijmcellen (met het braken hoest en opgeven van sputa). Kristallen van ureum vormen zich niet bij de behandeling met salpeterzuur, evenmin ontwikkelen zich ammoniacale dampen bij het voorhouden van een glazen staafje met chlorwaterstofzuur. Ademhaling zeer zacht, 24—26, pols 112, normale huidwarmte, geen zweet. Door middel van den catheter wordt omtrent 1 medic. pond urine geloosd, die donkerrood is, zuur reageert, een sterk sediment van slijm en epithelium bevat, door koken en salpeterzuur *geen* eiwit aantoont.

23 *April.* Gunstiger toestand, de sopor is minder; pat. ziet overal rond, spreekt goed, is bewust en schijnt zeer tevreden, klaagt niet over pijn, antwoordt goed, doch traag op alle vragen. Bij de avondvisite rood opgezet aangezigt, overigens vrij wel (koude fomenta, sinapismi). Dien dag nog van tijd tot tijd braking van eene waterachtige stof zonder reuk, ureum, noch carbon. ammon. bevattende. Wij hadden de borstkas

sedert verscheidene dagen niet onderzocht, en vonden heden tot onze niet geringe verwondering den mucro cordis weder onder den linker tepel, den percussietoon aan de achterzijde niet meer leêg maar slechts dof, ook den fremitus vocalis duidelijker. Er moest dus absorptie van een gedeelte des exsudaats plaats gehad hebben. Wanneer dit begon, weten wij niet op te geven.

24 *April.* Op nieuw sterke sopor, ligging op de regterzijde, bleek gelaat, steeds kalme ademhaling, 24, pols 104, vrij vol, subdurus, heden nacht voor het eerst onwillekeurige ontlastingen (fomenta Schmuckeri, clysmata van acet. en aqua), sterke sinapismi.

25 *April.* Heden voor het eerst convulsiën en contractuur der armen, die slechts met moeite in eene uitgestrekte houding kunnen gebragt worden. Een laauw bad met koude stortbaden bleef zonder gevolg. Tegen den avond trismus en om 9 ure 's avonds de dood.

Lijkopening 14 *uren na den dood.* Vale huidkleur, gewone doodvlekken, lijkstijfheid nog niet over.

Borstholte. Regter long zeer groot en bloedledig, overigens gezond. Linker long van de 7e tot de 12e rib sterk vergroeid met de pleura costalis, met vorming eener dikke pseudomembraan, die geheel van de ribben kan worden afgetrokken; boven de 7e rib zijn de longen vrij, daar ter plaatse (achterzijde der borstholte) circa 5—6 oncen groenachtig serum. Bij het aftrekken van het schijnvlies van de ribben vindt men in het subsereuse weefsel der 10, 11 en 12 rib eene geelwitte, breiachtige massa, die zoowel met het bloote oog als bij microscopisch onderzoek alle kenmerken draagt van den gelen verweekten tuberkel (kernen met detritus). Aan den voorsten rand van het dikke schijnvlies is diezelfde stof zigtbaar, die zich hier tusschen de lagen der pseudomembrana gevormd heeft. Aan de inwendige vlakte van het schijnvlies geen spoor van tuberkelstof. De linker long oedemateus; een gedeelte dier kwab bevat chronische pneumonie (carnificatio) doch geen tuberculose. In het pericardium omtrent 3 oncen groenachtig serum, het hart van normale grootte, de linker kamer concentrisch hypertrophisch, bevat geene coagula, valvula bicuspidalis en semilunares aortae normaal; regter hart flets, vaste coagula bevattende, valvula tricuspidalis en semil. arter. pulmonalis normaal.

Buikholte. Buikvlies bleek, omentum majus veel vet bevattende. Geen serum in de buikholte.

Maag. Groot, slijmvlies zeer geplooid, bevat aan het pylorusgedeelte omschrevene bruinzwarte bloedextravasaten in het onderslijmvlies-bindweefsel met veel veneuse opspuiting. Cardia en pylorus normaal.

Duodenum, jejunum en ileum met galstof overtrokken, zonder vaatopspuiting. Coecum zeer wijd, met vele faeces gevuld, bevat veel veneuse vaatvulling.

De cola tot aan het rectum normaal.

Lever. Van normale grootte en weefsel, vrij bloedrijk, galblaas sterk geplooid, matig met eene zeer donkere gal gevuld.

Milt. Van normale grootte en vastheid, met twee kleine ronde *bijmiltjes*, ter grootte van een knikker.

Nieren. De linker grooter dan de regter, sterke ontwikkeling van den panniculus adiposus op beide. De tunica albuginea der linker laat zich gemakkelijk aftrekken, de gele kleur der corticale zelfstandigheid schijnt pleksgewijze door de albuginea heen. Beide nieren vertoonen den tweeden graad van m. Brightii: geelwitte corticale zelfstandigheid, donkerroode pyramiden. Het microscopisch onderzoek wijst de normale epithelia, zoowel in de gestrekte als in de gebogene buizen. Geene vetmetamorphose der kernen, alle onderzochte buizen zijn goed gevuld. Uretheres normaal, blaas verdikt en vergroot, met een sterk submuceus bloedextravasaat in den omtrek van den sphincter. De blaas met eene troebele jumenteuse urine (circa 7 oncen) gevuld. Die urine reageerde alcalisch, bevatte veel phosphaten en uraten, ook eenig eiwit, doch geene buisvormige exsudaten.

Hersenholte. Bekkeneel dun, dura mater normaal. Bij de opening der hersenvliezen aan de basis cerebri, in den omtrek der medulla oblongata ontlastte zich omtrent 2—3 oncen zeer helder cerebro-spinaal vocht. De arachnoïdea aan de oppervlakte der hersenen langs den sulcus longitudinalis verdikt,

troebel, een geelwit exsudaat tusschen arachnoïdea visceralis en pia mater aantoonende, in den omtrek van circa 3 vingers breed. De sinus veel bloedcoagula bevattende, Pacchionische ligchamen zeer opgezet en in groote hoeveelheid (overigens vond men nergens dan hier sporen van arachnitis). De pia overal zoowel aan de oppervlakte der groote en kleine hersenen met heldere en donkere, groote en kleine vaten opgespoten, de plexus chorioïdei tamelijk groot, de hersenholten leêg (waarschijnlijk had zich het vocht bij de opening der vliezen van de medulla obl. reeds ontlast), de witte hersenzelfstandigheid der groote hersenen met vele kleine vaten en bloedpunten doortrokken, corpora striata en thalami nerv. opticorum, corpora quadrigemina, kleine hersenen en pons zeer week, als gemacereerd, doch tevens zeer bleek.

Ruggemergsholte. De dura mater zeer bloedrijk, veel vet bevattende, dat op den eersten aanblik op een vezelstofexudaat geleek, doch bij microscopisch onderzoek slechts vet bleek te zijn. De dura mater was zeer gevuld met grootere en kleinere vaten, de arachnoïdea wit, helder, geen exsudaat tusschen hare bladen, de pia matig opgespoten, de medulla zelve (breiachtig) gemacereerd, zonder evenwel het karakter der geele verweeking te vertoonen. Vooral was de medulla oblongata zeer verweekt, zoodat zij bij het uitnemen van het ruggemerg afscheurde, de verweeking was minder in het borst- en lendengedeelte. De groote hoeveelheid hersen-ruggemerg-vocht was blijkbaar de oorzaak dezer maceratie. Het lijkbloed had eene gewone bruinroode kleur (niet violetkleurig gelijk FRERICHS bij de uraemie beschrijft [1]), bij de nadering van een glazen staafje met acid. hydrochloricum ontwikkelden zich geene witte dampen, bruischte niet op bij de behandeling met dat zuur, en wees ook met acidum nitricum geene kristallen van nitras urei aan. Dezelfde negative uitkomsten ten opzigte van carbonas ammoniae en ureum gaven alle andere onderzochte vochten: het serum van borstholte en pericardium, het cerebro-spinaalvocht en de urine in de blaas.

Hoewel in dit geval de lijkresultaten van die der uraemie in zoo verre verschilden, dat hier eene omschrevene arachnitis aan de bovenvlakte der hersenen bestond, terwijl bij de uraemie gewoonlijk geene anatomische veranderingen in de hersenen gevonden worden, zoo waren evenwel bij het leven de kenmerkende uraemische verschijnselen zoo volledig bijeen, dat men volgens de bestaande begrippen aan hem vooral de oorzaak van den dood moet toekennen, wanneer men namelijk een gewigt hecht aan den belangrijken graad van Brightsche nier, die hier bestond en die lang vóór het ontstaan der hersenverschijnselen aanwezig was. De langzamerhand minder wordende urineafscheiding en de albuminurie wijzen dit ten minste duidelijk aan. Of de belemmerde afscheiding der urine in verband stond met de later ontstane arachnitis aan de bovenvlakte der hersenen en met de groote hoeveelheid cerebro-spinaalvocht is onzeker, te meer, daar die veranderingen bij de uraemie, gelijk gezegd wordt, tot de uitzonderingen behooren [1]). Wat wij vooral wilden betogen, als negative bijdrage tot de kennis van dat duistere ziekteproces is: de aanwezigheid van alle uraemische verschijnselen bij de niet aantoonbaarheid van carbonas ammoniae in de uitgeademde lucht, in het bloed en in de overige afscheidingen. De studie van dat proces en de verklaring, waarom in het eene geval de koolzure ammonia in de uitgeademde lucht enz. gevonden wordt, in een ander niet, of het ammoniak carbonaat, wanneer het gevonden wordt, al dan niet als omzetting van het teruggehouden ureum te beschouwen is, blijft aan verdere klinische nasporingen voorbehouden.

Amsterdam, Junij 1853.

---

[1]) Die Bright'sche Nierenkrankheit enz., pag. 103.

[1]) HENLE (Rationelle Pathologie, Deel II, pag. 213) onderstelt, dat de sereuse doorzweetingen in de hersenen en de bloedovervulling de naaste oorzaak van den dood bij uraemie is. FRERICHS bestrijdt dit gevoelen (Archiv f. phys. Heilkunde, Deel II, pag. 416), omdat noch STANNIUS noch hij zelf bij dieren, die aan kunstmatige uraemie stierven, waterophooping in de hersenen gevonden hebben. Eene naauwkeurige statistiek van de gedane lijkopeningen bij aan m. Brightii bezwekenen, zou hierover zeker de beste ophelderingen geven. Welligt dat de geheele uraemie ten laatste in een minderen of meerderen graad van arachnitis of in andere anatomische veranderingen der hersenen opgaat.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OVER DE CULTUUR EN DE BEREIDING VAN HET OPIUM IN BRITSCH INDIE. — In het pas verschenen nummer van LIEBIG's *Annalen der Chemie*, Dec. 1852, wordt de inhoud medegedeeld van eenige belangrijke opstellen over dit onderwerp, door Dr. EATWELL in de *Pharmaceutical Journal and Transactions* geleverd. Het hoofdzakelijke daaruit komt op het volgende neder.

De aanbouw van de opiumplant geschiedt in Britsch Indië alleen in het groote centrale gebied van de Ganges, welks uitgestrektheid ongeveer 600 Engelsche mijlen in de lengte en 200 in de breedte bedraagt. Dit gebied is in twee agentschappen verdeeld, Behar en Benares; het eerste is het grootste van de beiden en levert ongeveer driemaal zoo veel opium op de markt als Benares. De grondoppervlakte van dit laatste, welke in zijne acht districten in het jaar 1849—1850 voor den opiumbouw gebezigd werd, bedroeg 107,832 Beegahs (eene Beegah is 27,235 Engelsche vierkante voeten). Het getal der arbeiders op deze landen bedroeg 106,147, door wier gezinnen bovendien nog een belangrijk deel van den arbeid wordt verrigt.

Het centraal bestuur van het opiumgebied gaat uit van de Board of Customs Salt and opium in Calcutta.

De cultuur van de papaverplant wordt aan enkele ondernemers overgelaten, wier getal in Benares in 1849—1850 21549 bedroeg. Gewoonlijk bezigt men voor den aanbouw land, dat in de nabijheid van dorpen gelegen is, waar men dit het gemakkelijkst kan bemesten en met water voorzien. Wanneer de grond goed is, wordt gewoonlijk gedurende den regentijd een oogst van Indisch koorn Maïs of groente daarvan getrokken, om in September den grond voor het papaverzaad gereed te maken en te mesten. Op minder gunstig gelegene plaatsen, waar de bodem arm is. wordt reeds van Junij of Julij af tot October de grond voorbereid. Na herhaald omploegen wordt de grond in October en November door een zwaar houtblok geplet, en is dan voor de opname van het zaad geschikt.

Het bedrag van den oogst verschilt zeer. Bij gunstigen bodem en jaargetijden kan men 12—13 seers (26 ponden) zoogenaamde standard opium van elke Beegah winnen; bij minder gunstige omstandigheden slechts 3—4, in gewone oogsten van 6—8 seers.

De invloed van den aard des bodems op de hoedanigheid van het opium op zijn gehalte aan morphium en narcotine, is nog niet genoeg onderzocht, maar waarschijnlijk zeer belangrijk. De onderzoekingen over acht districten van Behar door Dr. O'SHAUGNESSY leverden verschillen voor 1¾—3½ pCt. voor het morphium, en van ¾—3½ pCt. van het narcotine. De consistentie des opiums verschilde van 75—79 pCt. Eene soort van opium van de Patna-garden leverde 10¾ pCt. morphium en 6 pCt. narcotine, en komt, wat zijne narcotische bestanddeelen betreft, zeer nabij aan het beste opium uit Turkije of uit Egypte. De verschillen hangen hoofdzakelijk van de gesteldheid van den grond af. De invloed van de afwisselingen in de atmospheer is meer merkbaar in de hoeveelheid en de physische eigenschappen van het product. De dauw vermeerdert het uitvloeijende sap uit de gescarificeerde kapsels, maar maakt het te gelijk donker gekleurd en dun. Oostelijke winden verminderen de hoeveelheid van het sap en maken het evenzeer donker en dun. Een matig sterke westewind met nachtdauw is het gunstigst, wanneer hij echter zeer droog is, is ook de afscheiding spaarzaam.

In Benares wordt alleen de papaver somniferum album verbouwd. Deze plant groeit bij gunstige gesteldheid zeer weelderig en bereikt eene hoogte van ongeveer vier voeten. De stengel is takkig en draagt aan de einden 2—5 eivormige kapsels, van de grootte van een eendenei. Meestal is de plant in 3½ maand rijp, zij wordt uitsluitend van November tot Maart, het koude jaargetijde, gekweekt. Het zaad wordt om de twee of drie jaren in de verschillende districten verwisseld; sommige plaatsen leveren een bijzonder goed zaad, dat dan ook door de opiumplanters van meer verwijderde plaatsen wordt getrokken.

Van 1—15 November wordt gezaaid, na 3 of 4 dagen wordt het zaad ondergeploegd en het land op nieuw met den houtblok gelijk gemaakt. Voor de bevochtiging van het land wordt dit door kleine kanaaltjes in vierkanten verdeeld, die ongeveer tien voeten lengte en breedte hebben. Hoe dikwijls de bevochtiging geschieden moet, hangt voornamelijk van de weersgesteldheid af. Wanneer in December, Januarij en Februarij sterke regens vallen, geschiedt het gewoonlijk tweemaal, bij weinig of geen regen vijf of zes malen.

Na 10—12 dagen zijn de kiemen gevormd, en wanneer de jonge planten eene hoogte van 2—3 duim bereikt hebben, worden zij gewied en gedund. Bij het mislukken van de eerste zaaijing moet op nieuw gezaaid worden. Door ongewoon harde vorst of ook door ongewone hitte en gebrek aan vochtigheid kunnen de planten veel lijden, soms wel in het geheel niet tot rijpheid komen, soms verwelken eenige gedeelten van den bouw uit onbekende oorzaken of door de honigdauw; eindelijk kan ook groote schade worden aangerigt door eene parasitische plant, de *Orobanche indica*, die zich aan den wortel van de papaver vastzet en deze doet afsterven.

In Februarij staat de papaver gewoonlijk in vollen bloei; tegen het midden van deze maand worden de bloem-bladen, even voor het afvallen ingezameld. Uit deze bloem-bladeren worden ronde $\frac{1}{16}$ duim dikke koeken van 10—14 duim in diameter gemaakt, welke *leaves* genoemd worden. Deze worden gemaakt door op een aarden of ijzeren concaaf of bijna vlak kookgereedschap, hetwelk omgekeerd door een zacht vuur wordt verhit, eenige bloemenbladen te strooijen. Zoodra deze een kleverig vocht afscheiden, worden versche bladeren op deze vochtige plekken gestrooid met een doek er opgedrukt, totdat de koek de noodige dikte en breedte heeft. Deze leaves worden in de hoofdfactorij naar de

grootte en kleur in drie soorten verdeeld. De kleinste en donkerst gekleurde dienen om de inwendige wand van de schalen voor de opiumbrooden te vormen, terwijl de grootere en minst gekleurde voor de buitenzijde van deze schalen worden gebezigd.

Weinige dagen na de verwijdering van de bloemenbladeren hebben de kapsels haren hoogsten graad van ontwikkeling bereikt, en nu begint het inzamelen van het sap, hetwelk ongeveer van 20 Februarij tot 25 Maart plaats heeft. De papaverbollen worden eerst gescarificeerd met een instrument, *Nushtur* genoemd, hetwelk uit 4 smalle stukjes blik van 6 duim lengte en van de dikte van een pennemes bestaat, en aan het breede einde in de rigting der lengte as diep zijn ingekerfd en aan de randen der kerven scherp zijn. Deze stukjes blik worden door een wollen draad op $\frac{1}{16}$ duim van elkander aaneengehecht. Met deze instrumentjes nu worden 's middags na drie ure de papaverbollen in de lengte, doch zeer oppervlakkig, alleen door het dunne pericarpium heen, gescarificeerd, elke bol naar zijne grootte 2—6 maal, en wordt zulks om de twee of drie dagen herhaald. Den volgenden morgen na de scarificatie wordt het uitgevloeide sap met een blikken instrumentje *Seetoah* van het gescarificeerde afgeschraapt en verzameld. Wanneer de plant geen sap meer geeft, worden hare verschillende deelen tot andere doeleinden gebruikt. De bollen worden verzameld en uit het zaad olie bereid, die door inboorlingen voor licht en in de keuken wordt gebezigd. Van het geheele zaad wordt ook eene soort van confeit bereid. Uit de overblijvende koek wordt door de arme lieden soms een slecht soort van brood gemaakt, of hij wordt voor veevoeder, ook wel tot geneeskundig gebruik aangewend. Uit de bollen zonder het zaad worden pijn- en hoeststillende decocten bereid, welke ook uitwendig als fomenten worden gebezigd. De stengels en bladen blijven tot in April en Mei staan, tot zij door de heete winden geheel zijn verdroogd, en worden tot een grof poeder, *Poppy trash*, gemalen, hetwelk tot het inpakken der opiumbrooden dient.

Het versch verzameld sap is eene vochtig korrelige massa van bleekroode kleur, op den bodem van het vat, waarin het zich bevindt, verzamelt zich eene donkere, op koffij gelijkende vloeistof, *Pussewah* genoemd. Het versche sap kleurt het lakmoespapier sterk rood, en brengt op ijzer dadelijk eene inktkleurige korst van meconiumzuur ijzeroxyde te weeg. Wanneer het sap naar huis gebragt is, wordt het in een vlakke aarden pan gedaan, die scheef gezet wordt, om al het *Pussewah* te doen afvloeijen. Dit Pussewah wordt bewaard en later in de hoofdfaktorij gewogen en verder verbruikt.

Het opium vordert groote opmerkzaamheid in zijne bereiding. Dagelijks moet het, met afweering van zonlicht, aan de lucht worden blootgesteld, en om den tweeden dag worden verwerkt, om het gelijkmatig te doen droogen. Zulks wordt 3 à 4 weken lang voortgezet, tot het opium de standard consistentie heeft. Hieronder wordt verstaan, dat het opium, bij 93 graden gedroogd aan vaste bestanddeelen 70 pCt. overhoudt. Naar dien maatstaf wordt het gekeurd en betaald. Het in gesloten aarden kruiken vervoerde opium wordt in de factorij door de aangestelde opiumkeurders onderzocht. De Purkhea, de inlandsche keurder, steekt zijne hand in de te onderzoeken massa, en voelt of ook verontreinigingen te ontdekken zijn. Verder onderzoekt hij de kleur, de textuur, het aroma en de consistentie. Zijne opgaven worden door een Europeesch ambtenaar aangeteekend, en worden aan het laboratorium gecontroleerd, waar eene proef door verdamping herhaald wordt. De schatting van den *Purkhea* wijkt zelden van het resultaat dezer keuring af. Bij deze proef wordt vooral de gehalte aan *Pussewah* in acht genomen, omdat dat vocht de qualiteit slechter maakt, het opium zelf zwart en dun maakt, en tevens de consistentie bij het wegen hoog gevonden wordt. Naar gelang der hoeveelheid Pussewah wordt eene straf opgelegd.

Wordt het opium verontreinigd bevonden, dan wordt het of geconfisqueerd en vernietigd, of wanneer het nog bruikbaar is voor geringere prijs aangenomen en gebezigd tot bereiding van het *Lewah*, hetwelk tot het maken van de omhulsels der opiumbrooden wordt gebruikt. Terwijl het gevaar van ontdekking zeer groot is, komen vervalschingen zelden voor. De grovere vervalschingen geschieden met klei, zand, houtskoolpoeder, roet, koemest, fijn gestooten bloemenbladen van de papaver, of zaden van verschillende planten. Het ontdekken hiervan is gemakkelijk door oplossen in water, afgieten en het naauwkeurig onderzoeken van den droes. Meel is een zeer gezocht vervalschingsmiddel, dat intusschen gemakkelijk ontdekt wordt. Het daarmede vervalschte opium wordt spoedig zuur, het is broos, en ziet op de breuk niet roodachtig en doorschijnend zoo als het goede opium; bij het doopen in water ontdekt men het amylum, dat naar de oppervlakte stijgt. Volkomen zekerheid krijgt men door het onderzoek met jodium. Ook Ghee en Goor (een onreine siroop) worden tot vervalsching gebruikt, maar door de reuk en uit de consistentie van het opium ontdekt. Verder worden eene reeks van plantensappen, extracten, pulpae en kleurstoffen daartoe gebezigd, zoo als het sap van de Cactus Dilenii, de extracten van de tabaksplant, de Datura Stramonium, Cannabis indica enz., de pulpa van de tamarinde en van de Aeglie marmelos. Tot kleuring van het opium dienen verschillende stoffen, catechu, curcuma, de fijn gestooten bloemen van de Bassia latifolia.

Bij eene zoo zamengestelde stof als het opium is het onmogelijk door eene enkele proef chemisch zeker de reinheid der stof te erkennen; de naauwkeurigste proef zou de bepaling van het Morphium zijn, doch deze is te langwijlig en kostbaar om practisch van nut te zijn. De gewone criteria in den handel zijn voor het opium de kleur, het aroma en de textuur. Het opium, dat alhoewel rijk aan morphium, deze qualiteiten door slordige behandeling verloren had, zou op de markt als verdacht worden aangezien. Het goed bereidde opium heeft in massa eene matte kleur, die helder kastanjebruin wordt, wanneer men eene kleine hoeveelheid opium

in eene dunne laag op eene witte vlakte uitbreidt. Het hangt aan de vingers, en laat zich eenigzins uit elkan der rekken, is op de breuk gescheurd. Wanneer het veel *Pussewah* bevat, is het kleveriger.

De reuk van het zuivere opium is eigenaardig, niet onaangenaam; versch riekt het eenigzins naar ooft. In koud water vervalt het gemakkelijk in dikke vlokken van eene kleur als erwtensoep. Die vlokken zinken, terwijl de vloeistof daarboven eene diepe bruingeele kleur krijgt. Breekt men het onder water met de hand, dan blijft het eerst aan de vingers hangen, maar wordt er spoedig afgespoeld. Door deze eigenschap kan men de vervalsching met vogellijm of andere kleverige stoffen ontdekken. Wanneer men bij de waterige oplossing eenige droppels neutraal azijnzuur loodoxyde voegt, dan krijgt men een rijkelijk vuil graauw praecipitaat (meconiumzuur-loodoxyde). Met ammoniak ontstaat een ruim praecipitaat uit het hars en de alcaloiden bestaande, hetwelk aan de lucht spoedig zwart wordt. Jodiumtinctuur geeft een steenrood praecipitaat, en met eene alcoholische oplossing van ijzerchlorid krijgt men een soortgelijk nederplofsel van eenigzins donkerder kleur. Deze proeven kunnen in weinig seconden worden verrigt en de hoeveelheid der praecipitaten geeft een oppervlakkig oordeel over het in een gegeven massa bevatte opium. Behalve de genoemde chemische reagentia kan nog eene oplossing van lijm dienen om looizuren te ontdekken en sterke alcohol om gommen te praecipeteren.

Nadat het opium afgewogen is, wordt het in grootte houten kasten, elk voor 14 maands (10 centenaars) bewaard, en bij tusschenpozen omgeroerd, totdat het de standard consistentie heeft. In deze kast verdikt het zich met eene dunne zwartachtige korst, ulmin, en krijgt door den invloed van licht en lucht een donkerder kleur. Wanneer het opium zeer dun van consistentie is, wordt het in vlakke houten troggen geplaatst, totdat het de consistentie van 70 perc. heeft.

Uit het opium van deze consistentie worden de opiumbrooden (cakes) gemaakt. Overtreft het opium dezen standard, dan wordt eene hoeveelheid van mindere consistentie er bijgevoegd. Het standard opium wordt nu in porties van 10 seers (20 ponden) gewogen en in vlakke houten troggen gedaan, waarin het door de arbeiders met de armen in alle rigtingen gelijkmatig gemengd en gekneed wordt. Hieruit komt het in kisten van gelijke grootte, van elk van welke een proefje genomen wordt; daaruit wordt het op de plaats, waar de brooden gemaakt worden, in groote houten kisten van 20 voeten lang, 3½ breed en 1½ diep gebragt. Hierin wordt het opium op nieuw gekneed en gemengd door arbeiders, die van het eene einde der kist tot het andere tot aan de knie in het opium waden, totdat de massa gelijkmatig van consistentie is.

De brooden worden gemaakt in een koperen bekken in den vorm van een halven kogel. De voor de omhulsels der brooden noodige leaves worden reeds den vorigen avond afgewogen en bevochtigd om ze zacht te maken. De *lewah* dient tot het aan elkander kleven der *leaves*. Voor de *lewah* worden al het opium van mindere kwaliteit, het *passawah* en buitendien nog een groote kwantiteit goed opium gebezigd. Met water wordt dit tot een dunne half vloeibare pasta gemaakt.

In het koperen bekken maakt nu de broodvormer met eene voorgeschreven hoeveelheid *lewah* en met een deel van de afgewogene leaves het onderste segment van het omhulsel tot een halve duim dikte. De voor een brood bestemde quantiteit opium wordt daarin gelegd, deze op zijde met nieuwe leaves en lewah bedekt en later geheel omsloten. De aldus gevormde brooden hebben de gedaante van een 24 pond's kogel. Deze wordt verder in *poppy trash* gerold, in een aarden kop gezet en aan de vrije lucht en zonnestralen gedurende 3 dagen blootgesteld, terwijl men de brooden meermalen keert. Wanneer zij blarig geworden zijn, opent men ze, om het ontwikkelde gaz te laten uitstroomen. Daarna worden de aarden koppen op rekken gebragt, waarop zij nog meermalen gekeerd worden. Wanneer schimmels zich vormen, worden deze verwijderd en de brooden op nieuw in *poppy trash* gerold. 426,800 zulke brooden werden in Benares in 1849—1850 vervaardigd. Elk brood bestaat uit 3 ponden 4 oncen standard opium, 8 oncen lewah en 11 oncen leaves, te zamen 4 ponden 7 oncen. In October worden de brooden in kisten, elk brood in een afzonderlijk vakje, gepakt.

Al het op de beschreven wijze bereidde opium is voor de Chineesche markt bestemd. Het voor inlandsch verbruik bestemd opium, *abkarle* opium, wordt dadelijk aan de zon blootgesteld en tot een consistentie van 90 perc. gebragt, en dan in vierkante stukken in geolied Nepaulpapier gewikkeld. Dit opium heeft een niet zoo sterk aroma, maar laat zich gemakkelijker verpakken. Wanneer de geheele opiumbereiding afgeloopen is, worden 6 brooden uit den geheelen voorraad op nieuw gekeurd en aan eene chemische analyse onderworpen. Het onderzoek van het opium van Benares gedurende vier jaren leverden als resultaten, dat het drooge overblijfsel bij 93 gr. beliep van 70—75,5, het extract met koud gedistilleerd water van 41,84—52,33 pCt., het morphium van 2,20—3,67 pCt, het narcotine van 3,85—5,66 pCt. Een wezenlijk onderscheid van het Bengaalsche opium van dat uit Turkije en Egypte is de groote hoeveelheid narcotine in verhouding tot het morphium. Het is van belang te weten of de behandeling na de inzameling van het sap hierop invloed uitoefent. In Turkije wordt het sap met speeksel verweekt; in Malwa wordt het in lijnolie gedoopt, terwijl het in Bengalen in de lucht en in de schaduw wordt geplaatst, en de afgescheiden vloeistof wordt verzameld.

Met betrekking tot de verhouding van de alcaloïden in het opium werden door EATWELL proeven gedaan, Eene eerste proef met het verzamelde sap, eene tweede met het sap, dat aan de temperatuur van 96 graden was blootgesteld, totdat het standard consistentie had; in eene derde proef werd het versche sap in een open porceleinen schaaltje geplaatst, bij tusschenpoozen met een glazen staafje omgeroerd, tot het vast geworden was, op een consistentie van 90,3 pCt., zonder dat het Pussewah werd weggenomen.

In deze proeven was na aftrek van het water en van de bij 93° vlugtige bestanddeelen, de verhouding op 100 deelen, als volgt:

	I	II	III
Morphium	1,405	3,061	2,890
Narcotine	4,012	3,795	3,632
In alcoh. oplosb. stoffen	65,949	66,874	69,811
In alcoh. onoplosb. stoffen	28,506	26,301	23,665

De quantiteit van het gevondene morphium in de 1ste proef, waarin het geheel versche sap gebezigd werd, is buitengewoon klein, die van het narcotine daarentegen grooter dan bij de twee andere proeven. Men zou hier kunnen vermoeden, dat de narcotine gedurende de analyse of door de veranderingen, die het sap na het inzamelen onderging, in morphium kon veranderd worden. Naauwkeurige en uitvoerige experimenten zouden dit moeten uitmaken. De resultaten der 2de proef zijn van belang, daar zij aantoonen, dat de aanwending van hitte, om het opium spoedig de noodige consistentie te geven, de narcotische bestanddeelen niet vermindert, maar veeleer schijnt te vermeerderen.

Het *pussewah* komt in verschillende consistentie van eene heldere vloeistof tot siroopdikte voor. Het versch verzamelde *pussewah* heeft een eigene reuk. Het kleurt het lakmoespapier sterk rood; door azijnzuur loodoxyde wordt een rijkelijke nederslag (meconiumzuur-loodoxyde) gevormd; een soortgelijke nederslag krijgt men met kalkwater. Het specifiek gewigt van de versche Pussewah is bij eene temperatuur van 28 graden = 1,120 en honderd grammen gaven bij het verdampen tot droogwording eene bruingeel overblijfsel, dat een reuk heeft met pix Burgundica overeenkomende. Bij concentratie tot op een ⅓ van zijn volumen krijgt het een siroopconsistentie, bij verder indampen wordt het langzamerhand vast. Gedurende de heete en drooge maanden krijgt het de hardheid van hars, wordt brokkelig, neemt snel de vochtigheid uit de atmospheer aan, wordt zwart en krijgt de consistentie van pik. Het *pussewah* bevat eenige der voornaamste bestanddeelen van het opium, meconiumzuur, hars, morphium en narcotine. Uit 500 gr. vaste *pussewah*, die 88,9 grein overblijfsel gaven, werden 15 grein zuiver narcotine verkregen, van morphium was slechts een spoor. Dit was echter waarschijnlijk aan een ongunstig toeval toe te schrijven, daar bij eene tweede analyse 10,6 greinen morphium en 16,9 greinen narcotine werden verkregen. Om den invloed, die het wegvloeijen van de *pussewah* op de zamenstelling van het Bengaalsche opium heeft, moet men de geleverde *pussawah* eenigzins nader zoeken te bepalen. In de hoofdfactory van Benares werden in 1849—1850 op 18191 maands (14 maands = 10 centenaars opium) 100 maand *pussewah* geleverd, dat gemiddeld 50 pCt. vaste stoffen bevatte. Hierbij moet worden in acht genomen, dat dit *pussewah*, alhoewel het van het opium afgescheiden wordt, niet verloren gaat, terwijl het voor het maken der ombulsels van de brooden wordt gebruikt. Alle de bestanddeelen van de *pussewah* worden door het koken der ombulsels in water, zoo als in China de gewoonte is, weêr ten nutte gemaakt.

BEHANDELING VAN SYPHILIS MET KWIK OF MET JODIUM? — De geschiedenis van de syphilistherapie doet ons zeer merkwaardige afwisselingen, twijfelingen en contrasten in de keuze der geneesmiddelen en vooral der kwikpraeparaten kennen. Bij den tegenwoordigen toestand onzer wetenschap op dat punt zal men steeds trachten, met omzigtige inachtneming van de individuëele omstandigheden der lijders, van jaargetijde en plaats, zonder vooringenomenheid uit den voorhanden voorraad het meest aanbevelingswaardige te nemen. Als bijdrage tot die vergelijkende waardering der antisyphilitica kan dienen, hetgeen Prof. SIGMUND onlangs nopens zijne van 1849 tot 1852 in het Wiener Krankenhaus behandelde lijders aan secundaire syphilis berigtte. De gevallen waarover zijne opgave loopt waren zooveel mogelijk gelijksoortig gekozen. Van 1307 lijders werden er 642 *alleen* met kwikpraeparaten en 517 *alleen* met jodium-praeparaten behandeld; de overigen, waar óf beide óf nog andere middelen buitendien gebruikt werden, laten wij even als die middelen zelve hier buiten rekening. Alleen zij ter loops gezegd, dat S. van den bichromas kalicus en van de Traiba-aarde, een uit centraal Afrika toegezonden nieuw middel, geenerlei effect zag.

Onder de kwikpraeparaten werd het meest de mercurius sublimat. corrosiv. namelijk 479 maal, het ung. cinereum 121 maal, onder de jodiumpraeparaten 311 maal jodkali geheel alleen, 104 maal te zamen met jodium purum, gegeven.

De duur dier met mercurialia alleen behandelde en genezen gevallen, 471 in aantal, blijkt uit het gezamentlijk aantal verpleegdagen; namelijk 22827; terwijl dit voor de met jodiumpraeparaten alleen behandelde en genezene 204 lijders 11716 beliep. De kwikbehandeling vorderde dus gemiddeld per hoofd nog niet ten volle 40, de jodiumbehandeling 57 dagen. In zijne privaat-praxis vond S. voor 69 met kwik genezene de duur der behandeling gemiddeld 34 dagen, voor 17 met jodium genezene gemiddeld 61 dagen. Daarbij was het verschil in onkosten niet onaanzienlijk.

Ten slotte spoort S. zijne insgelijks met syphilispraktijk in gasthuizen belaste collega's aan, door naauwkeurige aanteekening der behandeling, de bouwstoffen te helpen leveren voor eene meer juiste waardeering der geneesmiddelen, in wier keuze men zich nu vaak door te weinig gegronde meeningen laat leiden.

ANAESTHETISCHE EIGENSCHAPPEN VAN LYCOPERDON PROTEUS. — In de zitting van de Medical Society te Londen, is eene zeer belangrijke mededeeling gedaan, betreffende een nieuw anaestheticum, welks werking even volledig als de aether en chloroform zijn zou, en geen gevaar zou veroorzaken, te oordeelen naar de proeven door den ontdekker Dr. RICHARDSON daarmede op dieren verrigt. Het is de rook die ontstaat bij het branden van een soort van zwam (*lycoperdon proteus* of *common puff-ball*) die in Engeland reeds lang gebruikt wordt, om bij het uithalen der bijenkorven, de dieren in slaap te doen vallen, en welks voor-

deel boven de gewoonlijk gebruikte zwaveldampen aldaar bekend is; het is tot dit doel in den handel voorhanden.

De proeven op honden en katten leerden RICHARDSON dat men na inademing der rook gedurende enkele minuten relaxatie van spieren, vermindering van het aantal der hartslagen en inademingen, stupor en gevoelloosheid verkrijgt. Die gevoelloosheid kon twee uur lang voortgezet worden, terwijl het aantal inademingen tot 6 per minuut was verminderd en niettegenstaande het ligchaam koud was, de pupillen onbeweeglijk, de hartslagen zeldzaam waren en het dier dood scheen, kon bij het steeds zonder moeite eenvoudig door de rook door versche lucht te vervangen, weder doen herleven.

In kleine dosis of onvolledig ingeademd, doet de damp alleen convulsiën, vomitus ontstaan als bij dronkenschap, de gevoelloosheid volgt laat en het dier herstelt zich ook langzaam; eene zuivering van de rook door haar door sterke potassaoplossing te doen heenstrijken, vermindert hare werkzaamheid niet, als zoodanig en verdund met lucht, is zij niet onaangenaam voor de inademing.

Het nuttigen van de zwam, hetzij alleen hetzij met ander voedsel vermengd, deed bij dieren geenerlei narcotische verschijnselen ontstaan. Welke chemische stof in de zwam die werking veroorzaakt, is nog niet bekend, evenmin als of die kracht aan den lycoperdon proteus alleen of ook aan andere fungi eigen is.

VERSLAGEN.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEEDKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 30 *Maart.* — Dr. DUSSEAU toonde een praeparaat, genomen uit het lijk van een onlangs op de kliniek van Prof. TILANUS overleden lijder, bij wien de penis en de omliggende huid geheel vernietigd waren door eene ulceratie, welke, zoo als uit den bouw van de randen bleek, haar ontstaan te danken had aan een epitheliumgezwel of epithelioma, en welk geval reeds beschreven is in de Dissertatie van Dr. DONKERSLOOT, *de epitheliomate.* Van de penis was niets overgebleven, dan de urethra: in de liesstreken bevonden zich op de fascia iliaca eenige uit epitheliumcellen bestaande knobbels, die hier en daar in vetmetamorphose waren overgegaan. In het lijk kon men alle organen als grond beschouwen, behalve de beide nieren. Hier zag men voornamelijk in de bastzelfstandigheid omschrevene, geelwitte plekken, die scherp tegen het gewone weefsel der nier afgeteekend waren, en waarvan door Spr. mikroskopische praeparaten vertoond werden. Betreffende de vraag of men deze produkten als kankerknobbels dan wel als zoogenoemde metastatische afzettingen (ROK.) moest beschouwen, bleven de meeningen der aanwezige leden verdeeld.

Prof. SURINGAR bragt daarop een buitengewoon groot hart ter tafel, dat 1 kilogram zwaar was en veroorzaakt bleek te zijn door eene stenose van het ostium aorticum met insufficientie der valvulae semilunares aortae. Het had behoord aan een 55 jarigen, robusten man die dikwerf misbruik van sterken drank maakte. Er was geene afwijking van de harttoonen gedurende het leven waargenomen; de pols was echter steeds zeer klein geweest.

Prof. VAN GEUNS bragt het ruggemerg met deszelfs vliezen ter tafel van een 31-jarigen huistimmerman, den 18 Februarij 1853 in het gasthuis opgenomen met gedeeltelijke verlamming der bovenste extremiteiten. Voor anderhalf jaar openbaarden zich hevige buikpijnen rondom den navel met hardnekkige stoelverstopping, een half jaar later verlamming van de uitstrekspieren van den voorarm en de hand, welke sedert dien tijd bestendig bleef bestaan. De bovenste ledematen bleken vermagerd en koel van temperatuur te zijn meestal met livide stasis. Voor den prikkel der inductiestroom was hij zeer ongevoelig; daarentegen werden door geringe giften strychnine spoedig schokken opgewekt. Den 6 Maart 1853 klaagde hij over dedolatie en pijn in het hoofd; er bestonden koorts en gastrische verschijnselen. Den 10 Maart hevig delirium, convulsien van het geheele ligchaam, hyperaesthesie en contractuur van de bovenste ledematen. De patient bleef bijna tot het laatste oogenblik bij bewustzijn. Onder klimmende verschijnselen van stuiptrekkingen en hyperaesthesie, zoodat bij ligte aanraking de hevigste pijnen opgewekt werden, bezweek hij den 17 Maart.

Het harde hersenvlies van het ruggemerg is op sommige plaatsen aanmerkelijk verdikt, de arachnoidea met fijne, doorschijnende brides, waardoor partieele aanhechtingen tusschen de beide oppervlakten gevormd werden, ter zijde van het ligamentum denticulatum. Uitstorting van serum onder de arachnoidea; in het onderste gedeelte van het rugge- en lendengedeelte vindt men in de pseudomembranen helderwitte, kraakbeenachtige plaatjes (*plaques cartilagineuses de l'arachnoide rachidienne* van OLLIVIER), waarvan enkel in het midden vrij dik zijn, en sommige stervormige verlengsels vertoonen, terwijl allen bij microscopisch onderzoek zoodanige verlengsels als uitspruitsels blijken te bezitten. De zelfstandigheid vooral in het halsgedeelte rozenrood en eenigzins verweekt. Ten slotte maakte Spr. nog melding van eene dergelijke waarneming, die door OPPENHEIM beschreven is, en van eene afbeelding, die AUVERT er van gegeven heeft.

Dr. HARTTENROTH vertoonde de beide oogen van eene in het Binnengasthuis overleden vrouw, welke verhaald had, dat zij voor 13 jaren een toeval gehad had, waarna zij drie jaren lang bewusteloos was gebleven, doch 14 dagen later geheel hersteld was. Zeven jaren geleden begon zij over hevige hoofdpijnen te klagen, die wel 1½ jaar lang aanhielden, en gedurende wier bestaan zij begon te bespeuren, dat het gezigtsvermogen van het linker oog afnam, en daarbij de gewaarwording had van zich voor het oog heen en weder bewegende ligchaampjes en van vonken. Kort daarop begon ook het regter oog te lijden en zag zij daarmede de voorwerpen als

door eene mist. Alle deze verschijnselen namen zoozeer toe, dat zij eindelijk noch met het eene, noch met het andere oog iets van de haar omringende voorwerpen kon onderscheiden. In de maand Februarij l.l. werd zij na een aanval van apoplexia cerebri, gevolgd door hemiplegie, naar het Gasthuis vervoerd. Men zag toen een beginnend staphyloma aan het linkeroog met eene doffe, vuilgroen gekleurde pupil, daarentegen in het regter eene melkwitte stervormige katarakt: voorwerpen, die voorbij het laatstgenoemde oog werden heen en weder bewogen, werden door de lijderes nog als flaauwe schaduwen waargenomen, het linkeroog echter leverde niet het minste bewijs van gewaarwording op. Zij verhaalde dat zij, tijdens hare blindheid, nog twee malen goed had kunnen zien. De patiente stierf den 22 Maart, na drie dagen vooraf nog convulsive bewegingen der niet verlamde ligchaamshelft gehad te hebben. Men vond bij de lijkopening in den buitenrand van den linker thalamus n. opt. grenzende aan het corpus striatum eene erwtgroote holte met omschreven wand, welke omgeven werd door verweekte, roodbruin gekleurde hersenzelfstandigheid en eene naar dunnen etter gelijkende vloeistof bevatte. Spr. beschouwde de gemelde stoornis der hersenen als de oorzaak van de amaurose van het linkeroog; hij meende dat het tijdelijk verbeteren van het gezigtsvermogen, dat de vrouw had opgemerkt, zich verklaren liet uit de tijdelijke verwijding van de pupil des regteroogs, waartoe congestie rondom de holte in den linker thalamus welligt kon bijgedragen hebben.

Nog werden door *denzelfden* een paar zoowel in de dikte als in de lengte sterk uitgegroeide en daarbij misvormde nagels vertoond, wier fijnere structuur, volgens een nader door Dr. GOBÉE in het werk gesteld onderzoek, slechts uit de gewone polyaedrische cellen bestond, waarin na behandeling met pot. c. geene kernen zigtbaar waren. Van schimmelvorming was geen spoor te ontdekken.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

ITALIE. — Een prijs van 100 Romeinsche kroonen zal in 1854 door de Med. Chir. Academie te Ferrara worden uitgereikt, aan den schrijver van het beste stuk over *de chronische ziekten van de lever en vooral over die welke dikwerf ontstaan in de moerasachtige streken waar de periodische koortsen heerschen*, in te zenden voor 1 Maart 1854. Een dergelijke is uitgeloofd door de Med. Chir. Societ. te Bologne voor het volgende onderwerp: *Op te geven in welke ziekten de electriciteit aanwendbaar is, de verschillende manieren en wijzen om die te gebruiken uit een te zetten en door nieuwe proeven na te gaan, of men door middel der electriciteit in het levend ligchaam weegbare en geneeskrachtige stoffen kan overbrengen*; in te zenden vóór 31 Mei 1855, en eene van 500 fr. voor eene *monographie over Tetanus traumaticus*, in te zenden voor 31 Mei 1854.

DUITSCHLAND. — De Badensche vereeniging van geneeskundigen ter bevordering van geregtelijke geneeskunde, heeft eene medaille uitgereikt aan die personen die zich in die tak van wetenschap bijzonder verdienstelijk gemaakt hebben, en wel aan ORFILA te Parijs, (sedert overleden), LIEBIG te Munchen, CHELIUS te Heidelberg, HEYFELDER te Erlangen, ROBERT MOHL te Heidelberg, J. KNOTZ te Weenen, V. A. RIEKE te Stuttgart, ROLLER te Illenau en ROESCH te Seildorf.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — De off. v. gez. 3de kl. bij de landmagt D. A. J. VAN KESSL is bevorderd tot off. v. gez. 2de kl.

— Den 15den Junij is te Groningen tot Med. Doct. gepromoveerd, de Heer M. J. BAART DE LA FAILLE, na het verdedigen van eene *Dissertatio physiologico-medica, de vi causarum fibrini e sanguine acquirendi quantitatem mutantium.*

ROTTERDAM. — Het vijfentwintigjarig bestaan van de Klinische School alhier zal in September plegtig gevierd worden, onder anderen, door eene redevoering van Dr. GILTAY.

— Dr. F. J. J. SCHMIDT is herbenoemd als assistent-geneesheer in het nieuwe ziekenhuis, en de Heer H. LAGE benoemd tot heelmeester in het krankzinnigen-gesticht.

GRONINGEN, 10 Junij. — Dingsdag l.l. werd alhier, zoo als dat nu sinds 3 jaren hier in het begin der maand Junij het geval is geweest, eene gecombineerde vergadering gehouden van de 4 afdeelingen der Nederl. Maats. t. Bevord. der Geneeskunst, die thans in deze provincie bestaan, en te zamen 91 leden tellen. Het praesidium werd dit maal waargenomen door Dr. BUSCH ADRIANI, van Zuidbroek (het praesidium wisselt jaarlijks onder de verschillende afdeelingen), die het woord voerde over het nuttige en wenschelijke van weduwfondsen, de beginselen waarop ze behooren gevestigd te zijn, en bepaaldelijk het doelmatige aantoonde van het *geneeskundig weduwfonds*, dat ook hier nog steeds veel te weinig deelneming vindt. — Verder werden rapporten uitgebragt over de ziektegesteldheid in de verschillende deelen dezer provincie, in 1851 en 1852, en onder anderen ook in behandeling genomen de punten van beschrijving voor de aanstaande algemeene vergadering der Maatschappij te Amsterdam.

BIBLIOGRAPHIE.

R. Quain: Lectures on Diseases of the Rectum. London, 1853, Walton and Maberley.

J. Birkett: The Diseases of the Breast and their Treatment. London, 1853, Longman. 12 s. 6 d.

Lawrance: Electricity and Galvanism in the treatment of cancerous, nervous, heumatic and other Affections. London, 1853, Renshaw, 2 s. 6 d.

G. T. Gream: On the retention of the mental Functions during the employment of Chloroform in Parturition. London, 1853, John Churchill. 1 s.

The Sophistry of Empiricism, comprehending Mesmerism, Homoeopathy, Hydropathy and Arrant Quackery. London, 1853, John Churchill. 2 s.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 25 JUNIJ 1853. 26.

KLINIEK.

SPEKLEVER BIJ JONGGEBORENEN, EENE IN DE KOLONIE SURINAME ENDEMISCHE ZIEKTE.

DOOR Dr. LANDRÉ,
Praktiserend geneesheer te Paramaribo.

Wanneer wij door endemie eene ziekte verstaan, die zich tot eene meer of min uitgestrekte landstreek beperkt, doch gelijktijdig vele individuën aantast, dan kunnen wij eene in deze gewesten zeer gevreesde en tot nog toe onbedwingbare ziekte van de lever bij jonggeboren kinderen met het volste regt daartoe brengen. Voor vele familiën, vooral vooral van de Europesche en kleurling-bevolking, kon zij eene ware ramp genoemd worden; niet zelden toch zag men achtereenvolgend verscheidene kinderen in hetzelfde gezin binnen de twee eerste jaren van hun leven aan deze noodlottige endemie bezwijken.

Hoewel deze ziekte, hier onder de benaming van leverontsteking bekend, sedert lang mijne aandacht zeer had opgewekt, zoo was het echter eerst in de laatste jaren, dat ik in de gelegenheid werd gesteld haar van nabij te leeren kennen. Drie gevallen werden door mij waargenomen, ik kwam daardoor tot de overtuiging, dat deze aandoening van de lever ten onregte gehouden werd voor eene chronische ontsteking, en dat de op die veronderstelling gegronde en hier in zwang zijnde geneeswijze, door plaatselijke bloedontlastingen, het toedienen van *calomel, hydrargyrum cum creta* en dergelijke, geen of weinig nut kon aanbrengen, maar veeleer de bloedarmoede, die met deze ziekte gepaard gaat of minstens daarvan altijd een gevolg schijnt te zijn, zeer moest bevorderen.

De hier bedoelde aandoening van de lever ontstaat gewoonlijk bij kinderen, bij welke dikwijls reeds korten tijd na de geboorte eene algemeene vetzucht niet te miskennen is: de omvang van het ligchaam is vermeerderd, het gelaat bol of opgeblazen met hangende wangen; de huid vormt vooral aan den hals, aan de billen en aan de dijen sterke plooijen, zij is bleek en droog en hare warmtegraad is geringer dan gewoonlijk, zij heeft daarbij eene groote neiging tot smarten (*amorpha, intertrigo infantilis*).

Het is bij dezen toestand, waaraan men wel eens, en niet geheel ten onregte, den naam van *chlorosis gigantea* gegeven heeft, dat zich de eerste sporen van deze leverziekte voordoen. De kinderen verliezen daarbij de aan hunnen leeftijd eigene levendigheid, hun oog wordt mat en zonder glans, hunne eetlust is gering, zij braken veelvuldig de de gebruikte melk weder uit, en geven niet zelden door een aanhoudend schreijen hunne onrust te kennen. Op de rugzijde van de voeten en meestal ook van de handen ontstaan omschrevene waterzuchtige zwellingen. Deze hier eigenaardige plaatselijke uitstorting van wei zag ik nimmer ontbreken en gewoonlijk werden de ouders eerst door dit verschijnsel op de ziekte hunner kinderen opmerkzaam. In het regter hypochondrium bespeurt men onder den rand der ribben een hard en weêrstandbiedend gezwel, waarbij de gevoeligheid in den aanvang naauwelijks schijnt verhoogd te zijn. Door de palpatie, zoowel als door de percussie verkrijgt men de zekerheid, dat dit gezwel door de vergroote lever gevormd wordt. Dit ingewand neemt nu van lieverlede, en dikwerf zeer snel, in omvang toe; de doffe klank, die men bij de percussie ontwaart, strekt zich niet zelden tot beneden de navelstreek uit, en in overeenstemming hiermede verkrijgt de buik eene meerdere welving, terwijl ook gelijktijdig de gevoeligheid van het hypochondrium grooter wordt. In sommige gevallen is de vergrooting van de lever zóo sterk, dat lever

en milt één geheel schijnen uit te maken; de milt verkeert hierbij steeds in eenen staat van hypertrophie. Icterische kleur van de huid zag ik nimmer, evenmin nam ik koorts waar. Dikwijls reeds in den aanvang der ziekte ziet men op de buik en op de borst eene rijkelijke uitbotting van miliaria te voorschijn treden, en niet zelden voegen zich hierbij ontvellingen van de opperhuid, waardoor hoog roode plekken ontstaan, die gedurende het verdere beloop der ziekte, vooral aan de dijen en billen, aanmerkelijk in omvang toenemen en een kleverig vocht afscheiden; terwijl de oedemateuse zwelling der voeten zich meermalen tot aan de dijen uitstrekt. Bij niet een der door mij behandelde kinderen nam ik fluctuatie in den buik waar. Bij dit al nemen de krachten zoo zigtbaar af, dat ook zonder dat de waterzucht tot de hierboven beschrevene hoogte geklommen is, de kleine lijders aan algemeene uitputting bezwijken.

De beide eerste door mij behandelde gevallen liepen doodelijk af, en slechts in het eerste geval, hetwelk een kind betrof, dat juist één jaar oud zijnde, op den 13 Febr. 1850 bezweek, werd het mij toegestaan de autopsie te verrigten. De eenigste in het oog vallende afwijkingen, die ik destijds aantrof, waren eene oedemateuse zwelling van de rugzijde van de handen en voeten, eene meer dan gewone ophooping van vet in de huid in het algemeen, vermeerderde uitstorting van wei in het pericardium en eene aanmerkelijke vergrooting van de lever. Dit ingewand had eene meerdere hardheid en was bleek geel van kleur; bij de doorsnede deed zich hare zelfstandigheid geel, droog en homogeen voor; de doorgesneden bloedvaten ontlastten weinig dun bloed, overigens ontdekte men met het bloote oog geene verandering in de textuur van dit orgaan. Van voorafgegane ontsteking was niets te bespeuren [1]).

Hoezeer mij enkele gevallen bekend zijn geworden, waarbij de kinderen van scrophuleuse ouders door deze ziekte waren aangetast, zoo kon ik in verre weg de meeste gevallen noch scrophulosis, noch syphilis noch syphilis of arthritis bij de ouders aantoonen. Een erfelijke aanleg is hierbij evenwel niet te miskennen, in sommige familiën ziet men niet één enkele maal deze ziekte voorkomen, terwijl in andere niet zelden drie tot vier kinderen daaraan bezweken.

Wat het wezen dezer ziekte betreft, heb ik steeds opgemerkt, dat eene vermeerderde vorming van vet, waarvan eene bloedarmoede het gevolg schijnt te zijn, aan dezelve te gronde ligt; terwijl, wanneer de ziekte tot een eenigzins hoogen trap van ontwikkeling geklommen is, een algemeene hydraemia in het oog loopend is.

Bij de behandeling hebben mij alleen jodium-bereidingen en ijzermiddelen, gepaard met eene diëet uit stikstof bevattend voedsel, nut bewezen. Het laatste door mij behandelde geval, waarbij, nadat de ziekte tot eene aanmerkelijke hoogte geklommen was, herstelling volgde, deelen wij hier mede.

Herman W., op den 18 Maart 1852 geboren, kwam in Julij daaraanvolgend onder mijne behandeling. De ouders van dit kind, beide Europeanen, waren gezonde sterke lieden; bij hunne overige kinderen, die allen in Europa, op Jamaica en op Antigua geboren waren, was een scrophuleuse habitus in meerdere of mindere mate zigtbaar. Een van deze kinderen zag ik aan tuberkels in de hersens sterven; een ander was vroeger, zoo als men mij verhaalde, onder dezelfde verschijnselen overleden. Zes hunner kinderen waren nu nog in leven. Bij het jongste, hetwelk in Suriname geboren was en waarvan wij de ziektegeschiedenis hier mededeelen, bespeurden de ouders, toen hetzelve ongeveer vier maanden oud was, omschrevene oedemateuse zwellingen op de voeten, en riepen zij uit dien hoofde mijnen raad in. Zij deelden mij mede, dat zij, in de eerste maanden na de geboorte bij hun kind geene sporen van ziekte hadden ontdekt, dat het kind evenwel steeds het zog en de pap veeltijds uitgebraakt had, en over het geheel in den laatsten tijd veel schreide en onrustig was. Ook hadden zij opgemerkt, dat hetzelve weinig en slechts bij lange tusschenpozingen urine loosde. Behalve gemeld plaatselijk oedema vond ik bij dit kind, dat

[1]) Wij zouden meenen, dat de beschreven toestand van de lever eerder den naam van *vetlever* dan dien *speklever* verdient. — Red.

overigens goed ontwikkeld was, eene meerdere vorming van vet in de huid, de wangen waren bol en hangende; het regter hypochondrium scheen niet pijnlijk. Of er vergrooting van de lever bestond, kon ik naauwelijks met zekerheid bepalen. In dezen toestand echter de eerste sporen van speklever meenende te ontdekken, schreef ik op den 15 Julij de volgende poeders voor: ℞. Jodii gr. β, calomel gr. ij, m. f. e. sacch. lactis s. q. pulveres nº. xvi, en liet daarvan dagelijks twee stuks gebruiken. Deze poeders werden weder uitgebraakt, waardoor de ouders huiverig werden om dezelve aan hun kind in te geven, en dewijl de ziekte in hun oog niet van bedenkelijken aard scheen te zijn, vermeenden zij vooreerst alle geneesmiddelen op zijde te kunnen stellen.

In September dit kind onderzoekende vond ik de lever merkbaar vergroot, er had zich eenige miliaria over het geheele ligchaam verspreid, de huid was hier en daar gesmart en de waterzuchtige zwelling had zich over geheel de onderste ledematen uitgestrekt. Ik bewoog de ouders op nieuw er toe om de vorige poeders, waarvan ik evenwel de hoeveelheid Jodium op 1 grein en die van de calomel op 4 grein bragt, in te geven; doch ook nu werden deze weder uitgebraakt. Ik verwisselde dezelve op den 6 October tegen poeders, elk bevattende ½ grein P. herbae digitalis en vijf greinen elaeosaccharum faeniculi, van deze werd drie malen daags één gegeven en hiermede werd voortgegaan tot den 14 October. De huidwaterzucht was intusschen blijven toenemen, de lever buitengewoon vergroot, de onderste rand was in den benedenbuik te voelen en aan de linker zijde reikte zij tot aan de gehypertrophieerde milt, de buik was hierbij zeer in welving toegenomen, hetgeen des te meer in het oog viel, omdat de borst zeer klein was. Er was geene koorts waar te nemen. Op den 15 October schreef ik voor: ℞. Jodet. potassii gr. xviij, Aquae destill, unc. β, m. d., en liet daarvan drie malen daags 10 droppels geven. Met dit middel werd tot op den 12 November voortgegaan. De toestand van het kind was daarop merkbaar veranderd. Hoewel in de grootte der lever geene verandering te ontdekken was, was echter de huidwaterzucht geheel verdwenen en had voor deze eene sterke en algemeene vermagering plaats gemaakt; de huid aan de onderste ledematen was gerimpeld, de verdroogde opperhuid liet met groote stukken los, de urine-lozing was vermeerderd, de krachten waren daarbij echter zeer afgenomen, de pols zeer klein; het kind lag stil, en wilde slechts weinig voedsel tot zich nemen. Deze uitputting werd zelfs in de laatste dagen dermate groot, dat de ouders mij verzochten het kind niet langer met het geven van medicijnen te plagen, daar zij de overtuiging hadden, dat alle verdere hulp onmogelijk was. Ik bragt hen, hoezeer mijne hoop uiterst gering was, gelukkig van dit denkbeeld terug.

De subcarbonas ferri, die ik in een dergelijk geval had voorgeschreven, had aan mijne verwachting niet beantwoord, ik besloot dus hier de werking van dèn syrupus Jodureti ferri, welke mij bij de steeds bestaande leververgrooting bijzonder aangewezen scheen, te beproeven. Ik liet op den 13 November met het toedienen van deze stroop 3 malen daags daags 6 droppels, eenen aanvang maken. In het oogvallend was de werking van dit middel: het uitzigt van het kind werd levendiger, de huid kreeg weldra haar turgor terug, de eetlust nam meer en meer toe, de bouillon en de eidoijers werden nu met meer graagte genomen; de omvang van de lever begon nu meer en meer af te nemen.

Omstreeks de helft van de maand December was het kind, nadat het ongeveer zes drachm. Syr. Jodur. ferri gebruikt had, zoodanig bij krachten gekomen en de pols zoo zeer opgekomen, dat ik vermeende het toedienen van deze medicijn te moeten staken. In dit tijdsbestek van naauwelijks vier weken had de huid hare gewone ronding en vastheid terug bekomen; vooral opmerkelijk was het daarbij, dat zij eene roodbruine tint had aangenomen; alle hardheid van de lever was verdwenen, hare onderste rand, die vroeger scherp geteekend was, was nu naauwelijks meer te onderscheiden; het kind had daarbij eene vroeger ongekende levendigheid en tevredenheid verkregen.

In de maand Februarij van dit jaar kreeg

ons knaapje eene diarrhoea, die gedurende eenige dagen aanhield, en blijkbaar met de dentitie in verband stond, medicijnen waren daarbij niet noodig. De bruine huidkleur heeft zich van lieverlede verloren.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

ZEILITHOID. — Onder deze benaming, woordelijk overgebragt koornsteen, verstaat men een door eenen Boheemschen rentmeester uitgevonden fabriekaat, dat zijne bestemming in aanmerking genomen, meer gepast biersteen zou mogen heeten. Die biersteen heeft de volgende eigenschappen. Het is eene harde, glinsterende harsachtige massa, van een licht- of donkergele kleur, al naar gelang het tot de bereiding van wit of van bruin bier dienen moet. Het heeft eenen aangenamen reuk, een in den beginne zoetachtigen, moutachtigen, vervolgens zacht aromatisch bitteren of om kort te gaan hopachtigen smaak. Het is eene brokkelige, in dunne schijfjes zeer brooze stof; het wordt in de lucht vochtig en dan eenigzins kleverig. Het drijft op het water. Juist die eigenschap van op water te drijven bevordert zeer zijne oplosbaarheid in water, terwijl de met koornsteen bezwangerde en daardoor specifiek zwaarder geworden vloeistof in zigtbare stroomen in het water naar beneden zakt.

Het lost allengs in water op, bijzonder gemakkelijk en volkomen in warm water, waardoor men dan eene min of meer gele troebele vloeistof van den bovengezegden smaak verkrijgt. De chemische zamenstelling is nog niet naauwkeuriger nagegaan; maar het zal wel geene andere dan de in water oplosbare bestanddeelen van mout en hop bevatten.

De bereidingswijze is het geheim van den uitvinder en als zoodanig geoctroyeerd; blijkbaar echter wordt het uit mout en hop gemaakt.

Het bierbrouwen is gelijk men weet een vrij zamengestelde bewerking, waarbij veel oplettendheid en zorg gevorderd wordt, terwijl het mislukken van een gedeelte der bewerking al de voorafgaande reeds gelukkig volbragte bewerkingen in gevaar brengt. Daartoe behooren het weeken der gerst, het kiemen en broeijen, het droogen, het koken en zoo meer.

De koornsteen maakt, dat men dit alles missen kan en dat men in elke huishouding bier kan maken, zonder dat men de kostbare en omslagtige gereedschappen en gebouwen, die aan eene brouwerij vast zijn, noodig heeft.

Het biermaken uit den koornsteen begint met de gisting. Het daartoe betrekking hebbende wordt door Prof. FLEISCHL (*Zeitschr. der Wien. Ärzte*, 1853, V. H.) als aan hem zelf niet bij eigen oogen bekend, overgenomen uit een werkje van den Prager hoogleeraar BALLING, getiteld: *Der Getreidestein, Zeilithoid und seine Anwendung zur Biererzeugung auf kaltem Wege*.

Voor witte, lichter gekleurde bieren neemt men gelijk reeds gezegd is den lichtgelen, voor donkerder bruinen koornsteen. Men losse dien op in zuiver niet al te hard water, hetgeen in vereischte hoeveelheid in een houten vat gedaan is. De koornsteen wordt stuk geslagen en gestooten in het water gebragt en herhaaldelijk omgeroerd. In 24 uur is het opgelost. Het papier, waarin het gepakt was en dat aan de massa was blijven kleven, drijft boven op het vocht en kan dus verwijderd worden. Men heeft nu in zijne magt het bier de sterkte te geven, die men verlangt.

Voor een gewoon beijersch bier dient men een deel op 7 deelen water te nemen, voor zwaardere bieren, porter bijv., 16—24 procent koornsteen.

Om nu dit mengsel in gisting te brengen en bier te verkrijgen, voegt men er gist bij, die men vooraf met wat van het vocht heeft aangemengd en blijkens het schuim er boven op in gisting is overgegaan; is dit het geval, dan voegt men het in het vat bij de overige hoeveelheid en roert het om. Een temperatuur van 15—18° R. is voldoende. Op 100 pond van het mengsel heeft men zes of acht lood gist noodig.

Gelijk bij bieren in het algemeen kan men ook tweederlei soort van biergisting, de pasgenoemde en die, welke bij lagere temperatuur en een andere soort van gist plaats vindt, bewerkstelligen. In beide die gevallen heeft men gist van elders noodig, maar men kan in omstandigheden verkeeren, bijv. op een zeereis, dat men geen gist krijgen kan en voor dit geval heeft men een koornsteen bereid, die in water van 17—18° R. opgelost een mengsel geeft, dat gedurende 24 uren gestaan hebbende, van zelf gaat gisten zoo als het behoort. De daarbij gewonnen gist dan kan verder dienen.

Het gewigt der ontdekking springt van zelve te zeer in het oog, om er lang over uit te weiden. De zaak is door de Oostenrijksche regering onderzocht en het oordeel over de qualiteit van het bier luidt zeer gunstig. In 1847 werden er in de K. K. Josephs-Academie goedslagende proeven mede genomen. Een brouwer bij Praag heeft alles er op laten inrigten, om voortaan bier op den kortsten weg te bereiden. Waarschijnlijk zal er zich eene maatschappij vormen, om in het groot biersteen te maken. Dit fabriekaat is reeds verzonden naar Triëst, Hamburg, New-York enz., gedeeltelijk op bestelling, gedeeltelijk als monster. Ook op de Londensche tentoonstelling was een monster, gelijk men kort vermeld vindt in het werkje van den militairarts RIEGLER dat ook in onze taal overgebragt is. Tot narigt voor hen, die welligt meenen, dat deze zaak niet op het gebied van den geneeskundige behoort, diene 1°. het in onze hoofdsteden al te zeer door koffij of jenever verdrongen gebruik van bier. 2°. de herinnering aan de te zeer vergeten deugden, die MACBRINDE, FORSTER en andere aan de mout (*decoctum malti*), FOTHERGILL, BURDACH enz. aan de hop hebben opgemerkt, en 3°. dat de

koornsteen, mits zachtkens verwarmd, zeer vatbaar is voor den pillenvorm.

INOCULATIE BIJ SYPHILIS. — De HUNTER-RICORD'sche stellingen in het leerstuk der syphilis, staan nog steeds aan min of meer gegronde aanvallen bloot; en ook langs experimentelen weg is nog niet elke twist beslecht. Wij achten het daarom niet te onpas, de ervaringen daaromtrent, al zijn zij juist niet geheel nieuw of grootendeels slechts bevestiging van vroeger reeds uitgesproken stellingen, ter kennisse van onze lezers te brengen. Prof. SIGMUND deelt bij zijn verslag over 1851 en 1852 van de kliniek voor syphilis, aan het *K. K. allg. Krankenhaus* te Weenen, ook het een en ander mede aangaande de aldaar verrigtte inentingen. Bij de hier en daar herrijzende meening, dat het contagium van blennorrhoea met dat van een primair ulcus syphiliticum identisch zou zijn, is het wel der vermelding waardig, dat hij bij zeer talrijke inentingen met het secretum van den druiper, door degelijke prikjes, geen enkele maal zweren heeft zien ontstaan. Het secretum van blennorrhoea uteri gaf bij inenting geen positief resultaat; bij de vrouwen, zoo als het SIGMUND voorkomt, zetelt hoofdzakelijk de smetstof in het secretum van de labia minora en van de urethra; doch omtrent dit punt wachte men de latere mededeeling van zijn inmiddels voortgezet onderzoek.

De etter en het exsudaat van platte condylomata leverden bij de inentingsproeven, ook in deze twee jaren, op geenerlei wijze een positief resultaat, evenmin die met den etter van secundaire zweren van het gehemelte, van de keel of van dergelijke huidzweren, ofschoon men in beide gevallen tot 42 dagen toe er op wachtte.

De etter van opengebroken bubones inguinales na chancres, deed chancres ontstaan in die gevallen, waarin het opengebroken absces er in vorm, randen en bodem juist als een chanker uitzag.

Met de stof van primaire ulcera kreeg men de gewone uitkomst; de inentingen daarmede gedaan, dienden tot diagnostisch en klinisch doeleinde; voor het laatste entte men die stof ook op dieren in, waarbij men onder de noodige voorzorgen zelden over mislukking der proef te klagen had.

Eene reeks van waarnemingen verhief het boven elken redelijken twijfel, dat de opname van de syphilitische chankersmetstof slechts dàn plaats vindt, wanneer de huid van epithelium beroofd is, het corpus papillare en zelfs het onderhuidsche bindweefsel bloot liggen; dit geschiedt vaak door een dikwijls slechts zeer klein open plekje, ten gevolge van het bersten der huid, inscheuren, kloven, losgaan van een roofje, verweeking en afschilfering, doordien slijm met urien of huidsmeer er op bleven vastkleven; zonder eene dergelijke ontvelling komt er geen besmetting tot stand. Wanneer derhalve een en dezelfde publieke vrouw wel den eenen maar niet een tweeden man aansteekt, dan kan in het loslaten en ontbreken van epidermis de naaste oorzaak ter verklaring liggen. Inderdaad schijnt men het verstandigst te handelen, met daarin te zoeken, wat men zich onder de benaming van »dispositie" voor syphilis ploegt voor te stellen.

In overeenstemming met de ervaring der vorige jaren bleef tot na den afloop van ten volle vier dagen na de inenting de puist en de zweer steeds een zuiver plaatselijk lijden. S. ziet daarom onder de noodige voorzorgen in de inoculatie als diagnostisch middel geen kwaad; terwijl hij verder het bekend zijn van dit feit bij de belanghebbende van gewigt rekent, om tijdige behandeling mogelijk te maken en daardoor de jammerlijke gevolgen der syphilis benevens hare verspreiding te keeren.

Belangrijk zijn de nog steeds zeldzame waarnemingen, die de besmettelijkheid van secundaire syphilisvormen aantoonen. Twee gevallen, die geenerlei twijfel van den kant van Prof. SIGMUND — eenen in deze zeer bevoegden regter — toelieten, kwamen hem in de beide jaren, waarover zijn verslag loopt, voor. In het eene waren papulae van het pleegkind op hare min; in het andere waren condylomata lata van de moeder op het kind en van dit op de grootmoeder overgegaan.

OPHTHALMOLOGISCHE AANTEEKENINGEN. — Dr. JÄGER in Weenen deelde in eene der sectiën van de K.K. Geselschaft der Wiener Aerzte mede:

1°. Een geval van prolapsus iridis, waarbij de iris ten gevolge van een stoot op het oog door eene spleet van de sclerotica onder de conjunctiva was gedrongen, en zich daar blaasvormig had uitgezet. Deze prolapsus bestaat reeds 10 jaren zonder verdere veranderingen in het oog, is bewegelijk onder de conjunctiva, en zijn inhoud communiceert met de oogkamers.

2°. Verder had hij in anderhalf jaar tijds driemalen bij verscheuring van de sclerotica na traumatische oorzaak, het uittreden van de lens onder de niet beleedigde conjunctiva waargenomen, waar zij weken lang zonder aanmerkelijke verschijnselen van ontsteking bleef zitten. In een geval werd de lens door insnijding van de conjunctiva verwijderd, en de patiënte zag, even als eene van cataract geopereerde.

3°. Bij eene sterke en uitgebreide cauterisatie van de conjunctiva en van de palpebrae door sublimaat, waarbij eene zich organiserende exsudaat-laag van een lijn dikte de gesloten oogleden zoo vast aan den bulbus hadden gehecht, dat deze zelfs niet met kracht daaraf kon worden getrokken, praepareerde hij eerst de oogleden van het exsudaat en daarna dit exsudaat van den bulbus af. Twaalf dagen moest dit telkens over eene geringere uitgebreidheid herhaald worden, na drie weken was de patiënte zonder lidteeken-vorming in de conjunctiva genezen.

4°. Vertoonde hij eenen door hem vervaardigden oogspiegel, welke niet alleen dien van HELMHOLTZ en van RUETE in zich vereenigde, maar ook tegelijk als oorspiegel en als loup kon gebruikt worden.

PHLEBITIS CARCINOMATOSA. — Prof. MEYER, te Zürich, vond bij een man van 40 jaren eene zeer groote kankerzweer in het pylorische gedeelte van de maag:

zij was grooter dan eene hand, haar bodem vast en met genecroseerde gedeelten van het stroma bedekt, terwijl andere plaatsen granulatiën vertoonden. De lever bezat op hare oppervlakte vele witachtige gezwellen, die door het buikvlies doorschemerden en geheel het voorkomen van kankerknobbels hadden. De stam der poortader was juist op de plaats van hare verdeeling in ram. hep. dexter en sinister, alsmede de stam van deze takken zelf, opgevuld met eene zamenhangende weeke massa van eene graauwachtig roode kleur. Deze massa strekte zich in vele takken der poortader uit, en als men de zoo opgevulde takken vervolgde, kwam men aan eene der plaatsen van de oppervlakte, die uitwendig het voorkomen van een kankerknobbel aanbood. Een groot gedeelte van de inwendige oppervlakte der genoemde aderen was glad, vele plaatsen waren daarentegen ruw en aan deze was de opvullende massa vast aangekleefd. De gemelde knobbels aan de oppervlakte der lever waren zamengesteld uit kleinere haarden van ongeveer de grootte eener erwt, welke tot eene groep vereenigd, die den omvang had eener hazelnoot tot dien van eene walnoot, eene kankerknobbel zamenstelden. Het mikroskopisch onderzoek van de massa, die zich in de poortadertakken bevond, vertoonde rondachtige, met etterligchaampjes overeenkomende cellen, voorts zoogenoemde korrelcellen van verscheidene grootte, in de lengte uitgegroeide, gedeeltelijk met vet gevulde cellen, grootere ronde cellen met verdikten wand en andere met meervoudige kernen. Schr. meent op grond van dit onderzoek de genoemde massa voor een product van phlebitis carcinomatosa te moeten houden, waarvan de maagkanker het uitgangspunt geweest is, terwijl hij de peripherische kankerafzettingen in de lever gelijk stelt met eene phlebitis capillaris, waarvan het exsudaat eveneens carcinomateus geworden was. Hij uit het vermoeden, dat vele der gelijktijdig met maagkanker voorkomende gevallen van leverkanker op dezelfde wijze met den eersten in oorzakelijk verband staan en dat ook aan de meeste longkankers dezelfde beteekenis van metastatische afzettingen moet toegeschreven worden.

VERSLAGEN.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEEDKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 14 April. — Door Dr. HARTTENROTH werd een gezwel uit de buikholte eener 69jarige vrouw vertoond, die in het Binnengasthuis ten gevolge eener hevige metrorrhagie, welke 8 dagen had aangehouden, was overleden, nadat zij slechts 2 dagen verpleegd was. De katamenia waren sedert haar 48ste jaar weggebleven; het bestaan van een gezwel in den buik was door haar niet vóór hare laatste levensjaren opgemerkt, doch had haar geenerlei hindernis veroorzaakt. Bij de lijkopening vond men, dat een *tumor fibrosus* van 2,3 kilogramzwaarte het groote en kleine bekken opvulde en den uterus naar de regterzijde gedrongen had. In het eerst meende men, dat het gezwel vrij tusschen de platen van het buikvlies lag, vooral toen beide ovaria van normale grootte en zonder verband daarmede werden aangetroffen. Bij nader onderzoek bleek echter, dat het onderst segment van de baarmoeder en het collum aanzienlijk naar beneden verlengd waren en dat de tumor aan de eene zijde met dit laatste zamenhing. Het slijmvlies van den uterus vertoonde eene sterke vaatopvulling en eene met bloed gevulde opene holte, die met een bloedvat in verband stond, welke waarschijnlijk de bron van de hevige metrorrhagie geweest was; de portio vaginalis ut. was verstreken, de vagina naauw en lang. Bij de discussiën, die over dit praeparaat gehouden werden, erkende men, dat al ware hier ook eene inwendige exploratie verrigt, hetgeen men wegens de hevige en aanhoudende bloeding niet gedaan had, ligt een eijerstoksgezwel zou gediagnosticeerd zijn geworden.

Dr. GILDEMEESTER liet daarna eenige mikroskopische praeparaten van Pacchionische ligchamen der arachnoïdea cerebri in verschillende tijdperken van ontwikkeling zien, welke de overeenkomst dezer produkten met de zoogenoemde dendritische vegetatiën op andere weivliezen aantoonden, gelijk door LUSCHKA vóor korten tijd nader is uitéengezet.

Vergadering van 28 April. — Prof. SURINGAR vestigde de aandacht op de hersenen van een man van 30jarigen leeftijd, die 12 dagen in het Gasthuis was behandeld geworden. Ofschoon tenger van ligchaamsbouw was hij vroeger meestal gezond en had zeer matig geleefd. Zeven weken vóor zijne opname werd bij, bij den haard zittende, plotseling benaauwd en duizelig, waarna hij bewusteloos nederstortte met scheef getrokken en met schuim bedekten mond; de patient kwam spoedig weder bij, doch bleef verward en klaagde over hoofdpijn. Dienzelfden dag herhaalden zich die toevallen nog tweemalen en werden opgevolgd door belemmerde spraak en verwilderden blik. Bij voortdurende hoofdpijnen en steeds toenemende lusteloosheid deed eene herhaling van de toevallen de huisgenooten des lijders besluiten hem naar het Gasthuis over te brengen. Hij klaagde toen steeds over pijn, vooral in de linkerzijde van het hoofd, zijn bewustzijn was ongestoord en bleef zulks tot aan zijnen dood, de oogen stonden verwilderd, de pupillen waren niet vernaauwd, de pols klein. De behandeling, bestaande in krachtige afleidingen op het darmkanaal en tegenprikkels in den nek, bragt geene veranderingen te weeg. De dood werd door convulsiën en tetanische verschijnselen voorafgegaan. De schedel was van gewone dikte, zonder spoor van uitwendige beleediging. De hersenvliezen matig bloedrijk, de pia m. van het linkerhalfrond zelfs eerder bloedarm. Dit hemisphaerium was gezwollen, zijne gyri platgedrukt. Op het midden puilde een meer roodgestippeld, weeker gedeelte uit, dat na ingesneden te zijn eene holte bleek te bedekken van de grootte van een duivenei, langwerpig van vorm en gevuld met dikken, groenen etter. Van voren en onderen stond zij door eene kleine ronde opening in gemeenschap met eene tweede kleinere holte, die van alle kanten door een celachtig weefsel was omgeven. De

omgevende hersenzelfstandigheid was op verschillende plaatsen ziekelijk veranderd: men vond er capillaire apoplexie en rood verweekte plekken in, ook in een gedeelte van de graauwe stof. De mergzelfstandigheid was overal meer of min oedemateus, de thalami n. opt. en c. c. striata zeer week. Overigens leverde de sectie niets bijzonders op dan grooten bloedrijkdom der onderbuiksorganen.

Dr. COBÉE vertoonde een belangrijk specimen van tuberculosis in het subpleurale weefsel, waarvan de beschrijving met het daarop betrekking hebbende ziekteverhaal in ons vorig n°. bl. 261 medegedeeld is.

Dr. LEHMANN deelde de resultaten der lijkopening mede, door hem verrigt bij een meisje, ter wereld gebragt door eene gezonde moeder, dat na 4 dagen geleefd te hebben overleed. Hij vond, behalve vrij volumineuse longen, in de buikholte een rijkelijk croupeus peritonitisch exsudaat, waardoor de darmen waren zamengekleefd en dat deze hier en daar in dikke lagen bedekte. De ovaria van dit kind waren bijzonder groot en vertoonden reeds aan het bloote oog kleine kysten, terwijl het mikroskopisch onderzoek er nog talrijke kleinere liet herkennen.

Dezelfde Spr. vertoonde nog de placenta van eene vrouw, die, langen tijd aan f. intermittens geleden hebbende, met hydrops en albuminurie op de kraamzaal werd opgenomen en aldaar een dood kind ter wereld bragt. Men zag in deze placenta talrijke geelwitte plekken van verschillenden omvang en week van consistentie, die veel overeenkomst hadden met gewone fibrineuse exsudaten. Onder het mikroskoop zag men er echter niet anders in dan vetkorrels en vetdroppels, welke, zoo als vooral uit het onderzoek van de omgeving der gemelde plekken bleek, haar ontstaan te danken hadden aan vetdegeneratie der chorionvlokken, waarvan vele in een atrophischen toestand verkeerden.

Ten slotte sprak Dr. TILANUS naar aanleiding van 3 gevallen van necrose der onderkaak, waarvan hij de uitgestooten fragmenten ter tafel bragt, over de zoogenoemde *phosphornecrose*. Alle de door hem waargenomene gevallen waren door vrij volledige regeneratie opgevolgd, ofschoon in één de helft der onderkaak met beide uitsteeksels was afgestooten: in geen van allen stond phosphorus echter in verband met het ontstaan der ziekte. Ofschoon Spr. nimmer de ziekte bij haar eerst ontstaan had kunnen waarnemen, was hij toch van oordeel, dat hier, zoowel als bij de phosphornecrose, eene periostitis tot grondslag had gelegen en dat eene onderscheiding van verschillende soorten der kaakbeennecrosen hoogstens van aetiologisch belang konde zijn, en dat de phosphornecrose zich door niets van necrose door andere oorzaken ontstaan onderscheidt.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

FRANKRIJK. — Het sedert lang besproken plan om het aloude Hôtel-Dieu te Parijs af te breken is onlangs vast aangenomen. De eerste reden hiervoor is de weinige uitgestrektheid van de ruimte, die vóór het front van de kerk Notre Dame gevonden wordt, zoodat welligt het gedeelte van het hospitaal, dat aan den linker oever der Seine gelegen is, zal blijven bestaan, indien niet in de nabijheid een geheel nieuw hospitaal onder denzelfden naam zal gebouwd worden. Men weet, dat het Hôtel Dieu het oudste der Parijsche hospitalen is en steeds de plaats is geweest waar de vorderingen der kunst het eerst in toepassing zijn gebragt.

— CARNOT, de bekende statisticus, heeft de volgende niet onbelangrijke vergelijkende tabel der verdeeling der bevolking over de leeftijden uit het midden der vorige en der tegenwoordige eeuw medegedeeld. De eerste is van DEPARCIEUX, de andere opgave het gemiddelde uit de volkstellingen gedaan van 1841—1851 in Frankrijk, Engeland, Pruissen, Belgie, Ilyrie, Saxen, Denemarken en Piemont.

Verdeeling bij leeftijd voor 1000 inwoners

	1746	1846
Beneden de 20 jaren	360	425
Van 20—30 〃	151	172
〃 30—40 〃	135	136
〃 40—50 〃	121	111
〃 50—60 〃	103	80
boven de 60 〃	130	76
	1000	1000

— De société centrale de médecine du departement du Nord, te Rijssel, heeft de volgende prijsvragen uitgeschreven: 1°. De beschrijving van angina pectoris, met bepaling der behandeling steunende op authentieke feiten; 2°. Vergelijkende chem. pharmaceutische analyse van hyoscyamus, belladonna, stramonium, cicuta, aconitum en tabak; 3°. Eene vergelijking tusschen de verschillende behandelingswijzen van dijebeens-fracturen; 4°. De ziekte der veldarbeiders gedurende of na den oogst te doen kennen even als de middelen om ze te voorkomen; 5°. Onderzoek naar de beste middelen om de longziekte der runderen te kennen, voorkomen en te genezen.

RUSLAND. — De cholera, welke in de laatste maanden te Petersburg afnemende was, is met het begin van Junij op nieuw met heftigheid beginnen te woeden; dagelijks worden een honderdtal zieken aangemeld, waarvan nagenoeg de helft bezwijkt. Den 8 Junij waren 487 zieken in behandeling gebleven.

Het verdient opmerking, dat de ziekte reeds een half jaar aldaar heerscht en dat zij thans voor de derde maal in hevigheid is toegenomen. In Moskou heerscht zij slechts in geringen graad.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Den 22 en 23 Junij is hier de Algemeene Vergadering der Maatschappij ter bevordering der Geneeskunst gehouden. Behalve door de afgevaardigden en hoofdbestuurderen werd deze bijeenkomst door een groot aantal leden uit Amsterdam en van andere plaatsen vooral uit de Noordelijke provinciën bijgewoond. Een volledig berigt van de belangrijke werkzaamheden der vergaderingen achten wij niet noodig, het wordt later gedrukt. Wij bepalen ons tot het volgende·

De vergadering werd den 22 Junij in de doelmatig versierde zaal van het lokaal de Eensgezindheid door den voorzitter, Prof. KRIEGER uit Leyden, geopend, die in eene hartelijke rede onderzocht in hoever de maatschappij haar doel bereikte: 1°. door naauwe aaneensluiting der geneeskundigen en eensgezindheid onder hen te bevorderen; 2°. in het voorstaan der belangen van den geneesk. stand, waarbij de werkzaamheden omtrent de geneesk. staatsregeling ter sprake kwamen; 3°, door het optrekken van het gebouw der wetenschap, in welk gedeelte de nagedachtenis van den waardigen SCHICK passend herdacht werd. De rede werd besloten met eene aansporing tot uitbreiding van buiten, bevestiging van binnen der maatschappij.

Hierna ging de secretaris, Dr. HEIJE, over tot het lezen van het verslag, waarbij gezegd werd, dat er in het afgeloopen jaar de vijf afdeelingen Alblasserwaard, Deventer, 's Hertogenbosch, Tilburg en Westland opgehouden hebben te bestaan, dat daarentegen door het splitsen der afdeeling Zutphen eene nieuwe afdeeling te Groenlo is ontstaan, zoodat het getal gewone en buitengewone leden der maatschappij thans 908 bedraagt. De bemoeijingen van het hoofdbestuur om ook in de overzeesche koloniën afdeelingen der maatschappij te stichten, is tot nog toe mislukt, te Paramaribo hebben zich twee leden aan de algemeene afdeeling verbonden. De commissiën gaan voort steeds met ijver werkzaam te zijn, 25 leden der maatschappij hebben zich als correspondenten bij de verschillende commissiën aangesloten. Nadat nog de Spr. in het kort de werkzaamheden der afdeelingen en de bemoeijingen van het hoofdbestuur had beschreven, eindigde hij met de leden op het hart te drukken, dat zelfhulp de hoofdzaak was, wil de maatschappij haar doel bereiken. Hierna bragt de afdeeling Onderdendam verslag uit van de rekening van het afgeloopen jaar waar zij geene aanmerkingen op had, en die met een batig saldo van ƒ 695,91 sloot. Uit het verslag van den thesaurier bleek de bloeijende financiële staat der maatschappij; uit dat der commissie voor de bibliotheek, dat de boekerij der maatschappij, uitsluitend uit werken van nederl. geneesk. bestaande, in het afgeloopen jaar met 208 nieuwe werken door 37 donateurs was begiftigd. Daarna las Dr. ZEEMAN een rapport der commissie voor statistiek omtrent de resultaten, die de archieven der bureaux voor het opschrijven der militie in Noord-Holland voor de geneeskundige statistiek hebben opgeleverd. Dr. DE BORDES las een rapport van wege de commissie voor Epidemiologie over de heerschende ziekten in 1852. Dr. EVERS vroeg namens de commissie voor politia medica enz. alhoewel hij eene menigte bescheiden daarvoor had ontvangen, ontslagen te worden van hare verdere onderzoekingen omtrent de gebruikt wordende voedsels en dranken in Nederland, een verder onderzoek der ziekenfondsen in Nederland terwijl zij voor het maken van een populair geschrift omtrent hygiënische zaken diligent werd verklaard. Een en ander werd toegestaan waarna dezelfde commissie de beginselen van een wetsontwerp van geneeskundige staatsregeling voordroeg, waarvan de regeling van het onderwijs geheel afgescheiden was, als zijnde volgens het oordeel der commissie de regeling van het onderwijs de hoofdoorzaak, dat de regeling van de geneeskundige aangelegenheden nog lang zoude achterwege blijven. De commissie wilde de door haar ontworpen wet door de maatschappij bediscussieerd en aan de regering ingediend hebben, hetwelk echter door de vergadering niet werd aangenomen. Deze meende dat wanneer thans bij de regering wederom een nieuwe regeling werd voorgedragen, zulks niet alleen tot vertraging zoude aanleiding geven, maar ook het voorstellen, van mogelijk nieuwe beginselen van wege de maatschappij, het vroeger ingediende rapport zou verzwakken en zoo de waarde van hare uitspraken doen verminderen.

Hierna werd de eerste vergadering ten twee ure gesloten en vereenigden zich de leden later in de lokalen der Klinische School ter bijwoning der sectievergaderingen. Er hadden zich drie secties gevormd en wel 1°. voor anatomie en path. anat. en physiologie, 2°. voor obstetrie en chirurgie en 3°. voor geneeskunde in het algemeen. In de eerste sprak Dr. LEDDER over de resultaten zijner inoculaties der longziekte, die hij op de borst der beesten verrigtte en waardoor tumoren geboren werden, wier bouw hij door specimina zoowel mikroskopisch als anderzins breedvoeriger beschreef; Prof. W. VROLIK toonde een beenig hoofd van een idioot op den Abensberg en een monstrum duplex. In de tweede onder praesidium van Prof. SIMON THOMAS waren sprekers de HH. Dr. LEHMANN, Prof. SIMON THOMAS, Dr. BROERS, Prof. VAN GOUDOEVER, Dr. TILANUS, Chir. SCHEFFER, Prof. BAART DE LA FAILLE en Dr. SLUYTERMAN; in de derde, onder praesidium van Dr. DE BRAUW, uit Woerden, waren sprekers Dr. FUCHS, Dr. EVERS en Prof. SCHNEEVOOGT.

Na den afloop der sectie-vergaderingen vereenigden zich 50 leden aan een officieus maal in den Franschen Tuin, alwaar later een feest door de afdeeling Amsterdam aan de leden der maatschappij aangeboden, bij schoone muzijk, illuminatie enz. door zeer vele leden tot laat in den avond werd bijgewoond.

Den 23 Junij werd de vergadering bij afwezigheid van den praeses door Prof. DE LA FAILLE, van Groningen, als voorzitter geleid en deelde na het goedkeuren der notulen van den vorigen dag Dr. MAAS het rapport voor de *commissie der geschiedenis* mede over eenige pathologische denkbeelden bij de Hollanders in de middeleeuwen, hetwelk voorafgegaan werd van een relaas van het werken dier commissie in het afgeloopen jaar. Het rapport zelf werd niet gelezen, maar zal even als dat der statistiek en der Epidemiologische commissie in het

Tijdschrift worden opgenomen. Ook dat der commissie voor Topographia medica, ten vorigen jare benoemd, zal gedrukt worden.

Thans waren aan de orde van den dag de behandeling der voorstellen, waarbij werd aangenomen het hoofdbestuur magtiging te geven om bij voorkomende gelegenheden bij de regering op de onverwijlde verbetering onzer geneeskundige staatsregeling aan tedringen — dat de penningmeester nog eén jaar in zijne betrekking worde bevestigd, en dat men bij de aanstaande wetsherziening het beginsel zal opnemen, dat de penningmeester even als de secretaris herkiesbaar zij, — dat de afdeelingen Amsterdam, Utrecht en Leiden de statuten en de wijze van werking van het Geneeskundig Weduwenfonds zullen onderzoeken; — dat aan eene commissie, bestaande uit Prof. SIMON THOMAS, te Leiden, Dr. OUDENDOF te Utrecht en Dr. EVERS te 's Hage opgedragen zal worden de wetten der Maatschappij te herzien; op verzoek van de afdeeling 's Gravenhage wordt haar voorstel, om te beslissen over de slotsommen van een rapport omtrent het keuren van manschappen voor de gewapende dienst, uitgesteld, en wordt besloten, haar uit te noodigen, dat zij een reglement daarvoor zal ontwerpen. De afdeeling Leiden toonde zich daarop voldaan, dat haar voorstel om aan de afdeelingen aan te bevelen Raden van discipline op te rigten, op de algem. vergadering was ter sprake gebragt; zij trekt haar voorstel in om een verzoek aan den Minister van Justitie te rigten tot het doen handhaven der besluiten tegen het aankondigen van geneesmiddelen in de dagbladen, dewijl het bij de langdurige discussiën daaromtrent bleek, dat de meeste regtsgeleerden deze besluiten geen kracht van wet meer toekenden. Er werd echter besloten eene missive van den Procureur-Generaal in de provincie Groningen, omtrent dit punt bij de provinciale commissie van Groningen ingekomen, in het Tijdschrift op te nemen. Het voorstel der afdeeling Noord-Veluwe, dat steeds eén lid van het Hoofdbestuur uit de ten platten lande praktiserende geneeskundigen zoude gekozen worden, werd, ofschoon men algemeen met het beginsel instemde, verworpen, omdat men moeijelijkheden in de uitvoering verwachtte, wanneer het tot wet werd verheven. Hetzelfde gebeurde met het voorstel van Onderdendam, om bij de regering aan te dringen op een eind-staatsexamen, omdat men tegen eene gedeeltelijke regeling der geneeskundige aangelegenheden was gestemd. Het andere voorstel dier afd., om te onderzoeken hoeverre het mogelijk was al de geneeskundige Tijdschriften tot eén te vereenigen, werd in handen van de commissie van redactie van het Tijdschrift gesteld, ten einde daarop in de eerstvolgende algemeene vergadering te rapporteren. Ten aanzien van de tijdelijke commissie, belast met het geven van inlichtingen over de beste methode van onderzoek omtrent de werking der geneesmiddelen, werd besloten, dat er geene blijvende commissie voor deze zaak zou worden benoemd. Tot hoofdbestuurder binnen Amsterdam werd gekozen Prof. SCHNEEVOOGT (54 stemmen) en buiten Amsterdam Dr. DE MAN (33 stemmen) van Middelburg. Deze laatste echter staande de vergadering bedankende, werd na twee vrije stemmingen benoemd Dr. FOKKER te Middelburg. Al de aftredende leden der commissien werden herkozen, behalve die voor de politia medica, van welke twee leden hun ontslag hadden gevraagd. Dien ten gevolge werden Dr. VAN HASSELT en Dr. IMANS te Utrecht, en Dr. TEIXEIRA DE MATTOS te Amsterdam gekozen. Tot afdeeling tot nazien der rekening koos men Zeeland, en als plaats voor de zesde algemeene Vergadering Middelburg.

Na sluiting der Vergadering ten drie ure werd, nadat door de leden nog eenige merkwaardigheden bezigtigd waren, de dag met een groot algemeen feestmaal besloten, waar hartelijke vrolijkheid voorzat en waar de band der geneeskundigen, van her- en derwaarts zamengevloeid, nog vaster werd zamengeknoopt, terwijl de leden aangenaam verrast werden door een feestzang, voor deze gelegenheid door leden der maatschappij gecomponeerd en uitgevoerd. De vijfde algemeene vergadering zal, meenen wij, niet zonder vrucht plaats hebben gehad, noch zonder voldoening voor de leden, zoo binnen als buiten Amsterdam, zijn bijgewoond.

— Den 16 Junij is te Utrecht gepromoveerd tot Med. Doctor de Heer A. C. VAN TRICT na verdediging eener dissertatio *de speculo oculi*; den 21 te Leyden de Heer F. C. R. RENFORT, na verdediging eener *diss. chem. med. inaug. de aqua potabili*, en den 20sten de Heer J. M. BOOM na verdediging eener *dissertatio continens casum morbi rheumatici acuti, qui in pyaemiam transiit.*

— Te Visvliet is den 12 Junij overleden de Heer G. H. MEIJER, Med. Doct. te Groningen.

— Door de prov. geneesk. Commissie van Noord-Holland te Haarlem, is bevorderd tot apotheker de Heer J. ZOUTMAAT BRUGMAN, tot vroedmeester de Heer A. VUYK, tot vroedvrouw Mej. A. TEUNISSEN. (*Rep.*)

ROTTERDAM. — Op den 23sten Mei werd hier het nieuwe instituut voor doofstommen-onderwijs geopend; eenvoudig doch indrukwekkend was die plegtigheid, welke door de zorgen der commissie van bestuur ook voor het 20 tal kweekelingen, waarmede de inrigting haar bestaan aanvangt, en voor hunne ouders tot een roerend en onvergetelijk feest wierd gemaakt. Door Dr. MOLEWATER, voorzitter dier commissie werd eene korte toespraak tot de vergaderde belangstellenden gehouden: hij schilderde de voldoening, welke het bestuur na veel zorg en moeite mogt smaken om eindelijk de vruchten van haar arbeid te kunnen dienstbaar maken aan het heil van ongelukkige natuurgenoten, het vaste vertrouwen, dat men, niettegenstaande de nog beperkte hulpmiddelen, mag koesteren omtrent het welgelukken en duurzaam in stand blijven der inrigting, een vertrouwen gevestigd op de eerlijke en menschlievende bedoelingen, welke haar ten grondslag liggen en op het levendige bewustzijn van iets goeds te willen. Een hartelijk woord van gelukwensching en bemoediging werd door hem gerigt tot den hoofd-onderwijzer, den Heer HIRSCH, reeds zoo gunstig hier ter stede bekend door de kweekelingen, die hij bereids heeft gevormd. Eindelijk

maakte hij dankbaar gewag van de vele ondersteuning, welke aan de inrigting mogt te beurt vallen, vooral roemde hij het voorregt, dat het beschermheerschap over de inrigting goedgunstig is aanvaard door den Heer Burgemeester HOFFMAN, „een man, die slechts na overweging en ernstig onderzoek zijn gunstigen bijval verleent, maar wien geene moeite of opoffering te groot is, om het goede en edelste te helpen schragen, waar hij het met zekerheid heeft erkend."

De Heer HIRSCH bedankte daarop den voorzitter voor zich en zijne nog onmondige kweekelingen en gaf eenige verklaringen aangaande zijn toekomstig onderwijs in de toonspraak. Eindelijk verzekerde de beschermheer, die door zijne tegenwoordigheid een nieuw bewijs gaf van zijne belangstelling, dat hem de bloei der nieuwe, naar zijn oordeel hoogst nuttige inrigting, naauw ter harte ging en dat hij hoopte haar eenmaal met ruimer hulpmiddelen op uitgebreidere schaal hare weldaden te zien verspreiden.

Wij twijfelen hieraan geenszins: de zin en de bedoelingen. die de inrigting in het leven riepen, de personen die haar tot stand bragten, zijn borg voor haar krachtig leven en groei. Reeds hebben zich twintig kweekelingen, voor het grootste gedeelte doofgeborenen, opgedaan om van het onderwijs in de toonspraak gebruik te maken. De schoolvertrekken zijn ruim en luchtig en behoorlijk voorzien van alle hulpmiddelen, die bij het doofstommen-onderwijs noodzakelijk geacht worden. Behalve de hoofdonderwijzer, die in het schoolhuis zelf zijne woning heeft, is nog een hulp-onderwijzer aan de inrigting verbonden, terwijl de noodige schikkingen gemaakt zijn, om de leerlingen ook in het teekenen en in allerlei vrouwelijke handwerken te doen onderwijzen.

In het vervolg zullen alle belangstellenden zich bij de wekelijksche openbare lessen, die, naar de voorschriften van het reglement, geregeld elken woensdag moeten gegeven worden, met de in deze nieuwe school gevolgde methode van onderwijs en de daardoor verkregene resultaten, volledig kunnen bekend maken.

UTRECHT. — Alhier zijn den 20 dezer bevorderd tot doctor in de wis- en natuurkunde de Heer J. W. GUNNING, uit Vlaardingen, na de verdediging van zijn *Onderzoek naar den oorsprong en de scheikundige natuur van eenige Nederlandsche wateren;* en den 21 dezer de Heer N. W. P. RAUWENHOFF, uit Amsterdam, na verdediging van zijn *onderzoek naar de betrekking der groene plantendeelen tot de zuurstof en het koolzuur des dampkrings, onder den invloed van het zonnelicht.*

NEERLANDSCH INDIE. — De cholera heerschte in Maart en April nog op verscheidene plaatsen van Java en Sumatra.

— De Gouverneur-generaal heeft op zijn verzoek eervol ontslagen de Off. van Gez. 2 Kl. J. WOLF, en geplaatst de Off. v. Gez. 2 Kl. D. J. DE LEEUW op Palembang.

PARAMARIBO 9 Mei 1853. — Aan boord van de onlangs uit Demerary alhier aangekomen schoener *la belle Poule* hebben zich de pokken geopenbaard. Hoezeer de kolonie reeds in het begin van Februarij door de komst van de bark *Electric*, Kapt. W. INNESS, van Demerary [1]), met deze ziekte bedreigd is geworden, is het meerendeel der bevolking omtrent de vaccine even onverschillig gebleven, en zijn er noch door het koloniaal bestuur, noch door de commissie van geneeskundig toevoorzigt eenige maatregelen tot bevordering van dit voorbehoedmiddel genomen. Gelukkiglijk hebben zich tot nu toe onder de inwoners dezer kolonie geene gevallen van kinderziekte voorgedaan.

Daar men hier nog steeds van een quarantaine etablissement verstoken is gebleven, zoo werd aan genoemde bark eene quarantaine-plaats buiten Braamspunt, in de opene zee, aangewezen; de quarantaine was op 40 dagen bepaald. doch de kapitein heeft liever verkozen naar Demerary terug te keeren, dan zich daaraan te onderwerpen.

De gezondheidstoestand in de kolonie blijft steeds gunstig.

— N. ROJER, Med. Doct., en S. DE LEON, Officier van Gezondh. 3 Klasse bij het garnizoen te Curacao, zijn tot Ridders van de Dannebrogs Orde benoemd.

---

[1]) In een vroeger berigt (zie bladz. 168) is de naam van dit vaartuig onjuist opgegven.

BIBLIOGRAPHIE.

J. Steggall: A Manual for the College of Surgeons. 2de Ed. London, 1853, John Churchill. 10 s.

James Paget: Lectures on Surgical Pathology. II vol. London, 1853, Longman.

O. B. Bellingham: A. Treatise on Diseases of the Heart. Part I. Dublin, 1853. Fannin and Co. 6 s.

D. J. T. Francis: Change of Climate, considered as a Remedy in dyspepsie, pulmonary and other chronic affections. London, 1853, John Churchill, 8 s. 6 d.

Robert-Latour: De la chaleur animale comme principe de l'inflammation et de l'emploi des enduits imperméables comme application du dogme. Paris, 1853, Labé. fr. 3.50.

Ch. Bailly: Théorie de la raison humaine. Paris, 1853, Lagrange. fr. 6.00.

T. C. E. Eduard Auber: Traité de la science médicale (histoire et dogmes), comprenant un précis de méthodologie ou de médecine préparatoire, suivi de notices historiques et critiques sur les écoles de Cos, d'Alexandrie, de Salerno, de Paris, de Montpellier et de Strasbourg; un exposé des principes généraux de la science médicale, renfermant les éléments de la pathologie générale. Paris, 1853, Germer-Baillière. fr. 8.

J. Jeannel: De la certitude médicale et de la nécessité d'améliorer les lois qui régissent l'exercice de la médecine. 1½ fr. Paris, 1853, J. B. Baillière.

J. Saint-Rieul-Dupouy: De l'incertitude de la médecine, à propos d'une brochure de M. Jeannel. 2½ fr. Bordeaux, 1853, Feret Fils.

S. V. Rancoulet: Coup d'oeil sur l'hydrothérapie en général et sur les bains de mer ou hydrothérapie maritime. 4½ fr. Bordeaux, 1853, Imp. de Crugy.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 2 JULIJ 1853. 27.

RAPPORT OVER HET BUITEN-GASTHUIS, INGEDIEND AAN H.H. REGENTEN VAN BOVENGENOEMD GESTICHT, DOOR

PROF. G. E. V. SCHNEEVOOGT,

1en GENEESHEER ALDAAR.

Amsterdam *Februarij* 1853.

Wel-Edele Heeren!

Het is, helaas! maar al te waar, dat het Buiten-Gasthuis door zijne ongezondheid eene beruchtheid verkregen heeft, die niet binnen de muren onzer stad, niet binnen de grenzen van ons land besloten is gebleven, maar ook de afkeuring van het buitenland herhaalde malen heeft moeten ondervinden. Het is eene beruchtheid, die jaren lang de geneeskundigen afschrikte aan zulk een gesticht hunne diensten te wijden en die nog voortdurend vele behoeftigen vervult met tegenzin, om aldáar hulp te zoeken tegen ongesteldheid en ziekte. — Intusschen is die beruchtheid nog nooit genoegzaam toegelicht; nog nooit is de regtmatigheid en gegrondheid der aanklagt voldoende bewezen; nog nooit is de wonde diep genoeg gepeild, dat men de juiste aanwijzing van het geneesmiddel daarvoor zou kunnen verwachten, ja, dat men de aanwending daarvan, uit naam der menschelijkheid en der christelijke liefde, van de Regering zou hebben kunnen eischen.

Het is thans bijkans 13 jaren, dat ik het vertrouwen van de Stedelijke Regering en van u, M. H! geniet, en met de geneeskundige dienst van het Buiten-Gasthuis in haren geheelen omvang belast ben. Ik zou gerekend kunnen worden, dit vertrouwen niet naar behooren te waarderen en aan mijne verpligtingen te kort te doen, indien ik u thans niet eindelijk mijne bevindingen omtrent dat gasthuis in bijzonderheden mededeelde. Moge die mededeeling u ook al niet aangenaam zijn, zij is noodzakelijk, om bij u de overtuiging te vestigen: dat eene zieken-inrigting als het Buiten-Gasthuis niet langer kan blijven bestaan, zonder miskenning van de regten van wetenschap en kunst, zonder veronachtzaming van de eischen der menschelijkheid, zonder schande en nadeel voor de stad onzer inwoning.

Ik kan deze mededeeling echter niet doen, zonder vooraf dankbaar de groote belangstelling en bereidwilligheid te erkennen, die ik steeds bij u mogt aantreffen, waar uwe magt maar toereikte om, bestaande gebrebreken te verhelpen, of te verbeteren. Maar al die pogingen konden niet tot het gewenschte doel leiden; alle uitgaven daartoe gedaan, konden slechts voor een niet noemenswaardig klein gedeelte het kwaad opheffen, welks grond te diep ligt, dan dat het immer voor geheel herstel vatbaar zoude zijn.

Al aanstonds toch moet ik mijne innige overtuiging uitspreken, *dat het Buiten-Gasthuis wegens zijne ongezondheid ten eenemale ongeschikt is voor eene zieken-inrigting; ongeschikt, zoowel door zijne ligging als door zijne oorspronkelijke inrigting.*

Ten einde deze harde uitspraak te kunnen toelichten, heb ik mijne ervaring geraadpleegd; doch niet alleen die, welke uit mijn geheugen geput zou kunnen worden, maar vooral die, welke telkens in geschriften bewaard is gebleven.

Ik heb derhalve zoo wel al mijne maandelijksche rapporten, opgemaakt ten dienste van den geneeskundigen Regent, als mijne dagelijksche aanteekeningen, betrekkelijk meerdere duizende lijders, nog eens nagegaan, en zal nu trachten u de slotsom dier ervaring zoo kort mogelijk, maar door getallen gestaafd en toegelicht, mede te deelen, mij voorbehoudende desgevorderd later door meer uitgewerkte tabellen vooral het geneeskundig publiek van het gegronde dier uitspraak te overtuigen.

Het gasthuis dan is door de vele en erge

ziektevormen, wier ontstaan het veroorzaakt, wier ontwikkeling het bevordert, ten eenemale ongeschikt voor het doel, waartoe het gebezigd wordt.

Dit heeft, in de eerste plaats, betrekking op de *tusschenpoozende koortsen.*

Er is bijna geen maandelijksch rapport geweest, door mij aan den geneeskundigen Regent ingediend, waarin ik niet, soms in de sterkste bewoordingen, over het menigvuldig ontstaan van koortsen alhier, en van hare gevolgen, vooral in het najaar, geklaagd heb.

Mijne dagelijksche aanteekeningen omtrent het voorkomen dier koortsen zijn in den aanvang, door de veelheid mijner bezigheden, en de groote inspanning, die de behandeling der krankzinnigen van mij vorderde, minder naauwkeurig geweest. Desniettegenstaande vind ik *van* 1 *Januarij* 1841 *tot Ultimo December* 1847 *op* 8723 *zieken* (de verbandelingen, syphilitischen en krankzinnigen daaronder niet begrepen) 2326 *koortsgevallen vermeld,* waarvan het ontstaan, voor verreweg het grootste gedeelte aan het gasthuis is toe te schrijven.

Doch ten einde het pandemisch voorkomen der tusschenpoozende koortsen nog beter te kunnen waarderen, volge hier de naauwkeurigere opgave van al de koortsgevallen, die ik in de 4 laatste jaren te behandelen gehad heb.

In de Jaren.	GETAL PERSONEN, die in het Gasthuis hulp kwamen zoeken tegen de koorts.	Getal koortsgevallen, IN het Gasthuis ontstaan.
1849	211	553
1850	155	484
1851	68	394
1852	166	999
TE ZAMEN.	600	2430

In het gasthuis ontstonden derhalve *viermaal* zooveel koortsgevallen, (de recidiven er onder begrepen) als lijders daarmede van buiten inkwamen, en die verhouding was dikwerf juist dàn de minst gunstige, wanneer, zoo als in 1851, de koortsen in de stad betrekkelijk minder heerschten.

Men vergisse zich echter niet bij de waardering van deze opgave, evenmin als bij de volgende en denke niet, zoo als leeken ligt zouden kunnen doen, dat hier de koorts-*aanvallen* geteld en opgegeven zijn. Neen; hetzij de koorts 20, of slechts 2 aanvallen achter elkander maakte, is zij slechts als éene koorts aangeteekend; maar eerst dan, wanneer de koorts na eenige en wel doorgaans niet minder dan 7 dagen, terugkeerde, werd zij als een nieuw *geval* van koorts beschouwd.

De invloed van het najaar op het ontstaan dier epidemiën kan vooral uit de volgende opgave blijken:

	KOORTSLIJDERS in het gasthuis ingekomen.	KOORTSEN in het gasthuis ontstaan.
Van 1 Augst. tot 31 Dec. 1846	228	718
„ 1 Julij „ 31 „ 1847	290	857
„ 1 „ „ 31 „ 1848	155	1062
TE ZAMEN	673	2637

Hetgeen voor deze drie najaren eene nog ongunstigere verhouding oplevert dan voor de 4 laatste jaren in hun geheel genomen. —

Om zich echter wederom door getallen eene duidelijkere voorstelling te maken van de veelvuldigheid der koorts-gevallen en van hunne recidiven, bedenke men, om *één* voorbeeld te noemen, dat op 1 Julij 1848 de geheele bevolking van het gasthuis bedroeg 387 personen. Van 1 Julij tot ult° December kwamen in 880 personen. De geheele berekening van dat najaar loopt derhalve over 1267 personen. Van deze 1267 leden bij hunne aankomst alhier aan koorts 155. Daarentegen ontstonden bij die 1267 personen 1062 koortsgevallen hier in het Gasthuis.

Geen stand, geen beroep, geen ouderdom, geen ziektevorm wordt er dan ook door verschoond. Alle bewoners van het Buiten-Gasthuis, die slechts langeren tijd aldaar verblijf houden, worden er vroeg of laat *één* of meerdere malen door aangetast. Zoo toch hebben *drie* van de geneeskundigen in dit najaar hun tol aan de koortsen moeten betalen, benevens de directeur en zijne vrouw, de moeders, de poortier, de loopers, in *één* woord, van het geheele dienstpersoneel, circa 70 in getal, bleef dit jaar niet *één* enkele verschoond, en er waren er zelfs bij, die tot 7 malen recidiven moesten verduren. Immers, ik vind in mijne aan-

teekeningen van het laatste half jaar 185 koortsgevallen bij het dienstpersoneel vermeld.

Men denke evenwel niet, dat deze schrikbarende verhouding bij uitzondering dit jaar plaats gevonden heeft; o neen! mijne maandelijksche rapporten kunnen het getuigen, dat de klagte daarover bijna elk najaar door mij is aangeheven. —

Geen andere *ziektevorm*, zeide ik, vrijwaart tegen de tusschenpoozende koortsen. Zoo vind ik voor het tijdsverloop van 1 Januarij 1841 tot U°. December 1847 opgeteekend, dat 381 teringlijders onder mijne behandeling gekomen zijn, en dat bij 99 hunner de tusschenpoozende koorts zich niet te vergeefs heeft laten wachten; hetgeen daarom een te sterker bewijs voor den nadeeligen invloed van het Buiten-Gasthuis oplevert, omdat anders het gelijktijdig voorkomen van moeraskoorts en knobbeltering als eene zoo groote zeldzaamheid beschouwd wordt, dat vele geleerden van gevoelen zijn, dat zij elkander zelfs zouden uitsluiten.

Nog sterker sprak die alles overheerschende en zich aan geen ziektevorm storende invloed bij de krankzinnigen, van welke ik, ook voor 1848, vind opgeteekend: dat er op 1° Augustus van dat jaar 176 zoodanige lijders hier aanwezig waren. Van dien tijd tot ultimo December kwamen in 35 personen. De geheele berekening loopt dus over 211 krankzinnigen; — en bij deze kwamen in dat tijdsverloop 259 koortsgevallen voor.

Noch de lijders aan schurft, of andere huidziekten, noch zij, die met chirurgische gebreken behebt, hier hunne toevlugt kwamen zoeken, bleven er door gespaard.

Ook geen *leeftijd* werd door de koortsen verschoond. Immers ik vind ze in mijne aanteekeningen vermeld, zoowel bij pasgeboren kinderen, als bij menschen boven de 90 jaren. — In één woord, de koortsen vertoonen zich doorgaans elk najaar, althans in de laatste jaren, in het gasthuis als ware *pandemiën*.

En onder die koortsen zijn er, helaas! zoovele die den schrik uitmaken voor de geneeskundigen; ik bedoel de *kwaadaardige koortsen* (perniciosae), aldus genoemd, omdat zij vaak bij den eersten aanval, doorgaans bij den tweeden of derden, door eenig bijkomend gevaarlijk verschijnsel den dood aanbrengen. Van de zoodanigen zijn hier in het gasthuis veel meer dan 100 ontstaan. Ik vind toch in mijne maandelijksche aanteekeningen soms van 10 in ééne maand melding gemaakt, zooals in October 1846, toen *zeven* daarvan doodelijk afliepen.

Naast de tusschenpoozende koortsen is het een andere ziektevorm, tot welks ontstaan het Buiten-Gasthuis bij voorkeur aanleiding schijnt te geven. Ik bedoel de *catarrhale* en *gastrische*, althans de *aanhoudende koortsen*, die, na verwant aan de tusschenpoozende en grootendeels alhier aan denzelfden bodem ontsprongen, echter daarin van haar verschillen, dat zij de lijders nog heviger aantasten, ze in grooter gevaar brengen en eenen veel langeren verpleegtijd vorderen. Het zou mij eene overbodige moeite gekost hebben, al die koortsgevallen uit mijne aanteekeningen bijeen te verzamelen. De klagte over haar veelvuldig voorkomen vind ik al te dikwerf in mijne maandelijksche rapporten terug, en slechts een paar voorbeelden wil ik er voor aanhalen uit hetgeen ik dáár vind opgeteekend. Alléén voor het najaar van 1847 bedroeg haar aantal 57 en in Maart van datzelfde jaar werden 21 gevallen van catarrhale koortsen geobserveerd, die *in* het gasthuis ontstaan waren, terwijl er toch slechts 11 met deze ziekte in deze maand inkwamen.

Het is waar, en nog al opmerkelijk, dat *typhus* daarentegen betrekkelijk zelden hier ontstond. Desniettemin vind ik *drie* typhus-epidemiën vermeld, die hier *in* het gasthuis ontstonden; ééne in Maart 1842, die op het mannen-verband alleen zich over 15 lijders uitstrekte; eene andere in 1841, in de maanden Julij en Augustus, en eene derde in 1847, waardoor in Februarij 19, in Maart 7, in April 4, en in Mei 5 personen (onder welke laatste 2 dienstboden) aangetast werden.

Kon ik mij nu nog maar beroemen, dat de sterfteverhouding even gunstig was, als het aantal typhusgevallen betrekkelijk gering genoemd moet worden; maar helaas! dit is niet het

geval; want in verreweg de meeste gevallen was die typhus de ziekte die, begunstigd door de vele nadeelige momenten aan het Buiten-Gasthuis eigen, den lijder, door tusschenpoozende koortsen of andere ziekten reeds uitgeput, ten laatste sloopte en ten grave deed dalen.

Nog eene ziekte is er, die in mijne maandelijksche rapporten gezegd wordt, als hier zoo vaak ontstaan te zijn.

Ik bedoel de *Roos* (Erysipelas), waarvan zich bijna elke maand een grooter of kleiner aantal gevallen bij de personen, die hier wegens andere ziekten verpleegd worden, vertoont. Ik heb getracht het buiten verhouding dikwerf voorkomen hiervan uit dagelijksche aanteekeningen te bewijzen, en kan daarvan onder anderen het volgende resultaat mededeelen:

	pers.	pers.
In 1849 kwamen met roos in het gasthuis	28.	
In het gasthuis vertoonde zij zich bij		81.
In 1850 kwamen daarmede in	18.	
Zij vertoonde zich voorts bij		59.
In 1851 kwamen daarmede in	23.	
Ontstond zij hier bij		47.
In 1852 kwamen daarmede in	26.	
Ontstond zij hier bij		46.
	ingek.	a/h. ontst.
TE ZAMEN	95.	233.

Ja, in de maand Januarij 1846 vind ik van 20 gevallen van roos melding gemaakt, die hier in het gasthuis ontstonden en in April van 1848 zelfs van 37 zoodanige gevallen, terwijl in die maand slechts 2 lijders daarmede van buiten inkwamen.

Hierbij moet nog opgemerkt worden, dat die roos hier, ook al ten gevolge van de endemische nadeelige invloeden, doorgaans een zeer adynamisch, kwaadaardig karakter aanneemt, vooral in tijden, waarop veel tusschenpoozende koortsen heerschen, en bij voorkeur bij die lijders, die vele koortsaanvallen te verduren hadden, waardoor zij dikwerf tot koudvuur en uitgebreide veretteringen aanleiding gaf, en menigen lijder den dood aanbragt, zooals mijne sterfteregisters dit nader kunnen bewijzen.

Er is eindelijk nog een belangrijke ziektevorm, die onafhankelijk van de koortsen, hier zoo menigvuldig voorkomt, dat hij de afzonderlijke vermelding volstrekt vereischt, en wel het zoogenaamde ***hospitaalversterf***, dat buitengewoon veel sporadisch, maar vaak ook epidemisch hier geobserveerd wordt, zoo als onder anderen nog in de drie eerste maanden van het vorige jaar, toen 19 lijders daardoor aangetast werden.

Bij de vermelding van ziektevormen, die bij voorkeur in het gasthuis zich openbaren, maakte ik met opzet geen gewag van ***waterzucht, Brightsche nierziekte, chronische ontsteking en verharding van de milt***, enz. omdat ik daarop nader, bij de beschouwing van de gevolgen der koortsen terug moet komen.

Is het dan waar, dat het Buiten-Gasthuis aanleiding geeft tot het ontstaan van zoovele kwaadaardige ziektevormen, dan zal niemand het verkeerde, ja bijna onmenschelijke kunnen ontkennen, dat een groot gedeelte van de behoeftige bevolking op zulk eene plaats hulp en genezing moet gaan zoeken, om er — hoogst waarschijnlijk — ziekte, zoo niet den dood te vinden; dan zal voorts niemand de groote nadeelen betwisten, die uit zulk eene inrigting, zoowel voor het welzijn van duizende burgers, als voor de financiëele belangen der stad voortvloeijen. En toch moeten die nadeelen nader door mij aangetoond worden.

Vooreerst dan blijkt die nadeelige invloed op de *gezonden*. — Men moet de demoraliserende uitwerking van telkens zich herhalende tusschenpoozende koortsen òf zelf ondervonden, òf op ruime schaal waargenomen hebben, om daarvan genoegzaam doordrongen te kunnen zijn. Alle lust en geschiktheid voor het werk verdwijnt, de levendigheid van den geest verflaauwt, de moed zinkt weg, en onverschilligheid voor hetgeen onze pligt van ons vordert, vervangt de belangstelling in de beroepsbezigheden en in het leven, en opgeruimdheid en blijmoedigheid maken plaats voor wreveligheid en knorrigheid. Met bleek, vaal gelaat, met slappe spieren, met tragen bloedsomloop, met gestoorde spijsvertering met een dof hoofd en een koel hart, slepen

zij, die lang aan tusschenpoozende koorts geleden hebben, een leven voort, dat door kwijning en sukkeling gekenmerkt is, tot dat doorgaans waterzucht ze den dood in de armen voert. Door herhaalde tusschenpoozende koortsen worden de levenskrachten soms langzaam, soms snel, — maar altijd zeker ondermijnd; de kiem des doods wordt er door in den mensch gelegd; zijn levenseinde wordt er door verhaast. Wil men voorbeelden, — men ga den gezondheids-toestand van onderscheidene geneeskundigen na, die hier vroeger werkzaam waren; men ondervrage den tegenwoordigen Directeur en zijne vrouw; men vestige het oog op het dienstpersoneel en sla het gade in zijne dagelijksche levensuitingen: en men zal zien, dat bovenstaande schildering, hoe donker ook, niet overdreven genoemd behoeft te worden. Men rekene daarbij welk ongerief er voor de geregelde ziekenverpleging en voor de administratie uit moet geboren worden, wanneer nu eens deze, dan eens gene der dienstboden, soms vele te gelijk, en alle op ééne ziekenzaal, buiten staat zijn, hunne dienst te verrigten. Men vrage zich af, hoe dáár de lust nog kan bestaan voor het zoo moeijelijke, zooveel belangstelling, geduld en liefde vorderende werk der ziekenverpleging? hoe dáár de kracht nog kan gevonden worden voor het uitputtende nachtwaken? en men zal zien, dat ook in dit opzigt het gasthuis eenen zoo verderfelijken invloed uitoefent, dat de geneeskundigen er vaak door verjaagd, de betere dienstboden er veelal door afgeschrikt worden en men er zich niet zelden tevreden moet stellen met hen, die juist om hunne sukkeling, of om hunne traagheid of om andere ongunstige redenen, elders geen goed onderkomen kunnen vinden.

Wil men door getallen dezen invloed van het gasthuis op de gezonden gestaafd zien, dan herhaal ik nog eens, dat dit jaar *geen enkel* lid van het dienstpersoneel van de koorts verschoond gebleven is; dat op ruim 70 dienstboden in het laatste halfjaar 185 koortsgevallen voorkwamen; dat velen hunner herhaaldelijk door de hevigheid der koortsen in het cadre der zieken moesten opgenomen worden; ja dat twee hunner in dit najaar hun verblijf in het gasthuis met den dood hebben moeten bekoopen; dan herinner ik nog eens den invloed der koortsen op de krankzinnigen, bij welke, ofschoon zij in 't najaar van 1848 slechts 211 personen telden, toch 259 koortsgevallen voorkwamen.

Wat nu voorts den invloed der koortsen op de *zieken* zelve betreft, hij ligt voor de hand. Zij, die met koorts inkomen, genezen moeijelijk, of recidiveren spoedig; zij, die met andere ziekten inkomen, krijgen de koorts en ondervinden daardoor verslimmering van den ziektetoestand, waartegen zij hier hulp zochten. En hoe velen zijn er niet, die hier in plaats van die begeerde hulp, door de koortsen den dood, of verhaasting daarvan moesten ondervinden!

Die uitspraak moge hard klinken — zij behelst niet anders dan de waarheid, die niet slechts op den indruk berust, van hetgeen ik hier beleefde en in mijn geheugen bewaard hield, maar die ik met menige bladzijde uit mijne dagelijksche aanteekeningen kan staven. Men oordeele zelf.

In die aanteekeningen heb ik gevonden, dat

van de	812	overleden	zieke mannen		minstens	60
" "	1209	"	" vrouwen		"	76
" "	14	"	syphil. mannen		"	3
" "	50	"	" vrouwen		"	15
" "	81	"	mannen verbandel.		"	9
" "	39	"	vrouwen	"	"	2
					TE ZAMEN	165

hetzij regtstreeks aan koortsen of aan eenigen anderen ziektevorm, hier *in* het gasthuis ontstaan, zoo als typhus, erysipelas, hospitaal-versterf, enz. overleden zijn; daaraan onmiddellijk hunnen dood te danken hadden, of daardoor althans verkorting van hun leven gevonden hebben.

Ik zou, vreesde ik niet voor leeken onverstaanbaar, of althans al te omslagtig te worden, deze uitspraak met de geschiedenis van elk dier sterfgevallen kunnen toelichten; maar ik wil thans alleen eenige ziektevormen noemen, waarmede vele dier lijders inkwamen, en die met den dood eindigden, niettegenstaande zelfs de leeken het geenszins gevaarlijke of doodelijke er van zullen kunnen erkennen.

Bij de *mannen* kwamen onder anderen

in: 1 met lichtschuwheid, 1 met eene eenvoudige zakbreuk, 1 met eene urienfistel, 3 met tusschenpoozende koorts, 1 met een gespleten harde verhemelte, 1 met schurft, 1 met zuchtige beenen, (vroeger hier door de koortsen gekregen) en 3 met eenvoudige chronische huiduitslagen.

Bij de *vrouwen* 2 met onderdrukte menstruatie, 1 met eene darmscheilbreuk, 1 met oogontsteking, 3 met schurft, 3 met eenvoudigen huiduitslag, 3 met tusschenpoozende koortsen, 1 met zwelling van de okselklieren, 2 met hysterie.

De *syphilitischen* waren bijna alle jongere menschen, die hier oorspronkelijk alleen tegen syphilis hulp zochten, en bij de *verbandelingen* waren het meestal lijders aan beenzweren.

Vraagt men mij voorts, waaraan de meeste dier lijders stierven? Dan is het antwoord:

Bij de *mannen*, aan kwaadaardige tusschenpoozende koorts 5, aan roos 6, aan waterzucht 22, aan typhus 6, aan hospitaal-versterf 3.

Bij de *vrouwen*, aan kwaadaardige koortsen 10, aan roos 6, aan waterzucht 27, aan typhus 10. Bij de syphilitische *mannen*, aan typhus 1; bij de *vrouwen*, aan roos 4, aan typhus 1; aan diarrhé 1, aan waterzucht 9. Op het *mannen-verband* aan kwaadaardige koorts 1, aan hospitaal-versterf 3, enz. Doch reeds genoeg voor leeken. —

Van meer gewigt, en tot ondersteuning van mijn beweren, zal zeker de beschouwing van eenige sterfgevallen bij de krankzinnigen gerekend kunnen worden. Gaat men van deze de sterfte na van 1840 tot aan hun vertrek in Julij 1849, dan vindt men:

Voor	1840	17	mannen	10	vrouwen,	te zamen	27
"	1841	6	"	10	"	"	16
"	1842	11	"	18	"	"	29
"	1843	12	"	21	"	"	33
"	1844	15	"	13	"	"	28
"	1845	16	"	13	"	"	29
"	1846	22	"	22	"	"	44
"	1847	15	"	34	"	"	49
"	1848	20	"	15	"	"	35
"	1849	7	"	9	"	"	16

Vergelijkt men met deze enorme sterfte, die, welke te Meerenberg in die jaren plaats gehad heeft, gedurende welke dit gesticht in werking is en welke voor

1849	bedraagt	7	mannen	9	vrouwen,	te zamen	16
1850	"	15	"	23	"	"	38
1851	"	22	"	9	"	"	31
1852	"	14	"	10	"	"	24

bedenkt men daarbij, dat de krankzinnigen-bevolking in het Buiten-Gasthuis jaarlijks circa 230 à 250 bedroeg, daarentegen voor Meerenberg reeds het volgende jaar na de openstelling 356 en sedert dien tijd tot ver over de 400 in het jaar geklommen is; bedenkt men eindelijk, dat vele der sterfgevallen, die in de eerste jaren op Meerenberg plaats vonden, juist die lijders betroffen, die uit het Buiten-Gasthuis daar heen getransporteerd waren, en hier door voorafgegane koortsen de kiem des doods opgedaan hadden; — dan zal men moeten bekennen dat het verschil in het oogloopend is, en ook de gereede en eenig ware verklaring aan de hand geeft, waardoor Amsterdam tegenwoordig voor meer armlastige krankzinnigen te zorgen heeft, dan vroeger. Ja, het is, zooals een hooggeplaatst regerings-persoon het vermoedde, toen hij naar de redenen van bovenstaand verschijnsel zocht: in het Buiten-Gasthuis stierven zij eer ten gevolge van de ongezondheid van het locaal; op Meerenberg blijven zij langer in het leven.

Wil men nog meer bewijzen, dat het Buiten-Gasthuis zijnen invloed bij deze soort van lijders krachtdadig liet gelden? In de statistieke opgaven betrekkelijk de krankzinnigen over 1846 schreef ik reeds aan de Inspecteuren der krankzinnigen-gestichten: »De groote »sterfte in dit jaar (44 personen) is voor een »belangrijk deel toe te schrijven aan de in het »najaar in het Buiten-Gasthuis zoo veelvul»dig geheerscht hebbende tusschenpoozende »koortsen en hare gevolgen, hetgeen daar»uit reeds blijkt, dat alleen in de laatste 4 »maanden 22 sterfgevallen hebben plaats ge»vonden, te weten 12 mannen en 10 vrou»wen." En in 1847 moest ik al weder soortgelijke verklaring afleggen:

»De groote sterfte (49), vooral bij de »vrouwen (34), is zoowel het gevolg van epi»demische als van endemische oorzaken. In »de 3 eerste maanden van het jaar stierven »meestal aan de gevolgen van de voorafge»gane koortsen 6 mannen en 11 vrouwen. »In de laatste 3 maanden van het jaar stier-

»ven ook door dezelfde oorzaken 6 mannen »en 10 vrouwen." Derhalve 33 van de 49 overledenen hadden in meerdere of mindere mate hunnen dood aan het gasthuis te danken. En in 1848 klonk mijne uitspraak weinig gunstiger: »De sterfte is ook dit »jaar weder aan den nadeeligen invloed toe »te schrijven, dien de koortsen op de krank»zinnigen uitgeoefend hebben. Vooral geldt »dit van de mannen, van welke er 9 aan de »waterzucht gestorven zijn, die na herhaalde »koortsaanvallen ontstaan was. Dit zelfde »was het geval met 2 vrouwen."

Alleen voor de 3 jaren, waarin ik er opzettelijk melding van gemaakt heb, zijn derhalve 66 krankzinnigen voornamelijk door de nadeelige invloeden van het Buiten-Gasthuis ten grave gesleept; dat is derhalve iets meer dan een vijfde gedeelte van al de sterfgevallen, die in een tijdvak van 9½ jaar op de afdeeling der krankzinnigen hebben plaats gehad en die te zamen 306 bedragen.

Trekt men dus deze 66 krankzinnigen bij de 165 overledenen, voor wier dood ik reeds vroeger de aanleiding en oorzaak in het gasthuis zocht, dan krijgt men 231 personen te zamen, die in een tijdsverloop van 12 jaren, òf hunnen dood òf vooral de bespoediging daarvan voornamelijk aan het gesticht te danken hadden. Waarlijk dit cijfer is niet te hoog gesteld! Integendeel, men kan het gerustelijk, wegens de mindere naauwkeurigheid veler aanteekeningen, te laag achten. Waar deze niet duidelijk genoeg mijne stelling bewezen, heb ik niet op mijn geheugen vertrouwd en heb van de sterfgevallen geene melding gemaakt. Dat overigens dat cijfer niet te hoog gesteld is, zou ik reeds kunnen bewijzen door uittrekselen uit mijne maandelijksche rapporten, waarin telkens en telkens weer over den nadeeligen invloed der koortsen op de sterfte van zoovele personen geklaagd, en die klagte met voorbeelden gestaafd wordt. Slechts één van die voorbeelden wil ik hier vermelden. Daar lees ik in het rapport van October 1846: »bijna »geene sectie werd er gedaan (19 in getal) »waarbij zich de gevolgen der koorts niet »lieten ontdekken." en van November: »Door »de koortsen was de sterfte zoo groot, 27 »overledenen op 98 ontslagen;" en voor December: »De sterfte was nog enorm groot, »36 overledenen op 97 ontslagenen," en voor Januarij 1847: »de sterfte was nog groot, 27 op 116 ontslagenen." — Maar ook, al ware het bovenstaande cijfer van 231 personen te hoog gesteld, al moest het ⅓ lager vallen, dan nog zou het groot genoeg zijn, om de noodzakelijkheid dringend te doen gevoelen, *dat het Buiten-Gasthuis als ziekeninrigting opgeheven worde.*

Gaat men nu eens naauwkeuriger na, welken invloed het ontstaan van die koortsen, van die roos, van dien typhus enz. op de lijders moet hebben, die hier in het gasthuis verpleegd worden, en het niet met den dood bekoopen, dan lijdt het wel geen twijfel of vertraging van hun herstel, en verlenging van hunne verpleging zijn er de eerste gevolgen van. Ik zou, om dit te staven, het aantal verpleegdagen in het algemeen in overweging en in vergelijking met dat van andere gasthuizen kunnen brengen. Maar eene dergelijke algemeene beschouwing der cijfers heeft geene de minste waarde, en leidt vaak tot zeer verkeerde gevolgtrekkingen. Men behoorde, zoo niet de individueele gevallen, dan toch meer enkele ziektevormen afzonderlijk na te gaan, wilde men tot eenig resultaat komen, dat bewijskracht zou kunnen hebben. Voor het thans voorgestelde doel heb ik de schurftlijders gekozen, die bijna uitsluitend in het Buiten-Gasthuis verpleegd worden. Hun aantal heeft van Julij 1840 tot ultimo December 1852 bedragen 1471. De voor hen benoodigde verpleegtijd komt gemiddeld voor elk op 38 dagen. Ik moet het bekennen, dit cijfer is zeer hoog voor eene ziekte, die anders ter naauwernood 14 dagen voor hare genezing vordert. De verklaring daarvan is voor een groot deel te zoeken, in den verwaarloosden toestand, waarin de meeste schurftlijders, vooral ook door gebrek aan wasch- en badinrigtingen voor den behoeftigen stand, hierheen komen en waardoor het kwaad reeds ingeworteld is en allerlei andere huiduitslagen ontstaan zijn. Maar eene andere reden is alweer gelegen in de koortsen en andere ziekten, waardoor ook zij hier in het Gasthuis onophoudelijk gekweld worden. Ik

moet bekennen, dat mijne aanteekeningen, vooral van de jaren 1843 tot 1848, in welke laatste toch zooveel koortsen voorkwamen, de gewenschte volledigheid missen en door de menigvuldigheid der werkzaamheden lange niet trouw genoeg bijgehouden zijn. Des niet te min, heb ik voor die jaren 159 schurftlijders gevonden, bij welke het voorkomen der koortsen tevens aangeteekend is. Dit getal zou ik gerustelijk viermaal zoo groot kunnen onderstellen, zonder de waarheid te overdrijven. Doch houd ik mij bij het opgegeven cijfer van 159, dan vind ik: dat de ververpleegtijd van elk dezer gemiddeld 67 dagen bedraagt, en breng ik vervolgens die 159 bij het geheele cijfer niet in rekening, dan leert mij mijne berekening, dat voor elk der overgeblevene 1312 lijders slechts gemiddeld een verpleegtijd van 35 dagen gevorderd werd, welk cijfer ongetwijfeld, bij eene naauwkeuriger aanteekening, niet meer dan 24 zou bedragen. Dit voorbeeld leert dus reeds genoegzaam, welken nadeeligen invloed de koortsen op den *duur* der verpleging uitoefenen.

Er is echter meer. Die koortsen en andere ziektevormen, waardoor de in het gasthuis verpleegden telkens gekweld worden, putten ze uit, en maken ze ongeschikt voor hun werk, waardoor zij meer en meer tot armoede vervallen en ten laste van stedelijke of andere liefdadige instellingen gebragt worden; zij disponeren ze tot recidiven, waardoor zij telkens weer hunne toevlugt tot de gasthuizen, of, in het gunstigste geval, tot de stadsdoctoren moeten nemen. Al wilde ik door een spoedig ontslag hunnen verpleegtijd ook verkorten, wat zou het mij baten? Te huis aan armoede en ontbering ten prooi, recidiveren zij spoedig weer. De stadsdoctoren zouden het kunnen getuigen, hoe vaak soortgelijke lijders onder hunne behandeling komen, die vroeger in het Buiten-Gasthuis verpleegd werden, en, mogt hunne getuigenis te kort schieten, de registers der gasthuizen kunnen het aantoonen, hoe dikwijls dáár dezelfde naam weder, in kort op elkander volgende tijdstippen, voorkomt. Onberekenbaar groot zijn de nadeelen, die daaruit voor den lijder, ook buiten het verlies zijner gezondheid, voortvloeijen; want de knecht, de arbeider verliest door die voortdurende sukkeling zijn baas en zijn werk; zoo hij getrouwd is, vervalt zijn huisgezin daardoor tot armoede en moet van stads- of gemeentewege op elke wijze ondersteund worden. Is het de moeder, die het lot treft, dan worden de kinderen en de huishouding verwaarloosd. Het dienstmeisje verliest hare dienst; uit de eene en de andere wordt zij door voortdurende sukkeling verdreven, raakt aan het dolen, valt al lager en lager en eindelijk (vaak heb ik het zien gebeuren) zoekt zij in de armen der ontucht bescherming tegen gebrek en hongersdood.

Na al het aangevoerde, waaruit het zoo zonneklaar blijkt, dat bij dezen staat van zaken niet slechts de regten der wetenschap uit het oog verloren zijn, maar zelfs aan de eischen der menschelijkheid te kort gedaan wordt; durf ik het ter naauwernood wagen ook nog opzettelijk op de nadeelen te wijzen, die daaruit van eenen anderen kant voortvloeijen, — ik bedoel de meerdere onkosten, die voor de verpleging der lijders van de stad gevorderd worden. Het kan niet missen, of die onkosten moeten ten slotte zeer belangrijk zijn; in de 1ste plaats, door den verpleegtijd, die zooveel langer duurt, dan voor de ziekte benoodigd is, waartegen de hulp in het Gasthuis gezocht wordt; in de 2de plaats door de kostbaarheid en de menigte van geneesmiddelen en van voedsel, van vleesch en wijn en andere spijzen, die tot het herstel van de verloren krachten onmisbaar zijn; in de 3de plaats daardoor, dat zoovelen ten gevolge van de herhaalde sukkeling aan de stadsarmenkas vervallen, of in het werkhuis een onderkomen moeten zoeken, hetgeen niet slechts op individuën, maar op geheele familiën betrekking heeft. Het laatste met voorbeelden uit mijn geheugen te staven zou mij niet onmogelijk, maar moeijelijk zijn. De meerdere onkosten, die de koortsen in het Buiten-Gasthuis aan geneesmiddelen veroorzaken, aan te toonen, is mij daarentegen veel gemakkelijker. Als voorbeeld wil ik slechts het gebruik der chinine aanvoeren

Voor het jaar 1846 bedroeg die hoeveelheid	3 p.	3 onc	Ned.
voor 1847	»	4 »	5 »	»
» 1848	»	5 »		»
» 1852	»	3 »	9 »	»

Wil men nu hierbij eenen maatstaf ter vergelijking hebben, dan neme men het Binnen-Gasthuis, waarin dagelijks gemiddeld 100 zieken meer verpleegd worden, dan in het Buiten-Gasthuis, en waar de consumtie van chinine in de 4 laatste maanden van 1852 bedroeg 55½ medic. onc, terwijl in dien tijd in het Buiten-Gasthuis 80 oncen derhalve 24½ meer dan in het Binnen-Gasthuis verbruikt werden.

Men gelieve daarbij in het oog te houden, dat bijna elk surrogaat voor de chinine, elke andere behandelingswijze der koorts door mij beproefd werd; maar dat het onvoldoende dier surrogaten, of de dreigende waterzucht, of het verlies der krachten mij al spoedig noopten weer tot het krachtigste plegtanker, de chinine, mijne toevlugt te nemen.

Bovenstaande vergelijking moge dan ook tevens ter wederlegging dienen van hen, die den dunk van de ongezondheid van het Buiten-Gasthuis willen verflaauwen, door te wijzen op de vele koortsen, die zich gelijktijdig door geheel Amsterdam zouden vertoonen. Neen, M. H.! dat feit vermindert in geenen deele de kracht der uitspraak omtrent het Buiten-Gasthuis. Zoo het al iets omtrent de opperheerschappij der koortsen aldaar kon verklaren, het voorkomen der andere ziektevormen, waarover dit rapport handelt, zou er geenszins door toegelicht worden. Daarenboven — die koortsen komen *hier* voor, en veelvuldig voor, terwijl zij *in de stad* weinig of niet gezien worden; zij tasten *hier* mijn geheele dienstpersoneel aan, terwijl dat van het *Binnen-Gasthuis* er niet of weinig door gedeerd wordt; zij kwellen *hier* allen zonder uitzondering, ook hen die met de zieken en ziekenzalen in geenerlei aanraking komen; zij leveren *hier* onder de zieken een cijfer, dat buiten alle verhouding staat tot dat der opgenomene lijders, zooals mijne opgaven van 1846 tot en met 1852 het bewezen; zij veroorzaakten in 1848 bij de krankzinnigen een aantal ziektegevallen, dat grooter was dan het cijfer der onder die rubriek verpleegden zelf; zij behooren in het gasthuis zóó te huis, vertoonen zich daarin zóó grooten getale, met zóóveel hevigheid en hardnekkigheid, dat zij het gesticht, hetwelk toch eene inrigting tot verpleging van zieken, tot herstel der gezondheid, tot behoud van het leven behoorde te zijn, tot een der ongezondste lokalen maken, die in en om Amsterdam gevonden worden, waar de kiem van ziekte en dood met kwistige hand gezaaid, en met onweerstaanbare groeikracht tot ontwikkeling gebragt wordt.

Na de vermelding dezer droevige feiten rijst natuurlijk de vraag: Waaraan zij toch wel hunnen oorsprong verschuldigd zijn?

Moge de oppervlakkige bezoeker van het gasthuis het antwoord op die vraag ook al meenen te vinden in de vele en groote gebreken, die het aankleven; een ieder die nader met de zaak bekend is, zal met dit oppervlakkige antwoord geen genoegen nemen. Die gebreken toch zijn u, zoowel als mij te over bekend; maar wij weten tevens, dat zij voor het grootste gedeelte volstrekt geen herstel toelaten, daar zij in den oorspronkelijken bouw, in de verdeeling der lokalen, in het ontoereikende daarvan, in de hoogte en grootte der zalen, in de plaatsing van deuren en vensters, in de met geen trasraam overdekte en altijd met water en drekstoffen gevulde fondamenten, in één woord, in de vochtigheid en togtigheid des gebouws gelegen zijn, en dat de overige gebreken maar voor een naauwelijks noemenswaardig gedeelte het gewraakte kwaad kunnen bevorderen. De eerste en voornaamste oorzaak van dat kwaad is veeleer te zoeken in de *slechte ligging* van het Buiten-Gasthuis, te midden van eenen lagen en moerassigen polder. Aan haar moet de verregaande ongezondheid van dit lokaal bovenal toegeschreven worden.

Het is toch bekend, dat de geheele omstreek van Amsterdam, voor zoover zij minder met huizen bebouwd is, een vruchtbaren bodem voor het ontstaan der moeraskoortsen oplevert; maar deze bevinding geldt, blijkens de ervaring van alle geneeskundigen, vooral van den Overtoom. Van daar dan ook, dat bijna elk jaar die koortsen aldaar zoo veelvuldig heerschen, ook dan wanneer zij in de stad zelden of niet aangetroffen worden; van daar

ook, dat elk najaar, hetwelk vooral na eenen warmen zomer, zich door bijzondere ongezondheid onderscheidt, voor vele bewoners van die buurt zoo verderfelijk, ja, doodelijk wordt. Geen der nadeelige invloeden nu, die deze streek kenmerken, wordt in het Buiten-Gasthuis gemist, alle laten er zich gevoelen, ja het is waar, vele daarvan worden er nog door de oorspronkelijke gebreken van het gebouw aanmerkelijk verhoogd.

Zoo heb ik u dan, M. H.! de droevige feiten, die ik in het Buiten-Gasthuis verzameld, de groote gebreken, die ik daarin gevonden heb, naar waarheid en met openhartigheid medegedeeld. De ervaring van 13 jaren, door dagelijksche aanschouwing, door onverminderde belangstelling aldaar gewonnen, gaf mij niet slechts het regt, maar maakte het mij ook ten pligt, den treurigen toestand van het gasthuis in al zijne naaktheid voor u bloot te leggen. Ik ontveins het niet, dat mij vaak de moed en de kracht ontzonken, wanneer ik zelf gebukt ging onder den verlammenden invloed van zoo vele schadelijke momenten, die ook mij zelven nu reeds 13 malen en weer in het laatste najaar, twee malen bij recidive, de koorts in de leden wierpen; maar liefde voor mijne wetenschap en kunst, deelneming in het lot der aan mijne zorg toevertrouwde lijders en niet het minst uwe mij steeds betoonde welwillendheid en belangstelling waren het, die mij weder ophieven en steunden om getrouw te blijven in eenen werkkring, waarin mij overigens het voornaamste ontbreekt, wat mij in staat moet stellen om aan mijne roeping te beantwoorden; *gezonde ligging van het gebouw, doelmatige inrigting der lokalen, zorgvuldige verpleging door een gezond beambten-personeel.* Het is niet uwe welwillendheid te mijwaarts, die ik thans inroep, maar uwe belangstelling in het lot der lijdende menschheid, waaraan gij zoo belangeloos uwe krachten wijdt, wanneer ik u met klem en nadruk uitnoodig mij uwe hulp en medewerking te verleenen, ten einde langs alle mogelijke wegen het herstel van het bestaande kwaad te verkrijgen.

Wilt gij ook mijne kennis en ervaring raadplegen, en vraagt gij mij op welke wijze dat kwaad zou kunnen verholpen worden? Ik aarzel geen oogenblik u met de innigste overtuiging te antwoorden: *alleen door opheffing van het Buiten-Gasthuis; alleen door oprigting van een geheel nieuw verblijf voor zieken op eene gezondere plaats.*

Ja, waarlijk, M. H.! aan uwen goeden wil heeft het niet ontbroken, om vele der vroeger bestaande gebreken, voor zoover zij daarvoor vatbaar waren, te verbeteren, of op te heffen; en met dankbaarheid herdenk ik nog de krachtige medewerking, die wij bij onzen voormaligen achtingswaardigen burgemeester HUIDEKOPER mogten ondervinden, waardoor inderdaad belangrijke verbeteringen in het gesticht tot stand gekomen zijn. Dertig à veertig duizend guldens zijn destijds te koste gelegd voor de allernoodzakelijkste verbouwingen ten behoeve der krankzinnigen, die echter ook later den zieken nog ten bate kwamen. Duizenden zijn uitgegeven om de midden in de ziekenzalen uitkomende riolen weg te nemen, de kille steenen door houten vloeren te vervangen, de tuschenschotten op te trekken, de zalen te scheiden, de vensters te repareren, de naden in de zolders door tigchels te bedekken. Maar alles te vergeefs! — Enkele der nog aanwezige gebreken zouden door de uitgave van duizenden nog eenigzins verholpen kunnen worden. Maar wat zoude het baten? Zoo weinig, dat ik de voorstellen daartoe, ondanks mij zelven, steeds terug moest houden, en dat ik u zou raden, ja zelfs dat ik u zou bidden niet op zulke verbeteringen bij den Stedelijken Raad aan te dringen.

Geene duizende, maar honderd duizende guldens toch zouden geheel nutteloos weggeworpen worden; en het voordeel, dat men er mede bereikte, zou slechts zijn: *de schijn*, als of men op liefderijke en doelmatige wijze voor het welzijn en de gezondheid der behoeftige burgers zorgde. De groote menigte mogt er door verblind worden en de loffelijke pogingen van Regenten en van het Stedelijke Bestuur hoogelijk prijzen; uwe opvolgers echter en de mijnen, zouden dien lof logenstraffen, zoo als elk deskundige het zou moeten doen. Zij zouden het, even als ik thans, weer moeten getuigen, dat al die moeite, al die onkosten te vergeefs geweest zijn; want de ongezonde

ligging is door geene tonnen gouds te verbeteren, de oorspronkelijk slechte lokaliteit is er niet door goed te maken. Geen rustelooze ijver, geene geleerdheid en ervaring van de geneeskundigen; geene krachtige ondersteuning van hunne pogingen door Heeren Regenten; geene verstandige en pligtmatige belangstelling van de regering in eene der gewigtigste stedelijke inrigtingen; geene schatten door haar gereedelijk toegestaan zijn in staat den boozen demon te verbannen, die in het Buiten-Gasthuis zijnen verderfelijken schepter zwaait; maar *alleen de opheffing van dat gestigt kan een grondig herstel aanbrengen, en de oprigting van een nieuw Gasthuis kan alleen het behoud van het leven en het herstel der gezondheid van duizende burgers verzekeren.* Die opheffing moge met bezwaren gepaard gaan; die oprigting van iets nieuws moge groote sommen gelds vereischen; de enorme schuld, waaronder Amsterdam gebukt gaat, moge voor het een en ander eene belangrijke hinderpaal uitmaken; — die hinderpalen — zij zijn niet onoverkomelijk, en wijs beleid zal ze uit den weg weten te ruimen; die sommen gelds — o zij zijn in Amsterdam te vinden en werkdadige menschenliefde zal ze weten bijeen te brengen; en die schuldenlast — hij is slechts een finantiëele; een moreelen schuldenlast daarentegen zal de nakomelingschap op onze nagedachtenis werpen, indien wij het erge kwaad langer wetens en willens laten bestaan en voortwoeden; indien wij niet met alle kracht eene inrigting trachten te sloopen, die voor de lijdende menschheid een onheil, voor het liefdadige en rijke Amsterdam eene schande is.

CATO's spreuk zij en blijve daarom althans de onze:

Praeterea censeo Carthaginem esse delendam!

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

EXPLORATIE VAN GEZWELLEN. — In de *Société de* Chirurgie te Parijs werd voor weinige maanden de aanwending van den troicart explorateur tot de diagnose van al of niet te exstirperen gezwellen ter sprake gebragt. Uit de daaromtrent gehoudene discussiën bleek niet alleen, dat het in vele gevallen onmogelijk was, door middel van dit werktuig eene genoegzame hoeveelheid van het te onderzoeken weefsel te verkrijgen, maar ook dat de daardoor veroorzaakte punctiën niet zelden noodlottige gevolgen hadden gehad. Zoo zag ROBERT spoedig na eene punctie met den genoemden troicart van het scrotum, waarin zich een gezwel bevond, dat als een sarcocele herkend werd, horripilatiën ontstaan met bleek worden van het aangezigt en ingetrokken pols, waarna de dood weldra volgde. Bij de lijkopening zag men, dat de lijder een kanker van de lever had, welke ROBERT meende, dat door de bewegingen der horripilatiën naar buiten in de buikholte gekomen was (!) RICHET heeft de punctie van een aneurysmatischen zak door gangreen van dezen zien volgen, DEMARQUAY hetzelfde bij eene explorative punctie van het scrotum. LARREY had juist een lijder in behandeling, wien hij de dij wegens een daar aanwezig gezwel zoude amputeren. Vooraf wenschte hij echter eene punctie tot exploratie te verrigten, welke echter door spoedig toenemen van den omvang van het gezwel werd gevolgd, met schietende pijnen, zoodat de omstandigheden, waaronder thans de kunstbewerking zal geschieden, ongunstiger zijn dan te voren. Eindelijk werd nog een geval verhaald, waarmen een lipoom meende te exploreren en een van caries van het darmbeen afhankelijk absces opende.

Bovendien loopt men altijd gevaar vaten of zenuwen te kwetsen en verhaast stellig den noodlottigen afloop bij kankergezwellen, die, wanneer zij door de punctie herkend zijn, niet geopereerd worden. Hoogstens bij gezwellen met vloeibaren inhoud kan de punctie voor de diagnose toegestaan worden.

VERATRINE BIJ RHEUMATISMUS ARTICULARIS. TROUSSEAU heeft onlangs een viertal waarnemingen van acuut gewrichtsrheumatismus medegedeeld, waaronder het gebruik van veratrine spoedig in 't oog vallende verbetering werd opgemerkt, zoowel wat den algemeenen toestand, als wat de plaatselijke aandoening der gewrichten betrof, ofschoon één der gevallen met endocarditis gepaard was. De wijze, waarop gemeld geneesmiddel werd aangewend was die, welke door PIEDAGNEL is aanbevolen. Van pillen, die elk 5 milligr. ($\frac{1}{12}$ grein) veratrine bevatten, wordt den eersten dag 1, den tweeden dag 2, den derden 3, den vierden 4, den vijfden 5, den zesden 6 toegediend: zelden behoeft men tot 7 pillen daags te klimmen. Wanneer de algemeene en plaatselijke verschijnselen zich zeer aanmerkelijk verbeteren, hetgeen doorgaans op den 4den—6den dag van de behandeling geschiedt, blijft men bij de dosis van den vorigen dag, en daalt na een paar dagen weder langzaam tot ééne pil af. Wanneer onder het gebruik der veratrine brakingen, buikpijnen of diarrhee ontstaan, moet men de gift verminderen. PIEDAGNEL beweert, dat een rheumatismus articularis acutus gewoonlijk in 7 of 8 dagen onder het gebruik der veratrine geneest.

OVER HET TERUGHOUDEN VAN BREUKEN. — Dr. PAULI heeft in de *ill. Med. Zeitung* II, 12, wijzende op de niet zeldzame gevallen, waarbij verouderde liesbreuken, vooral bij oude en magere lieden, niet door een band kunnen binnen gehouden worden, de ondersteuning van de buikspieren als adjuvans van den band aangeraden. Hij bezigt daartoe een lijfverband of corset met een balein, en meent dat daardoor de aandrang van de ingewanden naar de breukpoort verminderd wordt; eene matig sterke veder houdt alsdan breuken binnen, die aan sterk drukkende banden zonder lijfverband weérstand bieden. Ja in gevallen, waar om de een of andere reden de drukking van een gewonen band niet verdragen wordt of de pop de breukpoort niet kan sluiten, zag hij goede resultaten door het, behalve den genoemden lijfband of corset, dragen van een drie duim breeden gordel. Deze worde stevig om het ligchaam over de liesstreken op den rug vastgegespt en met terzijde van het scrotum ontspringende riemen om de dijen bevestigd. (Deze gordel komt in vorm geheel overeen met de door Dr. VAN PRAAG in het Weekblad II, pag. 532 voorgeslagen breukband voor kinderen).

BOEKAANKONDIGING.

Prospectus van een werk: *Geschiedkundig en kritisch overzigt van de beoefening der Geneeskunde als wetenschap en kunst in Nederlandsch Oost-Indië*, door H. A. SCHREUDER, Oud-Officier van Gezondheid bij de Nederlandsche Land- en Zeemagt en bij het Leger in Nederlandsch Oost-Indië enz., Practiserend Geneesheer, Heel- en Vroedmeester te Batavia.

»Bij al de warme belangstelling *in* en vurigen ijver *voor* hetgeen in Nederlandsch Oost-Indië omgaat, door onze landgenooten in het moederland betoond, valt het den man, die aandachtig en met eenig oordeel den loop der gebeurtenissen en de rigting der werkzaamheden zijner landslieden aan gene zijde van den Oceaan, vooral wat zijne wetenschap en kunst betreft, naging, sterk in het oog, dat de Oost-Indische geneeskunde en zij alleen zoo koud, zoo stroef, zoo onverschillig in het vaderland wordt behandeld, zoo veel te meer, daar ook de Indische geneeskunde deelt in het opgewekt wetenschappelijk en zedelijk leven, thans in Indië zoo gelukkig ontwakende uit eene bijna onafgebroken sluimering van twee eeuwen."

Met deze woorden spreekt de heer SCHR. in den aanhef van een onlangs toegezonden prospectus en laat daarop onderscheidene klagten volgen over nog dieper grieven, ja over de verwaarloozing van de eer der Nederlandsch Indische geneeskundigen bij andere natiën, door hunne landgenooten en kunstbroeders in het moederland. In de rapporten der staatscommissiën, benoemd in 1843 en 1848, in de talrijke vlugschriften, door die rapporten uitgelokt, in de handelingen der Nederlandsche Maatschappij ter bev. der Geneeskunst, geen woord over Indische geneeskunde! Bij het uitlokken van bijdragen tot het oprigten van een gedenkteeken voor JENNER, waartoe de geheele beschaafde wereld is opgeroepen, geen enkel woord over de priesters der geneeskunde in Nederlandsch Oost-Indië.

Meer nog! Niet slechts verontachtzaming der wetenschappelijke en maatschappelijke belangen van de Indische geneeskundigen, maar zelfs *scheeve* beoordeeling valt hun ten deel in het moederland, vooral omtrent het korps van militaire geneeskundigen, dat de eigenlijke representant, de ware belanglooze uitbreidster en kweekster en verzorgster der geneeskundige wetenschappen in N. I. mag genoemd worden, omtrent een korps, tot hetwelk te hebben behoort S. zich steeds tot een eer zal blijven aanrekenen. Die grief wordt voornamelijk verweten aan eenen Oost-Indischen geneeskundige, schrijver van twee werkjes, getiteld: *De uitoefening der geneeskundige praktijk en ontwerp eener reorganisatie der civiele en militaire geneeskundige dienst in Nederlandsch Indië*, gedrukt bij H. NYGH, te Rotterdam, 1848, en het tweede: *Twee Voorstellen in het belang van de Nederlandsche Bezittingen in Oost Indië, door een Geneesheer in Indië*, Groningen bij J. B. WOLTERS, 1850, en verder aan een paar berigten, in ons Weekblad opgenomen, 1852, N°. 52, p. 535 en 536. Op deze berigten komen wij straks terug.

»Reeds lang," zegt nu S., »baarde het ons verwondering, dat geen der Oost-Indische militaire artsen, ridderlijk en met open vizier, den smet het korps officieren van gezondheid en der gansche O. I. geneeskundige wereld aangewreven, zuiverde, door eene wederlegging, immers op humane en hunnen wetenschappelijken stand voegende wijze, ten einde langs dien weg het scheeve oordeel en de vergetelheid op te heffen, die in het moederland nog schijnen te bestaan omtrent de N. O. I. geneeskunde en geneeskundigen, en gevoed worden, dewijl er geen genoegzaam tegenwigt is voor den invloed van schotschriften en onwaarheid behelzende uitboezemingen in journaal-artikels; want ook hier geldt het, dat vermelding van het kwade gewoonlijk meer ingang vindt, dan schatting van het goede."

»Wij voor ons meenden niet langer te moeten of te mogen wachten op het verschijnen van eenen kampvechter voor de zaak der N. O. I. geneeskunde, en namen daarom zelve de pen op en slechts bezield door zucht naar waarheid, wars van drift, wrevel of eigenbelang, maar niet vergetende dat wij nog maar kort geleden den eervollen titel van N. O. I. militair geneesheer voerden, schreven wij *een geschiedkundig en kritisch overzigt van de beoefening der geneeskunde in Nederlandsch Oost-Indië* neder; eene verhandeling, die bij al het gebrekkige wat haar aankleeft, ten minste zal opheffen het »onbekend maakt onbemind," dat der geneeskundige wetenschap en hare priesters tot dus verre prijs gaf aan geringschatting en miskenning der kunstgenooten in het vaderland, en aan verguizing van eenen O. I. geneesheer zelven."

»De verhandeling, waarvan wij de aanstaande uitgave hier aankondigen, is de vrucht eener vlijtige en naauw-

ge zette opsporing van alles, wat de Nederlandsch-Indische Geneeskundigen deden op het gebied der geneeskundige letterkunde, van hetgeen zij deden voor de wetenschappen in het algemeen, voor de fraaije kunsten en letteren, voor het heil der menschheid, ook dan wanneer hunne kunst geheel onzijdig bleef; van hetgeen de zonen van Esculaap deden bij volksrampen, epidemiën, en op het oorlogsveld, diensten op het laatste bewezen, even nuttig tot het schragen van Neêrlands gezag en het handhaven van het driekleurig dundoek der Vaderen, even manmoedig volvoerd als de gewoonlijk met een helleren stralenkrans gesierd wordende daden der eigenlijke zonen van Mars."

»Een gedeelte mijner verhandeling werd voorgedragen in den boezem der Vereeniging tot bevordering der geneeskundige wetenschappen in Neerlandsch-Indië, en zonderling genoeg, omdat ik prees wat prijzenswaardig is, het zij zaken, het zij personen, meenden sommigen dat ik daardoor protektie wilde uitlokken, tot het bekomen van het een of ander geneeskundig ambt of postje. Dit geeft mij aanleiding, dezen prospektus niet in de wereld te zenden, zonder die meening voor dwaling te verklaren, en hoe ongaarne ook, een enkel woord over mijnen eigen persoon te spreken."

»Geheel *in* en *voor* mijne praktijk levende, de weinige oogenblikken van rust die mij te beurt vallen, aan de beoefening der wetenschap, die ik lief heb en vereer om haar zelver wille, wijdende, kan wetenschappelijk-letterkundige arbeid, van mijne zijde nimmer de bedoeling hebben, daardoor gemakkelijker jagt op ambten en postjes te maken, voor welker aanvaarding, bij mijnen tegenwoordigen werkkring, indien ze mij ongevraagd werden aangeboden, ik nederig zou moeten dank zeggen. Ook nu, zoo als bij het verlaten van de N. I. militaire geneeskundige dienst, die, het zij hier openlijk met een gevoel van dankbaarheid erkend, ik reden had lief te hebben en te eeren, zou ik indachtig zijn aan het oude maar ware woord: »men kan geene twee heeren dienen." Neen voorwaar, protektie te verwerven was geenszins mijne bedoeling bij het bewerken van dit *overzigt*, en het prijzen van personen, die ik achting toedraag en wier verdiensten ik huldig, misschien zou ik dit hebben doen dienen tot het verwerven van hunne vriendschap, die ik op prijs stel; maar ook dit behoefde ik niet, die vriendschap toch is sedert lang mijn deel, en hoogstens kan deze mijne verhandeling strekken, om, is dit mogelijk, haar te versterken, inniger en duurzamer te maken."

Wij hebben aldus den hoofdinhoud van den Prospectus medegedeeld van een werk, dat gewis, zoo het beantwoordt aan de beloften van ijverige bewerking en van onpartijdigheid, de belangstelling van Nederlands geneeskundigen in hooge mate zal wekken. Wij mogen het echter niet verzwijgen, dat wij op die beloften niet veel rekenen, na het ontvangen van een zoo allerongunstigsten indruk, als deze Prospectus bij de lezing op ons maakte. Veel zal de schrijver in zijn werk goed te maken hebben, om dien indruk uit to wisschen, en ons de overtuiging van zijne waarheidsliefde, onpartijdigheid en belangeloosheid te geven!

Reeds in den aanhef gaat hij van een geheel verkeerd standpunt uit, en verwijt aan Neêrlands geneeskundigen datgene, waarover *deze* veeleer zich beklagen mogten. De grieven van onverschilligheid toch in het Moederland over de Indische geneeskundigen, waaraan danken zij hun oorsprong? Geen onpartijdige zal het ontkennen, dat van de zijde der Indische geneeskundigen te weinig bekendheid gegeven is aan hetgeen in N. I. omgaat, om ons een volledig oordeel er over te doen vellen, om ons belangstelling er voor in te boezemen en te doen medewerken, voor zoo ver dit uit het Moederland noodig zijn mogt, tot gewenschte verbeteringen. Wij noemen het dan ook van de staatscommissiën in 1843 en 1848, even als van de schrijvers der talrijke vlugschriften bij de gelegenheid der pogingen tot hervorming van de geneeskundige zaken in Nederland, een wijze trek, dat zij zich onthielden van te spreken over de zaken, die zij niet genoeg kenden. En nu de grief tegen de handelingen der Nederl. Maatschappij t. bev. der Geneeskunst? De S. schijnt onkundig, dat er reeds voor geruimen tijd pogingen van de zijde van het Hoofdbestuur dier Maatschappij zijn in het werk gesteld, om gevolg te geven aan den uitgedrukten wensch der Nederlandsche geneeskundigen, dat ook hunne Overzeesche kunstbroeders zich zouden aansluiten en met hun tot het doel zouden medewerken, waartoe de Maatschappij was in het leven geroepen.

Zoo hier grieven te opperen zijn, is het van onze zijde, en wij opperen ze te meer, naarmate wij de krachtige ontwikkeling in het wetenschappelijke van de Oost-Indische geneeskundigen, vooral in de latere tijden, zoo hoog hebben leeren waarderen. Als redactie van het Nederlandsch Weekblad voor geneeskundigen hebben wij in het bijzonder die grieven te opperen tegen de militaire geneeskundigen in N. I., omdat wij bij herhaling pogingen hebben aangewend, om van vertegenwoordigers van dien stand het wetenswaardige van hetgeen in hun kring voorvalt, te vernemen, omdat ons beloften daartoe van die zijde gegeven zijn, die tot nog toe niet vervuld werden.

Is nu, hetgeen wij in ons blad over de geneeskundige zaken in Indië mededeelden, daardoor onvolledig gebleven, dan is het hoofdzakelijk te wijten aan de beperkte bronnen, die ons tendienste staan, de publieke bladen nl., die door ons, omtrent al wat het geneeskundige in N. I. betreft, zoo dikwijls mogelijk worden onderzocht. Wordt hier en daar een oordeel over het een of ander uitgesproken, dan geschiedt dit naar de best mogelijke inlichtingen, die wij verkrijgen kunnen, en wij verzekeren, dat dit oordeel nooit miskenning ten doel had, maar naar onze overtuiging de blijken draagt, dat wij in ons blad vooral de ijverige pogingen ten goede van de Indische geneeskundigen in het daglicht stellen willen, zonder echter tevens eene schaduwzijde hetzij over personen, hetzij over zaken te verzwijgen. Dit laatste geldt ook voor de beide berigten, waarover de Heer SCHREUDER in zijn Prospectus den vermeenden schrijver zoo hevig, en wij mogen het niet verzwijgen, met lage personaliteiten aanvalt, zonder de zaak, waarover het te doen was,

met een enkel woord toe te lichten of het uitgebragte oordeel te rectificeren.

Het onbetamelijke en onregtvaardige in de handelwijze van den Heer SCHREUDER zal den onpartijdigen lezer in het oog vallen, wanneer hij ziet, hoe die berigten door hem uit het verband gerukt zijn, om er boos opzet uit te zuigen, en hoe ligtzinnig hij iemand veroordeelt, over iets waaraan hij geen schuld heeft.

Uit het eerste berigt wordt door hem medegedeeld, »dat aan de Javaansche leerlingen in de geneeskunde, alles wat zij weten, door drie officieren van gezondheid moet worden ingestampt, en dat zij tot nu toe slechts eenige bewijzen van kennis in de geneeskunde gaven." Men leze nu het berigt in ons blad (II, 535) en men vindt er in eene *lofspraak* op de geneeskundige school voor Javaansche jongelingen, op den volhardenden ijver der docenten aan die school, te meer te prijzen, om de groote moeijelijkheden, waarmede zij te kampen hebben, maar men vindt er dan verder den twijfel uitgedrukt, of de leerlingen later wel aan de verwachtingen zullen beantwoorden, juist om die moeijelijkheden, en wel vooral, omdat zij geene boeken in hunne taal over de geneeskunde bezitten, en alles hun door drie officieren van gezondheid moet worden ingestampt.

Is het nu een feit, dat de leerlingen geene boeken in hunne taal over de geneeskunde bezitten, dan moeten wij erkennen niet te begrijpen hoe op eene andere wijze dan op de voorgestelde de leerlingen tot kennis geraken, en is het uitgesproken oordeel in ons berigt eene eenvoudige conclusie uit het feit, die door een ieder kan worden afgeleid.

Maar meer nog. De heer S. verdraait de woorden uit het berigt; daarin wordt gezegd, dat gedurende de 18 maanden, dat de school bestaat, in de natuurkundige wetenschappen, anatomie, physiologie, anthropochemie, pathologie enz. werd onderwezen, dat tot nu toe alleen in die wetenschappen bewijzen van eenige kennis door de leerlingen werden gegeven, en dat in de 2de helft van dat jaar de meer praktische vakken werden onderwezen. Een andere zin wordt door den heer SCHREUDER in het berigt gelegd, alsof met geringachting op de afgelegde bewijzen van kennis werd neêrgezien. De verandering van het woordje *alleen* in het woordje *slechts* moest daartoe dienen, en het berigt omtrent die afgelegde bewijzen van kennis bij het examen uit het verband worden gerukt, waarin het stond tot het berigt, dat de cursus van het onderwijs nog niet was afgeloopen.

In het tweede berigt (Weekbl. II, p. 536) wordt hulde gebragt aan den chef van de geneeskundige dienst Dr. BOSCH, over de verscheidene nieuwe en goede inrigtingen, die door hem in Indië zijn tot stand gebragt. Daarin werd echter door ons medegedeeld, dat volgens de klagten, die ons waren ter ooren gekomen, in de hoofdplaatsen nog eene schaduwzijde bestond in den stand van de geneeskundige zaken, dat daar namelijk, doordien aan de militaire geneeskundigen de civiele praktijk niet ontzegd is, wel een onvermoeid streven van deze bestaat, om hunnen werkkring ten koste der burgerlijke geneeskundigen uit te breiden.

Wij deelden het mede, dat wij klagten vernomen hadden. Dit is de strekking van het berigt van ons blad; wij hebben het in het midden gelaten of die klagten gegrond waren. Zijn ze het niet, dan ware eene wederlegging, op feiten steunende, ons welkom geweest. Zoo die wederlegging echter niet kan gegeven worden, en zoo het eene waarheid is, dat deze schaduwzijde in den stand der geneeskundige zaken op Java niet kan worden weggenomen, dan zuige men daaruit toch niet meer dan er in zit, geene verguizing namelijk van den militairen geneeskundigen stand, maar men neme de grief op zooals wij dien bedoelden, als gerigt namelijk tegen de instelling, waarbij het eigenbelang een strijd kon doen ontstaan tegen het algemeen belang en dat der civiele geneeskundigen. In geen geval echter geeft een dergelijke klagt, al ware ze ongegrond, het regt tot een persoonlijken aanval tegen den vermeenden schrijver zoo bits en zóó scherp als de Heer S. zich hierbij veroorlooft.

Wij betwijfelen het zeer, dat de N. O. I. Militaire geneeskundige stand gediend is met zulk een kampvechter, die verguizing vooronderstelt, waar achting bestaat, die lage personaliteiten uitvent, waar eene eenvoudige wederlegging van feiten gevorderd wordt, om eene mogelijk verkeerde oordeelvelling weg te nemen, en die ten slotte zich zelf moet verdedigen tegen den schijn van om andere redenen, dan die hij opgeeft, het bewerken van een geschiedkundig overzigt der N. O. I. geneeskunde te hebben aanvaard.

Zoo verlangend als wij zijn, om de reeds nu door ons erkende verdiensten onzer Overzeesche kunstbroeders ten volle te leeren waarderen, zoo weinig verwachten wij dit nu nog van de toegezegde verhandeling.

Red.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — Eene reeks van zittingen van de Académie de Médecine is gewijd geweest aan de behandeling en het onderwijs van doofstommen. De aanleiding daartoe was een brief van de Regering, waarbij opheldering gevraagd werd omtrent de wijze van BLANCHET, die uitsluitend de toonspraak bij het onderrigt gebruikt. De volgende conclusiën zijn ten slotte, om als antwoord aan de Regering te dienen, aangenomen:

1°. Onder de doofstommen, die jaarlijks in een gesticht opgenomen worden, zijn er in den regel een zeker aantal, die voor verbetering vatbaar schijnen en die men aan eene bijzondere behandeling dient te onderwerpen; de ondervinding heeft echter nog niet geleerd, dat zij voor genezing vatbaar zijn.

2°. De trillingen der ligchamen, die de physieke voorwaarden uitmaken van hetgeen men geluid noemt bij voorwerpen, die in bezit zijn van het gehoor, kunnen nimmer een dergelijk begrip geven aan voorwerpen, die van dat zintuig beroofd zijn.

Maar zoo als het algemeen in physiologie en patho-

logie aangenomen is, deze trillingen brengen op de tastwerktuigen een bepaalden indruk te weeg, waarvan de doofstommen in een zeker tal van omstandigheden kunnen gebruik maken.

Deze wijze van onderrigt is reeds vóor de onderzoekingen van BLANCHET voorgeslagen en toegepast.

3°. De mogelijkheid, om het spreken van de lippen af te zien, is eene eigenschap,aan alle doofstommen eigen, en strekt tot grondslag van onderrigt aan die ongelukkigen in de duitsche scholen en te Parijs in de verschillende inrigtingen.

4°. De leerlingen van de eerste categorie, — zij namelijk, die nog kunnen hooren, — moeten van de andere doofstommen afgezonderd worden, en er zou een wezenlijk bezwaar in gelegen zijn, om ze in dezelfde klassen te vereenigen. Vooral geldt dit van hen, die in hunne kindschheid hebbende gehoord en gesproken, later doofstom zijn geworden.

Wat diegene betreft, welke volstrekt niet hooren en slechts de woorden van de lippen kunnen afzien, heeft de ondervinding nog niet genoegzaam tusschen de fransche methode of de opvoeding door mimiek en de duitsche methode of de opvoeding door de spraak beslist.

5°. De akademie wijst naar de eerste conclusie wat betreft het resultaat dat bij leerlingen van de eerste categorie te verwachten is van de behandeling bij onderwijs door het trapsgewijs en opvolgend ontwikkelen van het gehoor en van de spraak, door akustische en spraakoefeningen.

Wat de andere categorien betreft, hieromtrent is de ondervinding nog niet voldoende.

6°. De minister zal opmerken, dat de Akademie van de chirurgische behandeling noch van de methoden van BLANCHET spreekt. Deze toch heeft niets anders gedaan, dan de vóor hem bekende behandelingswijzen toe te passen, met uitzondering van de toepassing van verschillende instrumenten (zoo als de acumeter en het orgel), die juister dan andere den graad van gehoor en de vorderingen, die dat onder eene behandeling verkrijgt, kunnen bepalen.

7°. De Akademie is van oordeel, dat het nuttig zijn zou om, ten einde de nog niet besliste punten omtrent de verschillende behandelingswijzen van doofstomheid op te lossen en eene nieuwe rigting aan de opvoeding van doofstommen te geven, bij 's lands inrigting een *conseil de perfectionnement* op te rigten.

— De Académie des Sciences Médicales te Palermo heeft de volgende prijsvraag uitgeschreven: Men vraagt te bepalen in hoe ver de vochten van het menschelijke organisme bijdragen tot het voortbrengen van pathologische toestanden; welke de ziekten zijn, die zich in dit opzigt onderscheiden; welke de indicaties zijn, welke de therapie er uit trekken kan en door welke rationele middelen men aan die aanwijzingen kan voldoen.

BELGIE. — Bij een Koninklijk besluit van 14 Mei 1853 is vernietigd een raadsbesluit van de gemeente Pietrain, waarbij werd goedgekeurd de handelingen van het bureau de bienfaisance in die gemeente, welke ter bezuiniging de plaats van geneeskundige der armen in die gemeente bij herhaling had aanbesteed, en na verschillende aanbiedingen aan den vroeger aangestelde, op een tractement van fr. 100 (in plaats van fr. 250, vroeger daarvoor toegestaan), had toegekend.

Te voren was reeds dit raadsbesluit door het Provinciaal Bestuur geschorst. Het Koninklijk besluit grondt zich onder anderen op de overweging, dat wanneer de keus van geneeskundige der armen, uitsluitend bepaald wordt door consideratiën van bezuiniging, zulks tot benoemingen aanleiding kan geven, die aan de geneeskundige dienst der armen en aan de openbare gezondheid kunnen schaden, en alzoo het raadsbesluit van Pietrain het algemeen belang kon benadeelen.

RUSLAND. — Eene nieuwe hevige verheffing van de cholera te Moskou wordt nu wederom gemeld; deze is zoo hevig, dat acht hospitalen voor de opname der zieken zijn opengesteld.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Den 1sten Julij is hier de maatregel in werking gekomen, dat door den ambtenaar van den Burgerlijken Stand geen verlof tot begraving wordt gegeven, voordat het overlijden door geneeskundigen *behoorlijk* is geconstateerd. Tot de afgifte van de declaratoiren in de gevallen, waarin geen geneeskundige hulp voor het overlijden verleend is, of waarbij die door den gewonen geneesheer niet afgegeven zijn, zijn de stadsgeneesheeren uitgenoodigd.

— Als vervolg op het in het vorig nommer vermelde omtrent de werkzaamheden op de algemeene vergadering der Maatschappij t. b. v. G., deelen wij nog mede, dat op de *sectie voor anatomie, physiologie et path. anatomie* Dr. LEDDER eene voordragt hield over de longziekte onder het rundvee. Hij sprak eerst over het ontstaan en de verspreiding derzelve; in 1842 vooral in het westen optredende, was zij allengs ook naar het noordoosten der prov. Friesland gekomen, eindelijk tot op het jaar 50 weêr meer naar het zuidwesten gaande, van nu af met ieder jaar in verdubbelde woede te voorschijn getreden. Voor hare contagiositeit behoeft niet verder gestreden te worden, die is met volle gerustheid aan te nemen. Met de *inenting* heeft hij proeven in grooten getale genomen, de geschiktste plaats daartoe is de borst in plaats van de staart, zoo als WILLEMS deed; gezonde beesten genazen alle, na 3 maanden kon men ze gerust aan besmetting blootstellen, ook was dan de melkbereiding weder in volle kracht. Onder de zieken herstelden alleen de meesten van die, waar reactie op de inoculatie volgde; soms moest zij herhaald worden, vóordat zij gelukte. Het bloed van de dooden is bijzonder kleverig, in het 1—2 tijdperk de radix vagi aan dezelfde zijde, waar de long geïnfiltreerd is, hyperaemisch; slechts tweemaal vond hij eene holte in de long. Opmerkelijk is het, dat bij dragtige dieren de milt van het foetus induraties vertoonde; die induratie vond hij ook bij kalveren na de geboorte afkomstig van koeijen, die van longziekte genezen waren; de milt der koeijen zelf slap, meest niet eens uitgezet.

Prof. VROLIK vertoonde den schedel van een cretin, te gelijk met fraaije afbeeldingen, vooral van de hersenen: het was een specimen van microcephalie bij een negenjarigen knaap. Het achterhoofd is zeer vlak, de achterste kwabben dergroote hersenen zijn dan ook zeer weinig ontwikkeld, het cerebellum daardoor bijna geheel onbedekt, even als dit bij den chimpansé het geval is, de middelste kwabben zijn ook gebrekkig gevormd; veel volkomener zijn de voorste kwabben, ook het cerebellum is niet klein. De hersenen zijn niet plat, integendeel vrij hoog, in verband met de belangrijke hydrocephalie. — Dezelfde spreker demonstreerde verder het belangrijke geval van hernia diaphragmatica cong. bij een mannelijk kind (zie Versl. V. t. B. der Z. O. boven p. 257.)

In de sectie voor Heel- en Verloskunde deelde Dr. LEHMANN een belangrijk geval van sectio caesarea mede, verrigt, bij eene zickelijke 38jarige primipara wegens de aanwezigheid van een onbewegelijk gezwel in het kleine bekken, achter de scheede, dat de ruimte in de rigting der conjugata tot op één duim deed verkleinen. De vrouw overleed 3 dagen na de operatie, maar het kind leeft. De sectio cadaveris leerde, dat het gezwel, een tumor fibrosus, van de onderachterzijde van de baarmoeder was uitgegroeid, de holte van het sacrum aanvulde, en naar boven tegen het promontorium stuitte.

Prof. SIMON THOMAS toonde een fraai exemplaar van scheef vernaauwd bekken, waarvan de gedaante reeds bij het leven der vrouw gediagnostiseerd was; deze had, na een zeer moeijelijken eersten partus van een dood voldragen kind, herhaalde malen doode kinderen gebaard, waarbij de partus vroegtijdig opgewekt was, en was ten laatste bij eene nieuwe verlossing, waarbij zij de opwekking der baring geweigerd had, aan ruptura uteri overleden.

Dr. BROERS uit Utrecht, sprak daarna over de oorzaken der draaijingen in den funiculus umbilicalis.

Prof. VAN GOUDOEVER deelde naar aanleiding van de vraag, welke de beste methode van cataractoperatie zij, de resultaten van zijne kunstbewerkingen mede, waaruit hij even als zulks nog onlangs volgens de ondervinding te Weenen is opgemerkt, de depressie als de beste afleidde, terwijl bij de extractie toch meermalen de oogen geheel verloren gaan.

Chir. SCHEFFER herinnerde daarna de leden aan het verzoek der commissie voor verloskunde van de Amsterdamsche afdeeling om opgaven der resultaten der sectiones caesareae in Nederland van 1800—1850 gedaan en lichtte het nut van zoodanige statistiek toe.

Dr. TILANUS wijzende op de complicatiën van distorsio pedis en de verschillende behandelingewijzen daarbij gebruikt, beschreef een nieuwe vorm van fractura calcanti en wel van het processus anterior en lichtte dit toe door het toonen van twee specimina genomen van een lijder, die bij een val op de voeten was nedergekomen en daarna de schedel gebroken had, ten gevolge waarvan hij overleden was.

Prof. BAART DE LA FAILLE vermeldde zijne resultaten omtrent het gebruik van oxalas potassae bij kraamvrouwenkoorts; volgens zijne ondervinding is het een bij deze ziekte onbeduidend medicament waarvan noch kwaads noch goeds gezien wordt.

Dr. SLUYTERMAN uit Sneek bragt daarna de vraag te berde of het geoorloofd is een levend kind te perforeren? Waarop eene discussie volgde onder anderen met de H.H. BAART DE LA FAILLE, LEHMANN en SIMON THOMAS; algemeen was men van meening, dat wanneer men in een gegeven geval de sectio caesarea niet verrigt, het dan niet geoorloofd is met de perforatie zoo lang te wachten, totdat het kind gestorven is, daar dit voor de moeder hoogst nadeelig zijn kan, en toch het door temporiseren laten sterven voor het kind hetzelfde resultaat geeft als het levend perforeeren.

— Door den raad der stad Rotterdam is eene buitengewone toelage van ƒ1000 aan de commissie voor de geneeskundige school verleend tot bestrijding der kosten, die eene gepaste en waardige viering van het 25jarig bestaan der school na zich zal slepen.

— De off. v. gez. 2de kl. J. A. KOMP, is op zijn verzoek gepensioneerd.

— Den 27 Junij is te Utrecht bevorderd tot Med. Doct. de Heer A. J. D'AILLY, na verdediging eener dissertatie *exhibens nonnullos peritonaeitidis casus;* den 29 Junij te Leiden de Heer C. H. H. G. LEURS, na verdediging eener dissertatie *continens casum carcinomatis ventriculi*, den 30 Junij de Heer J. M. PIEPERS, na verdediging van eene *diss. med. obst. continens observationes nonnullas e clinico clar.* SIMON THOMAS, en de Heer H. C. KIPS, na verdediging van een *spec. chir - med. inaug. continens observationes quasdam e clin. viri clar.* KRIEGER, den 1 Julij de H.H. B. L. VAN TIENEN, na verdediging eener dissertatie *sistens quaedam de magnetismo qui vocatur animali* en L. J. SANDERS VAN LOO, na verdediging eener dissertatie *continens observationem vitii cordis organici.*

— In de zitting der Prov. Geneesk. Commissie alhier van 29 en 30 Junij, zijn bevorderd tot Vroedmeester: J. BOLKESTEIN, heelmeester; tot Vroedvrouwen M. VOORHAM, geb. MEIJER en C. HORSTMAN, geb. HOL; tot Drooggist J. ROMPELMAN en W. A. FABRITIUS.

— Den 25 Junij is te Nijmegen in den ouderdom van 85 j. overleden de nestor der geneeskundigen, de Heer VAN ROGGEN, Med. Doctor aldaar, President der Plaatselijke Geneeskundige Commissie, Ridder der Orde van den Ned. Leeuw, en den 26sten Junij in den ouderdom van 51 j. de Heer J. DYKHOFF, Heel- en Vroedmeester te Zaandam.

BIBLIOGRAPHIE.

N. W. P. Rauwenhoff: Onderzoek naar de betrekking der groene plantendeelen tot de zuurstof en het koolzuur des dampkrings onder den invloed van het zonnelicht. Amsterdam, 1853, J. H. en G. van Heteren. ƒ3.

Ch. Robin: Histoire naturelle des végétaux parasites qui croissent sur l'homme et sur les animaux. Plus un atlas. Paris, 1853, J. B. Baillière. fr. 16.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 9 JULIJ 1853. 28.

DE MAHAMURRI,

OF

DE PEST VAN GURHWAL IN BRITSCH INDIE;

DOOR Dr. C. SWAVING, TE BATAVIA.

Alhoewel het bestaan der bovengenoemde ziekte in Britsch Indië, reeds sinds eenige jaren bekend was, was zij echter niettegenstaande de verwoestingen, die zij na zich sleepte, nog niet uit een wetenschappelijk oogpunt op de plaats zelve onderzocht, totdat in den regentijd van 1849 de ambtenaar STRACHEY daarvan aan het bestuur en dit aan de Medical Board kennis gaf, ten gevolge waarvan aan Dr. RENNY opgedragen werd het karakter dier ziekte na te gaan. Van zijn *Medical report on the Mahamurri in Gurhwal in* 1849-1850 (Agra 1851) vinden wij in de *Calcutta Review, N. XXXI, Sept.* 1851 een uittreksel, waarmede wij onze ambtgenooten wenschen bekend te maken; in de verwachting, dat hunne belangstelling voor de Indische volksziekten, zóó belangrijk voor de epidemiologie in het algemeen, daardoor eenigzins opgewekt zal worden.

De *Mahamurri* vertoonde zich het allereerst in het district Gurhwal in de provincie Kumaon gedurende het jaar 1823. Daar FRASER in zijne reize naar de Himmalaya gedurende 1820 geen gewag van deze ziekte maakt, zoo zal zij welligt destijds in het district nog niet bekend geweest zijn, maar sedert dien tijd op sommige plaatsen van Gurhwall *endemisch* en nu en dan zeer hevig, welligt *epidemisch,* geheerscht hebben.

De ziekte begon nabij Kedarnuth in de sneeuwlijn en voor eenige jaren geleden strekte zij hare verwoestingen tot aan de Pergunmahs Wagpou en Badhon uit, waarvan in 1834 en 1835 het eerst rapport gemaakt is. In 1837 heerschte de ziekte in de laatstgenoemde Pergunmahs langs het hooger gedeelte van de Pendar.

In 1846—47 vond de Mahamurri zijnen weg tot de bronnen van de Ranigunga in Putti-Soohi en verwoestte het dorp Sarkoti, verheven omtrent 7000 voeten op een hoog oostelijk spoor van het groote spoor van het groote gebergte Duduki Fali (10,300 voet boven het vlak der zee). Terzelfden tijd werd een dorp in Kumaon Proper nabij de bron van de Hosilla in Putti Borake Rao bezocht. In 1847 werd een dorp tot op 15 mijlen van Alsnorah West, gelegen in de pijnboomen-bosschen-lijn van de Jecabi Devi, aangetast. In het einde van 1848 werden vele dorpen in Pergunna Danpone, langs de rivier Pindar door de ziekte geteisterd, maar de eerste ontsteltenis was verminderd. Over het algemeen was gedurende het jaar 1848 en een gedeelte van 1849 de geheele provincie van de Mahamurri verschoond gebleven. Gedurende den regenmousson van 1849 brak zij met groote hevigheid in Patti San Chriprokote uit, en alhoewel de ziekte niet door de landstreek zich verspreidde, zoo bleek zij toch zeer noodlottig voor sommige dorpen, zoo als Mur-hari en Dudoli, te wezen. Het gerucht liep, dat de Mahamurri op de laatste jaarmarkt te Bagesur zich vertoond had, doch dit is niet zeker en meer dan waarschijnlijk heeft zij de zijstam van Almorah niet bereikt.

De Mahamurri is eene kwaadaardige koorts van een typheus karakter, vergezeld gaande met uitwendige kliergezwellen. Zij heeft over het algemeen een doodelijk beloop van 3 à 4 dagen. Zij schijnt *infectious* en niet *contagious* te zijn, dat is, men gelooft dat de Mahamurri alleen door miasma en niet door contagium ontstaat: (ofschoon Dr. RENNY zeker niet zal willen ontkennen, dat bij eenen miasmatischen oorsprong eene contagieusse

voortplanting der Mahamurri komen kan. Men denke slechts aan de oorspronkelijke miasmatische Hindoo-pest).

Uitwendige zwellingen, die eensklaps ontstaan en weinig of niet zeer pijnlijk zijn, worden als de meest karakteristieke verschijnselen der ziekte beschouwd. Deze klier- (of lymphae) gezwellen komen in verschillende deelen des ligchaams, z. a. in de liezen, okselholten, aan den nek en de beenen voor; doch in de onlangs ontstane gevallen zoo wel als in die weinige, welke den aanval overleefd hadden, zag men alleen in de liezen, de gezwellen of bubo's, indien zij zoo genoemd kunnen worden, in den toestand eener onvolkomene ontsteking of verettering. Zij vertoonden eene lange, verspreidde zwelling met een zeer groote tumor in het middenpunt, ter grootte van een noot. Door de inboorlingen werden die gezwellen teregt voor een doodelijk teeken der ziekten gehouden. Het merkwaardigst van alles was, dat in deze ziekte, die zóó schielijk afloopt, de verschijnselen alles behalve hevig zijn. Een geringe koortsachtige of eenige andere constitutionele opwekking was slechts aanwezig, ofschoon de dood binnen de 24 of 36 uren volgde.

In geene andere Indische volksziekte, zelfs in de pest niet, ontwaart men, dat eene nietswaardige stoornis der levensverrigtingen als een schrikbarende en onverklaarbare anomaliteit, die met den snel verloopenden doodelijken uitgang niet overeen te brengen is, beschouwd moet worden.

Nopens den oorsprong der Mahamurri en nopens de voornaamste oorzaken van haar ontstaan in Wagpou en Poudham heerscht nog veel duisterheid.

De geschiedenis dezer pestaardige ziekte in de Pergunnahs is voor als nog een desideratum. Uit de onlangs verkregene ervaring dienaangaande kan niets tot opheldering van het onzekere verkregen worden. Men wil dat de ziekte van plaatselijke oorzaken haar ontstaan ontleend en even als alle de bekende koortsen in heuvelachtige landstreken, der geheele wereld eenen typhoïd-vorm heeft. Wanneer nu nog bovendien de loop der jaargetijden of de weersgesteldheid of andere nevenoorzaken, voor de voortplanting van het aanstekend miasma gunstig zijn, dan verspreidt zich de ziekte meer algemeen; en even als het karakter van andere volksziekten, zijn hare aanvallen onzeker en grillig, zoodat misschien een of meer dorpen geheel ontvolkt worden terwijl andere geheel en albevrijd blijven. De ziekte schijnt de gewone epidemische perioden van begin, hevigheid en afname te doorloopen. In welk jaargetij zij het meest begint te heerschen, is niet naauwkeurig bekend, doch het laatste jaar is zij gedurende of nagenoeg na den regentijd uitgebroken. Zij is met meer of minder hevigheid tot op het laatst van December 1849 voortgegaan; in eene andere rigting is zij in Maart of April weer te voorschijn gekomen en in Mei 1850 over het geheele landschap afgenomen.

Alhoewel wij den allereersten bron van den typhus niet kennen, zoo waren toch alle de voorwaarden, die op een groot gedeelte van Gurhwal's bevolking ingewerkt hebben en die in andere landschappen teregt het vermogen toegekend worden van typhus daar te stellen, aanwezig. Zij zijn, armoede, onreinheid, slecht voedsel [1]) of hongersnood. Wanneer wij deze oorzaken aller naauwkeurigst nagaan, dan zullen wij toestemmen moeten, dat door ieder op zich zelve voldoende voorbeschikkende oorzaken ontstaan, die eene algemeene vatbaarheid voor putriede ziekten verwekken, en de langzame werking dezer hoofdoorzaken heldert het buitengewone verschijnsel op, dat reeds voor vele jaren eene zóo noodlottige ziekte in één district geheerscht heeft.

De armoede en daaruit voortvloeijende ontberingen hadden zich voornamelijk over het noordelijk gedeelte van Pergunnahs, gelegen nabij de sneeuwlijn, waar de Mahamurri het eerst verschenen is, uitgebreid. De onreinheid komt vooral te voorschijn in hunne dorpen en woningen en op hun ligchaam. Het verontreinigt de anders zóo zuivere lucht en houdt de bewoners aanhoudend in eene besmette atmospheer, die zóo gunstig is voor de condensatie der miasmatische dampen (infectious emanations). Hunne huizen zijn laag en over het algemeen slecht voor luchtverversching ingerigt, uitgezonderd bij eene

[1]) Hierbij mag zeker wel aan onzuiver drinkwater gedacht worden.

slechte bouwing. Het voordeel voor de inboorlingen in andere gedeelten van Indie, door in de vrije lucht te leven, bestaat voor de dorpelingen van Gurhwal geenzins, doordat zij genoodzaakt worden, zich op elkander te dringen tot onderlinge verwarming en beschutting tegen het ruwe weder. Over het algemeen is het voedsel slecht en onvoldoende. In de noordelijke deelen groeit geen tarwe, en waar het nog groeit, bestaat het hoofdvoedsel uit kleine zaadjes — hetgeen voorzeker een onvoldoenend voedsel voor een koud en vochtig klimaat is. [1])

De kwaadaardigheid der ziekte, die het voorgaande jaar heerschte, blijkt uit het schrikbarend getal van 88 perc. der bevolking, die op eene plaats aangetast werd. In dezelfde verhouding stond de sterfte tot de lijders. Op andere plaatsen, waar de inwoners meer verstrooid van elkander leefden, scheen de verwoesting niet zoo hevig geweest te zijn.

De Mahamurri heeft in een temperatuur geheerscht, waarin de pest in Europa en Afrika ophoudt te bestaan. De grens van hare werkzaamheid is uiterst beperkt. GOOD geeft volgens GILBERT BLANE van 60°—80° op, COPLAND daarentegen van 35°—75°. Wel heeft tot dus verre de Mahamurri het allermeest in de dorpen nabij de sneeuwlijn gewoed; één dezer dorpen was 10,000 voet boven het vlak der zee verheven; dusdanige hoogte geeft eene constante temperatuur, die laag genoeg is, om de pest te doen ophouden, terwijl volgens Dr. RENNY's rapport de Mahamurri in diergelijk klimaat even kwaadaardig als ergens anders heerscht. Mén kan aannemen, dat op diergelijke hoogte wollen kleederen, indien zij niet aan de lucht of zon blootgesteld worden, de virus van het contagium terughouden en mededeelen, ofschoon dit in Egypte in het gezonde jaargetij geen plaats heeft; maar het is waarschijnlijker, dat door de inwoners, die door armoede en koude gedwongen worden zich bij menigte in de huizen te verzamelen, eene kwaadaardigheid aan eene miasmatische ziekte gegeven wordt, even als in eene hooge temperatuur [1]). Ook is waargenomen, dat de Mahamurri bij eene zeer hooge temperatuur allerkwaadaardigst bestaan kan. Te Bhungdar stond op den 17den Mei de thermometer in de schaduw op 83° maximum over dag. De plaats ligt afgezonderd, is heuvelachtig boven den stroom en van alle zijden open. Te Mason of liever te Mycoller, waar de Mahamurri voorkomt, gelegen aan denzelfden stroom en hooger op, maar in een gesloten dal, werd de temperatuur nog hooger waargenomen, doch eene maand vroeger. Te Deghat, nagenoeg tien mijlen lager aan denzelfden stroom, was in eene tent, die bijna eene gelijke hoogte als de oever had, de maximum thermometer op den 19den Mei 95° ten 3 ure p. m. [2])

[1]) Deze drie voorname oorzaken, te weten armoede, onreinheid en slecht of geen voedsel moeten wij ook bij de volksziekten op Java hoofdzakelijk in rekening brengen. De veerkracht van den Java'schen landbouwer tegen eene afwisselende wéersgesteldheid neemt hoe langer hoe meer af, dewijl hij hoofdzakelijk in armoede en onzindelijkheid van een schraal plantenvoedsel leven moet. Door het ziekelijk bloed worden de slijmvliezen hoogst gevoelig, inzonderheid voor verkoelende vruchten en onzuiver drinkwater, zoodat soms geene onstuimige of eentoonige weêrsgesteldheid noodig is, om eene gastro-intestinaal catarrhus in allerlei vormen te doen ontstaan. Daar in sommige dorpen of dessa's zuiver water uit éene bron te erlangen is; in sommige slechts vuil rivierwater, waarin alle rottende zelfstandigheden opgelost zijn, zoo hebben wij wel eens gedacht, dat het vuile en onzuivere drinkwater een groote rol in de volksziekten op Java speelt. Ook is gebrek aan zout en vleesch of visch bepaald hoogst nadeelig voor de slijmvliezen op een eiland als Java.

[1]) De Javanen slapen ook vaak in menigte onder een vochtig, vuil, zwart berookt dak en voelen daardoor de ochtendkoude voor zonsopgang zeer sterk. Den overgang van het warme slaapvertrek in de koele buitenlucht beschouwen wij ook als eene opwekkende oorzaak der gastro-intestinaal catarrhus, die men zóo vaak onder de Javanen bij eene afwisselende weêrsgesteldheid waarneemt.

[2]) De volgende temperatuurshoogten op onderscheidene plaatsen in Kumaon zijn door J. H. BASTEN opgegeven. De gemiddelde temperatuur van Duddoli zal omstreeks 61° zijn, en van Muhrari (juist op dezelfde hoogte als Kumaon) omtrent 59° of 60°. De uitersten tusschen 85° en 30° zijn voor het grootste gedeelte van het bewoonde Chuprakote aangenomen. De thermometer daalt somtijds tot 25° en rijst misschien tot 90° maar de laatste hoogte is zeer zeldzaam en dan nog in het laagst gedeelte van Chuprakote, Lobha en Chaudpore. Te Almora heeft men den thermometer op 91° in eene westelijke verandah in Junij gezien en op 82° op denzelfden tijd in een noordelijke verandah, terwijl binnenshuis de thermometer op 77° stond. De hoogste

De sterfte door de Mahamurri is zoo groot, niet zoo zeer in wezenlijke getallen; als wel in verhouding tot de geringe bevolking. De sterfteverhouding gedurende den laatsten tijd werd door de burgerlijke autoriteit op 25pCt. van de geheele bevolking geschat. Nieuwe onderzoekingen doen dit getal wel wat grooter aannemen, maar de statistiek is nog zeer gebrekkig; op sommige plaatsen toch was de sterfte zeer groot geweest, b. v. op eene plaats waren van de 16 menschen 14 gestorven. In het dorp Sarcote bezweken in 1846—47, bijaldien de rapporten der inboorlingen te vertrouwen zijn, op eene bevolking van 65 inwoners 43; twee herstelden slechts en 20 ontkwamen de besmetting door het miasma (infection). Het juiste bewijs van de kwaadaardigheid dezer ziekte is het gering getal dat herstelde, en volgens dezen regel mag de Mahamurri eene der meest pestaardige ziekten, die bekend zijn, genoemd worden.

Nogthans schijnt hier eene vergrooting plaats te hebben. Het onderwerp eischt een nader naauwkeurig onderzoek. Men verhaalt dat slechts twee menschen in de laatste epidemiën van 1849—1850 overgebleven zijn. Een was tot Dr. RENNY gebragt. Hij was een inboorling van Mahamurri, de andere was te Bugaon vertoond. Nog waren er twee menschen tot Dr. RENNY gebragt, die verklaarden, dat zij de eenigste overgeblevenen waren van de epidemie, die in 1846 en 1847 te Sarkote geheerscht had.

Verders wordt eene zeer belangrijke daadzaak medegedeeld, dat namelijk overal, waar de ziekte verscheen, dat daar eerst, volgens de inboorlingen, de ratten en dan de menschen aangetast werden.

Geene andere dieren werden gedurende de volksziekte op dusdanige algemeene wijze aangetast, en het geloof omtrent de verwoesting der ratten is zoo algemeen en zoo zeker aangenomen, dat men moeijelijk daaraan geen vertrouwen schenken kan.

Sommige schrijvers hebben op verschillende tijden, als oorzaken der volksziekten in Indië onderscheidene aardsche invloeden, die verscheidene districten aantasten, voorgesteld, en ten dien opzigte kan gezegd worden, dat bij een nader onderzoek te Gurhwal al de bronnen van dergelijke invloeden zullen gevonden worden.

Malaria komt in ieder valley en ravyn voor. De snelle geologische veranderingen, zoo zigtbaar op de oppervlakte der heuvels, laten vermoeden, dat dezelfde of andere chemische processen inwendig geschieden en ziektemakende producten doen ontstaan. Aardsche electriciteit, als een oorzaak in zuidelijk Indië aangenomen, kan door deze veranderingen of andere werking voortgebragt worden. Vulcanische lucht, als de oorzaak der ziekte in Scinde aangenomen, kan niet aanwezig zijn; doch ofschoon er geene werkzame vulkanen bestaan, hebben er toch dikwerf aardbevingen plaats, die vulkanische uitdampingen bevorderen. Maar bij alle deze veronderstelde oorzaken moet een streng onderzoek vermeden worden. De bouwstoffen zijn onvolledig, wanneer zij naauwkeurig beoordeeld worden. Het tegenwoordig onderzoek, zegt het rapport van Dr. RENNY, is zuiver practisch geweest, en men moet het aan hen overlaten, die na ons komen, om theoretische denkbeelden a priori omtrent de ziekte te uiten [1]).

en laagste temperatuur van het jaar waren buiten de schaduw te Naimee tot 18° en 80°. Op de heuvels was de thermometer in een tent op 105° en in eene met gras bedekte hut op dezelfde plaats op 88° waargenomen.

[1]) Op Java denkt men ook niet eenstemmend over den invloed, die het vulcanisme op het voortbrengen van volksziekten heeft. De ziekten van Ambon worden aan de gevolgen van aardbevingen veelal toegeschreven, doch armoede, onreinheid, slecht voedsel, verontzedelijking der bevolking, die wel op de lijst der Christenen ingeschreven, doch niet onderwezen zijn, mogen, ons bedunkens niet vergeten worden. Is het eene waarheid, dat soms na vulcanische uitbarstingen of aardbevingen eene plaats ongezond geworden is, dan is het nog in het geheel niet bewezen, dat *door* die vulcanische processen de ziekten ontstaan zijn. Hoe menigwerf heeft een vulkaan op Java haar vruchtbare lava aan het aardrijk toevertrouwd, hoe menigmalen is de grond na schudding gespleten, zonder dat de gezondheidstoestand der bevolking veranderd is. Wij verwachten bij vermeerdering van een goed gevormd geneeskundig personeel meerdere volledige inlichtingen omtrent onze voornaamste volksziekten. En wanneer wij ons niet geheel en al bedriegen, dan zullen de hoofdoorzaken der volksziekten door eene gepaste gezondheidsregeling meerendeels te voorkomen zijn; ofschoon ziekte en dood altijd zullen blijven bestaan.

Veertien stierven op eene plaats, Khor of Gemindeal genaamd in het bosch, eene halve mijl of verder van Duddoli, en uit de beschrijving, die daarvan gegeven wordt, leert men het beloop der ziekte kennen. Daar waren slechts twee woningen of liever lange lage hutten, betrokken door twee afzonderlijke huisgezinnen, die met elkander vermaagschapt waren. De hoofden dier huisgezinnen waren twee broeders, (te zamen zestien zielen oud en jong); hunne leefwijze was bij allen dezelfde. Deze twee genoemde hutten bevatten, behalve de zestien menschen, nog dertig stuks rundvee, klein en groot, in den slechtsten tijd des jaars. In deze hutten nu begon omtrent tien of elf maanden geleden de Mahamurri, juist toen de ziekte ook te Duddoli verscheen. Het geheele beloop der ziekte werd te Khor of Gemindeal beter dan elders waargenomen, want de gezonden en degene, die niet aangetast waren, vlugtten naar andere plaatsen naar de nabijzijnde heuvels of wouden, [1]), terwijl zij de zieken aan het lot overlieten; maar te Khor of Gemïndeal, waar zestien menschen te zamen aangetast werden, stierven veertien, terwijl slechts één man van omstreeks 30 jaren of iets meer met zijn dochtertje van zes jaren oud in het huis bleven.

Alle de inboorlingen komen hierin overeen, dat toen ter tijd geene buitengewone ziekten of sterfte onder hun vee heerschte, maar dat de Mahamurri door eene groote sterfte onder de ratten in hunne woningen voorafgegaan of vergezeld was.

Tot dus ver is het rapport van Dr. BENNY gevolgd, nu zegt de onbekende, doch opregte schrijver van de Indian Epidemies and Mofussil Sanatory Reform te regt. welk een grensloos veld van onderzoek biedt deze verschrikkelijke ziekte ons aan, en welken indruk maakt zij niet bij ons, wanneer wij de mogelijkheid aannemen, dat zij eens buiten de grenzen der heuvels zal gaan, en in haar vaart dood en vernieling over de vlakten van Indie verspreiden.

Hoe dankbaar wij ook zijn voor de staatkundige belangstelling in het leven en de gezondheid der bevolking en in de behoeften der wetenschap, waarvan het voortreffelijk rapport van Dr. BENNY ons ten volle verzekert, zoo kunnen wij ons toch niet bedwingen, om de oplettendheid der lezers op eene daadzaak te vestigen; dat namelijk deze wreede pest, die het hart van den mensch jegens zijn broeder schijnt te verstalen, en de moeder gevoelloos haar kind doet verlaten, — alzoo de rede beneden het instinct van het redeloos dier doet dalen — reeds dertig jaren gewoed heeft, zonder eenige andere werkdadige belangstelling op te wekken, dan dat in 1836 een verzoek aan de ontvangers (revenue-officers) van het geteisterde district gedaan is, om omtrent de ziekte te berigten, en slechts bij een der antwoorden van die beambten, was een brief van eenen geneeskundigen ambtenaar (Dr BELL) ingesloten, waarin die nog verklaarde, dat hij, al hetgeen, hij van de ziekte wist, door gerucht had vernomen! Nog nooit heeft eene omstandigheid zoo bepaald de volstrekte noodzakelijkheid aangetoond, om in Indie een geregeld geneeskundig bestuur en toezigt daar te stellen; zoo als BEDFORD reeds aangewezen heeft. Hoe veel tijd is er niet verloopen, voordat een onderzoek werd ingesteld en dat nog wel, als of eene volksziekte eene weigering is om de belasting te betalen en toch verschillen beiden niet veel. De laatste geeft verlies aan de schatkist van den staat, de eerste verlies van leven aan de bevolking.

Het bovenstaande doet ons duidelijk zien, dat in Britsch Indie de geneesheer evenmin als in Nederlandsch Indie zich verheugen mag over de zorg voor den openbaren gezondheidstoestand der bevolking.

De cholera of Hindo-pest heeft de regeringen op datgene oplettend gemaakt, waaromtrent de geneesheer niet gehoord werd,

---

[1]) In het rijk van Djambi op Sumatra heeft ditzelfde plaats als de pokken in een dorp uitgebroken zijn. De gezonden vlugten en de aangetasten blijven vaak hulpeloos achter. Op Java hebben wij meer dan eens in eene rampzalige woning een lijder aan epidemische koortsen geheel alleen aangetroffen. Smartelijke tafereelen hier op te hangen, achten wij ongeschikt, doch de geneesheer, die den inlander in zijne kampongs opzoekt, oordeelt over den gezondheidstoestand der bevolking geheel anders, dan die staatsman, die, uit zuinigheid met eene pennenstreek de civiele geneeskundige dienst in den Indischen Archipel aan zware kluisters legde. De bevolking in den Indischen Archipel verlangt een zelfstandig civiel geneeskundig bestuur.

t. w. op eene hygienische hervorming. Wij wenschen van harte, dat de pest van Gurhwal dit niet doen en binnen hare beperkte grenzen blijven zal. Uit de geschiedenis der volksziekten van Britsch Indie leeren wij, dat aldaar de openbare gezondheidstoestand veel te wenschen overlaat. Of die in Nederlandsch Indie beter is, kunnen wij niet weten. Omtrent de volksziekten, uitgenomen de cholera, is bij ons weinig of niets wetenschappelijks gepubliceerd. Slechts niets beteekenende op zich zelf staande cijfers worden in de nieuwsbladen medegedeeld. Moge het stuk de Indian Epidemies and Mofussil Sanatory Reform, voorkomende in the Calcutta Review, N. XXXI, Sept. 1851, onze regering tot activiteit en niet tot passiviteit aansporen, dan kan zij zeker droevige tooneelen voorkomen. De Engelschen zijn ons voorgegaan met hun wetenschappelijk onderzoek omtrent de volksziekten in Indie. Wanneer wij daarmede geen voordeel doen, dan zal de onverbiddelijke doodsengel met zijne roede ons daartoe dwingen.

De publieke zaak wil publiek behandeld worden. Wij blijven daarom op de herziening der geneeskundige staatsregeling in Nederlandsch Indie in het openbaar aandringen. Wij mogen niet vragen, wat dezen of genen gevallig, wat ons voordeelig, maar wat tot verbetering voor den openbaren gezondheidstoestand van N. I. noodzakelijk is.

Batavia, 12 April 1853.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DE VERANDERING VAN BLAASWORMEN IN LINTWORMEN. — Onzen lezers zal zeker niet geheel ontgaan zijn, wat wij vroeger mededeelden nopens de verandering van cysticerci in taeniae, hoofdzakelijk volgens KÜCHENMEISTER, die tot opheldering van dit vraagstuk den experimentelen weg was ingeslagen, en waarbij wij gelegenheid hadden de hoofdpunten uit de onderzoekingen van V. SIEBOLD, ALLAN THOMPSON en onzen SCHUBART bijeen te stellen. De cysticercus fasciolaris, die in de lever van ratten en muizen huisvest, wordt in het darmkanaal niet met het verslonden ingewand verteerd, maar vindt er de geschikte omstandigheden, waaronder het zich tot taenia crassiceps ontwikkelt; zoo als reeds in 1844 V. SIEBOLD beweerde. Allengs kwam hij tot de overtuiging, dat alle blaaswormen niets anders dan onontwikkelde, als 't ware poppen of larven van lintwormen waren, en hij legde aan den helminthologen als taak op, de bij elkander behoorende blaas- en lintwormen op te zoeken. KÜCHENMEISTER vatte die taak met grooten ijver op, maar te vlug met het bekendmaken van zijne nog niet genoeg gevestigde resultaten, bragt hij het geloof aan die gedaantewisseling bij de minder met de helminthen vertrouwde geneeskundigen zeer aan 't wankelen, vooral toen zijne openbare proef, om binnen 24 uren de omzetting van cysticercus in taenia bij eene kat te doen zien, mislukte. Ook bij de specialisten in het vak won K.'s leer niet in vertrouwen, toen men zag hoe ligtvaardig hij met het determineren der species te werk ging, terwijl hij eindelijk eene grove dwaling beging, door den uitgestrekten kop van eene cysticercus wiens staart verloren was gegaan, reeds voor eene jonge taenia te houden. Dan toch kon men nog gemakkelijker, gelijk V. SIEBOLD opmerkt, de verandering van cysticercus in taenia doen plaats grijpen: door eenvoudig b.v. eenen cysticercus pisiformis in laauw water te leggen, te wachten totdat hij den kop en hals begint uit te strekken, en dan den staartblaas af te snijden.

Het scheen dus ten slotte wel noodig, dat de proefnemingen van KÜCHENMEISTER door een deskundige werden herhaald en verder uitgebreid. Dit nu geschiedde door V. SIEBOLD en zijn leerling LEWALD, wiens dissertatie dit onderzoek behelst. *De Cysticercorum in taenias metamorphosi, pascendi experimentis illustrata.* Berlin 1852. De voederingsproef geschiedde met cysticercus pisiformis. Deze werden toegediend aan konijnen, in wier omentum deze C. vrij veelvuldig wordt aangetroffen, en aan een paar marmotten, doch zonder resultaat. De darmen dezer knaagdieren, na eenige dagen geopend, bevatteden noch poppen, noch eenige verder ontwikkelde taenia. Dezelfde voedering gaf bij honden de treffendste uitkomst. De dissertatie van LEWALD is met eene plaat voorzien, waarop de trapsgewijze overgang van cysticercus pisiformis in taenia serrata is voorgesteld, zoo als die zich in het darmkanaal van tien met den blaasworm gevoederde honden voordeed, en welke honden op verschillende tijdstippen van ¾ uur tot 65 dagen na de voedering gedood werden. De cysticerci werden met de peritonaealcyste toegediend; in de maag werd de cyste en de staartblaas door het maagsap opgelost; het dan overblijvende ligchaam met den daarin teruggetrokken hals en kop gaat in het duodenum over. Daar aangekomen, komt de kop naar buiten, zoekt een punt van aanhechting tusschen de darmvlokken en wacht daar den verderen groei en ontwikkeling van het overblijvende stuk ligchaam af. Het lidteeken achter aan het lijf wijst op de vroegere staartblaas, en blijft nog lang het achteruiteinde van het dier, daar de vorming van nieuwe leden, gelijk men weet, achter den hals aanvangt.

Na 25 dagen heeft men taeniae van 10—12 duim lengte, na drie maanden van 20—30 duim en daar-

boven; in deze zijn de achterste leden, wat het geslacht aangaat, volkomen ontwikkeld, zij worden als zoodanig ook afgestooten en bevatten rijpe met een, aan den hakenkrans kenbaar, embryo voorziene eijeren. (Onlangs heeft, gelijk blijkt uit het laatste stuk van het Nederl. lancet, Prof. F. Z. ERMERINS ook bij ons te lande deze proeven herhaald en na voedering met cysticerci pisiformes taeniae van verschillende lengte in een beantwoordend aantal in de dunne darmen der honden gevonden.)

De bedenking of die taeniae serratae wel inderdaad uit de cysticerci zich ontwikkeld hebben, daar het tegelijkertijd met hen aantreffen van taenia cucumerina en ascaris marginata regt geeft te vragen, of zij niet even als deze vooraf reeds in het darmkanaal der honden aanwezig waren — die bedenking weêrlegt V. SIEBOLD op de volgende wijze. De honden, die tot de proeven dienden, waren huishonden, en bij deze komt, volgens zijne ervaring, de T. serrata hoogst zelden voor, terwijl zij daarentegen bij jagthonden veelvuldig wordt aangetroffen. In het darmkanaal van huishonden, die niet met cysticerci gevoederd waren, vond V. SIEBOLD wel T. cucumerina, maar geen enkele maal de T. serrata. Eindelijk beantwoordde èn aantal èn de ontwikkelingsgraad der taeniae aan het aantal der als voeder toegediende cysticerci en aan den tijd, sinds die toediening verloopen.

Dit moge nu een stellig feit zijn, zoo heeft men toch nog geen regt, gelijk KÜCHENMEISTER deed, elke taenia van een in dergelijke omstandigheden gebragten cysticercus af te leiden. Daartegen pleit, dat het aantal taenia-soorten op het oogenblik wel 188 beloopt, terwijl er van de cysticerci tot nog toe slechts 18 soorten, en in het geheel maar een 25 soorten van blaaswormen bekend zijn.

Uit het voorafgaande vloeit thans als punt van nader onderzoek voort de ontwikkeling der uit de eijeren van taenia serrata uitgekomen embryonen, en hoe uit deze de cystic. pisiformis ontstaat.

Een tweede reeks van onderzoekingen aan de pasgemelde aansluitende, wordt door V. SIEBOLD ter zelfder plaats meêgedeeld, (*Zeitschr, f. Wissensch. Zool.* 1853, p. 409). Zij betreffen de bij het slagtvee niet ongewone blaasworm *echinococcus veterinorum*, en de verandering van het echinococcus-gebroed s.v.v. in taeniae. Zoo als men weet, is de holte der echinococcus-blazen met een melkachtig troebele vloeistof gevuld, welke troebelheid louter afhangt van een heir van jonge echinococci, die zich in de moederblaas gevormd hebben.

Dit echinococcus-gebroed werd nog levend in laauwe melk gemengd, en daarmeê werden jonge honden gevoederd. Het resultaat van die op dertien honden bewerkstelligde proef, was kortelijk het volgende.

Uit deze echinococcus ontstaat op soortgelijke wijze, als wij dit bij den cysticercus pisif. boven zagen, eene taenia en wel een nieuwe soort, die èn wegens hare kleinheid èn wegens de kortstondigheid van haar bestaan als tot voortplanting vatbaar dier, tot nog toe niet als zoodanig erkend of wel geheel over het hoofd gezien is. V. SIEBOLD slaat den naam voor van *taenia echinococcus*; de blaasworm, echinococcus veterinorum kan dus als afzonderlijke diersoort niet langer aangemerkt worden; het is slechts een vroegere ontwikkelingsvorm, een pop van deze taenia.

Het echinococcus-gebroed in den maag der honden gekomen (wier dikke darmen, hetzij uit voorzorg gezegd, nimmer echinococci larven of echinococci-lintwormtjes bleken te bevatten), wordt somtijds gedigereerd, maar niet altijd. Onder gunstige omstandigheden ontstaat er langzamerhand een tot voortplanting vatbaar, met eijeren gevuld lintwormtje uit, dat echter slechts uit een paar lidjes bestaat. Die ontwikkeling gaat trapsgewijze, maar toch vrij spoedig in zijn werk. Na 15—22 dagen hebben de zonder leden toegediende larven reeds een uit twee leden bestaand ligchaam; na den 22sten dag drie geledingen, en nu scheen de groei van het dier in deze rigting zijn grens bereikt te hebben. Met den 26sten dag zag men eijeren, en een paar dagen daarna kon men het embryo er in onderscheiden. Daarmeê is ook het dier in die rigting van zijn leven, zoo het schijnt, tot de natuurlijke grens gekomen. Het begint nu zijn hakenkrans te verliezen, een bewijs van ouderdomszwakte en tevens een wenk, dat het dier zich niet langer behoeft vast te haken in het orgaan, waaruit het tot nog toe zijn voedsel trok. Bij een paar der proefdieren, een jonge hond en een jonge vos, die niet ziek waren geweest, kon men den 53sten en 96sten dag na de voedering geen spoor van deze entozoa meer ontdekken, (van losse haken wordt niet gesproken); zij waren dus waarschijnlijk gestorven en verdwenen. Bij de honden, waar de proef mislukte (2 in getal) scheen men dit aan ziekte dezer dieren te mogen wijten. Het niet vinden der echinococci in de beide eerste gevallen zou, dunkt ons, immer nog aan een mislukken der proef kunnen toegeschreven worden. Doch wij gaan dit, even als hetgeen nopens de organisatie dier dieren wordt meêgedeeld, voorbij, en bespreken nog even het in grooten getale tusschen de darmvlokken vastgehecht zijn dier anderhalve linie lange lintwormtjes. Vooreerst wijst dit op de hooge mate van waarschijnlijkheid, dat ook zonder kunstmatige voedering die entozoa voorkomen bij honden, welke de uit long, lever en andere ingewanden van ons slagtvee uitgesneden en weggeworpen echinococcus blazen opaten, gelijk dit menigwerf gebeuren zal Ten tweede hoe klein zij zijn bij hun norm aantal, schijnen zij aan de aandacht van RUDOLPHI niet geheel ontsnapt te zijn, en zijn vermoedelijk door hem als jonge lintwormen, die per generationem spontaneam uit de vlokken der dunne darmen ontsproten, beschreven. Op die wijze wordt treffend opgehelderd de beroemde waarneming van dien uitstekenden onderzoeker, welke voor de meeste onzer lezers geene herinnering zal behoeven, en die ook door andere voorstanders der generatio spontanea, b. v. DUGÈS, als onomstootelijk bewijs dier leer werd aangehaald. De waarneming van RUDOLPHI is te uitvoerig om ze hier meê te deelen; zij staat geboekt in zijne *Entozoor. Hist. Nat.* 1808. Vol. I, p. 411.

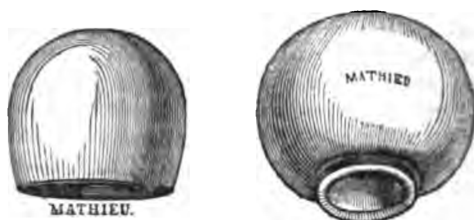
Het onderscheid eindelijk tusschen echinococcus veterinorum en echinocc. hominis bestaat alleen daarin, dat

bij de laatste meerdere blazen in één nest voorkomen, bij de eerste niet. VON SIEBOLD is daarom geneigd slechts ééne soort van taenia echinococcus aan te nemen, wier larve en bij het vee en bij den mensch voorkomt, terwijl hij de groote neiging tot blaasvorming bij den laatsten toeschrijft aan het verschil in woonplaats, naarmate de taenia-jongen bij hunne omzwervingen in een mensch of in een dier belanden.

GEBRUIK VAN DROOGE KOPPEN TER BESPOEDIGING DER BARING. — Het is eene onbetwistbare waarheid, dat men therapeutische handelingen, die alleen door haren voorsteller zijn beproefd, steeds met eenige omzigtigheid moet publiek maken. Maar, wanneer deze therapeutische proefnemingen volstrekt geen gevaar voor de lijders kunnen aanbrengen, mag men echter niet ontkennen, dat het onregtvaardig en onvoorzigtig tevens zoude zijn, wanneer men ze reeds terstond bij de eerste oogopslag verwierp. Dit is het geval ook met eene handeling van Dr. WASHINGTON, volgens wien de applicatie van drooge koppen op het sacrum, naar de hoogte, waar men zulks verrigt, in staat zoude zijn, òf de verwijding van het orificium uteri òf de zamentrekking der baarmoeder te bevorderen. Aan het meest benedenwaarts gedeelte van het sacrum aangebragt, zouden zij het collum verwijden en hooger aangebragt, zouden zij de zamentrekkingen van den uterus opwekken. Dr. WASHINGTON verhaalt een geval, waar de weeën reeds 14 uren hadden voortgeduurd, zonder dat de baring eenigzins vooruitgang maakte, wegens rigiditas colli. Eene drooge kop werd op het sacrum geappliceerd en wel zoo laag mogelijk, ter plaatse van den oorsprong der zenuwen van het orificium uteri, hierop volgde volkomene relaxatie van het collum, bij de volgende wee zakte het hoofd in het bekken in, bij de tweede wee was de vrouw bevallen en wel binnen de tien minuten na de applicatie der koppen. Bij moeijelijke verlossingen, zegt WASHINGTON, moeten de koppen op het meest onderste gedeelte van het sacrum aangebragt worden, en wanneer bij de vrouw binnen de tien à vijftien minuten de baring niet plaats vindt, moet men ook er eene hooger aanwenden, om de zamentrekkingen van den uterus aan te zetten. Gedurende dien tijd moet ook de onderste kop blijven zitten, ten einde van de relaxatie van het orificium uteri bij het weder opkomen der weeën zeker te zijn. Bij retentio placentae moeten de koppen nog hooger worden gezet, om de weeën krachtig aan te zetten, dewijl de uterus nu na de geboorte van het kind genoegzaam verwijd is om de placenta door te laten. Deze wijze van handelen verdient, volgens W. verreweg de voorkeur boven het toedienen van het moederkoorn, waardoor de baring op eene gewelddadige wijze als het ware afloopt, en waarbij de verwijding van het collum slechts door hevige weeën na verloop van veel tijds verkregen wordt. Het spreekt van zelve, dat de vrouw voor de applicatie der koppen op de zijde moet liggen, eene ligging, die toch ook in ons land meer- en meer algemeen wordt. De ervaring moet nu beslissen, of WASHINGTON de waarde der drooge koppen ter bevordering der baring te hoog geschat heeft. (*Charleston med. Journal* 1853.)

GOMELASTIEKE KOPPEN. — De bovenstaande raad van WASHINGTON doet ons aan de wijze van koppen zetten denken, en ons opmerkzaam zijn op de koppen van caoutchouc, die van verschillende fabrieken meer en meer in gebruik komen.

Het gemak dat zij aanbrengen, is dat ze zonder kaars of warmte, zonder aether of alcohol geappliceerd worden.

Men heeft er, die eenvoudig een halve kogel voorstellen en die aan de basis met een ring voorzien zijn. De eerste worden bij het aanzetten omgekeerd op de huid geplaatst; door de elasticiteit herstelt zich de vorm van den kop; — of zij worden even als de andere eenvoudig op de huid geplaatst, met den vinger wordt de basis tegen de huid gedrukt, en bij het terugspringen staat de kop vast. Is de zelfstandigheid van den kop stevig, dan komt er na een poos een belangrijke hyperaemie der huid.

NIEUWE OPERATIE BIJ SCHEELZIEN. — TAVIGNOT heeft aan de Académie des Sciences eene nieuwe wijze om scheelzienden te opereren voorgeslagen. Zij berust op het principe van in plaats van de te korte spier langer te maken, integendeel de te lange spier te verkorten. De kunstbewerking geschiedt dus op de langste spier en wel vooreerst door ze op de gewone wijze bloot te leggen. Daarna wordt een stomp haakje, met een oog voorzien, onder de spier geschoven, een zijden draad in het oog gevoerd en de haak weggenomen. De draad wordt nu met een eenvoudigen maar dubbel omgeslagen knoop om de spier bevestigd en matig vast aangehaald. Het eerste effect van de draad is, dat de zijdelingsche vezelen van de spier meer centraal worden en die dus een weinig doen verkorten, en adhaesive inflammatie te weeg brengen, zoodat de spier, nadat

de draad na 2 à 3 dagen weggenomen is, aan den bulbus kan vastgroeijen.

Bij scheelzien in hoogen graad meent TAVIGNOT, dat deze wijze niet voldoende zijn zal, zoodat men in zulke gevallen, na de spier met het haakje gevat te hebben, de draad niet onder de spier, maar onder het haakje om de opgeligte lus van de spier brengt. Op deze wijze kan een grootere of kleinere lus van de spier met de draad omvat worden. Is de draad niet te vast aangelegd, dan kan men, wanneer men na verwijdering van het haakje bemerkt, dat te veel of te weinig spier is afgebonden, dit, door de knoop weder los te maken en door de draad te verplaatsen, verhelpen.

Het schijnt dat deze methode, waarvan de waarde zeer problematisch schijnt te zijn, nog niet is toegepast.

CHLOROFORME BIJ KINDEREN. — Prof. WILLIAMSON te Manchester raadt het gebruik van de chloroform bij kinderen aan, ter vermindering van hevige aanvallen van stuipen. Hij verhaalt een geval van een ongeveer twee maanden oud kind, dat met de pappot groot gebragt, zoo als het schijnt ten gevolge van inanitie aan hevige stuipen leed, zoodat er niets kon worden ingebragt. Onder de inwerking van herhaalde inademing der chloroforme (gedurende 60 uren waren 16 oncen verbruikt), lieten de stuipen na, kon men het kind eenig voedsel geven, en het herstelde geheel binnen kort. (*The Lancet*, 11 June 1853.)

In andere gevallen schijnen kleine kinderen echter zoo gevoelig voor anaesthetica, dat de manier van WILLIAMSON, vooral om de dosis, te gevaarlijk moet geacht worden. Zoo wordt in een der laatste nommers der Gazette der Hôpitaux een geval medegedeeld waarbij een zeer jong kind alleen door den aether, die van eene op de lip, na vroegere operatie van hazenlip, gelegde laag collodion verdampte, zoodanig werd geanaesthemiseerd, dat de pols wegzonk, het gelaat hoogst bleek werd en het kind bijna dood scheen, doch eindelijk na inademen van versche lucht, weder bijkwam.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering van 27 *Junij*. — Na het aanhooren van het rapport van den afgevaardigde der afdeeling op de algemeene vergadering der Maatschappij ter B. v. G. en het nemen van besluiten ten gevolge daarvan, werd door den Heer Chir. SCHEFFER, namens de Commissie voor *Obstetrie*, een uitvoerig rapport voorgedragen over de behandeling van placenta praevia. Hij ging daartoe de verschillende wijzen van tamponade, de zoogenaamde dynamische methode, de koude en warme douches, het accouchement, de doorboring en vooruit afhaling der placenta enz., en toonde de voor- en nadeelen van alle deze voorgeslagen middelen aan, waarbij hij vooral de aandacht vestigde op het groote gevaar der nabloedingen. In de gevallen toch door de Commissie waargenomen stierf geene vrouw voor of gedurende de verlossing, maar was de doodelijke afloop steeds toe te schrijven aan de latere hervatting van het bloedverlies. Na verder het onvoldoende der bestaande statistieke opgaven voor de beoordeeling der afzonderlijke methoden aangetoond te hebben, meende Spr. ten slotte te mogen beweren, dat wel de reeks der hulpmiddelen in den nieuweren tijd was vermeerderd, dat de tamponade, mits volledig, in vele gevallen het geschiktste middel is; dat de latere blaastampons boven de vroeger gebruikelijke den voorkeur verdienen; dat echter het accouchement forcé eene onmisbare kunstbewerking blijft, en eindelijk dat een combinatie der bestaande methoden naar de verschillende omstandigheden gewijzigd, de beste methode zal daarstellen.

Eene uitvoerige discussie volgde op dit belangrijk rapport, waarna door Dr. VAN DER VOORT, namens de Commissie over *epidemiologie*, werd medegedeeld, dat het ziektekarakter over de maand Mei wederom catarrhaal rheumatisch was, ten gevolge van de spoedige afwisseling der temperatuur van de dampkringslucht en voortdurende N. N. O. winden. Gastrisch bilieuse complicatiën waren dikwerf met de onderscheidene ziekten gepaard, terwijl zij als polycholiën, ligte cholerines en bilieuse rheumatische colicae veelvuldig op zich zelve staande werden waargenomen. De febres intermittentes, inzonderheid de tertianae, waren zeer talrijk, de quartanae bleven meestal recidiveren. Inflammatoire ziekten kwamen niet in grooten getale voor, ofschoon bronchitis en bronchopneumonie bij kinderen vrij frequent waren. Onder de exanthemata werden nog eenige malen varicellen en ligte gevallen van varioloïden gezien. De gezondheidstoestand der kraamvrouwen was gunstig. In het algemeen was het aantal ziektegevallen grooter dan in de vorige maand; de sterfte was gering.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

FRANKRIJK. — De Académie des Sciences te Toulouse heeft voor 1855 een prijs van 500 fr. uitgeloofd aan den schrijver van de beste verhandeling over het volgende onderwerp: Naar aanleiding van de bekende litteratuur en door nieuwe proeven de rol te bepalen, welke de chemische zamenstelling van de lucht, van het voedsel, het drinkwater en den grond uitoefent op de voortbrenging van de endemische krop.

BELGIE. — In plaats van den overleden oogarts CUNIER is tot eerste Chirurg van het Institut Ophthalmique te Brussel benoemd Dr. VAN ROOSBROECK te Gent.

DENEMARKEN. — De *Cholera* heeft uit Rusland een stap westwaarts gedaan. Berigten van Kopenhagen d. 25 Junij hebben gemeld, dat de cholera aldaar uitgebroken is. Den 12den Junij waren de eerste gevallen voorgekomen, tot den 25sten waren er nog slechts 24 gevallen, waarvan 13 overleden. Bij openlijke bekendmaking zijn de artsen en studenten in de geneeskunde, die gedurende de epidemie der stad ter hulpe willen

komen, verzocht zich tot den stadsphysicus te wenden.

Sedert dien tijd is de ziekte allengs toegenomen, zoodat tot 29 Junij 60 gevallen en 32 overled., tot 2 Julij 99 gevallen en 49 overl. aangegeven waren. Van 2 tot 4 Julij zijn nog opgegeven 47 nieuwe gevallen en 30 overledenen; zoodat tot dien datum 146 personen aangetast en 79 bezweken zijn.

Overigens wordt van de omliggende plaatsen evenzoo als uit Zweden gemeld, dat de cholera daar niet heerscht; Noorwegen schijnt niet geheel vrij van de ziekte te zijn, want bij het berigt van het overlijden van zekeren staatsraad Sörrensen op 28 Junij wordt gemeld dat hij zeer onverwachts aan cholerine was bezweken.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — In de afgeloopen week is een groot aantal officiële verslagen in druk uitgegeven, waarin verscheidene bijzonderheden de geneeskundige zaken betreffende, zijn opgenomen. Wij noemen slechts »Het verslag omtrent den staat der Hooge- en andere scholen gedurende 1851—1852, de 11 verslagen aan de Staten van iedere provincie dezer dagen uitgebragt, en verscheidene gemeente-verslagen, zoo als van Amsterdam, Utrecht, enz. alle over 1852. Die bijzonderheden hier thans op te nemen, achten wij minder gepast, daar de feiten op zichzelve daartoe niet belangrijk genoeg zijn en slechts door eene wetenschappelijke bewerking, hare regte waarde verkrijgen. De volledige zamenstelling daarvan laten wij aan den ijverigen redacteur van het Statistisch geneeskundig Jaarboekje over. Twee punten stippen wij aan, waarin bijna alle verslagen overeenstemmen, 1°. dat de gezondheidstoestand gedurende 1852 gelukkig zeer gunstig is geweest, 2° dat de medische politie, het toezigt op de uitoefening der geneeskunst enz. overal onvolledig was en wel ten gevolge van de gebrekkige wetten daaromtrent, een punt welks nieuwe regeling dringend noodig geacht wordt. Hoe dikwijls zal die klagt nog moeten herhaald worden?

— Het voortdurend uitvinden en fabriceeren van nieuwe instrumenten, maakt het voor den heelkundige moeijelijk, om steeds op de hoogte der akiurgie te zijn. De collectie, veelal nieuw uitgevonden, instrumenten van MATHIEU te Parijs, die bij den Heer POHL in depôt is en in de vorige week hier te stede te zien was en nader op andere plaatsen te zien zal zijn, verdient daarom zeer de aandacht. Men vindt er niet alleen bijna alle nieuwe nuttige werktuigen, goed gefabriceerd, maar ook diegene. die tot verschillende doeleinden in Frankrijk in den laatsten tijd bedacht zijn, en waarvan men wel nog niet het nut of de noodzakelijkheid van inziet, maar waarin men toch de vindingrijkheid van chirurg en fabrikant bewondert.

— Men heeft besloten tot oprigting van een geheel nieuw geneeskundig gesticht voor Israëlitische krankzinnigen te dezer stede.

— Met vernieuwden ijver wordt het oude plan om bad- en waschhuizen voor den burgerstand alhier op te rigten aanbevolen. Niet ten onregte hoopt G. J. B., schrijver van eene brochure over dit onderwerp, dat de faculteit (de geneeskundigen ?) de pogingen hiertoe nu met al hunnen invloed zullen ondersteunen. Quod fiat!

— Den 1sten en 2den Julij zijn te Utrecht bevorderd tot Medicinae Doctor de H.H. A. F. DE LESPINASSE, A. D. RENEMAN en G. C. P. DE RUITER, na verdediging hunner dissertaties *de usu chloridi formyli in arte obstetricia*, — *de depressione et extractione cataractae inter se comparatis* en — *de actione atropae belladonnae in iridem*.

— In de algemeene Vergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en wetenschappen, gehouden den 28sten dezer, zijn onder anderen tot leden benoemd: Dr. F. DOZY, te Leiden, Dr. J. L. DUSSEAU, te Amsterdam, Dr. H. HALBERTSMA, hoogleeraar te Leiden, Dr. D. LUBACH, te Haarlem en Dr. J. B. MOLEWATER, te Rotterdam. (G. C.)

— Tot Stadsgeneesheer te Middelburg is benoemd Dr. S. CORONEL MZ. van Amsterdam.

— Den 1sten Julij is overleden de Heer A. A. COCKUYT Apotheker te Leiden.

NEERLANDSCH INDIE. — Volgens besluit van den Gouverneur-Generaal zou het reglement op het afnemen der examina voor officieren van gezondheid enz, met 1 Julij in werking komen.

— Geplaatst zijn de Off. v. Gez. 3de kl. A. E. ROOS en D. LAMMERSE, respectievelijk bij het hospitaal te Willem I en op Sumatra's Westkust, en de Apoth. 3de kl. D. EEKMA te Samarang.

BIBLIOGRAPHIE.

F. J. L. Schmidt: Verslag omtrent de ziekten van het hart en de groote vaten, waargenomen van 1 Nov. 1851 tot 31 Dec. 1852 in het stedelijk ziekenhuis te Rotterdam. Rotterdam, 1853, H. A. Kramers. ƒ 1.

Velpeau's Gevoelen over de panboring bij hoofdwonden; tot een leerboek voor den tegenwoordigen tijd bewerkt door *J. A. Rijkens*. Tweede druk. Leeuwarden, 1853, V. Meursinge. ƒ 2.50.

D. J. Coster: Kunstwoordenleer der Zigtbaar bloeijende Planten. Amsterdam, 1853, v. d. Post, ƒ2,80.

Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, 1ste deel, 1ste stuk, Amsterdam, 1853, v. d. Post, ƒ 1,20.

Handleiding ter bereiding en beproeving van Geneesmiddelen, niet in de Pharm. Neerlandica opgenomen. Uitgegeven in overeenstemming met de afdeeling Rotterdam der M. t. b. v. Geneeskunst door het Departement Rotterdam der Ned. M. t. b. v. Pharmacie. Voorburg, 1853. Broedelet, ƒ 1,25.

Decès: Sur un nouveau procédé de Trachéotomie, ou de la Trachéotomie sous-cricoïdienne. 1½ f. Paris, 1853, Germer-Baillière.

F. Rilliet et E. Barthez: Traité clinique et pratique des maladies des enfants. II Vol. 2 Ed. Paris, 1853, Germer-Baillière, fr. 24.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 16 JULIJ 1853. 29.

KLINIEK.

GEVAL VAN KYSTEN MET HUID, VET EN HAREN, BENEVENS KRAAKBEEN- EN BEENVORMING IN DE TESTIS,

medegedeeld door Dr. J. W. R. TILANUS.

Het is eene dikwerf gemaakte opmerking, dat het ovarium bij de vrouw en de testis bij den man wel in verschillende punten, zoo wel in normalen als in ziekelijken toestand met elkander overeenstemmen, maar aan den anderen kant geheel tegenovergestelde eigenschappen vertoonen. In den normalen toestand meent men, hoewel de bouw geheel verschillend is, analogie te zien in het door KOBELT ontdekte parovarium voor den eijerstok en in de epididymis voor den bal. In ziekelijken toestand zijn beide organen dikwerf de zitplaats van ontsteking, beide zijn dikwijls door kanker aangedaan; maar hoogstbelangrijk is het verschil, dat, terwijl tuberculosis testis veelvuldig, tuberculosis ovarii niet of hoogst zelden [1]) voorkomt, cystenvorming in den eijerstok uiterst dikwerf, in de testis zelden gevonden wordt. Daarenboven komt in die cysten van het ovarium niet zelden haar, vet, been enz. voor, wier voorkomen in de testis, zoo ver ik weet, slechts een enkele maal is bekend gemaakt. De mededeeling van een geval, waarin deze juist in den bal in groote hoeveelheid gevonden werden, zal dus wel, zij het alleen om der zeldzaamheid wille, niet ongepast zijn.

Het kwam voor bij een overigens gezond jongeling van 20 jaren. Van de anamnese is niet veel bekend; de ouders verhaalden dat zij van de vroegste jeugd van hunnen zoon af opgemerkt hadden, dat de linker bal grooter dan de regter was; dat zij op zijnen 3jarigen leeftijd meenden, dat het een waterbreuk was en mijn vader hadden geraadpleegd, die hen geraden had niets tegen die vergrooting aan te wenden, daar er, behalve de waterbreuk, nog iets anders aan den bal scheelde. De jongen had verder geenerlei hinder van het gebrek, dat echter allengs grooter werd, zoodat het eene reden voor afkeuring voor de militaire dienst geweest is. In Mei dezes jaars was het na eene vermoeijende wandeling veel grooter en pijnlijker geworden. Door eene exploratief punctie aan de voorzijde, werd toen ongeveer 6 onc. melkachtig vocht ontlast, maar nam de omvang van het gezwel daardoor weinig af. Toen de patient een paar weken later mijn vader raadpleegde, was de bal ongeveer 12 duim lang, met een zijdelingsche diamet. van 6 duim; aan de achter- en onderzijde was hij vast en hard, aan de voorzijde was er onduidelijke fluctuatie. De zaadstreng, de liesklieren, even als de huid van het enorm uitgezette scrotum waren gezond. De diagnose was nu een aangeboren cysto-fibroïd van de testis in steeds voortgaanden groei, waarom de exstirpatie werd aangeraden.

Deze geschiedde in Junij l.l. door den chirurg van den patient, den Heer DE WAAL MALEFYT, te Haarlem, wien ik bij de operatie assisteerde, en die de vriendelijkheid had mij het weggenomen deel af te staan. Zij had met goed succes plaats onder chloroform inademing. De reactie na de operatie was matig; de ligaturen vielen den 10den dag af, en behalve eene geringe nabloeding op den 16den dag, had er bij de genezing niets opmerkelijks plaats; deze was na 4 we-

[1]) Voor eenigen tijd vond ik in een ovarium van een meisje, aan uitgebreide tuberculosis der longen overleden, twee gierstkorrel groote, witte knopjes, die ik, volgens microscopisch onderzoek, voor tuberkelstof meende te moeten houden.

ken nagenoeg voltooid, de lijder is zeer tevreden en in uitzien veel verbeterd.

Bij het doorsnijden van den bal bleek deze te bestaan uit twee holten, door een vast middenschot van 1" diameter gescheiden. De tunica vaginalis omgeeft nog den geheelen bal; hare holte is met weinig bloederig helder vocht gevuld; de beide platen zijn op verschillende plaatsen door pseudomembranen vereenigd. De zaadstreng loopt met vas deferens en vaten naar het genoemde middenschot. De inhoud van de onderste holte in den bal bestond uit ongeveer 6 onc. dun melkachtig vocht, met vlokken, (tot deze was de vroegere punctie ingedrongen), de andere holte was, behalve door eene geringe hoeveelheid vocht, aangevuld door eene vuistgroote haarkluwen met vet.

De wand der eerste holte is dun en bestaat uit bindweefsellagen, en is inwendig met epithelium bekleed, en bezet met vlokken uit epitheliumcellen met veel vetdroppen.

De smeer of vetmassa uit de andere holte bevat goed gevormde lange haren, deze zijn van haarbollen voorzien; het vet bestaat uit margarine krystallen met vetdroppen vermengd De wand is inwendig ongelijk, het grootste gedeelte is glad, met een enkele laag epithelium bekleed, het overige naar het middenschot gekeerd is ter breedte van 3 duim ruw en ongelijk, met diepe gaatjes voorzien, die onderling op ongeveer ½ lijn afstand van elkander staan; de meeste dezer zijn ledig, uit vele ontspringen lange haren. Het microscopisch onderzoek van dit gedeelte leert dat het uit een goed gevormde *huid* bestaat, epitheliumlaag, corium en panniculus adiposus; in deze laatste zijn in groote getale zweetkliertjes, terwijl de smeerkliertjes, buitengewoon groot en sterk gevuld, zoodat zij op de doorsnede met het bloote oog te zien zijn, zich vooral rondom de haarbeursjes bevinden; de ledige gaatjes blijken tot ledige haarbeursjes te voeren. Verder bestaat de wand uit verschillende lagen vezelig weefsel, terwijl zij op enkele plaatsen verdikt, en op de doorsnede een areolair voorkomen heeft, waarvan de holten met vloeibaar vet gevuld zijn.

Het middelschot bestaat behalve uit de wanden van beide holten, uit een laag vet en stevige fibreuse massa's, waarschijnlijk uit de overblijfsels van de bal; klierzelfstandigheid was er niet in te ontdekken. Ter zijde van het middenschot bevindt zich een kamvormig 1 duim lang, hard uitsteeksel, dat naar de vocht houdende holte gekeerd is, en allengs dunner wordende, in den wand breed uitloopt, het is uit *kraakbeen*, met groote en kleine kraakbeencellen en heldere tusschenstof gevormd. Bovendien bevinden zich op verscheidene plaatsen van het middenschot, vooral tusschen de vetlaag en den wand van de onderste kyste, zeer dunne beenplaatjes, ter lengte van ½ duim, waarin de beenligchaampjes van onregelmatige gedaante ongeregeld verspreid zijn.

De zelfstandigheid van bal en bijbal was dus veranderd in twee kysten, waarvan de eene serum met epitheliumcellen, de andere vet met haren bevatte, (misschien) afkomstig van den in huid veranderden wand, en waarvan de wanden overigens uit dikke lagen vezelig weefsel bestonden, die gedeeltelijk in kraakbeen overgegaan en met beenplaatjes doorzaaid waren.

De beschrevene ontaarding van den bal schijnt hoogstzeldzaam waargenomen te zijn. ROKITANSKY, CRUVEILHIER, ANDRALL, BOCK, SCHRANT, vermelden die in hunne werken over ziektekundige ontleedkunde niet, evenmin COOPER in zijne »ziekten van den bal." MECKEL (Pathologische Anatomie II, 2. p. 274) alleen deelt een geval mede van haren in een bal van een mensch, door SCHAARSCHMIDT beschreven, en spreekt van een door hem zelven onderzochten testis van een paard, in welks wanden belangrijke beenstukken en inwendig eene vetachtige stof met haren opgemerkt werden, terwijl hij beide gevallen gebruikt tot wederlegging van de meening, dat de haren en tanden enz. in ovarium kysten een onvolkomen gevolg van bevruchting zijn zou. FÖRSTER schijnt een dergelijk geval van VELPEAU te kennen, hij geeft er echter de bron niet van op.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

VENTILATIESTELSEL VAN Dr. HECKE. — Over dit stelsel (waarvan wij Weekbl. I, pag. 15 en II, pag. 467 reeds melding maakten), is dezer dagen door den oppersten gezondheidsraad van België een rapport uitgebragt, hetwelk zijne voortreffelijkheid uit onderscheidene oogpunten in het licht stelt. Wij deelen de resultaten van dat rapport mede, vooral omdat het de gemakkelijke toepassing en het min kostbare van dit nieuwe stelsel van luchtverversching aantoont. (Zie Santé).

De gezondheidstoestand der cellulaire gevangenis Petits Carmes liet in eenige opzigten te wenschen over. De cellen, vooral die gelijkvloers waren, even als de keuken, de algemeene droog- en verwarmingskamer waren koud, vochtig, duf, in tegenoverstelling van de overmatige warmte, die in de overige gedeelten van het gebouw heerschte. Ten gevolge daarvan werden op last van den Minister van Justitie proefnemingen gedaan ter verbetering. In een vleugel werd de proefneming gedaan met een toestel, die niet voldeed, in de andere werd die van HECKE aangewend.

Deze had op zich genomen 1°, om als maximum 1400 cubieke meters lucht in 't uur in de 70 cellen, d. i. 20 meters per persoon te vernieuwen. 2°. dit te bewerkstelligen zonder tocht en zonder aanwending van aanhoudende handenarbeid. 3°. regelmatig dag en nacht die ventilatie in werking te houden en naar willekeur te kunnen matigen. 4°. de luchtstrooming met de bestaande warmteaanvoer te combineren. 5°. de ventilatietoestellen door gewigt te doen werken, en na weinige minuten door de hand van eene vrouw te kunnen doen in werking brengen. 6°. aan den toestel een aanwijzer te brengen van 1 tot 100 millioen, die de hoeveelheid ververschte lucht in een gegeven tijd aangaf. 7°. om in geval van niet welslagen, alles in den oorspronkelijken staat terug te brengen.

Het eerste onderzoek der commissie betrof den luchtmeter; deze toonde met eene mathematische zekerheid aan, dat bij elke omwending van den toestel, een kolom lucht van 1,0365 meters in een geleider van 86 centimeters diameter werd gevoerd. In drie minuten hadden 170 omwendingen plaats, hetgeen een resultaat geeft van 3400 cubieke meters lucht in het uur of 48 meters per cel. De commissie overtuigde zich, dat de uitgetrokken lucht merkelijk geïnfecteerd was. De toestel werkt daarbij niet met zijne volle kracht, maar deze kon met nog 150 kilos gewigt aan de beweegkracht vermeerderd worden. Om regelmatige werking te hebben, moest deze 's morgens en 's avonds worden opgewonden, hetgeen in vijf minuten tijds gemakkelijk door eene vrouw kon geschieden.

De ventilatiekracht van 48 meters in het uur was door Dr. VAN HECKE niet nog meer verhoogd, uit vrees van nadeelige luchtstroomen. Wanneer het vereischt werd, kon dit echter geschieden, en wel met de juiste maat van de kracht, die werd aangewend. Deze kracht werd onmiddellijk aangewezen door eene naald, in graden van 0—8 als maximum. Gedurende de proefnemingen was de naald onveranderlijk tusschen de 4de en 5de graad blijven staan.

Na de aanwending van den toestel van Dr. VAN HECKE, waren de cellen gelijkvloers, die vroeger koud en vochtig waren, goed verwarmd en met lucht ververscht. Op de verschillende verdiepingen was echter de warmte niet gelijkmatig verdeeld. Dit had zijne oorzaak in de onregelmatige werking van de stookplaats, die niet geregeld werd door dezelfde hand, die de luchtverversching regelde. Bovendien was het waarschijnlijk toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de gemetselde luchtbuizen, die van de vroegere inrigting bestonden, van een gelijke diameter, en niet overeenkomstig het systeem van HECKE waren ingerigt.

De oppaster zoowel als de gevangenen erkenden den heilzamen invloed van de aanwending van het nieuwe systeem. In de cellulaire gevangenis waren de onkosten voor de ventilatie gedurende het geheele jaar tot nul gereduceerd, terwijl bij de vroegere inrigting aanhoudend een oven met aanzienlijke kosten moest worden aangehouden.

Dr. V. HECKE heeft verder nog middelen bedacht, om de werking van den ventilator en van den warmtegeleider in de niet bezette cellen naar willekeur te kunnen doen ophouden, iets, waardoor de kracht der ventilatie in de overige cellen vermeerderd en in den winter eene aanzienlijke besparing van brandstoffen verkregen wordt.

Bij zoo vele voordeelen, die dit stelsel belooft, en bij de gemakkelijke toepassing, die daarvan schijnt gemaakt te kunnen worden, zou het voor vele inrigtingen in ons land van hoog gewigt kunnen zijn, zoo eene naauwkeurige omschrijving met teekeningen, daarvan ter algemeene kennis werd gebragt.

ONDERZOEKINGEN OVER VETVORMING IN PROTEINE HOUDENDE STOFFEN. — HUSSON geeft in de *Göttinger Nachrichten*, 1853, p. 41, een vervolg op de vroeger reeds medegedeelde proeven van R. WAGNER, omtrent de vetmetamorphose van dierlijke weefsels in de buikholte van dieren overgebragt. Hij nam zijne proeven op ganzen, die volgens WAGNER jaren lang vreemde weefsels, in glazen buisjes besloten, in de buikholte konde verdragen. De lenzen uit kalfsoogen, die 20 dagen in de buikholte van duiven waren besloten, bevatten op 100 deelen vaste bestanddeelen 1,75 vet, hetgeen volgens de vetbepaling van vroeger, eene vermeerdering van 0,5 pCt. is. Lenzen uit oogen van varkens werden in de buikholte eener gans gebragt, de eene helft in gutta percha besloten, en de andere vrij gelaten, en na verloop van 6 weken onderzocht. Het vrij gelaten gedeelte was geheel verdwenen, het overtreksel uit gutta percha der andere helft, was geheel doorboord en zijn inhoud grootendeels opgeslorpt. Het overblijfsel toonde onder het mikroskoop eene menigte vetdroppen met donkere korrels en overblijfsels van lensvezelen gemengd. Bij eene derde proef werd hard gekookt eiwit van hoenderreijeren, in de buikholte

eener gans gebragt, en even als het vorige, voor de helft in gutta percha hermetisch ingesloten, en na 6 weken er uitgenomen. Het onbedekt gebleven gedeelte vond men onder de huid in het vetweefsel terug, het was in eene pseudo-membraan ingesloten, tot op een vierde verminderd, bruinachtig-rood gekleurd, en onder de mikroskoop zag men een onduidelijk weefsel uit vezelen en vetdroppen bestaande. De andere helft in gutta percha, had zijn vroegeren vorm behouden, werd onder de longen terug gevonden in een dik, georganiseerd vlies ingesloten. De eerste helft bevatte 8,05 vet op 100 vaste bestanddeelen, dus met een vetvermeerdering van 8,02 pCt., de tweede gaf slechts 0,54 pCt. vet, dus slechts eene vermeerdering van 0,51 pCt., die door HUSSON aan eene omzetting van het eiwit in vet wordt toegeschreven. Door deze proeven meent S. geregtigd te zijn te besluiten: dat de krijstallens eene zekere hoeveelheid vet bevat, ofschoon zulks door BERZELIUS wordt tegengesproken. De hoeveelheid verschilt naar de diersoort en misschien ook wel naar den ouderdom, ziekelijke toestanden enz. Het eiwit uit hoendereijeren bevat vet, ofschoon in zeer kleine hoeveelheid. Dit heeft LEHMAN reeds geleerd. Proteïnehoudende ligchamen in de buikholte van levende dieren gebragt, ondergaan, na verloop van eenigen tijd, eene gedeeltelijke verandering in vet. De Schr. is tot dit besluit door de laatste proefneming gekomen, waar de stof geheel geïsoleerd was. De geringe vermeerdering van vet in dit geval bewijst, dat de aanmerkelijke toename van vet van niet geïsoleerde proteïn-stoffen niet met zekerheid aan eene scheikundige verandering der proteïne-stoffen zelve kan toegeschreven worden. Ten laatste toont de proef met gekookt eiwit, dat het vet niet alleen in cellen, maar ook in amorphe stoffen ontstaan kan. FUNKE, die deze proefnemingen ook in SCHMIDT'S Jahrbücher 1853, 7, refereert, zegt, dat deze proeven, even als de vroegere van WAGNER, wel aan eenigen twijfel onderhevig zijn. HUSSON heeft slechts de *betrekkelijke* vermeerdering van vet in de buikholte van vogels aangetoond, hetwelk eenvoudig kan plaats hebben, doordat het vet niet en het eiwit wel geresorbeerd is geworden, waarvoor de constante vermindering der massa in zijn geheel, nog al pleit. Slechts eene *bepaalde* vermeerdering van het vetgehalte kan iets bewijzen. Ook de ombulling van eiwit met gutta percha, geeft nog geen waarborg dat dit ombulsel ondoordringbaar is gebleven, en de mogelijkheid kan bestaan, dat het eiwit door dit ombulsel heen, gedeeltelijk is geresorbeerd, of dat eene vetafzetting van buiten kan plaats gehad hebben. Wanneer de proeven met glasbuisjes ook nog tegen iederen invloed van buiten zouden spreken, dan zoude men de vetverandering van het eiwit toch nog als het product, van het jaren lang inwerken der warmte, en der spontane ontbinding onder den invloed dier warmte kunnen beschouwen. De quaestie of eiwit door de chemische processen in het ligchaam in vet worden veranderd, is hierdoor nog niets vooruitgekomen.

SUIKER IN DE URINE NA HERSENBELEEDIGING. — Door Dr. V. SZOKALSKI is aan de *Acad. de Méd.* eene waarneming van hoofdverwonding medegedeeld, die ten gevolge van een val ontstaan was bij een 38jarigen, krachtigen, vroeger gezonden man. Men had den lijder bewusteloos vinden liggen; gedurende het overbrengen echter keerde zijn bewustzijn terug. Behalve eene lapwond der schedelbekleedselen, bestond er fractuur met indrukking van twee fragmenten van het linkerwandbeen in het midden van den pijlnaad, verder op verschillende plaatsen kneuzingen en scheuren van de huid van het hoofd en het aangezigt. Het regteroog was naar binnen gerigt, door het ooglid bedekt, met sterk zamengetrokken pupil, doch ongestoord gezigtsvermogen. In de geheele regterhelft des ligchaams had de lijder een gevoel van doofheid en tinteling, zonder dat de beweging gestoord was, behalve in de voet, die geheel geparalyseerd was.

De urine, die den volgenden dag onderzocht werd, omdat verhaald werd, dat hare hoeveelheid bijzonder groot was, had eene bleeke kleur en was reukloos. Ofschoon hare hoeveelheid die van den gebruikten drank niet overtrof, werd zoowel door middel der TROMMERsche proef, als door koking met aq. calc. en met pot. caust. een aanzienlijk suikergehalte ontdekt. Nadat onder V.S.S. en eene verkoelende behandeling de eerste reactieverschijnselen verminderd waren, bestond de verdere kuur in beperking van zetmeelhoudend diëet, en in de toediening van alkalische dranken en purgantia salina. Met den terugkeer van het gevoel en de beweging in de verlamde ligchaamsdeelen verminderde allengs het suikergehalte der urine, zoodat, toen de lijder na twee maanden nagenoeg hersteld was, er geen spoor meer van kon worden aangetoond.

Deze waarneming is zeker niet van belang ontbloot, vooral wanneer men haar in verband beschouwt met de bekende proef van BERNARD, die na punctie der vierde hersenholte bij dieren, suiker in de urine zag optreden. Zij moet ons aansporen, om bij voorkomende gevallen van hersenbeleediging, de aandacht op de urine te vestigen en deze op suiker te onderzoeken.

(Ten gevolge van die aansporing heb ik voorloopig in 2 gevallen van commotio cerebri en één van vermoedelijke fractura basis cranii bij lijders in de chirurgische kliniek alhier, die voor 14 dagen gevallen waren, de urine onderzocht, maar deze vrij van suiker gevonden. T.)

CAPSULES VOOR LEVERTRAAN. — Om het innemen van levertraan gemakkelijk te maken en de *capsules*, die te kostbaar zijn en geene genoegzame dosis van dit geneesmiddel kunnen bevatten, te vervangen, raadt BERTON (*Gaz. des Hôp.* 9 Juill.) aan de darmen van zeevisch of andere visch van $\frac{1}{4}$—$\frac{1}{2}$ el lengte te nemen, ze goed uit te spoelen, en nadat ze aan het eene uiteinde toegebonden zijn, op te blazen en daarop ook aan het andere einde te sluiten en te droogen. Wanneer zij droog zijn, moeten zij met een spuitje of met een trechter met levertraan gevuld worden, en de soort van worst, die men daardoor verkrijgt, moet men met liefst

zijden draden op afstanden van 2 of 3 millim, en van 2 of 3 centim. insnoeren, zoodat, wanneer men ze tusschen de digst bijeenstaande insnoeringen afknipt, men eene soort van capsules of zakjes verkrijgt, die naar gelang van den omvang des darms en van den afstand tusschen de meest verwijderde draden, eene verschillende dikte hebben. Deze kleine doorschijnende zakjes zijn zeer buigzaam en worden met eenige lepels vocht goed doorgeslikt.

BOEKAANKONDIGING.

Lessen over de ziekten van zuigelingen en kinderen, door CHARLES WEST, M. D. Geneesheer aan het „Hospital for sick children," Physician-Accoucheur en Lector in de Verloskunde aan het „St. Bartholomeus Hospital" te London. Naar de tweede vermeerderde uitgave uit het Engelsch vertaald, door P. C. TYKEN, M. D. Met eene voorrede en aanteekeningen van G. PH. F. GROSHANS, M. D. Lector in de Geneeskunde aan de Clinische School te Rotterdam, Lid der Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt aldaar, Lid enz. enz. enz. Eerste Stuk. Tiel, bij Gebroeders CAMPAGNE, 1853.

Alweder uit den vreemde: Lessen over de ziekten van kinderen! En toch, wanneer ergens de geneeskundigen lessen uit den vreemde behoeven over de ziekten van kinderen, het zijn onze Hollandsche Geneeskundigen. Immers, waar is hier te lande gelegenheid, om in den studententijd aan eene kinder-kliniek of aan een kinderhospitaal zich zoo veel mogelijk geschikt te maken tot de betrekking van kinderarts. Dat niettemin de praxis bij kinderen eene bijzondere oefening vereischt, dat is reeds honderdwerf herhaald, — niet enkel door artsen aan kinderhospitalen, niet enkel door schrijvers over kinderziekten, het is kort en kernachtig gezegd door den voortreffelijken C. W. HUFELAND, als het ware testamentair in zijn Enchiridion medicum neergelegd: es ist nicht blos, wie Einige glauben, die Verminderung der Dosen, die ihn (den Kinderarzt) macht, sondern andere Semiotik, anders modificirte Pathologie und Therapie, ein anderer Character; — het is eveneens nog onlangs gezegd door onzen PRUYS V. D. HOEVEN, in het resumé zijner schatrijke ervaring [1]). Ook hij, de uitmuntende kunstregter, ondervond bij zijne intrede in de praktijk al aanstonds het gebrek aan onderrigt in de behandeling van zieke kinderen (pag. 48). En is dit gebrek aan onderrigt verholpen, nu er zoo vele jaren verloopen zijn na zijne intrede in de praktijk? Voor zoo ver mij bekend is, zegt onze schrijver in 1853, bestaat er in Nederland geene afzonderlijke inrigting voor kinder-kliniek (l.c.) Houdt geheel Europa gelijken tred met dit gemis in Nederland? Integendeel, bijkans alle landen in Europa bezitten kinderhospitalen. HÜGEL noemt ze op in zijne: Beschreibung sämmtlicher Kinder-Heilanstalten in Europa, Wien 1849. Hij noemt ze op in Frankrijk, Groot-Brittanje, Oostenrijk, Rusland, Pruissen, Saxen, Hamburg, Wurtemberg, Sardinië, Frankfort aan de Main, Beijeren, Denemarken, Zweden en zelfs Turkije. Nederland, bijna alleen, heeft geen kinder-kliniek, geen kinderhospitaal. De Hoogleeraar PRUYS V. D. HOEVEN trachtte in dit gebrek te voorzien door het instellen van een polyklinicum voor de studenten, hetgeen nu reeds vele jaren bestaat (l. c.) Of dit elders in ons land gevonden wordt, durf ik niet beslissen.

Is het zoo moeijelijk kinderhospitalen en kinder-klinieken, hetzij stationair, hetzij polyklinisch of ambulatorisch op te rigten? Aan akademiën, athenaea en klinische scholen zal het, hoop ik, wel iederen klinischen Hoogleeraar of Lector, even als Prof. PRUYS V. D. HOEVEN, kunnen gelukken, een kinder-polykliniek te doen ontstaan. Te Leijden, zegt genoemde Hoogleeraar, bestaat hierdoor genoegzame gelegenheid, om met de vorderingen of eischen en bezwaren der kinderpraktijk bekend te worden (l.c.) Een polykliniek heeft zijn bijzonder nut. Terwijl, voert ROMBERG — de beroemde Directeur van het Koninklijk Polyklinisch Instituut der Friedrich-Wilhelm's Universiteit te Berlijn — aan, terwijl in een ziekenhuis de ziekte in den mensch den toeschouwer ketent, leert hij hier (in een polykliniek) den mensch in de ziekte kennen. De groote invloed der hartstogten en vooroordeelen, die zich in eene hut, zoowel als in een paleis doet gelden, treedt hier onverholen voor de oogen [1]). Ik heb geen ruimte, om hierover meer uit te weiden. Het zal ook niet noodig zijn, — evenmin, om het nut te betoogen van kinderhospitalen en kinder-klinieken. TROUSSEAU, GUERSANT, RILLIET, BARTHEZ, BEDNAR, HAUNER, MAUTHNER, WEST enz. leveren de beste bewijzen in Frankrijk, Duitschland en Engeland. — Is het zoo moeijelijk, herhaal ik, kinderhospitalen en kinder-klinieken op te rigten? Wanneer Parijs, Weenen, London, St. Petersburg, Dresden (dat met eene ambulatorische inrigting voor zieke kinderen begon), Pesth, Praag, Moskou, Stuttgart, Turin, Grätz, Frankfort aan de Main, Hamburg, Munchen, Brünn, Lemberg, Koppenhagen, Stokholm, Konstantinopel enz. geen onmogelijk en nutteloos werk hebben verrigt, en daar de middelen gevonden zijn om die inrigtingen tot stand te brengen, dan kan het alom als rijk befaamde Holland het ook. De bewaarscholen hier te lande bewijzen reeds, dat men niet eerst met het lager onderwijs aanvangt, om voor de kinderen te zorgen. De liefde der Hollanders voor kinderen heeft immers hier en daar zelfs crèches of bewaarplaatsen voor zeer kleine kinderen en zuigelingen doen verrijzen, wier nut nog wel, in Frankrijk inzonderheid, niet onvoorwaardelijk wordt toegestemd. Als stadsgeneesheer mag ik getuigen, dat het mij verheugt, eene crèche te Rotterdam te kunnen aanwijzen, uit partikuliere fondsen tot stand gebragt en onderhouden. Het verheugt mij

[1]) Anthropologisch Onderzoek III, pag. 48 vgg. Leiden 1853.

[1]) Klinische Ergebnisse, pag. 8, Berlin 1846.

nog meer, dat kort geleden een geneeskundige, Dr. HANEGRAAFF, tot een der bestuurderen is benoemd. Daardoor zal de hygieine, de diëet vooral, naar eisch worden gehandhaafd. Jammer is het evenwel, dat er in eene stad als Rotterdam maar éénc crèche bestaat. Maar er is in dit opzigt weder meer te bejammeren, welks opsomming te veel plaats zou innemen. — Een klein, maar belangrijk boekje over de crèches is CARL V. SALVIATI'S: Die Säuglings-bewahr-Anstalten (crèches, Krippen), übersichtlich dargestellt nach Geschichte und Zweck, Einrichtung und Wirkung, Berlin, 1852.

Staat met het gebrek aan kinderhospitalen en kinder-klinieken in Nederland niet in verband het gebrek aan Nederlandsche schrijvers over de ziekten van kinderen? Men kan hier toch geene oorspronkelijke handleiding tot de ziekten van kinderen aanwijzen. De thans reeds ontslapen Dr. A. DOYER te Amsterdam, is begonnen met dit onderwerp tot inleiding zijner practische loopbaan te maken in zijn specimen medicum inaugurale de ratione inter aetatis puerilis physiologiam et pathologiam. Amstelodami 1844. Doch het is daarbij gebleven. Dr. T. A. C. WAITZ, Ziekten der Kinderen binnen heete gewesten — en H. V. D. HEUVELL. De leefregel, hygieine der kinderen in Oost-Indië, benevens de voornaamste ziekten, die aldaar bij hen voorkomen, met hare behandeling op practische ervaring gegrond. Zalt-Bommel 1852 — hebben eene proeve geleverd voor onze koloniën. Dr. C. SWAVING heeft er den staf over gebroken [1]). Dr. VERWEY had wel meer of min het voornemen, om een oorspronkelijk werk over de ziekten van kinderen te schrijven, maar dat voornemen lag nog te ver, om eene voorgestelde vertaling te weigeren [2]). — In vroegere eeuwen, tot den tijd van BOERHAAVE en van SWIETEN [3]), schijnt Holland niet veel meer oorspronkelijks geleverd te hebben. FR. L. MEISSNER [4]) maakt wel melding van meerdere in Hollandsche steden gedrukte werken uit de 16de, 17de en 18de eeuw, maar van schrijvers uit den vreemde. De Dissertatio de morbis infantum acutis, Groning. 1713 van LADEGING, (*l. c. Meissner pag.* 2) schijnt van Hollandschen oorsprong te wezen. — Van den tijd van BOERHAAVE en van SWIETEN af tot nu toe, heeft Holland zich alleen met vertalingen moeten vergenoegen. Ten minste ik weet niet beter. EDUARD SANDIFORT gaf ons, met aanmerkingen en bijvoegselen vermeerderd, ROSEN VAN ROSENSTEIN's beroemd werk in onze taal weder als: Handleiding tot de kennis en genezing van de ziekten der kinderen, 's Gravenhage 1768. CHR. GIRTANNER's Verhandeling over de ziekten der kinderen en derzelver natuurkundige opvoeding, werd in 1797 uit het Hoogduitsch in een Hollandsch kleed gewikkeld. J. J. VAN PLENK's Handleiding tot de kennis en genezing van de ziekten der kinderen, uit het Latijn in 1808. Later verscheen de vertaling van AD. HENKE's Handbuch zur Erkenntniss und Heilung der Kinderkrankheiten. In het laatste decennium opent BRESSLER's Kinderziekten, uit het Hoogduitsch vertaald door Dr. H. W. EVERTS, de rij der nieuwste vertolkingen (1844). Daarna treedt, als Handboek voor practiserende geneesheeren, TR. L. MEISSNER's Ziekten der kinderen, met aanteekeningen vermeerderd, door Dr. J. M. GODEFROI en mij, te voorschijn (1846—47). Vervolgens vertolkte Dr. DOMPELING uit het Hoogduitsch ED. PLANGE'S Memoranda van de ziekten der kinderen (1847). Dr. VERWEY gaf, vrij bewerkt en vermeerderd, uit het Engelsch J. M. COLEY's Handboek der Kinderziekten (1849). Onlangs verscheen in onze taal een gedeelte van ALOÏS BEDNAR's Krankheiten der Neugebornen und Säuglinge, Wien 1851. Thans kondig ik aan de vertolking van CH. WEST's Lectures on the diseases of infancy and childhood. Second edition. London 1852. Ik vraag verschooning, zoo ik een of ander werk mogt voorbijgezien hebben. — Opmerking verdient, dat men de leerboeken van Fransche schrijvers over kinderziekten onaangeroerd heeft gelaten, voor zoo ver mij bekend is. BILLARD, BOUCHUT, VALLEIX, BARRIER en anderen hebben toch een arbeid geleverd van meer beknopten vorm. Ligt de oorzaak in het denkbeeld, dat de Fransche taal meer bekend bij ons is, of in het min gepaste der Fransche school voor ons land?

Zal eene vertaling ooit kunnen voldoen aan de behoefte van Hollandsche kinderartsen? In ieder land, zegt Prof. PRUYS V. D. HOEVEN (l. c.), heeft de kinderpraktijk iets eigenaardigs, dat haar kenschetst en onderscheidt; de kinderdoctor is een ander persoon in Zweden, Duitschland, Frankrijk, Engeland en Amerika, gelijk ook Zweedsche, Duitsche, Fransche, Engelsche en Amerikaansche moeders niet dezelfde zijn. Ofschoon in mijn oog eenigzins onzijdig, verdient het onze geheele opmerking, als de Hoogleeraar uitroept: niet ziektevormen, ook niet zieke organen, noch zieke functiën, maar het organisme van het kind en deszelfs wijze van leven en bestaan moeten bestudeerd worden (l. c.) Hollandsche kinderartsen dienen derhalve gevormd te worden aan Hollandsche klinieken door leermeesters, die, na beoefening van Hollandsche kinderen, Hollandsche handleidingen schrijven. Men behoeft slechts het oog te vestigen op de therapie der Engelsche en Fransche kinderartsen, om van de waarheid in dit opzigt overtuigd te zijn. In de vertalingen tracht men dan ook hierin te gemoet te komen door aanmerkingen, toevoegselen, weglatingen. Dr. VERWEY geeft al dadelijk een voorbeeld in het voorwoord van gemelde vertaling van COLEY's werk, aangaande de voorliefde van den schrijver voor kwikzilver- en drastische middelen, eene methode in Engeland algemeen in zwang, welke methode de vertaler zoo veel mogelijk zegt te zullen wijzigen. Dr. GROSSMANS geeft menig voorbeeld in de aangekondigde vertaling van het werk van WEST, en wel in zijne eerste aanteekening de beste (pag. 5). — In populaire handleidin-

[1]) Nederl. Weekblad voor Geneeskundigen, 17 Oct. 1852.

[2]) Zie de Voorrede zijner vertaling: Practisch Handboek der Kinderziekten van J. M. COLEY, Sneek 1849.

[3]) Morbi infantum. Vide GERARDI L. B. VAN SWIETEN, Commentaria in HERMANNI BOERHAAVII aphorismos de cognoscendis et curandis morbis. Edit. secund. Tomus quartus, pag. 647, Lugd. Batav. 1770.

[4]) Grundlage der Literatur der Pädiatrik. Leipz. 1850.

gen zijn wij gelukkiger. Onlangs verscheen een tweede uitgave van den arbeid van Dr. H. S. HYMANS: Over de ligchamelijke opvoeding der kinderen enz. Rotterdam 1830. Dr. ALLEBÉ schreef: De ontwikkeling van het kind. Amsterdam 1845, waarvan ook reeds een tweede editie bestaat.

Na al het gezegde nu herhaal ik mijne eerste woorden: hebben ergens geneeskundigen voor de ziekten van kinderen lessen uit den vreemde noodig, het zijn onze hollandsche geneeskundigen. En omdat dit nu eenmaal zoo is, verheugde mij de vertaling van het aan het hoofd staande werk van WEST. Het verheugde mij om drie redenen: 1°. WEST kleedt zijn arbeid niet in naar een afgebakend nosologisch systeem. Hij acht dit bij de beschrijving der ziekten van kinderen tot geen practisch nuttig doeleinde leidende (pag. 11 oorspronkelijke tekst). Daarin onderscheidt zich dit werk, naar mijn oordeel ten gunste van de overige werken. Men kan daardoor langer en beter doorlezen, zonder de verschillende ziektevormen dooreen te warren. De systematische, meer ontologisch ingerigte handboeken zijn beter geschikt, om ze nu en dan op te slaan. 2°. De schrijver spreekt in het voorwoord der tweede editie zijns werks van eene ervaring bij 16,276 zieke kinderen. — Waarom is dit voorwoord niet mede vertaald? 3°. De schrijver geeft blijken, kennis te dragen van de gansche en jongste literatuur over zijn onderwerp, die van onze landgenooten niet uitgezonderd. Om dit laatste alleen, om die uitzondering bij andere schrijvers, heb ik den arbeid van WEST lief. — Men beschouwe evenwel dit werk niet als een volledig handboek over de ziekten en gebreken der kinderen. Met het onderzoek van die ziekten, die gewoonlijk aan de zorg van den heelmeester worden toevertrouwd, heeft de schrijver zich niet ingelaten (pag. 9 vertaling), ofschoon hierop uitzonderingen zijn, gelijk b. v. uit het aanvoeren van het cephalaematoma (pag. 32) blijkt. Wegens de beschrijving van dit laatste gebrek komt het mij vreemd voor, dat de schrijver geene melding gemaakt heeft van ELSÄSSER's craniotabes, tot de hersen- en schedelgebreken behoorende. ELSÄSSER's arbeid hieromtrent blijkt toch den schrijver bekend te zijn geweest (zie pag. 105 oorspronk. tekst). Waarom heeft Dr. GROSHANS dit niet aangevuld? Bij die gelegenheid had dan ook Dr. GROSHANS kunnen mededeelen de belangrijke waarnemingen van HAUNER, Geneesheer aan het kinderhospitaal te Munchen, aangaande het geschoven zijn inzonderheid van het achterhoofd onder de wandbeenderen bij pasgeborenen. Zie: Ueber eine eigenthümliche Missbildung am Schädel neugeborner Kinder. — Illustrirte Medizin. Zeitung. März 1852 pag. 156. Dergelijke waarnemingen vinden immers hare plaats in een werk van den laatsten tijd.

Dr. GROSHANS heeft een nuttig denkbeeld gevoed door den wensch, om WEST's Lectures vertaald te zien. Hij is nog nuttiger geweest door zijne aanteekeningen en naschriften. Eenige punten evenwel trokken mijne aandacht, — onder anderen was der vermelding waardig geweest — bij de beschrijving van het chronisch waterhoofd en de denkbeelden van den schrijver aangaande de punctie in de schedelholte — de operatie der punctie bij een chronisch waterhoofd, verrigt in het vorige jaar door den Heer POLANO in het nieuwe ziekenhuis alhier, met ongelukkig gevolg. Wijders was bij het naschrift over apneumatosis en atelektasis pulmonum der vermelding waardig geweest de waarneming van BILLARD, Dr. LEHMANN te Amsterdam en Dr. MECKLENBURG, omtrent het algeheel gemis van uitzetting der longen door lucht bij pasgeborenen, die eerst eenigen tijd na de geboorte gestorven zijn, na geluid of geen geluid te hebben gegeven. Het Nederl. Weekblad voor Geneeskundigen van 1852 heeft die waarnemingen medegedeeld. Zie anektasis pulmonum.

Dat de vertaling naauwkeurig geschied is, zouden wij alleen kunnen besluiten uit de noot van pag. 115, waarin gemeld wordt, dat de overzetting van een twijfelachtig woord met onderling overleg is gebeurd. Minder aangenaam klonk mij de verklaring van Dr. GROSHANS in de voorrede — liever voorwoord — dat Dr. TYKEN de vertaling met de meeste getrouwheid en naauwgezetheid verrigt heeft. Dit klinkt niet collegiaal. Heeft Prof. DONDERS brief aan Dr. PEELEN, geplaatst voor HYRTL's vertolkt Leerboek van de ontleedkunde van den mensch, tot rigtsnoer verstrekt? Hier evenwel sprak de meester tot den leerling.

Wat den druk der vertaling betreft, veroorloof ik mij de uitgevers onder de aandacht te brengen, dat het wel waard is, wegens den compressen druk een goedkooper werk te erlangen, maar dat het nog meer waard is, zijne oogen niet te bederven. De letter is anders duidelijk.

Rotterdam, Julij 1853. Dr. BEZETH.

Kunstwoordenleer der zigtbaar bloeijende planten, door D. J. COSTER, Med. Doctor te Amsterdam (met omstreeks 500 figuren). — Utrecht en Amsterdam. bij C. VAN DER POST Jr. en C. G. VAN DER POST. 1853. (ƒ 2.80).

Het aan den Hoogleeraar MIQUEL opgedragene werkje, welks titel wij hierboven afschreven, was ons, wij ontveinzen zulks niet, eene zeer welkome ontvangst; niet alleen omdat wij reeds lang de behoefte aan eene Kunstwoordenleer gevoelen, op de leest als deze geschoeid, maar ook omdat het ons, na daarvan inzage genomen te hebben, bleek, dat de S. aan hare bewerking den noodigen tijd besteed, en met genoegzame kennis toegerust eene dusdanige taak had op zich genomen. — De voorrede vermeldt, dat zijn doel was; „eene poging te wagen ter verbetering van een belangrijk kwaad, hetgeen de plantkundige wetenschap aankleeft”, de *taalverwarring* namelijk, welke in de Kunstwoordenleer der Planten heerschende is en door SCHLEIDEN in zijne *Grundzüge* met scherpe kleuren werd afgeschilderd. — Daartoe kwam het hem noodig voor, in de eerste plaats, die woorden, welke op alle deelen der plant in het algemeen toepasselijk zouden kunnen zijn, streng te scheiden van die, welke slechts op het een of ander deel in het bijzonder betrekking hebben; met andere

woorden, zijne Kunstwoordenleer in eene *algemeene* en *bijzondere* te splitsen, iets, 'tgeen, op de wijze zoo als hij zulks volhield, tot de voornaamste verbeteringen behoort, door den S. (op 't voetspoor van SCHLEIDEN) aan de terminologie aangebragt.

Het *algemeene* gedeelte behandelt in 13 §§, waarvan de 1ste aan eenige taalkundige opmerkingen is toegewijd, de *grootte*, het *getal*, het *te voorschijn komen*, den *duur en het afvallen*, de *zelfstandigheid en den inwendigen toestand*, de *oppervlakte*, de *plaatsing*, de *rigting*, de *vereeniging*, de *verdeeling*, den *vorm*, de *kleur*, den *geur*, *smaak*, enz., der verschillende planten-organen; het *bijzondere* die termen, welke meer bijzonder bij de beschrijving van den *wortel*, den *stengel*, het *blad*, den *knop*, de *bloem* (in 't algemeen), de *partes florales* en de *vrucht* gebruikt worden. — Een naauwkeurig bewerkte bladwijzer, waarin alle in 't werkje voorkomende termen zijn opgenomen, besluit het geheel, en eene reeks van 8 Tabellen met omstreeks 500 door den Broeder des S. geteekende figuren, heldert de voornaamste verklaarde kunstwoorden genoegzaam op, terwijl het noemen van goed gekozene en voor 't meerendeel aan onze inlandsche Flora ontleende voorbeelden, den leerling, als ware het, opwekken, zich een terminologisch Herbarium zamen te stellen.

Ware het ons vergund een paar aanmerkingen te maken, wij hadden gewenscht enkele termen iets naauwkeuriger omschreven te zien, zoo als de woorden *lepidotus*, *paleaceus*, *squamosus* (p. 11); verder meenen wij dat de definitie van *secundus* (p. 17) gewoonlijk op *unilateralis* wordt toegepast en omgekeerd (BISCHOFF's Lehrbuch der Botanik, Anhang). Achter de verklaring van de woorden *symmetricus* en *irregularis* (p. 24), ware de annotatie, dat wij nog heden ten dage het laatste woord door vele gevierde schrijvers (KOCH Synopsis; BISCHOFF Med. Pharm. Bot.; SEUBERT, Lehrbuch der Pflanzenkunde) in plaats van het eerste gebruikt wordt, welligt niet overbodig geweest. — Dat de randen van het bloembed van *ficus carica* zamengroeijen (p. 83) is eene onjuistheid, welke door eene overlangsche snede van iedere „vijg" wordt wederlegd,

Deze geringe aanmerkingen rekenen wij nogthans van zeer ondergeschikt gewigt bij de juistheid, waarmede het geheel bewerkt is. Wij drukken hierop te meer, omdat de Heer COSTER zijn werkje door de studerende jongelingschap wenscht gebruikt te zien, een wensch. aan welks verwezenlijking wij, voor zoo verre ons daartoe de gelegenheid wordt aangeboden, gaarne willen medewerken.

De nette druk, het goede papier en de wel gelukte afbeeldingen, gevoegd bij het welbehagelijk uiterlijk, doen de H.H. VAN DER POST eer aan.

Rotterdam, 11 Julij 1853. Dr. C. A. J. A. OUDEMANS.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

RUSLAND. — Van den stand van de *cholera* te Petersburg hebben wij tot dus verre slechts enkele onzamenhangende berigten kunnen mededeelen. Thans is ons eene officiëele opgave van het gezamentlijk aantal tot 22 Junij j.l. aangetasten bekend geworden, waaruit blijkt, dat te Petersburg van 1 October 1852 tot den 22sten Junij j.l. 10,222 door haar zijn aangetast, waarvan 4230 gestorven en 5523 hersteld waren.

Overigens heerscht de ziekte, volgens latere berigten (van 2 Julij) nog aldaar. Op dien dag waren 54 aangetast en 22 gestorven. Men meent echter, dat de officiëele opgaven lang niet alle gevallen vermelden; de ziekte is nog buitengemeen hevig, zoodat de lijders gewoonlijk na 5 uren bezwijken.

DENEMARKEN. — De *Cholera* te Koppenhagen is sedert het in het vorig nommer medegedeelde berigt steeds voortgegaan. Van 4—11 Julij zijn dagelijks 38, 31, 51, 48, 56, 53 en 49 personen aangetast en 22, 19, 18, 24, 32, 36, 30 bezweken zoodat het gezamenlijk aantal 476 aangetasten en 264 overledenen bedraagt. Deze niet onbelangrijke uitbreiding der ziekte heeft tot het nemen van verscheidene maatregelen aanleiding gegeven, onderstandsvereenigingen zijn opgerigt, hospitalen zijn ingerigt, beter voedsel wordt uitgedeeld, enz.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Bij Zr. Ms. besluit is de Off. v. Gez. 3de kl. bij de zeemagt J. C. F. H. DÉMINIÈRE, op zijn verzoek eervol ontslagen.

ASSEN, 4 Julij. — In de openbare teregtzitting van de Arrondissements Regtbank te Assen, zijn op Woensdag den 29 Junij j.l. twee vonnissen gewezen, beide betreffende onwilligen manslag. Het eerste had ten onderwerp onwilligen manslag op een pasgeboren lijkje van het mannelijk geslacht, door gebrek aan voorzorg, waarvan JANSIEN FOLKERTS KNORREN, dienstmeid te Hoogersmilde, op den 7den April l.l. bevallen is. Op de teregtzitting van Woensdag den 22sten Junij is deze zaak bij genoemde Regtbank, oordeelende in strafzaken, behandeld. Vier getuigen, en één, die wegens familiebetrekking slechts inlichting kon geven, zijn in deze zaak gehoord. Onder deze getuigen waren drie geneeskunstoefenaren. De uit- en inwendige lijkschouwing heeft op den 15den April l.l. plaats gevonden in het Paleis van Justitie te Assen, nadat het lijkje op den 13den April te Hoogersmilde, ten huize van HARM ALBERTS KLAASSEN, meester van de beklaagde, gevonden is, liggende geheel naakt, benevens de geheele nageboorte, in een houten bak of wieg. Nadat de medici de schouwing hebben gedaan, hebben zij zich de volgende vragen ter beantwoording voorgesteld: I. Was de vrucht rijp en voldragen? II. Welk was haar levenstijdperk? III. Was zij levensvatbaar? IV. Kwam zij dood of levend ter wereld? V. Wat was de oorzaak des doods? VI. Heeft eene misdadige hand tot den dood aanleiding gegeven? — Ieder dezer vragen werd aan een naauwkeurig onderzoek onderworpen en zijn zij tot de conclusie gekomen: I. Dat de vrucht niet rijp en onvoldragen was. II. Dat zij ouder was dan 32 en jonger

dan 40 weken; dat zij gelooven, dat de ouderdom meer naderde tot de 40ste, dan tot de 32ste week. III. Dat zij levensvatbaar was. IV. Dat zij levend is ter wereld gekomen. V. Dat de dood aan verstikking moet toegeschreven worden, en eindelijk VI. Dat uit de lijkschouwing niet bewezen kan worden, dat eene misdadige hand tot den dood aanleiding heeft gegeven. Op grond van dit verslag, en wegens gemis aan andere bewijsgronden, kon deze zaak niet voor den crimineleu regter gebragt worden. De Officier van Justitie requireerde, dat de regtbank de beklaagde, op grond van Art. 319 en 52 van het Wetboek van Strafregt, zal schuldig verklaren aan onwilligen manslag, door gebrek aan voorzorg, en haar diensvolgens zal veroordeelen tot eene gevangenisstraf voor den tijd van drie maanden tot twee jaren, eene geldboete van 25 tot 300 gulden, alsmede in de kosten. De regtbank nu overwegende, dat uit het onderzoek op de teregtzitting van den 22sten Junij niet wettig is gebleken, dat de beklaagde door gebrek aan voorzorg en achteloosheid den dood heeft teweeggebragt van haar kind, verklaart de schuld van de beklaagde niet te zijn bewezen, en spreekt haar dus vrij ter zake van de haar ten laste als onbewezen vermelde daadzaak.

Bij de beschouwing van dit geval blijft het in het duister verborgen hoedanig het kind, dat blijkens alle verschijnselen geademd, geleefd en dus zeer waarschijnlijk geschreeuwd moet hebben, gestorven is. Immers tijdens de barende in nood was, heeft zij haren huisheer, die tevens haar oom is, gezonden om iemand, die zich tot heelmeester ten platte lande en vroedmeester bekwaamde, ter haren bijstand te halen. Bij diens komst heeft de barende zich in eene zittende houding vóór het bed bevonden, terwijl hij en haar huisbaas bij het getuigenverhoor de verklaring afgelegd hebben, niets van den zwangeren toestand der beklaagde geweten te hebben, en zij dus, haar in die positie ziende zitten, in den hoek van den haard plaats hadden genomen. Na eene korte wijle, toen deze getuige omzag, merkte hij, dat zij op bed was gegaan, en hetzij getuige uit eigene beweging, hetzij nadat hij geroepen was, bij haar was gekomen, fluisterde de barende hem in, dat zij eene misse (abortus) had gehad, en dat de nageboorte nog niet weg was. Het kind, verklaarde deze getuige, lag in een bak of pot, staande op de beddeplank, en was reeds koud. Of de beklaagde nu bevallen is, tijdens haar heer den zoogenaamden vroedmeester heeft gehaald, of vóór dan op het bed, nadat beiden reeds aanwezig waren, is bij de behandeling der zaak niet tot zekerheid gekomen. De beklaagde verklaarde, dat dit op bed is gebeurd; beide getuigen verklaren, dat zij geen geluid van een pasgeboren kind afkomstig, hebben gehoord. Wanneer de laatsten nu naar waarheid getuigenis hebben afgelegd, dan zoude men het er meer moeten voor houden, dat de geboorte van het kind vóór de terugkomst van den huisbaas heeft plaats gehad. Is de beklaagde nu, volgens hare eigene verklaring, op bed bevallen, dan is het vreemd hoe getuigen in zulke nabijheid niets hebben gemerkt van het aanwezig zijn van een kind, dat toch, blijkens de volkomene ontwikkeling der longen, niet asphyctisch kon geboren zijn. Is zij echter bevallen vóór de terugkomst van haar huisbaas, dan moet er gedacht worden òf aan manslag hetzij met of zonder opzet, òf aan verwaarloozing. De beklaagde kon zich niet beroepen op onwetendheid of op mindere ondervinding, want het was niet de eerste, maar de derde maal, dat zij van een niet in echt geboren kind verlost is. Raadselachtig blijft het echter, indien er van den kant der beklaagde eenig opzet bestond, waarom zij, tijdens hare bevalling, om verloskundige hulp gezonden heeft. Ook in het verslag konden de deskundigen zich daarover niet bepaald verklaren. Bij de behandeling der vijfde vraag zeggen zij, dat twee punten, uit de lijkschouwing bij de beantwoording dezer vraag, in overweging moeten genomen worden: 1°. dat enkele plaatsen van het slijmvlies van het harde gehemelte eene paarschachtige kleur hadden aangenomen. 2°. dat aan beide wandbeenderen eene bijna omschrevene vaatopvulling aanwezig was, zoodat zij bijna het voorkomen hadden van vlekken. Het eerste dezer punten zoude den deskundigen mogelijk minder opgevallen zijn, ware het, dat meer dergelijke paarschkleurige vlekken aan het slijmvlies van mond en keelholte werden waargenomen. Aan die slijmvliezen toch was nergens daar ter plaatse ontbinding te bespeuren. De kenmerken echter missende van uitstorting van bloed, durven zij daaraan geen groot gewigt hechten; zij durven echter ook niet beslissen, of eene drukking op die plaats, gedurende het leven, geene aanleiding zoude kunnen gegeven hebben tot eene spoedige ontbinding na den dood. Er missen hier kenteekenen, waaruit men zoude kunnen besluiten, dat mond en neus gesloten werden voor den toegang der dampkringslucht. De mogelijkheid echter zoude, in weerwil van het ontbreken dier teekenen, niet kunnen ontkend worden. Zoo zouden vingers in de mondholte van het kind kunnen gebragt zijn, een vermoeden, dat men zoude kunnen opperen, wegens de aanwezigheid van eenig bloedig slijm onder de tong, en met het overige gedeelte der hand zoude men mond en neus kunnen gesloten hebben. Ook het ander punt, dat aan beide wandbeenderen eene bijna omschrevene vaatopvulling aanwezig was, heeft tot het waarderen daarvan veel zwarigheid. Om dit punt op te helderen, zoude men kunnen vragen: Is die vaatopvulling het gevolg eener in- of eener uitwendige oorzaak? Met andere woorden is de congestie, waaraan meest alle deelen van hersenen en bekkeneel leden, de uitsluitende oorzaak, dat de vaatopvulling op die beide bijna tegenovergestelde plaatsen meer intensief, en als het ware bijna omschreven is. Of kan eene drukking, uitwendig aangebragt, de oorzaak geweest zijn, dat er een meerdere toevloed van bloed naar die plaats is ontstaan. Beide gevallen stellen zij mogelijk, en tegen beiden hebben zij bezwaren. Tegen het eerste hebben zij dit bezwaar, dat zij niet begrijpen kunnen, hoe de vaatopvulling van een vlies, dat de uitwendige oppervlakte der wandbeenderen bedekt, door deze oorzaak alleen zóó intensief kan worden, als vormende bijna vlekken.

Tegen het ander, omdat zij aan de, dezè plaatsen bedekkende, huid en weeke deelen, ieder teeken van uitwendig àangebragte drukking missen. Het getuigenverhoor (voor den regter-commissaris) en de verklaring van de beschuldigde gewagen, dat de beschuldigde voor het bed in eene zittende houding was of is bevallen, dat zij onder zich of naast zich had staan een waterpot, nu zoude het mogelijk kunnen zijn, dat het hoofd des kinds in dien stand der barende gedrukt is kunnen worden, dat namelijk de corresponderende plaatsen, waar de vaatopvulling aan de wandbeenderen bestaat, gedrukt werden tusschen den rand des waterpots en de billen der barende, en dat die drukking bij mogelijke afsluiting der dampkringslucht van mond- en neusholte, welke afsluiting eene der aanleidende oorzaken kan daarstellen van den dood door verstikking, de oorzaak was van eene meerdere en omschrevene vaatopvulling op de aangewezene plaatsen. Zij stellen het dus niet onmogelijk dat in de afsluiting van mond- en neusholte, tegelijk met eene, ofschoon ligte drukking aan het hoofd de aanleidende oorzaak kan gezocht worden van den dood des kinds. Zij kunnen echter bij gemis van de noodige bewijsgronden, niet bepalen of eene misdadige hand of geweld aanleiding heeft gegeven tot den dood des kinds.

Het tweede vonnis betreft de zaak van den Heer L. E., apotheker te Meppel. Men zal zich herinneren op welke ongelukkige en noodlottige wijze de Heer E., een eijerlepeltje vol cyanetum kalicum, meenende dat het pulvis aerophorus was, aan zijne echtgenoote tegen vomituritio heeft toegediend; hoe hij daardoor de oorzaak werd, dat zijne teeder beminde gad e in slechts weinige oogenblikken onderparalytische verschijnselen den laatsten adem uitblies. Het openbaar ministerie heeft aan deze zaak gevolg gegeven, en behandeld op de teregtzetting van den 29 Junij j.l. Uit het getuigenverhoor, waaronder twee geneeskundigen en uit de bekentenis van den beklaagde is gebleken, dat het feit werkelijk is geschied, dat op getuigenis der geneeskundigen de daad ongetwijfeld aan het toedienen van het vergif moet toegeschreven worden, dat het fleschje, waarin het vergif was, onder de overige fleschen stond en niet op eene afgeslotene plaats; dat de beklaagde door het lezen der etiquette zich niet had overtuigd, van hetgeen zich in zijn fleschje bevond, maar dat hij is afgegaan op het gezegde van zijn bediende, dat het gevraagde geneesmiddel zoude zijn in de vijfde flesch, en dat hij toen de zesde flesch in plaats van de vijfde had genomen ten gevolge van mistasting, doordien de eerste flesch eenigzins verborgen achter een pilaar stond. Op grond van het wettig bewezene der daadzaak, daarstellende het wanbedrijf van onwilligen manslag vereenigde de regtbank zich met het genomen requisitoir van den officier van justitie, en veroordeelde den schuldigverklaarde op grond van Art. 319 en 52 van het wetboek van strafregt tot eene gevangenisstraf in een huis van correctie voor den tijd van drie maanden en eene boete van 25 gulden, alsmede in de kosten van het geding.

BIBLIOGRAPHIE.

J. Falret: Récherches sur la folie paralytique, ou les diverses paralysies générales. fr. 10. Paris, 1853, Imp. de Rignoux.

H. O. Cox: Catalogi Codicum manuscriptorum bibliothecae Bodleyanae, Pars prima, recensionem Codicum Graecorum continens. Oxfordiae, 1853, Palmer. 22 s.

S. J. van Heekeren: De operatione rhinoplastica. Bonn, 1853, Marcus. 1½ thl.

K. B. Reichert: Die monogene Fortpflanzung. Dorpat, 1853, Glaeser. 1⅓ thl.

E. Reissner: Nonnullae de hominis mammaliumque pilis. Dorpati, 1853, Glaeser. 24 ngr.

P. Kadner: Die Diaetetik in ihre Heilbeziehungen zum Kranksein nebst Grundlinien einer einfachen rationellen diaetet. Heilverfahrens. Leipzig, 1853, Matthes. ⅙ thl.

F. Keber: De spermatozoörum introitu in ovula. Regiomontii, 1853, Borntraeger. 3 thl.

O. H. With: Das Ohrentönen and die nervöse Schwerhörigkeit. Altona, 1853, Wendeborn. 12 ngr.

J. Döringer: Bemerkungen über das wahre Wesen u. e. naturgemässe Behandlung der Bleichsucht. Nordhausen, 1853, Büchting. 6 ngr.

Klencke: Die patentirte electro-magnetische Inductions Machine von Danckwerth u. Sohn in Hannover; ihre physiol. u. therapeut. Wirkungen. Leipzig, 1853, Kollmann ¼ thl.

A. de Bary: Untersuchungen über die Brandpilz und die durch sie verursachten Krankheiten der Pflanzen. Berlin, 1853, Müller. ⅓ thl.

J. H. G. Zwank: Hysterophor, ein aus eine ganz neuen Idee hervorgegangenen Apparat gegen Prolapsus uteri et vaginae. Hamburg, 1853, Nestler u. Mell. 3 ngr.

F. Küchenmeister: Ueber Cestoden im allgemeinen u. die des Menschen insbesondere. Zittau, 1853, Pahl. 2 thl.

F. A. M. F. v. Ritgen: Das alterswidrig gebaute Frauenbecken nebst Vorschlag einer ständigen Buchstaben-bezeichnung der Beckenmaasse. Giessen, 1853, Ferber. 2 thl.

The obstetrical works of Dr. Percival Willoughby. Warwick, 1853, H. F. Cooke and Son. 1 p. st. 1 st.

A. B. Garrod: A new work on Materia medica and Therapeutics. London, 1853, Wilson and Maberly.

J. Forbes: Memorandums made in Ireland in the Autumn of 1852. II vol. London 1853, Smith, Elder and Co. 21 s.

B. van Oven: On the Decline of Life in Health and Disease, being a Attempt to investigate the Causes of Longevity and the best means of attaining a healthful old age. London 1853, J. Churchill, 10 s. 6d.

J. G. Davey: On the nature and proximate cause of insanity. London 1853, John Churchill. 1 s.

J. F. Hester: On a New Method of Managing Fractures. London, 1853, J. Churchill. 1 s.

W. Hinds: The Harmonies of Physical Science in relation to the higher sentiments. London 1853, J. Churchill. 5 s.

T. J. Ashton: A Treatise on the Diseases, Injuries and Malformations of the Rectum and Anus. London 1853, J. Churchill.

J. Veitch: Essays on mental Derangement. London 1853, S. Highley and Son.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 23 JULIJ 1853. 30.

KLINIEK.

GRAVIDITAS EXTRA-UTERINA, DOORBORING VAN HET RECTUM EN ONTLASTING VAN DE VRUCHT DOOR DEN ENDELDARM,

door Dr. J. M. FUCHS.

Mejufvr. K., oud 33 jaren, van tengeren ligchaamsbouw en tot eene familie behoorende, waarvan enkele leden ten gevolge van phthisis pulmonum overleden waren, had gedurende haar 10jarig huwelijk geregeld den maandelijkschen stondenvloed gehad en dus nimmer aan het bestaan van zwangerschap getwijfeld. Nadat zij op den gewonen tijd in Julij 1852 weder gemenstrueerd had, in Augustus, September en October echter de menstruatie niet plaats vond en zij bovendien over eenig onwèlzijn (malaise, ligte buikpijnen, winden, gevoel van volheid in den buik, trage ontlasting) klaagde, kwam men op het vermoeden van het bestaan eener zwangerschap. Opzetting van het lijf of eenige verandering in de borsten had zij evenwel ten dien tijde niet opgemerkt. In de laatste dagen van October werd ik geroepen, daar zij toen aan hevige buikpijnen leed, die zich over den geheelen buik uitstrekten, over misselijkheid, walging en trage ontlasting klaagde en sterk febriciteerde, terwijl handen en voeten ijs koud en met kleverig zweet bedekt waren. Het gelukte mij door plaatselijke bloedontlasting, poeders met calomel en opium, clysmata, enz. deze verschijnselen van peritonitis tot bedaren te brengen, die echter op den 9 November zich weder in hevigeren graad vertoonden; de pijn was wederom in den geheelen buik gezeteld en werd door de minste drukking vermeerderd; ook nu was ik gelukkig genoeg weder na verloop van 3 à 4 dagen beterschap te erlangen; gedurende dien tijd was er eenige bruine, roode vloeistof per vaginam ontlast geworden. Nadat de hevigste pijnen bedaard waren en een meer naauwkeurig onderzoek mogelijk was, meende ik boven de symph. pubis eenige zwelling te bespeuren, die, gedrukt wordende, hevige pijn veroorzaakte; voortdurend toch klaagde de patiente over eenige pijnlijkheid of eene spanning in den onderbuik en wel bepaaldelijk in de regter zijde (in de liesstreek), welke haar echter niet zeer lastig waren en welke verschijnselen na plaatselijke bloedontlastingen per hirudines en aanwending van een vesicatorium op de pijnlijke plaats zoodanig verminderden, dat zij in het begin van December hare gewone huisselijke bezigheden weder hervatten kon en zich weder geheel hersteld en gezond beschouwde. Omstreeks dien tijd had wederom coïtus plaats. Op het laatst van genoemde maand echter leed zij veel aan maagpijn, hydremesis en had doorgaans trage ontlasting. Deze verschijnselen bleven met eenige tusschenpoozing aanhouden tot Januarij, toen zich daarbij koorts voegde, die gewoonlijk in den morgen aanving (althans heviger werd) en soms door ligte koude voorafgegaan en met meerdere pijn in de maag streek vergezeld ging. Poeders met chinine et acetas morphii bragten verligting te weeg en gedurende de maand Februarij voelde de vrouw zich vrij wel en had zelfs tegen het einde der maand wederom hare menses gehad, die in de laatst vorige maanden zich niet vertoond hadden. De turgescentie der mamschijven trok toen mijne aandacht en ik vernam op mijne aanvrage, dat soms pijnen zich tot den oksel uitstrekkende daarin werden gevoeld. Bij de bezigtiging bleek het, dat de areola breeder van omvang en bruiner van kleur was; ook liet zich eenig vocht uit den tepel drukken; de buik was echter niet opgezet

(misschien een weinig in breedte toegenomen), ofschoon er bij voortduring geklaagd werd over gevoel van volheid in den buik, vooral merkbaar als de vrouw ging zitten, drukking in de regter liesstreek, soms pijn in de regter dij, nu en dan moeijelijke en spaarzame urineloozing, terwijl de ontlasting aanhoudend door zachte purgantia moest bevorderd worden. In Maart keerden de menses niet terug en bleven de overige verschijnselen onveranderd; bij het onderzoek per vaginam op het einde dier maand verrigt, meende men dat er ligte retroversio uteri bestond; het collum was eenigzins naar boven en voren gedrongen; omtrent zwangerschap konde echter niets bepaald worden. In April begon de patiente te hoesten, kreeg aanhoudende hevige koorts, die nu eens met braking, dan weder met globus hystericus of met hik vergezeld ging. De tong was daarbij zeer rood, glad en gevoelig en kwam er tegen het einde der maand diarrhoea bij. Ik verzocht den 29 April Prof. SCHNEEVOOGT de patiente met mij te gaan zien. Het onderzoek leverde toen betrekkelijk den buik en de buiksingewanden niets opmerkelijks op; de exploratie per anum en per vaginam werd verrigt en bij het laatste bevonden, dat het collum uteri naar boven en voren verdrongen was en het achterste labium van den hals eenigzins verlengd en verdikt was; in het laquear vaginae was eene ronde zwelling te voelen. Bij de percussie werd eenige matheid in de regter thorax-helft onder het sleutelbeen gevonden en was de respiratie aldaar niet zoo sterk als in de linker zijde. Na een paar dagen, gedurende welke de patiente veel last had gehad van tenesmi, nu eens met dunneren, dan weder met harderen stoelgang en er ook prolapsus ani was gevolgd, zeide zij, dat zij bij de pogingen tot ontlasting iets scherps in den anus voelde prikken; daarbij liet de patiente ons een stuk zien, dat zij per anum kwijt was geraakt en dat veel op een bloedvat geleek. Bij het onderzoek, den 9 Mei per anum door Prof. S. in het werk gesteld, bleek het, dat de vrouw regt had, want er werd ter hoogte van 5 à 6 centimeters in het rectum een hard, beenachtig, bol ligchaam ontdekt, dat na kanteling er uitgehaald zijnde, bleek een os frontis te zijn. Het werd door een tweede gevolgd, terwijl er bij herhaalde exploratie nog meerdere beenderen gevonden werden. Men stelde zich hiermede en met de diagnose van graviditas extra-uterina voorloopig tevreden en beproefde door middel van clysmata en zachte laxantia den afgang van andere beenderen te bevorderen of enkele met den vinger te verwijderen. Op deze wijze werden eenige schedelbeenderen, sommige aangezigtsbeenderen en later eenige ribben, een schouderblad, eene fibula ontlast. Op den 21 Mei den vinger weder in het rectum invoerende, ontdekte ik ter hoogte van ongeveer 8 à 9 centimeters in de regter achterzijde in de rigting der symphysis sacro-iliaca eene opening van 3 à 4 centimeters (diameter), waar aan den zachten, dikken, gezwollen rand eenige scherpe beenpunten uitstaken. Met eenige inspanning gelukte het mij een stukje been te vatten, dat aan eene weeke massa verbonden was en na eenige zachte trekking kwam de tronk, waaraan de twee onderste ledematen en de l. bovenste extremiteit nog vastgehecht waren, te voorschijn.

De lengte der geheele wervelkolom met het heiligbeen bedraagt 13 centimeters; de wervelen zijn nog niet gesloten, maar bestaan nog uit afzonderlijke bogen; aan de linker zijde zijn de ribben voor het grootste gedeelte aanwezig; de regter ribben zijn alle reeds vroeger ontlast; aan de voorzijde bevonden zich de longen en het hart. Ook van de buiksingewanden kan men nog zeer goed enkele deelen onderscheiden, als dunne darmen, blaas enz.; een gedeelte der buikbekleedselen is nog aan de onderste helft aanwezig. Van boven aan den tronk bevond zich nog een gedeelte huid van den schedel, waarin zich het achterhoofdsbeen bevond en waar verder nog aan de eene zijde de gehoorbeentjes zijn aan te wijzen; de extremiteiten zijn nog met spiermassa's bekleed. Uit de lengte van den tronk, de verhouding der bovenste en onderste ledematen, de grootte der schedelbeenderen enz. meenen wij te mogen besluiten, dat het eene vrucht van circa 6 maanden was. Later werd nog een wandbeen uitgehaald, doch het gelukte tot nu toe nog niet het andere wandbeen, dat sterk geënclaveerd

bleek te zijn, van den wand der holte, waarin zich de overige deelen hadden bevonden, los te maken en te extraheren.

Het bleek verder, dat dit been eene plooi van den achterwand der scheede naar voren had gedrongen en dus in de vagina uitstak; de ronde zwelling, die vroeger als de fundus uteri was beschouwd geworden, was thans verdwenen. De labia van het collum uteri waren niet meer ongelijk noch gezwollen; tusschen het collum en de plooi, die door het beenstuk was voortgedreven, voelde men de pulsatie eener slagader. De nabijheid dezer slagader, de onzekerheid omtrent de wijze van aanhechting en verbinding van het beenstuk met andere deelen weêrhield ons, na meermalen vruchteloos in het werk gestelde pogingen, verder te beproeven dit (en mogelijk nog andere) beenstukken met de hand te verwijderen.

De vrouw herstelde intusschen, de koorts verdween langzamerhand, de tong verloor hare roode kleur en gladheid, het eten werd gemakkelijk verdragen, de krachten namen allengs toe terwijl het hoesten en de overige verschijnselen onder eene demulcerende behandeling geheel weken. De stondenvloed keerde den 17 Junij 1853 terug.

Het ei waarvan wij de geschiedenis medegedeelden en waaruit zich de vrucht ontwikkelde die later per anum werd verwijderd, deed ons meermalen aan het ei van Columbus denken. Na het medegedeelde is er wel geen twijfel aan of ieder ziet in dit geval een vrij geregeld beloop eener graviditas extra-uterina, wier verschijnselen niet te miskennen waren: ophouden der menstruatie in Julij, als het begin der zwangerschap; verschijnselen van peritonitis na eenigen tijd, in October, door de aanwezigheid vermoedelijk van het vreemde ligchaam, waarvan het aanzijn verder als de oorzaak der moeijelijke urine- en drek-ontlasting, alsmede der drukking in de r. liesstreek en der pijnen in de dij mag aangemerkt worden; turgescentie der mamschijven na de 7e maand sedert het ophouden der menstruatie in Julij 1852 en eindelijk hetgeen allen twijfel wegneemt, het te voorschijn komen door eene opening in den endeldarm van onderscheidene beenderen der aanwezige vrucht in de maanden Mei en Junij.

Wij moeten echter bekennen, dat wij eerst door dit laatste verschijnsel den sleutel kregen ter ontraadseling van al het voorafgegane. Wel had het wegblijven der menstruatie in de twee eerste maanden bij ons het vermoeden doen ontstaan van graviditeit, maar toen in October en November zich de verschijnselen van peritonitis voordeden en zich kort daarna eenige bruinroode vloeistof uit de vagina ontlastte, meenden wij, omdat overigens alle verschijnselen ontbraken, — toename nl. van den omvang van den buik, de opzetting der borsten enz. — het bestaan van zwangerschap te moeten opgeven. De geringe zwelling die toen boven de pubis terugbleef; de spanning en het gevoel van volheid in de regter zijde van den onderbuik, waarover de patiente klaagde, meenden wij te mogen toeschrijven aan de gevolgen der ontsteking die waarschijnlijk ook in den uterus en het regter ovarium zoude gezeteld hebben. Dat de menstruatie wegbleef, kwam ons, na het doorstaan van zulk eene hevige ziekte niet vreemd voor. De klagten over maagpijn, braking enz. waaraan de patiente in December leed, konden wij met het voorafgegane en de welligt nog steeds voortdurende chronische metritis zeer wel in verband brengen, terwijl het typische dat later tegelijk met meerdere koorts duidelijk uitgedrukt was, ons aan febr. intermittens deed denken. De gunstige werking van het Chinine weêrsprak dit vermoeden niet. In Februarij keerde de stondenvloed terug en werd de vermeerdering in omvang der borsten merkelijk zigtbaar en werd de verandering rondom den tepel opgemerkt. Wij vernamen toen dat in December, gedurende het tijdperk der reconvalescentie, de zwakke vrouw (!) wederom omgang met haren man had gehad en meenden toen zwangerschap als gevolg daarvan te mogen aannemen. Dat evenwel in Februarij de menstruatie plaats had gehad verhinderde ons niet dit vermoeden uit te spreken, daar het toch wel meermalen gebeurt, dat dit in de eerste 2 of 3 maanden der zwangerschap en zelfs later nog plaats heeft. De exploratie per vaginam in Maart

gaf daaromtrent geene zekerheid: de koorts met hoesten vergezeld en eenige andere zenuwachtige verschijnselen, gevoegd bij het haereditaire moment en de doffere percussie in de regter subclaviculaarstreek deden in April vrees ontstaan voor tuberculose; het onderzoek zoowel per vaginam als per anum toen in het werk gesteld, leerde omtrent den toestand van den uterus het vermelde en leidde ook toen nog niet tot het denkbeeld eener graviditas abdominalis, die eerst later bleek toen de ossa frontis voor den dag kwamen en later door de overige beenderen gevolgd werden.

Vreemd mag het zeker schijnen dat de aanwezigheid van een ligchaam, van dien omvang (circa 2 mansvuisten) niet door palpatie noch door het inwendig onderzoek is herkend geworden. Wel is a posteriori de zwelling boven de pubis waarschijnlijk daaraan toe te schrijven geweest en bleek het dat de zwelling die in het laquear vaginae bestond door het hoofd der vrucht werd veroorzaakt; van den tronk echter of ledematen konde men niets bespeuren, zelfs niet bij het onderzoek per anum, hetgeen misschien, maar toch niet alleen, kan toegeschreven worden aan eene meerdere zwelling van de mucosa intestini recti (er waren toch prolapsus ani, tenesmi enz. korten tijd voor het onderzoek voorafgegaan) en ophooping van faeces aldaar, waardoor het resultaat niet zoo zuiver konde zijn. Wij zouden eerder geneigd zijn aan te nemen dat de plaatsing der vrucht de voorname oorzaak was, waardoor hare tegenwoordigheid werd miskend. De vrucht toch schijnt gelegen te hebben met het regter achtergedeelte des schedels (regter wandbeen dat nog bleef zitten en een gedeelte van het achterhoofdsbeen) in de plica Douglassii tegen den achterwand der scheede en den uterus eenigzins naar voren ombuigende, terwijl de tronk gedeeltelijk in het kleine, gedeeltelijk in het groote bekken in de rigting der linea innominata lag. De zwelling in de vagina waargenomen, de spanning en volheid in de regter onderbuiksstreek, de drukking op de regter lies, de pijnen in de regter dij geven eenigen steun aan dit vermoeden, dat niet tegengesproken wordt door de plaats waar de opening in het rectum zich later liet gevoelen en door het te voorschijn komen der ossa frontis die bij zulk eene ligging het eerst (althans waarschijnlijk) moesten uitgedreven worden. Mag men onze vooronderstelling als waar aannemen, dan is het minder te verwonderen, dat het uitwendig onderzoek niets bepaalds opleverde omtrent het aanwezig zijn van een vreemd ligchaam, terwijl het ook duidelijk wordt, waarom het onderzoek per anum geene opheldering gaf, vooral als men bij het reeds aangevoerde in aanmerking neemt, dat dit onderzoek verrigt werd op een tijdstip, toen, zoo als later bleek, de vrucht reeds gedeeltelijk in ontbinding was overgegaan en de verschillende beenderen van den schedel uit hun verband los waren geraakt, waardoor het volumen derhalve kleiner was geworden.

Of verder de vrucht zich primitief in de holte van het peritonaeum heeft ontwikkeld, dan wel, of de graviditas abdominalis een secundaire toestand was, ontstaan, nadat het eitje zich eerst, het zij in de tuba of in het ovarium had vastgehecht en later door opvolgende scheuring in de holte van het peritonaeum was geraakt, is moeijelijk met zekerheid te beslissen; het waarschijnlijkst echter is het, dat het eitje zich hetzij in de tuba, hetzij in het ovarium het eerst heeft ontwikkeld, dat later scheuring is gevolgd van het bevattende deel, waardoor de vrucht in het cavum peritonaei is geraakt, en welk tijdstip van scheuring wij zouden gelooven plaats gehad te hebben in de maand October, toen het eerst de hevige verschijnselen van peritonitis zich vertoonden.

Gelukkig voor de vrouw, die in het leven bleef, laat zich daaromtrent, zoo als gezegd is, niets met zekerheid bepalen. Wat gewoonlijk bij graviditas extra-uterina geschiedt, het op het normale einde der zwangerschap afgestooten worden der in den uterus zich gevormd hebbende decidua, hetgeen meestal met barensweeën gepaard gaat, werd hier niet waargenomen; alleen mag de vermeerderde toename der borsten en de beginnende zogafscheiding tot de gevolgtrekking leiden, dat het einde der zwangerschap naderde. Mag men dus aannemen, dat in dit geval zich, gelijk gewoonlijk, hetzij de zwangerschap

eene baarmoederlijke of buitenbaarmoederlijke wezen moge, eene decidua gevormd hebbe, dan moet deze waarschijnlijk door resorbtie verdwenen zijn, zoo zij niet alreeds onbemerkt was uitgedreven met de bruinroode vloeistof, die in November per vaginam werd ontlast.

Ook van placenta enz. hebben wij niets kunnen ontdekken.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

PROEFNEMINGEN BETREFFENDE DE VERRIGTINGEN VAN DE LEVER. — Nadat MOLESCHOTT vroeger (zie Jaarg. II, blz. 275) kikvorschen, waar de lever uitgesneden was, gebruikt had om te bewijzen, dat de gal niet in het bloed, doch in de lever bereid wordt, heeft hij nieuwe proefnemingen met zulke van lever beroofde dieren, tot beantwoording van eenige andere vraagstukken betreffende de rol, die dit orgaan in het dierlijk organisme vervult, doen dienen. Wanneer de hypothese van LIEBIG juist is, dat de gal, waarvan een groot deel uit het darmkanaal door de bloedvaten wordt opgenomen, een overgangsvorm is van sommige bestanddeelen des ligchaams tot koolzuur en water, dan moeten, zoo redeneerde M., kikvorschen zonder lever op een gelijk ligchaamsgewigt en in gelijke tijdseenheden, minder koolzuur uitademen dan kikvorschen, die zich in hunnen normalen toestand bevinden. Hij vond inderdaad door zijne proefnemingen, dat, terwijl de laatsten op 100 grm. van hun gewigt in 24 uren gemiddeld (uit 16 proeven) 430.5 milligr. koolzuur uitademden, kikvorschen, waar bij de lever had geëxtirpeerd in denzelfden tijd op 100 grm., gemiddeld (uit 25 proeven) 192 milligr. koolzuur leverden, zoodat het koolzuur, door dieren zonder lever voortgebragt, tot dat door gezonde uitgeademd zich verhield als 1: 2.24. Hij nam bij deze proefnemingen tevens waar, dat de kikvorschen des te minder koolzuur uitademden, hoe langer zij het verlies van hunne lever reeds overleefd hadden. Hetzelfde resultaat werd verkregen, wanneer hij zorg droeg, om dieren van hetzelfde geslacht, van nagenoeg dezelfde grootte, en dagelijks met versch water uit dezelfde bron voorzien, aan de proefnemingen te onderwerpen, zoodat men kan aannemen, dat kikvorschen in hun normalen toestand, op een gelijk ligchaamsgewigt tweemaal zoo veel koolzuur leveren, als van lever beroofde dieren. Daar echter, ten minste bij zoogdieren, slechts een klein gedeelte van de uitgeademde koolstof uit die van de afgescheiden gal kan afgeleid worden, zoo meent M. te mogen aannemen, dat de verminderde koolzuurexpiratie voor een deel aan eene verminderde oxydatie bij dieren, waar de lever is uitgesneden, toe te schrijven is, waarmede hij het door hem waargenomen voorkomen van acid. oxalicum in het spiervleesch en de excrementen van zulke dieren in verband brengt. Eene vermindering van de uitgeademde hoeveelheid koolzuur heeft ook plaats, wanneer men bij kikvorschen de milt uitsnijdt zoodat deze hoeveelheid bij van milt beroofde dieren tot die bij gezonde zich verhield als 1: 1.39. Verder bleek uit eene reeks van proefnemingen, waartoe alleen mannetjes gebezigd werden, en uit eene andere, waar uitsluitend wijfjes werden gebruikt, dat het door de eersten geleverde koolzuur tot dat van de laatsten stond als 1.19: 1, zoodat gelijke gewigtsdeelen van de mannelijke kikvorschen in denzelfden tijd bijna ⅕ meer koolzuur uitademen dan de wijfjes, hetgeen de opgaven van ANDRAL en GAVARRET, betreffende het onderscheid tusschen beide geslachten, bij den mensch bevestigt. Vergelijkende proefnemingen tusschen in gedestilleerd water zonder eenig voedsel bewaarde, gezonde en van lever beroofde dieren, leerden, dat de laatsten dagelijks veel minder aan gewigt verloren dan de eersten, ja zelfs sommige dagen eene vermeerdering van gewigt aantoonden, welke zich slechts uit opname van water laat verklaren; dit vermeerderd watergehalte van het ligchaam is echter niet voldoende, om de verminderde koolzuurontwikkeling bij deze dieren te verklaren. Hoewel na het aangevoerde te verwachten was, dat bij de aanzienlijke vermindering der koolzuuruitademing na de uitsnijding van lever of milt, ook eene afname van de temperatuur des ligchaams bij zulke dieren zou waargenomen worden, vond M., dat hier de warmtegraad niet van die van gezonde kikvorschen verschilde. Bij eene warmte van het omringende water van 16° C. overtreft de temperatuur der kikvorschen die van het water gemiddeld 0.22° C.

In het bloed van kikvorschen met geëxtirpeerde lever komt, volgens M., een buitengewoon aantal kleurlooze ligchaampjes voor. Een groote menigte zoo naauwkeurig mogelijke tellingen leerde hem, dat in het bloed uit het hart van deze dieren gemiddeld op 1 kleurloos bloedligchaampje 2.24 gekleurde aangetroffen werden, terwijl hij en DONDERS vroeger bij gezonde kikvorschen deze verhouding als 1: 8 gevonden hadden. In de buikholte bij dezelfde dieren vond hij de verhouding der kleurlooze tot de roode ligchaampjes als 1: 3.13, in het bloed van den panniculus adiposus als 1: 3.82, in het bloed der milt als 1: 0.63, terwijl zij in dit laatste bij gezonde dieren als 1: 1.37 bleek te zijn. In het algemeen kan men dus stellen, dat van lever beroofde kikvorschen in het bloed van verschillende ligchaamsdeelen op 1 kleurloos ligchaampje 2½ maal minder gekleurde, dan de normale dieren bevatten, en men kan den toestand van de kikvorschen, na de uitsnijding van de lever, met den naam van chlorosis bestempelen. Uit alle deze waarnemingen besluit M. dat, gelijk reeds door LEHMANN was aangenomen, de lever een orgaan is, waarin de verandering van kleurlooze bloedligchaampjes in roode aanmerkelijk bevorderd wordt, ofschoon hij daarom niet aanneemt, dat deze verandering alleen in

de lever zou plaats hebben. Wanneer bij kikvorschen de milt uitgesneden was, nam daarentegen de hoeveelheid kleurlooze ligchaampjes in het bloed niet toe, doch was zelfs in geringe mate vermeerderd, zoodat (gemiddeld uit 22 proeven) op 1 kleurloos ligchaampje 9 gekleurde werden gevonden. Dit bewijst, dat men de verminderde uitademing van koolzuur bij kikvorschen zonder lever niet aan de vermindering hunner roode bloedligchaampjes mag toeschrijven; want ook dieren, waar alleen de milt is weggenomen, expireren minder koolzuur, en hier is het aantal dezer bloedligchaampjes grooter dan dat der ongekleurde. M. vond het bloed van kikvorschen, die hun lever verloren hadden, en waar dus de vorming van gekleurde bloedligchaampjes vertraagd was, bijzonder geschikt om de ontwikkelingstrappen tusschen deze en de kleurlooze ligchaampjes waar te nemen. Hij zag de kernen dezer laatsten zich tot 2—3 kleinere en deze tot korreltjes verdeelen, welke korreltjes gekleurd en later opgelost worden, waardoor gekleurde kernlooze cellen ontstaan. Tegelijk gaat de ronde vorm der ongekleurde in den elliptischen der gekleurde over; dit geschiedt zoowel vóor als na de splijting van de kern. M. ontkent, dat de roode bloedligchaampjes bij kikvorschen eene kern bezitten, waarvan men zich, volgens hem, kan overtuigen, wanneer men deze ligchaampjes zonder reagentia en zonder toetreden van lucht onderzoekt; wat men als kern beschreven heeft, is niets dan een product van stolling, een lijkverschijnsel, dat zich te eerder openbaart, naarmate men de lucht meer vrijen toegang tot het bloed verschaft. Eindelijk vond M. bij zijne kikvorschen de meening van BERNARD en LEHMANN bevestigd, dat de suiker, die door deze en verscheidene andere waarnemers in de lever van den mensch en vele diersoorten gevonden is, in dit orgaan, en niet in het bloed gevormd wordt, daar hij bij van lever beroofde kikvorschen, zelfs 2—3 weken na de operatie, noch in het bloed, noch in de spieren, noch in het maagsap, noch in de urine, noch in het water, waarin 26 zulke dieren gedurende 48 uren vertoefden, suiker kon aantoonen. (MÜLLER'S *Archiv.* 1853, N°. 1).

GELIJKTIJDIG GEBRUIK VAN TWEE NAALDEN BIJ OOGOPERATIEN. — Door W. BOWMAN is onlangs voorgesteld, om bij sommige oogoperatiën gelijktijdig twee naalden te gebruiken, die men, op verschillende plaatsen door het oog gestoken, te zamen laat werken op schijnvliezen, de ondoorschijnende lenskapsel, of op de iris of onder zekere omstandigheden ook op de krystallens zelf. Deze wijze van opereren heeft, volgens B., verscheidene voordeelen. Ondoorschijnende gedeelten van de kapsel zijn dikwijls zeer taai, en wanneer zij aan het lig. suspensorium van de lens of den pupilrand der iris zijn vastgehecht, wijken zij, wegens de rekbaarheid dezer deelen, voor de naald terug, in plaats van gescheurd of doorgesneden te worden, zoodat de operateur het vlies te vergeefs voor het werktuig heen en weder beweegt, met gevaar van ernstige beleediging en opvolgende ontsteking van de processus ciliares of de iris. Twee naalden, die men van verschillende zijden van het hoornvlies of van de sclerotica met de capsula lentis in aanraking brengt, dienen elkander wederzijds tot steunpunt, en men kan de kapsel naar goedvinden openscheuren of insnijden. Zoo zij gereticuleerd is, kan men eene der naalden met hare bandvormige stroken omwikkelen en haar zoo vasthouden, in geval zij zeer taai mogt zijn. De naalden laten zich gewoonlijk volkomen goed gebruiken, wanneer men ze door tegenovergestelde punten van den rand der cornea inbrengt, terwijl, waar zulks mogelijk is, de pupil met atropine moet gedilateerd worden. Het is slechts zelden verkiesselijk, om eene der naalden door de sclerotica in te voeren. Daar beide handen van den operateur bezig zijn, moeten de oogleden door een helper of den ooglidhouder van ijzerdraad opengehouden worden. De instrumenten, die men hiertoe gebruikt, zijn de gewone kataraktnaald, waarvan de steel cylindrisch en van dien omvang is, dat zij zich gemakkelijk in de opening van het hoornvlies beweegt, de punt of regt en snijdend of ligt gebogen, naar gelang van omstandigheden. In geen geval is het noodig, het werktuig dieper dan een halve duim in te brengen: van deze lengte af kan dus de steel dikker zijn. Deze wijze van opereren stelt den chirurg in staat eene weeke iris in te snijden, zonder haar van hare punten van aanhechting af te scheuren en op andere wijzen het binnenste van het oog te kwetsen. BOWMAN heeft haar met goed gevolg aangewend bij de vorming van kunstmatige pupillen. (*The Lancet*, 11 Junij).

BOEKAANKONDIGING.

Verslag omtrent de ziekten van het hart en de groote vaten, waargenomen van 1 November 1851 tot 31 December 1852 in het Stede'ijk Ziekenhuis te Rotterdam, door Dr. F. J. I. SCHMIDT, tweeden Geneesheer aan die inrigting. Rotterdam, bij H. A. KRAMERS, 1853, bladz. 82 en II, met 2 uitslaande tabellen.

Bij de karigheid van zamenhangende mededeelingen uit onze hospitalen en clinica, is het eene ware verrassing een verslag in handen te krijgen van eene reeks van waargenomene ziektegevallen over een langer of korter tijdperk. Hoewel wij niet willen ontveinzen eenige teleurstelling te hebben ondervonden — niet over dit verslag, — maar omdat wij *meer* verwachtten uit het groote modelhospitaal van Nederland, omdat wij de hoop koesterden, dat de zoo geachte Geneeskundigen aan dat gesticht ons met jaarboeken van hetzelve zouden willen begiftigen, in navolging van onze Duitsche naburen (getuige de vroegere Annalen van FRICKE, de annalen van het Charité Ziekenhuis te Berlijn door WOLF c. a., van ZEIS te Dresden, van LANGE te Bamberg enz.). Gewis zou het den Nederlandschen lezer aangenaam geweest zijn met de zoo befaamde goede inrigting van dat ziekenhuis nader kennis te maken, eene afbeelding

van dat gesticht met den platten grond enz. te zien, hetgeen als inleiding had kunnen dienen voor de jaarboeken van een hospitaal, waar het noch aan zieken, noch aan kundige mannen schijnt te ontbreken, die op de hoogte van hun vak staan, en juist omdat zij niet op zich zelve moeten werkzaam zijn, en zelfs een bekwamen scheikundige ter beantwoording van zoöchemische vragen kunnen raadplegen, ter bevordering van klinische wetenschap veel kunnen bijdragen. Doch het zij verre van ons, hier een verwijt te willen uitspreken. Waarschijnlijk bestaan er ook voor het niet publiceren der annalen van het Rotterdamsch Stedelijk Ziekenhuis gewigtige redenen, en het is daarom, dat wij in dank ontvangen het verslag van den 2den geneesheer, over de met den 1sten geneesheer waargenomene ziekten van het hart en de groote vaten, loopende over een tijdsbestek van 13 maanden.

Maar waarom juist hartziekten? vroegen wij ons af. Waarom geene andere ziekten, waarbij de therapie eene minder treurige rol speelt? Want het is en blijft toch een pijnlijke indruk, wanneer wij bij onze dagelijksche visites de hartlijders telkens wederzien, wie het »haeret lateri lethalis arundo" op de smartelijke gelaatstrekken gegrift is, en zij ons met stil verwijtende blikken bijna hopeloos aanstaren, en bon sens genoeg hebben, om geen geloof aan onze schijnmixtuurtjes te hechten! Doch, het zij zoo! en wij begroeten het verslag als een teeken van adhaesie aan de goede zaak, aan de positive wetenschap, als eene medische geloofsbelijdenis, dubbel welkom in een tijd, waarin men moeite doet de oude, en wat nog erger is, de jonge medici diets te maken, dat anthropologisch phantaseren de kroon is van alle medische studie, dat al dat positief onderzoek, al dat percuteren, auscultеren, microscoperen, enz., enz., louter ijdele pronk en pure ostentatie is, terwijl de apostels dier leer niet schijnen te begrijpen, dat de ware anthropologie niets is, dan anatomie en physiologie in haren geheelen omvang, even als de ware philosophie slechts het inbegrip is dier zoo even vermelde wetenschappen, in verband met wis-, natuur- en scheikunde, en dat, hetgeen er nog overschiet, tot de rubriek behoort van gemoedelijke beuzelpraat en Ideologie.

Doch nu ad rem, tot ons verslag namelijk.

In eene inleiding geeft de Schr. zijne theorie der harttoonen. Hij heeft met vele anderen afstand gedaan van de SKODA'sche vier paar toonen, en vergenoegt zich tegenwoordig met twee paar (tricuspidaal en semilunaartoon in het regter, bicuspidaal en semilunaartoon in het linker hart). Of de hartspier zelve door hare zamentrekking of door hare wrijving met het bloed een toon kan geven, laat Schr. onbeslist. Niet de rhythmus wordt, volgens den Schr., omgekeerd bij den kamer- en slagadertoon, maar slechts het accent veranderd, zoodat bij den kamertoon het accent op den eersten, bij den slagadertoon het accent op den tweeden valt. Hij maakt dit aanschouwelijk door de teekens —ν en —ν′ (en dus geen jambus voor den tweeden toon). Ziektegevallen zijn, volgens den Schr., vooral in staat de juistheid dezer theorie der harttoonen en der accentuatie te staven. Waar de geruischen de toonen vervangen, zijn zij het sterkst boven de plaats, waar zij ontstaan en verflaauwen in evenredigheid der verwijdering van die plaats.

Schr., (en met hem de meeste klinische artsen) is dus weder teruggekeerd tot de aloude, orthodoxe leer der 4 harttoonen, met dat verschil, dat men ze sedert ROUANET als klapvliestoonen beschouwt. De geheele leer der hartziekten wordt hierdoor zeker eenvoudiger, en bij de onzekerheid, waarmede SKODA den tweeden toon ook in de kamers laat ontstaan, zou men haast gelooven, dat hij er zelf niet veel aan gelooft. Vooral de pathologische gevallen bewijzen, dat alle toonen klapvliestoonen zijn. Intusschen zijn er enkele gevallen, voor welke die theorie niet toereikt. Het zijn namelijk die, waar men bij onvoldoende sluiting der valv. semilunares aortae evenwel een helderen en krachtigen tweeden toon in het linker hart verneemt.

SKODA verhaalt zulk een geval te hebben waargenomen [1]). Dat er echter *spiergeruischen* in het hart kunnen voorkomen, hiervoor pleiten, gelijk Ref. meent, die gevallen van *endocarditis*, waar het endocardium der kamers met vezelstofafzettingen bedekt is, terwijl de valvulae tri-en bicuspidales geheel vrij zijn. In die gevallen begint de systole met een geruisch, dat aan de punt van het hart het sterkst is en met een toon eindigt. Op dit oogenblik heeft Ref. in het Milit. Hospitaal alhier zulk een geval van endocarditis van het linker hart onder behandeling.

In dit en in vele andere gevallen heeft zich Ref. kunnen overtuigen, dat de meening van NEGA [2]), die ook door den Schr. omhelsd wordt, de juiste is, dat namelijk de eerste toon der aorta en pulmonalis, de voortgeleide eerste kamertoon is; want men hoort een geruisch, dat b.v. den eersten toon vervangt, nog zeer duidelijk tot aan den arcus aortae, en soms nog in de carotides, hoewel flaauwer en minder geaccenuteerd. Even zoo kan men zich in de meeste pathologische gevallen overtuigen, dat de in de kamers hoorbare 2de toon de voortgeleide slagadertoon is.

De Schr. verhaalt nu 22 gevallen van ziekten van het hart en de groote vaten, (vier dier laatsten). De beschrijvingen zijn duidelijk en eenvoudig en behelzen voor het grootst gedeelte de toepassing der boven ontwikkelde grondbeginselen over het ontstaan van toonen en geruischen. Die gevallen zijn voor geen uittreksel vatbaar; zij zullen door een ieder, die gaarne eene degelijke observatie leest, met belangstelling worden nagegaan. Bij het 22ste geval, (een aneurysma dissecting) zullen wij echter een oogenblik stil staan, omdat het een punt van controversie geldt, dat Ref. toeschijnt nog verre van beslist te zijn. Het geval kwam voor bij een 15jarigen, vermagerden en tenger gebouwden, voor zijnen leeftijd slecht ontwikkelden kleêrmakersjongen, die bijna 10 maanden in het stedelijk

---

[1]) Abhandlung über Auscultation u. Percussion, 4 Auflage, pag. 189.

[2]) CASPER'S Wochenschrift, 1851, p. 42.

Ziekenhuis te R. verpleegd werd. Eenige jaren voor zijne opneming in het gesticht, te Breda wonende, leed hij veel aan buik- en lendepijnen en moeijelijke lozing eener dikke urine. Voor twee jaren op zekeren dag twee zware emmers water dragende, viel hij plotseling bewusteloos neêr, bleef lang buiten kennis en was na dien tijd niet weder gezond geweest. Vooral leed hij aan zware hoofdpijn, met gastrische verschijnselen gepaard; de habituële verstoptheid van den neus en de wijde pupillen hadden aan wormen doen denken; wormdrijvende middelen waren echter vruchteloos toegediend. Het meeste nut had men ondervonden van een seton in den hals, dien men hem lang had laten dragen. Pat. leed tevens aan *volkomene amaurose van het linker oog*, ten gevolge waarvan het gelaat eenigzins scheef getrokken was, (? Ref.) zonder dat er echter verlamming op eenig zenuwgebied bestond. Hij leed vervolgens aan aanvallen van zware hoofdpijn, die soms 8—14 dagen duurden, met algemeene, zeer veranderlijke pijnen, dyspeptische verschijnselen, braken en soms een comateusen toestand veroorzakende. In het eerst kwamen de aanvallen vrij geregeld om de maand, later geheel ongeregeld; daarbij verschijnselen van strangurie, pijn in de blaasstreek, de urine helder en zonder eiwit. De pols zeer klein en versneld 110—150, de hartwerking versterkt, de percussie wees hypertrophie van het hart aan, de toonen waren steeds normaal. In de laatste 3 maanden vóor zijnen dood werd ook het regter oog amaurotisch, met sterk aanhoudende hoofdpijn, zonder andere paralytische verschijnselen. Pat. zat voortdurend in eene voorovergebogene houding, en kon noch op den rug, noch op de zijde liggen, was benaauwd, had veel hinder van hartklopping, vermagerde sterk en had oedema faciei en pedum. Na dat den 25sten Aug. algemeene convulsiën ontstaan waren, die den volgenden dag aanhielden en met verlies van bewustzijn gepaard gingen, overleed hij den 26sten Aug. Bij de lijkopening vond men over het algemeen sterke, witgrijsachtige verweeking, vooral van den regter thalamus, het chiasma n. optic. den pons en het verlengde merg. De hersenpap was zeer arm aan vaten en bloed, in de hersenholten veel serum, de plexus chorioidei van beide zijdelingsche, en van de 3de hersenholte waren tot vinger dikke, gele, sterk gegranuleerde trossen veranderd, waarin geene cysten of colloïdbestanddeelen aanwezig waren, doch waarin de vaten door sterke ophooping van fibreus georganiseerde exsudaten zamengedrukt waren. De vaten aan de basis cerebri waren in hooge mate atheromateus en met verkalkingen bezaaid.

Ref. heeft deze ziektegeschiedenis met de lijkresultaten daarom geëxcerpeerd, om te doen uitkomen, dat hier waarlijk voldoende anatomische redenen in de hersenen bestonden, van het plotselijk verlies van bewustzijn, dat voor 2½ jaren bij het dragen van twee zware emmers water ontstaan was, en waarna amaurosis op het linker oog met scheven stand van het aangezigt en later op het regter oog terug bleef, met periodieke zware hoofdpijn — niet aan de scheuring der aorta, (waarvoor gelijk Ref. voorkomt, geen een bewijs bestaat), maar aan eene ouderwetsche omschrevene apoplexie in de regter zijdelingsche hersenholte toe te schrijven is, welke eene ontsteking met grijze verweeking ten gevolge had, waarvoor nog bovendien pleiten de vingerdikke, gele, sterk gegranuleerde, in trossen veranderde plexus chorioidei der zijdelijksche hersenholten. Waaraan zou anders bovendien die grijze verweeking toe te schrijven zijn, die toch zeker geen lijkresultaat was, daar ze onze Schr. anders niet vermeld had. Uit de *anamnesis* van dat ziektegeval laat zich derhalve niet op een 2½jarig bestaan van het aneurysma dissecting besluiten. Zien wij verder of uit den anatomischen toestand van het aneurysma zelf tot dien duur van zijn bestaan kan besloten worden.

Het hart was aanmerkelijk gehypertrophieerd. Onmiddellijk boven de valvulae semilunares was een overdwarsche scheur, die omtrent ¼ van den geheelen omvang der aorta besloeg. De scheur betrof de binnenste vaatrokken, doch was nog een gering gedeelte der tunica media aan de bindweefselscheede blijven zitten, welke laatste zeer verdikt was door nieuw gevormde lagen. De inwendige rok der slagader was atheromateus ontaard, insgelijks de middelste. De in den vaatrand gevormde koker was gevuld met blijkbaar oude bloedcoagula, waarvan de diepste lagen waren georganiseerd tot vliesjes, die zich in de lengte lieten aftrekken en reeds in vetmetamorphosen waren overgegaan. Het binnenste gedeelte ontstond uit losse, donkere coagula. — Uit de beschrijving van den inhoud des kokers vermeent nu Ref. te moeten opmaken, dat de scheur in het geheel niet van zoo oude dagteekening was, en wel — 1), omdat de diepste lagen van blijkbaar oude bloedcoagula in een atheromateusen koker besloten, waarschijnlijk de kalkmetamorphose hadden ondergaan en geene vliesjes gebleven waren, die zich in de lengte lieten aftrekken [1]). De vetmetamorphose van een gedeelte der coagula kan evenmin als bewijs doorgaan voor hunnen 2½ jarigen ouderdom, omdat het uit de proeven van R. WAGNER blijkt, dat deze zich reeds tusschen de 10 en 50 dagen kan vormen [2]); — 2) omdat het binnenste gedeelte uit losse, *donkere* coagula bestond, terwijl het toch bekend is, dat geëxtravaseerd bloed, na verloop van *eenige weken*, eene homogene, brijachtige, bruinroode massa vormt, en het in *weinige maanden* grijsbruin, dan bruingeel, dan lichtgeel wordt [3]).

Aangaande de pathogenie van dien toestand, vereenigt zich Schr. met de gevoelens van de H.H. DE BORDES en DUSSEAU, als uitgaande van het atheromateus proces van den inwendigen en middelsten vaatrok, terwijl hij het gevoelen van ROKITANSKY geheel ter zijde schijnt te stellen, dat de ontsteking van den uitwendigen celrok als de aanleidende oorzaak moet beschouwd worden, waardoor namelijk eene verlamming van den elastischen

---

[1]) Vergelijk ook ENGEL, Entwurf einer patholog. anat. Propaedeutik. Wien. 1845, pag. 116.

[2]) Archiv. für physiolog. Heilkunde, 3e Heft pag. 520 en volg.

[3]) ENGEL, ibid.

rok, en eindelijk door eene sterke vis a tergo het eindresultaat van dat proces, de scheuring der slagader zou te weeg gebragt worden. De gevallen van de Heeren DE BORDES en DUSSEAU, pleiten bepaaldelijk voor de pathogenie door vet-metamorphose, terwijl het mij voorkomt, dat in het geval van den Heer SCHM., nog eene andere oorzaak medegewerkt heeft (de chronische ontsteking der celscheede). Maar moeten derhalve alle gevallen dien oorsprong hebben? Dit betwijfelt Ref. te meer, omdat in het door hem medegedeeld geval [1]), ten minste met het bloote oog, geen spoor van ziekelijke aandoening der slagader zigtbaar was, om welke reden dan ook geen microscopisch onderzoek daarvan geschied is, hetgeen Ref. te meer betreurt, omdat het praeparaat verloren geraakt is, en dus niet op nieuw kon worden onderzocht. Overigens wordt de theorie van ROKITANSKY omtrent het ontstaan van het aneurysma dissecting nog versterkt door de analogie bij de ontsteking van het peritonaeum, waar, ten gevolge dier ontsteking, eene paralysis ontstaat van den onderliggenden organischen spierrok, die zeker nog ligter zou scheuren, wanneer de vis a tergo zoó aanhoudend en zoó sterk ware, als met het hart het geval is, of het ingewand zoo weinig speling had, als bij de aorta kan plaats hebben. Overigens zegt ROKITANSKY [2]): »Die Zerreissung wird sich übrigens desto eher ereignen, je brüchiger die gelbe Haut bei dem vorgerückten Alter des Individuums geworden ist."

Eindelijk hecht Ref. een grooter gewigt aan hetgeen wij in deze waarneming omtrent den toestand der celscheede aangeteekend vinden, dan de Schr. zelf (p. 75). »*De bindweefsel-scheede was van het begin der aorta langs het geheele mediastinum posterius zeer verdikt, donkerrood geinfiltreerd, doch bood geene ziekelijke veranderingen van haar weefsel aan.*" Het komt Ref. voor, dat zoodanige toestand der celscheede, in zulk eenen omvang, alles behalve normaal was, en wel als chronische ontsteking kan worden beschouwd, die in verband met het atheromateus proces der aorta tot loslaten van den middelsten rok en in verband met de aanmerkelijke hypertrophie van het linker hart, de scheuring heeft kunnen bevorderen. Uit een en ander vermeent Ref. tot het besluit te mogen komen, dat de tijd nog niet daar is, om zich een bepaald oordeel omtrent de pathologie van het a. dissecting te veroorloven, en dat er nog vele en trouwe waarnemingen noodig zijn, alvorens de statistiek hierover kan beslissen.

De Heer SCHMIDT besluit zijn verslag met twee tabellen, behelzende de 1e., afmetingen van gezonde harten volgens LOBSTEIN, BOUILLAUD en GLUGE, en de 2de afmetingen en gewigtsbepalingen, door hem zelf in het werk gesteld, welke tabel al weder het bewijs oplevert (indien er nog een bewijs noodig ware) dat de S. zijne stof met veel zorg en grooten vlijt bewerkt heeft.

Bij het afscheid nemen van den Hr. SCHMIDT, moet Ref. zoowel hem als den lezer verontschuldiging vragen, voor deze eenigzins lange aankondiging, die vooral daarom afwijkt van den gewonen vorm eener boekaankondiging, gelijk ze de boekverkoopers doen, omdat het Ref. voorkomt, dat een wetenschappelijk werk voor het forum der wetenschap, eene betere behandeling verdient.

Amsterdam, 17 Julij 1853. Dr. C. GOBÉE.

[1]) Klin. Aanteekeningen, pag. 30 en vervolg.

[2]) Handbuch der Pathol. Anatomie, II, pag. 606.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

FRANKRIJK. — De *Société de Médecine de Bordeaux* heeft de volgende prijsvragen uitgeschreven: 1°. Door feiten de verschillende ziekelijke toestanden te bepalen, die tot de aanwezigheid van eiwit in de urine aanleiding geven. — 2°. Te onderzoeken, welke het verschil is tusschen infectio purulenta en diathesis purulenta en deze laatste ziekte nader te beschrijven. Prijzen 300 fr.

— Bij een keizerlijk decreet is de scheepsvaart gedeeltelijk ontslagen van de verpligting, om geneeskundigen aan boord te hebben. Deze verpligting, zegt het besluit, is eene dikwerf nadeelige belemmering voor onze scheepvaart. Waar de onderneming voor de reeders niet voordeelig genoeg is, om de kosten van geneeskundige hulp aan boord te kunnen goedmaken, moet het voorhanden zijn van zoodanige hulp niet worden voorgeschreven. Wanneer de bemanning niet meer dan 30 koppen telt, zal voortaan het schip zonder scheepsdoctor in zee mogen steken.

— Den 28sten Junij is de bekende auteur Dr. PRAVAZ te Lyon overleden. Zijne verdiensten in wetenschappelijke orthopaedie zijn steeds op prijs gesteld. Wij herinneren slechts aan zijn werk »sur les luxations congéniales du fémur."

— De generaal ST. ARNAUD wordt gezegd door eenen homoöpath te Montpellier van eene niet genoemde ziekte genezen te zijn. De generaal zich aan zijn redder dankbaar willende betoonen, dringt bij Keizer NAPOLEON aan om brevi manu een leerstoel in de homoöpathie te Parijs op te rigten en den Hahnemann uit Montpellier tot vervulling dier plaats te benoemen. NAPOLEON geeft toe. Maar wat geschiedt verder? De faculteit verklaart daarop, dat zij besloten heeft om, wanneer dit gebeuren zou, in corpore te bedanken. (?) NAPOLEON heeft voor dit besluit teruggedeinsd en de professor in spediluëert nog zijne medicamenten in Montpellier.

PRUISSEN. — Bij de visitatie van de apotheken in het district Arnsberg is onderscheidene malen het extractum ligni quassiae koperhoudend bevonden, en wel bij apothekers, omtrent wier deugdelijke bereiding van dit extract, men waarborgen genoeg bezat, om elke verdenking, dat koperen of vertind vaatwerk gebezigd was, af te weren. Men vermoedt, dat uit het in den handel voorkomende fijn gesneden quassiahout, voordat het in het bezit der apothekers komt, reeds voor een deel extract getrokken is, en wel in koperen of slecht vertind vaatwerk. De opmerkzaamheid der geneeskundige beambten en apothekers is door de regering op dit punt gevestigd.

DENEMARKEN. — De *Cholera* te Koppenhagen is, sedert het in het vorig nommer medegedeelde berigt, met hevigheid toegenomen. Het gemiddeld aantal dagelijks aangetasten was toen 61, der overledenen 26. Van 11—18 Julij zijn daarentegen 84, 84, 85, 153, 350, 292, 317 (gezamelijk 1365) personen aangetast, en 46, 57, 60, 68, 137, 174, 156 (te zamen 698) overleden; zoodat, sedert het begin der epidemie, 1841 ziek geworden en 962 overleden zijn. Onder de overledenen behooren reeds 6 geneeskundigen.

Op het Deensche eiland Falster zijn ook eenige choleragevallen voorgekomen.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — De inspecteur van de geneeskundige dienst der landmagt heeft in de Staats Courant van 20 Julij genees- en heelkundigen (stedelijke of plattel. heelmeesters) opgeroepen, om zich aan te melden ter vervulling van de betrekking van assistent-chirurgijn in eene der groote strafgevangenissen van het rijk. Tractement *ƒ* 500.

— Z. M. heeft benoemd bij het personeel van de geneesk. dienst der landmagt tot off. van gezondheid 3de kl. de kweekelingen bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen G. J. VAN WIERINGHEN BORSKI, M. VAN LISSA, A. H. VAN CORNELISSEN en P. S. A. VAN DURA; bij het personeel der mil. geneesk. dienst in O. I. tot off. van gez. 3de kl. de kweekelingen voor de dienst in O. I. bij 's Rijks kweekschool voor militaire geneeskundigen C. P. J. VAN VUGT, M. H. DE VOGEL, J. R. HESSIG, F. G. WETHMAR, J. L. DE JEEGER, W. A. P. F. L. ZYNEN WARTEL, S. H. A. BEGEMAN, T. H. EISINGER en B. SCHREUDERS.

— In de vergadering der Prov. Geneesk. Commissie te Dordrecht van 6 en 7 Julij zijn geëxamineerd en toegelaten de Heeren: J. J. RUTGERS als stedelijk en landelijk Heelmeester, E. J. VAN DER MIJLE als stedelijk landelijk en Scheepsheelmeester, W. J. VAN DEN HOFF, J. VAN DER VLIET, J. J. PRONK, en A. VAN DEN ANKER als Vroedmeesters, terwijl er een als stedelijk Heelmeester is afgewezen. Als Apotheker geëxamineerd en geadmitteerd de Heer A. C. CRAMER. (*G. C.*)

— Den 8sten Julij is te Laren in den ouderdom van 35 jaren overleden de Med. Doctor A. W. HESS, vroeger practiserend geneesheer te Amsterdam.

MIDDELBURG. — Door de Prov. Geneeskundige Commissie is in hare laatste zitting nog bevorderd tot apotheker de Heer J. L. HERTSTEIN van Zierikzee.

— Door de Provinciale Staten van Zeeland is dezer dagen besloten, dat aan de Clinische School, welke niet langer eene Provinciale inrigting blijven kan, gedurende *tien* jaren zal verstrekt worden eene subsidie van *ƒ* 1500. Waarschijnlijk zal alsnu die School door de stad Middelburg in eigendom worden overgenomen, en is alzoo het bestaan van dezelve gedurende tien jaren verzekerd.

— De afdeeling Zeeland der Maatschappij t. b. d. G. hield op den 16 dezes hare zomervergadering in de stad Zierikzee. Dezelve werd behalve aan huishoudelijke werkzaamheden vooral besteed aan het aanhooren van het verslag van den afgevaardigde ter alg. vergadering en van dat eener Commissie, welke in last had de vergadering voor te lichten omtrent het wenschelijke van sommige veranderingen in de wet der Maatschappij. De Heer DE WILDE van Dreischor vergastte de vergadering op de mededeeling van een geval van *slaapziekte*, welke gedurende 19 dagen had aangehouden, en waarvan het uitvoerig verhaal door D. gevonden was in het archief zijner gemeente, anno 1775. Nadat de leden nog in bezigtiging genomen hadden het assortiment instrumenten van de Heeren POHL en MATTHIEU, werd de dag verder genoegelijk aan eenen vriendschappelijken maaltijd doorgebragt. Men vleit zich, dat dit bezoek door Zeelands geneeskundigen gebragt aan hunne kunstbroeders in Schouwen wederom voordeelig werken zal op den bloei der afdeeling.

BIBLIOGRAPHIE.

L. Janse Bz: Bijdrage tot het onderzoek naar de oorzaken der geslachtsverhouding bij de geboorten. Middelburg, 1853. Gebr. Abrahams, *ƒ* 3.75.

L. H. Verweij: Tijdschrift voor algemeene gezondheidsregeling en medische politie. 's Gravenhage, 1853, Gebr. Belifante. Proefafl. *ƒ* 4,50.

F. W. Böcker: Memoranda der gerichtlichen Medicin. 1 Hälfte. Iserlohn, 1853, Bädeker. clt. 1¼ thl.

G. Wucherer: Neue Behandlung wider der Krätze. Freiburg i. B. 1853. Herder 9 ngr.

Th. L. W. Bisschoff: Der Harnstoff als Maass des Stoffwechsels. Giessen, 1853, J. Ricker. 1 thl.

L. Trautwein: Die Soolquellen zu Kreuznach und ihre medicinische Anwendung. Kreuznach, 1853, Voigtlaender. ⅔ thl.

Guggenbühl: Die Cretinen-Heilanstalt in der Schweiz. Cant. Bern. Bern und St. Gallen, Huber und Comp. 24 ngr.

Le Crom: Bibliothèque médico-hygiènique, 1re à 7 parties. 10½ feuill. Napoleonville, 1853, chez l'Auteur.

P. Chauvin: Étude sur l'intelligence humaine et la sensibilité animale. 20½ feuill. Paris, 1853, Lecoffre.

Roubaud: Des Hôpitaux au point de vue de leur origine et de leur utilité. Des conditions hygièniques qu'ils doivent présenter et de leur administration. 8¾ feuill. Paris, 1853, Baillière.

P. Burq: Metallo-thérapie. Traitement des maladies nerveuses, paralysies, rhumatismes etc. par les applications métalliques. Paris, 1853, chez l'Auteur. fr. 1.50.

Chassaignac; Recherches cliniques sur le chloro-forme. Paris, 1853, J. B. Baillière. 3 feuill.

J. P. A. Fontan (d'Izaourt): Recherches sur les eaux minérales des Pyrenées, de l'Allemagne, de la Belgique, de la Suisse et de la Savoie. 2e Ed. Paris. 1853, J. B. Baillière. fr. 7.00.

Menville de Ponsan: Coup d'oeil ou considérations médicales et philosophiques sur les Pyrenées. Paris, 1853, Imp. de Lahure. 3¼ feuill.

H. Théophile Cayol: Leçons de pathologie et de thérapeutiques générales, ou conferences pratiques sur les aberrations actuelles de l'enseignement.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 30 JULIJ 1853. 31.

HET CONGRES VOOR STATISTIEK IN BELGIË.

Toonde België in het afgeloopen jaar door zijn hygiënisch congres, welks uitnemende resultaten algemeen zoo hoog gewaardeerd zijn, dat in dat land een wakkere geest voor ontwikkeling en bevordering van wetenschap en volksbelangen bestaat; het toont zulks weer op nieuw in eene andere rigting, door zijne organisatie van een congres voor statistiek, hetwelk te Brussel op 19 September aanstaande zal geopend worden. Wij haasten ons, hiertoe in staat gesteld door de inzage van de uitnoodigingsmissive, het programma en het ontwerp van beantwoording, welke ons door een vriendelijke hand zijn toegezonden, de aandacht van onze kunstgenooten op dat congres te vestigen, omdat daar zoo vele vraagstukken zullen behandeld worden, wier oplossing voor de toekomst van onze wetenschap, en wel voornamelijk ten opzigte der hygiène publique, van het grootst gewigt kan worden.

Reeds dadelijk valt dit in het oog, wanneer men het hoofddoel, dat men zich met dit congres voorstelt en het onderwerp van de eerstgestelde quaestie, betreffende de organisatie der statistiek, nagaat. Dat doel toch is in het bijzonder, om eenheid te verkrijgen in de officiëele statistieken, welke door de gouvernementen worden gepubliceerd, ten einde daardoor de resultaten, welke verkregen worden, voor onderlinge vergelijking vatbaar te maken. Hiertoe wil men, dat algemeene grondslagen en gelijkvormigheid in nomenclatuur en in de tabellen worden aangenomen, en alzoo eene soort van algemeene taal worde geschapen, waardoor het werk veel gemakkelijker en eenvoudiger wordt, en zoowel meer gewigt als zekerheid verkrijgen zal.

Om die eenheid te bereiken, moet de statistieke arbeid zooveel mogelijk in een algemeen centrum vereenigd worden; de voornaamste ambtenaren, aan wie de redactie voor de verschillende takken van algemeene statistiek is opgedragen, moeten onderling te rade gaan om, na rijp onderzoek, dezelfde verdeelingen, dezelfde namen en cijfers voor dezelfde onderwerpen aan te nemen, en aldus in de algemeene tabellen eenerzijds geene gapingen over te laten en anderzijds herhalingen te voorkomen. Eene centrale commissie voor statistiek, zamengesteld uit vertegenwoordigers van de voornaamste takken van administratie, met toevoeging van eenige personen, die door hunne bijzondere studiën de praktijk toelichten en de moeijelijkheden van wetenschappelijken aard oplossen kunnen, schijnt tot dit einde voor elk land het zekerst middel te zijn. In die landen, waar de statistiek weinig uitgebreid is, kan evenwel de concentratie in de handen van een of weinige ambtenaren hare voordeelen hebben.

Terwijl nu de statistieken ook in hare bijzonderheden moeten worden nagegaan en gecontroleerd, en zulks voor vele stukken niet dan op de plaats zelve kan geschieden, is het van belang, dat die taak, zoo de omstandigheden het toelaten, aan bijzondere commissiën in de provinciën of departementen, welke met de centrale commissie in verband staan, worde opgedragen. Met een aldus over het geheele land uitgebreid net, zouden niet ligt feiten van eenig aanbelang over het hoofd gezien worden, en men zou de groote statistieke operatiën, die nu dikwijls eenige bezorgheid en zelfs tegenkanting bij het publiek ontmoeten, met meer vrucht populariseren.

De centrale commissiën van de verschillende landen (of in hare plaats de ambtenaren) zouden zich met elkander in verband moeten stellen, en wederkeerig aan elkander de uit-

gegeven werken en de voor de tabellen gebezigde modellen mededeelen. Die modellen zelve zouden in congressen, tot dit einde ingesteld, aan een rijp onderzoek moeten worden onderworpen. Zamengesteld uit de bekwaamste medewerkers aan statistiek uit elk land, zouden die congressen een opperste raad uitmaken en het meest geschikt zijn, om de behoeften der praktijk, met die der administratie en met de eischen der wetenschap te vereenigen.

Op het gewigt van deze organisatie der statistiek, het onderwerp der eerste van de gestelde quaestiën, kon niet met te sterken aandrang worden gewezen. Van hare oplossing toch hangt het af, of de statistiek, — waarin nog zóoveel kennis over de gewigtigste onderwerpen, in zóo vele takken van wetenschap, gezocht moet worden, — de noodige elementen, resultaten namelijk die met elkander vergelijkbaar zijn, verschaffen zal. Hetgeen nu juist zoo menigwerf tot dwalingen aanleiding geeft, de vergelijking namelijk van het in verschillende plaatsen, in verschillende tijden en op verschillende wijze bijeengebragte, wordt, wanneer die voorgestelde eenheid bereikt wordt, de ruimste bron van kennis; maar ook, zoo de organisatie slechts van dien aard werd, dat men daardoor de verschillen van het onderzoek leerde kennen, en dus die van het bevondene juist leerde waarderen, ook dan nog zou ze de groote voordeelen aanbieden, dat zij althans de dwalingen voorkwam, die nu nog der statistiek te dikwijls verweten worden en tot nadeel strekken.

In de volgende quaestiën worden de onderwerpen van meer bijzonderen aard behandeld. De tweede loopt over de volkstellingen. De vraagstukken, die men hieromtrent aan het congres wil onderwerpen, betreffen de feitelijke en wettelijke bevolking, de tijdstippen en de wijze waarop de volkstellingen zullen geschieden, wat zij zullen omvatten, en hoe de resultaten in elk land zullen gepubliceerd worden. Omtrent het voorlaatste punt, deelen wij uit het ontwerpantwoord mede, dat bij de volkstellingen, behalve de namen en voornamen, leeftijd, geboorteplaats, godsdienst, burgerlijke staat, beroep of middel van bestaan, verblijftijd in de gemeente, verdeeling der huizen naar verdiepingen, het getal van vertrekken, dat voor elk gezin tot woonplaats dient, aangrenzende tuinen enz., ook naar het voorbeeld daarvan in Frankrijk gegeven, opgenomen zullen worden de blijkbare ziekten en gebreken: blinden, scheelen, doofstommen, krankzinnigen aan huis en in de gestichten, cretins, kropzieken, afwijkingen van de wervelkolom, verlies van een arm of been, horrelvoeten, enz.

Naast deze volkstellingen, zullen de bevolkingsregisters, die verder bijgehouden zullen worden, en waartoe de inschrijvingen bij de volkstellingen, de bulletins van elk huisgezin, tot uitgangspunt zullen dienen, de wisseling der bevolking aangeven. Jaarlijks zullen de resultaten hiervan opgemaakt, omvatten: *a*) de geboorte naar geslacht, echte en onechte, de tweelingen, de doodgeborenen, de sterfgevallen, de huwelijken en echtscheidingen in elke maand, *b*) de sterfgevallen volgens den leeftijd over elke maand, *c*) de sterfgevallen, volgens de ziekten en over elke maand *d*) de huwelijken, volgens den leeftijd en den burgerlijken staat.

Bij de doodgeborenen moet onderscheiden worden tusschen de kinderen vóor, gedurende en onmiddelijk na de geboorte gestorven. De tabel der sterfgevallen volgens den leeftijd zal, behalve het geslacht, den burgerlijken staat der gestorvenen aanduiden; de leeftijden der gestorvenen zullen, even als bij de volkstellingen zeer in bijzonderheden moeten worden opgeteekend, van maand tot maand over het 1ste jaar, van 3 tot 3 maanden over het tweede, en van het derde jaar af zal men den leeftijd per jaar en per maand aangeven; de aanwijzing der maanden is, volgens het conceptantwoord, noodzakelijk, om met zekerheid de ordening der sterfgevallen te kunnen maken, volgens cathegoriën van leeftijd, en de verplaatsing van de eene cathegorie in de andere te voorkomen.

Wat de oorzaken der sterfgevallen betreft, is het wenschelijk, dat eene gelijkvormige nomenclatuur der ziekte worde ingevoerd, die op alle landen kan worden toegepast. De ondervinding leert, dat men tot nu overal een verschillend systeem volgt; voor het oogenblik wordt slechts de aandacht op dit punt als beginsel gevestigd; de nomencla-

tuur zelve, zal het onderwerp van nadere studiën uitmaken, en in een volgend congres kunnen vastgesteld worden.

De derde quaestie loopt over de grondverdeeling, het kadaster enz.; de vierde over de emigratiën.

In de tweede sectie worden de statistiek van den landbouw, van de industrie en van den koophandel, in de derde sectie de staat der arbeidende klassen, de telling der behoeftigen en de statistiek van het onderwijs, van misdaden en van de middelen ter onderdrukking van deze in de bijzonderheden behandeld.

Alhoewel vele van deze onderwerpen voor den geneeskundige en vooral ten opzigte der hygiène publique van gewigt zijn, zoo als bijv. de kennis van den staat der arbeidende en arme klassen der bevolking, welke in sommige landen bereids tot gewigtige hygiènische maatregelen heeft aanleiding gegeven, willen wij echter hier die vraagstukken niet in die bijzonderheden vervolgen. Om ze in al hun belang te doen waarderen, zouden wij in eene uitvoerigheid moeten komen, die, na het aangevoerde, voor ons doel onnoodig zijn zal. Wij willen toch alleen op dit congres voor statistiek als op een ook voor onze wetenschap gewigtig verschijnsel de aandacht vestigen, en zoo mogelijk eene deelneming daaraan van de zijde van Nederlandsche geneeskundigen uitlokken.

Verdiende het hygiènisch congres die deelneming, dat voor statistiek, die ware en hechtste grondslag voor de hygiène publique, verdient het gewis niet in mindere mate. Vooral ook, omdat de inlichtingen van wetenschappelijken aard, op dat congres door de geneeskundigen te geven, de behoeften voor hunne wetenschap moeten aanwijzen, en die inlichtingen eenen veelvermogenden invloed op de inrigting der statistieken, ten voordeele onzer wetenschap, zouden kunnen uitoefenen. Wij hopen, dat die gewenschte deelneming niet zal achterblijven, maar vooral wenschen wij, dat van wege onze regering voor eene behoorlijke vertegenwoordiging, van zoo vele belangen voor onzen staat, zal gezorgd worden.

Waarborgen, dat het congres iets degelijks zal tot stand brengen, mogen daarin gevonden worden, dat het plan daartoe, onder sanctie van het gouvernement, door de centrale commissie voor statistiek in België, aan wier hoofd de beroemde QUETELET staat, is voorbereid en door de correspondenten dier commissie reeds met veel bijval is begroet.

In de uitnoodigingsmissive wordt de wensch uitgedrukt, dat men, zoo mogelijk, vóor den 1sten Augustus aanstaande, zijne adhaesie, alsmede zoodanige mededeelingen, die het doel van het congres kunnen bevorderen, zal inzenden aan den secretaris der centrale commissie voor statistiek aan het Ministerie van Binnenlandsche zaken.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DE VERVALSCHING VAN THEE. — In verband met het in den vorigen jaargang van dit Weekblad, p 524, betreffende den oorsprong der thee, medegedeelde, is welligt het volgende, aangaande de vervalsching der thee, niet van belang ontbloot. Het is ontleend aan een nog jong Duitsch tijdschrift voor toegepaste plantkunde, onder den titel: *Bonplandia*, en geredigeerd door den in Londen wonenden BERTHOLD SEEMANN (1853, bl. 2).

Er was een tijd, waarin men meende, dat de zwarte thee van *Thea Bohea* en de groene van *Thea Viridis* afkomstig was. Van lieverlede begon men echter die meening te betwijfelen, totdat men eindelijk in de laatste jaren tot de overtuiging is gekomen, dat het slechts op de bereiding aankwam, of deze dan wel gene soort ontstond, dat groene thee, als een ruw produkt, zelden of nooit in Europa komt, en dat over het algemeen de thee, zoowel in China zelve, als in de Europeesche landen, aan vele vervalschingen onderworpen is.

Men kan twee soorten van vervalsching onderscheiden: 1° de vervalsching van echte thee en 2° fabrikaten, die uit vreemde stoffen bestaan en slechts den naam van »thee" dragen.

»In *the Manual of Scientific Inquiry*, vraagt men: of in de Noordelijke provinciën van China indigo of eenige andere plantaardige stof gebruikt wordt, om groene thee te kleuren. Of de kleuringsmethoden, die in het Noorden gebezigd worden, van de in het Zuiden gebruikelijke verschillen, kan ik niet zeggen; maar ik heb ontdekt, dat in en om Canton, van waar jaarlijks groote massa's worden uitgevoerd, de groene thee met poeder van curcuma, gips en indigo of dikwijls met berlijnsch blaauw gekleurd wordt. Sir JOHN F. DAVIS beschrijft dit proces zeer goed, doch begaat hierbij eene dwaling, door te zeggen, dat het geheele proces van

kleuring slechts nu en dan geschiedt, om aan eene plotseling vermeerderde navraag te kunnen voldoen, terwijl het thans wel bekend is, dat de groene thee van Canton hare kleur slechts aan kunstmatige middelen verschuldigd is. Ik had zooveel gehoord van koperen platen, van het plukken, inzamelen, koken en oprollen der bladen, dat ik zeer verlangend was met eigene oogen de bereiding der thee, waarover ik uit verschillende werken slechts eene verwarde voorstelling gekregen had, te aanschouwen. Een groot Chineesch koopman bragt mij niet slechts in zijn eigene fabriek, maar ook in verschillende van andere eigenaars. Men scheen niets voor mij geheim te willen houden, alles werd mij openlijk getoond en met de meeste vriendelijkheid verklaard; ja, ik ben bepaald genegen, om te gelooven, volgens alles, wat ik in dat land zag, dat òf de Chineezen zich zeer veranderd hebben òf dat hun wensch, om alles geheim te houden en mysterieus te maken, waarvan men zooveel verteld heeft, door velen overdreven is geworden."

»De thee wordt onbereid naar Canton gebragt. Het eerst wordt zij gezuiverd. Vrouwen en kinderen zuiveren haar van de kleine takken, zaden en andere onzuiverheden, waarmede zij vermengd is. De eenige soorten, die men *natuurlijk* kan noemen, zijn die, welke door inzameling in de verschillende jaargetijden ontstaan, alle overige worden kunstmatig bereid. Zonder ons met de beschrijving van al die methoden in te laten, zal het voldoende zijn, ééne als voorbeeld aan te voeren. Eene hoeveelheid van *bohea souchong* wierp men in eene *ijzeren* pan, die op een zacht vuur stond. De bladen werden zoo lang omgeroerd, totdat zij door en door heet waren, en vervolgens verschillende kleurstoffen toegevoegd; op ongeveer 20 pond thee een eetlepel vol gips, evenveel curcuma en twee of drie lepels vol indigo. De thee nam terstond eene blaauwachtig-groene kleur aan en nadat zij nog eenige minuten omgeroerd was, werd zij uit de pan genomen. De bladen waren natuurlijk door de hitte ineen gekrompen en hadden verschillende gedaanten aangenomen, en hieruit werden de soorten door zifting afgescheiden. De kleine langwerpige bladen vielen door de eerste zeef en werden *young-hayson*, terwijl die, welke eene rondachtige, korrelige gedaante hadden aangenomen, door de laatste zeef vielen en *Choo-cha* of *Gunpowder* genoemd werden.'

De zwarte thee, vooral congo en souchong, is in den regel de echtste. Van 35 monsters, die onderzocht werden, vond men 23 echt en 12 vervalscht. De vervalschte soorten waren de welriekende pecco en caper, chulan of black gunpowder, alsook namaaksels daarvan uit theestof. De vervalsching bestond daarin, dat men het uitzigt der thee had pogen te verbeteren, door de bladen met potlood (graphiet), tot poeder gebragte glimmerschiefer, indigo en curcuma te kleuren. De theedrinkers kunnen derhalve de hoop koesteren, dat zij, zoo lang zij bij congo en souchon blijven, werkelijk thee drinken; zoodra zij echter de welriekende soorten of groene thee gebruiken, kunnen zij schier altijd aannemen, dat zij eene vervalschte drank nuttigen; want ongelukkigerwijze hebben in de vervalsching zoowel Chinesche als Europesche bedriegers een succes gehad, dat eene betere zaak waardig ware geweest.

In het jaar 1843 waren niet minder dan 3 fabrieken te Londen en nog meer in de overige gedeelten der vereenigde koningrijken, die zich geheel alleen bezig hielden, met het opkoopen en zoodanig bereiden van theebladen, dat zij treffend op echte thee geleken. In de logementen, koffijhuizen en dergelijke plaatsen werd de oude thee voor ongeveer 2½—3 pence het pond opgekocht, naar de fabrieken gebragt, met eene oplossing van gom vermengd en weder gedroogd, en eindelijk, al nadat er zwarte of groene thee gemaakt moet worden, met verschillende kleurstoffen en welriekende zelfstandigheden vermengd. Dat alles werd op zóo groote schaal gedreven, dat de kleinhandelaars volstrekt buiten spel bleven en in de meeste gevallen niet wisten, dat zij vervalschte waren verkochten. Gelukkig zijn thans die theefabrieken bij de wet verboden; doch het lijdt geenen twijfel, dat deze tak van nijverheid nog zeer sterk bloeit.

Eene andere soort fabriekaadje bestaat daarin, dat men de bladen van olmen, kastanjeboomen, wilgen, populieren, sleedoorns en verschillende andere adstringerende planten in thee verandert. Deze soortvervalsching is waarschijnlijk eene der oudste. Wij herinneren ons hoe vroegere botanici, voordat zij den echten theestruik kenden, zich afsloofden om de bladen, die men hun als thee toezond, te ontplooijen en te bepalen. Sommigen verklaarden dezelve als identisch met Europesche gewassen, en ongetwijfeld hadden zij regt, ofschoon zij bij de ontdekking van den wezenlijken theestruik door hunne collega's bespot werden.

De vuilste vervalsching der thee is die, waarbij wezenlijke onreinheden worden gebezigd en die dus een waar bedrog moet heeten. De Chinezen zelven maken uit het stof, dat zich in de theekisten bevindt, door middel van gom en de gebruikelijke kleurstoffen eene soort, die zij in alle opregtheid *lie* of *valsche thee* noemen. Deze soort wordt zelden alléen verkocht, maar meestal met andere slechte theesoorten vermengd. Zij komt echter in groote hoeveelheid in Europa aan. Nog onlangs beproefde men in een Engelsch tolhuis de gewone inkomende regten te ontduiken, door eene lading *lie-thee* niet voor een natuur-, maar voor een kunstprodukt te verklaren. Deze onbeschaamdheid werd echter naar behooren gestraft, doordien men daarvoor de volle regten, die gewoonlijk zeer bezwarend zijn voor de lie-thee, omdat zij zelve zoo goedkoop kan verkregen worden, liet betalen. Bovendien is in den jongsten tijd ontdekt, dat dikwijls de drek van zijdewormen ter bereiding van thee en wegens zijnen rondachtigen vorm, voor groene gunpowder gebezigd wordt; het is echter te hopen, dat deze vervalsching zeldzamer voorkomt, dan enkelen schijnen te gelooven. C.

ANTEFLEXIE DER BAARMOEDER. — BOULARD, Prosector bij de geneeskundige Faculteit te Parijs, beweert, dat de anteflexie eene normale gesteldheid is van de baarmoeder vóór de zwangerschap. De verklaring

van VELPEAU, dat hij de inflexie van den uterus zeer dikwijls in zijne praktijk had aangetroffen, en welke zoo sterke tegenspraak van velen had ontmoet, gaf hem aanleiding tot het onderzoek, waarvan hij de resultaten in de *Revue Médico-Chirurgicale, Juin* 1853 mededeelt. Reeds in den aanvang had hij opgemerkt, dat de zoogenoemde afwijking voornamelijk bij jonge, slechts zeldzaam bij oudere voorwerpen aangetroffen werd. Het bleek hem later, dat die afwijking een regel was bij vrouwen, die geene kinderen hadden gehad. Hij onderzocht nu in de ontwikkeling van de baarmoeder den staat van deze in het foetus, bij het kind en bij het jonge meisje, en vond dat bijna standvastig de uterus naar voren was omgebogen.

Het onderzoek liep over 27 volwassen vrouwen, die geene kinderen hadden gehad, over 19 jonge meisjes van 2 tot 13 jaren, over 57 voldragen en 4 onvoldragen foetussen. Bij deze 107 waarnemingen werd 98 maal het volgende gevonden. Het ligchaam en de hals van de baarmoeder hebben niet dezelfde rigting. De as van het ligchaam is bijna horizontaal, de hals alleen heeft eene rigting, die met de as van het bekken overeenstemt. De bodem van de baarmoeder is in aanraking met den achtersten wand van de blaas, de voorvlakte is naar beneden, de achtervlakte zeer bol naar boven gekeerd. De voorvlakte is zoo hol, dat zij met de bolle zijde van de blaas overeenstemt, en zelfs den sinus van een open hoek naar boven aanbiedt, en een duidelijke plooi vormt aan het punt van vereeniging tusschen het ligchaam en den hals. Het ligchaam is zóó sterk op den hals gebogen, dat het bij volwassene niet mogelijk is, de positie te herstellen, terwijl deze toch, zoodra men ze aan zich zelve overlaat, weêr in de gebogene rigting terugkeert. Deze waarnemingen werden later door den S. nog bevestigd gevonden bij twee volwassene voorwerpen, die geene kinderen hadden gehad, waarvan een van 60 jaren, en bij 4 foetussen, waarvan een van 6 maanden. Zeven maal slechts werd eene uitzondering op den regel gevonden, waarbij de anteflexie niet duidelijk was. Zulks betrof 5 foetussen en 2 jonge meisjes, terwijl bij 2 foetussen eene retroflexie werd gevonden. Bij het foetus is de anteflexie des te sterker, naarmate de hals van de baarmoeder langer is.

Sedert deze waarnemingen beproefde S. het bevondene te constateren in het levend ligchaam. Bij de natuurlijke bezwaren, die er aan verbonden waren, om tot dit onderzoek te geraken, gelukte het hem slechts tien malen. In deze gevallen vond hij den hals zeer hoog gelegen, soms regts, soms links, meestal een weinig naar voren gekeerd, rond en glad. Na dezen omschreven te hebben, vond hij, dat men van achteren gemakkelijk opklimt tot aan den blinden zak, gevormd door de vagina, die zich op den hals omslaat; de vinger ontmoet geen tegenstand, en gemakkelijk kan men op dit punt eene duidelijke convexiteit bespeuren. Naar voren ontmoet de vinger, de voorvlakte van den hals volgende, dadelijk eene zwelling, die er aan verbonden is; tevens dringt de top van den vinger in eene soort van spleet, die naar beneden en achter door den hals, naar boven door de zwelling gevormd wordt. Deze zwelling is rond, naar de schaambeensboog vooruitstekende, en kan in vele gevallen gemakkelijk, wanneer de eene hand op den buikwand is geplaatst, door den vinger in de vagina omschreven worden. Men ontdekt dan, dat de hals en het gezwel deelen van een orgaan uitmaken, met een woord, dat het eene anteflexie is. Met dit onderzoek kan men zich gemakkelijk op het cadaver vertrouwd maken.

De practische gevolgtrekkingen hieruit zijn gewigtig, wanneer het blijkt, dat de anteflexie norm. is bij voorwerpen, die niet gebaard hebben. Zij verdwijnt dan bij deze als oorzaak van ziekte, en, zoo als Mme. BOIVIN aangaf, van onvruchtbaarheid. Voor de verschijnselen, die nu soms aan zulk eene anteflexie na het ingesteld onderzoek worden toegeschreven, moet een andere grond gevonden worden. S. ontkent hiermede niet, bevestigt integendeel, dat de anteflexie na zwangerschap als ziekelijk voorkomt.

Op de bedenkingen van DEPAUL tegen deze waarnemingen, dat de anteflexie, die hij zoo dikwijls niet bij het foetus heeft aangetroffen, een gevolg zijn kan van cadavereuse veranderingen van ontwikkeld gas in het rectum, antwoordt S., dat de onderzochte foetussen zeer versch waren, op de uitzetting van het rectum was gelet; dat de anteflexie bij het foetus niet het sterkst was, maar veel meer bij het jonge meisje; en dat de anteflexie bij de volwassene vrouw niet als een resultaat van cadavereuse verandering kon worden beschouwd, omdat, zoo men de uterus regt stelt, deze van zelf en met kracht zijne gebogene positie terugneemt, en dat eindelijk de voorbeelden van anteflexie bij vrouwen, die kinderen gehad hebben, zeldzaam worden aangetroffen.

DRUKVERBAND VAN DEN BAL. — In Londen is tegenwoordig tot veler voldoening de *Air-compressor* van HUTCHINSON, als drukverband van den bal in gebruik gekomen. Het gewone pleisterdrukverband van den bal biedt toch verscheidene inconveniënten aan, de pleistermassa irriteert soms de huid, bij hooge temperatuur en afscheiding van de huid wordt het week en smerig; zoodra de zwelling van den bal een weinig afneemt, wordt het verband los en dun, zonder nut en daarenboven vereischt de aanwending altijd eenigen tijd en moeite enz. HUTCHINSON's apparaat heeft geen dezer nadeelen; het bestaat uit een dubbelden zak van waterdigte stof, die als een slaapmuts ingestulpt is; aan den uitwendigen zak is, even als bij luchtkussens een hermetisch sluitend apparaat, waardoor de ruimte tusschen de beide zakken met lucht kan opgeblazen worden. Deze buidel wordt nu om den zieken bal gelegd, door een band, op de wijze van een suspensoir bevestigd en daarna opgeblazen, totdat hij matig drukt. Men heeft het nu geheel in de magt om de compressie naar gelieven te vermeerderen of te verminderen, en kan het verband, zoo dikwerf men wil, wegnemen en weder aanleggen.

VERSLAGEN.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEEDKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 12 Mei. — Prof. SURINGAR vertoonde de hersenen van een 57jarigen man, die van zijne jeugd af aan epileptische toevallen en hoofdpijnen had geleden. Een dezer toevallen werd vóor 7 jaren gevolgd door eene langdurige ziekte van nerveus karakter, waarin de lijder nu en dan aanvallen van razernij vertoonde; sedert dien tijd namen de hoofdpijnen in hevigheid, de aanvallen in menigvuldigheid toe. Vier maanden voor dat hij in het Gasthuis kwam, had men den man bewusteloos op den grond liggende gevonden, zonder dat zich evenwel convulsiën openbaarden: nadat hij weder tot zich zelven was gekomen, was de spraak belemmerd, het gezigtsvermogen afgenomen, het herinneringsvermogen, dat reeds vroeger veel geleden had, zeer verzwakt. Terwijl de klagten over hevige pijnen in het hoofd voortduurden, begon hij te braken, had onwillekeurige ontlastingen van urine en drekstoffen en werd bijzonder vraatzuchtig. Bij zijne opname in het Gasthuis was de lijder zeer dof, zijn aangezigt bleek, met kleine, onbewegelijke pupillen, de tong dik, breed en bleek, de huid droog en koud, de pols klein, traag, de buik meteoristisch opgezet. De ontlasting bleef, in weerwil van toegediende purgantia en klysmata, geheel ontbreken. De lijder sprak slechts zeer weinig, beantwoordde de tot hem gerigte vragen kortaf met ja en neen en klaagde slechts over hoofdpijn. De krachtigste excitantia bleven geheel zonder uitwerking. Na eene verpleging van 5 weken, volgde de dood. Bij de lijkopening waren de vaten der pia mater sterk met bloed opgevuld, de witte hersenstof was droog en vast, behalve aan de buitenzijde van elk der zijdelingsche hersenholten, waar zich eene breiachtig verweekte, ligt roode, hier en daar door witte plekken en donker roode bloedstrepen gemarmerde plek bevond, die regts 2½″, links 1½″ lang was, en zich beiderzijds bijna tot aan de bastzelfstandigheid uitstrekte, waarin zich aan de regterzijde een bloedextravasaat bevond. Naar binnen toe werden deze gedeelten door het onbeschadigd ependyma der met helder vocht gevulde ventriculi lat. begrensd. De omringende hersenzelfstandigheid was geel gekleurd, doch niet week. In de pons Var. bevond zich een versch extravasaat van de grootte eener koffijboon: overigens waren, zoowel de vaten van de hersenbasis, als die van de overige ligchaamsdeelen en het hart, dat uitwendig met eene dikke vetlaag bedekt was, normaal.

Dr. VAN DER MEER MOHR besprak een geval van maagkanker, dat voorgekomen was bij een kyphotisch voorwerp van 60 jaren, met vergrooting van het regter hart. Sedert September l.l. waren er klagten geweest over pijn in de linkerzijde onder de valsche ribben, die na applicatie van eenige bloedzuigers geheel week, ofschoon eene geringe welving links van het scrobiculum cordis overbleef. Langzamerhand ontstonden hoest, kortademigheid, oedema der onderste ledematen, en eindelijk ascites, waarna de lijder onder hevige dyspnoea overleed. Men vond in het lijk eene met gewonen, dikken etter gevulde holte van den omvang eener vuist, die regts en van achteren door de groote curvatuur van de maag, links door de milt en van voren door den buikwand begrensd werd. Op de plaats, waar deze holte tegen den maagwand aanlag, zag men op de binnenvlakte van dit orgaan, onder het onveranderde slijmvlies, een platte mergkankerknobbel, van den omtrek van een 2½ guldenstuk. De maagholte was klein, het slijmvlies sterk geplooid, pylorus en cardia gezond.

Dr. TILANUS deelde het ziektegeval mede, door hem waargenomen bij een 4jarigen knaap, die met paralyse van de linkerzijde des ligchaams, gestoorde hersenfunctiën, hardnekkige verstopping enz., op de Kinderzaal gebragt werd, en na weinige dagen onder de gewone verschijnselen van hydrocephalus acutus bezweek. Midden in de witte zelfstandigheid van het regter hersenhalfrond bevond zich een tuberkel van de grootte eener olijf en een kleine in het linker hemisphaerium: de zijdelingsche hersenholten waren met veel serum gevuld, zonder dat echter hare wanden verweekt waren. De milt en de longen waren doorzaaid met miliairtuberkels, de meeste glandulae lymphaticae geïnfiltreerd met tuberkelstof. Merkwaardig vooral was de lever, die, behalve vele tuberkels, eene menigte onregelmatige holten van verschillende grootte bevatte, welke gladde wanden bezaten, en gevuld waren met eene slijmachtige groengekleurde stof. Zij schenen van alle zijden gesloten te zijn, zoodat eene gemeenschap derzelve met galbuizen niet kon aangenomen worden. De galblaas en ductus choledochus waren normaal.

Dr. GILDEMEESTER deelde daarop de resultaten mede van een nader onderzoek der ovaria van een pasgeboren kind, die in de vorige vergadering door Dr. LEHMANN waren ter tafel gebragt. Hij toonde met mikroskopische praeparaten de verschillende trappen van ontwikkeling der Graafiaansche blaasjes aan. De jongste dezer waren groote cellen, de oorspronkelijke klierblaasjes van den eijerstok, in vele waarvan, behalve een korreligen inhoud, een helder, rond blaasje zigtbaar was, volgens BISCHOFF e. a., het kiemblaasje van het toekomstig eitje, dat bij verderen groei der folliculi, wegens de laag cellen, die hun binnenwand bedekt, allengs minder duidelijk waargenomen wordt. VALENTIN, HENLE, BISCHOFF e. a. nemen aan, dat rondom dit kiemblaasje later de korrels van den eidoijer worden afgezet. Binnen de folliculi zelve konden echter in de besprokene praeparaten geene verdere ontwikkeling van het ovulum waargenomen worden. In een derzelve was echter uit één der geheel ontwikkelde Graafiaansche blaasjes een eitje te voorschijn getreden, dat, hoewel de zona pellucida toevallig eenigzins beschadigd was en het kiemblaasje waarschijnlijk door de doijerkorrels bedekt werd, volkomen gevormd scheen, en door de cellen van den discus proligerus omgeven werd. Door vroegere waarnemers zijn dan ook meermalen ware ovula in de eijerstokken van pasgeborene meisjes gezien.

Ten slotte werd door *denzelfden* een uit de onderlip

weggenomen epitheliumgezwel vertoond, dat hem toegezonden was door Dr. BROERS, praktiserend geneesheer te Doorn, waarin, nevens eene groote hoeveelheid gewone, platte, veelhoekige, meest éénkernige epitheliumcellen, die hier en daar in concentrische lagen opéengehoopt waren, een duidelijk alveolaire bouw en de aanwezigheid van vele grootte, gladde kernen met 1 en 2 kernligchaampjes werden opgemerkt, welke laatsten vooral tot den kankerachtigen aard van het gezwel deden besluiten.

BOEKAANKONDIGING.

Over de plantaardige vormingen bij den Favus, vooral in hare betrekking tot deze ziekte, door A. CRAMER, Med. Chir. et Art. Obst. Dr. te Groningen. Te Tiel, bij Gebr. CAMPAGNE, 1853.

Dit gedeelte heeft Dr. CRAMER uit zijne »Verhandeling over de parasietgewassen bij den mensch en de dieren, den 18den Mei 1850 met de gouden medaille bekroond door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem" overgenomen, en afzonderlijk doen uitgeven, aangespoord, zoo als hij zegt, door de blijkbaar onjuiste meeningen, die er ook thans nog vooral ten opzigte van dit onderwerp gekoesterd worden (Voorberigt).

Na vooraf (pag. 1—5) betrekkelijk benaming en diagnose het bekende aangevoerd te hebben, treedt Sch. in eene beschouwing over de plantaardige vorming van favus, vooral volgens SCHÖNLEIN en REMAK (pag. 5—11). Vervolgens bespreekt hij de verschillende gevoelens over de oorspronkelijke zitplaats, van waar de favus eenen aanvang neemt, en die weêrleggende, tracht de Schr. het bewijs te leveren, dat de f. primitief ontstaat op de oppervlakte van het corium, dus in het onderste gedeelte der epidermis of het zoogenaamde rete Malpighii (pag. 11—16).

Hierna komt Schr. tot het belangrijkste gedeelte zijner verhandeling, waar hij tracht het verband op te sporen, waarin de bij den f. voorkomende schimmelplant tot de ziekte zelve voorkomt, en hierbij vooral wil nagaan, of de bij f. aanwezige plantaardige vorming als een waar parasietgewas te beschouwen is. Tot dat einde begint hij met de waarnemingen mede te deelen, die MAHON, RAYER, CAZENAVE en SCHEDEL ter bevestiging der besmettelijkheid van den f. hebben bekend gemaakt. Deze waarnemingen nu worden door den Sch. niet anders weêrlegd, dan door de volgende vraag, in eene noot daarbij gevoegd, »wanneer men aan de waarnemingen des genoemden Schr. geloof slaan en aannemen moet, dat de f. hier niet toevallig, maar inderdaad door besmetting was ontstaan, zoude dan deze ziekte niet nog oneindig menigvuldiger en algemeener dan thans moeten worden aangetroffen?"

Hier tegenover stelt Sch. zijne eigene onderzoekingen, die het tegendeel moeten bewijzen. Hiertoe voert hij aan vier gevallen, waar kinderen bij elkander sliepen, zonder dat de f. van het eene kind aan het andere werd medegedeeld; en een geval van eene school, waar in twee jaren geene mededeeling van den f. had plaats gehad, volgens de verzekering van den schoolmeester.

Ook aan de inenting ontleent de Schr. een tweede argument, tot weêrspreking der besmettelijkheid, als zijnde ten allen tijde zoo goed als alle pogingen, om f. over te enten, mislukt. De Schr. stelde hiertoe veelvuldige proefnemingen in het werk, en kreeg altijd een negatief resultaat.

Een derde argument trekt de Schr. daaruit, dat de f. zich nooit op eenen afstand mededeelt.

Dat verder de plantaardige vorming bij f. slechts secundair aanwezig is, wordt volgens Schr. bevestigd door het zelden voorkomen van f. op het geheele ligchaam.

Hiermede nu meent de Schr. bewezen te hebben, dat de schimmelplant bij f. geen eigenlijk parasietgewas is, zoo als de acarus scabiei een parasiet is in het dierenrijk, en komt tot het besluit, »dat de plantaardige vorming bij den favus slechts het gevolg is van den ziektetoestand; dat zij zich ontwikkelt in een' vooraf haar door ziekelijke gesteldheid bereiden bodem, en dat zij in het plantenrijk slechts te vergelijken is met de in het dierenrijk in verschillende, in een staat van ontbinding verkeerende, stoffen te voorschijn komende infusoriën." (pag. 32).

Wanneer ik nu deze verhandeling in haar geheel beschouw, dan komt het mij voor, dat de Sch. er het doel niet mede bereiken zal, dat hij er zich van heeft voorgesteld. Hij wil namelijk de zijns inziens verkeerde begrippen over f. tegengaan, dat is, volgens den Schr., de gang hebbende begrippen over de besmettelijkheid, de vatbaarheid om ingeënt te worden en het plaatselijk verloop van den favus. De argumenten echter, die Schr. heeft aangevoerd, om zijn gevoelen door bewijzen te staven en zoo bij den lezer ingang te doen vinden, vermogen dit mijns inziens op verre na niet. Hij brengt gevallen van verscheidene geachte schrijvers bij, die daarmede de besmettelijkheid van f. hebben willen aantoonen; weêrlegt die evenwel niet, maar waarschuwende tegen den al te onbegrensden eerbied en een te onbepaald geloof aan de uitspraak der zoo beroemde huidziektekundigen voert hij zijne eigene waarnemingen aan, die het tegendeel zullen moeten bewijzen. Nu zal welligt menigeen vragen, welke autoriteit de Schr. geeft, om aan zijne negatieve waarnemingen meer te gelooven, dan aan de positieve van andere schrijvers. Ten zij men hier de bekrooning der verhandeling met goud wilde inroepen, geloof ik niet, dat er reden is, om de autoriteit des Schr. boven die van anderen te stellen. Doch hier komt nog bij, dat, al had de Schr. nog veel meer waarnemingen, dan die welke hij opgeeft, (en hij spreekt van ontelbare), waar de f. zich niet van den eenen persoon op den anderen heeft medegedeeld, dan is ééne goed geconstateerde observatie, waar deze besmetting heeft plaats gegrepen, meer afdoende dan het opgeven van zeer vele gevallen, waar men geene mededeeling zag. Hoe weinig toch bewijzen deze negatieve waarnemingen van den Schr.! Is het niet mogelijk, dat die

kinderen niet in het ter overplanting noodige contact zijn gekomen, of dat zij zeer zuiver werden gehouden? Wanneer men nu bij andere zamenslapende kinderen en ook op andere scholen favus ziet overgaan van het eene op het andere kind, dan moeten deze positieve waarnemingen altijd veel meer kracht hebben. Een enkel voorbeeld strekke tot opheldering hiervan. Nog niet lang geleden komt een patient mijnen raad inroepen wegens eene urethritis, die hij mij zeide kort na eenen verdachten bijslaap, die hij drie weken geleden had uitgeoefend, bespeurd te hebben; tegelijk vestigde hij mijne aandacht op eene aandoening van het scrotum, die hij eerst sedert een paar dagen had bemerkt. Bij het onderzoek bleek het mij, dat het geheele scrotum bezet was met talrijke, kleine favusuitbottingen. Nergens over het geheele ligchaam was iets meer van dien f. te vinden. De zaak was hier zeer gemakkelijk te verklaren geweest, met de aanneming van spontane favusuitbotting; en ofschoon hiervan wel eens gesproken is, zoo konde dit, niet strookende met hetgeen ik dagelijks omtrent de natuur van f. observeerde, er bij mij niet gemakkelijk in, maar besloot ik de zaak nader te onderzoeken. De vrouw, bij welke de coïtus was uitgeoefend, wordt mij genoemd; en nu wilde het toeval, dat deze persoon juist voor een paar weken bij mij in het hospitaal onder behandeling was gekomen, lijdende aan eene vaginitis, en daarenboven aan eene rijke favusuitbotting over het geheele hoofd. Doch hoe was nu de f. van het hoofd der lijderes gekomen op het scrotum van den lijder? Ook hiervan was de verklaring ligt te vinden. De coïtus was uitgeoefend door den lijder, nadat hij eenen feestdag zeer ruim had gevierd en wel in zoodanigen toestand, dat hij moest bekennen niet zeker te hebben kunnen onderscheiden, met welke deelen der vrouw hij in aanraking was gekomen, en als zeer mogelijk beschouwde, dat hij alles ten onderste boven ziende, ook de vrouw omgekeerd had gemeend te zien. Hij had in zijne jeugd niet aan favus, noch aan eenige andere huidziekte geleden. Deze f. van het scrotum genas door eene plaatselijke behandeling. Zal men nu niet moeten zeggen, dat hier de f. *zeer* besmettelijk is geweest? En wanneer nu, zoo als waarschijnlijk is, bij deze vrouw, (want het was eene — ofschoon in het geheim — publieke vrouw), meerdere personen den coïtus hebben uitgeoefend, zonder f. op te doen, zal dit éene positieve geval niet meer vóór, dan al die negatieve gevallen tegen de besmettelijkheid pleiten? Dit verder uitéén te zetten, zal wel overbodig zijn.

Tegenover de gevallen von Dr. CRAMER, waar meerdere personen bij elkander sliepen, zonder dat de f. werd overgeplant, stel ik hier uit vele andere de volgende observatie neder. Het vorige jaar komt een man bij mij in het hospitaal, lijdende aan eene ziekte der organa genito-urinaria. Terwijl ik hem hiervoor behandel, zie ik toevalligerwijze favus op zijne linker dije. Op mijne vraag hoe hij dat gekregen had, antwoordde hij mij, dat zijn kind met een vuil hoofd, zoo als hij zich uitdrukte, 's nachts tegen zijne dije had gelegen, en bij het daarvan gekregen had. Overigens had hij nergens op het ligchaam favus. Deze f. genas door eene plaatselijke behandeling. Zijn kind bleek mij aan tinea capitis favosa te lijden. Zulk één positief geval zegt meer voor de besmettelijkheid van f., dan verscheidene negatieve gevallen, zoo als die van Dr. CRAMER, om het tegendeel te bewijzen. Met zoodanige argumenten zoude Dr. CRAMER kunnen bewijzen, dat zelfs de chancre niet besmettelijk was. Hoe vele gevallen toch zoude hij kunnen aanvoeren, waar iemand, hiermede behebt, bij anderen had geslapen, zonder aan deze zijne ziekte medegedeeld te hebben.

Om nu niet te langwijlig te worden, wil ik nog slechts een enkel zeer afdoend geval ten bewijze der besmettelijkheid van f. mededeelen. Juist toen ik de verhandeling van Dr. CRAMER kreeg, leed ik zelf aan f., aan waren f. op den arm, geconstateerd door drie collega's. Drie weken te voren had ik bij een kind, dat aan tinea favosa leed, eene wrat, die den uitwendigen gehoorgang obstruëerde, weggenomen. Het kind was onder die kleine operatie zeer weêrspannig geweest, zoodat ik met mijnen regter voorarm herhaalde keeren met de favuskorsten in aanraking was gekomen. Tien dagen later zie ik onder jeukte kleine favusuitbottingen opkomen. Deze vergrooten zich, en vertoonen na drie weken zoodanigen omvang, dat het niet meer mogelijk was ze te miskennen. Deze f. nu zal ik wel niet anders dan door besmetting gekregen hebben. Plaatselijk heb ik ze gedestrueerd, na de korsten naauwkeurig te hebben weggenomen ter inenting, waarover straks nader. Ofschoon ik nu zes jaren met favuslijders heb omgegaan, zonder f. te krijgen, zoo beweer ik toch, dat dit éene positieve geval genoegzaam is, ten bewijze der besmettelijkheid. Immers gedurende denzelfden tijd ben ik nagenoeg dagelijks nog meer met chancres in contact geweest, en toch heb ik nog nooit aan eene chancre geleden. En wie zal beweren, dat de chancre niet besmettelijk is?

Wat het tweede argument des Schr. betreft, namelijk het mislukken zijner pogingen, om f. in te enten, dit argument is van geene waarde: want de Schr. heeft niet goed ingeënt. Wanneer hij had ingeënt volgens de door mij in dit Weekblad beschrevene wijze, dan zou het hem zeker gelukt zijn. Van deze mijne inentingen gewaagt de Schr. ook in het voorbijgaan, nadat hij in een Naschrift het een en ander betreffende de muscardine heeft aangevoerd. Hij zegt er van, dat deze overentingen alleen daarom gelukten, omdat eerst de epidermis werd weggenomen. Dit geloof ik eveneens met den Schr., en geloof zelfs, dat hij nog algemeener had kunnen beweeren, dat de meeste inentingen zullen mislukken, wanneer men de epidermis ongedeerd laat. Hoe nu echter de Schr. eene inenting begrijpt, waarbij men de epidermis ongeschonden laat, verklaar ik niet te vatten. Wat is dan inenten anders als het brengen van de stof, die men inenten wil, onder de epidermis? Op deze wijze zou de Schr. ook als resultaat van talrijke inentingen, op zijne wijze met ongeschonden laten der epidermis, kunnen afleiden, dat de chancre niet inentbaar was, dat de vaccine geene pokken voortbragt, enz.

Aangezien nu bij het inenten van eene vloeibare stof, deze behoorlijk onder de epidermis moet gebragt worden, hoeveel te meer zal dit dan gelden voor den favus, die niet, zoo als bij de eerste soms nog het geval kon zijn, de epidermis kan doorweeken en zoo hetzelfde uitwerken. Wil men nu een favuskorst onder de epidermis brengen, dan zal men wel genoodzaakt zijn de epidermis eerst weg te nemen, aangezien men zonder dat niet ligt zijn doel zal bereiken. Daarom moeten inentingen van f. gedaan worden, zoo als ik dit beschreven heb, en dan zullen zij gelukken.

De Schr. beweert verder, dat bij deze mijne proefnemingen de favuskorst en de daarin aanwezige schimmelplant zich gemakkelijker ontwikkelde, dewijl zij bij reeds aan favus lijdenden werden gedaan. Ofschoon ik toen ter tijd geene gelegenheid had, om den f. in te enten bij voorwerpen, die vroeger niet aan f. geleden hadden, zoo is dit toch later meermalen met goed gevolg door mij gedaan. En aangezien mij die inentingen, herhaalde keeren op de gezegde wijze gedaan, nooit mislukt waren, zoo had ik deze zaak laten varen, meenende dat zij even als door mij, zoo ook door anderen, als genoegzaam bewezen beschouwd werd. Bij het lezen der Verhandeling van Dr. CRAMER voelde ik mij opgewekt, om deze zaak weêr op te vatten, en het toeval diende mij, om nu eene zeer afdoende inenting te kunnen doen. Hierboven deelde ik mede, hoe ik juist toen favus op den arm door besmetting van eene kleine lijderes had gekregen. Twee dezer favuskorsten heb ik van mijnen arm genomen en op de aangegevene wijze ingeënt op den arm van een jongeling, die reconvalescent van lupus, niet aan f. leed, en er ook vroeger niet aan geleden had. Deze inenting heeft zoodanig goed resultaat gehad, dat ik den 7den Julij door een gezelschap van acht geneesheeren heb kunnen laten constateren, op den arm van dezen vóór omtrent drie weken met twee favuskorsten ingeënten patient, twee groote, niet te miskennen favuskorsten, die diep in 't corium zaten ingeplant, en *daarnevens drie kleinere, die zich begonnen te ontwikkelen.*

Het derde argument van Dr. CRAMER, dat de favus zich op eenen afstand niet mededeelt, behoeft geene refutatie. Het kan toch door niemand regt gemeend zijn, wanneer hij beweert, dat eene ziekte dáarom niet besmettelijk is, wijl zij zich niet op eenen afstand mededeelt.

Terwijl nu de Schr. den f. niet als een waar parasietgewas, maar als het gevolg van eenen ziektetoestand beschouwt, laat hij den lezer in het onzekere, welke dan die ziektetoestand wel mag zijn. Nagenoeg vierhonderd personen, lijdende aan f., zijn door mij dagelijks geobserveerd en behandeld. Nooit heb ik kunnen bemerken, dat eenige bijzondere ziektetoestand aan die favusontwikkeling ten oorsprong lag. Allen zijn alleen met plaatselijke middelen door mij behandeld, en onder die plaatselijke behandeling ook geheel genezen. Na de genezing zag ik ook in geen geval dien onbekenden ziektetoestand zich door eenig verschijnsel openbaren. Integendeel, de kinderen ontwikkelden zich ruimer, namen in groei en krachten toe, nadat de parasiet was verwijderd. Zal het dan niet geoorloofd zijn, die ziektetoestand, zoolang zij zich door geen enkel ziekelijk verschijnsel openbaart, als niet bestaande te beschouwen?

Het gezegde zal voldoende zijn, om te bewijzen, wat ik boven beweerde, dat de Schr. met deze verhandeling het doel niet zal bereiken, dat hij er zich van heeft voorgesteld, om namelijk de zijns inziens verkeerde begrippen over f. tegentegaan.

's Gravenhage, Julij 1853.

J. L. CHANFLEURIJ VAN YSSELSTEYN.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

ITALIE. — De Med. Chirurg. Akademie te Napels heeft 500 fr. uitgeloofd voor de beste beantwoording van de vraag: Men verlangt de bepaling of de stuipen der kinderen altijd van eene hersen- of ruggemergsziekte afhankelijk zijn, of dat zij geheel en al symptomatisch van eene andere ziekte en andere organen dan der zezenuwmiddelpunten zijn kunnen.

PRUISSEN. — De vraag hoe het best de hondsdolheid te voorkomen, is in den laatsten tijd te Berlijn meermalen het onderwerp van overweging geweest. De 2den Julij is bevolen alle op straat loopende honden met muilkorven te voorzien. In de 3 maandelijksche vergadering der *Association der Aerzte* op 6 Julij is besloten, om de regering te verzoeken nog strengere maatregelen te nemen, daar het dragen van muilkorven alleen niet voldoende is; men rekende daartoe het opmerkzaam maken van het publiek op de voorboden en de verschijnselen van de ziekte, op de maatregelen, te nemen na verwondingen en vooral op het verminderen van het aantal honden door het hooger stellen der hondenbelasting.

— Sedert eenigen tijd bestaat te Berlijn eene inrigting tot geneeskundige aanwending van electriciteit en galvanismus; in het gebouw is eene centrale batterij, uit een aantal Danielsche elementen bestaande), die voortdurend in werking is. Uit deze leiden verscheidene draden op den grond der kamers den stroom naar de voor de zieken bestemde bankjes; in ieder dezer is een inductiespiraal, door welke de stroom in eenen geinduceerden en intermitterenden stroom kan veranderd worden, en waarbij door het grooter of kleiner aantal te gebruiken ijzerstaven, even als door het gebruik van een moderator, de dosering ter aanwending der electriciteit zeer naauwkeurig kan geschieden.

— Dr. TRAUBE, wiens verdiensten in objective diagnostiek genoeg bekend zijn, is tot veler voldoening tot dirigerend arts in het Charité Hospitaal benoemd; eene benoeming des te eervoller, daar hij noch militair, noch geheimraad is. Men schrijft haar aan den invloed van SCHÖNLEIN toe, wiens gezondheidstoestand steeds slechter wordt, zoodat hij eerlang als kliniker het tooneel zal verlaten.

DENEMARKEN. — De *Cholera* blijft te Koppenhagen op eene hevige wijze woeden. Het maximum van het op één dag aangetasten (350) van de vorige week, is echter niet meer bereikt.

Van 18—25 Julij zijn dagelijks 305, 315, 321, 280, 291, 248, 230 personen aangetast, en 136, 150, 152, 196, 154, 165, 131 overleden: zoodat het gezamenlijk aantal 3831 aangetasten en 2041 overledenen bedraagt, een getal voor een stad van ruim 100,000 zielen waarlijk zeer groot. Van het overlijden van geneeskundigen wordt thans slechts één nieuw geval gemeld.

Verder heeft de ziekte, behalve ôp Falster, zich ook reeds zuidelijker in Sleeswijk vertoond; in het dorp Maasholm, aan den mond van de Schlei, waar 5 gevallen en 3 overledenen zijn voorgekomen, verder eenige gevallen in de stad Sleeswijk en omtrek bij personen van Koppenhagen komende.

BELGIE. — De regering heeft aan de Académie Royale de Médecine, in de zitting van 23 Julij, een voorloopig wetsontwerp toegezonden, dienende ter vervanging der verschillende thans geldende bepalingen, betreffende de geneeskundige staatsregeling, de uitoefening der geneeskunst, der pharmacie, enz.

Dit belangrijke stuk is dadelijk aan eene commissie gezonden, bestaande uit één lid van iedere sectie en den algemeenen president (reeds in 1850 voorloopig ad hoc benoemd). Het zal gedrukt worden, ten einde ieder lid der Akademie zijne opmerkingen daaromtrent aan de commissie, vóór dat deze hare werkzaamheden zal beginnen, zal kunnen doen toekomen.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Door den geneeskundigen kring alhier is wederom een *Verslag over de ziekten, welke in het jaar 1852 binnen Amsterdam geheerscht hebben,* uitgegeven. Het met zorg bewerkte stuk, zamengesteld door Dr. J. M. FUCHS, berust op het bij 17,952 gevallen waargenomene. Hoewel het boekje niet in den handel is, is het toch, meenen wij, voor belangstellenden op aanvraag verkrijgbaar.

— Het *Prov. Utr. Gen. van Kunsten en Wetenschappen* heeft op zijne laatste vergadering, behalve de nog loopende prijsvragen, de volgende nieuwe uitgeschreven:

1. Het genootschap verlangt de gewone gaswisseling door de huid bij den mensch, onder verschillende omstandigheden, (inzonderheid rust en beweging, hooge en lage temperatuur), aan een naauwkeurig qualitatief en quantitatief onderzoek te zien onderworpen.

Te beantwoorden vóor 30 September 1854.

2. Het genootschap verlangt een onderzoek naar het verloop der zenuwvezelen in het ruggemerg, bij een of meer diersoorten, te beginnen van de zenuwwortels; waarbij zoowel het mikroskoop, in verbinding ook met de onderzoekingswijze van WALLER, als physiologische proefnemingen moeten worden aangewend.

Te beantwoorden vóor 30 September 1855.

3. Het genootschap verlangt een overzigt van de tegenwoordig bekende suikersoorten, hare eigenschappen en zamenstelling, door eigene onderzoekingen bevestigd en uitgebreid.

Te beantwoorden voor 30 September 1854.

Prijs gouden medaille of de waarde van dertig dukaten in geld.

— In de vergadering van den geneeskundigen kring van 25 Julij is de vraag behandeld, of er geene middelen kunnen beraamd worden, ten einde eene betere opgave bij den Burgelijken Stand te verkrijgen van den aard der ziekte, waaraan personen bezweken zijn. De ondervinding heeft het toch geleerd, dat die opgave in de billetten, door de buurtmeesters afgegeven, tegenwoordig hoogst gebrekkig is, getuige de onlangs in het Gemeenteverslag gepubliceerde tabel over de ziekten, waaraan de inwoners van Amsterdam in 1852 overleden zijn, waarin men allerlei vreemdsoortige ziektevormen zonder oordeel naast elkander vindt opgegeven, die daardoor slechts eene hoogst geringe waarde heeft.

Na uitvoerige overwegingen is besloten, om zich thans te bepalen bij eene uitnoodiging aan de leden, *om zelve op de billetten ter aangifte van overlijden toe te zien, dat de aard van de ziekte door de buurmeesters behoorlijk en naar waarheid vermeld is.* Bij de tegenwoordige inrigting toch dier aangifte komt ieder billet ad hoc in handen van een geneeskundige, ter verklaring dat de persoon werkelijk overleden is, en kost het dezen dus weinig moeite om te zien, of het billet, wat het bewuste punt betreft, goed is ingevuld.

Wij vermelden die uitnoodiging hier te eerder, ten einde ook die geneeskundigen, die nog geene leden van den geneeskundigen kring zijn, op deze zaak opmerkzaam te maken.

Zal echter deze maatregel tot het gewenschte doel geleiden, dan zal bij den Burgerlijken Stand een nieuw kader van ziektevormen moeten voorhanden zijn, waaronder ieder speciaal aangegeven geval bij de jaarlijksche zamenvoeging gebragt kan worden. Van de tegenwoordig gebruikelijke tabel zeide wijlen de Hoogleeraar THYSSEN in 1827 reeds: »op deze staat nog het grootste getal onder de algemeene benaming accidenten, koorts, stuipen, verval van krachten, borstkwaal, tering, toevallen, op meest alle maandlijsten ziet men sterfte aan dauwworm, spruw en zuur. Zoodanige onnaauwkeurigheden, die alle berekeningen onzeker en ons bij de naburen belagchelijk maken, zouden vermeden worden, indien men de modellen van zieke- en sterflijsten (vóor 1798 opgegeven) met eenige wijziging volgen wilde, enz."

— De H.H. Regenten der beide gasthuizen alhier, die, zoo als vroeger (bl. 197) is medegedeeld, hun ontslag hadden verzocht, hebben, op verzoek van den Gemeenteraad, die aanvrage ingetrokken.

— Bij Z. M. Besluit van 20 Julij zijn de kwekelingen van 's Rijks Kweekschool voor militaire geneeskundigen C. G. VAN MANSVELT, A. DE MEYER, W. J. CRAMER VON BAUMGARTEN en J. A. VISSCHER benoemd tot Off. v. Gez., 3de kl. bij de zeemagt.

— Aan den Heer Apotheker A. DE ROY is op zijn verzoek eervol ontslag gegeven als lid der plaatselijke geneeskundige commissie alhier, en in zijne plaats benoemd de Heer D. PAS. De nominatie bestond uit de H.H. PAS, KERKHOFF en MOUW.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 6 AUGUSTUS 1853. 32.

DE INDISCHE PEST.

In het 27ste No. van dezen jaargang heeft onze ijverige medearbeider, Dr. C. SWAVING te Batavia, de aandacht onzer lezers op deze iekte gevestigd. Sedert dien tijd is ons een opstel ter gezigte gekomen van Dr. HIRSCH te Danzig, als historische patholoog door zijn schoon stuk: »*Die Typhen der Neuzeit*," in Bd. 32, 34 en 38 van het Prager Viertel-Jahrschrift, reeds zoo gunstig bekend. In dit stuk, opgenomen in *Virchow's Archiv. f. pathol. Anat. u. Physiol. Bd.* 8, *Heft.* 4., worden de mededeelingen van onzen geachten medewerker aangevuld, en haasten wij ons onze belangstellende lezers nader met deze hoogst boosaardige ziekte bekend te naken [1]).

Het eerste, zekere berigt van het *epidemisch* woeden der indische pest, die ook de *Pali-Plague, Mah-murree* genoemd wordt, lagteekent van het jaar 1815, toen zij in le provintiën Kutch en Guzeratte woedde, lie éen jaar te voren door een verschrikkeijken hongersnood waren geteisterd. Hoe lie ziekte daar ontstond, kan men uit de erigten niet opmaken, evenmin als men eene uiste schets van hare verspreiding kan geen. Men weet echter vrij zeker, dat de ziekte n Mei 1815 zich over een deel van Kutch n Wagur uitbreidde, daar tot in het volend jaar bleef heerschen, en vooral van Januarij tot Maart 1816 vreesselijke verwoestingen onder de bewoners aanrigtte. Ter zelfder tijd werd zij ook in Kattywar gezien, verspreidde zich later N. W. naar Scinde, waar zij in November 1816 Hyderabad bereikte, en dagelijks 60—70 offers eischte. Of zij ook meer westwaarts ging en den Indus overtrok, weet men niet. In het begin echter van 1817 verscheen de epidemie in Jhellawar, het N. O. district van Guzeratte, en ging van daar oostwaarts tot Dundooka, nam aldaar tegen het einde des jaars in hevigheid af, kwam in 1818 meer sporadisch voor, maar brak in het begin van 1819 in den regentijd met hernieuwde woede uit, beviel, behalve alle vroeger reeds aangetaste plaatsen, ook het noordelijk gedeelte van Guzeratte, en verspreidde zich nu ook meer oostwaarts in de Zillah van Ahmedabad. Op het einde van 1821 hield de epidemie volkomen op, en behalve eene mededeeling bij RANKEN, (*Report of the malignant fever, called the Pali-Plague. Calcutta* 1838), volgens wien zij zich nog in 1823 in de bergstreek van Kamaoon (Himalaya) vertoonde, hoorde men van haar niets meer tot op het jaar 1836. In dit jaar brak zij in de staten van Rajpootana uit, eene landstreek ver van de vroeger aangetaste streken verwijderd, en wel met zulk eene woede, dat zij eindelijk de aandacht der overheid en der geneesheeren tot zich trok, en tot uitgebreide onderzoekingen en gezondheidsmaatregelen aanleiding gaf. Het eerste berigt van haar bestaan kwam uit de stad Pali, in de provintie Merwar, het middelpunt van den handel tusschen de havens van Guzeratte en Centraal-Indië. In Julij 1836 bezocht zij reeds andere streken derzelfde provintie. Nadat zij zich nu over het grootst gedeelte van Merwar had verspreid, toog zij over den heuvelketen, die Merwar ten oosten van Mewar scheidt, bezocht ook dit gewest, trad later

[1]) De litteratuur over dit punt vindt men in het *Quarterly Journal of the Calcutta med. and phys. Scienc. for the Year* 1837, (in opstellen van MACLEAN, . 17, IRVINE, p. 241, GLEN, p. 433 en PANTON, p. 442); de *Transactions of the med. and phys. Soc. of Bombay. Vol.* I, 1838, (in opstellen van WHYTE, p. 155, Mc. ADAM, p. 183 en GILDER, p. 190), en *Vol.* II, 1839, een opstel van FORBES, p. 1; dan nog eene monographie van RANKEN: *Report of the malignant fever, called the Pali-Plague etc. Calcutta* 1838. Latere begten geeft ALLAN WEBB in zijne *Pathologia Indica.*

in de districten van Adjmer, en kwam in April 1837, toen de epidemie in Merwar bijna verdwenen was, tot aan de britsche cantonnementen bij Nusserabad, maar eindigde aldaar bij het begin van het drooge jaargetijde. Tegen het einde van 1837 brak de ziekte weder in Pali uit en heerschte daar tot de lente van 1838.

Sedert dien tijd had men langen tijd weder niets van die ziekte gehoord, toen men weder in 1850 van eene hevige epidemie in Gurhwal en Kamaoon hoorde, waar deze ziekte, volgens WEBB, (*Pathologia Indica, Edit.* II. *London* 1848, *p.* 212 *volgg.*), als endemie bestaat. WEBB heeft de noordelijke districten van Hindostan zelve bezocht, en haar endemisch voorkomen in de provintie Gurhwal, onder den naam van *Mah-murree*, ter plaatse zelve hooren bevestigen [1]).

Het beeld dezer ziekte, dat even als ieder andere eene menigte schakeringen vertoont, komt wezenlijk op het volgende neder:

Het uitbreken der ziekte geschiedt meest plotselings, met eene meer of minder hevige koude, die spoedig door hitte wordt gevolgd: de zieken klagen dan over pijnen in het hoofd, rug en ledematen, groote zwakte, duizelingen en vertoonen eene zeer sterk ontwikkelde apathie. De pols in het begin versneld, wordt week, kan gemakkelijk worden weggedrukt en bereikt eene frequentie van 110—150 slagen. De huid is brandend heet en droog, er ontstaat photophobie, de conjunctiva wordt rood, het gelaat gloeit en drukt een onbeschrijfelijken angst uit. De tong in den aanvang witachtig beslagen of ook natuurlijk gekleurd en met zeer sterk ontwikkelde papillen bezet, wordt droog en met scheuren; de zieken klagen over misselijkheid, en braken enkele malen galachtige of bruine, naar koffijbezinksel gelijkende stoffen uit; de onderbuik is opgezet, hard, niet pijnlijk bij drukken, eerst meest obstipatio alvi, later en wel tegen het einde der ziekte, diarrhaea cruenta; de in kleine hoeveelheden ontlaste urine is donker gekleurd; de zieken klagen over hevigen dorst en vervallen weldra in deliria of diepen sopor. Onder deze verschijnselen komen op den tweeden of derden dag de eigenaardige, de ziekte kenteekenende verschijnselen te voorschijn, nl. de aandoening der longen en de bubones. De lijders klagen over hevige pijnen onder het borstbeen en over moeijelijke ademhaling, waren ademhalings-nood, er komt een hoest op, waarmede zuiver bloed of bloederig gekleurd slijm wordt geloosd, de onrust en angst bereiken den hoogsten graad. Tegelijkertijd ontstaan er bubones, meest in de linker liesstreek, zeldzamer in de okselholten of in de nek, en slechts bij uitzondering in grooten getale. Alle vroegere verschijnselen nemen nu nog in hevigheid toe. De zieke met zijn gloeijend, rood gelaat, met zijne roode, glazige oogen, die uit hunne holten schijnen te willen komen, met zijn wilden, starenden blik gelijkt naar een dronken mensch. De tong en tanden worden met eene roetkleurige massa bedekt, de adem wordt stinkend en onder een steeds toenemend zinken der krachten, coma en andere paralytische verschijnselen, sterven zij meestal op den derden dag. Zijn de lijders den vierden dag te boven gekomen, dan zijn zij meestal gered, de bubonen aanvankelijk klein, onder de huid beweegbaar en zeer pijnlijk, nemen dan snel in grootte toe, worden week, gaan in abscessen, die een zuiveren etter excerneren over, of blijven langen tijd stationnair, nadat zij de grootte van een okkernoot hebben bereikt, en het exsudaat langzamerhand weder geabsorbeerd wordt. In deze gunstig afloopende gevallen nemen de koorts, de hoofdpijn, de deliria en de hevige dorst spoedig af, maar de genezing is altijd hoogst langzaam. Carbunkels worden nooit gezien, petechiën nu en dan, en hebben zelfs enkele waarnemers ook zonder dat er eenig exantheem was gezien, altijd ontvelling der opperhuid waargenomen.

De ziekte bood echter, zoo als wij reeds zeiden, niet in alle gevallen alle opgesomde verschijnselen aan. Dikwijls toch kwam slechts één der hoofdverschijnselen te voorschijn, zoodat het volk in Guzeratte, in de epidemie van 1819/21, de ziekte in twee hoofdsoorten, de bubonenziekte en de longenziekte, verdeelde, naarmate of de longen

---

[1]) Over het voorkomen der ziekte in 1850 zie men de *Lond. Med. Gazette Vol.* XI, p. 349, over hare verdere verspreiding het opstel van Dr. SWAVING in ons blad.

of het watervatenstelsel de hoofdzetel scheen te zijn. De gevallen, waarin de ziekte zich vooral in de longen lokaliseerde, verliepen veel sneller en boosaardiger, dan de andere soort, de zieken stierven dan niet zelden binnen de 48 uren en nog vroeger, wanneer, zoo als somtijds plaats had, de ziekte terstond met haemoptoë begon, spoedig in coma overging en de dood reeds na verloop van eenige uren plaats had. Deze »longen-pest'' heerschte bij voorkeur op bepaalde plaatsen, vertoonde zich vooral in het begin der epidemie, terwijl zij tegen het afnemen der epidemie steeds zeldzamer werd, en dan slechts als bijkomend verschijnsel der aandoening van de watervaats-klieren voorkwam. Gedurende het heerschen der epidemie werden ook vele lieden door bubonen aangetast, die overigens òf in het geheel niet òf zeer ligt ziek waren. Deze bubonen genazen door resorptie of nadat zij in absces waren overgegaan.

Alle waarnemers zijn het eens, dat ten opzigte der prognose, de aandoening der longen het slimste teeken was, zoodat van de lijders, die bloed hoestten, slechts zeer enkelen genazen. Bij het ontstaan van bubonen hing de redding van den lijder van de snelle ontwikkeling en verettering der klier-zwelling af; kwamen deze omstandigheden traag te voorschijn, dan was een treurig uiteinde vrij zeker.

De sterfte in deze epidemiën was over het algemeen verschrikkelijk en moet, volgens de berigten, die der cholera, zoowel relatief als absoluut, ver overtroffen hebben, en ofschoon de berigten dienaangaande weinig zekerheid geven, kan men toch zeggen, dat men niet overdrijft, wanneer men zegt, dat 75—80 pCt. der lijders stierf. Uit eene vrij goede bron en uit door verschillende waarnemers gestaafde feiten, weet men dat in Pali, eene stad met 20,000 inwoners, van de 6000 (circa 30 pCt.) aangetasten, 4000 bezweken, niettegenstaande een groot gedeelte de stad had verlaten, binnen den tijd van 7 maanden (van Julij 1836—Januarij 1837).

Noch weersgesteldheid, noch jaargetijde oefenden eenigen invloed op de epidemie. In Guzeratte begon de ziekte in den regentijd van 1819; in Morve ontstond zij gedurende het koude jaargetijde en bleef tot in den zomer aanhoudend heerschen, zonder dat eenige weersverandering ook den minsten invloed toonde; in Pali woedde de eerste epidemie van Julij tot Januarij, en de tweede maal van November tot Februarij, en terwijl zij daar met den regentijd verdween, begon zij op dat tijdstip te Nusse-rabad en eindigde daar ter plaatse met het drooge saisoen. Ook de bodem komt hier in geene aanmerking, de ziekte heerschte op moerassigen bodem en in hooge, drooge streken, waar geene moerassen te zien waren. De provintie Merwar is een groot, woest land met zandigen grond en zeer gebrekkige vegetatie. Even als in alle andere epidemiën leverde de arme volksklasse, door hongersnood geteisterd, in slechte, ongezonde woningen opgehoopt, het hoofdcontingent tot de offers dezer ziekte. De eigenlijke oorzaak weet men echter niet, dewijl men ook nog in Europa dezelfde omstandigheden aantreft, en toch is daar sedert de laatste twee eeuwen geen pest meer gezien. Men zocht daarom de oorzaak in een contagium, dat van de Levant uit in Indië zoude zijn binnengesleept, dewijl men de katoenarbeiders en katoendrukkers het eerst zag aangetast. Doch de Levant voert *zijden* stoffen in, daarbij ontstond de ziekte midden in het land, zonder die plaatsen aan te doen, die door hare ligging oneindig meer voorbeschiktheid hebben en die geheel vrij bleven. Evenmin werd de ziekte in Indië zelve langs den weg van het contagium verder gebragt. De ziekte brak in eene, tot dus ver gezonde plaats, plotselings zeer hevig uit, bleef gedurende eenige weken op die hoogte, hield op, om weldra met hernieuwde woede terug te keeren. Intusschen tastte zij plotselings eene zeer ver afgelegene plaats aan, bereikte ook de tusschen gelegen plaatsen, of verscheen daar, nadat de geheele nabuurschap reeds langen tijd door de ziekte was ontvolkt, of zij maakte onverwachts in eene plaats, in eene geheel vrije streek gelegen, 2 of 3 slagtoffers, bleef daarop eenige maanden uit, en kwam dan met eene ongekende hevigheid terug. Wij hebben reeds gezegd, dat WEBB haar als eene endemische ziekte in Gurhwal aantrof. Volgens de berigten, door hem ter plaatse zelve ingewonnen, verlaat deze ende-

mie, ofschoon zelden, toch nu en dan hare gewone grenzen. Europeanen en pelgrims worden nooit door haar aangetast, ofschoon zij ook als endemie haar lijders binnen 2 of 3 dagen doodt. Zeer belangrijk is nog de volgende mededeeling van WEBB. Even als de *Mah-murree* zijn ook febres petechiales in deze streken endemisch. De laatste heerschen in eene hoogte, die, wat het klimaat betreft, met dat van Engeland overeenkomt; de pest heerschte meer zuidelijk in de streken der cactussen en dadelpalmen, doch nu gebeurt het niet zelden, dat die febres petechiales het karakter van de pest aannemen, door dat zich bubonen in de liezen en okselholte vertoonen. Zoo zag WEBB in 1841 te Simlah twee broeders in het hospitaal brengen, waarvan de eene met alle verschijnselen der pest reeds des avonds stierf, terwijl de tweede, wiens ligchaam bij de opname met exantheem bedekt was, op het hooren van den dood zijns broeders door deliria werd aangetast met bloederige diarrhoea, hoesten en pijn in de borst, ofschoon de physische teekenen niets opleverden. Ook deze zieke stierf, zonder dat er echter bubonen gevormd waren. Bij de lijkopening van den eersten vond men rijkelijke uitstorting van serum in de arachnoïdea, de substantia medullaris der hersenen was zeer bloedrijk, hier en daar verweekt. Men zag daarenboven nog oedema epiglottidis, hypostase der longen en roodheid van het bronchiale slijmvlies, overvulling van het systema venosum met donker bloed, de lever hyperaemisch, de milt meer dan normaal vergroot, week, het slijmvlies der blaas en het pericardium met ecchymosen bezet. In het tweede geval kwamen de lijkverschijnselen met de eerste veel overeen, het slijmvlies der ademhalingswerktuigen was over het geheel bleek, dat der maag en der dunne darmen, vooral naar het coecum toe, verweekt en met ecchymosen bezet, maar nergens erosies of ulceraties, het slijmvlies van het colon was eveneens verweekt, geëcchymoseerd, de lever verweekt, de milt normaal.

Wanneer wij nu deze beschrijving der ziekte met die van andere vergelijken, dan blijft er wel geen twijfel over, of deze ziekte is eene bubonen-pest, eigenaardig gewijzigd door eene aandoening der longen. Het allereerst wat hierdoor tegengesproken wordt, is het gevoelen diergenen, dat de bubonenpest zich niet oostwaarts van den Indus zoude voortplanten. Maar waarmede is deze ziekte te vergelijken? Van alle pest-epidemiën der oudheid komt nergens eene zóo in het oog loopende overeenkomst met deze pest in Gurhwal voor, dan die wier naam alléén »de zwarte dood" ons nog heden ten dage, door de herinnering aan onbeschrijfelijke ellende en ongeluk, schrik aanjaagt. Reeds WEBB, (*l. c.* p. XXIII) vond, dat „the Pali-Plague exactly resembles the great plague, the Black Death." Ook HIRSCH heeft dit meer uiteengezet. Ik bepaal mij slechts ter vergelijking tot twee aanhalingen van twee tijdgenooten nl. JOANNES CANTACUZENUS en GUY DE CHAULIAC. De eerste in zijne *Histor. lib.* IV, *c.* 8, (*Corpus scriptorum historiae Byzantinae. Ed. Niebuhr. Pars* XX *Vol.* III. *L.* 18, *c.* 8), verhaalt, na de schriktooneelen in verschillende landen geschilderd te hebben, het volgende van de verschijnselen der ziekte: — »Quotquot autem biduum triduumve resistissent, primum quidem febrem habebant acutissimam et morbo caput invadente elingues et ad omnia quae fierent stupidi reddebantur ac velut somno profundo absorbebantur. Sin forte ad se redirent, loqui nitebantur illi quidem, sed haerescente lingua multa inarticulata, nervis in occipitio emortuis, promebant et exspirabant celerrime. Aliis non in caput, verum in pulmones malum incidens, mox praecordia inflammabat et dolores acutos circa pectus afferebat et sputa sanguine contacta ejiciebant atque e visceribus spiritus tetrum foras odorem volvebat. Fauces et lingua calore exaruerant, nigra et suffusa sanguine: nec plus proficiebant si multum quam si parum biberent. Somno uti nullo poterant et undequaque angebantur. In brachiis supra et infra, non paucis item in maxillis et quibusdam in aliis corporis partibus abscessus his majora, illis minora exsistebant et nigrae vesicae enascebantur. Quibusdam velut atra stigmata per totum corpus erumpebant, aliis rariora magisque conspicua, aliis densiora et obscuriora, et omnes perinde ex his omnibus moriebantur," etc. etc. — GUIDO DE CHAULIAC, zelf ooggetuige, verhaalt omtrent den zwarten dood in zijne *Chyrurgia, Tract* II, *c.* 5. . . . .

»Et habuit duos modos. Primus fuit per duos menses cum febri continua et sputo sanguinis. Et isti moriebantur infra tres dies. Secundus fuit per residuum temporis cum febre etiam continua et apostematibus et anthracibus in exterioribus, potissime in subasellis et inguinibus. Et moriebantur infra quinque dies. Et fuit tantae contagiositatis, specialiter quae fuit cum sputo sanguinis, quod non solum morando, sed etiam inspiciendo unus recepiebat ab alio. . . . . Pater non visitabat filium, nec filius patrem, charitas erat mortua, spes prostrata.” Men vergelijke hiermede nog de beschrijving van DIONYSIUS COLLE, in het 2de deel van HAESER's *historische Patholog. Unters.* de beschrijving van RAIMUNDUS à VINARIO, den lijfarts van CLEMENS VI en anderen te Avignon, in zijn boekje *de peste*, door DELACHAMP in 1553 te Lyon uitgegeven, en andere medici en niet medici van dien tijd, en men zal zien, dat de *Mah-murree* niets anders is dan de zwarte dood van 1348—1382 in Europa. Zeker is het, dat ook deze laatste epidemie van het O. naar het W. was gekomen, en zelfs ontbreken geene data, die de bakermat van den zwarten dood in de XIVde eeuw teregt in Indië plaatsen, en van daar uit het ¼ gedeelte van Europa's bewoners wegsleepte. Ik hoop spoedig gelegenheid te hebben de verwoestingen van die ziekte ook in ons, destijds zóo diep ongelukkig, vaderland te schetsen. Een en ander zal ons doen zien, dat de pest in Indië onze aandacht in hooge mate verdient en dat het van belang is, deze ziekte in hare bakermat te bestuderen, haren gang naauwkeurig te bewaken, en haar zóo veel mogelijk reeds in hare geboorteplaats uit te roeijen. Reeds teistert eene plaag, aan de oevers der Ganges geboren, en jaren lang daar onopgemerkt gewoed hebbende, ons werelddeel meer dan twintig jaren [1]). Wat wonder dan dat de mededeeling, hoe die indische pest te Gurhwal endemisch heerscht, en nu en dan hare grenzen overschrijdt, geheele streken van Hindostan verwoest, ongerustheid baart en doet vreezen, dat zij niet ten tweeden male over ons werelddeel ongelukken uitstorte, wier wederga sinds de XIVde eeuw nooit weêr is vernomen. Vóor alles wil ik geenszins de rol van KASSANDRA heeten te vervullen; maar onze wetenschap van den loop en het wezen der pandemiën. hoe gebrekkig en onvolledig overigens ook, geven wel aanleiding, dat die mededeelingen uit het Oosten eenige ongerustheid baren. Maar laten wij aan de andere zijde ook niet vergeten, dat de historische pathologie ons leert, dat quarantaines, noch cordons den loop eener epidemie kunnen stuiten, maar dat alléen eene toenemende zorg voor de openbare gezondheidsregeling en het verschil in de beschaving van Europa's bewoners der XIVde en die der XIXde eeuw de beste voorbehoedmiddelen zijn tegen dergelijke ongelukken, en dat niets anders dan deze twee zaken zóo zeker en op den duur het moordend staal eener volksziekte afstompt.

A. H. I.

[1]) Men weet dat CURTIS, die in 1782 te Ceylon en Madras practiseerde, reeds toen de cholera zag. Het is algemeen bekend, dat de groote cholera-epidemie in Aug. 1817 in Bengalen begon en in 1829 het eerst in Europa kwam.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OPERATIEVE GALVANOCAUSTIEK. — Nadat in Engeland en Frankrijk eenige proeven waren genomen, met de toepassing van de electrische gloeihitte op operatieve chirurgie, terwijl MARSHALL, WHITE, HILTON, NÉLATON, MICHON, de pulpa dentis, fistels en teleangeiectasiën uitbrandden, doorsneden en deden afsterven, heeft MIDDELDORPF te Breslau, na voorafgaande proeven op dieren, met daartoe ingerigte apparaten, deze methode met verrassenden uitslag op menschen toegepast. Daar binnen kort een werkje over deze galvano-caustiek door hem in 't licht zal gezonden worden, ontleenen wij alleen het volgende daaromtrent aan het laatste stuk van GÜNSBURG's *Zeitsch.* Hij maakt gebruik van een meer of minder puntig, spatel- of mesvormig gloei ijzer, verder van eene ligatura candens, van een setaceum of filum candens, van gloeijende bougie. Het afsnijden van gezwellen, polypen, de amputatio penis, der portio vaginalis uteri, het openleggen van fistels geschiedt door middel der ligatura candens.

Tot het vernietigen van zenuwen, stelpen van bloe-

ding, wegnemen van gezwellen en gedegenereerde huid, het doorsteken, doorgroeven en in 't vierkant afsteken van boosaardige zweren, teleangeiectasiën enz. maakt hij gebruik van het cauterium electricum strictiori sensu.

Tot het uitbranden van oude eeltachtige canalen, het doen sluiten van teleangeiectasiën wendt hij aan het setaceum candens. Tot het doorboren van stricturen der urethra, van den tranenzak gebruikt hij de gloeijende bougie.

De voordeelen dier methode zijn vooreerst de, welke men aan het gloeijend ijzer prijst, dat het vernietigt, bloedstelpend is en tevens den groei bevordert. Verder kan men het door electriciteit gloeijend gemaakte ijzer brengen op plaatsen, waar het anders zonder of te schaden, of af te koelen, of in 't geheel niet was aan te brengen. Daarbij komt, dat daar de verhitting niet van buiten af geschiedt, maar de bron der hitte binnen in het metaal zelf ligt, het in een paar oogenblikken gloeijen kan, nadat het koud wordt, naar gelang de operateur dit verlangt, met de meest mogelijke sparing, naauwkeurigheid en gemak op de plaats, waar het noodig is, is aangebragt. Het wordt gloeijend en gloeit zelf voort midden in het vocht, zoo lang men maar wil, zonder te bekoelen; het kan zeer weinig omvang hebben, past dus voor zeer scherp begrensde kunstbewerkingen, laat zich ligt en naauwkeurig in de buurt van edele deelen hanteren, gemakkelijk inbrengen in enge openingen, en kan zelfs subcutaan geappliceerd worden; verwekt gedurende en na den afloop der applicatie weinig pijn, wijl het oogenblikkelijk doodbrandt, terwijl het er zeer snel en zeer heftig werkt, en eindelijk kan men de snijdende werking, met gloeihitte vereenigd, op plaatsen brengen, die anders voor snijdende werktuigen niet of naauwelijks bereikbaar zijn, en die men hoogstens met ligaturen en sonden genaken kan, zoo als de neusholte, de pharynx en oesophagus, de larynx, de maag, darmen, blaas enz.

BEHANDELING VAN ANEURYSMATA. — In den vorigen jaargang van dit Weekblad (bl. 57 en 178) zijn de resultaten vermeld, welke de Iersche heelkundigen verkregen hebben bij de behandeling van de aneurysmata, door *drukking* van de arterie boven den zak. De statistieke opgaven luidden niet ongunstig, en in de meeste gevallen volgde, nadat de drukking korter of langer tijd was aangewend, coagulatie van het bloed in den zak en genezing. In andere plaatsen dan in Dublin, schijnt echter de methode niet te bevallen; wel zijn eenige gevallen uit Engeland nader medegedeeld, maar deze zijn weinige; in Frankrijk, waar de methode in verscheidene journalen beschreven werd, schijnen de overigens zoo zeer tot proefneming geneigde heelkundigen er niet toe over te gaan, of misschien ging het aldaar, als in de Chirurgische Kliniek alhier, waar bij twee gevallen van aneurysma poplitaeum de compressie beproefd werd, maar door de lijders niet verdragen werd, zoodat tot de ligatuur moest worden overgegaan.

In Schotland hebben zich daarentegen verscheidene als tegenstanders van de methode verklaard. Reeds vóór een jaar publiceerde SYME een geval van aneurysma pop., waarbij na ligatuur in korten tijd genezing volgde, als een voorbeeld van de methode door de onderbinding en waarbij hij de Iersche zeer afkeurde, en in een redevoering in de Medico-Chirurgical Society op 2 Maart l.l. ijverde hij op nieuw tegen de compressie. In de vergadering van April van dezelfde vereeniging nu is eene niet onbelangrijke discussie over dit onderwerp gehouden, toen MILLER zich vóór de methode verklaarde. SPENCE en MACKENZIE voerden verscheidene gevallen aan, ten nadeele der compressie. De 4 gevallen in Edimburg voorgekomen, waren allen ongunstig voor de methode. In het eerste van MACKENZIE kon de patient de drukking, zelfs eene matige, niet langer dan 5 minuten verdragen; in het tweede, even als de volgende van MILLER, was zij 14 dagen volgehouden, gedurende welken tijd de patient veel pijn leed en weinig sliep; de tumor was tot dubbelde grootte toegenomen; MILLER ging tot de onderbinding over, waarna de patient herstelde. In het derde geval (even als de vorige een aneurysma poplit.), veroorzaakte de drukking gangreen van het been; de amputatie van de dij werd gedaan, waarna patient overleed. In het vierde geval (aneurysma van de art. axillaris beneden het sleutelbeen) werd het gezwel niettegenstaande de drukking van de art. subclavia steeds grooter; deze moest worden nagelaten; het gezwel barstte, waarna de lijder bezweek. Van de twee laatste gevallen verklaarde MILLER echter, dat zij evenmin voor onderbinding geschikt waren geweest. MACKENZIE vermeldde ten slotte 7 gevallen van compressie, *in den laatsten tijd* te Dublin waargenomen, waarbij 5 maal de drukking een gunstig gevolg had, en 2 maal de amputatie van de dij later moest gedaan worden.

In het algemeen schijnt thans te mogen worden aangenomen, dat de methode door drukking verscheidene bezwaren heeft; dat de lijders er veel pijn door moeten uitstaan; dat de behandeling lang, soms zeer lang duurt (een geval werd vermeld waarbij de kuur 22 maanden kostte); dat een groote mate van zorg er toe vereischt wordt, dat zij soms moet worden opgegeven en daardoor tijd verloren is, en dat opvolgend gangraen (even als na onderbinding) niet zeldzaam is, waartoe welligt het onmogelijke, om alleen de arterie zonder de vena te drukken, aanleiding geeft. Een groot voordeel wordt ook door de tegenstanders erkend, dat de statistieke uitkomsten, betreffende de sterfte der lijders, een gunstiger resultaat na de drukking, dan na de onderbinding schijnen te geven. De behandelingwijze verdient voortdurend nog in hooge mate de aandacht.

De stolling van het bloed door eene geconcentreerde solutie van perchloruretum ferri werd, zoo als vroeger (boven bl. 125) werd medegedeeld, door den nu reeds overleden Lyonschen geneesheer PRAVAZ bij aneurysmata aangeraden. De proeven van PRAVAZ op dieren zijn spoedig door anderen herhaald; sluiting van de arterie na inspuiting van het perchloruretum ferri volgde meestal zonder toevallen; in enkele gevallen moest zij herhaald worden daar het coagulum later

weder weggespoeld werd; in één geval van DEBOUT ontstond suppuratie in en rondom de arterie, zonder dat dit tot toevallen aanleiding gaf, misschien was de dosis (15 droppels der solutie) te groot.

Van toepassing op aneurysmata bij den mensch, zijn vier gevallen bekend gemaakt, die door MALGAIGNE bijeengesteld zijn. Zij leveren nog geene gegevens genoeg, om de waarde der methode te beslissen. De eerste aanwending had plaats door RAOULT, bij een aneurysma van de arteria supra-orbitalis van de grootte van een duivenei. Zonder eenig resultaat was reeds vroeger gedurende 25 dagen drukking aangewend. RAOULT deed hier met een gewoon spuitje eene injectie van 10 à 12 droppels van de ijzerzoutsolutie; den volgenden dag was het gezwel hard en ontstoken, onder eenvoudige behandeling week deze ontsteking, uit het wondje vloeide later eenige etter en na 14 dagen was de tumor verdwenen. Na 2 maanden ontstonden op dezelfde plaats weder eenige slagaderuitzettingen in de huid, zoodat men nu hier met een teleangeiectasis te doen had.

Bij een aneurysma poplitaeum werd door NIEPCE de injectie verrigt. Vijf minuten na dezelve was het gezwel zeer hard, de drukking van de art. cruralis werd nagelaten, en de kloppingen in den zak konden niet meer waargenomen worden. De volgende dagen ontstond hevige ontsteking van den zak, den elfden was duidelijke fluctuatie aan de binnenzijde; na eene punctie vloeide 2 à 3 dr. pus uit, en de ontstekingsverschijnselen hielden daarna op. Het aneurysma nam daarna meer en meer in omvang af.

SERRES D'ALAIS deed de injectie bij een aneurysma varicosum in de plica cubiti; de klopping in den zak en de art. rad. en uln. hielden spoedig op. Eene vrij hevige ontsteking van de wanden van den zak volgde, door eene punctie werd later een weinig etter ontlast; een gedeelte van den zak viel in gangraen, en stootte zonder eenig toeval af, waarna de cicatrisatie regelmatig voortging.

MALGAIGNE kreeg verder in zijne kliniek een man ter behandeling, bij wien vóór de opname in het gasthuis eene injectie van 10 droppels van eene verdunde oplossing van perchloruretum ferri gedaan was. Er volgde den volgenden dag eene hevige zwelling van den voorarm, die allengs in gangraen verviel, welke versterving den 6den dag begrensd was, zoodat MALGAIGNE den 11den de amputatie van den arm in het elleboogsgewricht doen kon; later overleed de man aan etteropslorping.

Deze vier gevallen geven voorzeker nog niet veel bemoedigends voor de methode. In het eerste en tweede geval ziet men eenvoudige ontsteking met suppuratie, in het derde ontsteking, suppuratie en begrensd gangraen van den zak, in het vierde ontsteking en totaal gangraen van het lid, met opvolgenden dood; gevolgen die wel bij de eenvoudige onderbinding soms ook niet achterblijven, maar die bij deze weinige gevallen te hevig waren om ze niet aan de methode of liever aan de wijze van uitvoering toe te schrijven; het aantal droppels van de solutie, hare graad van concentratie en nog andere omstandigheden zijn zeker hierbij in acht te nemen, wil men het doel, dat PRAVAZ met de aanprijzing van het middel beoogde, bereikt zien, stolling namelijk van het bloed in den zak, resorptie van den inhoud en sluiting van dezelve, zonder ontsteking of suppuratie. Volgt in den regel op de injectie deze wijze van genezing niet, dan staat zij ver achter alle andere behandelingswijzen.

VERSLAGEN.

VEREENIGING TOT BEOEFENING DER ZIEKTEKUNDIGE ONTLEEDKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering van 26 Mei. — Prof. SURINGAR toont een exemplaar van mergkanker van de maag, waar het vuistgroot gezwel aan den achterwand van dit orgaan, nabij de cardia was gelegen. De slokdarm was eenigzins verwijd, de maagholte, reeds voor een groot deel door den kanker ingenomen, in het oogvallend klein. Men had het gezwel bij het leven in den maagkuil kunnen voelen; overigens waren de verschijnselen de gewone, aan maagkanker eigene geweest.

Daarna bragt *dezelfde* een belangrijk specimen van door tuberculose ontaard systema uropoiëticum ter tafel. Het had toebehoord aan een 12jarigen knaap, die een half jaar in het Binnengasthuis was verpleegd geweest. Nooit eigenlijk gezond, vertoonde zich op zijn 5de levensjaar tinea favosa capitis, die eerst 3 jaren later onder eene plaatselijke behandeling verdween, en waarna zijne gezondheid zich scheen te verbeteren. Toen hij 10 jaren oud was, begon hij zeer dikwijls en moeijelijk te urineren, waarop na een jaar pijnlijkheid van de regter nierstreek volgde, die den lijder noopte het bed te houden, en na eene antiphlogistische behandeling wel iets verminderde, doch spoedig weder toenam. Weldra was met zekerheid in die streek eene uitgebreide, eenigzins fluctuerende zwelling te herkennen: de urine begon sterk te sedimenteren, en ook de blaasstreek werd zeer pijnlijk. Eene exploratie met den catheter, waarbij de blaas zich zeer gevoelig betoonde, deed geen calculus ontdekken, evenmin werd bij een onderzoek per anum de prostata ziekelijk gevonden: ook in de testes was geene zwelling te bespeuren. De patient overleed, in den hevigsten graad uitgeteerd, den 21sten dezer maand. Bij de lijkopening vond men eene aanmerkelijke vergrooting der regter nier, zijnde dit orgaan 7½ Par. dm. lang, 5 dm. breed en 4 dm. dik. Bij het opensnijden vloeiden er 22 ons vrij dikke, groenachtige etter uit, waarmede onderscheidene, onregelmatig gevormde, doch in de rigting der pyramiden gelegene holten, van welke sommigen de grootte van een eendenei hadden, gevuld waren. Hare wanden waren ter dikte van eenige lijnen, met eene kaasachtige, gele stof bekleed, welke van binnen, na ontlasting van den etter, met dikke, gele vlokken bedekt was, en bij mikroskopisch onderzoek uit niets dan een korrelig detritus met vetdruppels bleek te be-

staan. Tusschen genoemde holten en de gemakkelijk af te trekken capsula renalis, was nog eene dunne laag der bastzelfstandigheid van de nier, waarin enkele miliairtuberkels zigtbaar waren. Van het nierbekken is naauwelijks een spoor te herkennen: de ureter mondt onmiddellijk in eene der beschrevene holten in: zij is wijd, laat gemakkelijk eene pink door, en bezit een oneffen, met tuberkelmassa bedekt slijmvlies. De blaas is wijd, met eene ruwe, door loslatende gedeelten van het slijmvlies, dat op sommige plaatsen geheel vernield is, vlokkige, inwendige oppervlakte. Het slijmvlies der urethra vertoont aan het achtergedeelte ook eenig verlies van zelfstandigheid, aan het voorst gedeelte eenige versche tuberkelafzettingen. De prostata is volkomen normaal. De linker nier is wel wat grooter dan gewoonlijk, doch gezond van weefsel. In geen der overige organen van het lijk waren tuberkels aangetroffen.

Dr. LEHMANN vertoont het hart van een kalf, dat, vier weken na de geboorte geslagt, in de laatste 14 dagen van zijn leven geenerlei ziekteverschijnsel zou geopenbaard hebben, ofschoon geene auscultatie was verrigt. Het was een kolossaal cor villosum. De inwendige oppervlakte van beide platen van het pericardium waren ruw, zeer vlokkig en bovendien nog met dikke lappen van fibreus exsudaat bedekt, dat op sommige plaatsen tot bindweefsel was overgegaan. De linkerkamer van het hart concentrisch gehypertrophiëerd, met 1½ centim. dikke wanden; de klapvliezen alle gezond.

Dr. ZEEMAN laat de hersenen zien van een man, binnen 36 uren, ten gevolge van haemorrhagia cerebri, met onvermogen tot willekeurige spierbeweging aan beide zijden des ligchaams, doch niet geheel opgeheven bewustzijn en met bestaan van reflexbewegingen vooral blijkbaar aan de bovenste ledematen overleden. De hersenvliezen niet zeer bloedrijk, de arachnoïdea verdikt. In het linker corp. striat. eene oude apoplectische kyste, waarin zeer jong bindweefsel en eenig geleiachtig vocht, onder deze kyste eene kleine apoplexia capillaris. Belangrijk vooral was de geheele vernieling van den pons var. door bloedextravasaat, dat zijn ontstaan verschuldigd was aan vele ineenvloeijende apoplexiën van haarvaten, waarvan eene onder den wand der 4de hersenholte aanwezig was, en dezen opligtte, zonder hem te verscheuren, zoodat de holte bijna digt gedrukt werd. Nog waren op verschillende plaatsen vele, minder aanzienlijke vaatrupturen. De slagaders aan de basis cerebri waren niet atheromateus.

Dr. DUSSEAU gaf ten slotte eene uitvoerige beschrijving van de in de vergadering van 24 Febr. ter tafel gebragte ovaria. De linker eijerstok was veranderd in een ronden, met vet en haren gevulden zak, van de grootte eener vuist, en met dunnen, fibreuzen wand. De inwendige oppervlakte van dezen zak bezat geen zamenhangend epitheliumbekleedsel, noch was ergens een spoor van huidweefsel te ontdekken, ofschoon enkele der met de vetmassa vermengde haren op den wand waren ingeplant. Het naar de oppervlakte toe gelegen vet was geel van kleur, zeer week, en bevatte met vet gevulde cellen, met vele losse vetdruppels; meer naar binnen toe werd het witter van kleur, vaster, meer in concentrische lagen geplaatst en schilferig: de cellen waren hier meer plat, met eene moleculaire vetmassa gevuld, en sommigen daarvan met eene kern voorzien. Het haar lag naar binnen toe in bundels bijéen en liet zich tegelijk met het vet gemakkelijk uit de kyste verwijderen, waarna tevens bleek, dat deze door een tusschenschot in twee ongelijke helften was verdeeld. In de grootste helft vertoont zich een langwerpig, eirond ligchaam, ongeveer 40 m.m. lang en 30 m.m. breed, dat door een korte streng met den wand der kyste zamenhing. Het bovenste derde gedeelte, waaraan zich deze streng inplantte, bestaat uit eene vleeschkleurige knoest van een zeer vast, vezelig weefsel, met eene ruwe oppervlakte, waarop zich eenige bundels van vrij lange, bruine haren inplanten. Aan deze knoest hangt met een smallen hals eene witte blaas, gevormd door de opéengepakte straksgenoemde vetschilfers, en waarvan de inwendige oppervlakte met een fijn vliesje uit bindweefsel bekleed is, terwijl zich uitwendig twee kleine vezelige aanhangsels bevinden (het eene 10, het andere 3 à 4 mm. lang), welke zich aan hun uiteinde vingersgewijs verdeelen en daardoor eenige overeenkomst met vinnen bezitten. De holte is met helder vocht gevuld, waardoor eenige fijne stroken bindweefsel heenloopen, die uit den hals ontstaan en vereenigd zijn met duidelijke bloedvaten, die, in den verschen toestand met helderrood bloed gevuld waren. Tegen den inwendigen wand is een rond stukje been geplaatst, dat met het onderste der straksgenoemde vinvormige aanhangsels in verband staat. In de andere helft der kyste tegen het tusschenschot aan, zit een kleiner ligchaam, dat alleen uit eene knoest van vezelig weefsel bestaat, waarop eenige haarbundels zijn ingeplant. In het regter ovarium vertoont zich eene erwt groote kyste, waarin zich, behalve eenig helder vocht, een ligchaampje aan eene streng hangende bevindt, dat in het klein de gedaante van het boven beschrevene herhaalt, hoewel er noch haren noch eene holte in te vinden zijn.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering van 25 Julij. — Na eenige huishoudelijke werkzaamheden is benoemd tot lid van de commissie tot onderzoek van het Geneeskundig Weduwenfonds de Heer Chir. BEUMER (directeur van het Amsterdamsch Chirurgijns Weduwfonds).

De commissie voor statistiek en topographia medica leverde daarna, bij monde van Dr. THYSSEN, een rapport *over den bodem onder Amsterdam.* Hij vermeldde daarbij de resultaten, die HARTING's onderzoek van den grond bij putboringen opgebragt, had opgeleverd, en lichtte dit door platen en teekeningen toe.

In het eerste gedeelte van het rapport werd de zamenstelling van den grond behandeld, als bestaande uit eene sedimentformatie, welke in twee hoofdbeddingen gesplitst moet worden, waarvan de bovenste den naam van klei- en zandmergelformatie, de onderste den naam van zandformatie voert. Op de eerste formatie, welke

uit tien verschillende lagen bestaat, rust eene laag veen, en deze wordt weder bedekt door eene laag, welke niet tot de eigenlijke geologische vormingen kan gerekend worden, en bekend is onder den algemeenen naam van steigeraarde. In het tweede gedeelte werden de oorsprong en de vormingswijze van den Amsterdamschen grond, met de daaraan grenzende gedeelten van ons vaderland verklaard.

Het rapport van Dr. VAN DER VOORT, betreffende de constitutio epidemica, in de maand Julij, vermeldde, dat zij voornamelijk gastrisch was, ofschoon nog dikwerf catarrhale en rheumatische ziekten werden behandeld. De meest voorkomende ziekten waren febres gastricae, gastricismus en polycholia, colicae en diarrhae, bronchitis, vooral bij kinderen, en intermitterende koortsen, grootendeels f. tertianae. Onder de exanthematische ziekten kwamen nog enkele varicellen en varioloïden voor. De gesteldheid der kraamvrouwen bleef zeer gunstig; het puerperium was een zuiver physiologische toestand. Over het algemeen was de gezondheidstoestand in de afgeloopen maand vrij gunstig; de sterfte was gering.

Dr. FUCHS bepaalde daarop namens de commissie voor Medicina Forensis, de aandacht der vergadering op de vraag, of er geene middelen konden beproefd worden, ten einde eene betere opgave der ziekten, waaraan de bewoners dezer stad overlijden, te verkrijgen. (Het resultaat dier overwegingen is reeds in het vorig nummer vermeld).

Dr. TEIXEIRA DE MATTOS las ten slotte namens de 7de commissie, een rapport over den *dood door verdrinken*, naar aanleiding van eene bijdrage van Dr. KANZLER, getiteld: »*Der Tod durch ertrinken.*"

In de eerste plaats werd de vraag beantwoord: »op welke wijze komt een drenkeling om het leven?"

De verschillende gevoelens der geregtelijke geneeskundigen omtrent deze vraag werden onderzocht, wederlegd of verdedigd, waaruit bleek, dat de geregtelijke geneeskundige, bij gemis der teekenen van asphyxie, in geen geval met zekerheid zal kunnen verklaren, dat de persoon, wiens lijk hij onderzocht heeft, in en door het water is gestorven.

In de tweede plaats werden de teekenen van den dood door verdrinken, welke door de verschillende schrijvers over dit onderwerp worden opgegeven, opgesomd, en werd daarbij nagegaan, welke waarde, welke beteekenis aan ieder dier teekenen te hechten is.

Als slotsom van dit onderzoek bleek, dat er geen teeken van den dood door verdrinken gevonden wordt, dat altijd aanwezig, en voor zich alleen op eene voldoende en stellige wijze bewijst, dat de dood op geene andere wijze heeft plaats gehad; zoodat het niet uit een enkel op zich zelf staand, maar uit het complex van vele teekenen is, dat men met zekerheid tot den dood door verdrinken zal mogen besluiten.

BOEKAANKONDIGING.

Algemeene ontleedkunde, of leer van de scheikundige en morphologische bestanddeelen van het menschelijk ligchaam, door Dr. J. HENLE. In het Nederduitsch overgebragt, onder medewerking van den schrijver, gedeeltelijk omgewerkt en met aanteekeningen voorzien, door Dr. C. E. HEYNSIUS. Met 5 platen, op staal gegraveerde afbeeldingen bevattende, en vele in den tekst gedrukte houtsneêfiguren. 3 Deelen. Amsterdam, bij FRIJLINK, 1847—53.

Reeds *vijf* jaren lang was het beroemde werk van HENLE in Duitschland in een wijden kring van lezers naar verdienste op prijs gesteld. Velen had het de oogen geopend voor de hooge waarde der wetenschap, die men er zoo helder in zag voorgesteld en een groot aantal onderzoekers toog op het voetspoor van den meester aan het werk, ter ontginning van het nieuwe, zoo veel beloovende veld. Reeds gedurende vijf jaren werden aldaar mijn op mijn geopend, en met vaak betrekkelijk geringe moeite de kostbaarste schatten aan het licht gebragt, en nog was HENLE's arbeid in Nederland zoo goed als onbekend! Slechts weinigen bezaten dat kostbare boek, en nog geringer was het getal van hen, die het waagden deel te nemen aan den begonnen arbeid. Dr. HEYNSIUS verklaart in zijne voorrede, dat hij reeds vier jaren te voren vruchteloos pogingen in het werk stelde, om het genoemde werk, door middel van eene vertaling, bij onze landgenooten meer bekend te maken; en eerst toen in 1845 Prof. J. VAN DER HOEVEN er uitdrukkelijk de aandacht op gevestigd had, mogt eene nieuwe poging den ijverigen vertaler zijn doel doen bereiken. In 1846 zag alzoo de eerste aflevering het licht. De vertaler had echter tevens teregt begrepen, dat eene bloote vertaling thans, 5 jaren na de verschijning van het oorspronkelijke, aan de behoefte niet zou beantwoorden. De jeugdige wetenschap toch was met reuzenschreden vooruitgegaan, en een groot aantal nieuwe feiten of teregtwijzingen waren van verschillende zijden aangevoerd. Deze mogt men niet met stilzwijgen voorbijgaan. De vertaler wendde zich daarom tot den schrijver, en verkreeg van dezen de toezegging van medewerking, waardoor de Nederlandsche uitgave meer aan de eischen van den tijd zou kunnen beantwoorden. Ten gevolge van deze medehulp van HENLE, vinden wij dan ook in de vertaling het hoofdstuk van het nagelweefsel omgewerkt en verbeterd, terwijl de overige hoofdstukken, op aanwijzingen van den auteur, door den vertaler met uitgebreide aanteekeningen en bijvoegselen zijn verrijkt. Deze bijvoegselen zijn hoofdzakelijk ontleend aan CANSTATT's *Jahresbericht*, waarin, gelijk bekend is, het verslag over de algemeene ontleedkunde door HENLE wordt bewerkt. De Nederlandsche lezer verkreeg hierdoor tevens eenigen meerderen waarborg, dat die toevoegselen in den geest van den schrijver zouden zijn zamengesteld.

Jammer was het dus, dat de vertaler door zijne toenemende beroepsbezigheden en door andere redenen, meer en meer belemmerd werd in het afwerken van zijne omvangrijke taak, zoodat de afleveringen langzamer dan wenschelijk was, op elkander volgden, en hij eindelijk in het vorige jaar zich genoodzaakt zag, de voleinding van het aangevangen werk aan andere handen over te dragen. Dr. ZEEMAN belastte zich daarop met de voltooijing van het gebouw, zoodat het hoofdstuk over het zenuwstelsel en de daarop volgenden, door den laatstgenoemden zijn vertaald en bewerkt geworden.

Dat de vertraging, waarvan wij spraken, op het geheel niet gunstig heeft kunnen werken, spreekt van zelf. Evenwel gelooven wij, dat door de vertaling, die naauwkeurig en vloeijend van stijl is, ook een nuttige arbeid verrigt is. Niet alleen toch, dat zij strekt tot verbreiding van een boek, dat in ons land niet onbekend mogt blijven, maar zij overtreft het oorspronkelijke, dat bovendien uitverkocht is, in volledigheid. Men meene ook niet, dat HENLE'S ontleedkunde thans, na het verschijnen van werken, zoo als die van GERLACH en vooral van KÖLLIKER, overbodig is geworden. Het is een monumentum aere perennius, en mag evenmin gemist worden in de bibliotheek van den wetenschappelijken arts, als eenig ander werk, dat den eernaam van klassiek op het voorhoofd draagt. J. M. S.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

DENEMARKEN. — De *Cholera* heerscht nu op onderscheidene plaatsen van Denemarken, evenzoo op het vaste land als op de eilanden. In Kopenhagen is de ziekte die in de armste wijken haren oorsprong heeft genomen, nu door bijna alle wijken heen verspreid, en het aantal aangetasten blijft hoog; van 26 Julij tot 1 Aug. zijn dagelijks 303, 279, 346, 271, 237, 224, 190 personen aangetast, en 133, 150, 184, 139, 115, 129, 129 overleden, zoodat het gezamenlijk aantal sedert het begin der ziekte tot 1 Aug. aangetasten 5705 bedraagt, en dat der overledenen 3023. Geen wonder dat die uitbreiding eene algemeene moedeloosheid te weeg brengt, zoodat duizende menschen reeds de stad hebben verlaten. Aan geneesheeren is groot gebrek, er zijn pogingen gedaan, om die uit Zweden en Noorwegen te verkrijgen; aanvankelijk is er reeds uit Hamburg en door militair-artsen in voorzien. Allerlei middelen zijn er voortdurend in het werk gesteld, om door beter voedsel en goede woningen de vatbaarheid der lagere volksklassen voor de ziekte te verminderen.

FRANKRYK. — De Académie des Sciences heeft tot vice-president benoemd den grijzen chirurg ROUX. De plaats was opengevallen door het overlijden van JUSSIEU. ROUX zal dus in het volgend jaar als voorzitter fungeren.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Bij Z. M. Besluit van 4 Aug. is bepaald, dat geen student voortaan tot het examen in de wiskunde zal toegelaten worden, dan op vertoon van het bewijs, dat hij aan eene Latijnsche school de studiën ten einde toe met vrucht heeft volbragt of een examen bij de letterkundige faculteit heeft afgelegd.

Deze bepaling is niet toepasselijk op de studenten in de geneeskunde en wis- en natuurkunde, die vóór 1 October 1851 zijn ingeschreven.

— Den 28sten Julij is in den ouderdom van 66 jaren overleden de Heer C. WINKLER, med. et art. Obst. Doctor, lid van den gemeenteraad en van het prov. Utrechtsch Genootschap, te Vianen; den 2 Aug. de Heer J. P. VAN DORP, Med. Doctor te Tiel in den ouderdom van 71 jaren.

— Tot stadsgeneesheer te Tiel is in plaats van wijlen Dr. VAN DORP benoemd Dr. BRUNE.

NEDERLANDSCH INDIE. — Door den Gouverneur-Generaal is Dr. J. K. VAN DEN BROEK tot geneesheer op Decima (Japan) bestemd; op verzoek gepensioneerd de Off. v. Gez. 1ste kl. O. KUNHARDT; geplaatst de Off. v. Gez. 2de kl. A. AKKENAARZ te Lantoeka, J. C. J. HELLMUTH te Soerabaija, P. A. W. A. PHILIPPI te Willem I, W. HUBERS VAN ASSENRAED te Macassar, de Off. v. Gez. 3de kl. H. K. T. FONTANES op Java, C. HELFRICH te Batavia, P. C. NAP te Patjitan, A. FELDMANN te Wonosobo.

— Op verschillende plaatsen heerscht de cholera nog, doch in geringen graad.

BIBLIOGRAPHIE.

Chelius: Leerboek der Heelkunde. Supplementband door *G. J Pool*, 1ste Afl. Amsterdam 1853. Sulpke. *f* 1.80.

G. W. Scharlau: Theoretisch-Praktische Abhandlungen über den Typhus, die Cholera, die Chlorosis etc. Stettin, 1853. Nagel, 1 th. 10 ngr.

G. E. Wiss: Ueber Rheumatismus und Gicht und deren radicale Heilung. Berlin, 1853. Reimer 10 sgr.

H. W. Heintz: Lehrbuch der Zoochemie. Berlin, 1853 Reimer, 4 thl. 25 sgr.

Erster Versuch einer wissenschaftlichen Begründung sowohl der allgemeinen Ethnologie durch die Anthropologie, wie auch der Staats- und Rechts-Philosophie durch die Ethnologie oder Nationalität der Völker. Zweite Theil. Ethnognosie und Ethnologie, oder Herleitung, Classification und Schilderung der Nationen nach Massgabe der Cultur- und Raçe-Stufen. Erste Abth. Die Stufen und Classen. Marburg, 1853. Elwert'sche Universitäts-Buchhandlung. 1 thl. 25 s. gr.

C. J. Heidler: Die Erschütterung als Diagnosticum und als Heilmittel. Erste Hälfte. Braunschweig, 1853, Vieweg u. Sohn. 1 thl.

C. L. Doleschal: Memoranda der Zoologie und vergleichenden Anatomie. Wien, 1853, Sallmayer u Co. 24 ngr.

C. G. Lehmann: Lehrbuch der physiologischen Chemie. 2te Aufl. 2te Umarbeitung. Leipzig, 1853, W. Engelman. 8 Th.

R. Köhler: Die Krebs- und Scheinkrebs-Krankheiten der Menschen. Stuttgart, 1853, J. B. Muller. 2½ thl.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. Zaturdag, 13 Augustus 1853. 33.

EENIGE OPMERKINGEN OVER ANTHROPOLOGIE.

Naturae rerum vis atque majestas in omnibus momentis fide caret, si quis modo partes ejus ac non totam complectetur animo.
Plinius, *Hist. Naturalis.*

De woorden menschelijk en gebrekkig zijn reeds sinds lang erkende synoniemen. Het goede derhalve heeft altijd iets minder goeds, zelfs iets kwaads in zijn gevolg. Ook de geneeskundige wetenschap der XIXde eeuw in ons land, dit zal wel niemand ontkennen, kleven nog gebreken aan, waarvan echter vele gemakkelijk uit den weg te ruimen zijn, wanneer men er slechts de aandacht op vestigt. Ik wil in de volgende regels met onze lezers een gebrek, of laat ik liever zeggen eene onvolledigheid bespreken, waarin wij allen deelen en die misschien door zelfkritiek het best kan verholpen worden.

Wij zullen dit gebrek geheel » schulgerecht" behandelen, door het eerst te omschrijven, daarop de aetiologie te laten volgen en eene therapie voor te stellen. Dewijl het echter geen doodelijk gebrek is, kan het seceermes nog niet tastbaar de veranderingen in ons organisme, door dit gebrek veroorzaakt, aantoonen, zoodat de pathologische anatomie achterwege moet blijven.

Het gebrek door mij bedoeld, is het gemis aan wijsgeerige opvatting onzer wetenschap. Men versta mij echter wel: ik meen niet die ijdele bespiegelingen van vroeger, met hare luchtkasteelen, dialektiek en kamerstudie; dit tijdperk zijn wij Goddank doorgeworsteld. Maar wanneer ik van wijsbegeerte spreek, meen ik in navolging van den schrijver van „ den weg der wetenschap" e. a., eene zoodanige behandeling der geneeskunde, die hare verschillende onderdeelen niet *naast* elkander in zich opneemt, maar tot één geheel verbindt, waarbij ik nog voegen wil, die geene scheiding der geneeskunde gedoogt, van hare moeder, de natuurkundige wetenschap in het algemeen. Immers wat zien wij plaats hebben. Onze wetenschap is in de XIXde eeuw zóó uitgebreid geworden, het veld van geneeskundig onderzoek is zóó uitgestrekt, dat het voor ieder bijna eene onmogelijkheid is geworden, in alle hare onderdeelen even ervaren te zijn. De noodzakelijkheid dreef toen tot het geboren worden van specialiteiten, die vroeger ook wel bestaan hebben, maar die toch in onzen tijd meer dan ooit vroeger, speciaal blijven, terwijl de specialist van vroeger toch ook zijne blikken, nu en dan, elders wendde, (Morgagni, Haller enz.). Tegenwoordig schijnt het eene noodwendigheid in den loop der natuur te zijn, dat de een alleen zich met de natuur in het klein, tot datgene wat alleen voor zijn oogen ligt, bezig houdt; terwijl een ander niet anders dan de massa kan hanteren. Niemand zal willen ontkennen, dat men hoofdzakelijk aan die specialisten onze toenemende kennis te danken hebbe, maar het kwaad dat hen aankleefde was, dat zij, door altijd binnen hunnen betrekkelijk beperkten kring te blijven, eenzijdigheid en bekrompenheid voedden, ten bewijze hoe al het goede door den mensch gewrocht ook zijne minder goede zijde heeft. Alles wat bijv. niet mikroskopisch kon behandeld worden, waar de pathologische anatomie met geen nieuw feit werd verrijkt, wat voor de physische diagnose niet bereikbaar of voor het opereermes van den chirurg niet genaakbaar was, wekte geene belangstelling of liep het eens over algemeene onderwerpen, dan werd het hoogstens nog als aardige beuzelpraat betiteld, want het bragt geen enkel nieuw feit aan het licht, bevatte geene enkele observatie, alsof er buiten het mi-

kroskoop, buiten de lijktafel, buiten het physiologisch instituut en scheikundige werkplaats niets waar te nemen is, en als of de natuur zich alleen daartoe bepaalt. Behalve alle die specialiteiten zelve hebben de therapie, psychologie, hygiène in de uitgebreidste beteekenis en de geschiedenis veel door zulke eenzijdige beoefenaars geleden, en bragt het overdrijven van het goede niet weinig schade aan. De reactie bleef niet uit, en merkt men in onze dagen reeds menig teeken op, dat eene heilzame verandering voorspelt. De vereeniging der physiologie met de natuurkunde in engeren zin, deed de hedendaagsche bewerking, de physische der physiologie van den mensch geboren worden, door VALENTIN begonnen en door LUDWIG, HELMHOLTZ, DONDERS e. a. zoo gelukkig voortgezet. De verachting der therapie door velen tot een inderdaad beklagenswaardig uiterste gedreven, baarde eene allerhevigste reactie met RADEMACHER aan het hoofd, die hoe onwetenschappelijk ook, toch misschien wel de oorzaak was, dat men eindelijk begreep, dat het tijd wordt de natuurwetenschappelijke methode op haar toe te passen. De physiatrie van RICHTER, en in den jongsten tijd het *Verein für gemeinschaftliche Arbeiten zur Förderung der wissenschaftlichen Heilkunde*, voorgegaan door het werk van zijn stichter, *Unsere Aufgaben* van BENEKE, en menig andere bijdrage, (hoezeer ook hare wenschen voor den tegenwoordigen stand van zaken niet van overdrijving zijn vrij te pleiten), leggen reeds de getuigenis af, dat men een weg tot meerdere zekerheid wil inslaan, een weg, reeds door VIRCHOW, onder de tegenwoordig levende coryphaeën onzer wetenschap, zeker een der veelzijdigste en meest wijsgeerige, voor eenige jaren aanbevolen. De gezondheidsleer, zóo heilzaam en echt praktisch in hare toepassing, mogt behalve in Frankrijk en Engeland, nog weinig de aandacht van specialisten trekken, die met het wapen van physische kritiek den invloed der buitenwereld op den mensch onderzoeken, en de hygiène bevrijden van eene romantische dogmatiek, opdat die ver gaande wetenschap ruste op zuiver bewezen feiten en goed begrip van de bestemming der menschen in alle verhoudingen. Over de psychologie en geschiedenis spreken wij nog later. Wij zien dus dat het gebrek aan wijsbegeerte, het gebrek aan combinatiegeest der verschillende takken der natuurwetenschap door eenzijdigheid veel schade heeft toegebragt, maar dat ook reeds hier en daar dat gebrek levendig gevoeld wordt. Dit gebrek aan wijsbegeerte, aan wijsgeerige opvatting draagt dan ook de schuld dat de mikroskopie en pathologische anatomie nog altijd te veel vormenleer blijven en men niet tracht dit groot aantal van vormen in groote groepen te vereenigen, hunne algemeene voorwaarden van ontstaan op te zoeken, en minder aan de vormen, dan wel aan den organischen zamenhang te denken. Wij hebben, om nog een voorbeeld te noemen, door de mikroskopie, pathologische anatomie en physische diagnostiek de ziekten der ademhalingswerktuigen en der organen voor den bloedsomloop op eene wijze leeren kennen, waarvan het voorgeslacht zelfs niet droomde. Wij willen niet beweren, dat onze kennis daarin reeds geheel is uitgeput, maar toch meenen wij dat het tijd wordt, dat men die vreesselijke gebreken in haar eerst ontstaan leere kennen en den weg onderzoeke of men deze ziekten niet reeds bij hare geboorte kan leeren kennen, en of die kennis tot handelen aanleiding kan geven, waardoor men ze reeds in haar kiem kon uitroeijen. Bovendien is het misschien wel aan die eenzijdigheid te wijten, dat de kennis van vele andere afwijkingen van de gezondheid even als zeer vele in de zoogenaamde algemeene pathologie, tot nog toe niet is gerevideerd, en wij bij enkelen zelfs nog op het standpunt der vorige eeuw staan. Doch dit laatste mag men misschien niet ten onregte aan de kliniek met hare uitgebreide casuistiek wijten, die de menschen te veel als gasthuissujetten opvat, en zich vooral moeite geeft om zoogenaamde »interessante" gevallen te behandelen, terwijl men omtrent de meest dagelijksch voorkomende gevallen, die als zoodanig zelden het onderwerp van gasthuispraxis worden, nog grootendeels in de dagen van onschuldig geloof verkeert. Wij wijten der kliniek nog altijd, dat zij het oog te veel op het bestaande houdt gerigt, en de oorzaken niet genoeg tracht op te sporen en ze daardoor uit den weg te ruimen.

Doch vóor alles rust op ons allen het verwijt van eene groote miskenning der natuur, in de wijze, waarop men meestal den mensch beschouwt. Door bij uitsluiting alleén waarde te hechten aan datgene, wat door onze uitwendige zintuigen kan waargenomen worden, heeft onze geneeskundige wetenschap, vooral de eenzijdige voorstanders der positieve wetenschap, den mensch te veel op éene lijn met de overige dieren geplaatst en het eigenaardige, kenschetsende, menschelijke verwaarloosd. Men heeft, om het zoo eens uit te drukken, den mensch te veel *geabrutiseerd, gebrutaliseerd*, te veel verdierlijkt. Dit is een sterke misgreep in de natuur. Verre van mij, dat ik de positieve wetenschap niet meer als de eenige ware wil erkennen, maar ik protesteer er tegen, dat natuur-onderzoek zich alléen tot een onderzoek met mikroskoop, scalpel, reagentia en schalen bepaalt, en dat ik die eigenschappen niet voor een natuuronderzoek vatbaar houde, waardoor de mensch zich van al het overige geschapene onderscheidt. Het is waar, de positieve wetenschap heeft nog niet veel lichts op die verschijnselen des menschelijken levens geworpen, maar geeft dit ons het regt ze geheel buiten rekening, buiten ieder positief onderzoek te laten?

In de laatste jaren, vooral sinds men in 1848 zoo veel strijd zag van overdrevene denkbeelden en de kamp der nationaliteiten levendiger dan ooit was geworden, hebben de geneeskundigen hunne blikken op een tak der geneeskundige wetenschap gevestigd, die tot dien tijd gewoonlijk als aanhangsel der physiologie werd beschouwd. Ik meen de anthropologie. De wijze echter, waarop zij hier en daar werd behandeld, het onlogische, onzamenhangend gewaad, waarin zij werd gestoken, het gebrek aan alle methode en het subjectieve idealistische standpunt, waarvan men uitging, het misbruik dat men met haar maakte door eene leer, die nog naauwelijks den naam van wetenschap verdient, populair voor te dragen, hebben bij velen den naam van anthropologie in miscrediet gebragt, en het vele schoone, dat toch ook onmiskenbaar in die werken opgesloten is, over het hoofd doen zien.

Wij hebben nog kort geleden een bewijs er van ontvangen, door dat éen onzer meest geachte medewerkers, in ons blad bij het beoordeelen van een werk, over anthropologie oordeelde, waardoor hij onwillekeurig onze redenering over eenzijdigheid der specialisten de facto bewees en bevestigde. Ex uno disce omnes! Of ligt er in ieder zijner woorden geene miskenning der anthropologie, eene miskenning van hare beteekenis, strekking en doel? De Heer GOBÉE vergeve het mij, wanneer ik zoo uitvoerig tot hem het woord voer, maar zijne autoriteit en zijn naam staan bij ons te lande teregt op zulk eene hoogte, dat *zijn* oordeel ons inderdaad gevaarlijk voorkomt. Het is waar, het werk, waarop hij het oog heeft: het *Anthropologisch onderzoek* van Prof. PRUYS V. D. HOEVEN bevat veel, waaraan ieder natuurkundige zijne goedkeuring niet kan schenken, of wat duidelijk sporen draagt van eene zekere vooringenomenheid met de dagen van vroeger, dikwijls wel is waar niet zonder grond, aan de andere zijde echter niet altijd onpartijdig; — maar dat geeft niemand het regt te beweren: dat men „de jonge medici diets wil maken, dat anthropologisch *phantaseren* de kroon is van alle medische studie", of dat een wijsgeerig medicus kan meenen »dat al dat positief onderzoek, al dat percuteren, ausculteren, microscoperen enz. enz., louter ijdele pronk en pure ostentatie is." Het *Anthropologisch onderzoek* draagt zóo vele bewijzen van uitgebreide geleerdheid en fijn voelenden geest, van kennis onzer wetenschap, dat men een man als Prof. V. D. HOEVEN, (de meester vergeve den jongeren, dat hij het waagt zijne partij op te nemen), zoo iets kan toedichten, hetgeen ook buitendien nergens ipsis verbis gezegd wordt. Wel wordt er tegen overdrijving gewaarschuwd, tegen eenzijdigheid het zwaard opgevat en wie zoude dit niet, die vertrouwd met den loop onzer wetenschap in den stroom der eeuwen al de afdwalingen uit overdrijving en eenzijdigheid heeft zien geboren worden, tot groot nadeel der geneeskunde en der menschheid? Al ware het werk van Prof. V. D. HOEVEN ook nog veel onzamenhangender, nog minder methodiek ingerigt, nog subjectiever dan het inderdaad is, dan nog hebben velen het met vreugde begroet, omdat het althans de jonge medici

voor eenzijdigheid en overdrijving waarschuwde; en hunne aandacht op eene wetenschap vestigde, die wat meer is dan anatomie en physiologie, waarin, wij bekennen het volmondig, nog veel ideologie huisvest, maar waarin bij een onpartijdig onderzoek toch wel blijken zal wat meer bevat te zijn, dan enkel gemoedelijke beuzelpraat. Ik zal dit pogen te bewijzen door aan te toonen wat ik meen tot anthropologie te behooren, en wat zij voor den medicus kan worden. Dit zullen wij in het volgend artikel doen.

(*Wordt vervolgd*).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DE WERKING VAN DEN REGTER HART-BOEZEM VOLGENS SKODA. — Bij de minder algemeene bekendheid der *Sitzungsberichte der Kaiserl Akad. der Wissenschaften* gelooven wij het niet overbodig in het kort over te nemen wat aldaar B. IX, pag. 788 door SKODA nopens de verrigting van den regter hartboezem is uiteengezet.

Hij gaat daarbij geheel alleen uit van de verschijnselen, die men aan de aderen van den hals onder gewone zoowel als onder abnorme omstandigheden waarneemt. Die verschijnselen, welke alle op het gebied van den klinischen waarnemer vallen en dus door dezen kunnen getoetst worden zijn volgens SKODA de volgende:

De hals-aderen (jugularis externa en mediana colli) zijn onder gewone omstandigheden bij opgerigten stand niet gezwollen; meestal niet zigtbaar, schemeren zij soms slechts even door als een dunne blaauwe strook. Die strook ondergaat geenerlei verandering in afmetingen, noch door de hartwerking, noch door de ademhaling.

Bij horizontale ligging zijn de hals-aderen een weinig opgezwollen en in den regel zigtbaar, doch ook thans brengt de gewone in- en uitademing geene verandering in haren omvang te weeg, noch vertoonen zij een opzwellen of inkrimpen, dat men aan de hartwerking zou kunnen toeschrijven.

Ziedaar den toestand der hals-aderen onder gewone omstandigheden, dus bij den gezonden mensch.

Dat eene poging tot uitademing, terwijl het uittreden der lucht uit de longen belet is, zoowel bij opgerigten stand als in liggende houding, de hals-aderen doet opzwellen is bekend.

Onder ziekelijke omstandigheden vindt men òf alleen wanneer de patient ligt òf reeds terwijl hij staat de hals-aderen vooreerst blijvend opgezwollen ten gevolge van ophooping van bloed in de regter kamer bij behoorlijke sluiting der tricuspidales of ook wel door een blijvende drukking op de holle aderen; ten tweede ziet men een afwisselend zwellen en krimpen, dat blijkbaar met de hartwerking zamenhangt.

Volgens SKODA wiens waarnemingstalent en eenvoudigheid, het zij in 't voorbijgaan gezegd, ons niet ontslaat om het door hem geziene door eigen onderzoek te bevestigen, geschiedt dat van de hartwerking blijkbaar afhankelijke toe- en afnemen in zwelling der halsaderen op onderscheidene wijze.

Vooreerst grijpt er met elke systole der kamer een spoedig opzwellen plaats, dat met elke diastole der kamer òf spoedig òf langzaam verdwijnt.

Ten tweede. Eene spoedige opzwelling der hals-aderen vindt plaats gedurende de diastole der kamer en het inkrimpen kan nog gedurende de diastole der kamer tot stand komen of wel het zet zich voort en geschiedt ook nog gedurende de systole der kamer.

Ten derde. Het spoedig opzwellen en inkrimpen treft men aan zoowel gedurende de systole der kamer als gedurende hare diastole, ja zelfs kan het opzwellen en inkrimpen zich gedurende den duur eener systole en diastole der kamer driemaal herhalen.

Ten vierde. Het opzwellen der hals-aderen geschiedt gedurende de systole der kamer slechts langzamerhand terwijl daarentegen het inkrimpen plotselijk met het beginnen van de diastole der kamers plaats grijpt.

Deze van de hartwerking afhankelijke op vierderlei wijze plaats grijpende verandering in omvang der zigtbare hals-aderen kan, wanneer er bij de afwijkingen in de hartwerking nog abnormaliteiten der ademhaling komen nu eens vallen op het tijdstip, dat de inspiratie de aderen doet zamenvallen, dan weder op het tijdstip, dat de exspiratie ze doet opzwellen.

Bij eene naauwlettende bezigtiging van de hals-aderen bij magere individus met slappe huid ziet men het onderste het digtst bij den thorax gelegen stuk der vena eenigzins gezwollen, terwijl het hooger gelegene is zamengevallen. Daar die zwelling wisselt naar gelang der plaatsing van het hoofd, bemerkt men aldra, dat de grens, waar de zwelling ophoudt, het niveau van het bloed in de hals-aderen aangeeft en dat het hoogere dunnere stuk der ader beantwoordt aan het dunne stroompje van het voortdurend toevloeijende bloed.

Bij langdurige dyspnoea kunnen ook wanneer deze weder geweken is, de aderen blijvend uitgezet zijn en dan kan men ook in de vena jugularis interna even goed als in de externa en de profunda colli en in de naast het sleutelbeen uitpuilende vena innominata de verhouding der bloedkolom waarnemen.

Het gelijkblijven van het niveau van het bloed in de halsaderen is onbegrijpelijk wanneer men niet aanneemt, dat op het oogenblik als de kamer zich zamentrekt

het uit de aderen komende bloed ruimte vindt in den uitgezetten boezem en dat gedurende de diastole der kamers de zamentrekking van den boezem juist zoo is, dat zij het instroomen van het bloed uit de holle ader in den boezem niet belet. Derhalve kan de zamentrekking van het atrium niet volledig zijn; de boezem mag niet enger worden dan een kanaal, dat gelijke wijdte heeft als de inmondende aderen; verder is zij in het begin van de diastole der kamer, wanneer het bloed bij het instroomen in de kamer den minsten weêrstand ontmoet, het sterkst, terwijl bij toenemende vulling der kamer bij het aangroeijen van den weêrstand voor het instroomende bloed het atrium zich wederom begint uit te zetten.

Het regter atrium dient dus om door zijne *uitzetting* te voorkomen, dat het gedurende de systole der kamer afbreken der bloedkolom tusschen boezem en kamer worde meêgedeeld en zich voortplante in de aderen. De zamentrekking van het atrium, waardoor het een met de verminderde aderen in dikte overeenkomend kanaal wordt, dient om de spoedige vulling der kamer mogelijk te maken, zonder dat er een sneller stroomen van het bloed in de aderen noodig is.

Zien wij nu hoe de aan de hals-aderen waargenomen abnorme verschijnselen, waarbij men de van de ademhaling afhankelijke wijzigingen voor het oogenblik buiten rekening laat, uit de pasgegeven verrigting van de hartboezem laten verklaren.

Vooreerst bedenke men, dat bij normalen toestand der valvula tricuspidalis de bij elke kamersystole plaatsgrijpende rugwaartsche beweging van bloed door de uitzetting van het atrium zich niet in de aderen voortplant. Die beweging zal zich echter wel in de halsaderen voortplanten en daar een spoedig met de kamersystole gelijktijdig plaatsgrijpend rijzen der bloedkolom, eenen aderpols doen ontstaan, zoodra de regter kamer *meer* bloed terugstuwt b. v. bij insufficientie der tricuspidalis of zoodra de regterboezem in hare uitzetting belemmerd is b. v. door exsudaat in het pericardium. Verder zal eene buitengewoon versterkte zamentrekking van het regter atrium een plotseling rijzen in de hals-aderen eenen aderpols ten gevolge hebben. De aderpols uit deze oorzaak zal gewoonlijk vallen in de diastole der kamer, wijl gedurende deze de atria zich contraheren. Dergelijke buitengewone versterkte zamentrekking van het atrium mag men verwachten bij te sterke uitzetting door eene groote bloedmassa, zoo als bij stoornissen in de circulatie.

De gedurende de kamer-diastole en -systole 2 of meer malen plaatsvindende aderpols is afhankelijk van eene abnorm sterke, een of twee meermalen plaats vindende contractie van het atrium of wel de rugwaartsche beweging der bloedkolom, ten gevolge van abnorme sterke zamentrekking van het atrium of insufficientie der valvula tricuspidalis, herhaalt zich alleen ten gevolge van het gestoorde evenwigt, (?) zonder dat er eene tweede zamentrekking van het atrium plaats grijpt. In dit geval volgen er op den sterken aderpols geregeld een of twee zwakke polsslagen.

Men stelle zich ten slotte voor, dat de regterboezem het vermogen, om zich zamen te trekken, verloren hebbe zich dus niet uitzet bij de systole der kamer, noch zamenkrimpt bij de uitzetting van deze. Het bloed, dat voortdurend in de aderen toevloeit, kan dus gedurende de kamersystole niet in het atrium worden opgenomen; de bloedkolom in de hals-aderen zal dus op het oogenblik der kamersystole langzamerhand stijgen. Van den anderen kant zal de vulling van de regter kamer gedurende hare diastole niet, zoo als gewoonlijk tot stand komen, ten deele met het bloed van de naauwer geworden boezem; maar geheel uit de aderen geput worden, waardoor de bloedkolom in de hals-aderen, die gedurende de systole langzamerhand was aangegroeid bij het begin van de kamerdiastole op eens zal vallen. De onder 4 genoemde verschijnselen wijzen dus op paralyse.

BIJDRAGE TOT DE PATHOLOGIE DER DARMVLOKKEN. — Pas heeft de physioloog met vreugde in doorboorde cellen een nieuwen uitweg begroet voor den nog steeds met moeite uit het darmkanaal in de chylkanalen voortworstelenden chylus, of reeds is den patholoog eene zich daaraan parende verrassing bereid, in het door ouderdom verstopt raken der villi intestinales, een nieuw feit, dat dezer dagen de immer ijverige KÜCHENMEISTER op het spoor is gekomen. De verdikking van het slijmvlies, het wegteren der villi, dit zijn bekende zaken, maar van een obsolesceren dier vlokken was tot nog toe geen sprake. Intusschen schijnt zij, volgens Dr. KÜCHENMEISTER, in de dunne darmen van honden geene zeldzaamheid te zijn. Wanneer men namelijk een hondendundarm een paar dagen in water weekt en vervolgens door zacht strijken met het scalpel de slijm wegschraapt, dan krijgt men deels de opgezwollen klieren (plaques), deels kleine, boven het niveau der overige uitstekende, ontelbare kleine vlokjes, witachtige villi in 't oog: het zijn deze, welke KÜCHENMEISTER uit analogie met de metamorphose der vlokken van de sereuse en synoviaal membranen als obsolete betitelt. Met het bloote oog beschouwd, zijn zij vrij groot, witachtig, gelijken veel op de eijeren van vliegen, en het kost moeite ze met het mes af te schaven. Brengt men echter het mes dieper onder de mucosa, en neemt zoo doende de vlokken mede, dan ziet men aan de naar den spierrok toegekeerde zijde, vaak nog den normalen bouw der vlokken, terwijl het andere, vrij boven de overige uitstekende deel der vlok, opgepropt is met eene witte, bij opvallend licht als vet glinsterende massa, die er vrij amorph uitziet, en bij het bewaren in glycerine wel even als alle andere dierlijke weefsels wat doorschijnender wordt, maar toch bij de sterkste vergrootingen steeds eene amorphe, fijnkorrelige massa blijft. Dr. KÜCHENMEISTER meent, dat dergelijke obsolete villi aldra zich zullen afstooten, hoewel het naauwelijks behoeft gezegd te worden, dat men die afgestooten vlokken moeijelijk verder volgen kan. Bij de ontelbare menigte vlokken zal de obsolescentie van eenige weinige geen merkbaren invloed op de voeding uitoefenen; maar zeker mag men hunne lotgevallen bij het beoordeelen

der gevolgen van verschillende darmziekten niet over 't hoofd zien.

Wij voegen hier alleen bij, dat, wat Dr. K. hier aan de darmvlokken der dunne darmen zag, eene soortgelijke verandering van de uiteinden der vlokken in de mucosa der galblaas van den mensch een niet ongewoon verschijnsel is, althans is dit door ons en ook door andere herhaalde malen waargenomen. Ook voor deze willen wij voorloopig gaarne de door K. gegeven beteekenis aannemen. Die gesteldheid der villi wordt door ROKITANSKY niet bepaald genoemd. Vetmetamorphose van het epithelium der darmvlokken bij kinderen is door Dr. LEHMANN waargenomen. Zie Weekbl. III p. 76.

VERSLAGEN.

AFDEELING LEYDEN DER MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING DER GENEESKUNDE.

Op de Vergadering van 23 Julij deed Prof. SIMON THOMAS verslag van zijne zending naar de Algemeene Vergadering te Amsterdam, welke hij als afgevaardigde van onze afdeeling had bijgewoond.

Dr. FRENAY rapporteerde namens eene commissie, aan welke was opgedragen een onderzoek naar de verschillen, welke, zoowel in bereidingswijze als in geneeskracht, de medicamenten vertoonen, die in de Nederlandsche pharmacopoea zijn opgenomen, in vergelijking tot de voorschriften, welke aangaande diezelfde middelen in de pharmac. Belgica gevonden werden. Dit rapport, dat onder medewerking van eene commissie uit de Leydsche afdeeling der maatschappij van pharmacie was zamengesteld, zal waarschijnlijk door den druk meer algemeen bekend worden gemaakt.

Onder de kleine mededeelingen, welke op dezen avond gedaan werden, verdienen vermelding:

Door Dr. VAN PRAAG JR. was Valerianas ferri bereid geworden, welke stof, zoowel in kristalvorm als in hare oplossing in alcohol, door hem aan de vergadering werd getoond. Spr. vermoedde, dat dit ijzeroxydezout uit een praktisch oogpunt eene nuttige aanwending zal kunnen vinden, als vereenigende de opwekkende kracht van het valeriaanzuur met de tonische van het ijzer.

Dr. VAN PRAAG SR. roemde de valerianas chinini bij de malaise, die vaak na langdurige f. 4ae overblijft.

Dr. BAERT liet eene 18 el lange taenia solium zien, die hij door het gebruik van Dec. granat. bij een 16jarigen jongen had afgedreven.

Verder deelde hij, onder aantooning van het praeparaat, de resultaten mede van de sectie van eenen 60jarigen man, die hectisch was gestorven, uitgeput door diarrhoea en haematurie. De man had ook lang aan hevige buikpijnen geleden, en was vóor het ontstaan der diarrhoea sterk geobstipeerd geweest. Men vond sterke adhaesies der omliggende deelen aan de porta hepatis met zamenschrompeling van het omentum majus. De galblaas was niet meer te herkennen, daarentegen was de duct. choled. vervangen door een zak met ulceratieve oppervlakte, die 2 groote galsteenen en eenig vuiletterig vocht bevatte. Een dezer steenen was op het punt van in het duodenum door te breken. In de lever, die grofkorrelig was, bleken de galbuizen niet bijzonder uitgezet. Deze ziekelijke veranderingen verklaren zoowel de buikpijnen als de afwijkingen in de functie van het darmkanaal, die bij het leven werden waargenomen. De nieren waren gezond, maar de haematurie bleek afgeleid te moeten worden van cystitis chronica. De blaas was namelijk zeer verdikt, zoowel musculosa als mucosa, en bevatte etterige urine. De mucosa was sterk opgespoten en vertoonde vele varices.

BOEKAANKONDIGING.

Prof. Dr. L. CHOULANT'S *Handboek der bijzondere ziektekunde en genezingsleer van den mensch.* Naar den vijfden druk, nogmaals op nieuw bewerkt, door Prof. Dr. H. E. RICHTER, in het Nederduitsch overgebragt, door L. ALI-COHEN. Afl. 1 en 2. Groningen J. B. WOLTERS.

De nogmaals op nieuw bewerkte uitgave van CHOULANT-RICHTER'S Lehrbuch der speciellen Pathologie und Therapie des Menschen, waarvan nog slechts voor weinige jaren (1847) reeds de vierde druk verscheen, mag ongetwijfeld voor het doelmatige er van pleiten; nadere kennismaking zal dezen goeden dunk, geenszins verkleinen. Immers door de wetenschappelijke rigting, welke in de herhaalde uitgaven werd in acht genomen, vereenigd met den praktischen zin, welke er over het geheel in doorstraalt, verdient dit werk alle aanbeveling. De bijzondere pathologie en therapie, welke zoovele belangrijke onderwerpen ter sprake moet brengen, is hier kort en zakelijk uiteengezet, zoodat voor hen, welke zich op de beoefening van dit gedeelte der geneeskundige wetenschappen beginnen toe te leggen, de geschiktheid van dit handboek niet te betwijfelen valt, ja het zal bij vele hunner misschien eenen minder ontmoedigenden indruk te weeg brengen, dan de talrijke boekdeelen, waarin CANSTATT en later WUNDERLICH het hier bedoelde onderwerp hebben ontvouwd; maar ook voor den practicus, wien dikwijls, en zoo zullen er vele zijn, ten gevolge van de vermoeijenissen, welke de praktijk kan opleveren, de lust tot langdurige studie ontbreekt, is het een goede leiddraad. Geen wonder derhalve, dat ook dit handboek eene Nederduitsche bewerking uitlokte, waardoor voorzeker ook de aandacht van het geneeskundig publiek er meer op gevestigd zal worden.

De schrijvers hebben eene anatomisch-physiologische volgorde in acht genomen en de ziekten onder drie hoofdafdeelingen gebragt, namelijk: 1° die van het vaatstelsel, 2° die van het huid en slijmvliesstelsel en 3° die van het zenuwstelsel. Onder de eerste hoofdafdeeling worden, behalve 1° de ziekten der kleine vaten en 2° de ziekten der vaatmiddelpunten ook nog ge-

rangschikt: 3° de koortsen en 4° de dyscrasiën en cachexiën; in de beide eerste afleveringen van de hierboven aangekondigde vertaling (de derde afl. is reeds verschenen of zal eerstdaags het licht zien) worden de drie eerste hoofdstukken en een gedeelte van het vierde (over de dyscrasiën en cachexiën) behandeld. Vooraf echter gaan eene korte inleiding en eene opgave van uitgezochte klinische literatuur.

Het hoofdstuk der koortsen is met zorg bewerkt, waarin de waarde der prognostische koortsteekenen der ouden werd erkend en door de physische diagnostiek, ofschoon reeds zeer ontwikkeld, niet werd verminderd; het therapeutische gedeelte geeft vele praktische wenken.

Bij de behandeling der dyscrasiën en cachexiën is alleen, wat betreft de krasenleer, melding gemaakt van datgene, wat door de ervaring bevestigd is en zijn alle theoretische beschouwingen achterwege gebleven. Dit hoofdstuk, vergeleken met dat der vorige uitgave, heeft eene aanmerkelijke uitbreiding ondergaan, daar niet alleen voor de hyperinose, de algemeene vetzucht, de uraemie, de pest en de pyaemie eene afzonderlijke plaats is ingeruimd, maar ook de f. inflammatoria, de icterus, de f. intermittens, de typhus en de f. putrida er toegang in bekomen hebben. Volgens onze meening, welke wij echter voor eene betere gaarne willen laten varen, is de uraemie wel wat al te karig bedeeld en zouden wij, gedachtig aan de woorden in de inléiding geuit: »menige schijnbare verkeerdheid vindt hare verontschuldiging in praktische gronden, zoo b.v. als de kolijk en kardialgia niet tot de neuralgiën gerekend werd (en), als de niet te vermijden klasse van koortsen zoo kort mogelijk onder de vaatziekten werd behandeld," den icterus liever zijne plaats onder de leverziekten willen hebben laten behouden.

Enkele germanismen, misslagen in de correctie niet in aanmerking genomen, vertoont dit uitheemsch product, in een inheemsch gewaad gestoken, een goed en aangenaam uiterlijk; of echter het plaatsen van den inhoud boven iedere paragraaf niet overbodig is, laten wij aan het oordeel van den vertaler en lezer over.

Wij wenschen dit werk in veler handen, hetwelk te vernemen de grootste belooning zal zijn voor den geachten vertaler, wien wij hopen, dat noch de lust, noch de tijd ontbreken zullen, om zijnen belangrijken arbeid te voltooijen, ja kan het zijn, de afleveringen, die wij met verlangen te gemoet zien, wat spoediger op elkander te laten volgen. Dr. W. R.

INGEZONDEN STUKKEN.

Iets betrekkelijk de aankondiging der brochure: *Over de plantaardige vormingen bij den Favus, vooral in hare betrekking tot tot deze ziekte*, door A. CRAMER, Tiel. Gebr. CAMPAGNE, 1853, door Dr. J. L. CHANFLEURY VAN YSSELSTEYN, (Ned. Weekbl. 30 Julij 1853).

De wijze, waarop deze brochure door den Hr. Dr. CHANFLEURY VAN YSSELSTEYN werd aangekondigd, noodzaakt mij hierop terug te komen.

Nadat Dr. VAN IJ. met een enkel woord den inhoud dezer brochure tot aan bl. 16 heeft aangegeven, doet hij het verder voorkomen, alsof ik, ten einde het verband aan te toonen, waarin de plantaardige vorming bij favus tot deze ziekte staat, beweer, dat de favus *niet besmettelijk* is.

Op bl. 17 schreef ik daarentegen uitdrukkelijk, dat ik slechts wilde aantoonen: „dat men geheel ten onregte eene *groote* besmettelijkheid van den favus aangenomen heeft; immers het zal" zoo schreef ik verder, „uit het volgende blijken, dat, indien de favus zou moeten geacht worden eene besmettelijke ziekte te zijn, de graad der besmettelijkheid althans zeer gering is." Alleen voegde ik in eene noot daarbij: „dat *ik* de besmettelijkheid dezer ziekte zelfs nog zeer *betwijfel*."

Evenwel, ook aan de inënting, zegt Dr. VAN Y., ontleen ik een argument *tot weerspreking der besmettelijkheid*.

De waarheid is, dat ik hieraan een argument ontleen tot weerspreking eener *groote* besmettelijkheid. Op blz. 24 toch leest men: „Ook het mislukken der door de meest verschillende waarnemers, gedurende een aantal jaren in het werk gestelde pogingen, om favus te doen overenten, bevestigt genoegzaam, dat men deze ziekte, althans ten onregte voor *zoo zeer* besmettelijk houdt."

Een derde argument tot weerspreking der besmettelijkheid, zoo gaat evenwel Dr. VAN Y. voort, trekt de Schr. daaruit, dat de favus zich nooit op eenen afstand mededeelt.

Even als Dr. VAN Y. mij de reeds genoemde beweringen toedicht, die ik niet uitgesproken heb, zoo heeft er ook hier wederom bij Dr. VAN Y. eene vergissing plaats. Immers ik heb dit tot argument voor iets anders gebezigd, namelijk alleen als eene bevestiging aangemerkt, dat de schimmelplant bij favus geen waar parasietgewas is, dewijl „was de schimmelplant bij favus eene ware parasiet, deze ziekte, door middel der sporidiën, even als bij de muscardine, ook op een afstand aan een ander individu zoude moeten worden medegedeeld," blz. 29. Zoo zijn dan ook de woorden van Dr. VAN Y.: „Het kan toch door niemand regt gemeend zijn, wanneer hij beweert, dat eene ziekte daarom niet besmettelijk is, wijl zij zich niet op eenen afstand mededeelt," hier zonder eenigen zin.

Verder zegt Dr. VAN Y., dat het secundair aanwezig zijn der plantaardige vorming bij favus volgens den S. bevestigd wordt, door het zelden voorkomen van favus op het geheele ligchaam, „en hier mede nu" zoo beweert daarna Dr. VAN Y. „meent de Schr. bewezen te hebben, dat de schimmelplant bij favus geen eigenlijk parasietgewas is, zoo als de acarus scabiei een parasiet is in het dierenrijk, en slechts als het gevolg van den ziektetoestand," enz. enz.

Ook dit is onjuist. Blijkbaar heb ik *alleen hiermede* niet het secundair aanwezig zijn der plantaardige vor-

ming bij favus trachten te bewijzen. De verschillende argumenten hiervoor toch, zijn, hoewel niet door Dr. VAN Y. bijgebragt, echter van bldz. 24 af tot bldz. 32 in mijne verhandeling, doch ook in het naschrift te vinden.

Zegt eindelijk Dr. VAN Y. niet te vatten, hoe ik eene inenting begrijp, waarbij men de epidermis ongeschonden laat, zoo moet ik bekennen, dat zulks eveneens mijne bevatting zou te boven gaan, doch ook gaat het dit, waarom Dr. VAN Y. het door mij aldaar gebezigde woord *overenting* met *inenting* verwisselt. Veronderstelt *overenting* noodzakelijk reeds eene beleediging der epidermis, dan is het, anders toch zoo gebruikelijke woord *inenting*, zeker een pleonasmus.

Bovendien de schijnbaar indrukwekkende toepassing van Dr. VAN Y.: »Op deze wijze zou de Schr. ook als resultaat van talrijke inentingen, op zijne wijze met ongeschonden laten der epidermis, kunnen afleiden, dat de chancre niet inentbaar was, dat de vaccine geene pokken voortbragt, enz." is hier geheel foutief. Immers nadat ik in mijne verhandeling over de pogingen tot overenting heb uitgeweid, besluit ik niet tot niet besmettelijkheid van den favus, zoo als Dr. VAN Y. meent doch (bl. 291) alleen daartoe, dat men de plantaardige vorming bij favus — zoo als uit het Naschrift blijkt, vooral met het oog op de Muscardine — niet als een waar parasietgewas beschouwen kan.

Meent ten slotte Dr. VAN Y., dat ik mijn doel, om de blijkbaar onjuiste meeningen tegen te gaan, die er ook thans nog ten opzigte der plantaardige vormingen bij den favus, vooral in hare betrekking tot deze ziekte bestaan, met bovengenoemd werkje niet zal bereiken, zoo moet ik hierbij evenwel opmerken, dat het door Dr. VAN Y. in zijne aankondiging aangevoerde, daarvoor niet in het minst ten bewijze strekt. Immers in de aankondiging tracht Dr. VAN Y. alleen argumenten aan te voeren voor de besmettelijkheid van favus — die ik trouwens niet ontken, doch alleen betwijfel — doch brengt geene bewijzen bij, waardoor het door mij gestaafde gevoelen, ten opzigte der betrekking tusschen de plantaardige vormingen bij den favus en deze ziekte, slechts eenigzints wordt aan het wankelen gebragt, daar toch zelfs bij eene bewezene besmettelijkheid nog niet tevens ook het bewijs voor het primair aanwezig zijn der plantaardige vormingen bij favus geleverd wordt.

Zoo ben ik dus thans de geheele aankondiging van Dr. VAN Y. nagegaan. Iets evenwel liet ik nog onaangeroerd. Het geldt het gezegde van Dr. VAN Y., dat »welligt menigeen zal vragen, welke autoriteit de Schr. geeft, om aan zijne negatieve waarnemingen meer te gelooven, dan aan de positieve van andere schrijvers," De strekking mijner negatieve waarnemingen is niet, zoo als Dr. VAN Y. voorgeeft, om de besmettelijkheid van favus te ontkennen — daarbij zou ik dan wel de zinspreuk: »Deliberandum est diu, quod statuendum est semel" van een onzer vroegere staatslieden zeer hebben uit het oog verloren — doch zij is daarentegen wel om te doen zien, dat, wanneer dan ook de favus besmettelijk is, deze, blijkens deze negatieve waarnemingen, toch moeijelijk *zoo groot* kan geacht worden, als de beroemde schrijvers over dit onderwerp hebben medegedeeld. Dr. VAN Y. moge deze waarnemingen niet voldoende achten, ik zal zijne meening eerbiedigen; en moge hij, als daartoe zoo zeer in staat, verdere proefnemingen in het werk stellen, — hoe ook de uitkomst zij, wanneer ik het wel meen met onze wetenschap, ik zal hem dank wijten. Hij doe het echter niet voorkomen, alsof ik mij in autoriteit boven die van anderen te stellen dacht. Doch er mag hier zelfs van autoriteit geen sprake zijn. Gelooft evenwel Dr. VAN Y. het tegendeel, wanneer men in meening van beroemde schrijvers durft verschillen, zoo herinner ik hem aan de woorden, slechts nog voor weinige jaren door een beoefenaar onzer wetenschap, op wien Nederland teregt trotsch kan zijn, ter neêr geschreven:

»Men heeft het leeren inzien, dat eene waarheid, of »ze komt uit den mond van eenen eenentwintigjarigen »jongman of uit dien van eenen grijsaard, toch altijd »eene waarheid blijft, en als zoodanig hare plaats in de »wetenschap behoort in te nemen. Tot heil voor de »wetenschap doen hare jeugdige beoefenaars thans even »vrij en onbeschroomd hunne stemmen hooren, als zij »die onder het streven naar kennis vergrijsd zijn."

Gron. d. 5 *Aug.* 1853. A. CRAMER.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

BELGIE. — Door de regering is een ontwerp van wet ter regeling van de gezondheidsdienst, van de uitoefening der geneeskunst en van de geneeskundige dienst der armen aan de Academie de Médecine ter beoordeeling toegezonden. Het is het resultaat der werkzaamheden van de staatscommissie, tot dit einde reeds voor geruimen tijd benoemd. Wij achten het niet onbelangrijk den hoofdinhoud van dit stuk aan onze lezers te doen kennen.

In het eerste hoofdstuk wordt in twee artikelen de organisatie (?) afgehandeld. De regering heeft het oppertoezigt over alles, wat de uitoefening der geneeskunst en de openbare gezondheidsregeling betreft. Een opperste raad wordt ingesteld, om het gouvernement omtrent alle de vraagstukken desbetreffende in te lichten. Provinciale raden zijn belast met de geneeskundige policie en alles wat de openbare gezondheid in hun ressort betreft. Bij koninklijke besluiten wordt de organisatie en werkkring der provinciale raden geregeld. De benoeming der leden geschiedt door den koning,

In het tweede hoofdstuk wordt de uitoefening geregeld. Tot de uitoefening der genees-, heel- en verloskunst, te zamen of afzonderlijk, zijn alleen de doctoren in die onderscheidene takken, waarvan zij het diploma bezitten, bevoegd, nadat dit diploma door den provincialen raad kosteloos zal zijn geviseerd. Op advies van gedeputeerde staten en van den provinciaal geneeskundigen raad, kan het gouvernement ook aan vreemde geneeskundigen op de grenzen van het rijk autorisatie tot de uitoefe-

ning verleenen. Evenzoo kunnen vreemde geneeskundigen in de andere gedeelten van België, op advies van de jury, voor het examen geautoriseerd worden. Tot de uitoefening der pharmacie zijn alleen de volgens de wet toegelaten apothekers bevoegd. Alleen op die plaatsen, waar geen apotheker is, kan het gouvernement de geneeskunstoefenaren autoriseren, om zelf aan hunne patienten geneesmiddelen te leveren. De apothekers mogen geene geneesmiddelen, dan die welke door het gouvernement zijn aangewezen, zonder een recept van een bevoegd geneeskunstoefenaar afleveren. Geneesmiddelen (remèdes ou médicaments) worden gerekend alle stoffen of middelen, die geneeskracht bezitten, of waaraan men deze toeschrijft, en bestemd om te worden ingenomen of uitwendig aangewend, met het doel om eenige ziekte of aandoening te voorkomen, te bestrijden of te genezen. De apotheker mag slechts één winkel houden, en is verpligt in het huis te wonen, waar de winkel gevestigd is. Bij sterfgeval van een apotheker kunnen de weduwe of erfgenamen door den president van den provincialen raad gemagtigd worden, om den winkel nog gedurende één jaar aan te houden, onder leiding van een apotheker van de plaats of van een candidaat in de pharmacie, die ten minste twee jaren in het vak is werkzaam geweest, en door den geneeskundigen raad is aangenomen. De apotheker is persoonlijk verantwoordelijk voor hetgeen in zijn winkel voorvalt.

Na eenige bepalingen betreffende het vertoonen en bewaren der recepten, de verpligting de winkels en bewaarplaatsen toegankelijk te doen zijn voor hen, die die met de inspectie belast zijn, volgen de bepalingen ter wering van de kwakzalverij. Als onwettige uitoefening der geneeskunst wordt aangenomen, wanneer een niet volgens de wet bevoegd erkende persoon, doorgaande (habituellement) ook dan, wanneer het kosteloos geschiedt, raad of voorschriften geeft, onverschillig of een ziekenbezoek is voorafgegaan of niet, of wanneer hij eenig geneesmiddel levert, uitdeelt of aanwendt, waaraan men geneeskrachtige eigenschappen toekent of hetwelk deze bezit.

Het aannemen van geneeskundige titels, het aankondigen (zonder autorisatie) van geneesmiddelen of geneeswijzen, wordt op straf voor de overtreding verboden. De drukkers worden als medepligtig gestraft, evenzoo de geneeskunstoefenaar, die onwettige uitoefening begunstigt of in de hand werkt. Niemand mag zonder autorisatie geheime geneesmiddelen aankondigen, verkoopen enz. Elke overtreding der wet wordt gestraft met 26 tot 500 francs boete, en naar de omstandigheden met gevangenisstraf van ééne week tot ééne maand. Bij recidive kan de straf tot 2000 francs boete en twee jaren gevangenis verhoogd worden. Van de uitoefening der geneeskunst worden uitgesloten zij, die zich aan misdrijven in het artikel genoemd, hebben schuldig gemaakt.

De tandmeesters en vroedvrouwen worden door een jury toegelaten. De uitoefening van hun beroep wordt door de regering geregeld.

Bij koninklijke besluiten wordt alles wat op de uitoefening der geneeskunst betrekking heeft en waarin bij deze wet niet voorzien is, geregeld, en zulks onder de sanctie voorzien bij de wet van 6 Maart 1818 (wet omtrent de straffen, tegen de overtreding van algemeene verordeningen). De declaraties van de geneeskunstoefenaren en Apothekers voor visites, kunstbewerkingen of geneesmiddelen verjaren na den loop van drie jaren.

In het hoofdstuk over de geneeskundige dienst der armen wordt bepaald, dat die dienst niet dan aan bevoegd erkende kunstoefenaren mag worden opgedragen. Deze dienst wordt in elke gemeente door het plaatselijk bestuur geregeld. Onder autorisatie van gedeputeerde staten kunnen twee of meer gemeenten zich daartoe vereenigen. De geneeskundigen en Apothekers worden aangesteld en bedankt door de bureaux van weldadigheid onder goedkeuring van het gemeentebestuur. De kosten van deze dienst worden gedragen door de gemeenten en de bureaux van weldadigheid, naar eene evenredigheid door gedeputeerde staten onder appel bij de hooge regering vast te stellen, zonder te letten op de mogelijke subside van wege de provincie of het rijk.

Jaarlijks wordt door den gemeenteraad, onder goedkeuring van de gedeputeerde staten, de bezoldiging en het tarief der bijzondere retributien vastgesteld. Bij weigering der goedkeuring wordt het bij den koning in appel gebragt. Provinciale reglementen door den koning goed gekeurd regelen alles wat op de geneeskundige dienst der armen betrekking heeft.

PARIJS. — De prefect van policie heeft bij een schrijven, dato 6 Julij j. l., de commissarissen van policie te Parijs aangeschreven, dat zij in het vervolg het uitoefenen van het vak van tandmeester op den publieken weg en het toedienen van chloroforme of andere anaesthetica door de dentistes, die geen diploma van officier de santé of geneesheer kunnen aantoonen, al ware het ook in hun huis, ten strengste zullen behooren te weren.

LONDEN. 30 Julij. — De Astley Cooper prijs van 300 pond voor het best antwoord over den bouw en verrigtingen van de menschelijke milt is verleend aan Dr. HENRY GRAY.

— Bij koninklijk besluit is bepaald, dat wanneer een schip wegens gele koorts onder quarantaine is gesteld, de passagiers, die verklaren mogten reeds de gele koorts gehad te hebben of daarvan reeds hersteld te zijn, terstond aan land mogen komen. Intusschen komen er op de W. I. mailbooten nog aanhoudend gevallen van gele koorts voor. Zoo arriveerde den 17 Julij het stoomschip de Orinoco te Southampton, hetwelk gedurende de overvaart 48 gevallen van gele koorts aan boord had, waarvan 14 doodelijk afliepen.

DENEMARKEN. — De *Cholera* is sedert het vorige berigt te Kopenhagen voortdurend afgenomen, van 1—7 Aug. was het dagelijksch aantal 148, 146, 143, 125, 124, 76, aangetasten en 99, 97, 81, 65, 71, 42, overledenen, totaal 6467 zieken, 3478 dooden; daarentegen woedt zij op verscheidene andere plaatsen van Denemarken op eene hevige wijze.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Dezer dagen is bij den boekhandelaar H. A. FRIJLINK uitgegeven, een verslag van *de vereeniging ten behoeve der arbeidersklasse te Amsterdam.* Wij vestigen daarop de aandacht, wijl men in de korte geschiedenis van de oprigting dier vereeniging en van hare verrigtingen gedurende het jaar 1852, naast eene uiteenzetting der beginselen, waardoor zij geleid werd, tevens de praktische uitvoering, waarop hier zooveel aankomt, vindt aangegeven. Wij kunnen niet anders wenschen, dan dat iedereen, die het gewigt van goede woning voor het ligchamelijk, maatschappelijk en zedelijk belang van den arbeider inziet, het verslag zelve in handen neemt. Daartoe moge de korte vermelding van het doel, dat die vereeniging zich voorstelt en thans aanvankelijk gelukkig bereikt, opwekken.

Het bouwen van eene goede arbeiderswoning is in abstracto beschouwd, na hetgeen daarover gezegd en geschreven is, niet aan zoo groote bezwaren onderheven; maar moeijelijk is het goede woningen te verkrijgen op eene wijze, die alleen eene algemeene uitvoerbaarheid en tevens den waren vooruitgang van den ambachtsman waarborgt. Men moet namelijk bouwen zoo goed mogelijk, maar tevens met het oog op eene, door den toekomstigen bewoner zelve te betalen, matige huur. Het kapitaal, tot den aanbouw benoodigd, moet rente geven, wil men, dat de bezitters en verhuurders van arbeiderswoningen in het algemeen in eene dergelijke vereeniging een concurrent vinden, die hen opwekt en dwingt om het door deze ingeslagen spoor te volgen, en den arbeider te geven zooveel hem bij eene matige rente gegeven kan worden, iets, wat op het oogenblik in het geheel niet plaats vindt. Als proeve der naar omstandigheden gelukkig geslaagde onderneming, diene het 18tal woningen in de Oostenburger Middenstraat te Amsterdam, die reeds gedeeltelijk betrokken zijn. De bezwaren, waarmeê men te kampen had en nog heeft, zijn vele. Vooreerst zijn de bestaande woningen zoo slecht, dat slechts van nieuwe bouwing heil te verwachten is. Die nieuwe aanbouw echter wordt gedrukt door verouderde, slecht toegepaste keuren, door belasting op het bouwmateriaal als anderzins, die gezamenlijk niet minder dan 10 pCt. van alle kosten van aanbouw beloopen, enz.

De verrigtingen der vereeniging hebben echter niet enkel bestaan in het aanbouwen van nieuwe woningen, omtrent wier waarde men zich in loco kan overtuigen, ook met het aankoopen en afbreken van oude digtopeengepakte krotten, en het daardoor luchten en gezonder maken der buurt, waarin zij gelegen zijn, heeft zij zich bezig gehouden, terwijl zij tevens door prijsvragen doelmatige bouwplannen heeft uitgelokt.

Moge en de vereeniging zelve steeds meer en meer uitbreiden, wat zij op aanvankelijk kleine schaal heeft aangevangen, en andere soortgelijke, op even verstandige wijze naar het doel streven, welks bereiking de schoonste vruchten belooft.

— Door de Provinciale Commissie te Arnhem zijn bevorderd tot Vroedmeester de Heeren C. P. SCHEY en J. TER BRAAK, Heelmeesters.

— Z. M. heeft benoemd tot Off. v. Gez. der 3de klasse, den kweekeling van 's Rijks Kweekschool voor militaire geneeskundigen, W. L. C. HOOREMAN.

— Te Borculo heeft zich gevestigd de Heer C. P. SCHEY, Heel- en Vroedmeester.

— Te Zaandam heeft zich gevestigd de Hr. KNOLLAERT als Heel- en Vroedmeester van Delft, te Vianen Dr. A. T. WINKLER van Borculo. (*G. C.*)

— Te Rotterdam is tot stadsgeneesheer herbenoemd Dr. BEZETH.

— Te Paramaribo is den 4den Julij overleden de Apotheker der 3de kl. bij de milit. geneesk. dienst, C. L. VAN UYTRECHT, in den ouderdom van 30 jaren; den 6den Augustus de Heer C. L. MEYER, Heel- en Vroedmeester te Genemuiden in den ouderdom van 42 jaren.

GRONINGEN, 8 Augustus. — Van Spijk (in deze provincie) is vertrokken de Heer A. SONIUS, Heel- en Vroedmeester, en wel naar Java, alwaar hij van het gouvernement eene plaatsing heeft ontvangen als civiel geneesheer.

— Weldra zullen de lokalen, waar thans het museum van ontleedkunde enz. is gevestigd, door aanzienlijken bijbouw volkomen ingerigt zijn, dat ook de lessen in de physiologie enz. aldaar kunnen gegeven worden. Deze verbetering der lokaliteit is te grooter, omdat in het akademiegebouw gebrek is aan lokalen.

— Wat men reeds zoo lang hier gewenscht had, is nu onlangs gebeurd. Een depôthouder van PINTER'S oorpillen, is n. l. bij het kantongeregt alhier veroordeeld wegens het onbevoegd verkoopen van zamengestelde geneesmiddelen. Moge het nu niet bij de veroordeeling van die *oorpillen* blijven.

— De Provinciale geneeskundige commissie alhier, heeft in de publieke bladen eene waarschuwing doen plaatsen tegen het gebruik van groene papieren gordijnen, welke gekleurd zijn met eene rattenkruid houdende verfstof, die, zoo zij niet door eenig middel behoorlijk bedekt en voor verstuiving beveiligd is, bij het optrekken, neêrlaten en schoonmaken zeer ligt inslaat en hoogst nadeelig op de gezondheid kan werken.

BIBLIOGRAPHIE.

P. B. Bellingham: A Treatise on Diseases of the Heart, Dublin, 1853, 6 s.

C. Black: The pathology of the Bronchio-Pulmonary mucous Membrane. Part. 1. Edinburg, 1853, 3 s. 6 d.

E. Morris: A concise practical Treatise on Neuralgia, its various Forms, Pathology and Treatment. London, 1853, 3 s.

J. W. Redfield: Outlines of a new System of Physiognomy. London, 1853, 1 s.

W. R. Wilde: Practical Observations on Aural Surgery and the Nature and Treatment of Diseases of the Ear. London, 1853, 12 s. 6 d.

J. G. Davey: On the nature and proximate causes of Insanity, London, 1853, 3 s.

J. Swan: Plates of the Brain, in Explanation of the nervous system. London, 1853. 21 s.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 20 AUGUSTUS 1853. 34.

EENIGE OPMERKINGEN OVER ANTHROPOLOGIE.

(*Vervolg en slot van blz.* 350).

Ten bewijze van mijn gezegde, dat de nthropologie nog naauwelijks den naam van etenschap verdient, althans wanneer men aronder een goed gerangschikt en afgerond heel begrijpt, kunnen de uiteenloopende schrijvingen strekken, die men bij verschillende schrijvers dienomtrent vindt. Het est van allen heeft misschien wel RUDOLPHI anthropologie gedefiniëerd, door haar te oemen: de leer van al datgene, wat den mensch als eigenaardig wezen van al het overige in de natuur bestaande onderscheidt n als zoodanig kenschetst. Uit deze definitie zoude volgen, dat men de anthropologie het eerst kan verdeelen in twee groote fdeelingen, en wel: 1°. den mensch te beschouwen in zijne eigenaardige, menschelijke kenmerken als individu; en 2°. als gezellig wezen in vereeniging met andere menschen. Anthropologie dus in gewonen zin en sociale (strictissimo sensu) anthropologie. Tot haar igenlijk gebied behooren, omdat zij bijna geheel eene toegepaste wetenschap is, noch le gewone anatomie, noch physiologie, noch athologie, voor zoo verre zij n.l. organen n functiën betreffen, die men, behoudens enige minder sterke, minder wezenlijke afwijkingen, ook bij de hoogste klassen der oogdieren aantreft. Hierop zijn aanmerkingen te maken; maar ofschoon men ook niet uit het oog verliezen durft, dat de natuur niet scherp afscheidt, maar zachte overgangen naakt, dán nog zal men, om verwarring te voorkomen, mogelijk wel vooreerst het best doen, zich binnen scherp geteekende grenzen te bepalen. Eene goede indeeling en duidelijke voorstelling eener wetenschap, is het eerst noodzakelijke. Hetzelfde geldt voor de volgende schets der deelen dezer leer van welker onvolledigheid en gebrekkelijkheid ik zelf het allereerst overtuigd ben.

Tot de eerste afdeeling nu zoude ik rekenen te behooren: 1°. de leer der psychische functiën, in de meest uitgebreide beteekenis. Zeker behoort de leer dezer functiën de grondslag der anthropologie te zijn. De gewone *Physik der Seele* behoort tot de eigenlijke physiologie, de anthropologie beschouwt de psychologie meer in verband met het gansche organisme van den mensch, ofschoon men haar, wanneer men onze definitie woordelijk opneemt, eigenlijk *geheel* tot de anthropologie moest brengen. 2°. De leer van het spraakvermogen, der taal en der wijsgeerige taalstudie. De ontwikkeling n.l. der gearticuleerde spraak, het vormen der taal, accent, toon, armoede en rijkdom en vormenleer als kenteekenen van de psychische ontwikkeling van den mensch. Men zoude hier kunnen aansluiten de verwantschap der verschillende talen onderling als grondslag voor de geschiedenis der menschen, ofschoon dit eigenlijk in het tweede deel te huis behoort. Beide deelen staan echter zóo naauw met elkander in verband, dat men ze gevoegelijk reeds hier kan behandelen. 3°. De leer van den uitwendigen ligchaamsvorm. De schedelvorming, de gelaatkunde, de hand, de regtopgaande gang enz. 4°. De leer der sekse. 5°. De leer der ontwikkelings-tijdperken. Het kind, de jongeling, man, grijsaard. Deze laatste maken het onderwerp van anthropologie uit, vooral met het oog op de psychische eigenaardigheden. 6°. Ten slotte zou men hier kunnen bijvoegen, welke eigenaardigheden door den regt opgaanden gang, enz. enz. in den bouw en verrigtingen van het menschelijk ligchaam worden geboren, en het verband aantoonen tusschen de afwijkingen in den bouw en de verrigtingen en tusschen de verschijnselen der psyche, en omgekeerd.

Tot de zoogenaamde sociale anthropologie behoort vooreerst: De zamenstelling, het zijn der menschelijke maatschappij. De stammen. De volkenkunde. De leer der rassen. Deze deelen der anatomische sociologie behoeven zeker geene nadere omschrijving. 2o. *a.* De psysiologie der menschelijke maatschappij, haar ontstaan, ontwikkeling en instandhouding door geboorte, sterfte, huwelijk enz.; in 't kort de physique sociale van QUETELET. *b.* De physiologische Ethnologie: de invloed der natuur op het eigenaardig zijn van een volk; het karakter, de kultuur, industrie, taal en religie van een volk, als verschijnselen of gevolgen van zijn natuurlijk leven. (Cf. FRANKENHEIM, *Völkerkunde. Charakteristik und Physiologie der Völker.* Breslau, 1852). 3o. Pathologie der menschelijke maatschappij. De leer der epidemiën. De historische pathologie. 4o. De mensch als burger in de maatschappij en onderdeel van eenen staat. De burgelijke instellingen, staats-regtelijke verpligtingen en de staatsregelingen verklaard uit de natuur van den mensch. Het karakter van een volk bepaalt de wetten, waardoor het bestuurd wordt; de maat van vrijheid, waarvoor een volk vatbaar is, hangt zamen met den staat der gezondheid van geest en ligchaam van een volk [1]). Eindelijk 5o. de geschiedenis van de ontwikkeling: *a.* van den physischen mensch, waarin bijv. behoort het vraagstuk of de mensch in den loop der eeuwen eenen langeren levensduur heeft verkregen, of het tegenwoordig geslacht physisch is ontaard, enz., — de historische physiologie; — *b.* van den psychischen mensch of de geschiedenis van de ontwikkeling van den geest der menschheid, ten einde hierdoor tot de kennis der wetten te geraken, die de geest der menschheid in zijne ontwikkeling volgt.

Men zal op dit kader der anthropologie misschien vele aanmerkingen kunnen maken, of het verband tusschen die deelen en de anthropologie zal minder natuurlijk schijnen. Ik moet mij echter aan dit gevaar blootstellen, omdat ik hier slechts eenige opmerkingen wilde geven en ons Weekblad zeker geen plaats is voor het schrijven van een boek over anthropologie. Dit moet echter reeds nu gezegd worden, dat een ieder mij wel zal willen toegeven, dat deze onderdeelen reeds ieder op zich zelve de inspanning van een geheel menschen-leven eischen. Het zou dus dwaas zijn te willen beweren, dat *ieder* die oordeelen wil over het leven van den mensch, en daartoe is de geneeskundige in de allereerste plaats geroepen, in alle onderdeelen even goed bekend zij. Reeds is dat voor de geneeskundige wetenschap, zoo als men ze gewoonlijk noemt, eene onmogelijkheid. Maar de kenner van het menschelijk leven, hij die uit den aard zijner roeping waken moet voor den normalen gang van dat leven, die de afwijkingen van dien normalen gang wil herstellen, behoort even als dat leven zich veelzijdig openbaart even veelzijdig te zijn gevormd, en minstens van alle natuurkundige wetenschappen en vooral van haar onderling verband eene heldere, al ware het ook slechts algemeene wijsgeerige kennis hebben. Vraagt men naar het nut, het praktisch voordeel, dan zal dat hier en daar nog wel niet zoo duidelijk op den voorgrond staan. Eén algemeen nut is zeker, dat men langs dien weg de waarheid zoekt en na langen arbeid ook moet vinden. Voor enkel utiliteits-menschen zal de anthropologie, bij haren tegenwoordigen stand, zeker nog niet genoeg praktisch nut geven, maar die vinden ook in een recept of in eene operatie het gansche doel en de strekking der geneeskunde. Die wat meer wil, is daarmede echter niet tevreden. De invloed toch op de natuur heeft men aan de kennis der natuur te danken, dit bewijst de physica.

Bij het beoefenen der anthropologie zal voorzeker de methode die men volgt veel afdoen tot een gelukkig slagen, d. i. tot het vinden der waarheid. Zoo lang men niet kan tegenspreken, dat de mensch een deel van al het ge-

---

1) MONTESQUIEU heeft hier en daar in zijne *Esprit des lois* hiervan een voorbeeld gegeven, hoewel zijne methode door nieuweren gelaakt wordt. Eene hoogst belangrijke bijdrage tot deze leer geeft een werk getiteld: *Erster Versuch einer Begründung sowohl der allgemeinen Ethnologie durch die Anthropologië, wie auch der Staats- und Rechts-Philosophie durch die Ethnologie. Marburg,* 1851—53. Twee deelen zijn nog slechts verschenen. Onze ruimte gedoogt niet hier eene schets van dit boek, zeker een der belangrijkste en geleerdste der in de laatste jaren uitgekomen werken te geven. Mogelijk zal er later gelegenheid voor bestaan, wanneer het ten einde zal gebragt zijn.

schapene, een deel der natuur is, dat in haar leeft en haren invloed ondervindt, zoolang moet ook de methode om het menschelijk leven, onder welken vorm ook, te begrijpen, geene andere zijn, dan die men tot dusverre in de natuurkundige wetenschappen in het algemeen met goed gevolg heeft aangewend. Eerst dus de ontleding der verschijnselen tot zóo ver men ze ontleden kan, en dan het bestaan van natuurwetten leeren uit den zamenhang dier verschijnselen, uit de betrekking van oorzaak tot gevolg aan te wijzen. Tot eene goede kennis dan der anthropologie, behoort vóoreerst als grondslag, eene naauwkeurige kennis der menschelijke anatomie, physiologie, pathologie, geschiedenis, enz. Zonder dit weten is alle verdere studie onmogelijk of vervalt men in bloot subjectieve beschouwingen, waarmede echter de wetenschap niet is gediend. Dit nu als grondslag aangenomen, dan moet men alléen den weg der ervaring, steunende op zuiver geconstateerde feiten, de eischen der positieve wetenschap en eene daarop gegrondveste logica volgen, waardoor men tot de kennis der wetten van het menschelijk leven in anthropologischen zin zal komen. Deze wettigheid met feiten aantetoonen, is het hoofddoel der anthropologie.

De nadeelen van het niet volgen van deze methode, zijn misschien wel nergens gevoeliger te ontdekken, dan in de psychologie en geschiedenis; twee fundamentele wetenschappen der anthropologie, aan welker gebrekkigen staat het mogelijk wel te wijten is dat de gansche wetenschap nog niet die achting heeft verkregen, die haar inderdaad toekomt. In de psychologie toch hechtte men te veel aan subjectieve ideeën, waaraan geen enkel feit ten grondslag ligt; of men wilde reeds nu verklaren, waartoe men, volgens den tegenwoordigen stand der wetenschap, geen regt heeft; of men vatte haar op als metaphysiek, in den zin van *boven*-natuurlijk. In stede van naar de kennis der verschijnselen te zoeken, met de minst zamengestelde te beginnen, wordt er een hevigen strijd tusschen het zoogenaamd materialisme en spiritualisme gestreden. Maar met welk *wetenschappelijk* regt, krachtens welk zuiver objectief waargenomen feit, kan men hier ten voordeele der eene of andere partij beslissen? Gaat men onbevooroordeeld, onpartijdig, kritisch een en ander na, dan kan men het nog niet verder brengen dan tot een geloof, tot eene overtuiging, overeenkomstig alles wat men rondom zich in de natuur ziet. *Wetenschap* is het echter nog niet en dan is het, naar mijne bescheiden meening, beter niet te beslissen en zijne onwetendheid te bekennen, dan met andersdenkende, die ook hunne feiten aanvoeren kunnen, te strijden. Men konde middelerwijl wat beters doen. In de psychologie moet de anatomie en physiologie der zenuwcentra zoowel als van het peripherisch zenuwstelsel, waaraan echter nog veel ontbreekt, de grondslag zijn; de ontleding der verschijnselen moet streng gevolgd, hunne zamenhang echt objectief vastgesteld worden, het menschelijk ligchaam als één, innig zamenhangend geheel worden beschouwd, en het vragen naar het *wezen* van eene of andere zaak geheel ter zijde gesteld worden. Maar heeft de wetenschap, krachtens zuiver waargenomene verschijnselen zaken aan het licht gebragt, die strijden tegen eens aangenomen meeningen, dan moet ook alle transactiegeest uit de psychologie verdwijnen, en de wetenschap die feiten opnemen en ze verkondigen zonder om te zien. Wetenschap is waarheid, en alléen de waarheid maakt den mensch tot een vrij wezen.

Bovendien hebben reeds enkelen naar iets beters gezocht. DROBISCH heeft reeds getracht de psychologie als mathematische wetenschap te behandelen; ENGEL heeft de physiognomie op anatomischen grondslag gepoogd terug te brengen; CARUS heeft in zijne *Symbolik der menschlichen Gestalt* de beteekenis der uitwendige ligchaams-vormen van den mensch veel objectiever voorgesteld dan zóo niet alle, dan toch zeer velen zijner voorgangers; met veel geluk heeft DOMRICH en HENLE bijv. de natuurwetenschappelijke methode op de functiën der ziel toegepast; — alles genoeg om te zien, dat dit onderwerp ook voor eene physische behandeling vatbaar kan worden, maar nog lang niet is. De anthropologie is aan het welzijn der psychologie, als een harer voornaamste grondslagen, zeer veel gelegen.

Voor de sociale anthropologie is even als de statistiek, de geschiedenis des menschdoms eene der voornaamste hulpwetenschap-

pen. De geschiedenis wordt echter nog door velen als eene dorre boekenstudie beschouwd, en vergeet men dat zij naar waarde begrepen zeker een natuuronderzoek is, met dát verschil, dat het gewone onderzoek zich alléen tot het werken der natuur in de ruimte bepaalt, terwijl de geschiedenis het werken der natuur in den tijd gadeslaat. Ik heb hierover reeds vroeger bij eene andere gelegenheid uitgeweid en wil alléen hier herhalen, dat alléen hij, die op goede kennis van het leven van den mensch kan steunen, een historicus kan genoemd worden, dat geschiedenis als het beeld van de ontwikkeling en het werken der menschen en der menschheid, als onderdeelen der natuur, eene natuurkundige wetenschap bij uitnemendheid is. Alléen van een natuurkundige kan eene zuivere objectieve historische kritiek gevergd worden. Wat historische kritiek is, leze men na in »den weg der wetenschap," blz. 19 en volgg. en men zal mijn beweren ook daar bevestigd zien, hoe eene subjectieve historische kritiek de anthropologie tot groot nadeel kan strekken.

Ten slotte nog een antwoord op eene vraag. Gesteld, het is waar, dat de ware anthropologie wat meer is dan anatomie en physiologie in haren ganschen omvang, dan vragen wij nog, waartoe dit alles voor een geneeskundige? Het antwoord op deze vraag is reeds gedeeltelijk boven gegeven, doch het zij hier nog eens herhaald in het belang der zaak: omdat een geneeskundige slechts dàn met bewustzijn kan handelen, wanneer hem het menschelijke leven in alle vormen, de een wat meer de ander wat minder, maar in het algemeen echter in omtrekken bekend is. Is hij uitsluitend klinicus, dan behoort hem alles wat het menschelijk leven wijzigen kan, bekend te zijn, wil hij gelukkig slagen; is hij natuurkundige en specialist, dan vergete hij niet, hoe het menschelijk leven één organisch geheel is, hoe alles onderling ten naauwste is verbonden, *hoe* scheiding geheel willekeur is. De specialist vooral vergete niet, dat de mikroskopie, pathologische anatomie, de physische hulpmiddelen enz. niets meer zijn dan *hulpwetenschappen*, onontbeerlijk en fundamenteel in alle opzigten voor de groote wetenschap der natuur, welker kennis den mensch boven al het ons bekende verheft en die den medicus boven allen in den loop der dagen moet verheffen, opdat zijne wetenschap dien invloed verkrijge op den gang der menschelijke maatschappij, dien zij uit den aard harer roeping behoorde uitteoefenen.

Veel zoude ik hier nog bij kunnen voegen. Ik mogt mij echter alléen tot opmerkingen bepalen en ben daardoor misschien wel minder juist en oppervlakkig gebleven, omdat ik kort moest zijn. Mogelijk heb ik daardoor de goede zaak, het bevorderen van den wijsgeerigen zin onder onze landgenooten, meer kwaad dan goed gedaan. Ik heb echter gemeend mijne stem te moeten verheffen tegen eenzijdigheid en overdrijving voortgesproten uit eene al te sterke voorliefde voor één kind eener moeder, die wij allen even gelijkelijk eeren en hoogachten. Heb ik niet overtuigd, men wijte het mij en niet de wetenschap.

ISRAËLS.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OVER DEN STAAT DER KINDERPOKKEN EN DER KOEPOK-INENTING IN ENGELAND, WALLIS EN ANDERE EUROPESCHE LANDEN. — Terwijl door de Epidemiologische Vereeniging in Engeland een uitgebreid onderzoek werd in 't werk gesteld over de bovengenoemde onderwerpen, hetwelk ten doel had, om een algemeen nationaal stelsel van vaccinatie te doen aannemen, werd door de commissie, wie die taak was opgedragen, naar aanleiding van een ontwerp van wet, door de regering ingediend, een rapport over dit onderwerp, van een beperkteren aard, in gereedheid gebragt, en werd dit stuk, dat der wetgevende magt tot inlichting dienende, op last van het Huis der Gemeente in Mei van dit jaar gedrukt. Wij willen den hoofdinhoud daarvan hier mededeelen.

De bronnen, waaruit de gegevens werden geput, waren voor Engeland in de eerste plaats de officiële stukken, die bij de Registrar-General, de commissie voor de armenwet (die het oppertoezigt over de koepokinenting heeft) en bij de gezondheids-commissie voorhanden waren. Verder werden aan de publieke vaccinateurs en andere geneeskundigen in Engeland en Wallis, die bijzonder hunne aandacht op dit onderwerp gevestigd hadden, vragen gerigt, waardoor de gevoelens bekend werden van ongeveer 2000 kunstgenooten, en

eindelijk werd met verschillende openbare en liefdadige instellingen gecorrespondeerd. Voor het buitenland rigtte men zich tot de regering van elk land, door bemiddeling van de afgezanten. De resultaten uit deze kolossale onderzoekingen zijn:

I. De kinderpokken zijn eene ziekte, waaraan ieder onderhevig is, die niet door een vroegeren aanval of door koepok-inenting beveiligd is. In haren ongewijzigden vorm is de ziekte doodelijk in een van de 4 of 5 gevallen, en zoo zij het leven niet verwoest, misvormt zij in vele gevallen de aangetasten en ondermijnt hunne gezondheid. Elk geval is een middenpunt van besmetting, en elke niet of onvolkomen ingeënte bevolking is een broeinest voor de ziekte en hare verspreiding. Hierop vooral moet de aandacht gevestigd worden, als op den grondslag, waarop de vaccinatie verpligtend moet gemaakt worden. Zoo er toch twijfel bestaat, in hoever het te regtvaardigen is in een vrij land, dat men iemand noodzaakt, om voor zijn eigen leven en dat zijner afstammelingen zorg te dragen, men zal het wel naauwelijks kunnen betwijfelen, dat niemand het regt heeft om het leven van zijne medeburgers in gevaar te brengen.

II. Volgens de eenparige getuigenis van ten naastenbij 2000 geneeskundigen, is de koepok-inenting een volkomen veilig en afdoend prophylacticum. Deze stelling is verder te bewijzen 1°. uit het algemeen erkend vrijblijven van de gevaccineerden, ook dan, wanneer zij met lijders aan kinderpokken vermengd zijn; 2° uit de trapsgewijze vermindering der sterfte aan kinderpokken, sedert dat de vaccinatie is ingevoerd.

Dit laatste punt wordt uit eene groote reeks van statistieken aangetoond, waarvan wij de voornaamste feiten hier zullen vermelden.

In Londen stierven van de jaren 1650—1700, toen in het geheel geene middelen ter voorbehoeding werden aangewend, op 1000 sterfgevallen 56 aan kinderziekte. Van de jaren 1750—1800, toen de inenting der pokken plaats vond, 96 op 1000. Van de jaren 1810—1850, in welk tijdvak de koepokinenting werd aangewend, 29 op 1000. Van de jaren 1842—1851 was dit getal 16 op 1000.

Van de 91 jaren 1650—1740, toen noch pok- noch koepokinenting in zwang was, waren er 65 epidemiejaren (van pokken) of $\frac{5}{7}$; van de 64 jaren 1741—1803 waren er 53 of $\frac{5}{6}$; van de 49 jaren 1804—1852, waarin de koepokinenting werd aangewend, 11 of $\frac{1}{4}$.

De gemiddelde sterfte jaarl. aan de kinderziekte was:

Op 1000 sterfgev.	1838—1851	in Engel. en Wallis	21,9
» »	»	1841—1850	» Liverpool	21
» »	»	»	» Manchester	6,75
» »	»	»	» Birmingham	16,6
» »	»	»	» Leeds	17,5

Terwijl nu in Londen de kinderziekte in die reeks van epidemische ziekten, welke de meeste sterfgevallen veroorzaakten, de zevende staat, is zij daarentegen in Ierland de tweede. Zij volgt op den typhus. In de 10 jaren 1832—1841 stierven aldaar 58,006 aan pokken, hetwelk eene verhouding van 49 op 1000 sterfgevallen uitmaakt. In dat zelfde tijdstip stierven 112,000 aan koortsen.

Van eenige steden in 't bijzonder was de verhouding der sterfgevallen aan pokken op 1000 sterfgev. als volgt:

	1832—1841.	1842—1851.
In Dublin	28	25,66
» Cork	41,5	39,5
» Limmerick	66	41
» Galway	64,35	35
» Prov. Connaught	60,5	Onbek.

De opgaven omtrent Ierland zijn even als omtrent Schotland niet zoo volledig, door het gemis aan een afdoend stelsel van inschrijvingen der geboorten, sterften en huwelijken. Uit particuliere onderzoekingen is omtrent het laatstgenoemd land evenwel gebleken, dat van 1740—1800 van 9—14 percent der sterfgevallen de kinderziekte de oorzaak geweest is.

De verschillen met de sterfte in lateren tijd blijken uit de opgaven over de volgende steden:

In Edimburg was de sterfte aan kinderz. op 1000 sterfgev.

»	van	1781—1790	131
»	»	1791—1800	97
»	»	1800—1840	17
»	»	1838—1848	19,4
» Glasgow	»	1783—1792	350
»	»	1793—1802	318
»	»	1803—1812	93
»	»	1841—1852	36
» Greenock	»	1843—1852	34,66
» Paisley	»	1845—1852	18
» Perth	»	1844—1851	25
» Dundee	»	1841—1852	24,2

Omtrent Perth wordt daarbij opgemerkt, dat de bijzondere sterfte van 86 pokzieken op 1000 sterfgevallen in 1847, toegeschreven werd aan den grooten toevloed van Ieren, die naar Schotland kwamen, om aan de spoorwegen te werken, en die ongevaccineerde kinderen medebragten.

De mededeelingen van andere landen leverden de volgende daadzaken op:

In Frankrijk kwamen van 1841—1850 in het geheel 154,796 pokzieken voor, waarvan 21,488 stierven en 16,988 misvormd werden. De sterfte aan pokken beliep ongeveer $2\frac{1}{2}$ op 1000 sterfgevallen. Van de door pokken aangetasten stierf 1 op 7.

In Parijs was de sterfte aan kinderziekte 1842—1851 10,5 op 1000.

Uit Hannover werd alleen over het jaar 1847 berigt, dat slechts 8 sterfgevallen aan kinderziekte op 45,830 sterfgevallen waren voorgekomen; in Lubeck in 1850 1 op 1343.

In Beijeren was de sterfte aan kinderz. op 1000 sterfgev.

	in	1840		4
	»	1843		3,5
» Bukowina	van	1841—1850		11
» Dalmatie	»	»	»	6,50
» Lombardije	»	»	»	2,5
» Venetië	»	»	»	2,2
» Militaire grenzen	»	»	»	6,25
» Pruissisch Silezië	»	1810—1815		30

van	1816—1831	7,50
»	1832—1850	5,25
In Hamburg	1850	2,5
» Brussel van	1842—1852	5,5

Het duidelijkst blijkt de verminderde sterfte aan kinderziekte uit de volgende tabel, over die landen en streken, waaruit opgaven werden verstrekt van de sterfteverhoudingen voor en na de invoering der koepokinenting. Zoo was die verhouding der sterfgevallen aan pokken op 1000 sterfgevallen:

	1777—1786	1837—1846
Neder-Oostenrijk	67	7
Opper-Oostenrijk en Salzburg	46	6
Stiermarken	31	10
Illyrië	21,75	7
Triest	142	5
Tyrol en Voralberg	42	4
Bohemen	58	1,33
Moravië	54	1,75
Silezië (Oostenrijksch)	66	2
Gallicië	38	9,5
	1776—1780	1832—1850
Pruissen (Oostelijke prov.)	111	12,33
Brandenburg	82	8,75
Westphalen	85	6
Rhijnprovinciën	33	3,75
Saxen	27	8,33
	1780	
Pommeren	74	7,50
Pruissen (Westelijke prov.)	75	10
Posen	71	22,50
	1781—1805	
Berlijn	77	5,50
	1776—1780	
Pruissen (geheel)	82	7,50
	1790—1800	1840—1850
Zweden	71	2,7
Gemiddeld	66,5	7,26

In Kopenhagen was de sterfte aan pokken op 1000 sterfgev.

van	1750—1800	63,2
»	1801—1850	9,2
»	1840—1850	6,75

Daarbij wordt opgemerkt, dat in de 13 jaren 1811—1823 geen enkel sterfgeval aan pokken was voorgekomen.

Uit Piemont werd alleen over de pokken-epidemie, die in Turin 1829 woedde, melding gemaakt. In die epidemie was een persoon, die reeds in 1811 pokken had gehad, de overbrenger van de smetstof. Het getal aangetasten was 4235, sterfgevallen 785, dus 18 pCt. Onder de aangetasten waren er 57, die gevaccineerd waren, en 156, die reeds pokken hadden gehad. Van die 57 stierven 5, van deze 156 gevaccineerden 9. Van de inwoners van Turin nu waren er tusschen de 13 en 14,000, die noch gevaccineerd waren, noch pokken hadden gehad. Van het overige deel der bevolking, ten naasteuhij 100,000 bedragende, was omstreeks de helft gevaccineerd; de helft was vroeger ingeënt met kinderpokken of had de ziekte sponte gekregen. Hieruit volgt, dat in de epidemie van 1829, 1 op 1000 gevaccineerden, en 3 op 1000, die vroeger pokken hadden gehad, aangetast werden (van de niet gevaccineerden die ook geen kinderziekte hadden gehad, zou dus $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ gedeelte zijn aangetast. R.).

Uit deze magt van feiten blijkt overvloedig de straks sub II genoemde trapsgewijze vermindering der sterfte aan kinderpokken, sedert de invoering der vaccinatie. Uit die feiten, nu echter in verband beschouwd met de meer of minder streng doorgevoerde vaccinatie in de verschillende landen, blijkt daarenboven 3°. dat de sterfte aan kinderziekte daar het geringst geweest is, waar die kunstbewerking het krachtdadigst bevorderd is. Tot het betoog voor die stelling is het noodig, in de eerste plaats een overzigt te bezitten van de wetten of regelingen, die in de voornaamste Europesche staten daaromtrent bestaan. Tot de mededeeling daarvan gaan wij over in ons volgend nummer. Wij willen echter hier nog eerst uit ons land eene opgave mededeelen, die, even als de bovenstaande uit andere landen, zeer ten gunste der koepok-inenting pleit.

In Amsterdam stierven van

1774—1803 (30 j.) 254,179, waarvan 20,665 aan kinderz.
1804—1813 (10 j.) 81,436, » 2,791 » »
1829—1833 en 1835—1852 (18 j.) 175,985, waarvan 2210 aan kinderziekte.

Zoodat de sterfte aan kinderz. was op 1000 sterfgev.

in het eerste tijdvak, vóór de vaccinatie		81,3
» » tweede »	kort na hare invoering	34,2
» » derde »	laatst verloopene tijdvak	12,5

Deze berekeningen zijn opgemaakt uit de opgaven omtrent de sterfte aan kinderziekte in THYSSEN'S Geschiedk. beschouwing der ziekten in de Nederlanden, p. 220, uit de 40jarige sterflijsten van Amsterdam, medegedeeld in NIEUWENHUYS Geneesk. Plaatsbeschrijving, 2de deel, en eindelijk uit opgaven bij de plaatselijke geneeskundige commissie alhier voorhanden, welke ik in de gelegenheid was in te zien. Alleen moet omtrent deze laatste bron worden medegedeeld, dat daarin over de jaren 1847, 1848, 1849 en 1850 geene opgaven voorkomen. Uit eigene ondervinding echter, die ik juist in de drie eerste van die jaren met eene vrij groote armenpractijk ruim mag noemen, en waarin door mij geen enkele lijder aan pokken is behandeld, maar niet minder uit de bevestiging van al de deskundigen, bij wie ik mij daaromtrent nader heb geïnformeerd, durf ik verzekeren, dat in dat tijdvak slechts weinige, welligt geene gevallen van pokken zijn voorgekomen, en althans niet zoo vele, dat de bovenstaande berekende verhouding merkbaar daardoor zou kunnen veranderen.

(*Wordt vervolgd*). I. P.

CAVERNEUS WEEFSEL AAN DE SCHELPEN VAN DEN NEUS. — KOHLRAUSCH vestigt nogmaals de aandacht op de aanwezigheid van een caverneus adernet, dat vooral aan het achterste gedeelte der schelpen van het neusslijmvlies is gelegen, en waarvan men zich door opblazen van lucht kan overtuigen. Het aderlijk net, waarin zich rijkelijke anasto-

mosen bevinden, ligt tusschen periostium en slijmvlies, en is hier en daar, in uitgezetten toestand 1½—2''' dik. Zijne vaatlissen staan, wat de hoofdrigting betreft, loodregt op de beenderen, en bezitten, wanneer zij geïnjiciëerd zijn, eene dikte van ⅛—⅕''' en vrij vaste, dikke wanden. Een vast bindweefsel vereenigt de vaatlissen onderling, zoodat men bij het insnijden slechts een caverneus bindweefsel ziet. De slijmklieren, die op andere plaatsen van de mucosa van den neus vrij oppervlakkig liggen en korte trechtervormige openingen hebben, liggen hier voor een deel diep onder de oppervlakte, tusschen de caverneuze kanalen van het adernet en vertoonen in sommige gevallen eene dunne uitloozingsbuis van ⅛''' lengte. K. houdt deze rangschikking van vaten vooral daarom van wetenschappelijk belang, omdat zich daardoor de zwelling van het slijmvlies van het neuskanaal laat verklaren, die bij chronische coryza zoo dikwijls voorkomt. Het gebeurt hier ook vaak, dat des nachts het neusgat aan de zijde, waarop men ligt verstopt is, en dat dit weldra verandert, wanneer men op de andere zijde gaat liggen. Dit laat zich verklaren uit het afzakken van het bloed naar de diepste plaats. De overvloedige productie van vocht bij eene rijkelijk secernerende coryza, bij de betrekkelijk kleine afscheidende oppervlakte, kon K. eerst begrijpen, nadat hij dit caverneus weefsel met de daartusschen geplaatste groote klieren had leeren kennen. Ook voor de verklaring van de profuse neusbloedingen kan dit aderlijk vaatnet niet onbelangrijk zijn. (MÜLLER'S *Archiv.* 2. 1853).

NOG IETS OVER DE VETMETAMORPHOSE VAN PROTEINESTOFFEN. — Een gewigtige steun voor den twijfel, dien sommigen ten opzigte van de bewijskracht der bekende proefnemingen van WAGNER over de vetmetamorphose van in de buikholte van levende dieren geplaatste proteïnstoffen hebben uitgesproken, is door BURDACH in zijne Diss. inaug. geleverd. Hij bragt zoowel gedroogde, weinig vet houdende proteïnestoffen, als zoo veel mogelijk van vet en van proteïne bevrijde poreuse ligchamen, zoo als vlierpit, vrij of in dierlijke vliezen, of wel in collodium of kaoutchouk gehuld, in de buikholte van levende dieren. Na 4—5 weken nam hij bij al deze ligchamen, ook bij het vlierpit, wanneer zij vrij gelegen hadden of hun omhulsel gescheurd was, eene vetinfiltratie waar. De Schr. komt daardoor tot het besluit, dat het vet van buiten af in deze ligchamen gekomen is, en dat eene omzetting der proteïnestoffen in vet wel mogelijk en onder zekere omstandigheden zelf zeer waarschijnlijk is, doch volgens de methode van WAGNER niet kan bewezen worden.

VERVALSCHINGEN VAN DE BOTER. — De vreemde bestanddeelen, die men in de boter kan aantreffen, zijn, volgens SCHACHT, metaalachtige bijmengsels, stoffen, waardoor men haar volumen vermeerdert en vreemde kleurstoffen. De eerste kunnen in de boter voorkomen, wanneer de tot hare bereiding gebruikte melk in aarden, met slecht loodglazuur bekleede, of in koperen en zinken vaten bewaard was. Het laatste zou soms met opzet geschieden, om eene grootere hoeveelheid boter te verkrijgen. Door de aanwending van zinken vaten namelijk vormt zich eenig melkzuur zinkoxyde, dat de kaasstof doet stremmen: deze vermengt zich met de boter en vermeerdert haar gewigt. De stoffen, waarmede men een grooter volumen of gewigt van de boter tracht te verkrijgen, kunnen of plantenstoffen zijn, zoo als: fijn gewrevene aardappelen, tarwemeel of meel van peulvruchten, of aardachtige stoffen, zoo als: krijt, gips, zwavelzure baryt, aluin enz. Hiertoe behoort ook een bovenmatig gehalte aan kaasstof, keukenzout en water. Volgens DUFLOS mag eene goede boter niet minder dan 80—83 pCt. melkvet bevatten. Door het uitwasschen van de tot conservatie en verzending met eene grootere hoeveelheid zout bedeelde boter, dan de smakelijkheid zoude vorderen, kan meer water in de boter terugblijven, dan zij oorspronkelijk bevatte, zonder dat men daarom eene opzettelijke vervalsching behoeft aan te nemen. De gele kleur der grasboter wordt zeer dikwijls kunstmatig voortgebragt. Het orlean is daartoe geschikt, omdat het eene in water zeer oplosbare kleurstof bevat. De aanwending van deze stof is echter walgelijk, omdat zij meest met urine bevochtigd in den handel komt. De Schr. geeft de methoden op, om de verschillende opgenoemde bijmengsels te ontdekken.

(SCHMIDT'S *Jahrb.* 8, 1853).

MELKZUUR ALS OORZAAK VAN CARIES DER KIEZEN. — Hoezeer niet bij alle gevallen zoo komt toch caries der tanden en kiezen en wel in betrekkelijk korten tijd verloopende bij lijders aan *diabetes mellitus* dikwerf voor. Bij den vermeenden nadeeligen invloed van suiker op de tanden lag de verklaring voor de hand, dat bij diabetes de reden van dit niet zeldzaam verschijnsel gelegen zou zijn in suiker, die met en in het speeksel wordt afgescheiden. Doch hoewel die stof inderdaad in het speeksel moge voorkomen, wordt echter, zooals directe proeven leerden, noch tand- noch beenweefsel door suikeroplossing, hetzij van riet-, hetzij van melk-, hetzij van druiven of pis-suiker aangetast. Volgens FALCK (*Deutsche Klinik*, 30 Juli 1853) ligt de reden van de bij diabetici in verschillende hevigheid, soms ook in het geheel niet voorkomende caries dentium in het speeksel. Hoogst zeldzaam reageert dit bij voortduring alkalisch of neutraal, daarentegen meestal hoewel soms slechts voorbijgaande zuur. Die zure reactie hangt af van melkzuur en daardoor kan het speeksel de tandstof oplossen. Hoe meer melkzuur des te spoediger en sterker worden de aardphosphaten opgelost. Hij deelt een geval meê waar opmerkelijk in is, dat terwijl de kiezen reeds geheel weg zijn gecarieerd, de meer naar voren gelegene tanden niet zoo sterk zijn aangedaan en het voorste gedeelte van het gebit nog ongedeerd is. De schadelijke invloed neemt dus van achteren naar voren in hevigheid af. Bij nader onderzoek met blaauw papier, scheen de zure reactie door melkzuur op dezelfde wijze verdeeld te zijn, waaruit FALCK opmaakt, dat het juist het speeksel der parotis is, waarin de oorsprong des kwaads schuilt.

BEHANDELING VAN ECZEMA CHRONICUM MET OL. RUSCI. — Door HEIM werd tegen *psoriasis* aanbevolen de onder den naam van ol. rusci gebruikt wordende empyreumatische olie van de *Betula alba* of witte berk. De echte ol. rusci komt onder de benaming van *daggeld* of *swarte degen* in den handel, en wordt door personen uit Rusland en Polen, die er meê rondreizen, verkocht; het is kennelijk aan den reuk, welke met die van juchtleer overeenkomt, en die niet gemaskeerd mag zijn door den reuk van teer of oleum animale foetidum, wijl een mengsel dezer twee stoffen niet zelden door drogisten voor ol. rusci wordt afgeleverd.

BLASIUS, die het gebruik er van bij psoriasis niet kan aanbevelen, roemt het daarentegen, op grond eener vijftienjarige beproeving, zeer tegen chronisch eczeem. Is het eczeem nog acuut, dan laat hij het achterwege, en geeft verzachtende middelen en bepaaldelijk glycerin. Is het echter chronisch geworden, dan wordt de zieke huid eens daags met zuivere ol. rusci bestreken, in linnen lappen gewikkeld, na eenige dagen met zeepsop gereinigd en op nieuw met de olie behandeld. Daarmeê houdt men vol, totdat er geen blaasjes meer ontstaan, de vocht afscheiding ophoudt en de huid zijne gewone gladde, weeke oppervlakte heeft teruggekregen. Aldus behandelt hij het chronisch eczeem, om het even of het meer droog en schilferig is, dan wel meer den vochtigen vorm vertoont. Meerdere pijnlijkheid, roodheid, hitte en zwelling, doen het middel tijdelijk ter zijde stellen.

(*Deutsche Klinik*).

SNELKUUR VAN SCABIES. — Met vernieuwden ijver is in den laatsten tijd de verkorting der behandeling van scabies een onderwerp van veler overweging, sedert HARDY te Parijs, (zie jaargang I, pag. 357) zijne ondervinding daaromtrent medegedeeld heeft. Of de beoogde afschaffing van het opnemen van scabieusen in de hospitalen aldaar bereikt is, weten wij niet. Welke de resultaten der verkorte behandeling in FISCHER'S hospitaal te Keulen geweest zijn, is boven bl. 226 medegedeeld. In Belgie is die vereenvoudigde behandeling in de militaire hospitalen door den chef der geneeskundige dienst VLEMINCKX met goed gevolg ingevoerd. Hij heeft daaromtrent eene mededeeling aan de Académie Royale de Médecine de Belgique gedaan. Hij herinnert daarin, dat in 1814 voor het Nederlandsche leger eene behandelingswijze was voorgeschreven, waarbij den eersten en derden dag een bad, en den tweeden vier inwrijvingen met een zalf uit zwavel, helleborus albus, nitrum, zeep en axungia. Deze snelle kuur werd echter spoedig verlaten; de ophthalmia militaris begon in het leger te woeden, en men verbeelde zich, dat de kuur door den spoed van het onderdrukken van het exantheem niet vreemd aan die vreeselijke kwaal was. De inwrijvingen werden met groote tusschenruimten voorgeschreven, zoo dat de lijders gemiddeld 12 dagen afgezonderd, half naakt, met vet besmeerd, in een alleronaangename positie verkeerden. Na 1830 werd deze behandeling door VLEMINCKX in het Belgische leger vereenvoudigd vooral ook wat betreft eene meer gelijke behandeling van de schurftlijders en der andere zieken.

Na het bekend worden der HARDY'sche methode in 1851 heeft VLEMINCKX die in verscheidene militaire hospitalen en gevangenissen op een groot aantal personen doen beproeven en daarvan de beste resultaten gezien; zoodat hij daarnaar de noodige bevelen gegeven heeft, om de behandeling van scabies in alle hospitalen en gevangenissen te veranderen. Geen wonder dat de verkorting der behandeling van groot gewigt is als men nagaat dat volgens VLEMINCKX in de laatste jaren 5000 à 5500 schurftlijders jaarlijks in de militaire hospitalen voorkwamen, die nog gemiddeld 10 dagen in behandeling bleven, dus vijfenvijftigduizend dienstdagen ten laste der overige militairen; een getal waarop bij een klein leger bezuiniging hoogst wenschelijk is.

Een tweede punt waarop V. zijne aandacht vestigde, was het desinfecteren der kleedingstukken der lijders. Een toestel bestaande uit eene ijzeren kast, die op eene eenvoudige wijze tot 100° C. kon verwarmd worden, werd in een der gevangenissen gebruikt om de kleederen van gewoon ongedierte te bevrijden. Bij naauwkeurig onderzoek bleek dat een verwijl gedurende 25 minuten in den toestel genoegzaam was om alle dieren en de eijeren te dooden, zonder dat de kleederen bedierven. Daar nu de acari evenmin eene temperatuur van 100 graden kunnen verdragen, zijn dergelijke toestellen voor de kleederen van schurftlijders evenzoo voldoende.

Het denkbeeld, om voortaan geene personen met scabies in de hospitalen op te nemen, is zoo in zijn geheel voor toepassing vatbaar. Ieder lijder, naar een hospitaal gezonden, zal voortaan aan de genezingswijze van twee uren onderworpen worden; tegelijkertijd zullen zijne kleeding- en slaapstukken in den insectendoodenden toestel geplaatst worden, en zal hij met de gereinigde voorwerpen het dadelijk weder verlaten.

Moge al deze vereenvoudiging nog wat al te sterk schijnen, de resultaten van VLEMINCKX zijn stellig genoeg, om de groote waarde der HARDY'sche methode, mits zij met zorg aangewend worde, te bevestigen. Men herinnere zich, dat de kuur bestaat 1°. uit insmering van het geheele ligchaam, gedurende een half uur met groene zeep, 2°. een warm bad gedurende een uur, onder voortdurend wrijven van de huid, 3°. na het bad eene inwrijving van het geheele ligchaam met de zwavel-potaschzalf (8 d. vet, 2 d. zwavel, 1 d. kali carbonicum) gedurende een half uur, 4°. ten slotte een reinigingsbad. In enkele gevallen waarbij de scabies zeer verouderd is moge het nu al raadzaam zijn, om de lijders nog eenige dagen ter genezing van het secundaire exantheem in de hospitalen te verplegen, zooveel schijnt zeker dat de eigenlijke genezing den eersten dag kan plaats grijpen, en zoo de lijders voor verdere prikkelende inwrijvingen kunnen bewaard blijven. T.

SLUITING DER SCHEEDE. — Gevallen van sluiting van de vagina door een tusschenschot, waardoor de ontlasting van het menstruaalbloed verhinderd wordt, door operatie hersteld, zijn meermalen medegedeeld. De Heer GOEDBLOED deelde in den vorigen jaargang, bl.

471, zoodanig geval mede, waarbij het tusschenschot met goed gevolg doorboord werd. Niet altijd echter schijnt dit gelukkig af te loopen; zoo vindt men in *the Lancet* van Mei 1853 een geval uit het Bartholomew's hospital van WORMALD, dat met den dood eindigde.

Bij een meisje van 19 jaren, dat over retentio urinae klaagde, vond hij een gezwel boven de pubis en sluiting van den ingang van de vagina. Menstruatie had nog geen plaats gehad. Na naauwkeurig onderzoek, ophooping van menstruaalbloed gediagnosticeerd hebbende, maakte hij eene dwarsche incisie in den bodem van den blinden zak, en disseceerde verder tusschen blaas en endeldarm, totdat hij aan een dunnen wand kwam, die fluctuatie vertoonde. Hierin stootte hij den troisquart, waardoor eene maat (a quart) chocoladekleurig bloed ontlast werd; eene elastieke buis werd in de wond gelaten, waardoor later nog 12 oncen bloed zich ontlastte. Zes dagen na de operatie kreeg patient alle verschijnselen van peritonitis, en drie dagen later overleed zij.

De uitkomst van deze operatie bewijst, dunkt ons, ten nadeele van de aan punctie voorafgegane dissectie. De mogelijkheid, dat er zwangerschap aanwezig ware, schijnt WORMALD te hebben doen vreezen, om tot de eenvoudige punctie over te gaan. Teregt heeft KIWISCH VON ROTTERAU reeds de punctie met den trois-quart als de beste manier tot ontlasting van het opgehoopte bloed aangegeven; bij het onzekere, hoedanig de misvorming der vagina in een gegeven geval is, of er alleen een tusschenschot of gemis van scheede is, moet men zich bepalen tot het maken van een uitweg voor het bloed, en deze opening later door insnijdingen of tampons verwijden. Is er geene ophooping van bloed, dan is er geene operatie aangewezen. T.

RANULA. — Eene der eenvoudigste en meest geschikte wijzen tot genezing van ranula, is voorzeker het doorhalen van eenen draad, die een gedeelte van den wand der cyste aanvankelijk los omgeeft, en allengs vaster aangehaald, den dam doorsnijdt, zoodra de randen der openingen gecicatriseerd zijn. Meermalen mislukt het echter, dat door den draad genezing verkregen wordt, door de eenvoudige reden, dat hij na eenige dagen, voor dat de rand der opening gecicatriseerd is, uit den mond valt. Dit geschiedt door het uitzetten van den draad, door den slijmerigen inhoud der cyste, waardoor de meest vast aangehaalde drie- of vierdubbele koopen losgaan. Volgens eene mededeeling in de *Deutsche Klinik*, N°. 26 van THEILE, is het bestrijken van de knoop met collodium daartegen het beste hulpmiddel; de knoop blijft na geruimen tijd even vast als vroeger. Zij kan dunner zijn dan men ze gewoonlijk aanlegt en daardoor den lijder minder lastig worden. T.

BEHANDELING VAN FURUNCULI. — Op de kliniek van NELATON bevindt zich eene jonge vrouw met een groot aantal kleine furunkels aan het boven binnenste gedeelte der dijen, ten minste ten getale van 20 aan elke zijde. In zulke gevallen zegt N., dat eene zorgvuldige en voortgezette bevochtiging der lijdende deelen door middel van met alcohol van 40° doortrokken compressen, standvastig de verdere ontwikkeling der furunculi en de ontstekingsverschijnselen voorkomt. De genoemde lijderes heeft de haar aanbevolene geneeswijze niet zorgvuldig opgevolgd, en juist door haar verzuim de werkzaamheid derzelve bevestigd. De bovenste furunculi namelijk, die aanhoudend door het compres met alcohol bedekt waren gehouden, zijn geaborteerd in hunne verdere ontwikkeling, terwijl de meer naar beneden gelegene, welke ontbloot waren gelaten, zijn voortgegaan zich te ontwikkelen, en met een ontstekingskrans zijn omgeven. (*Gaz. des hôp.* 13 Août.)

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARYS. — De administratie van publieken onderstand heeft onlangs haar jaarlijks verslag uitgegeven, waaruit wij zien, dat in 1852 in de ziekenhuizen, tot deze administratie behoorende, opgenomen zijn 90,486 zieken; 12,117 zwakke, grijsaards of krankzinnigen zijn in weldadige gestichten verpleegd. In 1851 bedroeg het cijfer 98,754. Op den 1 Januarij bedroeg het getal verlaten kinderen 14,111, waarvan 282 in weldadige gestichten en 13,829 op het land. Op den 30 Nov. 1852 waren bij de Bureaux de bienfaisance ingeschreven 33,741 huishoudingen, beloopende op 77,999 personen. De gewone ontvangsten bedroegen fr. 12,767,290, de uitgaven fr. 12,238,703. Men heeft 5490 kraamvrouwen ondersteund.

De gemiddelde sterfte in Parijs bedroeg van 1839—1849 dagelijks 80,5 en wel 51 in huis en 29,5 in de hosptialen. In het jaar 1852 zijn te Parijs gestorven 29,873 personen, 19,716 in huis. Typhus en borstziekten eischten de meeste offers. Aan longtering stierven 2078 mannen, 2038 vrouwen.

LONDON. — Voor eenige dagen is alhier bij Epsom met veel plegtigheid de eerste steen gelegd van eene stichting onder den naam van *Medical benevolent College*. Het doel van die inrigting is 1° om een toevlugtsoord te zijn voor 200 personen van den geneeskundigen stand of hunne weduwen. Ieder zal eene woning uit 3 gemeubelde kamers verkrijgen en zooveel onderstand genieten als de staat van het fonds toe zal laten; 2° om een school daar te stellen waarin 200 kinderen, allen zonen van geneeskundigen, vrij onderrigt zullen ontvangen.

De kosten voor aankoop van terrein, bouw en inrigting van de stichting zullen 20,000 pond sterling bedragen en de jaarlijksche uitgaven 1500 pond. Reeds is voor 20,000 pond ingeschreven.

DENEMARKEN. — De *Cholera* heerscht nog op verscheidene plaatsen van dit land in min of meer hevigen graad; te Kopenhagen is het aantal lijders steeds afnemend geweest, van 7—13 Aug. kwamen er dagelijks

77, 89, 66, 69, 66, 58, 50 en 50 nieuwe gevallen en 44, 49, 43, 39, 44, 33, 26 en 26 overledenen voor; totaal sedert het begin der ziekte 6987 gevallen en 3782 dooden.

ZWEDEN. — De *Cholera* is ook in verscheidene plaatsen van Zweden uitgebroken. In Ystadt waren de 7 Aug. reeds 105 lijders en 54 overledenen opgegeven, verder heerscht de ziekte te Malmo, Carlskrona enz.

BELGIE. — Voor eenige dagen zijn door de Plaatselijke Commissie van geneeskundig toevoorzigt te Brussel bij verscheidene apothekers al de geheime geneesmiddelen in beslag genomen.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Uit bovenstaande mededeelingen ziet men dat de *Cholera* nu ook in Zweden heerscht, niettegenstaande men aldaar sedert het uitbreken der epidemie in Denemarken de meest gestrenge quarantaine maatregelen had genomen. In Petersburg komt zij nog in geringen graad voor, in Finland en Warschau daarentegen met vernieuwde kracht. De gevallen uit Dantzig, Stettin enz. in de politieke bladen vermeld, hebben zich tot enkele bepaald, hun voorkomen was in zeeplaatsen niet vreemd. Belangrijk zou het zijn, als de tijding zich bevestigde dat in Hamburg in de laatste dagen verscheidene choleragevallen waren waargenomen, zoo als wij door een bijzonderen brief vernemen. De Hamburger Börseblatte meldt er echter niets van.

— Door de Prov. Commissie te Haarlem zijn geëxamineerd en bevorderd tot Sted. Heelmeesters, de H.H. C. P. VAN BEUSEKEM en J. S. VAN DER NOORDAA; tot Sted. Vroedmeester, T. W. VAN LUENEN; tot Plattel. Heelmeester, J. MAATS ASTRILING; tot Plattel. Vroedmeesters, C. L. HEYSE, B. VAN MAAS en J. MAATS ASTRILING; tot Apotheker, J. W. GEJER. (*Rep.*)

UTRECHT. — Met het begin van den volgenden cursus zal de Hoogleeraar SUERMAN, wegens zijnen leeftijd emeritus wordende, niet meer als gewoon hoogleeraar in pathologie en chirurgie werkzaam zijn. Op de series lectionum heeft hij zulks bekend gemaakt. Tevens wordt daarop gemeld dat Professor DONDERS in den volgenden cursus de lessen in *pathologie* zal geven en Professor VAN GOUDOEVER het collegie in *chirurgie*; Prof. SUERMAN zal nog twee malen 's weeks capita selecta behandelen.

— Dr. BROERS alhier heeft in de Utrechtsche courant van 19 Aug. nogmaals een appel gedaan aan zijne medeburgers om, nu de cholera wederom in de nabijheid van ons land woedt, toch de handen in een slaan om de ellendige woningen alhier, waarin dezelfde ziekte in 1848 en 1849 zoo hevig heerschte, te verbeteren. Reeds vroeger had hij daarop gewezen, maar tot nu toe zonder eenige vrucht. De woningen door hem bedoeld en in menig geschrift aangewezen, zijn nog in denzelfden hoogst ongezonden toestand.

BIBLIOGRAPHIE.

E. Brücke: Beiträge zur vergleichenden Anatomie u. Physiologie des Gefäss-Systems. Wien. 1853, Braumüller. 2 thl. 4 ngr.

J. Czermack: Beschreibung u. Mikroskopische Untersuchung zweier Ägyptische Mumien. Wien. 1853, Braumüller. ⅓thl

L. J. Fitzinger: Ueber die Schädel der Avaren insbesondere die seither in Oesterreich aufgefundenen. Wien. 1851, Braumüller, 1 thl. 18 ngr.

K. H. Baumgärtner: Physiologischer Atlas. Stuttgart, 1853, Rieger. 4⅔ thl.

————— Lehrbuch der Physiologie mit Nutzanwendungen auf die ärztliche Praxis. Stuttgart, 1853, Riegen 2 thl. 8 ngr.

M. H. Romberg: Lehrbuch der Nervenkrankheiten des Menschen. 1o Bd. 1o Abth. 3te Aufl. Berlin, 1853, Duncker. 1 thl. 4 ngr.

C. G. Th. Ruete: Lehrbuch der Ophthalmologie für Aerzte u. Studirende. 2te Aufl. 1 Lfg. Braunschweig, 1853, Vieweg. ⅞ thl.

H. Köhler: Eine neue operative Heilmethode der Sämmtl. wahren Hornhaut-Staphylomen. Braunschweig. 1853, Vieweg, ⅓ thl.

C. E. Bock: Atlas der pathologischen Anatomie mit besonderer Rücksicht auf Diagnostik. 1o. Lief. Leipzig, 1853, G. Wigand. 2⅓ thl.

Werner: Grundzüge einer wissenschaftliche Orthopädie. 2 Abth. Berlin, 1853, Enslin. 24 ngr.

H. Friedberg: Bericht der Chirurg. und augenärztl. propaedeutische Klinik in Berlin für das Wintersemester 1852—53. Berlin, 1853, Förstner. ⅓ thl.

Ch. H. Schmidt: Die öffentliche u. privatliche Wasch-, Bleich- u. Badeanstalten Frankreichs u. Englands. Nach Rouget de Lisle. Weimar, 1853, Voigt. 1 thl.

Hg. Rothstein en Dr. *A. C. Neumann*: Athenaeum für rationelle Gymnastik. 1o. Bd. 1o. Heft. Berlin, 1853. Schröder. 15 sgr.

C. Vogel: Die medicinische Polizeiwissenschaft, theoretisch u. practisch dargestellt. Jena, 1853, Frommann. 1⅓ thl.

L. Posner: Encyclopädisches Handbuch der Brunnen- u. Bäderkunde. 1o Thl. Berlin, 1853, Hayn. 2⅓ thl.

A. C. Gerlach: Lehrbuch der allgem. Therapie für Thieraerzte. Berlin, 1853, Hirschwald. 2 thl. 24 ngr.

P. A. Jochmann: Beobachtungen über die Körperwärme in chron. fieberhaften Krankheiten. Berlin, 1853, Hirschwald. ⅓ thl.

A. Burggraeve: Le Génie de la chirurgie, considéré sous le rapport des pansements, des opérations, du diagnostic, du prognostic et du traitement médical. Gand, 1853, Annoot-Broeckman. *f* 3,25.

————— Chirurgie simplifiée. Nouveau Système de pansements inamovibles. Bruxelles, 1853, De Mortier. *f* 1,50.

C. Sedillot: Observations de Gastrotomie. Strasbourg, 1853, Imp. de Silbermann. 2 feuill.

A. Teste: Systématisation pratique de la matière médicale homoeopathique. Paris, 1853, J.B. Baillière. fr 800.

E. Farrat: Essai sur la force vitale médicatrice, son mode d'action et ses lois dans la solution spontanée des maladies. 9½ feuill. Montpellier, 1853, Savy et Sevalle.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 27 AUGUSTUS 1853. 35.

KLINIEK.

IMPERMEABLE STRICTURA URETHRAE. VOLKOMENE RETENTIO URINAE. PUNCTIO VESICAE. ELF MAANDEN LANG LOZING DER URIEN DOOR DE GEMAAKTE OPENING BOVEN DE PUBIS. BIJZONDER HIERTOE GEBRUIKT INSTRUMENT. DESOBSTRUCTIE VAN HET KANAAL, DOOR MIDDEL VAN POTASSA FUSA. VOLKOMENE GENEZING.

Medegedeeld door Dr. CHANFLEURY VAN YSSELSTEYN.

De Heer S....., scheepskapitein, 56 jaren oud, van eene gezonde constitutie, riep mijne geneeskundige behandeling in den 14 Julij 1852, wegens eene verouderde ongesteldheid, waarvan hij mij het voorafgegaan beloop op de volgende wijze beschreef.

Van zijne jongelingsjaren af had hij geleden aan moeijelijkheid bij de waterlozing. Reeds spoedig had hij zijne toevlugt tot bougies genomen, die hij zelf van tijd tot tijd in zijne urethra voerde, maar nooit tot in de blaas konde brengen. In het jaar 1848 volgde, na het invoeren van eene scherpe conische bougie, eene hevige bloeding, die den lijder zoo afschrikte, dat hij van toen af geene bougies meer durfde gebruiken, en de kwaal aan haar beloop overliet. Ofschoon nu met een zeer dunnen straal en dikwijls zich herhalenden aandrang zijne urien ontlastende, ondervond hij geene verdere ongemakken van belangrijken aard, gedurende de drie volgende jaren. In het jaar 1851, op reis met zijn schip van Passaroeang (eiland Java) naar Batavia, had hij, tegen de westmousson opwerkende, met zwaar buijig weêr te kampen; toen, doornat van regen, was hij voor de eerste keer in de onmogelijkheid om zijn water te lozen. Door rust, verzachtende dranken, warme zitbaden en pappen op den buik, keerde na 24 uren alles weêr tot den vorigen toestand terug. Eene tweede retentio ontstond, zonder merkbare aanleidende oorzaak, den 5 Januarij 1852, toen de patient zich op zijne tehuisreis van Java in den Indischen Oceaan bevond. Dezelfde aangewende middelen, zoo ook bloedzuigers aan 't perinaeum en boven de pubis, bleven zonder gewenschte uitwerking; op eene daarna gedane ruime aderlating, werd een half bierglas urien geloosd. Daarbij werd ook de invoering van bougies en catheters beproefd, voor zoo ver dit de keuze in den beperkten voorraad toeliet, zonder dat het mogelijk was door het vernaauwde kanaal henen te komen. Tusschenbeide nog eenige droppels lozende, kon de patient het nog vijf dagen in dien toestand uithouden, totdat het toenemende gevaar noodzaakte, om naar het eenige redmiddel in deze omstandigheden, de punctio vesicae, te grijpen. In den nacht tusschen den 11 en 12 Januarij werd de punctio hypogastrica gemaakt. Deze belangrijke operatie, onder stormweder op een zwaar slingerend schip gedaan, had bij deze zeer ongunstige omstandigheden toch eenen gelukkigen uitslag, dank zij der ervarenheid van den kundigen scheepsgeneesheer ZEGELAAR. Tot zeer groote verligting van den lijder werden hierdoor 36 oncen urien ontlast. De buis van den troiscart bleef 2¼ Rl. duim diep in de blaas zitten, werd met een verband bevestigd en eene elastieke sonde er door heen gevoerd. Den volgenden dag was het scrotum en de penis zeer gezwollen en hard aan te voelen. Deze zwelling nam onder hevige koortsen meer en meer toe; en toen er den 22 Jan. duidelijke fluctuatie te bemerken was, werd eene insnijding, anderhalve Rl. duim lang, gemaakt van onder aan den penis tot tegen het scrotum. Den dag hierop

ontstond eene spontane opening, meer naar achter op het scrotum, ten gevolge van uitgebreid gangreen. Uit beide openingen ontlastte zich veel stinkende ichor met stukken genecrotiseerd celweefsel, zonder bijmenging van urien. Toenemende zwakte van den lijder. Versterkende middelen. Genezing der wonden en terugkeer der krachten. Op het einde van de maand Maart waren de wonden genezen en de krachten des lijders zóo ver hersteld, dat hij weêr op het dek van zijn schip kon komen. — Ondertusschen kwam langs den natuurlijken weg geen droppel urien, ofschoon de lijder van tijd tot tijd zulken hevigen en pijnlijken aandrang langs de urethra zelve gevoelde, dat hij er koorts van kreeg. Het ontlasten van de urien door de gemaakte opening boven de pubis ging met zeer veel moeijelijkheid gepaard, zoowel wegens gebrek aan geschikte catheters, om daarin te plaatsen, als ook door de sterke bewegingen van het schip, dat vele stormen ondervond. De kundige scheepsgeneesheer voorzag hierin door een instrument zamen te stellen, bestaande uit een aan twee stukken gezaagd plankje, dat in het midden de buis en catheter omvattede en daar tegen geschroefd werd; dit instrument, het op- en nedergaan der buis belettende, maakte dat de blaas er minder door werd aangedaan en deze gemakkelijker verdragen werd. Hiermede behielp men zich tot St. Helena, alwaar genoemde geneesheer het volgende instrument liet vervaardigen.

Fig. 1. Eene plaat van zilver, waaraan eene buis van zilver (*a*) in het midden aan

Fig. 2.

Fig. 1.

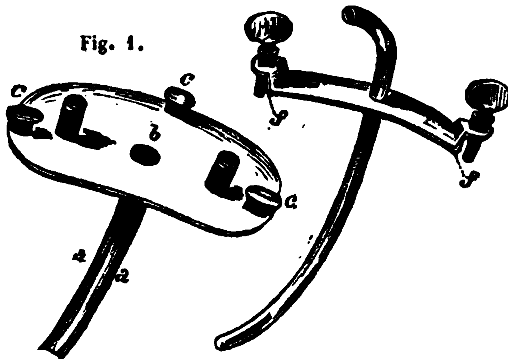
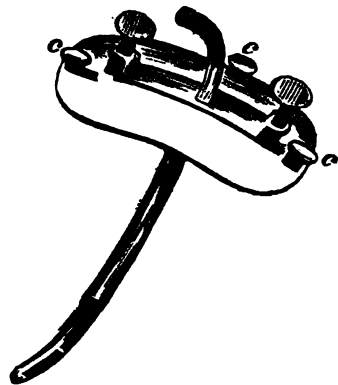

Fig. 3.

de concave zijde (*b*) bevestigd is, die daarmede eenen hoek van 90° maakt. Deze buis heeft eene zachte kromming en is aan beide uiteinden open. In deze buis wordt eene zilveren sonde (fig. 2) gevoegd, van gelijke kromming, die er goed in sluit. Deze sonde wordt bevestigd door het plaatje (*f*), dat onder denzelfden hoek de sonde omvat. Dit plaatje wordt op de groote plaat vastgeschroefd, zoo als in fig. 3.

Het instrument wordt met banden, aan de knopjes (*c*) vastgemaakt, rond het lijf bevestigd.

De blaas, in den beginne sterk aangedaan door deze instrumenten, hetgeen zich in hardnekkigen catarrhus met koorts vergezeld openbaarde, gewende er later aan, onder het voortdurend gebruik van eene inf. fol. diosmae crenat. en uvae ursi: zoodat de patient den 26 April behouden in het vaderland kwam.

Hier werd hem aangeraden dagelijks eene bougie tegen de vernaauwing aan te voeren. Dit deed hij en drukte soms twee tot drie uren achteréénvolgens op de plaats, waar hij weêrstand ontmoette, waarop altijd bloeding volgde. Nadat de patient dit eene maand had volgehouden, zonder vooruitgang in zijnen toestand te bespeuren, ging hij elders hulp zoeken. Nu werden herhaalde pogingen met perkamenten bougies en zilveren sondes gedaan, om door de vernaauwing henen te dringen, doch eveneens zonder gevolg. Geforceerde inspuitingen, twee malen met warm water en twee malen met olijfolie, door eene uiterst ervarene hand gedaan, gaven geen gewenschten uitslag, en werden door herhaalde koortsaandoeningen gevolgd. Wegens den gevoeligen en verzwakten toestand des lijders werd

hem nu rust aanbevolen, en het van tijd tot tijd voorzigtig invoeren van eene was-bougie tot tegen de plaats der obstructie.

Het was in dien toestand, dat de patient zich den 14 Julij 1852 bij mij vervoegde. Het instrument in de blaas werd vrij goed verdragen, en de gezondheidstoestand des lijders was op dit oogenblik naar de omstandigheden gunstig. Van koorts was niets meer te bemerken, en de urien werd, ofschoon zeer frequent, toch goed door de kunstmatige opening geloosd. Alleen was de gevoeligheid des lijders zeer groot.

Bij het eerste onderzoek wordt, door herhaalde invoering van bougies van verschillende dikte, eene impermeable harde strictuur op 12 centim. van den meatus externus bemerkt. Voordat de ingevoerde bougie tot deze strictuur komt, ontmoet zij in de pars spongiosa urethrae nog drie stricturen. die echter alleen aan de dunnere bougies een klein oponthoud bezorgen, terwijl eene bougie van 4 millim. in diameter er gemakkelijk over henen gaat. Het stooten tegen deze brides doet den patient zeer aan. Van buiten kan men de harde strictuur niet nader herkennen. Het vroeger daar aanwezig abces, met uitgebreid gangreen, heeft bij den angulus peno-scrotalis en langs het scrotum harde en gespannene cicatrices nagelaten, die bij de minste aanraking den lijder veel pijn veroorzaken. Dat echter de strictuur niet alleen door de mucosa en cellulosa submucosa gevormd wordt, maar dat ook de corpora cavernosa urethrae mede zijn aangedaan en hunne natuurlijke erectiliteit verloren hebben, blijkt daaruit, dat bij de erectie volgens de verklaring des lijders de penis regt naar beneden staat.

Vooreerst wordt besloten in de pogingen, om met dunne bougies door de vernaauwing te komen, te volharden. In dit bijzonder geval immers, waar door de gemaakte opening boven de pubis voortdurend de urien kon ontlast worden, was geen periculum in mora. Iedere operatie, die ten doel had om de geslotene urethra spoedig te openen, en in dien vereischten spoed regtvaardiging zou vinden voor het gevaar, waarin zij den lijder bragt, moest hier uitgesloten worden. Aan het cathéterisme forcé, schier altijd te verwerpen, viel hier niet te denken. De boutonnière zou ook den lijder in gevaar brengen, zonder veel hoop op eenen goeden uitslag. Zelfs in geval, dat spoedige hulp noodzakelijk was, zoude in dit gegeven geval het vroegere abces met uitgebreid gangreen een groot moment tot verwerping dezer operatie zijn, daar men met grond konde verwachten, dat het kanaal uit zijne regte rigting eenigzins zoude verdrongen zijn; hetgeen ook de latere observatie bevestigde. Het eenige wat hier voor het oogenblik aangewezen was, was te trachten den natuurlijken weg weder te herstellen, òf door herhaald invoeren van capillaire bougies, op straks te beschrijvene wijze, òf door een lang volgehouden druk tegen de strictuur.

Daar vroegere observaties mij geleerd hadden, dat capillaire bougies op doelmatige wijze met zachtheid, doch tevens met volharding, gebruikt in vergevorderde gevallen van strictura urethrae, dikwijls een verrassend resultaat geven, zoo ging ik ook hier op mijne gewone wijze te werk.

Eene was-bougie, zoo dik als door het kanaal konde gevoerd worden, werd tegen de strictuur aangebragt, en zóo lang in de urethra gelaten, tot zij den vorm daarvan had aangenomen. Naar deze bougie werd eene zilveren buis, aan beide uiteinden open, zoo gemaakt, dat zij, van denzelfden vorm, juist tegen de strictuur aansloot. Hierdoor konden nu meerdere capillaire bougies achteréén ingevoerd worden, zonder dat zij het kanaal vermoeiden, en, wat ook van veel belang was, zonder dat zij hunnen getortilleerden vorm door verweeking verloren. Deze getortilleerde vorm toch is in diergelijke gevallen van het hoogste aanbelang. Eene dunne bougie immers zal meestal den onderwand van de urethra volgen, bij de minste ongelijkheid aldaar worden opgehouden, en voor de vernaauwing gebragt, met de punt op dezelfde plaats blijvende stooten, niet gemakkelijk de opening vinden. Heeft daarentegen de bougie een spiraalvormig uiteinde, dan zal men, door haar te draaijen, het uiteinde achtereenvolgens op alle punten van den omtrek en van de geheele ruimte van het kanaal kunnen brengen. Dit is zoo waar, dat ik durf beweren, dat men met eene

capillaire, in spiraalvorm gedraaide bougie, wanneer die goed tegen de strictuur is gebragt, elke opening, waar ook in den omtrek gelegen, moet vinden. Zelfs al is die opening haarfijn en naauwer dan de omvang der bougie, dan zal eene hand, die geleerd heeft aan het boveneinde der bougie te voelen waar hare punt is, deze, al gaat zij niet door, toch in de opening voelen stooten. Tot het verkrijgen nu van goed getortilleerde capillaire bougies, is mij het perkament het geschiktste voorgekomen. Zonder nu hier in eene vergelijking te treden van de verschillende soorten van bougies, naarmate die voor de verschillende stricturen het meest dienstig zijn, zij het voldoende aan te merken, dat in het nu gegeven geval de perkamente boven de andere te verkiezen zijn en wel:

1o. omdat zij bij de meest mogelijke fijnheid toch nog genoegzame hardheid en resistentie behouden;

2o. omdat zij gemakkelijk den begeerden spiraalvorm aannemen en ook bewaren;

3o. omdat zij aan het uiteinde van een rond knopje voorzien zijnde, niet ligt eene beleediging te weeg brengen.

Met deze getortilleerde bougies dan, door de geleidende sonde heen gevoerd, beproefde ik, gedurende veertien dagen, dagelijks zoo lang de gevoeligheid des lijders dit toeliet, door de vernaauwing heen te komen. Ook was die tijd niet verloren, want reeds spoedig vond ik de opening, waarin ik de punt der bougie een oogenblik liet zitten, om wanneer deze verweekt was, met eene volgende weer verder te komen. Op deze wijze overwon ik eene strictuur van een' halven centimeter, waarover het knopje der bougie telkens henensprong en dan tegen eene volgende zeer harde stuitte. Kort daarop echter schoot de bougie verder door, en wel twee centimeters, daarbij het gevoel gevende als kwam zij in een wijden blinden zak. Het bleek dan ook dat de bougie in eene oude fausse route was gekomen. Geen droppel bloed toch was daarbij bespeurd en zonder weerstand te ontmoeten, schoof de bougie op eens twee centimeters door, op zijde, langs de gemelde harde strictuur, regts naar beneden, zoodat zij na eenigen tijd daar te zijn gebleven, regts aan het perinaeum gevoeld werd. Hierbij dient herinnerd te worden: dat de patient vroeger, gedurende een geruimen tijd, eene conische bougie tegen de strictuur had aangevoerd, en zelfs met eenige kracht daar tegen had aangedrukt, zoo als hij verhaalde; — dat hij toen voortdurend wat verder had kunnen voortdrukken, en daarbij altijd eenig bloed had verloren; — dat de bougie daarbij niet gesprongen was, zoo als men dit meestal ziet, wanneer men over stricturen heen schiet, maar volgens het zeggen van den patient, als in eene weeke massa was doorgedrongen; — dat hij toen ook gemeend had de bougie steeds aan den regterkant te voelen doordringen.

Na nu nog eenige keeren eene bougie te hebben ingevoerd, kreeg ik volkomene zekerheid, dat ik in eene fausse route was gekomen.

Op deze wijze was alzoo geen resultaat meer te verwachten. De twee andere methoden bleven mij nu over; de permanente druk tegen de strictuur, en de cauterisatie van voren naar achter.

Van de permanente druk was te verwachten, dat zij wel is waar de eerste reeds overwonnene strictuur wijder zoude maken, maar verder voortgezet, vervolgens ook op de fausse route zoude werken, en zoo de zaak nog verergeren.

De cauterisatie echter kwam mij voor hier geheel aangewezen te zijn. Bij het doen der cauterisatie toch van eene zeer vergevorderde strictuur is het niet noodzakelijk de nog aanwezige opening op te zoeken, om alleen daarin het causticum te brengen. Men moet de strictuur doorbranden, en behoeft alleen op te passen, in de rigting van het kanaal, en wel in het midden te blijven. Dit kwam in het gegeven geval te pas, om op de harde massa der tweede strictuur, waar de fausse route op zijde langs ging, te werken.

De cauterisatie als doelmatig beschouwd zijnde, bleef over te bepalen, waarmede en op welke wijze moest gecauteriseerd worden.

Vier caustica konden hier in aanmerking komen: de alumen, de nitras argenti fus., de pasta Viennensis en de potassa fusa.

De alumen, door JOBERT DE LAMBALLE zoo bijzonder geprezen, is door mij nooit

beproefd. De geringe lof, door anderen daaraan toegezwaaid, is mij nooit gewigtig genoeg geweest, om andere caustica van bekende trouw daarvoor te verlaten.

De nitras argenti, bij de behandeling van stricturen zoo vaak gebruikt, maar ook niet minder dikwijls misbruikt, heeft bij de behandeling van impermeable stricturen in geoefende handen veel gedaan. Doch hierbij dient wel gelet te worden op de wijze, hoe men dit causticum aanwendt. Men neemt eene buis die zoo dik mogelijk is, drukt haar tegen de strictuur aan en brengt langs de buis met een stilet de nitras arg. f. tot op de strictuur. Of men gebruikt eene was-bougie, aan wier uiteinde een stukje lapis inf. is bevestigd, en die men zoo tegen de vernaauwing aanbrengt. In beide gevallen wordt te gelijk eene drukking van voren naar achteren bewerkstelligd, die zekerlijk mede in rekening moet gebragt worden. Vergelijkt men daarbij de weinig doordringend caustique werking van de lapis inf., op plaatsen, die meer voor het oog toegankelijk zijn, dan zal men, geloof ik, veilig kunnen stellen, dat in in die gevallen van impermeable stricturen, waar de cauterisatie met lap. inf. goede resultaten heeft opgeleverd, deze meer aan de gebezigde drukkingen, gevoegd bij de ontsteking en zwelling verminderende werking der l. i., dan wel aan eene doordringende cauterisatie te danken waren. Deze werking nu kon bij zachte en recente stricturen of bij eene tijdelijk zich daarbij voegende ontsteking en zwelling te pas komen, doch bij oude stricturen van cartilagineuse hardheid kan hiervan weinig hulp verwacht worden.

In het gegeven geval, waar iedere werking door druk moest vermeden worden, als voerende die noodzakelijk in de fausse route, en eene doordringend caustieke werking vereischt werd, om de harde massa naast deze fausse route weg te ruimen, konde alzoo van de l. i. niet de gewenschte uitwerking verwacht worden.

De twee andere caustica, de pasta Viennensis en de potassa f., hebben eene doordringend caustieke werking; op de plaats, waar zij worden aangewend, dringen zij door en brengen een bepaald verlies van zelfstandigheid te weeg.

De pasta Viennensis is alleen door LEROY D'ÉTIOLLES in een enkel geval, waar reeds lang te vergeefs met nitras argenti f. op eene impermeable strictuur was gewerkt, met goed gevolg gebruikt [1]).

Door anderen is, zoo ver mij bekend is, dit middel niet beproefd.

De potassa f. daarentegen, vroeger zeer door WHATELY geprezen, heeft later aan WADE vele goede uitkomsten opgeleverd. Op die autoriteiten steunende, heb ik de potassa meermalen als causticum bij stricturen gebruikt, en hetzij om permeable stricturen te verwijden, hetzij om door impermeable eenen weg te banen, eenen goeden uitslag ondervonden. Het »primum non nocere" dient echter bij dit zeer doordringend en ligt zich verspreidend middel wel in acht genomen te worden, zoodat men zich bij het gebruik daarvan door de meest mogelijke voorzigtigheid moet laten leiden.

Om dan in dit geval door de harde impermeable strictuur heen te komen, maakte ik gebruik van de potassa f., en wel op de volgende wijze.

Na vooraf de reeds overwonnene strictuur genoegzaam gedilateerd te hebben, verschafte ik mij met was-bougies zekerheid omtrent de juiste rigting van dit kanaal en de plaats der fausse route. Nu liet ik eene zilveren buis aan beide einden open zoo vervaardigen, dat zij juist in het kanaal sloot, en met de onderste opening tegen de harde massa der strictuur aankwam, zonder dat zij met de opening der fausse route gemeenschap had, waarvan ik mij, na het plaatsen der buis in het kanaal, nog nader overtuigde, door het invoeren van eene dunne bougie door de buis, welke bougie niet in de opening der fausse route konde gebragt worden. Het naauwkeurig plaatsen der buis was van het meeste belang; was hare onderste opening eerst goed tegen de strictuur aangebragt, dan konde de potassa f. niet anders dan op de harde massa werken. Een stukje potassa f., ter grootte van een zesde grein, werd aan de punt van eene gedeeltelijk ontrolde perkamenten bougie bevestigd, en zoo door de

[1]) Onlangs heeft LEROY D'ÉTIOLLES meerdere gevallen met gunstigen uitslag hiervan bekend gemaakt.

buis tegen de vernaauwing aangevoerd. Om het spoedig smelten bij het handteren der pot. f. te voorkomen, liet ik ook wel dit stukje terstond in de vooraf met eene bougie, waaraan van onder pluksel bevestigd was, goed uitgedroogde buis vallen, hetgeen dan met eene in de buis goed sluitende bougie tegen de plaats, die gecauteriseerd moest worden, aangeschoven werd.

Na vier zoodanige cauterisaties, telkens met een of twee dagen tusschenruimte gedaan, schoot de zilveren buis door deze harde massa heen en ging 7‴ (m. m.) dieper door, waar zij andermaal op eene harde impermeable strictuur stootte. Dat de buis, wanneer zij dieper is doorgedrongen, veranderd moet worden, om weder de juiste kromming te verkrijgen en goed tegen de strictuur aan te sluiten, behoeft geene nadere uiteenzetting. Op dezelfde wijze werden weder twee cauterisaties gedaan, waarna de buis 6‴ verder voortsprong. Daar er ook nu geene mogelijkheid was, om met capillaire bougies door de strictuur heen te geraken, en men nog steeds op eenen harden weerstand bleef stooten, werden nog zes cauterisaties met potassa f. op dezelfde wijze gedaan, waarna de buis weder 5‴ verder doordrong. Herhaalde pogingen om met dunne bougies door de nog verder vernaauwde urethra een weg te banen bleven zonder gewenschten uitslag. De urienlozing was niet beter geworden. Wel is waar kwamen er nu en dan eenige droppen uit de urethra, maar tusschenbeide hield dit ook weder geheel op. Ofschoon dus het kanaal zoo veel verder geopend was, was er buiten de schijnbaar goede rigting en het eigenaardig gevoel van springen, met de ingevoerde instrumenten over de verwijde vernaauwingen, geen teeken, waaruit met zekerheid konde besloten worden, dat tot hiertoe de goede weg gevolgd was. Omdat ook de nu nog overblijvende weerstand niet meer die cartilagineuse hardheid, welke aan de vorige vernaauwingen was waargenomen, deed gevoelen, meende ik, dat de cauterisatie met potassa f. nu minder aangewezen was. Daarbij kwamen nog twee andere momenten, die mij deze cauterisaties deden ter zijde stellen.

Bij het begin der behandeling was de vernaauwing, waarop gewerkt moest worden, op het einde der pars bulbosa gelegen; hier behoeft men niet zoo bevreesd te zijn voor het diep doordringen der potassa f., want bij eene liggende houding van den patient was de rigting van het kanaal regt naar beneden, zoodat bij een dieper doordringen van het causticum dit toch meest waarschijnlijk in de juiste rigting zoude blijven werken. Ditzelfde bleef ook gelden zoo lang nog de cauterisaties in de pars membranacea werden gedaan. Nu echter op het einde der pars membranacea gekomen, konde men den lijder moeijelijk zoodanige positie geven, dat de rigting van het kanaal regt naar beneden bleef. Het was hier te verwachten, dat men, bij eenige verspreiding der potassa, zeer spoedig eene fausse route en zelfs eene fistuleuse opening tot in het rectum zoude maken. De betrekkelijke ligging der deelen immers maakt hier eene fistula recto-urethralis tot een vaak voorkomend en gemakkelijk te weeg te brengen accident. — De bijzondere toestand, waarin de blaas zulk een geruimen tijd had verkeerd, gaf eene tweede beweegreden, om op deze plaats der urethra met te meer omzigtigheid te werk te gaan. De blaas konde zich langs den kunstmatigen weg niet volkomen van haren inhoud ontlasten. Het nog permeabel gedeelte der pars prostatica moest bij elke urienlozing opgevuld worden met urien, waarom ook de patient bij het begin zijner ziekte, wanneer hij door de opening boven de pubis de urien loosde, het pijnlijke gevoel had gehad, als ware het, dat de urien langs den gewonen weg liep, welk gevoel later door gewoonte was verdwenen. Het onderste gedeelte van de blaas, en meer nog het aangrenzend permeabel gedeelte van het kanaal, moest alzoo voortdurend met urien opgevuld blijven. Het was daarom te vreezen, dat het hiermede konde gegaan zijn, even als men dit bij de zakvormige uitzettingen van het slijmvlies der blaas soms ziet, dat er zich namelijk steenachtige afzettingen vormen. De vroeger bij het begin der ziekte sterke aanzettingen aan den door de buis van den troiscart in de blaas gevoerden catheter deden dit nog meer verwachten. Het was om deze reden, dat ik nu van geneesplan veranderde. Na gewacht te hebben tot de zich op dit oogenblik voor-

doende erysipelateuse ontsteking van het scrotum en de omgrenzende deelen met de zich daarbij voegende koorts geweken was; voerde ik nu eene zeer zachte en buigzame gom-elastieke bougie door de buikopening in de blaas. Deze bougie, met eenige moeite en met zeer veel aantasting des lijders herhaalde keeren van achter tegen de nog bestaande vernaauwing aangevoerd, stelde mij omtrent de tot nu toe gevolgde behandeling gerust en maakte de prognose van de nog bestaande ziekte zeer gunstig. De blaas en het permeabel gedeelte der pars prostatica urethrae bleken, voor zoo ver het uit dit gebrekkig onderzoek konde bemerkt worden, gezond en zonder steenachtige afzettingen te zijn. De punt der bougie ging door het collum vesicae omstreeks 2½″ ver, en stuitte dan op de vernaauwing. De te gelijk van voren door de urethra ingevoerde bougie liet tusschen beide nog eene strictuur van 1″ bemerken, die op het gevoel zacht scheen te zijn, terwijl de punten der beide bougies elkander in dezelfke rigting schenen te zullen ontmoeten.

Na eenige dagen rust, om de door dit onderzoek te weeg gebragte irritatie te laten verminderen, werd nu tot eene permanente druk tegen de nog overblijvende vernaauwing besloten. Een cylindrische gom-elastieke bougie met vaste kromming werd hiertoe gebruikt. Nadat met deze druk vier dagen lang was volgehouden moest wegens de bijkomende irritatie worden opgehouden. Drie dagen later, den 26 October, schoot eene dunne bougie tot in de blaas door. Deze bougie bleef zoo vierentwintig uren liggen. Daarop werd beproefd eene catheter in hare plaats te stellen. Daar dit echter niet gelukte, werd dezelfde dunne bougie weer ingevoerd en andermaal gedurende vierentwintig uren in de urethra gelaten.

Nu viel de verdere behandeling ineen met de behandeling van permeable stricturen. Hierover nu verder uit te wijden, zoude het voorgesteld doel dezer mededeeling overschrijden. Het zij voldoende op te merken dat de invoering der dunnere catheters in den beginne nog bemoeijelijkt werd door de opengebleven fausse route, te meer omdat het kanaal aldaar eenigzins op zijde van de gewone rigting was afgeweken, om welke reden aanvankelijk aan beide uiteinden geopende sondes moesten gebruikt worden, die over eenen vooraf ingebragten geleider henen gevoerd werden. Zoodra echter de dilatatie zoo ver gevorderd was, dat dikkere catheters, die meer omvang hadden, dan de opening der fausse route, konden gebruikt worden, hield dit bezwaar op. Deze fausse route heeft zich later, onder de voortgezette behandeling, van zelve gesloten. Een klein oponthoud is ook nog ontstaan door een steentje van phosphas calcis, dat tusschen de beide laatste vernaauwingen gezeten was. Dit werd echter gemakkelijk verwijderd. Overigens hebben elkander, naar omstandigheden, meer of minder spoedig opvolgende permanente dilataties het kanaal eene genoegzame wijdte gegeven, die vervolgens door de temporaire dilatatie is bevestigd geworden. — Toen het kanaal zóover verwijd was, dat eene bougie van 5‴ gemakkelijk er in en uit konde gevoerd worden, en de waterloozing uit de urethra met krachtigen en vollen straal plaats had, werd de opening boven de pubis niet meer aangehouden. Deze opening nu sloot zich zeer spoedig, nadat de dunne bougie, die daar zekerheidshalve nog was ingelaten, er uitgenomen was. Nadat de urine haren natuurlijken loop weer verkregen had, is ook de blaas spoedig tot haren normalen staat teruggekeerd. De blaas, die vroeger slechts weinig urine konde bevatten en zeer dikwijls moest geledigd worden, kan nu de urine weer zoo lang ophouden, dat de patient niet meer dan vier malen in de vieren twintig uren aan de behoefte tot waterlozing heeft te voldoen. De ejaculatio seminis, die door de verdere toesluiting van het kanaal was verhinderd geweest, heeft weder op de gewone wijze plaats. Ook de algemeene gezondheid is zoodanig als de Heer *S.....* deze sedert jaren niet heeft ondervonden; uitgezonderd het van tijd tot tijd inbrengen eener bougie, heeft hij niets meer overgehouden wat hem aan zijne vroegere ongesteldheid herinnert. Op het oogenblik voert hij om de 8 tot 14 dagen eene bougie van 6‴ (millim.) diameter (N°. 18 fil. Charrière) met gemak tot in de blaas.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OVER DEN STAAT DER KINDERPOKKEN EN DER KOEPOK-INENTING IN ENGELAND, WALLIS EN ANDERE EUROPESCHE LANDEN. *Vervolg en slot.* — Uit het overzigt der onderscheidene wetten en regelingen betrekkelijk de vaccinatie in de verschillende staten van Europa [1]), zien wij, dat een stelsel van middellijken dwang bestaat: in Oostenrijk, Beijeren, Frankrijk, Pruissen, Sardinië, Lubeck, Frankfort en Hamburg, door de verpligting tot het overleggen van een bewijs van koepokinenting, om tot de scholen te worden toegelaten; in Oostenrijk, Frankrijk, Sardinië, Belgie en Lubeck, om onderstand te verkrijgen of in liefdadige gestichten te worden opgenomen; in Frankfort om het burgerschap te erlangen; in Beijeren om als leerling in eenig vak te worden aangenomen; in dat zelfde land en in Pruissen om consent tot het huwelijk te krijgen. Een stelsel van onmiddelijken dwang door boete, in Pruissen en Beijeren; door boete of gevangenisstraf in Hannover; door beïisping of boete in Zweden. Middelen tot de meest mogelijke verspreiding worden aangewend in Oostenrijk, Beijeren en het groothertogdom Oldenburg, door het aanstellen van vaccinateurs, die op gezette tijden en plaatsen of wel aan de huizen vaccineren; in Frankrijk en België door belooningen bij betoonden ijver in het volbrengen der kunstbewerking, terwijl eindelijk in Groot Brittannië en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika het stelsel van overlaten aan willekeur heerscht.

Bij de vergelijking der sterlte in die onderscheidene landen (zie vorig n°. p. 361 en v.) zien wij nu, dat in Engeland en Wallis 21,9, in Ierland 49, daarentegen in geheel Pruissen 7,5, Neder-Oostenrijk 6, in Bohemen en Lombardije 2, Zweden 2,7, Beijeren 4 sterfgevallen aan pokken op 1000 sterfgevallen in den laatsten tijd voorkwamen. Evenzoo leert de vergelijking der sterfte in verschillende steden, dat de sterfte aan pokken bijv. in Londen driemaal, in Glasgow zesmaal zoo groot is als in Brussel, Berlijn of Koppenhagen.

De gunstige resultaten, daar verkregen, waar onmiddellijke dwang tot de vaccinatie bestaat, zouden gewis nog gunstiger zijn, indien betere bepalingen waren gemaakt ten opzigte van den leeftijd, waarop de vaccinatie zal geschieden. Nu toch komt het veelvuldig voor, dat de kinderen eerst vele maanden, een jaar oud of nog ouder zijn, voordat zij gevaccineerd worden; daar waar alleen middellijke dwang bestaat, is het duidelijk dat de inenting nog langer kan worden uitgesteld. Het gewigt hiervan springt in het oog, wanneer men ziet, welk een groot getal sterfgevallen aan pokken bij kinderen onder het jaar voorkomt. In Engeland en Wallis is die verhouding 25 percent; omtrent de overige landen zijn geene opgaven gedaan, doch uit de opgaven voor Parijs blijkt, dat daar de verhouding 14 percent was. (Uit Beijeren was berigt, dat van de 2552 sterfgevallen aan pokken 1226 kinderen onder de vijf jaren waren). Het is mogelijk, dat de groote verschillen in de gunstiger gestelde landen, zoo als in Saksen 8, in Lombardije slechts 2 op 1000 sterfgevallen, voor een deel moeten worden toegeschreven aan het verschil in de gewoonten, om de kinderen op reeds meer gevorderden of op lageren leeftijd te vaccineren. Veel is voorzeker ook toe te schrijven aan den verschillenden aard der regelingen, doch waarschijnlijk nog meer aan den ijver en de kracht, waarmede zij worden in werking gebragt. Het bewijs hiervan is bijv. te vinden in Belgie, waar in het geheele rijk de verhouding der gevaccineerden tot de geboorten is als 7 : 12, terwijl in Luxemburg, waar dezelfde regeling heerscht, die verhouding is 10 : 11. Dit punt verdient de aandacht van den wetgever, omdat men er uit moet opmaken, dat de uitwerking van eene wet afhangt van de middelen, die den ijver en de energie van hen, die ze zullen ten uitvoer leggen, gaande houden, terwijl terzelfder tijd de wijze van werking in overeenstemming met de volksmeeningen moet zijn.

Nog meer bewijzen, dat de koepokinenting een afloend prophylacticum is, vindt men II 4° in de ondervinding, dat goed gevaccineerde dorpen of streken van pokken vrij bleven, terwijl deze ziekte in den omtrek heersche, dat de ingebragte gevallen in die goed gevaccineerde plaatsen op zich zelf staande bleven, en eindelijk dat epidemiën, die eene plaats hadden aangetast, door de onmiddellijke vaccinatie van alle niet ingeënten spoedig gestuit werden. Eene reeks van voorbeelden, die zulks bewijzen, wordt hierbij medegedeeld. In het dorp Road, waar de koepokinenting slecht behartigd was, woedde in 1849 de kinderziekte hevig, terwijl de naastbijgelegen vier dorpen, die goed gevaccineerd waren, geheel vrij bleven. Terwijl in Noord-Wilts in 1838 de pokken algemeen heerschten, bleven eenige dorpen van de Devizes-Union geheel vrij, terwijl door de gemeentebesturen gezorgd was, dat alle personen gevaccineerd werden, die geene stellige bewijzen van goed geslaagde inenting hadden. In een district van Noord-Wallis, dat 11,000 inwoners telt, is sints 1847 slechts één geval van kinderziekte voorgekomen; dit geval was van buiten aangebragt. Het getal der gevaccineerden door den vaccinateur Dr. HUGUES bedroeg ook in dat district gedurende negen jaren 2533, terwijl er 2857 in dien tijd geboren waren. Men ziet hieruit, wat de krachtsinspanning van een energiek vaccinateur vermag. Wij kunnen de groote reeks van soortgelijke voorbeelden, die nog worden aangevoerd, om de uitvoerigheid niet verder mededeelen.

Wat de vaccinatie in Indië uitwerkte, mag eenigermate uit het volgende blijken. De kinderziekte bezocht Indië vroeger ongeveer éens in de 3 jaren; bij elk bezoek werden ongeveer twee derden van hen, die voor de ziekte vatbaar waren, aangetast, en van deze stierf ongeveer de helft. Sedert de invoering der vaccine in 1812 in de Purgunnah of Broach is de kinderziekte slechts tweemaal verschenen; eens zeer hevig, terwijl zij in de gevaccineerde dorpen slechts weinig voortgangen maakte; bij een onderzoek in 1817 bleek, dat

[1]) Dit overzigt deelen wij, om de uitgebreidheid van het stuk, liever in het volgend nummer afzonderlijk mede.

van 7000 gevaccineerden geen enkele was aangetast.

Te Keiria was de vaccine in 1813 ingevoerd, in vele jaren heerschten daar geene epidemiën; in 1824 verscheen de kinderziekte, doch tastte alleen de niet gevaccineerden aan; geene sterfgevallen althans kwamen onder deze voor. Te Ahmadabad werd in 1817 de vaccine ingevoerd, deze werd in 1823 algemeen; sedert vernam men van kinderziekte niets.

Naast het vrij blijven van kinderziekte voor de goed gevaccineerde koningrijken Hannover en Denemarken mag nu ook nog als een bewijs worden aangevoerd, dat gedurende het 48jarig bestaan van het Royal Military Asylum Chelsea, op eene gezamenlijke bevolking van 31,705 kinderen geen enkel sterfgeval aan pokken is voorgekomen. Vier gevallen kwamen voor als tweede aanvallen der ziekte. Al de kinderen moeten òf pokken gehad hebben òf gevaccineerd zijn.

III, De practische resultaten van de bestaande regeling in Engeland, (in het volgend nummer nader uit een te zetten) leiden in de eerste plaats de aandacht op het gewigt, dat men moet hechten aan de vraag, op welken leeftijd de koepokinenting zal worden verrigt. De meening der geneeskundigen is, dat de kinderen binnen de vier maanden na de geboorte moeten worden ingeent. Tot welke opoffering van levens het te late uitstel der inenting leidt, blijkt daaruit, dat in Engeland van al de in 1839 aan pokken gestorvenen, 8714 namelijk, 1001 of 11 percent beneden de 4 maanden, en 25 per cent beneden het jaar stierven. De sterfte beneden de drie jaren was van 51—57 percent, die onder de vijf jaren steeg tot 75—80 percent. Van de 1831—1841 in Ierland aan kinderziekte gestorven personen waren 45,826 of 79 percent onder de 5 jaren.

Hoe de verhouding der ingeënten naar den leeftijd geweest is, kan bij het gemis der noodige opgaven hierover, niet volledig worden medegedeeld. Uit de rapporten der Poor Law Commissioners blijkt echter bijv. over 1845, dat in Engeland en Wallis beneden het jaar 154,031, boven het jaar 204,242 werden ingeënt tegen over een getal van 486,632 geboorten. Uit de straks opgegevene sterfte, verhoudingen, hiermede vergeleken moge blijken, welken invloed het verzuim der inenting op den lageren leeftijd, op de sterfte aan pokken heeft. Uit de opgaven over verschillende streken en steden blijkt, dat er een groot verschil in het aantal der gevaccineerden bestaat. In de steden was het in dit opzigt gunstiger gesteld dan op het platteland. Eene reeks van opgaven, die wij echter achterwege moeten laten, toont dit in bijzonderheden aan, en uit de informatiën hieromtrent ingewonnen bij de geneeskundigen blijkt, dat er nog vele plaatsen zijn, waar het grofste verzuim wordt aangetroffen.

Nog een feit, dat eenigermate de verhouding der gevaccineerden kan doen kennen, verdient vermeld te worden, dat van 90,000 recruten voor het Britsche leger 64,096 of 71 percent blijken droegen van vroegere vaccinatie.

IV. De gevolgen van de verzuimde vaccinatie zijn reeds in de voorbeelden der grootere sterfte aan pokken in Engeland en Ierland gebleken. Hoe de verhouding dier sterfte was voor de gevaccineerden en voor de niet-gevaccineerden is niet uit de gegevens met juistheid op te maken. Terwijl men echter weet, dat 75—80 percent der sterfgevallen aan pokken beneden den leeftijd van 5 jaren voorkomen, en het door alle deskundigen erkend wordt, dat een sterfgeval aan pokken bij gevaccineerden in dien leeftijd onder de uiterst zeldzame verschijnselen behoort, is het aan weinig twijfel onderworpen, dat verreweg de groote meerderheid der sterfgevallen bij niet-gevaccineerden heeft plaats gevonden.

Niet alleen echter moet ter waardering van het kwaad het getal sterfgevallen in aanmerking genomen worden, maar tevens moet men in het oog houden, dat op elk sterfgeval ongeveer zes personen aan alle de nadeelige gevolgen der ziekte zijn blootgesteld geweest. Bij globale berekening mag men aannemen, dat in het vereenigd koningrijk ten naastenbij 100,000 pokzieken jaarlijks zijn voorgekomen.

V. Als oorzaken van het verzuim der vaccinatie worden meestal vooroordeelen en onkunde aangegeven. Deze bestaan echter alleen onder de lagere, minder opgevoede klassen der bevolking. Ook worden als bezwaren tegen de vaccinatie aangevoerd, dat zij geen afdoend voorbehoedmiddel zijn zou, en naar de meening van eenigen het middel om andere ziekten in het organisme te doen ontstaan. Het onhoudbare der eerste tegenbedenking is reeds aangetoond; en niet de minste grond bestaat voor de tweede. Die bedenkingen zijn in de meeste gevallen veeleer het voorwendsel, om eigene laauwheid en onverschilligheid te bedekken. Bij het volk bestaat geen ingeworteld bezwaar tegen de inenting; men ziet dit bewezen uit den ijver, waarmede het volk de vaccinatie zoekt, zoodra gevallen van kinderziekte zich voordoen, en verder uit de algemeen verspreide vaccinatie, waar het de vaccinateurs niet aan den noodigen ijver ontbreekt, getuige het genoemde voorbeeld uit Nord-Wallis, in Mold, waar bijna zoo veel gevaccineerd als geboren zijn.

VI. Uit dit alles maakt nu de commissie een reeks van gevolgtrekkingen, welke op het ontwerp der vaccinewet in Engeland, die sedert is ingevoerd, betrekking hebben, en op het volgende neêrkomen.

Maatregelen, waarbij de koepokinenting niet op de eene of andere wijze tot verpligting gemaakt wordt, zijn onvoldoende om de bevolking van het land genoegzame bescherming te verleenen tegen de verwoestingen der kinderpokken.

De wijze, waarop die verpligting zal worden ingevoerd, zij aan de wetgevende magt ter beslissing overgelaten; zoo echter het stelsel van boeten hiertoe wordt aangenomen, is het wenschelijk, dat de eerste boete gering zij, doch bij opklimming grooter en grooter worde, totdat aan de bepalingen in de wet zal zijn voldaan.

De vaccinatie behoort te geschieden binnen de drie, hoogstens binnen de vier maanden na de geboorte, tenzij wegens bijzondere omstandigheden, waaromtrent uit de

getuigenis van een geneeskundige moet blijken, een later uitstel noodzakelijk of wenschelijk te achten is. Bij het niet gelukken der inenting, moet deze een zeker getal malen herhaald worden; daaromtrent moet in de wet eene bepaling worden vastgesteld.

Tot de contrôle over de wijze van werking der vaccinatiewet, en om die werking te verzekeren, strekke de inschrijving der geboorten tot maatstaf van beoordeeling; het is wenschelijk, dat in eene kolom van het register der geboorten de aanteekeningen der vaccinatie worden gehouden.

De belooning der publieke vaccinateurs verdient de ernstigste overweging. De regeling daarvan moet in overeenstemming met de regten der privaat-practici blijven en de geldelijke belooning in evenredigheid met het gewigt der verleende diensten gebragt worden.

Maatregelen moeten genomen worden, waardoor de inspectie der gevaccineerden op den behoorlijken tijd verzekerd wordt.

Ten einde den geregelden gang der koepokinenting in alle deelen van het rijk te verzekeren, zijn periodieke verslagen aan de autoriteiten, in korte tusschenruimten, een vereischte.

De kinderen, die pokken gehad hebben, moeten natuurlijkerwijze van de verpligtingen in de wet zijn vrijgesteld.

Ten slotte verklaart de commissie, dat dit rapport alleen ter gelegenheid van het ontwerp van wet der regering is uitgelokt, doch dat zij voornemens is, binnen kort een nieuw verslag uit te geven, betrekkelijk de pathologische vraagstukken aan deze zaak verbonden.

J. P.

ZWELLING DER LYMPH-KLIEREN AAN DEN BOVENARM ALS DIAGNOSTISCH TEEKEN BIJ SECUNDAIRE SYPHILIS. — Bij de diagnose van secundaire syphilis onderzoekt men gewoonlijk slechts de lymphklieren van de liesstreken en van den hals; volgens SIGMUND (*Wien. med. Wochenschr.* N°. 31) echter deelen, behalve de genoemde, zeer dikwijls alle lympheklieren, of ten minste een groot aantal, dat voor het gezigt en het gevoel meer toegankelijk is, in het ziekteproces, vooral de tong- en kaakklieren, de oksel- en bovenarmklieren, de been- en kniekuilklieren, eindelijk zelfs de kleine klier, die op het ligamentum acromioclaviculare gelegen is. Deze klieren vindt men geisoleerd, in verschillende mate vergroot, doch zelden grooter dan eene hazelnoot verhard, even als bij scrofulosis, met meest gladde oppervlakte verschuifbaar onder de huid en alleen bij diep doordrukken wat gevoelig. Soms zijn ook de lymph-vaten in de nabijheid der klieren aangedaan en soms als strengen van de dikte eener schrijfpen voelbaar.

Het onderzoek van de tusschen de musc. biceps en triceps boven den condylus internus of humeri gelegene lympheklieren levert een gemakkelijk en betrekkelijk zeker kenteeken voor de secundaire syphilis. De mogelijkheid, om de hand, den voor- en den bovenarm in alle rigtingen naauwkeurig te onderzoeken, behoedt meer voor diagnostische dwalingen dan het geval is bij de hals-, nek- en liesstreken, waar na zeer veelvuldige oorzaken in verscheidene ziekten zwelling en verharding kan verblijven, zonder dat syphilis voorafgegaan is. In den gezonden toestand vindt men geene door het gevoel duidelijk waar te nemen klieren in de elleboogstreek, ook niet hooger op tot in de okselholte. De ziekte dezer klieren begint bij secundaire syphilis meest aan het einde der 5—6de week na de infectie, zeer zelden vroeger. In den aanvang vertoont de klier eene naauwelijks hennepzaad-groote, matig vaste, naar alle rigtingen gemakkelijk te bewegen zwelling, die zoo onmerkbaar optreedt, dat de lijders zelf er de aandacht niet op vestigen. Binnen weinige weken neemt het gezwel in grootte en hardheid toe, terwijl bij sommige lijders een tweede, hooger gelegene, zeer zelden ook eene derde klier naast de armader op gelijke wijze aangedaan wordt; slechts in twee gevallen trof S. eene snoer van klieren aan, dat zich van den cond. int. hum. tot aan den oksel uitstrekte. Wanneer de klier de grootte eener boon of hazelnoot bereikt heeft, blijft zij in dezen toestand zonder in haar binnenste gedeelte of in het omgevend huidweefsel andere ziekteverschijnselen te voorschijn te roepen; slechts weinige gevoelige voorwerpen, eenmaal op deze ziekte opmerkzaam gemaakt, klaagden over schietende pijnen in de klieren zelve en de naburige spieren. Het tijdperk, waarop de klieren bij syphilitischen in het algemeen beginnen te lijden, gaat van meer of min duidelijke koortsverschijnselen vergezeld, die de zieken zelf echter meest over het hoofd zien of aan andere oorzaken toeschrijven.

Onder eene doelmatige en vroegtijdig in het werk gestelde behandeling verdwijnt de zwelling der klieren dikwerf bij jonge, krachtige voorwerpen; bij cachectische, vooral scrofuleuse en tuberculeuse lijders, of die welke aan f. intermittens geleden hebben, en bij ouder voorwerpen kan men haar na vele jaren nog herkennen. Hoogst zelden gaan zij in verweeking over en doorboren zij allengs de huid. Door het gansche ligchaam van den lijder aan een naauwlettend onderzoek te onderwerpen, zal men in den regel de genoemde aandoening der klieren kunnen onderscheiden van de daarmede overeenstemmende veranderingen, die zij soms ondergaan bij duidelijk uitgedrukte scrofulosis en tuberculosis of bij kanker, voorts bij acute en chronische, niet syphilitische huiduitslagen en in geringere uitbreiding bij alle prikkels, die op het peripherisch lymphevatenstelsel, vooral dat der huid en van het bindweefsel, van het eenvoudige zuurdeeg af tot aan de diep ingrijpende ontstekingen en uitzweringen. Zulke niet syphilitische aandoeningen zijn echter aan den arm veel gemakkelijker op te sporen, dan die van het behaard gedeelte van het hoofd, de neus- mond- en keelholte enz., welke zwelling der hals- en nekklieren kunnen ten gevolge hebben, en deze dus ligt met syphilis zouden kunnen doen verwisselen.

NIEUWE BURETTE. — Reeds meermalen is in het Weekblad over bepalingen van de hoeveelheid van stof-

fen op den natten weg gehandeld en op het groot gewigt gewezen, dat deze wijze geeft; voor pharmaceuten b. v. op de bepaling van de sterkte van aq. laurocerasi en voor geneeskundigen op die van ureum (boven pag. 252). Vooral deze laatste aanwending, waarvan wij de resultaten reeds in BISCHOFF'S werkje »Der Harnstoff als Maass des Stoffwechsels" zien, maakt de manier in ons oog belangrijk. De korte tijd, benoodigd voor eene quantitative bepaling en hare groote juistheid, wanneer slechts de noodige voorbereiding met zorg gedaan is, zijn zoo vele voordeelen voor den geneeskundige, dat eene ureumbepaling bij klinische nasporingen nu vrij gemakkelijk is.

Tot apparaat ter bepaling van de hoeveelheid der gebruikte proefvloeistof is tot nu toe de GAY LUSSAC'sche burette de beste geoordeeld. Deze is echter duur en breekt ligt, onder het gebruik kan men nooit aflezen, hoe veel vloeistof men heeft doen uitvloeijen, daar het niveau scheef staat en er nog vloeistof in de omgebogen buis is; men kan er dus nooit eene bepaalde hoeveelheid in eens doen uitvloeijen, bovendien gelukt het niet altijd, wanneer men eens opgehouden heeft, bij vernieuwd schuin houden van de burette en uitgieten slechts één enkele druppel er te doen uitvallen.

Dr. MOHR in Coblenz heeft daarom eene nieuwe eenvoudiger burette doen vervaardigen, die uit eene enkele regte, afgedeelde buis bestaat, welke in een punt uitloopt en waaruit het vocht zonder omdraaijen uit kan vloeijen; zij kan aan een statief verticaal bevestigd zijn en behoeft niet in de handen genomen te worden. Men zou haar van onderen met een glazen kraan kunnen afsluiten, maar daar deze zeer duur zijn, heeft M. een eenvoudig middel bedacht. Aan het onderste uiteinde namelijk bevestigt hij een kort buisje van gevulcaniseerde caoutchouc, dat hij sluit door een eenvoudig pincet van koperdraad. Dit instrument moet zelfsluitend zijn en de uiteinden zoo gedraaid, dat het door het tusschen duim en wijsvinger even te drukken zich dadelijk opent. Zoodanig pincet komt dus in werking overeen met de *pinces serrefines* van VIDAL. Men kan dus het glas, waarin de tot onderzoek bestemde vloeistof gedaan wordt, onder de buis plaatsen en door op het pincet te drukken, vloeit er onmiddelijk droppelsgewijs vocht uit, waarvan men de hoeveelheid voortdurend kan aflezen; bij het loslaten van het pincet houdt het uitvloeijen dadelijk op. Zoodanig toestel sluit zeer goed, MOHR zag bij een burette, die weken lang was blijven staan, geenerlei verandering van het niveau der vloeistof. Het is niet noodig nader aan te voeren, dat die sluiting ook uiterst goedkoop is.

BOEKAANKONDIGING.

Nederlandsch Tijdschrift voor geregtelijke geneeskunde en voor psychiatrie, onder redactie van Dr. J. N. RAMAER.

Dit Tijdschrift, hetwelk eenige maanden geleden voor het eerst het licht zag, is in de volgende rubrieken verdeeld: 1°. Oorspronkelijke opstellen. 2°. Archief. 3°. Boekbeschouwing. 4°. Journalistiek. 5°. Mengelingen, Nieuwstijdingen, Berigten. (Zie over een en ander Afl. I, Inleiding, pag. 7 en 8).

Met dit volledige en doelmatige programma kunnen wij ons volkomen vereenigen, en achten het daarom overbodig ten deze in verdere beschouwingen te treden. Maar er deed zich bij ons eene andere vraag op, namelijk: of het als wenschelijk te beschouwen is, dat het reeds bestaande aantal Nederlandsche geneeskundige periodieke geschriften, door de oprigting van nieuwe tijdschriften, telkens worde vergroot. Wij gelooven het derhalve noodig, ons gevoelen hieromtrent te uiten.

Naar onze overtuiging moet deze vraag ontkennend worden beantwoord, en dat wel, omdat het aantal bij ons te lande reeds bestaande geneeskundige periodieke geschriften zoo groot is, dat het maar al te zeer te vreezen is, dat eenig nieuw tijdschrift én ten gevolge van te geringe medewerking, én ten gevolge van te geringe deelname, kort na zijne verschijning weder zal moeten ophouden te bestaan, eene vrees, die wij vooral koesteren voor een tijdschrift, gewijd aan takken der geneeskunde, wier beoefening en uitoefening (het is reeds door zoo velen zoo dikwijls herhaald) bij ons te lande zoo veel te wenschen overlaten.

Wij gelooven het dan ook veel wenschelijker en doeltreffender, indien zij, die in een of andere tak der geneeskunde uitmunten, en de vruchten hunner vergaarde kennis aan andere willen mededeelen, in plaats van nieuwe tijdschriften op te rigten, eenvoudig gebruik maakten van de bestaanden, welke daardoor natuurlijk veel zouden worden verbeterd en uitgebreid; ja wij zouden zelve wenschen, dat er een middel te vinden ware, om alle Nederlandsche geneeskundige geschriften tot één enkel te vereenigen, hetwelk, gewijd aan de geneeskunde in haren geheelen omvang, voor een ieder de gelegenheid aanbood, ter plaatsing van al datgene, wat hij in het belang der wetenschap wenschte kenbaar te maken.

Wij weten zeer goed, dat zeer vele hinderpalen hiertoe in den weg staan, wij weten, dat enkele pogingen daartoe gedaan, reeds bij den aanvang mislukt zijn, maar daarom is bij ons de overtuiging nog niet gevestigd, dat als men, van het wezenlijk nut der zaak doordrongen, met vereenigde krachten doelmatige pogingen blijft aanwenden, de tijd niet eenmaal geboren zal worden, dat hetgeen nu nog velen onder de pia vota rekenen, zal verwezenlijkt worden.

Hebben wij de reden opgegeven, waarom wij gemeend hebben onze stem tegen de oprigting van nieuwe tijdschriften in het algemeen te moeten verheffen, zoo achten wij ons verpligt thans op te merken, dat wij daarom geenzins omtrent den inhoud zelve van het bovengenoemde tijdschrift een ongunstig oordeel uitspreken. Integendeel, want in de drie thans uitgekomen nummers worden stukken aangetroffen, die grondig bewerkt, en onzer aller aandacht overwaardig zijn; met de beoordeeling van welke stukken wij ons dan ook welligt, als de eerste jaargang compleet zal zijn, meer

in het bijzonder zullen bezig houden.

Wij hopen echter dat zelfs, wanneer de deelname aan dit tijdschrift minder gunstig zijn mogt, dat dan toch daardoor geenzins de lust en ijver zal verflaauwen, die wij in den laatsten tijd meer en meer mogten zien aanwakkeren bij sommige onzer kunstbroeders, om zich, namelijk niet alleen op de beoefening der geregtelijke geneeskunde en psychiatrie meer in het bijzonder toe te leggen, maar om ook hunne, in die takken der geneeskunde verkregene kennis, ten nutte van anderen aan te wenden.

De gevolgen daarvan toch zijn voor den vooruitgang der wetenschap, zoowel als in het welbegrepen belang der maatschappij, van de meeste waarde, ja, wij aarzelen niet om nogmaals te herhalen, dat eene deugdelijke beoefening en doelmatige uitoefening der geregtelijke geneeskunde en psychiatrie met de welvaart en voorspoed van eenen beschaafden staat in het naauwst verband staan.

I. T. D. M.

BERIGTEN.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — De *Cholera* schijnt zich meer naar het Noorden dan naar het Zuiden uit te breiden; althans van Hamburg is niets verder bekend, dan dat van 30 gevallen aldaar voorgekomen geen enkel lijder overleden is, men kan het dus geen cholera strictiori sensu noemen. Daarentegen is zij zoowel in Noorwegen als in Zweden uitgebroken en behalve op vele andere plaatsen van die landen ook te Christiania en te Stokholm. In Kopenhagen zijn van 15—21 Aug. nog 229 gevallen en 120 dooden voorgekomen, dus een totaal van 7216 zieken en 3902 overledenen. De vroeger vermelde aanvraag der Deensche geneeskundigen om hulp uit Zweden heeft geen gevolg gehad.

— Uit een ons toegezonden verslag over den staat van het Geneeskundig Weduwenfonds van de Heeren DONKERSLOOT en ROMBOUTS, vermelden wij gaarne, dat, in eene Vergadering, den 25sten Julij te Arnhem gehouden, aan de H.H. Commissarissen eene specifieke rekening en verantwoording is gedaan van de door de Directie gehoudene Administratie, benevens een verslag uitgebragt omtrent den toestand van het Fonds. »Zij vertrouwt, dat de uitkomsten, daarbij aan die Commissie van Toezigt overgelegd, en het volgende uittreksel van het daar uitgebragte verslag, de overtuiging zal geven dat het Fonds, hoezeer dan ook langzaam, zich gestadig in toenemenden bloei mag verheugen en, goed begrepen en ontdaan van kleine belemmeringen, waartoe eene spoedig te houden Algemeene Vergadering gelegenheid zal geven, eenmaal een toevlugt zal worden voor zoo velen onzer Kunstbroeders, welke minder met tijdelijke goederen gezegend, rondzien naar eenen even zekeren als voordeeligen steun voor hunne dierbaarste betrekkingen, zoodra zij van dezen worden weggeroepen.

»Bleek het bij de rekening en verantwoording, door de Directie in de Vergadering van 29 Julij 1852 aan H.H. Commissarissen gedaan, dat het aantal leden van 59—95 en het aantal aandeelen van 107—163 geklommen was; in die van 25 Julij j.l. mogt zij reeds op een getal van 126 deelnemers met 206 aandeelen wijzen, terwijl eene nog latere aanwinst, uitgenomen nog diegenen, waarmede de correspondentie nog niet is afgeloopen, de effectieve sterkte op het oogenblik tot 133 deelnemers met 216 aandeelen heeft opgevoerd.

»Van de contributie over het jaar 1852—1853, ten bedrage van *f* 3093.45, werden 30 pCt., zijnde *f* 928.00, als uitkeeringssom voor eene of meerdere weduwen over het jaar 1854—1855 beschikbaar gesteld, terwijl de 10 pCt. van *f* 1625.10 ad *f* 162.50, zijnde de uitkeering, bepaald voor het 1e trekkingsjaar, geheel ten bate van het fonds werden opgenomen en ook stellig de helft van de 20 pCt. van de contributie over het 2e jaar, de helft van *f* 492.52, bij het stamkapitaal zullen kunnen worden opgelegd, omdat zich tot op dit oogenblik nog *geene enkele weduwe* tot uitkeering heeft aangemeld.

»Door dezen gunstigen staat van zaken is aan de *f* 6100.00 4 pCt. nat. werk. schuld, in het vorige jaar reeds voorhanden, nog *f* 4500.00 2½ pCt. nat. werk. schuld toegevoegd, renderende nu reeds eene interest van *f* 340.00.

»Ook de administratiekosten verkeeren in eenen gunstigen toestand. Was toch het te kort over het eerste jaar, ad *f* 74,82, in het tweede reeds tot *f* 38.22 verminderd, nu mogt de Directie met zelfvoldoening op een batig saldo van *f* 35,81⁵ wijzen."

— Den 20 Augustus is te Leyden overleden de Heer W. M. J. BOON, Off. v. Gez. 1ste kl. bij de landmagt aldaar.

NEERLANDS-INDIE. — Door den Gouverneur Generaal is als civ. geneesheer te Bandong toegelaten de Heer J. K. VAN HAASTERT en als pl. geneesheer in Krawang ontslagen de Heer W. VERWEY; geplaatst de H.H. off. v. gez. 2de kl. F. A. ROTHE en M. TH. REICHE ter Westkust van Sumatra; P. BERLINER te Banjoemaas, de off. v. gez. 3de kl. P. J. FRANK bij het hospitaal te Willem I; F. L. ROHDER te Nias.

BIBLIOGRAPHIE.

J. S. Gamgee: On Pyaemia. London, 1853.

J. Snow: On continuous molecular changes, more particularly in relation to Epidemic Diseases. London, 1853, Churchill.

First Report of New-York Ophthalmic Hospital for 1852. New-York 1853.

Report in Senate of the united states on Anaesthetics. 32d congres, 2d session. New-York, 1853.

W. Aitken: Contributions to Pathology. Glasgow, 1853.

G. Dugat: Etudes sur le traité de médecine d'Abou-Djafur Ah'mad, intitulé: Zad-âl-moçafir. »La Provision du voyageur." Paris, 1853, Impr. impériale. fr. 2.50.

J. M. J. Saive: De l'inoculation du bétail. Opération destinée à prévenir la pleuro-pneumonie exsudative des bêtes bovines. Paris, 1853, Dusacq. fr. 2.50.

Cayol: De la fièvre typhoïde et du typhoïdisme. Paris, 1853, Dentu. fr. 1,50.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 3 SEPTEMBER 1853. 36

VIJFENTWINTIGJARIG BESTAAN DER AMSTERDAMSCHE KLINISCHE SCHOOL.

VIJFENTWINTIGJARIG PROFESSORAAT VAN DEN HOOGLEERAAR TILANUS.

(*Ingezonden*).

Dit *clinisch* onderwijs, dat het belangrijkste, en als het ware het doel van alle voorgaande onderwijzing is, dezelve gebruikbaar en nuttig maakt, kan alleen aan het ziekbed gegeven worden; en juist dit *practisch* onderwijs heeft tot nu toe aan onze heelkundige leerlingen niet alleen, maar zelfs op de meeste onzer akademiën, ook onzen jongen arts ontbroken; hoe voortreffelijk kon derhalve ons ziekenhuis voor eene oefenschool, zoowel voor den jongen heelarts, als ook voor den jongen, van de akademiën terugkeerenden arts worden, om aldaar onder opzigt van eenen kundigen leeraar in de heel- en geneeskunde, hunne theoretische kennis te beoefenen. C. J. NIEUWENHUYS.

Dus sprak een onzer oudere en ijverigste geneesheeren in 1816, en nog 12 jaren moest men wachten, voor dat die wensch voor Amsterdam vervuld zou worden. Ofschoon het besluit ter oprigting van klinische scholen reeds van 1823 dagteekent, werd eerst in 1828 hier eene clinische school ter opleiding van heel- en verloskundigen, plattelandsgeneeskundigen en pharmaceuten opgerigt, en op den 3 September 1828, dus juist heden 25 jaren geleden, plegtig ingewijd door een der Hoogleeraren H. F. THYSSEN. De dag van heden mag dus wel een dag van dankbare herinnering zijn voor zoo vele geneeskundigen hier als elders, welke aan die school hunne vorming geheel of ten deele hebben te danken, zoowel voor de eigenlijke leerlingen der school, voor de kweekelingen in de geneeskunde aan het Athenaeum, die het practisch onderwijs der klinische school mogten genieten, als voor zoo vele, die hier, na elders voleindigde studiën, van de gelegenheid tot verdere practische vorming gebruik maakten. Bij die dankbare herinnering voor het genoten onderwijs paart zich nog eene andere omstandigheid, die deze dankbaarheid tot een waar feest doet worden. Immers gedurende al dien tijd, gedurende al die vijf en twintig jaren, mogt de school, een harer voortreffelijkste Hoogleeraren, Prof. TILANUS, behouden, alsof er nog een levendig bewijs meer noodig ware, om aan te toonen hoe het onderwijs en de onderwijzer steeds innig zamen waren verbonden. De geschiedenis der school moge dit aantoonen. Den 3 Sept. 1828 ingewijd door Prof. THYSSEN, met eene redevoering *over de geschiedenis en strekking der klinische geneeskunde*, werden in het volgende jaar (4 Sept. 1829) de lessen geopend met de inwijdingsrede van Prof. TILANUS, *over de heelkunde, op haar tegenwoordig standpunt als bijzonder voor toepassing, minder voor uitbreiding vatbaar*. Spoedig onderging de school groote verliezen. Immers H. BOSSCHA, (Hoogleeraar aan de doorluchtige school in de ontleedkunde) ontviel haar reeds den 13 Sept. 1829. Den 7 Jan. 1830 verloor zij den wakkeren THYSSEN; zijn opvolger LANDT bezweek, vóor dat hij zijne taak had aanvaard. Eerst nadat Prof. G. C. B. SURINGAR de leerstoel voor ontleedkunde aan het athenaeum met die der geneeskunde aan de klinische school had verwisseld (6 Junij 1831) volgden jaren van rustige werkzaamheid. Toen deze in 1843 naar Leiden was vertrokken, werd hij opgevolgd door F. S. ALEXANDER. Doch slechts weinige maanden mogt deze den zwaren last torschen, en werd hij door Prof. P. H. SURINGAR vervangen. Van de leeraren der doorluchtige school bezweek insgelijks F. VAN DER BREGGEN, zoodat van al de Hoogleeraren, voor 25 jaren aan de klinische en doorluchtige school aanwezig, niemand gespaard bleef dan Prof. G. VROLIK en C. B. TILANUS. Wat de vruchten der school betreft,

zoo moest wel het naauwe verband tusschen de klinische school en de geneeskundige faculteit van het athenaeum op beide inrigtingen gunstig terugwerken. Immers de voorbereidende wetenschappen, het geheele onderwijs der pharmaceuten, het onderrigt in de ontleed- en natuurkunde van den mensch en in de algemeene ziektekunde werden door de Hoogleeraren van het athenaeum op zich genomen, terwijl het onderwijs in de practische genees-, heel- en verloskunde door de Hoogleeraren der klinische school aan de studenten van het athenaeum werd gegeven. Die vruchten, door het onderwijs aan beide inrigtingen verschaft, zien wij in de verspreiding van vele geoefende geneeskundigen op het platte land, in de groote verbetering, de vermeerderde beschaving, den meer wetenschappelijken zin en de door dit alles gevolgde verhooging van den maatschappelijken stand en zedelijken invloed der stedelijke heelmeesters; eindelijk mogten zeer vele doctoren in de geneeskunde, hunne geheele practische vorming aan de klinische school danken, om niet te gewagen van zoo vele, die hier gedurende korteren tijd hunne praktische kundigheden aan het ziekbed zagen vermeerderen, zoodat de boven uitgedrukte wensch van NIEUWENHUYS ruimschoots vervuld is. De klinische school heeft derhalve in vele opzigten gunstig gewerkt door aan velen eene betere opleiding en een meer veelzijdig onderwijs te verschaffen, dan zij welligt anders zouden hebben kunnen genieten. Teregt verheugen wij ons dan, dat de klinische school hier na vijf-en-twintigjarig bestaan steeds in bloeijenden toestand verkeert, wanneer wij ook niet ontkennen mogen, dat in den laatsten tijd eenige vermeerdering van doceerend personeel, zoo aan de klinische school, als aan de doorluchtige school bij de vermeerderde behoeften van het geheele geneeskundige onderwijs, hoogst gewenscht zoude zijn. Doch wij willen heden niet verwijlen bij de verdere uiteenzetting, hoe de gegevene uitbreiding of *onvolledig* of als slechts tijdelijk gegeven, *onzeker* is, en liever nu den man hartelijk geluk wenschen, die, wat wisselingen de school ook onderging, en welke zware huiselijke rampen hem mogten treffen, gedurende het bestaan der school steeds onvermoeid werkzaam bleef in het onderwijs der heel- en verloskunde. Het is hier de plaats niet en de nederige zin van den geachten leermeester zou ons dit buitendien verbieden, om in den toon eener lofrede te vervallen, doch wij mogen toch veilig zeggen, dat zijne talrijke leerlingen steeds dankbaar zijn helder onderwijs, zijne voortreffelijke methode van klinisch onderrigt gedenken en gaarne zijne kunstvaardigheid, zijne zucht om het welzijn van lijders en leerlingen te bevorderen, zijn onvermoeiden ijver, om steeds den voortgang der wetenschap bij te houden en toe te passen, hulde brengen, terwijl zij allen uit één mond getuigen, veel, ontzaggelijk veel van hunnen leermeester te hebben ontvangen. Die dankbaarheid moge het beste bewijs, de beste belooning der verdiensten van den jubilaris zijn. Moge het hem vergund zijn nog vele jaren voor het *onderwijs* gespaard te blijven. Voor het onderwijs, zeiden wij, niet voor de *klinische school*, want al erkenden wij boven volgaarne het vele goede, door die school ruimschoots gewerkt, een lang bestaan kunnen wij aan de school in haren tegenwoordigen vorm *niet* toewenschen. Als het tij verloopt, verzette men de bakens. Wenschen wij toch van harte de verandering en verbetering der geheele geneeskundige wetgeving, eene eenvormige opleiding van allegeneeskundigen, dan is de verbetering van het geheele onderwijs in dien wensch besloten, en voor de Amsterdamsche klinische school moge dan een ruimere werkkring, eene grootschere bestemming aanbreken. De schatten, welke zij reeds nu voor het onderwijs bezit, zullen dan nog grooter nut, dan tot nog toe, kunnen verspreiden. Amsterdam bezitte dan eene geneeskundige school, welke door inrigting waardiglijk de 3 faculteiten der geneeskunde aan onze academiën op zijde streve, en naast deze faculteiten wetenschap kweeke, ten nutte der inwoners van ons vaderland, ten gunste onzer toenemende kennis. In zoodanige ruimer georganiseerde school bekleede de Hoogleeraar TILANUS de eervolle plaats, die hem regtmatig toekomt, nog vele jaren.

EENIGE VOORMALIGE LEERLINGEN.

Naschrift.

De redactie van het Weekblad voor Geneeskundigen behoeft voorzeker niet te bevestigen, dat zij met het bovenstaande, haar van eene geachte zijde toegezonden, geheel sympathiseert. Zij meent echter deze gelegenheid niet te mogen voorbijgaan, om ook de *Rotterdamsche klinische school*, die den 6 Sept. aanstaande haar vijfentwintigjarig bestaan viert, daarmede van harte geluk te wenschen. Even als hare Amsterdamsche zuster heeft zij aanspraak op onze hulde, omdat zij gedurende dien ganschen tijd niet opgehouden heeft de wetenschappelijke vorming en den stand dier geneeskundigen, waarvoor zij geschapen werd, op eene allezins waardige wijze te leiden en te verheffen, door een onderwijs, gegeven door mannen wier vermaardheid in die gedeelten der wetenschap, waaraan zij hun leven hebben gewijd, zoowel voor de voortreffelijkheid van dit onderwijs, als voor de gelegenheid zelve voor wetenschappelijke vorming mogen pleiten. De Rotterdamsche school was bovendien een oefenschool voor menig uitstekend docent haar later door de Amsterdamsche (LANDT, DE VRIESE, MIQUEL) of door de Academiën (MULDER, KRIEGER) ontnomen. De verdiensten hunner opvolgers hier te schetsen, of te spreken van hunnen ijver, die hen, — grootendeels allen met velerlei praktische tijdroovende bezigheden bezet — gedurende eene reeks van jaren toch nog steeds den tijd deed vinden een goed en op de hoogte van zijnen tijd staand onderwijs te geven, mag geheel overvloedig zijn, omdat dit alles overbekend is, en zeker door ieder geneeskundige in Nederland naar verdienste wordt gewaardeerd. Wanneer wij ten slotte, om dezelfde reden als de inzenders van bovenstaand stuk, der Rotterdamsche klinische school geen lang leven mogen toewenschen, dan hopen en vertrouwen wij toch, dat langs een' of anderen weg de heerlijke gelegenheid voor een verbeterd en ruimer clinisch onderwijs door de vrijgevigheid der Rotterdamsche burgerij in 't leven geroepen, ter verspreiding van degelijke geneeskundige kennis steeds zal bewaard blijven.

REDACTIE.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OVER DE WETTEN EN REGELINGEN BETREKKELIJK DE VACCINATIE IN DE VERSCHILLENDE EUROPESCHE STATEN. — De wetten en regelingen in de verschillende Europesche staten betrekkelijk de vaccinatie, wier verschil, gelijk we in het vorig nummer gezien hebben, grooten invloed op de uitbreiding der kinderziekte heeft, zijn in hoofdzaken de volgende.

Voor Engeland, Wallis en Ierland (doch niet voor Schotland) werd in 1840 eene wet gemaakt, waarbij de commissiën voor de armenwet (poor law guardians) geauthoriseerd zijn, om met hunne geneeskundige beambten of andere geneeskundigen contracten aan te gaan tot het gratis vaccineren van alle personen in hunne districten, de kosten te bestrijden uit de armentax. De aldus aangestelde vaccinateurs moeten van tijd tot tijd verslag geven van het getal der verrigtte vaccinatiën. De inenting der kinderpokken is op gevangenisstraf verboden.

Deze wet is door geheel Engeland en Wallis in werking. Door de armenwet-commissiën zijn daarbij verschillende middelen in het werk gesteld, om de vaccinatie te bevorderen; bepaalde plaatsen zijn aangewezen, waar op gezette tijden de vaccinateurs aanwezig zijn; aanmaningen worden vooral in tijden van heerschende kinderziekte tot het volk gerigt. Wanneer deze maatregelen niet genoeg baten, zoeken de vaccinateurs de armen aan hunne woningen op. Zoo uit de jaarlijksche verslagen blijkt, dat in sommige gemeenten (unions) de vaccinatie verzuimd wordt, of uit de opgaven van den registrar-general of op andere wijze blijkt, dat de kinderziekte daar heerscht, wordt onmiddellijk naar den staat der vaccinatie onderzoek gedaan. Voor elke geslaagde vaccinatie wordt van 1 sh.— 2 sh. 6 d. gecontracteerd. In Ierland daalt de belooning nog lager van 1 sh. 6 d. zelfs tot 3 d. Het resultaat van deze te geringe belooning is, dat de vaccinatie in verschillende gemeenten wordt veronachtzaamd, en dikwijls wordt uitgesteld tot een grooter getal personen tegelijkertijd kan worden ingeënt, of tot de kinderziekte in de plaats is uitgebroken. Soms worden de vaccinateurs afgeschrikt door de tegenkantingen welke zij ontmoeten, van leden uit enkele der armenwet-commissiën, wanneer door hen verslag gedaan wordt van een ruim aantal door hen verrigtte vaccinatiën. (Onlangs is nu in Engeland en Wallis eene nieuwe wet in werking getreden, die de vaccinatie tot verpligting maakt. Alle kinderen na 1 Augustus van dit jaar geboren, zullen op boete van 1—5 pd. St. voor de ouders of voogden, binnen drie of vier maanden na hunne geboorte moeten gevaccineerd zijn. Hiervan moet een schriftelijk bewijs worden afgegeven door den geneeskundige, terwijl bij niet gelukken der vaccinatie deze moet herhaald worden tot zij gelukt is).

In Frankrijk wordt de vaccinatie alleen middelijk verpligtend gemaakt. Geene straffen zijn op het verzuim daarvan gesteld; doch niemand wordt tot de scholen of andere publieke instellingen toegelaten, zonder bewijs van koepokinenting. Inspecteurs zijn belast met het toezigt op deze regeling. Bij de Académie de Médecine is eene commissie belast een jaarlijks rapport aan het gouvernement over den staat der koepokinentingen in Frankrijk in te dienen. Elk jaar wordt eene premie van 1500 francs gegeven aan éen of meer personen, die het meest tot de verspreiding der inenting hebben bijgedragen. Verder worden 4 gouden en 100—150 zilveren medailles toegekend aan hen, die als vaccinateurs den meesten ijver betoond hebben.

In België is bij koninklijk besluit van 18 April 1818 (ook voor Nederland geldig) de koepokinenting voor de kinderen van hen, die uit algemeene of plaatselijke kassen onderstand genieten, en voor de kinderen in liefdadige gestichten verpligtend gemaakt. De geneeskundigen moeten registers van de verrigtte inentingen houden. Eenige gouden medailles worden ter belooning uitgedeeld aan de zoodanigen, die zich ten opzigte der vaccinatie bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt. Geene kinderen uit eenig huis, waar de kinderziekte heerscht, mogen op eene school worden toegelaten. De inenting der kinderpokken is binnen den bebouwden kring van steden of dorpen verboden. Berookingen in de besmette huizen zijn voorgeschreven. De lijken van aan kinderziekte overledenen, moeten binnen 72 uren begraven worden. Aan de publieke autoriteit is de bevordering dezer maatregelen voorgeschreven.

In 1850 en 1852 zijn nieuwe besluiten genomen, waarbij ook vaccinateurs worden aangesteld.

In Sardinie heeft ieder, rijk en arm, het regt op gratis vaccinatie. Bewijzen van koepokinenting worden gevorderd voor ieder, die op eenig opvoedingsgesticht wil geplaatst worden. Zij, die van eenige liefdadige instelling hulp willen ontvangen, moeten die bewijzen voor zich zelf en voor elk lid van hun gezin vertoonen.

In Pruissen moet elk kind binnen het jaar gevaccineerd zijn, op boete voor de ouders. De soldaten worden bij hunne intrede in het leger gerevaccineerd. Niemand wordt op eenige school of tot eenige publieke betrekking of tot het huwelijk toegelaten, zonder overlegging van een bewijs van koepokinenting. Ieder geneeskundige moet vóor de toelating tot de practijk de bewijzen van geschiktheid in het verrigten van vaccinatien afleggen. De studenten worden in deze kunstbewerking onderwezen. Aan districtsartsen is opgedragen versche lymphe te bezorgen aan ieder, die deze verlangt. Belooningen worden toegekend aan hen, die koeijen aanwijzen met pokken aangedaan.

In Lubeck zijn bij besluit van 1805 de geestelijken verpligt de koepokinenting van de leerstoelen aan te bevelen en te bevorderen. Bij besluit van 1823 wordt voor de kinderen, die op eenige publieke instelling willen opgenomen worden, de verpligting tot vaccinatie opgelegd. Bij besluit van 1805 moeten alle sterfgevallen aan kinderpokken onmiddelijk in de publieke dagbladen worden aangekondigd.

In Hanover is elk verpligt tot het doen vaccineren van zijne kinderen. Districtsambtenaren zijn voor de vaccinatie aangesteld. In de maanden Mei en Junij wordt eene algemeene vaccinatie gehouden waaraan de kinderen in het laatste jaar geboren, op boete of gevangenisstraf moeten worden onderworpen. De belooning voor de vaccinatie is zoo laag mogelijk gesteld, en wordt door de ouders of voogden van de kinderen, en, in geval van armoede, door de gemeente betaald.

In Frankfort is de vaccinatie sedert 1811 verpligtend gemaakt. Sedert 1841 bestaat de volgende regeling. De geneeskundigen moeten bewijzen van koepokinenting aan al de door hun ingeëntten afgeven en registers houden. Kinderen in arm- en weeshuizen en andere liefdadige gestichten moeten gevaccineerd zijn. Ouders kunnen van publieke instellingen geene ondersteuning krijgen, voor dat hunne kinderen gevaccineerd zijn. Voor de opneming in openbare en bijzondere scholen wordt het bewijs van vaccinatie gevorderd. Niemand mag als arbeider, klerk, leerling of dienstbode enz. worden aangenomen, zonder ingeënt te zijn. De soldaten, die zulk bewijs niet hebben, moeten gevaccineerd of gerevaccineerd worden. Die het burgerschap verlangt, moet het bewijs van inenting voor zich en zijne kinderen overleggen.

Beijeren was de eerste staat, waar de koepokinenting verpligtend is gemaakt, in 1807 namelijk. De bepalingen, die daar thans gelden, zijn: dat in April en Mei van elk jaar de kinderen, in het vorig jaar geboren, moeten worden gevaccineerd, tenzij bewijzen worden overlegd van vroegere vaccinatie of van ziekte. Vaccinateurs zijn daartoe aangesteld. Een kind, dat zes maal zonder gevolg is ingeënt, wordt vrijgesteld. Deze bepalingen worden met boete van 8 gulden, die elk jaar met 4—32 gulden verhoogd worden, gehandhaafd. De bewijzen van vaccinatie moeten door de aangestelde vaccinateurs onderteekend worden. Zonder deze wordt geen kind op eenige school of andere instelling toegelaten, kan niemand als leerling worden aangenomen of consent tot het huwelijk krijgen. De vaccinateurs worden betaald door de gemeente met 12—8 kreutzers voor elke inenting. Bij het uitbreken van de kinderziekte moeten alle kinderen onmiddelijk ingeënt worden. De geneeskundigen zijn verpligt van zoodanig uitbreken der ziekte kennis te geven. De koninklijke koepokinrigting te Munchen voorziet in de noodige koepokstof. Revaccinatie is niet verpligtend gemaakt, dan in het leger. Jaarlijks worden gemiddeld 110,000 kinderen ingeënt.

In het groothertogdom Oldenburg worden sedert 1819 elk half jaar lijsten opgemaakt van allen, die niet gevaccineerd zijn. De districtsphysici moeten alle die personen inenten of door bevoegde geneeskundigen doen inenten. Zoo de inenting niet gelukt, moet zij minstens driemaal herhaald worden. De geneesheeren en heelmeesters op het land moeten altijd van goede lymphe voorzien zijn. Voor de gevallen van hardnekkige weigering, om de kinderen te doen vaccineren, reser-

veert het gouvernement zich strenge maatregelen ter voorkoming en verspreiding der kinderziekte. De inenting met kinderpokken is verboden. De belooning voor de inenting is begrepen onder de bezoldiging der physici.

In Hamburg zijn geene wetten, om tot de koepokinenting te noodzaken; doch geen kind wordt zonder bewijs van vaccinatie tot de armenscholen toegelaten; en door eene private instelling van geneeskundigen, wordt de koepokinenting gratis verrigt. Sedert de oprigting dezer instelling in 1816, zijn 24,000 daar gevaccineerd.

In Oostenrijk zijn vaccinateurs in elk district door het gouvernement aangesteld, die twee- of driemaal in het jaar hun district doorreizen, om al de nog niet gevaccineerde kinderen in te enten. Geen kind of ander persoon kan in eenige openbare of bijzondere school of opvoedingsgesticht worden opgenomen, eenige burgerlijke of militaire aanstelling bij het gouvernement of onderstand van den staat krijgen, zonder bewijs van vaccinatie. De policie heeft de magt, om de niet gevaccineerde personen te dwingen zich aan de kunstbewerking te onderwerpen. Het bewijs van vaccinatie is niet voldoende, zoo geene lidteekenen der vaccinatie of van kinderpokken zigtbaar zijn. Zoodra iemand door kinderziekte wordt aangetast, moet hiervan door den geneeskundige aan de policie worden kennis gegeven. Aan het besmette huis wordt aangeplakt, dat er kinderziekte is, en alle gemeenschap van buiten met de inwoners wordt onmiddelijk afgesneden, totdat de pokken geheel verdroogd en de korsten afgevallen zijn. Bij de begrafenis van personen, aan kinderziekte gestorven, mogen op strenge straffen de ouders, betrekkingen of vrienden het lijk niet volgen.

In Zweden zijn sedert 1816 ouders en voogden, zonder uitzondering, verpligt, elk kind zoo vroeg mogelijk, in overeenstemming met de regels der geneeskundige wetenschap, te doen vaccineren. De verpligting is onvoorwaardelijk, dat het geschiedt, vóór dat het kind den leeftijd van 10 jaren heeft bereikt. De verpligting strekt zich ook tot personen uit, die reeds een hoogeren leeftijd hebben bereikt, zoo deze niet de natuurlijke pokken gehad hebben. Elke gemeente moet een vaccinateur hebben. Kleine, digt bijeenliggende gemeenten kunnen gezamenlijk een vaccinateur aanstellen. Van de bekwaamheid van den vaccinateur moet door een getuigschrift blijken van den provincialen physicus. Collecten, die voor de vaccinatie gedaan worden, kunnen worden aangewend ten voordeele van de ijverige en bekwame vaccinateurs; bovendien kunnen zij beloond worden met medailles, en bij nog uitstekender verdiensten met bijzondere prijzen. Overigens is het aan de gemeenten overgelaten, om de vaccinateurs hetzij bij wijze van inschrijving of door bijzondere giften voor hunne bemoeijingen te vergoeden. Aan het opper-toezigt over de vaccinatie is de zorg opgedragen, dat de kinderen zoo vroeg mogelijk, althans onder den leeftijd van twee jaren, worden gevaccineerd, en dat zij, welke dien leeftijd reeds overschreden hebben, onverwijld aan die kunstbewerking worden onderworpen. Het volk wordt door de geestelijken met de vastgestelde tijdstippen voor de vaccinatie bekend gemaakt. Aan de geneeskundigen, die zich onderscheiden in het bevorderen der koepokinenting, worden belooningen geschonken. De ouders, meesters of andere personen, die ongevaccineerde dienstboden of kinderen hebben, en verzuimen deze (de kinderen binnen twee jaren na de geboorte) te doen vaccineren, worden eerst in 't openbaar berispt, later beboet met één rijksdaalder, en ten slotte op grooter boete gelast binnen een bepaalden tijd de koepokinenting te doen plaats hebben.

Uit de Vereenigde Staten van Amerika wordt alleen omtrent het leger berigt, dat de recruten, zoo ze niet klaarblijkelijk gevaccineerd zijn of pokken gehad hebben, zoo spoedig mogelijk worden ingeënt.

J. P.

GENEZING VAN ZWEREN. — In de laatste jaren is door vele heelkundigen, vooral op het voorbeeld van DIEFFENBACH, het groote nut erkend van zijdelingsche incisiën, in de nabijheid van wonden, die door de spanning der zachte deelen moeijelijk genezen. Eerst bij de staphyloraphie aangewend, zijn zij later bij verscheidene plastische operatiën toegepast. GAY, te Londen, heeft ze verder in de *Lancet* aanbevolen en aangewend tot bevordering der genezing van sommige indolente zweren.

De genezing van eenvoudige zweren heeft, wel is waar, voor een gedeelte plaats, door regeneratie van huidweefsel, maar ook gedeeltelijk door het naderen der randen tot elkander. Is de huid verschuifbaar, zoo als aan het scrotum, dan geschiedt de genezing grootendeels op de laatste manier; is zij dit in geringen graad, zoo als op plaatsen op been gelegen, dan moet het verlies van zelfstandigheid grootendeels door regeneratie hersteld worden. Om nu in de gevallen, waar deze laatste niet geregeld plaats vindt, haar behulpzaam te zijn, door het naderen der randen, heeft GAY voorgesteld, ter zijde van het ulcus, op de plaats waar de huid nog bewegelijk is, eene lange incisie te maken, die de huid in zijn geheel scheidt. De rand van het ulcus nu verschuifbaar zijnde, staat de contractie van het nieuw gevormde weefsel der genezing niet in den weg, en heeft regeneratie en toenadering der randen gelijkelijk plaats.

De voordeelen van de incisie heeft GAY aangetoond door twee gevallen. Een man van 36 jaar had eene groote zweer aan het onderbeen, die voor 17 jaar was ontstaan; meermalen was hij in behandeling geweest, steeds was de cicatrisatie tot op eene plek van eene shilling gelukt, maar deze plek was nooit tot genezing kunnen gebragt worden, zoodat de jonge man bij het herhaald grooter worden van de zweer, om amputatie van het been vroeg.

Allerlei geschikte topische middelen waren wederom vruchteloos, totdat GAY evenwijdig met de lengteas van het been naast de zweer eene incisie maakte, door de huid en oppervlakkige fascia. Dadelijk daarop kreeg het ronde ulcus, door de verschuiving van de tusschen-

zweer en wonde gelegen reep huid, eene langwerpige gedaante, en binnen 12 dagen was het ulcus genezen; de wonde, die in de eerste dagen sterk was gaan gapen, genas binnen het daaropvolgend twaalftal dagen.

Het andere geval was van meer zamengestelden aard. Het betrof een meisje van 29 jaar, met een ulcus varicosum, dat sedert 12 jaar bestond. Meermalen genezen, ging het bij beweging dadelijk weder open; het was op den binnenenkel geplaatst. GAY nam hier de randen van het ulcus, door 2 halvemaanswijze incisiën weg, deed daarop 2 nieuwe insnijdingen, op een duim afstand van en evenwijdig met de vorigen, en maakte een der beide tusschen gelegen huidstrooken van de onderliggende deelen los. Door deze bij elkander te brengen, bedekte hij de plaats van het ulcus en hield de wondranden door onwonden hechtingen bijeen. De zijdelingsche wonden werden eenvoudig bedekt. — Alle zijn volkomen genezen.

Het plan van GAY is dus, om de spanning van de naastbijliggende huid of andere weefsels, waar deze der genezing van eene zweer in den weg staat, door incisiën in een regten hoek met de denkbeeldige lijn van spanning te verhelpen, zoo als in het eerste geval; of door een soort van plastische operatie, huid te brengen op eene plaats, waar de regeneratie door de stevige vereeniging van de randen van de zweer met de onderliggende deelen onmogelijk of hoogstmoeijelijk is.

ONDOORSCHIJNENDE CORNEA. — Een ophthalmologische nieuwheid zij hier als curiosum gemeld. Het is bekend dat voor vele jaren HIMLY en anderen reeds getracht hebben ongeneeslijke ondoorschijnendheid van de cornea te verbeteren door het verduisterde gedeelte uit te snijden en daarvoor een even groot stuk cornea van een gezond dierenoog of van een amaurotisch oog te plaatsen. Het denkbeeld bleek echter niet vruchtbaar te zijn, daar zelfs in die gevallen, waarin het stuk ingeplant bleef, het door de bijkomende ontsteking even troebel als het weggenomen gedeelte werd. In een werkje: „de cornea artificiali" van Dr. J. N. NUSSBAUM te München is eene reeks van proeven op konijnen medegedeeld, waarmede deze getracht heeft om in de cornea een fijn plaatje glas te doen vasthouden, waardoor het licht zoude kunnen doorvallen. Zijn experimenten waren aanvankelijk vruchteloos daar de ettering van het oog de glaasjes soms spoedig, soms na een paar weken deed uitvallen. Later overtuigd dat eene zeer kleine opening ook nog goede diensten kan doen, bezigde hij hoogst kleine glaasjes van ⅞ lijn lengte, ⅛‴ breedte en ⅛ tot ½‴ hoogte en plaatste ze in eene eenvoudig dwarsche incisie in het midden van de cornea. Nu volgde er weinig reactie en bleef het glaasje zitten. Als resultaat zijner proeven neemt N. aan; dat eene zeer kleine opening voor het zien genoegzaam is en dat de kleine glaasjes in de cornea kunnen vastgroeijen en blijven zitten zonder het oog te irriteeren, waarvan verscheiden nog levende konijnen het bewijs zouden kunnen leveren. Of de glaasjes nog licht doorlaten wordt niet gemeld.

Men herinnere zich hierbij dat Prof. DONDERS reeds voor eenige jaren in den schedel van konijnen glasplaatjes heeft doen vastgroeijen, welke tamelijk doorschijnend bleven, zoodat de loop en grootte der vaten der hersenvliezen gedurende een geruimen tijd konden nagegaan worden.

HEPAR SULPHURIS BIJ CHRONISCHE LARYNGITIS. — OPPOLZER heeft onlangs in eene vergadering der *Gesellsch. der Aerzte* gezegd, dat de hepar sulphuris salin. ten onregte bij zwelling van het slijmvlies der larynx en chronische heeschheid zijn krediet verloren heeft. O. heeft hiervan fabuleuze uitwerkingen gezien, zoo als b.v. bij eene aphonie, die 2 jaren lang alle geneesmiddelen trotseerde, en waar de lijder onder het gebruik van een half grein 's morg. en 's av. 8 weken lang voortgezet, weder volkomen en duurzaam hersteld is: bij een meisje, dat 4 weken lang heesch was, verdween de heeschheid bij de 2de dosis.

VERSLAGEN.

VERGADERING DER GELDERSCHE AFDEELING DER MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING DER GENEESKUNST.

Arnhem, 20 *Aug*. — Heden werd de tweede vergadering der Geldersche afdeelingen der Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van Geneeskunst alhier gehouden. Dr. SCHELTEMA opende dezelve met eene redevoering over de vraag: Heeft de geneeskunde waarde voor de maatschappij? waarna de volgende werkzaamheden verrigt werden: I. De secretaris, Dr. HOMOET, leest het verhandelde op de vorige vergadering voor, en doet verslag van de handelingen van het bestuur, gedurende het afgeloopen jaar. Hieruit blijkt onder anderen, dat al de afdeelingen tot de vereeniging zijn toegetreden; dat de verschillende commissiën geconstitueerd en reeds werkzaam zijn; dat de onlangs opgerigte afdeeling Groenlo uitgenoodigd is, zich aan de vereeniging aan te sluiten. II. De commissie voor epidemiologie (rapporteur Dr. WOLTERSOM) brengt haar verslag uit; wordt besloten dit verslag aan de commissie van volksziekten der maatschappij op te zenden. III. Op voorstel van Dr. HOMOET wordt bepaald: 1° om het ontwerp van een plan voor eene geneeskundige plaatsbeschrijving van Nederland door de daartoe benoemde commissie op de laatste algemeene vergadering te Amsterdam ingeleverd, tot leiddraad te nemen voor het vervaardigen van eene geneeskundige plaatsbeschrijving van Gelderland; 2° om de ondersteuning van het provinciaal bestuur in te roepen. Daar men bij de maatschappij het nut heeft ondervonden, dat de leden der commissiën in elkanders onmiddellijke nabijheid wonen, heeft men dit beginsel op de commissie voor het vervaardigen der plaatsbeschrijving van Gelderland toegepast, en tot leden benoemd Drs. RAMAER en VAN RHYN, beide te Zutphen, terwijl hun de leden der thans bestaande commissie als correspondeerende leden toegevoegd worden. IV. Tot leden van het bestuur worden met

volstrekte meerderheid van stemmen herkozen Dr. SCHELTEMA als voorzitter en Dr. HOMOET als secretaris. V. Na eenige discussie komt men overeen, dat de volgende vergadering te Zutphen gehouden zal worden. VI. Wordt besloten, dat iedere afdeeling, ter bestrijding der noodige onkosten, de som van *f* 3 zal bijdragen. VII. Eindelijk worden door verschillende leden wetenschappelijke mededeelingen gedaan.

BOEKAANKONDIGING.

A. C. VAN TRIGT: *Dissertatio ophthalmologica inauguralis de speculo oculi.* Trajecti a. R. 1853.

Onder de nieuwste uitvindingen, die in den laatsten tijd op het gebied der oogheelkunde gedaan zijn, bepaaldelijk met het doel, om de diagnostiek te bevorderen en uit te breiden, komt voorzeker aan den door HELMHOLTZ geconstruëerden oogspiegel eene eerste plaats toe: meer en meer bekend en populair geworden, zal hij langzamerhand een onmisbaar hulpmiddel voor ieder oogarts wezen, althans voor dezulke, die maar eenigzins in hunne uitspraken op naauwkeurigheid en zekerheid gesteld zijn. Geen wonder dan ook, dat van den beginne af de sympathie voor de nieuwe aanwinst allerwege groot was, en dat al dadelijk vele wijzigingen en verbeteringen werden voorgesteld, die wel niet alle van evenveel belang, toch het hare hebben bijgedragen tot de zamenstelling van het hoogst bruikbare en weinig omslagtige werktuig, hetwelk wij in de Dissertatie van den Heer VAN TRIGT beschreven vinden, en bij zijne in gemeenschap met Prof. DONDERS gedane onderzoekingen gebezigd is.

De lezers van dit Weekblad kennen den oogspiegel ook in zijnen laatsten vorm uit de onderscheidene artikels (Jaarg. I pag. 527, II pag. 497, III pag. 154), die daarover bij opvolging zijn verschenen en waarbij verslag werd gegeven van het nieuwe, dat gedurig hierover verkondigd werd. Dit ter verdediging dat bij onze aankondiging van den arbeid van den Heer VAN TRIGT in de inhoudsopgave menig punt met stilzwijgen wordt voorbijgegaan.

De Schr. begint met een historisch overzigt te geven van alle proeven, die gedaan zijn om den grond des oogs lichtend te maken, van af MÉRY tot op KUSSMAUL en BRÜCKE, welke laatste niet regt schijnt begrepen te hebben, waarom bij zijne methode de pupil verlicht gezien wordt: uitvoeriger is daarop uiteengezet, wat door en na HELMHOLTZ over hetzelfde onderwerp werd medegedeeld. Van groot belang achten wij de toevoeging van positieve glazen, om voorwerpen vóór in het glasvocht de lens enz. te onderscheiden, eene wijze van onderzoek der genoemde deelen, die in verschillende opzigten verre boven het entoptische te verkiezen is. Bij dit laatste toch moet het netvlies nog eene vrij hooge mate van gevoeligheid bezitten; de lijder behoort van zijne gewaarwordingen voldoende rekenschap te kunnen geven, hetgeen bij kinderen en volwassenen met beperkte verstandelijke vermogens niet het geval is en eindelijk mogen de voorwerpjes niet al te klein zijn, anders worden zij over het hoofd gezien, waartoe bij de nieuwe wijze minder kans bestaat, daar de lensverduisteringen bijv. belangrijk vergroot worden waargenomen. Immers, gelijk VAN TRIGT in eene noot ook opmerkt, ziet men de in het oog gelegene deelen, zonder omkeering, door 2 positieve lensen, waarvan de eene het waargenomene oog, de andere de voorgehoudene lens is.

Met belangstelling lazen wij het 2de hoofdstuk, handelende over de resultaten van het onderzoek van gezonde menschen- en dierenoogen. Wij zijn overtuigd, dat een ieder na de lectuur lust zal gevoelen, zich van het beschrevene zelf te overtuigen. Daarin wordt o. a. aangetoond, dat de kleur van den grond des oogs meer nog dan van de vaten der retina, van die der choroidea afhangt, zoodat de oogspiegel nog dieper deelen voor den waarnemer ontsluijert, dan HELMHOLTZ oorspronkelijk onderstelde. Het zou ons te ver voeren, wilden wij breeder vermelden, al wat hier gewigtigs voor de physiologie geboekt staat, bijv. met betrekking tot de beteekenis der verschillende lagen van het netvlies; genoeg zij het hierop de aandacht gevestigd te hebben.

Wij vinden in het 3de hoofdstuk eerst het een en ander opgeteekend, aangaande dierenoogen, die kunstmatig in ziekelijken toestand waren gebragt, waarbij het veel moeite kostte om de choroïdea of retina in ontsteking te doen overgaan: dergelijke proeven hebben veel waarde, want de autopsie kan aanstonds de bij het leven gedane diagnose nasporen. Aan het slot stelt de Heer VAN TRIGT het vrij stoute resultaat vast, dat men met den oogspiegel gedurende het leven de ziekelijke stoornissen in lens, glasvocht en netvlies minstens even juist en zeker (dus bijna nog juister en zekerder?) waarneemt, als met behulp der voortreffelijke loupe van BRÜCKE bij het pathologisch-anatomisch onderzoek: hierbij is toch wel over het hoofd gezien, hoe dikwijls men nog omtrent de verklaring van het geziene in het onzekere verkeert, getuige Prof. DONDERS zelf, die thans aan zijne eerste waarnemingen op enkele punten eene andere uitlegging geeft (Vgl. pag. 48) dan voorheen.

Bij de waarnemingen op zieke oogen van den mensch is eene bepaalde orde in acht genomen, waarbij achtereenvolgens de afwijkingen in de gesteldheid der lens, in die van het glasvocht en in die van het netvlies en choroidea ter sprake worden gebragt. Het glasvocht vertoonde of eene diffuus verspreide, nevelachtige verduistering of honderden van draadjes en vlokken, die vrij daarin op en neder zweefden. In vele gevallen waren daarbij netvlies en choroïdea gezond, terwijl in andere het glasvocht normaal werd bevonden, waar chronische retinitis of choroïditis aanwezig was; niet zelden komen zij ook vereenigd voor: welk verband bestaat er nu tusschen de verduistering in het glasvocht en de retinitis? Er wordt vaak bij beginnende amblyo-

pie over mouches volantes geklaagd, alsdan mag men wel met eenigen grond vermoeden, dat de ligchaampjes in het glasvocht, die daaraan ten gronde liggen, werkelijk vermeerderd zijn. Schr. oppert nu de vraag, of ontwikkeling van talrijke draden en ondoorschijnende vlokken of vliezen niet op werktuigelijke wijze tot irritatie van het netvlies zou kunnen aanleiding geven en in vele gevallen het primaire bij chronische retinitis zijn. Een der medegedeelde waarnemingen zou daar wel voor pleiten, waar sterke ontwikkeling van ondoorschijnende ligchaampjes in het glasvocht aan stoornis van het gezigtsvermogen en vonken zien, vooraf ging. Wij wagen hier evenmin eene beslissende taal te voeren, maar willen toch onze ingenomenheid met het scherpzinnige denkbeeld niet verzwijgen, in de hoop, dat aan dit punt de waarnemers bij voortduring hunne aandacht zullen schenken. Het talrijkst en van zeer veelsoortigen aard zijn de waarnemingen, die op ontaardingen van netvlies en choroïdea betrekking hebben; de oogspiegel gaf in de meeste gevallen opheldering, en waar het resultaat negatief was, werd tot eene centrale oorzaak besloten: wij twijfelen niet aan de waarde van zulk eene uitspraak, mits zij kome uit den mond des meesters in het vak, een naam, die alleen hem toekomt, die door langdurige oefening veel ondervinding aan een juist en fijn oordeel paart. Het menigvuldigst kwamen zwarte, hoekige, meer of min vertakte vlekken voor, sterk op den lichten grond afstekende, waarschijnlijk pigment van uitgestort bloed afkomstig. Niet zeldzaam waren voorts sterk reflecterende, witte vlekken of algemeene sterke reflectie, aan exsudaat toe te schrijven. Verder eene graauwgroenachtige verkleuring, alsof al het bloed ontbrak; vermeerderde roodheid en meerdere algemeene, nooit aderspattige vaatuitzetting; veranderde kleur en doorschijnendheid van de papilla nervi optici; sterk reflecterende, gele, onderling communicerende strepen, die de vaten der choroïdea bleken te zijn, en eindelijk tweemaal het netvlies zwevende in het glasvocht. Jammer, dat de gelegenheid ontbrak, van met den oogspiegel waargenomene oogen na den dood te onderzoeken.

Eenige goed geteekende, maar eenigzins te hooggekleurde afbeeldingen zijn achteraan bijgevoegd, die hier en daar de gegevene beschrijvingen verduidelijken.

Wij wenschen den Heer VAN TRIGT geluk met de zoo goed gekozen en wel volbragte taak, en hopen in zijn eigen belang en dat van de wetenschap, dat hij het voetspoor, onder het oog zijns leermeesters met zoo veel eer betreden, met niet minder voorspoed verder zelfstandig moge vervolgen. Dr. BOYACK.

INGEZONDEN STUKKEN.

Haarlem, 24 Augustus 1853.

Wel-Edele, zeer Geleerde Heer!

Hoezeer gaarne het belangrijke uwer opmerkingen over anthropologie erkennende, zoo kan ik evenwel niet ontveinzen, met hare zoogenaamde materialistische strekking, die ik vooral op bladz. 359 van het Weekbl. van den 20sten l.l. meen te ontdekken, niet te kunnen instemmen, en het is daarom, dat ik de vrijheid neem, UEd. eene bedenking mede te deelen, die ik meen met grond daartegen te kunnen inbrengen.

Zij is deze: Ofschoon de mensch »een deel der natuur is, dat in haar leeft en haren invloed ondervindt," zoo volgt hieruit niet van zelf, dat »de methode om het menschelijk leven, onder welken vorm ook, te begrijpen, geene andere zijn moet, dan die men in de natuurkundige wetenschappen aanwendt." De mensch *kan*, behalve een deel der natuur, waarin hij leeft, ook tevens *iets* zijn of bezitten, waardoor hij met iets anders dan deze natuur in betrekking staat. Hierin ligt geene ongerijmdheid. Is dit zoo, dan is het ook mogelijk, dat de *geheele* mensch niet te begrijpen is door de gewone natuurkundige wetenschap, onder wier bereik dat ander *iets* in den mensch niet valt.

Dat er niets zou bestaan, dan hetgeen wij met onze zintuigen bemerken kunnen, dit te beweren, zou voor ons, beperkte wezens, wel wat vermetel zijn. Er *kan* iets *onstoffelijks*, geestelijks, goddelijks zijn. Waarom kan de mensch *hiervan* niet iets bezitten, *hiermede* in betrekking staan? Dat wij niet begrijpen *hoe*, doet niets ter zake, zoo lang er zoo veel is, dat wij niet begrijpen kunnen, *omdat* onze vermogens beperkt zijn.

Het bestaan nu van dit onstoffelijke wordt, maar langs anderen weg dan van gewoon natuurkundig onderzoek, bevestigd. Misschien zou reeds een mensch, die een krachtig denkvermogen en een levendig zedelijk gevoel bezit, dit bestaan tot eene hooge mate van waarschijnlijkheid brengen. Maar er is meer. Waarom zou de *Hoogste Geest*, dien wij *God* noemen, ons niet eene andere bron van kennis, dan die van natuurkundig onderzoek, *kunnen* openen, met betrekking tot die zaken, welke tot het geestelijke behooren, hetzij door zich onmiddellijk met dat andere *iets* in ons in aanraking te stellen, hetzij door middelen, die wij met onze zintuigen waarnemen, en waaruit wij, bij juiste gevolgtrekking, besluiten trekken? Dat God dit *heeft* gedaan, leert bovenal de Gewijde Schrift, wier waarheid (in het algemeen en in de hoofdzaken althans) eerst moet wederlegd worden, voor zij kan ophouden ons eene rijke bron van licht en kennis te openen, die de natuurkundige wetenschappen, uit haren aard, niet in staat zijn, ons te verschaffen. In deze schriften toch, die een aanmerkelijk deel der geschiedenis van het menschdom bevatten, — der geschiedenis, door UEd. teregt eene voorname hulpwetenschap voor anthropologie genoemd, — in deze schriften, voor zoo verre zij namelijk na behoorlijk onderzoek blijken waarheid te bevatten, wordt ons eene hoogstbelangrijke bron van kennis, aangaande den aard en de bestemming van den mensch aangeboden, die ons, nevens de natuurkundige wetenschappen, ten dienste staat bij het echt en niet éénzijdig anthropologisch onderzoek. Waarom zouden wij van haar geen gebruik maken?

Wij behooren dit te eer te doen, dewijl wij daardoor

tot meerdere zekerheid geraken — althans onze kennis uitgebreid zien — omtrent die punten, welke met de hoogste belangen van den mensch, dat is met zijne bestemming, met zedelijkheid en godsdienst, in de allernaauwste betrekking staan.

Niet, dat ik bij onderwerpen van *enkel* natuurkundigen aard eenige andere bron van kennis, welke ook, zou wenschen geraadpleegd te zien, verre van mij, zoo dwaas een denkbeeld! — dit alleen is mijn verlangen, dat men de kennis van den *geheelen* mensch, en derhalve ook de psychologie (in den ruimen zin van dat woord) niet beperkt achte door de grenzen, welke het natuurkundig onderzoek daaraan stelt, en zich niet te vrede stellen met de slechts twijfelachtige resultaten, die op sommige hoogst belangrijke punten door dit onderzoek worden verkregen, maar hieraan andere middelen van onderzoek, die voorhanden zijn, toevoege.

Ik vertrouw, Wel-Edel zeer Geleerde Heer! gij zult mij de mededeeling dezer denkbeelden ten goede houden. De belangstelling, waarmede ik acht, dat uwe opmerkingen over anthropologie zullen worden gelezen en de indruk, dien het door mij bedoelde gedeelte welligt kon maken, noopte mij, deze bedenkingen niet achter te houden; en, ofschoon volkomen overtuigd, dat ze op krachtiger wijze, dan ik dit in deze weinige regelen deed, konden worden voorgedragen, neem ik de vrijheid, u te verzoeken, haar evenwel een plaatsje in het Weekblad te willen inruimen. Ik doe dit te meer, daar het in de wetenschappelijke wereld reeds niet aan bewijzen ontbreekt, dat de tegenwoordige positieve rigting der wetenschap, ofschoon op het hoogst te vereeren, nogtans, *indien zij eenzijdig wordt gecultiveerd*, gevaar loopt tot schijn-resultaten te leiden, waardoor de menschheid in hare hoogste en teederste belangen jammerlijk wordt gekwetst. Daarom mog, meende ik, een woord, dat aan behoedzaamheid herinnert, te minder ongepast worden gerekend.

Ik heb de eer, mij met ongeveinsde hoogachting, te noemen: *UEds. dienstv. dienaar,*

W. EGELING.

Aan Dr. A. H. ISRAËLS, te Amsterdam.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

DUITSCHLAND. — In Miskolcz werd door Dr. I. aan een 8jarig kind wegens febris tertiana 4 gr. santonin op 3 onc vloeistof voorgeschreven. Men zond het recept naar den apotheker; een drievierendeel jaars bij dezen werkzame leerling gaf echter in plaats van 4 gr. santonin, 4 gr. strychine! Een eetlepel vol van de medicijnen werd aan het kind ingegeven; er verliepen slechts 25—30 minuten of er openbaarden zich de hevigste klonische krampen met pijnen in maag en onderbuik en na ¾ uur stierf het kind. De lijkopening gaf het volgende resultaat: huid normaal, bleek; de onderkaak onbewegelijk tegen den bovenkaak. Hersenvliezen sterk met bloed gevuld, in de regter zijdelingsche hersenholte 1½ onc versch bloed. Beide longen zwart-blaauw, sterk hyperaemisch, hart klein en bloedledig, merg en darmen sterk opgeblazen; lever en milt hyperaemisch vergroot. (*Med. Centr. Zeitung*).

— Den 22 Augustus heeft de bekende Hoogleeraar CONRADI zijn vijftigjarig jubilaeum als docent aan de Gottinger hoogeschool gevierd. Hij is nog als Hoogleeraar in pathologie en therapie werkzaam.

FRANKRIJK. — De *Societé impériale de médecine, chirurgie et pharmacie de Toulouse* heeft voor 1854 de volgende prijsvraag uitgeschreven: Over differentiele diagnose en behandeling der ulceratiën van het collum uteri," en voor 1855 »Welke onderzoekingswijze heeft de geregtelijke scheikundige te volgen om na den dood van een vergiftigden eene phosphorusvergiftiging te constateeren (premie 300 fr.).

— De *Société de Médecine* te Caen heeft als prijsvraag uitgeschreven: Kan men bij den tegenwoordigen staat van de wetenschap de grondslagen van eene leer of van een algemeen système van pathologie vaststellen, als het meeste geschikt voor het onderwijs in de geneeskunde en de uitoefening der kunst? Zoo ja, wordt gevraagd deze leer in het algemeen te schetsen en haar te doen rusten op de waargenomene feiten en op hetgeen de pathologische systemen, die achtereenvolgens in de geneeskundige wetenschap hebben geheerscht, als onomstootelijk waar hebben bewezen.

— De *Union Médicale*, N°. 99 verhaalt ons het volgende, hetwelk met het geval van GROUX, vroeger door ons medegedeeld, overeenkomt. Prof. J. ABBOTT verhaalde van eene negerin, oud 30 jaren, gehuwd en moeder van drie kinderen, die, ofschoon gezond, geen sternum heeft. Terwijl zij ademhaalt, zijn de ribben in aanhoudende beweging; bij iedere ademhaling verwijderen zich de ribben 2 duimen van de middellijn en naderen elkander dan weder na de acte. Bij het lagchen wordt de ruimte, die de twee helften der thorax van elkander scheidt, ongeveer 3 Parijsche duimen breed, zoodat men het hart en zijne trillingen met de vingers kan voelen. Het ribbenkraakbeen is even als gewoonlijk bij de valsche ribben zamen vereenigd.

LONDON, 18 Aug. — Heden overleed alhier in den ouderdom van 61 jaren BRANSBY COOPER, chirurgijn aan Guy's hospitaal en beroemd heelkundige.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Terwijl de *Cholera* nog hevig in Denemarken, Zweden en Noorwegen woedt, heeft zij in het midden der vorige maand ook Berlijn bezocht. Eenige geïsoleerde gevallen in het begin der maand zijn aldaar langzamerhand in aantal en hevigheid vermeerderd, zoodat den 30sten Augustus 66 personen waren aangetast en 46 overleden; uit Hamburg is niets naders bekend.

Uit het onderstaand berigt uit Rotterdam ziet men dat de ziekte dit jaar ons land niet zal sparen; hoewel hier ter stede nog geen enkel geval schijnt voorgekomen te zijn, is men echter op de mogelijke komst voorbereid. Reeds voor eenige weken zijn hier eenige voorloopige maatregelen door de Plaatselijke Geneeskundige Kom-

missie in overleg met de Stads-Doctoren genomen en is een afzonderlijk gebouw voor een eventueel benoodigd cholera-hospitaal aangewezen.

Bij het mogelijk uitbreken der ziekte alhier, is het vooral wenschelijk, dat de gemeenteraad de ontworpen regeling der geneeskundige armenverzorging onverwijld in behandeling neme. De zaak zal thans wel als genoeg voorbereid geacht worden, nu aan den raad reeds vier voorstellen en memorien ad hoc zijn ingediend; wij bedoelen, die van de Provinciale en Plaatselijke Geneeskundige Commissie, die van den Geneeskundigen Kring, die van Burgemeester en Wethouderen en eindelijk die van het raadslid Dr. HEIJE.

— In de vergadering van het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Geneeskunst, gehouden op 2 September, zijn voor het volgend jaar benoemd: tot President Dr. A. A. FOKKER te Middelburg, tot Vice-President Prof. G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, tot 2de secretaris Dr. G. A. N. ALLEBÉ, tot bibliothecaris Dr. J. PENN.

— Door een aantal H.H. genees- en heelkundigen, alhier praktiseerende, die direct of indirect aan de klinische school alhier hunne opleiding genoten hebben, is besloten om ter gelegenheid van het vijfentwintigjarig bestaan der school in den loop der maand September eene reunie te houden en vooreerst voorgesteld, om Woensdag aanstaande, den 7den September des middags ten 3 ure in het Wapen van Amsterdam op de Kloveniersburgwal alhier voorloopig bij een te komen, ten einde eene commissie ter regeling der reunie te benoemen, die daarna speciale uitnoodigingen buiten de stad zal toezenden.

†ROTTERDAM, 31 Augustus. — Sedert den 22 dezer maand hebben zich hier bijna dagelijks Cholera-gevallen vertoond, welke voortdurend de vrees levendig houden, dat op nieuw eene epidemie ons bedreigt. Omtrent het juiste aantal gevallen durven wij niet met zekerheid uitspraak doen. Aan de plaatselijke geneeskundige commissie is opgave gedaan van een 20tal gevallen, bij het bureau van den burgerlijken stand zijn 18 personen aangegeven, als aan de ziekte overleden; de doodelijk afgeloopen gevallen kenmerkten zich door een bijzonder snel verloop. — Ook in de naburige plaatsen Schiedam en Overschie moeten enkele gevallen zijn waargenomen (?) — Wij mogen niet verzwijgen, dat de eerste gevallen zich in de laatste dagen der kermis hebben vertoond, doch evenmin, dat slechts enkele derzelve zich voordeden bij personen, die onmiddellijk daarmede in verband stonden. De waargenomene gevallen kwamen voor in de verschillendste stadsgedeelten, echter over het algemeen veel meer in het westelijke, dan in het oostelijke gedeelte.

Tot nog toe heeft men geene bijzondere cholera-hospitalen opengesteld, doch de lijders, waar zulks wenschelijk voorkwam, naar het stedelijk ziekenhuis vervoerd; van de 14 aldaar opgenomen zijn 7 overleden.

— 3 September (PER TELEGRAAPH). Er zijn thans aan de plaatselijke commissie 36 choleragevallen aangegeven en aan den burgerlijken stand 21 aan die ziekte overledenen; in het ziekenhuis kwamen nog 6 gevallen bij en bezweken er 4.

BIBLIOGRAPHIE.

A. Frijda en *M. B. Vos*: Geregtelijk geneeskundig onderzoek van eene vergiftiging door middel van arsenicum nigrum of zoogenaamd muggenvergift. Leeuwarden, 1853, G. T. N. Suringar. ƒ 0,75.

J. B. Friedreich: Handboek der gezondheids-politie, betreffende spijzen, dranken en gereedschappen. Uit het Hoogduitsch door *L. H. Verwey*. 's Hage, 1853. Gebr. Belinfante. ƒ 3,75.

C. H. van Ankum: Scheikundig onderzoek van Nederlandsche wateren. Haarlem, 1853, Erven Loosjes. ƒ2,20.

A Cramer: Het accomodatievermogen der oogen, physiologisch toegelicht. Haarlem, 1853, Erven Loosjes. ƒ 3,50.

H. W. Berend: Die Heil-Gymnastik mit besond. Rück sicht auf das Schwedische Ling'sche System. Berlin, 1853, Hempel. ½ thl.

Burggraeve: Der Wattenverband. Aus dem Franz. von *F. Vocke*. Berlin, 1853, Hempel. ⅔ thl.

C. G. Burger: Lehrbuch der Chirurgie. 1 Lfg. Stuttgart, 1853, Rieger. ¼ thl.

F. W. Scanzoni: Beiträge zur Geburtskunde und Gynaekologie, 1. Heft. Würzburg, 1853, Stahel. 1 thl.

N. Friedreich: Beiträge zur Lehre von den Geschwülsten innerhalb der Schädelhöhle. Würzburg, 1853, Stahel. ⅓ thl.

C. Eckhardt: Physiologie des Nervensystems. Giessen, 1853, J. Ricker. 1 thl. 10 ngr.

J. Erb: Der wahre Gesundbrunnen und die wahre Heilmethode. Wien, 1853, Lechner. ½ thl.

G. Rapp: Die medizinische Klinik und ihr Verhältniss zur praktischen Medizin. Tubingen, 1853, Laupp. 10 ngr

Serre (d'Uzès): Essai sur les phosphènes ou anneaux lumineux de la rétine. Paris, 1853, Victor Masson. fr. 8,00.

F. Tabourin: Nouveau Traité de matière médicale, de thérapeutique et de pharmacie vétérinaires. Paris, 1853, Victor Masson. fr. 10.00.

P. Menière: De la guérison de la surdi-mutité et de l'éducation des sourds-muets. Exposé de la discussion qui a eu lieu à l'Académie impériale etc. Paris, 1853, Germer-Baillière. fr. 5,00.

Pouget: Bains de mer. Lettre sur la nécessité de l'intervention médicale dans l'emploi hygiènique, prophylactique et médical de l'hydrothérapie maritime. Paris, 1853, J. B. Baillière, fr. 0,50.

F. Vauquelin: De l'application de la suture enchevillée à l'opération de l'entropion spasmodique au moyen d'une espèce de cheville (cheville jumelle ou à double branche). Paris, 1853, J. B. Baillière. 3½ feuill.

A. Yvonneau: De l'emploi du chloroforme et de ses differentes applications. Paris, 1853, O. Masson. fr. 2,50.

Revue médicale homoeopathique, publié à Avignon sous la présidence du docteur J. J. Bechet. No. 1. Juin, 1853. Avignon, 1853, Bonnet fils. Paris. J. B. Baillière. (Mensuel). Prix annuel fr. 15,00.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. | Zaturdag, 10 September 1853. | 37

OVER MAATREGELEN TER WERING EN VERMINDERING DER EPIDEMISCHE CHOLERA IN NEDERLAND.

De berigten, dat de cholera reeds in eene der voornaamste steden van ons land met kracht is opgetreden, behooren ons bedachtzaam te maken op de mogelijkheid, ja op de waarschijnlijkheid, dat zij binnen kort zich door het geheele vaderland op nieuw verspreiden zal.

Is men hier op voorbereid, kunnen wij het kwaad met een kalm gemoed, met het volle bewustzijn van pligtsvervulling afwachten, dewijl niets verzuimd is en zal worden wat de uitbreiding van de ramp zou kunnen tegengaan? Wij weten het niet, doch wij herinneren ons de jaren 1848 en 1849, en mogen het niet ontveinzen, dat *toen* de noodige aandacht niet geschonken is aan de vraag, wat geschieden kon, om het kwaad te voorkomen en wat om te lenigen waar de ramp treffen zou? De bittere ondervinding toen opgedaan, een cijfer van 23258 aan cholera overledenen, de gemoedsgesteldheid der gansche natie in dien tijd, de diepe rouw die gevolgd is in de duizende gezinnen, die getroffen werden; — zulke herinneringen maken het een ieder nu tot pligt te wijzen op alles wat beproefd kan worden en eenig nut belooft. Het is eene pligt door het gevoel ons opgelegd, maar die zelfs met het koudst gemoed en met het oog alleen gerigt op de materiële belangen der Maatschappij, niet mag verzuimd worden. Alle op ondervinding en rede berustende maatregelen, die eenige gunstige resultaten ter wering of vermindering der cholera beloven, behooren hare toepassing te vinden; wie vermeent zoodanige te kunnen aangeven, moet ze uiteenzetten, en die kennis mededeelen aan hen, van wie de toepassing afhangt. Bij die overtuiging willen wij het onze daartoe bijdragen in de hoop, dat zoo niet alle onze voorstellen algemeen, dan toch enkele hier en daar eene nuttige toepassing zullen vinden. Zijn zij onvolledig, wij verwachten gaarne aanvulling, zijn zij ondoeltreffend, wij verwachten verbetering of verwerping, slechts laauwheid, hier onverantwoordelijk, hopen wij ditmaal niet te zien[1]).

Alvorens over te gaan tot de voorstellen, die wij meenen ter wering en vermindering der ziekte te moeten doen, willen wij kortelijk de gronden ontvouwen waarop zij berusten. Die gronden zijn ontleend aan hetgeen de ondervinding uit vroegere epidemiën heeft geleerd, 1°. omtrent de oorzaken der ziekte 2°. omtrent haar verloop en de wijze van geneeskundige verpleging der aangetasten.

Wat het eerste punt betreft, willen wij alles wat eene algemeene oorzaak, die aan de cholera vermoedelijk ten gronde ligt, voorbijgaan, omdat wij verklaren moeten, daaromtrent nog geheel en al in het onzekere te verkeeren. Noch het bestaan van een miasma of van veranderde physische, electrische of magnetische verhoudingen van lucht of van bodem, waaraan de ziekte soms wordt toegeschreven, is aangetoond, veel minder nog als oorzaak bewezen. Alleen wat betreft het al of niet besmettelijk zijn der ziekte, moeten wij, hoezeer wij ook deze vraag niet als beslist kunnen beschouwen, echter met nadruk op de onderscheidene feiten wijzen, die door degelijk onderzoek aan het licht gebragt, het verbieden de besmettelijkheid van cholerazieken en lijken op eene stellige wijze te ontkennen. Onder anderen levert het geschiedverhaal der epidemiën

[1]) Met genoegen vernamen wij, dat door de plaatselijke geneeskundige commissie te Amsterdam krachtdadige maatregelen beraamd zijn. Wij hopen, dat aan die commissie de noodige ondersteuning, om deze zoodra noodig in werking te brengen, niet ontbreken zal.

van de Cholera in Zeeland, door de Heeren J. C. VAN DEN BROECKE en J. C. DE MAN in 1850 in het licht gegeven, omtrent dit vraagstuk bijdragen, die gewis als krachtige, en tot heden niet weêrlegde argumenten voor de besmettelijkheid pleiten. Wij zouden te uitvoerig moeten worden, wilden wij al het feitelijke in dat werk medegedeeld hier herhalen; voor onze landgenooten herinneren wij er daarom slechts aan, om het nogmaals te doen wikken en wegen en daaruit benevens uit andere feiten, bij het ontstaan der cholera in Belgie in 1848 en Berlijn in 1852 aangenomen, onze uitspraak te regtvaardigen: *de besmettelijkheid van cholerazieken en choleralijken mag op dit oogenblik niet ontkend worden.*

Liet ons nu de zoo ruime ondervinding omtrent eene algemeene oorzaak der cholera ook in het onzekere, ruimere kennis verschafte zij omtrent eene reeks van andere oorzaken, die op de uitbreiding der ziekte een veelvermogenden invloed uitoefenen. Wij willen alle zoodanige medewerkende oorzaken, die in het geheel niet binnen het bereik onzer magt liggen, zoo als jaargetijden, ligging der plaatsen in hoogere of lagere streken, hier achterwege laten, om alleen een blik te werpen op zoodanige omstandigheden, plaatselijke en persoonlijke, wier wijziging in zekere mate van ons afhangt.

Eene ondervinding, zoo ruim als slechts mogelijk is, heeft geleerd, dat de door cholera aangetasten voor verreweg de groote meerderheid, tot de lagere volksklassen behoorden. Dit feit wordt in elk volledig berigt over de cholera en uit elk land herhaald. Het klaarste bewijs ligt voor onze oogen, wanneer wij die slaan op de lijsten van choleralijders, wier beroep tevens wordt opgegeven. Zulke lijsten werden medegedeeld door den Hoogleeraar W. VROLIK over de epidemie in 1832 te Amsterdam en door C. PRUYS VAN DER HOEVEN, G. SALOMON en KAATHOVEN over de epidemie te Leyden enz. Soortgelijke lijst werd over de epidemie van 1848 en 1849 in Amsterdam zamengesteld door Dr. ZEEMAN. Wil men nog andere bewijzen voor dit feit, men hoore de getuigenis van de geneeskundigen, die uitsluitend onder de gegoeden praktijk uitoefenen. Onder deze zijn er in Amsterdam genoemd, die bij de uitgebreidste praktijk geene, of slechts enkele choleralijders tijdens de hevige epidemie in 1849 behandeld hebben. De betrekkelijk weinige gevallen bij den gegoeden stand voorgekomen, hebben echter door den indruk, dien zij bij eene meer algemeene bekendheid maakten, meermalen tot andere redeneringen aanleiding gegeven; wij willen daarom nog ten overvloede een enkel feit uit de ondervinding in 1848 en 1849 te Amsterdam opgedaan, mededeelen, hetwelk aantoont, dat de armoedigste wijken dezer stad veel meer geleden hebben, dan de beter gestelden. Wij ontleenen die opgaven uit het Rapport van Dr. J. ZEEMAN over de cholerasterfte, voorgedragen in den geneeskundigen Kring alhier.

In Amsterdam was de minst aangetaste wijk bij die epidemie de wijk II, (volgens de plattegronds verdeeling, voorkomende in de berigten omtrent de Cholera Asiatica van W. VROLIK), welke, van den Dam beginnende, omvat het Rokin, Kalverstraat, Singel, de Heerengracht, van de Leidschestraat af tot aan de Leliegracht, en van daar loopende, aan den Dam eindigt.

In deze wijk was het getal cholera lijken, in de laatste epidemie, 5,06 op duizend inwoners, het getal bedeelden in 1847 het geringst, 13,73 percent. Wij kunnen daartegen overstellen, dat in Wijk VI, omvattende Marken, Uilenburg, Jodenbreestraat, Plantaadje, enz., de verhouding der aan cholera gestorvenen 13,64 op duizend inwoners was, terwijl het getal bedeelden 56,55 percent bedroeg. In wijk VII, omvattende de Weesperstraten en omliggende gedeelten waren 12,81 choleralijken per 1000 inwoners, het getal bedeelden was 37,82 percent; in wijk V, de Kattenburger eilanden enz, 13,05 lijken per 1000 inw., het getal bedeelden 28,39 percent; in wijk XI, omvattende één deel van den Jordaan, van de Egelantiersgracht af tot aan de Brouwersgracht, 11,76 per 1000 inw.: het getal bedeelden 52,66 percent.

Voorzeker zouden deze feiten nog sterker spreken, wanneer het onderzoek verder had kunnen worden doorgezet, en wij eene statistiek bezaten van de slechtste punten, straten en grachten in die genoemde wijken,

vergeleken met de beste gedeelten. Onder de ongunstigste wijken behooren immers nog gedeelten, zoo als in wijk VI de Ygracht, de Heerengracht; in wijk XI een goed deel van de Keizers-, Heeren- en Prinsengrachten, waar bijna geene mingegoeden wonen; terwijl in de gunstigste wijken, zoo als wijk II, zulke gedeelten als de Pijpenmarkt, met al hare enge gangen, de Hand- en Voetboogstraat en zoo vele stegen op het Singel en tusschen de Kalverstraat en Rokin, zeker mede onder de armoedige gedeelten te rekenen zijn. De cholerasterfte in streken, zoo als de Goudbloemsgracht en soortgelijke, vergeleken met in de verschillende graden betere gedeelten, zou ons eerst den invloed der armoede op de uitbreiding der ziekte volledig kunnen doen waarderen.

Redelijkerwijze kunnen zoodanige verschillen niet wel anders, dan uit de verschillen der plaatselijke omstandigheden en der levenswijze van de onderscheidene klassen der bevolking verklaard worden. Bij vergelijking valt het niet moeijelijk de voornaamste van die verschillen te kennen. Zij zijn voor de mingegoeden voornamelijk de opeenhooping in slechte, enge woningen, de onreinheid van de personen en woningen, en buiten deze op de straten, in de stegen, gangen en grachten, slecht of onvoldoend voedsel, overmatige vermoeijenis en soortgelijke. Zijn deze omstandigheden in het algemeen als nadeelige invloeden op het physiek erkend, en als oorzaken geboekstaafd, waarom ook andere epidemiën, zoo als van intermittens of typhus, zich veel meer onder de mingegoeden uitbreiden, (de jaren 1846—1848 kunnen dit getuigen) toch zijn de redeneringen niet zeldzaam, waarbij de veel vermogende invloed dier omstandigheden als veel te gering of als niet bestaande voorgesteld wordt.

Zulke redeneringen worden gegrond op de feiten, die aantoonen, dat de ziekte ontstaan is bij het gemis van eene of zelfs van alle de genoemde omstandigheden. Zoo hoort men de opeenhooping in slechte woningen als oorzaak der cholera ontkennen, omdat in ruime, goede woningen choleragevallen zijn voorgekomen, of men noemt voorbeelden van aangetasten, wien het niet aan goed voedsel ontbrak, als bewijzen, dat het gebrek aan goed voedsel geen oorzaak zijn kan. In de voorbeelden van aantasting onder de welgestelden eindelijk meent men gronden te kunnen vinden voor de bewering, dat geene der genoemde omstandigheden als oorzaak van de cholera kan erkend worden. Wij moeten hier op het valsche van die redeneringen wijzen, omdat dit leidt tot miskenning en tot verwerping van de beste maatregelen, die tot vermindering van deze ziekte kunnen in toepassing gebragt worden, en achten het daarom ook niet ongepast, om eene andere voorstelling omtrent de oorzaken, die tot het ontstaan van de cholera zamenwerken, daar tegenover te stellen. Uit de gansche ondervinding, tot nu toe verzameld, springt in het oog: eene algemeene, doch tot nu toe niet nader bepaalde oorzaak ligt aan de cholera ten gronde; op zich zelf echter is die oorzaak in den regel niet sterk genoeg om de ziekte voorttebrengen dan waar *medewerkende* oorzaken haar ontstaan begunstigen.

Behalve die medewerkende oorzaken, welke wij boven genoemd hebben als de meest gewigtige, dienen echter andere in aanmerking genomen te worden, zoo als: slechte diëet, gebruik van ondoelmatige, zwaar te verteeren spijzen, of die ligt het darmkanaal in eene veranderde functie brengen, purgantia, ter neêr drukkende invloeden, zoo als vrees enz.

Slechts bij eene verkeerde opvatting kan men uit oppervlakkig tegenstrijdige feiten, zoo als ook het hevig aangetast worden van sommige plaatsen, niettegenstaande het ontbreken van eenige der genoemde oorzaken, of uit het vrijblijven van andere, niettegenstaande de ongunstigste verhoudingen in verschillende opzigten, de bovengezegde redeneringen afleiden. Niet dáár waar de medewerkende oorzaken bestaan, *moet* cholera zijn, maar waar cholera *is* zal hare uitbreiding voornamelijk van de mate dier oorzaken afhankelijk zijn. De krachtigste bewijzen hiervoor zijn te vinden in de Rapporten van de General Board of Health over de epidemien van 1848 en 1849 in Engeland, *zoowel* in de feiten, die aantoonen, dat waar de meeste medewerkende oorzaken aanwezig waren, de cholera heviger woedde, *als* in die, waaruit blijkt, dat waar die oorzaken vroeger bestonden en werden opgeheven, de

cholera zeer beperkt is geworden.

Wij zouden te uitvoerig worden, wilden wij al het in dit opzigt zeer belangrijke uit die rapporten hier mededeelen. Wij moeten ons dus bepalen om er slechts in algemeene trekken op te verwijzen, en wel in de eerste plaats op de karakteristiek dier plaatsen (pag. 19—22) waar de cholera bijzonder sterk heerschte. Het waren die, waar de typhus op andere tijden vooral haren zetel vestigde. In de tweede plaats (pag. 36—67) wordt eene reeks van voorbeelden genoemd, die de nadeelen van overbevolking in woningen, van de onreinheid, van slecht voedsel, van onmatigheid en overmatige vermoeijenis aantoonen; terwijl van pag. 68—76 als tegenstellingen eene reeks van voorbeelden is opgesomd van het vrijblijven van cholera der goed ingerigte slaaphuizen (lodging houses), der nieuw gebouwde woningen voor de arbeidende klassen, der wel verzorgde gevangenissen en ziekenhuizen niettegenstaande de ziekte in de omgevingen hevig woedde. Evenzoo was de opmerking, omtrent geheele streken en wijken in steden, dat van te voren in het werk gestelde sanitaire verbeteringen ten duidelijkste de heilzame gevolgen in verminderde intensiteit der cholera zijn ondervonden, zelfs daar waar het moest erkend worden, dat nog niet volledig in alle behoeften was voorzien. Dergelijke feiten duiden tevens op een gewigtig beginsel, dat in het oog moet worden gehouden; dat namelijk het menschelijk organisme wel in staat is tot op eene zekere mate nadeelige invloeden te weêrstaan, maar dat het daaronder bezwijkt, wanneer die mate wordt overschreden; en zij wijzen ons aldus tevens op het groot gewigt en den invloed zelfs van beperkte maatregelen van voorziening in erkende behoeften — iets wat te meer waarde heeft, omdat we zullen moeten erkennen, dat toch niet in alle de gebreken aan de armoede klevende, naar den vollen eisch zal kunnen worden voorzien.

Een tweede hoofdpunt, dat wij in den aanvang hebben opgegeven als in aanmerking komende bij het beramen van maatregelen tegen de uitbreiding der cholera, betreft het verloop dier ziekte en hare tijdige geneeskundige behandeling.

Terwijl de ondervinding omtrent de cholera in hare meest ontwikkelde vormen en laatste stadia, waarbij de lijders zich in eenen paralytischen toestand bevinden, over de uitwerking van de verschillende aangewende geneeswijzen geene genoegzame kennis heeft verspreid om daarop eenige maatregelen te gronden of aanbevelingen te durven doen, heeft echter de kennis van het verloop dier ziekte en van den overgang van de eerste in latere stadia, tot allergewigtigste maatregelen aanleiding gegeven. De waarneming heeft geleerd, zoowel hier te lande als elders, dat elke cholera-epidemie vergezeld gaat van een overgroot aantal diarrhoeën. Dit feit staat, gelooven wij bij allen, die ondervinding van eene choleraepidemie hebben opgedaan, vast. Op zich zelf staand zou dit feit, dat zich overal en bij elke epidemie herhaalde, reeds geen redelijken twijfel kunnen toelaten, dat een verband tusschen die diarrhoeën en de meer ontwikkelde vormen der ziekte, die wij cholera noemen, moet staan. Dit verband wordt bovendien bevestigd door den aard dier diarrhoeën, vooral door de gelijkheid der daarbij ontlastte stoffen met die in de ontwikkelde choleragevallen, door den veelvuldig waargenomen overgang van faecale diarrhoea in die van naar rijstwater gelijkende stoffen, en van deze eindelijk in ontwikkelde cholera; verder door de waarneming, dat de choleragevallen in den regel gedurende eenigen tijd, meerdere uren, niet zelden dagen, door diarrhoe waren voorafgegaan, en eindelijk door de waarneming, dat in dezelfde gezinnen, waarin één of meer personen aan cholera bezweken, men ook veeltijds andere aan diarrhoea zag lijden.

De getuigenis van de Drs. BREVET en VAN DEVENTER, de beide geneesheeren van het cholerahospitaal alhier in 1848 en 1849, was in hun rapport over 827 lijders omtrent dit punt de volgende (zie bijbl. tot G. Courant 1850 p. 136): »Bij de lijders die in het algide stadium kwamen, waren constant prodromi voorafgegaan zoo als men bij naauwkeurig ondervragen der lijders of van hunne betrekkingen vernam. Maar dat stadium werd door de lijders verzuimd of te ligt geteld, terwijl de afkeer, die vrij algemeen tegen het hospitaal bij de mindere klassen bestond, het voor de geneesheeren in de stad moeijelijk maakte

de lijders te bewegen, zich bij tijds daarheen te begeven."

Willen wij nu ook alle diarrhoeën, die tijdens eene cholera-epidemie voorkomen, niet noemen ligtere vormen van de cholera, zeker toch zullen wij die, welke de verdere ontwikkeling der ziekte zijn voorafgegaan, als zoodanig moeten beschouwen, en dan wordt het de vraag of de ziekte in die beginselen te stuiten is.

De ondervinding heeft geleerd, dat de diarrhoeën die in het algemeen de choleraepidemien vergezellen, bij eene doelmatige diëet en vooral door het tevens in de meeste gevallen aangewezen toedienen van geneesmiddelen, in het bijzonder van laudanum, spoedig in genezing overgingen.

Alhoewel wij hieruit gewis als rationeel moeten afleiden, dat de vroegtijdige behandeling van elke diarrhoe, in eene cholera-epidemie, en de maatregelen hierop gerigt, van het hoogste gewigt moeten gerekend worden, zoo behoeven wij ons echter omtrent dit punt op dit oogenblik reeds niet meer alleen op de rede te gronden, die de ondervinding nog zou kunnen logenstraffen, maar bezitten wij thans reeds die ondervinding in ruimê mate.

Ook deze ontleenen wij aan Engeland, waar men zich, op soortgelijke redeneeringen als de bovenstaande, maar zeker niet minder op de vroegere ondervinding, reeds in 1832 in Edimburg opgedaan, steunende, maatregelen getroffen, en in zeer vele plaatsen doorgevoerd heeft, gerigt op het doel: de spoedigst mogelijke geneeskundige behandeling van elke diarrhoe te verzekeren.

Wij zouden ook hier te uitvoerig moeten worden, wilden wij de resultaten van die maatregelen volledig mededeelen. Zij zijn te vinden in het straks genoemde rapport over de epidemische cholera van 1848 en 1849 en de appendices tot dit rapport A. en B., van de geneeskundige inspecteurs SUTHERLAND en GRAINGER, door wie de bedoelde maatregelen zijn in werking gebragt. Wij willen alleen de eindresultaten, in die rapporten vermeld, mededeelen, die uit deze maatregelen voortvloeiden: een groot aantal diarrhoeën, in verschillende graden, werd gevonden, waarvoor geene geneeskundige behandeling was ingeroepen, en waarbij de lijders volstrekt geen vermoeden van een dreigend gevaar hadden; verder werden waargenomen, eene voortgaande vermindering van de ontwikkelde ziektegevallen met eene schijnbare vermeerdering van de diarrhoe, eene stellige vermindering van het getal der aangetasten, eene stellige vermindering in de sterfte, soms een snel ophouden van de ziekte en altijd eene gestadige vermindering der epidemie.

Een ander punt, wat de geneeskundige behandeling van choleralijders betreft, en op de te nemen maatregelen betrekking heeft, is de vraag: of en in hoeverre de verpleging der zieken in cholerahospitalen, boven die aan de huizen der lijders de voorkeur zou verdienen. De meeningen daarover zijn zeer uiteenloopende; de ondervinding echter laat nog geenzins eene beslissende uitspraak toe. Wel zijn door enkelen in het voordeel van de verpleging in hospitalen statistieken als gronden aangevoerd, en geven deze gunstiger cijfers voor die verpleging aan, dan voor de verpleging aan de huizen, — (zie statistisch jaarboekje van het Ministerie van B. Zaken 1ste Jaarg. p. 93) — het is er echter ver van af, dat daarin wezenlijke gronden ter beslissing van het vraagstuk gevonden worden. Eene naauwkeurige beschouwing van het oorspronkelijke rapport der geneeskundigen zelve uit dat gesticht, waarover de statistiek loopt, het cholerahospitaal namelijk te Amsterdam, doet zien, dat die gunstiger cijfers zijn toe te schrijven aan het medetellen van 163 op de 827 lijders, die in een zoogenaamd stadium prodromorum zijn opgenomen (zie dit rapport bijbl. tot G. Courant 1850), terwijl de ongunstige verhouding der cijfers van de aan huis verpleegden bij het gemis aan de hiertoe van geneeskundigen geëischte opgaven omtrent de herstelden elken zekeren grondslag mist. In het verslag toch van de plaatselijke geneeskundige Commissie alhier wordt uitdrukkelijk op dit gemis van opgaven gewezen, en tevens het gebrekkige der bron van de door haar opgegeven cijfers medegedeeld: zijnde deze naast de opgaven van *eenige* geneeskundigen, de mededeelingen, welke zij van den burgerlijken stand en van de policie verkregen hebben. Die cijfers

omvatten dus de stellige opgaven omtrent alle de gestorvenen, maar slechts *zeer onvolledige* omtrent de herstelden.

Wij gelooven hieruit gerust den grondslag, dien men voor de beslissing der quaestie in ons land gebezigd heeft, geheel en al te moeten verwerpen, en wij worden daarmede teruggevoerd tot de rationele gronden, die vóór en tegen pleiten zullen.

Dat nu het vervoer van choleralijders vooral in een vergevorderd tijdperk, zoo door het verlies van tijd voor de geneeskundige behandeling, als door de afwisseling van temperatuur, door de buitengewone beweging bij het vervoer, nadeelig moet genoemd worden, is wel niet te betwijfelen; het moge echter nog eene bevestiging vinden in de ondervinding, dat niet zeldzaam de lijders in agone mortis en zelfs lijken in het hospitaal zijn aangekomen. Afgezien van nevenomstandigheden, zouden wij hieruit gewis geene argumenten voor de verpleging in hospitalen kunnen afleiden. Het mag echter aan de andere zijde niet ontkend worden, dat juist bij hen, die vooral door cholera worden aangetast, de huisselijke omstandigheden dikwijls van dien aard zijn, (zoo door opeenhooping van bewoning, als door gebrek aan geschikte ligging en verzorging), dat eene goede verpleging aan huis ondoenlijk of althans gebrekkig wordt.

Van deze gronden nu uitgaande, willen wij nagaan, welke uitvoerbare maatregelen tot wering of vermindering der cholera in ons land zouden kunnen genomen worden. Wanneer wij echter bedenken, dat wij ons van de algemeene oorzaak, welke aan de ziekte ten gronde zal liggen, nog volstrekt geene rekenschap kunnen geven, dan is het rationele besluit spoedig daaruit genomen, dat wij ook niet op goede gronden maatregelen kunnen beramen, om dien onbekenden vijand te bestrijden.

Alleen, wanneer men aan contagium als algemeene oorzaak van de verspreiding der ziekte gelooft, kunnen quarantaine maatregelen in aanmerking worden genomen. Ook van deze heeft men echter in den lateren tijd meer en meer afgezien, omdat zij, waar ook beproefd, de ziekte niet schijnen geweerd te hebben, maar vooral ook, omdat zij positief nadeelig waren aan andere algemeene belangen, en bovendien de kans opleverden van te schaden aan de personen, die er aan onderworpen werden. Ook wij willen dus die maatregelen, zoo lang ons de ondervinding haar stellig nut tot het weren der ziekte niet heeft doen blijken, en zoo lang in de inrigting der quarantaines niet zoodanige wijziging zal kunnen worden gebragt, dat hare nadeelen genoegzaam kunnen vermeden worden, niet verdedigen of aanbevelen.

Bij ons erkennen evenwel, dat de *mogelijkheid* van besmetting door cholerazieken en choleralijken niet kan worden geloochend, gebiedt naar onze meening de voorzigtigheid, dat zoodanige maatregelen, waaraan geene nadeelen voor algemeene belangen verbonden zijn, niet verzuimd worden.

Als zoodanig meenen wij, dat het eenig nut belooft, en alzoo verdient beproefd te worden, om 1°. waar mogelijk de eerst voorkomende ziektegevallen in de nog niet aangetaste plaatsen, en wel zoo lang als de ziektegevallen in die plaatsen enkele op zich zelve staande blijven, afgescheiden van de gezonde bewoners dier plaatsen, te doen verplegen. Het overbrengen van den zieke in een afgezonderd lokaal, of het uit de aangetaste woning verwijderen van de gezonden, voor zoo ver deze tot de verpleging van den zieke niet vereischt werden, zouden daartoe als middelen moeten strekken. Het eerste zou kunnen geschieden in plaatsen, waar geschikte lokalen tot verpleging van zieken voorhanden zijn, het laatste kon toegepast worden, waar die lokalen ontbraken, en voor zoo ver de mogelijkheid bestond de gezonden elders te doen huisvesten. Alhoewel nu bij de bestaande waarborgen van vrijheid voor de inwoners van ons land, dwang noch tot het eene noch tot het andere door ons kan worden uitgelokt, zullen de genoemde maatregelen ook zonder dien dwang niet zelden kunnen worden ten uitvoer gelegd. Het overbrengen van die eerste zieken namelijk, wanneer zij vreemdelingen zijn, (hetgeen juist volgens de waarneming het menigvuldigst zou zijn) zal weinig moeijelijkheden opleveren, terwijl het evacueren der gezonden vooral zou in aanmerking komen met betrekkin

tot de kinderen uit een aangetast gevestigd huisgezin, en te eer uitvoerbaar zou worden, doordien slechts gedurende een korten tijd de verzorging dier geëvacueerden in eenig daartoe bestemd lokaal of in andere niet aangetaste gezinnen zou vereischt worden.

Bij kracht van redenen van de deskundigen en van verlichte gemeentebesturen, die ernstig het middel zouden willen behartigen, en bij de noodige materiëele ondersteuning, zouden die maatregelen, meenen wij, in vele gevallen hare toepassing vinden. Het zou noodzakelijk zijn, dat de strekking van die maatregelen, liefst van wege het hooger gezag, tijdig aan de gemeentebesturen werd kenbaar gemaakt, en het hun werd aanbevolen, om ze te behartigen. Die uitnoodiging zou echter behooren te geschieden op eene wijze, waarin de zaak in haar waar daglicht werd gesteld, en geene noodelooze en verderfelijke vrees voor de ziekte en voor hare besmetting werd opgewekt en gevoed.

Met dezen maatregel zou tevens noodzakelijk moeten verbonden zijn, dat door de geneeskundigen, ter wier kennis de eerste choleragevallen komen, onverwijld daarvan aan het hoofd der gemeente, en waar geneeskundige autoriteiten bestaan, aan deze van die gevallen werd kennis gegeven.

Wat de hygièinische maatregelen betreft, die voortvloeijen uit onze waardeering van de straks genoemde medewerkende oorzaken tot de ziekte, moeten wij door het gemis aan kennis van genoeg bijzonderheden, omtrent de onderscheidene gemeenten, ons onthouden van aanwijzingen, omtrent hetgeen hier of elders in het bijzonder behoorde te worden verrigt, maar ons bepalen tot aanwijzingen in het algemeen. Het komt ons echter noodig voor, dat de aandacht dadelijk worde gevestigd op zoodanige plaatsen, waar de ondervinding der vroegere epidemiën, het bestaan van vele noodlottige medewerkende oorzaken door eene groote uitbreiding der ziekte heeft doen kennen. Op die plaatsen moet een behoorlijk onderzoek naar de sterfte aan cholera, in verband met dat der als oorzaken van die ziekte erkende omstandigheden, plaatselijke zoowel als persoonlijke, in een woord, naar den gezondheidstoestand dier plaatsen naauwkeurig in het werk gesteld worden.

Gaan wij die oorzaken van eene grootere uitbreiding der ziekte in het algemeen na, de opeenhooping in slechte woningen, de onreinheid in en buiten de huizen, het gebrek aan de voornaamste levensbehoeften, dan is het duidelijk, dat grondige verbetering in dit alles, wel niet in korten tijd zal kunnen worden aangebragt.

Het kan slechts nuttig zijn, al de maatregelen, zoo als de vereischte wettelijke regeling en politieverordeningen betreffende den publieken weg, het bouwen, het bevorderen der reinheid en verder de medewerking tot het oprigten van goede woningen, bad- en waschhuizen, het invoeren van een goed stelsel van watertoevoer, van afvoering der drekstoffen en andere groote ondernemingen van dien aard, nu met te meer aandrang aan te bevelen, en van alle zijden de ondernemingen, die een zoo gewigtig doel beoogen, te bevorderen. Voor het oogenblik is echter die grondige verbetering, op een ruimen schaal even onbereikbaar, als het verschaffen van alle levensbehoeften aan hen, die er gebrek aan hebben. Nogtans blijft ons, wanneer wij in het oog houden, hoe de overmaat van nadeelige invloeden vooral verderfelijk is, bij al de beperktheid van middelen, die nu ten dienste staan, nog zeer veel nuttigs te doen over; zoowel door vermindering van de straksgenoemde medewerkende oorzaken der ziekte, als door de zorg voor eene goede en tijdige geneeskundige behandeling van alle de door de epidemie aangetasten.

Onder de maatregelen, hiertoe strekkende, rekenen wij nu verder naast de straks genoemde:

2°. Eene bijzondere zorg van de plaatselijke politie voor de grootst mogelijke reinheid van den publieken weg, de opruiming van alle vuilnis uit de straten, stegen, gangen, stilstaande waters in de nabijheid van de bewoonde plaatsen.

3°. In grootere gemeenten, de oprigting van cholerahospitalen, en wel in uitgestrekte gemeenten, zoo als Amsterdam, Rotterdam, op verschillende punten der stad, terwijl daarenboven zal worden gezorgd, voor eene wijze van vervoer der zieken naar die lokalen, waarmede de nadeelen, hieraan verbon-

den, zoo gering mogelijk worden gemaakt. Het vervoer in goed ingerigte draagbedden verdient, naar ons inzien, hiertoe, waar in de vooroordeelen van het volk hiertegen geen bezwaren ondervonden worden, de voorkeur boven dat in de sleden, welke bij de laatste epidemie, bijv. in Amsterdam, gebezigd werden.

4°. Zorg voor het vroegtijdig begraven, binnen 36 uren, van de choleralijken, die spoedig in ontbinding overgaan.

5°. De evacuatie van de lijken binnen den kortst mogelijken tijd uit zoodanige woonkamers, waarin gezonden hun verblijf moeten houden, en in verband hiermede de aanwijzing van bewaarplaatsen voor die lijken, waar deze, zoo lang geene ontbinding bestaat, tot het tijdstip der begraving kunnen gedeponeerd blijven.

6°. De zorg voor een voldoend geneeskundig personeel; dus in plaatsen waar de ziekte zich hevig mogt uitbreiden, waar de woningen zeer verspreid liggen en waar tegelijkertijd op te weinig personen de zorg komt te rusten, om onmiddellijk alle gevraagde geneeskundige hulp te verstrekken: tijdelijk aanstelling van assistent-geneeskundigen benevens in uitgestrekte gemeenten, de daarstelling van meerdere dispensaria van geneesmiddelen.

Naast deze maatregelen die van het openpaar gezag moeten uitgaan, moet echter vooral de medewerking worden uitgelokt van de zijde der particulieren, eensdeels om de ten uitvoerlegging der maatregelen straks genoemd te bevorderen, anderdeels om zooveel mogelijk in de erkende gebreken aan de eerste levensbehoeften te voorzien, maar vooral om de [zoo gewenschte spoedige geneeskundige behandeling van alle de aangetasten te verzekeren.

Deze doeleinden kunnen naar onze meening voor een groot deel worden bereikt door eene goede inrigting van choleracommissiën.

Reeds dadelijk zouden deze ligchamen bijgestaan door de leden van de verschillende armbesturen en door de geneeskundigen, die van wege de gemeenten, de diaconien of andere armbesturen zijn aangesteld, en waar deze bestaan, door wijk- of buurtmeesters, zich in zeer korten tijd de behoorlijke kennis kunnen verschaffen van den toestand der armenbevolking der gemeente, of der wijken waarin zij zouden werkzaam zijn, en met die kennis toegerust, door nader onderzoek aan de huizen der armen de voornaamste gebreken en behoeften kunnen leeren kennen, en daarin ook voor een niet onaanzienlijk deel te gemoet komen.

De ondervinding heeft geleerd, dat de materiëele middelen, die eene zoodanige commissie zou noodig hebben, in ons land waar de liefdadigheid gaarne een nuttigen werkkring heeft, spoedig zijn bijeengebragt.

Zulke commissien zouden, waar zij te groote opeenhooping van bewoning in aangetaste gezinnen aantroffen, door de ondersteuning, die zij daartoe zouden verschaffen, kunnen bevorderen, dat de kinderen in andere niet aangetaste huisgezinnen werden verpleegd, of door haren zedelijken invloed er toe kunnen bijdragen dat de vervoerbare zieken uit zulke overvulde gezinnen, naar het hospitaal werden overgebragt. Zij zouden kunnen zorgen, dat de choleralijken zoo spoedig mogelijk werden overgebragt naar de straks genoemde lokalen.

De reinheid van woningen en personen zou door die commissien kunnen bevorderd worden door onderstand van reinigingsmiddelen, door in de armoedigste woningen de gangen, trappen, gootsteenen enz. te doen reiningen, de muren te laten witten (iets waaraan men in Engeland naar de ondervinding zoo groote waarde toekent) door de aangetaste woningen na afloop der ziektegevallen, zij het ook voor korten tijd, te doen ontruimen en schoon te maken enz. Zij zouden kunnen voorzien in eenige der dringendste behoeften aan linnengoed, kleedingstukken, dekking, bedstroo enz. en aan goed voedsel voor de herstellende zieken, en voor de niet aangetaste armen, die er gebrek aan hebben. Heerschende misbruiken, slechte dieet zouden eindelijk door haren invloed met kracht kunnen worden tegengegaan. Met een woord al wat hygiënische maatregelen betreft, zouden zulke commissien in een tijd van eene choleraepidemie zeker beter dan ooit, en welligt met groot voordeel voor de toekomst bij de armen kunnen doorvoeren. Tevens zouden zij eene krachtige bemiddeling kunnen worden om waar haar in den

regeling van den arbeidtijd in fabrieken nadeelen gebleken waren, deze gedurende de epidemie althans, door eenige voor te stellen wijzigingen te verminderen.

Doch bovenal zou langs dezen weg het gewigtigst beginsel kunnen worden doorgevoerd, om alle diarrhoeën in hare eerste beginselen tegen te gaan. Het huisbezoek bij de mingegoeden zou de kennis van die voorkomende gevallen kunnen verschaffen, en raadplegen wij de ondervinding hieromtrent in Engeland op zoo groote schaal opgedaan, zal geen tegenstand tegen zoodanige redelijke raadgevingen worden aangetroffen, maar van alle zijden, en vooral van die der armen de krachtigste medewerking tot het beoogde doel worden ondervonden. Onder behoorlijke geneeskundige leiding van die commissiën zou het aan hare leden voor de dringende gevallen kunnen worden opgedragen, om onmiddellijk de eerste noodige geneesmiddelen toe te dienen, maar tevens te zorgen voor eene verdere onverwijlde verpleging door deskundigen. Door een behoorlijk ondergeschikt personeel van wakers zouden zij kunnen zorgen voor goede oppassing der aan huis verpleegde choleralijders.

Deze uiteenzetting in hoofdtrekken van den werkkring dier commissiën achten wij hier voldoende. De bijzonderheden, hare organisatie betreffende, zijn afhankelijk van de plaatsen, waar zij zullen worden in werking gebragt; hare wijze van werking valt genoegzaam in het oog. Willen wij de practische gronden, voor hetgeen men van haar verwachten mag, men neme het verslag in handen over de werkzaamheden der commissie voor cholerazieken, welke in het jaar 1849 in Groningen is werkzaam geweest. Men leere daaruit wat een goede geest van zamenwerking, om den nood onzer medemenschen te lenigen, hunne smarten te verzachten, erger kwaad te voorkomen, en al wat nuttig is en goed te helpen bevorderen, in zulk een tijd vermag. Het voornaamste wat door ons als werkkring der cholera-commissiën is aangeduid, was het practische resultaat van hetgeen in Groningen beproefd is. Slechts in zoo ver kan de door ons voorgestelde werkkring als eene aanzienlijke uitbreiding beschouwd worden, dat de zorg voor de tijdige geneeskundige behandeling der diarrhoeën daaraan is toegevoegd. Die uitbreiding zal echter alleen eene vermeerdering van werkzaam personeel in die commissiën en de medewerking van meer geneeskundigen noodig maken; andere moeijelijkheden vloeijen echter daaruit, naar ons inzien, niet voort.

Ten slotte moeten wij in het belang van wetenschap en van toepassing voor de toekomst, er op aandringen dat voor eene volledige verzameling gezorgd worde van alle kennis, die de eerstkomende cholera-epidemie in ons land mogt kunnen opleveren. De kennis der bijzonderheden, de eerstvoorkomende gevallen in elke gemeente, eene volledige statistiek der cholerazieken, maar vooral der sterfgevallen, een naauwkeurig verslag van de resultaten der genomen maatregelen en van alle bevindingen, die omtrent de oorzaken der ziekte licht kunnen verspreiden, mogen hier voornamelijk genoemd worden, en aan de gemeentebesturen, zoowel als aan de geneeskundigen worden aanbevolen.

Zal nu dit alles, of het betere, zoodra en waar het noodig mogt blijken, tot stand gebragt worden? Wij betwijfelen het, tenzij van wege het hooger gezag daartoe de eerste aanstoot worde gegeven. De ondervinding van 1848 en 1849 leerde ons toch wat bij het gemis van zoodanigen aanstoot te verwachten staat. Werd deze echter thans niet gemist, leverde onze hooge regering het bewijs van ernstige belangstelling door pogingen harerzijds, wij zijn er zeker van, dat haar zedelijke invloed alleen reeds alle lagere besturen tot krachtsinspanning zou aansporen, en wij zouden dan gewis ook op de meest afdoende medewerking der welgezinde particulieren mogen rekenen. Welke dan ook de uitslag der gezamelijke pogingen zijn mogt, wij zouden kunnen berusten in het *fecimus quae potuimus;* zoo echter de ramp ons vaderland nu of later hevig trof, zonder naar ons beste weten beproefd te hebben, om haar tegen te gaan, wij zouden op ons het billijke verwijt van laakbare laauwheid laden.

J. P.

BOEKAANKONDIGING.

Het kind in zijne eerste levensjaren. Wenken voor ouders. Uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. Leiden D. DU MORTIER EN ZOON, 1853.

Welke vader of moeder, die hunne kinderen lief hebben, zou het onverschillig kunnen zijn, hoe zij opgroeijen; en wien, zoo hij er op nadenkt, ontgaat het, dat de opvoeding daar veel toe bijdraagt. Maar hoe die opvoeding in te rigten? Hoe anders, dan door de studie van anthropologie en hygiène, wier diepen zin en beteekenis men thans overal heeft leeren inzien. Het was een gelukkig denkbeeld en eene niet minder gelukkige keuze, waaraan wij dit voortreffelijk geschrift van den Amsterdamschen geneesheer ALLEBÉ verschuldigd zijn. Is het een genoegen op reis eenen bekende te ontmoeten en met hem over zaken te spreken, waarin beiden belang stellen, nog grooter genoegen is het, te ontdekken, dat men, in elkanders afzijn, elkander niet vreemd is geworden. Het boekje van den Heer ALLEBÉ is mij als uit het hart geschreven: en wanneer het mij geoorloofd is, mijn onderzoek en mijne ondervinding als vader en kinderdoctor aan te voeren, dan mogen zij strekken tot aanbeveling dezer wenken voor ouders aan allen, wien het gewigtig werk der opvoeding ter harte gaat. Echte humaniteit, smaak en stijl vereenigen zich, om het tot een regt onderhoudend volksboek te maken, en ik verheug mij er te mogen bijvoegen, dat het ook in dit opzigt de vergelijking met uitheemsche producten, en bepaaldelijk die van COMBE, niet behoeft te duchten. Jammer, dat onze taal buitenslands zoo weinig bekend is!

C. PRUYS VAN DER HOEVEN.

INGEZONDEN STUKKEN.

Voor eenige jaren ontving ik te Leiden een bezoek van Dr GUGGENBÜHL, en leerde hem kennen in zijn enthousiasme voor de onderneming, waaraan hij zich heeft toegewijd. Ten gevolge dezer kennismaking zond hij mij dezer dagen een exemplaar van zijn onlangs uitgegeven verslag (*Die Cretinen-Heil-Anstalt auf dem Abend-berg in der Schweiz*, Cant. Bern, von Dr. GUGGENBÜHL. Bern u. St. Gallen, HUBER EN COMP, 1853), met verzoek, mij bekend te maken met de resultaten, die men in ons vaderland verkregen heeft. Naardien zijne bemoeijingen zich niet bij het cretinisme bepalen, maar tevens tot het idiotisme uitstrekken, zoo wenschte ik de aandacht onzer psychiatren op dit verslag te vestigen, met verzoek, hetzij aan Dr. GUGGENBÜHL, hetzij aan mijzelven mede te deelen, de min of meer gunstige uitkomsten hunner pogingen, ter genezing of verbetering van den toestand der aan hunne zorg toevertrouwde idioten in het werk gesteld.

Het is mijn plan, in het Tijdschrift voor Hygiène, deze zaak meer uitvoerig te bespreken. Ik vergenoeg mij derhalve, voorloopig den wensch van vermelden geneesheer, aan onze vaderlandsche kunstgenooten, te hebben kenbaar gemaakt.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN.

Bij het weder verschijnen der Cholera-Asiatica in ons vaderland en bij de vele offers, die zij steeds, vooral in den paralytischen vorm geëischt heeft en nog eischt, acht ik het van mijnen pligt, de aandacht mijner kunstgenooten te vestigen op de, door mij in de jaren 1848 en 1849, vooral in het laatste, gevolgde wijze van behandeling dier ziekte, bijzonder in den bovengenoemden vorm, en welke methode ik kortelijk vermeld heb in het Repertorium (Jaarg. 1848—1849, bl. 279) en uitvoeriger bekend heb gemaakt in eene brochure, getiteld: *Over de besmettelijkheid en behandeling der Cholera-Asiatica.* Groningen, bij R. J. SCHIERBEEK, 1850. De heerlijke resultaten, welke ik van de, door mij gevolgde methode, zoowel in het hospitaal als in de burgerpraktijk gezien heb, dringen mij, mijne collega's te verzoeken en uit te noodigen, dezelfde behandeling te beproeven, hartelijk wenschende, dat zij er even veel nut van mogen zien, als ik er van gezien heb, en zoo doende het lijden van vele hunner patienten mogen verligten.

Groningen, 7 Sept. 1855. C. U. J. HUBER.

De Redactie door de plaatsing van het bovenstaande aan het verzoek van Dr. HUBER voldoende, herinnert hierbij, dat de hoofdzaak der bovenbedoelde methode van behandeling neêrkomt op inwikkeling der lijders in koude natte lakens gedurende 5 minuten, een of meer malen, waarna zij worden gewreven, tusschen drooge wollen dekens gelegd, en hen calomel in groote doses (60—100 grein in 48—60 uren) wordt toegediend.

RED.

BERIGTEN.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — De berigten betreffende den loop der *Cholera* buiten's lands bepalen zich niet meer tot dezelfde plaatsen als de vroeger gemelde. Te Kopenhagen zijn tot 5 Sept. 7453 aangetasten en 4041 overl. aangegeven; dus van 15 Aug. tot 5 Sept. nog 237 gevallen en 139 dooden; de in de laatste dagen voorgekomen gevallen kenmerken zich nog door bijzondere hevigheid. Niet minder heerscht zij in het overige Denemarken en in Noorwegen en Zweden (in Stokholm tot 31 Aug. 715 gev. en 273 d., in Christiania tot 2 Sept. 490 gev. en 304 d.)

Van Hamburg weten wij thans, dat tot 23 Augustus 139 cholera-gevallen waren voorgekomen en 85 overleden, terwijl in een later berigt zonder dagteekening 180 gevallen werden gemeld met $\frac{2}{3}$ overledenen. Daarin werd tevens opgemerkt, dat het gedeelte van Hamburg,

dat voor eenige jaren door brand verwoest is, en thans nieuw opgebouwd is met inachtneming van bijzondere voorzorgen tot het gezondmaken der woningen, nog vrij van de ziekte is, en hierbij herinnerd, dat bij de epidemie in 1848 in dat gedeelte betrekkelijk zeer weinige gevallen waren voorgekomen.

Van Berlijn is ons niets naders bekend. In Rusland blijft de ziekte in geringen graad in Petersburg; van Riga vernemen wij, uit een bijzondere brief, dat zij aldaar met hevigheid heerscht.

Uit Londen wordt in de Fransche geneeskundige bladen gemeld, dat er een 40tal geconstateerde gevallen waren voorgekomen.

Terwijl nadere berigten omtrent de ziekte in Rotterdam onder worden medegedeeld, mogen wij niet verzwijgen, dat alhier te Amsterdam in den loop dezer week een sterfgeval aan cholera officiëel is aangegeven, en een paar andere ons door collega's zijn medegedeeld [1]).

— Den 3 September is den Hoogleeraar C. B. TILANUS, ter gelegenheid zijner 25jarige ambtsvervulling, door zijne collega's in geneeskunde en natuurkundige wetenschappen, VROLIK, SURINGAR, MIQUEL, VAN GEUNS, MATTHES, V. BAUMHAUER en SCHNEEVOOGT, een prachtig bewerkte *oogspiegel* van HELMHOLTZ, door Epkens vervaardigd, aangeboden, en door 227 zijner voormalige en tegenwoordige leerlingen eene kostbare zilveren *vaas*, in klassieken stijl met groote zorg bewerkt. De vaas is met het deksel 30 Ned. duimen hoog en 22 breed. Om het deksel is een krans van eiken- en lauwerbladen, en er boven prijkt het beeld van Aesculapius. Op de vaas zelve bevinden zich drie schilden. Op het eerste is in gedreven zilver de bekende kunstplaat *Hippocrate refusant les dons d'Artaxerxe* afgebeeld. Het tweede, insgelijks in gedreven zilver, stelt de poort van het Binnen-gasthuis alhier voor. Beide schilden zijn met de uiterste kunstkeurigheid vervaardigd. Op het derde schild leest men het volgende:

CHRISTIANUS BERNHARDUS TILANUS *quinque lustra professoris munere functus, aetatem, quam Deus daturus est ut expleat feliciter, artem salutiferam factitando, docendo, promovendo beatus fortunatusque orant et obsecrant grati discipuli festum celebrantes diem III Septembris MDCCCLIII.*

Tevens heeft het Nederlandsch-Israëlitisch Armbestuur den Hoogleeraar, consulent-geneesheer dier gemeente, een gedachtenis in zilver toegezonden. — Verschillende commissiën en een groot aantal geneeskundigen betuigden den hooggeachten man dien dag verder hunne warme deelneming.

— Den 7 September heeft alhier eene vergadering van genees- en heelkundigen plaats gehad, waarbij voorgenomen is eerlang eene reunie van hen, die direct of indirect aan de klinische school alhier gestudeerd hebben, te houden; tot regeling daarvan is door hen eene commissie benoemd, aan welke overgelaten is het daartoe meest geschikte tijdstip te kiezen. — Naar wij vernemen heeft deze reeds als hare meening te kennen gegeven, dat bij het uitbreken van de cholera hier te lande, deze maand daarvoor niet geschikt moet geacht worden; zoodat de tijd van reunie later zal bepaald worden.

— Te Zevenbergen is tot plaatselijk geneesheer benoemd de Heer G. S. VAN DER PLAAT, Heel- en Vroedmeester te Oudorp.

— De prov. geneesk. Commissie te Haarlem heeft geëxamineerd en bevorderd tot stedelijk heelmeester den Heer F. S. ELDERS, tot stedelijk vroedmeester de H.H. A. A. SEIGNETTE en P. W. A. MEIJER, tot scheepsheelmeester den Heer W. SCHAKEL. (*Rep.*)

— Te Gouda is den 29 Augustus in den ouderdom van 82 jaren overleden de Heer D. FRANCKEN, Apotheker aldaar.

†ROTTERDAM, 9 Sept. — De *Cholera* neemt hier langzaam, doch geregeld toe; sedert ons vorig berigt (3 September) zijn er bij de plaatselijke commissie aangegeven 99 choleralijders, hetgeen te zamen met de vroegere opgegevenen, (namelijk van 22—31 Aug. 19, en van 31 Aug. tot 3 Sept. 36) uitmaakt 154 aangetasten. Aan het bureau van den burgerlijken stand zijn als aan de ziekte overleden aangegeven 119, uitmakende met de vroeger opgegevene (namelijk van 22—31 Aug. 18, en van 31 Aug. tot 3 Sept. 21) in 't geheel 158.

In het stedelijk ziekenhuis zijn nog opgenomen 31 en overleden 21 lijders. (Totaal 51 opgenomen en 32 overleden).

Nog steeds blijft de ziekte zich voornamelijk in het westelijke gedeelte der stad vertoonen. Van bijzondere maatregelen hebben wij niets te berigten: de aangifte der gevallen heeft thans op uitnoodiging van de plaatselijke commissie geregeld plaats.

— Gisteren werd hier het 25jarig bestaan der geneeskundige school plegtig gevierd. Verschillende hooge autoriteiten en collegien, een aanzienlijk aantal oudkweekelingen, en vele belangstellenden hadden zich hiertoe vereenigd in de Waalsche kerk. Dr. GROSHANS gaf als oudste der Lectoren in eene doorwrochte redevoering een overzigt van den toestand, waarin zich in vroegere tijden de opleiding van chirurgen, scheeps- en plattelands-geneesheeren hier te lande bevond, benevens een historisch verslag van de fata der in 1828 opgerigte school. Vervolgens wierd door Dr. GILTAY, namens de reunie van tegenwoordige en oud-kweekelingen, eene welsprekende feestrede gehouden. De plegtigheid wierd afgewisseld en besloten door muziek. — Het overige gedeelte van den middag werd besteed aan het bezigtigen der Rotterdamsche inrigtingen voor wetenschap en kunst. Des avonds wierd door de commissie van bestuur een diner gegeven in het lokaal Pax intrantibus. — Heden avond zullen zich de feestvierenden vereenigen tot een gemeenschappelijken maaltijd in de zalen van het Yachtclubgebouw.

---

[1]) De actualiteit van het onderwerp van het hoofdartikel in dit nommer, noopt de Redactie het in zijn geheel te plaatsen; onderscheidene wetenschappelijke mededeelingen en andere stukken moeten daardoor tot het volgende nommer blijven liggen.

†ASSEN. — In de Provinciale Drentsche en Asser Couranten van den 6 en 10 Augustus kwam een anoniem schrijven voor, waarin beweerd werd, dat op de lijst van geneeskunstoefenaren in de provincie Drenthe, de Heer H. P. KRULL, med. et art. obst. doct. te Gieten, als heelmeester voorkwam; dat hij als zoodanig in Mei 1852 zoude zijn toegelaten; dat men zich niet herinnert, dat de Heer KRULL een examen als heelmeester heeft afgelegd; en dat zelfs sommige leden der Prov. Geneesk. Commissie onkundig waren, en van een zoodanig afgelegd examen van den Heer KRULL en van eene acte van admissie. Het lag in den aard der zaak, bevatte dit schrijven waarheid, dat aan dergelijke onbeschaamde willekeur en knoeijerij paal en perk moest gesteld worden. Het is waar, dat de Heer KRULL op de lijst voorkomt als wettig erkend heelmeester; hoe hij dien graad gekregen heeft, wist men niet, terwijl niemand bij het openbaar zijn der examina van de Prov. Geneesk. Comm. zich herinnerde, dat de Heer KRULL of in Mei 1852, of na dien tijd een examen had afgelegd. De afdeeling Assen van de Maatsch. t. bev. der geneesk. meende deze zaak te moeten onderzoeken, en benoemde uit haar midden eene commissie tot advies en berigt. In de vergadering der afdeeling op den 24 Augustus j.l. bragt de commissie verslag uit, waaruit gebleken is, dat de Heer KRULL in Mei 1852 werkelijk een diploma als stedelijk heelmeester, geteekend door den Heer AMSHOFF, president, en den Heer PRUISSEN, secretaris der Geneesk. Comm. had ontvangen, en dat dit diploma door het gemeentebestuur van Gieten is geviseerd; dat, volgens eigene verklaring der Heeren HOFSTEDE KRULL, SCHÖNFELD en DIBBITS, overige leden der Prov. Geneesk. Comm., deze noch van een afgelegd examen, noch van eene acte van toelating iets afwisten. Men stemde met de speciale commissie in, om een adres aan H.H. Gedeputeerde Staten te rigten, ten einde dit ligchaam zich de zaak aantrekke, haar onderzoeke, en bij bevinding door eene openlijke verklaring haar en de gevolgen daarvan onschadelijk make. Wij laten hier afschrift van het adres in zijn geheel volgen:

Edel Groot Achtbare Heeren!

De ondergeteekenden geneeskundigen in de provincie Drenthe, leden van de afdeeling Assen der Nederlandsche Maatschappij tot bev. d. geneesk., hebben tot hunne groote verwondering in N°. 63 van de Prov. Drentsche Courant een artikel van een ongenoemde gelezen, waarin betwijfeld wordt, dat de Heer H. P. KRULL, med. et art. obst. doct. te Gieten, als heelmeester voorkomende op de lijst der bevoegde geneeskundigen in de prov. Drenthe voor den jare 1853 een diploma als *stedelijk heelmeester op wettige wijse* verkregen heeft. Eene commissie uit hun midden heeft daarna de zaak onderzocht, aan welke het na een naauwkeurig onderzoek is gebleken, dat werkelijk de Heer KRULL een diploma als *stedelijk heelmeester* bezit, onderteekend door de Heeren AMSHOFF en PRUISSEN, president en secretaris der prov. geneesk. commissie, en geviseerd door het gemeentebestuur van Gieten;

dat er *geen examen* door den Heer H. P. KRULL als *stedelijk heelmeester* in Mei 1852 is afgelegd, de eenige weg volgens de bestaande besluiten op het geneeskundig toevoorzigt, om dien graad te verkrijgen;

ja, dat zelfs de overige leden der geneesk. comm., de H. H. DIBBITS, HOFSTEDE KRULL en SCHÖNFELD, ten eenenmale onkundig zijn gebleven van de handeling van den president en secretaris der commissie, verklarende dat niet alleen Dr. H. P. KRULL *geen examen heeft afgelegd*, maar er zelfs in de vergadering van Mei 1852 over hem nimmer is gesproken.

Met diepe verontwaardiging hebben de ondergeteekenden het resultaat van het onderzoek hunner commissie vernomen. Tot heden hadden zij nimmer geloof durven slaan aan de geruchten, die, zoo zij waarheid behelzen, een onuitwischbaren smet op het karakter van den president en secretaris der geneeskundige commissie werpen, maar hoe wordt thans hun geloof aan de regtvaardigheid van hen geschokt, nu zij het durven wagen, in een tijd, waarin de heilzame vruchten van publiciteit alomme geplukt worden, de schreeuwendste onregtvaardigheid te begaan, en zonder zich om een eenig medelid hunner commissie te bekreunen, aan iemand een diploma overhandigen, die de stiefzoon van een hunner, van den president, is.

Met den meesten eerbied wenden zich de ondergeteekenden tot UEd. Groot Achtbaren, met de bede, dat het UEd. Groot Achtbaren moge behagen, aan zulk een onbeschaamden willekeur paal en perk te stellen, en door eene openlijke verklaring de gevolgen van een onwettig verkregen diploma onschadelijk te maken.

(*geteekend*:) Dr. J. HEPPENER, Dr. U. J. HUBER, Dr. J. VAN DER SCHEER, Dr. B. W. VAN DE SANDE SLAT, Dr. D. COHEN, Dr. W. HESSELINK, Dr. J. H. DAMMAN DE WITT, Dr. H. HAZEWINKEL, Chir. C. F. GAERTHÉ, Dr. P. L. DE BOER.

Bekend met den geest, die het collegie van Gedeputeerde Staten bezielt, houden wij ons overtuigd, dat dit ligchaam aan deze geruchtmakende zaak de noodige gevolgen zal geven.

BIBLIOGRAPHIE.

Baudens: Mémoire sur les solutions de continuité de la rotule, description d'un appareil nouveau curatif pour le traitement des fractures transversales. Paris, 1853, Germer-Baillière. 2¼ feuill.

J. Quissac: Des abus des bains de mer, de leur danger, des cas où ils conviennent. Paris, 1853, J. B. Baillière. fr. 2,50.

A. A. Verneuil: Le système veineux (anatomie et physiologie). Thèse. Paris, 1853, Germer-Baillière. fr. 3.50.

L. Dufours: Récherches sur quelques maladies des fileuses de soie. Montpellier, 1853, Grollier. 2 feuill.

Kirschleger: Des eaux gazeuses alcalines de Soultzmatt. Paris, 1853, J. B. Baillière. 17¼ feuill.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 17 SEPTEMBER 1853. 38

KLINIEK.

GEVAL VAN SECTIO CAESAREA.

MEDEGEDEELD DOOR A. HAMER,
Heel- en Vroedmeester te Ommerschans,
Geneesheer der Kolonie.

In de maand Februarij jl. genoodzaakt geweest zijnde bovengenoemde operatie te verrigten, meen ik, zoowel wegens haren gunstigen afloop voor moeder en kind, als wegens eenige voor de kunst belangrijke bijzonderheden, die haar volgden, mijne kunstbroeders geen ondienst te doen, haar eenigzins breedvoerig mede te deelen.

V. VLIET, oud 30 jaren, geboren te Amsterdam, leed in hare kindsheid aan rachitis, en was 6 jaren oud, alvorens zij het volkomen gebruik harer onderste ledematen had; sedert dien tijd genoot zij echter eene ongestoorde gezondheid. Den 15den Jan. 1853 werd zij wegens hoogst zwangeren toestand in het hospitaal te Ommerschans opgenomen, en den 2den Februarij daaropvolgende des morgens circa 11 ure namen de dolores ad partum een aanvang. Bij het verloskundig onderzoek, door den Heer P. V. AERNSBERGEN, Med. Stud., bewerkstelligd, bleek het ostium uteri niet genoeg ontsloten te zijn om eene juiste diagnosis te maken, de arbeid ging zeer langzaam voort, en de weeën hadden niet dan na lange tusschenpoozen plaats. Des avonds volgden de dolores spoediger op elkander, het ostium uteri werd ontsloten, de vocht-blaas vormde zich en men kon door haar henen den funiculus umbilicalis benevens eene hand voelen; met groote moeite echter was het hoofd met den vingertop te bereiken, hetwelk ter linkerzijde op den rand der bovenste engte stond. De diagnosis was kruinligging 1ste soort met scheeven stand van het hoofd, welke scheeve positie door de weeën en het niet indringen des hoofds vermeerderd werd, en alzoo nederdaling van hand en navelstreng ten gevolge had. Ten acht ure braken de vliezen, de stand van het hoofd bleef dezelfde, en daar de weeën na het afvloeijen van het liquor amnios zeer zwak begonnen te worden en eindelijk geheel ophielden, besloot ik, na een door mij ingesteld onderzoek, dat alles bevestigde, het geen door den Heer P. V. AERENSBERGEN was herkend, tot de versie. Ofschoon ik bij mijn onderzoek het promontorium met den vingertop gemakkelijk konde bereiken, en ik dus vernaauwing der conjugata vermoedde, meende ik echter, dat zij niet van dien aard was om de keering in den weg te staan.

Deze derhalve willende beproeven, bleek de dwarsche middellijn der apertura pelvis inferior zóo vernaauwd te zijn, dat de hand niet dan met de grootste moeite en hevige pijn voor de barende konde binnen dringen, en toen werd het niet kunnen indringen des hoofds ten duidelijkste opgehelderd, daar de conjugata aperturae pelvis superioris slechts 2½ duim in afmeting had. Er bleef dus geen ander hulpmiddel der kunst over, dan de sectio caesarea te ondernemen, om zoo mogelijk moeder en kind aan eenen anders gewissen dood te onttrekken. Twee kunstbroeders, de Heeren MEYERINK en TE WECHEL, geneesheeren te Dedemsvaart, door mij ter adsistentie uitgenoodigd, bevestigden door hun onderzoek mijne bevinding, waarna tot de operatie werd besloten, die te meer eenen gunstigen afloop deed hopen, daar het kind levend en de vrouw door geene verdere pogingen der kunst was afgemat. Na het appliceren van een clysma, en het ledigen der blaas door den catheter werd

de kunstbewerking des avonds om 11½ ure, langs de linea alba verrigt. Na de klieving van den buikwand had bij het openen der baarmoeder het voor het welslagen der operatie min gunstig toeval plaats, dat de placenta aan haren voorsten wand was vastgehecht; het mes drong alzoo noodwendig in deze, en deed een hevige haemorrhagie ontstaan. De placenta werd nu doorgesneden, en de gemaakte opening op den wijsvinger der linkerhand met eene geknopte bistourie zoo verre verwijd als noodig was ter doorlating van het kind. Het wegnemen van het kind, dat de hierboven vermelde positie had, en der placenta zelve gelukte in weinige seconden, waarop eene zeer gunstige contractie van den uterus volgde, die terstond een einde aan de haemorrhagie maakte.

Gedurende de operatie bleef de vrouw zeer kalm en het bloedverlies had geenen merkbaren invloed op haar uitgeoefend; na onderling beraad was er geen chloroforme aangewend, uit vrees, dat de anaesthesie, bij voorkomende haemorrhagie, mogelijk de contractie van den uterus zoude verhinderen. Bovendien was gebrek aan ondervinding over de uitwerking van dit middel in dergelijke operaties voor ons beweegreden genoeg om het achterwege te laten.

Het kind, zijnde van het mannelijk geslacht, gaf weinig teekenen van leven, doch door de terstond aangewende middelen der kunst, was de ademhaling spoedig in den normalen toestand gebragt. De wond werd door de sutura nodosa vereenigd, en verder volgens de regelen der kunst verbonden.

3 Februarij. De lijderes was bij de morgenvisite nog in eenen gerusten slaap, zoo als ook de nacht kalm was doorgebragt, en langs de vagina had zich niet meer bloed ontlast, dan na eene gewone verlossing.

Bij het ontwaken klaagde zij over eenige pijn in de regio hypogastrica, er werd eene emulsio amygd. dulc. en overigens streng diëet voorgeschreven.

Des avonds was de pijn aanmerkelijk toegenomen, en scheen hare oorzaak te hebben in drukking van de door urine uitgezette blaas tegen den uterus, want na het ledigen van de blaas door den catheter nam de pijn terstond af; gedurende den nacht moest dit tot twee maal toe herhaald worden, en had hetzelfde gevolg.

4 Februarij 's morgens. De buik was eenigzins opgezet, bij de betasting pijnlijk, de pols versneld, doch matig ontwikkeld, de huidwarmte niet toegenomen, de tong behoorlijk vochtig.

Voorschrift: dezelfde emulsio en een clysma emoll., daar er nog geene darmontlasting heeft plaats gehad.

Des avonds klaagde de lijderes over meerdere pijn en benaauwdheid, het meteorismus was toegenomen, de pols snel en minder ontwikkeld, de tong droog; de kraamzuivering ging tot dusverre geregeld; de urien-ophooping vereischte telkens de applicatie van den catheter, en wijl er op het vorige clysma geene sedes gevolgd waren, werd dit herhaald; de emulsio amygd. werd nagelaten, en slechts alle ¼ uur een stukje ijs tot lessching van den dorst toegediend.

5 Februarij 's morgens. De nacht was zeer onrustig geweest; de lijderes was afgemat door singultus; er had braking van eene groene, bittere en met witte vlokken vermengde stof plaats, de buik was aanmerkelijk in omvang toegenomen, de pols klein en zeer snel, de tong droog, rood, zonder beslag; het clysma was zonder uitwerking gebleven.

Voorschrift: Een clysma emoll. c. oleo ricini; overigens werd inwendig niets dan nu en dan een stukje ijs toegediend, waarnaar de lijderes wegens den hevigen dorst zeer gretig was.

's Namiddags kreeg haar toestand een hopeloos aanzien; de buik zette zich tot berstens toe tympanitisch op, waarbij pat. bijna aanhoudend braakte, en eene waterige, op faeces gelijkende stof uitwierp; als het braken voor een oogenblik naliet, werd zij door afmattende en hevige pijn verwekkenden singultus gekweld; de pols was zeer klein en ontelbaar snel, de extremiteiten waren koud, het gelaat toonde groote afmatting en onrust; in de regio epigastrica verhief zich eene allerhevigste pijn, de minste aanraking van den buik konde niet verdragen worden, de lochia lieten na.

Door het aanhoudend braken en de steeds

toenemende uitzetting van den buikwand, waren de aangelegde ligaturen en hechtpleisters ontoereikende om de wondlippen langer bij elkander te houden; de drie onderste ligaturen scheurden dan ook geheel uit, zoodat de wondlippen van elkander weken, waartusschen de zeer sterk opgezette uterus te voorschijn kwam. Ik appliceerde 20 hirudines op de meest pijnlijke plaats, waarna compressen met ijskoud water werden aangewend; de nabloeding was niettegenstaande deze aangebragte koude aanmerkelijk; vervolgens trachtte ik de van een gewekene wondlippen zoo veel mogelijk door hechtpleister-strooken bij elkander te brengen; overigens ging ik voort met het inwendig toedienen van ijs. Daar het vorige clysma weder zonder werking was gebleven, en overtuigd zijnde, dat zonder darmontlasting alle mijne pogingen om de vrouw te behouden vruchteloos konden geacht worden en ze welligt belet werd, door het gedrukt worden van het rectum tegen de symphysis sacro-iliaca door de sterk uitgezette baarmoeder, beproefde ik deze veronderstelde beklemming door het volgende uit den weg te ruimen. Ik voerde eene elastieke buis, ter dikte van een pink, met alle voorzigtigheid langs het rectum tot boven de linea innominata in de hoogte, hetgeen met veel moeite gepaard ging, doch eindelijk gelukte, waarop zich terstond veel darmgaz door de buis met een sissend geluid ontlastte; ik liet haar vervolgens in deze positie door een helper vasthouden, en appliceerde door haar een clysma, waarop ik ze weder wegnam. Verrassend was hiervan de uitwerking, binnen het uur volgde er eene ruime darmontlasting, met veel gazontwikkeling vergezeld; dit bragt de lijderes eene groote verligting aan, de pijn nam langzamerhand af, het braken hield op en de buik werd aanmerkelijk ontspannen. Des avonds scheef ik ¼ grein acetas morphicus voor, ten einde de patiente, die zeer afgemat was, eenen gerusten nacht te verschaffen.

6 Februarij 's morgens. De lijderes bevindt zich vrij wel, zij heeft een verkwikkenden slaap genoten, de buik is tamelijk slap, de pols matig ontwikkeld, de huidwarmte normaal, de tong vochtig en zuiver, de dorst gering; voorzigtigheidshalve werd haar nog niets dan nu en dan een stukje ijs toegediend.

's Namiddags onderzocht ik de wond en bevond, dat de den vorigen dag aangelegde kleefpleisters ontoereikende waren, om de wondlippen genoegzaam bij elkander te houden; ik meende dus, ten einde adhaesie te bewerken, om op nieuw de bloedige hechting, en wel de gepende, om verdere inscheuring te voorkomen, te moeten aanwenden; doch vreezende, hierdoor nieuwe ontsteking op te wekken, bedacht ik het volgende:

De voor de hechting gereed gemaakte houten pennetjes, werden aan het eene uiteinde van eene strook hechtpleister, (ter breedte van 2 duim en ter lengte van ruim 2 ned. palm) zoo verre ingerold, als ter bevestiging noodig was; aan elk pennetje werden nu drie sterke zijde draden vastgemaakt, een in het midden en de andere aan de uiteinden; op deze wijze werden er vier strooken gereed gemaakt, voor elke zijde der wond twee; de hechtpleisters werden van de regio lumbalis af rondom den buikwand aangelegd, zoodanig, dat het einde, waarin het pennetje gerold was, op ½ duim afstand van de wondlip kwam te liggen; de aan de pennetjes bevestigde draden werden nu van weerszijden zoo sterk aangetrokken, als noodig was om de wondlippen in aanraking te brengen, en hierna door een strik bevestigd. Deze (om mij zoo uit te drukken) onbloedige gepende hechting had behalve dat zij zonder pijn aangelegd was, dit voordeel, dat zij èn den buikwand gelijkmatig uitrekte èn tevens door de drukking der pennetjes de wondlippen hoofdzakelijk in de diepte in aanraking gebragt werden, om alzoo de granulatie van den bodem der wond af te bevorderen. Daarenboven konde deze hechting zoo lang als noodig was aangelegd blijven, en na goedvinden hernieuwd worden. Zij heeft dan ook zoo volkomen aan het doel beantwoord, dat ik niet aarzel haar in dergelijke omstandigheden aan te bevelen.

7 Februarij 's morgens. De patiente heeft eenen rustigen nacht gehad; er heeft zich

door de vagina een bloed-coagulum ter grootte eener vuist ontlast; de buik is slap en onpijnlijk, de huid in eene zachte transpiratie, de borsten zijn opgezet en bevatten zog, er bestaat lust tot voedsel.

Voorschrift: een mixt. gummosa; tot voeding werd nu en dan een lepel kippensoep toegediend.

In den loop van den dag had er van zelf darm- en urineontlasting plaats, zoodat thans alle verrigtingen tot den normalen toestand terugkeerden.

Van dien dag af nam de kraamvrouw dagelijks in beterschap toe, de zogafscheiding werd voorzigtigheidshalve nog eenige dagen door het kunstmatig ledigen der borsten onderhouden, en binnen zes weken was de vrouw geheel hersteld, en had daarenboven het geluk zich in het bezit van een gezond en sterk kind te mogen verheugen.

Ik heb hier slechts nog dit bij te voegen, dat ik mij verpligt reken nogmaals mijnen hartelijken dank langs dezen weg te betuigen aan de Heeren MEYERINK en TER WECHEL, zoo wel voor de bereidwilligheid en spoed die zij op mijne uitnoodiging aan den dag hebben gelegd, als, voor de bekwame hulp, waarmede zij mij bij deze belangrijke operatie hebben ter zijde gestaan.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OPMERKINGEN OMTRENT HET UNGUENTUM AUTENRIETHII Ph. N. — Bij het doorbladeren der Pharm. Neêrl. trok de bereiding van tartarus emeticus-zalf mijne aandacht. Het kwam mij namelijk waarschijnlijk voor, dat dit praeparaat, uit gepoederden tartarus emeticus en reuzel (1 d. op 6 deelen), dikwijls werkeloos moest blijven, ingeval dat tartras kalico-stibiatus niet oploste in vetten. Ik sloeg al de mij ten dienste staande handboeken na, BERZELIUS, GRAHAM, PEREIRA, PELOUZE ET FREMY, WITTSTEIN, SCHLOSSBERGER, ORFILA, TROUSSEAU ET PIDOUX, doch nergens vond ik uitsluitsel omtrent de oplosbaarheid of onoplosbaarheid van tart. emet. in vetten. Ik heb dus zelf proeven daaromtrent gedaan en gevonden, dat tart. emet. noch in reuzel, noch in zoete amandelolie, noch in terpentijnolie oplost. (Ik heb ook terpentijnolie onderzocht, omdat sommigen bij de bereiding van ung. Autenr. ook terpentijnolie gebruiken.) Ik heb ten dien einde fijn gepoederden tart. emet. met reuzel vermengd, 1 d. op 10 d., heb dit gedurende eenigen tijd laten koken en, onder aanhoudend gesmolten houden der massa, het onopgeloste poeder laten bezinken; een gedeelte der bovendrijvende vloeistof werd onderzocht; hydrosulphas antimonicus verwekte hierin geene kleursverandering, door looizuur werd de vloeistof eenigzins troebel; het bleek niet, dat dit troebel worden onafhankelijk was van de vermenging van de waterige solutie met het vet, maar er zonk geen praecipitaat uit neêr. Voorts kookte ik den tartarus emet. 1 d. met 10 d. zoete amandelolie, liet dit mengsel gedurende vier dagen staan, terwijl ik het nu en dan schudde, daarop filtreerde ik de vloeistof, schudde deze gedurende een half uur met gedestilleerd water, welk water natuurlijk al den tart. emet. moest oplossen, welke misschien in de olie was vervat. Dit water werd gedecanteerd, vertoonde evenwel noch op zwavelzuur, noch op hydrosulphas ammoniae, noch op looizuur reactie, de olie zelf, waarop ik ook reageerde, vertoonde evenmin een spoor van antimonium reactie. Hetzelfde resultaat leverde de in dezelfde verhouding met tart. emet. gekookte terpentijnolie.

Dus is de tart. emet. in de zalf onopgelost, en daar onopgeloste stoffen niet kunnen werken, zoo moet deze zalf alleen werken, wanneer de perspiratie der huid genoeg waterdeelen oplevert, om een natuurlijk oplosmiddel te vormen. Als dus de huid zeer droog is, gelijk somtijds bij zeer levendige ontstekingen het geval is, moet deze zalf werkeloos blijven. Iedereen, die deze zalf heeft gebruikt, heeft waarschijnlijk ook reeds waargenomen, dat dit middel werkelijk somtijds zijne diensten weigert; als men oplet, zal men zien, dat het juist in genoemde gevallen plaats grijpt. Op grond hiervan meen ik dit praeparaat als minder doelmatig te moeten beschouwen; eene kleine wijziging daarin heft alle genoemde nadeelen op. Ik zoude het volgende voorschrift wenschen aan te prijzen: ℞ Tartratis stibico-kalici part. unam, solve aq. destill. fervid. part. decem, sevi ovilli depurati partes viginti, subige in mortario lapideo calefacto, donec nulla aqua supernatat. Semper recens paretur, nec paratum prostet. — Ik verkies het vastere schapenvet boven den reuzel, omdat anders de massa te week wordt. De zalf moet telkens versch bereid worden, omdat het water verdampt en de tart. emet. dan toch onopgelost is.

De waarneming van JULES GUÉRIN (*Gazette médicale de Paris* 44. 1851), dat in het 3de stadium van arthrocace gewoonlijk geene werking van deze zalf wordt gezien, vindt na het gezegde zijne verklaring in de droogte der huid, die gewoonlijk met vergevorderde gewrichtsontstekingen gepaard gaat. In elk geval is de werking van de zalf, zoo als ik ze hier voorsla, minder van toevallige omstandigheden afhankelijk, dan bij die van de Ph. Neêrl.

Leiden, 4 Sept. 1853. Dr. LEONIDES VAN PRAAG.

BETEEKENIS DER BIJNIEREN VOLGENS STANNIUS. — Den invloed nagaande, die jaargetij en leeftijd op verschillende weefsels en organen uitoefenen, kwam STANNIUS tot zeer belangrijke resultaten. Voor het oogenblik bepalen wij ons tot de mededeeling van het volgende. Hij vond namelijk, dat in sommige visschen de voor de kiembereidende geslachtsorganen bestemde zenuwen, met hare ganglienkogels in eene bestendige of bij tusschenpozen plaats grijpende vernieuwing verkeeren. Hij merkte verder op, dat de voor die zenuwen bestemde ganglienkogels zich deels in met bloedligchaampjes gevulde zakjes, maar grootendeels toch in de door hem reeds vroeger als bijnieren beschreven organen dier visschen ontwikkelen; terwijl eindelijk die bijnieren zelf tijdelijk ontstaande en weêr ondergaande gewrochten bleken te zijn. Die nasporingen verder voortgezet leerden, dat bij vele visschen nesten van ganglienkogels zich ontwikkelen in de bloedligchaampjes-houdende zakjes van eene met de nieren zamenhangende bijzondere bloedvaatklier. Deze bloedvaatklier strekt zich b. v. bij de steur van den kop tot aan de staart uit en in haar ingehuld ligt de streng van den sympathicus en tevens ligchamen, die met de bijnier overeenkomen. Bij een rog erkende men in die klier lymphatische blaasjes, welke vaatlissen bevatteden, en de bakermat waren van de ganglienligchaampjes van den Sympathicus. Bij een schaapsfoetus zag men zoowel de ontwikkeling van ganglienligchaampjes, als ook de vorming van met de REMAK'sche vezels of met de contractiele vezelcellen van KÖLLIKER overeenstemmende kernvezels binnen bijzondere klierachtige gewrochten, welke ter zijde van de wervelkolom zich uitstrekten en zamensmolten met de bijnieren, welke eveneens de bakermat van sympathische elementen bleken te zijn. Bij een menschenfoetus van zeven maanden eindelijk, vindt men aan de intercostaaladeren hangende blaasjes, waarin talrijke, aan de KÖLLIKER'S vezelcellen beantwoordende, vezels besloten lagen; in de bijnieren werden de door ECKER beschrevene zakjes gezien, waarin ronde blaasjes zaamgepakt waren, welke eene met een ganglienligchaampje overeenkomende massa, benevens een groote kern en een kernligchaampje bevatteden. Het onderzoek van de bijnieren van eenen 52jarigen man leerde het volgende. Er kwamen dikke sympathische strengen uit te voorschijn, er waren, behalve veel detritus en eene menigte te nietgaande unipolare ganglienligchaampjes, nesten van de door ECKER beschrevene zakjes, en daarnaast in eene meer heldere stof gelegende normale ganglienligchaampjes, REMAK'sche vezels en smalle zenuwbuizen in bevat.

Wanneer op andere tijden die ECKER'sche zakjes met hunne blaasjes en ganglienligchaampjes in de bijnieren ontbreken, en daarbij te gelijker tijd slechts weinige zenuwen worden aangetroffen, dan mag men wel aannemen, dat de bijnieren transitoire gewochten zijn.

Dergelijke transitoire vormingen zijn aan andere organen toegevoegd, welke laatste in de zich oplossende bestanddeelen der eerste het blasteem vinden, waaruit zij zich herstellen. Tot die klasse van transitoire gewrochten behoort, om van vele andere, die STANNIUS opsomt, niet te spreken, de chorda dorsalis en vermoedelijk ook de thymus en thyreoidea.

BIJDRAGE TOT HET AL OF NIET VOORKOMEN VAN SUIKER IN DE URINE; AANWEZIGHEID VAN ALBUMEN BIJ GENARCOTISEERDEN. — Bij de ook in ons Weekblad (II n°. 2, III n°. 7) vermelde mededeelingen, omtrent het voorkomen van suiker in de urine bij lijden van de centraalorganen des zenuwstelsels en ten gevolge van het gebruik van sommige metaalbereidingen, mogen wij niet nalaten, opmerkzaam te maken (wat wij reeds eerder wenschten gedaan te hebben) op eenige door W. ROBERTSON, apotheker van het ziekenhuis te Rotterdam, in het werk gestelde proeven. (Zie HAAXMAN, *Tijdschr. voor Wetensch. Pharmacie*, Maart 1853). Uit die proefnemingen blijkt, dat ROBERTSON, niettegenstaande het in acht nemen van al de door REYNOSO aangegeven voorzorgen, in tegenspraak met dezen, geen suiker vond in de urine eener epileptica, noch in die eener aan eclampsia lijdende hysterica, evenmin als dit vroeger gelukt was aan MICHEA en ook aan ons, bij het onderzoek der urine van eenige patiënten aan epilepsia en ander zenuwlijden, met het volgens FEHLING bereide proefvocht. (GRIESINGER *Archiv*. VII, p. 70.) Omtrent de met de noodige uitvoerigheid in de bijdrage van ROBERTSON toegelichte methoden van reactie op suiker, treden wij hier in geene bijzonderheden; alleen zij gezegd, dat hij onder anderen gebruikt maakte van een volgens DONALDSON bereid proefvocht, bestaande uit gecrystalliseerd natron en bijtende kali van elks 5 gr., crem. tart. 6 gr., sulph. cupri crystall. 4 gr. met 32 gr. water.

Het beweren, dat de urine na het gebruik van arsenicum en eenige andere metaalbereidingen suiker zou bevatten, vond ROBERTSON bij eenen lijder, aan wien liq. Fowleri en bij eene andere, aan welke nitr. argenti werd toegediend, evenmin bevestigd.

Naar aanleiding van het wederom door REYNOSO beweerde aanwezig zijn van suiker in de urine na inademing van aether en chloroform, onderzocht ROBERTSON zoo naauwkeurig mogelijk, bij acht met deze stoffen genarcotiseerde lijders de urine, doch in alle die gevallen was de uitkomst geheel negatief. Opmerkelijk is het echter, dat hij bij die gelegenheid het *vaak aanwezig zijn van albumen in de urine van genarcotiseerden* ontdekte. In vijf der acht gevallen (bij drie der vier met chloroform en twee der vier met aether genarcotiseerde lijders) bevatte de urine meer of minder albumen. Ook met het oog op het zamen voorkomen van eclampsie en albuminurie, verdient dit onderzoek allezins verder te worden uitgebreid. Daartoe moge deze mededeeling menigen lezer opwekken; de reactie op albumen toch staat althans niet aan die onzekerheden bloot, welke het voorkomen van suiker reeds herhaalde malen hebben doen beweren en weer tegenspreken. Echter ook voor het albumen schijnen enkele opgaven nog nadere uitbreiding en bevestiging te behoeven. Zoo bijv. herinneren wij ons herhaalde malen te vergeefs met acid. nitric.

en koking op albumen gereageerd te hebben in de urine van eenen lijder, die wegens paralysis vesicae etc. langen tijd achtereen vrij groote doses Tr. cantharidum gebruikte, en toch vindt men de canthariden overal genoemd, als aanleiding gevende tot albumen in de urine en bepaaldelijk afgeraden bij morb. Bright. Welligt met zeer veel regt, wanneer ons geval slechts eene uitzondering is op den regel, wat wij echter niet als uitgemaakt durven aannemen. Z.

STUIPEN BIJ ZWANGERE EN BARENDE VROUWEN. — Uit eene reeks van gedurende vele jaren in de kliniek van de Hoogleeraren KLEIN, BARTSCH en OPPOLZER waargenomene gevallen van convulsiën bij zwangere of barende vrouwen, verkreeg Dr. BRAUN te Weenen eenige resultaten, die hij in het *Wien. med. Wochenschr.* uitvoerig mededeelt. Onder 24,000 zwangere of barende vrouwen, kwamen 52 gevallen van convulsiën voor, waarvan 2 maal de oorzaak in hysterie, 4 maal in habituële epilepsie, 1 maal in capillaire apoplexie, 1 maal in inademing van kooldampen en 44 maal in uraemische intoxicatie bij m. Brightii moest gezocht worden, zoodat de laatste de veelvuldigste was. Hysterie en epilepsie hadden noch op de zwangerschap en de baring, noch op het leven van den foetus eenigen nadeeligen invloed: zij waren nooit met m. Brightii gecombineerd, zoodat ook vezelstofcylinders en groote hoeveelheden eiwit in de urine van hystericae en epilepticae nooit voorkwamen. Primaire hersenziekte, bijv. apoplexie, meningitis enz., zijn hoogst zelden de oorzaken van convulsiën; komen zij echter gelijktijdig met m. Brightii voor, zoo zijn zij het gevolg, niet de oorzaak der stuipen. Alle vormen van stuipen met hare verschillende oorzaken komen ook buiten de zwangerschap, en (behalve de hysterische) ook bij mannen voor. De schrijver houdt de stase van het aderlijk bloed in de nieren door de drukking van de vergrootte baarmoeder in de meer gespannen buikbekleedselen, alsmede den aard van het bloed bij gravidae voor de meest gewigtige oorzaken van m. Brightii in de zwangerschap, en verklaart het tot stand komen van de stuipen, volgens de bekende stelling van FRERICHS, uit de ontleding van het ureum in koolzure ammonia in het bloed. De eclampsie of uraemische convulsiën staan in geen direct verband met de weeën of de baring. De albuminurie kan niet het gevolg van de door de stuipen veroorzaakte stoornissen zijn, daar zij dagen, zelfs weken lang de uraemische convulsiën voorafgaat, en bij de overige vormen van stuipen, o.a. bij epilepsie, hysterie enz. in den regel niet voorkomt. Wanneer de aanvallen der eclampsie gedurende de zwangerschap ophouden, zoo blijft de albuminurie voortduren, houden zij echter na den partus op, zoo verdwijnt de albuminurie na eenige dagen, wanneer de geringste graden van m. Brightii aanwezig waren, doch blijft bij het 2de en 3de stadium dezer ziekte langer bestaan. Tot het verdwijnen van dit verschijnsel draagt de vermindering van den omvang der baarmoeder na den partus het meeste bij. M. Brightii (zonder stuipen) geneest gedurende de graviditeit niet, na de baring meest binnen zeer korten tijd. Bij elke eclampsie, wanneer zij niet haren grond heeft in hysterie, epilepsie, primaire hersenziekten en vergiftigingen, wordt albuminurie waargenomen. Epilepticae kunnen echter ook gelijktijdig aan m. Brightii gaan lijden, en dan eiwit met de urine uitscheiden. Wanneer de uraemische convulsiën zich dikwerf herhalen, sterft de foetus ten gevolge van de schadelijke inwerking van het met koolzure ammonia bezwangerd bloed; door den mechanischen invloed van hysterische, epileptische of van hersenziekte afhangende stuipen, geraakt het leven der vrucht niet in gevaar. Men vindt na eclampsie bij de sectie veelvuldiger oedema en anaemie der hersenen, dan hyperaemie en consecutive apoplexie. De reflexgevoeligheid is gedurende elken eclamptischen aanval geheel opgeheven; in de tusschenpozen echter, in weerwil van lang voortdurende bewusteloosheid, meestal zeer verhoogd. De nadeelen van aderlatingen bij eclampsie, door KIWISCH, LITZMANN, SADGWICK, BLOT en KING waargenomen, vond ook B. bevestigd. Inademing van chloroform, in 1847 en 1848 door SIMPSON en CHANNING het eerst met goed gevolg aangewend, is het meest geschikte middel, om de uraemische convulsiën zoowel gedurende de zwangerschap als bij de baring en in het kraambed te doen verminderen en ophouden. Van de diuretica zijn tot het bestrijden der uraemie en der Brightsche ziekte acidum benzoïcum, citricum, tartaricum het meest gepast. De kunstmatige opwekking en bespoediging der baring vermindert de uit de convulsiën voor de moeder en de vrucht voortspruitende gevaren; de doelmatigste methode, om deze kunstbewerkingen te verrigten, is de tamponade der scheede door middel van een werktuig uit Caoutchouk, BRAUN'S *colpeurynter*, (zie Weekbl. 2de Jaargang, pag. 44).

VERSLAGEN.

AFDEELING LEYDEN DER MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING DER GENEESKUNST.

Vergadering van 20 Aug. — Na het toonen van eenige patholog. anat. praeparaten, zoo als een *scheef vernaauwd bekken* door Prof. SIMON THOMAS; een *gefractureerd collum femoris* door Dr. TERLAAG en eene *carcinomateuse baarmoeder* door Dr. SCHRANT, werd het grootste gedeelte van den avond gewijd aan een verloskundig onderwerp. Prof. SIMON THOMAS deelde namelijk een geval mede van *retentio placentae*, waaromtrent zijn raad was ingeroepen. (De bijzonderheden van dezen casus zullen meer uitgebreid in dit blad worden vermeld). Naar aanleiding van zijn verhaal verzocht spreker van de aanwezige medeleden te mogen vernemen, welke gelijksoortige gevallen hun zijn voorgekomen, hoe zij gehandeld hebben en wat de resultaten geweest zijn. Hem zelven was nog geen dergelijk geval voorgekomen, waarschijnlijk door dat hij een bepaald voorstander is van de active methode bij het terugblijven der placenta. In de praktijk van andere

verloskundigen en met hen had hij echter enkele gevallen van langdurige retentio placentae waargenomen, onder anderen één van volkomen terugblijven der secundinae gedurende 17 dagen, na partus immaturus (einde der 6de maand) met Dr. TERLAAG en een ander van gedeeltelijk terugblijven der placenta met den Hr. PESKENS.

Het eerst aangehaalde geval werd hierop door Dr. TERLAAG in zijne bijzonderheden medegedeeld. Het betrof eene gezonde multipara, die in de 6de maand verloste van een kind, dat weldra stierf. Eerst 6 uren na de baring riep de vroedvrouw, wegens het terugblijven der secundinae, zijne hulp in. Hij vond het ostium uteri naauwelijks voor den vinger toegankelijk, doch daar de vrouw overigens wel was, raadde hij eene expectatieve behandeling aan. De vrouw bleef wel en verliet na eenige dagen het bed, terwijl alleen in de eerste dagen eenig bloederig serum en kleine stukjes coagulum waren ontlast. Van den 12den tot den 16den dag werden er poeders met sec. cornut. voorgeschreven, waarop zich bloedvloeijing vertoonde en de baarmoedermond zich begon te verwijden. Koude fomenten op den buik en infus. sec. corn. dr. ij ad. col. unc. iv. Nadat hiervan 2 lepels gebruikt waren, gelukte het de placenta te verwijderen, welke bloedledig en in elkander geperst bleek te zijn en geen spoor van ontbinding vertoonde. De vrouw herstelde volkomen. Bij dezelfde vrouw nam Dr. TERLAAG nog eens hetzelfde geval waar. Zij was weder ontijdig, omstreeks de 6de maand, bevallen en de placenta bleef vastgehecht. De lochia waren spaarzaam; overigens geen ziekelijke verschijnselen vóor den 10den dag, toen er bloeding outstond, die langzamerhand toenam. Den 12den dag meer bloedverlies en pijn. Inf. secale corn. Hierna werd het mogelijk om met den vinger door het tot dusverre gesloten ostium tot de placenta door te dringen, die weder zamengedrukt en bloedledig bleek te zijn en geen stank verspreidde. De vrouw herstelde spoedig.

Het geval, dat Prof. S. THOMAS met den Hr. PESKENS had waargenomen, kwam voor bij eene gezonde vrouw, die zeer voorspoedig van haar 2de kind verlost was. De secundinae werden ontlast, behalve een gedeelte der placenta, dat terugbleef en innig met den baarmoederwand vereenigd bleek te zijn. Op den 3den dag kreeg de vrouw eene ligte koorts, op den 5den ontstond eene matige bloedvloeijing, waarna de Hr. P. niet zonder vrij groote inspanning een gedeelte van het teruggebleven placentairweefsel wegnam en de bloeding ophield. Secale cornutum gedurende 2 dagen. Den 8sten dag op nieuw haemorrhagie. Alsnu zag Prof. THOMAS de lijderes voor het eerst. Zij was zeer anaemisch. Na wegname van eenig coagulum uit de vagina, bleek het ostium ext. nog ruim geopend en het ostium int. voor twee vingers toegankelijk te zijn, zoodat met weinig moeite nog een vrij groot stuk placentaweefsel kon weggenomen worden. De haemorrhagie keerde niet terug. Op den 9den en 10den dag bleef de vrouw vrij wel, op den 11den ontstond koorts en weldra volgden duidelijke verschijnselen van phlebitis puerperalis, aan welke ziekte de vrouw op den 16den dag bezweek. De lijkopening werd niet toegestaan.

De Hr. VAN RHIJN VAN LEIJDERDORP deelde hierop mede, dat hem twee gevallen van retentio placentae waren voorgekomen. Het eerste betrof eene gezonde sterke vrouw, die voorspoedig van een gezond en voldragen kind verlost werd. De secundinae bleven echter terug en de baarmoeder bleef uitgezet. Daar de gezondheidstoestand der vrouw niets te wenschen overliet, besloot men de uitdrijving der nageboorte aan de natuur over te laten. Er werd geene stoornis hoegenaamd waargenomen en na 8 dagen werd met een weinig pijn de nageboorte ontlast. De vrouw baarde sedert nog verscheidene kinderen.

Het tweede geval kwam voor bij eene vrouw van een zwak en teeder gestel, die vrij gelukkig van een uiterst zwakkelijk en niet voldragen (bijna 7 maands) kind beviel, hetgeen na eenigen tijd overleed. Er deden zich geene zamentrekkingen der baarmoeder voor en de nageboorte kon niet verwijderd worden, wegens het kermen der zeer gevoelige vrouw bij de minste poging daartoe. Men liet de uitdrijving weder aan de natuur over. De vrouw kreeg na een paar dagen koorts, de lochia werden zeer stinkend. Antiseptische kuur. Zuiverende inspuitingen. Zogafscheiding ontstond er niet en de vrouw herstelde langzaam, na geruimen tijd zwak te zijn geweest, zonder dat er een spoor van placenta ontlast was geworden. Eenige jaren later stierf zij aan tering.

Dr. VAN PRAAG senior voegde hierbij 4 hem voorgekomen gevallen. Het eerste werd in 1825 waargenomen. Eene gezonde 35jarige vrouw, vroeger van 3 voldragene levende kinderen voorspoedig verlost, beviel later 4 malen achtereen in de 7de of 8ste maand. De 3 eerste kinderen stierven hierbij kort na de geboorte; het 4de kwam dood ter wereld. De placenta bleef terug en was met geene mogelijkheid door normale hulp te halen. Men liet de zaak aan de natuur over. Injecties van laauw water in de vagina; clysmata; decoct. alb. cum. ac. muriat. Na den 7den dag werden allengskens stukken van de placenta ontlast of met de hand uit de vagina gehaald, die zich in putriden toestand bevonden. Dit hield aan tot den 12den dag, als wanneer de vrouw geheel koortsvrij werd en met natuurlijke lochia langzaam herstelde.

Het 2de geval vond plaats in 1835. Eene 40jarige gezonde dame, was elf jaren vroeger door eene vroedvrouw natuurlijk verlost. Ook deze laatste verlossing had een natuurlijk beloop; doch de placenta bleef achter, de lochia waren stinkend, de vrouw febriciteerde en was, uit te ver gedreven kieschheid, tot geene manuale hulp van een vroedmeester te bewegen. Op den 6den dag werd spreker geraadpleegd. Hij raadde het doen van verdere pogingen tot extractie af. Injecties ex dec. malv. met chlore, clysm. emoll, dec. alb. cum. ac. muriat. Den 11den dag ontstond onverwachts pijn, de vrouw werd flaauw, en men vond de placenta in het bed, welke een verschrikkelijken stank verspreidde. De vrouw herstelde hierna buitengewoon snel.

Een 3de geval dateert van 1837. Bij eene 26jarige

gezonde vrouw, die natuurlijk verlost was geworden, bleef de placenta 5 dagen achter. De funiculus umb. was afwezig; het ostium zeer rekbaar, geen fluxus noch pijn werden waargenomen. Met eenige moeite werd de placenta, die er gezond uitzag en geen stank verspreidde, door middel der hand afgehaald.

Eindelijk kwam een 4de geval in 1840 voor. De 36jarige vrouw, die lang aan rheumatismus had geleden, was eenige malen natuurlijk verlost. De laatste verlossing verliep wat trager; de placenta bleef terug. Spreker zag haar op den 16den dag. Zij had koorts, stinkende lochia, pijnlijken buik, heete vagina en was hoogst gevoelig voor het inbrengen van den vinger. Verzachtende injecties en clysmata. Hirudines op den buik. Calomel cum laudano inwendig, 4 dagen later overleed de patiënte, waarschijnlijk aan phlebitis uterina.

Dr. JUNIUS voegde hierbij een geval uit zijne praktijk, waargenomen bij eene gezonde hoewel niet sterke primipara. Van het begin der baring tot aan de geboorte van het kind verliepen, niettegenstaande onophoudelijk krachtige weeën, 30 uren. Hierna bleef de uterus werkeloos, en toen spreker de placenta met de hand wilde verwijderen, bleek zulks niet wel doenlijk, door de sluiting van het ostium. Men wachtte nog 48 uren, waarna de vrouw over ligte krampachtige pijnen begon te klagen, zonder dat evenwel het ostium zich verwijdde. Na de toediening van 3 gr. opium, gedurende de 2 volgende dagen ontstond er in den avond van den 4den dag eene ligte bloeding ex utero, doch zonder merkbare verwijding van het ostium. Ten 11 ure des avonds werd een inf. sec. cornut. dr. ij. ad. col. u. vij met bijvoeging van Tra. cinnam. dr. iij voorgeschreven en alle uur een lepel toegediend, waarna den volgenden morgen ten 6 ure de placenta werd uitgedreven en uit de vagina weggenomen. Hierop hield de bloeding allengskens op en ving de zogafscheiding aan; de lochia waren zeer stinkend. Overigens verliep het kraambed geregeld.

Eindelijk deelde Prof. THOMAS nog met een enkel woord twee gevallen mede, te Nieuweveen bij dezelfde vrouw waargenomen. De eerste maal bleef de placenta na de geboorte van een voldragen kind terug; de vrouw verzette zich tegen de kunstmatige wegneming. De lochia waren aanvankelijk zeer spaarzaam en werden later zeer stinkende; de vrouw begon te klagen over koude rillingen en een groot gevoel van zwakte; zij vermagerde sterk, doch ontstekingsverschijnselen werden niet waargenomen. Onder eene roborerende behandeling werd na 4 maanden genezing verkregen, zonder dat iets ontlast was geworden, dat naar placenta weefsel zweemde. Na hare herstelling werd de vrouw spoedig weder zwanger, de zwangerschap verliep ongestoord, de partus was normaal, maar de secundinae bleven op nieuw terug en daar de vrouw zich nog sterker dan vroeger tegen het kunstmatig verwijderen der nageboorte verzette, moest men de zaak weder aan de natuur overlaten, die zich echter nu minder goed dan de eerste maal redde. Spoedig ontstond febris puerperalis en de lijderes bezweek na weinige dagen.

Bij de discussiën, die de mededeeling van deze gevallen volgden, bleek het, dat de aanwezige leden over het algemeen de voorkeur gaven aan eene actieve methode kort na de baring.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering van 29 Augustus. — Namens de commissie voor anatomie en physiologie, droeg Dr. J. ZEEMAN een rapport voor over de dierlijke warmte, naar aanleiding, vooral der in den laatsten tijd daaromtrent in het werk gestelde of openbaar gemaakte onderzoekingen, die niet enkel en alleen op physiologisch, maar ook op pathologisch, diagnostisch en therapeutisch gebied vallen. (BÄRENSPRUNG, G. VON LIEBIG, FRÖLICH en LICHTENFELS, DAMROSCH, JOCHMANN, TRAUBE).

Aanvangende met eene schets van de ontwikkeling der dierlijke warmte, in het bijzonder met het oog op de plaats waar die geschiedt, bragt spreker, na het verloren gaan der dierlijke warmte te hebben aangeroerd, de waarneming er van door den arts en vervolgens de temperatuursgewaarwording der personen zelve ter sprake, en ging vervolgens over tot de beschouwing der dierlijke warmte in hare physiologische wijzigingen, onder verschillende, zoowel van het individu als van de buitenwereld afhankelijke omstandigheden, terwijl hij de pathologische wijzigingen voor latere gelegenheid zich voorbehield. Aan het eind van dit rapport meende spreker, als ten deele bewezen, ten deele hoogstwaarschijnlijk te mogen stellen: dat de dagelijksche gang der warmte met haar rijzen en dalen bij den gezonden mensch onder gewone omstandigheden afhankelijk is 1°. van de stootsgewijze vermeerderde productie van warmte, die het gevolg is van het gebruik van voedsel; 2°. van de wijziging in het verlies van warmte, die het gevolg is van de atmosphaerische temperatuur. Het dierlijk ligchaam volgt in eene zekere mate en op eenigen afstand de temperatuurwisselingen zijner omgeving. 3°. De dagelijksche gang der warmte is typisch, d. i. regelmatig, — niet *per se*, zoo als BÄRENSPRUNG schijnt te willen, maar als effect van bepaalde, in eene zekere orde elkander opvolgende oorzaken. Verandert die volgorde der oorzaken, dan verandert ook de gang van het verschijnsel.

Wat de dierlijke warmte van den gezonden mensch in het algemeen betreft, meent spreker te mogen aannemen, 1°. dat zij is eene constante, althans binnen zeer enge grenzen beperkte, grootheid; 2°. dat zij onafhankelijk is van leeftijd en geslacht *per se*, wijl de voor den leeftijd, door BÄRENSPRUNG aangegeven verschillen, gedeeltelijk aan de methode van meting te wijten schijnen, en overigens vallen binnen de grenzen, binnen welke de dagelijksche gang der warmte schommelt en uit dezelfde oorzaken als deze te verklaren zijn; 3°. dat de dierlijke warmte niet is het gevolg der respiratie stricto sensu of der gazwisseling in de longen (waarbij integendeel warmte verloren gaat), maar dat zij, even als de respiratie zelve, het gevolg is van de stofwisseling in het parenchym der organen; als zoodanig gaat

zij hand aan hand met de voeding, vergezelt de spierwerking en hoogstwaarschijnlijk ook de functie der zenuwen; 4°. dat de circulatie het middel is, waardoor de warmte gelijkmatig door het ligchaam, dat overigens de warmte zeer slecht geleidt, verspreid wordt.

Uit het gezegde komt men voorts tot het besluit, dat 5°. even als voor het geheele ligchaam, zoo ook voor elk deel de graad van eigenwarmte het resultaat zal zijn *a*) van de productie daar te plaatse of van de stofwisseling, *b*) van de mededeeling en verspreiding door de circulatie, *c*) van de afkoeling naar buiten. Het nopens de plaatselijke warmte gezegde, geldt natuurlijk ook voor het gevoel van hitte en koude, dat in tegenspraak met BÄRENSPRUNG niet louter subjectief is, maar even als elke andere zintuigelijke gewaarwording in den regel door indrukken van buiten, zelden door oorzaken binnen ons ligchaam bepaald wordt. Het nopens de plaatselijke warmte gezegde geldt ook voor de waarneming door den arts, en wel in dubbelen zin, wanneer hij zijne eigene hand als thermometer gebruikt. Zonder dit middel van temperatuursbepaling gering of overbodig te achten, zijn toch in de praktijk alleen met het pasgenoemde instrument voor het vervolg verdere waarnemingen van wetenschappelijke waarde te verkrijgen.

Hierop volgde eenige discussie, waaraan Prof. SCHNEEVOOGT en Dr. LEHMANN deel namen, en waarbij de eerste als ooggetuige een en ander nopens TRAUBE, diens kliniek en zijne thermometrische waarneming, mededeelde.

Daarna bragt Dr. V. D. VOORT, de rapporteur der commissie voor epidemiologie, het gewone maandelijksche verslag uit, waaruit bleek, dat de constitutio epidemica in de afgeloopen maand Julij zuiver gastrisch was: de meest voorkomende ziekten waren toen gastrosen met of zonder koorts, polycholiën, bilieuse diarrhoeën en cholerines. Voorts waren intermitterende koortsen nog vrij talrijk voor dit jaargetijde, en bleven de complicatiën steeds gastrisch. Rheumatische aandoeningen der gewrichten en bronchiaalcatarrhen, zoowel bij kinderen als volwassenen, waren niet zeldzaam. Catarrhus intestinorum werd dikwijls waargenomen. Het aantal zieken was in het algemeen niet groot; onder de sterfgevallen kwam $\frac{1}{7}$ bij ziekten der luchtwegen voor.

Daarop droeg Dr. V. CAPELLE, namens de commissie voor speciele pathologie en therapie, een rapport voor tot onderwerp hebbende, de kinesitherapie, waaromtrent wij hier in geen bijzonderheden treden, daar het in een volgend nommer zal opgenomen worden.

Ten slotte deelde Prof. SCHNEEVOOGT het een en ander over het Diakonessen-Heil-Anstalt te Berlijn mede.

BOEKAANKONDIGING.

Wenken omtrent de te volgen levenswijze bij het heerschen der Cholera, gegeven door Prof. K. PFEUFER, voor onzen landaard bewerkt en met aanteekeningen voorzien door A. M. BALLOT, Med Dr. te Rotterdam, Otto Petri. 1853.

Bij het dreigen en uitbreken eener cholera-epidemie zal het beschaafde publiek aan hunnen arts de allezints natuurlijke vraag rigten, of en wat zij kunnen en moeten doen om zichzelve voor het gevaar te vrijwaren. Hetzij nu de geneeskundige zich tot eene mondelinge beantwoording dier vragen meent te moeten bepalen, hetzij dat hij het raadzaam acht daarmeê niet te volstaan, maar eenigen raad in geschrifte den niet al te zeer bekommerden in handen te geven, in elk geval durven wij onzen collega's de lezing der aan het hoofd dezer genoemde wenken, in gemoede aanbevelen.

Zij zijn *helder gedacht*, *omvatten de gewone levenswijze in zijn geheel*, zonder in uitvoerige details of in ongepaste bijbeschouwingen af te dwalen, dat schaden zou aan de *bondige kortheid*, die bij zulk eene gelegenheid het beste doel treft. De schrijver gaat uit van deze twee feiten: 1°. dat de eigenlijke cholera steeds, hetzij kort of lang, door diarrhoe wordt voorafgegaan, en ten tweede, dat de diarrhoe, mits van den beginne of doelmatig behandeld, bijna altijd genezen kan worden. De gevolgtrekking ligt voor oogen. De hoofdinhoud van het werk betreft dus het voorkomen van diarrhoe; daarop volgen kort aangegeven de maatregelen, welke men nemen moet bij het bekomen van diarrhoe en in de derde plaats verwijlt men bij de behandeling van een choleragеval. Nadat PFEUFER aldus voldaan heeft aan het verlangen, der voor zich zelven bekommerden en voor zich zelve raad vragende, eindigt hij met in hoofdtrekken over de verzorging der armen zijnen op erkende ervaring steunenden raad mede te deelen. Hij rigt dus zeer menschkundig de aandacht van de meer beschaafden, die misschien al te zeer op hun zelve gevestigd was, op het lot dat hunne arme medeburgers dreigt, en doet ten beste dier laatste de menschenliefde zachtkens aan voet winnen en plaats innemen naast de zorg voor zich zelve, waardoor de meeste in den beginne alleen gedreven worden.

Aan de om pasgenoemde redenen zoo zeer uitstekende wenken van PFEUFER kunnen wij bijna onverdeeld onzen bijval schenken. Slechts enkele punten zonderen wij daarvan uit; welligt heeft een ander geneeskundige nog andere bedenkingen, een reden te meer waarom hij het boekje voor hij het den leek aanbeveelt, zelf eerst zal doorloopen.

Dr. BALLOT verdient onzen dank, dat hij door deze vertaling juist van pas de wenken van PFEUFER ook hier te lande nuttig doet zijn. Wij zouden gaarne daarom min streelende aanmerkingen op zijne noten terughouden, doch hopende en vertrouwende, dat van het boekje binnen kort eene nieuwe oplage noodig zal zijn aarzelen wij niet die hier uit te spreken.

De noten zijn op zichzelve beschouwd zeker zeer goed, maar de eigenschappen, die naar onze boven uitgedrukte meening het werk van PFEUFER kenmerken en het ons als uitstekend doen roemen, ontbreken er aan; ten deele zijn de noten overbodig en dragen blijken van eene eenzijdige vooringenomenheid in meer dan één opzigt; voor een ander deel hadden zij in den text moeten worden opgenomen waar het hoofdzaken geldt, zoo b. v. de betere classificatie enz. der voedingsmid-

delen, of waar het louter plaatselijke opmerkingen zijn onder aan den text moeten toegevoegd zijn. Doch deze onze opmerkingen op den vorm mogen slechts dienen ten bewijze, dat wij met belangstellende aandacht deze wenken gevolgd zijn en doen niets te kort aan de groote verdiensten van het werkje noch aan die van den vertaler, die met zooveel loffelijken spoed gevolg gaf aan een gelukkig denkbeeld. Het werkje vinde de ruimste verspreiding! Dr. J. Z.

BERIGTEN.

AMSTERDAM. — Terwijl de *Cholera* in dit najaar slechts op eenige plaatsen met hevigheid woedt, vertoont zij zich echter thans in een buitengewoon groote uitgestrektheid. Terwijl zijn aan de eene zijde zich in ENGELAND (New-Castle tot 12 Sept. 190 gevallen en 76 dooden) vertoond heeft, en in DENEMARKEN (te Kopenhagen van 5—11 Sept. nog 32 gev. en 17 †, totaal 7475 gev. en 4058 †), in NOORWEGEN (te Christiania van 2—9 Sept. 566 gev. en 358 †, totaal 1056 gev. en 662 †), in ZWEDEN (te Stokholm van 31 Aug. tot 7 Sept. 908 gev. en 563 †, totaal 1623 gev. en 836 †), in PRUISSEN (Berlijn van 30 Aug. tot 13 Sept. 344 gev. en 193 †, totaal 410 gev. en 239 †), even als in RUSLAND en POLEN voortdurend als epidemie heerscht, wordt thans ook van het voorkomen van Cholera in Weenen gewaagd, om niet van BESSARABIE te spreken.

Te Londen werden wel gedurende de laatste 10 weken telkens 6 à 8 gevallen van overlijden aan cholera gemeld, maar in de laatste opgave van den Registrar-General tot 10 Sept. loopende wordt opgemerkt, dat dit getal niet veel grooter is dan in de overeenkomstige weken van vorige jaren.

In ons land bepaalt zich de ziekte als epidemie niet meer tot Rotterdam en omstreken. Verscheidene nieuwe gevallen zijn hier te Amsterdam, sedert het berigt in de vorige week gegeven, bekend geworden; het juiste getal is bij gemis aan officiële opgave nog niet bekend. Overigens zijn hier voorloopige maatregelen, die veel goeds belooven, genomen. Op autorisatie van het Stedelijk Bestuur heeft zich eene Centrale Cholera-Commissie gevormd, bestaande uit de Plaatselijke Geneeskundige Commissie, een lid der Provinciale Geneeskundige Commissie, een Regent der beide gasthuizen, den hoofd-commissaris van Politie, en den Bureau-Chef aan den Burgerlijken Stand. De werkkring van deze Commissie strekt zich uit tot hetgeen bij het uitbreken der ziekte aan maatregelen van ziekenverpleging en van doeltreffende gezondheidsleer zal gevorderd worden.

Tot dit doel is door haar het vormen van zes subcommissien voorbereid, welke zullen bestaan uit de Buurt-Commissarissen in de verschillende wijken, zes tot twaalf andere ingezetenen en een behoorlijk aantal geneeskundigen. Het hoofddoel dezer subcommissien is dagelijksch huisbezoek der mingegoeden ten einde hunne behoeften te leeren kennen en door onderstand daarin zooveel mogelijk te voorzien, door reiniging, verbeterd voedsel en tevens ten einde vooral voor tijdige geneeskundige behandeling in de voorboden der ziekte zorg te dragen. Ten einde hierin volledig te voorzien zal de Cholera-Commissie zoodra noodig een beroep op de liefdadigheid der ingezetenen doen.

Alle Geneeskundigen zijn bij circulaire uitgenoodigd tot medewerking of als lid der commissien, of door zich beschikbaar te stellen op zekere uren van den dag. Het getal Stads-Doctoren wordt verdubbeld; het Cholera-Hospitaal is tegen heden avond (17 Sept.) in gereedheid. Al de Apothekers zijn op bepaalde voorwaarden uitgenoodigd tot het, kosteloos voor behoeftige lijders, gereedmaken der recepten door eenig M. Doct. voorgeschreven. (Wij berigten met genoegen, dat nog geen der H.H. Apothekers bezwaar heeft gevonden aan die uitnoodiging te voldoen).

De van de geneeskundigen gevraagde opgaven over Choleralijders kunnen wij wegens plaatsgebrek in dit Nummer niet opnemen.

— Z. M. heeft den Off. v. Gez. 2de kl. J. BURGHARD op pensioen gesteld.

ROTTERDAM. — Bij het verder uitbreiden der epidemie zijn hier door de autoriteit verscheidene doelmatige maatregelen genomen, onder anderen het instellen van een Cholerabureau waarbij benoemd zijn de Drs. FUHRI, BALLOT en ECKER, elk met eene toelage van ƒ 200 's maands. Den 15den is nog door den raad eene Chelora-Commissie benoemd en een krediet van ƒ 3000 ad hoc verleend.

— 17 September. Sedert ons vorig berigt zijn aan het bureau van den burgerlijken stand van 10 tot 16 September aangegeven 195 aan Cholera overledenen, hetgeen met de vroeger opgegevene een totaal uitmaakt van 353. Van 10 tot 15 September zijn aangegeven aan de plaatselijke commissie 280 lijders en 125 aan de ziekte overleden. In het stedelijk ziekenhuis zijn nog opgenomen 40 en overleden 20 lijders.

Men ziet hieruit, dat even als uit het vorige berigt bleek verscheidene sterfgevallen niet aan de commissie zijn opgegeven.

'S GRAVENHAGE. — Nadat in de eerste week der maand Augustus 2 gevallen van Cholera waren voorgekomen, die in herstelling eindigden, is op den 1 Sept. de eerste persoon aan die ziekte overleden. Vervolgens zijn op 7, 10, 11 en 12 Sept. dagelijks een en gisteren 2 personen aan Cholera overleden.

SCHIEDAM 15 Sept. — Den 6den Sept. is hier een eerste cholerageval, dat spoedig doodelijk afliep waargenomen; daarop volgden eenige twijfelachtige gevallen, tot er den 11den weder drie gevallen voorkwamen en de volgende dagen nog 4. De grootste helft van het aantal der lijders is reeds overleden. Opmerkelijk is, dat de eerste gevallen weder voorkwamen bij vreemdelingen, doch juist bij lieden, die van plaatsen kwamen, waar volstrekt geene cholera heerscht, uit Noord-Braband en Zeeland namelijk.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. Zaturdag, 24 September 1853. 39

DE KINESITHERAPIE.

Rapport namens de commissie voor speciele pathologie en therapie, voorgedragen in de vergadering van den Geneeskundigen Kring te Amsterdam, den 29 Augustus 1853.

DOOR Dr. H. VAN CAPPELLE.

M. H! Onder de kunsten en wetenschappen, die, door de ouden beoefend, doch in lateren tijd verwaarloosd of verloren gegaan, in onze eeuw weder opgedolven zijn en door de meerdere kennis en ondervinding van onzen tijd tot hoogere volkomenheid zijn gebragt, bekleedt ook de gymnastiek eene plaats. Dat deze kunst bij de Grieken in hooge achting stond en in hun systeem van opvoeding een groote rol speelde, blijkt uit hunne gymnasia en palaestrae, die de kweekscholen waren, waar zich de Grieksche jeugd die gezondheid, kracht en schoonheid verwierf, waardoor dat volk ook nu nog als model aan de nakomelingschap wordt voorgesteld; het blijkt uit het gevoelen van PLATO, volgens wien als de twee hoofdbestanddeelen van de opvoedingsleer, de *muzijk* voor de ziel en de *gymnastiek* voor het ligchaam behooren beschouwd te worden.

Dat de gymnastiek, eerst als diaetetisch hulpmiddel tot bewaring der gezondheid en harding des ligchaams beoefend, langzamerhand in de geneeskunde werd opgenomen, is niet te verwonderen, daar de uitwerking van dagelijksche ligchaamsoefeningen op de voeding, ontwikkeling en vorm der verschillende ligchaamsdeelen zoo in het oog vallend was, dat men als van zelf gedrongen werd een zoo krachtig werkend middel op het kranke ligchaam te beproeven.

Als geneesmiddel is de gymnastiek later in onbruik geraakt; haar als zoodanig in het leven terug te roepen, te wijzigen en te verbeteren, viel onze eeuw te beurt.

Wanneer men het woord gymnastiek hoort uitspreken, stelt men zich daaronder gewoonlijk een reeks van ligchaamsoefeningen voor, waarbij springen, klimmen en klouteren een hoofdrol spelen. Onwillekeurig hecht men hetzelfde denkbeeld vast aan het woord *Heil-gymnastik*, dat evenwel slechts in naam daarmede overeenkomt. De gewone gymnastiek, het *turnen* der Duitschers, moge al een grooten invloed op de ontwikkeling, vorming en harding des ligchaams uitoefenen, het moet niet verward worden met de LING'sche of Zweedsche gymnastiek of kinesitherapie. Wij zullen trachten u het een en ander omtrent de geneeskundige gymnastiek in een beknopt overzigt mede te deelen.

PEHR HENDRIK LING, in 1776 in Zweden geboren, moet als de grondlegger van de geneeskundige gymnastiek beschouwd worden. Omstreeks 1813 stichtte hij in Stokholm, met vergunning van het Zweedsche gouvernement, een centraal-instituut voor alle takken der gymnastiek. Met geringe middelen begonnen, nam de belangstelling in zijne kunst allengs toe en mogt hij zich ten laatste in de deelneming van velen verheugen. Hij verdeelde zijn systeem in vier afdeelingen, de paedagogische, de militaire, de aesthetische en de geneeskundige gymnastiek. Zijn leerling BRANTING, die hem na zijn dood in 1839 als directeur van het centraal-instituut is opgevolgd, beschouwt de geneeskundige gymnastiek als eene op zich zelf staande kunst, die met de gewone gymnastiek niets gemeens heeft. Te Petersburg staat een ander van LING's leerlingen, DE RON aan het hoofd van eene gymnastische *Cursaal*, die met den titel van keizerlijke, door een jaargeld van 10000 roebels wordt ondersteund, terwijl een derde, GEORGÜ' te Londen met goed gevolg eene gymnastische inrigting bestuurt. Deze is de eenige van LING's leerlingen, die een paar kleine ge-

schriften over de Heil-gymnastiek heeft in het licht gegeven, en deze kunst met den aan de grieksche taal ontleenden naam van kinesitherapie, d. i., geneeskundige behandeling door middel van beweging, heeft bestempeld. In Berlijn stichtte Dr. EULENBURG een gymnastieke Cursaal naar het model van de Stokholmsche, terwijl Dr. NEUMANN aldaar in Februarij dezes jaars eene dergelijke heeft geopend, na zich door een langdurig verblijf in Stokholm met al de bijzonderheden der Zweedsche gymnastiek te hebben bekend gemaakt.

De kinesitherapie moet, zoo als wij boven aanmerkten, niet worden verward met de gewone gymnastiek; terwijl bij de laatstgenoemde het doel slechts in het bevorderen van kracht en vlugheid en harding des ligchaams bestaat en de beoefenaar er van steeds een werkzaam deel aan de oefeningen behoort te nemen, is dit bij de kinesitherapie geenszins het geval; iedereen kan het voorwerp van eene kinesitherapeutische kuur zijn, van het pasgeboren kind af tot den hoog bejaarden grijsaard; geene kracht of vlugheid worden daartoe vereischt, slechts lijdelijke onderwerping aan den geneesheer. Deze daarentegen behoort toegerust te zijn met eene grondige kennis der anatomie, physiologie en pathologie en van de uitwerking van de verschillende soorten van beweging op het gezonde en kranke ligchaam.

De hoofdgedachte van LING is geweest, dat men door naar willekeur van den arts voortgebragte, en dikwijls herhaalde bewegingen eenen krachtigen invloed kan uitoefenen op de bewogen spiergroepen zelve, op den vorm der beenderen, waaraan zij zich vasthechten en op dien der beenige holten des ligchaams, alsmede op de peripherische zenuwen en secundair op het vaatstelsel. Deze gedachte is door hem en zijne volgelingen meer en meer uitgewerkt en in toepassing gebragt en langzamerhand tot eene wetenschap geworden met de beschrijving waarvan boekdeelen worden gevuld. De uitgebreidheid van de kinesi therapie is oorzaak, dat hare studie, vooral wanneer die slechts uit boeken geput en niet in de Cursaal zelf kan onderzocht worden, weinig aanlokkelijks bezit, terwijl het aanleeren eener eigenaardige, onbehagelijke terminologie voor den beginner groote moeijelijkheden oplevert. Wie toch gevoelt lust om benamingen als *halbstreckt schief-freppstehende Stellung*, of *linksstreck-rechtsklafter rechtsseitfall rechtshalbstehende Stellung*, en dergelijke sesquipedalia weer aan te leeren? Vreest niet, M. H! dat wij u door dien doolhof van ellenlange, vreemdsoortige namen zullen rondvoeren; nomina sunt odiosa; liever willen wij de zaak zelf, ontdaan van haren uiterlijken tooi onderzoeken, om daarna, zoo mogelijk, eenige therapeutische gevolgtrekkingen uit dat onderzoek af te leiden.

LING, die met eene naauwkeurige kennis der ontleedkunde was toegerust, was getroffen door den invloed, dien de spieren op de gedaante van de beenderen uitoefenen. Zoowel de ontleedkunde van den mensch op verschillenden leeftijd, als de vergelijkende anatomie leeren, dat, waar een spier zich meer ontwikkelt, ook het been in gedaante verandert, dat uitsteeksels of ruwe oppervlakten gevormd of vergroot worden, naar gelang van de meerdere of mindere ontwikkeling der spieren. De vergelijking van het geraamte van een kind met dat van een volwassenen leert dien invloed van het spierstelsel op de beenige onderlaag in een oogopslag kennen. Zoo ook hebben de spieren deel aan den vorm van de holten des ligchaams, vooral van de borst en bekkenholte. In die ongesteldheden, die veroorzaakt worden door of gepaard gaan met een halfparalytischen toestand van sommige spiergroepen, of waar de spieren van de eene ligchaamshelft een overwigt hebben op de gelijknamige van de andere helft, trachtte hij door zijne methode dat verbroken evenwigt te herstellen en slaagde daarin in vele gevallen. Door eene veeljarige studie verkreeg hij eene naauwkeurige kennis van de myologie en kende de juiste werkingswijze van bijna elken spier des ligchaams. Hij begreep echter, dat, wanneer men door spierbeweging verbetering van deze ziektetoestanden wil teweeg brengen, men in staat moet zijn, afzonderlijke spiergroepen en spierbundels in beweging te brengen, en zoo werd hij door nadenken geleid tot de uitvinding van zoogenaamde verdubbelde bewegingen, (*duplicirte Bewegung*).

De gewone gymnastiek maakt slechts gebruik van actieve bewegingen van de ledematen; daardoor worden zoo vele spiergroepen tegelijk in beweging gebragt, dat er van eene geïsoleerde beweging van enkele spieren geen sprake kan zijn. LING kwam nu op de gedachte, om enkele ligchaamsdeelen van den lijder door helpers, die gymnasten genoemd worden, te bevestigen, en door het aanbrengen van een tegenstand tegen de beweging, die de lijder maakt, naar willekeur enkele spieren in beweging te brengen, zonder dat de overige daaraan deel nemen. Om dit door een voorbeeld op te helderen, verbeelde men zich, dat de patiënt door middel van zijn biceps en brachialis internus den voorarm wil buigen, en de gymnast, zijn voorarm vattend, in eene tegenovergestelde rigting langzaam en gelijkmatig wederstand aanbrengt, zoodat de voorgestelde beweging niet dan door krachtige en volledige zamentrekking van de genoemde spieren kan plaats grijpen. De wederstand, door den gymnast aangebragt, vervangt alzoo de werking van den triceps brachii, en werkt als antagonist van den biceps en brachialis internus. Deze zijn genoodzaakt tot krachtige zamentrekking en door herhaalde aanwending van deze beweging, gedurende vele weken, wordt de voeding van deze spieren en de innervatie aanmerkelijk versterkt.

De verdubbelde bewegingen worden onderscheiden in concentrische en excentrische; bij de concentrische volbrengt de patiënt de beweging, terwijl de gymnast den tegenstand aanbrengt; bij de excentrische tracht de gymnast eene beweging bij den patiënt te volbrengen, terwijl deze zich daartegen verzet.

Met groote scherpzinnigheid hebben LING en BRANTING een onnoemelijk aantal van deze bewegingen uitgevonden, en de uitwerking van elk derzelve op anatomische gronden bestudeerd. Het spreekt van zelf, dat er van de technische kunstvaardigheid der gymnasten of helpers veel voor het welslagen der kuur afhangt; zij behooren de juiste maat van kracht te kennen, die zij mogen aanwenden, opdat de spierbundels van den lijder zich regelmatig en krachtig zamentrekken. EULENBURG beweert, dat men zich onmogelijk een volkomen helder denkbeeld van de kinesitherapie en de verrassende uitwerkingen van deze bewegingen kan vormen, zonder er ooggetuige van geweest te zijn, of zelfs zonder onder de leiding van een ervaren gymnast eenige bewegingen gemaakt en gevoeld te hebben.

Behalve deze verdubbelde bewegingen, die aldus genoemd worden, omdat de dubbele wilskracht van twee personen, den patiënt en den gymnast, daarbij werkzaam is, maakt de Zweedsche gymnastiek gebruik van passieve bewegingen. Deze, die alleen door den gymnast worden uitgevoerd, terwijl de patiënt geheel lijdelijk blijft, vanwaar de benaming *passief*, worden in vele soorten onderscheiden, zoo als bijv. strijking, drukking, klopping, hakking, rolling, draaijing, en vele andere. Elk derzelve heeft eene verschillende uitwerking, die gedeeltelijk van de ligchaamsdeelen afhangt, waarop zij aangewend worden. Voor hem, die met een medelijdend schouderophalen een vonnis velt over de passive bewegingen en ze onder de kinderachtige nieuwigheden rangschikt, waarmede de geneeskunde van tijd tot tijd wordt begiftigd, zal de herinnering niet ongepast zijn, dat vele der passive bewegingen niet nieuw, maar sedert eeuwen bij de geneeskundigen in gebruik zijn. Wie denkt hier niet aan de kringsgewijze wrijvingen van de buikvlakte, waardoor de verloskundige bij gebrekkige zamentrekking van den uterus, de weeën bevordert, aan het drukken van den borstwand, om de ademhaling bij schijndood geboren kinderen op te wekken, aan het borstelen der voetzolen, ten einde door reflexwerking het sluimerende leven te doen ontwaken, aan het wrijven van door spierkramp aangetaste deelen, of aan het masseren der spieren, waarin de Javanen eene zoo groote handigheid hebben verkregen, dat, volgens het getuigenis van onze Indische landgenoten de zwaarste vermoeijenis door deze behandeling in korten tijd wordt weggenomen? Wat zijn het anders dan de passive bewegingen der LING'sche gymnastiek? De verdienste van LING bestaat in de ruimere toepassing van deze bewegingen of manipulaties op verschillende toestanden, waardoor hij nu eens door reflexwerking de innervatie zocht te versterken, dan weder

door de drukking op oppervlakkige of dieper gelegene bloedvaten de circulatie tracht te wijzigen, of door schudding de werkzaamheid van inwendige organen, wanneer die te traag is, tracht te bevorderen.

Bij de beoordeeling van de uitwerking der kinesitherapeutische bewegingen moet men wel in het oog houden, dat zij langen tijd achter elkander dagelijks moeten herhaald worden, zoo zij eene in het oog vallende verandering zullen teweeg brengen, en dat het dus bepaaldelijk chronische gebreken zijn, waarop zij van toepassing kunnen zijn. Zal bijv. scoliosis, die door verminderde werkzaamheid der ruggegraatsspieren van de eene ligchaamshelft wordt veroorzaakt, door de kinesitherapie worden hersteld of verbeterd, dan spreekt het van zelf, dat daartoe vele weken of maanden van dagelijksche behandeling vereischt worden en tevens, dat er van den kant van den geneesheer groote scherpzinningheid gevorderd wordt, om die bewegingen te verordenen, die in staat zijn genezing teweeg te brengen, en van den kant van de gymnasten of helpers groote technische bekwaamheid, en van den kant van den patiënt lijdelijke onderwerping aan den kinesitherapeut.

Wanneer zich iemand ter behandeling aangemeld heeft en de kinesitherapeut, na eene diagnosis gemaakt te hebben, zijn geneesplan heeft vastgesteld, geeft hij een gymnastisch recept aan den lijder, bestaande uit de formules, waarvan wij hierboven een staaltje hebben aangehaald, welke door den gymnast worden uitgevoerd. De kinesitherapeut bewaakt de behandeling en maakt de noodige verandering in deze recepten, wanneer die door den toestand van den lijder wordt vereischt.

Het eigenaardige nut van de verdubbelde bewegingen beschrijft EULENBURG in zijn onlangs verschenen geschrift: Die Schwedische Heil-Gymnastik[1], nagenoeg in deze woorden: »Door middel van de verdubbelde bewegingen oefent LING's gymnastiek op bepaalde spieren en spiergroepen een invloed uit, die quantitatief naar de individuele krachten moet gewijzigd worden. Hun practisch nut wordt nog daardoor verhoogd, dat door doelmatige liggingen en posities de associatiebewegingen van die bewegingsorganen waarop men niet wil werken, zooveel mogelijk vermeden worden. Dewijl op deze wijze de innervatiestrooming zich voornamelijk op die bewegingsorganen concentreert, die het voorwerp der behandeling uitmaken, wordt hunne kracht vermeerderd en de stofwisseling bevorderd." Hij beschouwt verder de kinesitherapie als een inderdaad rationeel geneesmiddel van vele chronische ziekten der bewegingsorganen, zooals verkrommingen van de ruggegraat, valsche anchylosen, gebrekkige ontwikkeling van de borstkas (architectura phthisica en pectus carinatum), tegen peripherische verlammingen der spieren, en tegen die verlammingen, die door ziekten van het ruggemerg zijn ontstaan en na het opheffen der oorspronkelijke ziekte overblijven; wanneer de ziekte der centraalorganen waaruit de verlamming haren oorsprong nam, is geweken en men slechts met de gevolgen, namelijk verminderde voeding en beweegbaarheid van de spieren te doen heeft, beweert hij dat deze door de LING'sche gymnastiek, zoo al niet altijd geheel hersteld, althans aanmerkelijk verbeterd kan worden.

Door ziektegeschiedenisssn heldert hij het gezegde op, één derzelve willen wij hier mededeelen ten einde de uitwerking van de kinesitherapie, die zich door vermeerderde voeding der spieren en versterking der innervatie openbaart, aan te toonen, en omdat door de wijze waarop EULENBURG haar verhaalt, zijne onpartijdigheid in het oog springt. »Zoo behandelde ik, zegt hij, een man van in de 20 jaren oud, die sedert zijne kindscheid uit niet te bepalen oorzaak aan zoogegenaamde onvolkomene verlamming (paresis) van beide beenen leed. Het onderzoek deed hier zien, dat slechts de strekspieren van den schenkel en gedeeltelijk de abductoren van de dij verlamd waren. De paralyse had hier haren grond in een vroegtijdig ontstane aandoening van den ramus posterior van den nervus cruralis en van den nervus glutaeus inferior. Terwijl de rectus femoris, vastus externus en internus en de glutaei aan weerszijde atrophisch waren, bevonden zich de

[1]) Die Schwedische Heil-Gymnastik. Versuch einer wissenschaftlichen Begründung derselben, von Dr. M. EULENBURG. Berlin 1853.

flexoren van den schenkel in eenen, niettegenstaande het langdurig bestaan van deze verlamming, tamelijk rekbaren contractie-toestand. De zieke kon zich slechts in eene bijna zittende houding met gekruiste beenen voortbewegen. Eene operatie, zoo als de tenotomie der flexoren, was hier niet geïndiceerd, want zij wederstonden de passive uitstrekking van het been geenszins. Even weinig zou de door spalken gestrekt gehouden positie van het been eenige beterschap bewerkt hebben. De LING'sche gymnastiek heeft door haren bijzonderen invloed op de genoemde atrophische spieren door middel van verdubbelde en passive bewegingen reeds in 8 maanden eene wezenlijke verbetering te weeg gebragt, waarmede de lijder betuigde zeer tevreden te zijn. Genezen is hij niet. Maar het zal iederen geneesheer duidelijk zijn, dat eene verlamming die langer dan 20 jaren bestaan heeft niet in 8 maanden kan genezen worden, en dat verbetering hier reeds van veel belang is."

In eene andere ziektegeschiedenis bewijst hij den invloed van zijne behandeling door metingen van het been voor en na de kuur.

Wij zullen u niet vermoeijen door eene opsomming van alle de ziektetoestanden waartegen de LING'sche gymnastiek met meer of minder goed gevolg is aangewend, daar er bijna geene ziekte is die enthousiastische bewonderaars van de kinesitherapie niet door hunne kunst meenden te kunnen genezen. Enkele gebreken waartegen de Zweedsche gymnastiek op rationele gronden aangewezen schijnt, zij het voldoende kortelijk te bespreken.

(*Wordt vervolgd*).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

TRACHEOTOMIE BIJ EPILEPSIE. — De beide volgende ziektegevallen, waar volgens den voorslag van MARSHALL HALL de tracheotomie werd verrigt, (zie Weekbl. III. bl. 199,) komen ons belangrijk genoeg voor om ze onze lezers mede te deelen. Zij zijn door Dr. BUCKNILL in *The Lancet* van 13 Aug. bekend gemaakt. Ten einde men de door de kunstbewerking verkregene resultaten zelf kunne beoordeelen, zijn wij genoodzaakt de waarnemingen, op enkele zinsneden na, in haar geheel over te nemen.

Het eerste geval is dat eener ongehuwde 22jarige vrouw, die sedert vele jaren aan menigvuldige en hevige epileptische toevallen lijdende was en vooral in de laatste dagen voor hare opname in het gesticht zich zeer onstuimig had gedragen. Toen zij den 21sten April 1852 in het gesticht kwam, was zij in een toestand van hevige razernij, zonder dat er iets was voorafgegaan, waar aan deze kon toegeschreven worden. Hoofd en gelaatstrekken waren welgevormd en droegen geen blijk van idiotisme: ook had zij een volkomen beheer over de uitdrukkingen, die zij bezigde. Het hoofd was warm, de tong beslagen, eetlust goed, pols 104, ledig, slaap gezond. De menstruatie was gering. De epileptische aanvallen waren hevig en menigvuldig, ofschoon met vrije tusschenpoozen van een of twee weken. De convulsiën der ledematen waren niet hevig, doch de ademhaling hield geheel op, waarbij het aangezigt donker livide werd gekleurd; het coma was diep en van langen duur.

Onder de aangewende behandeling, namelijk zachte aperientia, herhaalde applicatie van 2 of 3 bloedzuigers achter de ooren, stortbaden des morgens enz. scheen eenige voorbijgaande verbetering verkregen te worden. In November l.l. was de krankzinnige opgewektheid zeer hevig, de lijderes poogde zich te beschadigen door vagina en rectum met de vingers te verscheuren, waarbij zij veel bloed verloor. Twee maanden later werden de aanvallen meer menigvuldig en de vrije perioden bleven weg. Zij had gewoonlijk 4 of 5 hevige aanvallen in de 24 uren: daaronder werd hare gemoedsgesteldheid kwaadaardiger dan ooit. In blinde woede poogde zij alles, wat zich in hare nabijheid bevond, te bijten, te schoppen en te slaan en het grootste vernuft en de meeste waakzaamheid harer oppasters werd gevorderd om onaangename gevolgen te voorkomen. Als zij in staat was op vragen te antwoorden, klaagde zij over hevige pijn in de kruin van het hoofd. In de hoop van deze verschijnselen te doen verminderen, werden haar gedurende 3 maanden, dagelijks 10 grein Nitras argenti toegediend, zonder dat hierdoor echter eene merkbare verandering werd verkregen. Toen de verschijnselen zoo mogelijk nog slimmer werden, besloot men te beproeven, in hoever de tracheotomie verligting zoude aanbrengen. De kunstbewerking werd den 2den Mei dezes jaars verrigt, terwijl de lijderes zich onder den invloed van chloroforme bevond. De opening in de trachea werd onder den isthmus der gl. thyreoidea, welke gehypertrophieerd was, gemaakt; de luchtpijp lag op een grooten afstand van de oppervlakte, doordien de mm. sternocleido-mastoidei hypertrophisch waren, welken toestand Schr. bij voorwerpen die lang aan epilepsie geleden hadden, meermalen heeft waargenomen. De sneden werden in eene verticale rigting gemaakt. Toen de vrouw van de inwerking der chloroforme herstelde, werd zij zoo onstuimig, dat het onmogelijk was de canule in de wond te houden. Na vele vergeefsche pogingen, nam B. aan elke zijde der incisie een half.

cirkelvormig stuk van de trachea weg, met het plan om eene fistuleuse opening te verkrijgen zonder behulp eener canule. In den nacht had zij een hevigen aanval terwijl de wond met pluksel opgevuld was. Den 6den had zij twee geringe aanvallen, waarbij het aangezigt niet zoo als gewoonlijk blaauw werd, noch zich schuim op den mond vertoonde. Zulke weinig hevige aanvallen had zij sedert hare opname in het gesticht niet gehad. Den 7den en 8sten had zij 3 hevige aanvallen, doordien de opening der trachea door exsudaat was verstopt geraakt. Kort nadat men dit weggenomen had, had een geringe aanval plaats. Van toen af tot op heden, heeft men groote moeite gehad, de wegens de grootte der mm. sterno-mastoidei en der thyreoidea zeer lange fistel open te houden. Na zachtere middelen te hebben beproefd, gelukte het slechts de neiging tot sluiting tegen te gaan, door de aanwending van potassa fusa, die 3 malen werd geappliceerd. Gedurende den tijd, dat de fistel door de hierdoor gevormde korsten gesloten was, heeft de lijderes twee hevige aanvallen gehad: nadat de fistel zich weder geopend had, zijn de aanvallen van geringe intensiteit geweest. Zij is soms knorrig, soms ondeugend; doch haar gedrag gelijkt, meer naar de aanmatiging van een dwingend kind, dan naar de hevige woede van eene epileptische maniaca, die zoo langen tijd het karakteristiek verschijnsel was geweest: hare gezondheid in het algemeen heeft zich verbeterd. Tot op den huidigen dag meent B. zonder overdrijving en onpartijdig te kunnen zeggen, dat sedert de operatie hare toevallen in menigvuldigheid 50 pCt., in hevigheid 75 pCt. hebben afgenomen.

De tweede waarneming betreft eene ongehuwde vrouw van 35 jaren, minstens sedert 7 jaren aan epileptische toevallen onderhevig en den 2den Februarij 1848 in het gesticht opgenomen. Zij was dienstmaagd geweest tot voor 3 jaren, toen zij verpligt was hare betrekking vaarwel te zeggen wegens de toenemende hevigheid en menigvuldigheid van hare aanvallen. In den beginne waren deze geïsoleerd en kwamen zelden op den dag voor, doch in latere jaren werden zij talrijker, terwijl het karakter der lijderes zeer veranderde, vooral gedurende de epileptische periode die dikwijls gelijktijdig met die der menstruatie inviel. Zij is in het algemeen traag, loom en houdt veel van haar bed; op andere tijden is zij onstuimig en onhandelbaar, schreeuwt, slaat, weigert voedsel en dreigt zich om te brengen. De oorzaak der ziekte is onbekend. Geene andere leden harer familie lijden aan epilepsie of andere zenuwziekten. Toen zij opgenomen werd, was hare huid droog, het hoofd heet, stoelgang traag, pols snel en krachtig, menstruatie geregeld, slaap onrustig, tong breed, bleek en sporen dragende van hevige beten. Hare verstandelijke vermogens waren stomp en bij het lezen gebruikte zij dikwijls verkeerde woorden, vroeger kon zij goed lezen, zij was van goed humeur en stil, zindelijk in hare manieren en willig om werk te verrigten. Tot op de lente van 1851 was zij in de tusschenruimten tusschen de aanvallen rustig, willig en ijverig werkzaam in de linnenkamer of in de ziekenzalen. De aanvallen kwamen niet periodisch, hoewel er velen te gelijk verschenen. Voor dat zij zich vertoonden, was zij eenige dagen loom en dof; soms gingen zij vergezeld van maniacale excitatie, soms door neiging tot zelfmoord soms door vrees voor den dood. Eene aura ging niet vooraf, en zij viel doorgaans achterover. De aanvallen waren zeer hevig; de convulsive bewegingen waren niet algemeen, doch de respiratie was geheel opgeheven. Het aangezigt werd zeer livide en als de kramp naliet, verzamelde zich schuim om den mond. Geneeskundige behandeling scheen de aanvallen te verzachten, doch de verbetering was niet blijvende en over het geheel verslimmerde de toestand der lijderes langzaam doch voortdurend. Nadat nog in Maart de radix sumbul zonder gevolg was toegediend, werd den 20sten Junij de tracheotomie verrigt. Chloroforme veroorzaakte zoodanige onregelmatigheid der respiratiebewegingen, dat men het raadzaam oordeelde zijne uitwerking te laten voorbijgaan voordat men de operatie begon. Er werden dwarsche incisiën gemaakt, en eene groote canule, juist onder de cart. cric. in de luchtpijp geplaatst. Na de operatie heeft de lijderes zeven aanvallen gehad; hun aard is geheel veranderd; er is niet de minste livor van het aangezigt, noch schuim op den mond. Men erkent elken aanval aan eene convulsive beweging der oogen en aan ligte trekkingen van de armen en de gelaatspieren. De bewusteloosheid duurt ongeveer eene halve minuut en wordt gevolgd door een zeer matigen graad van stupor, die in een half uur voorbijgaat. De patiente is niet alleen rustig, doch opgeruimd en dankbaar voor hare verbetering. De canule wordt zonder moeite op hare plaats gehouden, en de opening is vrij genoeg om naar goedvinden van de lijderes al de uitgeademde lucht door te laten.

HERSENMASSA IN EENE EIJERSTOKSKYSTE werd door GRAY gevonden, in het lijk eener 28jarige, aan typhus gestorvene vrouw. De vagina was gezond, de uterus iets grooter dan gewoonlijk en zijn spierwand verdikt, terwijl zijne inwendige oppervlakte bekleed was met een zeer vaatrijk, vlokkig vlies, dat naar eene m. decidua geleek. De ronde banden waren beide gezond, de regter tuba Fallopii meer uitrekbaar dan gewoonlijk en gevuld met een dun, bloederig vocht; het regter ovarium en de linker tuba waren gezond. De linker eijerstok bevatte eene groote kyste van de grootte van een Sina's appel en van binnen met een vaatrijk vlies bekleed; hare wanden bestonden uit eene uitwendige laag, door het buikvlies gevormd, en een binnenste, gladde, glinsterende, van epithelium ontbloote wand. Hare holte bevatte eenige weinige, korte, lichtbruine haren. De benedenhelft van het gezwel bestond uit eene tweede kyste, die eenig geelachtig, wit, als etter uitziend vocht bevatte, met eenige korrelige, vetachtige stof van de consistentie van honig, vermengd met plaveiselepithelium en fijne haren van eene bruinachtige kleur. De vetachtige stof bleef vloeibaar bij eene lagere temperatuur dan die van de gewone ligchaamswarmte. Het

haar, van de vetachtige stof afgescheiden, bleek met duidelijke bulbi aan den binnenwand der kyste vastgehecht te zijn. Een gedeelte van den wand aan het benedenste gedeelte der kyste bood eenige overeenkomst aan met de oppervlakte van de huid van den schedel; er was eene dikke laag plaveiselepithelium vermengd met vet op de oppervlakte; in deze laag waren talrijke gl. sebaceae geplaatst en een volkomen gevormde oogtand stak er boven uit, in een met periosteum bekleed beenfragment ingeplant zijnde. Er was eene derde kyste nabij het stuk been gelegen, van ongeveer de grootte eener walnoot en met fijnvaatrijken wand, die mazen vormde als de pia mater; de inhoud dezer kyste vertoonde alle kenmerken van hersenzelfstandigheid. Bij mikroskopisch onderzoek, werden de gewone elementen van zenuwstof gezien, bestaande uit variceuse zenuwbuisjes, vermengd met de elementaire bestanddeelen van grijze hersenszelfstandigheid, kernen en gekernde blaasjes met korrels. Er was nog eene vijfde kyste, waarvan de inhoud veel minder op hersenmassa geleek dan die der vorige. (*The Lancet* 27 Aug.)

BOEKAANKONDIGING.

J. W. GUNNING: *Onderzoek naar den oorsprong en de scheikundige natuur van eenige Nederlandsche wateren.* Akademisch Proefschrift. 8°. Utrecht, W. C. J. BOLLAAN, 1853.

F. C. R. BENTFORT: *De aqua potabili. Diss. inauguralis.* Lugd. Bat. 1853.

C. H. VAN ANKUM: *Scheikundig onderzoek van Nederlandsche wateren.* (Verhandeling uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, met de gouden medaille bekroond.) 4to. Haarlem, de Erven LOOSJES, 1853.

De zamenstelling van het drinkwater is hier te lande in de laatste jaren weder een onderwerp van bijzondere belangstelling geweest. Zij werd opgewekt bij de beoordeeling van het welwater van eene put, in 1850 te Amsterdam geboord, en van een plan om aldaar drinkwater door destillatie te bereiden. Bij de uiteenloopende gevoelens, die toen geuit werden, vooral betreffende het zoutgehalte van het drinkwater, was meermalen het gemis aan eene volledige scheikundige kennis van de wateren van ons land gevoeld, en waarschijnlijk zijn wij aan de toen gevoerde discussiën het gelijktijdig ontstaan der twee eerstgenoemde werkjes verschuldigd.

De Heer GUNNING heeft in zijn met zorg bewerkt proefschrift, vooreerst den oorsprong en de scheikundige natuur van water in het algemeen behandeld, door op eene heldere wijze den oorsprong der bronnen, rivieren en wellen aan te geven en de voornaamste theoriën daaromtrent, den oorsprong uit het regenwater en die uit het zeewater, ontwikkeld en daarbij aangetoond, dat het eerste de algemeene zoo niet de eenige bron van de natuurlijke wateren is, die in de vaste aardkorst worden aangetroffen. Hierop volgt het ontstaan en de aard van het regenwater, waarbij de naauwkeurige analysen in den laatsten tijd in Frankrijk gedaan, uitvoerig vermeld zijn, met de verschillende onderzoekingen omtrent het jodium- en salpeterzuurgehalte van lucht en regenwater. Omtrent de bekende beweringen van CHATIN, betreffende het voorkomen en de beteekenis van jodium in lucht en regenwater, meent Schr. teregt, dat uit de bekende data geen ander besluit is te trekken, dan dat het jodium veel algemeener verspreid is, dan men tot nog toe had geloofd. Bij de mededeeling der proeven, betreffende het voorkomen van salpeterzuur, welks aanwezigheid in het welwater later helder wordt geëxpliceerd, missen wij die der Weener commissie (Zie Weekbl. I. p. 442). De algemeene beschouwing wordt besloten met eene uitvoerige beschrijving van den oorsprong der vaste bestanddeelen der wateren, in verband met de inwerking van het regenwater op de aardkorst.

De tweede helft bevat de oordeelkundige mededeeling van des schrijvers eigen onderzoek eeniger nederlandsche wateren, in het Utrechtsch scheikundig laboratorium verrigt. De resultaten daarvan zijn den lezer reeds grootendeels bekend, uit de boven (p. 69) vermelde mededeeling van Prof. MULDER, in de Akademie van Wetenschappen, zoodat wij die kunnen overslaan. De schrijver heeft daarbij met veel zorg de methode van analyse, gedeeltelijk door voorloopige proeven opgehelderd, medegedeeld en ten slotte de waarschijnlijke constitutie der zouten in het water behandeld. Hij verdeelt die in zouten, bij verdamping onoplosbaar wordende, (kiezelzuur, ijzeroxyde, aluinaarde, koolzure kalk en koolzure magnesia), in die bij verdamping oplosbaar blijvende (chloorsodium, gips, zwavelzure magnesia, — potasch en — soda, kiezelzure en koolzure potasch, salpeterzure magnesia en — potasch en chloorpotassium) en met organische zuren verbondene bases (magnesia, soda, potasch).

In het slot van het werk behandelt de schrijver de bekende quaestie van de waarde of onwaarde der zouten in het drinkwater. Hij stelt zich hier geen partij, dewijl hij meent, dat de wetenschap voor alsnog niet bij magte is, hier eene beslissende uitspraak te doen. Hij ontzenuwt echter, onwillekeurig misschien, eenige argumenten van hen, die hij verdedigers van het zuivere water noemt, en wijst teregt op het verschil van constitutie der mineraalstoffen in planten en dierlijk voedsel tegenover dat der drinkwaters, zoodat de grootere *hoeveelheid* der zouten in het vaste voedsel nog geen argument is tegen de waarde van de kleinere in het drinkwater. Kan de wetenschap het punt nu niet beslissen de ondervinding geeft echter, dunkt ons, een groot argument voor de waarde der zouten van het drinkwater. Kan de mensch kiezen welk water hij gebruiken wil, dan toch kiest hij *vrij sterk met zout bedeelde;* getuige het alom begeerde Utrechtsch Mariapompwater, dat op 1000 deelen, volgens Schr., 1.3045 vaste bestanddeelen houdt, een Leeuwarder water, dat Schr. een geliefkoosd drinkwater noemt en 2.6014 v. b. bevat; het bekende Noordermarktwater te Amsterdam, dat door eenige a priori

afgekeurd werd, omdat het een te groot zoutgehalte zoude hebben, bevat niet meer dan 1.390—1.525. Terwijl wij dus meenen, dat voorloopig de smaak het maximum van de hoeveelheid van gewone, onschadelijke zouten moet bepalen, gelooven wij met den Heer GUNNING, dat elke vermeerdering onzer kennis van de zamenstelling der wateren, als eene bijdrage tot de toekomstige wetenschappelijke oplossing der vraag kan geacht worden. Ook uit dit oogpunt moet den Heer G. voor zijne voortreffelijke, in aangenamen stijl geschreven, verhandeling dank gezegd worden.

De dissertatie van den Heer BENTFORT bevat eene vlijtig bewerkte zamenstelling van hetgeen over drinkwater door anderen is gezegd. Na het nut van het water voor het dierlijk organismus aangetoond te hebben, geeft hij de bestanddeelen van regen-, bron-, rivier-, moeras- en zeewater aan, volgens hetgeen daaromtrent door eenige onderzoekers is medegedeeld, en voegt hierbij een tabel van eenige analysen van wateren uit ons land, vroeger gedaan door MULDER, MÜLLER, PERK en anderen. Door de zamenvoeging dezer analysen, door verschillenden volgens verschillende methoden verrigt, heeft zij een bont aanzien; er is bovendien op aan te merken, dat enkele cijfers niet juist zijn, daar zij andere stoffen aanduiden, dan die boven de kolommen zijn aangeduid. Zoo is b.v. het keukenzout in de oude analysen van MULDER, als hydrochloras sodae bepaald en niet als chloruretum natri, zoo als in de tabel staat; dergelijke cijfers kunnen zoo niet met die van andere onderzoekers vergeleken worden, tenzij ze vooraf herleid worden.

Bij de behandeling van het effect der in het water opgeloste stoffen, wordt van bijna elk zout de onaangename of schadelijke werking aangetoond, van het keukenzout, van de kalk- en magnesiazouten, van de sulphaten (de S. schrijft ten onregte de hardheid van het water aan de aanwezigheid van de sulphaten toe [er staat, zeker door een drukfout, sulphureta], dit wordt toch alleen van het met aardzouten bedeelde water gezegd), van de organische stoffen enz.; van nuttige werking van deze zouten is geen sprake. Dit zoude vreemd schijnen, ware het niet, dat het waarschijnlijk als inleiding voor het volgende hoofdstuk moest dienen, dat de *Halophobie* (sit v. v.) verdedigt. De S. concludeert hierin volgens de waarnemingen van BARRAL en BOUSSINGAULT en de argumenten, door de H.H. SIMON en RIJKE in het Tijdschrift der M. der b. d. Gen. geuit, tot het gebruik van het zoutarme water. Eene korte opgave van zuiveringsmiddelen van het water, en een woord over het drinkbaar maken van zeewater besluit deze dissertatie.

Later van uitgave, maar vroeger van zamenstelling, is het werk van den Heer Apotheker VAN ANKUM. Het heeft zijn oorsprong te danken aan een door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen begeerd onderzoek naar het arsenikgehalte der wateren van ons land, en wel in het bijzonder der ijzeroxyde houdende, hetwelk de schrijver uitgebreid heeft, door er eene naauwkeurige quantitative analyse van verscheidene watersoorten bij te voegen.

Het eerste hoofdstuk dier doorwrochte verhandeling bevat een historisch overzigt der proeven, omtrent het eerste punt door anderen genomen, waaruit volgt: 1°. dat er arsenicum voorkomt in vele bronwateren, zoodat het aantal der wateren, waarin het niet is gevonden, gering is in betrekking tot die, waarin het reeds is ontdekt; 2°. dat men het zoowel gevonden heeft in bronwater, waarin slechts een spoor van ijzer, als in dat, waarin veel ijzer aanwezig is; 3°. dat het gehalte van arsenicum niet afhankelijk is van de hoeveelheid ijzer, noch van den staat der verbinding, waarin dit in het water opgelost is; 4°. dat de meeste scheikundigen, die de zaak nader hebben onderzocht, aannemen, dat het arsenik als arsenikzuur in het water bestaat; 5°. dat het arsenikzuur in verbinding met kalk of ijzeroxyde door het koolzuur in het water is opgelost; 6°. dat het daaruit in deze verbinding wordt nedergeploft bij het ontwijken van koolzuur; 7°. dat, hoewel de proeven ter quantitatieve bepaling dezer stof zeer ongelijke resultaten hebben opgeleverd, het echter zeker is, dat er slechts eene zeer kleine hoeveelheid arsenicum in de bronwateren voorkomt en 8°. dat, indien deze kleine hoeveelheid eenige geneeskracht kan uitoefenen, het water aan de bron zelve werkzamer moet zijn, dan nadat het korter of langer tijd gestaan heeft, en door verlies van koolzuur een gedeelte der arsenikale verbinding uit het water is nedergeploft.

Het eigen onderzoek van den schrijver in het 2de hoofdstuk loopt over 18 watersoorten, uit even zoo vele plaatsen uit alle provinciën (behalve Limburg) van ons land. Na zeer uitvoerig de methode van onderzoek uiteengezet te hebben, vermeldt de S. vooreerst wat het algemeen scheikundig onderzoek dier wateren hem geleerd heeft en deelt dan de resultaten daarvan, in eene algemeene tabel mede, die een groot aantal data voor verdere bewerking aanbieden.

Afzonderlijk vermeldt hij het onderzoek naar arsenicum, waaruit volgt 1°. dat er een spoor van arsenicum voorkomt in bijna al de door hem onderzochte ijzerhoudende wateren van Nederland; 2°. dat dit duidelijk was bij het putwater van Helmond, Arnhem, Rotterdam, Delft, Amsterdam (de bekende Noordermarktput), Vlissingen, Amersfoort, Surhuisterveen, Blokzijl, Groningen en Bellingwolde; 3°. minder duidelijk of twijfelachtig bij dat van Zutphen, de Lemmer, Zwollerkerspel, Nieuwe Pekel-A, Meppel en Eexterveen; 4°. dat echter het onderzoek van grootere hoeveelheden water van Nieuwe Pekel-A en Meppel duidelijker bewijzen van de aanwezigheid van arsenicum heeft gegeven; 5°. dat er geen arsenicum aanwezig is in het putwater van Enkhuizen; 6°. dat het gehalte aan arsenicum, even als in de buitenlandsche bronwateren, niet afhankelijk is van de quantiteit ijzeroxyde, die het water bij de analyse oplevert en 7°. dat het niet geheel onwaarschijnlijk is, dat ook in minder ijzerhoudend, meer gewoon drinkbaar water arsenicum voorkomt. (Wat dit punt betreft, vond GUNNING in 5 door hem onderzochte wateren geen spoor van arsenicum).

2 Sept. 1853. J. W. R. T.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

FRANKRIJK. — Zoo als uit vroegere mededeelingen (I. 357, III. 364) bekend is, had HARDY, geneesheer aan het hospitaal St. Louis, bij het instellen van zijne *snelkuur van scabies*, het afschaffen van de opname van schurftlijders in het hospitaal op het oog. Uit eene mededeeling in de *Gazette des Hopitaux* blijkt nu, dat de dienst voor schurftlijders in St. Louis bepaald is opgeheven, waardoor de 100 bedden, die daarvoor in gebruik waren en waarop ieder lijder vroeger gemiddeld 6 à 8 dagen doorbragt, voor andere lijders beschikbaar zijn geworden. Tevens geeft HARDY een overzigt der schurftlijders, gedurende de eerste helft van 1853 loopende aan het hospitaal behandeld, waaruit blijkt, dat 2,327 lijders genezen zijn en bij hen (binnen eene maand) slechts 56 recidiven voorkwamen, of 1 op 41, terwijl die vroeger 1 op 12 waren.

— Uit een berigt in de *Gazette des Hôpitaux* blijkt, dat de syphilidoloog RICORD onder meer buitenlandsche orden, dezer dagen het ridderkruis van den Eikenkroon van Z. M. den koning der Nederlanden ontvangen heeft.

— September. De maires der stad Parijs hebben dezer dagen bepaald aangekondigd, dat ieder behoeftige, die zijne kinderen niet bij tijds zal laten vaccineren, van de lijst der bedeelde personen zal geschrapt worden. Aan de gevaccineerde arme kinderen worden nog altijd premieën toegestaan.

LONDEN. — Terwijl de *Cholera* ook Engeland bezoekt, worden de schapen tevens zeer zwaar door eene epizootie geteisterd, die zich door mankgaan het eerst te kennen geeft. De koninklijke societeit voor landbouw heeft, voor een geneesmiddel voor deze epizootie, een prijs uitgeloofd.

†BELGIE. — De twee eerste gevallen van *Cholera* hebben zich hier te lande voorgedaan te Antwerpen. Het eerste den 12 September bij een matroos van de stoomboot op Rotterdam, en het tweede den 14 bij een werkman te Antwerpen, die zeer spoedig overleden is.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Wat den stand van de *Cholera* in het buitenland betreft, kunnen wij melden, dat zij te Riga, volgens berigt van 15 September, als epidemie opgehouden heeft te heerschen. In het geheel waren daar 2511 personen aangetast, waarvan 1520 genezen en 980 overleden zijn. — Hetzelfde wordt van Petersburg gemeld.

In Berlijn blijft de epidemie in denzelfden niet hevigen graad. Van 15—21 September waren daar dagelijks 32, 37, 43, 37 en 31 personen aangetast; totaal 697 gev. en 435 overleden.

In Stokholm heerscht zij nog sterk. Van 7—14 Sept. waren daar nog 1813 gev. en 958 overledenen (den laatsten dag 183 gev. en 120 †) voorgekomen; totaal 2721 gev. en 1521 overledenen.

In Kopenhagen is de epidemie nog niet geheel opgehouden. Van 11—16 Sept. kwamen er nog 28 gev. en 8 † voor; totaal 7503 gev. en 4066 overledenen.

In Engeland heerscht de epidemie het hevigst te New-Castle, waar den 16—19 Sept. dagelijks 101, 101, 93 en 91 sterfgevallen opgegeven werden; totaal sedert 31 Aug. 648 overledenen (waaronder eenige aan eenvoudige diarrhoea). De opgaven uit de andere groote steden van Engeland bepalen zich nog tot enkele gevallen.

— De *Cholera* is hier ter stede sedert het vorige berigt vrij belangrijk toegenomen. Het eerste geval is den 7 September voorgekomen, de verdere gevallen bepaalden zich tot den 17den tot eenige weinige; van den 7—20 Sept. zijn in het geheel 52 gevallen aangegeven. Verder

Van 20—21 Sept. 42 gevallen.
» 21—22 » 28 »
» 22—23 » 25 »

Het totaal bedraagt dus 147 gevallen, waarvan 86 als overleden aangegeven zijn.

Het Cholera-Hospitaal, Prinsengracht bij de Leidschestraat, is den 18 Sept. in gebruik gekomen. De Heeren Drs. BREVET en VAN DEVENTER zijn als geneesheeren daarvan aangesteld. Van 18—23 Sept. zijn daar 24 lijders opgenomen en 8 overleden.

In het Binnen-Gasthuis zijn een vijftiental choleralijders behandeld. In dit gasthuis zijn slechts opgenomen de lijders, die bij toeval of zonder te weten, dat zij aan cholera leden, aldaar gebragt zijn. Overigens zijn de geneeskundigen en buurtmeesters dringend verzocht hen dadelijk naar het cholera hospitaal te zenden.

In een paar rondom Amsterdam gelegene dorpen, zijn ook eenige doodelijke gevallen voorgekomen.

— De opgaven door de centrale Cholera-Commissie van de Geneeskundigen verlangd, in het vorige nommer vermeld, betreffen in hoofdzaak het volgende: 1. Mededeeling, zoo veel mogelijk in bijzonderheden, van al de eerst voorkomende gevallen van Cholera in deze stad, benevens van al die feiten, die betrekking hebben op het ontstaan dezer ziektegevallen. De kennis der bijzonderheden, hier bedoeld, betreft zoowel die, welke *tegen* als welke *voor* de voortplanting door contagium pleiten. 2. Opgave van al de door de Cholera aangetaste personen. 3. Vermelding van bevindingen in het algemeen en van de bijzonderheden betreffende den loop, de vormen en de behandeling *a*) der Cholera Asiatica, *b*) der diarrhoea en andere voorboden der ziekte, of van zoodanige andere ongesteldheden, die gedurende de epidemie door eenige bijzonderheid de aandacht getroffen hebben.

— De Heer Med. Dr. G. J. VAN DOEVEREN is op zijn verzoek eervol ontslagen als gemeente-geneesheer te te Gravenhage.

— Z. M. heeft gepensioneerd den Off. v. Gez. 3de kl. J. G. F. H. DEMINIERE.

— Door Z. M. zijn met ridderorden begiftigd, de Heeren Prof. F. C. DONDERS, P. J. J. DE FREMERY, G. J. MULDER, R. VAN REES te Utrecht.

— Wij kunnen niet nalaten de aandacht te vestigen op hetgeen dezer dagen in Engeland geschiedt tot vermindering van de hevigheid der naderende Cholera. Wel is waar, terwijl hier te lande de authoriteiten grootendeels van den goeden wil der ingezetenen tot bereiking van dat doel afhangen, is in Engeland de parlementsacte van September 1848 for the prevention of contagious and epidemic diseases, die thans weder in werking gebragt is en die onder anderen de General Board of Health met de noodige magt bekleedt, en is dus niet alles wat daar gebeurt, hier mogelijk. Maar terwijl hier algemeene leiding ontbreekt, is juist de kennis van hetgeen gedaan kan en moet worden, van het hoogste gewigt. Wij bedoelen hetgeen reeds gedaan is, in New-Castle b. v., waarover in de laatste nommers van de *Times* zeer belangrijke mededeelingen gegeven zijn en evenzoo de beredeneerde publicatie van den General Board of Health. d. 20 September ll.

— De centrale Cholera-Commissie alhier heeft in de Amst. Courant van heden onder den titel van » Wenken en Raadgevingen" een doelmatige leefregel bij het uitbreken der ziekte aan de ingezetenen aanbevolen.

— Den 18den September overleed te Utrecht, de emeritus Hoogleeraar J. J. WOLTERBEEK, in den ouderdom van 80 jaren. In 1796 gepromoveerd heeft hij gedurende 57 jaren als gewoon geneeskundige eene uitgebreide praktijk gehad en bezat hij steeds het vertrouwen van een groot aantal ingezetenen. Van 1817—1838 bekleedde hij het gewoon Hoogleeraarsambt aan de Utrechtsche Hoogeschool en doceerde aldaar met vrucht de Medische Kliniek en de Obstetrie. In 1838 emeritus geworden werd hij door SCERMAN Jr. en MULDER opgevolgd, die beide reeds vóór hunnen voorganger overleden zijn.

— Den 14den September is hier overleden de Heer H. W. LEEFKENS, sedert 1809 chirurgijn te dezer stede; den 19den September te Rotterdam de Heer G. MILLER, Heel- en Vroedmeester aldaar, in den ouderdom van 29 jaren.

— Behalve hetgeen uit de onderstaande berigten omtrent de Cholera in ons land blijkt, is ons nog medegedeeld, dat zij reeds te Leiden en Schoonhoven opgemerkt is. In Haarlem hebben zich nog geene gevallen voorgedaan.

†ROTTERDAM. 23 Sept. — Sedert het vorige berigt zijn van 16—22 Sept. aan de plaatselijke commissie aangegeven 377 Choleralijders, 104 herstelden en 218 overleden. De verdeeling over de dagen was de volgende:

16	Sept.	53	gev.	12	herstelden	29	overleden.
17	»	61	»	14	»	32	»
18	»	66	»	14	»	31	»
19	»	52	»	15	»	37	»
20	»	47	»	23	»	36	»
21	»	51	»	10	»	24	»
22	»	47	»	16	»	29	»

Het totaal sedert het begin der epidemie aan de pl. commissie opgegeven bedraagt 764.

Aan het bureau van den Burgerlijken Stand zijn aangegeven als aan Cholera overleden:

den 17den	September	42
» 19	»	61
» 20	»	51
» 21	»	34
» 22	»	30
» 23	»	33
totaal		251

uitmakende met de vroeger aangegevenen 604.

In het Ziekenhuis zijn van 17—23 September nog opgenomen 36 en overleden 26 lijders.

Sedert ons vorig berigt is er nog een tweede Cholera-bureau opgerigt in een ander gedeelte der stad, waaraan even als aan het eerste drie Doctoren (de Heeren MAURY, THOMAS en DE KEYZER) zijn verbonden.

†S'GRAVENHAGE. 23 Sept. — De *Cholera* heeft sedert het vorige berigt zich nog tot enkele gevallen bepaald. Den 17den zijn 7 gevallen voorgekomen, waarvan 3 in den dood eindigden; den 18den en 19den twee, beiden overl., den 22sten 4, waarvan 2 overleden.

†SCHIEDAM. 22 Sept. — Van 6—16 Sept. zijn hier door de Cholera aangetast 9 personen, daarvan overleden 5, — van 16—18 Sept. 13 pers., overl. 5, — van 18—20 Sept. 34 pers., overl. 15. — van 20—22 Sept. 20 pers., overl. 20. Het getal der aangetasten bedraagt dus 76, dat der overledenen 45, de overige 31 zijn nog onder behandeling.

†UTRECHT. 23 Sept. — In deze week zijn hier reeds minstens een paar Choleragevallen voorgekomen, een bij eene vrouw uit Rotterdam komende, en een bij een ingezeten die bezweken is.

†MIDDELBURG. — Door de Prov. Geneesk. Commissie van Zeeland zijn in hare vergadering van Augustus en September geëxamineerd en bevorderd: den 12 en 13 Aug. de Heer L. PERVOOST tot Stedelijk Heel- en Vroedmeester en de Heer G. H. VLEUGELS SCHUTTER tot Sted. en Plattelands Heel- en Vroedmeester; den 23 Aug. de Heer J. P. NOSKE BUYZE, tot Heelmeester ten Plattelande en tot Scheepsheelmeester en den 6den September de Heer J. H. SIEGERS tot Stedelijk Apotheker.

†GRONINGEN. — Den 10den September zijn door de Provinciale Geneeskundige Commissie in de provincie Groningen, geëxamineerd en bevorderd tot plattelands-heelmeester de Heer ALOYSIUS BRUNS en tot sted. vroedvrouw A. BROUWER geb. SWARTWOLT,

NEERLANDSCH INDIE. — Door den Gouverneur-Generaal is bevorderd tot Off. v. Gez. 1ste kl. de Off. v. Gez. 2de kl. M. TH. REICHE, tot Off. v. Gez. 2de kl. de Off. v. Gez. 3de kl. C. HELFRICH, tot Apotheker 1ste kl. de Apoth. 2de kl. H. F. N. UKENA, eervol ontslagen de Heer W. BAKHUIS als civiel geneesheer in de residentie Rembang.

BIBLIOGRAPHIE.

J. F. Reybard: Traité pratique des rétrécissements du canal de l'urètre. Ouvrage couronné, prix Argenteuil. Paris 1853. P. Labé. 7 fr. 50 c.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 1 OCTOBER 1853. 40

DE KINESITHERAPIE.

Rapport namens de commissie voor speciele pathologie en therapie, voorgedragen in de vergadering van den Geneeskundigen Kring te Amsterdam, den 29 Augustus 1853.

DOOR Dr. H. VAN CAPPELLE.

(*Vervolg en slot van blz.* 415).

Onder de vele lijders die te Stokholm in BRANTING's Central-Institut verpleegd worden, bevindt zich steeds een groot aantal phthisici, dat wil hier zeggen menschen met dispositie tot phthisis, met den habitus phthisicus. Het zal voorzeker niemand invallen te willen beweren dat bepaalde spierbewegingen in staat zouden zijn de elementaire bestanddeelen van het bloed zoo zeer te wijzigen, dat daardoor de vorming van tubercula wordt voorgekomen en nog minder dat bestaande tuberculosis daardoor zou kunnen genezen worden. De bezadigde kinesitherapeuten beweren dit dan ook niet, maar zij houden zich overtuigd en hebben het door de ondervinding bevestigd gezien, dat door verdubbelde en passieve bewegingen van de spieren, die zich aan den thorax vasthechten, de vorm en omvang van de borstholte zoodanig kunnen veranderd worden en de longencapaciteit zoo zeer vergroot, dat de depositie van tubercula in het longweefsel daardoor kan worden tegengegaan. Wanneer de verklaring van de voorkeur die de tubercula aan den top der longen geven, gezocht moet worden in de mindere bewegelijkheid der bovenste ribben, zal het wel niet irrationeel te noemen zijn, wanneer men door doelmatige bewegingen van de halsspieren, die zich aan de bovenste ribben vasthechten en van een gedeelte van den serratus anticus major, de bewegelijkheid dezer ribben en de meer gemakkelijke uitzetting van de bovenste longkwabben tracht te bevorderen. Ook van de behandeling van deze ziekte door de gymnastiek vermeldt EULENBURG een paar eenvoudige ziektegeschiedenissen; onder anderen verhaalt hij van een 20 jarig jongeling, die een duidelijk uitgedrukten habitus phthisicus bezat en meermalen aan catarrhus bronchorum en haemoptoë leed, hoewel het physisch onderzoek geen tubercula of vomicae deed ontdekken. Binnen den tijd van drie maanden was onder zijne behandeling de omvang van de borstkas met 2 duimen vergroot. Het bloedhoesten hield geheel op en in een tijd toen vele ongesteldheden van de respiratie-organen heerschten en vooral phthisici veel leden, bleef hij geheel vrij. Wanneer men vertrouwen mag op de waarheid van het in deze ziektegeschiedenis verhaalde feit, dat de omvang van de borstkas in den tijd van drie maanden 2 duimen grooter is geworden onder de gymnastische behandeling, eene daadzaak, die ook door NEUMANN wordt bevestigd, dan voorzeker zou de kinesitherapie een krachtig prophylacticum zijn tegen de depositie van tubercula in de longen, bij personen wier erfelijke dispositie zich in den habitus phthisicus kenbaar maakt.

De zoogenaamde kippenborst, die volgens ROKITANSKY [1]) ten gevolge van atrophie der musculi pectorales en serrati antici majores ontstaat, kan door verdubbelde bewegingen van deze spieren, zoo al niet geheel hersteld, althans aanmerkelijk verbeterd worden.

Het zal niemand verwonderen, dat de verkrommingen van den ruggegraat boven al de aandacht van LING en zijne volgelingen tot zich hebben getrokken. Inderdaad, bij deze gebreken, waarbij het gestoord spier-antagonismus, als naaste oorzaak van de zijdelingsche verkromming in het oog valt, schijnt de kinesitherapie op hare plaats te zijn.

[1]) Zie D. I. p. 272 der Holl. Vertal.

Wanneer het gebrek niet te zeer verouderd is, laat het zich begrijpen, dat verdubbelde bewegingen van die ruggespieren, die door verminderde werkzaamheid in vergelijking met die van de tegenovergestelde zijde, tot de verkromming aanleiding gaven, in staat zijn het verbroken evenwigt te herstellen. Eene behandeling die beantwoordt aan het bekende, *cito, tuto et jucunde* is voor den lijder altijd de verkieslijkste. Aan de eerste voorwaarde voldoet de kinesitherapie evenmin als elke andere geneeswijze der ruggegraatsverkrommingen, aan de beide andere voorzeker meer dan de wijze van behandeling van sommige orthopedisten, die, in den gebrekkigen lijder meer een mechanisme dan een organisme ziende, zonder onderscheid hunne ongelukkige patiënten in instrumenten klemmen en door rekmachines de gewrichten vaneen scheuren. Dat die verkrommingen, die door organische gebreken van de wervelkolom ontstaan, zoo als de door spondylarthritis veroorzaakte kyphosis, niet door kinesitherapie te genezen zijn, zal wel door niemand betwijfeld worden; alleen die verkrommingen zijn voor deze geneeswijze toegankelijk, waarvan de oorzaak in een eenzijdig overwigt van sommige spiergroepen gelegen is. Het zou ons te ver leiden, indien wij in het breede uitwijdden over de bewegingen, die door de kinesitherapeuten bij ruggegraatsverkrommingen worden aangeraden; die zich daarmede nader bekend wenscht te maken, verwijzen wij naar de geschriften over de *Heil-gymnastik.*

Onder de ongesteldheden, op wier genezing door hunne kunst de kinesitherapeuten vooral roem dragen, behoort vermeld te worden habituele verstopping, met de zoo dikwijls daarmede gepaard gaande hypochondrische en hysterische verschijnselen, haemorrhoïden enz. Zij beweren, dat dit hoogst onaangename gebrek, dat een bron is van zoo veelsoortig lijden, kan genezen worden door beweging der buikspieren. Door den tonus der buikspieren op te wekken, zou de galafscheiding vermeerderd en de zamentrekking van den spierrok des darmkanaals en daardoor de voortbeweging der darmcontenta bevorderd worden. Als een voorbeeld, hoe zij die bewegingen ten uitvoer brengen, zij het voldoende de verdubbelde beweging der recti abdominis te beschrijven.

De lijder plaatst zich overlangs op eene bank, met de beenen aaneengesloten op de bank liggende, terwijl de tronk met de beenen een regten hoek maakt. In deze positie worden de beenen door helpers stevig vastgehouden. De armen worden vleugelsgewijs in de zijde gezet, op de cristae ilei steunende, zoodanig dat de duimen naar achteren, de vingers naar voren geplaatst zijn. Een achter den patient geplaatsten gymnast legt zijne beide handen vlak over de voorste vlakte van de schouders van den lijder, en trekt, terwijl deze zich door de kracht van zijne recti abdominis daartegen verzet, zijn tronk langzaam naar achteren en beneden, totdat de tronk met de beenen een hoek maakt van ongeveer 135°. Na eene korte pauze rigt zich de lijder onder matigen tegenstand van den gymnast weder op, totdat de tronk weder in een regten hoek tot de beenen komt te staan. Wil men nu de kracht nog versterken, waarmede de gymnast den tronk naar beneden trekt, en daardoor de buikspieren van den lijder tot sterker zamentrekking noodzaken om zich op te rigten, dan laat men den patient zijne beide handen op het voorhoofd leggen, zoodanig dat, bij naar buiten geplaatste ellebogen, de beide middelste vingers elkander even aanraken. De gymnast vat de beide elleboogsgewrichten en volbrengt dan de bovenvermelde achterovertrekkende beweging. De kracht van den gymnast wordt daardoor vermeerderd volgens de wet der mechanica, dat de kracht vermeerdert naar gelang van de lengte der hefboomsarmen.

Deze behandeling wordt somtijds nog ondersteund door passive bewegingen der buikspieren. Bij eene uitgestrekte ligging van het ligchaam met gespannen buikspieren, wendt de gymnast wrijvingen aan over den buik, om ook daardoor den tonus in die spieren te versterken.

Ook tegen spier- en gewrichtsrheumatismus wordt de LING'sche gymnastiek aangewend. Bij onze nog weinig gevorderde kennis omtrent den aard der rheumatosen, is het bezwaarlijk eene theoretische verklaring te geven van de werkingswijze van verdubbelde

en passieve bewegingen in deze ziekte, maar wanneer men bedenkt, dat de kinesitherapie hare eerste werking op het spier- en bandweefsel uitoefent, kan men zonder partijdigheid hare aanwending tegen rheumatisme niet minder rationeel noemen, dan het heirleger van in- en uitwendige middelen, die daartegen worden aangeraden.

Het zou ons niet moeijelijk vallen meerdere ziektevormen op te sommen, waartegen de Zweedsche gymnastiek wordt aangeprezen; het zal evenwel overbodig zijn die allen op te tellen; wij kozen er die gebreken uit, tegen welke op rationele gronden de kinesitherapie heilzaam schijnt te kunnen zijn.

Het is hier de plaats om op te merken, dat, zoo als het gewoonlijk met nieuwe ontdekkingen en uitvindingen plaats grijpt, de kinesitherapie door hare bewonderaars veelal boven hare waarde geschat wordt; die zich daarvan wil overtuigen, leze het werk van NEUMANN: *die Heilgymnastik oder die Kunst der Leibesübungen, angewandt zur Heilung von Krankheiten* enz. Dit boek is vol van de allervreemdste beweringen en meest fantastische theoriën. Zoo beweert de schrijver, om hiervan slechts *één* voorbeeld te noemen, dat door de passieve bewegingen de flikkerbewegingen in de hersenholten kunnen vermeerderd worden, en eene verlevendigende werking op de zenuwscheeden kan worden uitgeoefend. EULENBURG daarentegen stemt geenszins met NEUMANN overeen, maar beschouwt de kinesitherapie als een geneesmiddel, dat bij eene juiste toepassing in vele gevallen nuttig is, en als een onschatbaar hulpmiddel moet beschouwd worden bij de behandeling van vele, niet alle, zoo in- als uitwendige gebreken. Hij verwerpt dan ook de ongerijmde verheffing van de kinesitherapie tot een geneeskundig stelsel, en merkt niet ten onregte aan, dat men evenmin geregtigd is een gymnastisch geneessysteem aan te nemen, als een stibiatisch of hydrargyrisch. Hij bejammert de overdrijving, waarmede in den laatsten tijd de Heil-gymnastik door enthousiastische bewonderaars ten hemel is verheven, dewijl hierdoor aan de behoudende partij wapenen in de handen zijn gegeven, om de geheele LING'sche gymnastiek te bestrijden. Wij meenen nog verder te moeten gaan en het zelfs te moeten betreuren, dat er een afzonderlijke naam van kinesitherapie bij de, helaas, reeds bestaande homoeopathie, allopathie, hydrotherapie en zoo vele andere is bijgekomen. Men had wijzer gedaan door in de handboeken voor algemeene therapie een hoofdstuk te voegen over de spierbeweging als geneesmiddel; de zaak had minder bestrijders gevonden, en zou minder eenzijdig zijn opgevat.

Een bedaard onderzoek van de kinesitherapie zal het goede, dat er in te vinden is aan het licht brengen. Het is echter niet te ontkennen, dat aan dit onderzoek moeijelijkheden zijn verbonden, zoolang het aan praktisch in de LING'sche gymnastiek geoefende geneesheeren ontbreekt, en aan gymnasten, die in het technische gedeelte bekwaam zijn. Is de zaak echter goed, dan is het niet te betwijfelen, of ook in ons land zal, al is het slechts langzaam, de spierbeweging als geneesmiddel meer en meer in hare waarde gekend en gebezigd worden. De commissie meent haar oordeel na het medegedeelde te moeten opschorten, daar het haar aan praktische ondervinding in deze zaak ten eenenmale ontbreekt.

Ten slotte deelen wij de volgende corollaria mede, overgenomen uit EULENBURG's *Schwedische Heil-Gymnastik*, die wij echter geheel voor rekening van den schrijver laten:

1. De Zweedsche gymnastiek is, zoowel wat haren wetenschappelijken grondslag als hare techniek betreft, geheel nieuw en als eene zeer verdienstelijke uitvinding van LING te beschouwen.

2. Het moment, waardoor zij zich van elke andere gymnastiek onderscheidt, is, dat hare bewegingen gegrond zijn op de ontleed- en natuurkunde der spieren.

3. De nieuwheid van hare techniek berust 1°. op de uitvinding van de verdubbelde bewegingen voor bepaalde spierbundels, spieren of spiergroepen en 2°. op een veelzijdige systematische ontwikkeling der passieve bewegingen.

4. De voornaamste therapeutische waarde van de verdubbelde bewegingen is gelegen 1°. in de door middel van hare werking op de spieren, primair verhoogde innervatie en

slagaderlijke bloedstrooming en daardoor bewerkte verandering van pathologische toestanden der bewegingsorganen, en 2o. in de daardoor secundair teweeg gebragte inwerking op physiologische en pathologische processen in inwendige organen.

5. De passive bewegingen kunnen een heilzamen invloed uitoefenen, 1o. door middel van reflexwerking op inwendige organen door hare werking op de gevoelszenuwen der huid, 2o. door opwekking der plaatselijke circulatie der vochten, vooral in de aderen en watervaten, en 3o. door hare mechanische werking.

6. Door haren anatomisch-physiologischen grondslag is de Zweedsche de eerste wezenlijk geneeskundige gymnastik, die wij bezitten. Als zoodanig is zij het meest rationele geneesmiddel voor vele zoogenaamde orthopaedische ziektevormen, als ruggegraatsverkrommingen, kippenborst, anchylosen, en in het algemeen voor chronische ziekten der bewegingsorganen, als verlamming der extremiteiten, chorea, schrijfkramp.

7. Zij heeft echter ook een zeer voordeeligen invloed, door de werking te verhoogen bij torpiditeit van inwendige organen, deels door versterkiug van het contractile weefsel in het geheele organisme, deels door bevordering van de circulatie bij plaatselijke bloedstilstand.

8. Zij is derhalve bij sommige koortsvrije chronische ziekten, deels een niet te verwerpen ondersteuningsmiddel voor andere behandelingswijzen, deels een zelfstandig geneesmiddel. Bijzonder heilzaam betoont zij zich als een radicaal middel tegen vele ingewortelde zoogenaamde onderbuikskwalen en de velerlei daarvan afhangende ongesteldheden, als hoofdpijn, duizelingen, asthma, hartklopping, krampen en andere zenuwaandoeningen; voorts bij longemphysema en den door den bouw van den thorax zich kenbaar makenden aanleg tot longtering.

9. Zij levert ons eindelijk een voortreffelijk middel op, om het gezonkene vegetatieproces te herstellen, en betoont zich als zoodanig uiterst nuttig bij scrofulosis, bleekzucht, algemeene spierzwakte, en is derhalve voor de vrouwelijke jeugd als voorbehoedmiddel tegen scheef worden en tegen zenuwzwakte van de meest heilzame uitwerking.

10. Het is eene dwaling, uit de Zweedsche gymnastiek een nieuw geneeskundig stelsel te willen vormen. Hare uitwerkingen geven haar slechts het regt, eene plaats in te nemen, om onze bestaande lijst van geneesmiddelen vollediger te maken.

Deze corollaria van EULENBURG deelden wij mede, zonder ze echter alle te willen onderschrijven. Men kan er uit zien hoezeer ook hij, niettegenstaande zijn streven om de gymnastiek op rationele gronden aan te wenden, door het voorbeeld van anderen wordt medegesleept en in zijn catalogus van ziekten, waartegen de gymnastiek heilzaam is, wat al te sanguinische verwachtingen van hare uitwerking koestert. Eindelijk bevelen wij de studie der kinesitherapie bijzonder aan, aan hen, die zich in de gelegenheid bevinden, hare uitwerking ook praktisch te onderzoeken[1].

[1]) De titels van de beide werkjes van GEORGII (zie pag. 411) luiden als volgt: Kinesithérapie, ou traitement des maladies par le mouvement selon la méthode de LING. Paris 1847.

Kinesipaty; or the cure of diseases by specific active and passive movements. London 1850.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DE COLLOIDGROEP. — Ons doel is een kort overzigt te geven van hetgeen in den allerlaatsten tijd over de tot dezen groep behoorende stoffen is bekend gemaakt. Wij voegen er eenige aanmerkingen bij.

Men ging steeds voort met *slijm* te noemen elke min of meer kleverige, dradentrekkende zelfstandigheid, welke als afscheidingsstoffe op *slijmvliezen* wordt aangetroffen. *Synovia* is een naam, die het eigendom bleef van alle stoffen, die ook wel de genoemde eigenschappen bezitten, maar die in de *gewrichtsholten* worden aangetroffen. Bij het gebruik maken van het woord *colloïd*, heeft men zich minder aan eene bepaalde plaats gebonden. Ook hieronder verstaat men kleverige, dradentrekkende of geleiachtige stoffen. Niet alles wat men *slijm* noemt, bezit volkomen dezelfde eigenschappen; nu eens is het dun dan weder dik, soms zelfs op eene glasheldere gelei gelijkende enz. LEHMANN getuigde nog onlangs (*Physiol. Chemie* 2te Ausg. 1853), dat de uitdrukking »slijm" een vaag begrip geeft en, hoewel

men blijft erkennen dat de mucine er de hoofdeigenschappen aan schenkt, vond CLAUDE BERNARD (*Gaz. méd. de Paris* 28 Mei 1853 p. 337) zich echter genoopt te zeggen, dat het volstrekt onmogelijk is met eenige gestrengheid de chemische karakters van den mucus te bepalen. Men moet hierdoor tot de slotsom komen, dat het woord slijm voor eene geheele reeks of liever voor eene groep van stoffen gebruikt wordt, die zonder scherpe grenzen in naburige groepen uitloopt. Van de synovia geldt hetzelfde. Hetzij men zich begeeft tot de overige gewervelde dieren, òf alleen verschil in leeftijd in het oog houdt, òf eindelijk ziekelijke toestanden beschouwt, telkens zal men nieuwe verschillen in de synovia ontdekken. Eveneens vormen de stoffen, die men gewoon is colloïd te noemen, eene groep, die zelfs nog omvangrijker is dan de twee pasgenoemden. Ook hier is het mucinum een hoofdbestanddeel. Dat de drie genoemde groepen onderling slecht beperkt zijn en verward in elkander loopen, dat noch de plaatsen, waar zij gevonden worden, noch de physische en chemische eigenschappen, noch de wijze waarop, volgens ons onderzoek, die stoffen haren oorsprong nemen, die verdeeling in drie groepen regtvaardigen kunnen; dit betoogden wij reeds vroeger bij herhaling. Ook thans nog is het onze overtuiging, dat zoodanige ruwe verdeeling, die nu eens alleen steunt op de plaats van voorkomen, dan eens op het uiterlijk aanzien niet kan goedgekeurd worden, maar dat de wetenschap nieuwe en strenger bepaalde en liefst op chemische of histogenetische verschillen berustende groepen zal moeten grondvesten. Wij hebben in het vorige jaar gepoogd in die rigting iets bij te dragen, door ééne rangschikking te maken van de verschillende wijzen, waarop de colloïdmetamorphose der cel zich voordoet, eene poging, waarvan wij het gebrekkige voorzeker zelven zeer goed inzien. Voor iets beters laten wij haar dan ook gaarne varen. Wij zouden gaarne dat betere uit de hand van VIRCHOW, als een der competente beoordeelaars en bearbeiders van dit zeker niet gemakkelijke onderwerp, aannemen, te meer, dewijl hij in zijn verslag over de algemeene ziektekundige ontleedkunde van het jaar 1852 (CANSTATT'S *Jahresbericht*), twee onzer opstellen over het colloïd bespreekt. Tot onze teleurstelling bepaalt hij zich echter tot een paar aanmerkingen, waaruit het blijkt, dat hij ons gevoelen, volgens hetwelk men ten onregte een onderscheid maakt tusschen colloïd, slijm en synovia, niet deelt, zonder evenwel daarbij aan te geven, waarin dan toch dat onderscheid gelegen is en wat elk dier stoffen als zoodanig karakteriseert. PARACELSUS schonk aan het slijm der gewrichtsholten, wegens deszelfs gelijkenis op het wit van eijeren (συν—ωον), den naam van *synovia*, een naam dien hij met gelijk regt nog aan vele andere slijmerige vochten zoude kunnen geven. Later vergat men de beteekenis van dien naam, maar men behield het woord gemakshalve ter aanduiding van het vocht *der gewrichtsholten*, zonder zich af te vragen, of een gelijksoortig vocht ook niet buiten de gewrichten voorkomt. Men eindigde met het te beschouwen als een vocht sui generis, dat geheel op zich zelf staat — eene beschouwing, die op geloof mag berusten, maar waartoe de wetenschap onzes inziens nog geen regt geeft. Wanneer PARACELSUS ook eens de gewrichtskraakbeenderen met een eigennaam had begiftigd, hetgeen evenzeer eenig gemak zou kunnen opleveren, zou men dan later regt gehad hebben om, afgaande op die naamsonderscheiding en op het onwedersprekelijke feit, dat gewrichtskraakbeen alleen aan de gewrichten voorkomt, te ontkennen, dat het kraakbeen is? — Wij erkennen wel het »verba valent usu," maar als woorden in de wetenschap hunne oorspronkelijke beteekenis verloren hebben en verwarring stichten, wordt het nuttig de namen en de zaken eens onafhankelijk van elkander te beschouwen. Welnu: de woorden slijm, synovia, colloïd enz. moeten, wil men consequent zijn, òf alleen de *plaats* te kennen geven, waar het bedoelde vocht voorkomt, hetgeen bij het colloïd natuurlijk onmogelijk zou zijn, òf zij moeten de uitdrukking zijn van *bepaalde eigenschappen*, en dus vatbaar voor wetenschappelijke toepassing. Men kan hierbij, gelijk vroeger plaats vond, alleen *physische* eigenschappen op het oog hebben, waarbij allezins de oorspronkelijke beteekenis der namen het best bewaard zal blijven. Maar men beproeve eens op dit voetspoor consequent voort te gaan! Alles wat op eijerenwit gelijkt, moet dan synovia heeten, — wat zich lijmachtig voordoet, colloid; — wat er geleiachtig uitziet, gelatina; — wat neusslijm (μυζα) nabootst, mucus, — wat in aanzien tot honig nadert, melicera genoemd worden. Het gewrichtsvocht zal dus nu eens lympha of water (»leêwater"), dan eens (met CELSUS) melicera, dan weder synovia heeten. Wat thans den naam van colloid draagt, zal evenzeer ten deele, b. v. met ANDRAL melicera, ten deele met andere synovia of mucus zijn. VIRCHOW zal zijne uitdrukking »Schleimgewebe" niet meer op den navelstreng mogen toepassen, maar, gelijk de ouden, van »gelatina" Whartoniana moeten spreken enz. enz. Men ziet het, consequentie is hier, zonder schromelijke verwarring, onmogelijk. Zal men dus liever op *chemische* eigenschappen afgaan? Een pium votum, zoo lang de scheikundige zamenstelling der bedoelde vochten nog zoo weinig gekend is. Met het genetische moment is het niet beter gesteld. Hoeveel hier nog te arbeiden overblijft, zal het best blijken, indien wij hierop een kort overzigt aten volgen van eenige onderzoekingen, die ons, met betrekking tot de genoemde vochten, in den laatsten tijd zijn bekend geworden. Men zal er ook, meenen wij, eene bevestiging in vinden van ons gevoelen, dat de zeer uitgebreide slijm- of colloïdgroep nog ééne groote ongedeelde chaotische massa is, rudis indigestaque moles, waarin geen licht of orde ontstaan kan, indien men zich bij zijn onderzoek laat binden door eenige namen, welke het toeval in dien chaos heeft ingestrooid.

J. M. SCHRANT.

(*Vervolg en slot hierna.*)

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER DIABETES MELLITUS. — Prof. FALK te Marburg, heeft in no. 25 en volgende der *Deutsche Klinik*, eenige resultaten

van waarnemingen en proeven medegedeeld, ingesteld om de wederkeerige verhouding tusschen het voedsel en den toestand der urine te leeren kennen. Wij deelen deze resultaten, bij wijze van uittreksel mede.

1°. Een vergelijkend onderzoek der urina sanguinis van een gezond mensch met de urina sanguinis van een diabeticus leerde, dat de nieren van een diabeticus juist evenzoo functioneren als de nieren van een gezond mensch, maar dat het bloed van een nog nuchteren diabeticus eene stof (suiker) bevat, die langs de nieren weggevoerd wordt en die in het bloed van een gezond nuchteren mensch niet voorkomt. Urina sanguinis noemt F. die »betrekkelijk kleine hoeveelheden urine," welke 12—13 uren na het gebruik van spijzen en dranken en nadat deze reeds langen tijd in het bloed zijn overgegaan, worden gesecerneerd en die zich door een betrekkelijk hoog spec. gew. en meer gesatureerde kleur van andere urine onderscheiden. Om zulk eene urina sanguinis te verkrijgen, gebruikt F. des avonds (ten 6 ure) eene bepaalde kost uit eijeren, brood en water, en ontlast dan zijne urine den volgenden morgen van 6 of 7 uur af in nuchteren staat. Uit eene reeks van proeven bleek, dat een gezond mensch 66,2 grein van zoodanige urine loosde van een sp. gew. in 1,010, terwijl een diabeticus 66,7 grein van 1,031 sp. gew. ontlastte.

2°. Waarnemingen bij een man en eene vrouw, die aan diabetes leden, leerden, dat het sp. gew. der urina sanguinis van diabetici als het ware de intensiteit der ziekte aantoont. Voorts dat de nieren van diabetische lijders bij een reeds vergevorderd lijden, zonder eenigen twijfel, meer water uit het bloed uitscheiden dan bij gezonde menschen. Bij een minder hevig lijden valt dit verschil tusschen zieken en gezonden bijna geheel weg. Hoe verder zij op den weg van toenemende beterschap vooruitgaan, des te meer keert de wateruitscheiding tot de norm terug.

3°. Uit 23 proeven, deels bij diabetici deels bij gezonde menschen genomen, kwam hij tot het resultaat, dat bij gezonde menschen, specif. gew., hoeveelheid en tijd van excretie der urine slechts weinig veranderd worden, wanneer men bij zijne gewone spijzen eene zekere hoeveelheid druivensuiker voegt. De eenige verandering die men opmerkt, bestaat in eene vertraagde en langer aanhoudende opname der gebruikte vloeistof uit de eerste wegen in het bloed en de nieren. De hoeveelheden urine, die ieder uur werden uitgescheiden, waren niet zoo groot bij het gebruik van suiker als bij het gebruik van ongesuikerde kost, maar daarentegen wordt er gedurende langeren tijd urine geproduceerd. Bij diabetici ziet men echter het tegenovergestelde gebeuren: zoo lang hun maag geen suiker bevat, wordt de bereiding van urine in vergelijking met een gezond mensch gehinderd en vertraagd, in dit geval wordt eene buitengewoon groote hoeveelheid spijzen en dranken niet geresorbeerd. Onder het gebruik echter van druivensuiker, wordt de urine weder op vroegere wijze bereid. F. wil dit aldus verklaren: bij niet suikerhoudende kost ontwaart men bij een physisch onderzoek van den onderbuik en vooral der maag, dat een groot deel der gebruikte vloeistof als inerte massa blijft liggen, niet geresorbeerd wordt, den lijder hindert, misselijkheid, neiging tot braking, ja zelfs somwijlen braken veroorzaakt, vooral wanneer men den zieke tot herhaald waterdrinken noopt. De maag der diabetici zoude dus bij kost, die *geen* suiker bevat, de gebruikte drank terughouden, slechts een gering deel gaat door hare wanden heen in de bloedbaan over. Vandaar de kleine hoeveelheid urine bij suikerlooze kost. Zoodra echter druivensuiker wordt gebruikt en deze, door in aanraking met den maagwand te komen, deze tot werkzaamheid aanzet, wordt ook bij den diabeticus de in de maag bevatte vloeistof in korten tijd in de bloedbaan overgebragt en door de nieren uitgescheiden. Hierdoor kon F. naar believen de wateruitscheiding door de nieren van diabetici regelen.

Even als de druivensuiker werkte ook de stijfsel, de rietsuiker was zwakker en de melksuiker oefende slechts een zeer geringen invloed op den maagwand die zelfs door melk nog overtroffen wordt. Vetten, die niet purgerend werken, zetten echter veel meer dan rietsuiker en stijfsel de maag tot werken aan, keukenzout echter overtreft in dit opzigt zelfs nog de riet- en druivensuiker.

4°. Uit eene tabel, waarin F. de proeven bij een in beterschap toenemenden diabeticus heeft zamengebragt, blijkt: dat in diezelfde mate als bij een diabeticus de meest kenschetsende verschijnselen der ziekte afnemen en de krachten toenemen, ook de werkzaamheid der maag in zoo verre die eener gezonde maag nabij komt, dat zij zich steeds meer en meer aan den invloed van bepaalde voedingsstoffen (suikerhoudende) onttrekt, en ook onder iedere kost het water op dezelfde wijze resorbeert.

5°. Eindelijk heeft F. nog nagegaan, in welke verhouding de verschillende stoffen tot elkander stonden, d. i. in welke verhouding eene en dezelfde hoeveelheid van verschillende stoffen de maag van eenen diabeticus tot eene verschillende resorptie van water aanzetten. Hieruit bleek, dat 1 grein keukenzout een plus van 30 grein urine gaf, 1 grein druivensuiker een plus van 18 grein urine, 1 grein boter een plus van 15, 1 grein stijfsel 13 grein, 1 grein rietsuiker een plus van 5 grein, 1 grein eijeren 0,8 grein en 1 grein melksuiker 0,6 grein. Waarin die verschillende werking der onderscheidene suikersoorten berust, zal F. later onderzoeken.

VERVALSCHINGEN VAN DROOGERIJEN ENZ. — De *Analytical Commission* ontdekte in een groot aantal monsters boter geene andere vervalschingen, dan die met keukenzout en water, welke beiden soms in zoo aanzienlijke hoeveelheden werden aangetroffen, dat men moest aannemen, dat zij er opzettelijk bijgemengd waren om eene vermeerdering van gewigt of van volumen te verkrijgen.

Van 33 monsters poeder van jalappewortel bleken 14 met vreemde houtvezels, waarschijnlijk meest van guajakhout vermengd te zijn: in sommige bestond dit

poeder minstens voor ½ uit deze vreemde bijmengselen, welke te eerder ontdekt kunnen worden, omdat de radix jalappae bijna geheel uit cellulair weefsel bestaat, met zeer weinige vasa punctata. Het gehalte aan alcoholisch extract verschilt zeer, niet alleen in het poeder, doch reeds in de wortels zelf, (van 4 onderzochte wortels bedroeg dit 32.56 pCt., 10.24 pCt., 17.80 pCt. en 11.08 pCt.): een van de monsters jalappepoeder leverde slechts 5.37 pCt. alcoh. extract, zoodat er reden bestond om te gelooven, dat hier de hars vooraf uit geëxtraheerd was. Daar zich met het malen van deze en andere droogerijen in het groot, waartoe bepaalde werktuigen vereischt worden, zekere personen uitsluitend bezig houden, vermoedt de commissie, dat bij deze den voornaamsten oorsprong der vervalschingen moet gezocht worden.

Onder 33 monsters poeder van radix ipecacuanhae waren 18 vervalscht, namelijk 1 met eene groote hoeveelheid tartarus emeticus, 2 met veel krijt, 2 met tarwemeel, 1 met eene aan zetmeel rijke plantenstof, 12 met verschillende, soms aanzienlijke hoeveelheden vreemde houtvezelen van onderscheidenen aard.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

ENGELAND. — In een brief van den bekenden GRAINGER, den inspecteur van den General-Board of Health, welke ten dienste van het departement van buitenlandsche zaken in Engeland 29 Aug. jl. is gedrukt, worden ten opzigte der maatregelen tegen de Cholera eenige belangrijke punten uiteengezet, wier gewigt de ernstigste aandacht ook in ons land, vooral op dit oogenblik bij het heerschen der ziekte, vordert. De brief is geschreven naar aanleiding van een rapport der „Wissenschaftliche Deputation" aan het departement voor geneeskundige zaken in Pruissen, waarin onderscheidene tegenbedenkingen voorkomen tegen de maatregelen, door den General Board of Health in Engeland 1848 en 1849 genomen, en die GRAINGER, zich op de ondervinding beroepende, met kracht weerlegt.

De geopperde bezwaren betreffen het dagelijksch huisbezoek tot het opsporen van alle diarrhöen. De uitvoerbaarheid zoowel als de gelukkige resultaten, daarvan medegedeeld, werden betwijfeld uithoofde 1°. van de moeijelijkheid om een genoegzaam aantal wettig bevoegde geneeskundigen hiervoor te verkrijgen, 2° van de onmogelijkheid, dat, zooals dit door den General Board was opgegeven, een geneeskundige dagelijks 300 tot 600 gezinnen kan bezoeken; 3°. van de hooge onkosten. De bezwaren van het eerste punt, erkent G., waren meermalen in Engeland ondervonden; evenwel werd in 't gebrek voorzien door de aanstelling van oudere studenten in de geneeskunde, die onder het noodige toezigt de vereischte diensten met gunstige resultaten konden bewijzen. De keuze van het middel stond tegenover het alternatief, om honderde of duizende aan diarrhoeën lijdende, aan zichzelven over te laten.

Wat het getal gezinnen betreft, die door elken geneeskundige konden worden bezocht, bevestigde G. op nieuw, dat de ondervinding had geleerd, dat met eene goede regeling 500 gezinnen door één persoon in 8 uren tijds behoorlijk konden worden bezocht. Hij merkt daarbij echter op, dat dit bezoek niet, zoo als de Wissens. Dep. had opgevat, een onderzoek met een wetenschappelijk doel zijn kan, maar alleen een practische maatregel is, om aan alle personen aan voorboden der ziekte lijdende, en cholerazieken dadelijk geneeskundige hulp te verleenen. De bezoeker heeft daarbij alleen na te vragen aan het hoofd van het gezin, of een der zijnen lijdende is, en dien dan nader te onderzoeken. De ondervinding bewijst, dat het volk dit bezoek zeer gemakkelijk maakt en er zichzelf, na een eerste bezoek, op voorbereidt om korte en volledige inlichtingen bij de volgende bezoeken te geven. Twee, drie, vijf en meer gezinnen wonen meest in hetzelfde huis, en daardoor wordt het bezoek bespoedigd.

Wat de groote onkosten betreft. G. geeft ze toe. Elke geneeskundige ontvangt 4 guinjes wekelijks. De uitgaven echter voor de verpleging van de zieken, voor onderstand aan de aangetaste gezinnen, en vooral die voor de nagelaten weduwen en wezen, waren zoo enorm, dat het voorzien in een genoegzaam aantal geneeskundigen, om de ziekte te voorkomen, rijkelijk werden opgewogen. Enkele voorbeelden worden hierbij aangehaald van de onkosten van onderstand aan weduwen en weezen. In Lambeth bijv. steeg de uitgaaf hiervoor tot 2667 p.st. jaarlijks voor 81 weduwen en 234 wezen van personen aan cholera overleden.

Wat de resultaten van het geneeskundig huisbezoek betreft, ten opzigte van het voorkomen der ziekte, verklaart G., dat hij, behalve de feiten in het vroegere rapport van den general Board of Health vermeld, in de gelegenheid is geweest het gevoelen en de ondervinding van honderde geneeskundigen in Engeland en bij zijne laatste reizen in Duitschland over dit punt te vernemen. Dit kwam daarop neêr, dat met onmiddellijke behandeling bij de voorboden, de overgang in cholera niet plaats vond, hetgeen door cijfers van verschillende geneeskundigen over honderde lijders nader bewezen wordt. Hierbij worden nog eenige nieuwe feiten uit plaatsen in Engeland bijgevoegd. G., die Hamburg, Dantzig, Posen en Berlijn tijdens de epidemiën in 1848 en 1852 bezocht heeft, acht de maatregelen in die plaatsen genomen, het oprigten van hospitalen en de waarschuwingen bij aanplakking voor het volk, onvoldoende om de ziekte te stuiten. In Hamburg was zelfs een bureau ingerigt, waar aanhoudend twee geneeskundigen beschikbaar waren, en in Posen werden door de policie de gevallen van diarrhoe opgespoord. De ondervinding had hem echter even als aan de geneeskundigen zelve in die plaatsen bewezen, dat, hoe nuttig zulke maatregelen overigens ook zijn, de armen verzuimen om zich spoedig genoeg aan te melden. In eene ziekte nu, die zoo snel afloopt, moet als beginsel worden aangenomen, dat

de hulp gebragt, de aanvraag daarvoor van het volk niet afgewacht moet worden. Zijne overtuiging omtrent dit beginsel was uit de laatste ondervinding over de sterfte in de genoemde plaatsen, waar hij tijdens de epidemiën van de laatste jaren tegenwoordig geweest was, en even zoo uit die van Kopenhagen zeer versterkt.

FRANKRIJK. — Ook nog bij ons strijdt men over de besmettelijkheid der cholera. Het ware te wenschen, dat de conseils d'hygiène in het bijzonder en alle geneeskundigen in het algemeen, met alle middelen, die hen ten dienste staan, de verspreiding van het denkbeeld der besmettelijkheid der cholera zouden tegengaan. Het heeft ons altijd innig gegriefd, dat op het geloof van onvolledige, onzamenhangende, tegensprekende onderzoekingen, bij het gemis van wetenschappelijke bewijsstukken op groote schalen naar een vast en te voren bepaald plan ingerigt, nog altijd de geneeskundigen in verschillende gevoelens omtrent de besmettelijkheid der cholera verdeeld zijn. Wij veroordeelen niemand wegens zijne overtuiging, omdat wij iedere overtuiging voor eerlijk houden. Doch het zij ons geoorloofd, een woord te zeggen over den mogelijken invloed van de denkbeelden der geneeskundigen, omtrent de besmettelijkheid der cholera op de massa. Eene droevige ervaring heeft het op menige plaats en in verschillende volksziekten geleerd, wat men te verwachten hebbe van eene bevolking aan de schrik ter prooi gegeven; wij willen slechts in het geheugen terugroepen, het verlaten en verwaarloozen der zieken, de dooden zonder begrafenis gelaten, de volslagen uitdooving van alle liefderijke gevoelens jegens familie en van het algemeene medelijden, en dan, wanneer onder den indruk van zulke herinneringen de ernstige, de wetenschappelijke man de feiten onderzoekt, ze naauwkeurig ontleedt en vergelijkt en hij dan niets dan verwarring en tegenspraak vindt, wanneer vooral tallooze, ontkennende, maar beslissende feiten zich voor zijn geest opdoen, als zoovele onwraakbare getuigen van het niet bestaan eener smetstof, mogen wij dan niet onze ambtsbroeders tot voorzigtigheid, tot bedachtzaamheid, of op zijn minst tot eenen bedaarden en wijsgeerigen twijfel aanmanen?

Beslissende feiten! Wij willen er slechts twee aanhalen, omdat zij ieder kalm en onbevooroordeeld verstand moeten treffen. Zweden heeft terstond bij het verschijnen der cholera in Rusland en Denemarken zijne grenzen gesloten, quarantaines van eene in de jaarboeken van het besmettingsstelsel ongehoorde strengheid ingevoerd. IJdele pogingen, ijdele voorzorgen! de cholera woedt op het oogenblik allerhevigst in Stokholm en breidt zich uit in de provinciën. Daarentegen, zijn er wel ter wereld twee steden meer en onophoudelijker met elkander in aanraking dan Parijs en Versailles? Welnu! tweemalen, in 1832 en 1849, teistert de cholera Parijs, en Versailles blijft van de plaag verschoont, zieken uit Parijs sterven te Versailles en de ziekte breidt zich er niet uit. De geschiedenis weet meer zulke voorbeelden.

(*Union médicale* 17 Sept. 1853.)

— Uit een schrijven van Dr. THOMAS aan de Académie de Médecine, omtrent de cholera te Moscou blijkt, dat deze ziekte daar reeds sedert Sept. 1852 heerscht. In die maand kwam zij sporadisch voor bij menschen, die van Petersburg kwamen. Tot op den 21 Januarij 1853 telde men nog slechts 69 duidelijk geconstateerde gevallen van cholera, maar van dien tijd af nam de ziekte toe, zoodat men den 8sten April een maximum van 108 aangetasten per dag had. Toen daalde het getal zieken onophoudelijk tot op het einde van April, wisselde dan eens in toe- en afname, klom weder in hevigheid tegen Junij en Julij en op het oogenblik tast zij gemiddeld 50—60 menschen in de geheele stad aan. Sedert Januarij—21 Augustus heeft men geteld 5,864 aangetasten, waarvan 3096 zijn hersteld, 2441 overleden en nog 327 in behandeling blijven. 9 van de 10 maal gaat de cholera in cholera-typhoïd over. Bij deze epidemie merkte men veel minder intense cyanose en minder hevige krampen op. [Dit is ook in de tegenwoordige epidemie in Amsterdam het geval]. De ziekte is niet zoo noodlottig als in 1831, doch heeft een anderen loop genomen, als toen ter tijd, n.l. van het Westen naar het Oosten, en wel van Warschau en Petersburg naar Moscou en Nigni-Novogorod. In de laatste stad heeft zij echter slechts eene maand geduurd.

— Parijs meldt nog niets van cholera. Daarentegen steken de typhen weder het hoofd meer op. In afwachting der cholera worden er echter reeds nu belangrijke maatregelen genomen om de noodige hulp te verleenen. Het Hôpital du Nord, bijna geheel gereed om 600 zieken op te nemen, kan bij epidemieën gemakkelijk 1200 herbergen. De arrondissements commissiën voor hygiène, ten vorige jare ingesteld, waken voor de ongezonde woningen en andere dergelijke oorzaken van ongezondheid. Men is bezig eene geneeskundige dienst en andere hulpmaatregelen op groote schaal te organiseren, die bij de eerste noodzakelijkheid kunnen werkzaam zijn. Ook in de departementen is men ijverig bezig. Echter klaagt de *Union médicale* over de weinige ondersteuning, die men in Frankrijk aan die hygiënische commissiën vanwege de overheid geeft, en over de geringe magt, die hen toegekend en toegestaan wordt.

— Door de *Societé médico-pratique* is de volgende prijsvraag uitgeschreven: over de wijze van werking der voornaamste purgantia, die in gebruik zijn en de onderscheidene indicaties uit de bijzondere werking van ieder dezer af te leiden; door de *Societé de Chirurgie:* over de behandeling van haemorrhoïden en van varices door coagulatie van het bloed, hetzij op de manier van PRAVAZ of op eenige andere onschadelijke wijze.

BELGIE. — Bij besluit van den koning zullen aan hen, die aan de hoogescholen van eene of andere faculteit het doctor-diploma ontvangen hebben, twee jaren later nog andere diploma's in speciële vakken uitgereikt kunnen worden. Deze wetenschappelijke diplomata zulleen tot bewijs van bijzondere kunde strekken, maar overigens geenerlei regt of prerogatief geven. — Door

de faculteit der wetenschappen zullen zes zoodanige diplomata uitgereikt kunnen worden 1° voor de mathematische wetenschappen: hooge algebra, analytische en beschrijvende geometrie, analyse, probabiliteitsrekening, 2° voor de physisch-mathematische wetenschappen: analyse, mathematische physica, analytische en sterrekundige mechanica, 3° voor de physische wetenschappen: experimentele physica, physische geographie, meteorologie, physische astronomine, 4°. voor de chemische en mineralogische wetenschappen, organische en inorganische chemie, praktische chemie, mineralogie en geologie, 5°. voor de botanische wetenschappen, planten-anatomie en physiologie, natuurlijke familieleer, plantengeographie, beginselen van horticultuur en agricultuur, kennis der gebruikelijke planten, flora van Belgie. 6°. voor de zoölogische wetenschappen, zoölogie, vergelijkende anatomie en physiologie, paleontologie, fauna van Belgie.

De faculteit der geneeskunde zal vier zoodanige diplomata uitgeven: 1°. voor de physiologische wetenschappen: anatomie en physiologie van den mensch, beginselen van vergelijkende anatomie en physiologie en van dierlijke scheikunde, en pathologische anatomie. 2°. voor de geneeskundige wetenschappen: pathologie en therapie (algemeene en bijzondere) der inwendige ziekten, pharmacodynamie, hygiène en pathologische anatomie, 3°. voor de chirurgische wetenschappen: chirurgicale pathologie, theorie der verloskunde, operative chirurgie en obstetrie, geregtelijke geneeskunde, en 4o. voor de pharmacalogische wetenschappen, pharmacalogie, pharmacie, organische en inorganische chemie, toxicologie en medische botanie.

Tot verkrijging van een dier titels wordt gevorderd: 1°. Het vervaardigen van eene inaugurele dissertatie, 2°. een examen over de vakken, waarop het diploma betrekking heeft, 3°. eene mondelinge voordragt over een door de faculteit opgegeven onderwerp, 4°. de openlijke verdediging van de dissertatie en daaraan toegevoegde theses.

BERLIJN. — Prof. SCHÖNLEIN is dezer dagen door Z. M. den Koning der Nederlanden, tot ridder der Eikenkroon met de ster benoemd.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Men heeft dezer dagen de geneeskundige pers als allarmist hier en daar uitgekreten, omdat ze meende voor geneeskundigen het bestaan der cholera in ons land niet te mogen verzwijgen. Wij hebben op die aanmerkingen niets beters te antwoorden, dan de woorden van den bekenden hoofd-redacteur der *Union médicale*, AMEDÉE LATOUR, zeer onlangs hier omtrent geuit, terug te geven. »Est-ce à dire que les journaux de médecine aient tort de publier leurs informations sur le choléra? A qui donc reviendrait cette mission, si ce n'est à ceux, qui doivent avertir le public médical de l'état de la santé publique? Les populations n'ont-elles pas un intérêt considérable à ce que les médecins soient à temps avertis des constitutions médicales régnantes ou imminentes? Et pour ce qui concerne le choléra particulièrement, n'est il pas vrai que sa présence est presque toujours et partout annoncée par un état particulier des voies digestives, sans danger si les accidens sont opportunément soignés, terribles s'ils passent inaperçus ou négligés? Qu'on laisse donc de côté ces accusations inintelligentes contre la presse médicale, qui ne fait qu'accomplir un dévoir impérieux en avertissant les médecins de ce qu'ils ont le plus grand intérêt à connaître.

— De zes sub-commissiën voor cholera alhier zijn sedert eenige dagen in werking. De geneeskundige leden daarvan vormen in vereeniging met de Stads-Doctoren een permanent bureau in de zes lokalen om dadelijk adsistentie te kunnen verleenen; in de meeste dier commissiën is die dienst, zoó voor den dag als de nacht ingerigt.

De hoofdwerkzaamheden dier commissien, buurt- en huisbezoek te doen, ten einde door raad en daad de gezondheidstoestand der bewoners te verbeteren, evenzoo als choleralijders ter hulpe te komen, zijn in verscheidene buurten met ijver aangevangen. De enquête in sommige achterbuurten heeft reeds duidelijk het groote nut aan het licht gebragt, dat door zoodanig bezoek gesticht kan worden, zoo dat het te verwachten en te hopen is, dat die werkzaamheden, zelfs wanneer de cholera aan het afnemen zal zijn, nog een geruimen tijd voortgezet zullen worden.

— Bij de Centrale Cholera-Commissie alhier zijn sedert het vorige berigt aangegeven:

Van	23—24	Sept.	15	aangetasten.
»	24—25	»	59	»
»	25—26	»		
»	26—27	»	36	»
»	27—28	»	22	»
»	28—29	»	8	»
»	29—30	»	14	»

makende met de vorige opgaaf van 7—30 September een totaal van 301 aangetasten, terwijl aan den burgerlijken stand 196 aan cholera overleden, zijn aangegeven.

Hieronder zijn begrepen het aantal lijders in het cholera-hospitaal opgenomen, zijnde van 23—30 Sept. 5, 15, 4, 17, 6, 2, 4, in het geheel 77 lijders.

— Door de Prov. Commissie van Geneesk. Onderz. en Toevoorz. in Zuid-Holland, resiterende te Dordrecht zijn in de vergadering van 31 Augustus jl. geëxamineerd en geadmitteerd: de heeren W. WEEBERS, M. C. NEURDENBURG, als sted. en land. heelm.; H. P. TIMMERMAN, als land en scheepsheelm. en J. J. RUTGERS, F. VAN DER MEULEN, W. VAN DER SWAN en A. LIPJES, als sted. vroedm. en L. R. HISSINK, als landel. vroedm. en afgewezen een; tot vroedvr. A. C. JANSEN en J. WOENSDRECHT. (*G. C.*).

— In de vergadering der Prov. Geneeskundige Commissie in Overijssel van 15 Sept. l.l. zijn bevorderd tot Heelmeesters de Heeren P. VAN AERNSBERGEN en G. J. TEN DOESSCHATE, eerstgenoemde tevens tot Vroedmeester, terwijl als Vroedvrouw in deze provincie is toegelaten Mejufvrouw J. ROOSENDAAL, vroeger elders geëxamineerd.

— Den 23sten September is overleden de Heer E. WIJNANDS; Med. Doctor te Maastricht; den 25sten September te Amsterdam de heer J. SALOMONS Med. Doctor aldaar in den ouderdom van 28 jaren.

— Te Schoonhoven zijn van 12—21 September 25 lijders aan cholera voorgekomen en 11 à 12 overleden ; te Gouda zijn tot 27 Sept. 86 personen aangetast, waarvan 43 overleden en 8 hersteld; te Schiedam van 22—26 Sept. nog 59 lijders aangetast en 41 overleden (totaal van 6—26 Sept. 125 lijders, 86 overleden). Bovendien heerscht de ziekte te Delft. In Noord-Holland hebben zich op verscheidene plaatsen gevallen voorgedaan.

Te Leiden zijn verscheidene gevallen voorgekomen; er zou een hospitaal ter verpleging der lijders opgerigt zijn. De gemeenteraad heeft eene Commissie benoemd tot leiding der verpleging en behandeling der Cholera-lijders.

— Wat den stand der Cholera in het Buitenland betreft kunnen wij alleen melden dat zij te Berlijn stationair blijft (een veertigtal gevallen 's daags, tot 28 Sept. 971 gevallen, 600 overledenen) even zoo te Dantzig (tot 20 Sept. 800 gevallen, 460 overledenen), te Kopenhagen genoegzaam opgehouden heeft, te Weenen nog niet schijnt voorgekomen te zijn, in Engeland over het algemeen toeneemt, hoewel de gevallen zich in de meeste plaatsen tot weinige bepalen; te Newcastle is het dagelijksch aantal sterfgevallen aan Cholera van 100 tot ongeveer 50 gedaald (totaal van 31 Augustus tot 26 September 1243 overledenen).

†ROTTERDAM. 30 Sept. — Sedert het vorige berigt zijn van 23—29 September aan de plaatselijke geneeskundige commissie aangegeven 207 choleralijders, 90 herstelden en 126 overledenen; een getal ongeveer de helft van dat in de vorige week opgegeven. De verdeeling over de dagen was de volgende:

23 Sept.	45	gev.	19	herstelden	24	overleden.
24	»	25	»	12	»	18	»
25	»	21	»	8	»	12	»
26	»	22	»	11	»	14	»
27	»	48	»	22	»	24	»
28	»	21	»	11	»	18	»
29	»	25	»	7	»	16	»

Het totaal der aangetasten sedert het begin der epidemie aan de commissie opgegeven bedraagt dus 971.

Aan het bureau van den Burgerlijken Stand zijn aangegeven als aan Cholera overleden:

den 24sten	September	33
» 26	»	33
» 27	»	18
» 28	»	30
» 29	»	16
» 30	»	15
totaal		145 uitmakende met de vroeger
aangegevenen		749.

In het Ziekenhuis zijn weder opgenomen van 24 tot 30 September 34 lijders en overleden 17.

†UTRECHT. 30 Sept. — De Cholera maakt hier gelukkig weinig voortgang; de officieel bekende gevallen bepalen zich tot 5. Hieronder is een persoon die uit Schoonhoven kwam en spoedig na zijn terugkomst aan cholera overleden is.

BIBLIOGRAPHIE.

Robert Druit: Chirurgisch Vademecum, uit het Engelsch vertaald door J. *G. ten Noever de Brauw*. Tiel 1853, Gebr. Campagne. *f* 4 90.

J. Leonides van Praag: Beknopte leiddraad voor het gebruik der in de pharmacopoea Neerlandica nieuw opgenomene geneesmiddelen. Leyden, 1853, D. Noothoven van Goor. *f* 0,40.

Verschil tusschen de pharmacopoea Belgica en de pharmacopoea Neerlandica, (opgemaakt door eene commissie uit de afdeeling: Leyden en omstreken der Nederlandsche maatschappij tot bevordering der geneeskunst en de Leydsche afdeeling der Nederlandsche maatschappij ter bevordering der pharmacie). Leyden, 1853, D. Noothoven van Goor. *f* 0,50.

M. H Romberg: Klinische waarnemingen, verzameld in het koninklijk polyklinisch Instituut te Berlijn, door den assistent-arts E. Henoch, vertaald en met aanteekeningen voorzien door C. Gobée. Tiel, 1853, Gebr. Campagne. *f* 2,—.

J. M. Philipeaux et *A. Vulpian*: Essai sur l'origine de plusieurs paires des nerfs craniens. Paris, 1853. Imp. de Rignoux.

Auzias-Turenne: Cours de syphilisation fait à l'école pratique de la Faculté de médecine de Paris. Toulouse, 1853, chez le docteur Guitard. 6½ feuill.

S. Dupré: Des tissus élastiques. Thèse de concours. Paris, 1853, Imp. de Bailly. 8½ feuill.

L. A. Segond: Le système capillaire sanguin. Thèse de concours. Paris, 1853, J. B. Baillière. fr. 2.50.

Gillebert-d'Hercourt: Récherches pour servir à l'histoire de la sueur. Lyon, 1853, Imp. de Vingtrinier. 2½ feuill.

E. Hubert-Valleroux: Des sourds-muets et des aveugles. Paris, 1853, V. Masson. 6 feuill.

M. Chausit: Traité élémentaire des maladies de la peau. Paris, 1853, J B. Baillière. fr. 6.50.

Giovanni Sennuola: Trattato di farmacologia e terapeutica generale. Napoli, 1835, Federico Vialet.

A. Coccius: Ueber die Anwendung des Augenspiegels nebst Angabe eines neuen Instruments. Leipzig, 1853 Mittler, 1½ thl.

E. d'Alton: De monstris, quibus extremitates superfluae suspensae sunt. Commentatio. Halis, 1853. Anton. 1 thl.

Drei Denkschriften über Gegenstände des preuss. Medicinalwesens. Halle, 1853. Anton, ½ thl.

J. Bierbaum: Das Malaria-Siechthum vorzugsweise in sanität-polizeilicher Beziehung. Wesel, 1853. A. Bagel.

J. Engel: Die Entwickeling röhriger u. blasiger Gebilde im thierischen organismus. Wien, 1853. Braumüller, 17 ngr.

C. S. F. Credé: Klinische Vorträge über Geburtshülfe. Berlin, 1853, Hirschwald.

F Kehrer: Das Blut in seinen krankhaften Verhältnissen. Ein Beitrag zur Pathogenie. Giessen, 1853, Ferber. 1½ thl.

G. Johnson: Die Krankheiten der Nieren. Aus d. Engl. von *B. Schütze*. Quedlinburg, 1853. Huch. 1½ thl.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. Zaturdag, 8 October 1853. 41

KLINIEK.

BIJDRAGE TOT DE LEER DER RETENTIO PLACENTAE EN HARE BEHANDELING.

DOOR A. E. SIMON THOMAS.
Buitengewoon Hoogleeraar in de Geneeskunde.

Onder de vele strijdvragen op het gebied der verloskunde behoort die, waarbij gehandeld wordt over het al of niet kunstmatig verwijderen der secundinae in gevallen, waar zij niet spontaan door de baarmoeder kort na de geboorte van het kind worden uitgedreven, zeker niet tot de minst belangrijke, en terwijl men van den eenen kant hoort beweren, dat alleen eene actieve en ingrijpende behandeling ter navolging moeten aangeprezen worden, verheffen zich van den anderen kant ook nu en dan stemmen, die als hoofdregel prediken, dat men ook hier ligt *te veel* kan doen en dat het daarom de pligt van den verloskunstoefenaar is, om den gang der natuur ook in dit opzigt zoo min mogelijk te storen. Onlangs in de gelegenheid geweest zijnde om den afloop waar te nemen van een zoodanig geval, waarin men gemeend had geheel eexpectatief te moeten handelen, kwam het mij niet onbelangrijk voor hetzelve mede te deelen en naar aanleiding daarvan eenige korte opmerkingen over dit onderwerp in het midden te brengen.

Mevr. F. geb. H. 30 jaar oud, moeder van 4 kinderen, waarvan 3 in leven, beviel op den 24sten Julij voor de 5de maal. Hare zwangerschap was geheel ongestoord verloopen, of deze echter geheel geëindigd was, was twijfelachtig, althans volgens hare rekening, had zij eerst in het begin van Augustus moeten bevallen; het kind was klein, doch droeg overigens geene blijken van vroegtijdig geboren te zijn. De baring had zeer voorspoedig of liever overhaast plaats gehad, althans na kortdurende voorboden was een enkele krachtige wee voldoende, om de geheele vrucht uit te drijven. Na een half uur wilde de verloskundige, volgens gewoonte, de placenta uit de vagina verwijderen, doch te vergeefs, zij lag nog geheel binnen de baarmoeder, waarvan het ostium internum gesloten was; pijn noch bloedvloeijing was voorhanden, men wachtte dus geduldig de uitdrijving der secundinae af; ongelukkig bleef deze geheel achterwege; lochiaal secretie werd bijna niet waargenomen; in de eerste week werden van tijd tot tijd kleine hoeveelheden gecoaguleerd bloed uitgedreven, die een zeer onaangenamen stank verspreiden; dit gaf aanleiding tot het doen van inspuitingen in de scheede met laauw water, waarbij enkele malen eene geringe hoeveelheid chloor gevoegd werd. De gezondheid der kraamvrouw bleef in de eerste dagen ongestoord: op den 4den dag vertoonden zich aanvallen van benaauwdheid met hoest en koude rillingen, die met hitte en sterk zweet eindigden en met onregelmatige tusschenpoozen eens of tweemaal in de 24 uren terugkeerden; was een zoodanige aanval voorbij, dan gevoelde zich de vrouw weder vrij wel, de eetlust bleef echter ontbreken, de krachten namen af, het ligchaam vermagerde en de borsten bleven geheel werkeloos. Behalve over pijn in de regter dij gedurende 2 of 3 dagen in de 2de week na de baring, klaagde de vrouw over geene verschijnselen, waaruit het bestaan van plaatselijke ontsteking kon opgemaakt worden, althans de buik bleef zacht en onpijnlijk. Nadat de toestand op die wijze 25 dagen geduurd had, werd schriftelijk mijn advies gevraagd. Het kwam mij niet wel denkbaar voor, dat het verwijderen der secundinae met de hand, zoo lang na de

baring nog mogelijk zoude zijn, ik durfde dus pogingen daartoe niet aanraden, doch adviseerde voor het toedienen van sec. corn. in poeders of infusum, ten einde te beproeven of nog soms hierdoor zamentrekkingen der baarmoeder konden opgewekt worden, overigens beschouwde ik de zaak als zeer ernstig, voornamelijk op grond van de herhaalde koude rillingen met opvolgende hitte en sterk zweet, verschijnselen, die ik niet anders dan uit reeds bestaande febris puerperalis pyaemica kon verklaren. Op den 28sten en 29sten dag werd sec. corn. in poeders toegediend, het middel werd goed verdragen, doch bleef volkomen werkeloos. Dientengevolge ontving ik een paar dagen later het verzoek om de lijderes zelf te komen zien. Ik vond haar (32sten dag) met een uiterst kleinen en zeer frequenten pols, het gelaat was zeer vermagerd en ingevallen, de tong vochtig, doch van achteren zwartachtig beslagen, de extremiteiten waren koel en de voeten ligt oedemateus; het bewustzijn was nog ongestoord, de lijderes nam echter bijna geen deel in wat haar omgaf, hare stem was zeer zwak en van tijd tot tijd gaf zij teekenen van hevige benaauwdheid. Onder deze omstandigheden begreep ik, dat aan eene eigenlijk gezegde behandeling niet meer gedacht kon worden, spoedige collapsus was blijkbaar op handen en de dood niet meer af te weren: de afloop bevestigde die voorspelling ten volle: reeds des avonds was de radiaal pols niet meer te voelen en na eene langdurige agonie bezweek de lijderes op den 34sten dag na de baring. De lijkopening kon niet verrigt worden.

Men ziet in dit geval een voorbeeld van het ziektebeloop, dat men bij volkomene retentio secundinarum te wachten heeft, wanneer noch door de natuur noch door de kunst pogingen in het werk gesteld worden om het teruggeblevene te verwijderen. De oorzaak van het terugblijven der placenta was hier blijkbaar gelegen in kramp, eene stoornis waartoe een overhaast beloop der baring meermalen de voorbeschiktheid doet ontstaan en waarvan de aanwezigheid, in casu, door de sluiting van het ostium uteri internum kort na de geboorte van het kind bevestigd wordt. Of er, behalve deze, nog eene tweede oorzaak, namelijk eene te vaste vereeniging van den moederkoek met den baarmoederwand, is werkzaam geweest, durf ik niet beslissen. Op die kramp, die niet bestreden werd, is later geheele werkeloosheid der baarmoeder gevolgd, althans zoo al het uitdrijven van kleine hoeveelheden gestremd bloed in de eerste week voor tijdelijke zamentrekkingen der baarmoeder pleit, waren deze echter te zwak om de placenta door den toen reeds vernaauwden baarmoederhals uit te drijven. De placenta bleef dien ten gevolge ook in de latere dagen terug; dat zij in ontbinding overging, komt mij niet waarschijnlijk voor, althans uitvloeijing van stinkende stoffen ontbraken bijna ten eenenmale en evenmin werden verschijnselen van endometritis septica opgemerkt, die men daarbij met reden zoude kunnen verwachten; de baarmoeder was echter in haren teruggang in ontwikkeling gestoord, in hare wijde aderen ontstonden vezelstofstremsels, deze gingen in etter over en zoo moesten zich spoedig de bij pyaemie zoo kenschetsende koude rillingen vertoonen, die met onregelmatige tusschenpoozen tot weinige dagen voor den dood bleven terugkeeren. Dat het leven onder zoodanige omstandigheden nog tot den 34sten dag na de baring behouden bleef, terwijl febris puerperalis pyaemica in den regel reeds in de 2de of 3de week doodelijk afloopt, meen ik, aan de afwezigheid van complicatie der ziekte door peritonitis, enteritis, pneumonia, caet., die ik gewoonlijk in spoedig afloopende gevallen als naaste oorzaak van den dood herkende, te moeten toeschrijven. Het leven der kraamvrouw bleef daardoor langer dan a priori te verwachten was behouden, doch zonder dat dit eenigen invloed op den afloop der ziekte had. Ook na den aanvang der op pyaemie duidende verschijnselen, werden geene geneesmiddelen voorgeschreven; had ik de vrouw in de eerste dagen na den aanvang der koude koortsaanvallen gezien, dan zoude ik waarschijnlijk het toedienen van mercurialia in- en uitwendig hebben aangeraden; zooveel waarde ik echter aan déze middelen bij een beginnend ziekteproces van dien aard hecht, zoo nutteloos bevond ik ze steeds, wanneer het reeds vele dagen geduurd had, zoo als

hier het geval was, toen voor het eerst mijn raad werd ingeroepen. Ik bepaalde mij dus tot het aanraden van secale cornutum, in de hoop, dat, zoo het gelukken mogt, hierdoor spontane uitdrijving der placenta te verkrijgen, of hare verwijdering op eene mechanische wijze mogelijk te maken, de natuur later, ondersteund door eene tonische en anti-septische behandeling, het bloedlijden misschien nog zoude kunnen overwinnen. Het aangewende middel bleef echter geheel werkeloos, en hiermede verdween ook de laatste kans op redding en moest de dood onvermijdelijk binnen weinige dagen intreden, althans ik aarzel niet te bekennen, dat ik in de gegevene omstandigheden mij van geen geneesplan, hoe ook ingerigt, eenig resultaat zoude durven beloven.

Wanneer wij dit geval met andere gelijksoortige, door verschillende verloskundigen bekend gemaakt, vergelijken, dan zien wij, dat bij eene expectatieve behandeling van retentio placentae, de volgende mogelijkheden bestaan:

a) De placenta kan na verscheidene dagen, met of zonder bloedvloeijing, door de baarmoeder zelve worden uitgedreven.

b) Zij kan geheel en al terugblijven en desniettegenstaande het leven der vrouw behouden blijven, in welk geval het placentair weefsel of in opgelosten toestand onmerkbaar door de lochiën wordt weggespoeld, of ook wel (althans gedeeltelijk) opgeslorpt.

c) De placenta terugblijvende, verhindert het teruggaan der baarmoeder in ontwikkeling, en leidt daardoor tot febris puerperalis, die meest een pyaemischen vorm aanneemt en bijna onvermijdelijk door den dood der kraamvrouw gevolgd wordt.

Hoewel gelukkig mijne ondervinding in dezen zeer beperkt is, meen ik echter op grond van de mededeelingen van anderen den onder *c)* genoemden uitgang als den meest gewonen te mogen beschouwen. Dat tot het ontstaan van een zoodanigen ziektevorm rottige ontbinding der placenta gevorderd zoude worden komt mij niet noodzakelijk voor, zelfs wil ik aan de voorstanders eener negatieve handelwijze bij retentio placentae gaarne toegeven, dat in vele gevallen, waarin de placenta eerst na verscheidene dagen of weken voor den dag kwam, elk spoor van rotting daaraan ontbrak, wanneer men mij van den anderen kant ook slechts toegeeft: 1º. dat ontbinding evenzeer mogelijk is, 2º. dat, waar ze bestaat, de voorspelling er in geenen deele door verbeterd wordt en 3º. dat ook zonder haar, door eenvoudige stoornis van den teruggang der baarmoeder in ontwikkeling, dikwijls doodedelijke febris puerperalis veroorzaakt wordt.

Op deze soort van gevallen volgen in menigvuldigheid de sub *a)* bedoelde, waarin de natuur zich tracht te redden, door eene latere spontane uitdrijving der placenta. Er ontstaan dan op nieuw pijnlijke zamentrekkingen, waarbij de kracht van den bodem en het ligchaam den wederstand van den hals tracht te overwinnen en de placenta ook werkelijk ontlast wordt, wanneer zij althans niet ziekelijk vast met den baarmoederwand vereenigd is. Zoo lang zich geene verschijnselen van metritis of pyaemie vertoonen, kan men aan de mogelijkheid van natuurgenezing langs dezen weg blijven gelooven; zijn deze echter aanwezig, heeft zich de een of andere vorm van febris puerperalis duidelijk ontwikkeld, dan bestaat hiervoor weinig kans meer, althans ik ken geen enkel geval, waar onder zoodanige omstandigheden natuurgenezing langs dien weg werd waargenomen. Nog eene opmerking mag ik hier niet achterwege laten, en deze is dat, hoe wenschelijk die latere zamentrekkingen ook zijn mogen, zij dikwijls tot bloedvloeijing gelegenheid geven, die even als bij abortus voor het leven gevaarlijk kan worden, vóórdat de natuur haar doel bereikt heeft.

De sub *b)* genoemde afloop mag eindelijk wel als de zeldzaamste beschouwd worden; haar geheel te ontkennen verbiedt de ervaring van anderen; gevallen van dien aard worden althans door Dr. SALOMON (Geneesk. Bijdr. Dl. II, st. 2, bl. 223), door PORCHER (SCHMIDT's Jahrb. Bd. I, S. 390), HARVEY LINDSLY (Ibid. Bd. XIX, S. 192), RUGE (Verh. d. Ges. f. Geburtsh. Bd. IV. S. 15) bekend gemaakt, en in de Augustus-Vergadering van de Afd. Leijden en omstreken der Maatschappij tot Bev. d. Geneesk. wer-

den mondeling nog twee dergelijke waarnemingen medegedeeld, aan welker juistheid persoonlijke bekendheid met de waarnemers mij verbiedt te twijfelen. Dit alles verhindert echter niet dat wij in een voorkomend geval van retentio placentae op een zoodanigen afloop volstrekt niet kunnen rekenen. Wij kennen de voorwaarden niet, die daartoe vereischt worden, wij kennen evenmin de middelen, waardoor zoo iets zoude kunnen bevorderd worden, en zoo wij er ons al in verheugen, dat natuurgenezing langs dien weg niet tot de onmogelijkheden behoort, mag dit echter, naar mijne overtuiging, op onze wijze van handelen slechts een zeer ondergeschikten invloed uitoefenen, te meer, omdat men niet kan zeggen, dat dit verdwijnen der placenta voor de vrouw altijd op eene onverschillige wijze plaats heeft. Bij de kraamvrouw, die door Dr. SALOMON werd waargenomen, vertoonden zich in het begin van de 3de week verschijnselen van metro-peritonitis, waardoor haar leven in groot gevaar kwam. In het geval van PORCHER werd voor de genezing ongeveer een half jaar gevorderd. In de waarneming van den Heer VAN RHIJN vertoonden zich bij de vrouw koorts en rijkelijke, zeer stinkende lochiën en bleef zij geruimen tijd zeer ziek en zwak. Eindelijk in het geval, te Nieuwveen waargenomen, waarvan ik zelf in bovengenoemde vergadering eenige bijzonderheden mededeelde, bleef de kraamvrouw gedurende 4 maanden bedlegerig en leed geruimen tijd aan verschijnselen, die volkomen het beeld eener febris hectica opleverden en aan het behouden blijven van het leven deden twijfelen. (*Wordt vervolgd*).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

DE COLLOIDGROEP. (*Vervolg en slot van pag.* 425.) — Sedert de door LEBERT en WÜRZ medegedeelde onderzoekingen, die door ons in dit Weekblad, Deel II, pag. 146 reeds zijn besproken, kwamen nog van verschillende schrijvers bijdragen, betrekkelijk de stoffen, die de groote colloidgroep zamenstellen, ter onzer kennisse. Het eerst moeten wij hier vermelden den uitmuntenden arbeid van ROKITANSKY over de kyste. Ofschoon reeds in 1849 verschenen, schijnt deze verhandeling niet in den handel te zijn gebragt, waardoor wij eerst onlangs een afdruk er van in handen kregen. De te weinige bekendheid van dit stuk in ons land, noopt ons om er hier opmerkzaam op te maken. Men zal het wel niet vreemd vinden, als wij er bij voegen, dat het ons persoonlijk ook nog een bijzonder belang inboezemde, omdat in hetzelfde jaar 1849 ook onze eerste waarnemingen over het colloid aan de Bezorgeren van MONNIKHOF's Legaat werden ingezonden. Wij waren natuurlijk zeer verlangend onze resultaten te toetsen aan die, waartoe ROKITANSKY zou gekomen zijn, te meer omdat de meeste der door ons vermelde vormbestanddeelen van het colloid ook door hem beschreven en afgebeeld worden. Genoemde schrijver behandelt het colloid echter alleen in zoo verre het in verband staat tot de kyste. Deze laatste is, volgens hem, een latere ontwikkelingsvorm van de tot een blaasje vergroote kern, terwijl de kern zelve een vergroot grondkorreltje zou zijn. Bij deze vergrooting eener kern kan het ontstane blaasje met een albumineus vocht (onze eiwitmetamorphose) of met colloid gevuld zijn. De kerninhoud kan verder meer en meer ingedikt worden en zóó, terwijl het inhullend vliesje verloren gaat, tot een vast en bros colloidklompje overgaan, dat zelf later ook nog verkalkt kan worden. De concentrische lijnen, die men op vele colloidligchaampjes waarneemt, leidt hij af van eene reeks van binnen elkander beslotene blaasjes of kystes. Eene verweeking van het colloid neemt hij niet aan.

Men ziet dat de ontwikkelingsgeschiedenis, waartoe ROKITANSKY gekomen is, op menig punt afwijkt van die, tot welke wij bij het vinden van dezelfde vormelementen meenden te moeten besluiten. De colloidligchaampjes b. v., die wij voor een *aanvang* van colloidvorming aanzien, zijn volgens R. het *produkt* van eene indikking van een albumineus vocht, dat binnen eene (tot eene enkelvoudige of tot eene zamengestelde kyste uitgegroeide) kern bevat is. De concentrische lijnen wijzen volgens onze meening niet op in elkander gesloten blazen, maar (ten minste meestal) op eenen laagsgewijzen groei, enz. Ook nu nog kunnen wij hier het gevoelen van R. niet deelen. De redenen waarom wij tot eene verweeking van het colloid besloten, vonden wij nog niet wederlegd. Ook de wijze, waarop dergelijke zeer kleine en daarbij vaak zeer vaste ligchaampjes ook binnen cellen besloten liggen, hetgeen ons deed besluiten, dat de colloidbollen oorspronkelijk reeds vast kunnen zijn en in grootte kunnen toenemen, pleit onzes inziens tegen het gevoelen van ROKITANSKY. Ontstond het colloid door indikking, dan zou het, besloten zijnde, binnen eene kern of cel, daarbij in omvang moeten afnemen en niet meer die zuiver ronde omtrekken kunnen vertoonen, noch ook door drukking den celwand doen bersten, gelijk toch niet zelden gebeurt. Bij een zamengesteld colloidkystoid zouden de oudste kystes dan niet de grootste kunnen zijn, maar veeleer klein en met het stijfste colloid gevuld moeten zijn, enz.

In een later niet minder belangrijk opstel: »over den geleikanker, onder terugzien op de goedaardige gezwel-

len" (in het Zeitsch. der Wien. Aerzte, Februar 1853), behandelt ROKITANSKY hoofdzakelijk de ontwikkelingsgeschiedenis van het stroma, onze kennis daarbij, als vervolg op het nopens de kyste gezegde, met een schat van uitmuntende waarnemingen verrijkende. In dit stuk zegt hij pag. III nader, »dat het colloid eene stoffe is, met wier optreden eene rij van metamorphosen afgesloten wordt, die de eiwitligchamen vrij of als inhoud van cellen, en wel vooral als inhoud der kernen en der hieruit (? Ref) voortgesprotene structuurlooze blazen en kystes, ondergaan. Het colloid is eene lijmachtige of op eene dikke gomoplossing gelijkende zelfstandigheid, die ten laatste tot een concrement indroogt, en met wier verschijnen de vroeger in haren grondslag bestaan hebbende organisatie voor altijd is ten onder gegaan, terwijl zij zelve ook voor geene bewerktuiging vatbaar is." Deze woorden zijn eene nadere verduidelijking van het vroeger door hem gezegde. Réeds toen noemde hij de met colloid gevulde cel: »steriele blaas." Er is hier geene verandering in zijne denkbeelden bemerkbaar, maar alleen eene uitbreiding, in zooverre als hij thans ook *de cel* als vatbaar voor colloidmetamorphose opnoemt. De vliesjes van cel of kern hebben overigens met die omzetting niets te maken, want een geheel vrij albumineus vocht, kan volgens hem, ook tot colloid overgaan, gelijk reeds in zijn handboek vermeld werd. R. zegt verder, dat uit de gelatineuse massa's die men in de holten der alveolaire gezwellen aanschouwt, zich ook cellen en vezels kunnen ontwikkelen, hetgeen men aan een bijgemengd plastisch vocht mag toeschrijven. Maar het schijnt ons toe, dat R. geheel in tegenspraak komt met het vroeger gezegde aangaande het colloid, wanneer hij ook aanneemt, dat de gelei-blasteem kan zijn voor kankerelementen of zich ook onmiddellijk tot bindweefsel kan splitsen, zoo zelfs dat alle fibreuse gezwellen, met name de vezelige sarcomata, oorspronkelijk geleigezwellen zouden geweest zijn, en men het collonema als een embryonaal bindweefselgezwel zou moeten beschouwen.

Men herinnert zich dat door LEBERT een laagsgewijze zamenstel van sommige geleimassa's is beschreven, welk verschijnsel wij in dit Weekblad (1852, pag. 147,) besproken. Ook ROKITANSKY vermeldt, dat de gelei der holten vaak in concentrische lagen is geschikt, tusschen welke lagen verlengde kernen en cellen en vezels gezien worden. De gelei doet zich ook soms flaauw gestreept voor, eene aanduiding, zoo zegt hij, dat zij op weg is om tot bindweefsel gesplitst te worden. R. noemt deze laagsgewijs zamengestelde geleimassa's *alveoli*, in wier midden zich kernen, cellen en blazen kunnen ontwikkelen. Wij merken hierop aan, dat de bijzonderheid, dat de laatstgenoemde elementen zich juist *in het midden* der geleimassa bevinden, zich wel niet goed laat verklaren, tenzij men met ons aanneme, dat de colloid massa laagsgewijze door die elementen zelve is gevormd geworden. De beteekenis der concentrische streepjes volgt dan daarbij van zelf.

Op de aangehaalde opstellen van ROKITANSKY laten wij het best volgen eenige punten uit het uitvoerig en vlijtig bewerkt stuk, dat door BUHL (in RÜBNER'S illustrirte Med. Zeit. 1852, p. 102,) over een alveolair colloidgezwel van de lever werd bekend gemaakt. De gelei was zeer vast. De mikroskopische alveoli waren gevuld met zeer verschillend gevormde colloidligchaampjes, welke hij als eigene elementen beschouwt, niet als cellen, maar toch als celachtig van natuur. In de massieve verdikking van hunnen wand, in het groeijen door appositie kan, volgens hem, de grond gelegen zijn, waarom het karakter van cel verloren ging, de morphologie (? Ref) en de endogenesis werden teruggehouden. De colloidligchaampjes kunnen verder nog in vetverandering en in verkalking overgaan, tot welke regressieve metamorphose de straalsgewijze en de concentrische splitsing dier elementen voorbereidt. Bovendien neemt B. ook aan, dat indien er slechts serum genoeg aanwezig is, de massa tot een taai, vloeibaar, steriel colloid, ja zelfs tot hydrops kan verweeken. De schrijver schijnt eigenlijk alle de tot dusverre beschrevene wijzen van ontwikkeling van het colloid als mogelijk aan te nemen, terwijl hij meer in het bijzonder drie soorten onderscheidt. Als eerste soort noemt hij de vaste, »uit celachtige ligchamen gevormde" en uit eene gemodificeerde proteïnestof bestaande colloidmassa's, tot welke het door hem beschreven geval behoort. In eene tweede categorie brengt hij de kleverige, honigachtige, steriele massa's, die vloeibaarder zijn en albuminas sodae, pyine of mucine bevatten. Eene derde soort van colloid eindelijk is geheel plastisch te noemen. Zij is blasteem van vezelweefsel. Het sarcoma, het slijmweefsel van VIRCHOW, de speklever en spekmilt, het vezelkerngezwel van BENNETT, het stroma van sommige alveolaire gezwellen, enz. zouden uit dit colloid hunnen oorsprong nemen. Deze indeeling van het colloid in drie groepen, geeft stof tot vele aanmerkingen. Vooreerst zou eene colloidmassa, wanneer zij in verweeking was overgegaan, uit de eerste reeks in de tweede moeten overgeplaatst worden. Verder ontstaan de massa's der tweede groep even goed door celmetamorphose als die der eerste. Dat de derde reeks plastisch zou zijn en een blasteem bevatten van vezelweefsel, gelijk ook ROKITANSKY stelt, is nog volstrekt onbewezen, terwijl eindelijk de speklever en spekmilt, zooals wij vroeger aantoonden, hare karakters te danken hebben, niet aan eene vorming van vezelblasteem, maar aan eene colloidverandering van de bestaande cellen.

Een ander alveolair gezwel van de lever beschreef LUSCHKA (in VIRCHOW'S Archiv. 1852, p. 400) onder den naam van geleikanker (kanker ? Ref). Het colloid was hier veel dunner dan in het geval van BUHL; het kwam namelijk overeen met het corpus vitreum van het oog en werd aan de lucht weeker. Het chemisch onderzoek gaf weinig licht. De binnenoppervlakte der alveoli was met plaatepithelium bekleed, welks cellen soms het aanzien hadden »alsof zij met eene weeke massa gevuld en op het punt waren van uit één te vloeijen. Men wordt aldus onwillekeurig gebragt tot de aanname, dat die ligchaampjes, door omzetting van hare zelfstandigheid en door uit één te vallen, mede eene bron zijn

van de vorming der geleiachtige stoffe." Dit vermoeden is juist en wordt ook door andere onderzoekingen, die in den laatsten tijd omtrent de meer weeke en vloeibare verscheidenheden der colloidgroep, met name over het slijm, zijn bekend gemaakt, nader bevestigd.

Wij vermelden hierbij ter loops, dat H. MÜLLER (Verhandl. der Würzburg. Gesellsch. 1851, p. 140.) binnen de kapsels van het electrisch apparaat van de Raja Torpedo eene glasheldere stoffe vond, in welke door bijvoeging van azijnzuur klompjes ontstonden, die geheel met colloid overeenstemden.

LEYDIG onderzocht de slijmvorming op de opperhuid van sommige zoetwatervisschen (Zeitschr. f. wissensch. Zoölogie v. Kölliker und v. Siebold, 1851, I). Hij zag aldaar cellen van een buitengewonen omvang, die hij slijmcellen zou willen noemen. Haar inhoud was geheel helder of fijnkorrelig en bestond uit een taai vocht, hetgeen, zoo als hij vermoedt, door bersting der cellen als slijm op de oppervlakte des ligchaams wordt uitgestort.

Ook KÖLLIKER deelde kortelijk (Mikrosk. Anat. Bd. II. 2 Hälfte 1852) een en ander betrekkelijk de slijmvorming mede. Hij neemt aan (pag. 41 en 51), dat er mucine in de epitheliumcellen van de trosvormige klieren der mondholte gevormd wordt en door den celwand heen naar buiten dringt, zonder dat evenwel de cellen daarbij opgelost worden. De zoogenaamde slijmligchaampjes acht hij eene soort van exsudaatligchaampjes, die zich op het onverlette epithelium der mondholte zouden vormen. Misschien behoort ter dezer plaatse ook het door hem (ibid p 48) vermelde feit, dat in de dikke slijmige massa, die men niet zelden in de tonsillae aantreft, cellen met holten (dat is cellen in sereuse of in colloidmetamorphose) voorkomen.

De uitvoerigste onderzoekingen over de slijmvorming heeft men echter aan DONDERS te danken, die het slijm van mondholte, maag en dunne darmen naging. Wat de mondholte aangaat, zoo gelden zijne onderzoekingen (*Nederl. Lancet*, 1852, 3de serie 2de jaarg. p. 206) voornamelijk het secretum der parotis en der submaxillaris. Het eerste is dun en waterig en bevat geene mucine; het laatste is taai, kleverig, van zekere consistentie, minder alkalisch en bevat mucine. Hieraan beantwoordt het feit, dat de kliercellen der parotis geene reacties van slijmstof vertoonen, wat daarentegen bij die der submaxillaris en bij de overige trosvormige klieren der mondholte wel degelijk gevonden wordt. DONDERS besluit hieruit teregt, dat de slijmstof in de secretiecellen gevormd wordt. Ook het onderzoek van de slijmvorming in de maag (Ibid. p. 239) en in de dunne darmen (Ibid. p. 546) voerde hem tot het besluit, »dat het eigenlijke slijm door metamorphose van den inhoud der epitheliumcellen, die de geheele slijmvliesoppervlakte, zoowel kliertjes als vlokjes, bekleeden, gevormd wordt." Niet altijd evenwel vindt, volgens hem, die secretie op dezelfde wijze plaats. 1°. kan de slijmstof uit de cel ontlast worden door middel van uitspoeling, zonder verscheuring van het celvliesje. Ten bewijze hiervoor voert hij aan, dat op een glasplaatje het vocht, dat de niet gebarstene cellen omringde, slijmachtig werd; 2°. kunnen de epitheliumcellen, terwijl zij opzwellen, afgestooten worden en bersten, haren slijmachtigen inhoud ontlasten. De door bersting uitgedreven inhoud zwelt daarbij meer en meer op, zonder nog geheel vloeibaar te worden en is eindelijk geheel vormloos slijm, waarin de geborstene epitheliumcellen te zien zijn. Het is opmerkelijk, zegt hij, hoe dikke slijmlaag uit éene enkele rij epitheliumcellen, onder inwerking van een weinig vocht kan geboren worden. Eindelijk, 3°. zag hij ook hoe epitheliumcellen alleen aan hare vrije zijde opzwollen en openberstende, haren slijmigen inhoud ontlastedon. Hierbij wordt de cel zelve niet afgestooten, en blijft er in haren bodem een gedeelte van den inhoud benevens de kern over. Eene tweede kern daarentegen, die sterk in omvang is toegenomen en nabij de oppervlakte der cel gelegen was, wordt met den slijmachtigen inhoud ontlast. Het zijn zoodanige vrij gewordene vergroote kernen, die men slijmcellen genoemd heeft. Ook KÖLLIKER (l.l. p. 150 en p. 167) zag deze cellen met openingen, maar schijnt er geen genoegzaam gewigt aan te hechten. Daarentegen pleit zeer ten gunste van het gezegde, dat BRUECKE (*Zeitschr. f. wissensch. Zoöl.* Bd. V.) onlangs gevonden heeft, dat de epitheliumcellen der darmvlokjes aan hare vrije oppervlakte niet door een celvliesje, maar slechts door een slijmprop gesloten zijn. DONDERS besluit hierbij, zich vereenigend met ons gevoelen, dat er in de epitheliumcellen (der maag) normaal dezelfde of eene gelijksoortige omzetting van den inhoud plaats heeft, als elders vaak ziekelijk voorkomt (colloid). —

Wij gelooven, dat dit ons referaat het bewijs zal leveren, dat de jongste onderzoekingen veel hebben aan het licht gebragt, hetgeen ter bevestiging kan strekken van hetgeen in den aanvang door ons, aangaande de colloidgroep, gezegd is, en ter wederlegging van de tegenwerpingen, die VIRCHOW in het reeds aangehaalde Jahresbericht aanvoert. Nog twee zijner argumenten bleven ons ter beantwoording over. Hij zegt tegen onze stelling, volgens welke colloid, slijm en synovia produkten zijn van celwerking, dat is: ware secreta, dat de slijm ook als intercellulairstof voorkomt. Op gelijke wijze zegt ook ROKITANSKY, dat de geleimassa intercellulairstof van kraakbeen kan worden. Wij kunnen beide aannemen en met ons gevoelen vereenigen. Wanneer een dik, taai secretum van cellen, zich tusschen deze elementen inplantst, wordt het intercellulairstof; maar blijft het daarom geen secretum? [1])

Onder de gronden, ten slotte, waarop wij poogden te bewijzen, dat slijm geen exsudaat maar een secretum is, noemden wij ook de omstandigheid, dat mucinum niet *onder* het epithelium gevonden wordt. VIRCHOW antwoordt hierop, dat die stoffe wel degelijk *in het weefsel* der slijmvliezen voorkomt. Omdat dit,

[1]) VIRCHOW zelf (Archiv 1852, Bd. IV. pag. 468) vermoedt dat de slijmerige massa, waaruit het corpus vitreum bestaat, oorspronkelijk als intercellulairstof door cellen werd voortgebragt, welke cellen daarin na eenigen tijd verdwijnen.

voor zooverre ons bekend is, nog door niemand is aangetoond, hadden wij wel gewenscht, dat VIRCHOW deze zijne korte uitspraak, die voor de kwestie niet zonder belang is, wat nader had uiteengezet. Nu twijfelen wij nog aan de juistheid van dat gezegde.

J. M. SCHRANT.

VERSLAGEN.

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

Vergadering van 24 September. — Tot de ingekomene stukken behooren eene nieuwe reeks van tabellen van psychrometrische waarnemingen in den loop van het jaar 1852 te Paramaribo geschied door den Heer DUMORTIER, tot wier opneming in de werken der Akademie na eenige opmerkingen en voorstellen van den Heer STAMKART, besloten wordt. Verder een brief van den Minister van Binnenl. Zaken, geschreven naar aanleiding van een adres van een aantal reeders te Amsterdam, waarin gevraagd wordt, dat van regeringswege een wetenschappelijk onderzoek worde ingesteld naar de artikelen van verzending naar Oost-Indië, welke, onder zekere omstandigheden, voor zelfontbranding vatbaar zijn en dat wettelijke bepalingen worden vastgesteld ter wegneming der bij het vervoer van die artikelen veroorzaakte gevaren voor de veiligheid van lading en schip, welke brief met zijne bijlagen in handen wordt gesteld van eene commissie, bestaande uit de Heeren MULDER, RIJK en VAN DER BOON MESCH, met verzoek om daarop te dienen van ontwerp antwoord.

Door den Secretaris worden ingebragt drie stukken, ingezonden ter plaatsing in de verslagen en mededeelingen der Akademie: 1°. van den Heer CLAAS MULDER, *Mededeeling over het fossiel gewoon Hert* (*Cervus Elaphus fossilis* CUV.), opgedolven te Schildwolde, 2°. van den Heer Dr. N. MEURSINGE te Amsterdam, *Aanteekeningen over de natuurlijke geschiedenis van het eiland Rottum en opgave der dieren van het eiland Ameland*, 3°. van den Heer Dr. J. P. KROS te Zwolle *Enumeratio plantarum in Insula Ameland crescentium*, welke stukken in handen der commissie van redactie voor de verslagen en mededeelingen zullen gesteld worden.

Daarop wordt door den Heer STAMKART, ook uit naam van de HH. CONRAD en HARTING, een verslag voorgelezen over het in de vergadering van 26 Febr. l.l. door den Heer HARTING ingediende voorstel (zie verslag dezer verg. Weekblad, bl. 115), waarbij de verslaggevers de volgende hoofdpunten aan eene breedvoerige beschouwing onderwerpen: 1°. de naauwkeurigheid, waarmede waterpassingen op groote afstanden kunnen volbragt worden; 2°. het vertrouwen, dat men in de vastheid der punten, die zij vaste punten genoemd hebben, over een langdurig tijdsbestek kan stellen; 3°. de wijze van uit waargenomene waterhoogten zuiver den gemiddelden stand van den waterspiegel, bevrijd van alle storende invloeden, te vinden. Naar aanleiding der gevolgtrekkingen, die zij daaruit afleiden, stellen zij de volgende middelen voor, waardoor de vraag omtrent de daling van den bodem voor het vervolg zou kunnen opgelost worden: 1°. het stellen van meerdere wel bevestigde merkteekens in daartoe geschikte gebouwen, die op stevige fundamenten rusten of wel, indien de kosten niet te aanmerkelijk zijn, opzettelijk daartoe ingerigte merkteekens, die dan op diep genoeg tot den vasten bodem reikende fundamenten behoorden bevestigd te worden; 2°. het onderling verbinden van deze merkteekens door middel van waterpassingen, met alle bereikbare naauwkeurigheid; 3°. het herhalen dezer waterpassingen na groote tijdsruimten, bijv. van 20 of 25 jaren. Aangaande het tweede gedeelte van het aan haar oordeel onderworpen voorstel, meent de commissie, dat eene dergelijke afwerking der berekeningen allezins wenschelijk is en ten sterkste moet worden aangeraden. Zij stelt voor dat de berekeningen naar hetzelfde plan worden gevoerd als in het eerste gedeelte van het verslag is ontwikkeld en wel in deze volgorde, dat eerst, met de vroegste waarnemingen te beginnen, drie achtereenvolgende jaren worden afgewerkt, waarbij de gemiddelde hoogte van het water en de wetten van rijzing en daling gemiddeld gevonden worden. Dat daarop 19 jaren sedert het eerste jaar worden overgeslagen en weder drie jaren van waarnemingen worden bewerkt, en aldus worde voortgegaan, telkens met overspringing van 19 jaren. Dat daarna weder een drietal jaren, volgende op de drie eerste jaren, gekozen worde ter bewerking en dat aldus worde voortgegaan tot de geheele afwerking toe. Op deze wijze mag men verwachten in den kortsten tijd aanwijzingen te erlangen omtrent de vraag of de bodem van ons land nu nog in een staat van daling verkeert, terwijl ook de achtervolgende verandering in den vorm onzer kusten en zeegaten door de berekeningen welligt duidelijker kan worden, waaruit dan vermoedelijk nuttige aanwijzingen te verkrijgen zijn. Tot het uitvoeren dezer berekeningen zal het noodig zijn in de eerste plaats, dat er eenige rekenaars gevonden worden, twee of liefst vier, die, tegen eene vaste belooning, de berekeningen uitvoeren derwijze, dat zij elkander controleren, en dat de Akademie eene commissie benoeme, om die berekeningen te besturen en de uitkomsten daarvan op te maken. Na gehoudene beraadslagingen wordt het door de commissie voorgestelde door de Akademie doeltreffend geacht en besloten dat men de wijze van uitvoering nader in overweging zal nemen, terwijl tot verdere inlichting in deze eene commissie wordt benoemd, bestaande uit de HH. CONRAD, STAMKART en DELPRAT. Door den Heer STAMKART worden daarna aan de Akademie de uitkomst zijner nasporingen *over het berekenen der gemiddelde waterhoogte en der watergetijden uit eene reeks van waarnemingen*, ter plaatsing in hare werken, aangeboden, waarover de HH. VAN REES en MATTHES in de volgende vergadering zullen adviseren.

De Heer VAN GEUNS deed eene mededeeling over verbeening van het longweefsel. Hij vermeldde daarbij een geval, reeds vroeger in het Weekblad (boven, bl. 17) in het kort medegedeeld onder toezegging van het onderwerp verder voor de Verhandelingen der Akademie

te bewerken. Na het verhaal der ziektegeschiedenis geeft hij eene naauwkeurige, door afbeeldingen opgehelderde beschrijving, zoo van het uitwendig voorkomen als van het fijner mikroskopisch onderzoek der genoemde ontaarding, en wijst ten slotte op hetgeen over dit onderwerp bij vroegere schrijvers gevonden wordt, waaruit de zeldzaamheid en belangrijkheid dezer ziekte nader blijkt. Bij de discussiën over dit geval, vermeldt de Heer SCHRÖDER VAN DER KOLK, dat hij deze verbeening, wier voorkomen bij den mensch hem onbekend was, enkelen malen in vomicae bij runderen aangetroffen heeft: hij beschouwt het interlobulaire weefsel als de zitplaats der verbeening.

De Heer A. A. SEBASTIAN hield daarop de Akademie bezig met eene mededeeling *over de ziekten der Negervolken*. Spr. beweert in de eerste plaats dat er geene ziekten zijn, die uitsluitend aan de negers, en derhalve niet aan andere menschenrassen, eigen zijn; voorts dat er volgens de bekende waarnemingen, wel enkele ziekten bestaan, die wel bij andere menschenrassen, maar niet bij negers gevonden worden. Daarna wordt uiteengezet het verschil in aard en beloop van die ziekten, welke zoowel bij negers als bij de andere menschenrassen worden waargenomen, en de meerdere of mindere vatbaarheid der eersten of laatsten voor verschillende ziekten; waarbij de meening geopperd wordt, dat in de ziekten en de voorbeschikking daartoe bij de negers eene meer kinderlijke geaardheid zigtbaar is, en dat zij in dit opzigt kunnen geacht worden gelijk te staan met de jeugd van het Caucasische ras; terwijl ten slotte eenige algemeene pathologische en psychologische beschouwingen over de Negervolken worden medegedeeld, en de spreker opkomt tegen het onregt den Negers aangedaan, door hun de regten der menschen te ontzeggen en hen als dieren en koopwaar te beschouwen. Hoe negerlievend ook, en hoezeer toejuichende de loffelijke pogingen die bij voortduring worden aangewend ter verbetering van het lot en den toestand der negers, maakt spreker echter verschil tusschen de negers en andere menschenrassen, en stelt hij het negerras, dat niet vatbaar is voor dezelfde beschaving als dat der blanken, op veel lageren trap dan het kaukasische ras. De mulatten en kleurlingen vormen den overgang van het zwarte tot het blanke menschenras. Ten slotte wordt de opmerking gemaakt dat de witte of blanke kleur zoowel bij menschen als bij dieren (paarden enz.) een kenteeken is van meer veredeling en van een hooger standpunt.

BERIGTEN.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — De Cholera verloopt hier vrij onregelmatig; een uitbreken der ziekte op eenige plaatsen der stad vooral rondom de Botermarkt heeft het cijfer der aangetasten in het einde der vorige week tot 44 doen klimmen, terwijl het allengs weder is verminderd.

Aan de Centrale Cholera-Commissie zijn als door de ziekte aangetast aangegeven:

van	30	Sept.	tot	1	Oct.	44
»	1	Oct.	»	2	»	27
»	2	»	»	3	»	22
»	3	»	»	4	»	21
»	4	»	»	5	»	26
»	5	»	»	6	»	8
»	6	»	»	7	»	15

Aan den Burgerlijken Stand zijn als aan Cholera overleden opgegeven:

den	30	Sept.	10
»	1	Oct.	30
»	2	»	} 34
»	3	»	
»	4	»	} 44
»	5	»	
»	6	»	
»	7	»	7

Het totaal der aan de Commissie opgegeven Choleralijders is dus van 7 September tot 7 October 464, dat der gedurende dien tijd aan den Burgerlijken Stand aan de cholera overleden opgegeven 321.

— Wij hebben voor ons liggen de orde der lessen, welke dit leerjaar van Sept. 1853 tot Julij 1854 gegeven zullen worden bij de geneeskundige school te Rotterdam. Het onderwijs is hoofdzakelijk toevertrouwd aan de zeven lectoren, van welke de Heeren DE VRIJ en OUDEMANS, gedurende 5 dagen in de week doceren; de eerste scheikunde theoretisch en praktisch, de tweede botanie, natuurlijke historie en geneesmiddelleer; de Heer GODDARD 4 maal des weeks anatomie en physiologie; de Heer GROSHANS 3 maal des weeks algemeene pathologie en therapie en eens in de week ziekten der schepelingen en die welke meer aan de tropen eigen zijn; terwijl de Heeren MOLEWATER en POLANO dagelijks klinisch en theoretisch onderwijs geven in genees- en heelkunde, met inbegrip der syphilitische ziekten en der oogziekten, waarin een uur in de week door den laatsten onderrigt wordt gegeven; de verloskunde wordt dagelijks, nu eens voor mannelijke dan voor vrouwelijke leerlingen, gedoceerd door Dr. VAN DER LOOIJ.

Het door genoemde lectoren te geven onderwijs wordt nog aangevuld en uitgebreid door het klinisch onderwijs, tweemaal des weeks, in het krankzinnigengestickt, door Dr. CHARANTE; door oefeningen in anatomie en chirurgie en pathologische anatomie op het cadaver, de eerste onder leiding van den Heer LAGE, terwijl verder nog gelegenheid gegeven wordt tot botanische excursien, tot oefening in het vaccineren en in het bereiden van zamengestelde geneesmiddelen, dit laatste onder leiding van den Heer ROBERTSON, apotheker van het gasthuis.

Bij het overzien van deze orde van werkzaamheden, kan de inderdaad ruime gelegenheid tot onderrigt en oefening, vooral in de praktische genees- en heelkunde, met hare meest gewigtige specialiteiten, de liberale aanwending van gasthuis en krankzinnigengestigt daar-

toe, het partijtrekken van de cadavers, van de apotheek en wat dies meer zij, dit alles te zamen kan niet nalaten een inderdaad gunstigen indruk teweeg te brengen. Dat de school hare bestemming, de vorming van praktische genees- en heelkundigen inderdaad meer en meer zal vervullen lijdt te minder twijfel, wanneer men een oog laat gaan over de daaraan verbonden docenten. Het bestuur der inrigting mag met welgevallen zijn oog laten rusten op de keuze en talrijkheid van het daaraan verbonden en toegevoegde personeel van docenten; zij hecht daaraan, en met reden, blijkbaar veel gewigt, waarom het ons te meer bevreemdde, dat zij, die zoo van alle talenten gebruik wist te maken, verzuimde die van den tweeden geneesheer van het ziekenhuis tot hetzelfde doel te doen strekken of althans daarvan op deze series geene melding maakte.

— Den 6 October heeft de Heer M. BACKER, Heel- en Vroedmeester alhier, president der geneeskundige commissie van het Algemeen Ziekenfonds, de vijftigste verjaring zijner promotie tot Heelmeester gevierd. Eene commissie heeft den waardigen grijsaard namens een groot aantal Genees- en Heelkundigen een prachtig zilveren schrijfgarnituur met opschriften tot aandenken van dien dag aangeboden.

— Door de Provinciale Geneeskundige Commissie alhier zijn geëxamineerd en bevorderd tot Stedelijk Heelmeester de H.H. P. J. A. TEN DOESCHATE., P. M. STIGGELBOUT en J. S. VAN MARLE, tot stedelijk Apotheker H. HOLM, tot stedelijk Vroedmeester de Heelmeester A. CRAMER, tot Drogist P. A. KOOPMAN, tot Tandmeester J. W. SON.

† ROTTERDAM. — Sedert het vorige berigt zijn alhier aan de plaatselijke geneeskundige commissie 135 nieuwe choleragevallen en 71 overledenen aangegeven, en wel dagelijks:

Van 30 Sept. tot 6 Oct. 19, 21, 24, 17, 31, 9 en 14 gev.
— — — — — 15, 3, 13, 12, 7, 9 en 8 herst.
— — — — — 14, 8, 9, 15, 6, 9 en 10 overl.

Het totaal der aangetasten sedert het begin der epidemie bedraagt dus 1106.

Aan het bureau van den Burgerlijken Stand zijn aangegeven als aan Cholera overleden: Van 1—7 Oct. 19, 19, 15, 10, 14 en 6 totaal 83 uitmakende met de vroeger opgegeven 832.

In het Ziekenhuis zijn opgenomen van 1—7 October 21, overleden 17 lijders. — Van het begin der epidemie zijn aldaar opgenomen 185 lijders, overleden 119, hersteld ontslagen 49, in behandeling (meest reconvalescenten) 17.

†'S GRAVENHAGE, 30 Sept. (*te laat voor het vorig nommer ontvangen*). — Den 24 Sept. zijn hier 5 (1 †), den 26 2 (1 †), den 29 4 (3†) choleragevallen voorgekomen. Een der stads bewaarscholen is tot cholerahospitaal ingerigt, dat circa 40 lijders kan bevatten en in alle opzigten zeer doelmatig is. De geneeskundige behandeling is opgedragen aan de Drs. HOLTROP, DE LIGT en BLOM COSTER. Heden zijn daarin, voor het eerst, 3 lijders opgenomen.

— 7 Oct. Op de stedelijke secretarie zijn door de medici aangegeven van 1—29 Sept. 35 aangetasten, waarvan 22 overleden, 6 hersteld en 14 nog in behandeling. Bij den Burgerlijken Stand als aangifte van overlijden: 36 sterfgevallen aan cholera, waarvan 18 mannen en 18 vrouwen; ruim een derde der gevallen betreft jonge kinderen. Verder zijn den 30 Sept. 1 (1 †), 2 Oct. 3 (1 †), 5 Oct. 1 (1 †), 6 Oct. 1 lijder aangetast. In het hospitaal zijn opgenomen 5 lijders, waar van 4 overleden zijn.

(Uit de kort voor het afdrukken ons hierbij beleefdelijk toegezonden tabellen van de Prov. Comm. van Zuid-Holland te 's Hage, nopens den stand der cholera in haar ressort, vermelden wij nog, dat op 5 Oct. van *Gouda* opgegeven zijn 111 gev. en 56 †; van *Hazerswoude* 125 gev. en 44 †; van *Schoonhoven* 39 gev. en 20 †; totaal in het ressort 437 gevallen en 213 overledenen. *Red.*)

— Tot Gemeentegeneesheer alhier is benoemd Dr. BLOM COSTER.

†DELFT, 7 Oct. — Zoodra de *Cholera* zich hier vertoond heeft, is eene commissie ad hoc benoemd, op wier advies door het bestuur de volgende voorzorgsmaatregelen genomen zijn: een vleugel van het gewone gasthuis, alwaar men ook op *bons* voor de behoeftigen, die te huis verpleegd worden, dekens en turf kan verkrijgen, is als cholera-hospitaal ingerigt; aan de verschillende begraafplaatsen zijn localen ingerigt, waarnaar de lijken der behoeftigen, vooral van die slecht en naauw behuisd zijn, zoo spoedig mogelijk gebragt worden; bijzondere personen zijn aangesteld, om riolen, grachten enz. schoon te houden; aanstaanden Maandag, vroeger dan gewoonlijk, zal de gewone soepuitdeeling door het Bestuur een aanvang nemen.

Van wege de verschillende gezindheden zijn er circulaires tot inzamelen van giften uitgegeven of kollekten gedaan, om nog voedzame vaste spijzen uit te deelen.

Het eerste ziektegeval heeft plaats gehad den 27 Aug. bij eene liedjeszangster uit Rotterdam komende. Sedert 20 September zijn geregelde opgaven aan de plaatselijke geneeskundige commissie gedaan:

Van 27 Aug. tot 20 Sept. kwamen voor 15 gev. en 10 †. Het dagelijksch aantal der aangetasten van 21 Sept. tot 5 Oct. is:

4, 18 (2 dag.), 5, 5, 3, 4, 6, 22, 6, 2, 3 (2 dag.), 10, 3; dat der overledenen:

2, 11 (2 dag.), 1, 2, 2, 0, 3, 14, 1, 2, 3 (2 dag.), 4, 2.

(Onder de den 29 Sept. opgegeven (22) zijn eenige gevallen begrepen, op de 5 vorige dagen voorgevallen).

Het totaal bedraagt dus van 27 Aug. tot 5 Oct. 103 aangetasten, 57 overleden, 28 hersteld en 18 nog in behandeling.

†UTRECHT, 7 Oct. — De *Cholera* blijft hier onbeduidend; het aantal aangetasten bepaalt zich tot ongeveer 12, waarvan de helft overleden zijn.

— Aan den Hoogleeraar SUERMAN is op zijn 70ste verjaardag op 6 Oct. namens zijne voormalige en tegenwoordige leerlingen een prachtig geschenk, als aandenken voor zijn gedurende 38 jaren gegeven onderwijs, op eene plegtige wijze aangeboden.

†ZWOLLE. — 5 Oct. In het naburige Zwartsluis zijn een paar gevallen van cholera voorgekomen, die doodelijk zijn afgeloopen; te dezer stede is voor het onverhoopt uitbreken der ziekte een geschikt lokaal ter verpleging van de lijders ingerigt.

†ASSEN. — Men zal zich herinneren, dat in Dec. 1852 voor het Provinciaal Geregtshof van Drenthe heeft teregtgestaan de persoon van W. BRUINS, geboren te Zwolle, laatst schoen- en laarzenmaker te Coevorden. Hij werd toen beschuldigd van bedreiging van moord, bij schriftelijk aanplakken op eenige openbare plaatsen binnen Zwolle, aan den Procureur-Generaal van het Geregtshof van Overijssel. Hoewel het feit door eigene bekentenis en door voldoende getuigen genoegzaam bewezen was, is hij op grond van krankzinnigheid vrijgesproken. Hij werd op vrije voeten gesteld, omdat de geneeskundige, van wien eene verklaring omtrent zijnen zielstoestand gevraagd werd, destijds zwarigheid maakte daarin te vermelden, dat hij voor de algemeene veiligheid gevaarlijk was.

Den 30 Mei en 20 Junij ll. heeft hij zich andermaal aan dezelfde misdaad schuldig gemaakt. Bij twee brieven of adressen heeft hij zich gewend tot den Minister van Justitie, daarin bedreigingen uitsprekende van dezen minister te zullen vermoorden, indien hij niet zekere geregtelijke ambtenaren, een procureur en een paar ambteloozе burgers te Zwolle vervolgde, die hij, èn als de oorzaak beschouwde van zijn vroeger faillissement, èn die hij voorgaf daarin niet naar behooren te zijn te werk gegaan, of indien de Minister hem geene betrekking of geen post verschafte. Ten gevolge daarvan werd hij andermaal in het huis van arrest en justitie te Assen gevangen gezet, en drie deskundigen werden benoemd, om te onderzoeken „in hoever W. BRUINS in zijne verstandelijke vermogens is gekrenkt.” De benoemde deskundigen hebben op den 9 Sept. jl. hun verslag uitgebragt, en zijn daarin tot de conclusie gekomen: dat zijne verstandelijke vermogens belemmerd of ten deele gekrenkt zijn; dat men zijne handelingen voor *niet vrije* moet beschouwen, en dat zijn zielstoestand gerangschikt moet worden onder die zielsziekten, die de wetenschap bestempelt met den naam van monomania. Twee der deskundigen hebben vervolgens aan den officier van justitie eene verklaring afgegeven, ten gevolge waarvan hij op den 24 Sept. van hier getransporteerd is naar het gesticht voor krankzinnigen te Zutphen.

— Op den 30 Julij ll. kregen twee kolonisten J. VAN L. en A. J. in het tweede gesticht te Veenhuizen verschil, de eerste bragt den laatsten een steek toe, ten gevolge waarvan hij in den nacht tusschen den 3 en 4 Aug. is overleden. Daarvan werd aangifte gedaan bij den officier van justitie van de arrondissements regtbank te Assen. De medicinae doctoren D. COHEN en J. VAN DER SCHEER werden benoemd om verslag uit te brengen „wegens de oorzaken van den dood en den staat van het lijk.” Bij de schouwing den 5 Aug., 's morgens 8 uur, in het werk gesteld, hebben zij waargenomen: eene wonde tusschen de tweede en derde valsche rib, aan de regterzijde, welke in de buikholte doordroug, in de rigting van boven en voren naar beneden en achteren, hier de lever ontmoetende, dit ingewand twee duimen boven den voorsten scherpen rand de bolle oppervlakte doorboorde, en anderhalf duimen boven genoemden rand aan de holle oppervlakte weder te voorschijn kwam, en tot aan het ligchaam van den elfden ruggewervel te vervolgen was. In den omvang der wonde overal een bloederig etterachtige stof, in die der lever meer etterachtig. Een groot gedeelte van de regter leverkwab donker gekleurd, ten gevolge van hyperaemie, en phlegmoneus ontstoken, broos van zelfstandigheid, het overige der lever in eenen toestand van anaemie. Het sereuse vlies der lever gemakkelijk af te scheiden. Het buikvlies en bepaaldelijk het peritonaeum viscerale, vooral het gedeelte, hetwelk het omentum majus vormt, groenachtig van kleur, de vaten geïnjiciëerd; het sereuse vlies der maag wankleurig, hier en daar van het spiervlies afgescheiden, het geleek op ontvelling; daar, waar dit vlies nog aanwezig was, kon het gemakkelijk van het spiervlies afgepeld worden; de vaten van het weivlies van intestinum tenue en colon geïnjiciëerd. Het slijmvlies der maag op vele plaatsen opgespoten, op andere verweekt en gangraeneus; dat der dunne darmen geïnjiciëerd. In de buikholte was 25 Ned. oncen van eene chocoladekleurige vloeistof uitgestort, bestaande hoofdzakelijk uit wei, bloed- en etterligchaampjes. In de borstholte was de pleura pulmonalis, bijna over het het geheel met oude aangroeijingen aan de pleura costalis aangehecht, de longen eenigzins hyperaemisch, de vaten van het hartezakje geïnjiciëerd. De experten zijn na eene uitvoerige beschouwing tot de conclusie gekomen: dat de wonde behoort tot de vulnera penetrantia complicata, toegebragt met een puntig scherp snijdend werktuig; dat die der lever behoort tot de diep doordringende leverwonden, dat ten gevolge der verwonding en der uitstorting van vocht in de buikholte eene hooge graad van ontsteking van lever, buikvlies, maag en darmkanaal is ontstaan, zoo zelfs dat daaraan de dood moet toegeschreven worden; dat men aan de pathologische veranderingen in de borstholte geen gewigt moet hechten; dat het sluiten der wonde in de bekleedselen dadelijk na de verwonding wel op het beloop doch niet op den doodelijken afloop kan invloed gehad hebben. Zij beantwoordden ten laatsten de vraag door den regter commissaris hun voorgesteld, dat de dood moet toegeschreven worden èn aan de verwonding èn aan de daarop volgende ontsteking met hare uitgangen.

BIBLIOGRAPHIE.

C. C. Th. Litzmann: Das schräg-ovale Becken, m. besond. Berücksicht. seiner Entstehung im Gefolge einseitiger Coxalgie. Kiel, 1853, Akadem. Buchhandl. 2 thl.

C. Canstatt's specielle Pathologie und Therapie vom Klinischen Standpunkte aus bearbeitet. Dritte gänzlich umgearbeitete Aufl. von Dr. *E. H. Henoch*. Erlangen, 1853, F. Enke, 1 Thl.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 15 OCTOBER 1853. 42

KLINIEK.

BIJDRAGE TOT DE LEER DER RETENTIO PLACENTAE EN HARE BEHANDELING.

DOOR A. E. SIMON THOMAS.
Buitengewoon Hoogleeraar in de Geneeskunde.

(*Vervolg en slot van blz.* 434).

In het bovenstaande heb ik getracht eene schets te geven van de mogelijke uitgangen, die men bij eene expectatieve behandeling van retentio placentae te wachten heeft: tegenover dezelve staan de resultaten eener actieve methode, d.i. eener zoodanige, waarbij men zich in de meeste gevallen niet ontziet om, kort na de geboorte van het kind, de hand in de baarmoeder in te voeren en de placenta kunstmatig weg te nemen, met het doel om latere nadeelige gevolgen te voorkomen. Ten einde ons deze met juistheid voor te stellen, moeten wij in de eerste plaats nagaan, aan welke oorzaken retentio placentae moet worden toegeschreven. Drie gevallen zijn hierbij denkbaar: *a*) gemis van zamentrekkingen der baarmoeder, atonia uteri; *b*) onregelmatige zamentrekkingen, spasmus s. strictura uteri; *c*) te vaste vereeniging van den moederkoek met den baarmoederwand, in welk laatste geval nog eene tweeledige complicatie, namelijk met spasmus of met atonia uteri mogelijk is. Volgens mijne ondervinding volgen de drie genoemde oorzaken van stoornis in het 5de tijdperk der baring, wat de menigvuldigheid der gevallen, waarin ze voorkomen, betreft, elkander in dezelfde orde als die waarin ik ze opnoemde. Aan het kraambed heeft men ter onderkenning op de volgende bijzonderheden te letten. Atonia uteri kan men verwachten na een traag beloop der baring, hetzij die nog natuurlijk is afgeloopen, of, wegens gebrek aan weeën, door kunsthulp voleindigd wordt; na overmatige uitzetting der baarmoeder, door eene meervoudige zwangerschap of eene groote hoeveelheid vruchtwater, vooral bij vrouwen van eene laxe lymphatische ligchaamsgesteldheid, of bij de zoodanige, die vroeger reeds dikwijls gebaard, of aan abortus of metrorrhagie geleden hebben. In den hoogst mogelijken graad kenmerkt zij zich door volkomen gemis van zamentrekkingen, waarbij de baarmoeder als een slappe zak in de buikholte ligt en naauwelijks of in het geheel niet op het gevoel door den buikwand kan herkend worden; in dezen graad kan de placenta geheel met den baarmoederwand vereenigd blijven en daardoor haemorrhagie worden voorgekomen; zijn de zamentrekkingen nog krachtig genoeg geweest, om de placenta geheel of gedeeltelijk los te maken, maar niet om haar uit te drijven, dan moet bloedvloeijing ontstaan, die aanvankelijk altijd eene inwendige zijn zal en eerst tot eene uitwendige wordt, wanneer de baarmoeder reeds eene ruime hoeveelheid bloed bevat of wanneer tijdelijke zamentrekkingen door den prikkel van het uitgestorte bloed of door frictiën op den buik opgewekt worden. Bij het inwendige onderzoek vindt men (uitgezonderd in den genoemden hoogst mogelijken graad van atonie) de scheede en de baarmoeder met bloedstremsels gevuld, de grenzen tusschen de scheede en baarmoederholte dikwijls moeijelijk te bepalen en de placenta voor een of twee vingers onbereikbaar, terwijl de weg, die tot haar leidt en die door de navelstreng wordt aangewezen, open staat en zonder bezwaar het invoeren der hand toelaat. Retentio placentae spasmodica kan bij elke vrouw en na elke baring waargenomen worden; ik zag ze bij jeugdige primiparae, doch ook evenzeer bij reeds in leeftijd gevorderde multiparae, bij

krachtige en bij zwakke voorwerpen, na stoornis van de vroegere tijdperken der baring door kramp en ook zonder dat iets dergelijks was voorafgegaan, na natuurlijke baringen en na kunstmatige verlossingen; betrekkelijk dikwijls echter na eene overhaaste uitdrijving van het kind, doch daarentegen nooit na vertraging der baring door ware weeënzwakte.

In- en uitwendige bloedvloeijing kan er geheel bij ontbreken, matige inwendige haemorrhagie zag ik er enkele malen mede gepaard gaan, hevige bloedvloeijing trof ik er nooit bij aan. De bodem der baarmoeder werd altijd duidelijk door den buikwand gevoeld, hij was echter meest minder vast op het gevoel en grooter van omvang dan men gewoon is hem in den normalen toestand waar te nemen. De vrouwen waren zich in den regel van geene stoornis bewust, enkele malen klaagden zij over matige buikpijn, doch nooit hoorde ik klagten over hevige naweën of iets dergelijks. Bij het onderzoek vond ik gewoonlijk het ostium uteri internum meer of minder krampachtig toegesnoerd en daardoor de placenta voor den vinger niet toegankelijk: ééne enkele maal lag een klein gedeelte der placenta beneden het ostium internum dat haar als eene gespannen ring omgaf, terwijl ruim twee derde van de moederkoek nog in de eigenlijke baarmoederholte bevat was; eene andere maal was het ostium externum en internum ruim geopend, doch bestond op een hooger punt eene zijdelijke insnoering van het ligchaam, waardoor de navelstreng heen liep, en waarachter de placenta lag; retentio placentae door krampachtige sluiting van het ostium uteri externum trof ik na de geboorte van een levensvatbaar kind nooit aan; dat zij mogelijk is wil ik echter niet ontkennen, doch meen dezen vorm van kramp voor zeer zeldzaam te mogen houden: waar hij mogt bestaan zal de herkenning bij een naauwkeurig onderzoek wel geene zwarigheden opleveren.

De derde oorzaak van retentio placentae, namelijk die, waarbij eene te vaste vereeniging tusschen haar en den baarmoederwand bestaat, is het moeijelijkst te diagnosticeren, althans ik ken geen verschijnsel, waaruit men deze afwijking met zekerheid zoude kunnen herkennen, voordat men de hand in de baarmoeder ingevoerd en regtstreeks gevoeld heeft, wat de reden is, waarom de placenta niet in de vagina afdaalt. Dat plaatselijke pijn op een omschreven gedeelte der baarmoeder tijdens de zwangerschap met ontsteking in verband staande haar zoude aankondigen, zoo als men in verschillende handboeken vindt opgegeven, is mij nooit gebleken. Meermalen hoorde ik zoodanige klagten, zonder later stoornis van het 5de tijdperk of eenige afwijking in het placentairweefsel op te merken, en waar ik werkelijk eene te vaste aanhechting van de moederkoek waarnam, hadden de vrouwen, tijdens de zwangerschap, over niets geklaagd. Het eenige op grond waarvan men eene te vaste vereeniging der placenta met den baarmoederwand kan vermoeden, is het terugblijven der placenta in de baarmoederholte bij regelmatige zamentrekking van het uitdrijvende orgaan en het niet volgen derzelve bij voorzigtig spannen van de navelstreng, terwijl het inwendige onderzoek bewijst dat er geen kramp bestaat. Op grond hiervan zal men bij bestaande complicatie met kramp of met atonie aanvankelijk slechts deze dynamische stoornis herkennen en eerst na bestrijding daarvan, door eene geschikte behandeling, bij pogingen tot het kunstmatig verwijderen der secundinae, zich overtuigen wat eigenlijk de voornaamste oorzaak der retentie was; zoo ging het mij althans in twee gevallen, waarin de eerstgenoemde, en in één, waarin de laatste complicatie bestond.

Wanneer geen der drie genoemde oorzaken van stoornis aanwezig is, zag ik bijna zonder uitzondering, dat de placenta binnen ½ uur na de geboorte van het kind door de baarmoeder in de scheede gedreven werd: op grond daarvan blijf ik na elke baring gedurende ½ uur op den toestand der baarmoeder letten; is zij goed zamengetrokken door den buikwand te voelen, ontstaat er geene bloedvloeijing, voelt de vrouw zich wel, dan verrigt ik eerst na dat tijdsverloop een inwendig onderzoek en neem de placenta voorzigtig weg, wanneer zij, zoo als gewoonlijk, dan reeds in de vagina ligt; ontbreekt daarentegen de zaamgetrokkene

baarmoeder op hare gewone plaats, is ze meer dan gewoon uitgezet en week op het gevoel, klaagt de vrouw over buikpijn, duizeling, neiging tot flaauwte enz. of over vloeijing, dan moet vroeger geëxploreerd worden. Wordt de baarmoeder in het geheel niet gevoeld, wordt zij onder zacht wrijven van den onderbuik niet voelbaar, toont het inwendig onderzoek het ontbreken van in- en uitwendige bloedvloeijing aan, dan moet die graad van atonie bestaan, waarbij de placenta geheel met den baarmoederwand vereenigd blijft. De eenige behandeling, die hier aanvankelijk te pas komt, is eene medische; inwendig moeten analeptica en excitantia toegediend worden, bijv.: tinct. c. cinnam., aether nitr. alc. of aether acetic., wijn of, zoo niets anders voorhanden is, brandewijn of sterke koffij; heeft men het bij de hand of kan het spoedig verkregen worden, dan geve men 10 grein pulv. sec. corn. of een paar lepels van een sterk aftreksel van hetzelfde middel; onderwijl druppele men aether of brandewijn op den buik, trachte de zamentrekkingen der baarmoeder door wrijven op te wekken en wende van tijd tot tijd koude fomenten aan. Pogingen om de placenta op eene mechanische wijze te verwijderen komen volstrekt niet te pas, inversio uteri is daarbij ligt mogelijk en de haemorrhagie, die daarvan een bijna onvermijdelijk gevolg zoude zijn, kan, al ware ze schijnbaar onbeduidend, bij den algemeen gedeprimeerden toestand, waarin de kraamvrouw in zoodanige gevallen verkeert, de flaauwe levensvlam plotseling uitblusschen. Men wachte dus totdat er verbetering in den algemeenen toestand komt, totdat de baarmoeder zich voelbaar zamentrekt en totdat ontlasting van eenig bloed of inwendige haemorrhagie aantoont, dat de placenta geheel of gedeeltelijk los is. Is het zoover gekomen, dan brenge men de hand in de baarmoeder, make daarmede voorzigtig de placenta geheel los, wanneer ze nog hier of daar met den baarmoederwand vereenigd is, brenge ze naar buiten en ontlaste tegelijk de soms aanwezige bloedstremsels. Tijdens de kunstbewerking bestaat zelfs bij matige neiging tot zamentrekking voor eene eenigzins belangrijke haemorrhagie weinig vrees, na dezelve des te meer, daarom blijve men de reeds genoemde middelen, waardoor men de zamentrekking in de baarmoeder heeft opgewekt, met nadruk aanwenden en voege daarbij, zoodra zich haemorrhagie blijft vertoonen, inspuitingen van koud water in de baarmoeder, des noods met bijvoeging van eenige droppels liq. stypt. Looff. Ik ken geen krachtiger en tevens geen onschadelijker middel tegen atonische haemorrhagie uit de ontledigde baarmoeder eener kraamvrouw dan dit, mits het goed aangewend worde, d. i. mits de baarmoeder, tijdens de inspuiting, van coagulum geheel bevrijd zij, de canul op geleide der hand tot in de baarmoederholte gebragt worde, en de spuit geene lucht bevatte. Is het gelukt om door de genoemde middelen de bloedvloeijing te doen ophouden en aanhoudende zamentrekkingen der baarmoeder op te wekken, dan verlate men echter de vrouw niet, voordat de aanwezigheid van algemeene reactie, goede huidwarmte enz., de zekerheid oplevert, dat voor het terugkeeren der bloedvloeijing geen gevaar meer bestaat.

Dezelfde algemeene en plaatselijke behandeling, die ik in de bovenstaande regelen aanprees voor die gevallen, waarin men bij het aanvankelijk bestaan van den hoogst mogelijken graad van atonie dezen in een minderen heeft doen overgaan, komt evenzeer te pas in de veel menigvuldiger voorkomende gevallen van te zwakke zamentrekkingen der baarmoeder in het 5de tijdperk, waarbij de placenta wel gedeeltelijk loslaat doch niet uitgedreven wordt: bloedvloeijing van meer of minder belang zag ik daarbij nooit ontbreken en tegen deze ken ik geen noodzakelijker hulpmiddel, dan het verwijderen van de secundinae en van het reeds ontlaste bloed. Zoolang dit niet verrigt is kan men op de werking van in- en uitwendige geneesmiddelen niet of slechts weinig vertrouwen; zij mogen tijdelijk de bloedvloeijing matigen of ook wel geheel doen ophouden, gevaar voor hare terugkeer blijft echter altijd bestaan en op grond daarvan is het mijne innige overtuiging dat het vooreerst verkieslijk is hier liever schijnbaar iets te veel te doen, dan zich later te verwijten te hebben, dat men door te weinig te doen,

het gevaar vergroot heeft. Volgt de placenta spoedig en gemakkelijk bij het voorzigtig spannen van de navelstreng, dan kan men het inbrengen van de hand nalaten, bespeurt men echter eenigen wederstand dan zie men daartegen niet op, de ruime scheede en baarmoeder maken het invoeren der hand voor den verloskundige gemakkelijk en bij behoorlijke oefening voor de vrouw slechts matig pijnlijk, en wanneer men eenmaal met de hand is ingedrongen, dan kan men weten wat men doet en zich met zekerheid overtuigen, dat men de baarmoeder volkomen ontledigd heeft. Ten overvloede zij hier nog opgemerkt, dat het toedienen van opwekkende geneesmiddelen, van sec. cornut., het wrijven van den buik, het aanwenden van koude fomenten en, na de ontlediging der baarmoeder, van koude inspuitingen zoo de haemorrhagie voortduurt, ook hier te pas komt, dat men ook in dit opzigt zich liever moet getroosten misschien iets te veel dan iets te weinig te doen.

Zoo dringend ik bij retentio placentae atonica met haemorrhagie het afhalen van den moederkoek met de hand aanbeveel, even dringend waarschuw ik tegen ontijdige pogingen daartoe, bij het bestaan van kramp, ja ik ben ten volle overtuigd, dat, zoo in dit opzigt niet zoo dikwijls verkeerd gehandeld werd, er zich reeds lang naauwelijks ééne enkele stem zoude verheffen tegen eene actieve behandeling van retentiones placentae. Wie in zoodanige gevallen, hetzij de kramp het ostium uteri internum of een hooger gelegen gedeelte der baarmoeder aandoet, haar op eene mechanische wijze wil overwinnen, verrigt of een nutteloozen arbeid of, wanneer hij niet voorzigtig te werk gaat, sticht hij groot kwaad. De prikkel, die het gevolg is van pogingen om door de door kramp vernaauwde plaats heen te dringen en tot de placenta te komen, doet de kramp onvermijdelijk toenemen: het kan gelukken dat men op die wijze een klein gedeelte van de placenta magtig wordt, men prikkelt echter altijd de baarmoeder zonder noodzaak, kwetst haar dikwijls en verscheurt haar somtijds.

Nog eene reden pleit er tegen en deze is, dat bij bestaande kramp eene gevaarlijke haemorrhagie haast niet denkbaar is en dat daarmede tevens de voornaamste indicatie tot dadelijk handelen ontbreekt. De eenige rationele aanwijzing, die hier bestaat, is het genezen der kramp en het eenige middel, dat ik tot nog toe daarvoor bezigde, doch dat mij ook nog nooit in den steek liet, was eene ruime dosis Laud. liq. Syd. Waar ik een half uur na de geboorte van het kind de placenta nog geheel binnen de baarmoeder vond, waar het ostium uteri internum aanmerkelijk vernaauwd of om de navelstreng gesloten was, of op een hooger gelegen punt eene insnoering bestond, gaf ik dadelijk 20—24 druppels Laud., wachtte gedurende ½ uur de werking daarvan af en zoo daarna de placenta niet tot in de scheede of ook wel tot buiten de vulva gedreven was, (welk laatste resultaat ik in 2 gevallen waarnam) dan bragt ik de hand voorzigtig tot in de baarmoeder en nam de placenta weg na ze, wanneer dit noodig mogt zijn, losgepeld te hebben. Mogt de operatie eenige moeite kosten en tijdens dezelve de kramp terugkeeren, iets dat mij trouwens bij eenvoudige kramp nog nooit voorkwam, dan zoude ik geneigd zijn naar gelang van omstandigheden eene tweede iets kleinere dosis opium of des noodig dezelfde hoeveelheid toe te dienen, ten einde daardoor het onschadelijke afhalen der nageboorte mogelijk te maken.

Bij de derde soort van retentio, namelijk die, waarin eene ziekelijk vaste vereeniging van de placenta met den baarmoederwand bestaat, hangt de indicatie grootendeels af van het al of niet bestaan van complicatiën. Bij het gelijktijdig bestaan van kramp, hetgeen het menigvuldigste voorkomt, zal men deze aanvankelijk *alleen* herkennen, wanneer ze bestreden is en men daarna de placenta mechanisch wil verwijderen, stoot men op eene zwarigheid, die men vooraf niet verwachtte; waar mij dit voorkwam, heb ik steeds getracht op eene voorzigtige wijze de te vaste adhaesiën los te maken mij daarbij, door langzaam en bedaard opereren, wachtende om den baarmoederwand te kwetsen; ik liet daarbij de vrouw in den regel op de zijde liggen, ondersteunde de ingebragte hand met de andere, die op den buik

geplaatst werd, en schoof de vlakke hand langzaam verder, telkens voorzigtig elke vaste vereeniging, die ik tegenkwam, losmakende en zonder ooit aan het reeds los gemaakte gedeelte te trekken of te beproeven de placenta naar buiten te voeren, voordat ik overtuigd was dat zij geheel los lag. Op deze wijze is mij tot nog toe steeds het geheele verwijderen der placenta gelukt en geloof ik ook nog nooit de baarmoeder gekwetst te hebben. Mogten mij echter zoo vaste adhaesiën voorkomen, dat het losmaken daarvan niet zonder geweld kon gelukken, dan ben ik er voor om althans van het weefsel der placenta zoo veel mogelijk weg te nemen en slechts die kleine gedeelten, die al te vast aangegroeid zijn, terug te laten, in de hoop dat zij bij den opvolgenden teruggang der baarmoeder in ontwikkeling zullen afgestooten en door de lochiën weggespoeld worden. Bestaat er geen kramp maar atonie als complicatie, dan zal bloedvloeijing ook niet uitblijven en door deze zal men als van zelf tot het invoeren van de hand en het lospellen en wegnemen der placenta gedwongen worden.

Waar geen der beide genoemde complicatiën aanwezig is kan het schijnen alsof het beste ware niets te doen, althans wanneer geen haemorrhagie, die ook dan kan voorkomen, ons tot handelen noopt: wanneer men echter de waarschijnlijke gevolgen bedenkt, helt ook hier spoedig de balans ten voordeele der actieve methode over. Bij eenvoudige kramp kan men zich voorstellen dat deze na eenigen tijd ophoudt en plaats maakt voor regelmatige zamentrekkingen, die de placenta uitdrijven; bij matige atonie zonder bloedvloeijing is het denkbaar dat het uitdrijvende vermogen der baarmoeder zich door rust herstelt, in beide deze gevallen kan dus de tijd alleen hulp verschaffen, al is het ook naar mijne overtuiging gevaarlijk daarop te veel te vertrouwen. Hier echter laat het zich moeijelijk denken welk heil van den tijd te wachten zoude zijn; als goede regelmatige zamentrekkingen der baarmoeder kort na de baring bij een ruim geopenden baarmoederhals de placenta niet losmaken en uitdrijven, wat kan men dan verwachten van de latere weeën, die èn zwakker zullen worden naarmate de baarmoeder meer in ontwikkeling teruggaat, èn ook meer wederstand zullen te overwinnen hebben omdat de baarmoederhals, die niet langer mechanisch gerekt wordt, zich onvermijdelijk langzamerhand vernaauwt? Het laat zich dus vooruitzien dat men ook hier later nog soms door het altijd mogelijk ontstaan van haemorrhagie gedwongen zal worden om te opereeren en dan op zeer groote moeijelijkheden zal stooten, of men zal, wanneer geen haemorrhagie ontstaat, alle heil van de zoogenoemde absorptio placentae moeten verwachten, waarvan echter de ondervinding reeds genoegzaam geleerd heeft, dat zij uiterst zeldzaam tot stand komt en dat zij buitendien met gevaren voor de vrouw kan gepaard gaan. Daarom late men ook hier het gunstige oogenblik voor het lospellen en wegnemen der placenta niet ongebruikt voorbijgaan; de operatie zal of betrekkelijk gemakkelijk of door uitgebreide en vaste vergroeijing zeer moeijelijk zijn, doch in het laatste geval ook des te zekerder aangewezen, naarmate men op redelijke gronden minder kans op eene latere spontane uitdrijving der placenta heeft. Op deze gronden geef ik ook bij herkende te vaste vergroeijing der placenta met den baarmoederwand den raad, om liever in de eerste uren na de baring voorzigtig te opereeren, dan niets te doen en althans in elk geval zoo veel van de placenta weg te nemen als zonder kwetsing van den baarmoederwand mogelijk is.

Volgens deze grondregels heb ik tot nog toe in mijne praktische loopbaan gehandeld en heb er mij steeds wel bij bevonden. In het geheel kwamen mij bij vrouwen, wier baring ik zelf bestuurde, 31 gevallen van vertraagde uitdrijving der secundinae voor. Bij verreweg het grootste aantal zag ik het kraambed ongestoord verloopen, enkele leden aan ligtere vormen van febris puerperalis, bijv. aan omschreven peritonitis of endometritis catarrhalis en herstelden door eene weinig ingrijpende kuur, slechts ééne stierf en dit was juist eene van die twee vrouwen, van welke ik boven mededeelde dat ik bij

haar na kramp van het ostium internum op de toediening van 20 druppels laudanum de spontane uitdrijving der placenta tot buiten de vulva had zien volgen. Dit geval kwam mij voor in het begin van 1845, terwijl ik interne op de kraamzaal in het Binnengasthuis te Amsterdam was en aldaar eene hevige epidemie van febris puerperalis heerschte. Nog nooit zag ik eene kraamvrouw sterven, bij welke ik of om gebrek van zamentrekkingen en bloedvloeijing, of om te vaste vereeniging der placenta met den baarmoederwand de hand had ingebragt en de placenta afgehaald, maar ook nog nooit liet ik, in mijne eigene praktijk na partus maturus de placenta langer dan hoogstens 2 uren terug. Behalve deze 31 volgens de gegevene regels behandelde gevallen, nam ik er 4 waar, waarin de baring door anderen bestuurd en de placenta geheel of gedeeltelijk teruggelaten werd. Van deze 4 vrouwen stierven er 2 onder verschijnselen van febris puerperalis pyaemica en tweemaal bleef het leven behouden, doch dit waren ook beide gevallen van partus immaturus, waarin na verscheidene dagen door secale cornutum de uitdrijving en verwijdering der placenta werd mogelijk gemaakt, die echter in beide gevallen met groot bloedverlies gepaard ging. Dat deze betrekkelijk gunstige afloop buitendien bij mij volstrekt niet als argument kan gelden ter verdediging van eene expectatieve methode bij retentio placentae zal wel geen uitvoerig betoog behoeven, wanneer ik ten slotte opmerk dat ik in het bovenstaande alleen sprak over retentio placentae na de geboorte van een rijp of althans van een levensvatbaar kind en dat ik het gezegde volstrekt niet wil toegepast hebben op ontijdige verlossingen; niet omdat ik daarbij het terugblijven der secundinae voor iets onverschilligs zoude houden, maar omdat het onschadelijk invoeren van de hand dan in den regel onmogelijk zal zijn en geweld bij placentair-operatiën, naar mijne overtuiging, nooit geoorloofd is, maar ook, voor zoo ver mijne ondervinding reikt, na de geboorte van een voldragen kind nooit noodig is.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

LONGGANGREEN. — Onder 14 gevallen dezer ziekte, die TRAUBE, volgens zijne mededeeling in de *Gesellschaft für wissensch. Med.* te Berlijn in de laatste 4½ jaar heeft waargenomen, kon hij 2 malen haar ontstaan afleiden van in zakvormig uitgezette luchtpijptakken verzamelde slijm, met opvolgende ontsteking van den bronchiaalwand en van het omringend longweefsel, volgens de wijze waarop zulks door DITTRICH en RAPP (zie Weekblad I, bl. 120) is beschreven. In de meeste zijner gevallen echter ontstond het gangreen uit eene chronische pneumonie, die in induratie en abscesvorming was overgegaan, in twee uit haemorrhagisch infarct, waar in beide gevallen caries van het inwendig oor bestond met aan den vaatwand adhaererende stolsels in de vena jugularis interna van dezelfde zijde en, nevens de infarcten, met ichor gevulde holten in de longen aanwezig waren. In ééne waarneming kwam de longversterving bij chronische tuberculosis pulmonum met cavernen voor, terwijl in een ander geval, waar tevens pyo-pneumothorax bestond, hare oorzaak niet regt duidelijk was, doch waarschijnlijk insgelijks aan infarctus haemorrhagicus moest worden toegeschreven. Sedert men weet dat het longgangreen kan genezen worden, is zijne diagnose niet meer alleen uit een theoretisch oogpunt van belang. Ook T. zag even als SKODA, een ontwijfelbaar geval, dat met genezing eindigde bij een 16jarig meisje, waar het gangreen zich gedurende het verloop van een ileotyphus scheen gevormd te hebben: de behandeling was hier in den aanvang matig antiphlogistisch geweest, terwijl later Opiaten en Cortex werden aangewend. De diagnose kan, met uitzondering van de zeldzame gevallen, waar in het geheel geene stinkende sputa worden uitgeworpen, slechts moeijelijk zijn in die gevallen, waar het longgangreen van eene uitzetting der bronchi is uitgegaan: want de ondervinding leert, dat hier niet zelden zeer kwalijk riekende sputa kunnen opgegeven worden, zonder dat de autopsie een spoor van versterving in de longen aanwijst. Is in zulke gevallen geene koorts aanwezig, dan is de diagnose vrij zeker, want T. heeft tot hiertoe geen enkel geval van longgangreen zonder koorts zien verloopen; bestaat er koorts dan is het, ofschoon de sputa stinken, even goed mogelijk dat men met eene acute exacerbatie der chronische katarrh, of met eene daarbij gekomene acute of chronische pneumonie te doen heeft. De stank der sputa, hunne groote hoeveelheid, hunne vuile groengeele kleur, hunne neiging om zich na een lang tijdsverloop in drie lagen te scheiden (eene bovenste, groenachtig-gele, ondoorschijnende, schuimende, eene middelste zeer doorschijnende, eiwithoudende van bijna sereuse consistentie en eene onderste gele, ondoorschijnende, die, er geheel als een etterachtig sediment uitziende, uit opgezwollene etterligchaampjes en detri-

tus bestaat), eindelijk het voorkomen in de sputa van vuilgele of witte, brijachtig weeke, propvormige ligchamen van de grootte van een gierstkorrel, een hennipzaad of eene boon, met gladde oppervlakte en bij uitstek onaangenamen reuk, waarin men mikroskopisch de het eerst door VIRCHOW in rottende dierlijke stoffen beschrevene naaldvormige vetzuur krystallen waarneemt, alle deze verschijnselen kunnen zoowel bij chronische catarrhus bronchorum met bronchektasis als bij longgangreen voorkomen. Zulke sputa bewijzen niet anders dan dat er een ontbindingsproces binnen de ademhalingswerktuigen plaats heeft. De vraag is echter of dit proces binnen de ongedeerde luchtpijpstakken plaats heeft, dan of het met de vernietiging van het longweefsel in verband staat. T. kent slechts drie omstandigheden, waaruit men tot dit laatste besluiten kan: 1°. wanneer verschijnselen van metaalklank aanwezig zijn, die, gelijk de vorm van den thorax, de percussietoon, de ligging der naburige organen aanduiden, met holten in het longweefsel in verband moeten worden gebragt en daarbij acuut ontstaan zijn; 2°. wanneer in de zoo even beschrevene sputa mikroskopisch elastische vezelbundels waar te nemen zijn (die echter volgens T. zelden in de sputa bij gangraena pulmonum voorkomen) en 3°. wanneer in de stinkende fluimen onregelmatige, meest langwerpige, graauwe, met fijne zwarte lijnen en punten doortrokkene lappen van zwamachtige consistentie te vinden zijn, waarin het mikroskoop een groote hoeveelheid digtopééngedrongene, doch vrije moleculen van zwart pigment in eene amorphe zeer doorschijnende zelfstandigheid aantoont. Ten slotte moet nog aangemerkt worden, dat de bovengenoemde weeke, propvormige ligchamen met krystallen zich slechts dan schijnen te vormen, wanneer de zich ontbindende dierlijke zelfstandigheid door ontbrekende expectoratie of door den bogtigen vorm der holten gelegenheid heeft lang terug te blijven en door verdamping dik van consistentie te worden. Men ziet ze daarom niet in die gevallen van longgangreen, waar de expectoratie onbelemmerd plaats heeft, en waar ruime, kogelvormige holten bestaan.

BEHANDELING VAN INTERMITTENS door Dr. TRUSEN. — Wanneer de genoemde schrijver zijn opstel, in GUNSBURG's *Zeitschrift* (Sept. 1853), aanvangt met de vermelding, dat, volgens zijne ervaring, bij zijn corps militairen te Neisse de voorjaarskoortsen veelvuldiger zijn en meest den alledaagschen typus vertoonen, terwijl de najaarskoortsen daarentegen èn in uitbreiding èn in hevigheid van veel minder gewigt blijken te zijn, daar zij vaker als quartanae zich voordoen en daarom ook veel gemakkelijker te genezen zijn, niet zoo dikwijls recidiveren en tot naziekten aanleiding geven dan de quotidianae — wanneer een schrijver dit beweert gezien te hebben (daar gelaten nog meer andere punten, waarin hij evenzeer met onze ervaring in tegenspraak is) dan moeten wij erkennen, dat de malaria op zijn veld van waarneming zich geheel anders uit als bij ons en moeten wij bijna vreezen, dat de door hem geroemde therapie ons hier te lande weinig passen zal Niettemin, de behandeling van hardnekkige intermittenten geeft zoo veel ledigen tijd tot proefneming, dat ook zijne methode alligt eens kan beproefd worden. Zij komt neêr op het volgende.

Weinig tevreden over den uitslag van het door PFEUFER aanbevolen gebruik van één gift sulph. chin. van 10 gr. kort voor den aanval, noch voldaan met de aanwending van een twintigtal drooge koppen langs den ruggegraat bij het begin van de koortskoude, noch over de uitwerking van het door WOLF te Berlijn aangeprezen Thiosinamin (eene uit aetherische mostaardolie met ammonia bereide stof) keerde TRUSEN terug tot de aloude toediening van den cortex peruvian. als zoodanig.

Daaraan dient echter eene door UNZER (1764) en na dezen door NEUMANN gevolgde voorbereidingskuur met sulph. aurat. antimonii vooraf tegaan. UNZER gaf 4 maal daags een dosis van 7½ grein met even zoo veel sulph. pot. en conch. praepar, waarop gewoonlijk sterke ontlasting naar beneden en niet zelden naar boven volgde. NEUMANN gaf des morgens en des avonds een poeder uit 5 greinen van elk der genoemde middelen, op welke dosis maar zelden en dan alleen na de eerste poeder braking volgde. Zoodoende is de tweede of derde koortsaanval reeds veel zwakker of blijft geheel weg. Soms echter dient men het 6—12 dagen voort te zetten. Hierop volge nu de toediening van cortex met aromatische bijvoegselen, en een uur voor den koortsaanval een pulvis Doveri.

Tegen hardnekkige recidive geeft TRUSEN na 7 of 14 dagen des morgens en des avonds een UNZER'sche poeder en den volgenden dag een once cortex peruvianus.

Gelijk TRUSEN zeer teregt aanmerkt, behoeft men bij de werking van den sulph. aurat. antimonii niet aan het braken, maar meer aan de nausea en de prikkeling der organen, waarvan deze afhangt, gewigt te hechten. De walgingskuur tegen intermittenten, op zich zelve geenszins nieuw, wordt hier dus door sulph. aurat. antim. bewerkstelligd, belooft a priori geen slechter resultaat dan wanneer men daartoe een ander middel bezigt, en verdient minstens wel op nieuw in herinnering gebragt en na afloop der cholera beproefd te worden.

STATISTIEKE ONDERZOEKINGEN OMTRENT DE ROODVONK. — In *the association medical Journal* van Junij 1853, deelt Dr. RICHARDSON mede, dat van de 431 door hem verzamelde gevallen van scarlatina 329 bij kinderen beneden de tien jaren voorkwamen en slechts 102 op een hoogeren leeftijd. Een kind boven de twee jaren, dat den ouderdom van nog geen tien jaren heeft bereikt, heeft meer kans door roodvonk te worden aangetast dan jongere of oudere, terwijl deze kans van het afgeloopen tiende jaar af telkens minder wordt. Op 100 overledenen aan scarlatina, waren er 67,63 bij kinderen van nog geen 5 jaren, 24,43 van 5—10 jaar, 5,52 van 10—20, 1,73 van 20—40 en 0,66 van veertig jaren en daarboven. Men heeft tevens ten onregte gemeend, dat deze ziekte geene kinderen beneden de twee jaren aantastte. R. echter heeft van de 242, door hem zelven waargenomen gevallen, 15

gezien bij kinderen beneden de twee jaren. De kunne geeft bijna geen verschil. Uit de engelsche sterflijsten zoude men eene zwakke meerderheid bij knapen beneden de tien jaren, bij meisjes daarentegen boven de tien jaren opmerken. Over het algemeen echter ontziet de roodvonk geene sexe, zij tast alléen meer mannen dan vrouwen of meer vrouwen dan mannen aan, naar mate de verhouding, waarin de geslachten tot elkander in de verschillende streken staan. De jaargetijden oefenen een vrij sterken invloed op het voorkomen der scarlatina. Zij heerscht hoofdzakelijk in de drie laatste maanden van het jaar, het meest van allen komt zij in April, Mei en Junij voor. Een en hetzelfde individu kan twee malen door roodvonk worden aangetast, ofschoon zulke gevallen zeer zeldzaam zijn. De tweede aanval is echter nimmer hevig en heeft zelden of nooit een ongelukkig verloop. In de steden is de roodvonk tweemaal gevaarlijker dan op het platte land, en na den typhus is zij (in Engeland) de meest voorkomende epidemische ziekte.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering van 26 September. — Als rapport van de commissie voor chirurgie, geeft de Heer Chir. VORSTMAN een *overzigt der behandelingswijzen van prolapsus uteri.* Na eenige inleidende opmerkingen omtrent de aetiologie van dit gebrek, bewees de rapporteur uit de gevallen, door de leden der commissie waargenomen, dat in het algemeen rust en horizontale ligging der vrouw bij niet verouderde gevallen den prolapsus volkomen en duurzaam geneest, dat meermalen plaatselijke aanwending van adstringentia daartoe met vrucht behulpzaam is. De ondervinding der kunstmatige middelen ter vernaauwing der scheede bij verouderde gevallen bleek den rapporteur niet gunstig te zijn, noch het uitsnijden van gedeelten der vagina, noch het aanwenden van bijt- en brandmiddelen; betere resultaten gaven aan sommigen de episioraphie, waarbij de rapporteur een goed gelukt geval vermeldde. De groote menigte der vooral in den laatsten tijd gebruikte mechanische steunsels der baarmoeder, maakt thans niet alleen de keuze moeijelijk, maar ook het oordeel over de in het algemeen meest geschikte werktuigen; als zoodanig vermeldde de rapporteur, behalve de oude ringen, het elythromochlion van KILIAN, de hysterophoor van MAYER, de luchttampon van GARIEL, de luchtringen van gevulc. caoutchouc, de hysterophoor van ZWANCK, waarbij tevens de onlangs door PAULI voorgeslagen wijze van gebruik der ronde pessaria vermeld werd: deze plaatst twee pessaria van hoogstens 2—2½ duim doormeter boven elkander, laat de patiënt eenige dagen horizontaal liggen en staat daarna 2—4 weken ligte beweging toe, neemt de pessaria vervolgens weg en zag dat de lijderessen, na nog eenige dagen horizontaal gelegen te hebben, geenerlei hinder meer van het gebrek hadden.

Dr. VAN DER VOORT meldde daarna, dat de epidemische constitutie in de maand Augustus gastrisch-catharrhaal was; de ziekte, die het meest voorkwamen, waren inzonderheid diarrhoeën met en zonder dolores colici, cholerines, enkele gevallen van cholera nostras, die somtijds hevig van geaardheid waren maar allen herstelden, gastrische koortsen, welke ligt in f. intermittens overgingen; voorts nog altijd vele intermitterende koortsen, zoowel tertianae en quotidianae als de voortdurend recidiverende quartanae en enkele febres larvatae. Bronchiaalcatarrhen en bronchitis werden nog dikwerf bij volwassenen en kinderen behandeld. De toestand der kraamvrouwen was gunstig, uitgenomen 2 gevallen van eclampsia parturientium, die beide op de kraamzaal voorvielen en één, welke in de stad behandeld werd en zoowel voor de moeders als kinderen gunstig afliepen. Het aantal zieken was in de afgeloopen maand niet groot, de sterfte gering.

Aan de voordragt van beide rapporten knoopten zich eenige discussiën.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — De groote sterrekundige ARAGO, dezer dagen overleden, is op een ouderdom van 67 jaren bezweken aan de gevolgen eener diabetes, gecompliceerd met albuminurie en algemeene hydrops.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Tegen het laatst der vorige maand nam de gele koorts in New-Orleans aanmerkelijk af. Daarentegen meldt *the Lancet* en de *Gazette des Hopitaux*, dat zij zich meer noordwaarts uitbreidt en in Baltimore en Philadelphia (2 gevallen op het einde van September) zich vertoond heeft. Uitgebreide gezondheidsmaatregelen worden in de Vereenigde Staten genomen. In New-Orleans, eene stad van 40,000 zielen, en waarvan een groot (½) gedeelte is gevlugt, zijn 7,213 menschen alléen aan de gele koorts overleden.

De *Cholera* blijft nog altijd haren onregelmatigen gang volgen. Terwijl Frankrijk tot op dit oogenblik verschoond is gebleven, woedt zij vrij hevig in Finland en aangrenzende provinciën van Rusland. Zoo waren er te Helsingfors tot op 31 Aug. (o.s.) 1325 aangetast, waarvan 708 genazen en 606 overleden. Te Abo telde men tot op 27 Aug. 1027 zieken, 512 genezingen en 462 sterfgevallen. Op het platte land waren 216 aangetast, 70 genezen en 109 overleden. In het gouvernement Nyland kwamen tot op 29 Aug. (o.s.) 787 gevallen van cholera voor, waarvan 316 genazen en 298 stierven. Over het algemeen wordt gezegd, dat de epidemie aan het afnemen is.

Ook in Zweden en Noorwegen blijft de cholera hevig voortwoeden, doch in geene plaats der vereenigde koningrijken eischt zij zóoveel slagtoffers als te Karlskroon,

eene stad van 12,000 zielen, waar van de 7 inwoners een werd aangetast en van de 12 één stierf. Deze hevigheid wordt aan het slechte drinkwater toegeschreven; bij den geringen aanvoer van versch drinkwater kan alleen de gegoede zich goed water verschaffen, terwijl de armere klassen zich met het slechte water der publieke fonteinen moeten vergenoegen. De groote sterfte te Koppenhagen wordt aan dezelfde oorzaak toegeschreven; hier heeft de epidemie opgehouden; er zijn 7525 gev. en 4078 overl. voorgekomen. Te Stokholm werden in het begin van deze maand nog 50 gev. per dag opgegeven tot 7 Oct. 4333 gev. en 2603 overledenen; in Christiania tot 7 Oct. 2377 gev. en 1547 overl.; de ziekte is daar aan het verminderen.

In Engeland breidt zich de ziekte niet veel verder uit en heeft zich alléen hoofdzakelijk tot New-Castle, Gateshead en Sandgate bepaald, ofschoon hier en daar te Londen, Manchester en Liverpool enkele geïsoleerde gevallen voorkomen. In New-Castle zijn binnen de 36 dagen 1449 menschen aan cholera overleden, te Gateshead in 18 dagen 130, te Sondgate heeft men de bewoners van de slecht gebouwde huizen, en wel ten getale van 600, in tenten opgenomen, terwijl er 126 nieuwe gevallen (in één dag?) onder de achtergelatenen voorkwamen. De onzindelijkheid en verregaande overtredingen van alle mogelijke hygiënische eischen te New-Castle, moet boven alle beschrijving gaan. Dr. MÉLIER, door het fransche gouvernement naar Engeland afgezonden, om den staat der epidemie daar te lande op te nemen, verklaarde in geene plaats van Frankrijk ooit eene zóo ver gaande verwaarloozing gezien te hebben. Te Liverpool zijn tot dusver slechts twee gevallen voorgekomen en wel één op eene stoomboot van Rotterdam en een ander op eene stoomboot uit Hamburg. Overal neemt men nu in Engeland uitgebreide gezondheidsmaatregelen, en helfen de geneeskundige bladen, vooral *the Lancet*, hevige klagten aan over de zorgeloosheid der regering en der General-Board of Health.

Ook uit Duitschland ontvangt men nog dagelijks berigten van den voortgang der epidemie. Te Berlijn, Dantzig, Stettin, in de omstreken van Kassel enz. enz. hoort men nog altijd van cholera spreken. In Berlijn vermindert het dagelijksch aantal nieuwe gevallen; het totaal was den 12den October 1229 aangetasten en 796 overledenen.

In de zitting der Académie de Médecine op den 27 Sept., heeft Dr. THOMAS eene zeer goede beschrijving ingezonden van de maatregelen te Amsterdam, ter bestrijding der cholera genomen. Hij werd daartoe vooral door de inlichtingen van Prof. W. VROLIK gegeven in staat gesteld.

— Te Blaricum heeft zich nedergezet de Heer J. G. LIESKENS, Heel- en Vroedmeester, vroeger te Zoetermeer.

— Te Leyden is den 1 Oct. tot Chirurg. doctor gepromoveerd de Heer FR. RIENDERHOF, med. et art. Obst. Doctor; den 7 Oct. te Utrecht tot Doctor in den Wis- en Natuurkunde, de Heer A. HEYNSIUS, na verdediging eener dissertatie, getiteld: Geschiedkundig onderzoek naar de kennis der eiwitachtige ligchamen.

— Hier ter stede is de *Cholera* zeer afgenomen, de dagelijksche officiële opgave aan de Centrale Cholera-Commissie was de volgende:

Van 7—14 Oct. 4, 11 (2 dag.), 12, 4, 3, 6 gev.

Aan den Burgerlijken Stand zijn dagelijks als aan cholera overleden opgegeven:

Van 8—14 Oct. 3, 12 (2 dag.), 4, 2, 5, 6 gev.

Het totaal der aangetasten bedraagt dus 504, dat der overledenen 353.

De gang der ziekte was tot dusverre de volgende:

Van	7	tot 23 Sept.	147 gev.	86 overl.	
»	23	» 30	» 154	» 110	»
»	30 Sept.	» 7 Oct.	163	» 125	»
»	7 Oct.	» 14	» 40	» 32	»

— Den 2 October is overleden de Heer D. HUBER JN., Heel en Vroedmeester te Blaricum in de ouderdom van 55 jaren; den 4 Oct. te Haarlem de gepensioneerde O. v. Gez. 1ste kl. J. GROESBEEK in den ouderdom van 63 jaren; den 11 Oct. te Elburg de Heelmeester A. VAN SASSENBERG, vroeger geneesheer te Doornspijk, in den ouderdom van 70 jaren.

— Den 4 October is te Utrecht in den ouderdom van 48 jaren overleden, de prosector anatomes aan de hoogeschool en de veeartsenijkundige school T. D. SCHUBÄRT, een verlies des te grooter naarmate deze kundige man niet alleen in genoemde betrekkingen buitengemeen voldeed, maar als anatoom, entomoloog enz. een welverdienden roem had verkregen. Verscheidene geleerde vereenigingen telden hem onder de ijverigste leden.

†LEYDEN. — In de raadsvergadering van 6 October is hier eene instructie vastgesteld, betreffende het geneeskundig toezigt op de openbare vrouwen.

Ten dienste van het onderzoek omtrent en de genezing van *syphilis* en andere besmettelijke ziekten bij openbare vrouwen, wordt aangesteld een Medicinae en Chirurgiae Doctor, benevens een Heelmeester; de eerste op eene jaarwedde van *f* 300, de tweede op eene jaarwedde van *f* 200. Hunne benoeming geschiedt, telkens voor drie jaren, door den Gemeenteraad. Zij zijn in het algemeen belast met de uitvoering der wetten of verordeningen en wettelijke voorschriften omtrent de geneeskundige politie, ter zake voorschreven en in het bijzonder belast met een naauwkeurig onderzoek omtrent den gezondheidstoestand der openbare vrouwen. Dit onderzoek heeft tweemaal des weeks plaats, in het Caecilia-Gasthuis, in een daartoe ingerigt lokaal. Zij schrijven, voor de gezond bevondene vrouwen, de vereischte verklaringen in hare boekjes, of doen de aan *syphilis* of andere besmettelijke ziekte lijdenden dadelijk opnemen in de voor haar bestemde zalen Zij oefenen het geneeskundig toezigt uit over de zalen, zoowel die bestemd voor de lijders als die voor de lijderessen aan bovengemelde ziekten en verleenen genees- en heelkundige hulp aan al de genoemde zieken, en dragen vooral zorg dat geene openbare vrouwen ontslagen worden, dan na van alle besmettelijke ziekten volkomen te zijn hersteld. — Zij stellen zich zooveel mogelijk in

geneeskundige betrekking met de overige geneeskunstoefenaren in de gemeente, in het bijzonder met de Officieren van gezondheid, ten einde meer gelegenheid te bekomen tot het doen opsporen van vrouwen, die besmettelijke ziekten hebben medegedeeld enz.

†'S GRAVENHAGE. 13 Oct. — In deze stad zijn sedert 6 dezer voorgekomen *vier* gevallen, waarvan 2 hersteld, 2 overleden. In het militair hospitaal 1 aangetast en overleden. In het stedelijk cholera hospitaal zijn, sedert deszelfs oprigting tot heden, opgenomen *zes* lijders aan cholera, waarvan *vijf* overleden en *één* hersteld ontslagen, zoodat daar nu geen enkele lijder meer in behandeling is.

Dr. BLOM COSTER is als geneesheer bij het cholera hospitaal op zijn verzoek ontslagen, terwijl in zijne plaats is benoemd Dr. K. W. VOLLGRAFF.

— Bij besluit van 12 Oct. heeft Z. M. goed gevonden uit hunne betrekking van lid der provinciale commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt in Drenthe te ontslaan: Dr. G. A. AMSHOFF te Hoogeveen en Dr. P. E. PRUISSEN te Zuidlaren.

— Z. M. heeft den Off. v. Gez. W. C. VAN LEERSUM op verzoek pensioen verleend.

GRONINGEN. — Door de zorg van Heeren Curatoren der Hoogeschool is alhier een physiologisch laboratorium ingerigt, waarin de Studenten onder de leiding van den Hoogleeraar VAN DEEN werkzaam kunnen zijn.

†ROTTERDAM. — Sedert het vorige berigt zijn hier bij de plaatselijke geneeskundige commissie 67 nieuwe choleragevallen en 43 overledenen aangegeven, en wel dagelijks:

Van 7—13 Oct. 11, 7, 8, 9, 13, 8 en 11 gev.
— — — 4, 4, 8, 8, 4, 4 en 6 herst.
— — — 7, 8, 5, 6, 7, 6 en 4 overl.

Het totaal der aangetasten bedraagt dus volgens deze aangiften 1173.

Aan het bureau van den Burgerlijken Stand zijn aangegeven als aan Cholera overleden van 8—14 October 10, 15 (2 dagen), 9, 3, 5, 6; totaal 48, uitmakende met de vroeger aangegevenen 880.

In het Ziekenhuis zijn opgenomen van 8—14 October 10, overleden 6 lijders. — Van het begin der epidemie opgenomen 196 lijders, overleden 125, hersteld of herstellend 71.

†DELFT. 13 October. — Sedert het vorige berigt zijn hier van 6—12 October dagelijks 1, 2, 1, —, 3, 2, 1 nieuwe choleragevallen en 2, 1, 1, —, 1, 3, — sterfgevallen aangegeven.

Rapport nopens den stand der Cholera Aziatica in het ressort der Provinciale Commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt in Zuid-Holland, residerende te 's Gravenhage, op den 12 October 1853, opgemaakt door den Secretaris der Commissie, den Heer W. HUYGENS.

GEMEENTEN.	Bleven in behandel. volg. rapp. v. 5 Oct. 1853.	Bijgekomen.	Hersteld.	Overleden.	Blijven derhalve onder behandeling.	In het geheel		
						Aangetaste.	Herstelde.	Overleden.
Abtsregt.	1	1	—	2	—	2	—	2
Alkemade.	—	4	—	3	1	7	—	6
Alphen.	—	—	—	—	—	4	—	4
Benthuizen.	—	—	—	—	—	1	—	1
Berkel.	—	—	—	—	—	1	—	1
Broek c. a.	3	6	2	4	3	9	2	4
Delft.	24	28	19	16	17	106	28	61
Gouda.	26	22	15	10	23	133	44	66
Gouderak.	3	—	1	1	1	12	4	7
Haastrecht.	3	—	—	—	—	3	—	—
Hazerswoude.	11	9	10	7	3	134	80	51
Hillegersberg.	4	3	5	2	—	8	6	2
Koudekerk.	—	1	1	—	—	9	3	6
Krimpen aan den Yssel.	1	1	—	2	—	2	—	2
Lekkerkerk.	1	—	—	—	1	3	—	2
Leyden.	13	4	—	3	14	41	—	27
Loosduinen.	—	—	—	—	—	1	—	1
Middelburg.	—	8	—	6	2	9	—	7
Moordrecht.	1	—	1	—	—	17	4	13
Nieuwkoop en Noorden.	—	—	—	—	—	13	6	7
Ouderkerk aan de Yssel.	2	3	2	1	2	5	2	1
Oudshoorn.	1	—	—	—	1	1	—	—
Schoonhoven.	6	4	4	4	2	43	17	21
Sluipwijk.	—	5	—	2	3	6	—	3
Stein.	—	—	—	—	—	1	—	1
Voorburg.	1	—	—	—	1	1	—	—
Waddinxveen. (Zuid)	2	1	2	1	—	3	2	1

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 22 OCTOBER 1853. 43

TWEE EPIDEMIËN IN NEDERLAND.

EENE HISTORISCHE-PATHOLOGISCHE STUDIE.

[De geschiedenis der wereld is het oordeel der wereld. De geschiedenis der epidemiën is een oordeel over onze wetenschap, met eene bitterheid en eene ontegenzeggelijke waarheid uitgesproken, die ons gemoed telkens hoogst pijnlijk treft, wanneer wij geroepen worden te kampen met een natuurverschijnsel, dat in zóo vele gevallen met onze kunst spot en met ons weten lacht. En toch, wanneer het den medicus eens geoorloofd is, eenige rust te genieten na langen tijd voortgezweept te zijn door den storm in de natuur en den drang der omstandigheden, dan is dat oordeel eene troost voor hem, omdat het bij zijne kritiek stilzwijgend tevens ons menige wenk geeft om de feilen van het verleden in de toekomst te verbeteren. — Wederom wordt ons land door eene epidemie bezocht, angst vervult vele gemoederen, twijfel aan zijne eigene wetenschap slingert den geneeskundige heen en weder. Aan zulk eenen toestand kan de geschiedenis een einde maken, wanneer men het heden met het verleden vergelijkt; wanneer men, met de toets der hedendaagsche wetenschap en kritiek, uit haar tracht op te sporen, wat de epidemiën zóo moordend maakte en hoe zij onvoorzien en ongekend zich telkens vertoonen. Dan kan het niet anders, of de angst moet verminderen bij den een en het vertrouwen terugkeeren bij den ander. Natuurlijk, men moet de taal der geschiedenis verstaan.

De Redactie van dit blad, dacht in den tegenwoordigen tijd niet geheel te onpas te handelen, op het openbaar maken van het volgende aan te dringen. Ik moet bekennen, dat ik het niet gaarne deed. Het volgende toch is een rapport door mij gelezen bij gelegenheid der algemeene vergadering van de Maatschappij ter bevordering der geneeskunst in 1852 gehouden. Ik heb dit van wege de Commissie voor de geschiedenis der geneeskunde gedaan en stelde ook namens die Commissie voor, dit stuk niet in het Tijdschrift te plaatsen, omdat ik het nog niet genoeg afgewerkt en te onvolledig beschouwde. Ik denk er ook nu nog zoo over, en zoude ongaarne zien, dat men het volgende als iets meer dan eene *proeve*, dan eene *schets* van bewerking zou beschouwen van een geschrift over de geschiedenis der volksziekten in Nederland, waarvoor ik nog altijd bezig ben bouwstoffen te verzamelen. Omstandigheden, eigenaardig voor het leven van een praktisch geneeskundige zijn grootendeels schuld, dat het werk zelve slechts zeer langzaam voortgaat. Ik zou er zoo gaarne meer tijd aan willen besteden, doch het fatum wil het niet. — De goedgunstige lezer vergeve mij deze bijna geheele personele uiteenzetting, ik ben haar aan velen schuldig.

Ten slotte nog een kort woord over het zoogenaamde litterarische karakter dezer bijdrage, als minder overeenkomende met het doel en strekking van ons blad. Mogten er zijn, die zoo oordeelen, ik bid ze niet te vergeten, dat ook onze gewone geneeskunde zóo dikwijls hare toevlugt moet nemen tot de minste bijzonderheden, zelfs van den huisselijken kring; die over de kwalen der menschelijke maatschappij wil spreken, moet ook tot haar vie intime, tot haren huisselijken kring afdalen. En nu, habeat sua fata libellum!]

M. H.

Het is niet te ontkennen, de geneeskundigen zijn getrouwe arbeiders in den wijnberg des Heeren, in de schoone, heerlijke Natuur. Hoe vlijtig ze echter ook zijn, bestaan er toch deelen dier Natuur, die door de medici wel wat stiefmoederlijk worden behandeld, ik zou bijna zeggen, worden verwaarloosd. Nergens echter doet zich deze verwaarlozing sterker gevoelen, dan in onze kennis der volksziekten en bij de toepassing dezer kennis ter wering, ter voorkoming of ter verzachting van de magt dier ziekten. Reeds voor meer dan 2000 jaren zeide HIPPOKRATES, dat in die volksziekten, *τι θειον*, iets goddelijks, iets onnaspeurbaars in opgesloten is. En wij hebben eene meer dan tweeduizendjarige ondervinding ongebruikt laten liggen en zeggen ook, dat wij het niet weten, en mogten alléén dáarom met wat meer eerbied van den vader spreken. Onnaspeurbaar en onbekend zullen die ziekten steeds voor ons blijven, zoo lang wij ons niet op een geheel ander standpunt plaatsen en ook die ziekten, even als alles in en rondom den mensch, als natuurverschijnselen beschouwen, die, even als alles in de natuur, aan bepaalde wetten moeten gebonden zijn. Is echter het voorwerp van het onderzoek groot en uitgebreid, het onderzoek zelve eischt ook

groote, uitgebreide, eigenaardige hulpmiddelen, waaronder de geschiedenis als de verzameling van feiten, duizende jaren bijeengebragt, de eerste plaats behoort in te nemen. Gaan wij daarenboven ook van het beginsel uit, dat de verschijnselen waaronder zich het leven openbaart, veelal afhangen of gewijzigd worden door den vorm en de wijze van het leven, dan zullen wij tevens eenen blik in alles, wat des menschen innerlijk leven belangt, behooren te werpen, willen wij eene of andere volksziekte goed begrijpen.

In ons programma hebben wij de geschiedenis als zoodanig beschouwd. Onze Commissie wilde nu door daden haar vroeger zeggen bevestigen, door hare krachten aan eene geschiedkundige beschouwing der epidemiën in Nederland te wijden. Zij heeft naauwelijks eenig overzigt van die taak gereed, met de taak zelve is zij ter naauwernood begonnen. Voorzeker zult gij dan nog niet reeds nu van haar vergen, dat zij u bepaalde resultaten mededeele of een volledig overzigt geve van alle epidemiën. Als verslag van haar werken in het afgeloopen jaar wil zij u slechts twee hoofdtypen der middeleeuwen schetsen, echte kenmerken dier merkwaardige tijden den hongersnood en de Bubonen pest nl. Ik weet en ben overtuigd, dat ik met nadruk uw verschoonend oordeel en groote toegevendheid wel mag inroepen!

»In den jaer ons Heeren CIↃCCCXIV openbaerde in der lucht een sterre, die men Comeet hiet, met langhen rayen, dat wel een teyken was der jammerlicher anstaende plaghen, want daer wert een sterflic honger also groot, dat vele arme luden of oirlof is te zegghen, aten der dooden stinkender beesten vleesch al rau en aten dat gras dat op den velde was al onghesoden als ossen. Deze hongher ofte plaghe was also groot, dat die arme luden, brootbidders, storven sonder getal, in velden, in bosschen ende in wouden ende men groef haer doode lichaem in den velde, waer men se vont sonder kersteliker uitvaert of beganghenisse. Waerom deze jammerlike plaghe van Jeremyas wenen niet en sceelde, dan alleen dattie wive hoer kinderen niet en coocten ende hoer vleesch van honger niet en aten. Maer men vont die wyl legghen die levende kynder ende soeken hoere moeder doder borsten ende hadden haer die spenen afgeknaven. Mer die meeste pine des hongers was in den jaer ons Heeren CIↃCCC en XV. Ende in 't jaer daer na ontfermede onse Heere des menschen jammerbede ende gaf milde gaven synre goedertierenheyt ende gaf so vele vruchten, dat men een mudde rogghe cofte om V oude tornoysen grooten, dat men des jaers te voren cochte om LX tornoysen groote."

In dezen naïven en werkelijk droefgeestigen toon beschrijft ons de Utrechtsche kloosterling JOHANNES DE BEKA [1]) eene epidemie, waarvan alle kronijken van Holland, Friesland en Zeeland gewagen. Een tijdgenoot, LODEWIJK VAN VELTHEM, mogelijk wel een ooggetuige [2]) verhaalt, dat op 1 Nov. de Leuvensche mudde koren 5 ponden vlaamsch gold, op den laatsten November was de prijs gestegen tot VII, en zoo al opklimmende, totdat op den 24 Junij des volgenden jaars de Leuvensche mudde XVI ponden vlaamsch deed. Overvloedige regens hadden het koren bedorven, zoodat de gezaaide rogge en tarwe niet konden opkomen. Die regen was begonnen in de maand Mei 1314, en duurde bijna een gansch jaar door, (*Brabandsche Yeesten van* J. DE KLERK, V. *B. Capittel* X). Het volgende jaar kon men niet zaaijen, en de arme lieden konden geen zaad koopen. Stormen en doorbraken van dijken hadden daarbij het hunne gedaan; zoodat in den zomer van 1315 de arme menschen van honger op de wegen, op de straten, op het veld en in hunne huizen dood lagen. De kerkhoven werden overvuld, en weldra moesten nieuwe worden geopend. De dooden waren volgens VAN VELTHEM zoo vele:

»dat men so op wagen ende op kerren
»Met X te male, (zonder merren)
»Wech vorden, ende mede alsoe
»Driewerff oft viere des dages doe."

---

[1]) *Chronycke van* JOANNES VAN DER BEKE, Canonic 't Utrecht in MATTHAEUS: *Veteris aevi analecta*, T. V. 209. Divisie Kronyk 22° Div. Cap. VIII.

[2]) LODEWIJK VAN VELTHEM (?) *Spieghel Historiael*, uitgegeven door LE LONG, VI Boek. Hoofd. 24.

Na de armen werden ook de rijken aangetast door »'t heete ongemac", zoo als hij de ziekte noemde, gepaard gaande met koortsen (*rede*), zoodat zelden iemand genas. Maar niet alléen waren de granen hoog in prijs, al wat slechts spijs was, was even duur. Een ander tijdgenoot, JAN DE KLERK van Antwerpen, verhaalt; dat daar ter stede een steenen hart zich ontfermen moest over het gekerm en geween der armen, die, van honger gestorven, bij zestig en meer tegelijk in één put geworpen werpen. Daarna kwam die »Socht", seuche [1]), kwade ziekte, en er stierf een derde van al het volk. Dansen, spelen, zingen, vermaak »was afghelegt in dese dagen," er was geen droefheid, noch rouw bij het begraven, noch vreugde bij het trouwen. Koude onverschilligheid had aller harten ingenomen. Even als BEKA, spreken JAN DE KLERK en VAN VELTHEM van eene groote komeet in de lucht met de staart naar 't Noord-Westen [2]), die, zoo als men toen ter tijden en nog langen tijd later algemeen geloofde: »van naturen altoes bedieden, doot van princen, oft plaghen van lieden." [3]). Ook in het eigenlijke Holland was het niet beter gesteld en de legende van het steenen brood te Leiden is nog van dien tijd afkomstig [4]), terwijl W. PROCURATOR een hoogst droevig tooneel van Holland ophangt [5]). Ook Vriesland door de meer en meer heviger wordende partijschappen der Schieringers en Vetkoopers sterk geschokt, had veel te lijden. Een groote en vervaarlijke comeet, zeggen de kronykschryvers [6]), was de voorbode der volgende jammer en ellende, die ingeleid werd door groote watervloeden en doorbraken van dijken, waardoor niet alleen vele beesten maar ook over de 500 menschen verdronken. Men zag ook daar te lande even als elders een bloedregen. Een regen, die tien maanden aanhield, en zware hagelbuijen vernielden al het gewas, de prijs der granen rees tot eene ongekende hoogte, waarop eene hongersnood volgde, die wederom eene pest na zich sleepte, die een derde gedeelte der bevolking wegrukte. Eene zekere weduwe te Sexbierum, weleer vermogend, maar door de burgertwisten in armoede gedompeld en te hooghartig om te bedelen, sloot zich in haar huis op en hongerde zich met hare kinderen dood. De »pestilentie" zoo als de schrijvers van dien tijd de epidemie noemden, »was van sulke hitsichheit, dat alle »dieghene welcke in den huysen, welcke met »het vergift bevanghen wierden, in der yle »den gheest gaven, uytghesondert dieghene, »welcke in den huysen ende familien der »Edelen, als Lyauckama, Adelen ende an»dere geweest waren, welcke altesamen van »de pestilentie aangetast zynde, het leven »behouden hebben." Vele voorname mannen vereenigden zich de armen bij te staan. Niet alléen in Vriesland, waar toen reeds een soort huisbezoek werd ingesteld [1]), maar ook in Groningerland en te Aduard, gaf men den armen dagelijks gekookte spijzen. Ook hetzelfde verhaalt ons PONTANUS [2]) van Gelderland, waar de hertog REYNALD de armen krachtdadig ondersteunde, ofschoon ook daar de pest allerhevigst woedde, terwijl PICCARD [3]) het volgende tafereel van Drenthe ter dier tijden ophangt: »In 1315 »heeft sich alhier en elders laten sien een »vervaarlycke ende flikkerende komeet. Daar»op is gevolght een extremen dueren tydt, »dat ontallicke menschen van honger en »kommer zyn gestorven. Men heeft die men»schen, die swart van honger waren, als »honden sien legghen op doode krengen, »vullende hare buycken met het verrottende »vleesch van doode dieren. Op den grooten »hongersnoodt is gevolcht haer suster de

[1]) Eenigen meenen hieronder waterzucht te moeten verstaan, trouwens geen ongewoon verschijnsel na langdurig gebruik van slecht voedsel.

[2]) JAN DE KLERK, *l. c.* vers 845.

[3]) JAN DE KLERK *l. c.* v. 849.

[4]) Cf. VAN GOUTHOEVEN; *D'oude Chronycken en de historien van Holland*, bl. 369. J. A. LEIDIS: *Chronicon Belg.* L. XXVII.

[5]) *Wilhelmus Procuratoris et monachi Egmondani Chronicon.* ap. MATTHAEUS. IV, 157. Omtrent Zeeland verhaalt ons: *Chroniick van Zeelandt* eertijdts beschreven door D' heer JOHAN VAN REYGERSBERGEN, nu verbetert en vermeerdert door MARCUS ZUERIUS VAN BOXHORN. Tot Middelburg, 1644, bl. 138.

[6]) WINSEMIUS: *Chronyck van Vrieslandt,* fol. 190. Zie ook: *It aade friesche terp,* uitgegeven door J. VAN LEEUWEN, bl. 102; OCCO SCARLENSIS: *Chroniicke van Vrieslant,* fol. 373. WORPERI THABORITA, *Chronicon,* p. 176.

[1]) OCCO SCARLENSIS: *l. c.*

[2]) *Historia Gelriae* p. 186.

[3]) PICCARD: *Antiquitciten van Drenthe,* bl. 99.

»pest, die voorts wegh-genomen heeft 't geene »die honger verschoont hadde. De honger »en pest hebben de landen bloot en beroyt »gemaakt van menschen en vee." Ook N. Brabant werd hevig geteisterd, de helft der menschen waren daar gestorven, de overigen werden door hevige ziekten bezocht [1]). Doch niet alléen ging Holland onder deze plagen gebukt, ook van Engeland wordt ons van 1315 en 1316 hetzelfde verhaald [2]), zoodat er zelfs een tijd was, dat men voor de familie van koning EDWARD bijna geen brood konde bekomen. Paarden en honden, maar zelfs ook zwakke menschen en kinderen werden gestolen om ze te eten. Eene hoogst boosaardige dyssenterie, veroorzaakt, volgens den geschiedschrijver, door allerlei slecht voedsel en slechten leefregel, doodde zoo vele menschen, vooral armen, dat naauwelijks de levenden in genoegzamen aantal overbleven, om de dooden te begraven. Duitschland bleef evenmin verschoond; te Keulen stierven toen 30,000, te Mentz 10,000 en te Straatsburg 18,000. (UBBO EMMIUS, *Rerum Fris. hist.* 190).

Welke ziekte echter in Holland toen zoo hevig woedde, kan niet bepaald gezegd worden. Onder den naam van pestilentie toch heeft men toen, even als de λοιμὸς bij de Grieken, de *Deber* bij de Hebreeuwen, de *pestis* bij de Romeinen, zoowel de Bubonenpest als iedere andere moorddadige epidemie begrepen. Geneeskundigen, waarvan men eene naauwkeurige beschrijving kon en mogt verwachten, bestonden òf in te gering aantal, òf de geneeskunde was in handen der geestelijkheid, die deze pestilentie als eene straffe Gods of liever gave Gods voor de boosheid der menschen beschouwde, terwijl hunne kennis van geneeskundige zaken zich niet zóo ver uitstrekte, dat zij de verschillende verschijnselen der ziekten naar waarde wisten te beoordeelen. Over het algemeen is tot aan de XVI[de] eeuw de bepaald geneeskundige beschrijving der epidemiën hoogst oppervlakkig en slechts zelden zal men eenigzins naauwkeurige beschrijvingen van epidemiën vinden, als bijv. EMO, maar vooral MENCO, abten van het klooster te Wittewierum, ons hebben nagelaten, en waarbij zij quartanae na 't inwerken van 't moerasgift en de tongblaar en klaauwzeer bij het vee van 1217 en eene epidemie met anthrax in 1250 enz. naauwkeurig beschrijven.

Wanneer wij later onzen ganschen arbeid achtereenvolgend geregeld zullen hebben, zullen wij u doen zien, dat zulke epidemieën, ofschoon niet zóo uitgebreid en hevig, reeds vroeger Holland hadden geteisterd en ook nog in latere eeuwen niet geringe schade aanbragten. Met de epidemieën van onzen tijd kunnen zij in het geheel niet vergeleken worden. Ook in 1816 mislukte de oogst, nog liggen 1846 en 1847 versch in het geheugen en wel niemand uwer zal het hoogst belangrijke verhaal van VIRCHOW van den hongertyphus in Silezië onbekend zijn. Maar ofschoon er ook toen hongersnood en groot gebrek heerschte, door eene zamenloop van invloeden, zeer veel met die van 1315—16 overeenkomende, geboren; — geen van al die jaren leverde zulke tooneelen, en zeker niet zoo algemeen voorkomende als 1315—16. Dezelfde oorzaken keeren 5 eeuwen later terug, in stede van buitengewone sterfte, zoo als in 1315—16, blijft het sterftecijfer een voor Nederland en Belgie hoogstens 4 à 5 pCt beneden het middelcijfer en de pest der middeleeuwen is vervangen door Typhus of intermittens, noch door akelige verschijnselen, noch door doodelijkheid met elkander te vergelijken. Wie na zulke beschouwingen, die wij later zeker nog breeder zullen uitéénzetten nog dweept met den goeden ouden tijd, die kent de geschiedenis niet, noch die van vroegeren tijd, noch die van zijn eigen leven. Maar laten wij de feiten spreken en door eenige aetiologische mededeelingen de oorzaken van dit verschil aantoonen [1]).

Beschouwen wij ons land in dien tijd. De veranderingen, die dit land sinds dien tijd heeft

---

[1]) ALBERTUS CUPERINUS: *De Chronicke van der vermaerden ende vromer stadt van Tsertogenbosch.* Uitg. door het Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. 's Bosch 1846, 1847.

[2]) J. N. RADCLIFFE: *The pestilence in England: An historical Sketch*, London, 1852. p. 20.

[1]) Deze mededeelingen zijn natuurlijk hoogst onvolledig. De plaats waar het stuk gelezen is en waar het nu medegedeeld wordt verbieden natuurlijk eene grootere uitvoerigheid. Ik wil hier alléen de voornaamste punten even *aanstippen*.

ondergaan kan iedere kaart aangeven. Een oud schrijver schildert ons bijv. N.-Holland in dier voege [1]) »West-vrieslandt ofte Noort-Hollant een seer vruchtbaer quartier, besonder van zuyvel, hadde voor 't jaar 1320 geen bemuerde of bewalde stad ofte plaetse, maer werde alleenlyck met Dorpen ofte ghebuerten bewoont; want alsoo de West-Vriesen niet en leefden dan van Lant ofte Weyen, viel dit leven haer gemaeckelyk en een yeder gaerne by syn Landt woonde. Mede so sy arm van gelt waeren, geen neringe ter zee, noch handeling met vreemden en hadden, hadden sy geen middel die dient om steden te bouwen ende 't onderhouden; want al was 't lant vruchtbaer en met volk bezet, so en conden sy nochtans niet opcomen ende haren staet versekeren, door haar slecht en ongeregelt leven, dat sonder oordre of wetten was, als door de groote watervloeden, die byna alle jaeren 't Lant overquamen en somtyds geheele stucken lants wechnamen ende afspoelden, waermede sy van oude tijen, so verre der gheschriften memorie streckt, ghequelt ende ontrust zijn geweest eerst door de Noormannen ende daerna door de Graven van Hollant. De dycken waren te voren door 't cleyn opsicht seer cleyn, slecht en onmachtig om eenige rysende watervloeden buyten te keeren, soodat hierdoor het lant invloeijende, het seewater alle de meeren gemaeckt heeft, die men daar nogh siet ende dier tijds geweest zijn." De Veluwe was nog

[1]) W. v. GOUTHOEVEN: *Chronyck ens. Byvoeghsel*, bl. 95.

in 1350 en nog wel eene eeuw later een woest en onherbergzaam oord.· Alleen waar in laagten door bronnen bevochtigd, de akker zich niet vergeefs liet bebouwen of waar een brand bosschen had gedund, waren eenige woningen tot gehuchten of kleine dorpen vereenigd [1]). In het algemeen moet ons land er niet zeer aanlokkelijk uitgezien hebben en moet zelfs het klimaat door den vochtigen moerassigen bodem en groote wouden veel ongunstiger geweest zijn dan nu.

Dijken waren aan den zeekant bijna niet aanwezig, de oevers der rivieren waren of bedijkt of van waterweringen voorzien. De Bommelerwaard was bedijkt vóor 1276, in 1327 poogde men de Betuwe door dijken te beveiligen, terwijl in 1321 beschuttingsmaatregelen voor het land tusschen Maas en Waal werden beraamd. De Alblasserwaard in Zuid-Holland werd in het jaar 1366 bedijkt. Van welke sterkte die dijken echter waren, mogen ons de veelvuldige overstroomingen, het wegspoelen van geheele stukken lands, bij den minsten storm in die tijden, zeggen. De zee drong dikwijls zeer ver in het land in, immers was de Zuiderzee toen nog niet in haar geheel gevormd, en vloeide in 1170 de zee bij een hevigen storm tot aan de muren van Utrecht.

[1]) NYHOFF, *Gedenkwaardigh. uit de geschied. van Gelderland*, Dl. II, LVI. Zie ook v. d. BERGH: *Handb. der middel Nederlandsche Geographie*, enz., ACKER STRATINGH · *Aloude staat*, enz.

(*Wordt vervolgd*).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

GESTOORDE VETDIGESTIE BIJ ZIEKTEN VAN HET PANCREAS. — Indien de bewering van BERNARD, dat uitsluitend het pancreassap de digestie van het vet des voedsels tot stand bragt, aan geene tegenwerpingen ware onderhevig geweest, dan zou men in het onververteerd afgaan van vet met de faeces een belangrijk verschijnsel bezitten voor de diagnostiek van gestoorde functie der alvleeschklier of van beletten afvoer van haar secretum in de darmen. Het is echter gebleken, dat ook vóor dat in het darmkanaal de vermenging van het pancreassap met de vetten plaats heeft, deze in de chylvaten kunnen opgenomen worden. (LENZ, SCHMIDT, BIDDER en DONDERS), en aan den anderen kant hebben de onderzoekingen van SCHELLBACH, SCHMIDT en BIDDER het buiten twijfel gesteld, dat aan de gal eene groote beteekenis voor de vet-digestie moet worden toegeschreven. Ondertusschen heeft MOYSE in het vorig jaar eene *These* verdedigd, waarin hij een aantal waarnemingen van vroegeren en lateren tijd heeft verzameld, welke moesten bewijzen, dat even als bij dieren, na vernietiging van het pancreas vet in de darmontlastingen te voorschijn trad, zoo ook bij lijders aan ziekten der alvleeschklier dezelfde geaardheid der faeces is waargenomen. Reeds vroeger was door LUSSANA uit dit verschijnsel een lijden der genoemde klier gediagnosticeerd geworden. Zullen klinische waarnemingen de tegen de theorie van BERNARD gemaakte tegenwerpingen kunnen ontzenuwen? De tot dus ver bekend gemaakte zeker niet. Ofschoon aan waarnemingen bij zieke menschen in het algemeen, indien zij tot beantwoording van physiologische vraagstukken dienen kunnen, hooge eischen moeten gesteld worden, in het bijzonder is dit bij ziekten van de alvleeschklier het geval.

De betrekking van deze klier tot het duodenum en den daarin uitmondenden ductus choledochus, maakt dat bij ziekelijke veranderingen van het pancreas zoo ligt eene afscheiding gestoord wordt, die het juist van het grootste belang zou zijn ongedeerd te laten, namelijk die van de lever, en dat pathologische verhardingen en gezwellen van het pancreas drukking op het duodenum of ulceratiën van zijn slijmvlies te weeg brengen, die ligt sluiting van den ductus choledochus ten gevolge hebben. De door MOYSE aangevoerde ziektegevallen (die wij ook bij EISENMANN *Prag. V. J. Schr.* IV 1853 terugvinden) kunnen daarvan tot een bewijs strekken.

Wanneer wij die gevallen uitzonderen, waar geene lijkopening verrigt is (niets toch waarborgt ons, dat hier werkelijk pancreaslijden heeft bestaan), dan blijven er 3 waarnemingen van BRIGHT, 1 van LLOYD, 1 van ELLIOTSON en 1 van GOULD, in het geheel 6 gevallen over, waar na het verschijnen van vet in de faeces gedurende het leven, bij de lijkopening aanmerkelijke ontaardingen van de alvleeschklier werden gevonden In alle deze 6 waarnemingen nu, behalve in die van ELLIOTSON, bestond gelijktijdig een in meerdere of mindere mate belette afvoer van gal in het duodenum, die reeds voor den dood zich door de witgekleurde faeces, en het voorkomen van galkleurstof in de huid, de urine enz. openbaarde, en in het lijk in de meeste gevallen door eene toesluiting van den d. choledochus, hetzij door het pancreasgezwel zelf, hetzij door daardoor veroorzaakte ulceratiën van het slijmvlies des duodenums verklaard werd. Alleen in de waarneming van ELLIOTSON, waar de uitlozingsbuis van het pancreas met witte steenen opgevuld werd aangetroffen, wordt gezegd dat de lever gezond was, en kan, ten minste volgens het referaat daarvan in SCHMIDT'S *Jahrb.* geene stoornis der galsecretie aangenomen worden, behalve dat men vindt aangeteekend, dat de faeces dikwijls bleek gekleurd waren. Dit geval was echter met darmbloedingen gecompliceerd en er wordt van zulke enorme hoeveelheden vet gesproken, die met de ontlastingen, en soms onwillekeurig afvloeiden, dat, tenzij de lijder zich bij voorkeur op enkel vet, of wel misschien op levertraan vergastte, zelfs al schrijven wij ze aan gestoorde functie van het pancreas toe, haar oorsprong moeijelijk kan verklaard worden. De door MOYSE verzamelde klinische waarnemingen kunnen dus noch de stelling van BERNARD betreffende den invloed van het pancreassap op de vetdigestie helpen bevestigen, noch de diagnostiek van pancreasziekten bevorderen, omdat tegelijk met de verrigting van het pancreas, ook de toevoer van gal, waarvan de invloed op de vetdigestie buiten twijfel gesteld is, was gestoord. Wij blijven het er voor houden dat men tot nog toe noch uit een enkel verschijnsel, noch uit een complex van verschijnselen, deze ziekten met eenige zekerheid gedurende het leven kan herkennen en dat ook EISENMANN (l. c.), die overigens teregt de waarde van M's waarnemingen betwijfelt, niet geregtigd is een door hem beschreven en met Friedrichshaller bitterwater genezen ziektegeval, als aandoening der alvleeschklier te bestempelen G.

WIJZIGING DER SYME'SCHE AMPUTATIE VAN DEN VOET DOOR PIROGOFF. — Prof. SCHUH in Weenen, deelt in het *Zeitsch. der Aerzte* eene door Prof. PIROGOFF voorgestelde wijziging der *Syme'sche* operatie mede, welke deze de plastische verlenging van het onderbeen noemt.

P. begint de operatie met eene verticale snede van den buitenknokkel uitgaande, die over den voetzool door al de zachte deelen wordt voortgezet tot op een paar lijnen van den binnenknokkel. Met eene tweede convexe snede naar voren, verbindt hij de einden der eerste. Hierop opent hij het voetgewricht naar voren en exarticuleert, na doorsnijding van de zijdelingsche banden, het hoofd van den Astragalus, zet eene kleine, smalle amputatiezaag achter dit hoofdje loodregt op het hielbeen, juist op de plaats van het sustentaculum tali, en zaagt dit hielbeen in de rigting van de eerste huidsnede door. Eindelijk praepareert hij de kortere voorste lap eenigzins van de beenderen af, en zaagt de enkels digt aan hunne basis af, of neemt zelfs, wanneer het noodig is, een schijfje van de tibia mede weg. Na het volbrengen van deze operatie wordt het met den achtersten lap vast vereenigde gedeelte van het hielbeen, op de wondvlakte van de tibia omgeslagen, zoodat de perpendiculair gezaagde oppervlakte van het hielbeen horizontaal staat en met het onderbeen vergroeijen kan.

De voordeelen van deze methode zouden zijn: 1°. de pees van Achilles wordt niet doorgesneden, 2°. het onderbeen is 1½ duim langer dan bij de Syme'sche methode, en de patient behoeft dus geene kunstmiddelen om te gaan, 3°. het gangreen van den lap is minder te vreezen dan bij de Syme'sche methode, omdat het periostium van den tuber van het hielbeen sterk, zoowel met de huid als met de fibreuse scheede van de pees van Achilles vereenigd is, en door vaten uit het rete calcanei rijkelijk verzorgd wordt, 4°. omdat de opgeslagene lap niet hol is, is geene opeenhooping van etter te vreezen.

P. heeft deze operatie op levenden 3 malen met goed gevolg uitgevoerd, en zij verdient, volgens SCHUH, zoowel wegens het oorspronkelijke van het denkbeeld, als wegens de wetenschappelijke gronden, waarop zij rust, en de resultaten, tot nu er mede verkregen, eene juiste waardering en navolging.

Tot dus ver SCHUH; de gevallen van PIROGOFF zijn niet speciaal medegedeeld, zoodat men over verschillende punten, die ten voor- of nadeele van deze wijziging der Syme'sche operatie uit de uitkomst niet beoordeelen kan. A priori rijst de vraag op, komt er tusschen het afgezaagde hielbeen en het scheenbeen beenige vereeniging tot stand? en zoo ja, is de gang dan mogelijk? de drukking moet op het puntige achterste gedeelte van het hielbeen digt bij den overgang van de dikke voetzoolhuid tot de dunne huid ter zijde van de pees van Achilles geschieden, terwijl bij de Syme'sche methode, de gang en drukking op eene breede beenvlakte, bedekt met een dik kussen van zachte deelen geschiedt. Komt er geene beenige vereeniging tot stand en is het fragment van het hielbeen los vereenigd met het scheenbeen, dan staat het geval eenigzins gelijk met de ge-

opereerden volgens de wijziging van MALGAIGNE, (Zie Weekbl. I, pag. 403), waarbij het kootbeen gespaard blijft. Het blijft onwaarschijnlijk, of het behoud van een dezer beenderen iets bijdraagt tot een vasten gang, de lijders moeten op een rond stukbeen loopen, terwijl het korter zijn van het been toch gemakkelijk door een ondergeplaatste kurklaag of iets dergelijks wordt verholpen. Zoo veel is zeker, dat de gang na de volgens de gewone Syme'sche methode geopereerden zeer vast en gemakkelijk is, getuige het geval door mij medegedeeld (I, pag. 411), waarbij de lijder het zwaarste werk zonder hinder kon verrigten. Bij het volgen van PIROGOFF'S manier bij amputatie van den voet op lijken (die trouwens zoo gemakkelijker geschiedt dan zonder behoud van het hielbeen) blijkt nog dat door het behoud van de pees van Achilles het hielbeen gemakkelijk moet omkantelen en zoo aanhechting der beenderen onmogelijk kan worden.

De andere voordeelen, door SCHUH medegedeeld, schijnen mij toe niet veel te bewijzen; de pees van Achilles wordt niet doorgesneden, dit geschiedt eigenlijk evenmin bij de gewone Syme'sche operatie, wanneer de manier vroeger (I, pag. 400) beschreven, gevolgd wordt, waarbij de pees alleen van het hielbeen afgepraepareerd wordt en de scheede niet beleedigd behoeft te worden; — het gangreen van de lap schijnt bij Syme's methode zelden waargenomen te zijn; het beste voorbehoedmiddel daartegen is te zorgen, dat de arteria tibialis postica niet doorgesneden worde, maar met de takken tot aan de huidsnede bewaard blijve; — hoewel de [opgeslagen lap minder hol is, wanneer het hielbeen overblijft, zal dit toch geene verzameling van etter voorkomen, per primam intentionem zullen de wondvlakten wel evenmin als bij de gewone manier genezen.

De operatie zoo als die oorspronkelijk door SYME is voorgeslagen en uitgevoerd, heeft tot dusverre zulke goede resultaten vooral voor den gang der lijders gegeven, dat men haar niet dan met de uiterste voorzigtigheid wijzigen mag. T.

OVER LIJKSCHOUWINGEN. — Hoezeer veel over dit onderwerp in den laatsten tijd geschreven is, zegt HUBER, (aan wien wij de volgende mededeelingen uit zijn werk: »Die Todtenbeschau nach dem Standpunkte der neueren Wissenschaft, 1852," en uit zijne hierover in Julij 1853 gehouden voordragt in de sectie voor staatsgeneeskunde bij de Gesellschaft der Wiener Aerzte ontleenen), hoeveel degelijks over de teekenen van den dood enz. is medegedeeld, eene volledige zamenstelling van alles wat een lijkschouwer weten moet, om behoorlijk zijn' gewigtigen pligt te vervullen, bestaat tot nu toe niet, en het is hoog tijd, dat voor die gewigtige betrekking de overeenkomstig de behoeften van den tijd noodzakelijke verbeteringen worden ingevoerd. De S. vond in zijne 22jarige ondervinding als beëedigd lijkenschouwer in Tyrol aanleiding, om dit gewigtig onderwerp nader in de bovengenoemde stukken te behandelen, en zijne zienswijze over eene goede inrigting der lijkenschouwing mede te deelen. Zij verdienen des te meer onze belangstelling, nu in eenige steden van ons land, zoo als te Amsterdam en Leijden, de verpligte lijkenschouw voorgeschreven is. Den hoofdinhoud laten wij hier volgen:

S. waagt zich niet aan eene uitspraak over de berekeningen, die door sommigen, zoo als LE GUERN in Frankrijk, gemaakt zijn, van de ontzettende getallen van personen, die levendig begraven zouden zijn, maar verzekert, dat in zijne 22jarige werkkring vijf schijndooden door hem zelven in het leven zijn teruggeroepen, en hem in een zesde geval de redding van het leven bij de schijnbaarste agonie gelukt is. Uit de reeks van door anderen medegedeelde gevallen en zijne eigene ondervinding gelooft S., dat het voorkomen van schijndood op verre na zoo zeldzaam niet is, als men gewoonlijk aanneemt. Beschouwt men het onderwerp van een practisch standpunt, dan ziet men, dat zoowel van de zijde van het publiek, als van die der lijkschouwers zelve, verschillende hinderpalen in den weg staan, die eene goede inrigting der lijkschouwingen belemmeren, en die de bestaande verordeningen krachteloos maken. Bij het publiek is het begrip volstrekt niet doorgedrongen, dat de dood van een mensch onmogelijk juist beoordeeld kan worden, zonder een naauwkeurig physisch onderzoek, maar wordt het sterven van den mensch gewoonlijk onmiddellijk bij de gewone verschijnselen als een onbetwijfelbaar feit aangemerkt.

De lijkenschouwer komt al dadelijk (in Oostenrijk, Baden, Wurtemberg) door het grondbeginsel der wetgeving op het schouwen, »dat alleen de verrotting als zekere kenteekenen van den dood mag worden aangemerkt," in moeijelijkheden. Aan de eene zijde toch is hij door zijne instincten gehouden, zoo spoedig mogelijk het lijk te schouwen, ten einde de kans eener levensredding niet te verzuimen, en aan de andere zijde wordt hij voor zijne overtuiging omtrent den dood op de verrotting gewezen, die hij echter zeldzaam of nooit te zien krijgt. Voor dit laatste moet hij, zoo als in Wurtemberg en Baden, op verschillende dagen het lijk onderzoeken; maar volgens de plaatselijke gebruiken moet dikwijls op den tweeden dag, soms 36 of zelfs 26 uren na den dood, de begrafenis plaats hebben, en de lijkenschouwer mag zich wel in de bijzondere bescherming der goden aanbevelen, wanneer hij deze plaatselijke gebruiken verstoort. Wel is waar mag alleen de lijkenschouwer den tijd voor de begrafenis bepalen op een door hem af te geven bewijs, maar de teekening van zoodanig bewijs moge daaruit blijken, dat het niet zelden 8 of 14 dagen, nadat de begrafenis plaats vond bij den lijkschouwer wordt afgehaald, geschiedt het afhalen van het bewijs vroeger, dan geschiedt dit door den geestelijke, die het bewijs ter zijner verantwoording verlangt, maar intusschen dag en uur voor de begrafenis reeds heeft bepaald en zelfs openlijk in de kerk heeft aangekondigd, zoodat den lijkschouwer niets overblijft, dan zich goedsmoeds daarnaar te schikken en het bewijs te schrijven. Het geschiedt tevens niet zelden, dat de lijkschouwer zich persoonlijk niet tot het lijk vervoegen

mag, het bewijs evenwel schrijft, als had hij het behoorlijk geschouwd, terwijl hij in aanmerking neemt, dat zijn bewijs eene zaak van bloote vorm is, en hij toch bezeldzaam het lijk behoorlijk onderzoeken kan. Men behoeft hiertoe slechts de gebruiken te kennen, die ten opzigte der lijken in zwang zijn. Overal bestaat de gewoonte, om, zoodra men iemand gestorven waant, het ligchaam uit het bed te nemen, en terwijl het nog buigzaam is, als lijk te kleeden of in te naaijen, zoodat het als eene Egyptische mumie uitziet, en aan handen en voeten soms wordt gebonden, terwijl men de onderkaak soms met sterke drukking op den hals opbindt. In eenige plaatsen vond S. de gewoonte het hoofd en het gezicht in natte doeken te wikkelen en zoo in een hoed of huif in te wringen. Bij dit alles wordt dan een net lijkenkleed gevoegd, dat het geheele lijk bedekt, en daarmede in de kist gelegd. Zoo nu een lijkschouwer zulk een lijk, dikwijls met allerlei versierselen getooid, behoorlijk wilde onderzoeken, dan zou hij wel eene militaire escorte noodig hebben, om niet het huis uitgeworpen of door de vrouwen de oogen uitgekrabt te worden. Hij kan hoogstens het gezicht, de extremiteiten en uiterlijk den romp beschouwen en betasten. Wil hij zijn pligt naauwkeurig volbrengen, zou hij worden uitgelagchen, en bijaldien hij twijfel opperde over den werkelijken dood en tot maatregelen, om het leven op te wekken, wilde overgaan, voor een onkundige gehouden, het vertrouwen en daarmede zijn geheele bestaan verliezen. De lijkschouwers worden hierdoor tot een savoir faire gedwongen, dat echter niets minder te noemen is dan nalatigheid in den bezworen pligt, welks vervulling bijna nergens steun, bijna overal nadeel, hoon en haat met zich voert.

De lijkschouwer oefent daardoor zijn beroep niet alleen met moedeloosheid uit, maar gaat zelfs met de vooropgevatte meening tot het lijk, dat er geen twijfel aan den dood bestaat, en zijne moeite, om eenig teeken van leven te vinden, overvloedig is, terwijl als beginsel vast moest staan: *de twijfel aan den werkelijken dood van een mensch is in alle gevallen de levensvoorwaarde.*

De voorgestelde schaduwzijde van de lijkschouwing is nu niet alleen met Tiroler kleuren afgeschilderd, maar blijkt ook elders in niet minder mate te bestaan.

(*Wordt vervolgd.*)

VERANDERING DER URINE NA HET INADEMEN VAN ARSENIK-WATERSTOFGAS. — VOGEL (*Arch. f. wiss. Heilk.*) nam bij een volwassen man, die waterstofgas, waarbij volgens een later onderzoek eenig arsenik-waterstofgas gemengd was, had ingeademd, behalve eene groote zwakte der ledematen en neiging tot flaauwte, eene inktachtige kleuring der urine waar. Deze urine bevatte geene bloedligchaampjes, doch zette bij het kooken en bij toevoeging van salpeterzuur een rijkelijk bruinrood coagulum af, dat geheel overeenkwam met dat, hetwelk zich vormt bij het kooken van met water verdund bloed. De hoeveelheid van dit opgelost haematoglobuline kon ongeveer gelijk geschat worden, naa die, welke door $1\frac{1}{2}$—2 ℥ bloed zou geleverd worden. Bij een hond, dien men eerst hetzelfde gas, daarna een ander dat sterker met hydrogenium arseniatum bedeeld was, liet inademen, werd hetzelfde resultaat verkregen. V. schrijft den overgang van de haematoglobuline in de urine aan eene reeds in het bloed plaats hebbende ontbinding der bloedligchaampjes door het gas toe, en meent dat hare uitscheiding door de urine op dezelfde wijze geschiedt als die van suiker en eiwit in andere gevallen. Of dergelijke uitscheidingen van bloedkleurstof in vele ziekteprocessen (typhus, enz.) uit dezelfde oorzaken ontstaan, moet door verdere onderzoekingen geleerd worden.

FRITILLARIA IMPERIALIS ALS VERVANGINGSMIDDEL VOOR DE AARDAPPELEN. — BASSET heeft eene mededeeling gerigt aan de Académie des Sciences, betrekkelijk de bovengenoemde plant, die tot nu toe in Frankrijk alleen door de bloemisten aangekweekt, maar reeds zoo geacclimatiseerd is, dat zij als eene inlandsche plant kan worden aangemerkt, en door den aard en de hoeveelheid van de fecule geschikt zijn zou ter gedeeltelijke vervanging van de aardappelen.

Als voedingsmiddelen kan de fecule van de fritillaria (keizerskroon) dienen. Om alle vreemde smaak en geur er af te krijgen, is het voldoende, dat men het meel na de eerste afwasschingen, in zuiver water, of in water met een vijftigste deel azijn, of met enkele duizendste deelen alkali, gedurende 24—48 uren laat macereren en daarna afwasschen.

Behalve het nut, dat men van het meel als voedingsmiddel, voor gebak, tot vermenging met meel van graausoorten in tijden van gebrek enz., kan trekken, is het voornaamste wat de S. beoogt om aan de industrie eene overvloedige meelsoort te verschaffen, waardoor de aardappelen weer aan hunne oorspronkelijke bestemming konden worden teruggegeven, om namelijk te dienen tot voedingsmiddel voor menschen en dieren. Zoo de afval bij de aardappelmeel-bereiding kan dienen tot bemesting der dieren, die van de fritillaria, die eene aanzienlijke hoeveelheid zetmeel (50—60 percent) bevat, kan gemakkelijk op de bekende wijzen tot distillatie van alkohol gebruikt worden.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

FRANKRIJK. — De sectie voor geneeskundige wetenschappen in de Academie impériale de Médecine heeft er op aangedrongen, dat eene grootsche instelling zou worden opgerigt, waar de invaliede geworden beoefenaars der wetenschappen zouden worden opgenomen. Dit voorstel vindt zijne aanleiding in het voorbeeld van Engeland waar, bij Epsom, eene dergelijke inrigting bestaat voor twee honderd kinderen van geneeskundigen op kosten van den staat worden opgevoed. De wensch is bij dit voorstel uitgedrukt, dat het gouvernement een geschikt terrein voor dit gesticht en wel op de hoogte van Chaillot bijv. aanwijze.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — De berigten omtrent den stand der *Cholera* in het buitenland, melden overal vermindering van intensiteit der ziekte. In New-Castle, waar voor weinige weken nog 100 lijders 's daags stierven, bepaalde zich het aantal overledenen in de laatste dagen tot een paar gevallen; totaal tot 17 October 1505 sterfgevallen aan cholera, waaronder eenige aan diarrhoea.

Diezelfde vermindering wordt van Berlijn, Stokholm en Christiania gemeld.

In London komen voortdurend enkele gevallen in bijna alle gedeelten der stad voor, het gezamenlijk aantal is in deze maand iets toegenomen, van 6 Aug. tot 15 Oct. was het *wekelijksch* aantal aan overledenen 4, 19, 10, 18, 16, 7, 16, 29, 48, 66, 45. Het Registrar-General's Report van de vorige week doet echter opmerken, dat de totale sterfte weinig grooter dan gewoonlijk is.

— Het aantal Cholera-lijders is deze week weder iets grooter dan dat van de vorige week geweest, de dagelijksche officiële opgave aan de Centrale Cholera-Commissie was de volgende:

Van 15—21 Oct. 19, 16 (2 dag.), 12, 8, 9, 3 gev.

Aan den Burgerlijken Stand zijn dagelijks als aan cholera overleden opgegeven:

Van 15—21 Oct. 7, 12 (2 dag.), 9, 8, 7, 8 pers.

Het totaal der aangetasten bedraagt dus 571, dat der overledenen 404.

De gang der ziekte was tot dusverre de volgende:

Van 7	tot 23 Sept.	147 gev.	86 overl.
» 23	» 30	» 154	» 110 »
» 30 Sept.	» 7 Oct.	163	» 125 »
» 7 Oct.	» 14	» 40	» 32 »
» 14 »	» 21	» 67	» 51 »

In het *Cholera hospitaal* zijn van 15—21 Oct. 12 lijders opgenomen en 10 overleden; totaal sedert het begin der epidemie, 138 lijders en 69 overledenen.

— In het ressort der Provinciale Geneeskundige Comm. van Amsterdam zijn, buiten de hoofdplaats, van 19 Sept. tot 21 Oct. 27 sterfgevallen aan *Cholera* aangegeven; zijnde 13 in Nieuwer-Amstel, 7 in Slooten en Sloterdijk, 4 in Muiden en Muiderberg, 2 in Weesp en Weespercarspel en 1 in Bussum.

— De politieke bladen melden, dat te Gouda van 12—18 Oct. 11 choleragevallen en 5 overledenen zijn opgegeven; te Raamdonksveer den 15 Oct. 4 personen aan cholera zijn bezweken; te Schiedam van 11—17 Oct. zijn aangetast 10, overleden 8 personen; totaal 198 aanget., 141 overl. Enkele gevallen zouden te Arnhem, Dedemsvaart, Helder, Zierikzee, Oud-Beijerland voorgekomen zijn. ; evenzoo op de eilanden Goedereede en Overflakkee, waar in de laatste acht dagen geen nieuwe gevallen vermeld werden.

— Te Dordrecht zijn van 12—31 Sept. 72 personen door cholera aangetast en 31 overleden; van 1—11 Oct. 40 aangetast en 35 overleden; totaal 112 gevallen en 66 overleden. (*G. C.*)

— De Gemeenteraad alhier heeft besloten een adres aan den Koning in te dienen ter verkrijging van eene spoedige verbetering in de bestaande geneeskundige wetgeving.

— Bij het personeel van de geneeskundige dienst der landmagt zullen de volgende verwisselingen van garnizoens-standplaatsen geschieden: de Off. v. Gez. 1e kl. DEURINK van Haarlem naar Groningen; de Off. v. Gez. 1e kl. VAN DOMMELEN van Vlissingen naar Nymegen; de Off. v. Gez. 1e kl. BASTING van 's Hage naar Leijden; de Off. v. Gez. 1e kl. HERMIES van Rotterdam naar Vlissingen; de Off. v. Gez. 2e kl. VAN DER HARTEN van Bergen-op-Zoom naar Rotterdam.

— Tot stads heelmeester te Schiedam is benoemd Dr. G. C. BURGERHOUDT, met het lot tegen Dr. L. J. DEL BAERE, en tot heelmeester van het St. Jacobs gasthuis, de Heer J. A. RUTSCHY. (*G. C.*)

— Tot stads geneesheer te Utrecht is benoemd Dr. IMANS.

— Te Warffum heeft zich als Heel- en Vroedmeester nedergezet, de Heer J. W. G. OOSTERCHRIST. (*Rep.*)

— Tot geneesheer van het vernieuwde krankzinnigengestìcht te Dordrecht is door den gemeenteraad benoemd, de Heer ROëLL, Med. Doctor te Gorinchem.

†ROTTERDAM. — Sedert het vorige berigt zijn hier bij de plaatselijke geneeskundige commissie 40 nieuwe choleragevallen en 22 overledenen aangegeven, en wel dagelijks:

Van 14—20 Oct.	8, 9, 4, 7,	5, 3 en 4	gev.
— — —	4, 1, 1, 6,	5, 1 en 5	herst.
— — —	5, 3, 3, 4,	5, 1 en 1	overl.

Het totaal der aangetasten bedraagt dus volgens deze aangiften 1213.

Aan het bureau van den Burgerlijken Stand zijn aangegeven als aan Cholera overleden van 15—21 October 9, 6 (2 dagen), 5, 3, 1, 0; totaal 24, uitmakende met de vroeger aangegevenen 904.

In het Ziekenhuis zijn opgenomen van 15—21 October 6, overleden 3 lijders. — Van het begin der epidemie opgenomen 202 lijders, overleden 128.

De gang der epidemie was tot dusverre de volgende:

		aanget.			overl.
22 Aug.	tot 3 Sept.	55	22 Aug.	tot 3 Sept.	39
3 »	» 9 »	99	3 »	» 9 »	119
10 »	» 15 »	280	10 »	» 16 »	195
16 »	» 22 »	377	17 »	» 23 »	251
23 »	» 29 »	207	24 »	» 30 »	145
30 Sept. »	6 Oct.	135	1 Oct.	» 7 Oct.	85
7 Oct. »	13 »	67	8 »	» 14 »	48
14 »	» 20 »	40	15 »	» 22 »	24

Wegens het afnemen der ziekte is het tweede Cholera-bureau in deze week ontbonden.

†DELFT. 21 Oct. — Gaf het vorige berigt van 6—12 Oct. een veel geringer cijfer van door cholera aangetasten (11) aan dan vroeger, thans is het weder aanmerkelijk grooter.

Van 13—19 Oct. zijn 81 (dag. 5, 2, 8, 21, 15, 19, 11) gev. en
» » » » 47 (dag. 4, 1, 3, 12, 7, 11, 9) overl.
aangegeven; zijnde dus een totaal van 194 aangetasten en 112 overledenen.

ROTTERDAM. — De Gemeenteraad te Rotterdam heeft den 17den October een belangrijk besluit genomen. Ten gevolge van het vóor twee jaren aldaar aangenomen beginsel van het stedelijk ziekenhuis als een zieken-kosthuis te beschouwen, zoodat daarin niemand zoude opgenomen worden, dan diegenen waarvoor eenige corporatie of particulieren het kostgeld zoude betalen, — is het aantal lijders dat van die schoone inrigting gebruik kon maken hoogst gering geweest; er ware tijden, dat er meer beambten dan zieken in het gesticht waren en voor menig Rotterdammer moesten de deuren van het gesticht gesloten worden. De ondervinding van 18 maanden heeft de commissie van administratie en het sted. bestuur doen inzien, dat zulks niet langer zoo kon blijven, terwijl zij onlangs reeds van het beginsel zijn afgeweken door bij het uitbreken der epidemie alle choleralijders, zonder te vragen wie voor hen betalen zoude, op te nemen, en van hen is nu het voorstel uitgegaan om het ziekenhuis voortaan voor ieder behoeftig Rotterdammer open te stellen. De strijd over dit beginsel in den raad èn bij de zamenstelling van het Reglement èn bij de behandeling der laatste begrooting gevoerd is reeds vroeger in het Weekblad II p. 453 medegedeeld; zij is nu, bij gelegenheid van herziening van het reglement weder hervat en na lange debatten in twee vergaderingen is met 27 tegen 6 st. besloten om ook eene klasse van gratis verpleegden aan te nemen.

De jaarlijksche onkosten zullen hierdoor slechts weinig vergroot worden, men berekent ƒ 10 000; eene som, onbeduidend bij de onkosten nu reeds jaarlijks voor het ziekenhuis met eene bevolking van 60 à 100 lijders besteed (ƒ 70 à 80.000), en vooral gering in vergelijking der tonnen gouds aan de eerste inrigting besteed.

Met genoegen ziet men natuurlijk, dat het beginsel van humaniteit hier de bovenhand gehouden heeft en verwacht men, dat thans geen behoeftige verder van de noodige verpleging bij ziekte verstoken zal blijven en de diaconiën hunne, gedurende het *statu quo* opgerigte, kleine gebrekkige ziekenhuizen zullen opheffen.

NEERLANDSCH INDIE. — De civiele geneesheer J. GERDENIER is eervol ontheven van de hem opgedragen waarneming der civiele geneeskundige dienst in de afdeeling Grissee van de resid. Soerabaija.

— Door den Gouv.-Gen. is geplaatst als administrateur van 's Rijks magazijn van geneesmiddelen de apotheker der 1ste kl. H. F. N. UKEMA, bij het hospitaal te Padang de apoth, 2de kl. H. RAVENSWAAY.

— De cholera, die gedurende bijna twee jaren in deze streken gewoed heeft, schijnt, volgens de laatste berigten, thans nergens meer als epidemie te heerschen.

— De Indische Regering schijnt in ernstige overweging te nemen of de stads geneesheeren onafhankelijk van een militair toezigt, aan de plaatselijke autoriteit toegevoegd kunnen worden. Men verwacht dat de stedelijke geneeskundige commissiën voortaan uit civiele geneesheeren zullen zamengesteld worden, even als de militaire geneesk. commissie uit militaire artsen bestaat.

BIBLIOGRAPHIE.

Goffres: Handboek van de leer der verbanden en verband-instrumenten, met 60 staalplaten (compleet in 20 afleveringen à 45 ct. elk) vertaald door Chir. Rademaker, 1e afl. Amsterdam 1853. Weytingh en van der Haart. ƒ 9.00 compleet.

C. Pruys van der Hoeven en L. H. Verwey: Tijdschrift voor algemeene gezondheidsregeling en medische politie. 's Gravenhage, 1853, Gebr. Belifante, 2de Afl.

G. Piogey: Du charlatanisme médical et des moyens de le réprimer. Paris, 1853, Victor Masson. fr. 1,50.

E. Péclet: Nouveaux documents rélatifs au chauffage et à la ventilation des établissements publics. Paris, 1853, Hachette fr. 9.00.

A. Becquerel et *A. Rodier*: Traité de chimie pathologique appliquée à la médecine pratique. Paris, 1853, Germer Baillière. fr. 7.00.

E. Littré: Oeuvres complètes d'Hippocrate. Tome VIII. Paris, 1853. J. B. Baillière. fr. 10.00.

A. Mossart: Chirurgie conservatrice des membres, ou Traité des principes et des moyens d'éviter les amputations et les résections osseuses et d'harmonifier l'art chirurgical avec les progrès de la science de l'homme et ceux de la civilisation. Ouvrage couronné par l'Académie royale de la Belgique. Nantes, 1853, Imp. de Veuve Mellinet. fr. 5.00.

J. B. Veyssière: Des maladies transmissibles des animaux à l'homme. 8 feuill. Paris, 1853, chez les libraires de l'Ecole de Médecine.

A. de Gobineau: Essai de l'inégalité des races humaines. II vol. Paris, 1853, F. Didot. fr. 15.00.

H. George: Précis de l'histoire de la petite vérole. 9¼ feuill. Paris, 1853. Impr. de Martinet.

J. L. Pagès-Lalanne: Quelques considérations sur l'opium. 4 feuill. Paris, 1853. Impr. de Rignoux.

A. Reynoso: Mémoire sur la présence du sucre dans les urines et sur la liaison de ceptenomène avec la respiration. Prris, 1853, v. Masson.

J. Uzac: Du chlorose chez l'homme. Paris, 1853. J. B. Baillière, 3 fr.

P. Briquet: Traité thérapeutique du quinquina et de ses préparations. Paris, 1853. V. Masson. fr. 7.00.

A. L. A. Fée: Etudes philosophiques sur l'instinct et l'intelligence des animaux. Paris, 1853. Reinwald.

J. H. Bennett: The pathology and treatment of pulmonary Tuberculosis. Edinburgh, 1853. Sutherland and Knox.

A. Soyer: The Pantropheon or history of food and its preparation from the earliest ages of the world. London, 1853. Simpkin, Marshall and Co. 1 guin.

F. C. Skey: On the prevalent Treatment of disease. London, 1853. Chapman and Hall. 2 s.

Report on the cholera in Jamaica and on the general sanitary condition and Wants of the Island. London, 1853. Fol. Pag. 133.

G. Milroy: Sketch of the operation, and of some of the most striking results of quarantine in British Ports, since the beginning of the present Century. London, 1853, pag. 38.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. | ZATURDAG, 29 OCTOBER 1853. | 44.

TWEE EPIDEMIËN IN NEDERLAND.

EENE HISTORISCHE-PATHOLOGISCHE STUDIE.

(*Vervolg van blz.* 455).

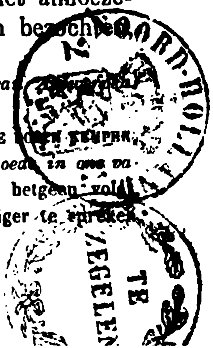
Van de physieke gesteldheid der bewoners vindt men bijna niets opgeteekend. De vermenging met verschillende andere Germaansche volksstammen had zeker reeds haren invloed op de bewoners van Gelderland, Holland en Vlaanderen doen gelden, doch zeker wel het minst op de eigenlijke Friezen. Van den stand der beschaving hier uitvoerig te spreken zoude te veel van uw geduld gevergd zijn, hoe groot ook hare magt zij ter bewaring der gezondheid en ter voorkoming van ziekte in het algemeen. Dit alléen wil ik zeggen, dat ook gansch Holland gedeeld had in de wenteling van het menschdom van westelijk Europa, door de kruistogten in 't leven geroepen, en waarvan het opkomen van den derden stand eene der belangrijkste gevolgen was. Wel is waar was de slavernij nog niet regtens afgeschaft, maar op voorbeeld der geestelijken, die hunne onderhoorigen vrijlieten, volgden ook de edelen; bovendien werkten hier nog andere invloeden mede. In Gelderland bijv. was in 1350 nog een groot gedeelte der bewoners »glebae adscripti" hofhoorigen, eigen lieden, keurmeedigen enz., dienstbaar aan den heer des lands, gebonden aan den akker, dien zij bebouwden, verstoken van alle regten, zelfs op het uithuwelijken hunner kinderen, of om bij uitersten wil over hunne goederen te kunnen beschikken, veracht door alle vrijen [1]). In de steden, vooral in Vlaanderen verdwenen de vroegere *litten*, *laten*, die in de IX en XIde eeuw nog hard gedrukt, op het einde der XIIIde eeuw van alle dienstbaarheid ontslagen werden [1]). Hoe onbeschaafd en ruw de edelen en zelfs ook vele geestelijken nog waren, is reeds dikwijls beschreven.

Handel en scheepvaart waren echter in de XIVde eeuw belangrijk toegenomen. De vaart langs den Rijn kon men reeds aanmerkelijk noemen; de handel met de Oostzee, waartoe de nood reeds lang had gedwongen, om granen te halen, werd vrij uitgebreid, Dordrecht en Antwerpen waren toen reeds zeer belangrijke koopsteden en anderen waren aan het opkomen. Er wordt veel verhaald van dien handel in granen; maar, in vergelijking met dien van onzen tijd, beteekende hij niets, zoodat bijna na iedere, eenigzins belangrijke overstrooming, gebrek aan koorn kwam. Maar kwam er gebrek aan koorn, dan klom ook weldra de ellende tot den hoogsten top. Het geven van liefdegiften bepaalde zich bijna alleen tot kloosters, dewijl de rijken van dien tijd, daar het geld zóo duur was, zelve niet veel te geven hadden[2]). In Antwerpen rigtte men eerst in 1431 een almoezeniershuis voor de stadsarmen op. Sedert 1345 zorgde daar ieder parochie voor zijnen Armendisch of H. Geesttafel, die door H. Geestmeesters werden bezorgd. In dit almoezeniershuis gaf men roggenbrood van 1½ ℔, gebakken van meel, zoo als het van den molen kwam, »sonder buydelen, ziften oft iets daer af of toe te doen." Wekelijks werden 16 veertelen rogge tot brood verbakken. In dure tijden mogt men het brood kleiner maken, om meer menschen te spijzen. De regeerders van het almoezeniershuis, die bedlegerige armen be[...]

[1]) NYHOFF, *l. c.* Dl. II. LVI en LVII. Dl. III bl. 100. Zie ook MAERLANT in zijn *Wapen Martijn*. Over den boerenstand van dien tijd: SCHEIBLE'S, *Die gute alte Zeit*, VI. Bd. S. 540.

[1]) MERTENS en TORFS: *Goschiedenis va*[...] I. 290.

[2]) Over de armoede enz. vergel. J. DE [...] KEMPER, *Geschiedkundig Onderzoek naar de armoed*[e] *in ons vaderland*, 1851. Over de armen en al betgeen vol[...] hoop ik in het werk zelve veel uitvoeriger te spreken.

van geneeskundigen is volstrekt geen sprake) moesten wekelijks een Rhijnschen gulden en een vierde onder zulke kranken uitdeelen »in geldt, in wyne, in cruyden en andere goede dingen" [1]). De abdijen van Egmond en Rijnsburg gaven op gezette dagen aalmoezen aan een ieder, die zulks begeerde; terwijl men aangeteekend vindt, dat de abdij van Rijnsburg aan meer dan 2000 personen drie malen 's weeks levensmiddelen uitdeelde [2]), waardoor de boer tot lediggang en de akkerbouw tot achteruitgang gebragt werden. De armoede nam somtijds dan ook verbazend toe, zoodat het gemeen nu en dan, de kwellingen der edelen moede, tot oproer oversloeg. Het merkwaardigste van dusdanige oproeren in ons land, behalve die van het kaas- en broodvolk, is voorzeker eene soort van Jacquerie, in 1268 door TRITHEMIUS zeer juist beschreven, waarbij het gemeen in Holland, zoowel van de steden als het platteland, zich verbond alle edelen uit te roeijen, die zij menschen zonder regtvaardigheid, medelijden of menschelijkheid, onderdrukkers en verachters der armen noemden. Zij predikten eene leer overeenkomstig die der hedendaagsche Communisten, namen de stad Utrecht in, sloopten alle kasteelen en burgten, die zij meester konden worden, liepen Holland en Utrecht plat, en moesten eindelijk voor Haarlem het hoofd stooten [3]).

Stak de maatschappelijke verhouding der menschen zeer bij die van onzen tijd af, niet minder groot verschil was er in hunne huishoudelijke aangelegenheden. De kleeding was voor de minderen en den burgerstand het gansche jaar door geheel van wol; zeer geschikt voorzeker om de Lepra nog meer voedsel te geven, ofschoon de baden toen meer algemeen in zwang schijnen geweest te zijn dan nu. Linnen was nog altijd weelde, en vooral bij de lagere klassen was linnen ondergoed een ongehoord iets [4]).

[1]) MERTENS en TORFS: l. c. III. 60.

[2]) DE LA COURT: *Leyden's welvaren*, bl. 70.

[3]) v. BOLHUIS: *Verspreide Lettervruchten*, bl. 279 volgg.

[4]) Over de kleeding zie: VAN WIJN: *Hist. Avondstonden*, II. 127. V. HASSELT: Geldersch Maandwerk, VII. bl. I, 33. LE FRANCQ VAN BERKHEY: *Nat. Histor. van Holland*, III D. St. I, bl. 488 volgg. Belangrijke inventarissen uit den gegoeden stand vindt men bij WILLEMS: Mengelingen, blz. 335 volgg. en MERTENS en TORFS l.c.

Even als nog tegenwoordig at de arme zelden vleesch, en dan nog alléén spek, — meestal vergenoegde hij zich met roggenbrood en haring; de hoeveelheid visch, die men wegens de menigvuldige vastendagen moest eten, was evenmin groot en voor de armen niet gemakkelijk te krijgen, zoodat het haringkaken wel eene uitvinding mag genoemd worden, waartoe de nood had gedrongen. Snoek werd als een vorstelijk geschenk beschouwd. De betere klassen aten toen ook bruinvisschen, meerzwijnen, walvisschen, bevers enz., welke beesten toen veel gevangen werden. Groenten, verschillende soorten van ooft en specerijen werden in de XIV[de] eeuw alléén bij zeer gegoeden gebruikt. Als een bewijs èn van de duurte van het geld èn van de duurte van het vleesch in die tijden moge strekken, dat toen MAXIMILIAAN van Oostenrijk in 1483 in Holland en te Haarlem kwam, de abt NIKOLAAS VAN ADRICHEM hem een schoonen os ten geschenke gaf, »die wel 30 gulden waardig was", zegt J. VAN LEYDEN (*Kronijk v. Eymond*, bl. 188). In 1489 bakte men te Hoorn het gewone brood nog uit twee deelen garst en een deel haver [1]). Dronkenschap, door een overmatig gebruik van bedwelmende dranken, vooral van bier en mede, was een van de Germanen en Batavieren overgeërfd gebruik, zoodat KAREL V nog omstreeks 1520 verzekerde, dat hij de Hollanders even moeijelijk het zuipen kon afleeren, als de Spanjaarden het stelen. Roode wijn, die men in Duitschland en volgens V. ALKEMADE, ook in Friesland in de XVI[de] eeuw nog uit de apotheek haalde, werd minder gedronken, dan vooral Rijnsche wijn [2]), die men op feestmalen met zout vermengde, om nog maar meer te drinken. Geestelijken zoowel als edelen gaven hiervan een voorbeeld, en het is bekend, dat de reeds genoemde NIKOLAAS V. ADRICHEM van Egmond, te Veere op de bruiloft van WOLFFERT VAN BORSSELEN, zóo veel dronk, dat hij er onder bezweek. In eene Brusselsche ordonnantie van 1342 werd bij 20 schellingen verboden,

[1]) VELIUS: *Chronyk van Hoorn*. bl. 83.

[2]) V. ALKEMADE: *Nederl. Displegtigheden*, I. 37.

»dat er gheen wyf in de taveerne niet drinken en sal ghaeu (WILLEM's *Belgisch Museum*, I, 251). MEYERUS zegt nog in 1531: »Cerevisiam ubique largiter potant, partim domesticam, partim ex Hollandia, Germania, Anglia advectam. Ebrietatem (proh dolor!) leve ducunt vitium" etc. — In het oude Keurboek van Antwerpen uit dien tijd (XIV^de^ eeuw) vindt men reeds eenig toezigt op de spijzen. — De speelzucht, een erfdeel der voorvaderen, was onder alle klassen buitengemeen groot.

In weinig opzigten is de vooruitgang zóo merkbaar als in de bouworde van de steden in de XIII en XIV^de^ eeuw en nu. Hooren wij hoe POUCHET (Histoire des sciences naturelles au moyen âge, 1852) Parijs in de middeleeuwen schildert: »Paris, lui même, n'était alors qu'une cloaque de souillure et de mal-propreté, ou le desordre matériel le disputait au scandale des moeurs. Ses rues étroites, tortueuses et obscures, étaient remplies d'une boue infecte d'ou s'élevaient des exhalaisons d'une telle puanteur, que la résidence de nos rois en était devenu presque inhabitable. Une innombrable quantité de porcs, d'oies et de pigeons se vautraient dans les immondices repandues sur la voie publique et y entravaient la circulation." Onder PHILIP AUGUST werd Parijs het eerst bestraat, maar dit ging zeer langzaam. Niet minder eigenaardig was het voorkomen van Antwerpen, reeds in de XIV^de^ eeuw eene der grootste en welvarendste steden. »Aan den eenen kant" verhalen MERTENS en TORFS, (*l. c.* I, 33*b*) »bogtige en donkere stegen, slechte of in het geheel niet gekassijde straten, veelal onzindelijke ruijen, hier en daar houten bruggen, overblijfsels van oude vesten en bouwvallige buitenpoorten. Aan den anderen kant wijduitgestrekte beemden en weiden, ledige erven, onbetimmerde opstallen, hovingen met hagen en grachten, zelfs welige rietbedden en kleine moerassen, eindelijk eenige openbare monumenten, die ontzaggelijk voorkwamen te midden der menigvuldige kleine huizen, loodsen en kameren, welke van hout en teenwerk gemaakt, met stroo of riet gedekt en met kalk of klei digt gestopt waren." Ten jare 1400 stonden er nog maar weinig steenen huizen, het grootst gedeelte was bij groepen, niet bij rijen in leem en in hout gebouwd en hunne gevels waren met wijngaardloof bekleed. Ook in het eigenlijk Holland was het niet beter. De huizen in de steden waren, behalve eenige burger- of zoogenaamde steenenhuizen van edelen, van hout gebouwd en met riet of stroo bedekt. Zelfs spreekt eene willekeur van 1453 van Amsterdam »riedehuizen", zij hadden geene goten of waterafleidingen, het regenwater stroomde ongehinderd op de vrije, ongeplaveide straat. Dit houten huis stond dikwijls op een erf, waarop, omdat elk huisgezin in zijne eerste levensbehoeften moest voorzien, het vee logeerde. De deuren en vensters waren klein en geperst soms tusschen pilasters van allerlei beeldwerk bij de aanzienlijken, bij de mindere klassen was het nog slechter, en het gebruik van vensterglas niet algemeen. Schoorsteenen waren een ongekend iets, en nog in het begin der XV^de^ eeuw beval de regering van Arnhem hare burgers schoorsteenen te bouwen, en eenige jaren daarna was het noodig, dat zij zelve onderzoek deed of haar gebod was ten uitvoer gebragt (V. HASSELT, *Arnh. Oudheden*, IV, 148). Geregelde verlichting was er insgelijks nog niet. Eerst op het einde der XVI^de^ eeuw werd Amsterdam van stadswege van zoogenaamde lantarens voorzien, te voren zette men eene lantaarn op de bruggen, later beval men aan de burgers, om het twaalfde huis aan de deur een lantaarn te hangen (WAGENAAR, *Beschr. van Amst.* V, Bl. I, 44, 45). Zoo ook te Utrecht [1].) In Antwerpen begon men te bestraten in 1306. Utrecht schijnt reeds gedeeltelijk of het voornaamste gedeelte in 1342 bestraat geweest te zijn, terwijl daar, zoowel als te Vlissingen in de XV^de^ eeuw en elders de gewoonte bestond ter verligting der kosten van het bestraten, personen, die zich aan een of ander misdrijf schuldig gemaakt hadden, te beboeten met eene zekere lengte der stad te bestraten. Ofschoon de stadsregering reeds in 1452 te Amsterdam verboden had [2]), dat niemand eenig nieuw huis

---

[1]) Over de straatverlichting, zie DARINGS, in *Belgisch Museum*. 1841. blz. 328.

[2]) *Archief van Amsterdam*: *Willekeur boek A.*

van hout mogt timmeren, was er nog in 1521 een privilegie van KAREL V noodig, om de bewoners dier stad te dwingen hunne houten huizen af te breken uit gevaar voor brand. Te Hoorn werden in 1516 eerst eenige straten geplaveid, en in 1608 moest men daar nog bevelen, dat elk jaar 25 à 30 rieten daken zouden worden afgebroken. Uit eene keur van 26 Julij 1593 blijkt, dat in Amsterdam toen ter tijde nog niet alle straten en stegen geplaveid waren, ofschoon in 1508 reeds van bestrating gesproken wordt.

Regelmatige gaten of rioelen maakte men bij de oude bestrating te Utrecht niet, het water moest ten deele in groeven, ten deele door de openingen, door de steenen gevormd, in het zand wegzinken. In die groeven werd, blijkens eene keur, niet zelden allerlei vuile stoffen geworpen, en in 1465 moest de raad van Utrecht de slagers nog verbieden het bloed der geslachte beesten niet over de straat te laten loopen. Zeer veel tot onreinheid der wegen droeg het algemeen gebruik bij, dat ieder zijn eigen vee fokte, waaronder het varken het meest in aanmerking kwam. De eigenaars der varkens joegen ze in alle steden veelal aan den openbaren weg om hun op eene min kostbare wijze voedsel te verschaffen. Het bestuur der stad Groningen beval bijv. in 1497, dat de vuilnis der beesten, die door de stad rondliepen, des avonds na zonsondergang buiten de stad moest gebragt worden, dat de straten voor elk huis, wekelijks moesten schoon gemaakt worden, zoodat zij des zondags rein waren; alsmede dat men geene zwijnen meer op straat mogt houden. Te gelijk werd het verboden eenige uitwerpselen op straat te werpen en gelastte men die overal aan de wagenmenners ter wegvoering te geven [1]. In 1452 verbood men ook nog te Amsterdam het loopen der varken bij de straten om voedsel op te garen, behalve aan die behoorende aan twee kloosters [2]. In eene Considerans eener Publicatie dato 29 Jan. 1574 zegt de regering van Middelburg: »aenmerkende dat de straten soo vol mis ende vuyligheydt leggen, dat men deselve met wagenen ende sleden qualick mach gebruiken ende de goten ende waterlopen allesins verstopt" [3]. In 1070 werd GODEVAART met de Bult door een huurling van ROBBERT DE VRIES »terwijl hij op de heymelicheyt sat" doodelijk gekwetst door een pijl in zijn scrotum, een bewijs, dat men toen even als nog op het platteland geene bepaalde secreten had maar in eene opene groeve of zoo iets de vuilnis wierp. Eerst eeuwen later vindt men in voorname huizen secreten en eene soort van rioelen, terwijl men overigens de mest op de straat wierp. In Antwerpen was in 1399 reeds een »slijkmyder" bekend, die de markten en bruggen moest schoonhouden. In Utrecht vond men het eerst in 1442 één aschkarreman, in 1500 bestond daar ter stede nog geen voertuig om de vuilnis af te halen en eerst in het begin der XVIde eeuw werd daar ter stede het schoonhouden der straten aan de zoogenaamde »slijkburgers" opgedragen, en niet vóór het einde der XVIde eeuw werd aldaar het aanleggen van heimelijke gemakken in de geringere woningen aanbevolen [1]. De vroedschap der stad Amsterdam zeide nog in eene Considerans van een besluit dato 20 Febr. 1579 het volgende: »Alsoo »myne heeren van den gerechte bevinden »groote ongeschicktheyt ende misbruyck te »gebeuren door d' onreynigheyt van dreck »ende andere vuyligheyt, dewelcke op der »straten, oock voor der guder luden deuren »ende anders overal buyten privaten ende »vullens vaten geleyt ofte geworpen wort, »door de vieleynigheyt ofte quaetwilligheyt »van jonge ende oude menschen, die sulcx »plegen buyten alle reden, eere ofte schaemte, »dwelck een schandelick dinck is in eene »goede stede te sien." Men heeft toen vuilnisschuiten en vuilnisbakken aangelegd, waarvan er nu nog eenige bestaan. Daarenboven waren de straten in sommige steden, vooral waar de armen woonden, zóo naauw, dat er zelfs geen kar door kon, zoo als uit eene publicatie der regering van Utrecht bij het aanstellen van vuilniskarren blijkt. Te Amsterdam werd in 1450 de wijdte der straten

[1]) NANNINGA: *Diss. de Cura publica in civitate Gron.*

[2]) *Stads willekeur A. Amst. Archief.*

[3]) *Archief van Middelburg.*

[1]) Cf. N. V. D. MONDE: *Geschied- en Oudheidk. beschrijving van de pleinen, straten enz. der stad Utrecht.* blz. 70 volgg.

bepaald op 8 voet, werkelijk niet te wijd. Gedurende het heerschen van epidemiën werden de menigte van lijken dikwijls slechts in het water geworpen of stapelde men dooden en halfdooden opeen, om de moeite van het begraven te besparen [1]). In 1458, dus honderd en veertig jaren later dan het tijdvak, waarvan wij nu spreken, gaf de regering van Enkhuizen aan twee Augustijner monnikken verlof, om in die stad te komen wonen en er een klooster te timmeren, op voorwaarde dat zij in pesttijden de kranken, die zulks begeerden, zouden bijstaan en de dooden ter aarde dragen [2]). Te Dordrecht en op vele plaatsen waren de cellebroeders niet slechts verpligt om de pestkranken te bezoeken en te verplegen, maar ook de overledene pestlijders op stroo te leggen, uit te dragen en te begraven [3]). Op de kerkhoven, rondom de kerken en in de kerken zelve waren de lijken dikwijls zóo opgehoopt, dat de lucht op die plaatsen letterlijk verpest werd; getuige eene keur dato 16 Julij 1602, door de regering te Amsterdam tegen het begraven op Zaturdag gegeven, »omdat door het openen van de graven groote stanck komt, so in de kercken ende kapellen als op de kerckhoven, ende die selve stanck groote oorzake geeft tot haestige of eenige andere sieckte" [4]). — Verbeeldt u nu eens eene menigte, uitgemergeld van honger, noch op straat, noch in hare woning versche lucht scheppende, maar steeds in eene atmospheer, vol van gassoorten uit stoffen, in ontbinding verkeerende, levende en azende op halfrotte krengen en allerlei bedorven spijs; — verbeeldt u zulk eene menigte in den hoogsten graad bijgeloovig, en dit in tijden van pest nog des te meer; — ziet zulk eene menigte, opéengepakt in kerken, vervuld van de lucht van duizende rottende lijken, half ziek, met een gedrukt gemoed en het hart vol van droefheid, den hemel om verlossing uit al die ellende smekende; hoe het dan geen wonder kon zijn, dat zij het gif duizendvoud in die kerken inzogen, en daar in de pest de verlossing vonden, die ze afsmeekten van den hemel.

En trots al die ellende, trots dit onuitsprekelijk lijden der menschheid, waren toch die middeleeuwen, waarvan ik u in die hongerpest de eerste type heb gegeven, een noodzakelijke schakel in het geheel. Voor den geschiedkundigen natuurbeschouwer is er welligt geen belangrijker tijdstip voor de physieke en psychiesche ontwikkeling des menschdoms. Wat wij in het menschelijke individu zien, vinden wij bij de gansche species, als één groot geheel, terug. De geest van den mensch had in de oudheid in Aegypte, Indië, bij de Arische volken in Azie en bij de Grieken eene ontwikkeling gevonden, die hoe schoon ook, in meer dan één opzigt eenzijdig mag worden genoemd. De Romein de grieksche beschaving overnemende, gaf den geest een ruim veld ter ontwikkeling, dat echter weldra uitgeput raakte, omdat weelde en wellust alle voedende vochten tot zich hadden getrokken en noch verstand, noch energie, noch moreele wil langer in het verslapte en afgesleten romeinsche ligchaam konde toeven. Van zulk een bodem kon niet anders dan onkruid komen in stede van voedende vruchten en schoone bloemen. De gansche val der letterkunde, de eindelooze burgeroorlogen, een vorst zich badende in het bloed zijner moeder en lagchende bij het verbranden van de hoofdstad zijns rijks, door zijn toedoen in vlammen gezet, die gansche geschiedenis van de scheuring van het Westersche en Oostersche rijk, wat teekende dit alles anders, dan dat de boom der kennis, van het goede en kwade verdorde op zulk eenen uitgemergelden bodem? Het ligchaam *moest* nieuw leven ontvangen, en het ontving dit nieuw leven toen Rome, reeds meer dan eens door de forsch gespierde zonen van Germaniës wouden aangevallen, ten laatsten bezweek; toen die storm opkwam uit het Oosten en horden van barbaren uit de hooge ijsvlakten van Middel-Azie als eene alles meêsleepende sneeuwval neêrklotsten op het reeds zoo verzwakte Europa, Rome's heerschappij vernietigden, alles vernielden, medesleepten en begroeven. Eeuwen en nog weer eeuwen gingen er nu voorbij voor en aleer

---

[1]) MÖHSEN: *Geschichte der Wissenschaften*. S. 261.
[2]) BRAND en CENTEN; *Hist. v. Enkhuizen*. bl. 33.
[3]) BALEN: *Beschr. van Dordrecht*, 138.
[4]) *Handv. v. Amst.* 972.

de bodem weer geschikt was om vruchten voort te brengen, — maar duizende van jaren zijn immers als eene nachtwake, als de dag van gisteren die voorbijgaat, in het oog van den Leider der natuur en daarom moest dit kruisen van rassen het verzwakte ligchaam sterken opdat het in den loop der tijden een sterken geest zoude kunnen huisvesten. En even als de sneeuw in eenen langen winter de aarde vruchtbaar maakt en voorbereidt tot een weligen groei, zóo scheen ook eindelijk de geest des menschdoms lang genoeg in zijn winterslaap gedoken, zijn voorbereidingstijd was afgeloopen, toen hij krachtig en herboren ontwaakte bij de eerste schemering eener koesterende zon, die den langen nacht verving. Dien tijd van voorbereiding noemen wij de middeleeuwen, wier begin dagteekent van den val der grieksche beschaving, van de eerste volksverhuizingen en het algemeener worden op aarde van het geloof aan éenen éenigen Schepper, en die ten einde liepen, toen de mensch geleerd had door de boekdrukkunst zijne geestgewrochten tot welzijn der maatschappij algemeen te verspreiden; toen hij door het kompas voorgelicht weder een nieuwen weg, — even als bij alle pandemiën van het O. naar het W. — had gevonden, om in Amerika langzaam, maar toch zeker in den loop der tijden eenen nieuwen, meer krachtigen bodem voor de uitgeputte Europesche ontwikkeling te ontginnen; toen door GALILAEI, PARACELSUS en LUTHER de zin en de moraliteit van een groot deel der menschen opgewekt werd tot hoogere waarheid en tot hoogere loutering. De middeleeuwen vangen aan met de regeneratie des ligchaams en eindigen met den aanvang van de regeneratie des geestes.

En even als ziekte, even als alle levensverschijnselen ook onder anderen afhangen van eenen bepaalden vorm van leven, zoo ziet men ook in die middeleeuwen nieuwe ziekten ontstaan. Pokken, mazelen, roodvonk, syphilis teekenden een geheel andere rigting van het physieke leven der oudheid. Ofschoon deze ziekten hoezeer ook hunne magt gefnuikt zij, ook tot op onzen tijd in ons werelddeel bleven voortleven, is dit niet zoo het geval met eene andere ziekte, eene middeleeuwsche bij uitnemendheid, die wij thans ten onzent niet meer kennen en die uit Europa voor goed is verbannen. Wij bedoelen de Bubonen-pest, welker korte geschiedenis in ons vaderland wij u nu willen verhalen als eene tweede, echt middeleeuwsche type.

De Bubonen-pest volgens eenigen omstreeks 541 uit Aegypte in Europa gekomen, eischte in de middeleeuwen onophoudelijk offers. En toen ze ten einde snelden bereikte deze ziekte in den Zwarten dood van 1348—1385 haar hoogste toppunt, toen ze rampen te weeg bragt, noch ooit vroeger, noch ooit later gezien. Sinds dien tijd, dan weder meer dan weder minder menschen wegslepende, zetelde deze verschrikkelijke plaag in Europa tot in het begin der XVIIIde eeuw. Ik wil nu de Bubonen-pest in zijnen kwaadaardigsten vorm schetsen en u in het kort en, naar ik vrees, eene zeer onvolledige geschiedenis van den Zwarten dood in ons vaderland geven.

(*Wordt vervolgd.*)

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

OVER LIJKSCHOUWINGEN. — (*Vervolg en slot* van blz. 458). Als teekenen van den dood erkent HUEBER de navolgende als onbedriegelijke: 1°. de dimensie veranderingen aan de pupil (gedurende het sterven zamengetrokken iris, bij de intrede van den dood verwijde pupil, en voor lichtprikkel ongevoelige iris, 3—4 uren na den dood normale wijdte der pupil); 2°. volkomen gemis van lichtbeelden in het oog; 3°. het ingevallen zijn, de weekheid, troebelheid en het verglaasd zijn der cornea; 4°. gemis van den hartslag bij auscultatie; 5°. de thanatometer van NASSE (thermometer voor de inwendige deelen van het ligchaam, maag of endeldarm); 6°. de huidverdrooging volgens KLUGE (bij het wegnemen der epidermis van eenig deel der huid wordt die plek op het lijk zóo droog als hoorn); 7°. de zich uitbreidende verrotting; 8°. het ophouden van irritabiliteit der spieren zelfs bij aanwending van het galvanisme; 9°. het volledig ontbreken van eene areola bij proeven tot verbranding. Als zeer gewigtige teekenen van den dood volgen: 1°. het geheel ophouden der ademhalingsbewegingen; 2°. het gelijktijdig ontsluiten van alle sluitspieren; 3°. het uitzigt van het lijk, 4°. de lijkverstijving; 5°. de koude en 6°. de bleekheid van het lijk.

Als opmerkenswaardige teekenen van den dood, doch

van minder beteekenis zijn 1°. het ontbreken van alle werkzaamheid van den geest en der zintuigen; 2°. de niet stolbaarheid van het bloed; 3°. de doodvlekken; 4°. de verlorene elasticiteit der deelen; 5°. het toegeven van het ligchaam aan zijn eigen specifiek gewigt. (Het blijkt niet duidelijk wat S. hieronder bedoelt. In zijn werkje telt hij dit verschijnsel onder de teekenen, die het gevolg zijn van het ophouden der hersenwerking), 6°. het afhangen der onderkaak; 7°. het naar de holte der hand gekeerd zijn van de duimen; 8°. de ontkleuring der huid, nagels, lippen, neus enz. 9°. de eigendommelijke ondoorschijnbaarheid der handen en vingers.

Het verdwijnen van het ongedierte, dat bij het volk voor een bijna onbedriegelijk teeken van den dood gehouden wordt, neemt men ook onder andere omstandigheden, zoo als bij campherlucht, en evenzoo bij ziekten waar. De lijkverstijving is niet onder de zekere teekenen genoemd, omdat de lijkschouwer haar dikwijls niet te zien krijgt. Ten opzigte der lijkenvlekken is het gebleken, dat deze, waar sterk bloedverlies plaats vond, kunnen ontbreken, zelfs wanneer de verrotting reeds is begonnen.

De lijkschouwer nu moet niet op een enkel, op zich zelf staand teeken afgaan; hij mag zich zelfs niet blindelings op de verrotting alleen verlaten, maar hij moet al de teekenen kennen en in hun verband nagaan, en uit allen een volledig beeld zamenstellen, om er eene volle overtuiging uit te verkrijgen. Met eene juiste kennis der teekenen van den dood moet ook eene ruime oefening gepaard gaan.

Om de instelling der lijkschouwing, overeenkomstig de behoeften van dezen tijd, in te rigten, is een grondige hervorming een eerst vereischte. De lijkenhuizen, de bepalingen die het langer blijven liggen der lijken waarborgen (zoo als in Saksen, waar in elk nieuw huis een lijkenkamer moet worden daargesteld), lijkenmantels, warme vochtige omslagen om den buik, ten einde de verrotting te bevorderen, dit zijn alle middelen, die voor de wetenschap niet voldoende zijn, en ten slotte tot een slenter worden, omdat men ze mechanisch kan afdoen. Huebner stelt onderscheidene middelen voor, welker doorvoering hij voor die hervorming noodig acht. De staat moet de instelling der lijkschouwingen aanvaarden, daartoe de noodige organen in dienst stellen, en wel alleen de zoodanige, die wetenschappelijk geschikt zijn om het sluimerende leven in alle vormen en gevallen van den werkelijken dood te onderscheiden, iets wat alleen van den goed gevormden geneeskundigen te verwachten is. Een afzonderlijke (!) leerstoel moet aan alle universiteiten en lijken worden opgerigt ter behandeling der lijkenschouwing, schijndood, werkelijken dood, zijne teekenen, de middelen die ter erkenning en tot redding van het leven moeten aangewend worden. Eene instructie, overeenkomstig het tegenwoordig standpunt der wetenschap, moet voor de lijkenschouwers worden vastgesteld. De lijkenschouwer moet als de representant van den staat, als de verzorger van den gestorvenen en van de nablijvende betrekkingen, in het algemeen als de handhaver der wet tegenover de besturen, en de geestelijkheid met het noodige gezag bekleed zijn, en van de zijde der regering ondersteund worden, opdat aan zijne verordeningen stiptelijk gevolg gegeven worde. De bepalingen betreffende de lijkschouwingen moeten voor de beambten, voor de priesters, voor het volk evenzeer verbindend worden als voor den lijkenschouwer. Deze moet verder, beter dan tot nu toe het geval was, voor zijne gewigtige, voor hem zelf en zijn gezin, gevaarlijke diensten beloond worden. Eene altijd waakzame contrôle moet de hartader bij de instelling der lijkenschouwingen worden. De wettelijke bepalingen moeten zoo zijn ingerigt, dat elke overtreding als van zelve kenbaar wordt. Als laatste middel stelt H. voor, dat het bewijs van overlijden zijn ware beteekenis verkrijgt, zoodat geen gestorvene als een werkelijk lijk kan beschouwd en behandeld worden, voordat zulk een bewijs, dat dan geene bloote formaliteit meer zijn zal, kan worden vertoond.

Behalve het hooge belang van eene goede instelling der lijkschouwingen uit het oogpunt van het geven van alle waarborgen, die de wetenschap aan de hand doet, om het leven van ieder mensch te beschermen, waar deze zelf magteloos zijnde zijn regt van de menschelijkheid van anderen moet verwachten, zijn er nog andere belangen, die evenmin mogen worden uit het oog verloren. Er zijn ziekten, die voor de gezondheid van anderen gevaarlijk kunnen worden, waarover het publiek, zonder voorlichting der wetenschap, geen oordeel vellen kan. Ten opzigte der nagelaten goederen van de gestorvenen heerscht een ware chaos op het land en naar het schijnt ook in de steden. Dikwijls gebruiken de nablijvende betrekkingen zulke goederen niet meer, en schenken zij die weg of geven ze aan de armen tegen een spotprijs over. Daardoor ontstaat onzekerheid in het dagelijksch leven bij het aanschaffen van zijn huisraad, beddegoed en kleedingstukken, en in opvoedingsgestichten, kloosters, seminariën, hospitalen wordt een voortdurende angst ten dien opzigte gaande gehouden. De staat alleen kan hier de noodige waarborgen schenken. Wel is waar moet, volgens het reglement, de lijkschouwer op het bewijs van overlijden aangeven, wat met de nagelaten goederen van den gestorvenen geschieden zal, maar die verordening bestaat alleen voor den vorm. Hare uitvoering is niet gewaarborgd door de contrôle. Men strijdt zelfs er over, wie die contrôle moet waarnemen. Meestal wordt deze aangelegenheid aan het goeddunken der partijen overgelaten. Bij de lijkschouwingen moet verder gewaakt worden tegen het ontstaan en de verspreiding van besmettelijke en epidemische ziekten, en evenzoo moeten de misdaden door haar worden nagespoord.

Niet hoog genoeg eindelijk kan de aanwinst der wetenschap, die eene goede instelling der lijkschouwingen door de statistiek der sterfte opleveren kan, geschat worden. De sterfte kan door haar worden nagegaan naar de ziekten, de wijze en de oorzaken van den dood, naar den leeftijd, geslacht, stand, beroep, woning, plaats, streek, naar jaargetijden, godsdienst, staat van bescha-

ving, en ten opzigte der resultaten van ter regter tijd aangewende of verzuimde hulp der kunst, van de gebruikte geneesmiddelen, de plaats van waar deze afkomstig zijn enz.

Eene wetenschappelijke inrigting der lijkschouwingen moet alzoo aan vijf hoofddoeleinden beantwoorden: 1°. dat niemand zonder physische zekerheid als lijk behandeld, en zijne regten zonder het bewijs van die zekerheid niet als verloren beschouwd worden; 2°. moeten de aanstekende ziekten en epidemiën door haar bij tijds erkend worden, ten einde de noodige voorzorgsmaatregelen tegen de verdere verspreiding kunnen worden genomen; 3°. moeten noodige maatregelen ten opzigte der nagelaten goederen van de gestorvenen worden gewaarborgd; 4°. moet zij met het scherp oog der wetenschap de geheimste misdaden opsporen; en 5°. door de statistiek de rijke vruchten van een zoo ruim veld, welke de kennis der sterfte aan de hand geeft, opleveren.

Beantwoordt de instelling aan die doeleinden, dan zal zij ongetwijfeld als eene onmisbare behoefte in elke geciviliseerde staat beschouwd worden en tot de algemeene overtuiging doordringen.

CORPORA AMYLACEA. — Door VIRCHOW is aan de Fransche akademie van wetenschappen eene mededeeling gedaan, die, volgens het verslag van de zitting van 26 Sept l. l. in de *Union médicale*, aldus luidt:

PURKINJE (in het Fransch staat CURLINGE) heeft in de hersenen van den mensch bijzondere ligchaampjes beschreven, die uit concentrische lagen gevormd zijn, en een met amylonkorrels overeenkomenden bouw vertoonen. Sedert heeft men die corpora amylacea op verschillende plaatsen aangetroffen, voornamelijk in de oppervlakkige lagen van de wanden der hersenholten en in het ruggemerg. Eenige waarnemers hebben vermeld, dat het dezelfde zelfstandigheid was, waaruit de acervulus cerebri is zamengesteld. De mikrochemische eigenschappen van die ligchaampjes, wier oorsprong en ontwikkeling geheel onbekend zijn, onderzoekende, was ik zeer verwonderd ze na de toevoeging van eene waterige jodiumoplossing, eene ligt blaauwe kleur te zien aannemen, die scherp tegen de gele kleur der nabijgelegene deelen afstak. Toen ik daarna zwavelzuur-hydraat bij het voorwerp voegde, vertoonde zich terstond de levendige violette kleur, die de *plantencellulose* kenmerkt, en eene specifieke eigenschap van haar is. Herhaalde nasporingen hebben de standvastigheid der beschrevene reactie bewezen, die des te duidelijker te voorschijn treedt, naarmate de inwerking van het zuur langzamer plaats heeft. Uit cellulose bestaande ligchaampjes (ware corpora amylacea) komen echter alleen in den omtrek der hersenholten voor, vooral in de diepere lagen van het ependyma, in de zintuigzenuwen en in het ruggemerg. Midden in dit laatste komen zij zeer veelvuldig voor in de door KÖLLIKER beschrevene centrale grijze stof, die, volgens mijne waarnemingen, zich van het ependyma der vierde hersenholte tot aan het filum terminale van het merg uitstrekt, en aan het ependyma van het centraalkanaal van het ruggemerg beantwoordt. Alle andere concentrische ligchaampjes hebben een verschillend zamenstel. Noch de concrementen der gl. pinealis en der plexus choroïdei, noch de korrels der Pacchionische ligchamen, noch de plaatjes van de arachnoïdea spinalis vertoonen plantaardige reactie. De ligchaampjes uit cellulose zijn geheel eigen aan het ependyma, dat niet het verlengsel is van de arachnoïdea of van de pia mater, doch veeleer de oppervlakkige en vrije laag van het weefsel, dat de zenuwelementen zamenverbindt. Daarom vindt men dezelfde ligchaampjes in de grijze stof der reukzenuw. De ontdekking eener plantaardige zelfstandigheid in dezelfde deelen, door wier kwetsing CLAUDE BERNARD glucosurie veroorzaakt, is van belang voor de questie betreffende de verrigtingen, die suikervorming ten gevolge hebben. Ik moet hier echter bijvoegen, dat ik bij het konijn te vergeefs naar cellulose gezocht heb.

VERSLAGEN.

GENOOTSCHAP TER BEVORDERING DER GENEES- EN HEELKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering der 1e Sectie[1]*, den* 6 *October* 1853. — Dr. LEHMANN vertoont eene in de baarmoeder beslotene en in rotting overgegane placenta, die endometritis septica had opgewekt, terwijl in de buikvliesholte eene aanzienlijke hoeveelheid purulent exsudaat was gevonden, die door Spr. als een gevolg van pyaemie werd beschouwd. Het geval betrof eene jeugdige primipara, die eene ongeregelde levenswijze had gevoerd, en reeds gedurende hare zwangerschap veel aan buikpijnen had geleden. In de 6de maand beviel zij van een kind van het mannelijk geslacht, dat nog eenige oogenblikken na de baring zoude geleefd hebben, de placenta werd echter niet uitgedreven. Twee dagen later werd zij in het gasthuis gebragt met koorts; de fundus uteri was boven de pubis voelbaar en bij drukking pijnlijk. Het ostium uteri was geheel gesloten en uit de scheede werd eene stinkende vloeistof ontlast. Nadat zonder vrucht inspuitingen met slappe chlore, inwrijvingen en applicatie van pappen op den buik waren in het werk gesteld, bezweek de lijderes onder verschijnselen van hevige endometritis en buikvliesontsteking. Bij de sectie vond men de in rotting verkeerende placenta geheel los op den bodem der baarmoeder liggen, welke op die plaats bijzonder dun was: de donkergekleurde, brokkelige, zeer stinkende massa, die de secundinae overal bedekte, kon tot ver in de openstaande vaatwonden van den baarmoederwand vervolgd worden. De regter tuba

---

[1]) Daar aan de werkzaamheden dezer Sectie thans dezelfde leden deel nemen, die vroeger tot behandeling van een groot deel van dezelfde onderwerpen in de vereeniging ter beoefening van ziektekundige ontleedkunde werkzaam waren, zoo heeft men besloten, de bijeenkomsten dezer laatstgenoemde vereeniging voorloopig te schorsen.

Fal. was met etter gevuld. Behalve het buikvlies werden alle andere organen in het lijk gezond aangetroffen. Spr. merkte ten slotte aan, dat hij hier en daar vetmetamorphose van de spiervezelen van den uterus had waargenomen, die in verband met de dunheid van den fundus zeker tot verklaring van de gebrekkige contractiën van den uterus post partum kon ingeroepen worden.

De H.H. GILDEMEESTER en HOYACK meenen, dat men geen regt heeft in het besproken geval eene pyaemie aan te nemen, daar de overige organen in het lijk onveranderd werden aangetroffen, en de ontsteking van het buikvlies zich zeer goed als eene uitbreiding der ziekelijke aandoening van den uterus, door middel van de met etter gevulde regter tuba, op het peritonaeum kon laten verklaren. Op de vraag, of hem ook gevallen van resorptie der teruggebleven placenta waren voorgekomen, antwoordde Dr. LEHMANN, dat hij zulks nimmer waargenomen had, doch herinnert aan eene vroeger door hem vertoonde placenta, die vele maanden was achtergebleven en eindelijk tot een kogelvormig ligchaam in zaamgevouwen toestand, zonder een spoor van ontbinding te vertoonen, was uitgedreven.

Door Dr. GOBÉE werden daarna op de in EKKER's dissertatie, volgens SCHRÖDER V. D. KOLK, beschrevene wijze, vervaardigde hersenpraeparaten en een gedeelte van eene long vertoond, afkomstig uit het lijk van een 29jarig fuselier, van een matig sterk gestel, goed gespierd en zonder zigtbare dyscrasie, die den 27sten Sept. ll., na zich reeds eenige dagen onwel te hebben gevoeld, in het hospitaal gebragt werd. Des middags 12 ure kreeg hij een sterken koortsaanval met koude, gevolgd door hitte en zweet. Er bestonden tevens verschijnselen van katarrh van maag en darmkanaal: de pols was altijd meer dan 80 en er werd geene bepaalde intermissie, noch remissie der koortsverschijnselen waargenomen. De huidwarmte was steeds vermeerderd, des nachts zweet, de urine donker van kleur, zonder nubecula, noch bezinksel, spec. gew. van 1.014 en zuur reagerende. De hersenverrigtingen waren ongestoord: zijne antwoorden langzaam, hetgeen aan zijne geringe intellectuële vorming en aan zijne individualiteit als Friesche boerenjongen werd toegeschreven. Hij klaagde niet over hoofdpijn, de kleur van het aangezigt was meer bleek dan rood. De behandeling bestond van den 27sten Sept. tot 1 Oct. in het toedienen van decort. hordei met oxymel, klysmata en sinapismi. De diëet karnemelk zonder brood. Den 1sten Oct. (dus 5 dagen na zijne komst in het hospitaal) werd hij bij de ochtendvisite op den rug liggende gevonden, met halfgeslotene oogen, de lippen sterk zamengetrokken, de kleur der wangen hooger dan gewoonlijk. Op vragen antwoordde hij niet, opende slechts van tijd tot tijd de oogen, wanneer men hem sterk aansprak, de pupillen waren matig zamengetrokken. Opmerkelijk was de sterke reflexiewerking aan de gelaatspieren. Bij elke nog zoo zachte aanraking van lippen, wangen, voorhoofd en slaapstreek, trokken zich de onderliggende spieren zeer schielijk en sterk zamen en vooral bij de aanraking der lippen sloot hij den mond zoo sterk, dat er geen lepel tusschen te brengen was. De overige ligchaamsdeelen waren voor prikkels niet zoo gevoelig. Gedurende den nacht was hij het bed uitgeloopen en had hij eene onwillekeurige urinelozing. De ademhaling was zeer versneld (44) en abdominaal, de percussie wees alleen aan de achter- en onderzijde links eenige dofheid in vergelijking van de tegenovergestelde zijde aan, in den omvang eener handpalm: in den omtrek der doffe plaats was er eenige tympanitische toon en de inademing was op die plaats sterk bronchiaal; van tijd tot tijd eenige hoest met slijmreutelen, hartslag niet krachtig, versneld (128), pols week, doch matig ontwikkeld, de huidwarmte vermeerderd, sterk zweet. De diagnose was *arachnitis* met lobulaire pneumonie aan de onderkwab der linkerlong. Er werden 8 bloedige koppen in den nek, bloedzuigers achter de ooren gezet, klysmata van acet. vini. sinapismi en inwendig alle uren 1 gr. calomel gegeven. Die behandeling had geene andere uitwerking dan eene vermindering der sterke reflexiewerking der gelaatspieren: het bewustzijn keerde niet terug, de sopor hield aan, urine en drekstoffen liepen onwillekeurig af. In den nacht van den 2den op den 3den Oct. bezweek de lijder onder verschijnselen van paralysis pulmonum. Bij de lijkopening vond men het cranium matig dik, de Pacchionische ligchamen sterk ontwikkeld, de hersenen zeer groot en uitpuilende, de grootere en kleinere aderlijke vaten aan hunne oppervlakte sterk gevuld, de arachnoïdea eenigzins troebel, doch zonder exsudaat, de pia m. zeer donkergekleurd, niet in grootere gedeelten van de hersenen af te trekken. Het gewigt van de hersenen bedroeg ℥ 51 ʒj gr. 36. De sinus bevatteden weinig dun vloeibaar, kerskleurig bloed met kleine, weeke coagula. In het oog vallend was overal de donkere kleur, zoowel der witte als der grijze zelfstandigheid der hersenen: in de witte kwamen op de doorsnede buitengewoon vele roode bloedpunten te voorschijn, overigens was zij zeer droog en vast. De herenholten ledig, de veneuse vaten derzelve sterk opgevuld, de plex. chor. normaal. De kleine hersenen waren eveneens zeer donker gekleurd. Nergens trof men eenig spoor van bloedextravasaat aan, doch overal slechts de kenmerken van sterke hyperaemie. De med. obl. en 4de hersenholte boden niets bijzonders aan. De longen waren zaamgevallen, bleek, emphyseem aan de randen en hypostase aan de achterkwabben. De onderrand der linkerlong bevatte ter plaatse waar men eene afwijking in percussietoon en ademhalingsgeluid had waargenomen, eene harde, waarschijnlijk obsolete tuberkelmassa, met lidteekenweefsel aan haren rand. De milt in den dwarsen diameter vergroot, met ligt scheurbare kapsel en in eene dunne brei veranderde pulpa van donkere kleur en zonder witte ligchaampjes.

Het viel moeijelijk te beslissen of in de door Spr. vertoonde mikroskopische hersenpraeparaten de bloedvulling der vaten sterker was dan in den normalen toestand het geval is. Op dezelfde wijze vervaardigde praeparaten van Dr. GILDEMEESTER, die tegelijker tijd vertoond werden, boden eene nog veel sterker vaatinjectie aan, zelfs hier en daar met capillaire vaatverscheurin-

gen, vooral die van het corpus striatum. Deze waren echter afkomstig van eenen lijder met scoliosis, die met sterke veneuze hyperaemie der hersenen gestorven was, zoodat zij moeijelijk konden dienen om den physiologischen norm der vaatvulling aan te geven. Deze praeparaten reeds voor ½ jaar vervaardigd, waren uitmuntend bewaard gebleven.

Naar aanleiding van de mededeeling van Dr. GOBÉE werden eenige discussiën gehouden over de moeijelijkheden in de diagnose van hersenziekten in het algemeen en over de mogelijkheid, dat een abnormaal verloop van typhus-proces of van f. intermittens aan het beschreven geval zou ten gronde gelegen hebben.

Dr. GOBÉE liet daarna nog een witachtig gekleurd, onregelmatig bijna als een osteophyt gevormd, vertakt, broos ligchaam zien dat door eene vrouw, die reeds langen tijd aan gestoorde spijsverteering geleden en verschijnselen van enterostenose vertoond had, door braking was ontlast. Een nader onderzoek van dit ligchaam, welks aard bij den eersten oogopslag niet gemakkelijk te bepalen valt, zal in het werk gesteld worden, terwijl Dr. DUSSEAU hetzelfde zal doen, ten opzigte van een kogelvormig, week ligchaam, dat door een 1½ jarig kind, dat aan diarrhee en prolapsus ani leed, met de faeces ontlast was.

INGEZONDEN STUKKEN.

HAEMORRHAGIE BIJ SPASMUS UTERI.

Vreemd is het, dat wij medici dezelfde waarneming der Natuur tot grondslag onzer redenering leggen, en toch soms tot geheel verschillende resultaten komen. Kleine wijzigingen in onze ondervinding ontstaan ligt uit gelijk verschil der voorwerpen onzer beschouwing, maar moeijelijk te rijmen valt een algemeen besluit, b. v. omtrent de acte der baring, juist tegenovergesteld aan dat eens anderen waarnemers omtrent ditzelfde onderwerp. Deze gedachte kwam in mij op, toen ik in het opstel van Prof. A. E. SIMON THOMAS in No. 42 van het *Ned. Weekbl. voor Geneesk.* las: „bij bestaande kramp van den uterus is eene gevaarlijke haemorrhagie haast niet denkbaar." — Wanneer mijne praxis mij tot een geheel ander besluit brengt, dan behoef ik daarom niet te denken, dat de vrouwen te Leyden en te Rotterdam anders baren dan hier in het Sticht; maar dit verschil kan ontstaan, door dat een zeker soort gevallen den eenen meer voorkomen, dus bovenal indruk maken, terwijl de ander weder anders geïnfluenceerd wordt. Daar nu bij de oneindige verscheidenheid in de Natuur slechts weinigen zich op eenigzins volledige ondervinding kunnen beroemen, zoo kan het zijne nuttigheid hebben, onderling onze ervaring te vergelijken. De Heer SIMON THOMAS veroorloove mij dus ZEd. op dit punt eenigzins tegen te spreken. Hij zie daarin geen pogen, om de waarde van zijn opstel te verminderen, integendeel neme hij mijnen dank voor de juiste waarneming, nuttige herinnering en goede voorschriften in zijn werk vervat.

Gevaarlijke haemorrhagie, zegt de Hoogleeraar, is bij bestaande kramp haast niet denkbaar; alzoo à priori de mogelijkheid ontkend. Maar waarin ligt die onmogelijkheid? Waarschijnlijk daarin, dat kramp de vaten tegelijk met het geheele weefsel zamendrukt, en dus sluit voor den uitgang van het bloed. Gaarne geven wij toe, dat deze toesnoering hevig kan zijn, zoodat de in den uterus aanwezige hand met meer kracht kan gedrukt worden, dan door de hand eens sterken mans; maar indien wij deze kramp onze nadere beschouwing wijden, dan zien wij in hare werking wel den vorm, maar niet het wezen anders, als in de natuurlijke uitdrijvende zamentrekking van den uterus. Deze verkeert in erethischen toestand. De ledige plaats trekt zich zeer spoedig te zamen, en juist door hare ledigheid zeer volkomen; de bodem daarentegen, met de geheele placenta bekleed, doet dit niet zoo geredelijk en welligt alleen aan den omtrek, waardoor de rand der placenta kan losgaan. Op deze wijze ontstaat bloedvloeijing, en wanneer men bedenkt, dat wel niet ligt eenige kramp zoo aanhoudend zal zijn, dat niet in hare remissie vocht doorgelaten wordt, dan is het duidelijk, dat deze vloeijing zich ook naar buiten kan vertoonen. — Verder bedenke men, dat niet altijd de placenta juist aan den bodem zit. Wie gevoelt niet, dat bij min of meer zijdelingsche aanhechting, eene gedeeltelijke loslating der placenta niet alleen mogelijk, maar ook waarschijnlijk wordt, en daardoor bij eenige remissie van kramp de voorwaarde van haemorrhagie aanwezig is, die te heviger zal zijn, naar mate een grooter gedeelte der placenta is afgescheiden.

Vergis ik mij niet, dan is hiermede volledig aangetoond, dat kramp des uterus niet noodzakelijk bloedvloeijing uitsluit. Er blijft nog over uit mijne ondervinding te bewijzen, dat deze beide verschijnselen te gelijk zich voordoen. Ik gevoel hier eenigzins een moeijelijk terrein te betreden, daar dit eene zaak van geloof wordt, als uit haren aard geschied zonder getuigen, hoogstens door de vroedvrouw als zoodanig gestaafd. Doch ik waag het zoo veel op het goed vertrouwen des Hoogl. te anticipeeren, van mij niet van onwaarheid te behoeven te verontschuldigen; te meer daar beide verschijnselen geene voorwerpen der verbeelding, maar in hun bestaan tast- en zigtbaar zijn. Doch ter zake. In de eerste jaren mijner praktijk gebeurde het meermalen, dat ik door de vroedvrouw ter assistentie geroepen werd, en hoezeer spoedig daar zijnde, de kraamvrouw in het vijfde tijdperk der baring, door vloeijing geheel uitgeput vond. Natuurlijk was dan mijne eerste zorg te onderzoeken, hoe het met de geboorte der placenta stond. Ik vond dan in de gevallen, die ik hier bedoel, de moedermond ruim geopend en den uterus naauw om de placenta zamengetrokken, den geheelen uterus buiten de constrictie en de geheele vagina vol met stukken geronnen bloed, ook in het bed veel bloed en de lijderes doodsbleek, brakende en met flaauwe stem klagende over duizeligheid en oorsuizing. Gewoonlijk vermeerderde de zamentrekking van den uterus zich nog door het invoeren der hand, en was het alzoo

onmogelijk dezelve dadelijk tot aan de placenta door te voeren; maar, bij zoo veel mogelijk stil houden der hand, gewende de uterus aan dezen prikkel en duurde het niet lang, of twee vingers, daarna meerdere en eindelijk de geheele hand kon ingebragt worden, die dan wel soms met groote moeite, maar toch volkomen de reeds gedeeltelijk los zijnde placenta verder kon afpellen en weg nemen.

Deze toestand, hoezeer steeds gelukkig eindigende, was toch altijd hoogst zorgelijk en deed mij op iets anders zinnen. Na eenige jaren praktijk bleek het mij, dat sommige vrouwen boven anderen hiertoe gedisponeerd zijn, en dat bij haar elke baring denzelfden toestand terugbragt. Zij waren alle zeer schielijk barende en na de geboorte van het kind waren kramp en vloeijing zeer schielijk daar. Ik besloot daarom deze ziekte te voorkomen, indien het mogelijk ware. De vroedvrouw verwittigde mij telkens van het begin der baring, en ik getroostte mij die mede te gaan afwachten. Onmiddelijk na de geboorte des kinds, breng ik mijne hand in de baarmoeder en neem, zonder het beletsel uit den zamengetrokken uterus te ondervinden, zeer gemakkelijk de placenta weg. Op dezen tijd is de operatie bijna niet pijnlijk, zelfs niet het lospellen der natuurlijk nog vastzittende placenta, hetzij dat de moeder nog onder den invloed der laatste weeën voor dit gevoel als onvatbaar is, hetzij dat de niet zamengetrokken baarmoeder de werkende hand minder aanraakt. Het verder beloop is dan zeer natuurlijk: de zamentrekking geregeld en het bloedverlies normaal. Wanneer ik tweemaal bij dezelfde vrouw deze kramp had waargenomen, heb ik haar niet meer daaraan gewaagd, maar steeds het geluk gehad, door spoedige hulp het gevaarlijke van den toestand voor te komen. Deze mijne methode vermeld ik alleen om aan te toonen, hoezeer ik doordrongen was van het gevaar dezes toestands en het alzoo geene geringe vloeijing was, die deze kramp vergezelde.

Het zij mij vergund hier een geneesmiddel van placenta retenta in herinnering te brengen: de inspuiting namelijk van koud water in de vena umbilicalis, het eerst aangewend door den Italiaan MOJON. Deze vermelding ligt, ik erken het, buiten mijn onderwerp; maar ik voel mij aan den uitvinder zoo zeer verpligt, dat ik niet kan nalaten met een enkel woord van deze methode te gewagen.

Ik heb mij bij dezelve steeds van koud water bediend, en wel in groote hoeveelheid b. v. die in drie groote lavementspuiten bevat. Deze inspuiting heeft mij onder de meest verschillende omstandigheden dienst gedaan. Een tragen uterus prikkelt zij door de koude. Bij kramp werkt het water antispasmodisch; en vergrooting der placenta maakt dat zij te eerder aan de zamentrekkingen van den uterus onderworpen wordt. De te sterke aanhechting wordt door de inspuiting en dus vergrooting der placenta vaten tegengewerkt en waar de operatie op zichzelve niet voldoende is tot ontwikkeling der geboorte, maakt zij het vinden en losmaken der placenta met de hand toch altijd veel gemakkelijker. Jammer dat zij wegens verstopping en verscheuring der vaten niet altijd uitvoerbaar is; maar volmondig geef ik de veel afdoende getuigenis, dat zij al of niet gelukkende, nooit geschaad heeft, waar ik dezelve aanwendde.

Zeyst, 25 Oct. 1853. Dr. SNELLEN.

BERIGTEN.

†ROTTERDAM. — Omtrent het berigt in het vorige nommer over het aannemen van de gratis-verpleging in het ziekenhuis (dat niet van den gewonen correspondent afkomstig was), dient opgemerkt te worden, dat enkele argumenten daarbij vermeld subjectieve meeningen zijn der voorstanders van dien maatregel, zoo als dat het aantal zieken *hoogst* gering is geweest, zijnde gemiddeld, even als of zelfs eenigzins hooger dan in het oude gasthuis 100; dat het aantal zieken varieerde tusschen 60 en 100, zijnde deze cijfers in het laatste jaar geweest 90 en 150, terwijl het lage getal van 60 slechts in den zomer van 1852 is bereikt, zoodat het aantal beambten (40) dat der zieken nimmer heeft overtroffen.

Deze opmerkingen doen overigens niets te kort aan de waarde van den verderen inhoud van genoemd berigt; de bewuste maatregel vindt algemeen de meeste sympathie, doch zal intusschen waarschijnlijk niet zulk eene aanzienlijke verhooging van het cijfer verpleegden veroorzaken, als men daarvan schijnt te verwachten, daar het vorige reglement nimmer in zijne volle gestrengheid is kunnen ten uitvoer gebragt worden. Het waren dan ook niet zoozeer de arme Rotterdammers, welke onder het reglement te lijden hadden, als wel de beambten, die dit moesten handhaven, doch wier gestrengheid meestal zwichte voor hunne humaniteit, ten gevolge waarvan zij zich gedurig onaangenaamheden op den hals haalden.

Wij kunnen bij deze berigten thans nog het volgende voegen. In de raadsvergaderingen van 21 October zijn goedgekeurd het door de commissie van administratie aangeboden budjet voor 1854, ten bedrage van ƒ87,000 en de voordragten tot noodzakelijke veranderingen in het ziekenhuis, welke eene som van ongeveer ƒ12,000 zullen vereischen (het plaatsen van eene tweede stoomketel, het veranderen der privaten, en het inrigten van eene nieuwe lijkenkamer, ontleedzaal en locaal voor zwavelbaden, op een van het hoofdgebouw afgezonderd terrein).

Voorts is er besloten tot het bouwen eener nieuwe infirmerie, in plaats der hoogst gebrekkige oude: hiertoe is eene som van ƒ22,000 beschikbaar gesteld. — Eindelijk zijn er langdurige discussiën gevoerd over een voorstel, om de tegenwoordige tractementen der stadsdoctoren van ƒ300 op ƒ500 te brengen, waaromtrent echter geen besluit is genomen, doch de decisie is uitgesteld, totdat eene beraamde algemeene reorganisatie van het Armbestuur zal worden tot stand gebragt. Er openbaarde zich daarbij verschil van meening omtrent de wijze, waarop de post van stadsdoctor moet be-

schouwd worden; terwijl sommige leden van den raad dien aanmerkten als eene eerebetrekking, welke nimmer juist naar waarde kan bezoldigd worden, doch waarbij eene zekere som als tegemoetkoming wordt aangeboden, zagen andere leden geen verschil tusschen deze en andere stedelijke posten, welke, om goede waarborgen voor eene behoorlijke vervulling aan te bieden, behoorlijk moeten gesalarieerd worden.

AMSTERDAM. — De *Cholera* vermindert buitenlands in al de vroeger vermelde plaatsen. Te Berlijn kwamen van in laatste dagen nog 10 tot 3 gevallen voor.

Te Stokholm (dat in 1850 91,544 inwoners telde), waren tot 19 October 4475 choleralijders aangegeven, waarvan 1657 hersteld en 2685 overleden waren.

In Engeland is de epidemie nergens hevig; te New-castle kwamen de laatste dagen nog 1 à 2 sterfgevallen voor, het totaal tot 24 October is hier 1530. In London werden van de vorige week 83 sterfgevallen opgegeven, dus iets meer dan van de voorafgaande week.

Uit Frankrijk wordt van eenige zeeplaatsen het heerschen der Cholera als gerucht vermeld.

— Het aantal Cholera-lijders hier ter stede is deze week weder iets kleiner dan dat van de vorige week geweest, de dagelijksche officiële opgave aan de Centrale Cholera-Commissie was de volgende:

Van 22—28 Oct. 6, 14 (2 dag.), 6, 5, 8, 3 gev.

Aan den Burgerlijken Stand zijn dagelijks als aan cholera overleden opgegeven:

Van 22—28 Oct. 3, 5 (2 dag.), 5, 3, 0, 4 pers.

Het totaal der aangetasten bedraagt dus 613, dat der overledenen 424.

— Te Schiedam zijn van 17—20 Oct. 3 choleralijders aangegeven en 3 overleden, van 20—23 Oct geene aangetasten noch overledenen, totaal 201 aangetasten en 144 overleden.

Eenige enkele gevallen zijn in de provincie Drenthe voorgekomen.

Te Utrecht gaat de epidemie langzaam voort.

— De eerste Off. v. Gez. 2de kl. bij de landmagt RITTER is op zijn verzoek wegens langdurigen diensttijd op pensioen gesteld.

— De Off. van gez. 1ste kl. Dr. C. GOBÉE, te Amsterdam, is bevorderd tot 1ste Off. van Gez. 2de kl.

— Naar wij vernemen is Dr. W. BERLIN benoemd tot prosector anatomes aan de Utrechtsche Hoogeschool als opvolger van wijlen den Heer SCHUBART.

— De Heel- en Vroedmeester H. SOETERIK te Utrecht heeft de praktijk neêrgelegd.

— Den 22sten Oct. is te Groningen tot art. obst. Doctor. gepromoveerd Dr. J. C. HEMSING; den 24sten Oct. te Utrecht Dr. A. D. BENEMAN.

†ROTTERDAM. — Sedert het vorige berigt zijn hier bij de plaatselijke geneeskundige commissie 22 nieuwe choleragevallen en 6 overledenen aangegeven, en wel dagelijks:

Van 21—27 Oct.	2, 3, 3, 3,	3, 2 en 6	gev.
— — —	2, 2, 1, 0,	2, 1 en 2	herst.
- — —	0, 1, 2, 0,	0, 3 en 0	overl.

Het totaal der aangetasten bedraagt dus volgens deze aangiften 1282. (In de vorige opgaven van het totaal is eene fout)

Aan het bureau van den Burgerlijken Stand zijn aangegeven als aan Cholera overleden van 22—28 October 4, 4 (2 dagen), 0, 1, 1, 5; totaal 15, uitmakende met de vroeger aangegevenen 919.

In het Ziekenhuis zijn opgenomen van 22—28 October 5, overleden 5 lijders.

DORDRECHT. — De Provinciale Commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt in Zuid-Holland, ressort Dordrecht, heeft in hare zitting; gehouden den 26 en 27 October 1853, geëxamineerd en bevorderd: S. DEN BOER, tot stedelijk Vroedmeester; R. KORTEWEG, tot landelijk Vroedmeester en J. DROOGLEVER tot stedelijk Apotheker.

(Wij ontvingen bovenstaand berigt met beleefde kennisgeving, dat aan het Weekblad voortaan namens de Provinciale Geneeskundige Commissie te Dordrecht, geregeld kennis zal worden gegeven, welke candidaten door haar zijn geëxamineerd en toegelaten.) (Red.)

†DELFT. 28 Oct. — Het cijfer der in deze week door de Cholera aangetasten is niet veel minder dan dat der vorige week (81 aanget. en 47 †), namelijk.

Van 20—26 Oct. zijn 64 (dag. 7, 19, 12, 7, 8, 6, 5) gev. en
» » » » 42 (dag. 2, 8, 8, 9, 6, 4, 5) overl.
aangegeven; zijnde dus een totaal van 258 aangetasten en 154 overledenen.

†TILBURG. 25 Oct. — Slechts drie gevallen van Cholera zijn hier tot heden voorgekomen. De eerste persoon 14 October een man, die uit Amsterdam was gekomen, is hersteld, een tweede, zijn buurman, welke is bezweken, en daar naast eene vrouw, die nog onder behandeling, doch herstellende is.

†S'GRAVENHAGE — Van 15—21 Oct. zijn hier nog 9 gevallen van cholera voorgekomen, 6 overledenen en 3 herstelden, van 21—28 October hier 5 ziektegevallen waarvan 3 in den dood, 1 in herstelling is overgegaan en één nog in behandeling is. Aan den Burgerlijken Stand zijn sedert 20 Oct. slechts 4 sterfgevallen aan cholera voorgekomen; in het cholera-hospitaal is sedert 23 dezes geen lijder aanwezig.

— Volgens de rapporten van 19 en 26 October der prov.-geneesk. commissie residerende alhier, zijn uit haar ressort (behalve de hoofdplaats) den 19 Oct. haar 109 choleragevallen en 62 sterfgevallen opgegeven en den 26 October 119 gevallen en 80 overl.

Hieronder behoort (behalve Delft):

Leyden met een tot. v.	58	aanget.,	14	herst.	en 37	ovl.	
Gouda	»	153	»	57	»	76	»
Hazerswoude	»	142	»	85	»	55	»
Alkemade	»	19	»	2	»	15	»
Schoonhoven	»	47	»	19	»	27	»
Woerden	»	5	»	—	»	4	»

BIBLIOGRAPHIE.

Guma Machado: De l'influence du lait de la nourrice sur son nourrisson, relativement à ses maladies et à son caractère. ½ feuill. Paris, 1853, Imp. de Claye.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 5 NOVEMBER 1853. 45.

TWEE EPIDEMIËN IN NEDERLAND.

EENE HISTORISCHE-PATHOLOGISCHE STUDIE.

(*Vervolg van blz.* 466).

In het begin der XIIIde eeuw vereenigde een vorst eener mongolische horde, aan het Altaï gebergte zetelende, alle nomaden, die ten zuiden van het meer Baikal rondzwierven onder zijne heerschappij. Den titel van keizer en den naam van DSCHINGISKHAN aannemende, onderwierp hij ook de Tataren en het noordelijkste gedeelte van China, keerde zich nu naar het westen, onderwierp Perzië en de Turken, verwoestte een gedeelte van Rusland, streed tegen de Bulgaren aan de Wolga en stierf, nadat hij ook het westelijk gedeelte van China in bezit had gekregen. Zijne opvolgers stichtten rijken in de Kaptschak en Kasan. Polen, Hongarije en zelfs Silezië werd door de Mongolen verwoest, die eindelijk geheel China aan zich onderwierpen en Thibet, benevens een groot gedeelte van het aan gene zijde der Ganges liggende Indië. Gedurende de XIVde eeuw werd het mongoolsche rijk in China bevestigd en werd ook oostelijk Europa bijna onophoudelijk door hunne strooptogten onveilig gemaakt. In het jaar 1344 brak de pest allerhevigst onder het leger der Mongolen of Tataren uit, die de stad Caffa, thans Feodosia, in de Krimm belegerden. Zij deelde zich ook weldra, — door dat de Tataren de lijken van aan de pest overledenen in de stad wierpen, — aan de belegerden mede, en schijnt daar twee of drie jaren meer sporadisch voorgekomen te zijn, totdat zij in 1347 door Genuesche schepen van de Krimm zich eerst in Constantinopel, en dan in Italië en zoo verder over gansch Europa uitbreidde. De Genuezen hadden in Caffa sedert het midden der XIIIde eeuw eene kolonie en dreven van daar een belangrijken handel. De Mongolen voor Caffa hadden de pest uit de Kaptschak, een mongoolsch rijk bij de Kaspische zee tusschen de Jaïk en Wolga, gehaald [1]). Zij vond in Europa, — waar het Oostersch keizerrijk met moeite zich staande hield, waar in Italië de ergste anarchie heerschte en een demagoog de zetel van den paus innam, waar in Duitschland de edelen den strijd van twee vorsten om een keizers kroon zich ten nutte maakten om het volk nog meer dan vroeger te onderdrukken, waar Frankrijk pas ademhaalde van de verwoestingen door de Engelschen aangerigt, — een gunstigen bodem.

Die pest is tot onzen tijd onder den naam van Zwarten dood bekend gebleven. Wel verhalen ons de kronyken, dat die epidemie in 1333 in China was ontstaan; maar wanneer men nagaat hoe men naauwelijks sedert eenige jaren weet, hoe die ziekte onder den naam van Mah-murree of de pest van Gurhwal, nog in onzen tijd eene endemische ziekte is in de streken van Engelsch Indië aan de voet der Himalaya-keten (zie dit Weekblad, 1853, No. 27 en 32), en van tijd tot tijd als epidemie in Hindostan optreedt; wanneer men bedenkt, dat in 1344 het mongoolsche rijk zich over gansch China en een groot gedeelte en wel vooral het noordelijkste van Indië zich uitstrekte; — dan zal het ontstaan en de voortgang der pandemie niet meer zóo duister zijn als tot dusver het geval was, en mag men wel met eenige zekerheid aannemen, dat ook hier weder Indië de bakermat eener pandemie was, die Europa zoo verschrikkelijk teisterde [2]). Aardbevingen, or-

[1]) Cf. HENSCHEL im HAESER'S *Archif, II.* 1, en het dáar medegedeelde H. S. van GABRIËL DE MUSSIS.

[2]) Ik heb in navolging van HIRSCH in n°. 32 van dezen jaargang van ons Weekblad, naar ik meen, overtuigend aangetoond, dat de pest in Gurhwal niets anders is dan de Zwarte dood. Ik moet dan ook hen, die

kanen, wolkbreuken, overstroomingen en hongersnood en daarenboven nog in het zuiden groote zwermen van sprinkhanen waren de voorloopers dezer verschrikkelijke ziekte. Nog tot onzen tijd zijn de beschrijvingen dezer pandemië door geneeskundigen, als GUY DE CHAULIAC, RAIMUNDUS à VINARIO en DIONYSIUS SECUNDUS COLLE bewaard gebleven [1]). Onder de leeken munt als goed geschiedkundig beschrijver de notaris GABRIËL DE MUSSIS [2]) uit. Het zoude mij voor deze gelegenheid al te veel doen afwijken, wanneer ik hier de onbeschrijfelijke ellende dier tijden wilde schilderen, die door PETRARCA, — wiens geliefde LAURA aan die pest te Avignon was overleden, — en door BOCCACIO in allerheerlijkste taal en kwalijk te evenaren meesterschap is teruggegeven [3]). De ziekte zelve trad in drie onderscheidene vormen op. De eerste doodde den zieken reeds in één uur of in één dag, door apoplexie der longen of hersenen, of ook wel door eene paralysis cerebri. In den tweeden vorm verloren de zieken weldra alle gevoel en hun spraakvermogen, en lagen tot aan hunnen dood, op den tweeden of derden dag der ziekte, soporeus neder; die nog herstelden, behielden eene verlamming der tong. In den derden vorm, de meest voorkomende, lokaliseerde zich de ziekte in de longen; veroorzaakte daar eene met hevige pijnen gepaard gaande ontsteking, die weldra in gangreen overging; de ademhaling was uiterst moeijelijk; stinkende, bloederige sputa werden in groote menigte geloosd, of in andere gevallen hoestten de lijders veel zonder op te geven; de tong en de fauces waren steeds droog, rood en dikwijls zwart gekleurd; er was haematurie en bloederige alvus. De stank van het zweet, der alvus, der sputa en van den adem was onuitstaanbaar. De urine was dan eens zwart en troebel, dan weder dik en roodachtig, nu en dan met eenig sediment, dan weder even als die van gezonden. De pols was frequent, dan weder niet te voelen, als het ware onder de handen wegkruipend. Aan de boven- en benedenarmen, soms aan de onderkaak, kwamen grootere en kleine abscessen en zwarte blazen. Groote bubonen vormden zich in de liezen of bij de ellebogen en aan de onderkaak, wier tijdige openlegging dikwijls genezing aanbragt. COLLE spreekt ook nog van ulcera over het gansche ligchaam, corrosies van neus en lippen, gangreen aan de voeten. De lijken worden door eenigen als geheel zwart beschreven, waarom men, vooral in Noorwegen en Denemarken, deze pest den naam van zwarten dood gaf [1]). Men verhaalt, dat alléen in Europa 25 millioen menschen aan deze pest stierven, die van 1347—1382 bij tusschenpoozen heerschte. Lijkopeningen zijn natuurlijk niet medegedeeld. De secties van WEBB in O. Indiën, hebben trouwens ook niet veel eigenaardigs geleverd (Zie boven blz. 340).

Ook Nederland bleef niet verschoond, ofschoon de partijschappen hier te lande, zoo als die der Hoekschen en Kabeljaauwschen in Holland, de Bronkhorsten en van Heeckeren's in Gelderland en de Schieringers en

---

omtrent deze ziekte iets meer willen weten, daarheen wijzen, en meende de voorafgegane geschiedkundige bijzonderheden, te moeten releveren, om den gang der pandemie aan te toonen.

[1]) Zie GUIDONIS DE CAULIACO, *Chirurgia, Tract. II. c.* 5. en de hollandsche vertaling van P. NIEUSTADT: *Amst.* 1646, blz. 102. RAIMUNDUS (ik lees nergens CHALIN, zoo als HAESER hem noemt) à VINARIO: *De peste libri III, opera* JACOBI DALECHAMPII *in lucem aediti.* Lugduni 1553, vooral blz. 33 sqq. DIONYSIUS SECUNDUS COLLE: *De pestilentia* 1348 in HAESER'S *histor. patholog. Unters.* Thl. II. *Anhang.*

[2]) HAESER'S *Archiv. l. c.*

[3]) Eene schildering dier tijden door PETRARCA in zijne *Epist. de reb. famil. Lib. VIII,* n°. 7, mag ik niet terughouden. .... „Quando unquam tale aliquid visum, aut fando auditum: quibus hoc unquam annalibus lectum est, vacuas domos, derelictas urbes, squalida rura, arva cadaveribus angusta, horrendam vastamque toto orbe solitudinem? Consule historicos; silent. Interroga physicos; obstupescunt. Quaere a philosophis; humeros contrahant, frontem rugant, et, digito labiis impresso silentium jubent. Credes ista posteritas? Cum ipsi, qui vidimus, vix credamus, somnia credituri, nisi experrecti, apertis haec oculis cerneremus, et, lustrata urbe, funeribus suis plena domum reversi, exoptatis pignoribus vacuam illam reperientes sciremus utique vera esse, quae gemimus. O felicem populum pronepotum, qui has miserias non agnovit et fortassis testimonium nostrum inter fabulas numerabit."

[1]) Cf. de aangehaalde geneeskundigen en HAESER: *Historisch Pathol. Unters.* Bd. I. 110. SPRENGEL'S *Beyträge* I. S. 36. HECKER: *Die Schwarze Tod.* VAN GENNEP: *Diss. de morte nigra. LB.* 1846, etc.

Vetkoopers in Friesland en Groningen, de geschiedschrijvers meer belang hebben ingeboezemd en naauwkeuriger zijn beschreven. Onderzoekingen in eenige Archieven hebben tot nog toe niets opgeleverd, mogelijk is men later gelukkiger. Wat ik tot dusver weet komt hierop neder:

Nederland is hoofdzakelijk in 1349 en 1350 door deze ziekte bezocht, doch schijnt zij in Gelderland, Overijssel en elders reeds in 1348 gewoed te hebben. Zelf in 1351 verhaalt PONTANUS (*l. c.* 262): » Nec desiit inter haec saevire pestilentiae contagium, quo plurimi mortalium cum in Gelriae passim ditionibus, tum alibi enecti sunt.” De epidemie zoude derhalve drie jaren voor het eerst, dan zeker met meerder dan weder met minder woede, geheerscht hebben. Het is niet met zekerheid te zeggen, uit welk land zij naar Holland werd gebragt, noch gevoel ik mij bij de verwarde opgaven der kronijkschrijvers in staat, naauwkeurig de wijze van verspreiding in de verschillende provintiën aan te geven. Volgens NYHOFF [1]) duurde de ziekte in Nederland 5 maanden en nam ⅔ der bevolking weg. VOSSIUS verhaalt in zijne annalen (*Lib.* X. p. 329) dat zij in 1349 en 1350 in Holland woedde. Volgens hem schijnt zij in 1349 korter van duur geweest te zijn dan in 1350, toen zij daar veel gevaarlijker was.

Veel wordt er gesproken van voorteekenen en veranderingen in de atmospheer en het leven der aarde. PONTANUS [2]) verhaalt van aardbevingen, zoodat Gulick, eene stad kort bij de grenzen van Gelderland gelegen, geheel verwoest werd, van teekenen aan den hemel, van de zamenkomst (congressus) van Saturnus, Mars en Jupiter, van hevige stormen en watervloeden en eene zware stinkende mist, uit het noorden opkomende, waaruit diertjes zouden ontstaan zijn, die het gezaaide koorn opaten. De vermeerderde BEKA (*l. c.* p. 219) zegt, dat er in 1342 op 2 Januarij eene groote aardbeving was in Holland, » die voerteyckende in corten jaren die nacomenden plagen.” Deze aardbeving zoude in hetzelfde jaar ook te Amsterdam zijn gevoeld, volgens een oude kronyk geschreven door LAMBERTUS OPTIO en berustende op het Amsterdamsche Archief. Ook deze kronykschrijver spreekt van groote plagen, die daarna kwamen. REIGERSBERG noemt echter in zijne *Chronyck van Seelandt* het jaar 1346. Wat nu de provinciën zelve aangaat, verhaalt ons PONTANUS *l. c.*, dat in Gelderland een derde gedeelte der inwoners er aan stierf. Nijmegen vooral werd hevig geteisterd. Overijssel en vooral Zwolle werd letterlijk ontvolkt. De epidemie, die aldaar in 1348 geheerscht heeft, ging met hongersnood gepaard [1]). HENDRIK, hertog van Limburg, eenige zoon van hertog JAN van Braband, stierf aan deze ziekte in November 1348 [2]). In eigenlijk Holland schijnt de ziekte minder geheerscht te hebben, of liever hebben de opkomende twisten tusschen MARGARETHA van Beijeren en haren zoon WILLEM meer de aandacht der kronykschrijvers tot zich getrokken. Wel spreekt de Divisie kronyk zeer kort over haar en schijnt het uit de bovenstaande gezegden van LAMBERTUS OPTIO en BEKA, vrij zeker te zijn dat de plaag zich ook in Holland en Utrecht heeft vertoond, maar alles is in zóo korte bewoordingen gezegd en zóo onbepaald, dat ik niets bepaalds er uit mag opmaken. Ook JAN à LEIDIS en VOSSIUS zijn zeer kort. Ook omtrent Zeeland kan men zich alléen tot gissingen bepalen. De kronyk van Vlaanderen, door ongenoemden uitgegeven, zegt in Dl. II. blz, 13, dat de pest van Sluis naar Brugge was overgebragt. Volgens eene schriftelijke mededeeling, vindt men in de rekening van JAN SIMONSSEN VAN BISANTEN, rentmeester in Bewester Schelde, dat hij op 31 October 1349 een bode naar den Haag had gezonden, om opene brieven van den hertog te verkrijgen, ten einde alle lieden te vangen, die met den » venine omgaen.” Zekerder is men omtrent het heerschen der ziekte in Vlaanderen en Brabant, ofschoon ik ook niet ontkennen wil, dat het zeker voorkomen der geesselaren, — waarover straks nader, — in Utrecht en Zeeland wel voor het heerschen der ziekte aldaar schijnt te pleiten. De zwarte dood of zwarte pest, zoo als men ze daar noemde, sleepte in Bra-

[1]) *Gedenkwaardigheden*, Dl. II, XXXV.

[2]) *Historia Gelriae*, p. 258, 259, 262.

[1]) BURMANNUS: *Rerum Transisalarum historia apud* DUMBAR. *Analecta etc. T. II*, p. 117.

[2]) PONTANUS: l. c. 262.

brant en Vlaanderen de helft der menschen weg. De pestbuilen worden gezegd zoo venynig te zijn geweest, dat zij tot der dooden beenderen verteerden. Deze verschrikkelijke plaag werd gevolgd of vergezeld van eene andere, nl. van eenen bloedvloed uit neus, mond en ooren, die alsmede een onnoemelijk aantal slagtoffers wegnam [1]). Van de sterfte te Doornik heeft de zeventigjarige abt van een klooster, GILLIS LI MUISIS, een kronykje nagelaten, waaruit blijkt, dat na St. Jan de ziekte daar ter stede begonnen was; men bragt dagelijks naar de verschillende kerken vijf tot vijftien lijken, zelfs naar éene wel twintig tot dertig. De geestelijken en doodgravers lieten dag en nacht de klokken der kerken luiden, om hunne winsten te vermeerderen. Onder al dit allarm beefde de gansche wereld voor zichzelven en niemand dacht er aan het kwaad te stuiten. Dit allarm werd echter door eene publicatie van den gouverneur der stad verboden, waarbij tevens aan een ieder bevolen werd, op straffe van verbanning, zich van zijne bijzit (conubine) te ontdoen of haar wettig te trouwen, en o. a. ook het rouwdragen, het maken van groote verteringen bij maaltijden, het spelen met dobbelsteenen of het maken daarvan strengelijk werd verboden. Er stierven te Doornik alléen 25000 menschen. De rijke en meest voorname inwoners, vooral zij die wijn dronken, ontkwamen grootendeels. De ziekte vertoonde zich het eerst in kleine, naauwe straatjes, voordat zij de ruime en luchtige plekken der stad aantastte. In éen enkel huisgezin waren wel tot 10 menschen gestorven. Ook de honden, ratten en muizen stierven. Eindelijk was niemand, noch arme, noch rijke meer zeker. De besmettelijkheid was zeer sterk. Vele geestelijken stierven na het vervullen hunner ambtspligten [2]). Ook in Luik bleef slechts de twintigste mensch over.

Meer nog dan eenige provincie schijnt Friesland geleden te hebben. De ziekte nam daar, volgens OCCO SCARLENSIS, (*l. c.* p. 38b) een begin in 1349 en duurde tot in 1350, volgens WORPER THABORITA (*l. c.* p. 190) alléen in 1350. De eerste verzekert, dat de menschen op straat gaande dood nedervielen, de laatste berigt ons: »tanta fuit per Frisiam pestilentia, quantam numquam prior aetas experta fuit.” WINSEMIUS in zijne *Chroniick van Friesland* (bl. 201) is eenigzins breedvoeriger. Hij verhaalt: »Die saeken (de hevige twisten der Schieringers en Vetkoopers) dus staende ende sich van daghe tot daghe in vele plaetsen ergerende, isser noch een plaghe der gescheurde Provincie overghekomen door Goddelijke bestuyringe ende voorsichtigheydt, dewelcke wel siende, die herten der menschen door nydichheydt, twist ende tweedracht van malcanderen afkeerigh te zijn, ende door geen bequamer middel dan door straffe ende ellendichheydt tot bekeeringe ende verbeteringe gebracht te kunnen worden, heeft den godtloosen ende onder malcanderen strydighe natie der Vriesen met alsulcken swaren pestilencie besocht, dat na 't schryven van sommigen, die levenden niet sterck genoeg waren om den dooden te begraven. ' Andere schrijven van duysent menschen in Vrieslandt en de naest leggende plaetsen naauwlycks thien overgebleven te zyn, die welcke met het vergif bevanghen zynde, staende nedervielen ende haestelicken verstorven. In het clooster Clarecamp zyn alleene 183 personen ende in 't clooster Foswert 207 door door die pest weghgenomen. In Mariengaerd en Lidlom zyn ook die gheestelycke seer vermindert, alsoo dat gantsch Vrieslant een eensaemheydt ende de plaetsen van inwoonderen beroovet scheenen te wesen.” Ook eene oude Friesche kronyk, die WINSEMIUS aanhaalt, bevestigt een en ander ten vollen. In het groote en zeer bevolkte klooster te Aduard, in de provincie Groningen [1]) stierf de abt, de prior, 44 monniken, 120 leekenbroeders en 29 studenten en 19 zusters op landhoeven en uythoven wonende. »Het getal der andere menschen, die in 't zelfde jaar en op dezelfde wijze aan hun einde quamen, is om hunne groote meenigte niet

---

[1]) *Bibliothèque des Antiquités Belges*, geciteerd bij MERTENS en TORFS, *l. c. Dl. II*, bl. 188.

[2]) Cf. DE GERLACHE, in: *nouveaux mémoires de l'Académie de Bruxelles. Tome X.* — J. J. DE SMET, in *Belgisch Museum, IV.* blz. 181 volgg.

[1]) *Oudheden en gestichten van Groningen*, blz. 240.

te beschrijven." In Oost-Vriesland [1]) stierven in één dorp 7000 parochianen. De ziekte had daar een zeer snel verloop [2]).

Bij dit alles voegde zich nog eene nieuwe epidemie, eene zoogenaamde psychische, die de vermeerderde BEKA [3]) aldus verhaalt: » In dien tiden gesciede een sonderlinge wonder, want daer quam een volc, dat niemant en conste die waerheyt vernemen wie si waren, of in wat lande, dat sy 't eerst begonsten ende sonder oirlof des Paus ende der heyliger kercken. Dese lieden nayden crucen op haer hoeden ende cleder, namen bedevaert ane, die duerde XXXIII daghe. Dese ginghen mit crucen ende mit vanen ende songen lofsanc Gode ende onser vrouwen, ende elkes daghes ontcleden si haer twee warf, sonder haeren hoet, caproen hielden si aen ende haer broec ende beneden scorten si een linnen cleet om hem, dat was lanc van den navel ter aerden toe ende daer boven bleven sie al naect, ende sloegen hem met gheselen, so dat si seer bloeden ende songen dan: nu slaet u seer, door Christus eer, door God, so laet die sonden meer. Ende als si hem ghegheselt hadden, so ginghen si voort in een ander kercke ende ginghen hem gheselen ende nergent sliepen si den enen nacht, daer si den anderen geslapen hadden. Ende veel lieden die dat saghen worden beroert mit grooten berouwen van hare sonden ende namen die bedevaert mede aen, leken, clercken, papen, monicken ende ooc sommighe Bisscoppen. Maer die Priesters en gheselden hem niet openbaerliken. Hierop gescieden vele dogheden, want dese gheselbroeders maecten veel soenen van dootslagen of van striden ende van menighen swaren veten, die te voren niemant besoenen mochte. Dese gheselbroeders sloegen die Joden doot, waer dat si se vonden, die niet Kersten wesen wouden, ende meenden dair Gode lieve mede te doen, dat nochtans in onser wet verboden is. Ende want daer veel erroers in gesciede, so verboet die Paus dat men dat niet meer en doen soude." Te Zwolle werden, door hun toedoen, in 1348 al de Joden verbrand [1]), eveneens later eene menigte hunner in andere plaatsen, zoo als men zeide: » prorsus amore Dei"! Men beschuldigde ze de bronnen en het water vergiftigd te hebben, even als men zulks in 1321 in Aquitaniën de Leprozen gedaan had, die men ook toen ter tijde en om denzelfden reden verbrandde [2]) en later de doodgravers (MÖHSEN, *l. c.*). Een oud hollandsch kronykje [3]) spreekt ook over de geesselaren, PONTANUS [4]) verhaalt onder anderen het volgende, waaruit genoegzaam kan blijken hoe de banden der maatschappij toen overal waren verbroken: » Coepit" zegt hij, » se illis jungere ex omni ordine et aetate magna hominum colluvies et in his extorres, fugitivi, seditiosi, decoctores, adulteri et scortatores et qui aere alieno pressi, foro cesserant, nec rejiciebantur foeminei sexus adulterae et scorta aliisque flagitiis infames. Sacerdotes et Evangeliam ac rem divinam ipsumque corpus Domini minus reverebantur. Praecipue suae fidebant insaniae. Asserebant enim, inter alia, si quis seipsum incesseret, ac eam flagellationem per dies XXXIII continuasset, omni crimine esse purgatum, omnemque illi culpam ac poenam remissam."

(*Wordt vervolgd.*)

[1]) E. BENINGA: *Historie van Oost-Friesland* in *Matthaei Anal, IV*, 144.
[2]) UBBO EMMIUS: *Rerum frisicar. Historia*, *L. XIV*, p. 203.
[3]) *l. c.* bl. 240, 299.

[1]) v. HATTUM, *Gesch. van Zwolle*. D. I. bl. 164.
[2]) GUILIELMUS DE NANGIS, *Chron. ad annum* 1321.
[3]) MATTHAEI, *Anal.* T. II. *l. c.*
[4]) *Histor. Gelriae.*

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

VRIJDOM VAN TERING BIJ DE WOLARBEIDERS IN SCHOTLAND. — Prof SIMPSON deelt in het *Monthly Journal* van Oct. 1853 eenige onderzoekingen en beschouwingen mede, die leiden moeten tot het uitwendig gebruik van olij ter voorkoming van phthisis en scrophulosis. Met het plan, om, wanneer het stuk geheel het licht zal zien, dit volledig aan onze lezers te doen kennen, vangen wij alvast aan met de uiteenzetting van het feit, waarvan SIMPSON bij zijne beschouwingen uitging en waarop deze hoofdzakelijk steunen. Dit is namelijk het,

zoo al niet volkomen, toch betrekkelijk gevrijwaard zijn der wolwerkers voor phthisis en scrophula.

Bij toeval maakte een zijner collega's, Dr. MACDOUGALL, hem opmerkzaam op den voortreffelijken gezondheidstoestand en het flinke uiterlijk van de werklui in de wolfabrieken te Galashiels. Bepaaldelijk zouden die werklui vrij zijn van tering en klierziekte, hetgeen zijzelve toeschrijven aan het ruimschoots in aanraking komen met olij, welks gebruik bij vele gedeelten van het bewerken der wol te pas komt. De vraag, die onmiddelijk bij hem opkwam, was of ditzelfde relatief gevrijwaard zijn voor tering en klierziekten ook op andere plaatsen in Schotland in de wolfabrieken wordt waargenomen. Hij vervoegde zich om inlichtingen bij artsen in die plaatsen, wier uitspraken, eenstemmig als zij zijn, des te meer gewigt hebben, wijl zij afkomstig zijn van mannen, die meerendeels jaren lang hebben kunnen waarnemen, en daarbij, onafhankelijk van elkander, tot hetzelfde resultaat gekomen zijn. De hem toegezonden berigten deelt hij in extenso mede; zij zijn van artsen, die of zelve de werklieden aan de wolfabrieken behandelen, of als inspectors gelegenheid hadden den toestand der werklieden te leeren kennen en met die uit andere fabrieken te vergelijken. Zoo b.v. doet Dr. DYCE het hemelsbreed verschil in uiterlijk van de vrouwen, die in de wol werken, vergeleken met die, welke in de katoenfabrieken werkzaam zijn, uitkomen, en haalt de getuigenis aan van Dr. CADENHEAD in de volgende bewoordingen: De meisjes van katoenfabrieken zijn over het algemeen, hoewel zij gezond heeten, bleek en flets; zij zien er tropisch uit, even alsof zij in een heet klimaat geleefd hadden; daarentegen zijn de wolmeisjes vet en blozend. Het had hem vaak verbaasd, wanneer hij meisjes uit de katoenfabrieken geraden had liever in de wolfabrieken te gaan werken, ze weinige weken daarna terug zag, nu niet meer bleek en pappig, maar gezond en frisch. Hij voegt er bij: die waarneming is niet nieuw, daar wijlen Sir DAVID BARRY, naar aanleiding van zijn inspectiereis voor de *Factory Bill* (wet op den fabriekarbeid), hetzelfde verschil in het uiterlijk der vrouwen heeft opgemerkt en ernstig er over schijnt gedacht te hebben, in gevallen van zwakke gezondheid der arbeidsters haar van werkplaats te doen verwisselen. Dr. THOMSON te Tillicoultry had ook in een opstel in de *Medical Gazette* voor 1840, onder den titel van »de invloed der wolbewerking op de gezondheid," het sprekend nut van den arbeid in de wolfabrieken doen kennen. De thans door SIMPSON ingewonnen berigten van artsen te Alloa, te Hawick, te Bridge of Allan, te Inverness, te Peterculter, te Glasgow, te Kilmarnock, te Selkirk, te Innerleithen enz., bevestigen het gezegde. Alle roemen den gezondheidstoestand dier arbeiders, onverschillig leeftijd en kunne; het weinig voorkomen van ziekten onder die arbeiders en vooral onder de kinderen is algemeen bekend en voor de laatste tot een spreekwoord geworden. Zij vermelden daarbij nog hoe ettelijke arbeiders bleek en uitgemergeld (die vroeger in katoenfabrieken waren bezig geweest) in de fabriek kwamen, in den loop van weinige maanden flink en sterk werden, hoe klierzieke kinderen er gezond werden; sommige berigten luiden, dat tering daar een onbekende ziekte is, dat in den loop van jaren daaraan niemand gestorven is; andere gewagen van de hooge zeldzaamheid er van. Onderscheidene eigenaars van wolfabrieken beschreven in even sterke en sprekende bewoordingen aan Dr. SIMPSON den gezonden aard van dat werk en bepaaldelijk het gevrijwaard zijn voor tering en klierziekte. Meermalen deelen zij in details gevallen mede, waar scrophuleuse kinderen met goed gevolg door hunne vrienden bij hen in de wolfabriek gezonden werden, om daar een tijd te werken, met het bepaalde doel, om hen door de invloeden, waaraan zij daar blootgesteld zijn, en onder die bezigheid hunne gezondheid te doen herwinnen. Het getuigenis van artsen en leeken, van eigenaars en arbeiders, het is in alle opzigten eenstemmig.

Hoewel nu de arbeid in de wolfabrieken in den regel onder de heilzaamste uitwerking op de gezondheid geschiedt, verdient het toch te worden opgemerkt, dat niet alle afdeelingen van het werk even gezond zijn. En juist in de meest gezonde afdeelingen, zegt SIMPSON, is de vrijdom voor tering slechts betrekkelijk en niet volstrekt waar, want gevallen van kliertering komen bij gelegenheid ook onder de meest bevoorregte klasse van arbeiders voor, en wel bepaaldelijk bij hen bij wie de erfelijke aanleg tot de ziekte sterk is uitgedrukt. Zoo leeren de aanteekeningen betreffende den gezondheidstoestand der arbeiders in de fabriek van THOMSON te Alloa, dat, sinds zij vier of vijf jaren geleden, in werking kwam, er slechts een sterfgeval is voorgekomen, en dat wel door tering bij een jongen, in wiens familie die ziekte erfelijk was. Doch, voegt de berigtgever er bij, de broeder van dezen jongen kwam in een zeer zwakken staat in de fabriek, en bleef zoo dikwijls te huis wegens ziekte en was zoo teêr, dat men hem naauwelijks ligt werk kon geven. Hij had een holle hoest, nachtzweet, geen eetlust enz. Na eenigen tijd evenwel begon hij bij te komen, en werd zachtkens aan sterk en stevig genoeg, om in een digt bij gelegen werkplaats zwaarder werk op zich te nemen. Hij is nu vier jaren in de fabriek werkzaam geweest, is thans volkomen gezond en blijft nimmer een dag weg. Drie van zijn broeders zijn aan phthisis gestorven.

Dr. SIMPSON gevoelt, en teregt, behoefte om de gevonden gunstige uitkomst voor de wolfabrieken nog nader met meer naauwkeurige bewijzen te staven. Daartoe wenschte hij op ruimer schaal zich te kunnen beroepen op de cijfers van de tijdelijk wegens ziekte voor het werk ongeschikte arbeiders. Ongelukkig draagt hij slechts kennis van eene dergelijke *Friendly Society* aan de wolspinnerij van Mr. PATON, te Alloa. Hij heeft daarvan een over zes jaren loopend verslag voor zich, waaruit blijkt, dat op gemiddeld 110 arbeiders gedurende die zes jaren slechts 36 ziek waren geweest, dat is dus 6 perc. jaarlijks. Een zeer laag cijfer, wanneer men ziet, dat dit voor de katoenfabrieken van Deanston digt bij Alloa, 20 in die in Lancashire, 27 voor de mannen, 41 voor de vrouwen, in die te Glasgow 40 beloopt,; dat het jaarlijksch ziekencijfer voor de *Friendly Societies*

in het algemeen, volgens FARR, 25 perc. is. Dat de duur van het ziekzijn bij de laatstgenoemde gemiddeld 2—3 weken, in de wolfabriek daarentegen bij 35 gemiddeld een week en eenmaal slechts een maand beliep. Onder die 36 zieken zijn begrepen 9 gevallen van dysenterie, die in 1849 epidemisch was.

Niet gelukkiger slaagde SIMPSON in het verkrijgen van eene voldoende sterftestatistiek. Het gemis voor Schotland van de in Engeland gebruikelijke aangifte van overlijden, staat hieraan hoogst onaangenaam in den weg. Verder zou hij daarvoor moeten kennen het totaal aantal werklieden in de wolfabrieken, en ook dit ontbreekt. Het eenigste wat hier dient, is hij aan Dr. THOMSON nopens Tillicoultry verschuldigd. Deze heeft met grooten ijver over 10 jaren de doodregisters van Tillicoultry nagegaan en gevonden, dat op eene gemiddelde bevolking van 4000 zielen waarvan er 1500 in de wol werken, er in die 10 jaren 961 stierven, dat is dus jaarlijks 1 op de 41: terwijl er van die 961 slechts 82 sterfgevallen onder de wolwerkers voorkwamen. Voor het nabij gelegene vlek Alva, waar van 3000 zielen 1200 in de wol werken, was de sterfte 1 op 46. Van de in 5 jaar aldaar voorgekomen 320 sterfgevallen, zijn er maar 14 onder de wolfabriekarbeiders. Niettegenstaande dergelijke opgaven hunne waarde hebben, ziet men toch bij eenig nadenken ligtelijk in, hoeveel nog dit bewijs in volledigheid te kort schiet. Wij willen thans met SIMPSON nog even nagaan, waarin de betrekkelijke vrijdom voor tering en klierziekte der wolwerkers haren grond heeft.

De goede gezondheid dier arbeiders zou in hun leeftijd gelegen kunnen zijn en is welligt alleen daaruit te verklaren. Dit was eene bedenking, die door meerdere zijner collega's gemaakt, door SIMPSON op de volgende wijs weêrlegd wordt. Hij kon beschikken over eene opgave van den ouderdom des arbeiders in wol van 4 fabrieken te Alloa en Tillicoultry, beloopende te zamen juist 1100 personen.

Van deze waren er onder de 16 jaren		163
van 16 tot aan 20	"	185
" 20 " " 25	"	185
" 25 " " 30	"	130
" 30 " " 40	"	185
" 40 " " 50	"	101
boven de 50	"	54

Zet men hier naast eene opgave der sterfte aan phthisis op verschillenden leeftijd, dan blijkt dat juist in dezelfde verhouding als de kans om daaraan te sterven grooter is, ook het aantal arbeiders over de verschillende leeftijden verdeeld is, dat in den leeftijd dus voor hen veeleer een begunstigende invloed gegeven is, en dat daaruit geenzins hun betrekkelijke vrijdom voor tering verklaard wordt.

Mag zij welligt gezocht worden in den aard van het het werk zelf? Zijn de regelmatige spierinspanning, het hooger loon en derhalve betere voeding ook de oorzaak? De overeenkomstige werkzaamheid in de katoenfabrieken, die geenzins voor tering vrijwaart, weêrspreekt ook deze bedenking. Zoodoende komt SIMPSON tot het besluit, dat daar het groote onderscheid tusschen de wol- en katoenbewerking gelegen is in het ruim gebruik van olij bij het laatste, terwijl het overige, de bezigheid zelf, de werkuren enz. gelijk staan, daarin de reden ligt van dit opmerkelijk verschijnsel. Bij vele afdeelingen van het werk hebben de arbeiders, hoofdzakelijk meisjes en jonge vrouwen, de handen en armen van den ochtend tot den avond besmeerd met olij, en in de meeste vertrekken der fabriek glimt het al van olij. Zoowel volgens de artsen, bij wie S. berigten inwon, als volgens het volksgeloof, zit daarin juist de heilzame invloed van dit werk. Tot ondersteuning daarvan voert S. nog aan, dat dezelfde immuniteit voor tering en klierziekte is opgemerkt bij werklui, die voortdurend met olij en talk omgaan. Doch vooral hecht hij daaraan groot gewigt, dat bij de wol fabrikaadje de vrijdom van ziekte niet even groot is op alle afdeelingen, maar geregeld wordt door den meer of minder vetachtigen aard der werkzaamheid. De uiteenzetting dier werkzaamheden gelooven wij te mogen besparen, en merken alleen het volgende op. Men kan de werkzaamheden verdeelen in die, waarbij olij, en die, waarbij geen olij gebruikt wordt. Die verhouding verschilt in de verschillende fabrieken; naarmate de bewerking der wol verder wordt voortgezet, is het aantal der arbeiders in vet werk geringer. Van de 983 werklui in drie fabrieken te Tillicoultry zijn er 253 met vet werk, 727 met »niet vet" werk bezig. In de fabriek WILTON zijn er 113 werklui in het eerste, 650 in het tweede. In de zeer groote fabrieken kan men dus rekenen, dat $\frac{1}{7}$ maar met vet werk bezig is. In andere echter, waar men niet hooger gaat dan tot het spinnen der wol, mag men rekenen dat allen vet werk hebben. In de eerstgenoemde fabrieken wordt juist het vetste werk voor het gezondste gehouden, en het zijn vooral de *feeders* (zij die de wol met olij drenken?) en *piecers* (die de wol sorteren?), die het meest bevoorregt zijn. De wevers, de pakhuisknechts hebben het minder goed, maar men dient wel in het oog te houden, dat de meeste van deze vooraf korteren of langeren tijd als eigenlijke wolwerkers bezig geweest zijn. De hoeveelheid olij, die tot het bewerken der wol gebruikt wordt, is aanzienlijk. Volgens PATON te Alloa, gebruikt men een pond olij voor 6—8 pond wol. Volgens Dr. MACDOUGALL een pond olij op 5—6 pond wol. Enkele fabrieken gebruiken dan ook van 3000 tot 6000 gallons olij op een jaar.

Meestal gebruikt men olijfolij, naar de stad in Turkije, waaruit men ze trekt, Gallipoli-olij genoemd. Soms bezigt men andere oliën, onder anderen ook traan, doch dit laatste alleen voor grovere wollen stoffen. Om de groote kosten maken enkele fabriekanten ook wel van melk gebruik.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering 24 *October*. — Dr. LEHMANN deelde, als rapport van de commissie voor obstetrie, eenige denk-

beelden over sectio caesarea en twee gevallen uit de verloskundige kliniek alhier mede, waarbij de operatie door Prof. TILANUS verrigt was. Op deze bijdrage zal in het Weekblad nader teruggekomen worden.

Namens de commissie voor epidemiologie deelde Dr. VAN DER VOORT, als overzigt der ziektevormen in de maand September mede, dat de epidemische constitutie gastrisch-catarrhaal was. De meest voorkomende ziekten waren de cholera asiatica en aanverwante ziektevormen, cholerine, diarrhaea, enteralgia en cardialgie; gastricismus en gastrische koortsen waren evenzoo zeer talrijk. De cholera op den 5den September het eerst in deze stad waargenomen, bleef zich in de drie eerste weken tot enkele gevallen bepalen, maar nam in de laatste week van September allengs toe, zoodat op 30 September het officiëel bekende getal choleragevallen het cijfer van 301 bedroeg en aan den Burgerlijken Stand 196 aan cholera overleden waren aangegeven. Ofschoon gering in extensiteit, was de intensiteit niettemin hevig en liepen zeer vele gevallen reeds binnen weinige uren doodelijk af. In vele opzigten met de vroegere epidemie van 1848 en 1849 overeenkomende, onderscheidde deze zich echter van de vorige inzonderheid hierdoor, dat nu meerdere porsonen van hetzelfde gezin of althans meerdere bewoners van hetzelfde huis door de ziekte werden aangetast dan vroeger. Verdere toelichting tot of beschrijving van de ziekte zal eerst na het eindigen der epidemie gegeven kunnen worden. Inflammatoir lijden was in deze maand meer op den achtergrond getreden; slechts enkele gevallen van pneumonie en pleuritis werden aan de commissie medegedeeld. De intermittentes waren zeer toegenomen en meestal met gastrische complicatien verbonden. Op de kraamzaal kwamen 2 gevallen van sporadische febris puerperalis met doodelijken afloop voor, welke uitsluitend in den actus der baring hare verklaring vonden. De algemeene ziektetoestand was ongunstig, de sterfte ten gevolge der heerschende ziekte grooter dan in vorige maanden.

De werkzaamheden der verschillende choleracommissiën werden daarop een onderwerp van discussie. Door eenige leden werd medegedeeld wat in eenige commissiën beraamd was, om haren arbeid, wat verbetering van den algemeenen gezondheidstoestand betreft, van eenig blijvend nut te doen zijn. Met belangstelling werd vernomen, dat het zoogenoemde buurtbezoek (waartoe notabelen en geneeskundigen gecommitteerd zijn) zal dienstbaar gemaakt worden aan het opsporen en aangeven van al die invloeden, die op den gezondheidstoestand nadeelig kunnen inwerken, en dat verslagen omtrent de bevindingen aan de bevoegde autoriteit zullen ingediend worden. Bij deze discussiën bleek verder de noodzakelijkheid aan eenheid in het werken der verschillende commissiën en werd de wensch geuit, dat de epidemische commissie van den Kring in verband met de centrale cholera-commissie een volledig verslag omtrent den loop der epidemie in Amsterdam zoude opmaken.

———

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

Vergadering van 29 October. — Na het lezen van onderscheidene brieven en ingezonden stukken, waaronder eene aanteekening van den Heer G. F. W. BAEHR over een van FOUCAULT uitgedacht werktuig om de wenteling der aarde zigtbaar te maken, alsmede van een verslag door de HH. VAN REES en MATTHES over de in de vor. vergad. door den Heer STAMKART aangeboden verhandeling, die in de werken der akademie zal opgenomen worden, — handelt de Heer SCHLEGEL over de wijze, waarop het verschil in kleed ontstaat, waarin de vogels en de zoogdieren, hetzij volgens het jaargetijde, hetzij volgens hunnen leeftijd zich vertoonen. Na eene korte beschrijving van het verschillend kleed van jonge en van oude vogels, wordt in algemeene trekken het ruijen der vogels behandeld en daarna de kleursverandering der vederen in het bruiloftskleed der vogels nagegaan, welke beschouwing tot de stelling leidt, dat voor en na den tijd der voortplanting, de voeding der volmaakte vederen, gedurende langen of korten tijd zeer onvolledig geschiedt, maar dat zij in den bruiloftstijd wederom op eene veel volmaaktere wijze plaats heeft, zelfs zoo zeer, dat eene herstelling en kleursverandering der oude vederen mogelijk wordt. Dit wordt door medegebragte voorwerpen toegelicht, terwijl een overzigt der meeningen van andere schrijvers over dit onderwerp de verhandeling besluit.

Na het houden dezer voordragt, ontstaat eene korte woordenwisseling tusschen den Spreker en de HH. DONDERS en SCHRÖDER VAN DER KOLK, over de wijze waarop de besprokene kleursverandering geschiedt, hetzij door pigmentvorming, hetzij door het doorschemeren van onderliggende lagen. De Heer SCHLEGEL zegt, dat hij het verschijnsel slechts heeft willen opgeven en het onderzoek naar de oorzaken gaarne aan de histiologen overlaat. De verhandeling wordt daarna in handen gesteld der commissie voor de verslagen en mededeelingen.

De Heer W. VROLIK deelt daarna de resultaten mede van een door hem verrigt ontleedkundig onderzoek van het hoofd van een 9jarigen knaap, hem door den Heer GUGGENBÜHL, directeur van het gesticht op den Abendberg bij Interlaken, toegezonden. Hij beschrijft de hersenen en den schedel en besluit uit de misvorming en gebrekkige ontwikkeling van beiden, welke bij met den normalen toestand vergelijkt en door platen en voorwerpen toelicht, dat de knaap, waaraan het hoofd had toebehoord, geleden heeft aan aangeboren idiotismus, veroorzaakt door oorspronkelijken gebrekkigen toestand der hersenen. Hij zegt hierover eene meer uitvoerige verhandeling zaamgesteld te hebben, die hij met de daarbij behoorende afbeeldingen ter plaatsing in de werken der Akademie aanbiedt.

De Heer SCHRÖDER VAN DER KOLK komt, bij de discussie over deze voordragt, tegen de bewering op, dat de voorstelling van RETZIUS, omtrent den invloed der achterste hersenkwabben op de geestvermogens juist zoude zijn. Hij meent, dat veeleer groote beteekenis aan de voorste kwabben der hersenhalfronden moet wor-

den toegekend. Voorts kwam hem de kruisselingsche verhouding van de gebrekkige ontwikkeling der groote en kleine hersenhemisphaeria belangrijk voor, waarop hem niet gebleken was, dat Spr. zijne aandacht had gevestigd.

De Heer VROLIK verdedigt de beteekenis van de achterkwabben der halfronden van de groote hersenen, door te wijzen op de verkorting die men bij haar opmerkt, zoo men van de hoogere tot de lagere zoogdieren afdaalt, op hare oorspronkelijke kortheid bij de menschelijke vrucht en op hare trapsgewijze verlenging bij verdere ontwikkeling, op hare gebrekkige ontwikkeling bij krankzinnigen enz. Wat de kruisselingsche verhouding in de ontwikkeling der groote en kleine hersenen betreft, zegt hij den Heer VAN DER KOLK dank voor zijne opmerking: hoewel hij er melding van maakte, schoon hij haar welligt de aandacht niet, die zij verdient.

De Heer SCHNEEVOOGT meent voor een deel de misvorming der hersenen in het onderwerpelijk geval te moeten toeschrijven aan aangeborene microcephalie, waarbij zich ontsteking voegde, die waterzucht der hersenbolten ten gevolge had, waarop de Heer VROLIK antwoordt, dat hij zulks niet onmogelijk, maar voor het oogenblik onbewezen acht. Een onderzoek, zoo lang na den dood geschied en bij zoo snel voortgaande ontbinding komt hem weinig geschikt voor ter herkenning van ontsteking in de lijkverschijnselen. Ook de Heer VAN GEUNS meent, dat al ware de gelegenheid tot onderzoek voordeeliger geweest, het, bij al hetgeen hier vooraf ging, moeijelijk tot de herkenning van voorafgegane ontsteking in het lijk zou gevoerd hebben.

De verhandeling wordt daarna in handen gesteld van de HH. VAN DER KOLK en SCHNEEVOOGT, ten einde later omtrent hare plaatsing te adviseren.

BERIGTEN.

AMSTERDAM. — Betreffende den gang der *Cholera* buitenlands kunnen wij sedert het vorige berigt slechts melden, dat zij in de vroeger vermelde plaatsen afgenomen is. Dit geldt van Berlijn, waar tot den 29sten October 1457 gevallen, 373 herstelden en 896 overleden voorgekomen waren, maar niet voor Londen, waar het laatste wekelijksche rapport van Registrar-General, sluitende met 29 Oct., 90 sterfgevallen aan cholera gaf, terwijl het vorige, zoo als gemeld is, 83 sterfgev. opgaf.

— Het aantal Cholera-lijders hier ter stede is deze week 60 geweest; de dagelijksche officiële opgave aan de Centrale Cholera-Commissie was de volgende:

Van 29 Oct. tot 4 Nov. 6, 13 (2 dag.), 13, 12, 5, 11 gev.

Aan den Burgerlijken Stand zijn 33 als aan cholera overleden opgegeven, dagelijks:

Van 29 Oct. tot 4 Nov. 3, 11, (2 dag.), 4, 7, 5, 3 pers.

Het totaal der aanget. is dus 673, dat der overl. 457.

In het cholera hospitaal waren hiervan van 29 Oct. tot 4 Nov. 15 personen opgenomen en 6 overl.

— Te Schiedam zijn van 23—29 Oct. slechts 3 choleragevallen en 1 overledene voorgekomen; totaal 204 aanget. en 145 overl.

Te Dordrecht is de ziekte ook genoegzaam geweken; er zijn van 12 Sept. tot 1 Nov. 134 personen door aangetast en 78 overleden.

Te Utrecht neemt het aantal cholerazieken slechts langzaam toe, ongeveer vijftig gevallen zijn er voorgekomen, waarvan de meeste doodelijk afliepen.

Te Groningen is ook cholera, op 30 October waren er officiëel 5 aangegeven, waarvan 1 overleden.

— Het *Genootschap ter bevordering der koepokinenting* alhier, heeft den 2den November zijn vijftigjarig bestaan gevierd, in eene vergadering van directeuren en leden, waarin de voorzitter, Dr. M. W. LUBER, eene toepasselijke rede hield en waarbij hij den eenig overgebleven oprigter Prof. G. VROLIK aansprak, terwijl de Heer W. H. WARNSINCK eenige dichtregelen ter lof der koepokinenting voordroeg.

†ROTTERDAM. — Van 28 Oct. tot 3 Nov. zijn hier bij de plaatselijke geneeskundige commissie 14 nieuwe choleragevallen en 8 overledenen aangegeven.

Het totaal der aangetasten bedraagt dus 1296.

Aan het bureau van den Burgerlijken Stand zijn aangegeven als aan Cholera overleden van 29 Oct. tot 4 Nov. 12, uitmakende met de vroeger aangegevenen 931.

In het Ziekenhuis zijn opgenomen den 29 October 3 lijders, waarvan 1 overl.; na dien tijd geene.

Het Cholera-bureau is den 1 Nov. opgeheven.

†DELFT. 3 Nov. — Het cijfer der in deze week door de Cholera aangetasten is even groot als dat der vorige week, dat der overledenen kleiner, namelijk:

Van 27 Oct. tot 2 Nov. zijn 64 (dag. 10,7,7,11,13,9,7) gev. en
» » » » » 27 (dag. 3,6,3, 2, 6,5,2) overl.
aangegeven; zijnde dus een totaal van 322 aangetasten en 181 overledenen.

†'S GRAVENHAGE 3 Nov. — Sedert het laatste berigt zijn er drie dagen verloopen, zonder dat hier nieuwe gevallen van cholera voorkwamen, zoodat men zich al begon te vleijen, dat deze stad daarvan weldra voor goed bevrijd zou wezen. Doch op den 1sten dezer werden op verschillende en wel de meest van elkander verwijderde punten der stad op nieuw eenige personen aangetast, en ook de dagen van gisteren en heden hebben weer nieuwe gevallen opgeleverd, namelijk van 1—3 Nov. 9, overl. 4, zoodat er nog vijf onder behandeling zijn.

In het Militair Hospitaal zijn 2 choleralijders van het garnizoen opgenomen, welke nog in behandeling zijn.

— Volgens het rapport van 3 November der provinciale.-geneesk. commissie residerende alhier, zijn uit haar ressort (behalve de hoofdplaats) sedert den 26 Oct. haar 151 nieuwe choleragevallen en 92 sterfgevallen opgegeven; het wekelijksch getal aangetasten is dus nog klimmende (109, 119, 151).

Hieronder behoort (behalve Delft):

Leyden	met een totaal van	95	aanget., en	62	overl.
Gouda	»	156	»	81	»
Hazerswoude	»	144	»	56	»
Alkemade	»	20	»	17	»
Schoonhoven	»	47	»	27	»
Nieuwkoop	»	27	»	15	»

†BATAVIA 6 Sept. 1853. — De hoofdinspecteur der vaccine, waarvan de benoeming vroeger gemeld is, heeft een inspectiereis in de 2de militaire afdeeling op Java gedaan; de inspecteurs der vaccine zijn nog niet aangesteld, men wacht daartoe de beslissing van den minister van kolonien.

Te dezer stede is een vaccinateur aangesteld op ƒ 30 's maands; hij is van het Maleische ras. Op vier verschillende plaatsen van Batavia wordt wekelijks door hem ingeënt; van de gedane inentingen doet hij maandelijks verslag aan den hoofdinspecteur. Het aantal poklijders is hier niet onbelangrijk.

Omtrent de pogingen tot verbetering der koepokstof meldt de Javasche Courant het volgende:

In vroeger jaren is, zoowel door den chef over de geneeskundige dienst, als door de officieren van gezondheid, herhaaldelijk doch vruchteloos beproefd, om de vaccine over te brengen op koeijen, ten einde de stof op Java, die gedurende 40 jaren, onder de bevolking van het eene individu op het andere onafgebroken voortgeplant en zeer verbasterd was, te verbeteren.

Ook de in 1846 uit Nederland, Frankrijk, Pruissen en Britsch Indië met de overlandmail ontvangen koepokstof bleef zonder gevolg, en hoogst gelukkig mogt men zich achten, toen het in 1847 gelukte, van de lympha, door de goede zorg van Dr. EISINGER, Stadsgeneesheer te Batavia, uit Weenen aangebragt, zich eene genuine-koepok in al hare zuiverheid te zien ontwikkelen; zij werd vervolgens op geheel Java, de buitenbezittingen, Japan en Balie overgebragt. Deze was echter door de onverschilligheid van vele vaccinateurs, in 1851 op verscheidene plaatsen weder verbasterd. Dienten gevolge werd aan den hoofdinspecteur der vaccine opgedragen, om de overplanting op koeijen, in verschillende streken van Java, en vooral in het gebergte. te herhalen.

Na vele vergeefsche proeven is er eene geslaagd, en wel te Magettan, residentie Madioen. De hoofdinspecteur heeft zelf den goeden uitslag gezien, en roemt zeer den ijver en de volhardende zorg, daarbij door den vaccinateur SOURO DI KROMO te Magettan aan den dag gelegd.

Volgens berigt van den plaatselijken geneesheer, Dr. C. DE GROOT, te Madioen is de van de koe afkomstige stof met het schoonste gevolg op Javaansche kinderen overgeplant.

Aan den Inlandschen vaccinateur SOURO DI KROMO is door de regering, als een blijk harer tevredenheid over zijnen ijver en goede zorg, eene geldelijke belooning toegekend.

— De chef der geneeskundige dienst, Dr. BOSCH, is sedert eenigen tijd in de binnenlanden tot herstel zijner gezondheid.

— Niet onbelangrijk is het op te merken, dat het gouvernement er steeds op bedacht is, den toestand van ongelukkigen zoo veel mogelijk te verbeteren. Zoo heeft onlangs het hospitaal voor de veroordeelden tot dwangarbeid en het stadsverband alhier de aandacht van het Hooge Bestuur tot zich getrokken, ten gevolge waarvan de last is uitgevaardigd om het personeel van dat gesticht met een Europeesch opziener, twee Europesche ziekenvaders en een kok te vermeerderen, waaruit van zelve eene betere verpleging en zorgvuldiger oppassing voor de lijdenden zullen voortvloeijen. Ook is bepaald, dat aan de lijders zullen worden verstrekt 450 blaauwe kabaaijen en 450 blaauwe sarongs. De uitgaven van dit een en ander zijn geraamd op ƒ 3984,— 's jaars.

NEERLANDSCH INDIE. — De Gouverneur-Generaal heeft volgens de Jav. C. van den 7den September op 27 Augustus het volgende besluit genomen:

Eerstelijk: Dat alle onbevoegde personen eenigen tak der geneeskunde, hoe ook genaamd, uitoefenende onder de Europeanen en daarmede gelijk gestelde personen zullen verbeuren eene boete van ƒ 25 tot ƒ 100 met konfiskatie hunner geneesmiddelen;

dat zij voor de tweede maal achterhaald wordende, het dubbele daarvan zullen betalen;

en dat zij bij de derde overtreding zullen worden gestraft met gevangenis van niet meer dan 8 dagen.

Ten tweede: Dat degenen, die eenen anderen tak van geneeskunst uitoefenen, of op eenige andere wijze de geneeskundige praktijk exerceren, dan waartoe zij volgens den inhoud der wet geregtigd zijn, zullen verbeuren voor de eerste maal ƒ 25, bij de tweede maal ƒ 50; terwijl zij voor de derde maal door intrekking van hunne acte van toelating, voor eenen naar de omstandigheden door den regter te bepalen tijd, van niet korter dan zes weken en niet langer dan een jaar zullen worden gestraft.

— Door den Gouv. Gen. zijn geplaatst: de Off. v. Gez. 2de kl. H. VERSCHOOR, J. J. B. SPOELSTRA, A. H. THEPASS, respectievelijk te Indramaijoe, Amboina en Sumanap; de Off. v. Gez. 3de kl. H. BLOCH en H. A. JAHN te Palembang en Larentoeka; de Apothekers 3de kl. M. J. C. HELLENDOORN, A. E. DE BRIEDER en G. VAN ZALM te Banda, Padang en Batavia.

BIBLIOGRAPHIE.

D. Lubach: Eerste grondbeginselen der natuurkunde van den mensch. Eerste Afl. Gouda, 1853, G. B. van Goor ƒ 0.90.

K. F. Burdach: Menschkunde. Eene handleiding tot de kennis van den mensch. Naar de tweede uitg. vertaald door Dr. *M. Busch Geertsema* en *D. Koorders*. 1e stuk. Tiel, 1853. H. C. A. Campagne. ƒ 2.40.

L. Montanari: Mémoire sur les propriétés physiques chimiques et médicales des eaux thermo-minérales hydrosulfureuses de Fonchange. 4½ feuill. Montpellier, 1853 Imp. de Boehm.

Gazette hebdomadaire de médecine et de chirurgie. No. 1 in 4to de 2 feuill. Paris, 1853. Victor Masson. Prix annuel. fr. 24.00.

Abeille: Des injections jodées dans le traitement des abcès sympathiques des lésions osseuses. 2¾ f. Paris, 1853, chez les principaux libraires.

Bouillaud: Leçons cliniques sur les maladies du coeur et des gros vaisseaux. Recueillies et redigées par le docteur *J. Racle*. Paris, 1853. Impr. de Remquet. 4¾ f

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. | ZATURDAG, 12 NOVEMBER 1853. | 46.

TWEE EPIDEMIËN IN NEDERLAND.

EENE HISTORISCHE-PATHOLOGISCHE STUDIE.

(Vervolg en slot van blz. 477).

De meeste kronijken en ook zij zelfs, die den Zwarten dood niet herdenken, spreken over deze geesselaren, die in meer dan één opzigt eene bijdrage zijn tot de juiste kennis van de beschaving en der ontwikkeling van alle klassen der maatschappij. Het is ook in onzen leeftijd geen ongehoord iets, dat bij epidemiën en duurte van levensmiddelen de lagere klassen zich op eene of andere wijze te buiten gaan, maar zoodanig eene, inderdaad epidemische manie was alléen mogelijk in de XIVde eeuw, toen eene losheid van zeden en eene onwetendheid onder *alle* klassen en rangen der maatschappij heerschte, waarvan men zich nu bijna geen denkbeeld zou kunnen maken. Wat wonder, dat bij zulke menschen de onbeschrijfelijke ellende door zulk eene moorddadige epidemie veroorzaakt, (de geesselaren verschenen *tijdens* het heerschen van den Zwarten dood) eene verschrikkelijke angst deed geboren worden, die door de verregaande onwetendheid en het grofste anthropomorphisme gevoed weldra tot eene volslagen waanzinnigheid moest overslaan. JAN DE KLERK [1]) noemt ze »beseten," en de beschrijving, die GILLIS LI MUISIS [2]) en hij er van leveren, geven daartoe alle regt. Van den 12 Sept. tot 3 Oct. 1349 kwamen er alléen te Doornik uit verschillende plaatsen van Brabant, Vlaanderen en Holland ongeveer 3742 personen, waaronder zelfs ook vrouwen. Zij waren uit Brugge te Doornik, en in Vlaanderen uit Holland gekomen, en in Holland over Utrecht en Gelderland uit Duitschland. LI MUISIS spreekt zeer breedvoerig er over, al te breedvoerig zelfs, en heeft daarbij eene afbeelding van ze gevoegd, die inderdaad vrij eigenaardig is. Belangrijker en vooral eenvoudiger is DE KLERK, vooral volgens een H. S. bij WILLEMS met D gemerkt, waar hij o. a. (vs. 36—44) zegt: dat »sy geeselen hadden doen maken, »Daar scerpe naelden inne staken, Daar sy »hem met sloegen so diep, Datter rode bloed »uytliep. In dietsche hadden sy enen sanc, »Welgemaect ende redelyc lanc, Die op Gode »riep, met ernste groot, Dat hy se hoede »voer die gadoot." Zij vielen toen kruiselings over elkander henen, en zingende zoo lang, totdat zij weder opstonden. Deze beschrijving, hoe belangrijk ook, kan ik hier niet geheel opnemen, mij voorbehoudende later, wanneer onzen ganschen arbeid zal volbragt zijn, deze over te nemen, als een beeld der zeden van die tijden. Geen wonder dat bij zoodanigen staat van zaken de pest zich steeds sterker verspreidde.

Die geesselaren en hunne psychose zijn, even als de latere dansers, eene type der middeleeuwen, toen de geestelijkheid met zoo veel geluk op een volk konde werken, dat, noch lezen noch schrijven kunnende, van kindsbeen af door het bijgeloof zóo zeer in pacht was genomen, dat ook de zotste zaken, door de geestelijkheid verhaald, eenen zeer gereeden ingang vonden, en dat men zelfs geloofde, dat uitwerpselen van vlinders alles beteekenden, en vooral komende booze tijden. De pest was, volgens die geestelijkheid, eene straffe, eene gave Gods, waar de menschen niets tegen vermogten. Zij vermaanden de menschen niet tot stoffelijke middelen hunne toevlugt te nemen of geneesmiddelen te bezigen, maar tot geestelijke middelen, omdat het, volgens het gezegde van DAVID: »beter ware in de handen des Heeren te vallen, dan in de handen der

[1]) *Brabandsche Yeesten.* Ed. WILLEMS, p. 588 sqq.

[2]) AEGIDII LI MUISIS, *Chronica.* In *Corpus Chronicorum Flandriae. Ed.* J. J. DE SMET. *Tom. II,* p. 348 sqq.

menschen." Men schreef herderlijke brieven, gebeden werden voorgeschreven, heiligen benoemd, waaraan men bidden moest om aflaat van de zonden en daardoor hulp voor de pest te verkrijgen. MÖHSEN [1]) verhaalt, dat de aangeprezen physieke hulpmiddelen tegen de pest, als zonde en verzoekingen tegen Godes strafgerigt verworpen en volstrekt verboden werden. Het licht der natuurkundige wetenschappen had ook toen nog de aarde niet beschenen, waar in den stikdonkeren nacht van onwetendheid het onkruid des bijgeloofs wel welig moest tieren.

Nog waren zeker al die rampen niet vergeten, toen op het einde van 1367 na groote overstroomingen en verdrinken van veel lands wederom op nieuw in 1368 de pest uitbrak, die in Gelderland, Brabant en Vlaanderen verschrikkelijke verwoestingen aanrigtte, de dood veroorzaakte van MARIA, echtgenoote van REYNOLD, hertog van Gelderland [2]), te Utrecht a. o. 11,000 menschen deed sterven [3]) en Nederland zeker voorbereidde tot een be zoek der danswoede in 1374. Nadere bijzonderheden van die danswoede in ons land kunnen wij nu niet mededeelen, wij hopen zulks later, tegelijk eene meer uitvoerige schildering van den socialen toestand, van den staat van het onderwijs en der beschaving ter uwer kennis te brengen.

Keeren wij nu naar de bubonenpest terug en verhalen wij ten slotte in 't kort hare geschiedenis in ons land.

Door het uitvinden der boekdrukkunst in de XVde eeuw en door de toenemende beschaving, beginnen hier onze onderzoekingen eenen meer vasten bodem te verkrijgen, en vloeijen ons, vooral in de XVI en XVIIde eeuw eene menigte *geneeskundige* bronnen toe. Holland, op het einde der XVIde en in de XVIIde eeuw, mag gerust de bakermat der wetenschappen genoemd worden, waar geneeskundigen als PETRUS FOREEST, C. GEMMA, JOANNES WIER, DIEMERBROEK, PETER PAAUW, HELMOND, SYLVIUS en VAN BEVERWYK, benevens zoo vele andere de kennis van de ziekten hunner tijden voor het nageslacht bewaard hebben. Het beeld echter, dat zij van deze epidemieën hebben ontworpen, is niet altijd even helder. Het spreekt van zelve, dat ik thans niet iedere epidemie zal of kan beschrijven; bij de toenemende menigte bescheiden is zulks onmogelijk, en zoude tot eene al te groote uitvoerigheid leiden. Het algemeene beeld dier verschillende epidemieën mag ik niet terughouden, of ik zoude een verwijt van oppervlakkigheid verdienen [1]).

In de pest-epidemieën kan men tamelijk duidelijk vier graden der ziekte erkennen. In den eersten en hevigsten graad werden de menschen plotselings midden onder hunne bezigheden, op de straat of in de kerk aangetast, vielen neder en stierven terstond of binnen eenige uren, somtijds onder het uitbreken van carbunculi en bubonen. In den tweeden, minder acuten vorm, kwam eene febris ephemerina op onder verschijnselen, die zelfs de geneesheeren op het dwaalspoor bragten. Plotselings echter zonken de zieken in en stierven dikwijls, zonder dat de ware kenteekenen der pest te voorschijn kwamen. De derde en ligtste vorm werd hoofdzakelijk door carbunculi en bubonen gekenmerkt, die dikwijls zonder eenige koorts verliepen en volstrekt niet doodelijk waren. Het ware beeld der pest vindt men echter in den vierden vorm terug, die men als het normale beeld kan beschouwen. De ziekte begon òf plotselings met koude en daarop volgende hitte, die gedurende het gansche verloop der ziekte voortduurde, òf begon zij onder algemeene verschijnselen hoofdzakelijk met pneumonische, apoplectische aandoeningen, met het vormen van aphthae op de tong gepaard. Met de beginnende hitte begonnen de zieken over eene hevige hoofdpijn, suizen in de ooren, hitte en drukkende pijn in 't pericardium en eenen onleschbaren dorst te klagen. Zij braakten slijm of groote hoeveelheden gal, terwijl zij veelal met den stoelgang dezelfde stoffen loosden, hoestten, over pijn in de borst klaagden, die dikwijls zeer hevig was en zich over de borst tot

[1]) *Geschichte der Wissenschaften in der Mark Brandenburg. Berlin,* 1781. S. 261.

[2]) PONTANUS: *historia Gelriae.* 283.

[3]) Vermeerderde BEKA, bl. 264.

[1]) Cf. HIRSCH: *Historisch pathologische Untersuchungen über die Typhösen Krankheiten mit besonderer Berucksichtigung der Typhen der Neuzeit. In Prager Viertel-Jahrschrift,* 1851, VIII, 4.

over het sleutelbeen uitbreidde, en men nu en dan ook bloedige strepen in de sputa zag. De stem werd heesch en de zieken respireerden, alsof ze een klomp in de keel hadden. De pols was en bleef altijd klein en frequent. Deliria met aanhoudende slapeloosheid of zeer diepen sopor verlieten den zieken niet, wiens gelaat met zijne geïnjiciëerde oogen, erysipelateuze of geel, wit en rood gevlekte kleur zóo veranderd scheen, dat velen hem naauwelijks konden herkennen. Alle eetlust was geweken, men klaagde over bittere smaak in den mond en over pijn in den maagkuil, de tong werd geel of zwart, droog en met scheuren. Diarrhaea was nimmer aanwezig. Dit was het verloop van het eerste stadium, dat 1—3 dagen duurde, waarop onder het uitbreken van een sterk riekend, kleverig zweet en het verschijnen van zwarte, stinkende faeces de bubonen, anthraces en uitslagen voor den dag kwamen. De anthraces kwamen in grooter of kleiner aantal op verschillende plaatsen des ligchaams, dikwijls kwam er maar één, somtijds bleven ze geheel weg, de bubonen zetelden zich in de liezen, zeldzamer in de oksels en nog zeldzamer in de regio parotidea en waren geel, livide of zwart van kleur. Het exantheem was een minder constant verschijnsel, nu en dan waren het petechiën, dan weder vibices en groote, roode, grijze of zwarte vlekken. Bij dit alles voegden zich hevige anginae met anthraces in de keelholte en aphthen, die niet zelden in gangreen overgingen; er kwamen neusbloedingen of ook haematuria en gangreen aan de ledematen bij en de zieke overleed vóor den vierden dag der ziekte. In de gunstige gevallen trad op den derden dag eene diarrhaea in, waarop de deliria ophielden en de ziekte eenen beteren keer nam.

Bij deze pest-epidemiën voegden zich in 't begin der XVIde eeuw en bij 't eindigen der middeleeuwen twee nieuwe, te voren ongekende of minder algemeen voorkomende ziekten: *de febres pestilentes met vlekken* en *het Engelsche zweet*. Deze beide ziekten zullen wij hier niet beschrijven, maar dit voor eene volgende gelegenheid bewaren. De febres pestilentes waren de bewijzen, dat de ware pest-constitutie aan het afnemen was en de menschheid in eene nieuwe phase van zijn physiek leven overging. Terwijl anthraces en bubonen bijna altijd de pest vergezelden, kwamen zij bij uitzondering bij die koortsen, die zich in 't begin, vooral in Holland, dikwijls als intermittentes voordeden, voor, terwijl de petechiën, de purpura in allerlei vormen deze koortsen kenschetsten als een altijd bepaald voorkomend verschijnsel, terwijl ze in de pest meestal ontbraken. Eerst in 1505 en de eerste helft der XVIde eeuw begonnen deze koortsen haren epidemischen loop en werden bijna tegelijkertijd door FRACASTORI [1]) in Italië, door MERCADO [2]) in Spanje en door COYTTAR [3]) in Frankrijk waargenomen. Zelfs kwamen epidemieën van bubonenpest en die febres pestilentes met vlekken tegelijkertijd voor, zoo als te Delft in 1573, eene epidemie door onzen FOREEST zeer goed beschreven.

Dit waren nu in het kort de verschijnselen eener ziekte, waarmede even als gansch Europa ook ons vaderland bijna onophoudelijk gekweld werd, en wel zoo dat men bijv. in Europa in een verloop van 50 jaren, 1452 tot 1506, dertien epidemiën, dus bijna 1 op $3\frac{3}{4}$ aan duidelijk erkenbare bubonenpest zag heerschen. In Holland heerschte de pest of pestaardige volksziekten in de XVde eeuw: in de jaren 1400, 1420, 1437, 1440, 1451, 1469, 1471, 1472, 1480, 1486, 1489, 1493, 1495, dus 13 malen; in de XVIde eeuw heerschten epidemiën hier te lande in verscheidene steden, en somtijds zeer hevig in de jaren 1502, 1505, 1509, 1516, 1518, 1522, 1525, 1532, 1555—58, 1562, 63, 64, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 80, 81, 1599, dus 23 malen; in de XVIIe eeuw in 1601—02, 1617, 1623, 24, 25, 35, 37, 55, 56, 58, 61, 63, 64, 66, dus 15 maal. In de XVIe eeuw kwam dus op $4\frac{8}{23}$ jaar 1 pestjaar, en in de XVIIe eeuw ieder $4\frac{2}{3}$ jaar 1 pestjaar. Ik durf bijna met zekerheid beweren, dat vele dier epidemiën in de XVde en XVIde eeuw niet altijd bepaalde pest met bubones en anthraces

[1]) FRACASTORI: *De Contagione*. In *Opp. omn.* p. 77.

[2]) L. MERCADO: *De febre maligna*. In *Opp. omn. Lib. VII*. 460.

[3]) JOH. COYTTARUS: *De febre purpura epidemiali et contag. Paris*. 1578.

waren, in de XVIIde eeuw echter zijn meest allen ware, algemeen heerschende bubonenpesten [1]). De laatste pestepidemie in Noord-Nederland heerschte in Groningen in 1666, volgens eene publicatie dato 16 Aug. 1666, in Antwerpen zoude zij volgens MERTENS en TORFS nog in 1678 hebben gewoed.

Van alle deze epidemiën, vooral in de twee laatste eeuwen, bestaan vrij uitvoerige en naauwkeurige beschrijvingen, met nu en dan zeer belangrijke meteorologische opgaven. Dat die epidemiën vrij hevig waren, moge het volgende bewijzen. In Amsterdam werden in 1622, volgens WAGENAAR [2]), geteld 104,961 inwoners. In 1607 stierven aldaar 6919 en o. a. alléen in Sept. en Oct. 3501 menschen. In 1624 stierven gedurende het heerschen van bubonenpest 16795, in 1635 8177, in 1636 17193, in 1655 16727, in 1663 9712, in 1664 24148 inwoners. In éene week stierven in dit laatste jaar 1041 personen. Men vergelijke nu daarmede de cholera-sterfte in onzen tijd en bij eene verdubbelde bevolking, en make dan commentaria en heffe nog jammerkreten aan over den physieken achteruitgang van ons geslacht!

Wat de medici tegen de pest deden en aanwenden, kan ik niets beter zeggen, dan alles en niets; wat de staat verrigtte, mogen u de talrijke pestkeuren zeggen, waarvan ik van de jaren 1449—1664 eene geheele complete verzameling uit het Amsterdamsch Archief geput bezit. Ook van Leiden en Groningen heb ik eene volledige collectie, terwijl mij reeds die van Middelburg van 1545 af ten dienste staan. Eene volledige verzameling zal ter vergelijking veel belangrijks opleveren. Uit de keuren van Middelburg en Amsterdam, Leiden en Groningen blijkt, dat men in de XVde eeuw eeuw uit de besmette huizen eene groote stroowisch moest hangen en de personen die van de pest hersteld waren of met pest omgingen, voor en na 6 weken lang met eene witte roede in de hand moesten gaan. Van geneeskundige hulp wordt in de XVde eeuw niet het minste gesproken. Later in de XVIde eeuw werd de behandeling van alle pestziekten te Amsterdam aan één geneeskundige en te Middelburg in 1556 aan twee opgedragen (in 1558 was te Amsterdam Mr. JAN DIRKSZ van Franeker, en te Middelburg Mr. MAURITIUS uitsluitend het aderlaten opgedragen), niemand mogt anders pestzieken behandelen, behalve de Cellebroeders, die ze oppasten of de lijken verzorgden. Te Middelburg moesten de pestmeesters met eene roode roede gaan, en zulk eene roede voor hun huis hebben hangen. Overigens bevatten de keuren reglementen voor het afsluiten der huizen, schoonmaken der goten enz. In de XVIIde eeuw echter is de roede en het bos stroo te Amsterdam verdwenen, en maken zij in 1664 plaats voor een klein houten bordje, waarop eene groote P moest geschilderd wezen. Ook te Groningen en elders kwam dit toen in zwang. Bij eene notificatie van 4 Aug. 1655 zijn te Amsterdam, behalve de vaste doctoren, nog bijzonder 4 doctoren, 4 heelmeesters en 5 apothekers aangenomen, en in de pestkeur van 20 Aug. deszelfden jaars wordt nog alléen van het afsluiten van huizen gewag gemaakt. In 1563 heeft de raad der stad Middelburg bevolen, wegens het heerschen der pest te Londen en Havre de Grâce, dat alle schepen uit die plaatsen komende, 14 dagen op stroom moesten leggen blijven. Van Amsterdam heb ik althans tot dus ver niets zoodanigs gevonden. Wel hebben de burgemeesteren in Sept. 1655 ieder schipper of die naar het buitenland vertrekken wil, bekend gemaakt, dat zij mede moesten nemen eene attestatie, dat zij op geen geïnfecteerde plaatsen hadden verkeerd, of hunne » koopmanschappen in geene besmette pakhuysen ofte plaetsen hebben gelegen, sulcx dat niets gevaerlycx daervan en sy te besorgen," doch eene werkelijke quarantaine sedert 1374 het eerst in Italië ingevoerd, heeft Amsterdam eerst in 1679, toen de pest in Sallé, eene stad van Marokko was uitgebroken, ingesteld, 15 jaren nadat de laatste pest daar ter stede gewoed had, en nimmer is teruggekeerd. Het eerste algemeen Nederlandsche quarantaine-reglement dagteekent van het jaar 1709 [1]), 43 jaren na het heerschen der laatste

[1]) Deze opgaven heb ik getrokken uit mijne eigene aanteekeningen, voor zoo ver mijne bronnen mij ze konden aangeven.

[2]) *Beschrijving van Amsterdam*, I, 51.

[1]) *Groot Plakkaatboek. Dl. V.* p. 1594.

pestepidemie, — alles ten bewijze dat er andere oorzaken dan deze keuren medegewerkt hebben om de bubonenpest uit ons land te verbannen.

Want het product der middeleeuwen was teruggedrongen naar zijn oorspronkelijk vaderland. Bij het eindigen der middeleeuwen en het begin van den nieuwen tijd treedt de menschheid in een nieuw ontwikkelingstijdperk, en waar het leven anders geworden is, moeten ook zijne verschijnselen, waardoor het zich als zoodanig te kennen geeft, een ander worden. De XVIde eeuw had Nederland de syphilis, de plaatsvervangster volgens eenigen der lepra, het Engelsche zweet en de petechiale koortsen, door het eigenaardige van ons land gewijzigd, gebragt, en toen de nieuwe tijd reeds vaster wortel begon te schieten, in de helft der XVIIde eeuw, den tijd van Hollands grootsten bloei, week ook voor goed de bubonenpest uit ons land. Dat hebben echter geen pestkordons of quarantaines verrigt, even zoo min als de menschelijke inrigtingen in staat waren in onzen tijd die febres petechiales of putridae van vroeger in typhus te doen veranderen. Dit alles is geen beeld onzer fantaisie, geen subjectief begrip zoo als enkelen wel meenen, maar het zijn feiten, die een onpartijdig natuurkundig onderzoek als het ware van zelf aan de hand geeft en waardoor wij zien, dat dit eenig en alleen gewrocht werd door de eeuwige wet van vooruitgang der menschelijke psychische ontwikkeling, die zonder een physieken vooruitgang eene onmogelijkheid was. »De pest," zegt HIRSCH, »ging in Europa niet onder, dewijl de bodem, waarop ze vroeger zoo welig tierde, haar door afsluitende maatregelen ontroofd was, of omdat de oorzaken, die haar voortbragten, geheel hadden opgehouden te bestaan, — zij leefde nog wel voort, maar op een nieuwen bodem en onder nieuwe vormen, waarin de trekken der moeder nog duidelijk waren te herkennen. Wel is waar zijn die trekken in den loop der eeuwen grootelijks veranderd, maar de physische ontwikkeling des menschengeslachts is een ander tijdperk ingetreden en de ziekte zelve is onder steeds nieuwe verschijnselen opgestaan. Den geschiedkundigen mogen die overgangen niet ontgaan, het is zijne taak de ontwikkeling uit den eenen vorm in den anderen uit de feiten aan te toonen.

Daarom, M. H.! hoop ik, dat gij met mij overtuigd zult zijn, hoe belangrijk ons onderzoek kan worden. Wat ik u tot dus ver mededeelde, waren slechts eenige flaauwe typen van eenen zeer merkwaardigen tijd, maar ook daartoe konde men slechts komen door eene verzameling van een groot aantal feiten. Geen feit hoe nietig ook en waar ook zijn oorsprong is genomen, mag gering gerekend worden. Zoo was ook langen tijd de wet der winden en stormen iets onbekends. DOVE echter verzamelde, nadat hij zelve eerst een groot natuurkundige was geworden, vele feiten uit allerlei boeken. Colonel REID en anderen volgden zijn voorbeeld en versmaadden het niet, eene massa scheepsjournalen, door eenvoudige schippers geschreven, te raadplegen, en reeds nu dankt menig zeeman het behoud van zijn leven aan hunne nasporingen, en is door de kennis van de wet der stormen, hoe jong en hoe onvolledig misschien ook nog, menig braaf huisvader voor rampen en ongeluk bewaard gebleven. Volgen wij hun voorbeeld, mogelijk gelukt het ook ons uit de feiten, door geschiedschrijvers en anderen medegedeeld, tot middelen te komen, om die stormen onschadelijk te maken, die als epidemieën het menschdom zoo hevig en nog al te veel teisteren. Onze commissie zal steeds voortgaan feiten te verzamelen en uit die geïsoleerde feiten een zamenhangend geheel pogen te maken. Zij zal dit gaarne, met lust, met ijver en met volharding doen, wanneer zij ziet, dat ook anderen het voorbeeld van verschillende afdeelingen onzer Maatschappij volgen, door met daden te toonen, niet dat zij sympathie hebben voor *ons* werk, niet omdat *wij* het zijn, die deze taak hebben op zich genomen, noch minder omdat zij het *aardig* vinden, maar alleen omdat zij met ons overtuigd zijn, dat zulk eene arbeid, die niet nalaten kan veel nut te stichten, alleen mogelijk is door een algemeen maatschappelijk zamenwerken, door eene verbinding van vele krachten, door sympathie voor onze maatschappij, voor onze wetenschap, voor de welvaart van ons Nederland en van zijne bewoners.

Dr. A. H. ISRAËLS.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

WAARNEMING VAN DE UITDRIJVING EENER TAENIA SOLIUM DOOR MIDDEL VAN DE FLORES KOUSSO. — J. H., oud 26 jaren, van een gezond gestel en sterke constitutie, van beroep sjouwerman, gedurende eenige maanden van tijd tot tijd kleine stukjes van eenen lintworm kwijt rakende, vervoegde zich in de maand Augustus l.l. tot mij, met verzoek om hulp tegen dezen parasiet te mogen erlangen. Vroeger was reeds te vergeefs de geneeskracht van den filix mas bij hem beproefd, en daar ik sedert eenigen tijd op eene geschikte gelegenheid wachtte, om de flores kousso, waarvan ik mij eene zekere hoeveelheid uit Rotterdam van den apotheker KLOETE NORTIER had laten bezorgen, aan te wenden, wilde ik er thans gebruik van maken, en liet ze bij eenen apotheker alhier in gereedheid brengen. Ten einde het den patient zoo gemakkelijk mogelijk te maken, liet ik ½ once van de flores kousso tot poeder stampen, waarvan circa 3 drachmen vezels in het mortier achterbleven, en met 5 oncen kokend water gedurende ¾ uurs trekken, terwijl er daarna nog eene hoeveelheid van 1 once water bijgevoegd werd, om er eene drinkbare massa van te maken, die echter wegens de onoplosbaarheid van het poeder in water van eene stroopachtige consistentie geworden was. Vroeger had ik, volgens het voorschrift van den Heer B. HARTOG (*Geneeskundige Courant* van 12 Junij), eene hoeveelheid van 2 medic. oncen kousso met de noodige hoeveelheid water laten infunderen, maar de hoeveelheid van zulk eene mixtuur was zoo groot geworden, dat de lijder daarvan in eene betrekkelijk korte tijdsruimte bijna eene wijnflesch vol moest gebruiken, waarom ik besloot te beproeven in hoeverre ½ once niet zou kunnen doen, terwijl bij eene negative uitkomst al ligt de dosis later vermeerderd zou kunnen worden. Op den avond van den 3 September liet ik den patient ½ once oleum ricini gebruiken, terwijl er volstrekt geene diëet werd voorgeschreven.

Zondag 4 September begon hij des morgens om 6 uur de helft van de drank in te nemen, en na 10 minuten de overige helft, welke hij moeite had om in te slikken, daar de substantie der kousso hem in den mond bleef hangen. De drank was walgelijk en herhaalde malen werd patient misselijk, zonder het geneesmiddel uit te braken. Anderhalf uur nadat hij het ingenomen had, gevoelde hij trekkingen en krampen in den buik, waarop nu copieuse stoelgang volgde, alleen nog donkerbruine sedes, chocolaadkleurig, zonder slijm of stukjes van den worm; ½ uur later eene tweede ontlasting, minder in hoeveelheid, maar van gelijke geaardheid, en om 12 uur, dus 6 uren na het gebruik van de drank, eene meer dunne, slijmerige stof met ontzaggelijk veel stukjes van den worm, en tevens eene geelachtige massa, duidelijk de kousso zelve Nog een paar malen volgde eene dergelijke ontlasting, altijd met trekkende pijnen in het rectum, waarbij gedurig smallere en langere stukjes werden gevonden. De eetlust was geheel weg; de lijder had veel dorst, pijn in de keel, eene drooge tong met een witachtig beslag, en veel rommeling in de ingewanden, maar zijn gestel scheen niet merkbaar aangedaan te wezen; de pols was matig frequent, koorts was er niet. De nacht daarop volgende was onrustig, echter zonder koorts en in den morgenstond volgde er weder, zonder nieuwe toediening van oleum ricini, eene ontlasting, die copieus was, meer slijm bevatte en nog eenige afzonderlijke stukken taenia aantoonde. Om 9 uur ontwaardde hij trekkende krampachtige pijn in den buik, gevolgd door een gevoel van koude over het geheele ligchaam, en plotseling volgde de uitdrijving van den lintworm, die eenige ellen, ongeveer naar gissing 12 à 14, lang was, en waarbij de kop, met het halsgedeelte verbonden, afgescheurd van het ligchaam, maar zeer duidelijk gezien werd. De man had ¾ uurs later behoefte aan voedsel, en nuttigde met graagte eenige groenten; zijn gestel had in geenen deele van de kuur geleden, en weinige uren daarna begaf hij zich weder naar zijne werkzaamheden, zeer tevreden van den lastigen parasiet bevrijd te zijn, en dat, zonder verpligt te wezen eene gestrenge diëet te houden, zoo als bij het gebruik van andere anthelminthica bepaald noodzakelijk is, en waartoe men in den regel die klasse van menschen zoo hoogst moeijelijk kan bewegen.

Zonder juist een voorstander van nieuwere geneesmiddelen te wezen of vroeger aangewende en dikwerf nuttig bevondene te verwerpen, onder welke mij tegen taenia solium én de cortex punic. granatorum én het extractum filicis maris aethereum, in vele gevallen goede diensten bewezen hadden, meende ik toch, uit hoofde van het meerdere voordeel bij de kuur zelve en de geringe onkosten van het middel, deze waarneming niet achterwege te moeten houden, maar mijne kunstbroeders bij voorkomende gevallen, die in de laatste jaren alhier niet tot de zeldzaamheden behooren, op het gebruik van de flores kousso oplettend te maken.

De prijs van het Nederl. once werd door den Heer KLOETE NORTIER berekend tegen 60 cents, zoodat het medic. once op 20 cents te staan komt, en in dit geval slechts ter waarde van 10 cents aan kousso besteed werd.

Amsterdam Oct. 1853. Dr. J. W. v. d. VOORT.

WERKING VAN KOFFIJ. — De denkbeelden over de physiologische werking van de zoo veel gebruikte infusie van gebrande koffij zijn nog zeer verschillende. PAYEN schreef aan koffij voedend vermogen toe en leidde hare waarde van het stikstofgehalte af; dit moge waar zijn van proteineboudende ligchamen, dit geldt echter niet van caffeine, de voornaamste stikstofhoudende bestanddeel van de koffijinfusie (slechts eene geringe hoeveelheid legumine gaat er in over).

BÖCKER was opmerkzaam op de na koffijgebruik geloosde urine, en vond de ureumafscheiding daardoor verminderd. C. G. LEHMANN vond daarentegen daarna eene sterk vermeerderde ureumafscheiding.

Bij dit verschil van gevoelen heeft Dr. J. LEHMANN

eene reeks van naauwkeurige proeven daaromtrent ingesteld, die in het Augustus en Septemberheft van LIEBIG en WÖHLER's Annalen zijn medegedeeld.

Bij twee personen bepaalde hij eerst op de boven (p. 252) beschrevene wijze van LIEBIG de hoeveelheid phosphorzuur, chloorsodium en ureum, welke, bij eene gelijkmatige diëet, zonder het gebruik van koffij, door de urine werd afgescheiden. Hij gaf hen daartoe gedurende 14 dagen des morgens 8 lood wittebrood met boter, des middags 12 lood vleesch als beefsteak (de tweede persoon, aan vleeschdiëet gewoon, kreeg 15 lood vleesch) met 8 lood in water gekookte rijst en even zoo veel brood, des avonds 24 lood brood met boter, en bovendien tot drank 5 tot 6 glazen water en des avonds 2 glazen gewoon bier.

De eerste 8 à 9 dagen werden de stoffen in ongeregelde hoeveelheden afgescheiden; nadat de personen echter aan de diëet gewoon waren, werden de hoeveelheden regelmatig, zoodat alleen het gemiddelde der 5 laatste dagen in rekening gebragt werd. Dit bedroeg voor éen dag in grammes +

bij A. 1444 CC Urine, 4,140 PO^5, 9,363 Na Cl, 27,232 Ur.
bij B. 1635 CC — 4,421 — 9,865 — 31,298 —

Daarop werd door dezelfde personen, gedurende 10 à 11 dagen, dezelfde diëet, maar met gebruik van koffij gevolgd, (in plaats van 4 glazen water kregen zij twee maal een infusie van 1½ lood koffij).

Om dezelfde reden als boven vermeld, werd alleen het gemiddelde der gedurende de 5 laatste dagen afgescheiden urine in rekening gebragt, dit was: +

bij A. 1512 CC Urine, 3,105 PO^5, 6,951 Na Cl, 20,695 Ur.
bij B. 2005 CC — 3,105 — 8,819 — 21,888 —

Hieruit volgt volgens LEHMANN, dat, terwijl de hoeveelheid urine na koffijgebruik grooter wordt, de daarin bevatte, genoemde stoffen zeer in hoeveelheid verminderen, zoodat de hoofdwerking der koffij op het organismus zich kenmerkt door eene *vertraging van de stofwisseling*. [1])

Ter beantwoording der vraag, aan welk chemisch bestanddeel der koffij deze vertraging der stofwisseling moest toegeschreven worden, liet L. aan den persoon A., nadat hij weder gedurende eenige dagen de diëet zonder koffij gevolgd had, gedurende 7 dagen eene oplossing van 4 grein caffeïne gebruiken. Het gemiddelde van de op de vier laatste dagen afgescheiden stoffen was: +

bij A. 1928 CC Urine, 3,768 PO^5, 9,546 Na Cl, 24,088 Ur.

Bij het gebruik van deze 4 grein caffeïne werd overigens niets anders dan eene eenigzins vermeerderde hartwerkzaamheid waargenomen. Toen A. echter den volgenden dag na de proefneming 8 grein caffeïne gebruikt had, werd een meer frequente pols, versterkte hartbeweging, beving, gestadige drang tot urineloozing met afscheiding van kleine hoeveelheden opgemerkt, benevens eene levendige phantasie, later verwarring van denkbeelden, visioenen en eene eigenaardige dronkenschap, waarop vaste slaap.

Bij een ander individu onderzocht L. op dezelfde wijze de urine, waarbij hij vond voor een dag in grammes:

Diëet zonder caffeïne +
1200 CC urine, 7,790 Na Cl, 3,910 PO^5, 25,150 Ur.
Diëet met caffeïne (6 grein)
1310 CC urine, 6,890 Na Cl, 3,705 — 22,230 —

Na 8 dagen rust werd bij denzelfden persoon bij diëet zonder caffeïne gevonden +
1250 CC urine, 6,980 Na Cl, 3,855 PO^5, 25,010 Ur.
bij diëet met caffeïne (6 gr.)
1276 CC urine, 6,790 Na Cl, 3,690 — 20,800 —

Uit al deze onderzoekingen volgt dus, dat caffeïne de stofwisseling niet vermeerdert, maar vertraagt.

Het andere bestanddeel der koffijinfusie, de empyreumatische oliën liet L. ten slotte aan den persoon A. gebruiken, nadat de hoeveelheid der afgescheidde stoffen door den normaaldiëet weder op de vroegere hoogte gekomen was. Hij gaf hem daartoe bij den meer genoemden diëet, in plaats van koffij, gedurende 7 dagen dagelijks 4 glazen water, overgehaald over gebrande koffij, eene hoeveelheid, waarin ongeveer de empyreumatische olie van 4 lood koffij bevat was.

Het gemiddelde der vier laatste dagen was: +
bij A. 1789 CC urine, 3,479 PO^5, 10,307 Na Cl, 20,271 Ur.

De empyreumatische olie deed dus het phosphorzuur en het ureum nog sterker verminderen dan de caffeïne; zij oefende op de hersenwerkzaamheid minder invloed op de phantasie, dan wel op het verstand uit.

LEHMANN besluit uit zijne proeven 1°. dat het gebruik van koffijinfusie twee hoofdwerkingen op het organismus uitoefent, namelijk het wekt het zenuw- en vaatstelsel op, terwijl het de stofverwisseling aanmerkelijk vertraagt.

2°. Dat de eerstgenoemde werking, het doen herleven van het door arbeid vermoeid denkvermogen, door het verstand eene grootere veerkracht te geven en tot nadenken te leiden en het te voorschijn brengen van een algemeen gevoel van welbehagen en helderheid, slechts door de eenigzins tegenstrijdige werking van de empyreumatische olie en de caffeïne veroorzaakt worden.

3°. Dat de vertraging der stofwisseling hoofdzakelijk van de empyreumatische olie af te leiden is, welke slechts door grootere hoeveelheden caffeïne veroorzaakt wordt.

4°. Dat vermeerderde hartwerkzaamheid, beven, drang tot urineloozing, hoofdpijn, de eigenaardige dronken toestand de werkingen van de caffeïne zijn.

5°. Dat door de empyreumatische olie eene vermeerderde functie der zweetklieren, der nieren, der darmbeweging, verhoogde werking van het verstand (bij grootere giften ongeregelde loop der gedachten, congestiën, onrust en slapeloosheid) veroorzaakt wordt.

In het algemeen komen de resultaten dezer proefnemingen met die van BÖCKER (Beiträge zur Heilkunde I, 1849) overeen.

---

[1]) De redacteur LIEBIG merkte hierbij op, dat, zoo het bovenstaande waar is, bij eene gelijke voeding na koffijgebruik, het ligchaamsgewigt vermeerderen moet, of het individu behoeft bij koffij minder vaste spijzen dan zonder die.

CONIINE BIJ TYPHUS EN F. INTERMITTENS. — Proefnemingen in de kliniek van HASSE te Heidelberg met coniine bij lijders aan typhus en f. intermittens genomen, hebben de gunstige uitwerking niet gehad, die men, volgens de aanbeveling van dit middel door WERTHEIM, die het als een specificum bij genoemde ziekten aanprijst, zou verwacht hebben. REULING en SALZER deelen in de *D. Klinik* mede, dat, ten einde vooraf de physiologische werking der coniine te leeren kennen, zij bij een konijn 2 droppels in het oog lieten vallen, en daarna zeer spoedig onzekerheid in de bewegingen der ledematen, daarna volkomene verlamming en eindelijk algemeene klonische krampen zagen ontstaan. Na 10 minuten ontstond een diepe sopor, gedurende welken geene vermindering van het getal polsslagen en der ademhalingsbewegingen werd waargenomen, en na een kwartier volgde de dood. Bij de terstond daarop verrigte sectie vertoonden zich geene waarneembare veranderingen in de zenuwcentra, noch in de andere organen. Bij honden, waar 4—8 droppels in het oog gebragt werden, kwamen dezelfde verschijnselen voor behalve, dat deze dieren, nadat de sopor 2 uren geduurd had, weder herstelden. Uit deze proefnemingen maken genoemde schrijvers op, dat de physiologische werking der coniine in eene depressie der zenuwcentra, die zich het eerst in de med. spinalis openbaarde, bestaat.

Bij 12 typhuslijders werd de coniine in alle tijdperken der ziekte aangewend, en wel zonder gevolg, daar zij geene vermindering der koortsverschijnselen, geene mindere polsfrequentie bewerkte. Bij alle lijders werd het coniine 3—4 dagen lang gegeven, en wel in alcoholische oplossing, omdat daardoor de ontleding beter voorgekomen wordt (℞ Coniin. pur. gr. $\frac{1}{12}$—$\frac{1}{4}$, Spir. Vin. rectific. scr. ij, Aq. destill. Unc. vj. M. D. S. a. u. 1 l.). Schr. gelooven, dat men te spoedig tot de werkzaamheid der coniine besloten heeft uit gevallen, die slechts catarrhi intestinales met hevige febrile verschijnselen waren, en uit zichzelf spoedig in beterschap overgaan. Ook merken zij op, dat bij typhuslijders, die in het begin der ziekte eene zorgvuldige verpleging ontbeerd hebben, na hunne opname in de gasthuizen, spoedig vermindering der koortsverschijnselen wordt waargenomen.

Onder 14 lijders aan tusschenpoozende koorts bleef slechts in één geval van quotidiana na het gebruik van $\frac{1}{4}$ gr. coniine de aanval weg, doch keerde na 42 dagen terug, in de overige keerde de koorts met dezelfde hevigheid als vroeger weder. Ook in verscheidene andere febrile ziekten kon men door de coniine geene vermindering der polsslagen voortbrengen, die later door digitalis verkregen werd.

De eenige therapeutische werking, die Schr. aan de coniine toekennen, is de calmerende; bij tuberculose en chronische bronchiaalcatarrhus nam de hoest onder haar gebruik af, evenzoo bij ophthalmie de lichtschuwheid, bij neuralgie de pijnen. Doch ook in dit opzigt moet de coniine voor de opiumpraeparaten wijken, daar hare werking, wegens de gemakkelijke ontleedbaarheid zeer onstandvastig is.

VERSLAGEN.

AFDEELING LEYDEN DER MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING DER GENEESKUNST.

Vergaderingen van 17 *Sept. en* 15 *Oct.* — De huishoudelijke werkzaamheden leverden niets op wat voor vermelding in dit blad geschikt voorkomt. Aan de plaatsgevondene mededeelingen uit de praktijk der leden ontleenen wij slechts enkele punten. Zoo bleek het, dat het eerste geval van Cholera Asiatica ter dezer stede was voorgekomen bij een persoon, die, uit Moordrecht, alwaar die ziekte heerschte, hier aankomende, had goed gevonden te gaan logeeren in een slecht huis, aldaar in denzelfden nacht werd aangetast en stierf. Kort hierna werd (den 16 Sept.) een inwoner dezer stad, een 6jarig kind, dat evenwel met den reeds genoemden persoon niet in aanraking was geweest, aangetast, en breidde de ziekte zich verder uit. Prof. S. THOMAS nam een choleragéval waar bij eene hoogzwangere. Er werd sectio caesarea verrigt, doch het kind bleek reeds eenige dagen dood te zijn geweest, zonder evenwel verschijnselen op te leveren, waardoor men dat sterven insgelijks aan cholera zou hebben kunnen toeschrijven. — Andere ziekten kwamen in deze beide maanden in betrekkelijk gering aantal voor. Onder dezen behoort een geval, dat Dr. DOZY voorkwam, namelijk de spontane ontlasting van eene taenia solium bij een 2jarig kind, dat geene bijzondere ziekteverschijnselen had opgeleverd. — Prof. S. THOMAS toonde de nieuwe hysterophoor van ZWANCK.

De nieuwe instructie voor het toezigt op de publieke vrouwen, (zie: Weekbl., pag. 449), maakte een onderwerp uit van uitvoerige discussiën. Men betreurde het, dat die regeling niet op zoodanigen voet werd ingerigt, als het hooge belang van de zaak der prostitutie wel eischte.

Onder de pathol. anatomische mededeelingen en besproken praeparaten kwamen voor, bij monde van Dr. BOGAERT: de hersenen van een *epilepticus*, die verdronken was. Behalve algemeene hyperaemie en matige sclerosis van den schedel, leverde deze sectie alleen negative resultaten. Dr. TERLAAG toonde een *carcinoma ventriculi* van eene 80jarige vrouw, die gedurende het leven geene daarop wijzende ziekteverschijnselen had getoond; voorts een *ulcus oesophagi* met vernaauwing, van eene andere oude vrouw. Op de aangedane plaats was de muscularis verdikt; boven de zweer bestond verwijding en vernaauwing daaronder. Dr. BAERT vertoonde 1°. een hart met zeer sterke *vernaauwing van het ostium atrio-ventriculare sinistrum* en verkalking der valvulae. Het behoorde tot een 50jarigen vleeschhouwer, die voor 12 jaar aan rheumatismus geleden had en aan hydrops pericardii stierf; 2°. een specimen van aanmerkelijke *dilatatio cordis dextri* en *insufficientia mitralis*. In het lijk werd verder gevonden ascites, hypertrophie van lever en milt, galsteenen en vetrijke vergrooting der nieren. Dr. DOZY besprak de autopsie van een 1½jarig kind, dat aan *meningitis* met etterig

exsudaat was overleden. Vroeger had het nog eens dezelfde ziekteverschijnselen vertoond, en genas toen onder het gebruik van calomel. Dr. TERLAAG had een geval van inwendige *darmbeknelling* waargenomen, te weeg gebragt door eene opening in het mesocolon van de flexura sigmoïdea. Hierin geraakte een stuk ileum beklemd en veroorzaakte onder de gewone, twee dagen aanhoudende, verschijnselen van incarceratie, den dood. Spreker voegde er bij, dat hem voor eenigen tijd nog een dergelijk geval was voorgekomen, waarbij echter geene opening, maar eene bride bestond, die twee lissen van het ileum verbond en aanleiding had gegeven tot het daar tusschen bekneld raken van een ander gedeelte des darmkanaals. Dr. SCHRANT toonde de buikcontenta van een voldragen en redelijk wèl gevoed kind, dat, na eene ligte poging tot ademen, kort na de geboorte gestorven was. In de sterk, door eene vaste massa uitgezette buikholte, bevond zich eenig helder serum met draderige fibrinestolsels. De maag was zamengetrokken en ledig, zoo ook het duodenum. Daarentegen was een gedeelte van het jejunum en het geheele ileum tot op 1" afstands van de valvula coeci, kolossaal uitgezet en gespannen door eene groote hoeveelheid meconium. Het uiteinde van het ileum, als ook de geheele crassa, waren daarentegen ledig en zoodanig zamengetrokken, dat er bijna geen lumen te zien was. De anus was open. De uitgezette dunne darmen, wier omvang aldus dien der crassa eenige malen overtrof, waren glad van oppervlakte en aan de ombuiging van eenige lissen zoodanig te zamengegroeid, dat de darmlissen zelve onder het gladde slijmvlies, dat ze als eene nieuwe serosa bekleedde, vaak moeijelijk te zien waren. Eene darmknikking, ten gevolge van deze vergroeijing ontstaan, veroorzaakte dat het meconium in het ileum op korten afstand van het coecum werd terug. gehouden. De *chronische peritonitis*, die, *gedurende het vruchtleven*, door organisatie van het afgezette exsudaat, tot deze opmerkelijke afwijkingen had aanleiding gegeven, bleek verder nog uit de verdikte en aan allen kant vastgehechte omhulsels van de lever en van de vergroote milt. Daarbij was de plat tegen het diaphragma aanliggende en daarmede vergroeide linker leverlob door drukking der uitgezette darmen, zeer verdund geworden. Diezelfde drukking en vergroeijing zullen ook wel door de nederdaling van het diaphragma te beletten, eene der voornaamste oorzaken zijn geweest, waarom het kind slechts eene onvolkomene inademing kon bewerkstelligen. Bovendien bevond zich een half onc fibrineus serum in de regter borstholte. De longen waren niet uitgezet; slechts eenige vesiculae schenen lucht te bevatten. Ook de hersenen waren ziekelijk aangedaan: de ventriculi namelijk waren sterk verwijd door daarin bevat helder serum. De moeder van dit museum pathologicum is eene gezonde vrouw en de kraam verliep regelmatig.

BERIGTEN.

AMSTERDAM. — In het antwoord van de Regering op het Verslag der Tweede Kamer over de begrooting, Hoofdstuk Binnenlandsche Zaken, afdeeling medische politie, wordt omtrent geneeskundige staatsregeling het volgende gezegd: »Welk gevolg aan de voorstellen der Commissie voor de zoogenaamde geneeskundige staatsregeling zal moeten gegeven worden, maakt bij de Regering een punt van ernstige overweging uit.

»Zij beseft ten volle het gewigt der zaak en wenscht haar in geen geval te laten rusten.

»Zoo dus geheele herziening van dezen tak van wetgeving niet spoedig uitvoerbaar scheen, zou, ook naar het oordeel der Regering, partiële voorziening in de meest dringende behoeften boven onbepaald uitstel de voorkeur verdienen."

— De exceptionele toestand, waarin de bevolking der provincie Zeeland verkeert door hare verspreiding op verschillende eilanden, heeft het Verslag over de Cholera in Zeeland in 1848 en 1849 van de Heeren VAN DE BROECKE en DE MAN (zie de aankondiging van dit werk, Weekbl. I, 122), bijzondere bouwstoffen gegeven voor de questie van het al of niet contagieuse dier ziekte. Wij vernemen met belangstelling, dat in dien geest een Verslag omtrent de thans heerschende epidemie in Zeeland, op verzoek van de Provinciale Geneeskundige Commissie, wederom door dezelfde Heeren zal opgemaakt worden.

— Alhier hebben zich nedergezet: de Heer P. HARTTENROTH, als med. doctor, heel- en vroedmeester; de Heer BRUNOTT, heel- en vroedmeester (laatstelijk van Zwolle); de Heer P. J. TEN DOESCHATE, als heelmeester; de Heer A. CRAMER, als heel- en vroedmeester.

— De Prov. Comm. van Geneesk. Onderzoek en Toevoorzigt in Friesland, heeft in haar Vergadering van 20 Sept. geëxamineerd en bevorderd: tot Heelmeester ten platte lande: den Heer J. A. BUWALDA; tot plattelands en stedelijk Heelmeester den Heer H. E. HALBERTSMA. (*Rep.*)

— Te Grouwe heeft zich gevestigd de Heer H. E. HALBERTSMA, als plattelands en stedelijk Heelmeester; te St. Anna Parochie Dr. J. J. BUWALDA, vroeger te Franeker, de H.H. J. J. MEDIUS en KAMPSTRA, plattelands Heelmeesters. (*Rep.*)

— Bij Z. M. besluit is de Off. v. Gez. 1ste kl. bij de landmagt W. VAN PELT gepensioneerd en de Heer J. WAS benoemd tot Off. v. Gez. 3de kl. bij de Marine.

— Te Groningen is den 29sten Oct. de Heer B. VAN BUUREN, Med. Doct. te Delfzijl, gepromoveerd tot art. obst. Doctor.

— De Off. v. Gez., 2de kl., bij het Oost-Indische leger, C. LOEFFLER, is op verzoek eervol ontslagen en gepensioneerd.

— Den 20sten October is overleden Dr. J. G. MUNCH, gepensioneerd chirurgijn-majoor, oud-president der plaatselijke geneeskundige commissie te 's Hertogenbosch.

— Omtrent den stand der Cholera buitenlands, is heden geene verandering te melden. Te Londen gaf het Registrar-General's Report van de vorige week 102 sterfgevallen aan Cholera op, iets meer dan het vorige.

— Het aantal Cholera-lijders hier ter stede is deze week 46 geweest; de dagelijksche officiële opgave aan de Centrale Cholera-Commissie was de volgende:

Van 5—11 Nov. 0, 18 (2 dagen), 8, 6, 4, 10 gev.

Aan den Burgerlijken Stand zijn 31 als aan cholera overleden opgegeven, dagelijks:

Van 5—11 Nov. 3, 10, (2-dagen), 7, 1, 5, 5 pers.

Het totaal der aanget. is dus 719, dat der overl. 488.

— Volgens de opgaven aan de Provinciale Geneeskundige Commissie te Amsterdam, zijn sedert de vóor 3 weken in het Weekblad gedane mededeeling, slechts 2 sterfgevallen aan Cholera in haar ressort buiten de hoofdstad, voorgekomen.

†ROTTERDAM. — Van 4—10 Nov. zijn hier bij de plaatselijke geneeskundige commissie 20 nieuwe cholerage vallen en 11 overledenen aangegeven.

Het totaal der aangetasten bedraagt dus 1316.

Aan het bureau van den Burgerlijken Stand zijn aangegeven als aan Cholera overleden van 5—11 Nov. 11, uitmakende met de vroeger aangegevenen 942.

In het Ziekenhuis zijn nog opgenomen 2 cholera-lijders, en 1 overleden.

†DELFT. 10 Nov. — Het cijfer der in deze week door de Cholera aangetasten is we erom even groot als dat der vorige week, dat der overledenen grooter, namelijk: Van 3—9 Nov. zijn 64 (dag. 11,11,13,10.5 9,5,) gev. en » » » » 34 (dag. 7, 5, 2, 8,3,3,6) overl. aangegeven; zijnde dus een totaal van 386 aangetasten en 215 overledenen.

†'S GRAVENHAGE, 11 Nov. — Sedert het vorige berigt zijn hier van 3—10 Nov. nog 9 Choleragevallen voorgekomen, 3 overleden en 3 hersteld.

— Volgens het wekelijksche rapport van 10 Nov., nopens den stand der Cholera in het ressort der Prov. Geneeskundige Commissie van Zuid-Holland, residerende alhier, zijn buiten de hoofdplaats sedert het vorige 111 personen aangetast en 60 overleden (deze getallen zijn kleiner dan die der vorige week).

Hieronder behoort:

	Bijgek.	Overl.	Totaal	Aanget.	Overl.
Leyden	18	11	—	113	73
Gouda	6	7	—	162	88
Delft	57	27	—	371	216
Woerden	2	1	—	7	5
Alphen	4	1	—	10	7
Oudewater	0	2	—	8	8

†TILBURG, 4 Nov. — Sedert het vorige berigt, zijn nog 2 personen door Cholera aangetast en 1 bezweken.

†ALKMAAR, 10 Nov. — Den 29 October heeft zich hier het eerst de Cholera vertoond; er zijn echter nog slechts 3 gevallen waargenomen, *één* persoon is overleden.

†GRONINGEN, 6 Nov. — Ook hier is sedert 30 Oct. de Cholera. Tot op dit oogenblik zijn er 6 gevallen van de *echte* soort aangegeven. Er zijn wel diarrhaeae cholericae en dergelijke, maar die worden natuurlijk niet aangegeven Die eerste zes gevallen zijn aetiologisch nog al belangrijk. N°. 1, 2 en 3 (man, vrouw en kind) zijn uit één huis, gelegen in eene lage, door water en slijk omringde streek, even buiten de stad aan het Reitdiep. In dat huis en in die gansche buurt heeft ook in 1849 de ziekte sterk geheerscht: *geen* huis bleef daar toen vrij. N°. 2 is gestorven. — N°. 4 is een oud man, die uit de provincie is teruggekomen en na eenige dagen aan diarrhaea stierf. Deze man woont in de Hofstraat, welke streek der stad èn in 1826 (wel bekend!) èn in 1849 zeer druk bezocht werd door de ziekte en ook slecht is gelegen. — N°. 5 is eene jufvrouw aan de Groote Markt, die hersteld is — N°. 6 is een kind (dat nog leeft), in een huis, waarin 1849 de vrouw aan de ziekte is overleden, en dat mede zeer vochtig is. Van eene van elders aangebragte ziekte is hier GEEN spoor te vinden geweest; ook stonden die 6 personen in geen onderling verband; en, let wel! ook van deze 6 personen behoorden er geen een tot de armen, even als dat elders *dit jaar* ook wordt aangenomen. — Overigens zijn in deze streken nog geene gevallen bekend geworden.

BIBLIOGRAPHIE.

J. Hyrtl: Handboek der Topographische Ontleedkunde en hare toepassing op practische genees- en heelkunde, naar den 2den Hoogduitschen druk, door Dr. E. J. J. Kleijn, 1ste D. 1ste Afl. Schiedam, 1853. H.A.M. Roelants.

J. van Roosbroeck: Cours d'ophthalmologie enseigné à l'université de Gand II Vol. Gand, 1853. J. S. van Doosselaere. fr. 16.00.

C. Stellwag von Carion: Die Ophthalmologie vom naturwissenschaftlichen Standpunkte aus. I° Bd. Freiburg i/B. 1853. Herder 3¾ thl.

J. A. Elsaesser: Untersuchungen über die Veränderungen im Körper der Neugeborenen durch Athmen und Lufteinblasen in anatomischer und forensischer Hinsicht. Stuttgart, 1853. Schweizerbart. 24 ngr.

H. E. Richter: Der menschliche Körper. Zweite Aufl. 10 ngr.

Von der Gesundheit und Schönheit des Menschen. Erfahrungen einer achtzigjährigen Frau. Pesth, 1854. Heckenast. 1 thl.

J. W. de Muller: Des causes de la coloration de la peau et des différences dans les formes du crane au point de vue de l'unité du genre humain. Stuttgart, 1853. Imp. royale. 20 ngr.

Chr. H. Eimer: Die Blatternkrankheit in pathologischer und sanitätspolizeilicher Beziehung. Leipzig, 1853. Engelmann. 1 thl. 10 ngr.

F. C. Donders: Die Nahrungsstoffe. Grundlinien einer allgemeine Nahrungslehre. Aus d. Holländ. übers. von *P. B. Bergrath.* Crefeld, 1853. Funcke, ⅓ thl.

E. Lichtenstein: Die Cholera. Breslau, 1853. Schulz.

F. Tiedemann: Geschichte des Tabaks und andere ähnliche Genussmittel. Frankfort a. M., 1853. Bronner. 2 thl

J. L. Casper: Gerichtliche Leichen-Oeffnungen. Zweite Hundert. Berlin, 1853. Hirschwald. 1 thl. 3 ngr.

Medicinal Kalender für den preussischen Staat auf d. Jahr 1854. Berlin, 1853. Hirschwald. 1 thl.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 19 NOVEMBER 1853. 47.

IETS OVER STOORNISSEN IN HET SPIJSVERTERINGSPROCES.

Wanneer wij de reuzenschreden gadeslaan, die onze kennis van het proces der spijsvertering, vooral in de laatste jaren, gemaakt heeft, en deze kennis bijna dagelijks door eene schaar van met voorbeeldelooze volharding en onvermoeid geduld werkzame mannen zien bevestigen en uitbreiden, dan moet het verwondering baren, dat over het algemeen die vorderingen der wetenschap voor de pathologie nog zoo weinig toepassing hebben gevonden. De physiologie leert ons, hoe elk der verschillende groepen van stoffen, die de scheikunde in de door den mensch gebruikte voedingsmiddelen heeft aangetoond, in afzonderlijke gedeelten van het spijsverteringskanaal de middelen vindt, waardoor zij tot opname in het bloed en het lymphe vatenstelsel geschikt worden gemaakt; hoe de afscheiding, die het eene voedingsbeginsel verandert en oplosbaar maakt, het andere niet aandoet, hoe in aard en zamenstel verschillende vochten des darmkanaals dezelfde veranderingen in dezelfde voedingsstoffen voortbrengen. Vragen wij daarentegen den waarnemer van den zieken mensch naar de verschijnselen, welke de gestoorde functie van het aan zoo talrijke ziekten onderhevige spijsverteringskanaal oplevert, dan vinden wij deze allen meestal onder den naam van *dyspepsie* begrepen, een woord, dat, zoo als LEHMANN zegt, geen rationelen arts kan bevredigen, het natuur-wetenschappelijk onderzoek slechts kan belemmeren. Ofschoon deze naam, — afkomstig uit een tijd, toen men de maag als het hoofdorgaan der eigenlijke coctie beschouwde, — voornamelijk gebezigd werd om den complex van verschijnselen bij gestoorde spijsvertering in de maag aan te duiden, bekleedt hij tot op den tegenwoordigen tijd eene bestendige plaats in de nosologie, hoewel hij even weinig licht verspreidt over de gestoorde functie als de naam van maag- en darmziekte over de veranderde structuur van de organen, die tot de digestie bijdragen. Nu wij de physiologische krachten van het speeksel, van het maagsap, van de gal beginnen te kennen, moeten wij onder dyspepsie iets meer leeren begrijpen, dan een beslagen tong, vuilen adem en buikrommelingen. Het is waar, de directe waarneming van de abnormale omzettingen der spijzen bij veranderde of ontbrekende afscheidingen der digestieorganen, wordt bij den mensch, waar maag- en darmfistels niet dagelijks voorkomen, zeer moeijelijk: in een tijd echter, waarin men aan het ziekbed ademhalingsbewegingen meet en telt, temperatuursbepalingen doet, inkomsten en uitgaven des ligchaams vergelijkt, gaat dit, naar ons toeschijnt, niet altijd met onoverkomelijke bezwaren gepaard. Hetgeen men geleerd heeft bij dieren waar men het spijsverteringsproces, om zoo te spreken, op den voet heeft kunnen volgen en waar men naar willekeur de eene of andere afscheiding heeft kunnen beletten haren invloed op den darminhoud uit te oefenen, moet ons tot rigtsnoer strekken, waar wij de gevolgen van de onderscheidene ziekten der spijsverteringswerktuigen voor de digestie willen beoordeelen. De klinische ervaring heeft ons omtrent dit punt nog weinig geleerd. Van dit weinige willen wij echter gebruik maken, om het met enkele uitkomsten der experimentele physiologie te vergelijken.

Een der grootste bezwaren, die bij ziekten van het spijsverteringskanaal aan eene juiste waardering van de stoornis daardoor in de digestie te weeg gebragt, in den weg staan, ligt in het naauw anatomisch verband, waarin alle organen, die tot deze functie zamenwerken, tot elkander staan en waardoor

ziekten van het eene zich zoo ligt op de naastbij liggende overplanten. Ziekten van de maag breiden zich zeer gemakkelijk uit over het duodenum en de lagere gedeelten van het darmkanaal, zij tasten zóó dikwijls ook de uitvoeringsbuizen aan der groote klieren, die haar secretum in de darmbuis uitstorten, dat gestoorde digestie van afzonderlijke voedingselementen, daardoor tot de zeldzaamheden behooren. Zij komen evenwel, gelijk wij later zien zullen, in sommige ziekelijke toestanden, ook bij den mensch voor. Nog moeten wij in 't algemeen opmerken, dat abnormale omzettingen van den inhoud des spijsverteringskanaals haren naasten oorzaak kunnen hebben in de qualiteit of quantiteit van dezen inhoud zelven bij gezonde digestieorganen, of in de door afwijkingen van de in deze laatste afgescheidene vochten en dat men dus regt heeft gehad van oude tijden af eene *dyspepsia ex ingestis* van de laatst genoemde te onderscheiden. Deze onderscheiding moge uit een aetiologisch of therapeutisch oogpunt beschouwd eenige waarde hebben, het gestoorde proces zelf zal in beide gevallen weinig verschillen. De van buiten opgenomene stoffen toch zullen slechts dàn eene afwijking in de spijsvertering te weeg brengen, wanneer òf hunne hoeveelheid te groot is in evenredigheid van die van het afgescheiden vocht, dat ze tot opslorping moet geschikt maken, òf wanneer zij door haar physisch of chemisch zamenstel schadelijk op den darmbuis zelf werken en daardoor ook de afscheidingen storen. In 't eerste geval heeft men dezelfde gevolgen te wachten, als wanneer bij de gewone hoeveelheid voedsel de secreta der digestieorganen ontbreken. Het tot stand komen van dyspepsia ex ingestis, hetzij in de maag of in andere gedeelten des darmkanaals hangt dus van den individuelen toestand der spijsverterende organen zelve af, daar dezelfde hoeveelheid van hetzelfde voedsel bij den een goed verteerd en in bloed- en chylvaten opgenomen wordt, bij een ander in verhouding tot de hoeveelheid afgescheiden vochten te groot zal zijn en stoornis veroorzaken. Dat zulk een verschil bij den mensch wordt waargenomen zal des te minder verwondering kunnen baren, wanneer reeds bij de dieren van dezelfde soort de spijsverteringsvochten in kracht van werking zeer onderscheiden zijn, zoodat b. v. bij 27 honden, volgens SCHMIDT en BIDDER, de hoeveelheid drooge eiwitstoffen, die door 1 gramme maagsap opgelost werd, van 4—40 milligr. verschilde.

Wanneer wij nu onze aandacht vestigen op den invloed, die, hetzij quantitatieve, hetzij qualitatieve veranderingen der spijsverteringsvochten op sommige der voedselbestanddeelen zullen uitoefenen, dan valt reeds terstond in het oog, dat de verandering, die de zoogenaamde koolstofhydraten, als wier hoofdvertegenwoordigers het zetmeel, de suiker, de cellulose moeten beschouwd worden, in het spijsverteringskanaal moeten ondergaan, namelijk hunne omzetting in dextrine en druivensuiker, weinig gevaar loopt van door ziekte gestoord of gehinderd te worden. Wanneer het mengsel der in den mond afgescheidene stoffen het eenige vocht ware, waardoor deze belangrijke bestanddeelen des voedsels moesten verteerd worden en ROSS regt had gehad, wanneer hij de mondholte als de maag voor het plantenvoedsel beschouwde, dan zou voorzeker het wegblijven of veranderen der speekselafscheiding een gewigtigen invloed moeten uitoefenen op den geregelden loop van het spijsverteringsproces en dus op de voeding in het algemeen. Wij weten thans echter, dat dit niet zoo is en dat door het sap der alvleeschklier en door het darmslijm dezelfde omzettingen der zetmeelachtige stoffen worden voortgebragt als door het speeksel, zoodat er ruimschoots voorzien is in eene mogelijke opheffing of in een onvolledig tot stand komen der functie van een der genoemde klieren. Bovendien zijn gewigtige ziekelijke veranderingen van de speekselafscheidende organen en van de alvleeschklier, in vergelijking van die der overige spijsverteringswerktuigen zeldzaam, zoodat wij veilig kunnen aannemen, dat de vorming van suiker zelden of nooit zal belet worden en onveranderd amylon slechts na het gebruik van eene zeer overvloedige zetmeelrijke kost in de faeces zal kunnen teruggevonden worden. Het is ook gebleken dat zelfs zure reactie van het in den normalen toestand alkalische speeksel, gelijk men die bij ver-

schillende ziekten waargenomen heeft en die, volgens FRERICHS alleen van eene verandering van het mondslijm zou afhangen, zijne inwerking op het zetmeel niet opheft, ja ze niet eens vermindert, gelijk proefnemingen buiten het ligchaam voldoende hebben aangetoond. Ofschoon WRIGHT daarentegen eene reeks van pathologische veranderingen des speeksels beschrijft en een aantal dyspepsiën van een vetrijk, een zoet, een albumineus speeksel afleidt, zoo kunnen wij, bij het onvolledige zijner waarnemingen en de willekeur waarmede de besluiten daaruit getrokken zijn, aan een ziekelijk veranderd speeksel nog weinig invloed op de digestie toekennen. Eene te geringe bijmenging van hetzelve bij het gebruikte voedsel, zoo als b. v. bij onvolledige masticatie kan plaats hebben, zal hoogstens in een mechanisch opzigt de digestie van vaste spijzen kunnen benadeelen. Het geheel ontbreken der speekselsecretie bij zuigelingen, waar volgens de belangrijke waarneming van SCHMIDT en BIDDER de speekselklieren, ofschoon volkomen ontwikkeld, nog geheel onwerkzaam zijn en noch het parenchyma dezer organen, noch het mondspeeksel de minste inwerking op zetmeel uitoefent, zou, vooral wanneer iets dergelijks betreffende de afscheiding van het pancreas bekend was, zonder twijfel kunnen bijdragen tot het voorkomen van de digestiestoornissen, welke bij pasgeborenen zoo dikwijls volgen op het vervangen van het natuurlijk voedsel door zetmeelrijke kost.

Wij zouden eindelijk hier nog moeten spreken van den invloed, die eene al te overvloedige afscheiding van de speekselvormende organen of van het pancreas op de digestie uitoefent, wanneer ons hiervan iets met zekerheid bekend ware. Van eene abnormaal versterkte speekselsecretie, gelijk bij de zoogenaamde salivatie waargenomen wordt, en waar, ofschoon een groot gedeelte van het vocht door den mond naar buiten ontlast wordt, zeker ook meer dan gewoonlijk zich in de maag met het voedsel vermengd, kent men geen nadeeligen invloed op de digestie. Behalve in de gevallen, waar zij door het gebruik van kwikzilver, jodium enz. of door in den mond gebragte scherpe stoffen, of wel door ziekte van het mondslijmvlies veroorzaakt werd, is deze verhoogde afscheiding meermalen een verschijnsel van ziekte van het slijmvlies der maag, dan dat het zelf belangrijke stoornissen verwekt. Ook bij dieren met maagfistels heeft men gezien hoe irritatie van het maagslijmvlies door keukenzout, door spijzen enz. vermeerderde speekselafscheiding ten gevolge had, waaruit tevens opgemaakt kan worden, met hoe veel regt men de salivatie als een diagnostisch teeken van ziekten der alvleeschklier heeft beschouwd. Bij verschillende ziekelijke veranderingen van het slijmvlies der maag, vooral bij de chronische catarrhi der jeneverdrinkers, bij ulceratiën, doch ook bij neurosen van de maag, braken de lijders veelal des morgens eene groote hoeveelheid helder, kleur- en smaakloos vocht uit, een verschijnsel bij ons volk onder den weinig physiologischen naam van *hartwater* bekend, door de Duitschers *Wasserkolk* genoemd, en niet te verwarren met de zoogenoemde pyrose. FRERICHS meent uit de alkalische reactie van dit uitgebraakte vocht, uit de omzetting van zetmeel in suiker, die het tot stand brengt, uit zijn specifiek gewigt, uit de hoeveelheid vast overblijfsel, die het na de uitdamping oplevert, en vooral uit zijn rijkdom aan zwavelcyanverbindingen met zekerheid bewezen te hebben, dat het zijn oorsprong niet uit de maag, maar wel uit de speekselklieren ontleent. Dit door ziekelijke irritatie van de maag in vermeerderde hoeveelheid afgescheiden speeksel zou in nuchteren toestand, vooral 's nachts ingeslikt worden, en met vomitus matutinus worden uitgeworpen. Hoewel wij aan de uitkomsten van het onderzoek geen groote bewijskracht willen ontzeggen, blijven ons in vele gevallen de omstandigheden, waaronder dit waterachtige vocht wordt uitgebraakt, moeijelijk overeen te brengen met de meening van FRERICHS. Een vermeerderde toevloed in den mond van speeksel, dat telkens ingeslikt moet worden, kan bezwaarlijk aan de oplettendheid der lijders ontsnappen, want niet altijd geschiedt dit waterbraken des morgens, maar ook soms midden op den dag, en nadat er reeds voedsel gebruikt is. Daarentegen zagen wij bij eene lijderes met eene chronische maagziekte

die zelve de salivatie, welke deze vergezelde en vooral bij het spreken lastig viel, opmerkte, het zoogenaamd waterbraken geheel ontbreken. Ook zien wij niet in, waarom zelfs eene aanzienlijke hoeveelheid, bij kleine gedeelten ingeslikt speeksel, de maag tot braken zoude dwingen, in plaats van langzamerhand weder in het bloed te worden opgenomen, zoo als gewoonlijk met speeksel het geval is. Het is dus te verwachten, dat het zamenstel van dit vocht, dat nog door weinigen onderzocht is, niet altijd hetzelfde zal zijn, en dat nadere nasporingen hieromtrent licht zullen verspreiden. Vroeger heeft men ook eene verhoogde functie van de alvleeschklier meenen te zien, eene buiksalivatie, zoo als men ze noemde, welke zich hoofdzakelijk als eene waterige diarrhoe openbaren en na onderdrukking van een speekselvloed voorkomen zou. Wij behoeven naauwelijks te zeggen, dat voor zulk eene meening volstrekt geen grond bestaat.

Uit het gezegde is nog niet af te leiden, dat bij eene ongestoorde functie der speekselbereidende organen de gezonde vertering van de uit zetmeel, suiker of cellulose bestaande voedingsstoffen verzekerd is. Een gedeelte van de druivensuiker, die uit deze stoffen gevormd wordt of als zoodanig van buiten af ingevoerd is, moge spoedig reeds uit de maag in het bloed overgaan, een groot deel ondergaat ongetwijfeld, voordat het daarin opgenomen wordt, in de dunne darmen, hetzij door toedoen der gal (VAN DEN BROEK), hetzij door het darmsap (LEHMANN), verdere omzettingen, en wel die in melk- en boterzuur. Geschiedt deze zuurvorming te vroeg, d. i. in een hooger gelegen gedeelte des darmkanaals, of heeft zij later onvolledig of niet plaats, dan worden ziekelijke verschijnselen waargenomen. In gezonden toestand toch schijnt de genoemde omzetting door de aanwezigheid van het vrije zuur des maagsaps vertraagd te worden. Is dit zuur echter geneutraliseerd of in ontoereikende hoeveelheid afgescheiden, zoo als b. v. bij katarrh van het maagslijmvlies bij eene overvulling der maag met voedsel geschiedt, dan kan reeds hier de suiker tot melkzuurgisting overgaan en eene der oorzaken zijn van de zure oprispingen, die bij de gemelde toestanden zoo veelvuldig waargenomen worden. Blijft daarentegen de verdere omzetting van de suiker in de lagere afdeelingen des darmkanaals uit, zoodat eene meer dan gewone hoeveelheid als druivensuiker en niet als melk- of boterzuur in het bloed of in de chyl overgaat, dan ziet men soms dat, terwijl zich in den normalen toestand slechts sporen van suiker in het bloed vertoonen; thans zoowel hier als in de excreta, vooral dat der nieren, aanzienlijke hoeveelheden druivensuiker voorkomen. Reeds spoedig, nadat men de vorming dezer stof uit zetmeel in het spijsverteringskanaal had leeren kennen, zocht men dit feit in verband te brengen met den in nog zóovele opzigten duisteren ziektetoestand, die zich vooral door eene rijkelijke uitscheiding van suikerhoudende urine kenmerkt en in de meeste gevallen een noodlottigen invloed op de voeding van het organisme uitoefent, zonder dat de pathologische anatomie in een der organen de zetel van het kwaad kon aantoonen.

Bepaaldelijk hebben sommigen aan het pancreas, dat in de pathologie steeds eene ondergeschikte rol vervulde, de eer willen geven van de oorzaak te zijn van den diabetes mellitus. Eene afwijking in de functie der klieren, die uit zetmeel suiker vormen, kan het wezen van deze ziekte echter niet verklaren, tenzij men aanneme, dat zij in eene te sterke secretie en dien ten gevolge bovenmatige omzetting van zetmeel in suiker bestaat. Dit kan echter bezwaarlijk tot opheldering dienen, wanneer men in het oog houdt, dat reeds in den gezonden toestand, bij eene niet al te overmatige amylumdiëet, verreweg het grootst gedeelte van het als voedsel gebruikt zetmeel de verandering in suiker ondergaat en zelfs bij ziekte niet meer kan omgezet worden dan er voorhanden is. Een verminderde of opgeheven invloed van het pancreas of van de andere klieren, die met haar in verrigting overeenkomen, verklaart natuurlijk nog minder. Wij worden echter veeleer gewezen op de verdere veranderingen, die de suiker in het spijsverteringskanaal, vooral in de dunne darmen of in het bloed ondergaat. Het is niet onwaarschijnlijk, dat vele gevallen van diabetes haren grond hebben in eene ware dyspepsie

van de koolstofhydraten, in een niet volledig tot stand komen in het darmkanaal van die omzettingen, welke tot eene gezonde digestie vereischt worden. Bij dieren toch heeft men, niettegenstaande zij uitsluitend met zetmeel gevoed werden, in het bloed of in de chyl slechts geringe hoeveelheden suiker kunnen opsporen, terwijl ook de in het darmkanaal zelf aanwezige hoeveelheid niet beantwoordde aan die, welke uit het voedsel kon verwacht worden, maar voor een deel hier als melkzuur wordt aangetroffen. Wanneer het geoorloofd is deze bij dieren waargenomene resultaten op den mensch toe te passen, dan zou men het voor waarschijnlijk kunnen houden, dat een groot gedeelte der uit zetmeel gevormde suiker, die in den gezonden staat reeds in de darmen ontleed wordt, voordat zij in de bloed- en chylvaten overgaat, bij den diabeticus, (uit welke naaste oorzaak is onbekend), als suiker in het bloed en van daar in de uitscheidingen overgaat. In hoeverre het toedienen van leb aan diabeteslijders, zoo als door GRAY werd voorgeslagen en in praktijk gebragt, den overgang van suiker in melkzuur bevorderen en zoo doende haar verschijnen in de urine beletten kan, zullen verdere waarnemingen moeten beslissen. Eene blijvende genezing der ziekte is er echter naauwelijks van te verwachten, evenmin als een gunstig resultaat in alle gevallen van diabetes, daar, vooral door de onderzoekingen van BERNARD gebleken is, dat al de suiker in het bloed en de urine bij diabetes mellitus niet altijd van de omzettingen van het gebruikte zetmeel is af te leiden en dat deze ziekte, hoewel háar eindresultaat altijd het voorkomen van eene abnormale hoeveelheid suiker in het bloed en in de af- en uitscheidingen uitmaakt, meer dan éene grondoorzaak hebben kan.

Door FRERICHS is nog eene andere verandering van het zetmeel in de maag beschreven, die hij als gevolg van dyspepsie waarnam, en ons van te groot praktisch gewigt toeschijnt, om er hier niet met een enkel woord melding van te maken. Een gedeelte dezer stoffen namelijk zoude soms in eene taaije, kleverige massa veranderd worden, waarvan de patienten groote hoeveelheden door braken uitwerpen. Het is eene met gom verwante zelfstandigheid, die ook bij melkzuurgisting buiten het ligchaam aan de vloeistof eene dikke, stroopachtige consistentie geeft. FRERICHS vond in éen geval den maagwand bedekt met eene 2—3‴ dikke laag dezer taaije stof, die wel van gewone slijm moet onderscheiden worden, en waarvan de lijder, gedurende zijn leven, nu en dan gedeelten met veel inspanning had uitgebraakt. VIRCHOW zag eene dergelijke stof herhaaldelijk in de darmontlastingen bij katarrhale diarrhoëen. Het kan zijn, dat vele gevallen van zoogenoemden status pituitosus op deze verandering van het gebruikte zetmeel berusten. Ook eene ware azijnzuurgisting der amylacea met vorming van koolzuur en van schimmels is door FRERICHS bij sommige chlorotische meisjes waargenomen.

(Wordt vervolgd).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

INSPUITING VAN PERCHLORURETUM FERRI IN ANEURYSMATA. — Reeds tweemalen in dit jaar is deze behandelingswijze in het Weekblad besproken. Vooreerst werd medegedeeld, dat PRAVAZ de inspuiting bij dieren had gedaan (bl. 125) en daarna vier gevallen beschreven waarin de aanwending bij den mensch had plaats gehad (bl. 342). Het resultaat van deze gevallen was nog niet bemoedigend voor de methode, in het eerste en tweede volgde na de inspuiting ontsteking met suppuratie, in de derde ontsteking, suppuratie en begrensd gangraen van den zak, in de vierde ontsteking en totaal gangraen van het lid met opvolgenden dood, niettegenstaande de amputatie verrigt was. — Verscheidene nieuwe gevallen zijn sedert dien tijd in de Fransche journalen medegedeeld, terwijl door CHARRIÈRE, MATHIEU en anderen de meeste zorg besteed werd om de tot inspuiting meest geschikte instrumenten te vervaardigen, en door anderen zoo als den pharmaceut BURIN-DUBUISSON te Lyon proeven gedaan zijn om de meest geschikte concentratie van het ijzerzout uit te vinden en de werking op het bloed daarvan met andere scheikundige stoffen te vergelijken.

De instrumenten ter inspuiting schijnen thans zoo goed mogelijk te zijn; een door MATHIEU herwaarts gezonden, van platina vervaardigd, bestaat uit een spuitje waarbij de stamper zich schroefsgewijs beweegt, zoodat bij iedere halve omdraaijing *eene* druppel der vloeistof wordt uitgeperst, uit eene fijne canule, die aan het spuitje wordt vastgeschroefd en uit eene

iets dikkere canule met troiscart. Bij het gebruik wordt na het verwijderen van de troiscart-stift uit de laatste canul, in deze de aan het spuitje bevestigde kleinere canul gebragt en zoo de vloeistof op de plaats, waar vroeger de punt van de troiscart was, gebragt. — Door anderen zijn glazen spuitjes gebruikt, die op dezelfde wijze gemaakt zijn en waarbij men naauwkeurig kan nagaan of er niet een enkele druppel achter den stamper gedrukt wordt.

De proeven van BURIN-DUBUISSON, den pharmaceut, die voor PRAVAZ de solutie van het ijzerzoût bereidde en de bereiding daarvan uitvoerig beschreef, leerden, dat de toevoeging van deutoxyde ijzerzouten het bloed bijzonder doet vastworden, terwijl dit de protoxyde ijzerzouten niet doen, dat geen der overige gebruikte reactieven, als tannin, creosoot, kwik- en zinkzouten, alcohol, aluin, sterke zuren enz., dit zoo volkomen doet; verder dat het gebleken is, dat het niet noodig is de solutie van perchloruretum ferri van 45° te gebruiken, maar dat eene concentratie van 30° voldoende is.

De gevallen waarbij de ijzersolutie gebruikt is, zijn door MALGAIGNE in de zitting van de Académie de Médécine van 9 November gerefereerd en met een door hem behandeld geval vermeerderd en hebben hem tot grondslag voor een oordeel over de methode gediend.

Behalve de vier vroeger medegedeelde gevallen zijn zij de volgende:

In een aneurysma in de plica cubiti, gevolg van eene ongelukkige aderlating, deed VELPEAU in Mei eene inspuiting van 8 droppels der geconcentreerde ijzersolutie; er volgde gèen duidelijke stolling van den inhoud, zoodra de drukking der art. brach. werd opgeheven, keerden de kloppingen weder. Een en twintig dagen daarna deed V. eene tweede inspuiting van 10 droppels. Wederom bleef volledige stolling uit, het aneurysma nam in grootte toe, ging in ontsteking over, zoodat VELPEAU het raadzaam achtte acht dagen na de tweede inspuiting de art. brachialis te onderbinden. Dit verhinderde niet, dat het aneurysma doorbrak; er volgden nog verontrustende verschijnselen, doch de lijder herstelde volkomen.

Te gelijker tijd deed LENOIR eene inspuiting van 7 druppels in een aneurysma poplitaeum van de grootte van een hoenderei; de eerste had geenerlei gevolg, een tweede werd twaalf dagen later en wel van 16 druppels gedaan. Wederom geen resultaat, misschien deugde de solutie van het ijzerzout die gebruikt was niet; L. nam daarom eene oplossing door DUBUISSON zelf gereed gemaakt. Van deze werd twee weken later eerst 6 druppels ingespoten en toen de kloppingen bleken aan te houden nogmaals 6 druppels. De eerste 5 dagen werd wederom geen effect gezien, den zesden dag ontstond pijn in de kuit, koude rillingen, hitte, zweet, den volgenden dag ontsteking van de regio poplitea; niettegenstaande een strenge antiphlogistische behandeling overleed de lijder binnen 3 dagen, den 10den dag na de laatste injectie. — Bij de sectie werd bloeduitstorting in de regio poplitea gevonden, terwijl het aneurysma met een matig vast bloedcoagulum gevuld was.

In dit geval bleek a posteriori, dat hoogst waarschijnlijk het aneurysma niet met vloeibaar bloed, maar reeds vooraf gedeeltelijk met fibrine coagulum gevuld was geweest, en dat de inspuiting de eerste malen in dit coagulum had plaats gegrepen, zonder dat het vocht met het bloed zelve in aanraking gekomen was.

Deze omstandigheid had niet plaats in een ander geval van SOULÉ, waarbij het vrij groote aneurysma crurale alleen vloeibaar bloed bevatte, zoodat bij de eerste punctie door de canul het bloed met kracht uitvloeide. Op eene eerste inspuiting van 6 druppels der geconc. solutie werd de tumor wel iets harder, doch de kloppingen bleven aanhouden; eene tweede inspuiting van 5 dr., vijf dagen later gedaan, bewerkte evenmin volledige coagulatie; er ontstond echter later hevige pijn, inflammatie van den zak, zoodat SOULÉ bevreesd voor doorbraak en plotselinge haemorrhagie een maand later de arteria cruralis moest onderbinden; de lijder genas.

Een klein aneurysma van de art. tibialis postica, gevolg van eene verwonding, dat meermalen gebloed had, behandelde SOULÉ evenzoo met inspuiting van de ijzersolutie; de coagulatie kwam echter niet tot stand, zoodat het later opengelegd werd en op de gewone wijze met goed gevolg behandeld werd.

ALQUIÉ te Montpellier behandelde een dergelijk geval op dezelfde wijze; het was een traumatisch aneurysma van de art. ulnaris. Een inspuiting van 5 dr. der solutie gaf aanvankelijk geen resultaat; er volgde echter hevige inflammatie van den voorarm en hand op, terwijl het aneurysma sterk bleef kloppen, zoodat ALQUIÉ den 10den dag na de inspuiting de art. brachialis moest onderbinden; de lijder genas.

Treurige gevolgen hadden twee andere gevallen, ons slechts bij uittreksel bekend, het eene is van DUFOUR te Montpellier, waarbij ten gevolge van twee inspuitingen in een groot aneurysma van de arteria carotis eene hevige inflammatie volgde; de tumor viel in gangreen, brak door en de lijder bezweek ten gevolge van de hevige haemorrhagie. In het andere van JOBERT volgde evenzoo gangreen en bezweek de lijder.

Een geval van MALGAIGNE betrof een aneurysma van de art. brachialis ten gevolge van eene verwonding met glas. Zes weken na die verwonding werd, nadat drukking van de arterie boven den zak en van den zak zelven zonder gevolg was beproefd, eene inspuiting van 6 droppels der solutie gedaan. De klopping van het aneurysma hield niet op; maar vier dagen later ontstond eenige pijn, die later heviger werd, terwijl de tumor grooter werd, waarschijnlijk door inscheuring van den primitiven zak; dit herhaalde zich eenige dagen later, zoodat M. den 11den dag na de inspuiting, uit vrees voor doorbraak tot de ligatuur van de art. brachial. overging, die een gunstig gevolg gaf, nadat later nog de zak opengelegd en het coagulum verwijderd was.

Er zijn dus reeds 11 gevallen van injectie der ijzersolutie bekend, bij 4 overleden de lijders ten gevolge der operatie, bij 4 was de inspuiting zonder vrucht, want de ligatuur der arterie of de opening van den zak moest het gebrek herstellen, bij 1 werd de gene-

zing niet dan nadat de lijder in groot levensgevaar verkeerd had, verkregen, bij de 2 overige (de eerste gevallen van RAOULT en NIEPCE) volgde genezing na eenvoudige ontsteking. — Deze cijfers, al zijn zij gering, geven echter reeds genoeg licht, ter beoordeeling der vraag of het raadzaam is deze behandelingswijze verder te beproeven.

MALGAIGNE, ROUX en anderen hebben dan ook reeds bij verscheidene gelegenheden en nu onlangs in de zitting van de Acad. de Méd. van 9 Nov. hunne stem daartegen teregt verheven en, hoewel zij erkenden, dat het hoogst wenschelijk zijn zou nog een beter middel dan de ligatuur der arterie ter genezing der aneurysmata te vinden, en dus de ongunstige werking der methode van PRAVAZ met leedwezen zagen, voorals nog de onderbinding als het beste plegtanker ter bestrijding der aneurysmata beschouwd.

Mag men dus redelijkerwijze verwachten, dat de proefnemingen met de inspuiting der ijzersolutie in aneurysmata zullen ophouden, een andere gelegenheid schijnt nog voor de inspuiting over te blijven, namelijk in varices en teleangeiëctasiën, waarover (zie bl. 428) de Societé de Chirurgie eene prijsvraag heeft uitgeschreven. Er zijn echter reeds een aantal gevallen bekend, die, volgens eenigen, eene gunstige uitkomst hadden, maar volgens anderen eene twijfelachtige genezing gaven, terwijl reeds een enkel doodelijk gevolg gemeld is. PÉTREQUIN te Lyon beveelt de manganesiumzouten daarvoor aan. T.

NIEUWE WIJZE OM VROEGGEBOORTE OP TE WEKKEN. — SCANZONI heeft in de *Verhandlungen der physik. medic. Gesellsch. in Würzburg*, Bd. VI. H. 1, de prikkeling van de zenuwen der mammae om weeën op te wekken aanbevolen. Hij ging hierbij van de feiten uit, dat men zeer dikwijls na het aanleggen van het kind hevige naweeën ziet ontstaan; dat er dikwijls abortus opgewekt wordt bij vrouwen, die bij het begin eener nieuwe zwangerschap voortgaan met te zogen; dat men haemorrhagieën in het laatste tijdperk der baring of in de eerste uren van het kraambed door het aanleggen van het kind kan doen ophouden. Bij eene 24jarige ongehuwde vrouw, die wegens een naauw bekken door perforatie en cephalotripsie moest verlost worden, bediende zich S. om de vroeggeboorte op te wekken van een zuigtoestel, bestaande uit eene 4″ lange en 3″ breede blaas van gomelastiek, aan welks open uiteinde een glazen, trompetvormig verwijde glasring aangebragt is. Door het zamendrukken der blaas wordt de lucht er uitgeperst, zoodat de gansche toestel als een kopglas werkt. Na de derde applicatie van dien toestel in bovengemeld geval werd de portio vaginalis verkort en werd het collum voor den onderzoekenden vinger toegankelijk, na de zesde maal ontstonden er weeën waarop het ostium verstreek en de vochtblaas duidelijk gevormd zich voordeed. Het kind, met de benedenste ledematen voorliggende, werd door de extractie aan de voeten ter wereld gebragt en was in het begin wel asphyctisch, maar werd binnen eenige minuten tijds weder in het leven teruggeroepen.

Deze wijze van handelen verdient volgens S. den voorkeur boven de vliezensteek, doordat de mogelijkheid eener verwonding van den uterus en het kind verdwijnt, het vruchtwater niet allengskens afvloeit en bij eene keering geene nieuwe zwarigheden worden geboren, terwijl voorts ook nog de werkzaamheid der weeën niet gestoord wordt. Daarenboven is deze wijze om vroeggeboorte op te wekken bij primiparae met volledig gesloten ostium uteri en collum zeer moeijelijk toe te passen. Het invoeren van het *drukswam* gaat dikwijls met groote moeite gepaard vooral bij primiparae, bij een eng ostium, abnormen stand der portio vaginalis enz., en vereischt bovendien tamelijk veel behendigheid van de zijde der operateurs.

De *Tamponade* is altijd iets lastigs voor zwangeren, en bij enge genitalia zelfs pijnlijk. De ontlediging van den uterus wordt er moeijelijk door gemaakt, bovendien heeft de ondervinding geleerd, dat de zwangere vrouw in zoodanige gevallen 5—6 dagen te bed moet blijven, iets, hetwelk bij armen niet uit het oog mag verloren worden. De *Douches* volgens KIWISCH, vorderen een zeer goed toestel, die niet altijd te verkrijgen is, zij worden door zeer vele vrouwen slecht verdragen, weigeren dikwerf de gevraagde dienst, terwijl volgens sommigen het aanhoudend inspuiten van koud water het kind in gevaar brengen.

Volgens SCANZONI'S redeneringen zou derhalve de prikkeling van de zenuwen der mammae de weeën op de zachtste en meest met die der natuur overeenkomende wijze door reflexwerkzaamheid opwekken. Zij veroorzaakt geene al te sterken bloedtoevoer naar de genitalia. S. beveelt deze methode aan zijne ambtgenooten aan, zonder echter ook de bedenkingen, die er tegen aangevoerd kunnen worden, over het hoofd te zien. Onder deze behoort 1° de vraag, of door het herhaalde aanleggen en het laten liggen van zuigglazen uren achtereen niet zulk eene congestie naar de borsten konde opgewekt worden, dat alléén daardoor tot eene ontsteking der mammae in het kraambed aanleiding konde gegeven worden, en 2°. of het niet mogelijk ware, dat er misbruik met deze methode zoude gepleegd kunnen worden, wanneer zij proefhoudend bleek te zijn.

OVER HET VERBAND VAN TYPHOIDE KOORTSEN EN POKKEN. — De beweringen van CARNOT, dat de typhoide koortsen sedert de invoering der koepokinenting de pokken hebben vervangen, veel menigvuldiger zijn geworden en zoo veel meer sterfgevallen zouden hebben te weeg gebragt, schijnen bij de Fransche geneeskundigen in den laatsten tijd eenige meerdere reactie op te wekken. Gewis niet ten onregte, wanneer men bedenkt, dat die beweringen, zoolang ze niet volkomen weêrlegd zijn, door het verblindende van de cijfers door CARNOT aangevoerd, eenen verderfelijken invloed kunnen uitoefenen, op eene der tot nu toe als gewigtigst en heilzaamst erkende ontdekkingen in de geneeskunde.

Dr. BARTH, professeur agregé te Parijs, en geneesheer aan het hospitaal *Beaujon* behandelt deze quaestie uit

een pathogenetisch oogpunt, of namelijk gronden bestaan om aan te nemen, dat deze typhoide koortsen niets anders zouden zijn dan eene inwendige pokziekte.

S. herinnert in de eerste plaats, dat de typhoide koortsen lang vóór pok- en koepokinenting bestonden, zoo als uit de beschrijvingen van oude auteurs is op te maken. Hij beredeneert verder uit het verschil in oorzaken, anatomische verschijnselen en gevolgen, dat geene identiteit van beide ziekte processen kan worden aangenomen. Van meer gewigt echter dan deze beredeneeringen zijn 4 waarnemingen, die hij medegedeelt van gevallen van typhoide koorts bij personen, die niet gevaccineerd waren en de lidteekens droegen van vroeger doorgestane pokken.

In zijne afdeeling van 52 zieken nam hij in drie weken tijds vier zulke gevallen waar. Daarnaast deelt hij drie andere gevallen mede van varioloïden en een van ware pokken, die ontstonden bij personen die reconvalescerende waren van typhoide koorts.

S. zelf rekent dit getal van waarnemingen te gering om er eenige stellige conclusie uit te kunnen trekken. Hij wenscht echter dat verdere onderzoekingen uit hetzelfde oogpunt worden gedaan, om daaruit op te maken of de typhoiden goedaardiger en zeldzamer zijn bij hen, die pokken hebben gehad, dan bij de gevaccineerden, en in hoever het doorstaan van typhoide koorts voor pokken behoedt. Hij meent dat het uit die kennis van deze verhoudingen tusschen pokken en typhoiden zal kunnen blijken, of er inderdaad een ernstige grond bestaat om aan te nemen, dat de koepokinenting als eene oorzaak van vermeerderde sterfte zou mogen worden beschouwd.

VACCINATIE BIJ SPITSE CONDYLOMATA. — A. SCHULZ, te Berlijn, heeft in een geval van hoogst hardnekkige, spitse condylomata, na vergeefs alle mogelijke middelen te hebben beproefd, de vaccinatie beproefd. De eerste inenting mislukte, omdat S. naar de heerschende meening gezorgd had, dat het wondje niet bloedde; bij de tweede maal, waarbij hij zich om dit vooroordeel, niet bekreunde, ontstond er eenige dagen eene zwelling der condylomata en verspreidden zij een hevigen stank. Op den zevenden dag vielen ze af, lieten eene zuivere, effene, ulcererende oppervlakte na, die weldra bij eene eenvoudige behandeling genas, zonder dat nu (er waren sedert 3 maanden verloopen), eenige recidive heeft plaats gehad (*Deutsche Klinik*, 1 Oct. 1853).

BEHANDELING VAN PROLAPSUS ANI BIJ KINDEREN. — Men weet hoe vele geneeswijzen tegen dat lastig gebrek bij kinderen zijn aangewend en wel te vergeefsch. DUCHAUCROY heeft in 13 gevallen van prolapsus ani als oorzaak van aanhoudende diarrhaea of verstopping kunnen aantoonen. In beide gevallen bestaat er verminderde tonus van het slijmvlies des darms, van het omringende bindweefsel en van den M. sphincter en levator ani. In alle gevallen vond hij eene verslapping van den sphincter, zoodat 3 of 4 vingers in het rectum konden gebragt worden, zonder pijn te veroorzaken of zonder dat een of andere tegenstand moest overwonnen worden, terwijl bij andere kinderen reeds het invoeren van één vinger pijn verwekte en de sphincter zich eng om den vinger sloot. Om nu de contractiliteit van den sphincter te verbeteren, raadt D. de galvano-punctuur aan of de endermatische aanwending van strychnine. Door deze laatste herstelde hij een 11jarig meisje binnen 6 dagen (*Arch. Génér. de Méd.* Sept. 1853).

BOEKAANKONDIGING.

Klinische waarnemingen, verzameld in het polyklinisch instituut te Berlijn door den assistentarts Dr. E. HENOCH, uitgegeven door den Hoogleeraar Dr. M. H. ROMBERG, vertaald en met eenige aanteekeningen voorzien door Dr. C. GOBÉE. Tiel bij Gebr. CAMPAGNE 1853.

Zelden vindt men op den titel van een werk, zulk een drietal namen, welke ons voor het werk zelf vooraf gunstig stemmen, als met dit werk het geval is, hetwelk ons door de redactie ter aankondiging toegezonden is. Het oorspronkelijke, dat reeds in 1851 uitgegeven werd, is een vervolg op de *Klinische Ergebnisse* derzelfde schrijvers in 1846 uitgegeven, welk eerste stuk, zoover wij weten, niet vertaald is. Wij vinden in dit werk de voornaamste ziektegevallen beschreven van 1847—1851 aan het polyklinisch instituut te Berlijn voorgekomen en wel in nagenoeg dezelfde volgorde als in het eerste stuk. Meer dan een derde van den inhoud is aan de zenuwziekten, ROMBERG'S lievelingstudie gewijd, in welke afdeeling de waarnemingen omtrent tusschenpoozende anaesthesien en tusschenpoozende verlammingen vooral onze aandacht trokken. Hierop volgen de ziekten van het bloed, die der spijsverteringswerktuigen, die der organen van de borstholten, der nieren en der huid. Onder de vele waarnemingen komen ettelijke hoogst zeldzame gevallen voor, wij noemen onder anderen, die van halfzijdige atrophie van het aangezigt, belangrijke gevallen van abscessen retro pharyngem, een geval in hetwelk pleuritisch exsudaat gecombineerd met een grooten echinococcuszak der lever voorkwam, voorts hydro-pneumothorax, cyanosis congenita, pyelo-nephritis, zes gevallen van bartziekte, struma en exophthalmos met uitvoerige epicrisis enz., welke waarnemingen alle regt levendig en aanschouwelijk zijn voorgesteld, zonder dat de schrijver in te groote uitvoerigheid is vervallen. Maar ook omtrent de minder zeldzame ziektevormen worden behartigingswaardige wenken medegedeeld. Eene groote verdienste van het werk achten wij de therapeutische wenken, die in hetzelve ruimschoots voorkomen. Hiertoe rekenen wij de waarnemingen over het gebruik van *kali chloricum seu oxymuriaticum* bij stomatitis. Dit middel, welks dubbeld medegedeelde naam tot verwarring aanleiding kan

geven (immers *kali oxymuriaticum* is *chloretum kalicum*, niet *chloras kalicus*, weshalve elders ook gesproken wordt van *hyperoxymurias potassae*) is de chloorzure potasch (zie PEREIRA: Beginselen der materia medica en therapie, Deel I, pag. 612). Voorts wordt min of meer uitvoerig gehandeld over het gebruik van Nitras Argenti bij diarrhoea, van aqua regia bij icterus, van jodetum ferri en diuretica bij m. Brightii en vooral wordt aangedrongen op het gebruik van *liquor Fowleri* bij chronische exanthemata (psoriasis, impetigo, eczema) en het nut van dit geneesmiddel door belangrijke gevallen gestaafd. Diagnostiek en therapie staan derhalve op den voorgrond; hooge theoretische bespiegelingen en fijne pathologisch-anatomische en microscopische onderzoekingen zal men er daarentegen niet in aantreffen. Onder de aanteekeningen van den geachten vertaler zijn eenige belangrijk, b. v de wenken omtrent het doelmatig gebruik van jodetum kalicum, over deszelfs nut bij rheumatische ziektevormen. Wij kunnen derhalve dit werk vooral aan onze collega's, de medici practici, aanbevelen. Zij zullen er genoegen en nut uittrekken, mits zij zich niet laten afschrikken door het eenigzins rhapsodische in den vorm, aan zoodanige klinische mededeelingen onafscheidelijk verbonden.

Wat de vertaling betreft, zij is op enkele germanismen na, goed geslaagd. Tot deze laatste behooren b. v. pag. 171 „dat het zich hier niet om eene toevallige zamenvoeging van symptomen handelt" en pag. 172 „een *slagend* voorbeeld." De correctie had naauwkeuriger kunnen zijn. Wij teekenden ter loops een veel grooter aantal drukfouten aan dan de weinige op VIII opgegevene. Doch in plaats van deze te vermelden, zeggen wij liever met HORATIUS:

Verum, ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura.

Dr. C. D. B.

BERIGTEN.

AMSTERDAM. De *Cholera* blijft in London stationair, de opgave over de laatste week was 98 sterfgevallen (de voorafgaande weken was het 83, 96, 102).

In het Russische leger in Turkije heerscht de cholera ook, hoewel in geringen graad; volgens berigten van 4 Nov. uit Bucharest in het Wiener Med. Wochenschrift is de typhus, de getrouwe gezellin van legers, aldaar veel heviger dan de cholera. Er wordt zeer over gebrek aan artsen en vooral aan goede chirurgen geklaagd: het aantal verwonden uit de toen pas geleverde gevechten, die behandeling vereischten, werd op 3000 begroot.

— Het aantal Cholera-lijders hier ter stede is deze week 40 geweest; de dagelijksche officiële opgave aan de Centrale Cholera-Commissie was de volgende:

Van 12—18 Nov. 3, 7 (2 dagen), 10, 8, 5, 7 gev.

Aan den Burgerlijken Stand zijn 31 als aan cholera overleden opgegeven, dagelijks:

Van 12—18 Nov. 7, 4 (2 dagen), 4, 4, 5, 7 pers.

Het totaal der aanget. is dus 759, dat der overl. 519. De epidemie blijft hier dus sedert *zes* weken op dezelfde hoogte; de laatste *wekelijksche* opgaven (van vrijdag tot vrijdag) toch waren:

40, 67, 42, 60, 46, 40 aangetasten.
32, 51, 20, 33, 31, 31 overleden.

— Z. M. heeft benoemd tot Off. v. gez. 3de kl. bij de milit. geneesk. dienst in O. I. de H.H. J. F. TRENKWALDER en C. P. UHLIG.

— Tot stadsheelmeester te Utrecht is in plaats van den Heer SOETERIK benoemd de Heer J. A. VAN DUGTEREN.

— Den 11den Nov. is overleden de Heer C. H. VAN KLINKENBERG, Apotheker te Utrecht.

†**ROTTERDAM.** — Bij de Geneesk. Commissie zijn van 11 —17 Nov. 14 Cholera gev. en 8 overl. aangegeven; totaal 1330 aangetasten.

Bij den Burgerlijken stand zijn van 12 — 18 Nov. 10 aan Cholera overleden opgegeven; totaal 952 overl.

In het Ziekenhuis zijn opgenomen 2 Choleralijders en 1 overleden.

†**DELFT.** 17 Nov. — Van 10 — 16 Nov. zijn hier nog voórgekomen 21 Choleragevallen en 15 overleden; totaal 407 aangetasten en 230 overledenen.

†**ALKMAAR.** 18 Nov. — Van den 11—17 Nov. zijn hier door cholera aangetast 2 en overleden 2 personen.

†'**S GRAVENHAGE.** 18 Nov. — Sedert het vorige berigt zijn hier nog 2 Choleragevallen voorgekomen en 1 overleden.

— Volgens het wekelijksche rapport van 17 Nov., nopens den stand der Cholera in het ressort der Prov. Geneeskundige Commissie van Zuid-Holland, residerende alhier, zijn buiten de hoofdplaats sedert het vorige 71 personen aangetast en 41 overleden.

Hieronder behoort behalve Delft:

	Bijgek.	Overl.	Totaal	Aanget.	Overl.
Leyden	5	3	—	120	76
Gouda	9	4	—	171	92

MIDDELBURG. — In de zitting van den Gemeenteraad op den 9 November is de geneeskundige school alhier gereorganiseerd; uit de aangenomen verordening deelen wij het volgende mede:

Art. 1. De tot dus ver bestaan hebbende school tot aankweeking van heelmeesters en vroedvrouwen, in de provincie Zeeland, wordt als gemeente-inrigting en onder den naam van *Geneeskundige School te Middelburg*, met 1 Januarij 1854 voortgezet.

Art. 3. In het belang van het aan deze school te geven onderwijs, wordt de geneeskundige dienst, voor zoo ver die onder het beheer staat van het gemeente bestuur, aan dat onderwijs zoo veel doenlijk dienstbaar gemaakt.

Art. 4. De school wordt beheerd door eene commissie van bestuur, bestaande uit vijf leden, onder voorzitterschap van den burgemeester.

Tot leden dezer commissie worden door den raad benoemd: een lid uit zijn midden; een lid uit de plaatselijke commissie van geneeskundig toevoorzigt; een lid uit het collegie van regenten over de godshuizen; twee geneeskundigen.

Tot leden dezer commissie kunnen niet benoemd worden zij, die met een gedeelte van het onderwijs aan de school belast zijn.

Art. 10. Het onderwijs wordt gegeven in: de ontleed- en natuurkunde van den mensch; de kruidkunde; de scheikunde, in verband gebragt met de natuurkunde (physica); de artsenijkunde; de geneesmiddelleer; de theoretische en practische geneeskunde; de theoretische en practische heelkunde, in verband gebragt met de geregtelijke geneeskunde; de theoretische en practische verloskunde.

Zoo mogelijk zal men het onderwijs trachten uit te breiden tot de natuurlijke geschiedenis en afzonderlijke behandeling der natuurkunde (physica).

Art. 11. Deze vakken van onderwijs worden opgedragen aan vijf lectoren, en volgender wijze verdeeld:

1. door een *lector in de Anatomie* wordt gegeven de ontleed- en natuurkunde van den mensch, met inbegrip van practische oefeningen op het lijk; 2. door een *lector in de therapie* wordt gegeven theoretische en practische geneeskunde en geneesmiddelleer; 3. door een *lector in de chirurgie* wordt gegeven theoretische en practische heelkunde; 4. door een *lector in de obstetrie* wordt gegeven theoretische en practische verloskunde; 5. door een *lector in de chemie* wordt gegeven de kruidkunde en theoretische en practische schei- en artsenijmengkunde.

Bij de uitbreiding van het onderwijs, waarop bij de laatste alinea van art. 10 gedoeld is, zal de commissie van bestuur omtrent het *lectoraat in de chemie*, die wijzigingen invoeren, die zij ten nutte van het onderwijs zal doelmatig achten.

Art. 12. De practische oefeningen in de verloskunde, wat betreft het bijwonen van verlossingen door leerlingen, geschieden onder de leiding van eene stadsvroedvrouw.

Art. 13. Voor hen, die zich willen bekwamen tot heel- en vroedmeesters, tot plattelands heel- en vroedmeesters en tot scheepsheelmeesters, zal het onderwijs vijf jaren duren; tot vroedvrouwen drie jaren; tot apothekers drie jaren.

Art. 15. Eenmaal in het jaar, in de maand Junij, nemen de lectoren een examen af van de leerlingen, ten overstaan van de commissie van bestuur.

Art. 17. De lectoren worden, uit eene voordragt van twee personen, door de commissie van bestuur in te dienen, door den gemeenteraad aangesteld.

De betrekking van lector is onvereenigbaar met die van lid der provinciale commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt.

Art. 18. Zij genieten eene jaarwedde van vier honderd gulden, met uitzondering van den lector in de obstetrie, wiens honorarium twee honderd gulden bedraagt.

De stads vroedvrouwen genieten voor elke verlossing, welke onder hare leiding door leerlingen wordt bijgewoond, een som van één gulden.

Art. 20. De lectoren vermogen geen privaat onderwijs te geven, behalve aan leerlingen der school, en na daartoe telkens verlof te hebben bekomen van de commissie van bestuur.

Art. 22. Die tot het onderwijs als *leerling* verlangen toegelaten te worden, zullen zich aangeven bij den secretaris van de commissie van bestuur, en moeten bezitten de volgende vereischten: 1. den vollen ouderdom van 16 jaren voor de leerlingen in de heel- en verloskunde, en dien van tusschen 20 en 35 jaren voor de vrouwelijke leerlingen in de verloskunde; moetende daartoe overgelegd worden een afschrift uit de registers van den burgerlijken stand hunner gemeente; 2. een gezond, en voor de toekomstige uitoefening van het beroep geschikt ligchaamsgestel; 3. bekwaamheid in het lezen en schrijven, en voor de leerlingen in de heel-, verlos-, en artsenijmengkunde, geoefendheid in de eerste gronden der latijnsche en fransche talen. Indien er overwegende redenen bestaan om van deze laatste bepaling af te wijken, worden de leerlingen verpligt, zich de gronden der beide talen in het eerste studiejaar eigen te maken; 4. een onbesproken gedrag, waarvan eene verklaring van het gemeentebestuur der woonplaats moet worden overlegd.

Art. 23. Voor het onderwijs wordt jaarlijks betaald als volgt: leerlingen in de heel- en verloskunde *f* 60; leerlingen in de kruid-, schei- en artsenijmengkunde *f* 10; toehoorders van het 1ste studiejaar, art. 14, *a* omschreven, hetzij zij een of meerdere der genoemde vakken verlangen te volgen, *f* 40.

Art. 26. Bij de in werking treding dezer verordening, worden de thans aanwezige professor en lectoren in hunne betrekkingen bevestigd. Op hen is niet toepasselijk de bepaling, vervat in de 2de alinea van art. 17, voor zoo ver zij thans leden zijn van de daar bedoelde commissie.

BIBLIOGRAPHIE.

Handbuch der speciällen Pathologie und Therapie, red von *R. Virchow*. I. B. 1 h. Erlangen, 1853. Enke Th.

F. Robert: Ein durch mechanische Verletzung und ihre Folgen querverengten Becken. Berlin, 1853. Hirschwald. 1½ thl.

O. A. Ziurek: Die Preussische Arznei-Taxe, derem Wesen, Entwickelung u. Folgen. Berlin, 1853. Hirschwald. ½ thl.

K. Rokitansky: Uber einige der wichtigsten Krankheiten der Arterien. Fol. 1852. Braumüller. 6 thl.

Therapeutisches Jahrbuch. Herausgeg. von ein prakt. Aerzte. Berlin, 1853, 6 ngr.

E. Gintrac: Cours théorique et clinique de pathologie interne et de thérapie médicale. III vol. Paris, 1853. Germer Baillière. fr. 21.00.

L. P. Desmartins: Emploi des différentes espèces de genêt en médecine, du genista tinctoria contre la rage, de la scoparine, de la spartéine. Bordeaux, 1853. Impr. de Lafargue.

Catteloup: De la pneumonie d'Afrique. Paris, 1853. Impr. de Noblet.

Ch. Flandin: Traité des poisons ou Toxicologie appliquée à la médecine légale. III vol. Paris, 185 . Mallet-Bachelier. fr. 21.00.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 26 NOVEMBER 1853. 48.

IETS OVER STOORNISSEN IN HET SPIJSVERTERINGSPROCES.

(*Vervolg van blz.* 497).

Terwijl de koolstofhydraten in de maag voortgaan, zich onder den invloed van het ingeslikte speeksel in druivensuiker om te zetten, begint eerst in dit orgaan die verandering der eiwitachtige en der lijmgevende bestanddeelen des voedsels, welke deze geschikt maakt om in het bloed te worden opgenomen. Gelijk bekend is, scheidt de maagwand zelf daartoe een krachtig werkend vocht af, waarvan vrij zoutzuur en de als een ferment werkende pepsine de voornaamste bestanddeelen zijn. Om het groot gewigt, dat de genoemde voedingstoffen, wier vertering grootendeels van de ongestoorde afscheiding van dit vocht afhankelijk is, voor het geheele organisme bezitten, verdienen de omstandigheden, waaronder de maagsapsecretie verminderd of opgeheven wordt, hier eene bijzondere beschouwing.

Bij de meeste, zoo niet alle ziekten van het slijmvlies der maag, heeft de afscheiding van het maagsap onvolkomen plaats, of staat zij geheel stil, waardoor de verandering der vaste of vloeibare eiwitachtige ligchamen in stoffen, die vatbaar zijn om in het bloed over te gaan (*peptonen*, *albuminose*) noodzakelijk gestoord moet worden. Daar nu bij de meeste acute en chronische ziekten van het overig organisme, bij koortsen, bij stoornissen in de ademhaling of in den bloedsomloop, ook de maag eene ziekelijke verandering ondergaat, en bovendien dit gedeelte des spijsverteringkanaals, meer dan eenig ander, aan de regtstreeksche inwerking van de meest verschillende, dikwijls zeer vreemdsoortige stoffen uit de buitenwereld is blootgesteld, zoo kan het geene verwondering baren dat de eigenlijke dyspepsia gastrica, de gestoorde eiwitdigestie eene der meest voorkomende dyspepsiën is. Het niet of onvolkomen verteerd worden der spijzen openbaart zich hier ook vooral door in het oog vallende verschijnselen en ondermijnt, bij langen duur, de voeding des ligchaams meer dan stoornissen van andere spijsverteringsorganen. Vandaar dan ook, dat op dezen toestand bij voorkeur door oudere en nieuwere pathologen de naam van dyspepsie, van apepsie enz., vooral wanneer het verloop slepend is, wordt toegepast.

Vergelijken wij nu de verschijnselen, die zich openbaren, wanneer gezond voedsel in eene gezonde maag komt, met die welke ontstaan, wanneer het maagslijmvlies vooraf eene ziekelijke verandering heeft ondergaan, dan nemen wij een groot verschil waar. Op den grooteren bloedrijkdom die door de invoering van spijzen in eene gezonde maag wordt voortgebragt, volgt eene vermeerderde uitzweeting van voedingsvocht uit de haarvaten, die hare buisvormige kliertjes omspinnen en ook aan de oppervlakte van het slijmvlies een digt net vormen. De aard van dit uitgezweet vocht verschilt, óf naarmate het te voorschijn treedt op de oppervlakte van het slijmvlies en het cylinderepithelium omspoelt, waarmede de ruimten tusschen de openingen der lebkliertjes, alsmede de pyloruskliertjes zijn bekleed, óf wanneer het in de maagholte komt, nadat het eerst door de met ronde, gekernde cellen opgevulde lebkliertjes gevloeid is. Waar het onder de epitheliumcellen werd afgezet, worden deze sneller afgestooten: zij bersten voor een gedeelte en hare mucinerijke inhoud vormt met het vocht zelf eene taaije slijm, die, wel is waar ook buiten het tijdperk der digestie in geringe hoeveelheid werd afgescheiden, doch die thans als eene dikke laag den inwendigen maagwand en de spijzen, die daar overheen bewogen worden, overtrekt. Waar het vocht

echter door de lebkliertjes en hare cellen is heengetogen en stoffen uit den inhoud dezer laatste heeft opgenomen, komt het als eene zure, pepsinehoudende, heldere vloeistof, het eigentlijke maagsap, uit de openingen der genoemde kliertjes te voorschijn. Aan dit laatste vocht alleen komt de eigenschap toe van de eiwitachtige ligchamen te verteren, niet aan het slijm. Iets anders geschiedt wanneer door een abnormalen toevoer van bloed, de voeding van de maag reeds vooraf ziekelijk gewijzigd was, zoo als bv. geschiedt bij den acuten maagkatarrhus, waarvan wij de ziekteverschijnselen onder de namen van gastricismus, status saburralis, febris gastrica enz. kennen. Het vloeibaar, sereus exsudaat, dat hier niet alleen op de oppervlakte van het slijmvlies, maar ook in het submuceus bindweefsel wordt uitgestort en dit doet zwellen, geeft alleen aanleiding tot eene vermeerderde vorming en afstooting van epitheliumcellen, tot de productie eener eerst dunnere, later meer consistente, neutrale of alkalische slijm, die ook buiten het tijdperk der digestie in eene meer of min belangrijke hoeveelheid wordt afgescheiden en vooral het aan slijmkliertjes rijke pylorusgedeelte van de maag bedekt. Worden nu in zulk eene maag spijzen gebragt dan neemt alleen deze afscheiding van slijm toe, doch de secretie van het maagsap heeft niet of slechts in zeer geringe mate plaats. De maag werkt dan geheel als een gewoon slijmvlies, hare functie als klierachtig orgaan treedt op den achtergrond, en het door haar afgescheiden vocht oefent geenen of een slechts zeer onbeduidenden invloed op de eiwitachtige bestanddeelen der spijzen uit. Men heeft waargenomen bij honden, waar maagfistels aangelegd waren, hoe het slijmvlies, wanneer het door verschillende prikkels of door eene langdurige onthouding van voedsel, in een katarrhalen toestand gebragt was, door eene levendige roodheid werd gekenmerkt en in plaats van het gewone, dunne lebvocht, uit de fistuleuse opening eene taaije, deels waterachtige en doorschijnende, deels graauwgele of bruinachtige massa te voorschijn kwam. Evenmin kon BEAUMONT bij zijn vermaarden lijder met een maagfistel, wanneer deze aan koorts leed, door inbrengen van spijzen maagsap verkrijgen: deze laatsten bleven onder zulke omstandigheden 24—48 uren onverteerd liggen, ofschoon van dranken reeds na 10 minuten niets meer aanwezig was. Niettegenstaande de gestoorde secretie van het maagsap heeft men bij acute maagkatarrhi tot nog toe geene veranderingen in de lebkliertjes en in hare cellen kunnen ontdekken: FRERICHS zag er dezelfde cellen en kernen in, als in den normalen toestand, alleen het cylinderepithelium op de oppervlakte van het slijmvlies ontbrak hier en daar. Het is dus waarschijnlijk alleen de transsudatie die, gedurende den tijd der spijsvertering in de maag, de genoemde cellen moet uitspoelen en hare voor de digestie noodzakelijke bestanddeelen opnemen, welke bij den gemelden ziektetoestand achterwege blijft, even als zij ook in den gezonden staat buiten het digestie tijdperk ontbreekt. Daar wij nu weten dat katarrhi van slijmvliezen over het algemeen zich gaarne in de contiguïteit uitbreiden, en ook die van de maag dikwerf niet tot dit orgaan beperkt blijven, doch op lagere gedeelten van het darmkanaal en ook op de uitlozingsbuizen van de lever en van het pancreas, die daarin uitmonden, overgaan, zoo blijkt het, dat zij belangrijke stoornissen in het digestieproces, niet alleen van de eiwitachtige en lijmgevende voedingsstoffen, doch ook van andere, die door de gal, het pancreassap of het darmslijm tot opslorping worden geschikt gemaakt, kunnen ten gevolge hebben.

Wij hadden tot hiertoe voornamelijk slechts den acuten maagkatarrhus in 't oog. Deze ziekte neemt echter niet zelden een slepend verloop aan, vooral wanneer herhaaldelijk abnormale prikkels, zoo als b. v. spirituosa op het slijmvlies inwerken of waar ten gevolge van belangrijke afwijkingen in de ademhaling of in den bloedsomloop eene ziekelijke voeding van dat vlies onderhouden wordt. Ook vergezelt een chronische katarrhus doorgaans meer belangrijke, doch tot afzonderlijke gedeelten van de maag beperkte weefselveranderingen van haar slijmvlies, zoo als zweren, kankers enz,, die, wanneer zij de regelmatige voortbeweging van den spijsbrij uit de maag niet verhinderen, op zich zelf de belangrijke spijsverteringsstoornissen

niet kunnen verklaren, welke ze doorgaans vergezellen. Eene vermeerderde slijmafscheiding, verdikking van den spierrok en van het submuceus weefsel, bloeduitstortingen uit de uitgezette bloedvaten zijn het gewoon gevolg van den chronischen katarrhus, terwijl de lensvormige kliertjes, die in eene gezonde maag naauwelijks kunnen ontdekt worden, door hare hypertrophische ontwikkeling in grooten getale zigtbaar worden. Hoe de maagsapafscheiding zich onder deze omstandigheden verhoudt, is moeijelijk met zekerheid te bepalen. Volgens hetgeen de klinische waarneming leert, zou men geneigd zijn aan te nemen, dat deze secretie niet in dien graad gestoord is als bij den acuten catarrh. Mits de lijders een gemakkelijk oplosbaar voedsel, bij geringe hoeveelheden te gelijk, tot zich nemen, schijnt de vertering daarvan, voor zoo ver zij van het maagsap afhangt, ofschoon dan misschien ook langzaam, tot stand te komen, ten minste er ontbreken in de meeste gevallen bewijzen van het tegendeel. Het kan zijn, dat in zulke gevallen eerst door het darmslijm, dat namelijk even als het maagsap gecoaguleerde eiwitstoffen oplost, een grooter gedeelte van deze voor de opslorping geschikt gemaakt wordt, dan bij gezonde functie der maag voor dit vocht ter vertering overblijft. Het minst nog zal de afscheiding van maagsap lijden, wanneer, zoo als soms schijnt te gebeuren, de ziekte hoofdzakelijk tot het aan slijmkliertjes rijke pylorus-gedeelte beperkt is, waar zich geene lebkliertjes bevinden. In elk geval zal evenwel de groote hoeveelheid taaije, alkalische slijm, die zich met het lebvocht vermengt, de oplossende kracht van dit laatste aanmerkelijk verzwakken.

Eindelijk kunnen wij ook in die gevallen eene zeer gebrekkige functie der maag verwachten, waar het geheele slijmvlies van dit orgaan in een atrophischen toestand verkeert. Volgens ENGEL komt deze vooral bij hoogbejaarde lieden voor. Ook FRERICHS deelt er een geval van mede, dat voorgekomen was bij eene 72jarige vrouw, die langen tijd aan gestoorde maagdigestie geleden had en waar hij slijmvlies zeer dun vond, met uiterst spaarzaam verspreide, hier en daar geheel ontbrekende lebkliertjes, wier lengte slechts de helft van die der normale bedroeg.

Na al het aangevoerde is het duidelijk wat er bij ontoereikende of geheel ontbrekende maagsapafscheiding met de in de maag gekomene spijzen moet gebeuren. Men heeft slechts in het oog te houden, dat al de gunstige omstandigheden, die bij de aanwezigheid van een normaal zuur maagsap en een gezond slijmvlies, de digestie der eiwitstoffen bevorderen, zoo als eene temperatuur van 35—40° C., vochtigheid, matige beweging, bij eene meer passive verhouding van de maag en vertraging van hare spierwerking, even zoo vele gunstige momenten zijn voor het spoedig ontstaan van rotting. Deze blijft dan ook niet lang uit en tast niet slechts de eiwitachtige voedingsbestanddeelen aan, maar ook de daarmede in de gewone spijzen innig vermengde andere voedingselementen, die eveneens volgens scheikundige wetten zich tot meer eenvoudige verbindingen ontleden, ja zelfs, onder zekere omstandigheden, ook het weefsel van den maagwand zelf (gastromalacie, ulcus perforans?). Het eenvoudigst voorbeeld van deze ontbinding van den maaginhoud zien wij bij de dyspepsie van zuigelingen, hetzij hare oorzaak in het zamenstel of in de hoeveelheid der gebruikte melk, hetzij in een ziekelijken toestand van het maagslijmvlies moet gezocht worden. De melksuiker van het zog gaat in melkzuur en boterzuur over, de elementen der kaasstof ontbinden zich onder ontwikkeling van gassoorten, vooral van zwavelwaterstofgas en andere waterstofverbindingen, de vetten geven aanleiding tot de vorming van vlugtige vetzuren. Bij jonggeborenen wordt echter in de meeste gevallen door spoedig uitbraken van den overtolligen en abnormalen maaginhoud aan het decompositieproces binnen het spijsverteringskanaal een einde gemaakt en worden zijne schadelijke gevolgen voor een groot deel daardoor voorgekomen. Bij volwassen menschen daarentegen blijft het onverteerde voedsel soms 1—2 dagen in de maag liggen. Men erkent de abnormale omzettingen van zijne verschillende bestanddeelen aan den stank en aan het rommelen van de zich ontwikkelende en verplaatsende gassen, aan de zure oprispingen, aan de stoffen, die bij braking ontlast wor-

den en niet zelden talrijke schimmels, waaronder ook soms de sarcine voorkomt, bevatten.

Een der meest in het oog vallende verschijnselen van ziekelijke maagfunctie is het van oudsher zoogenaamd *acidum primarum viarum*. Ofschoon het ook in de via ultimae een ziekelijk verschijnsel kan zijn, zoo valt het hier moeijelijker te herkennen. Hoe wordt die zuurvorming geboren en welke is haar aard? Eene al te sterke secretie van maagsap is er zeker zelden de oorzaak van, want zij open baart zich zelden terstond na het intreden van spijzen in de maag, meestal eenigen tijd, dikwijls zelfs verscheidene uren later. Even als bij honden echter moeijelijk te verteren stoffen, zoo als beenstukken, eene versterkte maagsapsecretie te voorschijn roepen, kan misschien in eene gezonde maag bij den mensch door moeijelijk oplosbaar voedsel soms hetzelfde gebeuren. Men neemt echter meestal het verschijnsel waar na een rijkelijk gebruik van zetmeelachtige of van vette spijzen: in het eerste geval bevat het in den mond terugvloeijend vocht melkzuur, in het laatste vetzuren. In beide gevallen kan een in evenredigheid van de aanwezige hoeveelheid voedsel, ontoereikende hoeveelheid van afgescheiden maagsap tot deze pathologische omzettingen aanleiding geven. Dat een normaal, zuur maagsap de melkzure gisting der amylacea in de maag tegengaat, hebben wij reeds vroeger vermeld. Het verhindert echter ook de ontleding der neutrale vetten in vetzuren, die zonder zijne tegenwoordigdigheid het pancreassap op het vet des voedsels zou uitoefenen, en dit ook werkelijk bij proefnemingen buiten het ligchaam doet. Op deze wijze kan men misschien verklaren hoe de toediening van verdunde minerale zuren, vooral het acid. mur., bij zuurvorming in de eerste wegen, niet alleen de zuurvorming niet verergert, doch, hoe tegenstrijdig zulks ook schijnen moge, soms doet afnemen, gelijk reeds door oudere schrijvers werd opgemerkt. Zoo lezen wij onder anderen bij HEBERDEN: »Potus acidi, praeter opinionem non semper nocent his aegris, nonnunquam etiam auxilio sunt," en ook nog onlangs noemde Prof. SCHNEEVOOGT het opmerkelijk, dat het veelvuldig gebruik van zuren zijnen lijder nooit verslimmering van de pyrose bezorgde (Weekblad III, bl. 142). Het uit de maag in den slokdarm en in de mondholte komende zure vocht bij dyspepsie is dus een geheel secundair verschijnsel en hoofdzakelijk van de ontleding der gebruikte spijzen afhankelijk, waaruit van zelf volgt, dat men niet gereggtigd is tot het aannemen van eene alkalische en eene zure dyspepsie, waarvoor door sommigen zelfs eene jatrochemische behandeling wordt voorgeslagen.

Is reeds bij tot de maag beperkte katarrhale toestanden de spijsverterende werking van dit orgaan in hooge mate verzwakt, nog meer geschiedt dit wanneer, gelijk *bij die* ziekten niet zelden wordt waargenomen, hetzij door congestie en verhoogde afscheiding van de lever, hetzij door antiperistaltische bewegingen van het darmkanaal, zich gal met den maaginhoud vermengt. Proefnemingen buiten het ligchaam genomen, hebben namelijk bewezen, dat door toevoeging van gal, de oplossende en verterende kracht van het maagsap geheel wordt opgeheven.

Ofschoon in vele gevallen het gestoord digestievermogen van de maag aan *ziekte* van haar slijmvlies en de daarmede in verband staande afscheidende organen moet worden toegeschreven, zoo kan men toch niet aannemen, dat altijd maagkatarrhi bij dezen vorm van dyspepsie ten grondslag liggen. Behalve door zijn nadeeligen invloed op den maagwand zelven, kan reeds het voedsel, het zij door zijn zamenstel, hetzij door zijne temperatuur, vooral wanneer deze zeer hoog is, hetzij door eene al te overvloedige vermenging met water enz., het eiwitverterend vermogen van een normaal afgescheiden maagsap verzwakken of opheffen. Voorts kan ook met een ziekelijk verminderde toevoer van bloed, zoo als bij anaemie van de maag plaats heeft, ook de afscheiding van succus gastricus afnemen. Lijders, bij wie dit voorkomt, en die meestal over het algemeen de verschijnselen van zoogenaamde anaemie of hydraemie vertoonen, verteren soms spijzen, die aan de oplossing grooteren weerstand bieden, gemakkelijker, dan de zoodanige, die den maagwand minder prikkelen, waarschijnlijk omdat in het eerste geval, even als door beenstukken in de maag van hon-

den, eene meer rijkelijke afscheiding van maagsap geschiedt. Onder deze en welligt andere nog onbekende omstandigheden kan een toestand ontstaan, die men in het algemeen met den naam van *zwakke maag* bestempelt en waar geene andere afwijking aan te nemen is, dan eene niet genoegzame afscheiding van maagsap in verhouding tot de gebruikte spijzen, of wel een te gering oplossend vermogen daarvan. Door een tot gewoonte geworden gebruik van prikkels, zoo als geestrijke dranken, sterke specerijen, suiker, enz. kan deze toestand kunstmatig worden voortgebragt, zoodat bij het nalaten dezer eenmaal gewone bijmengsels tot het voedsel, het maagsap minder rijkelijk toevloeit. Het onderscheid tusschen dezen toestand en dien bij maagkatarrhi is van praktisch belang, omdat zoowel sommige soorten van spijzen, als prikkelende geneesmiddelen, die in het eerste geval de maagsapsecretie bevorderen en de digestie daardoor ondersteunen, in het laatste vooral eene versterkte slijmafscheiding opwekken en de spijsvertering meer storen.

Ook hebben klinische waarnemingen, meer nog dan physiologische experimenten, bevestigd, dat ook de gestoorde innervatie van de maag invloed uitoefent op haar digestievermogen. Anders toch dan door eene wijziging in de maagsapsecretie laten zich de stoornissen der spijsvertering die na gemoedsaandoeningen, vooral deprimerende, dikwijls opgemerkt worden, moeijelijk verklaren.

Het is niet vreemd, dat, toen men de oplossende kracht van het maagsap had leeren kennen en vooral toen men later gevonden had, dat door een kunstmatig maagsap, bereid uit een aftreksel van een gezond maagslijmvlies en eenig sterk verdund zoutzuur, dezelfde oplossing en verandering der eiwitachtige stoffen kon tot stand gebragt worden, als die welke door gewoon maagsap wordt bewerkstelligd, het denkbeeld geboren werd om bij menschen, die uit gebrek aan eene normale maagsapsecretie, aan digestiestoornissen lijden, deze, zoo mogelijk, door het inwendig gebruik van een gezond, werkzaam maagsap te voorkomen en de ziekelijke voeding des ligchaams daardoor te verbeteren. Reeds korten tijd nadat SPALLANZANI's onderzoekingen met het maagsap waren bekend gemaakt, kwam men op de gedachte, dit vocht, aan dieren ontleend, lijders met eene zwakke spijsvertering toe te dienen. SENNEBIER sloeg voor daartoe het maagsap van kraaijen te bezigen, dat volgens SPALLANZANI gemakkelijk kon verkregen worden, en het meest met het maagsap van den mensch zou overeenkomen. Hij verhaalt ook dat dit denkbeeld werkelijk door een leerling van SPALLANZANI, genaamd MONGIARDINI, te Pavia in uitvoering gebragt werd en dat deze iemand, die aan eene slechte digestie leed, met goed gevolg, maagsap van kraaijen liet gebruiken. In de laatste jaren is men op nieuw op deze zaak teruggekomen en heeft CORVISART in de Fransche akademie van wetenschappen voorgeslagen om aan dyspeptische lijders voedingsmiddelen, vooral eiwit, in maagsap van dieren opgelost en dus reeds gedigereerd, te laten gebruiken, terwijl Dr. BECKER, die zelf aan gestoorde maagfunctie leed, zoo als hij mededeelt, deze volkomen herstelde door dadelijk na elken maaltijd eenige droppels van een met zoutzuur bereid aftreksel van varkensmaag in te nemen. Daar proefnemingen, buiten het ligchaam genomen, geleerd hebben, dat men een neutraal of alkalisch maagslijm, door toevoeging van eenig verdund zoutzuur een krachtig oplossend vermogen kan mededeelen en het waarschijnlijk is, dat ook bij chronische maagkatarrhi of andere ziekten, waar het slijmvlies niet in belangrijken graad veranderd is, de pepsine niet ontbreken zal, zoo meenden wij dat welligt het gebruik van verdund zoutzuur, niet veel minder zou kunnen afdoen dan dat van kunstmatig maagsap. In een paar gevallen, waar geene reden bestond een ander lijden dan een chronische katarrhus van de maag aan te nemen, en de digestie daardoor sedert geruimen tijd met ziekelijke verschijnselen gepaard ging, lieten wij de lijders kort vóor en eenige malen na elken maaltijd 10—15 droppels acid. mur. dilutum met water gebruiken, en zagen daardoor werkelijk de gevolgen, die door abnormale ontbindingsprodukten der spijzen ontstonden, veel verminderen. Het gevoel van spanning en pijn in de maag na

het eten, de zure oprispingen, de flatulentie namen af, ja in een geval, waar telkens na het gebruik van bepaalde voedingsmiddelen braken ontstond, werden ze thans goed verdragen. Wij willen hiermede het verdund zoutzuur volstrekt niet als een nieuw geneesmiddel bij gestoorde maagdigestie aanbevelen, doch vestigen slechts de aandacht op de noodzakelijkheid van het gedurende het tijdperk der spijsvertering te laten gebruiken, zoo men hierdoor de werking van het maagsap wenscht te versterken en een invloed op de omzetting der spijzen uit te oefenen. Het middel is overigens gemakkelijker toe te dienen dan eene reeds gedigereerde maaltijd, die, naar wij vreezen, bij de zieken, wier eetlust bovendien meest niet zeer groot is, spoedig walging zal verwekken. Wij behoeven eindelijk naauwelijks op te merken, dat men en in het eene en in het andere geval slechts eene onvolledige, palliative hulp van deze behandelingswijze kan verwachten, en dat men hierdoor nimmer de aanhoudende toevloeijing van versch maagsap, zoo als die bij eene gezonde spijsvertering plaats heeft, zal kunnen vervangen.

(*Wordt vervolgd*).

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN

OVERZIGT DER JONGSTE NASPORINGEN OMTRENT ZINTUIGELIJKE WERKZAAMHEID. — De jongste tijd is vruchtbaar geweest in nasporingen en theoretische beschouwingen omtrent het oog. Ik vermeen de lezers van dit Weekblad geene ondienst te doen, door ze kortelijk zaâm te vatten, en dit te meer, omdat zij geplaatst zijn in boekwerken, die wel is waar toegankelijk, maar toch niet algemeen verspreid zijn. De gunstige omstandigheid, waarin ik verkeer, door ze als Secretaris der Koninklijke Akademie van Wetenschappen het eerst in handen te krijgen, legt mij tevens de verpligting op, ook anderen daarvan deelgenoot te maken en aldus tot verspreiding van wetenschap mede te werken. Gaarne voldoe ik aan deze verpligting. Eene inhoudsopgave der bij de Akademie ontvangen boekwerken zal, te beginnen met het 3e nummer der *Verslagen en Mededeelingen*, wereldkundig gemaakt worden. Hierdoor wordt de aandacht van allen op deze rijke bron van kennis gerigt. Hoe meer er uitgeput wordt, hoe rijker zij vloeijen zal. Ik bepaal mij tot berigtgeven over die vakken, die tot mijnen gewonen werkkring behooren

Een betoog van E. H. WEBER dient het eerst genoemd te worden. Het voert tot opschrift: *Ueber den Raumsinn und die Empfindungskreise in der Haut und im Auge*, en is geplaatst in *Berichte über die Verhandlungen der Königl. Sachsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. Mathematisch-physische Classe*, 1852. II, 85, Leipzig, 1853.

Deze beroemde physioloog behandelt daarin een onderwerp, dat hem bekenderwijze reeds meermalen bezig hield, en draagt daaromtrent de volgende stellingen voor, welke hij nader ontwikkelt:

1. Door de uitwendige huid en door enkele slijmvliezen krijgen wij indrukken tot bepaling van ruimte, welke WEBER onder den naam van *ruimtezin* (*Raumsinn*) te zamen vat. Zij zijn onderscheiden van hetgeen men door drukking en door temperatuur gewaar wordt, door hem met de namen van *Drucksinn* en *Temperatursinn* aangeduid. Terwijl deze beide laatste gewaarwordingen schier overal met dezelfde scherpte geschieden, is daarentegen het gevoel voor ruimte in enkele huidstreken minstens vijftigmaal scherper dan in anderen. Hierom kunnen deze drie niet als identisch beschouwd worden. Er zijn voor het gevoel van ruimte andere inrigtingen dan voor die van drukking en van temperatuur. Het is om die reden, dat het gevoel van ruimte ook door het oog, maar niet door het gehoor en door de reuk worden te weeg gebragt.

Door aangevoerde proefnemingen wordt aangetoond, op welke wijze de verschillende fijnheid of scherpte van het gevoel voor ruimte zich in onderscheidene huidstreken laat bepalen, waarbij bovenal de dwalingen uiteengezet worden, waarin men vervalt, zoo het gezigt niet te hulp wordt geroepen. Hoofdzakelijk bestaan deze proeven in het laten bepalen door iemand met gesloten oogen, welke plekken der huid met een staafje zijn aangeraakt. Dit laat zich slechts met juistheid doen op die plaatsen, waarin het gevoel voor ruimte het meest volmaakt is, namelijk vooral aan de handpalmoppervlakte der vingertoppen en aan de lippen. Eene andere wijze van proefneming bestaat in het aanwenden van eenen geopenden passer, met welks punten men de huid aanraakt, en alsdan, zonder het gezigt te gebruiken, op verschillende streken der uitwendige huid tracht te bepalen, op welken afstand de beenen van den passer van elkander verwijderd schijnen, en in welke rigting zij zich geplaatst voordoen. Trekt men daarmede twee evenwijdige lijnen langs de handpalmvlakte van voorarm en hand tot aan de toppen der vingers, dan blijkt dat diegene, bij wien zulks geschiedt, op enkele plaatsen meent dat de lijnen te zamen komen, op andere dat zij uiteenwijken. Het uiteenwijken schijnt te geschieden, als de punten van den passer van stomp voelende huiddeelen overgaan in scherp voelende, het zamenkomen, als zij van deze op gene overgebragt worden.

2. Door den ruimtezin der huid kan men op tweederlei wijze vormen waarnemen, hetzij met rustende, hetzij met opzettelijk bewogen ledematen. De waarneming van den vorm is het uitwerksel der drukking, welke op de huid wordt uitgeoefend. Naarmate de huidplek gevoeliger is, zal de indruk gemakkelijker voortgebragt worden.

Na deze beschouwingen handelt WEBER over de wijze, waarop deze indrukken door het zenuwstelsel voortgeleid worden. Hij stelt daarbij de huid voor als een mozaïk van groote voor de ruimte-indrukken ongevoelige, en van kleine daarvoor gevoelige plekken. Deze laatste komen overeen met de gevoelstepels en met de daarin tredende en zich verdeelende gevoelszenuwfibrillen (*primitifzenuwvezels*). Deze liggen over de geheele huid zòo digt bijeen, dat men haar nergens met de punt van eene naald kan aanraken, zonder dat eene door de opperhuid voortgeplante drukking een dergelijk gevoelig deeltje of meerderen daarvan treft. Door het vermogen van deze ontwaren wij de inwerking der drukking in de indrukken der temperatuur. Hiertoe is de huid schier overal evenzeer geschikt. De splitsing der zenuwfibrillen in fijne takjes brengt te weeg, dat dergelijk grove indrukken gemakkelijk door de gevoelszenuwen voortgeleid kunnen worden. De fijnere gewaarwording daarentegen van vorm, van oppervlakte, van grootte der voorwerpen, met de huid in aanraking komende, berust op kleinere plekken, waarin zich een grooter aantal gevoelszenuwfibrillen verdeelt. Waar eene grootere hoeveelheid van deze laatste in eene bepaalde huidstreek bijéén zijn, wordt gemakkelijker de voorstelling opgewekt van ruimte-elementen. De duistere herinnering van het aantal nu onaangeraakte, maar vroeger gebruikte gevoelsstreken, tusschen de beide punten van den passer ineenliggende, geeft ons de voorstelling eener tusschenruimte, welke ons des te grooter zal toeschijnen naarmate meer dergelijke gevoelsstreken door den passer overspannen worden. De mensch bepaalt alleen bij ondervinding de plaats, waar hij aangeraakt wordt, of waar een indruk op zijne zintuigen wordt uitgeoefend. Voordat hij deze kennis door ervaring gekregen heeft, kan hij indrukken ontvangen, zonder te weten, door welke oorzaken zij worden te weeg gebragt. Men meent een ligchaam, dat men tusschen de tanden houdt, met deze te gevoelen, hoewel dit, wegens de harde zelfstandigheid der tanden, onmogelijk is. Raken wij met een staafje eene tafel aan, en bewegen dat er over heen, zoo meenen wij twee indrukken te ontvangen, de eene aan de toppen der vingers, gelijktijdig waarmede wij het staafje vasthouden, de andere aan het uiteinde van het staafje, waarmede de tafel wordt aangeraakt. Daar dit echter voor geene gewaarwording vatbaar is, blijkt dat dergelijk vermeende indruk slechts aanvulling is door onze geestelijke werkzaamheid.

Behalve de huid, verschaft alleen het oog nog voorstellingen van ruimteverhouding. Hiertoe zijn bovenal dienstig de bewegingen van het oog rondom zijne as en rondom zijn middelpunt. De plek, waarmede ruimte-indrukken voor kleine voorwerpen in het netvlies ontvangen worden, is uiterst gering. De staafligchaampjes van het netvlies zijn hulpwerktuigen, verbonden met de vezels der gezigtszenuw, en de inwerking van het licht op de zenuwen teweegbrengende. Als gronden voor deze stelling voert WEBER aan: 1°. dat zij zoo gesteld zijn, dat het licht in de lengte er door heen kan schijnen; 2°. dat zij, volgens HANNOVER, HUSCHKE, KÖLLIKER, aan de plek van het intréden der gezigtszenuw ontbreken, waar men in het algemeen aanneemt, dat geen licht wordt waargenomen; 3°. dat zij vooral aanwezig zijn in de streek van den as van het oog, waar het licht het sterkst wordt waargenomen, en waar ook het fijnst gevoel voor het meten van ruimte bestaat.

Hiertoe bepaalt zich het korte uittreksel, dat ik van het merkwaardig betoog van WEBER heb gemeend te moeten geven. Zij, die het onderwerp meer ex professo willen behandelen, worden tot de breedvoerige uiteenzetting van WEBER zelven verwezen.

Eene tweede verhandeling, voor een deel althans met het onderwerp der bovengenoemde overeenkomende, werd door A. W. VOLKMANN in dezelfde verzameling van Berichte enz. bekend gemaakt. Haar titel is: *Ueber einige Gesichtsphänomene, welche mit dem vorhandensein eines unempfindlichen Flecks im Auge zusammenhängen* S. Ber. ueb. d. Verhandl. d. Königl. Sachs. Gesellsch. d. Wissensch. zu Leipzig; Math. phys. Classe. 1853, Bd. I. Leipzig 1853, p. 27.

VOLKMANN gaat van de stelling uit, dat de bekende waarneming van MARIOTTE, dat de plaats, waarop de gezigtszenuw in het oog treedt, ongevoelig is, tot de vraag aanleiding gaf, waarom men geene gaping vindt in het gezigtsveld. Bij beantwoording dezer vraag heeft men steeds slechts den toestand van één oog in aanmerking genomen, in plaats van ze beide te beoordeelen en gaf men hierdoor aan het onderzoek eene verkeerde rigting. Het is bekend, dat de twee oogen te zamen slechts één gezigtsveld bedingen. De dubbele indruk in het regter en linker oog smelt ineen door de werkzaamheid van den geest. Naar aanleiding der voortreffelijke nasporingen van J. MÜLLER kan men stellen, dat twee punten der netvliezen, welke onder gelijke lengte- en breedtegraden liggen (*identische*), éene enkele waarneming in de ruimte te weeg brengen, terwijl zenuwpunten, die onder verschillende lengte- en breedtegraden liggen (*differente*), waarnemingen bedingen, die in de ruimte van elkander gescheiden zijn.

Daar nu, bij deze verdeeling der oogen volgens graden, de beide punten der netvliezen, waarop de optische assen vallen, van identischen aard zijn en als polen gelden, is het klaar, dat de plaatsen, waarop de gezigtszenuwen intreden, niet onder gelijke graden van lengte en breedte liggen, dat zij veeleer verschillende punten zijn, en als zoodanige, wanneer zij gevoelen twee verschijnsels in het gezigtsveld, of, als zij niet gevoelen, twee gapingen daarin laten vooronderstellen. Nu is het bekend, dat de genoemde plekken geen indrukken opnemen, en vermits wij, in weerwil daarvan, niet tot de waarneming komen van gapingen in het gezigtveld, blijft de vraag: waaraan dit ligt?

Tot hare beantwoording draagt VOLKMANN de stelling voor, dat de ondervinding omtrent de ligging en werking van identische en niet identische punten in het netvlies van zoodanigen aard zijn, dat het aannemen van gapingen in het gezigtveld reeds a priori blijkt onmogelijk te zijn.

Naar het boven aangevoerde toch is het klaar, dat met elk punt in één netvlies een identisch punt van het andere netvlies overeenkomt. Gevolgelijk heeft ook elke plek, waarmede de gezigtzenuw in het oog intreedt, een identisch punt in het tegenovergesteld oog, en dit identisch punt moet een punt zijn *met gevoel begaafd.* Dit is daarom niet twijfelachtig, omdat de eenige niet gevoelende punten in het oog de plekken zijn, waarmede de gezigtzenuwen in het oog treden, en omdat deze, zoo als opgemerkt is geworden, niet intreden op identische, maar op onderscheiden plaatsen.

Van dit alles zal nu het gevolg zijn, dat de gaping, ontstaan door de gevoellooze plek in het eene oog, aangevuld wordt door den indruk op de identische plek van het andere oog. Twee identische netvliespunten, waarvan het eene gevoelt en het andere niet gevoelt, hebben, vermits zij identisch zijn, slechts over een ruimtepunt in het gezigtveld te beschikken. Het éene, dat niet gevoelt, laat dit punt ledig, het andere, dat gevoelt, kan het niet ledig laten, maar moet het daarentegen gebruiken tot het localiseren zijner waarneming.

Zoo althans doet zich de zaak in redenering voor, men vraagt echter billijkerwijze, in hoe verre de ondervinding hiermede zamenstemt. VOLKMANN beantwoordt deze vraag, door mededeeling van proeven, welke zonder de daarbij gevoegde figuren, niet wel verstaanbaar te maken zijn.

Ten slotte vermeld ik eene korte aanteekening, in de jongst uitgegevene aflevering van MÜLLER'S Archiv 1853, n°. 4, p. 396. geplaatst door A. FICK en PAUL DU BOIS-REYMOND, *Ueber die unempfindliche Stelle der Netzhaut im menschlichen Auge.* Hare hoofdstrekking is om aan te toonen, dat als een gedeelte van het beeld, dat wij zien, geworpen wordt op de ongevoelige plek van het netvlies, wij dit door de werkzaamheid van onzen geest trachten aan te vullen. Deschrijvers drukken zich daaromtrent op de volgende wijze uit: »Wij durven beweren, dat de ziel a priori of ook op andere wijze eene dadelijke ruimtevoorstelling bezit, die met de objective ruimte punt voor punt zamenstemt, en dat zij deze voorstelling met de door het netvlies geleverde lichtindrukken, voor zoo ver deze reiken, *aanvult.* Daar deze echter, wegens de midden in het gezigtveld liggende ongevoelige deelen, ongevoelige plek, niet voldoende zijn, zoo moet zij de ongeziene ruimte door zelfbedrog met luchtindrukken aanvullen, door eene misleiding, waarvan de wetten zich *a priori* laten vermoeden. Men zal namelijk durven verwachten, dat de kwaliteit der in de ongeziene ruimte gevormde of denkbeeldig voorgestelde indrukken uit de onmiddelijke nabijheid genomen worden."

Tot hiertoe bepaalt zich het kort overzigt dezer drie merkwaardige over hetzelfde onderwerp, bijna gelijktijdig verschenen betogen. De ruimte, waarover ik te beschikken heb, gedoogt niet dat ik er breeder over uitweide. Ik heb niet veel meer kunnen doen, dan er de aandacht der physiologen op te rigten. Niet onbelangrijk komt mij in allen de strekking voor, om aan de eene zijde de duistere punten der zintuigelijke werkzaamheid op eenen mathematischen grondslag te doen rusten, en aan de andere zijde de gebrekkige kennis, welke men er door erlangt, met hypothetische voorstelling aan te vullen. Maar hoe dit ook zij, de verkregen uitkomsten zijn belangrijk genoeg om tot verdere overweging aan te sporen. Het is voor een deel voortwerken op den weg, welke door MARIOTTE gebaand werd.

W. VROLIK.

DE INVLOED DER DIGITALIS OP HET SYSTEMA GENITALE wordt geheel ten onregte miskend of ten minste veel te laag geschat, indien wij geloof mogen hechten aan de waarnemingen, welke dienaangaande door Dr. BRUGHMANS te Diest onlangs aan de Société des sciences méd. et natur. de Bruxelles werden medegedeeld. (Vergelijk het Novembernummer van het Journal de Médecine, dat door genoemd genootschap wordt uitgegeven).

Wanneer men, zegt BRUGHMANS, gedurende 5 à 6 dagen, dagelijks 7 à 8 grein (Belgisch gewigt, dat is ongeveer 5½ à 6½ van het onze) pulvis fol. digit. inneemt, dan geraken de genitalia in zoodanige werkeloosheid »telle qu'on se sent porté à douter de leur présence." Inkrimping van het membrum, volkomen gemis van erectie, van appetitus venereus, zijn de physiologische uitwerkingen, welke men alsdan bespeurt.

Van deze gegevens maakte de schrijver eene gelukkige toepassing op het praktisch terrein, in gevallen waar congestie of erethismus der genitalia aanwezig was.

In het *eerste geval* bestond blennorrhagie en epididymitis met zeer sterke spanning en zwelling van het scrotum. Zonder bloedontlasting aan te wenden, schreef B. rust en dieet voor, benevens 8 grein (Belgisch) Digitalis den eersten dag, 7 gr. den 2den en 6 gr. den 3den dag. Thans was de epididymitis reeds veel verminderd en de zwelling bijna geheel opgeheven. Het middel werd in laatstgenoemde gift voortgebruikt en den 5den dag bestond er geen spoor meer van de epididymitis, de uitvloeijing was aanmerkelijk verminderd en hield weldra geheel op, zoodat na eene 14daagsche behandeling volkomene genezing werd verkregen.

Het 2de *geval* betrof een patiënt met sterke phimosis ten gevolge van verharde en diphthéritische sjankers en met gezwollen liesklieren. Er werden ½ gr. sublimaat en 2 lepels gewone huissiroop daags voorgeschreven, benevens 8 gr. digitalis. Na 3 dagen veel verminderde zwelling van het praeputium, zoodat de urine weder vrij kon ontlast worden; de glandulae geslonken. Den 7den dag geene zwelling meer van het praeputium. De digitalis wordt thans à 6 gr. daags voortgebruikt en er wordt telkens na de urinelozing eene injectie gemaakt met eene oplossing van tanninum. De verharding der zweren neemt hieronder bij den dag af en

op den 33sten dag waren alle sporen van zweren of van verharding verdwenen. De mercurialia werden echter tot den 50sten dag toe, in verminderde doses na gebruikt.

De 3de *casus* behelst eene complicatie van eene tweejarige blennorrhoea met rheumatismus articularis chronicus. Er werden 6 gr. digitalis daags en een linimentum camphoratum aangewend. Na 8 dagen was de blennorrhoea genezen en keerde ook later niet terug.

In het 4de *geval* bestond eene zesjarige zwelling der epididymis, die te vergeefs met kwik en met jodium behandeld was geworden. In 14 dagen tijds verdween de zwelling onder aanwending der digitalis, gepaard aan dieet en rust.

5de *geval*. Gedurende 6 maanden vond er uitvloeijing van een dik vocht uit de urethra plaats, gepaard aan ontstekingachtige vernaauwing. In 16 dagen waren uitvloeijing en vernaauwing, onder het gebruik der digitalis, verdwenen.

Bij een 6de *geval* was in de pars spongiosa urethrae eene organische vernaauwing aanwezig, ten gevolge van eene infiltratie van het submuceuse weefsel. In 4 weken tijd was genoemde toestand onder het gebruik van hetzelfde middel hersteld.

In het 7de *geval* bestonden eene chronische blennorrhoea en spermatorrhœa. De man was sinds een jaar aanmerkelijk vermagerd en vertoonde de gewone verschijnselen van laatstgenoemd lijden in hooge mate. Bij het catheterisme bleek er eene ulceratie in de pars prostatica urethrae te bestaan. Digitalis 6 gr. daags. Na 8 dagen reeds groote verbetering, uitvloeijing, hartkloppingen enz. veel verminderd. Den 17den dag geene uitvloeijing meer. Digitalis 4 grein. Na 14 dagen kon de catheter, zonder de minste pijn op te wekken, ingevoerd worden en herstelde de man bij den dag, zoowel physisch als moreel, de vrolijkheid en de krachten keerden terug en er bleef niets van den vroegeren toestand over, als een ligt gevoel van zwaarte in de maagstreek en eenige zenuwachtige prikkelbaarheid.

Het 8ste *geval* behelst eene genezing van pollutiones nocturnae door middel van de digitalis.

Ofschoon wij wel gewenscht hadden, dat de schrijver deze gevallen, waarbij hij de uitwerking der digitalis niet zonder eenige opgewondenheid praeconiseert, wat uitvoeriger en naauwkeuriger had beschreven, zoo meenen wij echter, dat de medegedeelde resultaten van dien aard zijn, dat eene toetsing van het verhaalde door andere practici als nuttig en wenschelijk zal mogen beschouwd worden.

GEVAL VAN VRIJWILLIGE ZELFVERBRANDING VAN EEN KRANKZINNIGEN. — Dr. MADIN van Verdun deelde aan de Académie de Médecine een geval van dien aard mede, waaruit wij het opmerkenswaardige willen vermelden.

M. P. een magistraatspersoon, 36 jaren oud, verloor korten tijd na zijn huwelijk zijne echtgenoot en werd door dit verlies zóo getroffen, dat hij in eene diepe melancholie verviel. Hij had daarbij kortstondige hallucinaties, waarin hij zijne echtgenoote in de wolken meende te zien, hem tot zich roepende. Na eene lange tusschenpoos van kalmte dacht hij aan een tweede huwelijk; hij ontmoette daarbij echter moeijelijkheden, die bij hem de herinneringen aan zijne eerste vrouw versterkten. De hallucinaties vingen op nieuw aan; hij gaf zich verder aan eene overdreven devotie over, las werken van dien aard, die zijn geestvermogens nog meer deden afdwalen.

Dr. MADIN werd toen bij hem geroepen. M. P. verklaarde hem echter beleefdelijk zijne diensten niet noodig te hebben; dat hij de uitverkorene van God was, die voor hem eene verhevene bestemming had bepaald. Hij sprak in eerbiedige maar onzamenhangende termen over de vrouwen, die hij alle, jong en oud, aanbad; hij had eene missie om alle boeken en andere voorwerpen, die met de goede zeden strijdig waren, te verbranden; en hij deed dit werkelijk. De manie van te verbranden nam al meer en meer toe. Meermalen had hij zijn huis, onder voorgeven van het te zuiveren, met ontvlamde toortsen bijna in brand gestoken. Bij tusschenpozen scheen hij zijne rede volkomen meester te zijn, hij lachte dan over zijne buitensporigheden, waardoor zijne omstanderen eene valsche waan over zijn toestand kregen. MADIN merkte echter in zijne helderste oogenblikken een gemis aan zamenhang in zijne denkbeelden op, en beval dat men den lijder zorgvuldig zou bewaken en nimmer alleen laten.

Op zekeren dag ten 2 uur 's nachts werd M. ontboden. De patiënt had zich ter boetedoening voor zijne zonden, op een brandstapel in zijne keuken doen verbranden.

Bij den zieke komende, sprak deze M. kalm en bijna glimlagchende aan, en zeide hem, dat hij zich nu met zijne echtgenoote ging hereenigen, dat hij harer waard was, nu hij in de vlammen voor zijne verschrikkelijke misdaden had geboet. Hij vertelde daarbij dat hij gedurende twee uren op den brandstapel had doorgebragt, die God hem had bevolen te maken en die hij zelf had onderhouden.

Het gelaat van den patiënt verraadde bij die zonderlinge aanspraak noch pijn noch eenige andere gemoedsbeweging. Bij nader onderzoek bleek dat de beenen, dijen en billen geheel tot op de verkalkte beenderen verbrand waren; de schaamdeelen waren verkoold en de handen tot stompen verbrand. Naauwelijks tien minuten nadat de zieke in met was bestreken linnen gehuld was, begon plotseling zijne stem te verzwakken, de pols werd onvoelbaar, en de dood volgde. Bij het wegnemen van het verband bleek, dat eene der arteriae popliteae door het vuur was aangetast en eene doodelijke haemorrhagie had veroorzaakt.

De brandstapel was kunstmatig door den patiënt uit vijftien takkenbossen bijeengevoegd, onder de schoorsteen van zijne keuken en door hem zelf aangestoken.

EIWITACHTIGE STOFFEN VAN HET ZENUWWEEFSEL. — Een onderzoek naar den aard der eiwitachtige stoffen van het zenuwweefsel is nog niet inge-

steld. IONES heeft eene elementair-analyse verrigt van de albumine van hersenen, welke hij verkreeg door deze met alcohol, aether en water uit te kooken. Hij analyseerde echter een mengsel van vaatwanden, ascilinder der zenuwvezels ombullende vliezen, bindweefsel en van hetgeen overbleef uit het bloed der vaten.

De aanwezigheid van het bloed in de hersenen verhindert het eiwit der zenuwvezels daaruit door eenig oplossingsmiddel als water, verdunde alcaliën enz. onvermengd met dat van het bloed te verkrijgen. Dr. HEYNSIUS (Dissertatie over de eiwitachtige ligchamen), heeft daarom getracht vooraf dit bloed te verwijderen. Hij legde de arteriae carotides en venae jugulares bij een hond bloot, spoot in de carotis van de éene zijde laauwwarm water, van ongeveer 40°, terwijl de andere vaten geopend werden. Zoodra het water uit deze carotis helder afvloeide, werd zij weder gesloten. Nadat op deze wijze gedurende eenigen tijd water van de genoemde temperatuur was ingespoten, liep het uit de venae jugulares genoegzaam kleurloos af. Bij de opening van den schedel bleek het meestal, dat het bloed volkomen verwijderd was.

Deze hersenmassa met water aangewreven en gefiltreerd, gaf eene oplossing, die zwak alcalisch reageerde en door koking niet coaguleerde; door azijnzuur in geringe hoeveelheid toegevoegd, ontstond een vlokkig nederslag, in overmaat van zuur gemakkelijk oplossende, terwijl ammonia en geel bloedloogzout in deze zure oplossing weder praecipitaten veroorzaakten. In de waterige vloeistof gaven wijnsteen en zuringzuur, even als minerale zuren, nederslagen, terwijl door leb geene coagulatie ontstond.

Er werd geen noemenswaardig verschil tusschen de vloeistof opgenoemde wijze uit de witte stof en uit de grijze stof der hersenen verkregen.

Hetgeen door azijnzuur uit de waterige oplossing werd nedergeslagen, werd na behandeling met alcohol en aether als volgt zamengesteld gevonden:

C. 53,7	H. 7,1	N. 16,0	O en S. 23,2
— 52,9	— 7,0	— 16,8	— 23,3

Eene derde stikstofbepaling gaf 16,2. De stof bevatte 1% asch; de zwavel kon, wegens de geringe beschikbare hoeveelheid, niet juist bepaald worden.

BOEKAANKONDIGING.

L. MULDER, *Historisch kritisch oversigt van de bepalingen der aequivalent-gewigten van 24 metalen.* Utrecht 1853. D. POST UITERWEER. 336 p. 8vo.

A. HEYNSIUS, *Geschiedkundig onderzoek naar de kennis der eiwitachtige ligchamen.* Amsterdam, 1853.

Overtuigd van het hooge gewigt der kennis van de verschillende wijzen, waarop men tot de bepaling der aequivalent-gewigten der enkelvoudige ligchamen gekomen is, hebben eenige leerlingen van den Hoogleeraar G. J. MULDER zich vereenigd al wat daaromtrent verrigt is, bijeen te zamelen. Het resultaat van dit onderzoek zal tot inhoud van vier dissertatiën dienen, waarvan bovenstaande die alleen der Red. ter aankondiging toegezonden is, de eerste is; zij omvat de onderzoekingen omtrent 24 metalen.

De verschillende onderzoekingen die omtrent het aequivalent-gewigt dezer ligchamen van DAVY en BERZELIUS af gedaan zijn, worden door den S. kritisch medegedeeld, waarbij de meest mogelijke volledigheid in acht is genomen, en daarbij steeds de vraag overwogen, of de bekende proeven voldoende zijn, om tot een juist cijfer te leiden. Hieruit blijkt ten slotte, dat ook op dit veld der praktische scheikunde het onderzoek nog niet afgeloopen kan geacht worden, daar volgens S. van menig ligchaam nieuwe proeven vereischt worden, hetzij omdat de bekende nog te weinig overeenstemmend zijn, hetzij wijl de gebezigde methoden thans onjuist gebleken zijn.

Het ligt niet in den aard van dit Weekblad, om in deze zaak verder in te dringen; wij moeten met deze zeer korte aankondiging van dit uitgebreide werk van den Heer MULDER, dat blijken draagt van bijzondere zorg en grondige studie, volstaan, en hem met dezen eersten oorspronkelijken arbeid gelukwenschen.

De dissertatie van den Heer HEYNSIUS, evenzeer bij de natuurkundige faculteit verdedigd, betreft meer het forum medicorum. Overtuigd van de waarheid van WUNDERLICHS gezegde „das wahre Wissen ist ein historisches Wissen," dat hij als eerste thesis gebruikt, heeft hij een geschiedkundig overzigt zamengesteld van de scheikundige onderzoekingen omtrent de eiwitachtige ligchamen, waardoor men allengs tot de tegenwoordige kennis dier stoffen gekomen is. Hij had daarin weinig voorgangers; de groep is nog te veel geïsoleerd dan dat zij te gelijk met de historische ontwikkeling van de kennis omtrent de algemeene chemie kan behandeld worden; de historici, zoo als KOPP, slaan haar dan ook geheel over.

Tot bijzondere bewerking is de groep daarentegen uitnemend geschikt; het groote aantal onderzoekingen omtrent haar gedaan, de verschillende gevoelens over vele punten door eenigen thans nog geuit, de algemeene erkenning, dat de tegenwoordige kennis der constitutie dier ligchamen nog onvolledig is, maken dat zoodanig overzigt tot een hoogst nuttige leiddraad bij volgende onderzoekingen wordt, terwijl zij een heldere blik doet slaan op de wijze, die men bij het nasporen dier zoo complexe ligchamen gevolgd heeft.

Het eerste hoofdstuk van dit werk omvat de eerste onderzoekingen, te beginnen met het laatst der vorige eeuw. (S. zwijgt over diegene, welke voor LAVOISIER'S hervorming der scheikunde gedaan zijn, teregt welligt, daar zij zich meer bepaalden tot het qualitatief verschil van mengsels van dierlijken plantaardige stoffen, als afscheidingen enz. en het herkennen van afzonderlijke

ligchamen nog zeer in het duistere lag). Zij bepaalden zich tot het herkennen van eiwit, fibrine, kaasstof, globulinum als zelfstandige ligchamen en tot het nagaan hunner eigenschappen, waaruit reeds het bestaan van eene zelfstandige groep afgeleid werd, terwijl reeds enkele elementaire analysen van de gezuiverde stoffen gedaan werden.

Hunne natuurlijke en kunstmatige verbindingen vooral met metaaloxyden en eenige meer naauwkeurige analysen leveren het onderwerp voor het tweede hoofdstuk; terwijl de verbindingen met zuren, chloor enz., de zwavel- en phosphorusbepalingen, de erkenning van een gemeenschappelijk ligchaam, de proteïne, zich in het derde hoofdstuk daar aansluiten. De volledige oordeelkundige uiteenzetting van al hetgene omtrent proteïne en hare verbindingen door verschillende onderzoekers verrigt is, heeft dit hoofdstuk eene groote uitgebreidheid gegeven; geen wonder, daar het erkennen van dien innigen band tusschen de verschillende eiwitachtige ligchamen tot het gewigtigste tijdstip der dierlijke scheikunde behoort en tot een aantal onderzoekingen van verschillende zijden, in den laatsten tijd nog door meer naauwkeurige analytische hulpmiddelen geholpen, heeft aanleiding gegeven; terwijl nog voortdurend nieuw onderzoek, nieuwe proeven op dit belangrijke veld verrigt worden en tot volmaking onzer kennis van deze groep noodig zullen zijn. — Eene mededeeling van de latere qualitative waarnemingen omtrent bloed-caseïne enz., het kunstmatig celweefsel en de kristallisatie in het bloed sluit het historisch onderzoek.

In een vierde en laatste hoofdstuk geeft S. een overzigt van het makro- en mikro-chemisch onderzoek der proteïnehoudende dierlijke weefsels, waarbij hij een eigen onderzoek van het eiwit der hersenen vermeldt.

De tallooze onderzoekingen, door den S. vermeld, zijn allen in geregelden en oordeelkundigen overgang medegedeeld, zoodat hij geen dor, rhapsodisch overzigt maar een, dat zich aangenaam lezen laat, geleverd heeft; een werk, dat voor toekomstige onderzoekers een nuttige vraagbaak en voor hen, die het resultaat van het onderzoek van anderen grondig kennen willen, van groote dienst zijn zal. Hoewel S. niet op volstrekte volledigheid aanspraak maakt, meenen wij toch, dat er niet veel aan ontbreekt; wij misten alleen de onderzoekingen van eenige weinige, als van FELLENBERG, ZIMMERMAN, c. a.

Wij wenschen den Heer HEYNSIUS met deze eerste proeve geluk en verwachten, dat indien de moeite, aan geschiedkundig onderzoek verbonden, hem niet afschrikt, hij bij zijne volgende dissertatie eene tweede geschiedkundige proeve op het gebied der dierlijke scheikunde zal leveren. Het veld is groot genoeg, voor de geschiedenis, althans, op eene wijze door den S. zóo goed opgevat en naar waarde begrepen, ligt het nog braak.

T.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS, 22 Nov. 1853. — De Moniteur van den 21 dezer bevat een besluit van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij de verpleging van arme zieken te Parijs op beteren voet wordt gebragt. Tot dus ver waren de ziekenhuizen de eenige weg, waar een arme zieke hulp konde erlangen, en ook deze toevlugt bleef dikwerf voor hem gesloten, wanneer deze inrigtingen overvuld waren. De bepalingen van het nieuwe besluit komen hoofdzakelijk hierop neder: Het getal geneeskundigen, verbonden aan de bureaux van weldadigheid, wordt bepaald op 159, die over de 12 arrondissementen, in verhouding tot het aantal, zullen worden verdeeld. Hunne functiën zullen niet langer gratis behoeven waargenomen te worden, maar zij zullen jaarlijks eene toelage van 600 fr. voor de quartiers in het midden der stad, en 1000 fr. in de meer arme buurten genieten. Een aantal vroedvrouwen zal op denzelfden voet worden aangesteld. De geneeskundigen worden op voorstel van de bureaux van weldadigheid en van den directeur van den openbaren onderstand voor *zes* jaren benoemd, en zijn dan herkiesbaar. In de verschillende buurten der stad zullen lokalen gevestigd worden, waar de aanvrage om geneeskundige hulp aan huis zullen worden gebragt, en waar de loopende zieken door den geneeskundige, die op bepaalde uren in het lokaal moet aanwezig zijn, zullen behandeld worden. Deze zittingen zullen altijd door een lid van het bestuur van weldadigheid worden bijgewoond. Aan het secretariaat van ieder bureau van weldadigheid zal een register geopend worden, waarin zullen worden opgenomen de namen en woonplaatsen van alle zieken, de dag, waarop zij in behandeling zullen genomen worden en alle overige aanmerkingen. Lijders aan acute ziekten zullen minstens éénmaal per week door een administrateur van weldadigheid worden bezocht, die aanteekeningen van de wijze, waarop de geneeskundige verpleging geschiedt, zal houden. Eene commissie, zamengesteld uit een voorzitter of vice-voorzitter van het bureau van weldadigheid, een administrateur of commissaris, de secretaris-thesaurier en een der geneeskundigen, zal iedere week bijeenkomen, ten einde van alles, wat de geneeskundige dienst en de aanteekeningen van bovengemelde visiteurs betreft, kennis te nemen; zij zal bovendien vaststellen den onderstand, zoowel in geneesmiddelen, als voedsel, linnen en des noodig in geld. In dringende gevallen zal deze onderstand ook op een bon van den voorzitter kunnen worden verstrekt, mits daarvan op de wekelijksche vergadering behoorlijk verslag worde gegeven. Voor zieken niet op de lijst der bepaald bedeelden voorkomende, n.l. voor behoeftige arbeiders, voor personen met een huisgezin belast, in één woord voor zoodanigen, die in kennelijk onvermogen verkeeren, zal de geneeskundige behandeling aan huis op hunne aanvrage, of op die van den maire of van een der administrateurs aan het bu-

reau van weldadigheid in hun arrondissement, of op de requisitie van den directeur van openbaren onderstand. Deze organisatie bestaat reeds in het 5de arrondissement en zal met 1 Januarij 1854 algemeen worden ingevoerd.

— De Cholera heeft zich hier in de vorige week voor het eerst getoond, zij wordt echter niet hevig. In twee dagen zijn 7 of 8 gevallen in het Hôtel-Dieu opgenomen, 5 of 6 in de Charité, 1 of 2 in Beaujon, Necker, en het Maison de santé. De gevallen zijn echter vrij hevig en voorval zijn de krampen allerpijnlijkst. — In Havre de Grace zijn van den 15 Sept tot 20 Nov. voorgekomen 57 gevallen waarvan 4 overleden. De gevallen kwamen alleen onder de arbeiders en arme klassen en onder de Duitsche landverhuizers komende van Rotterdam voor. Bij de laatsten kwamen gedurenden den overtogt van Havre naar New-York verschillende gevallen voor, ofschoon zij eenige dagen in den besten welstand te Havre hadden doorgebragt.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — Terwijl hier te lande de *Cholera* overal in extensie afgenomen is, zoodat zij te Schiedam, Dordrecht, Gouda, Tilburg geheel geweken schijnt, begint zij meer algemeen in Frankrijk te heerschen. In Belgie is het aantal te Brussel en Antwerpen aangetasten volgens de Presse Med. Belge niet groot, te Brussel in de eerste helft van Nov. ongeveer 14, te Antwerpen in de eerste dagen van November 2 à 3 sterfgevallen per dag.

Te London was het aantal aan cholera overledenen in de vorige week 72; dus minder dan vroeger, toen het 96, 102, 98 was.

Te Stokholm is het dagelijksch aantal aangetasten in de eerste dagen van November weder meer dan in de 2de helft van October geweest; van 20 Oct. tot 7 Nov. kwamen er 189 lijders 124 herstelden en 78 overleden voor, hetgeen met de vroeger opgegeven een totaal van 4654 aangetasten, 2763 overledenen en 1781 herstelden geeft; er zijn aldaar dus reeds meer dan 3 percent der inwoners overleden.

— Het aantal Cholera-lijders hier ter stede is deze week 23 geweest; de dagelijksche officiële opgave aan de Centrale Cholera-Commissie was de volgende:

Van 19—25 Nov. 3, 7 (2 dagen), 3, 2, 3, 5 gev.

Aan den Burgerlijken Stand zijn 19 als aan cholera overleden opgegeven, dagelijks:

Van 19—25 Nov. 4, 6 (2 dagen), 1, 3, 2, 3 pers.

Het aantal in deze week is dus veel minder dan in de vorige en het totaal der aangel. dus 782, dat der overl. 538.

— Te Dordrecht, waar de cholera opgehouden heeft, zijn 141 personen aangetast en 83 overleden.

Te Utrecht zijn de 2 vorige weken 11 nieuwe chogevallen aangegeven; te Groningen 7 nieuwe gevallen en 3 overledenen.

— Door het hoofdbestuur der Maatschappij t. b. v. G. is ten gevolge van het besluit der laatste algemeene vergadering wederom een adres ter betoge der noodzakelijkheid van eene nieuwe geneeskundige staatsregeling aan de regering ingediend; het adres van den Gemeenteraad alhier met gelijk betoog is in de vergadering van 23 Nov. vastgesteld.

— Door de Prov. Geneesk. Commissie te Maastricht zijn geëxamineerd en bevorderd tot Apotheker de H.H. A. A. VAN MOL, B. VAN HAEREN en STYNS, tot Vroedvrouw M. C. ALHES. (*Rep.*)

— De Off. v. gez. 3 kl. J. VLAANDEREN is verplaatst van Kampen naar Leyden. (*Rep.*)

— Den 18 November is te Utrecht gepromoveerd tot doctor in de chirurgie de Heer C. J. VAN PERSIJN, med. et art. obst. doctor; den 21 Nov. de Heer E. MULDER, tot doctor in de natuurlijke wijsbegeerte, na verdediging van zijn *Historisch-kritisch overzigt van de bepalingen der aequivalentgewigten van 13 eenvoudige ligchamen.*

— Den 22sten November is overleden de Heer J. A. VAN BEMMELEN, Med. Doctor, Ridder van de Orde van den Ned. Leeuw, President van de Prov. geneesk. Commissie, Lector aan de Klinische school, mededirecteur van TEYLER'S genootschap, enz. te Haarlem in den ouderdom van 61 jaren.

†ROTTERDAM. — Bij de geneesk. comm. zijn van 18—24 Nov. aangegeven 9 choleragev. en 6 overl.; totaal 1339 aangetasten.

Bij den Burgerlijken Stand zijn van 19—25 Nov. aangegeven 7 aan cholera overledenen; totaal 959 overledenen.

In het ziekenhuis zijn opgenomen 3 choleralijders, waarvan geen overleden.

†'S GRAVENHAGE. 25 Nov. — Den 19den Nov. zijn hier nog 2 choleralijders voorgekomen, waarvan een overleden en een hersteld is; sedert dien dag echter heeft zich geen geval meer opgedaan.

— Volgens het rapport der Prov. geneesk. comm. alhier van 24 Nov. zijn in haar ressort buiten de hoofdplaats sedert het vorige nog 41 choleragev. en 21 overl. aangegeven.

†DELFT. Van 17—23 Nov. zijn hier nog voorgekomen 11 choleragevallen en 4 sterfgevallen; totaal 418 aangetasten en 234 overledenen.

†TILBURG. — Sedert het berigt van 4 November zijn geene gevallen van Cholera meer voorgekomen. De laatste, toen vermeld, is hersteld. In het geheel zijn hier dus 5 personen aangetast waarvan 3 overleden. De 1ste was, gelijk gemeld is, een persoon, die uit Amsterdam was gekomen, de tweede zijn buurman, de derde eene vrouw, die 14 dagen onder geneeskundige behandeling bleef, de vierde de dochter van deze, die hare moeder oppaste en bezweek, de vijfde eene meid, die in hare plaats ter oppassing der vrouw genomen werd. De laatste werd naar een afgelegen huis vervoerd en herstelde daar. De 4 eerste gevallen kwamen in bij elkander staande huizen voor, de laatste was uit eene andere buurt gekomen.

BIBLIOGRAPHIE.

E. Rebold: Médecine du pauvre et du riche, problème résolu par le triple électro-galvanique. Paris, 1853. chez l'auteur. fr. 1.00.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. | ZATURDAG, 3 DECEMBER 1853. | 49.

IETS OVER STOORNISSEN IN HET SPIJSVERTERINGSPROCES.

(*Vervolg en slot van blz.* 508).

Nadat de spijsvertering in de maag op eene regelmatige wijze heeft plaats gehad, komt het met de spijzen gebruikte vet in vloeibaren staat, doch overigens onveranderd, met den chymus in den twaalfvingerigen darm. Het heeft nog geene afgescheidene vochten aangetroffen, die het voor de opslorping geschikt gemaakt hebben. Deze ontmoet het eerst in de darmen. Doch ook hier schijnt het tot stand komen dezer opslorping niet van eene scheikundige omzetting van het vet af te hangen, daar slechts eene betrekkelijk kleine hoeveelheid in het onderst gedeelte der dunne darmen in verzeepten toestand in het bloed overgaat en het grootst gedeelte daarentegen als zeer fijn verdeeld, neutraal vet in de darmvlokken en chylvaten wordt aangetroffen. Ofschoon het in het organisme uit andere stoffen kan bereid worden, eischt echter eene normale voeding eene zekere hoeveelheid met het voedsel vermengd vet: eene gestoorde digestie of onvolkomene opslorping hiervan zal dezelfde nadeelen voor de voeding ten gevolge hebben, als het ontbreken van dit voedingsbeginsel in de spijzen zelve. Het is daarom van gewigt, te weten, waardoor zijne behoorlijke vertering bij den mensch kan gestoord worden. De physiologen noemen ons voornamelijk twee in het darmkanaal uitgestorte vochten, die de vetten in den toestand brengen, waardoor zij vatbaar worden om in de chyl of in het bloed over te gaan, namelijk het sap der alvleeschklier en de gal. De een schrijft een grooter gewigt toe aan het eerste dezer vochten, een ander aan het laatste: beiden echter schijnen de opslorping van het vet te ondersteunen. Door het pancreassap wordt het fijner verdeeld dan door eenig ander in het darmkanaal aanwezig vocht en wordt door dit sap zelfs, wanneer de darminhoud niet meer zuur is, ontleed en voor verzeeping geschikt gemaakt. Echter heeft men ook dán, wanneer de vermenging dezer afscheiding met den chymus verhinderd was, de vetopslorping niet zien achterwege blijven, zoodat zij tot deze verrigting niet volstrekt noodzakelijk schijnt. Daarentegen is het een door proefnemingen bewezen feit, dat waar men dieren de gal door eenen fistel naar buiten had laten vloeijen en zij dus niet in het darmkanaal kwam, een groot gedeelte van het met het voedsel gebruikte vet onveranderd met de drekstoffen uit het ligchaam werd ontlast. Hierbij zag men langzamerhand eene in het oog vallende vermagering ontstaan, die vooral door het verminderen van het vetweefsel geboren werd. De digestie van eiwitstoffen en van zetmeel werd er echter niet door gestoord. Raadplegen wij hierna ziektewaarnemingen bij den mensch, dan is het wel te denken, dat hier veel minder zuivere resultaten zullen te wachten zijn, dan na eene door een vaardig physioloog verrigte kunstbewerking. De lever en de alvleeschklier, en vooral hare uitlozingsbuizen liggen immers op korten afstand van elkander verwijderd, zoodat wat de af- of uitscheiding van de eene klier belemmert, ook ligt die van de andere stoort en zelfs het slijmvlies van het darmkanaal zelden ongedeerd laat. Ook vloeit bij den mensch de gal, wanneer hare afvloeijing in het duodenum wordt verhinderd, niet of hoogst zelden naar buiten, doch hare voornaamste bestanddeelen gaan in het bloed over, waardoor de toestand meer zamengesteld wordt. Zooveel echter mogen wij uit de physiologische experimenten afleiden, dat, waar gal- en alvleeschklierafscheiding *te gelijker* tijd gestoord zijn, de hoeveelheid

van het opgeslorpt vet aanmerkelijk moet afnemen. Vandaar dan ook dat in de door MOYSE verzamelde ziektegevallen (Zie Weekbl. Jaarg. III blz. 455) de vetdigestie zoo zeer gestoord was, dat meer of min aanzienlijke hoeveelheden vet met de faeces werden ontlast. In de meeste van deze geval en, die dienen moeten om de stelling van BERNARD te bevestigen, dat alleen het pancreassap de vetten voor opslorping vatbaar maakte, was tegelijk met eene belangrijke ontaarding der alvleeschklier of verstopping van den ductus Wirsungianus eene belemmerde afvloeijing der gal aanwezig, zoo als zoowel reeds gedurende het leven als ook na den dood kon herkend worden. Belangrijke ziekelijke veranderingen der alvleeschklier alléen, zouden daarentegen, volgens verschillende waarnemers, na den dood aangetroffen zijn bij menschen, die noch wat hunne spijsvertering, noch wat hunne voeding betreft, ziekelijke afwijkingen vertoond hadden. Wat de gal betreft, zoo ontbreekt het ook bij den mensch niet aan bewijzen voor haren invloed op de vetabsorptie. De sterke vermagering bij lijders, waar een blijvende hinderpaal aan de afvloeijing der gal in het darmkanaal in den weg stond, zoo als bij chronischen icterus, of waar door uitgebreide ontaardingen van de lever zelve de galbereiding in de cellen dezer klier gestoord was, heeft de aandacht van alle waarnemers tot zich getrokken. Zoo werd onlangs een zeldzaam ziektegeval door ROBERTSON medegedeeld, dat de meeste overeenkomst aanbood met den toestand van dieren met galfistels. Bij eene 64jarige vrouw was, na herhaalde aanvallen van colica hepatica, in het epigastrium, 2—3 duim boven den navel, eene fistuleuse opening ontstaan, die zich niet weder sloot, doch waaruit eene aanhoudende, na elken maaltijd toenemende uitscheiding van gal werd waargenomen. Niettegenstaande deze vrouw, behalve sterke flatulentie, eene vrij goede algemeene gezondheid genoot, begon zij meer en meer te vermageren en stierf eindelijk 10 maanden later aan uitputting. Na den dood vond men, dat de gal gevloeid had uit een der kleinere galbuizen, die zich aanzienlijk verwijd had en dat de ductus choledochus door een groote galsteen geöbstrueerd was.

Zoude het ook te gewaagd zijn de geringe ontwikkeling van het vetweefsel bij menschen met eene zoogenaamde cholerische constitutie in verband te brengen met de stoornissen in de galafvloeijing, die zich bij zulke personen zoo ligt na gemoedsaandoeningen, bij geringe maag- of darmkatarrhi enz. door verschijnselen van opneming der galkleurstof in het bloed openbaren?

Het is gebleken, dat men de vermagering en de hongerdood, die er op volgt, bij dieren met galfistels kan voorkomen, wanneer men door het ruim toedienen van voedsel, in het verlies der gal en in de minder volkomene vetopslorping voorziet. Ofschoon bij lijders aan chronischen icterus de gal niet geheel verloren gaat, zoo zullen ook bij hen een gezonde toestand der overige spijsverteringsorganen en een rijkelijk diëet, de oorzaak kunnen zijn, waarom in sommige gevallen geene sterke vermagering werd waargenomen. Zoo beschrijven GRAVES en STOKES twee gevallen van hevigen icterus, waar de stoornissen in de spijsverteringsorganen allengs weken, de eetlust terugkeerde, de darmontlastingen regelmatig, ofschoon zonder een spoor van gal te vertoonen, plaats hadden en de voeding in het minst niet scheen te lijden, hoewel de ziekte in het eerste geval 3 maanden, in het tweede zelfs 2 jaren geduurd had. BUDD behandelde een lijder, die in weerwil van een icterus, die 4 jaren geduurd had en gedurende welken de afvloeijing van gal geheel opgeheven scheen, er echter goed gevoed uitzag. Herinneren die lijders (men vergeve mij de vergelijking) niet aan den hond van BLONDLOT, die bij een ruim gebruik van voedsel volkomen gezond bleef, jongen wierp en zoogde, niettegenstaande al zijne gal in plaats van in de darmen, door eenen fistel naar buiten vloeide? Een schraal diëet zal derhalve lijders, die in den gemelden toestand verkeeren, spoedig ten grave voeren, hetgeen, ook uit een praktisch oogpunt, de aandacht verdient.

Niet alleen atrophie van het vetweefsel, doch ook ontlasting van vet met de faeces schijnt bij menschen met gestoorde galuitscheiding soms waargenomen te zijn. Behalve in de reeds genoemde, door MOYSE verzamelde gevallen, die echter met ziekte

van het pancreas gecompliceerd waren, vinden wij reeds bij oudere schrijvers van *diarrhoeae chylosae* bij galblaassteenen gewag gemaakt, terwijl HALLER een geval van GEUDER aanhaalt, waar door een icterischen lijder witte faeces, waarop vet drijvende was, werden ontlast en dit verschijnsel ophield, toen na het gebruik van geneesmiddelen een galsteen per anum was uitgedreven. Het mag intusschen niet ontkend worden, dat in de meeste der tot dusverre bekend gemaakte mededeelingen van vethoudende darmontlastingen, geen genoegzame waarborg gevonden wordt, dat de ontlaste stoffen werkelijk uit vet bestonden. Men heeft zich toch zoo menigwerf in den aard van vreemde stoffen, die in de faeces voorkwamen, bedrogen, dat meer dan eene bloote inspectie gevorderd wordt om dezen aard te bepalen. Zal het verschijnsel verder van gewigt zijn, zoo dient men ook eenigzins ingelicht te zijn omtrent de hoeveelheid vet, die door den mond werd ingevoerd, omdat het bekend is, dat ook in den gezonden staat de hoeveelheid vet, die opgeslorpt wordt, beperkt is en dus bij een zeer ruim gebruik deze stof in de faeces zal kunnen voorkomen, zonder dat er reden is eene stoornis der absorptie aan te nemen.

Voordat wij van dit gedeelte van ons onderwerp afstappen, moeten wij nog een oogenblik stilstaan bij eene in den laatsten tijd door BENNET ontwikkelde theorie, die men ook in zijn jongst verschenen werk over longentuberculosis en hare behandeling vermeld vindt en volgens welke het ontstaan van longtering voornamelijk aan dyspepsie en wel bepaaldelijk aan gestoorde vetdigestie zou moeten worden toegeschreven. Daar wij later de lezers van dit Weekblad meer uitvoerig met den in vele opzigten belangrijken inhoud van genoemd werk zullen bekend maken, bepalen wij ons hier tot het aanvoeren van die bewijzen zijner stelling, die de schrijver uit de verschijnselen van de digestie en den toestand van het darmkanaal put. Een eigenaardig kenmerk van phthisis is, volgens B., een overmaat van zuur in het spijsverteringskanaal, en de bewijzen hiervoor vindt hij in de veelvuldig bij phthisici voorkomende zure smaak en zure oprispingen, alsmede in de duidelijk zure reactie, waardoor het darmkanaal van die lijders zich van dat van aan andere ziekten overledene personen onderscheidt. Door dit bovenmatig zuurgehalte worden de eiwitachtige bestanddeelen van het voedsel gemakkelijk oplosbaar gemaakt, terwijl de alkalische secreta van de speekselafscheidende organen en van het pancreas meer dan geneutraliseerd en onvatbaar worden om óf de koolstof hydraten van het plantaardig voedsel in vet te veranderen, óf de in het darmkanaal aanwezige vetten voor eene gemakkelijke opslorping geschikt te maken. Hierdoor komt eene vermeerderde hoeveelheid albumen in het bloed welke bij elke scheikundige analyse van dit vocht aangetroffen is, terwijl het vet in ruime mate door de absorptie van het vetweefsel des ligchaams geleverd wordt, waardoor de vermagering ontstaat, die de ziekte kenmerkt. Ondertusschen worden de longen onderhevig aan plaatselijke congestie, welke een albumineus exsudaat ten gevolge heeft, dat den tuberkel daarstelt. Daar ook in dezen de noodige hoeveelheid vet ontbreekt, zoo worden er geene grondkorrels gevormd, waaruit kernen ontstaan, die de vatbaarheid hebben om zich verder tot cellen te ontwikkelen: de kernen blijven dus abortief en stellen de tuberkelligchaampjes daar. Zoo voegt zich eene plaatselijke stoornis bij eene constitutionele ziekte en ontstaat de zamengestelde aandoening, die wij longtering noemen en tot verschijnselen aanleiding geeft, welke deels aan het spijsverteringskanaal, deels aan de longen moeten worden toegeschreven. — Uit hetgeen B. van eene vermeerderde oplossing van eiwitachtige ligchamen zegt, schijnt te moeten opgemaakt worden, dat hij de zure ructus en de zure reactie van het darmslijm bij phthisici van het maagsap afleidt. Daar wij echter weten, dat bij digestiestoornissen, zoo als reeds bij eenvoudige katarrhale aandoeningen van het darmkanaal, meestal eene bovenmatige melkzuurvorming uit de koolstof- hydraten van het plantaardig voedsel wordt waargenomen, en deze ook na den dood in den darminhoud kan voortgaan, zoo blijkt, dat uit het door B. aangevoerde geen reden bestaat om eerder aan eene sterkere maagsapafscheiding dan aan eene abnormale omzetting van de darmcontenta te denken. Doch al nemen

wij aan, dat bij phthisici het maagsap zuurder is, of in grooter hoeveelheid wordt afgescheiden, dan volgt daaruit nog niet, dat de vertering van het zetmeel of de opslorping van het vet gestoord moet worden. Het speeksel toch verandert het zetmeel in suiker, al is het vermengd met een zuur maagsap en dit laatste vertraagt zelfs de vorming van melkzuur uit deze suiker. Ook de vetopslorping geschiedt zelfs onder begunstiging van het zuur des maagsaps. Is dit namelijk geneutraliseerd, zoo kan het pancreassap de vetten ontleden en vetzuren vrijmaken, die, gelijk wij reeds gezegd hebben, soms in uitgebraakte zure vochten kunnen voorkomen. Er bestaat dus geen bewijs dat bij een *te* zuur maagsap de zetmeel- of de vetdigestie zoude lijden, en het is veel waarschijnlijker zoowel de zure ructus als den zuren darminhoud als een gevolg van de bij phthisici zoo zelden ontbrekende ziekelijke aandoeningen van het slijmvlies van maag- en darmkanaal af te leiden, waarbij de maagsapafscheiding eerder afgenomen dan vermeerderd is en de digestie niet alleen van het vet, maar ook van de eiwitachtige stoffen en van het zetmeel gestoord is.

Een ander verschijnsel nog, dat zich na uitsluiting der gal uit het darmkanaal, zoowel bij menschen als bij dieren openbaart, is de met sterke gasontwikkeling gepaarde, ziekelijke ontbinding van de in de darmen aanwezige stoffen. Deze herkent men aan den ongemeen putriden stank der faeces, en van den halitus oris, vooral na het gebruik van dierlijk voedsel, terwijl bij plantaardig diëet, faeces en flatus bijna reukeloos zijn, doch de eersten sterk zuur reageren, ten gevolge eener abnormaal versterkte zure gisting in de dunne en dikke darmen.

Van de gevolgen eener meer dan gewone hoeveelheid gal, — die binnen een kort tijdsbestek in den darm ontlast wordt, hetgeen bijv. geschieden kan na eene tijdelijke verstopping van den d. choledochus, of door eene versterkte afscheiding door de lever, die even als door den prikkel der spijzen op het darmslijmvlies, zoo ook zonder twijfel door ziekelijke aandoeningen van dit laatste kan veroorzaakt worden; — zij het voldoende hier alleen te vermelden, dat daardoor de peristaltische bewegingen der darmen versterkt worden en dus haar inhoud, voordat behoorlijke opslorping heeft kunnen plaats vinden vroegtijdig uitgedreven wordt, soms door de maag, meestal door den anus. Van de weinige qualitative afwijkingen in het zamenstel der gal, die bekend geworden zijn, zoo als het voorkomen van eiwit daarin, dat men bij vetlever en bij BRIGHT'sche heeft waargenomen, van ureum bij deze laatstgenoemde nieraandoening, van verschillende metaalverbindingen, die men er in teruggevonden heeft, is tot heden geen invloed op de spijsvertering waargenomen.

Wat eindelijk de digestiestoornissen betreft, die door ziekten van het overig gedeelte des darmkanaals worden geboren, hieromtrent kunnen we in weinige woorden spreken. Terwijl in den gezonden staat door de met cylinderepithelium bekleedde oppervlakte en LIEBERKÜHN'sche kliertjes van het slijmvlies eene spaarzame hoeveelheid alkalisch slijm wordt afgescheiden, dat de nog onopgelost geblevene eiwitstoffen vloeibaar en voor opslorping geschikt maakt, en ook het nog onveranderd zetmeel in suiker omzet, heeft over de geheele oppervlakte van dit vlies eene levendige opslorping plaats. Door den overgang van de vloeibare bestanddeelen van den darminhoud in de chylvaten en in de haarvaten der darmvlokken, wordt allengs deze inhoud meer geconcentreerd en bestaat in de dikke darmen hoofdzakelijk uit de onopgelost geblevene bestanddeelen der voedingsmiddelen en uit hetgeen van de spijsverteringsvochten is overgebleven. Daarentegen worden bij de verschillende katarrhale aandoeningen en andere ziekelijke wijzigingen van de voeding van het darmkanaal, exsudaten van verschillenden aard, dikwerf in zeer groote hoeveelheid uit het bloed afgezet. In acute gevallen zijn deze meest dun vloeibaar, weinig verschillende van bloedwei, naar gelang der hevigheid van de stoornissen der circulatie soms met bloed gemengd, in enkele gevallen vezelstof bevattende, die op de slijmvliesoppervlakte stolt: in meer slepende katarrhale aandoeningen heeft meestal eene zeer overvloedige slijmafscheiding plaats. Alle deze ziekelijke produkten, vermengd met de afgestooten epitheliumlagen van het

slijmvlies verdunnen den bovendien reeds zeer vloeibaren inhoud der dunne darmen. Voegt men hierbij, dat de opslorping in zulk een ziekelijk slijmvlies niet of slechts zeer onvolkomen kan plaats hebben, dat de darmen door den prikkel van haar abnormalen inhoud en van de gal, die dikwerf te gelijker tijd in vermeerderde hoeveelheid toevloeit tot versterkte spierzamentrekkingen werden aangezet, zoo behoeft men niet te zoeken naar eene verdere verklaring van de diarrhoeën, die zelden bij ziekten van de darmen gemist worden. Op deze wijze gaat een groot deel van voor de voeding des ligchaams bestemde stoffen verloren, welk verlies te geringer zal zijn, hoemeer zich de ziekelijke veranderingen tot het lagere gedeelte van het darmkanaal beperken. Dat de abnormale ontbindingsprodukten, welke uit de met pathologische exsudaten vermengden darminhoud ontstaan, waaronder vooral melkzuur en verschillende gassoorten voorkomen, wanneer zij langen tijd met den darmwand in aanraking blijven, op dezen schadelijk terugwerken en zijne ziekteprocessen kunnen verergeren, kan niet betwijfeld worden en is door VIRCHOW uitvoerig beschreven en met het epidemisch voorkomen van dysenterie en cholera in verband gebragt.

Daar in de dikke darmen de eigentlijke spijsvertering en de opslorping van verteerde stoffen grootendeels hebben opgehouden en hier de vorming van faeces uit de onopgeloste overblijfselen der gebruikte spijzen en uit de spijsverteringsvochten aanvangt, zoo kunnen wij de veranderingen, die hier plaats vinden, onvermeld laten.

Betreffende de anorganische stoffen, die met het voedsel in het spijsverteringskanaal worden gevoerd, willen wij alleen de opmerking van FRERICHS mededeelen, dat de oplossing van kalk- en magnesiazouten, die bij eene normale digestie door het maagsap slechts in beperkten mate geschiedt, door rijkelijke vorming van melkzuur uit de koolstofhydraten in de maag abnormaal versterkt kan worden, zoodat de urine van menschen, die aan acidum primarum viarum lijden, niet zelden alkalisch wordt en bezinksels van aardphosphaten en koolzure aarden afzet, ook dán wanneer het voedsel geene plantenzure alkaliën en zouten bevat, die in het bloed zich tot koolzure hadden kunnen omzetten. In het algemeen ondergaan de anorganische bestanddeelen van de voedingmiddelen geene andere veranderingen in de maag en het darmkanaal, dan dat zij opgelost en opgeslorpt worden: bijaldien hierin eenige belemmering plaats had, bij ziekten van de digestieorganen, zullen de gevolgen daarvan echter van ondergeschikte beteekenis zijn in vergelijking van de gestoorde vertering van andere voedingstoffen.

Wij eindigen hier deze vlugtige opmerkingen over sommige der stoornissen, waaraan eene der meest belangrijke functiën van het menschelijk organisme bloot staat. Het onderwerp is voor eene veel uitgebreider behandeling vatbaar, dan hier kan plaats vinden. Wij meenden er echter vooral daarom de aandacht op te moeten vestigen, omdat de zamengestelde aard van het spijsverteringsproces, bij het beoordeelen van zijne ziekelijke afwijkingen, doorgaans te veel uit het oog verloren wordt, en nog velen de gevolgen dezer afwijkingen als op zich zelf staande ziekten beschouwen en behandelen. Men schrijft geneesmiddelen voor, die de spijsvertering moeten verbeteren, bestrijdt zure ructus met alkalien en aardzouten en prijst zelfs middelen tegen sarcina ventriculi aan, zonder na te gaan, welk van de vele organen, die tot de digestie zamenwerken, lijdende is, of zich te bekommeren om de beteekenis van het verschijnsel, dat men wil wegnemen. Ook voor de beoordeeling der beteekenis van de wijzigingen, die men in het zamenstel van het bloed heeft ontdekt, is de kennis van de ziekelijke veranderingen, die de voedingstoffen in het spijsverteringskanaal ondergaan, van het hoogste belang. Het veranderlijk zamenstel van het bloed en van de voedingsvochten toch moet grootendeels afhangen van de stoffen, die er uit de eerste wegen in overgaan. Een gezond bloed en eene gezonde voeding kunnen niet bestaan dan met gezonde spijsverteringswerktuigen. Zijn de verrigtingen van deze gestoord, zoo worden voor het organisme onmisbare voedingstoffen aan het bloed onthouden, of gaan er abnormaal omgezette zelfstandigheden in over, waarvan de gevolgen

zich later in het bloed en in de weefsels openbaren. Men zou echter dwalen, door alleen dáár aan eene gestoorde spijsvertering te denken, waar verschijnselen van maag- of darmkatarrhus bestaan. Ook zonder deze en bijna onmerkbaar kan de vertering van sommige der voedingsbeginselen achterwege blijven of ziekelijk veranderd worden en zoo zij niet herkend wordt, belangrijke nadeelen ten gevolge hebben. Daarom en ook voor de diagnostiek der onderscheidene ziekten van de digestiewerktuigen in het algemeen zou het van veel belang zijn, wanneer wij de gevolgen van de stoornis hunner afscheidingen, regtstreeks in den inhoud van het spijsverteringskanaal konden opsporen. Behalve in de nu en dan door de maag uitgebraakte stoffen wordt hiertoe echter zelden de gelegenheid aangeboden. Het is waar, eene naauwkeurige analyse ook der per anum ontlaste stoffen, zou bij vele ziekten van de digestieorganen veel licht kunnen verspreiden over de wijze, waarop de omzetting en opslorping der voedingstoffen veranderd werd, doch weinige waarnemers zullen, naar wij vreezen, hoe zeer ook overtuigd van de waarde van dit onderzoek, daartoe dezelfde lust en vlijt veil hebben, waaraan men de kennis van het gewijzigd zamenstel der urine en andere uitscheidingen bij ziekten te danken heeft. Bij gebreke aan andere hulpmiddelen voor de diagnostiek zal men zich dikwerf beperkt zien tot de naauwkeurige waarneming van den invloed, dien voedingstoffen van verschillend zamenstel op de verschijnselen van ziekelijke spijsvertering openbaren. Reeds oplettende lijders geven ons niet zelden door hunne verklaring, dat zij vast of vloeibaar voedsel, meelspijzen, vleesch of vet gemakkelijker of moeijelijker verdragen, eene verschillende inwerking van de voedingsbestanddeelen te kennen, welke vooral dàn juist zal kunnen booordeeld worden, wanneer men zoo veel mogelijk voedsel van een eenvoudig zamenstel toedient. Bij de reeks van zoowel in physische eigenschappen, als in scheikundig zamenstel zeer verschillende voedingsmiddelen die ons ten dienste staan om op deze wijze tot een besluit ex juvantibus et nocentibus te geraken, achten wij het onnoodig en gevaarlijk daartoe meer hevig ingrijpende geneesmiddelen te bezigen, zoo als o. a. SIEBERT die uit de op het gebruik van liquor arsenicalis volgende verslimmering of verbetering der verschijnselen eene maagzweer of eene gastralgie wil diagnosticeren.

Men verwachte hier eindelijk geene directe gevolgtrekkingen uit het gezegde voor de therapeutische behandeling der stoornissen in het spijsverteringsproces. Het spreekt van zelf, dat als men ze wil doen ophouden, de behandeling van de pathologische verandering der organen, die ze te weeg bragten, op den voorgrond moet staan. Zooveel leert echter reeds een oppervlakkige blik op het physiologisch proces der spijsvertering en op de afwijkingen, waaraan het onderhevig is, dat, gelijk reeds de ondervinding van langen tijd bevestigd heeft, eene rationele diaetetiek bij ziekten der digestie eene der meest gewigtige hulpmiddelen is voor hare genezing. Waar de afscheiding der spijsverteringsvochten ontbreekt, waar de opslorping stil staat, zal men door het ontijdig toedienen van voedingsmiddelen, die niet verteerd worden, doch ziekelijke omzettingen ondergaan, deze laatste slechts vermeerderen, en de ziekten der organen, die ze ten gevolge hadden, vergeren, doch ook van inwendig toegediende geneesmiddelen zelden meer dan hoogstens eene plaatselijke werking kunnen verwachten.

G.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

OVER KRYSTALLISEERBARE ZELFSTANDIGHEID IN HET BLOED. — LEHMANN komt nog eens terug op zijne vroegere mededeelingen *over den aard der uit den inhoud van gekleurde bloedligchaampjes te voorschijn tredende krystallen.* — In een betoog, getiteld *Ueber den krystallisirbaren Stoff des Blutes*, opgenomen in *Berichte über die Verhandlungen d. Konigl. Sachs. Gesellsch. der Wissen. zu Leipzig. Mathem. physische Classe* 1852, f. 78. zegt hij, dat zijne vroegere opgaven geen volledig geloof hebben gevonden, omdat de indruk, welke men er door kreeg, slechts die van mineraal-stoffen was. Hetgeen hij nu mededeelt, moet strekken om aan te toonen. dat deze krystallen hoofdzakelijk van *organischen aard* zijn.

Vooreerst geeft hij op, dat de verdamping onder

het dekglaasje geenen der minsten invloed heeft op de vorming der krystallen. Verdunning daarentegen met water is geen onwerkzaam middel om het voor te brengen. Zij schijnen geen ontbindingsproduct te wezen, want in de meerderheid der gevallen zag men ze reeds gevormd worden, *een uur na de dooding van het dier.*

Bepaaldelijk is het bloed der *Cavia cobaya* onderzocht uit de *a. a. carotides* en uit de *v. v. jugulares.* Daarin vormen zich krystallen van vier- en van achthoekige gedaante. De kleur is verschillend; somtijds is zij eenigzins donker, somtijds helder rood; zeldzaam zijn zij kleurloos. Worden zij lang onder water, met afsluiting van lucht bewaard, dan plegen zij eene violetkleur aan te nemen. Aan aether en alcohol geven de de krystallen zeer weinig af, niet ten volle 2°/₀. In water zijn zij moeijelijk oplosbaar. De zelfstandigheid der krystallen is ligt omzetbaar, zonder dat daarbij gasontwikkeling plaats heeft. De veranderingen, welke zij daarbij ondergaan, zijn eene vermindering van de scherpe omtrekken, een donker worden der levendige kleur, en overgang eindelijk in eene hyaline, losse, geleiachtige massa, die tamelijk veel kleverigheid vertoont.

Door aanwending van reagentia is het LEHMANN gebleken, dat de krystallen de grootste overeenkomst aanbieden met eiwitachtige zelfstandigheden. Door de onverschilligheid voor andere reagentia onderscheiden zij zich echter van elke bekende proteine verbinding.

Te vergeefs trachtte LEHMANN het gehalte van krystalwater te bepalen. Het gehalte van minerale bestanddeelen wisselt zeer af. De asch bevat somtijds ongeveer 48°/₀ ijzeroxyde met phosphaten; het oplosbare gedeelte is zonder reactie op plantenkleuren en bevat noch koolzure alcalien noch chlornatrim noch chloorkalium.

Bovenstaande mededeeling, ofschoon reeds sedert eenigen tijd bekend gemaakt, kan dienen tot aanvulling van hetgeen over hetzelfde onderwerp in dit Weekbl. Dl. I. bl. 406, Dl. II. 228 en 401 reeds vermeld is. Onlangs is Dr. BERLIN door zijne in het *Nederl. Lancet* v. Julij en Aug. l.l. medegedeelde onderzoekingen tot het resultaat gekomen, dat de bedoelde bloedkrystallen uit haematine of haematoïdine, welke beiden hij voor identisch verklaart, bestaan.

W. V.

VERSLAGEN.

GENEESKUNDIGE KRING TE AMSTERDAM.

Vergadering 28 November. Nadat het verzoek van het Hoofdbestuur der Maatschappij t. b. der Geneeskunst om het verslag van den Procureur-Generaal te Groningen, omtrent het strafbare van het aankondigen van den onbevoegden verkoop van geneesmiddelen enz. aan de Prov. en plaats. Geneesk. Commissiën te zenden behandeld — en met eenige wijziging aangenomen was, werd door de commissie voor med. politica en forensis aan den kring in overweging gegeven om nader bij het stedelijk bestuur aan te dringen op eene betere inrigting van de aangift van overledenen bij den burgerlijken stand, en van de maatregelen, welke ter voorkoming van schijndood genomen zijn. Na langdurige discussiën werd besloten, om een voorstel van die Commissie deswege in de volgende vergadering in overweging te nemen.

Hierop volgde de mededeeling van eenige leden van den kring, dat door eenige ingezetenen dezer stad eene maatschappij was opgerigt of zou opgerigt worden, om den fatsoenlijken stand bij abonnement van geneeskundige hulp te voorzien, dat daartoe reeds een notariëele acte opgemaakt was en pogingen werden aangewend om een daartoe benoodigd kapitaal bij aandeelen bijeen te brengen, dat echter de statuten zorgvuldig geheim gehouden worden. Terwijl men van meening was, dat zoodanige inrigting zijn kon eene financiële speculatie der oprigters ten prejudice der deelnemers en der geneeskundigen, en geheel in strijd met onafhankelijkheid van den geneeskundigen stand, op gelijke wijze als vroeger met het oprigten van bossen voor den fatsoenlijken stand, besloten de aanwezige leden, dat geen hunner zich aan die inrigting zou verbinden, voor dat, na bekend worden der statuten, deze door den kring zouden zijn onderzocht. Tevens werd besloten van deze afspraak aan de afwezige leden kennis te geven met uitnoodiging om in deze evenzoo te handelen.

Dr. VAN DER VOORT deelde daarop namens de commissie voor epidemiologie mede, dat de epidemische constitutie in de maand October even als in de vorige maand gastrisch-catarrhaal was; het cijfer der cholerazieken, dat in de maand September 345 met 206 overledenen bedragen had, daalde in October tot 287, terwijl het aantal sterfgevallen 232 beliep. In extensiteit derhalve afnemende, bleef de intensiteit der ziekte evenwel dezelfde en stierven de lijders grootendeels weinige uren na het uitbreken der cholera. Ten opzigte der verschillende symptomen was er in verhouding tot de vorige maand geen belangrijk verschil waar te nemen; zoowel kinderen als volwassenen en meer bejaarden werden door haar aangetast. Cholerines, van welke sommige zeer hevig, waren talrijker dan in September; diarrhoeën, enteralgie en gastrische koortsen bleven zeer frequent. De intermitterende koortsen, vooral 1ae en 3ae, namen steeds toe en vertoonden meest gastrische verschijnselen; de 4ae waren meerendeels recidiven. Onder de exanthemata febrilia kwam scarlatina eenige malen voor, die onder een goedaardig verloop in de laatste helft der maand zich meer in de stad begon te verspreiden. Ook de tussis quinta nam weder in hevigheid en uitgebreidheid toe. De algemeene ziektetoestand bleef ongunstig, de sterfte was grooter dan in September, en overtrof aan den Burgerlijken Stand het cijfer der geboorten.

De rapporten der overige commissiën moesten, wegens tijdsgebrek, uitgesteld worden tot op de volgende vergadering, die op 19 December bepaald werd.

BERIGTEN.

AMSTERDAM. — Wij hebben het genoegen te kunnen berigten, dat de Redactie van het Weekblad zal versterkt worden door de medewerking van de HH. Dr. F. J. J. SCHMIDT, geneesheer aan het ziekenhuis te Rotterdam en J. L. CHANFLEURY VAN YSSELSTEIN, geneesheer aan het ziekenhuis te 's Gravenhage, die, te beginnen met Januarij aanstaande, deel der Redactie uit zullen maken.

— In de zitting van 30 November der 2de Kamer van de Staten-Generaal, hebben de volgende beraadslagingen plaats gehad over de geneeskundige aangelegenheden.

De Heer GODEFROI herinnert in de eerste plaats aan zijne interpellatie van het vorige jaar aan den Min. v. B. Zaken gerigt over de herziening der zoogenaamde geneeskundige staatsregeling. Na de verklaring van den toenmaligen Minister had hij alle reden te verwachten, dat van zijne zijde spoedig in de zaak zou worden voorzien. Door de aftreding van dien Minister is hij echter in zijne verwachting teleurgesteld. Hetgeen hij van hem verwacht had ziet hij nu van zijn opvolger te gemoet. Over de dringende behoefte van voorziening valt niet te twisten. Hij verwijst daaromtrent op het getuigenis der geneesk. autoriteiten in N.-Holland, dat de pogingen om kwakzalverij en bedrog te weren schipbreuk lijden op het gebrekkige der geneesk. wetgeving, en dat de vele bestaande misbruiken voor het grootste gedeelte lijdelijk moeten worden aangezien. Hij wijst verder op het adres van den Stedelijken Raad te Amsterdam, waarbij voor de onverwijlde voorziening wordt op den voorgrond gesteld, dat „de gemeentebesturen, zonder eene betere algemeene wetgeving, niet aan hunne verpligtingen kunnen voldoen, om verordeningen vast te stellen op de plaatselijke gezondheidspolitie. Hij herinnert verder aan de omstandigheid dat het getal dergenen, die na eene minder grondig wetenschappelijke vorming tot de geneeskundige practijk toegelaten worden; steeds meer en meer zal toenemen, juist omdat beseft wordt, dat eens de tijd zal komen, dat ten opzigte van die klassen van geneeskunstoefenaren verandering in de bestaande wetgeving zal gebragt worden.

Over de dringende behoefte aan eene nieuwe regeling wil hij niet twisten, ook niet met den tegenwoordigen Min. v. B. zaken, die in het regeringsantwoord op het verslag der kamer reeds verklaard heeft, het belang der zaak ten volle te beseffen. Uit aanmerking van den betrekkelijk korten tijd van het beheer van den tegenwoordigen Min., wil hij ook niet onbillijk zijn in de eischen nopens het indienen van nieuwe wetten. Het antwoord der regering echter, vordert „eenige nadere toelichting. Daarin wordt gezegd, dat het een punt van ernstige overweging uitmaakt, welk gevolg aan de voorstellen der staatscommissie zal moeten gegeven worden. Hij zou er zich over kunnen beklagen, dat gedurende 4 jaren die overwegingen tot geen voldoend resultaat geleid hebben, hij beseft echter dat het voor den tegenwoordigen Minister noodig kan zijn, dat hem nog eenige tijd voor die overweging gegund worde. Intusschen is Spr. niet zonder bezorgdheid, wanneer hij in de memorie van beantwoording over partiële voorziening, al is het ook maar bij onderstelling, ziet gewagen. Naar zijne overtuiging is hier eene partiële verbetering niet wel te regtvaardigen, om den toestand, waarop de wetgeving op de Medische policie zich op dit oogenblik bevindt. Die wetgeving is onmagtig om de kwakzalverij, hier te lande op groote schaal gedreven, te weren; die wetgeving huldigt het beginsel, dat het leven en de gezondheid der bewoners van het platte land minder de zorg der regering verdienen, dan die van de bewoners der steden. Zij is verder gebrekkig, doordien de instructiën, die tot aanvulling der wet dienen moeten, geene kracht van wet hebben en het niet wenschelijk zou zijn om door eene behoorlijke afkondiging die kracht daaraan nog te geven, omdat zij, even als de wet zelve, onvermogend zijn tot herstel van bestaande leemten en gebreken. Eene partiële verbetering is ook niet te regtvaardigen, wanneer men let op de bouwstoffen voor eene geheele herziening die voorhanden zijn.

In Junij 1849 bestond reeds het plan bij de regering om de voorstellen der staatscommissie spoedig aan de Staten-Generaal in te dienen. De opvolgende Minister in Nov. 1849, meende echter, dat eene nadere overweging daarover bij het Ministerie noodig was. Spr. wil niet beslissen, welke weg de beste was, doch vraagt of, zoo een nader onderzoek omtrent die voorstellen noodig waren, het niet raadzaam ware, het advies der Koninklijke Akademie van Wetenschappen daaromtrent te vragen, even als zulks onlangs in België met een soortgelijk ontwerp geschied is bij de Akademie de Médecine.

De Heer SLOET TOT OLDHUIS dringt mede aan op eene nieuwe regeling der geneeskundige policie. Met de kwakzalverijen is het in ons land zoo gesteld, dat HOLLOWAY in den letterlijken zin des woords, eene belasting heft op de ligtgeloovigheid van de landlieden van het vaste land. Hij kent een voorbeeld, dat een landman voor de dagelijksche consumptie van zich en zijn gezin *ƒ* 75 aan HOLLOWAY pillen tegen den winter heeft ingeslagen. Zonder het nut van dat middel verder te beoordeelen, in hoever het in sommige gevallen nut kan doen, hij vreest zeker het tegendeel, wanneer het als remedium universale gebezigd wordt.

Een ander bezwaar tegen de bestaande wetgeving is, dat zij hinderpalen in den weg legt tegen de invoering van eenvoudige wijzen van genezing, die in andere landen bestaan en met goed gevolg in practijk worden gebragt. Spr. bedoelt de watergeneeskunde en heeft op het oog het uitmuntende gesticht Bethesda te Dieren. Hij vindt het onbillijk, dat op dit gesticht de tegenwoordige wetgeving wordt toegepast en hoopt, dat de Minister v. B. zaken aanleiding zal kunnen vinden, om in zoover dispensatie van die wet te verleenen, dat op dat gesticht voortaan een geneesheer, die geen graad op eene onzer hooge scholen heeft verkregen, kan worden toegelaten.

De Heer MACKAY dringt vooral aan op de noodzakelijkheid, dat de watergeneeskunde niet worde belemmerd. Hij verlangt dat Nederlanders in hun eigen land eene waterkuur kunnen ondergaan en beveelt die zaak den Minister aan.

De Heer WINTGENS zegt, dat ons land, ten opzigte der geneesk. wetgeving, in een staat van anarchie verkeert. Er bestaan wetten en reglementen, maar in menig opzigt ontbreekt de pénale sanctie daaraan. Een med. doctor kan ongestraft de heel- of artsenijmengkunst uitoefenen. Het strekt echter tot eer van den stand der geneeskundigen, dat er niet meer overtredingen plaats hebben.

De Heer V. HOËVELL ondersteunt vooral hetgeen gezegd is over de instelling Bethesda. Die nuttige en schoone inrigting met zoo menschlievend doel daargesteld, hoopt hij, moge weldra geopend worden.

De MIN. V. B. ZAKEN verklaart in antwoord aan den Heer GODEFROI, dat hij zelf overtuigd is, dat er weinig onderwerpen zijn, die meer dringend voorziening behoeven. En toch wanneer hem door de kamer de vraag gesteld werd of hij spoedig eene wet op dit onderwerp zou kunnen in gereedheid brengen, zou hij moeten bekennen, dat hem dat onmogelijk zou zijn, indien niet vroeger eene commissie zich ten taak had gesteld niet alleen de zaak te onderzoeken maar ook bepaaldelijk hare denkbeelden te formuleren in sommige wetsontwerpen, en daarbij gevoegde memoriën van toelichting. Hij zegt verder van dat werk kennis te hebben genomen en zich, wat de grondslagen betreft, daarmede grootendeels te kunnen vereenigen, en verklaart, dat hij niet vreemd is aan het denkbeeld om welligt met eenige wijzigingen in het wetsontwerp betreffende het staatsbestuur, die ontwerpen aan den Koning aan te bieden, met verzoek den Raad van State daarover te hooren en ze verder aan het oordeel der kamer te onderwerpen. Hij gelooft, dat het doel, waarmede aan eene staatscommissie wordt opgedragen het ontwerpen van een wet omtrent een ingewikkeld en omslagtig onderwerp, voornamelijk moet zijn de taak der regering te verligten en eene spoedige behandeling en afdoening te bevorderen. De Min. deelt de aanmerkingen, in deze vergadering gemaakt omtrent het wenschelijke van voorziening in de bezwaren, die zich hebben voorgedaan. Bij de behandeling van die wet zal tevens kunnen besproken worden het punt (door den Heer SLOET) vermeld. Dan zal blijken of er in dezen voorziening of wijziging noodig is. Op dit oogenblik echter verbinderen de wettelijke verordeningen de toestemming te geven, welke wordt verlangd.

De Heer THORBECKE verklaart, dat hij met genoegen van den Minister gehoord heeft, dat wij op dit punt niet eene partiële maar algemeene herziening te wachten hebben. Hij is geen vriend van partiële herzieningen, die met enkele uitzonderingen niets anders zijn dan een gezocht uitstel der geheele hervorming. Naar aanleiding van het door den Heer GODEFROI aangevoerde, gevoelt hij zich verpligt te zeggen wat van zijne zijde gedaan is. Hij herinnert in de eerste plaats daaraan, dat het hem mislukt is, om de medewerking der staatscommissie tot het beoogd doel, om het personeel van zijn departement te versterken, te verkrijgen. Daarna heeft hij op eene andere wijze daarin trachten te voorzien. Hij heeft den bijstand ingeroepen van twee geneeskundige geleerden, die het meest zich op het onderwerp dezer wetgeving schenen te hebben toegelegd. Hij heeft hen met het Ministerie in verband gesteld, ten einde vooreerst hun advies uit te lokken, over hetgeen door de staatscommissie in 1849 was voorgedragen, en hen vervolgens met het departementspersoneel te vereenigen in één comité, dat, in overleg met den Minister, onmiddelijk zoodanige onderwerpen zou formuleren, als aan de wetgevende magt zouden kunnen worden voorgelegd. In het vervolgen dezer zaak is de Minister door zijne aftreding verhinderd.

Naar aanleiding van hetgeen over het in bescherming nemen der watergeneeskunst is aangevoerd, zegt S., dat de uitoefening daarvan door de tegenwoordige wetgeving niet belet word. De wet verbindert slechts aan de genoemde instelling een geneesheer te verbinden, die niet gepromoveerd is. Naar zijne meening nu zal ook de toekomstige wet van ieder geneeskunstuitoefenaar, hoe ook zijne kunst uitoefenende, proeven van bekwaamheid moeten eischen, die tot waarborg strekken van hen, die aan zijne hoede worden toevertrouwd. Het is dus niet de wet, die belet, dat men uitsluitend met water geneze, maar hij belet een verlangen te bevredigen, waaraan ook de aanstaande wet niet zal kunnen voldoen.

— Terwijl in den laatsten tijd door de Provinciale en Plaatselijke geneeskundige commissie, later door den Geneeskundigen Kring, evenzoo door Burgemeester en Wethouders en laatstelijk door het raadslid Dr. HEIJE, aan de Gemeenteraad voorstellen tot grondige wijziging en verbetering der tegenwoordige geneeskundige armenverzorging te dezer stede gedaan zijn en deze voorstellen tot nu toe geen gevolg hebben gehad, heeft ook het collegie van stads geneeskundigen zich dezer dagen met een adres tot den Raad gewend, met verzoek om eene spoedige beslissing in deze zaak. In dit adres wordt onder anderen aangevoerd, dat de veelvuldige werkzaamheden aan de betrekking van stadsgeneesheer verbonden, in den laatsten tijd nog veel moeijelijker en bezwarender zijn geworden, nu bij een getal van stadsarmen, dat op 30,000 berekend wordt, het huisbezoek vermeerderd is, omdat bijna niemand in de gasthuizen wordt verpleegd alvorens aan huis bezocht te zijn, en de verpligting is opgelegd om lijkschouwingen te houden, ook van de zoodanigen, die nimmer door stads geneeskundigen bezocht zijn. Verder wijzende op andere bezwaren in de rapporten ad hoc reeds aan den Raad ingediend, vermeld, dringen zij ten slotte op groote verbetering in eene betrekking aan, die bijna niet of althans slechts met de meeste moeite en inspanning, eenigzins naar behooren te vervullen is en nooit beloond, maar dikwerf miskend wordt.

— Van verschillende zijden wordt hier te lande de voor de gezondheid der volksklasse zoo zeer gewenschte

oprigting van wasch- en badhuizen beproefd, maar tot nu toe zonder goeden uitslag. Hier ter stede heeft de Heer IJZERSTITT na vroegere door anderen beproefde doch mislukte pogingen aan den Gemeenteraad daartoe een voorstel gedaan, dat tot veler spijt niet kon goedgekeurd worden, daar de door hem gestelde voorwaarden, afstand van een bepaald terrein (het Reguliersplein), en subsidie, volgens raadsbesluit van 23 Nov. niet konden ingewilligd worden. — In Rotterdam hebben de H.H. NIMMO c. s. in het vorige jaar daartoe terrein aangevraagd, waarvan de toezegging onbepaald uitgesteld is, zoodat die HH. hunne aanvraag terugtrokken, nu echter onlangs ten gevolge van de door de Raadsleden getoonde sympathie voor de zaak, wederom ingediend hebben. — Te Utrecht heeft zich eene vereeniging ad hoc geformeerd, die de medewerking der gegoede ingezetenen heeft ingeroepen. De afdeeling Utrecht der maatschappij t. b. v. G. heeft in hare vergadering van 12 Nov. ll. besloten die pogingen door haren invloed te ondersteunen, ten gevolge waarvan door de commissie voor Hygiène van de afdeeling eene opwekking tot deelneming in die onderneming in belang der volksklasse in de Utr. C. van 23 Nov. geplaatst is. Mogen eindelijk die pogingen met een goede uitkomst bekroond worden.

— Te dezer stede zijn van 26 Nov. tot 2 Dec. slechts 8 nieuwe choleragevallen opgegeven en 8 sterfgevallen aan die ziekte, totaal 790 aangetasten en 546 overledenen.

Bij eenige der subcommissiën is de buitengewone dag- en nachtdienst opgeheven.

— Te Utrecht zijn van 19—29 Nov. nog 4 choleragevallen opgegeven.

— De buitenlandsche berigten omtrent de Cholera bepalen zich heden tot de mededeeling dat de ziekte in Parijs op dezelfde niet hevige wijze voortgaat, te Londen vermindert, zoodat het aantal aan de C. aldaar overledenen de vorige week 46 bedroeg (weder minder als vroeger 72), te Berlijn sterk verminderd (de laatste wekelijksche opgave was 10 gevallen, het totaal tot 14 Nov. aldaar is 1597 gev. 926 overl.).

— Den 25sten November is overleden in den ouderdom van 58 jaren de Heer J. LINDENHOVIUS, Heel- en Vroedmeester te Ommen.

†DELFT. — De Afdeeling Delft der Maatschappij tot b. der G. heeft aan den Gemeenteraad een verzoekschrift ingediend, om in het volgende jaar de kermis niet te doen plaats hebben, om de volgende redenen: 1°. omdat de duur en het beloop der twee vorige epidemiën in aanmerking genomen, het waarschijnlijk is, dat de Cholera zich in het volgende jaar op nieuw verheffen zal; 2°. de ondervinding geleerd heeft, dat alles, wat tot opgewondenheid der gemoederen, uitspattingen van welken aard enz., gedurende het heerschen der Cholera, aanleiding kan geven, deze doet toenemen en 3°. vele Gemeente-besturen, van de waarheid dezer stellingen doordrongen, de kermissen, hetzij tijdelijk, hetzij geheel, afgeschaft hebben.

De reden waarom dit request nu reeds ingediend, is, omdat men in 1849 op een gelijksoortig tot antwoord kreeg, „dat het te laat was."

— De Cholera is genoegzaam geheel geweken van 24 — 30 Nov. kwamen slechts 4 nieuwe gevallen en 5 sterfgevallen voor, totaal 422 gevallen en 237 overledenen.

†ROTTERDAM. — Van 25 Nov. tot 1 Dec. zijn hier 3 choleragevallen en 2 overledenen opgegeven.

†'S GRAVENHAGE. 2 Dec. — Sedert het vorige berigt is hier nog één cholerageval voorgekomen.

— Het rapport der Prov. Geneesk. Commissie van 1 Dec. 1853 geeft 14 nieuwe choleragevallen en 6 overledenen sedert het vorige op; hieronder behoort, behalve Delft:

	Bijgek.	Overl.	Totaal	Aangt.	Overl.
Leiden	4	2	—	128	81
Woerden	6	2	—	18	10

†LEYDEN. — De Raad dezer gemeente heeft, onder wijziging van het onlangs vastgestelde, besloten, dat aan het Caecilia-gasthuis een Med. et. Chir. doctor benevens een Chirurgijn zullen aangesteld worden, respectivelijk met ƒ 1000 en ƒ 500 tractement. Aan de benoemden zal, behalve de behandeling der reeds thans in genoemd gesticht verpleegd wordende zieken, ook die der syphilitici en het onderzoek der prostituées opgedragen worden. Naar wij vernemen zijn deze aanstellingen evenwel slechts voorloopig.

†MIDDELBURG. 26 Nov. 1853. — Door de Prov. Geneesk. Commissie in Zeeland zijn in hare laatste vergaderingen bevorderd: tot stedelijk Heel- en Vroedmeester de Heer J. KOOMAN uit Goes, tot Heelm. t. pl. land en tot scheepsheelm. de Heer A. HENDRIX en tot sted Apotheker de Heer H. J. HACKENBERG, beiden uit Middelburg.

— Tot lid der plaatselijke geneeskundige commissie te Middelburg is, ter vervanging van den overleden Heer J. J. PIETERSE, benoemd de Heer J. H. CORNIELJE.

— Gevestigd heeft zich te Middelburg de Heer L. PERVOOST als Heel- en Vroedm., terwijl de Heer J. H. DE LEPELAAR, stads Heel- en Vroedm. aldaar, verzocht heeft uit de betrekking eervol ontslagen te worden.

— Overleden is te Goes de Heer G. P. A. DE ROCHEFORT, Apotheker.

NEERLANDSCH O. INDIE. — Door den Gouv.-Generaal is bevorderd tot Apoth. 3de kl. de apotheker 3de kl. A. SCHARLÉE en geplaatst bij het bureau van den chef der geneeskundige dienst de Off. v. Gez. 2de kl. B. E. J. H. BECKING.

— Omtrent het vroeger heerschen der cholera op Java en Buitenbezittingen kan nog medegedeeld worden, dat gedurende de maanden Julij en Augustus in de residentie Bantam 203, te Patgitan 37, in de res. Palembang 7, in de Lampongsche distticten 13 en te Sepoeti, Wayarang en Radjabassa 105 personen daaraan overleden zijn.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 10 DECEMBER 1853. 50.

FRACTURA CALCANEI. DISTORSIO PEDIS.

Terwijl de kennis van de breuk van het hielbeen zich vroeger bepaalde bij die door sterke werking van de pees van Achilles ontstaan, is zij eenigzins uitgebreid door de onderzoekingen van MALGAIGNE, die in 1843 eene nieuwe soort, de zoogenaamde fracture par écrasement beschreef. Bij de eerste soort, alleen door vroegere observatiën eenigzins bekend, is het *achter* het kootbeen geplaatste gedeelte van het hielbeen afgebroken; in de tweede dat gedeelte, hetwelk *onder* het kootbeen gelegen is; van deze nu zijn verscheidene gevallen in de laatste jaren medegedeeld. In het algemeen kan van deze gevallen gezegd worden, zoo ver ze anatomisch onderzocht zijn, dat het been in de bovenbenedenwaartsche rigting afgeplat zijnde, de voorste helft van het hielbeen in verscheidene rigtingen gebroken was. Als algemeen verschijnsel kon dan ook vermindering van hoogte en vermeerdering van breedte van den voet waargenomen worden.

Een nieuwe vorm van fractura calcanei levert de volgende waarneming, die des te belangrijker toeschijnt, omdat de fractuur aan beide voeten op dezelfde wijze voorkwam, en zoo het ontstaan niet aan eene toevalligheid te wijten is.

Het betrof een man van 40 jaren, die, van een steiger van 40 à 50 voet vallende, eerst op de voeten en daarna op het hoofd nederkwam. Hierbij ontstond verbrijzeling van het achterste gedeelte van den schedel, met sterke indrukking en verwonding der hersenen; de lijder overleed 10 uren na den val. Bij de autopsie bleek nog, dat er, behalve verscheuring van het cerebellum en bloeduitstorting in de schedelholte, doorgaande fractuur van de basis cranii was. — De voeten, die gedurende het leven de aandacht niet getrokken hadden, waren een weinig gezwollen; bij de anatomische onderzoeking bleken de banden van den voetwortel eenigzins door bloed doortrokken te zijn; tevens vond ik de zoogenaamde gewrichten van Chopart gevuld met bloederig vocht.

Terwijl de overige voetwortelbeenderen even als tibia en fibula gaaf waren, was van beide hielbeenderen de *bovenste en voorste rand van den processus anterior*, die zich met het os cuboïdeum verbindt, geheel afgebroken, dus dat gedeelte, hetwelk ook tuberculum genoemd wordt. Aan het regter hielbeen is het afgebroken stuk 3 centim. lang en 5 millim. breed; de fractuur loopt midden door de kleine kraakbeenige vlakte, die op den boven voorkant van de processus anterior geplaatst is; aan het linker hielbeen is het stukje 2 centim. lang en 4 millim. breed, en loopt de fractuur alleen door het voorste gedeelte van genoemde kraakbeenige vlakte.

De beenstukken zijn dus juist afgebroken op de plaats, waar de sterkste band van het Chopartsche gewricht, het *ligamentum calcaneo-naviculare* of *interosseum* vastgehecht is, terwijl deze band de beenstukken afgescheurd heeft. Meer kon ik van verscheuring van banden niets bemerken en waren de beenderen onderling niet bewegelijk.

Ik waag het niet te beslissen, hoe hier het ontstaan der fractuur moet geëxpliceerd worden. De val was hoogst waarschijnlijk zoo geschied, dat het ligchaam loodregt op beide voeten ter neder kwam; men moet dit afleiden uit de omstandigheid, dat beide voetgewrichten op dezelfde wijze beleedigd worden. Bij zoodanige verticale drukking werden zeker alle banden van het Chopart'sche gewricht sterk gespannen, en afscheuring zou men het eerst van het ligamentum plantare verwachten, daar het door den concaven vorm van

den voetzool bij een geweld, dat den arcus calcaneo-tars. doet verlengen, het meest gespannen wordt, — het was niet beleedigd; het genoemde sterke lig. interosseum (bij de Chopart'sche exarticulatie de sleutel van het gewricht genoemd), is echter in tegenstelling met de andere banden, aan een vooruitstekenden kant of rand bevestigd, en dit zal welligt de voorbeschikkende oorzaak te noemen zijn, dat in ons geval deze rand van beide hielbeenderen afgebroken is.

Hoewel dit geval van eenvoudige fractuur van het hielbeen, als behoorende tot die soort, die òf in het geheel niet òf moeijelijk bij het leven te herkennen is, voor de diagnostiek, noch voor de behandeling eenig licht geeft, maar alleen van pathogenetisch belang is, doet het toch de aandacht vestigen op de verschijnselen en therapie van de distorsiën van den voet, waaronder stellig zoodanige gevallen, wanneer zij niet zeker herkend worden, gebragt worden en waarmede zij ook gecompliceerd kunnen zijn. Welligt kan men uit de ondervinding, dat de distorsie van den voet dikwerf zulke ernstige gevolgen heeft, het besluit trekken, dat deze van den anderen kant meermalen met fractuur van den calcaneus en waarschijnlijk ook van den astragalus gecompliceerd is. Let men op de statistieke opgaven, door BAUDENS in het vorige jaar gegeven, dat van 78 amputatiën [1]) van het onderbeen 60 plaats hadden wegens ziekten, die het gevolg van distorsio pedis waren, dan rijst de vraag op of niet bij verscheidene dezer gevallen complicatiën geweest zijn, en of men de beleedigde voet wel genoeg als fractuur behandeld heeft.

Toen BAUDENS [2]) in het vorige jaar aan de académie des sciences zijne *mémoire sur l'entorse du pied* aanbood, heeft hij met kracht op zijne reeds meermalen voorgeslagen behandelingswijze aangedrongen, om namelijk alle distorsiën zoo lang met koud water te behandelen, totdat alle pijn geweken is; het ubi dolor ibi fluxus in het oog houdende, meent hij het best dreigende inflammatie te voorkomen. Hij laat daartoe den voet gedurende dien tijd, eenige dagen, ja zelfs tot 15 dagen, in eenen emmer met koud water, zoo noodig met ijs voorzien, plaatsen en eerst daarna omgeeft hij den voet met een windsel met gom bestreken, om verder rust aan het lid te schenken. Hij keurt daarbij het gebruik van cataplasmata, het voorschrift der school van BOYER, hirudines enz. af, vooral de eerste, omdat ze congestie verwekken en de hirudines, omdat, behalve dat het bijten der dieren weder de pijn vermeerderd, tot het bevorderen der bloeding fomentatiën en pappen noodig zijn.

SEUTIN [3]) verhief daarna zijne stem tegen deze wijze en meent (terwijl hij evenzeer als BAUDENS een groot deel amputatiën aan slechte behandeling van distorsie wijt, en het gebruik van cataplasmata, hirudines, cucurbitae afkeurt), dat men beginnen moet met hetgeen waarmede B. eindigt. Distorsie van een gewricht geeft rekking en verscheuring van vezels der banden, deze moeten even als fracturen van beenderen genezen en daartoe is onbewegelijkheid met zachte drukking het best geschikt, het eerst aangewezen, — zij voorkomt de congestie en inflammatie. Hij legt daarom zijn stijfselverband dadelijk aan.

Vergelijken wij hiermede de resultaten van de behandeling van distorsio pedis in de chirurgische kliniek van mijnen vader sedert lang verkregen, dan moeten wij meer met SEUTIN dan met BAUDENS instemmen. Buiten het lastige en onaangename, om gedurende verscheidene dagen en weken een lid in koud water gedompeld te houden, buiten het ligt nadeelige van die koude in vele gevallen, bijzonder in ons land, is het los nederhangen van den voet, zonder naauwkeurige bevestiging, hoogst ongunstig voor de juiste genezing der verscheurde deelen. Het dadelijk gebezigde stijfselverband, of wil men gipsverband, voorkomt de inflammatie even goed, zoo niet beter dan de koude. Mogt er niettegenstaande pijn of inflammatie komen, de plaatselijke bloedontlasting, (B. en S. ijveren in deze te veel voor hunne exclusieve methode), doet daartegen uitnemende diensten, en het gekliefde verband verhindert de aanwending daarvan geenzins. Maar vooral ook met het oog op de boven-

[1]) Hierbij zijn de amputatiën op het veld, ten gevolge van verwondingen gedaan, niet mede gerekend.

[2]) *Gazette Médicale*. 1852. p. 384.

[3]) *Gazette Médicale, l. c.* p. 513.

genoemde complicatiën met fracturen van hiel- en kootbeen, hetzij zij gediagnosticeerd zijn of niet, verdient de dadelijke insluiting in een goed aangelegd verband de meeste voorkeur.

Is het aan deze behandelingswijze toe te schrijven, dat hier geene gevallen van amputatio cruris voorgekomen zijn, welke wegens de gevolgen van distorsio pedis vereischt werd? — De statistieke uitkomsten van BAUDENS, die trouwens over gevallen liepen, waarbij niet hij de primaire distorsie behandeld had, zijn misschien alleen uit zijne betrekking van militair arts af te leiden.

J. W. R. TILANUS.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

IODIUMINSPUITING BIJ ASCITES. — De mededeeling van een paar onder die behandeling gelukkig afgeloopen gevallen, benevens een stukje tot aanprijzing der door TEISSIER te Lyon gevolgde wijziging dier op het eerste gezigt niet zeer aanlokkelijke therapie, trokken onze aandacht en deden de vraag bij ons opkomen: Is de heilzame werking der bij ascites in de buikholte gespoten iodiumoplossing reeds genoeg gebleken, om het nader bepalen der methode van uitvoering te berde te mogen brengen? De bijna bij uitsluiting Fransche afkomst der waarnemingen, het bij ons en onze Duitsche naburen nog naauwelijks beproefd zijn van dien, uit enkel analogiën zoo gemakkelijk te verdedigen, therapeutischen voorslag; beide die omstandigheden maken een omzigtige overweging der waarnemingen, zoo mogelijk van alle, gewenscht en tot pligt voor hem, die het nieuwe middel in praktijk zou willen brengen. Gelijk men a priori verwachten kan, zijn naast de gelukkige ook enkele gevallen met twijfelachtigen of ongunstigen uitslag geboekt; zouden die laatste met even veel zorg alle ter kennisse van het publiek gebragt zijn? 't was wenschelijk, maar wij betwijfelen het. Toch verdient die twijfelachtige of nadeelige uitkomst, hetzij die afhangt van den aard der gevallen, hetzij van de wijze van toepassing van het geneesmiddel, evenzeer, ja in deze zaak welligt nog meer, onze opmerkzaamheid dan de meest schitterende genezing. Steeds zal het eerste zijn nut hebben: nu eens moge het dienen tot waarschuwing, dan weder bij het navolgen tot bedachtzaamheid aansporen.

Uit de analogie met de kuur van hydrocele zoo weinig bedenkelijk eischt toch de overbrenging der methode op ascites ernstige overweging. Reeds de inspuiting van iodium in *grootere* holten, hetzij nieuwgevormd zoo als bij een congestieabsces, hetzij in normalen toestand aanwezig, maar nu de zitplaats eener ziekelijke afscheiding, zoo als de hydropes van sereuse visceraal- en gewrichts-holten is geen onverschillige zaak. BOINET, die 't eerst in 1839 (zie Gazette Médicale 1840, p. 605) een congestieabsces met iodiuminspuiting behandelde, en nadien herhaalde malen vooral in 1849, 1850 en 1851, zoo zelfs, dat de Fransche Akademie hem tot aanmoediging een prijs van 1000 fr. toekende, zoo als vroeger Weekblad II 195 medegedeeld is, — beschouwde nog niet lang geleden de werking van het iodium op den pus-afscheidenden absceswand als enkel en geheel plaatselijk bijtend en omstemmend. Maar aldra maakten de proeven van BONNET (Gazette Médicale, Mai 1852) nopens de opslorping van iodium, aan dit ongegronde beweren een einde. BONNET leerde, dat iodium in de urin, in het speeksel en in het zweet wordt aangetroffen, wanneer het in abscessen en kysten ingespoten, op zweren of kunstmatig ontvelde plekken der huid, in den vorm van zalf, van tinctuur of van damp volgens GROIN (zie ook Weekblad II, p. 361) aangewend is. Hij trekt uit zijne proeven het besluit, dat de endermatische aanwending boven het inwendig gebruik de voorkeur verdient, wijl langs dien weg het iodium snel en in groote dosis, zonder de nadeelige bijwerking op de spijsverteringsorganen, kan worden toegediend. Als het meest geschikte voorschrift voor den zalfvorm, dien hij ook met voordeel op kunstmatige zweren appliceerde, geeft hij op: een deel iodium en 2 deelen iod. pot. op 30 deelen vet. De meest snelle werking echter, te oordeelen naar den spoed en groote hoeveelheid, waarmeê het in de urin wordt aangetroffen, neemt men waar bij inspuitingen van Tr. Jodii. Reeds binnen het uur zag BONNET de iodiumreactie der urin na inspuiting in abscessen of sereuse holten, mits niet al het ingespoten vocht weêr was uitgedrukt. Bij een 25jarigen jongen spoot hij tot zeven malen toe een congestie-absces in met 60 gramm. Tr. iodii, in verdunde oplossing. In dat geval werd dagelijks 10 gramm. door de urin uitgescheiden; want terwijl het absces gesloten bleef en na eenige dagen bij een nieuwe punctie de inhoud er van geen spoor van iodium bevatte, hield de iodiumreactie van urin en speeksel niet langer dan zes dagen aan. De uitwerkselen van dergelijke aanzienlijke hoeveelheid als men door het darmkanaal wel niet in 't organisme zou kunnen brengen, waren in 't oog loopend gunstig, zoowel op den algemeenen toestand, als op het plaatselijk lijden. Als onmiddellijk gevolg der inbrenging van zulke groote hoeveelheden iodium, teekent BONNET slechts het volgende aan: verschijnselen van febr. inflammatoria, als daar zijn heete huid, versnelde ademhaling, vermeerderde huiduitwaseming, slapeloosheid, zwaarte van 't hoofd; die verschijnselen duurden meestal niet langer dan 12 uren; alleen bij het inbrengen van 30—60 grammen hielden zij een paar dagen aan. Op grond zijner ervaringen stelt hij dan ten slotte het besluit op, dat de absorptie in een gesloten holte en de uitscheiding door de urin, gedurende meerdere weken, zonder nadeel

voor de gezondheid, tot meer dan 1 gram daags bedragen kan. Toch heeft het bij het veelvuldig gebruik van iodium niet aan gelegenheid ontbroken, om ten gevolge daarvan, hetzij door groote giften, hetzij door bijzondere gevoeligheid des lijders (idiosyncrasie) gevaarlijke verschijnselen te zien ontstaan. Wij willen onder anderen als voorbeeld aanhalen een in de kliniek van NÉLATON waargenomen en dezer dagen ook in de Gazette des Hôpitaux medegedeeld geval.

Een jong mensch, aan malum Pottii lijdende, had twee congestie-abscessen aan de dij. Na opening, ontlasting van eene groote hoeveelheid pus en methodische uitdrukking, spoot men twee spuitjes (zoo als bij hydrocele gebruikt worden) vol van een mengsel in, bestaande uit Tr. jodii 1 p. Aq. destill. 2 p. en jod. pot. zooveel vereischt werd om het neêrslaan van iodium te voorkomen. Men had plan het ingespoten vocht weêr te ontlasten, doch te vergeefs. Om half elf was de operatie verrigt; om drie ure kreeg de patient duizeling en draaijen voor de oogen, daarop sereuse braking met groote dysphorie, klamme huid, koude extremiteiten, kleine draadvormige pols, versnelde respiratie en alle teekenen van diepe prostratie. 's Avonds was de pols iets beter, maar het braken hield aan, zoo ook den volgenden ochtend, toen alleen ongearticuleerde geluiden konden worden voortgebragt. Enorme zwelling der bovenste oogleden met violette tint, klagte over keelpijn. Den volgenden dag, toen patient iets bijgekomen was en wat sterker zich scheen te gevoelen, kon hij zijne klagte over keelpijn duidelijker aangeven. Achter in de keel is niets te zien dan alleen wat droogheid. De ademhaling, vooral bij het inademen, is zeer belemmerd, de patient hoest, alsof hij croup had, de stem trilt niet. Deze aphonie, doffe hoest, moeijelijke respiratie zijn aan oedema glottidis eigene verschijnselen en dit oedema glottidis wordt door ORFILA als aan iodiumvergiftiging eigen opgenoemd. De zwelling der oogleden, de brakingen laten geene andere verklaring dan uit het geabsorbeerde iodium toe. De behandeling, dit zij ter loops gezegd, bestond in het gebruik van glaciata, vesicantia en ten slotte de weinig rationele toediening van crotonolie, om de welligt nog in 't darmkanaal hangende sporen van iodium uit het organisme te verwijderen. Behalve dit schrikaanjagend voorbeeld van de werking van iodium in groote giften, moge ook de losse mededeeling van ROBERT en LARREY in de Académie nopens de door BOINET voorgestane behandeling van congestie-abscessen tot bedachtzaamheid aansporen. Zij toch zagen daarop hevige koorts, ontsteking en gangraen volgen, en meer dan eens den dood des lijders daardoor verhaast. Reeds vroeger vestigden wij de aandacht op die behandeling der congestieabscessen, (Weekblad II 195) ook daarop, dat het nog niet uitgemaakt is, dat waar ze van beenlijden afhankelijk zijn, het primaire gebrek (de necrosis of caries) door die inspuitingen veel gebaat wordt, en dat menig congestieabsces aan de dij, waarbij de injectie genezing bragt, alleen als een zoogenaamd Psoas-absces niet van spondylarthrocace afkomstig zal moeten beschouwd worden.

Hoeveel te meer verdient dan eene soortgelijke behandeling van ascites eene ernstige en naauwgezette bedenking. Van den anderen kant verbiedt het min twijfelachtig goed gevolg der iodiuminspuiting bij andere ziektevormen, om het overbrengen dier methode onvoorwaardelijk en zonder kennisneming der daartoe betrekkelijke ervaring te verwerpen.

Het eerst schijnt DIEULAFOI in Toulouse de stoutheid te hebben gehad die behandeling toe te passen. Het denkbeeld van inspuiting in de buikholte was overigens niet nieuw; in 1833 had JOBERT (DE LAMBALLE) b.v. bij eene hydropische vrouw een mengsel van alcohol unc. jβ en warm water unc. VIII ingespoten; hij had echter vooraf slechts even zooveel serum door de punctie ontlast, spoot toen in, wachtte ½ uur, zoodat men aannemen mogt, dat het ingespoten vocht gelijkelijk op alle punten van den buikwand had kunnen werken, en liet toen pas alles zooveel mogelijk uitloopen. Harde koorts, allerhevigste buikpijnen, echter zonder blijkbare peritonitis, volgden daarop; een maand later nog geen nieuwe vochtverzameling en de genezing scheen (?) verzekerd.

Die maatregel van voorzorg, om een gedeelte van het serum in de buikholte te laten en zoodoende daarin het ingespoten vreemde vocht te verdeelen en met zekerheid op alle punten met den buikwand in aanraking te komen, wordt naar onze meening, ten onregte door BOINET, die de bovenstaande waarneming van JOBERT overneemt, gelaakt. Zijne bezwaren toch, vooreerst dat het ingespoten vocht het albumen van het serum zou kunnen doen coaguleren, en ten tweede, dat de chirurg op die wijze een middel aanwendt, waarvan hij de kracht niet kent — beide die bezwaren kunnen en misschien met meer regt, worden ingebragt tegen de door hem verdedigde methode, om pas na ontlediging der buikholte in te spuiten, want ook dan zal er coagulabel vocht overblijven en wel zelden zal al het serum tot de laatste oncen toe worden verwijderd.

Hoe het zij, gezegde maatregel heeft men bij de inspuiting van iodiumoplossing in de buikholte niet noodig geoordeeld of ten minste niet in acht genomen, totdat nu onlangs Dr. PHILIPEAUX in het Bulletin Thérapeutique (30 Aout en 5 Oct. 1853) die als een zekere weg om de inspuitings-kuur van ascites zonder nadeel te doen plaats hebben, met het voorbeeld van TEISSIER te Lyon heeft aangeprezen. TEISSIER stelt namelijk als regel, niet den geheelen inhoud der buikholte te ontlasten, alvorens de iodiuminspuiting heeft plaats gehad. Behalve het bezwaar, dat men van de ontlasting van al het serum op eens bij zeer uitgezetten buik te vreezen heeft, ducht hij de hevige pijn en de ontsteking, die het gevolg kan zijn der inwerking van een iodiuminspuiting op ééne plaats. Aan dit laatste meent hij voor sommige gevallen den doodelijken afloop der bedoelde behandeling te mogen toeschrijven, en neemt althans voor één dergelijk geval, aan hem zelve voorgekomen, die verklaring aan. (In die, door HUMBERT medegedeelde waarneming, was eene 48 uren na de inspuiting met den dood eindigende peritonitis ontstaan. Rondom de plaats der punctie was het peritonaeum

zwart gekleurd en het daartegen overliggend gedeelte der darmen stak door zijn donkere kleur sterk af bij de overige *intestina*). Door het eerst in de buikholte teruggelaten serum wordt het ingespoten vocht gelijkmatig verdeeld, en de darmen worden voor de te heftige plaatselijke inwerking beschut. Voorts heeft de ondervinding geleerd, dat het de genezing niet belet, al moge die tegenwerping van gewigt schijnen voor hen, die met de iodiuminspuiting het teweegbrengen van adhaesive ontsteking der tot ziekelijke afscheiding geneigde serosa beoogen. Dit was onder onder anderen het geval met DIEULAFOI; deze wilde den peritonaeaalzak doen oblitereren, en zou dit volgens zijn verhaal werkelijk bereikt hebben. Hetzelfde doel stelde ook BOINET zich voor. Hij deelt eerst de proeven van VELPEAU met honden mede. Deze dieren bezweken, wanneer de verhouding van het ingespoten vocht minder was dan 1 deel Tr. jodii op zes deelen water; was het vocht slapper, dan kwamen zij er door. Bij degene die stierven, vond VELPEAU steeds als oorzaak des doods peritonitis, maar in geen geval purulent exsudaat. De afwezigheid van het laatste beschouwt hij met het oog op te verkrijgen adhaesiën als eene gunstige omstandigheid. BOINET tracht nu daarop te betoogen, dat de gevaren, die men van adhaesie der buiksingewanden duchten mogt, overdreven zijn. Hij meent op grond van proeven en van pathologische waarnemingen, dat de digestie en de voeding en dientengevolge de herstelling en het leven van den lijder daardoor niet zoo ernstig bedreigd worden, althans niet, wanneer enkel de serosa der darmen onderling en niet met die van den buikwand vergroeid is. Intusschen die geheele bewijsvoering wordt minder noodig, zoodra men in het tot stand komen van adhaesie niet langer de conditio sine qua non voor het welslagen der kuur ziet. De ervaring bij andere analoge ziekte-vormen verkregen, geeft daartoe ten volle regt; obliteratie is geen absolut vereischte voor de genezing. Tot dit eindresultaat komt b.v. HUTIN nopens hydrocele vaginalis, zoo als wij vroeger Weekblad II 472 mededeelden. Als médecin en chef des invalides, onderzocht hij de lijken dergene, die voor zijne komst aldaar op verschillende wijze geopereerd waren bij deze vond hij *steeds* de tunica vaginalis geheel en al geoblitereerd, terwijl bij de behandeling, hetzij voor hem, hetzij door hem in persoon *met jodium-injectie* de uitslag zeer variabel was. Op 16 gevallen leerde de autopsie bij 8 geheele obliteratie, terwijl bij 4 andere slechts gedeeltelijke adhaesien en bij de overige vier geen spoor van adhaesie te ontdekken viel. De misschien voor deze of genen geopperde volledige resorptie van vroeger adhaesie is wel denkbaar, maar niet waarschijnlijk.

Wij keeren tot de volgens TEISSIER in acht te nemen regels terug. Hij hecht in de tweede plaats daaraan groot gewigt, dat men de zamenstelling van de iodiumoplossing regele naar den aard van het serum. Hij verklaart zich tegen het gebruik van iodiumoplossing van een en denzelfden graad van sterkte, b.v. van $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{6}$ of $\frac{1}{8}$ gehalte van Tr. jodii, onverschillig welk geval men te behandelen hebbe. Hij wil die gewijzigd zien, naar gelang het serum min of meer alcalisch is, weinig of veel albumen houdt. Het eerste kan men gemakkelijk door rood reageerpapier, het tweede door het indroppelen van acid. nitricum en schatting op het oog van de hoeveelheid praecipitaat bepalen. Is het vocht helder weinig alcali- en albumenhoudend, dan schrijft hij voor 20—30 gramm. Tr. jodii met 2 gr. iodpot'; is het zeer albumineus, bloedig of purulent of zeer alcalisch, dan spuit hij 40—50 gramm. Tr. jodii met 4 gr. iodure tum in. Eindelijk, wanneer het vocht zeer dik en lijmig is, dan gebruikt hij een waterige oplossing van 6 à 8 gr. iodium op 100 gr. water, of wel een sterke oplossing van ioduretum potassii 20 gr. op 100 gr. water, omdat ook de alcohol het vermogen heeft het albumen te doen stollen. Het ingespoten vocht laat hij in de buikholte terug, tenzij de patiënt onmiddelijk reeds hevige pijnen gewaar werd. Ingeval de buik zeer is uitgezet, ontlaste men eenige dagen te voren een gedeelte van het vocht, alvorens tot de inspuiting over te gaan.

(*Wordt vervolgd.*)

NIEUW FEBRIFUGUM EN NIEUWE METHODE OM FEBRIFUGA TOE TE DIENEN. — In het Bulletin de Septembre der Annales et Bulletin de la Société médicale de Gand, vinden wij de vertaling van eenen gedrukten brief van den Hoogleeraar PIGNACCA te Padua, aldus getiteld: *Dei primi sperimenti instituiti con l'etere chinico nella cura delle febri intermittenti. Lettera di Antonio Pignacca a Gaetano Strambio, medico d. Milano;* welks hoofdinhoud wij der mededeeling niet onwaardig achten. In dit jaar (1853) heeft een der studenten in de geneeskunde, LOUIS MANETTI genaamd, de ontdekking gedaan, om eene vlugtige vloeistof met de koortsverdrijvende beginselen der kina te verbinden. Het middel heeft voorloopig den naam van chinine aether (etere chinico) verkregen. De eerst verkregene resultaten waren gunstig, zoodat men volgens den S. de hoop mag voeden, onze artsenijschat vermeerderd te zien met een nieuw febrifugum van dubbelde waarde, omdat het het ligchaam des lijders met het febrifugum verzadigt, zonder de organa digestionis aan te doen, terwijl tevens de kinazure kalk (*quinate de chaux*), die tot nog toe in de therapie onbekend was, gebruikt kan worden. Het nieuwe geneesmiddel (welks bereiding niet opgegeven wordt) is geen eigenlijke aethersoort; zijne scheikundige zamenstelling is nog onbekend. Het is vlugtig, en kan aldus met dampkringslucht gemengd, tot diep in de luchtwegen indringen, het is helder, onaangenaam van reuk en wordt verkregen door kinazure kalk met alcohol te distelleeren. P. heeft aan 8 lijders deze aether laten inademen, van welke 7 aan f. tert., een aan eene neuralgia n. trigemini leed. Al deze gevallen zouden hooge giften van chinine gevorderd hebben. In een dezer gevallen deed de koorts zich onder het masker van hysteria voor; bij een ander was het eene recidive, nadat de lijder een jaar van koorts bevrijd was (?); een derde toonde ten duidelijkste het beeld van cachexia paludosa; bij den vierden waren de koortsaanvallen al-

lerhevigst, duurden zeer lang en werden vergezeld door uitbotting van urticaria en verschijnselen van gastroenteritis; bij een ander was de laatste koortsaanval vergezeld door groote verzwakking. Men liet bij deze zeven lijders de aether chinicus in den koortsvrijen tijd 2 of 3 malen inademen en bij zes bleld de koorts onmiddelijk op. Bij den zevenden kwam zij terug, doch was minder hevig en na herhaald inademen is de koorts insgelijks niet teruggekomen. Deze lijder had eerst op eene ondoelmatige wijze de aether ingeademd. Bij den laatsten lijder was de zenuwpijn aan de regterzijde in de rigting van den n. trigeminus gezeteld en hing te zamen met ontsteking van het tandvleesch, ten gevolge van caries eener kies. De pijn kwam regelmatig onder den vorm van quotidiana terug en duurde van des avonds 9 uren tot in den nacht. Na twee inademingen, eene des morgens te 11 uur, eene des avonds te 8½ uur, bleef de pijn weg. De hoeveelheid ingeademde aether was ongeveer eene drachme, in 2, 3 of 4 keeren toegediend. Men giet ongeveer een scrupel op een stukje linnen, en houdt dit onmiddellijk nu eens onder het regter, dan onder het linker neusgat. De lijder moet de vloeistof spoedig en diep inademen. Men bemerkt den overgang door de neusgaten in het achterste gedeelte der mondholte door een gevoel van warmte en ligte prikkeling in de keel. De inademingen moeten diep plaats grijpen, ten einde de aether in de longen kome en niet doorgeslikt worden. Men laat de inademing voortzetten, totdat het vocht geheel verdampt is en herhaalt de bewerking om de 4 of 6 uren. Iedere inademing duurt ongeveer 3—6 minuten. De geneesheer moet overigens, althans bij de eerste proefneming, tegenwoordig zijn. De eerste uitwerking is een weinig tranenvloed, opgevolgd door gevoel van warmte en prikkeling in de keel en een weinig hoesten; daarna volgt een gevoel van zwaarte in het hoofd, bij eenigen met suizing van de ooren. Bij anderen, die aan hoofdpijn leden, was eene inademing voldoende om de pijn te verdrijven, hoewel slechts tijdelijk.

Het denkbeeld om door de luchtwegen de febrifuga toe te dienen, rees bij den Heer MANETTI op, nadat hij in Junij 1852 eenen lijder aan f. int. cholerica had zien sterven, aan wien men geene genoegzame hoeveelheid chinine in korten tijd had kunnen toedienen. Na lang zoeken ontdekte hij eindelijk de nu gebruikte zelfstandigheid, welker onschadelijkheid, voordat zij op lijders werd aangewend, door PIGNACCA was bewezen, nadat hij zelf de vloeistof had ingeademd. Buitendien gebruikte P. het middel bij artbritis, en febris symptomatica bij tubercula pulmonum, doch verkreeg daarbij geene andere resultaten als bij het gebruik van de chininezouten. Verdere waarnemingen zullen later door MANETTI en SCARENZIO worden medegedeeld.

D. B.

VERSLAGEN.

KONINKLIJKE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN.

Vergadering van 26 November. — Na het behandelen van ingekomen missives en stukken, wordt door de Heer G. J. MULDER, als eerste gedeelte van een rapport van Spr. en de HH. RIJKE en VAN DER BOON MESCH, aangaande het onderzoek der zelfontbranding van goederen, die in schepen kunnen geladen worden, een *wetenschappelijk onderzoek benevens eene rangschikking en toelichting der bekende feiten van zelfontbranding* gegeven.

Na het lezen van de rapporten van de HH. SCHROEDER VAN DER KOLK en SCHNEEVOOGT, over de vroeger vermelde verhandeling van den Heer W. VROLIK *over den gebrekkigen hersen- en schedelvorm van eenen idioot*, wordt tot de plaatsing van dat stuk in de verhandelingen besloten en een door de eerstgenoemde heeren voorgestelde verandering van het Reglement, om over door de leden der akademie aangeboden verhandelingen geene rapporten uit te brengen, niet in overweging genomen.

Ten slotte wordt een door den Hoogleeraar E. H. VON BAUMHAUER ingezonden voorloopig berigt *over de zuurstofbepaling in stikstofvrije ligchamen* voorgelezen, waarbij medegedeeld werd, dat het Z. H. G. gelukt was eene methode te vinden, om de zuurstof in organische stikstofvrije ligchamen direct te bepalen.

Terwijl toch bij de bepaling van het koolstof-, waterstof- en stikstofgehalte der organische ligchamen bijna niets te wenschen overblijft, is tot nu toe de zuurstof nog niet op een directen weg door gewigt of maat bepaald geworden, maar steeds door aftrekking van het gevondene gehalte der eerstgenoemde ligchamen van de geheele hoeveelheid ter analyse gebruikte stof. Niet alleen hebben dus de fouten, die in de bepaling der andere grondstoffen gemaakt zijn, op de bepaling van het zuurstofgehalte invloed, maar daarenboven heeft men het aanwezen van grondstoffen in die ligchamen over het hoofd gezien, juist, omdat in de organische elementair analysen geen controle bestaat; zoo als in de analyse van de taurine b. v. gebleken is, waarbij een gehalte van 25 procent zwavel jaren lang is over het hoofd gezien.

Het beginsel, waarop die directe bepaling der zuurstof berust is het volgende: In al de organische ligchamen is minder zuurstof aanwezig dan tot verbranding der kool tot koolzuur en van de waterstof tot water noodig is. Wanneer dus de organische zelfstandigheid met koperoxyde verhit wordt, wordt aan het koperoxyde zuurstof ontnomen tot vorming van koolzuur en water. Indien dus de hoeveelheid aan het koperoxyde ontnomen zuurstof afgetrokken wordt van het zuurstofgehalte van het bij gewigt bepaalde koolzuur en water, verkrijgt men de hoeveelheid zuurstof die in het ligchaam aanwezig was.

De hoeveelheid aan het koperoxyde ontnomen zuurstof bepaalt Z. H. G. op de volgende wijs: de te on-

derzoeken stof wordt op de gewone wijze met koperoxyde gemengd en in een van beide zijden open glazen buis verhit. Water en koolzuur worden op de gewone wijze in eenigzins gewijzigde toestellen opgevangen. De twee uiteinden van den toestel monden uit in naauwkeurig verdeelde buizen, van welke de eene. die achter de verbrandingsbuis staat, vooraf met zuurstof is gevuld. Nadat de stof is ontleed, wordt de zuurstof over het gloeijende koperoxyde en gereduceerde koper gevoerd. Na volkomen bekoeling gedurende ongeveer drie uren, wordt, even als vóór de proef, het gazgehalte in de twee verdeelde buizen afgelezen en eerst daarna de koolzuur en watertoestellen gewogen. Na aanbrenging der correctiën, zoowel door thermometer- als barometerstand op het gas, wordt het gasvolumen, gevonden na den proef, afgetrokken van dat, hetwelk vóór de proef aanwezig was; het verlies is de zuurstof, die door het gereduceerde koperoxyde weder opgenomen is.

Als bewijs voor de naauwkeurigheid der methode werden twee analysen medegedeeld, éene van ac. oxalicum, die C. 26,71, H. 2,28, O. 71.32 gaf (terwijl de berekening geeft C. 26,66, H. 2,33, O. 71,11), en eene van oxalas plumbi die C. 8,15 en O. 16,30 gaf (de berekening is C. 8,13 en O. 16,26).

Terwijl Z. H. G. dus het vraagstuk der bepaling van de zuurstof als opgelost beschouwt voor stikstofvrije organische ligchamen, deelde Z. H. G. aan de akademie zijn voornemen mede, om op dezelfde wijze bij de stikstofhoudende stoffen de zuurstof te bepalen, en wel zoodanig, dat door éene enkele proef, en dus uit dezelfde hoeveelheid stof, zoowel het kool-, zuur- en waterstof, als ook tevens het stikstofgehalte wordt gevonvonden. De vele praktische zwarigheden, die Z. H. G. bij deze laatste bepaling vermeent te zullen ontmoeten, is de oorzaak der indiening van dit voorloopig berigt.

GENOOTSCHAP TER BEVORDERING DER GENEES- EN HEELKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering der 1e Sectie op 20 October. — Nadat door Dr. DUSSEAU vermeld is, dat het kogelvormig gezwel, waarvan hem het onderzoek in de laatste vergadering was opgedragen, een eenvoudig conglomeraat is van door slijm verbondene epitheliumcellen des darmkanaals, brengt Prof. TILANUS een gezwel van den bovenarm ter tafel. Het was afkomstig van eene 39jarige lijderes, die den 8sten Augustus in het Binnengasthuis gekomen was. Deze vrouw was tenger van ligchaamsbouw, mager en vertoonde eene vaalgele gelaatskleur, zwarte haren, donkere iris, alsmede breede, ten gevolge eener ozaena, waaraan zij in hare jeugd geleden had, ingezonkene neusbeenderen. Zij was gehuwd, doch kinderloos, en had tot voor 12 jaren aan tinea favosa geleden. Haar vader is aan longtering gestorven. Nadat zij eenigen tijd zonder bekende oorzaak dwalende pijnen in den linkerbovenarm had waargenomen, ontdekte zij, drie jaren geleden, een klein gezwel op het midden van den m. biceps, dat haar bij beweging nu en dan pijn veroorzaakte, en na 1½ jaar den omvang had van een appel. Het was toen nagenoeg rond van gedaante, vast en bewegelijk onder de fascia, zonder dat eenig verband met het been kon worden waargenomen. In de laatste 6 maanden is de groei daarvan snel toegenomen en vermeerderde de pijn, die zich over de radiaalzijde van den voorarm uitbreidde. Sedert 9 maanden is de menstruatie uitgebleven. Toen de vrouw in het gasthuis kwam, strekte het gezwel zich aan de binnenzijde van den bovenarm van 3 centim. onder het caput humeri tot genoegzaam aan het elleboogsgewricht uit: het was zacht, veerkachtig, hobbelig en met eene blaauwroodgekleurde, gevlamde huid bedekt. Aan de buitenzijde is de humerus te voelen en laat eene weeke, breede kam waarnemen, die met het gezwel in verband schijnt te staan. De functiën van ademhaling en spijsvertering schijnen ongestoord: de eetlust is echter gering en daardoor de voeding ziekelijk. Den 18den Augustus werd de amputatie van den arm uit het gewricht gedaan, naardien het geheele been in den ziekelijken groei scheen te deelen. Op de versche doorsnede vertoonde het gezwel eene mergachtige massa, waarvan een groot gedeelte met bloedrood geïnfiltreerd was, het overige eene grijsachtig witte kleur bezat. Door deze massa heen waren ontelbare, met grootendeels vloeibaar bloed gevulde holten verspreid, die veel tot den omvang van het gezwel schenen te hebben bijgedragen. Dit laatste hangt overigens vrij bewegelijk met het periosteum zamen, doch niet met het opperarmbeen dat er breed en plat, met sterk verhevene linea aspera en kamvormige exostosen tegen aan ligt. In het midden der mergachtige massa ligt een losse, platte en dunne beenplaat.

Over het algemeen bezit het gezwel geheel het uitwendig voorkomen van zoogen. fungus haematodes. De lijderes, die aanvankelijk, onder gedeeltelijke genezing der wonde, hoop op herstel gaf, is den 9den October, onder dwalend erysipelas, overvloedig zweeten, hoest en diarrhoea in hectischen toestand overleden. Bij de lijkopening werd nergens eenig ziekelijk voortbrengsel aangetroffen. Het hart was klein, met stevige wanden, de longen waren normaal, zonder eenig spoor van tuberculosis. De lever was bleek en atrophisch, de milt groot, matig vast, de nieren normaal; evenzoo de organa genitalia en het darmkanaal. De gl. meseraïcae waren gezwollen. Op de gewrichtsoppervlakte van het schouderblad en aan het acromion, onder de huidlappen bestond necrose.

Over het weefsel van genoemd gezwel, en over de diagnostiek van den aard van gezwellen in het algemeen met behulp van het mikroskoop ontstonden hierop uitvoerige discussiën; sommige leden hielden het voor kanker, andere voor een fibroplastisch gezwel van LEBERT.

Het fijner zamenstel van den tumor is later door Dr. SCHRANT onderzocht, uit wiens verslag daaromtrent blijkt, dat de geheele massa bijna uitsluitend uit eene opéenhooping van vezelcellen bestaat, met daar tusschen gelegene groote bloedextravasaten van verschillenden ouderdom. De meesten dezer vezelcellen zijn aan twee zijden verlengd, als spoelvormige ligchaampjes (*corps fibro-plastiques*), met scherpe, fijne uitloopers. Sommige

cellen bezaten 2—6 dezer verlengsels, waardoor hare gedaante zeer naderde tot die der beenligchaampjes. De kleinste vezelcellen waren rond of ovaal. Allen waren eenigzins plat en bezaten ronde of langronde kernen, met 1—2 kernligchaampjes. Door azijnzuur werden de cellen meer doorschijnend en verbleekten ook de kernen en de draadvormige verlengselen, welke laatsten daardoor niet opzwollen, noch zich zamentrokken, waarom men ze niet als bindweefseldraden mag beschouwen. Door Kali kaust. werd de geheele massa opgelost. Alle de genoemde vezelcellen lagen digt op elkander: de verlengde waren daarbij in bepaalde rigtingen gerangschikt en zoodanig geplaatst, dat de draadvormige uiteinden van elke rij zich plaatsten tusschen de cellen der voorgaande en volgende rijen, waardoor de schijn van een zamenhangend, vezelig weefsel ontstond. Op verschillende punten van het gezwel gingen de vezelcellen door vetmetamorphose te gronde en men zag alsdan met het bloote oog eene geelwitte, kaasachtige massa. Op enkele plaatsen zag SCHURANT de vezelcellen beenligchaampjes worden, zoodat er waar beenweefsel gevormd werd. Terwijl namelijk in de overige massa van het gezwel genoegzaam geene intercellulaire stof werd gezien, vertakten zich nabij de beenplaten de vezelcellen sterker en werden door eene toenemende tusschenstof van elkander gescheiden; er vertoonden zich fijne elastieke vezels, de tusschenstof werd gestreept en gevezeld, in één woord, er vormde zich een periosteum, dat door opname van kalkzouten tot waar beenweefsel incrusteerde. Verder bestonden op verschillende plaatsen fibreuse tusschenschotten, welligt overblijfsels van ligg. intermuscularia, spierscheden enz. òf wel nieuw gevormd. Ware kysten werden niet aangetroffen: bloedvaten waren in matig getal aanwezig. Eindelijk vermeldt S. de aanwezigheid van buisvormige ligchamen met een duidelijk kanaal en een inhoud, die zich op vele plaatsen vertakten of halfvormige uitspruitsels vertoonden en met vezelcellen bedekt waren, die er zich moeijelijk van lieten losmaken. De inhoud bestond uit ronde vezelcellen, vetrijke cellen en talrijke vrije vetdruppels. Deze ligchamen behooren waarschijnlijk tot de zoogenaamde *Keimschläuche* van ENGEL en herinneren aan de jongste onderzoekingen van ROKITANSKY, die ze in hunne ontwikkeling tot vezelig balkenweefsel, vliezige uitspansels en vakwerken zegt waargenomen te hebben.

De gedaante en eenvoudige ontwikkeling der ligchaampjes, die de hoofdmassa van het gezwel uitmaken, hunne rangschikking en hun blijven staan op den trap van meer of min verlengde spoelvormige cellen doen het gezwel beschouwen als *fibroplastisch*, als *sarkoma*. De regelmatige type, die de kernen en de cellen in hare ontwikkeling volgen, de geringe hoeveelheid of welligt het geheel ontbreken van vrije kernen, pleiten tegen het bestaan van kanker. Wanneer de operatie op een vroeger tijdstip verrigt ware, zoude men daarvan waarschijnlijk volkomen herstel kunnen verwacht hebben.

BERIGTEN.

BINNENLAND

AMSTERDAM. — Het navolgende verslag van de Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt alhier, is aan Burgemeester en Wethouders dezer stad ingediend:

In onze handen werden door UEd. Achtb. gesteld om consideratie en advies: 1° een adres van de HH. J. W. VAN DER VOORT, C. DE BORDES, G. J. POOL, G. H. SALTET, beide eerste geneesheeren van het Stads Werkhuis, beide laatste stads geneesheer en adsistent geneesheer van Wijk 17; 2° een schrijven van HH. Regenten van het Stads Werkhuis, waarin hunne zienswijze omtrent voornoemd adres wordt geopenbaard.

De geneesheeren komen in dit adres op tegen de nadeelen der bewerking van mest uit drekstoffen enz. op een stuk gronds, gelegen tusschen het Werkhuis ter eenre en het Roeters-Eiland ter andere zijde, en voor eenige jaren reeds afgestaan aan de *Maatschappij ter bevordering van landontginning*. Zij gewagen daarin niet alleen van eenen onverdragelijken stank, in de nabij gelegen wijken ondervonden, maar toonen ook aan, dat in de vorige epidemie van Asiatische Cholera in het werkhuis juist aan de vrouwenzijde, vlak over gemeld stuk gronds gelegen, de meeste personen zijn aangetast (27), terwijl slechts drie mannen ziek werden, van welke het bekend is, dat twee aan de zijde van het gebouw, door de vrouwen bewoond, werkzaam geweest zijn, en zij wijzen ook op eene ondervinding van vele jaren, die geleerd heeft, dat de onder den invloed van miasma ontstaande tusschenpoozende koortsen, juist aan diezelfde zijde het belangrijkst en veelvuldigst worden waargenomen. Daarenboven leed de omtrek van het werkhuis in den jare 1849 veel, en zijn door een der onderteekenaren van het adres, onder de eerste gevallen te dezer stede, in dit jaar 3 op het Roeters Eiland waargenomen.

Na deze voorafgaande vermelding besluiten de adressanten, dat het, ter voorkoming van de uitbreiding der cholera, ja zelfs zoo mogelijk ter verhoeding van haar ontstaan in een zoo belangrijk gesticht en in eene zoo bevolkte buurt, van groot belang mag geacht worden, om alle mogelijke oorzaken van ontstaan op te heffen, en dat, daar de nadeelige invloed der mestbereiding uit de medegedeelde ondervinding genoegzaam gebleken is, het hoogst raadzaam mag gerekend worden, om deze mestbereiding *voor altijd* niet meer binnen de muren der stad te gedogen.

Heeren Regenten van het Stads Werkhuis, in wier handen het adres door UEd. Achtb. werd gesteld, deelen mede, dat werkelijk de uitdamping der drekstoffen, door bedoelde maatschappij gebezigd, zeer hinderlijk is voor de bewoners van het werkhuis, maar dat inmiddels de statistieke aanteekeningen geene vermeerdering van sterfte aantoonen, sedert de vestiging der mestbereiding in de nabijheid van het gesticht; dat

veeleer in den laatsten tijd doorgaans een betere gezondheidstoestand onder zijne bevolking is waargenomen, hetgeen Regenten onder anderen toeschrijven aan de aangebragte luchtverversching op de werk- en slaapzalen.

De gelukkige omstandigheid, dat zich tot heden bij de thans ook hier ter stede heerschende cholera, nog geen enkel geval van ziekte onder de bevolking van het werkhuis heeft voorgedaan, doet H. H. Regenten te minder in de beschouwingen van het adres deelen, en dit te meer, daar het hun zeer gewaagd voorkomt, aan de door de Heeren adressanten aangevoerde redenen toe te schrijven, dat de bij de vroeger alhier geheerscht hebbende cholera-epidemie, onder de dertig gevallen, die zich destijds in het werkhuis voordeden, slechts drie mannen door die ziekte werden aangetast. Ofschoon betreurende, dat de nabijheid van het werkhuis, de oprigting van de werkplaatsen der meergenoemde maatschappij te dier plaatse niet heeft belet, kunnen H. H. Regenten echter, om de boven aangehaalde redenen, geene termen vinden om het adres te ondersteunen.

Na aldus den inhoud der beide in onze handen gestelde stukken blootgelegd te hebben, blijft ons slechts over UEd. Achtb., naar aanleiding van uw verzoek, te dienen van voorlichting en raad. Wij bepalen ons daaromtrent tot de eenvoudige en onvoorwaardelijke ondersteuning van het adres der bovengenoemde geneesheeren, met wier gevoelen onze overtuiging ten volle zamenstemt. Waren H. H. Regenten beter bekend met het geene de ondervinding van geneeskundigen geleerd heeft omtrent het nadeel der uitwaseming van rottende zelfstandigheid, dan voorzeker zouden zij zich niet hebben laten verleiden tot de voorstelling, dat stank wel lastig is, maar geen blijkbaar nadeel te weeg brengt. Het is niet zoo geheel vreemd dergelijke meening in het dagelijksch leven verspreid te vinden, zelfs onder de beschaafde klassen der maatschappij. — „Het schijnt bijna ongeloofelijk," zegt GRAINGER, (een der meest bevoegde beoordeelaars omtrent dit punt in Engeland), „dat bij vele personen, tot den deftigen burgerstand behoorende, de meening bestaat, dat rottende uitwasemingen van secreten, stallen van paarden en koeijen, mesthoopen enz. gehouden worden voor onnadeelig, ja zelfs voor nuttig; en toch vindt men haar niet zelden geopenbaard. Ik heb in den raad van stedelijke beambten te Londen het gevoelen hooren verdedigen, dat de uitvloeisels van een riool niet nadeelig konden zijn, vermits de spreker, in jaren gevorderd, zijn geheel leven door digt bij een dergelijk had geleefd. In eene van de oostelijke landstreken wordt het voor kinderen, lijdende aan kinkhoest, dienstig gehouden, dat men hen met open mond houdt boven den open koker van een secreet. Zelfs bij velen, die eenige aandacht schonken aan de gezondheidsregeling, heeft het grove en meer zigtbare bederf der lucht door rook, meer de opmerkzaamheid tot zich getrokken, dan het veel grootere gevaar, gelegen in die fijne, niet aanwijsbare, maar overmagtige uitvloeisels, uit rottende organische stof voortkomende. Deze toch leggen op eene wijze, bij het algemeen onbekend en onvermoed, den grond tot de ziekten, welke zoo dikwerf den handwerksstand verzwakken of dooden."

Op grond der ondervinding, door ons zelven en door anderen opgedaan, achten wij, in tegenoverstelling van hetgeen door HH. Regenten beweert wordt, de stelling volstrekt niet gewaagd, dat de uitwaseming van den reusachtige mesthoop in de nabijheid van het werkhuis nadeelig heeft gewerkt op de verspreiding van de cholera in dat gesticht, gedurende den jare 1849. Veeleer zouden wij met de adressanten achten, dat het nadeel door de cijfers, welke zij mededeelen, op voldingende wijze is gestaafd. De waarneming, dat zeven en twintig vrouwen tegenover drie mannen werden aangetast, komt ons voor een krachtig bewijs te zijn. In den regel toch is de cholera meer verderfelijk voor het mannelijk dan voor het vrouwelijk geslacht. Het gemis van cholera tot op heden, waarover Regenten zich te regt verheugen, komt ons voor als bewijsgrond van alle kracht ontbloot te zijn Vooreerst toch kunnen wij de epidemie niet als geëindigd beschouwen, en ten tweede zoude het ons niet moeijelijk vallen in een gesticht, eenige ellen slechts van het werkhuis verwijderd, zeer ernstige en betrekkelijk talrijke gevallen van cholera aan te wijzen. Het is te vermoeden, dat al wat Regenten met loffelijken ijver, tot verbetering van luchtververschiug in het werkhuis tot stand bragten, voordeelig in den tegenwoordigen tijd heeft gewerkt. Wij namen daarvan met belangstelling kennis in een uitgewerkt verslag van een der HH. adressanten, maar van onze zijde achten wij het zeer gewaagd, uit de gunstige gevolgen daarvan te besluiten tot het onschadelijke van rottende uitwasemingen op groote schaal.

Veroorlooft ons, Edel Achtbare Heeren! U een paar voorbeelden van dit nadeel mede te deelen: Toen in de nabijheid eener school te Clapham, drekstof was uitgespreid, werden 32 kinderen door braakloop met stuiptrekkingen en groote uitputting overvallen, zoodat twee daarvan nog denzelfden dag stierven.

Doctor SUTHERLAND verhaalt, dat in eene voorstad Witham der stad Hull, in eene driehoekige ruimte door muren omringd, mest wordt vergaderd en bewerkt ten verkoop voor landbouwkundig doel, dus eene bewerking ondergaat, ongeveer gelijk aan diegene, waarover de adressanten klagen. Het gevolg hiervan is, dat, terwijl de middelbare leeftijd, in de andere districten van Hull wordt berekend op 23 jaren, zij te Witham slechts 18 jaren bedraagt.

Op grond van een en ander meenen wij het adres der genoemde geneesheeren ten krachtigste te moeten ondersteunen. Wij betreuren, dat ons gevoelen niet bij het verleenen der concessie gevraagd is geworden. Vermoedelijk doch ware eene weigering, op grond van ons advies, voor UEd. Achtb. gemakkelijker geweest, dan het terugkomen op eene eenmaal geschiede verzuiming, maar wij mogen niet anders dan tot het intrekken dezer vergunning aanraden.

Den 26sten November is aan de Groninger Hoogeschool tot artis obstetriciae Doctor bevorderd de Heer M. J. BAART DE LA FAILLE, medicinae Doctor te Leeuwarden.

— Aan de geneeskunstoefenaren in Amsterdam is algemeen rondgezonden, eene circulaire van de Directeuren eener »*Nederlandsche Verzekering-Maatschappij voor geneeskundige behandeling,*" met eene uitnoodiging om zich aan die inrigting te verbinden, terwijl daarbij gevoegd zijn de reglementen en een Open Brief aan het bestuur van het Algemeen Ziekenfonds te Amsterdam.

Naar aanleiding van deze stukken, is door eenige leden van den Geneeskundigen Kring, aan het bestuur het voorstel gerigt, om zoo spoedig mogelijk eene vergadering te beleggen, ten einde deze zaak te bespreken.

Door de Geneeskundige Commissie van het Algemeen Ziekenfonds, is aan de deelnemers van deze inrigting eene circulaire gerigt, ter kennisgeving, dat de bovengenoemde Maatschappij eenpariglijk door al de leden is verklaard, klaarblijkelijk te zijn eene bus voor den fatsoenlijken stand, en te behooren onder die instellingen, bedoeld bij art. 3 en 4 van het reglement der algemeene vergadering, waaraan geen deelnemer van het Algemeen Ziekenfonds zich mag verbinden.

Genoemd geneeskundig bestuur van het Algemeen Ziekenfonds, achtte zich verpligt tot die kennisgeving, op grond, dat in den » Open Brief" der Nieuwe Maatschappij, hoezeer in lijnregten strijd met de beginselen van het Algemeen Ziekenfonds, en wel bepaald met de waardigheid en belangen van den geneeskundigen stand wordt voorgesteld als in harmonie met de genoemde inrigting.

Wij zullen hier thans niets bijvoegen, de zaak komt ons al te klaarblijkelijk als eene geldspeculatie voor, dan dat wij twijfelen zouden, dat de inrigting, zoowel te dezer stede als in de andere steden van ons land, zal afstuiten, zoowel op de verontwaardiging van de geneeskundigen als op het welbegrepen eigenbelang van het publiek.

— Volgens de *Gazette des Hopitaux* waren te Parijs tot 28 Nov. 116 choleralijders in de hospitalen opgenomen en 57 gevallen bij daar om andere redenen aanwezige lijders ontstaan. — Als sterfgevallen aan cholera, waren 79 in de hospitalen en 42 in de stad opgegeven.

— Alhier ter stede zijn van 3 tot 9 Dec. nog 8 choleragevallen en 2 overledenen aangegeven.

— Te Rotterdam zijn sedert het vorige berigt slechts 2 choleralijders en 1 overleden aangegeven; te Utrecht in de vorige week geene, evenmin te Groningen; te Delft één geval.

— Z. M. heeft den Off. v. Gez. 1ste kl MATTHIJSEN, benoemd tot Ridder van de Orde van de Eikenkroon.

— Den 3den Dec. is te Groningen tot med. doctor gepromoveerd de H. A. TH. FOLKERSMA, na de verdediging eener dissertatio continens conspectum morborum in clinico C. L. F. Z. ERMERINS, anno acad. 1852—1853 observatorum.

†LEYDEN. 8 Dec — In de raadsvergadering van heden werden tot geneesheer aan het Caecilia-gasthuis benoemd Dr. JUNIUS en tot Chirurg de Heer M. J. SCHRETLEN.

BIBLIOGRAPHIE.

C. Pruys van der Hoeven: Anthropologisch Onderzoek. 4de Deel. Leyden. 1853. E. J. Brill. *f* 2.80.

P. Harting: Het Mikroskoop, deszelfs gebruik, geschiedenis en tegenwoordige toestand. 4de Deel. Tiel 1853. Campagne. 4.00.

H. W. Luber: Het vijftigjarig bestaan van het koepokinenting genootschap te Amsterdam. Amsterdam 1853. Scheltema.

R. P. Cotton: De aard, verschijnselen en behandeling der tering, uit het Eng. vert. door Dr. *Ekama*. Amsterdam 1853. C. G. van der Post. *f* 2.40,

F. C. Donders en *A. F. Bauduin*: Handleiding tot de Natuurkunde van den gezonden mensch. D. II. Afd. I. Utrecht en Amsterdam 1853. C. en C. G. van der Post. *f* 6.20.

Traité de la nouvelle médication purgative de M. Dehaut et de son application à la guérison des maladies chroniques et à la conservation de la Santé. Paris 1853. Impr. d'Aubusson. fr. 3.00.

F. Roubaud: Annuaire médical et pharmaceutique de la France. Paris, 1853. J. B. Baillière. fr. 4.00.

Castonnet: Aperçu des études médicales. Discours. Angers, 1853. Impr. de Cosnier et Lachèse. 1½ fr.

R. Barwell: Asiatic Cholera; its Symptoms, Pathologie and Treatment. London, 1853. Churchill. 4 S. 6 d.

J. Erichsen: The Science and Art. of Surgery, being a Treatise on surgical injuries, diseases and operations. London, 1853, Walton. 25 S.

T. J. Graham: On the management and disorders of infancy and Childhood. London, 1853, Simpkin 10 S.

J. H. Bennet: The pathology and treatment of pulmonary Tuberculosis, and on the local medication of Pharyngeal and Laryngeal Diseases frequently mistaken for, or associated with Phthisis. Edinburgh, 1853, Sutherland and Knox. 6 S.

E. Hearne: Thoughts on Cholera. London, 1853.

W. Jenner: On the acute specific diseases, London, 1853.

J. G. Davey: On the physiological Uses of the Ganglionic nervous System. London, 1853.

J. Grove: The Unity of the Laws which govern the existing agents of epidemic, endemic and infectious Diseases. London, 1853.

D. Noble: Elements on psychological Medicine. London, 1853, Churchill.

G. Lutz: Die spezifische Heilmethode. Essen, 1853, Baedeker. 1⅓ thl.

F. A. Kiwisch Ritter van Rotterau: Klinische Vorträge üb. specielle Pathologie u. Therapie der Krankheiten d. weibl. Geslechts. Fortgesetzt v. *F. W. Scanzoni*, III Bd. 1 Hft. pro 4 Hfte 3¼ thl. Prag, 1853, Calve.

Löschner; Die Wirkungen d. Saidschützer Bitterwassers. Prag, 1853, Calve.

C. Kaufmann: Die neuere in London gebräuchlicher Art der Anwendung d. chloroforms während der Geburt. Hannover, 1853, Ehlermann, ⅙ thl.

Athenaeum für rationelle Gymnastik. Herausgegeben v. *H. Rothstein* u. *A. C. Neumann*. 1 Bd. 1. a. 2 Heft. Berlin, 1853, Schroeter.

B. Bamberger: Electricität u. Magnetismus als Heilmittel. Berlin, 1854, Förstner. ⅙ thl.

J. M. Leupoldt: Ueber ärztliche Bildung u. Bildungsanstalten. Frankfurt a/m 1853, Heyder u. Zimmer ⅓ thl.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 17 DECEMBER 1853. 51.

VERLOSKUNDIGE KLINIEK.

TWEE WAARNEMINGEN VAN SECTIO CAESAREA MET DOODELIJKEN AFLOOP VOOR DE MOEDERS. BEHOUD DER KINDEREN.

DOOR Dr. L. LEHMANN.

C. P. B. 26 jaren oud, van een sanguinisch temperament en gezond uiterlijk werd op 21 Mei 1851 in het laatste tijdperk harer eerste zwangerschap op de verloskundige afdeeling van het Binnen-Gasthuis alhier opgenomen. Hare kleine gestalte ter lengte van slechts 142 C. gepaard met de korte onderste ledematen van 80 C. en den sterk ingevallen lendenstreek deden terstond eene vernaauwing van het bekken vermoeden, welke door het inwendig onderzoek bevestigd werd. De vrouw was volgens hare verzekering in kinderlijken leeftijd nimmer rachitisch geweest en er waren ook geene overblijfsels van in haar beengestel te ontdekken. De conjugata diagonalis bleek na herhaalde naauwkeurige meeting 3″=8 Cm. te bedragen, de afstand van den schaambeensboog tot de holte van het heiligbeen insgelijks 3″=8 Cm. De linea arcuata was gedeeltelijk met den vinger te omschrijven. De uitwendige regte afmeting bedroeg 6½″=18 Cm. De afstanden der spinae ossium ilium waren 9″½=26 Cm., die van de middenpunten der cristae 10″=27½ Cm. De symphysis pubis vertoonde eene in het oog vallende horizontale rigting.

Wegens deze groote vernaauwing van het bekken, werd het beloop der baring met bezorgdheid te gemoet gezien.

Den 10den Junij des avonds ten 10 ure begonnen zich aan het regelmatige einde der zwangerschap de voorbereidende weeën te openbaren. De buik had eenen grooten omvang en hing sterk voorover, de bodem der baarmoeder stond eene handbreed boven den verstreken navel. De harttoonen van het kind werden aan de linker voorzijde van den buik duidelijk waargenomen. De scheede was goed voorbereid, de baarmoedermond 1″ ontsloten met dunne zachte randen; er was eene kleine vochtblaas gevormd en het voorliggende hoofd balloteerde op den ingang des bekkens. Gedurende den geheelen nacht werden matige weeën met regelmatige tusschenpozen bespeurd en op 11 Junij 's morgens ten 6 ure vloeide het vruchtwater af. Na dien tijd begonnen de weeën pijnlijker en onregelmatiger te worden. Het ostium uteri bleef slap nederhangen, het hoofd beweegelijk op den ingang staan, naden noch fontanellen konden worden gevoeld, alleen werd de vorming van een klein hoofdgezwel weldra waargenomen, waardoor eenige uren later het ostium uteri gespannen was. Daar het thans bleek, dat de verlossing langs den natuurlijken weg alleen door verkleining kon uitgevoerd worden; het kind echter, wiens leven door de auscultatie geconstateerd, door de sectio Caesarea met zekerheid gered kon worden, werd aan de moeder de voorslag tot deze kunstbewerking gedaan, hare toestemming weldra verkregen en 's middags ten 12 ure daartoe overgegaan. Nadat de urine vooraf met den catheter ontlast was, werd door den Hoogleeraar TILANUS de incisie langs de linkerzijde der linea alba ter lengte van omstreeks 4½″ verrigt (van af 2½″ boven de symphysis pubis tot circa 1″ boven den navel). De blaauwachtig glinsterende uterus werd daarna laagsgewijs ingesneden. Dit ging met veel bloeding vergezeld, doordien het weefsel daar ter plaatse dik en vaatrijk was, en er moest veel zorg worden gedragen om te beletten, dat het bloed zich niet in de buikholte ontlastte. In de wonde van den uterus, ter lengte van 4″, werd eerst de placenta zigtbaar, welke voor het grootst gedeelte door de insnijding getroffen was. Zij moest door mij vóór het kind worden ver-

wijderd, dat met den rug naar links gekeerd onmiddellijk daarna op de gewone wijze werd uitgehaald. Een gedeelte der vliezen, welke nog waren achtergebleven, werden toen nog weggenomen, waarop zich eene groote hoeveelheid bloed uit de wonde ontlastte.

Ten gevolge van eenige pogingen tot braken, kwam eene kleine darmlus in den bovenhoek der wond even ten voorschijn, welke tenstond weder werd teruggebragt. Door matige drukking werd eene verdere uitzakking der ingewanden voorgekomen. De buikwonde werd vervolgens door 3 hechtingen met gewast veterband, welke ieder op eenen afstand van 1″ van elkander verwijderd waren, vereenigd, waarbij het doorsteken van het peritonaeum zorgvuldig vermeden werd; over de opengeblevene plaatsen der hechtingen werden de uiteinden van breede circulaire kleefstroken gekruisd. De benedenhoek der wonde, ter lengte van 1″, bleef open, en was met een plumaçeaù gevuld. Nadat buitendien de geheele wond met pluksel en compressen bedekt was geworden, werd de buik met een laken luchtig gesloten. Het kind was van het mannelijke geslacht, voldragen en schreeuwde terstond, het vertoonde een matig hoofdgezwel op het regter wandbeen, was 3,5 N. P. zwaar en 50 Cm. lang.

De vrouw gevoelde zich onmiddellijk na de kunstbewerking kalm, de huid was matig warm, de frequentie van den pols 76 in de minuut. Een paar uren later werd, wegens meerdere onrust, ¼ gr. acet. morph. toegediend. Tegen den avond begon de buik een weinig pijnlijk te worden, de pols frequenter. De lochiën waren bloederig maar spaarzaam, de urine, welke in eene geringe hoeveelheid met den catheter ontlast werd, was rood gekleurd. Toen na middernacht onder aanhoudend kreunen, schietende pijnen in den buik werden bespeurd, welke ook bij drukking gevoelig werd, de pols tot 128 slagen geklommen was, werd eene VS van unc. xij in het werk gesteld en pulv. c. chloreto hydrargyrose N°. viij, gr. 1 pro dosi voorgeschreven, waarvan om het uur 1 werd toegediend. Hierna volgde veel verligting met een ruim zweet, zoodat de nacht vrij rustig werd doorgebragt. Den 12den Junij 's morgens was de buik wederom zeer gevoelig met dyspnoe en apathie vergezeld, de kleine weeke pols 140. In de urine, welke telkens met den catheter ontlast moest worden, vertoonde zich een sterk sediment. Ten 11 ure werd het verband verwisseld. De uterus was goed zamengetrokken en als een hard bolrond ligchaam boven de pubis aan de regter zijde voelbaar. De kleefstroken, welke sterk begonnen te spannen, werden losgemaakt. De buikwonde scheen voor het grootst gedeelte per primam intentionem vereenigd en had een goed voorkomen. Uit de wond van den uterus, welke met den benedenhoek der buikwond correspondeerde, ontlaste zich een bloederig vocht. Uit de scheede vloeiden bloederige lochia. De borsten waren een weinig gezwollen en met de zogpomp werd eene geringe hoeveelheid colostrum uitgehaald. Door sinapismi op de borsten trachtte men eene meerdere zog secretie te weeg te brengen.

Een weinig ligt verteerbaar voedsel werd gedurende den dag met smaak genuttigd. Tegen den avond kwam verheffing van koorts met meerdere buikpijn, de urine bleef troebel. De nacht werd onrustig doorgebragt. Den 13den Junij. Tympanitische opzetting van den buik, menigvuldige galbraking, spaarzame zog en kraamafscheiding, de huid met profuus zweet bedekt, pols 128 slagen. Het gebruik der pulveres mercuriales werd voortgezet, de zogpomp vlijtig aangewend en door clysmata de alvus bevorderd. Het braken bleef gedurende den geheelen dag bij afwisseling aanhouden met toenemende polsfrequentie, waarbij zich tegen den avond nog hik, collapsus faciei en een onleschbare dorst hadden gevoegd. Er werden nu ook stukjes ijs toegediend. Met den 14den Junij werd de toestand onder onmiskenbare verschijnselen van exsudaat hoe langer hoe ongunstiger; de wond stond fletsch met geringe afscheiding, de temperatuur der huid werd koeler, de pols kleiner en frequenter met veneuse stasis in de vingertoppen, zog en lochia hadden opgehouden, de collapsus faciei was toegenomen; door dyspnoe, benaauwdheid, alvus liquida, singultus en een onleschbaren dorst werd de lijderes zeer gekweld. Het gebruik der ijspillen werd voortgezet, buitendien werden emollientia met opiata toegediend en

de buik met Ungt. neapol. c. pulv. opii ingewreven. Met deze behandeling werd ook in de twee volgende dagen nog voortgegaan, toen eerst de dood des avonds ten 10 ure, den 6den dag na de kunstbewerking, een einde aan het lijden maakte.

Bij de lijkopening (24 uren na den dood) waren de hechtingen nog in de buikwonde aanwezig, waardoor deze werd aan elkander gehouden. Zij was nergens vereenigd en 4½″ lang. De buik was sterk tympanitisch opgezet, hare holte met eene ruime hoeveelheid purulent exsudaat aangevuld. Het omentum, colon transversum en de intestina tenuia waren met exsudaat laagsgewijs bedekt, waar door zij onderling aan elkander kleefden. De uterus stond 4″ boven de pubis en was vooral aan de achterzijde door plastisch exsudaat omgeven, de wonde circa 4′ lang, oppervlakkig gegangraeneerd met naar buiten omgekrulde randen. De inwendige oppervlakte der baarmoeder had een grijsachtig zwart voorkomen. De overige organen der borst en buikholte leverden niets abnormaals op. De vernaauwing van het bekken werd door de lijkopening bevestigd, hetzelve is algemeen en onregelmatig vernaauwd. De conjugata vera bedraagt 2″ 7‴, de inclinata 3″. De afstand van den schaambeensboog tot de holte van het heiligbeen 3″. Door eene gebrekkige ontwikkeling van den regter vleugel van het heiligbeen, lordosis der onderste lendewervelen met zijdelingsche verbuiging naar de regterzijde, en geringe vooruitpuiling van den dwarschen tak van het linker schaambeen is het geheele bekken eenigzins verschoven en vooral in den ingang scheef. De regter schuinsche afmeting bedraagt bijna 4½″, de linker iets minder dan 4″. Het heiligbeen is aan de inwendige oppervlakte bol, en vertoont als het ware een dubbeld promontorium. De dwarse afmeting van den uitgang bedraagt 3½″.

Het kind heeft zich goed ontwikkeld en thans reeds den ouderdom van meer dan 2 jaren bereikt.

M. C. M., 25 jaren oud, ongehuwd, van eene gewone gestalte en aan epileptische toevallen lijdende, werd voor de tweede maal zwanger, op 27 Aug. 1852 op de kraamzaal van het Binnen-Gasthuis alhier opgenomen. Hare eerste verlossing was voor 4 jaren wegens eene aanmerkelijke vernaauwing van het bekken door perforatie en kephalothrypsie voleindigd. Na den gelukkigen afloop dezer verlossing werd zij voor eene volgende zwangerschap gewaarschuwd en haar tevens de raad gegeven, in het geval dat dit wederom mogt gebeuren, zich in tijds aan te melden, om met 8 maanden dragts te worden verlost, daar zij geen voldragen levend kind zou kunnen baren. Zoowel de waarschuwing als de raadgeving werden evenwel door haar ligtzinnig in den wind geslagen. Zij begaf zich eerst naar het Gasthuis, toen zij meende in de laatste maand harer zwangerschap te verkeeren. De buik had eenen gewonen omvang, de bodem der baarmoeder stond ongeveer eene handbreed boven den navel, door de dunne buikbekleedselen kon het hoofd ter zijde van den navel naar links duidelijk worden waargenomen, de harttoonen werden aan de regter voorzijde van den buik gehoord. De scheede was wijd en vochtig; het collum uteri nog ½″ lang, het ostium externum geopend, de portio vaginalis dik en zacht, een voorliggend deel nog niet te bepalen. Het promontorium was gemakkelijk met den vinger te bereiken. De conjugata inclinata bedroeg 2½″ à 3″ = 7 à 8 C. De gezondheidstoestand liet niets te wenschen over. Het wegblijven harer laatste menstruatie wist zij niet met zekerheid op te geven. Door het uitwendig onderzoek kwam het mij waarschijnlijk voor, dat de vrouw nog niet het einde van hare zwangerschap bereikt had, maar eerst omstreeks in de 36ste week verkeerde. Ik hoopte daarom nog welligt met eenig nut de baring kunstmatig te kunnen opwekken om het leven des kinds zoo mogelijk te redden. Ten einde geenen tijd verder te verliezen werd des avonds ten 7 ure volgens de gewijzigde Hamiltonsche methode eene 4‴ dikke wasbougie door het ostium externum langs den voorwand van den uterus ingevoerd en terstond daarna weder verwijderd. De nacht werd onrustig en bijna slapeloos doorgebragt. Den 25en Aug, des morgens had er eene ligte huivering plaats, waarna pijnen in den rug en de lendenen en weldra flaauwe periodieke weeën bespeurd

werden met meer pols-frequentie. 's Avonds ten 7 ure bestond er reeds 1″ ontsluiting, er was eene kleine vochtblaas gevormd, welke onder de weeën spande. Van het kind waren de beide voetjes kruiselings over elkander geslagen met de teenen naar voren gekeerd, nu duidelijk te onderkennen. De nacht werd onder flaauwe weeën rustig doorgebragt. Den 26en Aug. 's morgens 2″ ontsluiting, gespannen vochtblaas, waarin de voeten niet meer konden worden bespeurd; door de buikbekleedselen kon evenmin het hoofd meer worden gevoeld. Er hadden geringe weeën met lange tusschenpozen plaats. Des avonds ten 7 ure, toen de uterus geheel verstreken was en eene groote vochtblaas de scheede aanvulde, de weeën begonnen te verflaauwen, werd ter bespoediging der baring de vochtblaas gebroken, waarna eene groote hoeveelheid vruchtwater wegvloeide. Het hoofd werd thans als het voorliggende deel bewegelijk op den ingang des bekkens gevonden. Door eene zoogenaamde culbute was dus de ligging van het kind met het bekkenuiteinde voor in eene schedelligging veranderd. Door toenemende weeën hoopte ik nu op eenen spoedigen afloop der baring gedurende den nacht, maar werd den volgenden morgen hierin zeer teleurgesteld. De regelmatige, tusschenpozende weeën hadden geenen merkbaren vooruitgang op den stand van het hoofd uitgeoefend; er had zich alleen een matig gezwel gevormd. Toen de weeën tegen den middag spaarzamer werden, werd een potio c. Biborate Natr. c. aqua toegediend. De algemeene toestand bleef daarbij zeer voldoende. Het bleek thans hoe langer hoe meer, dat door den te ver gevorderden tijd der zwangerschap het hoofd des kinds reeds eenen te grooten omvang had verkregen, om nog op de uitdrijving van een levend kind te kunnen rekenen. De keering op de voeten met opvolgende extractie scheen bij de sterke zamentrekking van den uterus om het kind niet verkieslijk en was buitendien wegens de bestaande vernaauwing een te gewaagd ondernemen voor het behoud van het kind. Er werd derhalve aan de barende de keuse tusschen de Sectio Caesarea, thans daar het kind nog leefde uit te voeren, en de latere perforatie gelaten. Na rijp beraad verkoos zij de Sectio Caesarea, niettegenstaande men de gevaarlijke gevolgen dezer operatie voor haar niet verborgen hield.

Den 27en Aug. des avonds ten 11 ure werd tot de kunstbewerking overgegaan. Nadat de urine met den catheter ontlast en het leven des kinds door het duidelijk hooren der harttoonen nogmaals geconstateerd was, werd langs de linker zijde der linea alba de buiksnede verrigt. De incisie liep in eene eenigzins schuinsche rigting van den navel tot op 2″ boven de symphysis pubis en had eene lengte van 6 à 7″. De uterus van eene blaauwachtig glinsterende kleur werd daarna laagsgewijs gekliefd en de snede tot 4—5″ verlengd. Door deze werd juist de placenta getroffen, zoodat zij geheel in de wondvlakte zigtbaar werd en eerst verwijderd moest worden. Daarna werd het kind, dat met den rug naar regts gekeerd was, bij de voeten gevat en uitgehaald. Het was van het mannelijke geslacht van omstreeks 9 maan-maanden dragts en schreeuwde terstond. Het was 44 Cm. lang en woog 2,7 N. P.

Eene belangrijke bloeding uit de wondranden der baarmoeder hield door *spuiten* met koud water na eenige minuten op, er volgden goede zamentrekkingen, zoodat de wondranden zonder om te krullen goed aan elkander sloten. Door een gepast steunen der buikwanden was elke uitzakking der darmen voorgekomen, alleen was een klein gedeelte van het omentum in den bovenhoek even zigtbaar geworden. De buikwonde werd daarna door drie hechtingen met breede zijden draden vereenigd, waarbij werd zorg gedragen dat het peritonaeum niet werd medegevat. Tusschen den afstand van iedere hechting ter breedte van 1½″ werd eene circulaire kleefstrook geplaatst. De onderste wondhoek ter lengte van 1″ bleef open. Door dezen kon met den vinger de wond van den uterus goed worden gevoeld, welke ½″ hooger lag. De wond werd vervolgens met pluksel en compressen, de geheele buik met eene dikke laag watten bedekt en met een sluitlaken luchtig gesloten.

De vrouw had de kunstbewerking met veel moed doorgestaan, haar gelaat was kalm, de huidwarmte normaal met 68 polsslagen in de minuut. Korten tijd daarna begon zij

over pijnen in den buik te klagen, welke zich onder den vorm van naweeën voordeden, waartegen acet. morph. ¼ gr. pro dosi bij herhaling werd toegediend. Na eenige onrust, gepaard met misselijkheid volgde daarna een verkwikkende slaap, welke tot den morgenstond voortduurde, toen echter door sterker opkomende pijnen werd afgebroken. Den 28sten Aug. 's morgens klagten over buikpijn, het gelaat bleek, pols 120, er was hoofdpijn en hevige dorst, de huid droog en warm, de tong vochtig. Bij het verwisselen der verbandstukken waren de wieken en compressen met bloederig serum doortrokken, even als het lijfverband. De wonde had een goed voorkomen en uit de scheede vloeiden bloederige lochia, door den catheter werd eene hoeveelheid van 6 oncen heldere urine ontlast. In den loop van den dag werden stukjes ijs met goed gevolg tegen den hevigen dorst gebruikt. 'sAvonds was de buik tympanitisch en bij drukking gevoelig, de pijnen werden behalve in den buik ook in den rug en de lendenen gevoeld. De huid was zweetende, de ademhaling versneld, pols 132. Met het gebruik van ijs werd vlijtig voortgegaan. Er volgde eene onrustige nacht, gedurende welke nausea, en vomitus aeruginosus van tijd tot tijd plaats had. Den 29sten Aug. voortdurend kermen over schietende pijnen in den buik, welke vooral bij drukking gevoelig was, pols 132, klein en zeer week, de huid warm, tong vochtig, het gelaat van eene hoogroode kleur, de borsten matig opgezet, bij eenige drukking spuit er colostrum uit; nausea en vomitus bij afwisseling; de urine met den catheter ontlast, was donkerrood gekleurd. De met bloederige serum doortrokken verbandstukken werden verwisseld; alleen in den benedenhoek der wond had eene geringe etterafscheiding plaats. Behalve de ijspillen werden er absorbentia met opiata teegediend. De nacht werd geheel slapeloos en onrustig doorgebragt en door pijnen, benaauwheid en veelvuldig braken gestoord.

Den 30sten Aug. Meerdere collapsus en toenemende dyspnoe, apathie en dedolatie, de huid met warm zweet bedekt, pols 144 slagen, klein en week, de buik bij drukking minder gevoelig. De wond had een fletsch voorkomen, slechts een bewijs van etter werd aan de punt der steekwiek gevonden, welke uit den benedenhoek verwijderd werd. De afscheiding van zog en lochia had bijna opgehouden, het gebruik van ijs, dat nog het liefst genomen werd, werd voortgezet en ook dat der absorbentia. In den loop van den dag werden de verschijnselen hoe langer hoe ongunstiger. Het gelaat werd koud en bleek, met meerdere dyspnoe en collapsus, veneuse stasis in de ijskoude extremiteiten, pols 152, klein en draadvormig, incontinentia alvi et urinae. Er werden des avonds nog pulveres No. vi van sal. corn. cerv. dr. β en camphor. gr. iij voorgeschreven, maar reeds ten 12 ure des nachts stierf de lijderes.

De lijkopening werd 33 uren na den dood verrigt. De buik was sterk tympanitisch, de wond nergens vereenigd. Bij het openen vloeide er eene ichoreuse stof uit. De intestina waren matig geïnjicieerd, sterk door lucht uitgezet en met eene groote hoeveelheid etterachtig serum omspoeld. Op vele plaatsen waren zij met lagen van etterachtig exsudaat bedekt, dat hier en daar tot bindweefsel georganiseerd was. Een stuk omentum in de nabijheid der wond was gegangraeneerd. De uterus was goed zamengetrokken en gedeeltelijk in het bekken gedaald, zijne geheele achterste oppervlakte dreef als het ware in een etterachtig exsudaat. De wand der baarmoeder lag vlak achter de buikwonde, gaapt sterk met omgekrulde randen en was geheel gegangraeneerd even als de geheele inwendige oppervlakte. De lengte der wond van den zamengetrokken uterus bedroeg 2¾″. De overige organen der buik- en borstholte leverden niets abnormaals op. Het bekken was in den ingang vernaauwd, de conjugata vera bedroeg 2″ 8‴ = 7 Cm., de inclinata 3¼″ of 9 Cm., de uitgang was normaal.

Het kind heeft slechts 4½ maand geleefd en is toen aan de gevolgen van diarrhoe overleden.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN. — JODIUMINJECTIES BIJ ASCITES. — (*Vervolg van pag.* 529).

Namen der waarnemers. Plaats der mededeelingen.	Oorzaak. Voorafgaande ziekten.	Aantal voorafgaande paracentesen.	Ouderdom, Geslacht. Status praesens, vooral der borst- en buikorganen.	Inspuitingen van Tr. Jodii. Jodpot. Aqua (in grammen)	1°. Hoeveel uit de buikholte weder verwijderde 2°. Gevolgen der inspuiting.	Afloop.
I. DIEULAFOI. Overgenomen door BOINET, Gaz. Med. 1851.	Ophouden eener 2 jaar bestaande diarrhoea.	4	42 j. M. Cachectisch. org. gezond.	I. 32 4 150 II. — — — III. — — —	Van de inspuiting werd weder de helft verwijderd. Ligtekoorts, colica Tweede injectie, een maand later; derde injectie, zes weken later.	*Genezen*. Obliteratie van 't peritonaeum en trekkende pijnen in den onderbuik bij oprigting van den tronk.
II. GRIFFON, als boven.		8	18 maanden, Vr. Zuigt nog. Anasarca en diarrhoe afwisselend.	25 2 150	Peritonitis.	*Genezen*.
III. LERICHE, als boven.	Ongesteldheid op de borst (pleuritis chron.)	0	17 j. Vr. Zwak, goed gemenstrueerd; org. gezond.	32 4 200	De helft. Colica, borborygmi, ruime urineloozing.	*Genezen*.
IV. Dezelfde, als boven.	Cirrhosis hepatis.	?	58 j. Vr. ?	Zamenstelling vermoedelijk als boven; twee inspuitingen.	? ?	*Ongenezen*. Geen voor- of nadeel ten gevolge der beide injectiën.
V. Dezelfde, als boven.	Doornat geregend; waschvrouw.	0	38 j. Vr. Org. gezond.	32 4 250	Grootste helft. Ligte peritonitis, ruime diurese.	*Genezen*. Pijnlijke trekking in den onderbuik.
VI. VOLLAND, medegedeeld aan BOINET, Gaz. Med. 1851.	Langdurige intermittens; hypertrophia lienis.	18	13 j. M. Hypertrophia lienis, slecht gevoed.	30 0 120	Een vierde. Geenerlei symptoom van peritonitis.	*Genezen*. Bleef zwak, kreeg eenigen tijd daarna een doodelijke diarhoea.
VII. RUL-OGEZ.	Drie jaar te voren een febriele buikziekte (peritonitis)	0	7 j. M. Hopeloos; bloedige diarhoe kort te voren; organ. gezond.	3 gros Tr. Jodii 3 onc laauw water.	Niets. Ligte (?) peritonitis, galbraking; een dag of vijf later weder wat fluctuatie.	*Genezen*.
VIII. COSTE, Journ. de Med. de Bordeaux, 1851.	Haematurie, haemoptoe, pleuritis. Langdurige intermittens.	2	50 j. M. Org. gezond.	20 2 100	Zooveel mogelijk. Ligte peritonitis.	*Genezen*. Overblijvend oedema pedum week na een diarrhoe.
IX. Dezelfde, als boven.	Ligte hepatitis, intermittens; tijdens de menstruatie in 't water gesprongen.	1	47 j. Vr. Hoogst armoedig. Organen gezond, later milt vergroot gevonden.	20 4 100	Grootst gedeelte. Ligte peritonitis.	Na 14 dagen weder aanmerkelijke ascites; nog eens punctie zonder injectie. Later onder acet. pot. en gumm. gutt. genezen.
X. Dezelfde, Journ. de Med. de Bordeaux, 1853. Overgenomen in de Gaz. Medic. 1853,	Herhaalde intermittens.	1	45 j. Vr. Malaria cachexie, miltvergrooting.	40 2 80	(Niets?) Onmiddellijke gevolgen hevig, die weldra afnemen en verdwijnen (hevige buikpijn en kleine filiforme pols, syncopale toestand etc.)	*Genezen*.
XI. Dezelfde, als boven.	Intermittens.	2	68 j. Vr. ?	I. 30 2 120 II. ״ ״ ״	Heftige symptomen en van peritonitis, na 48 uren geweken; de tweede keer iets minder.	*Dood*. De inspuiting zonder effect; bij de sectie tuberculeuse peritonitis en wat purulent exsudaat.
XII. BURGGRAEVE, Ann. de Gand. 1851, p. 145.	Misbruik van spirituosa.	1	Jong man. Met algemeene anasarca, organen gezond.	60 0 0	Niets. Ligte peritonitis.	*Genezen* onder purgantia.

Namen der waarnemers. Plaats der mededeelingen.	Oorzaak, Voorafgaande ziekten.	Aantal voorafgaande paracenteses.	Ouderdom, Geslacht. Status praesens, vooral der borst- en buikorganen.	Inspuitingen van Tr. Jodii. Jodpot. Aqua (in grammen.)	1e. Hoeveel uit de buikholte weêr verwijderd is 2e. Gevolgen der inspuiting.	Afloop.
XIII. Uit de kliniek van REQUIN, door MAINGAULT meêgedeeld aan BOINET, Gaz. Med. 1851, p. 721.	Koorts, rheumatismus.	0	42 j. M. Chronisch leverlijden. Slecht icterisch uiterlijk.	I. 30 2 200 II. " " "	Een glasvol iodiumhoudende vloeistof. Symptomen van peritonitis na twee dagen geweken. De tweede inspuiting werd door iets mindere verschijnselen gevolgd.	*Dood.* Cirrhosis hepatis en adhaesieve peritonitis bij de sectie.
XIV. DEPERRIÈRE, meêgedeeld aan BOINET, Gaz. Med. 1851, p. 735.	Sinds 4 jaren hydrops.	11	55 j. Vr. Tumor in regione epigastrica een weinig naar regts, wordt voor een tumor pancreatis gehouden, doch was later niet meer te bespeuren. (Dus org. gezond ?)	100 5 500	Enkele droppels. Heftige peritonitis vooral in den omtrek der punctie en injectie. Intoxicatie-symptomen.	De *Genezing* is twijfelachtig, want onder velerlei middelen heet zij na twee maanden hersteld, hoewel er blijkens het hobbelig aanvoelen adhaesie der buikorganen werd aangenomen.
XV. Uit de kliniek van TEISSIER, meêgedeeld door PHILIPEAUX, Bulletin Thérapeut, 1853. Oct.	Sinds 18 maanden ascites, zonder bekende oorzaak.	0	21 j. Vr. Organen gezond.	30 2 125*	Enkele druppels. Aldra hevige pijn. Aanmerkelijke peritonitis, waarvan de symptomen den vijfden dag geweken waren.	*Genezen.* *Men had naar gissing 2 à 3 liters serum in de buikholte gelaten.
XVI. Als boven.	Sinds 8 jaren ascites na diarrhoe.	1	48 j. Vr. Organen gezond.	25 2 100*	Niets. Gevolgen onbeduidend, alleen wat koorts; men vreesde voor mislukking, toch kwam er langzame resorptie.	*Genezen.* *Men had 6 à 8 liters serum in de buikholte gelaten.
XVII. Uit de kliniek van TEISSIER, meêgedeeld door HUMBERT. Gaz. des Hop. 9 Oct. 1852.	Verkouding gedurende de menstruatie.	0	35 j. Vr. Geene organische verandering.	50 5 200	De helft. Iodiumdronkenschap, peritonitis, koorts gedurende 4 dagen.	*Genezen.* Intercurrente pleuritis. Nablijvende verdikking van het omentum.
XVIII. Als boven.	Na het ophouden der menstruatie. Vochtige woning. Hydrops ovarii (?). Sinds 18 maanden.	0	53 j. Vr. Geene andere organische verandering.	30 4 200	De helft. Wat pijn, maar geen peritonitis of koorts.	*Gebeterd.* Na 2½ maand geen serum maar eenige knobbels in den buik.
XIX. Als boven.	Sinds een jaar hydrops ovarii.	1	32 j. Vr. Zie hiernevens.	I. 30 4 200 II. 50 " " III. 50 " "	Een vierde. Ligte koorts, verder niets gelijk, ook niet na de beide volgende punctien en injectien.	*Ongenezen.* De vochtophooping nam na elke punctie alleen iets langzamer toe.
XX. ABEILLE, Parijs. Gaz. des Hop. Dec. 21, 1852.	Twee jaar te voren intermittens. Vochtige koû. Sinds langer dan een jaar onder behandeling	2	52 j. M. Ascites, Nephritis, albuminuria.	25 2 200 Verwarmd tot 37°.	Enkele droppels. Eerst den dood nabij, daarop eene allerheftigste peritonitis.	*Dood,* ten gevolge der ziekte. Zoo het scheen adhaesie der intestina; toch op nieuw vochtophooping, die na eene maand een tweede punctie noodig maakte.

Namen der waarnemers. Plaats der mededeelingen.	Oorzaak, Voorafgaande ziekten.	Aantal voorafgaande paracenteses.	Ouderdom, Geslacht. Status praesens, vooral der borst- en buikorganen.	Inspuitingen van Tr. Jodii. Jodpot. Aqua (in grammen.)	1°. Hoeveel uit de buikholte weer verwijderd is 2°. Gevolgen der inspuiting.	Afloop.
XXI. BESSIÈRES, Toulouse. Gaz. des Hopit. 26 Febr. 1853.	Sinds twee jaren habituele diarrhoe, door excessen en verkoeling opgehouden.	3	42 j. M. Cachectische man.	I. 32 4 150 II. — — — III. — — —	De helft. Ligte pijnlijkheid en koorts gedurende den volgenden dag. Na de tweede injectie idem. Na de derde injectie heviger.	*Genezen.* Bij de tweede der 3 punctiën slechts 8 à 10, bij de derde slechts 3 liters vocht ontlast, tengevolge van adhaesie, waardoor ook trekkende pijn bij oprigting.
XXII. Als boven.	Sinds 12 jaar ascites, vermoedelijk na peritonitis.	26	46 j. Vr. In de linkerzijde chronische ontsteking van het bindweefsel, ten gevolge der punctiën.	I. 25 2 250 II. 30 6 300 III. 50 5 200 IV. 50 5 200	Alles verwijderd; daarop, nieuwe inspuiting die geheel binnen bleef, zoo ook bij de volgende. Niet al het serum werd ontlast, slechts 13 liters, waarop alleen wat polsfrequentie volgde. Na 13 dagen weder injectie, nu wat buikpijn en koorts. Na 14 dagen wederom; ligte peritonitis en iodium-intoxicatie. Na 14 dagen wederom. Alleen wat koorts.	*Dood.* De week na de laatste injectie diarrhoe, ligte peritonitis, hectische koorts. Na 14 dagen punctie zonder injectie; na 14 dagen nog eens, eindelijk 3 weken later dood. Bij de sectie chronische peritonitis met eenweinig pus in de buikholte.

Hierbij komt nog een geval uit de kliniek van TEISSIER, door HUMBERT medegedeeld, waar na en ten gevolge der iodiuminjectie, eene in 48 uren doodelijk afloopende peritonitis ontstond. De bijzonderheden nopens enkele andere gevallen, eveneens uit de kliniek van TEISSIER te Lyon, werden met het vorige door HUMBERT medegedeeld in de Gazett. Méd. de Lyon, Sept. en Oct. 1852; doch bij gemis van die bron konden wij ze niet in het bovenstaande overzigt opnemen, evenmin als het geval, waar BONNET in zijn opstel »over de uitwerking van iodim-opname" van gewaagt. PHILIPEAUX (l. c.) geeft op, dat van de, op de vroegere wijze door TEISSIER behandelde, zes gevallen, drie ongunstig afliepen; maar dat van de na dien door denzelfden volgens de boven aangeduide regels behandelde, lijders er vijf genazen, terwijl bij een slechts de afloop ongunstig of althans twijfelachtig was.

In een tweede, door DIEULAFOI op dezelfde wijze als het eerste behandelde geval, schijnt lijder geen voordeel daarvan ondervonden te hebben, althans de aanvankelijk daaromtrent beloofde uitvoerige mededeeling is achterwege gebleven. De gevallen van GINTRAC, CYPRIEN ORÉ en GROMMIER zijn ons alleen bij name bekend, en zijn, zoo wij meenen, uit de kliniek van TEISSIER afkomstig.

Wij hadden in de tabel hierboven nog kunnen opnemen een, op het voetspoor van DIEULAFOI behandeld geval van Hofrath SPENGLER in Herborn, (Prager IV Jahrschr. 1852, I B.) Het liep doodelijk af, hoewel de waarnemer dit niet aan de iodiumoplossing wil geweten hebben. Een 21jarig meisje leed, na voorafgegane pleuritis, aan ascites met spekachtige ontaarding van lever en milt, zoo als men bij het doorvoelen dier organen na de eerste punctie meende te mogen opmaken. Vier weken daarna was op nieuw paracentesis noodig, waarna men inspoot: Jodpot. één drachme met 3 grein iodium purum in drie drachmen water (deze gewigtshoeveelheden zijn in teekens aldus opgegeven). Daarop volgden verschijnselen van peritonitis. De buik, die hard en pijnlijk bleef, begon na 14 dagen op nieuw te zwellen, zoodat 4 weken na de vorige wederom paracentesis gedaan en nu ingespoten werd met jod. kal. 11 β. jodpur gr. VI op 4 once water. Daarop volgde onmagt, hevige koorts enz. Na 8 dagen was de urien vrij van iodium. De nog bestaande zwelling der ledematen nam af, toen de beenen openbraken. De buik bleef dun, maar drie maanden ruim na de eerste punctie bezweek de lijderes. Wij kunnen niet nalaten hier alvast op te merken, dat de door SPENGLER ingespoten vloeistof (in het vertrouwen dat de dosis juist is aangegeven), eer den naam van een sterke iodpotas-oplossing, dan van iodium-solutie verdient, en herinneren daarbij, dat de werking van iod.pot. oplossing op open

wonden weinig minder heftig is, dan die van bijtende potasch-solutie.

Streng genomen, kan men deze waarneming niet brengen tot dezelfde klasse, waarin de boven met iodium-inspuiting behandelde gevallen van ascites vereenigd zijn.

(*Vervolg en slot in het volgend Nommer.*)

VERSLAGEN.

GENOOTSCHAP TER BEVORDERING DER GENEES- EN HEELKUNDE TE AMSTERDAM.

Vergadering der 1e Sectie van 3 November. — Door Prof. SURINGAR wordt een cirrhotische lever ter tafel gebragt van een 55jarigen man, die veel sterken drank pleegde te gebruiken. De lijder had slechts 2 dagen in het Binnen-Gasthuis doorgebragt, en was gedurende al dien tijd soporeus geweest. Hij was stevig gebouwd, algemeen hydropisch, de huid was icterisch gekleurd, en met donkere petechiae bedekt. Wegens den hoogen graad van ascites kon bij het leven van den toestand der lever niets bepaald worden. De tong was hoog rood van kleur, de pols naauwelijks voelbaar, de ontlastingen waren vloeibaar, door vermenging met bloed donkerzwart van kleur. Ook was er hoest aanwezig. Bij de anamnese kon men slechts te weten komen, dat hij 2 jaren geleden voor het eerst geklaagd had over hevige pijn in de leverstreek, die echter slechts kort van duur was, en dat hij van dien tijd af icterisch geweest was. Bij de lijkopening vond men onder de arachnoïdea en in de vv. laterales veel door galkleurstof gekleurd serum, verder oedema cerebri, hydrothorax, hydrops pericardii, hyperaemie van de longen, een niet vergroot hart, met petechiae op het pericardium viscerale. De lever is vergroot en bezit stompe randen: de linkerkwab is uitwendig het duidelijkst gekorreld; op de doorsnede puilen rondachtige, geele korrels, die in groepen bijeen liggen, uit, hoewel met het bloote oog slechts eene geringe ontwikkeling van bindweefsel kan worden waargenomen. De galblaas was groot en met donkergekleurde gal gevuld. De poortader wijd, zonder stremsels; de milt klein. Uit een en ander werd het voor waarschijnlijk gehouden, dat de ziekte van de lever nog in hare eerste tijdperken verkeerde, en dat het eigenlijk cirrhotisch proces of het stadium der atrophie nog naauwelijks begonnen was.

Prof. SCHNEEVOOGT toont, behalve eene mola hydatidea en een spekachtig ontaarde, door ineensmelting van de beide nieren ontstane, hoefijzervormige nier, den inhoud van eene kyste, die zich aan de binnenvlakte der dij bij een negenjarigen knaap bevonden had, en eerst sedert korten tijd zoude ontstaan zijn. De genoemde inhoud bestaat uit eene lijmachtige stof en een beenachtig fragment. Bij mikroskopisch onderzoek blijkt de eerste ingedikte etter, het laatste slechts een concrement van kalkzouten te zijn.

Prof. TILANUS deelt betreffende een geval van carcinoma testis en c. retroperitoneale, waarvan de praeparaten vertoond werden, het volgende mede. De lijder van eene zoogenoemde melancholische constitutie en atrabilair voorkomen, had vóór 12 jaren aan hydrops ascites geleden. Na vroegere blennorrhoeae urethrae had hij een gezwollen bal overgehouden. In het voorjaar dezes jaars werd dit orgaan voor het eerst pijnlijk, waarom hij in het Gasthuis hulp kwam zoeken. Men vond toen, dat de testis 9 centim. lang was bij een diam. van 5 centim.; daarbij was zij vast en bultig, de zaadstreng zacht en niet verdikt. In het bekken kon men duidelijk zwelling der lympheklieren waarnemen. Deze en de pijn der testis verdwenen geheel, na het houden van rust en het gebruik van baden en van jodet. kalicum, zoodat de patient in Junij ontslagen werd. In de maand Augustus kwam hij echter terug, klagende over hevige pijnen, die zich thans niet alleen tot den bal beperkten, doch zich zoowel naar de lendenstreek als over de onderste ledematen uitstrekten. Daar ook nu de funiculus gezond was en het gebrek schijnbaar plaatselijk was, werd aan het dringend verzoek van den lijder toegegeven, en 14 dagen geleden het zieke orgaan weggenomen. Bij nader onderzoek na de operatie bleek het door een ware mergkanker aangetast te zijn. Gedurende de eerste 2 dagen daarna was de lijder bevrijd van pijnen; toen keerde echter de pijn in de lendenstreek met verdubbelde woede terug, de patient werd benaauwd, begon te braken, waarbij de tong zuiver was, er trad koorts op en de urine sedimenteerde. Den 6den dag na de operatie ontstond eene pijnlijke zwelling in de regio hypochondriaca, die spoedig door den dood gevolgd werd. Bij de sectie vond men achter het buikvlies eene weeke, bloedrijke mergmassa, die 2½ N. ℔ woog en vastgehecht was aan de 2de en 3de lendenwervel, welke ontbloot en genecroseerd waren; het darmkanaal was gezond, de v. cava met coagula opgevuld, vele gl. meseraïcae met verkalkingen, het arterieuse stelsel algemeen atheromateus. In het pseudoplasma zag men onder het mikroskoop groote, blaasvormige kernen, met 1 en 2 kernligchaampjes, de meesten vrij, sommigen met een celwand omgeven, ook enkele met talrijke vetkorrels.

Dr. LEHMANN vertoont een in de 3de zwangerschapsmaand uitgedreven apoplectisch ovum, waarin wel de funiculus umb., doch geen embryo wordt gevonden.

Daarna beschrijft Prof. VROLIK eene misgeboorte, hem voor eenige jaren door den Heer HOLLANDERS verstrekt. Zij werd bij eene tweelinggeboorte na de baring van een welgevormd meisje ter wereld gebragt. Hare uitwendige gedaante is zeer wanstaltig en draagt naauwelijks sporen van een menschelijken vorm. Een van het overig ligchaam gescheiden hoofd kan bij uitwendige beschouwing niet herkend worden, evenzoo mist men de beide bovenste ledematen. Naar beneden loopt het ligchaam uit in ééne enkele sireenvormige extremiteit met twee voeten, waarvan de regter met de rugvlakte benedenwaarts, met de voetzool naar boven gekeerd is en 5 teenen bezit, benevens nog een zesde teen die, tepelvormig van gedaante, op de rugvlakte geplaatst is. Aan den linkervoet ziet men slechts één enkelen, haak-

vormig gebogen teen. Aan het voorste, breede uiteinde van het ligchaam ziet men als aanduiding van zintuigorganen: onvolkomen gevormde oogleden, neusgaten, lippen en ooren. Van de uitkomsten, welke Spr. door de ontleding dezer misgeboorte verkregen had, werden enkele bijzonderheden medegedeeld en door praeparaten en afbeeldingen toegelicht. Zoo werd de aandacht gevestigd op de zelfstandige wording van sommige, voor het overige onvoltooid geblevene ligchaamsdeelen, bijv. van de tong in de vrij volkomene mondholte, van het strottenhoofd, dat bij gemis van luchtpijp blind uitloopt, van eene darmlus, die blind aanvangt en blind eindigt; ook bleek het geraamte veel meer volkomen ontwikkeld te zijn, dan uit den uitwendigen vorm der weeke deelen te verwachten was. Het hart was groot van omvang, doch zeer eenvoudig zamengesteld. Eene meer breedvoerige beschrijving van deze wanstaltige vrucht wordt door Spr. toegezegd.

BERIGTEN.

AMSTERDAM. — Op de Vergadering van den Geneeskundigen Kring van 15 December, is de meergenoemde Nederlandsche Verzekering-Maatschappij voor geneeskundige behandeling in het breede besproken en daarbij gebleken, dat het *eenstemmig* oordeel der talrijke vergadering was, dat die inrigting de meest scherpe afkeuring verdiende, zoowel met het oog op de waardigheid der geneeskundigen, als op de belangen der leden dier instelling ten opzigte van eene goede geneeskundige behandeling. — Terwijl alle leden daarop hun voornemen te kennen gaven, om aan die maatschappij *geen* deel te zullen nemen, werd ten slotte besloten daarvan eene korte verklaring ter kennisneming van het publiek op te maken, die door alle aanwezige leden onderteekend werd.

Nadat omtrent een voorstel van de afdeeling Onderdendam, om het voorstel der negen leden der Tweede Kamer ter afschaffing van sommige accijnsen enz. te ondersteunen, besloten was hierover ongunstig te adviseren, daar de questie buiten de bemoeijing der Maatschappij ligt, werden nog Dr. VERKOUTEREN en VAN DER VOORT tot Vice-Pres. en 2de Secretaris benoemd, in stede van de aftredende bestuursleden Prof. SCHNEEVOOGT en den Heer VAN VOLLENHOVEN.

— In de vorige week zijn te Parijs ongeveer 200 *Cholera* gevallen in de hospitalen voorgekomen.

Het totaal op 3 December was:

opgenomen lijders	238
gevallen bij aanwezige lijders. .	83
Totaal	321
sterfgevallen in de hospitalen. .	134
" " " stad . . .	99
Totaal	233

Het totaal op 8 December was:

opgenomen lijders en in de hospitalen voorgekomen gevallen	478
sterfgevallen in de hospitalen. .	192

— Te London is het aantal sterfgevallen aan Cholera in de voorlaatste week 28 en in de laatste 13 geweest.

In Belgie komen volgens de Presse Médicale Belge slechts nog enkele geïsoleerde gevallen voor.

Hetzelfde geldt van ons land, in enkele steden zijn sedert de laatste opgaven slechts nog 1 à 2 choleragevallen voorgekomén, zoodat de epidemie overal als geëindigd kan beschouwd worden.

— Den 10den December is te Delft in den ouderdom van bijna 81 jaren overleden de Heer J. C. VORSTMAN, lid van de Prov. Geneesk. Comm. te 's Gravenhage, lid van verschillende geleerde genootschappen, oud lid van den raad en heelmeester te Delft.

— Den 14den December is te Leyden tot Med. Dr. gepromoveerd de Heer D. H. ORT, Heel- en Vroedmeester te Zutphen, na verdediging van eene Diss. Med. Chir. *Continens casum Gastrotomiae cum Epicrisi annexa.*

— Tot stads Doctor te Zalt-Bommel is benoemd Dr. W. C. DE WERK, in plaats van Dr. J. DE KONING, eervol ontslagen; tot stads Doctor te Doesborgh Dr. DE WITT HAMER, pract. te Velp. *(G. C.)*

†† ROTTERDAM. — Bijna alle heelkundigen ter dezer stede praktiserende (38 in getal), hebben een merkwaardig blijk van eensgezindheid gegeven in de handhaving van de waardigheid van den geneeskundigen stand.

Eenpariglijk hebben zij het besluit genomen:

1°. om onder geene voorwaarden, en hoezeer ook daartoe gedrongen door patienten, gezinnen of bestuurders van corporatiën, waarin men werkzaam is, consultatiën aan te nemen met of voorschriften aan lijders ten uitvoer te brengen, van eenen geneesheer, die zich niet ontziet om door advertentiën in de nieuwsbladen lijders tot zich te lokken.

2°. dat geen hunner, wanneer zulke patiënten, gezinnen of bestuurders van corporatiën meenen om die reden zich van een anderen heel- of verloskundige te moeten voorzien, zoodanige patienten, gezinnen of corporatiën zal aannemen of ten dienste zijn.

GRONINGEN. — Door de Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in deze provincie zijn in hare vergadering van den 9den dezer geëxamineerd als en bevorderd tot vroedvrouwen voor eene stad T. BOSMAN, vrouw van P. MERINGA, en A. GEERDSEMA, vrouw van S. LEOPOLD; vroedvrouwen voor het land H. VAN DER SCHUUR, wed. van G. J. DYKSTRA, en A. VALK, vrouw van H. H. B. KELLER.

NEERLANDSCH INDIE. — Door den Gouverneur-Generaal is benoemd tot inspecteur der vaccine in de 1ste mil. afdeeling op Java de Off. v. Gez. 1ste kl. S. L. BLANKENBURG.

BIBLIOGRAPHIE.

H. Damerow: Sefeloge. Eine Wahnsinnsstudie. Halle, 1853, G. E. M. Pfeffer, 1½ thl.

NEDERLANDSCH

WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 24 DECEMBER 1853. 52.

DE BERAADSLAGINGEN OVER DE GENEESKUNDIGE ZAKEN IN DE TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

De beraadslagingen onlangs in de tweede kamer der Staten-Generaal gevoerd bij de behandeling van het budget (30 Nov.) en eenige dagen vroeger, naar aanleiding van een adres van de bestuurders der watergeneesinrigting Bethesda, verdienen de belangstellende aandacht der geneeskundigen in verschillende opzigten en wel 1°. als een vernieuwd bewijs van het onvermoeid streven van enkele onzer vertegenwoordigers in het bevorderen van de hervorming onzer geneeskundige staatsregeling; 2°. om de beslissing, die er uit gevolgd is, ten opzigte der gewigtige vraag, of wij eene algeheele herziening der geneeskundige wetgeving dan wel partiële verbeteringen mogen te gemoet zien en eindelijk 3°. om hetgeen bij die beraadslagingen verhandeld is over de watergeneeskunde en hare toepassing in ons vaderland.

Al heeft tot heden het onvermoeid streven van zeer enkele onzer vertegenwoordigers, die de hervorming der geneeskundige staatsregeling uit overtuiging en met kennis van zaken voorstaan, geringe vruchten opgeleverd, en al kunnen hunne pogingen ook thans nog slechts worden beschouwd als de voortzetting van een strijd, waarvan wij het einde nog niet zien, moet toch door ons, wanneer wij bedenken, dat met het ophouden van den strijd, de goede zaak nogmaals alligt weer geheel op den achtergrond zou worden geschoven, dank worden geweten aan hen, die haar met zooveel aandrang, als nu weer geschied is, in het geheugen terugriepen. Dien dank zijn wij vooral aan den Heer GODEFROI, voor zijne flinke uiteenzetting der gronden, waarop de noodzakelijkheid der hervorming van de geneeskundige staatsregeling berust, verschuldigd, al mogen wij ook, door de ondervinding van te veel jaren te zeer sceptici geworden, in de daarop gevolgde verklaring van den tegenwoordigen Minister v. Binnenlandsche Zaken nog geene *afdoende* waarborgen vinden voor de verwezenlijking van onze wenschen.

Weêrhoudt ons hiervan de vrees voor nieuwe teleurstellingen — eene vrees, die bij ons gewoonte geworden is en die niet verdwijnen zal, voordat wij de nieuwe geneeskundige wetgeving niet alleen toegezegd niet alleen ingediend, maar ook door de vertegenwoordiging *aangenomen* en in het leven geroepen zien — door de verklaring van den Minister vinden wij ons meer bevredigd dan wij van zijne zijde reeds nu hadden durven verwachten. Met genoegen toch erkennen wij daarin het voornemen, den wil van den Minister, om spoedig en wel eene algeheele herziening der geneeskundige wetgeving tot stand te brengen.

Elk gunstig verschijnsel, dat bij ons de hoop op eene zoolang gewenschte afdoening verlevendigt, begroeten wij met vreugde. Een zoodanig verschijnsel noemen wij de uitspraak van des Ministers voornemen, dat hier thans het eerste vereischte is. De uitspraak van dat voornemen, zoo als hij het in antwoord aan den Heer GODEFROI te kennen gaf, komt ons niet twijfelachtig voor, en zijn wij wel onderrigt, dan heeft hij later daarover nog duidelijker zijne bedoelingen doen blijken, om slechts met geringe wijzigingen en wel binnen kort de ontwerpen van geheele herziening, door de staatscommissie van 1849 geleverd, aan den Raad van State en aan de kamers in overweging te geven. Van zijne zijde hebben wij dus eene volledige herziening der geneeskundige wetten te verwachten.

Wij verheugen ons zeer in dit besluit. Want al erkennen wij met velen, dat partiële verbeteringen boven het verkrijgen van

niets verre te verkiezen zijn, en al zouden wij zelf, moede van het vergeefsch wachten, eene partiële verbetering gretig hebben aangenomen; wij moeten echter erkennen, dat wij daar, waar het *quoquo tetigeris, ulcus* in zulke gewigtige belangen geldt, met partiële verbeteringen niet zouden mogen bevredigd worden, en niet zouden kunnen ophouden met onze grieven, totdat in de geheele zaak voorzien ware. Slechts het wanhopen om bij den Minister, van wien de regeling der zaak in de eerste plaats afhangt, eene voldoende overtuiging omtrent het gewigt der zaak te kunnen vestigen, zou ons kunnen doen aannemen wat evenwel niet op goede gronden te regtvaardigen zou zijn.

Die goede gronden zouden alleen daarin kunnen bestaan, dat de geheele herziening niet mogelijk, niet dadelijk uitvoerbaar was; dat de bouwstoffen daartoe voorhanden, niet gebruikt konden worden, dat er dus nog veel tijd noodig was om het voorbereidend werk voor die geheele herziening tot stand te brengen. Het urgente der verbeteringen, die alvast konden worden ingevoerd, zou ons dan tot het besluit kunnen brengen, dat het beter ware voor den tijd, die vereischt was, om de geheele herziening voor te bereiden, die partiële verbeteringen niet te missen.

Nu echter in het werk der staatscommissie van 1848, de grondslag voor eene volledige geneeskundige wetgeving gelegd is, zoodat dit werk, wat de hoofdzaken betreft, onder de deskundigen vrij algemeene goedkeuring heeft weggedragen, en de aan dat werk gewenschte en noodzakelijke verbeteringen, uit de vele opmerkingen van verschillende zijden daarover gemaakt, zonder veel tijdverlies kunnen worden aangebragt, nu zou eene partiële herziening niets worden dan een noodeloos uitstel van het hoogst noodzakelijke. Slechts dan, wanneer de hoofdbeginselen in het werk der staatscommissie door de regering of door de wetgevende magt niet konden worden aangenomen, en wanneer het verschil in beginselen te groot was om spoedig eene bevredigende oplossing daarvan te kunnen verwachten, slechts dan zou de invoering van de partiële verbeteringen, waarover geen twijfel bestond, aangeprezen kunnen worden.

Nu de regering echter zulk verschil in beginselen met het in gereedheid liggend werk niet heeft, vervallen voor haar de gronden voor het uitstel van eenig deel der geneeskundige wetgeving. Terwijl die gronden ook voor ons geneeskundigen niet bestaan, moeten wij, door treurige ondervinding wijs geworden, gewis om verschil van meening, omtrent betrekkelijk ondergeschikte punten, dat uitstel niet uitlokken, maar veeleer trachten elke aanleiding daartoe te vermijden, en alles bij dragen wat strekken kan, om het voornemen der regering van eene spoedige algeheele herziening te bevorderen.

Het derde punt wat onze aandacht verdient, is het verhandelde over de watergeneeskunde. De indruk, welken de discussiën in de Tweede Kamer daarover, zoowel bij het behandelen van het adres van de bestuurders der watergeneesinrigting Bethesda, als van het budget gevoerd, op ons gemaakt hebben, was minder aangenaam. Het bleek ons toch uit het van verschillende zijden aangevoerde, dat bij onderscheidene onzer vertegenwoordigers, weinig goed begrip of liever vele wanbegrippen omtrent de geneeskundige zaken bestaan. Er werd bij de regering aangedrongen op maatregelen, die de vrije uitoefening der watergeneeskunde bedoelden. Voor de watergeneesinrigting Bethesda moest dispensatie van de wet worden verleend. De noodzakelijkheid van eene herziening der geneeskundige staatsregeling was aan enkele leden vooral gebleken uit de belemmeringen, welke de toepassing der watergeneeskunde door de tegenwoordige wetgeving ondervond!!!

Zulke redeneringen uit den mond van vertegenwoordigers, aan wier oordeel de toekomstige geneeskundige staatsregeling moet worden onderworpen, doen ons van hunne zijden weinig goeds voor die zaak verwachten. Waarop toch komt het verlangen van die leden neder? Op niets minder dan dat de staat afstand zal doen van den eisch, dat, wie geneeskunde zal willen uitoefenen, waarborgen moet geleverd hebben, dat hij de noodige bekwaamheid daartoe bezit. Het laten

varen van dien hechtsten grondslag, ja van dien eenigst afdoenden waarborg voor eene uitoefening der geneeskunde in ons vaderland wordt, bij wijze van uitzondering, verlangd voor de uitoefening der watergeneeskunde zonder dat één enkele redelijke grond voor die uitzondering kan worden aangenomen.

De redenering toch, waarbij de toepassing der watergeneeskunde tot een afzonderlijk, ja met het overige deel der geneeskunde strijdige tak wordt teruggebragt, berust op eene allerverkeerdste voorstelling van de geneeskunde in 't algemeen, van die der watergeneeskunst in 't bijzonder. Men gaat bij die voorstelling uit van het vooroordeel, alsof de geneeskundige wetenschap in hare toepassing de eenvoudige geneeswijzen verwierp, en zich bepaalde tot het toedienen van geneesmiddelen uit eene apotheek of soortgelijke. Wel verre! Veeleer het tegendeel is waar. In de handen der bekwaamsten wordt de toepassing der geneeskunde des te eenvoudiger, naarmate ze berust op eene juistere kennis van den toestand, waarin hulp verlangd wordt, en naarmate die eenigste goede grond, waarop gehandeld kan worden, minder door hun miskend wordt.

Gewis wordt door de bekwaamste geneesheeren dan ook de genezing door water niet verworpen, maar als eene geneeswijze van veel vermogenden invloed erkend. Wil men de bewijzen in ons vaderland? men zie op de badinrigtingen in 't algemeen, op onze zeebaden Scheveningen, Katwijk in 't bijzonder. Die inrigtingen worden door de geneeskundigen niet tegengewerkt. Ook worden daar niet te vergeefs bekwame geneeskundigen gezocht, om de badkuren te leiden. Men is integendeel van het nut dier instellingen doordrongen, en menige lijder, voor wien de geneeskundigen dit nuttig achten, wordt door hen daar heen verwezen.

Hetzelfde oordeel zal door de deskundigen geveld worden over eene watergeneesinrigting als Bethesda, wanneer men ook die zal willen dienstbaar maken aan het waarachtig heil, aan de behoeften van lijders, voor wie zulk eene waterkuur van nut zijn kan. Ook die inrigting zal dan worden bevorderd en niet tegengewerkt, en voor haar zal men evenzeer vrij gemakkelijk een bekwame geneeskundige vinden, die onder zulke voorwaarden de waterkuur met kennis van zaken zal willen leiden. Slechts dáártoe brengt men den wetenschappelijken man niet, dat hij eenige geneeskuur, welke ook, tegen zijn beter weten aan, aan ieder lijder en voor iedere kwaal zal aanbevelen, met één woord, dat hij kwakzalver zal zijn ten koste der lijders, die zich aan zijne zorg toevertrouwen.

Die beperking echter, die de wetenschap gebiedt, strookt niet met het verlangen der bestuurders van Bethesda. Uit wanbegrip — wij willen aannemen dat het niet is uit vuig eigenbelang, of uit de zucht naar schatten, zoo als een PRIESNITZ zich heeft weten te verzamelen, — willen zij van hunne waterkuren een universeel middel gemaakt hebben, een middel, dat vooral zonder de noodige kennis toegepast zal worden. Dat verlangen nu wordt door leden onzer Tweede Kamer met vuur ondersteund!

Wij hopen dat die leden zich van het wanbegrip, waarin zij bevangen zijn, zullen kunnen losmaken, hunne dwaling zullen inzien, en zich niet verder laten misleiden door den schijn der eenvoudigheid van waterkuren, en door den waan, dat deze wel nut, maar geene schade zouden kunnen te weeg brengen. Ieder deskundige, ja ieder rationeel mensch zal hun de verklaring daaromtrent kunnen bevestigen, dat eene waterkuur eene sterker in het organisme ingrijpende geneeswijze is, dan menige andere; dat zij daardoor juist in de hand van hem, die met kennis én van ziekte én van geneeswijze is toegerust, van uitnemend nut kan zijn, maar dat zij dan ook, zonder die kennis toegepast, tot des te grooter nadeel strekken kan, naarmate zij indedaad werkzamer is. Wie hiervan overtuigd is, wij herhalen het, zal ook voor de watergeneeskunst geene uitzondering kunnen wenschen van het beginsel onzer geneeskundige wetgeving, dat de eenigste deugdelijke grondslag en afdoende waarborg voor eene rigtige uitoefening der geneeskunst kan genoemd worden, de zorg namelijk van den staat, dat, wie geneeskunst uit zal oefenen, moet hebben bewezen de noodige kennis daartoe te bezitten:

Er hebben zich intusschen in onze Tweede

Kamer bekwame verdedigers van dit beginsel getoond, die ons minder bevreesd doet zijn voor den invloed der drogredenen, waarmede men het tegenovergestelde zou willen doen zegevieren. Vooral zagen wij gaarne door voormalige Ministers van Binnenl. Z., zooals SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE en THORBECKE betere beginselen verdedigd. Daaruit mogen wij opmaken, dat door hen, die iets nader met de geneeskundige zaken bekend zijn geworden, zoo ook door onzen tegenwoordigen Minister valsche beginselen met kracht zullen bestreden worden. Wij mogen echter niet uit het oog verliezen, dat nog slechts weinige leden onzer 2de kamer getoond hebben ware belangstelling voor eene betere toekomst der geneeskunde in ons vaderland te bezitten en moeten niet vergeten, dat ongelukkige vooroordeelen omtrent onze wetenschap diep bij zeer velen ingeworteld zijn. Krachtige en tijdige tegenstand tegen die vooroordeelen, eensgezinde bevordering van betere begrippen, mogen dus wel aan alle deskundigen op dit oogenblik worden aanbevolen, om bij de hervorming der geneeskundige wetgeving, die wij te wachten hebben, de beginselen waarop zij berusten moet niet miskend te zien.

Met dit doel vestigden wij de aandacht der lezers van dit weekblad op het voorgevallene in de 2de kamer. Welligt voorkomen wij het kwaad, waartegen zoo het wortel vat in onze wetgeving, later geen geneesmiddel meer zou aan te wenden zijn.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

IODIUMINSPUITING BIJ ASCITES. *Vervolg en slot van pag* 543. — In ons voorlaatste n°. gaven wij een overzigt der methoden van aanwending, die werkelijk in toepassing gebragt of aangeprezen zijn, benevens de uit analogie te verwachten werkingen en gevolgen van het aldus in het ligchaam gebragte iodium. Wij beschouwden deze geneeswijze toen meer a priori, terwijl wij in ons laatste n°. alleen de waarnemingen zelve, voor zoo verre ons die bekend waren, kortelijk mededeelden en zamenbragten. Het aantal dier waarnemingen is betrekkelijk groot te noemen en schijnt wel eenig antwoord te beloven op de vraag of de gezegde behandelingswijze verder in praktijk verdient gebragt te worden. Eerst dan kan ons de ervaring baten, die blijkens het vroeger gegeven overzigt der methoden de voorstanders der iodiuminjectie allengs hebben opgedaan, dat het van groot gewigt is te bepalen wat en hoe men inspuite.

Overzien wij de ons ten dienste staande waarnemingen eerst in het algemeen, dan vinden wij daaronder twee gevallen, waarvan het twijfelachtig is of de diagnose niet eerder hydrops ovarii, dan wel ascites zou moeten luiden. Intusschen hebben wij gemeend die niet van onze tabel te moeten strijken, omdat de oorspronkelijke waarnemer TEISSIER, uit wiens kliniek zij afkomstig zijn, ze beide als ascites betitelt, en omdat de door ABEILLE geopperde twijfel aan de juistheid dier diagnose voor een groot deel steunt op de omstandigheid, dat het in beide gevallen gelukte het ingespoten vocht grootendeels te verwijderen; dat die omstandigheid voor hydrops ovarii tegen ascites zou pleiten, is iets dat wij niet zoo gaaf toegeven kunnen als ABEILLE wil. Het neemt niet weg, dat wij van iodiuminjectie bij hydrops ovarii caeteris paribus eerder iets zouden verwachten, dan bij ascites; om echter de gelukkige genezing op rekening eener diagnostische dwaling te schrijven, komt ons te gewaagd voor.

Na deze opheldering gaan wij voort, en zien, kolom voor kolom doorloopende, dat de waarnemingen alle van Fransche afkomst zijn, met uitzondering van eene Belgische, iets wat ons min of meer bedacht doet zijn op voorbarige mededeeling van slechts aanvankelijk schitterende resultaten. Dat de waarnemingen menschen gelden van allerlei leeftijd, van 18 maanden tot 68 jaren, het meest echter van middelbare en klimmende jaren, meer vrouwen dan mannen, stemt met het bekende nopens het voorkomen van hydrops overeen, en zou van dien kant de algemeene toepassing van het uit die enkele gevallen te verkrijgen besluit veroorloven. Maar hydrops ascites ook na aftrek der hydrops ovarii en hydrops saccatus hangt van te veel verschillende oorzaken af en deze wijzigen te zeer afloop en geneeslijkheid, dan dat wij daarop bij de voor ons liggende reeks van met iodium behandelde gevallen niet bijzonder zouden letten. Het minst geneeslijk zijn zeker die, waar organische hartziekten en van de organen der buikholte, vooral der lever, aan te gronde liggen en deze juist zijn hier zeer spaarzaam vertegenwoordigd. In onze tabel zijn het de gevallen onder n°. IV, waar beide de inspuitingen, zonder nadeel door den lijder verdragen, geenerlei voordeel aanbragten en de patient ongenezen — bleef en onder n°. XIII, waar de tot tweemaal toe herhaalde inspuiting wel adhaesive peritonitis teweeg bragt, dus in zoo verre het doel dat sommige zich met die behandeling voorstellen, bereikt was, maar niettemin de dood volgde. In deze twee gevallen was cirrhosis hepatis aanwezig. Gevallen van hartziekte als oorzaak van hydrops hebben wij niet aangetroffen, hoewel JAUNES in een overzigt, dat hij geeft van die be-

handelingwijze in de *Revue therap. du Midi* Mars 1853 onder de rubriek, waar iodiuminjectie gecontraindiceerd zou zijn, ook die ten gevolge van hartziekten opnoemt. Dat in geval XX, waar de hydrops op nephritis albuminosa berustte, de genezing uitbleef en de dood volgde, baart geen verwondering en bewijst weinig of niets tegen de iodiuminjectie, hoewel het niet onopgemerkt blijve, dat daarop een allerheftigste peritonitis volgde' die niet verhinderde, dat er op nieuw punctie noodig werd en wel na een maand, waarbij men echter natuurlijk geen iodiuminspuiting op liet volgen. Een geval is er (n°. XIV) waar een tumor pancreatis aanwezig zou geweest zijn, eene diagnose die te weinig waarschijnlijkheid voor zich heeft, dan dat wij het daarop steunend besluit van een zeer partijdig voorstander der iodiuminjectie BOINET, dat namelijk die behandeling zelfs dan wanneer een organisch gebrek aan de hydrops te grond ligt, zou aan te raden zijn, zouden behoeven te onderschrijven. Slechts een geval komt in onze tabel voor van vermoedelijke hydrops ovarii n°. XIX als ascites door den waarnemer, zelve genoemd, waar de tot driemaal herhaalde zeer sterke iodiuminspuiting geen genezende werking uitoefende, dit sluit zich aan andere gevallen van hydrops ovarii, die wij niet uitvoeriger mededeelen, waar dezelfde behandeling eveneens vruchteloos bleef; zeker is het, dat het onze nopens ascites te verkrijgen gevolgtrekkingen niet zal behoeven te wijzigen.

Wij houden dus ten slotte alleen gevallen over, waar de organen, tastbaar na de paracentesis, gezond bleken te zijn, uitgezonderd die enkele, waar na voorafgaande intermittens de milt vergroot was; eene orgaanontaarding, die als coeffect van dezelfde oorzaak hier niet te zeer in rekening gebragt mag worden; te meer daar zoo vaak miltvergrooting geheel op zich zelve staat en gewoonlijk geen weerstand biedt aan de daartegen gerigte doelmatige behandeling. In hoeverre de zeventienjarige lijderes aan ascites, die na een voorafgegaan borstlijden (misschien empijem n°. III) onder de iodiuminjectie genas, vóór die kuur pleit, laten wij in het midden, te meer daar het effect van eenvoudige paracentesis in dit geval niet eerst gebleken was.

Voor de overige gevallen zijn er of geene oorzaken vermeld, in éene waarneming XV, of zij laten zich zamenvatten onder de volgende rubrieken: na het langdurig bestaan en ophouden van diarrhoe in vier gevallen (I, II, XVI, XXI), na verkoeling, door val in het water tijdens de menstruatie enz. in vier gevallen (V, IX, XVII, XVIII) na intermittens in vier (VI, VIII, X, XI), na peritonitis, acut of chronisch, in twee (XXII, VII), na abusus spirituosorum in één geval XII. Wat bewijzen nu deze gevallen voor de iodiuminjectie? Zij zijn zestien in getal. Slechts bij twee volgde een doodelijke afloop, die door in n°. XI twee maal en in n°. XXII vier maal herhaalde inspuiting niet voorkomen, echter ook niet teweeggebragt, noch er door bevorderd werd, voor het laatste geval wordt dit door den niet vooringenomen waarnemer, uitdrukkelijk gezegd. Bij beide leerde de sectie chronische peritonitis met een weinige pus; toch mag dit in n°. XXII, waar reeds het buiten het peritonaeum gelegen bindweefsel door de herhaalde punctiën in chronische ontsteking verkeerde, zeker niet aan de iodiuminjectie geweten worden; alleen in geval XI, waar de 68jarige patient echter vooraf reeds twee punctiën had doorgestaan, schijnt het wel twijfelachtig, in hoeverre de iodiuminjectie daaraan onschuldig verklaard mag worden. In de overige veertien gevallen was de afloop gunstig. Zij zijn genezen, of althans in geval de tijd, waarop de waarneming publiek gemaakt werd, die uitspraak niet wettigde, gebeterd, zoo als in geval XVIII en in geval VI, waar de lijderes ziek bleef en na eenigen tijd aan diarrhoea bezweek. Onder de gevallen met gunstigen afloop is er één, waar de iodiuminjectie aan de genezing zeker geen blijkbaar deel heeft gehad; want er moest na dien nog eens punctie geschieden, waarbij de injectie werd achtergelaten, en later pas onder purgantia genezing tot stand kwam. Intusschen mogen wij billijkerwijze niet verzwijgen, dat in dit geval IX slechts 20 gramm. Tr. jodii was ingespoten. Slechts in nog een van onze 22 gevallen werd eene zoo geringe dosis gebruikt; steeds was zij grooter en daarvan werd hier buitendien het grootst gedeelte kort daarop weder verwijderd. Wanneer het blijken zal, dat Tr. jodii heilzame uitwerking kan hebben, dan was in dit geval de dosis te gering. De iodiuminjectie is hier, zoo men wil, nul in vergelijking met de paracentesis, en deze laatste is, gelijk de ondervinding leert, en ook in dit geval bleek, slechts de al te trouwe voorlooper van eene nieuwe paracentesis. In geval XII werden wel purgantia als de middelen, waaronder de genezing tot stand kwam, genoemd, maar is bij het nalezen der waarneming de gunstige werking der Tr. iodiuminspuiting buiten kijf.

Niettegenstaande de niet zeldzame noodzakelijkheid van het herhalen der punctie, is echter, hetzij dit aan de verwonding van het peritonaeum, hetzij aan de wegname der den bloedsomloop en de afscheidingen belemmerende vochtophoopi..g te danken zij; éene eerste paracentesis is menigmaal voldoende bevonden, om genezing te verkrijgen of mogelijk te maken. Naar aanleiding daarvan zou men de bewijskracht der gevallen, op onze tabel genoemd, waar geene gewone punctie voorafging, geheel kunnen ontkennen. Zonder in dit uiterste te vervallen, moeten wij bij de mogelijkheid, dat men alleen met paracentesis zonder opvolgende injectie had kunnen volstaan, de mindere en onzekere waarde dier waarnemingen te dezer plaatse toegeven. Zij zijn V, VII, XV, XVII en XVIII. Er blijven ons dus ten slotte slechts zeven waarnemingen over, die, naar hetgeen wij daarvan in onze tabel hebben opgeteekend, als voldingende getuigen voor de ter sprake gebragte behandeling kunnen worden aangevoerd. Zij zijn I, II, VIII, X, XII, XVI en XXI.

De aanmerking van JAUMES, dat iodiuminjectie tegenaangewezen zou zijn bij cachectische personen, vindt in de genoemde gevallen geene bevestiging, maar wordt door I, II, VIII, X, XII en XXI, dus door zes van de zeven weersproken. Wanneer nu ook al de vrees dat bij dergelijke personen de iodiuminjectie heftiger gevolgen zou hebben

hem dit heeft doen stellen, had hij toch niet voorbij moeten zien, dat er genezing is tot stand gekomen.

Met welke kansen en tegen welken prijs is echter die overwinning gekocht? Ziedaar een ander punt, dat onze aandacht vordert. Welke waren de eerste, welke de verwijderde latere gevolgen der iodiuminspuiting in het algemeen, maar vooral in deze laatste zeven gevallen. Wat laat zich uit deze opmaken met betrekking tot de voorzorgen, waaronder en de dosis, waarin het genoemde middel te beproeven is? Kortheidshalve verwijzen wij ten deele naar het in het voorlaatste n°. gezegde over de werking van het iodium in het algemeen, en voegen hier slechts bij, dat de iodiumdronkenschap in enkele der waarnemingen genoemd is. Zij is echter van luttel beteekenis tegenover de soms hevige plaatselijke gevolgen. Eens zag men doodelijke peritonitis (HUMBERT) als onmiddelijk gevolg der iodiuminjectie; in waarneming XX was de lijder den dood nabij en in n°. XIV waar van alle gevallen de grootste en sterkste iodiumoplossing werd ingespoten, terwijl slechts enkele droppels weder verwijderd werden, ontstond een zeer hevige peritonitis. In andere gevallen ziet men een gemengde toestand, ten deele namelijk syncopaal, vermoedelijk effect der serumontlasting, ten deele iodiumdronkenschap en intoxicatie van meestal korten duur, en in de derde plaats aandoening van het darmkanaal en van het peritonaeum, die van eenvoudige irritatie zonder koorts klimt tot den hevigsten graad van peritonitis.

De hoeveelheid iodium die gebruikt werd, verschilde van 20 gramm., die spoedig weder ontlast werden als minimum, dat blijkbaar te zwak was, zoo als in geval IX, tot het pasgenoemde maximum van 100 gramm. in n°. XIV wat veel te hevig werkte.

Nemen wij de boven uitgekozen zeven waarnemingen, die met genezing eindigden, meer bepaald in oogenschouw, dan zien wij, dat de inspuiting van 25 gramm. in n°. XVI, bijna geen reactie opwekte, zoodat men eerst voor mislukking vreesde, toch genezing teweeg bragt; dat bij 40 gramm. in n°. X de gevolgen, niettegenstaande de genezing, te hevig waren om navolging uit te lokken; dat het zonder nadeel verdragen der onvermengde inspuiting van 60 gramm. Tr. jodii in geval XII in de gesteldheid van den aan misbruik van alcoholica overgegeven lijder genoeg verklaring vindt.

Wij worden dus beperkt tot eene hoeveelheid van 20—32 gramm. in waterige oplossing als voldoende hoop op effect gevende, zonder de nadeelen van bovenmatige plaatselijke inwerking.

Ten slotte nog een kort woord over de adhaesie, die door DIEULAFOI beoogd en verkregen, ook door de meeste zijner navolgers gewenscht is. Blijkens het stilzwijgen in verscheidene der zeven gevallen van genezing daaromtrent bewaard, durven wij de vroeger reeds a priori ontkende noodzakelijkheid dier adhaesie ontkennen en blijven die, niettegenstaande de door BOINET aangevoerde gronden, als een zoo mogelijk te verhoeden naleep der behandeling beschouwen. Het is ook om die reden, dat wij slechts met verwijzing, naar de door TRISSIER aanbevolen handelwijze de iodium-injectie als een in sommige gevallen van ascites waar eene eerste punctie vruchteloos bleef, gepast middel ter genezing aanbevelen; welke die gevallen zijn, kan men uit de meermalen reeds genoemde zeven waarnemingen opmaken.

Z.

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER KINKHOEST. — Dr. FRIEDLEBEN te Frankfort a. M. heeft in VIERORDT's *Archiv. für physiologische Heilkunde* XII. 3. 4. een uitvoerig opstel geleverd, waarin hij, na een aantal belangrijke gevallen te hebben medegedeeld, aantoont, hoe men tot dusver bij het onderzoek naar het zoogenaamde »wezen" der kinkhoest bij kinderen het deel, dat de lymphaklieren in deze ziekte hebben, geheel over het hoofd heeft gezien. Een aantal van meer dan 300 lijkopeningen bij kinderen heeft S. de belangrijkheid dezer klieren, gelegen langs de trachea en de bronchiën, geleerd. Men kan vijf rijen van watervaatsklieren dáár ter plaatse onderscheiden. De eerste zetelt in het bindweefsel onder de huid of in het bindweefsel tusschen de spieren, — voor de pathologie is zij zonder eenig belang, zij kan aanzwellen, hyperaemisch worden, verharden of de zetel van abscessen worden bij hevigen tandpijn, stomatis simplex en ulcerosa, bij dikwerf herhaalde amygdalitis, bij de meest verschillende aandoeningen der huid van het gelaat of van het hoofd, en wordt, wanneer ze aangezwollen is, door den gewonen practischen »*Schlendrian*" als het gewone uithangbord van klierziekte genoemd, vooral wanneer ook de klieren in den nek gezwollen zijn. En toch is hunne tuberculose eene zeldzaam voorkomende ziekte en dan nog wel bij zeer ver gevorderde tuberculose der longen of bronchiën. Ofschoon een gedeelte dezer klieren de groote vaatstammen en de vagus tot aan het sleutelbeen vergezelt, heeft ook de aanzienlijkste zwelling geen invloed op de bovengenoemde deelen, omdat zij slechts door middel van een zeer los bindweefsel er mede verbonden zijn, bovendien is zij dikwijls gezwollen zonder dat de dieper gelegene het zijn, ook het omgekeerde vindt niet zelden plaats, zoodat het betasten van den hals niet het minste den toestand der meer inwendige klieren kan ophelderen. Tot de tweede rij dezer klieren behooren de eigenlijke bronchiaal-klieren, gelegen aan het onderste gedeelte der trachea en de groote luchtpijptakken. Een klein hoopje ligt (bij kinderen) boven den thymus op de luchtpijp tusschen de plaats van oorsprong der arter. anonyma en de linker carotis, twee liggen omtrent beneden de plaats waar de regter art. subclavia ontspringt, juist naast en voor het onderste gedeelte der trachea en de regter luchtpijptak. Deze klieren zijn de belangrijkste, zwellen het sterkst op, worden het vroegst tuberculeus of gaan in absces over en oefenen ook de belangrijkste drukking op de nabijliggende deelen uit. Bij intensieve tuberculose versmelten zij zóo zeer met den regter n. vagus, dat er eene volkomene laesio continui van deze zenuw ontstaat en het bepaald onmogelijk is de zenuwstam dáar afzonderlijk te praepareren.

De bronchiaalklieren der linkerzijde zijn niet altijd

van dezelfde grootte en vorm, maar zwellen of verharden ook niet zoo dikwerf of gaan in absces of in tuberkelmassa over als de regter. Zij staan met eene derde rij watervaatsklieren, die op het pericardium gelegen zijn, in verband. Eene vierde rij verzelt de luchtpijpvertakkingen door de longen. De vijfde rij, de klieren van de trachea, gaan regts van die art. subclavia naar boven en schuins naar binnen en verloopt, door den slokdarm bedekt, op de trachea tot aan de larynx. Evenzoo loopt de keten van de linkerzijde, die juist achter den arcus aortae beginnende, langs de achterste wand van de trachea verloopt. Voor de pathologie der nn. recurrentes zijn deze klieren van veel belang, omdat het laryngismus der kinderen bijv., volgens de waarnemingen van den Schr. vrij dikwijls door de zwelling dier klieren en drukking op de recurrens ontstaat, welke laatste ook de zoogenaamde cri hydrocéphalique doet ontstaan. Tuberculose van deze klieren veroorzaakt dikwijls volslagen aphonie, door hare werking op de zenuwen, die deze klieren vergezellen.

In de kinkhoest nu zijn alle deze vijf rijen van watervaatklieren overvuld met bloed en aangezwollen en dat wel in meerderen of minderen graad, afhankelijk van den duur der ziekte, de hevigheid van het geval, den aard van den dood en misschien ook wel van de gebezigde geneesmiddelen. Vooral zijn de bronchiaal- en tracheaalklieren gezwollen. In de vagus of de recurrentes zijn geene primitive veranderingen waargenomen, en wat men er ook van gezegd moge hebben, blijven de anatomische veranderingen tot eene verdikking, afplatting, hardheid of verdigting van het *neurileem* bepaald. Van meer gewigt dan die veranderingen, die slechts als gevolg van de bloedovervulling der omliggende klieren kunnen aangemerkt worden, mag men de naauwe insluiting, die onmiddellijke (straffe) verbinding van den stam van den vagus of van de recurrens met de bronchiaal- of tracheaalklieren beschouwen, waardoor die zenuwen in hunne verrigtingen worden gehinderd en aanleiding wordt gegeven tot de verschillende verschijnselen, die men bij de kinkhoest waarneemt. Primitief zijn die veranderingen in die klieren niet, zij zijn een gevolg van den geprikkelden toestand van het slijmvlies der groote bronchiën of der trachea digt bij de bifurcatie.

Bij gezwollen en nog niet verharde huidklieren; bijv. bij de onderkaak, aan den hals, nek enz. heeft men kunnen waarnemen, dat zij door hevig huilen, hoesten of lagchen een voorbijgaand grooter volume verkrijgen. Dit zelfde mag ook bij de gezwollen klieren in de kinkhoest wel het geval zijn, en het ontstaan van een aanval nadat de kinderen driftig waren geworden of gehuild of gelagchen hadden, schijnt wel voor de hypothese van den S. te pleiten. De hyperaemie der zenuw en het omringend bindweefsel veroorzaakt meerdere voeding, vermeerderde vorming van bindweefsel, van daar straffer verbinding met het neurileem der zenuw, dat eindelijk ook zelve toeneemt, breed en plat wordt. Door de drukking nu op de zenuwen volgt paralyse der spieren door hen verzorgd en van daar, volgens S., de sluiting van de stemspleet. Het mikroskopisch onderzoek heeft geleerd, dat de drukking van hyperaemische klieren slechts eene voorbijgaande stoornis van de strooming in de zenuw opwekt, maar het veelvuldig terugkomen dezer stoornis veroorzaakt allengskens bepaalde veranderingen, die eindelijk eene aanhoudende paralyse der zenuw doet ontstaan. Gevolgen dezer paralyse van den nervus vagus zijn de hyperaemieën in de longen en de verschillende veranderingen in die deelen, die men in lijken van kinderen aan kinkhoest gestorven heeft gevonden, waarvoor behalve de directe waarneming ook nog het feit van de hyperaemie der longen na het *doorsnijden* der vagi spreken. De Schr. noemt ze, in navolging van SCHIFF; neuroparalytische hyperaemieën.

De meer goedaardige, ligtere gevallen van kinkhoest, noemt de Schr. de spasmodische, waarin men geene materiële veranderingen waarneemt, de hier beschreven vorm noemt hij de paralytische.

Bij de behandeling verwerpt de Schr. natuurlijk alle zoogenaamde specifica. Bij den spasmodischen, ligteren vorm, behandelt hij in het begin de catarrh met emetica, geeft later warme baden, met fol. nuc. jugl. voor het naar bed gaan, aluin of een inf. van de fol. nuc. jugl. inwendig. In den paralytischen vorm raadt hij het gebruik van tinct. jodii en jodur. potassii aan. In meer dan 100 door S. behandelde gevallen, bewerkte de jodur. potass. eene aanmerkelijke inkorting der ziekte. Waar het middel niet hielp, kan men gerust een slordig gebruik van het geneesmiddel of minder goede verzorging der kinderen beschuldigen; bij zwakke kinderen of bij tuberculeusen aanleg, gaf hij ook dikwerf ferrum jodatum.

EEN NIEUW HULPMIDDEL TER BEOORDEELING VAN DEN TOESTAND DES ZENUWSTELSELS doet Dr. R. MIQUEL ons kennen in het derde stuk van het *Archiv. f. Wiss. Heilk. von* BENEKE. Het is de methodische toepassing van het algemeen bekend verschijnsel, dat door drukking van een zenuwstam, b. v. van den ischiadicus, een gevoel van doofheid, van zoogenaamd slapen in het been wordt opgewekt. Dit slapen is een blijvend verschijnsel bij beginnende of reeds verder voortgegane verlamming en eindigt dan met volledige gevoelloosheid. Naar willekeur kan men het in elk der ledematen opwekken door eene voortgezette meer of min sterke drukking der daartoe behoorende zenuwen. Het verloop van tijd echter, dat gevorderd wordt om dit slapen te weeg te brengen en de intensiteit, waarmede het zich openbaart, zijn echter niet steeds dezelfde, beide verschillen voor verschillende ledematen bij dezelfde persoon, voor verschillende personen en voor dezelfde persoon in verschillende toestanden. De zenuwen, die eene meer langdurige of sterkere drukking verdragen, zonder in hunne functie gestoord te worden, kan men krachtiger, sterker noemen dan die, welke, aan kortere of zwakkere drukking blootgesteld, ziekelijke afwijking vertoonen. Een groot bezwaar echter, om vergelijkbare resultaten met deze proefneming te

erlangen, ligt in de ongelijke dikte der de zenuw bedekkende weeke deelen en in het aanwenden van een gelijksoortige en gelijke drukking. MIQUEL heeft, met het oog op het eerste bezwaar, vooral proeven genomen op den *nerv. ischiadicus*, tusschen *trochanter major* en *tuber ischii* en op den *medianus* van den opperarm aan de buitenzij van de *art. brachialis*, en met het oog op eene gelijkblijvende drukking het gewigt van het ligchaam des lijders doen dienen, door hem op den rand van een stoel op zijn achter buitenkant van de dij te laten zitten en op den medianus met den duim te drukken, waardoor men de art. brachialis vermijden kan. Op dergelijke drukking volgt nu na korter of langer tijd een gevoel van prikkelen en daarop van slapen; bij drukking van den ischiadicus begint dit aan de punten der toonen, bij die van den medianus, aan de toppen der vingers en zoo voort langs den handwortel en handpalm en daar boven. Zet men de drukking lang genoeg voort, zoo worden gevoel- en bewegingsvermogen hoe langer hoe minder en zouden eindelijk geheel ophouden.

De tijd nu, waarin die verschijnselen zich openbaren, verschilt zoowel bij verschillende individuen als bij hetzelfde individu in verschillende toestanden. Zoo duurde het bij MIQUEL 's morgens na het opstaan 6, 10, 15 minuten, terwijl 's avonds na eene flinke wandeling, in 2—3 minuten het been insliep, maar ook zonder vermoeijing 's avonds steeds spoediger dan 's morgens, en na beweging te spoediger, naarmate de inspanning sterker geweest was. Aan den medianus kan men na beweging van den arm hetzelfde opmerken.

Werkzaamheid put dus de zenuwkracht uit, en rust is er noodig, om die weder te herstellen. Misschien zou men uit het spoediger of later tot stand komen van het verschijnsel de soort en duur der beweging kunnen opmaken, die chronische lijders of reconvalescienten dienstig zou zijn. Het kan zijn nut hebben op het toevallig te weeg gebragte verschijnsel te letten, daar het door verschillende wijzen van zitten (aan den nerv. ischiadicus) door het eene been over het ander te leggen (n. poplitaeus), door het hangen van een arm over de leuning van een stoel (n. medianus), ja zelfs door het liggen op het harde matras (n. ischiadicus) kan te weeggebragt worden. Bij eene aan verlamming van blaas en rectum lijdende oude vrouw, bij eenen aan emphysecem lijdenden ouden man, bij verscheidene chlorotische meisjes heeft hij het snelle te voorschijn treden van het verschijnsel bevestigd gevonden. Bij een man aan chronisch hersenlijden zag hij juist het linkerbeen, waar 't spoedigst het slapen tot stand kwam, eerder dan aan het regter, later juist aan de linkerzijde paralyse ontstaan.

Behalve de practische toepassingen, die dit beproevingsmiddel belooft, maakt MIQUEL ook op het physiologisch merkwaardig feit opmerkzaam, dat de abnorme gewaarwordingen bij drukking der zenuw juist aan de uiteinden van het lid beginnen.

AANWENDING VAN LEVERTRAAN TOT VETMESTING VAN DIEREN. — Het is een sinds geruimen tijd bekend feit, dat de vetproductie in het dierlijk ligchaam aanzienlijk bevorderd wordt, wanneer men eene zekere hoeveelheid vet aan het overig voedsel toevoegt. Niet bekend is, naar wij meenen, met dit doel levertraan tot mesting van dieren aan te wenden, gelijk door een landbouwer in Essex gedaan is, op verzoek van Dr. POLLOCK, die de uitkomsten van deze proefnemingen in *The Lancet* van 5 November l.l. mededeelt. Wij weten niet of dezelfde hoeveelheden van andere vetsoorten met gelijk resultaat en zonder het digestieproces te storen, zouden kunnen toegediend worden, noch of het gebruik van levertraan, waarvan de gemeenste soort werd aangewend, in een oeconomisch opzigt de voorkeur zal verdienen, doch deelen alleen de uitkomsten mede, die met de genoemde wijze van vetmesting verkregen werden. Men nam daarbij waar, dat varkens, ossen en schapen vetter werden bij eene geringere hoeveelheid voedsel, wanneer daarmede levertraan vermengd was, dan bij de gewone wijze van voeding. Bij alle deze dieren zag men, dat de hoeveelheid traan, die verteerd konde worden, niet boven eene bepaalde grens ging, zijnde voor gewone varkens 2 oncen (Eng. g.), voor kleinere soorten 1 once, terwijl de grootere bij 4 oncen daags overvoed werden. Schapen gebruikte 1 once en ossen 4—12 oncen: deze haalden op de markt een hoogeren prijs dan andere ossen. In alle deze gevallen werd bij proefneming eene veel grootere hoeveelheid traan toegediend, doch deze werd nimmer verdragen, veroorzaakte stoornis in de digestie en deed eene gele kleur en een vischachtige smaak aan het vet ontstaan.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

PARIJS. — Nadat de Cholera sedert de vorige opgave, toen het dagelijksch aantal in de hospitalen voorgekomen cijfer 30 was, nog iets geklommen was, is het volgens het laatste berigt geregeld aan het afnemen. Dit dagelijksch aantal was van 8—15 December 35, 45, 47, 25, 29, 27, 24, 22. Alleen in de hospitalen kwamen tot 15 December 697 gevallen voor met 285 overledenen.

Het aantal sterfgevallen in de geheele stad is: 285 hospitalen, 27 milit. hospitalen, 224 in de stad, 80 in den omtrek, totaal 616 overledenen.

Opmerkelijk blijft het groot aantal gevallen bij lijders ontstaan, die in de hospitalen wegens andere redenen aanwezig waren, 83 volgens ons laatste berigt. De overweging daarvan had reeds voor een paar weken tot het besluit geleid om de choleralijders in de hospitalen niet tusschen andere zieken te leggen (zoo als te Parijs de gewoonte was) maar in de meeste hospitalen afzonderlijke zalen er voor in te rigten. Niettegenstaande deze maatregel kwamen van de aangetasten van de laatste dagen nog steeds een derde of de helft bij de vooraf in de hospitalen aanwezigen voor.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — De Cholera heeft hier, volgens officiële bekendmaking, geheel opgehouden; dientengevolge hebben de geneeskundige werkzaamheden van de subcommissiën een einde genomen, zijn de 12 assistent-stadsdoctoren met 20 dezer ontslagen, en wordt het cholera-hospitaal met 31 December gesloten.

Van de zijde der centrale cholera-commissie is nu aan de sub-commissiën een verzoek gerigt, om voorlichting ten opzigte van onderscheidene punten, betreffende den loop en oorzaken der epidemie, welke geheerscht heeft, ten einde daaruit een wetenschappelijk algemeen verslag te kunnen opmaken.

Zeer te betreuren is het, dat, wij hopen echter door een misverstand, door het stedelijk bestuur aan de assistent-stadsdoctoren zoo plotseling, en met kennisgeving slechts één dag te voren, als geschied is, ontslag uit hunne tijdelijke betrekking gegeven is. Een billijk misnoegen dier H.H. is daardoor ontstaan, hetwelk hun aanleiding gegeven heeft daarover eene missive aan de centrale cholera commissie te rigten. Bij de vele gewigtige diensten, door die geneeskundigen bewezen, hopen wij, dat het de commissie gelukken zal aan die geneeskundigen de noodige opheldering en voldoening te verschaffen. Wij weten dat van hare zijde pogingen daartoe worden aangewend.

— De in het vorige nommer vermelde afkeurende verklaring, betreffende de geprojecteerde Nederlandsche Verzekering-Maatschappij voor geneeskundige behandeling, is door 122 Doctoren, 78 Heel- en Vroedmeesters en 143 Apothekers geteekend; bovendien hebben nog verscheidene van de weinige geneeskundigen, die haar niet onderteekend hadden, welligt alle, hun voornemen te kennen gegeven om aan die Maatschappij volstrekt geen deel te nemen, zonder dat zij wenschten daarvan openlijk kennis te geven.

De brutale poging tot aanranding der waardigheid en belangen van den geneeskundigen stand, is dus, zoo als wij reeds vroeger vertrouwden, op de algemeene verontwaardiging der geneeskundigen en apothekers afgestuit.

— Ter verduidelijking van het in het vorig nommer kortelijk vermelde besluit van den geneeskundigen kring alhier, melden wij nader: dat het bestuur der afdeeling Onderdendam der Maatschappij ter bevordering der Geneeskunst aan het Hoofdbestuur dier M. een voorstel gerigt had om — bij gelegenheid van het voorstel van eenige leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal om het tonnegeld en de rijksaccijns op het geslagt enz. af te schaffen — namens de maatschappij aan de Hooge Regering en aan de Wetgevende Magt onmiddelijk bescheidene doch krachtige vertoogen in te dienen, om daardoor te erlangen algeheele afschaffing der onzedelijkste belastingen, van den accijns namelijk op de voedingsmiddelen en brandstoffen.

Het Hoofdbestuur heeft zwarigheid gemaakt, hieraan op eigen gezag te voldoen en ingevolge het voorschrift van Art. 32 der wet, zoo als dat gewijzigd is op de derde algemeene vergadering, het advies der afdeelingen daaromtrent gevraagd.

In de vergadering van den Geneesk. Kring (afdeeling Amsterdam der Maatschappij) van 15 Dec. is nu met algemeene stemmen, op 1 na, besloten, aan het Hoofdbestuur te antwoorden, dat de afdeeling van meening is, dat de maatschappij zich daarover niet tot de Regering en Wetg. Magt behoorde te wenden.

De reden van deze decisie was niet, dat het den leden aan sympathie ontbrak voor het goedkooper worden der voedingsmiddelen, niet dat er voorstanders van het voorstel in de vergadering gemist werden, maar men was van oordeel dat de zaak niet tot den werkkring der maatschappij behoorde. Er was niet gevraagd een wetenschappelijk betoog van het wenschelijke of noodige van het meerder gebruik van dierlijk voedsel, maar een vertoog om accijns op voedingsmiddelen enz. af te schaffen. De hindernissen daarvoor mogelijk aanwezig, zijn niet van wetenschappelijken of hygiënischen aard, maar alleen van finantieëlen of politieken, en hiermede wenschte de afdeeling zich niet te bemoeijen.

Men ziet hieruit, dat het afwijzen van het voorstel dus niet, zoo als in een stuk in de *Grondwet* gezegd wordt, eene inconsequentie is of uit politieke gronden ontsproten is, maar uit besef van niet competentie.

— Wij vernemen dat de uitkomst van het verzoek om advies aan de afdeelingen der Maatschappij tèr bevordering van Geneeskunst omtrent bovengenoemd voorstel de volgende is geweest:

Dat de afdeeling Onderdendam *bepaaldelijk*, de afdeelingen Alkmaar en Friesland *voorwaardelijk* zich VOOR het voorstel hebben verklaard;

dat de afdeelingen Amsterdam, Dordrecht, Groningen, Haarlem, Leyden, Meppel, Noordveluwe, Nijmegen, Rotterdam, Schiedam, Schoonhoven, Tiel, Utrecht, Westerkwartier, Woerden, Zeeland, Zuidbroek en Zwolle zich TEGEN het voorstel hebben verklaard.

Behalve onderscheidene andere bezwaren tegen het voorstel, was, naar het oordeel der meeste afdeelingen, de Maatsch. ter bev. der Gen., als zedelijk ligchaam, onbevoegd, op zoodanige wijze als de voorgestelde, zich in deze aangelegenheid te mengen.

— In eene vergadering der deelnemende geneeskunstoefenaren van het Algemeen Ziekenfonds alhier, op 14 Dec. gehouden, is, nadat de Heer Dr. J. W. VAN DER VOORT, in plaats van den afgetreden bestuurder Dr. THYSSEN verkozen was, bepaald dat, volgens de tegenwoordige reglementen, een lid zijnen geneesheer, zoo die ook chirurgiae doctor of heelmeester is, niet tevens als heelmeester kan kiezen.

— Bij vonnis van den Heer kantonregter in kanton n°. 1 te dezer stede, is in de vorige week H. B. W. K. (Verkoophuis) veroordeeld, ingevolge art. 17 der Wet van 12 Maart 1818, tot eene geldboete van *f* 50, ter zake van het verkoopen van een zamengesteld geneesmiddel (Barthelemi's cholera-arcanum) zonder daartoe door de wettelijke verordeningen bevoegd verklaard of door den Koning gemagtigd te zijn.

— Z. M. heeft benoemd tot leden der Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt te Drenthe, Dr. D. COHEN te Assen en Dr. C. M. B HEYMANS te Dalen en zulks ter vervulling der vacature, ontstaan door het ontslag van Dr. G. A. AMSHOFF en Dr. P. E. VAN PRUISSEN.

— Den 16den Dec. is te Utrecht gepromoveerd tot doctor in de chirurgie de Heer W. N. KOOPMAN, med. et art. obst. doctor te Mijdrecht met theses, en de Heer L. VAN LOENEN tot doctor in de medicijnen, na verdediging eener dissertatie *de contagio morbi syphilitici, inprimis secundarii;* den 20sten te Leiden tot doctor in de obstetrie de Heer L. H. VAN BOCHOVE, med. doctor te Moordrecht en den 21sten tot doctor in de medicijnen de Heer E. A. G. VAN DER BOGAERT, na verdediging eener dissertatie *continens observationes nonnullas e clin. clar.* PRUYS VAN DER HOEVEN.

— Door de Prov. Geneesk. Commissie te Maastricht zijn geëxamineerd en bevorderd tot apothekers de HH. A. A. VAN MOL, B. VAN HAEREN, STEYNS; tot vroedvrouw Mej. M. C. ALHES. (*Rep.*)

— Door de Prov. Geneesk. Commissie te Leeuwarden zijn geëxamineerd en bevorderd tot apothekers de HH. P. DE VRIES BINKSMA en L. J. BINKSMA; tot platt. heelmeester de Heer G. B. BRUINSMA; tot vroedmeester de Heer B. D. CAMSTRA, heelmeester te St. Anna Parochie; door de Prov. Geneesk. Commissie van Zuid-Holland, residerende te 's Gravenhage, den 6den Dec. de Heer J. H. VAN WESTREENEN, tot Apotheker. (*G. C.*)

— Te Haarlem is den 15den Dec. overleden de Heer J. J. VAN DER THOLL, heel- en vroedmeester aldaar.

— Z. M. heeft den Off. v. Gez. 1ste kl. R. C. PLOUG, ingevolge zijner aanvrage, een pensioen verleend van *ƒ* 900.

†'S GRAVENHAGE. — Volgens de beide laatste wekelijksche rapporten, van 10 en 20 Dec. der Prov. Geneesk. Commissie alhier, zijn in haar ressort nog 8 en 3 choleragevallen en 5 en 1 sterfgevallen aan die ziekte opgegeven.

†ZWOLLE. — Door de gemeenteraden van stad en ambt Ommen is tot plaatselijk genees- heel- en verloskundige benoemd de Heer A. TER HORST, thans te Goor.

— Door de Prov. Geneesk. Commissie alhier zijn de HH. JACOBSON en SCHURINK tot apothekers bevorderd.

†GRONINGEN 20 December. — Hier is op dit oogenblik nog slechts één choleralijder in behandeling, zoodat ook te dezer stede de ziekte als geweken kan worden beschouwd. Er zijn hier 27 gevallen van ziekte voorgekomen met ongeveer ⅓ sterfgevallen. Groningen is alzoo deze keer buitengemeen gelukkig geweest.

— De afdeeling Groningen der Ned. Maatsch. tot Bevordering der Geneeskunst, heeft onlangs, in verbinding met de andere afdeelingen der Maatschappij in deze provincie, zich tot de Provinciale Geneeskundige Commissie van Groningen gewend, om eene verbetering en omwerking te doen tot stand komen van de *Pharmacopoea Pauperum Groningana.* Op verzoek der Commissie heeft de afdeeling haar een Concept-pharmacopoea ingezonden, die in de laatste bijeenkomst der Commissie, in de vorige week, in behandeling is genomen.

— De vervolgingen van wege de Plaatselijke Geneesk. Commissie, in zake van het onbevoegd verkoopen van zamengestelde geneesmiddelen, worden voortgezet. (Zoo als wij onlangs reeds mededeelden, zijn er twee veroordeelingen gevallen, wegens het verkoopen van PINTER'S zoogenoemde oorpillen.)

— Laatstleden Vrijdag avond werd in eene Vergadering van de Afdeeling Groningen der Ned. Maatsch. tot Bev. der Geneeskunst besloten, om de vraag van het Hoofdbestuur der Maatschappij, betreffende het voorstel van de Afdeeling Onderdendam, *ontkennend* te beantwoorden. (De meeste leden waren van meening, dat de zaak niet lag op den weg der Maatschappij.)

NEERLANDSCH INDIE. — De Javasche Courant meldt, dat als burgerlijke geneesheeren voor Nederlandsch Indie aangewezen zijn de HH. Heel- en Vroedmeesters C. L. VAN DER VOORT te Rotterdam, C. A. THEPASS te Rolde, A. C. VOGLER te Poortugael en A. SONIUS te Spijk.

BIBLIOGRAPHIE.

H. Scoutetten: Histoire du chloroforme et de l'anesthesie en géneral. 2½ feuill. Metz 1853. Imp. de Verronais.

Blanchon: L'oracle médical du peuple, ou Raspail réformé. Clermont-Ferrand, 1853. Imp. de Hubler. fr. 1.00

J. Massé: Petit traité pratique des embaumements par injections. 1 f. Paris 1853. Imp. de F. Didot.

Durand-Fardel: Traité clinique et pratique des maladies des vieillards. Paris 1854. Germer-Baillière. fr. 9.00

J. N. Loir: De l'etat civil des nouveaux nés au point de vue de l'histoire, de l'hygiène et de la loi. Paris 1853. Cotillon. fr. 9.00.

Sales-Girons: Etude médicale sur les eaux minérales sulfureuses de Pierre fonds les-Bains. Paris 1853. V. Masson.

G. P. F. Weber: Codex des médicaments homoeopathiques ou pharmacopée pratique et raisonnée, à l'usage des médecins et pharmaciens. Paris 1853. J. B. Baillière. fr. 6.00.

A. Imbert-Gourbeyre: Mémoire sur l'action physiologique de l huile essentielle d'oranges amères. 2 feuill. Clermond-Ferrand 1853. Imp. de Thibaud-Landroit.

P. Allen: A few practical Observations on Deafness and diseases of the Ear, arising from Small-Pox, scarlet Fever and Measles. London 1853. Longman. 2 S. 6 d.

J. Turnbull: A Report on the progress of improvement in the Treatment of Consumption and other pulmonary Diseases. London 1853. Churchill. 4 S.

J. F. Duncan: Popular Errors on the Subject of Insanity examined and exposed. London 1853. Churchill.

D. L. Finlay: Observations on the remittent (so called) and Yellow Fevers of the West-Indies. London 1853. Churchill 1 S. 6 d.

J. Toogood: Reminiscences of a medical Life, with cases and practical illustrations. London 1853. Longman. 6 S.

T. Thompson: On pulmonary Consumption. London 1853. Churchill. 7 S. 6 d.

NEDERLANDSCH
WEEKBLAD VOOR GENEESKUNDIGEN.

III. ZATURDAG, 31 DECEMBER 1853. 53.

KLINIEK.

ELEPHANTIASIS LABIORUM PUDENDI MAJORUM.

DOOR Dr. C. SWAVING, te Batavia.

De Sundasche vrouw MASNIE, geboren te Bandong, residentie Preanger Regentschappen, oud 30 à 32 jaren [1]) gehuwd met den landbouwer MASTA, de oudste van drie broeders en drie zusters, die even als hare ouders nog gezond en frisch in leven zijn, herinnert zich niet gedurende haren kindschen leeftijd aan eenige ziekte geleden te hebben. Op hare armen zijn een paar stervormige witte lidteekenen van de inënting, welker kunstbewerking zij zeer jong ondergaan heeft, achtergebleven; doch later is zij na haar huwelijk door de pokken van een goedaardig soort aangetast geworden; ten gevolge waarvan eenige lidteekenen in het aangezigt en op den rug ontstaan zijn. Nog zijn er op hare armen eenige donkere plekken, als teekenen van eene hevige pustuleuse huidaandoening aanwezig en de handen toonen aan, dat MASNIE aan schurft geleden heeft. Voor het overige was de huid gaaf, glad en ligt bruin van kleur. Hare habitus verraadt niets ziekelijks. Hare lengte is 1,580 el. Het hoofdhaar gitzwart, glinsterend, dik, doch niet zeer lang. Wenkbraauwen en ooghaaren donker zwart en goed ontwikkeld. In het linker hoornvlies eene witte vlek voor het bovenste gedeelte des oogappels. Volgens hare verklaring is deze oogvlek door eene werktuigelijke beleediging in haar jeugd ontstaan. De tanden gaaf, de bovenste rij is door den betel zwart, de onderste noghans wit. De borstkast is ruim gebouwd. De borsten gewelfd, hard, de tepels en areolae donkerbruin. De buiksorganen even als de borstorganen duiden geenen ziekelijken toestand aan. Alle de verrigtingen geschieden naar behooren. Zelfs in de menstruatie heeft MASNIE geene afwijking bespeurd. Zwangerschap heeft zij nimmer vermoed. Op hare leefwijze kan niets aangemerkt worden. Na haar huwelijk, dat tusschen haar 16 en 18 jaar moet voorgevallen zijn, heeft zij eerst, zoo als boven gezegd is, de pokken doorgestaan. Daarna heeft zij aan witten vloed en vervolgens in de beide liezen aan bubones, die langen tijd en zeer sterk gesuppureerd hebben en wier lidteekenen 6″ en 8″ lang zijn, geleden. Voor die bubones heeft zij slechts uitwendig inlandsche kruiden gebruikt. Een geruimen tijd na de syphilitische besmetting bespeurde patiënte in de linker groote lip der schaamdeelen een gezwel, dat in den tijd van 10 à 12 jaren den volgenden belangrijken omvang verkregen heeft. Het gezwel komt, als zij staat, tot over de kuiten en heeft alsdan eene hoogte van 47″. De mons veneris is niet te herkennen, want een strak gespannen huid loopt over de voorste buikoppervlakte en over het gezwel. Van de schaambeenvereeniging is de basis des gezwels 12″ lang. Bij het gaan ontwaart de vrouw geen pijn. Zij verrigtte gewone huisselijke bezigheden zonder eenige moeite. Wanneer zij ligt en het gezwel tusschen de knieën, die 46″ van elkander verwijderd moeten zijn, houdt, dan verkrijgt men eene lengte van 42″, een omtrek van 45″ aan de basis en van 74″ in het midden. De hoogte des gezwels beslaat 20″ en de hoeklijn 45″. Aan het onderste gedeelte des gezwels ziet men twee witte vlekken (lidteekenen), die veroorzaakt zijn door de verwonding met een scherp werktuig, dat zij zelve in het gezwel gestoken

[1]) Het is bekend, dat de Inlanders in den regel niet weten hoe vele jaren zij geleefd hebben.

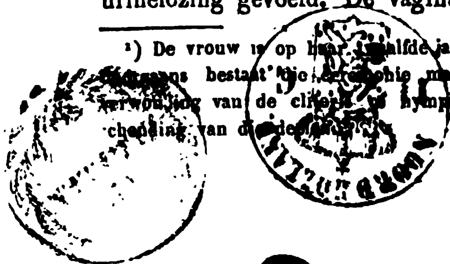
heeft. Bij die gelegenheid is er slechts bloed te voorschijn gekomen, en door de huidsnede heeft patiënte eene vleeschmassa bespeurd. Aan de basis denkt men aan een zak met zeer dikke wanden, waarin vermoedelijk eene geleiachtige massa is, doch het overige gedeelte des gezwels is eene harde massa met eene verdikte huid bedekt. Hoogst moeijelijk kunnen er aderen onderscheiden worden. Het gezwel van de voorste vlakte des buiks omslaande, ziet men eene basis van 14″ lengte, die 15‴ van den anus verwijderd is. De zeer hypertrophische huid is aan de achterzijde des gezwels oneffen en met diepe voren en bloemkoolvormige wratten voorzien. Tusschen de voren bevindt zich een geelachtig vocht, dat een zeer walgelijken stank verspreidt. Het valt patiente moeijelijk om het gezwel door de zwaarte langen tijd op den buik te houden. Het zweet breekt alsdan over de geheele oppervlakte bij haar uit. De regter schaamlip is geheel naar beneden tegen de binnenzijde van de regterdij gedrukt. Zij is 14″ lang, 4‴ breed, 15 dik, hard, oneffen en donker blaauw van kleur. Aan hare buitenzijde zijn eenige lange zwarte haren aanwezig. De clitoris), frenulum clitoridis en de nymphae zijn niet te onderscheiden. Men vindt voor de laatsten wratachtige uitwassen, van 15″ lengte, 2″ dikte en 2″ hoogte. Die links van de scheede zitten, zijn kleiner, doch allen hebben min of meer den vorm van hanekammen. Zij zijn ligt rood van kleur, en bloeden bij de minste aanraking. Het frenulum labiorum is door eene vroegere verzwering vernietigd. De huid is daar met witte plekken voorzien en verdikt. Om den anus bevinden zich condylomata, ter hoogte ongeveer van 1″. De naad van het perinaeum is moeijelijk te herkennen, en heeft eene lengte van 15‴. Door het normale orificium urethrae werd door mij een zilveren catheter zeer gemakkelijk in de pisblaas gebragt en eene groote hoeveelheid ligt gele heldere urine afgetapt. De vrouw heeft nooit pijn bij de urinelozing gevoeld. De vagina is ruim, met sterk ontwikkelde columnae plicarum. De scheede-warmte matig, slijmafscheiding ongelijk, dan eens zeer weinig, dan eens veel. Het bekken schijnt goed gevormd te zijn. Achter en links benedenwaarts ontwaarde ik, terwijl de vrouw met het gezwel op haar buik lag, het scheede gedeelte der baarmoeder. Eene opening in het os tincae konde ik met den vinger niet gevoelen. De stoelgang was geregeld en veroorzaakte geen pijn.

Daar MASNIE haren man beschuldigt van haar voor 10 of 12 jaren geleden besmet te hebben, zoo hebben wij hem onderzocht en in de linkerlies een rond wit lidteeken gevonden. Hij ontkent dat hij venerisch geweest is, en zegt, dat hij slechts eene puist in de lies gehad heeft. Aan den penis hebben wij geene lidteekenen kunnen ontdekken, en ofschoon MASTA niet tot de vetsten der inlanders behoort, zoo geniet hij toch, wegens de uiterlijke verschijnselen, eene goede gezondheid. Zijne vrouw beweert, dat zij vroeger zweren aan den penis gezien heeft. Beiden spreken slechts de Sundasche taal, zoodat wij alles door eenen tolk van hen vernemen moesten.

Daar MASNIE door den resident der Preanger Regentschappen naar het militaire hospitaal te Weltevreden opgezonden is, zoo verheugen wij ons, dat het belangrijk gezwel, dat wij beschreven hebben, voor de pathologische histologie niet verloren zal zijn. Door toevallige omstandigheded heb ik MASNIE slechts een viertal dagen in het stadsverband alhier kunnen waarnemen, en ik haast mij om bij de groote belangstelling, die thans voor de pathologische anatomie in Nederland bestaat, de aandacht der goedgunstige lezers van het Nederlandsch Weekblad op de Elephantiasis Arabum, Pachyderma van FUCHS, te vestigen. Is het voorzigtig om den naam des gezwels reeds te bepalen, voor dat zijn inwendige bouw mikroskopisch onderzocht is?

Als wij ons niet geheel en al bedriegen, dan kan er slechts door de exclusie methode aan elephantiasis labiorum pudendi majorum gedacht worden. Ten minste de hardheid des gezwels met eene geringe vermoedelijke fluctuatie en grooten omvang der basis doen ons geene kysten of fibroïden aannemen. De regter lip heeft eenen meer duidelijken vorm

[1]) De vrouw is op haar [illegible] jaar besneden; doch [illegible] bestaat [illegible] maar in eene ligte [illegible] van de [illegible], dan wel in [illegible] van [illegible]

van Elephantiasis, doch wanneer wij MEISSNER [1]), FRANZ A. KIWISCH RITTER VON ROTTERAU [2]), Dr. F. PRUNER [3]) en anderen raadplegen, dan worden wij in ons gevoelen versterkt, dat het boven omschreven gezwel, wegende welligt 20 à 25 ℔, eene overvoeding, overmaat in vorming van de groote linker schaamlip is. En aangezien bijna standvastig eene syphilitische besmetting de elephantiasis labiorum pudendi acquisita voorafgaat, zoo nemen wij ook aan, dat het gezwel bij MASNIE aan die besmetting zijn ontstaan verschuldigd is. Bij de publieke vrouwen, zegt A. J. B. PARENT DUCHATELET in zijn klassiek werk: *de la prostitution dans la ville de Paris*, t. I, p. 250, vindt men vaak in de dikte der groote lippen gezwellen, die met eene kleine kern beginnen en bij iedere maandelijksche periode zwellen. Men neemt die gezwellen slechts aan een der zijden waar, en als zij aan zich zelve overgelaten worden, dan verkrijgen zij eenen belangrijken omvang. Zij zijn niet pijnlijk, en hinderen de vrouwen slechts op eene werktuigelijke wijze. Zelden zijn er vezelgezwellen aanwezig; gewoonlijk zijn de gezwellen met een zeer dik eiwitachtig vocht gevuld of van eene honigachtige substantie. Sommigen ontwikkelen zich ook aan de basis der kleine lippen; zij zijn van denzelfden aard als de anderen, maar zeer pijnlijk en verkrijgen nimmer eenen grooten omvang. De genoemde hygiënist, maakt ook gewag van den ondragelijken stank, dien die kysten of die gezwellen bij het openen of het wegnemen verspreiden kunnen. Elephantiasis noemt hij niet, doch de juiste kennis van den histologischen bouw der gezwellen aan de vrouwelijke geslachtsdeelen, is nog van eene versche dagteekening. Volgens Dr. OLDHAM maken de meest bekende en nieuwe schrijvers over de ziekten der vrouwen geen gewag van vezelgezwellen der labia externa. Zij komen, zegt hij, veel zeldzamer aan de schaamlippen voor dan zakgezwellen, vijgwratten, hypertrophie of epitheliaal-kanker, maar toch zijn die vezelgezwellen vaker waargenomen dan het gezwel, hetwelk bekend staat onder den naam van *the orzing tumour of the labium*, waarvan geen enkel specimen gedurende de laatste vijftien jaren in Guy's hospitaal aangetroffen is. Med. Times and Gazette March. 6, 1852, p. 242. DIEFFENBACH heeft dikwijls door elliptische insnijding van de basis van het gezwel de elephantiasis der lippen, die den omvang eener vuist hadden, verkregen en met goed gevolg weggenomen. (Operative Chirurgie, 1850, p. 800).

Ofschoon onze waarneming tot de zeldzame behoort, zoo bestaan er toch, die daarmede overeenkomen. W. BINNELS onder anderen exstirpeerde de groote lippen, die 28 P. weegden (The Edinburgh Medical and Surgical Journal N., LXXXIII, April 1825). GREEN deelt eene waarneming van een gezwel mede, dat tot de knieën kwam. Vier weken na de exstirpatie vond men tubercula in de longen en in de milt, ontsteking en verzwering des dikken darms (Indian Journal 1835). KIWISCH heeft ook bij een 17 jarig meisje een gezwel van de labia majora, dat tot aan de knieën reikte, en van onderen de grootte van een kinderhoofd had, gezien (genoemd werk, p. 489). Zonder twijfel zullen er meerdere dergelijke gevallen bekend zijn.

De geographische verspreiding der elephantiasis Arabum zal zich tot alle wereld-deelen uitstrekken. Er zijn nogthans landen, waar zij in het oogloopend vaak voorkomt, zoo als langs de kusten van West-Afrika, Malabar, Coromandel, Barbados, Egypte, Brazilië enz. Te Batavia onder de publieke inlandsche vrouwen, is de pachyderma ook geene vreemde ziekte; doch zij blijft spoedig stationair. Volgens LARREY, CLOT-BEY en PRUNER-BEY komt die leproide in Egypte en vooral onder de Arabieren zeer dikwerf voor. Nogthans blijft geen menschenfamilie daarvan verschoond. De vrouwen lijden daaraan, volgens PRUNER, meer dan de mannen; terwijl WHITELAW AINSLIE zegt: »that women are less liable to suffer from elephantiasis than men" [1]), maar hij spreekt van de

[1]) Die Frauen-zimmer Krankheiten. B. I, Abth. I p. 248. Leipzig 1842.

[2]) Klinische Vorträge, Abth. II, p. 488. 1849.

[3]) Die Krankheiten des Orients, p 325. 1847.

[1]) J. JOHNSON and J. R. MARTIN, The Influence of tropical climates. London, 1841. Sixt. Ed. p. 580.

elephantiasis Graecorum of lepra Arabum, terwijl PRUNER de elephantiasis Arabum bedoelt. P. RAYER heeft reeds opgemerkt, dat de meeste schrijvers lepra met elephantiasis Graecorum en met elephantiasis Arabum of andere ziekten verward hebben [1]. Het zijn na de onderste ledematen vooral de groote en kleine lippen, alsmede de kittelaar, die door de pachyderma aangegrepen worden; doch het schijnt, dat de vrouwelijke deelen hoogst zelden den omvang van een vergroot scrotum kunnen erlangen, daar PRUNER BEY van eene elephantiasis scroti spreekt, die 120 ℔ zoude wegen. Volgens hem zoude ook op de vijf gevallen van elephantiasis scroti eene complicatie met liesbreuken voorkomen. Het boven omschreven gezwel van MASNIE geeft geene reden, om eene dergelijke complicatie te vermoeden. Volgens onze meening is de exstirpatie des gezwels met vrucht te ondernemen. De literatuur en anatomische kenteekenen van den oliphantsvoet vindt men gedeeltelijk in den Medicinischen Klinik van C. CANSTATT, 2te Aufl. 2te B., 1847, p. 965, gedeeltelijk elders, werwaarts wij onze lezers verwijzen moeten.

[1]) Maladies de la peau. Bruxelles 1836, p. 256. 3de edit.

WETENSCHAPPELIJKE MEDEDEELINGEN.

BIJDRAGEN TOT DE LEER VAN DE MENSTRUATIE EN DE BEVRUCHTING. — Prof. BISCHOFF deelt ons in het laatst verschenen nommer van het *Zeitschr. f. rat. Med.* de uitkomsten mede van een naauwkeurig onderzoek der genitalia van 13 gedurende of spoedig na de menstruatie gestorvene vrouwen en bespreekt, naar aanleiding van het door hem daarbij gevondene, eenige der meest belangrijke vraagpunten, betreffende de menstruatie en de bevruchting. Hij begint met de vele moeijelijkheden op te sommen, die de opsporing van een eerst kortelings losgelaten eitje in de menschelijke genitalia vergezellen, een arbeid, die hij voor een der moeijelijkste en meest hopelooze houdt, die hij kent. Na de voorzorgen, die daarbij in acht moeten genomen worden, te hebben vermeld, verklaart B. dat hij overtuigd is, dat zelfs bij alle oefening, die men in zulke onderzoekingen kan verkregen hebben, het altijd als een toeval te beschouwen is, wanneer eenmaal een eitje in de tuba gevonden wordt. In den eersten tijd, voordat het eitje reeds eenige lijnen in doormeting verkregen heeft, zal de kans het in den uterus aan te treffen nog geringer zijn. Het mogt dan ook B. niet gelukken bij eene der bovengenoemde 13 vrouwen, hetzij in de tuba, hetzij in de baarmoeder of in de scheede een eitje te ontdekken, niettegenstaande de meeste zorgvuldigheid bij het onderzoek werd in acht genomen.

Door het anatomisch onderzoek van deze dertien gevallen, werd vooreerst de ook door niemand meer bestreden stelling bevestigd, dat bij de vrouw bij elke menstruatie een folliculus rijp wordt, zwelt, in den regel berst, een eitje losgelaten wordt en zich een corpus luteum vormt. Door een der gevallen scheen bewezen te worden, dat bij wijze van uitzondering de menstruatie verloopen kan ook zonder dat het rijp geworden blaasje berst, gelijk reeds vroeger door COSTE, ofschoon op niet genoegzame gronden, beweerd was. In de bedoelde waarneming kon geen opening in den folliculus ontdekt worden: hij was met geëxtravaseerd bloed gevuld, waarin het eitje, dat waarschijnlijk in het blaasje ten gronde was gegaan, niet meer gevonden werd. Dat zulk een geval mogelijk is, kan niet betwijfeld worden. Al te diepe ligging van het Graafiaansche blaasje in het stroma van den eijerstok, eene te dikke tunica propria ovarii, eene te spaarzame afscheiding in het blaasje, waardoor zijne ombulsels niet genoeg verdund en eindelijk doorboord worden, kunnen er de oorzaak van zijn, terwijl het ei toch rijp is en de symptomatische bloeding uit den uterus plaats heeft. In zulk een geval kan en zal onvruchtbaarheid teweeg gebragt worden, niettegenstaande de menstruaalbloeding intreedt. Ook bij een varken heeft B. een dergelijken toestand waargenomen. Daar aan den anderen kant de bloedige uitscheiding uit de baarmoeder slechts eene symptomatische beteekenis heeft, hoewel zij als regel kan beschouwd worden, is het zeker dat zij ontbreken kan, terwijl het rijp worden en loslaten van het eitje toch plaats vinden. Conceptie bij niet of zelfs nooit menstuerende vrouwen en uitblijven der conceptie, niettegenstaande de menstruatie plaats heeft, zijn dus niet in strijd met de stelling, dat de menstruatie het teeken van het rijp worden van een eitje en de voorwaarde eener bevruchting is.

Wij hebben reeds vermeld, dat B. in geen zijner waarnemingen een eitje in de tuba of de baarmoeder kon ontdekken. Wegens de groote moeijelijkheden die met dit onderzoek verbonden zijn, gelooft hij, dat men het hem niet als eene misdaad zal toerekenen, wanneer hij openlijk verklaart, dat hij zeer bepaalde waarborgen verlangt, wanneer men hem zal doen gelooven, dat iemand, door het geluk begunstigd, zulk een eitje aangetroffen heeft. Slechts twee zoodanige waarnemingen zijn hem bekend geworden. Van deze biedt slechts eene alle de gewenschte zekerheid aan, namelijk die van HYRTL, welke haar slechts met korte woorden in zijn handboek der anatomie heeft vermeld, en thans aan B. de gelegenheid verschaft heeft haar hier uitvoeriger mede te deelen. Het eitje werd hier weinige dagen na

de menstruatie in het gedeelte der linker tuba, dat door de zelfstandigheid der baarmoeder heengaat, met alle zijne karakteristieke eigenschappen aangetroffen. Meer twijfel bestaat er omtrent de zekerheid van twee door LETHEBY bekend gemaakte gevallen (Zie Weekbl. III, bl. 133). In het eene daarvan gelooft B. dat stellig geen eitje aanwezig is geweest. Reeds de opgave, betreffende de menstruatie, laat twijfel toe, doch het blaasvormig ligchaampje dat, nadat het praeparaat verscheidene dagen in wijngeest gelegen had en de tuba onder water opengeknipt was, in deze laatste gevonden werd, bezit ook in de daarvan gegeven afbeelding geen enkel kenmerk van een ei, doch was blijkbaar niet anders dan een klompje slijm en epithelium. De bijzonderheden, die omtrent het tweede geval van LETHEBY medegedeeld worden, en de wijze waarop het praeparaat behandeld werd, zouden eveneens weinig vertrouwen inboezemen, zoo niet de afbeelding, die van het eitje gegeven werdt, zoo zij getrouw is, geen twijfel kon laten of L. was in dit geval werkelijk zoo gelukkig, een eitje te vinden.

Door een groot deel der waarnemingen van BISCHOFF werd bevestigd, dat de uterus, behalve door zijne bloeduitscheiding, deel neemt aan het menstruatieproces, en wel door eene, gedurende haar verloop, sterkere ontwikkeling van zijne inwendige slijmvliesoppervlakte en van zijne folliculaire klieren. Dit is namelijk een normaal verschijnsel bij eene regelmatig verloopende menstruatie bij eene gezonde krachtige vrouw, terwijl het gemist wordt zoodra de menstruatie niet volledig plaats heeft en vooral wanneer zij door eene intercurrerende ziekte gestoord wordt, gelijk uit verscheidene waarnemingen van aan ziekten gestorvene vrouwen wordt bewezen. Daar nu de gemelde sterkere ontwikkeling van het slijmvlies der baarmoeder hoogst waarschijnlijk eene noodzakelijke voorwaarde is voor de vasthechting en verdere ontwikkeling van het in den uterus komende, bevruchte eitje, zoo meent B. dat het ontbreken of onvolkomen plaats vinden dezer voorbereidende ontwikkeling der baarmoeder hoogst waarschijnlijk veelvuldig de oorzaak van onvruchtbaarheid is, ook dan wanneer de overige verschijnselen der menstruatie en alle overige voorwaarden aanwezig zijn. Betreffende den tijd der menstruatieperiode, waarop de genoemde verandering van het slijmvlies intreedt en omtrent haren duur heerscht onzekerheid. Uit eene der waarnemingen schijnt nog te volgen, dat zij reeds met den aanvang der menstruatieperiode kan beginnen, hoewel zulks natuurlijk niet bewijst, dat dit altijd geschiedt. Het laatste tijdperk, waarop B. deze verandering van het slijmvlies nog aantrof was 18 dagen na de menstruatie, ofschoon hier waarschijnlijk reeds zwangerschap was ingetreden.

Eene andere vraag, die B. hier tracht te beantwoorden is, of de corpora lutea, die na eene eenvoudige menstruatie gevormd worden, verschillen van die, welke ontstaan, wanneer conceptie en zwangerschap gevolgd zijn en zoo ja, welke de oorzaken van dit verschil zijn. In den eersten tijd na de bersting van het Graafiaansch blaasje, in zijne opvulling met bloed en in het begin der ontwikkeling van de folliculairvliezen tot vorming van het c. luteum, kon B. met andere waarnemers geen onderscheid in de beide gevallen ontdekken. Dit kan ook geen verwondering baren, wanneer men weet, dat bevruchting en zwangerschap eerst geschieden *na* de bersting van het blaasje. In de verdere veranderingen van het gele ligchaam wordt echter belangrijk onderscheid aangetroffen, wanneer bevruchting gevolgd is. Het c. luteum verkrijgt na eene eenvoudige menstruatie nimmer dien graad van ontwikkeling, dien het bereikt na gevolgde conceptie: het bloedcoagulum in het gebarsten blaasje wordt slechts in hare peripherische laag in de gele zelfstandigheid veranderd en spoedig heeft eene regressive metamorphose plaats. Het schrompelt in een en laat slechts eene steeds meer onduidelijk wordende gele, bruine, zwartachtige vlek over, die eindelijk in een blijvend lidteeken overgaat. Na gevolgde conceptie daarentegen, ontwikkelt het corpus luteum zich nog voortdurend in de eerste maanden der zwangerschap, bereikt, wat zijne grootte, kleur en bouw betreft, eene volkomenheid, die het c. lut. menstruale nimmer verkrijgt en verdwijnt eerst langzamerhand na de baring. Ten onregte wordt deze laatstgenoemde meerdere ontwikkeling aan eene verhoogde plasticiteit van het systema genitale gedurende de zwangerschap toegeschreven. Deze openbaart zich alleen in den uterus en in de scheede, niet in de ovaria, die in dit geval altijd klein, bloedledig en droog zijn en opgehouden hebben te functioneren. Ook de resorptie heeft hier in mindere mate plaats, dan in de maandelijks aan vernieuwden bloedtoevoer blootgestelde ovaria; van daar de meer snelle verdwijning der gele ligchamen na de gewone menstruatie, hunne meerdere ontwikkeling gedurende de zwangerschap. Ook laat zich hieruit verklaren, waarom niet altijd na elke menstruatie een corpus luteum kan ontdekt worden, hetgeen MECKEL aan hunne vorming onder deze omstandigheden deed twijfelen.

Geschiedt het rijp worden en loslaten der eitjes alleen bij de menstruatie, of kan zulks ook op andere tijdperken en door andere omstandigheden plaats vinden? Deze vraag, die in een naauw verband staat met die betreffende de afhankelijkheid der conceptie van de menstruatie, meent B., in weerwil van de tegenwerpingen van verschillende schrijvers, nog altijd bevestigend te kunnen beantwoorden. Hij wijst daarbij vooreerst op de sedert eeuwen gevestigde overtuiging, dat de eerste voorwaarde voor de vruchtbaarheid eener vrouw daarin bestaat, dat zij regelmatig menstrueert, en voert verder aan, dat zoo zeker tot heden toe geen enkel geval van menstruatie voorgekomen is, waarin men niet een folliculus waargenomen heeft, die op het punt was van te bersten of reeds gebarsten was, zoo ook omgekeerd nog nooit een gebarsten folliculus of een c. luteum is gezien, dat niet van eene vroeger of later voorafgegane menstruatieperiode was af te leiden. Wanneer beweerd wordt, dat door den coïtus of andere omstandigheden eitjes kunnen rijp en vrij worden, zoo geschiedt zulks zonder aanvoering van directe bewijzen, hetgeen trou-

wens ook wel niet mogelijk zal zijn. Dat verder bevruchting zonder menstruatie, d. i. hier zonder menstruaalbloeding, kan plaats hebben; of dat zij nog een of meermalen door menstruatie kan gevolgd worden, en zelfs gedurende het zogen kan plaats hebben, bewijst, na al het vroeger aangevoerde, niets tegen de stelling, die B. voor ten volle bewezen houdt, dat bevruchting en conceptie onvoorwaardelijk met de menstruatie, als zijnde de periode van rijp en vrij worden, van het ei zamenhangen. Men heeft eindelijk ook hiertegen aangevoerd, dat vrouwen ten allen tijde zwanger kunnen worden en waarnemingen bekend gemaakt, waarin dit weinige dagen vóor de menstruatieperiode had plaats gevonden. Daartegen kan aangevoerd worden, dat men wel is waar uit analogie, met hetgeen bij dieren geschiedt, tot heden toe aangenomen heeft; dat het ei op het eind der menstruaalbloeding vrij wordt, ongeveer 8—10 dagen in de tuba blijft, en in den uterus niet meer bevruchtbaar is, en alzoo gedurende de eerste helft der menstr.periode nog bevruchtbaar is, doch dat bij den mensch hierin, ten minste voor enkele gevallen, mogelijk veranderingen kunnen voorkomen. Het kan naauwelijks betwijfeld worden, dat de tijd, waarop het eitje uit den eijerstok vrij wordt, gedurende welken het bevruchtbaar blijft en de voorbereidende veranderingen van het slijmvlies der baarmoeder blijven bestaan, door vele individuële verscheidenheden verschilt, waardoor nu eens eene korter, dan weder eene langer bestaande mogelijkheid van conceptie wordt geboren. Men weet ook niet onder welke omstandigheden en hoe lang het mannelijk sperma binnen de vrouwelijke geslachtsdeelen met zijne bevruchtende eigenschappen kan bewaard blijven; welligt dat de overigens nog geenzins afdoend bewezene gevallen van bevruchting kort vóor de menstruatie daardoor zouden te verklaren zijn. Wat de mededeelingen betreft van HIRSCH, betreffende de vruchtbaarheid der israëlitische vrouwen (zie Weekbl. II, p. 236), zoo toonen zij aan, dat de bevruchting in elk geval nog 12 dagen na het intreden der menstruatie kan geschieden, hetgeen nog binnen de door B. aangenomene grenzen valt. Welligt is juist de langer voorafgegane onthouding bij deze vrouwen in het bijzonder gunstig, om het ei, dat thans tot het einde van den eijerleider is doorgedrongen, te bevruchten. Men weet dat buitensporigheden in den coïtus dikwerf oorzaak van onvruchtbaarheid zij, die bij meerdere onthouding weldra verdwijnt. De grootere vruchtbaarheid van huwelijksverbindtenissen der Joden kan mede in deze omstandigheid hare verklaring vinden.

OVER HET TOEDIENEN VAN OLEUM JECORIS ASELLI IN DIARRHEE BIJ SCROPHULA FLORIDA.— Voor eenigen tijd schreef ik in mijnen »beknopten leiddraad" enz. over ol. jec.: »men wete slechts, dat het altijd gecontraïndiceerd is, waar diarrhee of neiging tot diarrheën bestaat." Ik had deze stelling, mij zelven onbewust, als een axioma, zonder bewijs aangenomen, grootendeels door den invloed van de lessen, die ik zoowel in handboeken als door mijne geachte leermeesters ontving, en had zelf nooit beproefd ol jec. in diarhoeën te geven, omdat ik door het ongelukkige ἄυτος ἔφα verleid, overtuigd was, in die gevallen mijnen patient te benadeelen. Nadat evenwel mijn bovengenoemd boekje het licht had gezien, werd mij door eenen vriend de opmerking gemaakt, dat hij bij diarrhee somtijds zeer gunstige werking en zelfs ópbouden der diarrhee had zien volgen op het gebruik van levertraan. Door deze opmerking van mijnen kundigen collega daartoe geleid, heb ik het ol. jec. na dien tijd beproefd en bij herhaling toegediend in diarrheën, en meen nu op grond van deze, met opzettelijke aandacht genomene proeven, dit resultaat te mogen trekken, dat ol. jecoris nadeelig werkt en kennelijk niet goed verdragen wordt, waar aanhoudende diarrhee daarop volgt; dat het evenzeer ongunstig werkt bij diarrhoe in den torpiden scrophelvorm; dat het daarentegen met het beste gevolg wordt gebruikt in die gevallen van diarrhee, welke bij scrophula florida voorkomen en vooral, wanneer de lijder, vroeger aan het gebruik van levertraan gewoon, dit gebruik eenigen tijd heeft gestaakt en hierna diarrhoe heeft gekregen. In het bijzonder in de laatstgenoemde gevallen heeft de levertraan mij, zoo dikwijls ik ze heb aangewend, de uitmuntendste diensten bewezen. Ik meen, wegens het gewigt der zaak, maar vooral ook, omdat ik het tegendeel heb beweerd, verpligt to zijn deze opmerking niet terug te houden; te meer daar, zoo ik mij niet vergis, verscheidene practici in dezelfde dwaling verkeeren.

Dr. J. L. VAN PRAAG.

DIERLIJKE, MET PLANTAARDIGE CELLULOSE OVEREENKOMENDE STOF. — Als vervolg op zijne vroegere mededeeling, betreffende de corpora amylacea der hersenen en hunne reactie op jodium, (zie Weekbl. III, blz. 468) maakt VIRCHOW aan de *Académie des Sciences*, zitting van 13 Dec. l.l. bekend, dat hij deze nieuwe zelfstandigheid in de meeste gezonde en zieke weefsels van het menschelijk ligchaam heeft trachten te ontdekken. Na vele mislukte pogingen trof hij haar eindelijk aan in de zoogenoemde spekmilt, (waarvan het ontstaan reeds door SCHRANT van colloidmetamorphose der cellen van de folliculi is afgeleid). Volgens V. zijn de miltblaasjes van hun omtrek naar het middenpunt in eene schijnbaar homogene, doorschijnende, grijs- of geelachtige massa veranderd, die zich onder de gedaante van gekookte sagokorrels voordoet. Het was hem reeds sints langen tijd bekend, dat deze korrels uit kleine, mikroskopische, eenigzins onregelmatige ligchaampjes bestaan, die geheel homogeen zijn en als ontstaan zijnde uit de verandering van de cellen der miltblaasjes kunnen beschouwd worden. Deze ligchaampjes verbleeken door azijnzuur en men verkrijgt een korrelig praecipitaat in de tusschenruimten tusschen de ligchaampjes, wanneer bij het zuurgemaakt praeparaat eenig ferrocyanpot. gevoegd wordt. Heet salpeterzuur veroorzaakt eene gele kleur, die bruinachtig wordt door toevoeging van ammon. caust. Daarom meende V. vroeger, dat deze ligchaampjes uit eene vaste eiwitachtige zelfstandigheid

bestonden. Getroffen door de overeenkomst, die deze ligchaampjes met de corpora amylacea der hersenen aanbieden, beproefde hij de werking van jodium en van zwavelzuur, en zag zeer spoedig de levendige, violette kleur der cellulose te voorschijn treden. Dezelfde reactie vertoonde zich in oude, op slappe wijngeest bewaarde praeparaten, en zelfs in eene milt, die 14 dagen in vlietend water gemacereerd was. — Wij kunnen hier bijvoegen, dat ook Prof. DONDERS (Nederl. Lancet Oct. en Nov.) de zoogenoemde corpora amylacea van het hersen-ependyma heeft onderzocht en ze op grond hunner structuur en verhouding jegens scheikundige reagentia voor ware zetmeelbollen verklaard heeft.

OPERATIE VAN STAPHYLOMA DOOR SPLIJTING. — KÜCHLER heeft in een klein geschrift (Eine neue operative Heilmethode der sämtlichen wahren Hornhautstaphylome) 28 gevallen van staphyloma medegedeeld, volgens zijne manier behandeld. In tegenstelling met de gewone Beer'sche manier waarbij het vooruitstekende gedeelte geamputeerd wordt, bepaalt K. zich tot het splijten van het staphyloma. Hij voert daartoe een gewoon cataract-mes in den horizontalen diameter van de cornea; de punt van het mes wordt juist op de plaats waar de ziekelijke uitzetting begint ingestoken en evenzoo op de tegenovergestelde plaats weder naar buiten gebragt, het scherp van het mes wordt natuurlijk daarbij naar voren gewend. De snede dient juist door het meest vooruitstekende punt te gaan. — Is de lens nog aanwezig, dan komt zij meestal van zelve naar buiten, anders kan zij met het Davielsche lepeltje of de punt van het mes verwijderd worden. — Meestal kleven de wondranden aan elkander en trekt het vooruitstekende zich te zamen, zoodat de cornea plat wordt; mogt zij echter vooruitstekende blijven, dan moet de wond na 24 uur met een stomp werktuig weder opengemaakt worden en bij de volgende ontsteking trekt zich de zak geheel zamen, waarbij soms de herhaling en het aanstippen met lapis infern. noodig kan zijn.

De voordeelen dezer methode boven de gewone zouden daarin gelegen zijn, dat zij eenvoudiger, minder pijnlijk en gemakkelijker is, dat in veel korter tijd genezing volgt, dat de verpleging weinig vereischt, dat zij even goed bij beginnend staphyloma kan aangewend worden, dat het oog een goeden vorm behoudt, zoodat K. het dragen van kunstoogen niet noodzakelijk oordeelt.

De gevallen, die K. mededeelt, hoewel niet zeer naauwkeurig beschreven, bewijzen dat op deze wijze de groei van de pseudocornea kan tegen gehouden worden en dat de genezing geregeld en na eenige dagen of weinige weken plaats vindt. Voor lijders, die een kunstoog verlangen, zal in den regel welligt het oog te groot blijven.

BOEKAANKONDIGING.

Tabellen ter herleiding van het waargenomen specifieke gewigt van alcoholische vloeistoffen tot het ware specifieke gewigt op 15° Celsius, door A. J. N. J. BOLSIUS, Apotheker. Arnhem, bij D. A. THIEME, 1853. 30 bladz. 8°. 60 Cents.

Deze tabellen zijn bestemd om het spec. gewigt op te geven bij de gemiddelde temp. van 15° C. van alcohol bevattende vloeistoffen, waarvan de densiteit door waarneming op den areometer en de temperatuur tevens bekend is. Ref. zal den geachten schrijver niet hard vallen met de vraag of het, zoo als hij in zijne inleiding op bladz. 5 zegt, in 1853 eene algemeen bekende daadzaak is, dat *warmtestof eene onweegbare stof is,* maar terstond tot de tabellen zelve overgaan.

Mengsels van alcohol en water veranderen hunne specifieke zwaarte aanmerkelijk naarmate van den warmtegraad; het is dus voor den pharmaceut wel van eenige waarde hem het zetten van eenige cijfers uit te winnen en een eenvoudig middel aan de hand te geven, om de spec. zwaarte van ieder zoodanig mengsel zonder moeite tot de normale temp. te kunnen herleiden. In zooverre kan de voor ons liggende arbeid als niet geheel overtollig beschouwd worden. Wij kunnen hem echter weinig wetenschappelijke waarde toekennen, dewijl de schrijver geene melding maakt van de autoriteit, waarop zijne data steunen, noch ook opgeeft op welke wijze zijne tabellen zijn berekend of zamengesteld. Het is bekend, dat verschillende natuurkundigen, onder anderen GILPIN, BLAGDEN, TRALLES, GAY-LUSSAC, DELEZENNE en anderen zich met dit onderwerp hebben onledig gehouden. Eene vergelijking van verschillende gedeelten dezer tabellen heeft ons overtuigd, dat de resultaten zeer veel overeenstemming hebben met de tabel, door TRALLES in 1811 opgemaakt, zoowel uit zijne eigene proeven, als uit die van GILPIN in Engeland gedaan. (GILBERT Annalen der Physik, Bd. 38, S 378). Op de getallen zelve dezer tabellen zal men zich dus voor het gewoon gebruik tamelijk wel kunnen verlaten. Wij vinden ons genoopt nog eene opmerking te maken, die den vorm betreft. Deze tabellen kunnen nu enkel dienen, om eene alcohol bevattende vloeistof van een bekend spec. gewigt bij eene bepaalde temp. tot de normale temp. te herleiden, en hebben dus eene eenzijdige strekking. Had de schrijver echter de horizontale bovenste kolommen, in plaats ze voor het waargenomen spec. gewigt te bezigen, gebruikt om het spec. gewigt bij de normale temp. op te geven, zoo hadden de tabellen ook nog kunnen strekken, om in het omgekeerde geval het spec. gewigt te bepalen van eene alcoholische vloeistof bij elke gegeven temp. tusschen 0° en 30° C., indien dat voor eene andere temp. als bekend wordt genomen, en men had dan daaruit tevens kunnen zien, welk verschil van warmte er vereischt wordt, om eene alcoholische vloeistof van

en zeker spec. gewigt tot een ander spec. gewigt te brengen. De menigte cijfers, die de schrijver zich nu de moeite gegeven heeft om uit te schrijven, zouden dan, zonder hem meer tijd of arbeid te hebben veroorzaakt, eene betrekkelijk grootere waarde hebben verkregen. Dr. J. DE VRIJ.

BERIGTEN.

BUITENLAND.

FRANKRIJK. — Het aantal Choleralijders in de hospitalen te Parijs opgenomen en aldaar voorgekomen, was van 16—22 Dec. 37, 37, 20, 16, 27, 19, 17, totaal 173, van welke 46 gevallen in de hospitalen zelf ontstaan zijn.

Het totaal tot 22 December is nu:

Lijders in de hospitalen verpleegd	871
Sterfgevallen in de hospitalen.	425
" " " stad	280
" " den omtrek.	92

— Door den Minister van Oorlog is voor de kolonie Algerie eene geneeskundige dienst georganiseerd. De kolonie is daartoe in 60 districten verdeeld; voor ieder dezer is een geneeskundige bestemd; 27 zullen door de militaire artsen bezet worden, en 33 door burgergeneesheeren. In de eerste districten zijn nog slechts militaire posten, waar de kolonisatie eerst begonnen is, waarin slechts ongeveer 10,000 kolonisten zullen wonen. De 33 districten voor burgergeneesheeren omvatten 144 dorpen en 50,000 inwoners, gemiddeld 4 dorpen en 1540 inwoners voor 1 geneesheer. Deze zullen 2,000 fr. tractement en 500 fr. voor hun paard ontvangen. Hunne functiën zijn het doen van geregelde touren in hun district, het gratis helpen der behoeftigen, het vaccineeren en doen van lijkschouwingen enz. De nietbehoeftigen zullen tegen een vast tarief geholpen worden. In gemeenten, waar geen apotheek is, zullen de burgergeneesheeren de geneesmiddelen mogen leveren.

— Het aantal studenten aan de Faculté de Médecine is thans 1065, waarvan 287 nieuw zijn ingeschreven: het vorige jaar was zulks 1434, waarvan 480 nieuwe. Die sterke vermindering wordt aan het mislukken van den oogst toegeschreven.

— Onlangs heeft te Parijs een dergelijk geval plaats gehad, als voor eenigen tijd in België, waarbij een geneesheer, die weigerde getuigenis voor de regterlijke magt af te leggen van een feit, dat hem in zijne private praktijk als geheim medegedeeld was, daarvoor tot eene boete van 100 fr. veroordeeld is, met bedreiging van een nieuw proces. De geneesheer, Dr. CAZEAUX, heeft op nieuw geweigerd.

— Tot vaste secretaris der Académie des Sciences is, in plaats van wijlen ARAGO, benoemd de geoloog ELIE DE BEAUMONT.

BINNENLAND.

AMSTERDAM. — In het vorig nommer is een berigt medegedeeld, dat de afdeeling Groningen der Maatsch. ter Bev. v. G., in verbinding met de andere afdeelingen in de provincie Groningen, bemoeijingen omtrent eene verbeterde *Pharmacopaa Pauperum Groningana* had in het werk gesteld. Wij zijn verzocht te melden, dat dit in zoo ver onjuist is, dat al de afdeelingen van die provincie daaraan zouden medegewerkt hebben, daar de afdeeling Zuidbroek, van meening dat de zaak alleen de stedelijke geneesheeren aanging, zich van medewerking in deze onthouden heeft.

— In de zitting der Provinciale Geneeskundige Commissie alhier van 28—30 December zijn bevorderd tot Stedelijke Vroedmeesters de HH. Heelmeesters G. H. ROLL A. G. A. DE LELIE en H. C. W. OIJEMAN, tot Droogist C. TEEKER.

— Z. M. heeft benoemd tot leden van de prov. commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt in Noord-Holland, gevestigd te Haarlem Dr. R. C. COLONIUS FEITH te Enkhuizen en Dr. D. LUBACH te Haarlem, en zulks in de plaats van den Hr. VAN DER VOORT, op zijn verzoek eervol ontslagen en van Dr. VAN BEMMELEN overleden.

— Den 22sten Dec. is te Utrecht tot art. obst. doctor gepromoveerd de Heer A. F. DE LESPINASSE Med. Doctor van Hasselt.

— Z. M. heeft bevorderd tot Off. v. Gez. 2de kl. de HH. R. F. UMBGROVE en H. L. VERSPYCK, Off. v. Gez. 3de kl. bij de landmagt; tot dirigerend off. v. Gez. 1ste kl. W. M. SMIT, tot Off. v. Gez. 1ste kl. de Off. v. Gez. 2de kl. W. C. MULLER, tot Off. v. Gez. 3de kl. den Heer L. F. PRAEGER, allen bij de zeemagt.

— Te Haarlem is in plaats van wijlen Dr. VAN BEMMELEN tot stadsdoctor benoemd Dr. H. A. COBLEN.

— Den 23sten December is overleden de Heer W. KROONEMAN, Heel- en Vroedmeester te Rijp, in den ouderdom van 47 jaren.

†MIDDELBURG, 22 Dec. — Gisteren gaf de Hoogleeraar J. D. B. DE JONGE zijne laatste les aan de leerlingen der Prov. Geneeskundige school. Z.H.G. sloot de reeks zijner collegies met dat over de natuurlijke historie, en daar nog niemand der jongelieden met de kersvacantie was huiswaarts gekeerd, vond hij daarin de gelegenheid om van allen, als leermeester aan het ziekbed een afscheid te nemen, dat van ongeveinsde aandoening getuigde, zoowel bij hem, die negen en twintig jaren met ijver en naauwgezetheid, en, wij mogen er gerust bijvoegen, met nut aan die inrigting was werkzaam geweest, — als ook bij de kweekelingen zelve, die ongaarne zagen, dat hun Hoogleeraar hen verliet. Zij vroegen en erlangden verlof om Z.H.G., ter herinnering aan dat plegtige uur, eenig aandenken te schenken.

NEDERLANDSCH OOST-INDIE. — De Gouverneur-Generaal heeft den Off. v. Gez. 3de kl. J. C. PLOEM op zijn verzoek eervol ontslagen.

BIBLIOGRAPHIE.

C. Wedl: Grundzüge der pathologischen Histologie. Wien, 1853, C. Gerold u. Sohn. 8 thl.

51.

